نشرات علمیه وادبیه

بیروت ولایتی

—۲—

شمال قسمی

طرابلس شام ولاذقیه

لوالرینه عائد مشاهدات وتوصیفات ایله جوغرافیا ، ئه‌تنوغرافیا ، ژه‌ئولوژی ، تاریخ ، آثار هتیقه ، احوال روحیه ، اخلاقیه ، اجتماعیه ، صحیه ، دین ، لسان ، ادبیات ، صنایع نفیسه ، معارف زراعت ، تجارت ، نافعه وصنایع تدقیقاتی حاویدر

ولایت مطبعه‌سی

۳۳۶ ه — ۳۳۳ م

TÜRK TARİH KURUMU
KÜTÜPHANESİ

KAYIT NO. : 4848

YER NO. : A 3488-2

TÜRK TARİH KURUMU

نشریات علمیه وادبیه

4848
A3488/2

بیروت ولایتی

—۲—

شمال قسمی

طرابلس شام ولاذقیه

لوالرینه عائد مشاهدات وتوصیفات ایله جوغرافیا ، ئتنوغرافیا ، ژه‌ئولوژی ، تاریخ ، آثار عتیقه ، احوال روحیه ، اخلاقیه ، اجتماعیه ، صحیه ، دین ، لسان ، ادبیات ، صنایع نفیسه ، معارف ، زراعت ، تجارت ، نافعه وصنایع تدقیقاتی حاویدر

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

ولایت مطبعه‌سی
۱۳۳۶ ه — ۱۳۳۳ م

TÜRK TARİH KURUMU

مقدمه

TÜRK TARİH KURUMU

ایکنجی جلدك (مقدمه) سی

مملکتمزك احوال عمومیه‌سنی علم ومدنیت نقطهٔ نظرندن تدقیق وتتبع ایده‌رك مقدس وطنمزی بزلره لایقیله طانیتدیراجق شایان استفاده أثرلر وجوده کتیرمك خصوصنده‌کی عظیم احتیاجمزك تطمینی ومأمورین حکومت ایله اهالیٔ مملکت ایچون فائده بخش بر رهبر علمی ومدینك احضاریله عرفان مستقبلمزی تنویر ایتمك لزومنی تقدیر بویوران والیٔ عالیٔ ولایت **عزمی** بك افندی حضرتلری بو کره (**بیروت ولایتی — جنوب قسمی**) أثرینك مؤلفلری بولونان تجارت مکتبی مدیری **رفیق تمیمی** ومکتب سلطانی مدیر ثانیسی **محمد بهجت** بکلری تکرار انتخاب وولایتك قسم شمالیسنه اعزام بویورمشلردر .

برطرفدن ینه وسائط عمومیه‌نك فقدانینه وسیاحت مدتنك محدودیتنه رغماً [طرابلس شام — حلبا — تلکلخ — برمانه — طرطوس — بانیاس — جبله — صهیون — لاذقیه] منطقه‌لرنده سیاحت ایده‌ن ودیکر طرفدن کرك (**بیروت ولایتی — جنوب قسمی**) کتابنده وکرك بو اثرك خاتمه‌سنده اسامیسی مندرج آثار علمیه وادبیه‌دن بر قسمنی تدقیق مجبور-یتنده قالان مومی الیهمادن رفیق بك [جوغرافیا ، ژه‌ئولوژی ، تاریخ ، آثار عتیقه ، معارف ، زراعت ، تجارت ، نافعه وصنایع] امورینی [مهاجرت] مسأله‌سنی و [نصیریلر] ك احوال دینیه‌سنی وبهجت بك ایسه [احوال روحیه ، اخلاقیه ، اجتماعیه وصحیه] یی [السنه ، ادبیات وصنایع نفیسه] یی [حرکات علمیه] یی و [حیات طباعت] ی ، [اسماعیلیلر] ایله [تورکمنلر] ی ویوللر ایله قصبه‌لرده‌کی [مشاهدات وتوصیفات عمومیه] یی تتبع تحریر ایده‌رك بیروت ولایتی‌نك قسم شمالیسنه عائد اولان اشبو ایکنجی اثری مشترکاً وجوده کتیرمشلردر .

اثر مذکور ایله هر نه قدر ولایتك عموم ملحقاتنه دائر اولان تدقیقات اکمال ایدلمش ایسه‌ده مرکز ولایت بولونان [بیروت] شهرینك دخی موشکافانه تتبعی وبو تتبعاتك اوچنجی بر جلد اولارق نشری مقام عالیٔ ولایتجه متصور بولوندیغندن آز بر زمان ظرفنده بیروت ولایتی حقنده فائده بخش بر سلسلهٔ آثار وجوده کتیرلمش وعلمی ومدنی بر دلیله اولان احتیاجز واسع بر مقیاسده تطمین ایدلمش اولاجقدر .

مدخل

سوریه قطعه‌سنك قدیمدن بری اسکان ایدیلن قسمی اسکندرون کورفزیله مصر پلاژلری آرا‌سنده واقع اولان وبحر سفیدك حوضهٔ شرقیه‌سنه خاتمه ویره‌ن دار وعوارض طبیعهٔ کثیره‌یی حاوی بر منطقهٔ بحریه‌دن عبارت اولوب بو قسمك باخصوص حدود شمالیه وشرقیه‌سی طبیعی بر صورتده بارز وظاهردر : فرات نهری مجرای کبیر غربیسنده وحلب حوضهٔ صغره‌سنك جهت شرقیه‌سنده بر خط طبیعی چیزمکده وبو خط جهت جنوبیه‌ده چولك لاولریله ، قوملریله ، صخور یابسه‌سیله باشدن باشه قطع ایدلمکده‌در . بحر لوطك شرقنده‌کی سلاسل جبال عادتا آنفیته آتر شکلنده یوکسلیور وانحای جنوبیه‌ده سهول رملیه حالنه کله‌رك عقبه کورفزینی سویش ده‌کیزندن تفریق ایدن منتظم بر زاویه شکلنده بحر احمر سواحلنده نهایت بولیور . شوراسی شایان دقتدرکه (اکمه‌داغ — *Amanus*)دن سینا شبه‌جزیره‌سنه قدر تقریباً بیك کیلومتره‌لك طول ویوزاللی کیلومتره‌لك بر عرضله امتداد ایدن سوریه قطعه‌سی عوارض طبیعیه ، اقلیم وتکامل تاریخی نقاط نظرندن بر قاچ منطقه‌یه تفریق اولنه‌بیلیر : شمالده عاصی حوضه‌سی ؛ وسطده شریعه وادیسی وبوکا مجاور اولان منطقه‌لر ؛ جنوبده سینا شبه جزیره‌سی ...

طولی عرضیله نسبت قبول ایتمیه‌جك درجه‌ده اوزون اولان بو قطعه هر منطقه‌سنده وبو منطقه‌لرك هر جهتنده دخی عین نسبت تحتنده نفوس بسله‌مه‌مشدر . حتی اهالیسی قدیمدن بری امزجه واعتقادات دینیه اعتباریله بر قاچ زمره‌یه بیله آیرلمشدر . زمان قدیمده سوریه تحکم اجنبیدن آزاده بولندیغی زمانلرده اهالی یاتشکیل ایتدکلری آیری حکومتلرله اداره اولونمش یاخود حکومات مجتمعه حالنده تأمین موجودیت ایده بیلمشلردی . انحای داخلیه قادار کثرتلی نفوسه مالك اولمایان ساحل سکنه‌سی مملکتلرینك مواهب طبیعیه‌سنه کوزدیکه‌رك ایلروله‌ین فاتحلره قارشو اکثریا اظهار عجز ایتمش وبو صورتله استقلالنی غائب ایده‌رك قوانین ونظامات اجنبیه ایله تقیید ایدلمشلردی . فرات ودجله حوضه‌لریله عجمستان یایلالرنده ومصر دلتاسنده تأسس ایدن ایمپراطورلقلر ومؤخراً یونانیلر وروماليلر بنیان سطوت وعظمتلرینی شرق وغربده تأسیس ایدرلرکن سوریه‌یی دخی اونوتمامشلردی . وبو اعتبارله‌ده ده‌نیله‌بیلیرکه وحدت اداریه بو کوزل قطعه‌ده آنجق اجنبیلر طرفندن تأمین ایدیله‌بیلمشدی . طور سینا شبه جزیره‌سنه کلنجه انهار وبحیراتدن محروم بولونان بو منطقهٔ رملیه غیر منبت چوللریله ، یالچین قیالریله ، همان همان هیچ برفاتحك آمال استیلاکاریسنی تحریك ایتمه‌مشدی . بصره کورفزینی شریعه وعاصی وادیلرندن آییران سهول رملیه‌ده دائمی وحیاتبخش نهرلر آرامق بیهوده‌در ؛ بوندن دولایی درکه بادیة الشامك کثافت نفوسی هیچ دینه‌جك درجه‌ده اهمیتسز قالمشدر .

معلوم اولدیغی اوزره انسانلر خلقتدن برو قوراق یرلردن زیاده منبت وصولاق منطقه‌لری ترجیح وبورالرده قصبه‌لرینی تأسیس ایلمشلردر . سوریه‌نك بلاد وقصباتی دخی بوقانون طبیعینك تأثیراتی آلتنده وجوده کلمش ایدی . والحاصل سوریه قطعه‌سی مصر دلتاسنی عراقك منبت اووه‌لرینه ربط ایدن یول اوززنده بولنمسندن دولایی برا اهمیتلی اولدیغی کبی مناسبات بحریه نقطهٔ نظرندن دخی احتوا ایلدیکی کورفزوقویلرك کثرتیله اك موافق منطقه‌لر عدادینه ادخال اولنه‌بیلیر .

تاریخ معلوم بشریتك ایلك عصرلرندن بری فنیکه‌لیلر مملکتلرینك مواقع ومواهب طبیعیه‌سندن بالاستفاده کمیجیلکه هوس ایتمشلردی . زراعت ایسه ظن ایدلدیکی کبی او صره‌لرده اهمال ایدلمه‌مشدی ؛ بو کونکی آثار عتیقه تحریاتنده زراعتك موجودیتندن نشانه اولهرق بر چوق دکرمن خرابه‌لری ، قیالرده اویولمش صو ودخیره مخزنلری کشف اولونمقده‌در .

اغلب احتماله کوره سوریه سواحلی زمان قدیمده تجارت بحریه‌یه آلویریشلی وفورطنه‌لره قارشو محفوظ لیمانلره مالك ده‌کیلدی . نروتلرینی اسفار بحریه‌ده تأمین ایتمکی دوشونن فنیکه‌لیلر بیوك دالغالره ، شدتلی روزکارلره معروض قالان ساحلك مختلف نقطه‌لرنده امین وقاپالی لیمانلرك تأسیسی لزومنه قائل اولمشلردی . شیمدیکی لیمانلرك اکثریسنده بو فعال قومدن قالمه دالغه قیران آثاری مشاهده اولنمقده‌در . موجود لیمانلری اصلاح ویاخود بوس بوتون یکیدن انشا ایتمك صورتیله ساحلی قابل استفاده بر حاله افراغ ایده‌ن فنیکه‌لیلر صیره ایله آرادوس ، تریپولیس ، به‌ریت ، سیدون تیراسکله‌لرینی بر کونلك مسافه‌ایله وبارز جیقینتلر اوزرنده انشا وتأسیس ایلدیلر . اوصورتله که کمیجیلر فورطنه ظهورنده صاغدن وصولدن بر رماجأ بولابیلیورلری . فنیکه‌لیلر فعالیتده دها ایلری کیتدیلر : ظن اولندیغنه کوره بحر سفیده آقان بیوك نهرلر سیر سفائنه قابلیتلی بر حاله افراغ ایدلمشدی . بویوك فاتحلرك هجوملرینه ، معظم ارودلرك استیلای مدهشلرینه ومحاربات داخلیه‌نك توالیسنه وبونك نتائج طبیعیه‌سی اولان فلاکت ومحتلره رغماً بوندن اوچ بیك بوقدر سنه اول تأسیس ایدیلن بو اسکله‌لر حالا سوریه تجارتنی اداره ایدییور . آره‌ده صره‌ده مع التأسف قطعه‌مزی صارصان دهشتلی وتخریبکار زلزله‌لر بیله بو بلاد قدیمه‌نك آثارینی امحا ایده‌مه‌مشدر . قدیم بانیلرك شهر تأسیسنده‌کی نفوذ نظر واصابت رأینی بو حال بیله اثباته کافیدر .

فنیکه‌لیلر اوفاقدن باشلامشلردی . محصولات زراعیه‌لرینی صاتمقله تأمین معیشت ایدرلرکن یاواش یاواش ساحهٔ فعالیتلرینی کنیشلته‌رك دجله وفرات منطقه‌لری محصولاتنه‌ده ال اوزاتدیلر ودها ایلری کیده‌رك بر منطقهٔ بحریه‌دن عبارت اولان مصر قطعه‌سنی دخی اونوتمامدیلر . زمان کچدکجه سوریه کمیجیلری هر یری زیارت ایدر اولدی . انکلتره ، پروسیا ،

قافقاسيا وحتى منطقهٔ استوا بيله بونلرك دهاى تجاريلرندن تخليص نفس ايده‌مه‌مشدى ، باخصوص عراق امتعه‌سى مصره نقل اولنمق ايچون سوريه‌دن كچمكه مجبور ايدى . اورمندن محروم اولان مصرك تاجرلرى امتعهٔ تجاريه‌لرينى فنيكه كميجيلرينه تسليم ايدرلردى . جبل لبنانك مشهور ارز آغاجندن ياپيلان تخته‌لر پك صاغلام وكمى انشا آتنه زياده‌سيله الويريشلى اولديغى ايچون طبيعتك بو قيمتدار هديه‌سنى او فعال كميجيلر غايت بويوك بر اعتنا ايله استثمار ايديبورلردى . شرق ادنانك يكانه قوميسيونجيسى كسيلن فنيكه‌ليلر صنعتلرينى اسرار انكيز بر صورتده صاقلار وكيمسه‌يه فاش ايتمزلردى . باخصوص رقيبلرى بولنان يونانليلره قارشى پك كتوم بولونيوردى . بحر سفيدك مدهش دالغه‌لرينى يارارارق انكينلره آچيلان بو جسور ده‌كيز آدملرى نره‌يه كيديبورلردى ؟ هانكى مملكتدن او قيمتدار معدنلرى وذخيره‌لرى كتيريبورلردى ؟ بوسرى كيمسه حل ايده‌ميوردى .

زمان اقوام مجاوره‌نك كوزينى آچمش وميليونلرله اوينايان فنيكه‌ليلره نهايت رقيب چيقمش ايدى . اولا يونانليلر وصوكره قار طاجه‌ليلر تجارت بحريه‌نك بر قسمنه وضع يد ايتديلر . سر مكتوم آرتيق فاش ايدلمشدى . مدنيتك اساسنى تشكيل ايدن فنيكه الفباسنى ياواش ياواش سائر اقوام استعمال ايتمكه باشلادى . استقلال مليلرينه اولان ارتباط شديدلرندن واللهك كنديلرينى هر قومدن يوكسك برحالده ياراتديغنه قائل اولدقلرندن دولايى كيمسه ايله اختلاط ايتمين وبناءً عليه پك ابتدائى برطرزده ياشايان يهوديلر بيله بوجريانلر كنديلرينى قوراتارماديلر . ياواش ياواش اونلرده انسانك وظائف دينيه‌دن باشقه برده اعمال دنيويه ايله مكلف اولديغنى اوكرنديلر . حتى عصر حاضرده دخى فنيكه‌ليلرك بوخودبين شاكردلرى بتون عالم تجارتى استيلا ايتمشلردر .

الحاصل كيم نه‌ديرسه ديسين سوريه قطعه‌سى بشريتك انكشاف دماغيسنه خدمت ايدن قطعه‌لر آراسنده برنجى درجه‌يى اشغال ايتمكده‌در : قدس وشامى‌ده احتوا ايدن بو قطعه‌نك تاريخ بشريتده‌كى اهميت مخصوصه‌سنى كيمسه انكار ايده‌مز . ديندار خرستيانلر فكرلرينى (غولغوتا — Golootha) داغنه دوغرو توجيه واسرار انكيز عقيده‌لرله مشبوع اولان دماغلرينى محترم اللهلرينك اذيت كورديكى موقعك مستثنا قدسيتيله اشغال ايدر دورورلر . اسباط بنى اسرائيل طرفندن وقتيله اسكان ايديلن منطقه‌لر كنديلرينك نظرنده « ارض مقدس » در . ناصره ، بيت لحم ، طبريا ، طابور داغى ، بئر يعقوب ، زيتون داغى والحاصل بتون بو اماكن مقدسه نظر نصرانيده پك مستثنا برر موقعدر . عصر حاضر نصرانينك اك بيوك فابريقه‌تورى ، اك زنكين ميليونرى ، اك مستبد قرالى وحتى اك عادل حاكمى كندى مالكانهٔ رخشاننده ويا خود مدنيتك اك اينجه واك ذوق آور تجلياتنه مظهر اولان پارقنده استراحت ايدركن بعضاً بركان دينيسنك فورانى حس ايدر واوزمان

ارض مقدس خاطره‌سى قارشوسنده بر تسليميت مطلقه ايله خشوعه دالار .

اسلاملر دخى سوريه‌يه بويوك بر اهميت عطف ايده‌رلر : ارض مقدسلرينه كيدن تره‌نك مبدائى شام اولديغى كبى مكه ومدينه‌دن صوكره انبياى عظامك تجليكاه شرائعى بولونان مقدس شهرلرى دخى ينه سوريه قطعه‌سنده بولونيور .

ايشته بو قدر اهميتلى وتاريخ بشريتده قيمتدار خاطره‌لر براقان ونيجه صنعتكارلرك اوتار حسيه‌سنى اهتزاز ايتديره‌رك اك رنكين ونزيه شعرلر ابداع ايتديرن ونا محدود ملل واقوامك ترك ايتديكى تاثيرات تاريخيه وعرقيه ايله كوناكون امزجه واعتياداته ومختلف اديان ، مذاهب وعنعناته جلوكاه اولان بو قطعه حقنده شمدى‌يه قدر بيكلرجه آثار نشر ايدلدى . بز بوراده آثار مذكوره‌نك تحليله اوغراشمق نيتنده ده‌كيل ايز . يالكز السنهٔ مختلفه اوزره انتشار ايدن بو قيمتدار مأخذلرك اك مهملرينى اثرمزك صوك صحيفه‌لرنده ذكر ايتمكله اكتفا ايتمك مجبوريتنده قاليورز . شوراسنى تكرار درميان ايده‌لم كه عهده‌مزه توجيه ايديلن وظيفه — اولجه بيان ايدلديكى وجهله — غايت آغير اولديغى كبى پك عظيم بر اهميت علميه يى حائز اولديغى ايچون بوبابده مصروف اولان سعيمزك دخى حقيقى بر موفقيته نامزد اولابيلماسى او مرتبه مشكل در . مع ما فيه بزبيك ، صحيفه‌يى تجاوز ايده‌جك اولان بو آثارمزله اخلافه بر مقدار ايشلنمش بر خط حركت تهيئه وبر آز دوشونولمش بر پروغرام احضار ايتمش اولنيورز . هر حالده حسن نيته مقرون اولماسندن باشقه بر مزيتى بولونمايان بو سعيمزك ارباب اختصاص طرفندن مظهر تقدير اولديغنى كورمك سعادتنه نائل اولورسه‌ق كنديمزى بختيار عد ايده‌جكمز طبيعيدر .

— بيروت : فى ١٩ ايلول سنه ١٣٣٣ ، ١٩١٧ —

مكتب سلطانى مدير ثانيسى
محمد بهجت

تجارت مكتبى مديرى
رفيق تميمى

ج : ٢ / ٢

TÜRK TARIH

معلومات عمومیه

TÜRK TARİH KURUMU

— ۱ —

طرابلس ولاذقیه لوالرینك موقع وحدودی ومساحه‌سی

۱ — موقع وحدود

بیروت ولایتك قسم شمالیسنی تشکیل ایدن طرابلس شام ولاذقیه لوالری شمالاً حلب ولایتیله ، وشرقاً حما وجنوباً جبل لبنان متصرفلغلریله محدود اولوب جهت غربیه‌سی ایسه بحر سفیدك ساحل شرقیسنی تشکیل ایدر .

اثرمزك برنجی قسمنده دخی سویلندیکی وجهله ولایت جبل لبنان متصرفلغیله همان همان یکدیکرینه مساوی ایکی قسمه تقسیم ایدلمشدر . موضوع بحثمز اولان قسم شمالینك طولی طرابلس بشام قصبه‌سندن لاذقیه سنجاغی داخلنده‌کی صهیون قضاسنك حدود شمالیه‌سنه قدر ۱۹۰ کیلو مترو وعرضی ایسه ۳۰—۵۰ کیلومترو راده‌سنده‌در .

۲ — مساحهٔ سطحیه

ویتال کینه *V. Guinet* نك ویردیکی معلوماته نظراً هر ایکی لوانك مساحهٔ سطحیه‌سی ۱۱۷۷۹ کیلومترو مربعندن عبارتدر .

— ۲ —

قسم شمالینك احوال طبیعیه‌سی

برنجی اثر مزك احوال طبیعیه فصلنده عمومی وبتون ولایته شامل اولمق اوزره احوال طبیعیه‌یه متعلق بر چوق معلومات اعطا ایتمش ایدك . بناءً علیه بوراده اوزون اوزادی‌یه تفصیلات ویرمکی زائد کوریورز . اساساً احوال عمومیه‌یی تشریح ایدن بر اثرده بو موضوع دها زیاده توسیع ایدیله‌مز . مملکتمزك تشکلات ارضیه‌سی ، اورمانلری ، اقلیملری وتحولات جویه‌سی حقنده بر چوق تتبعاته محتاج اولدیغمزی دائما ایلری سورنلردنز . فقط بو کبی اهمیتلی تتبعاتی بزم کبی ولایته عمومی بر نظرله باقانلردن دکل بلکه آلات وادواتی مکمل بر هیئت فنیه‌نك استکشافات علمیه‌سندن بکلملیدر . بز ایسه بوراده یالکز خطوط اساسیه‌یی ارائه ایتمکله اکتفا ایلیه جکز :

۱ — داغلر

قدمانك (آمانوس *Amanus*) تسمیه ایتدکلری وسوریه داغلرینك عادتا بر

مبدأنی تشکیل ایدن اکما داغ سلسله‌سی حقیقت حالده اناطولی داغلرینك بر استطاله‌سی مثابه‌سنده تلقی اولنملیدر . سلسلهٔ مذکوره شمال شرقیدن جنوب غربی‌یه وطوروس ایله آتی طوروس سلاسله موازی بر صورتده امتداد وجبل برکت داغنه کاوورکولنی احتوا ایدن عارضه‌لی بر یایلا ایله اتصال پیدا ایتمکده‌در . ارتفاعی بعض نقطه‌لرده ۲۰۰۰ متره‌یی بولور ایسه‌ده دکزه ناظر اولان سطوح مائله سی‌دیك وساحلده نهایت بولان قسمنده برون حالنده متعدد چیقنتیلر حاصل ایدییور .

اسکندرون قصبه‌سنك شمالنده‌کی صرپ کچید وقتیله بیزانس ایمپراطورلرندن ژوستینیان طرفندن توسیع ایدیله‌رك ایکی تکرلکلی وارقه‌سی آجیق حرب ارابه‌لرینك مرورینه صالح بر حاله افراغ ایدلمشدی . بوراده بیاض مرمردن یاپیلمش اسکی بر معبد خرابه‌سی موجوددر . یرلیلر کتب مقدسه‌ده مذکور اولان بیوك بالینه‌نك حضرت یونسی بوراده آغزندن چیقاردیغنی روایت ایدرلر . بوکا بناءً موقع مذکوره « یونس دستکی » دیرلر . دیکر بر خرافه‌یه کوره فیما بعد ممردن کچه‌جك اولان بتون فاتحلره کوچکلکلرینی در‌خاطر ایتدیرمك ایچون وقتیله بیوك اسکندرك نعشی طاق مذکورك قسم علویسنه دفن ایدلمش ایمش .

اسکندرونك جنوبندن کچن یول دلك دشیك بر حالده بولنان جبل الحمر ورأس الخنزیرده نهایت بولان موسی داغلرینی تعقیب ایتمه‌رك دوام ایدر ، ونهایت اصل اکما داغی « سوریه قپولری » تسمیه اولنان کچیده قطع ایله انطاکیه اووه‌سنده نهایت بولور . سوریه قطعه‌سی بو اووه‌لری شرقدن غربه دوغری قطع ایده‌رك بحر سفیده منصب اولان عاصی نهرینك ساحل یسارندن اعتباراً باشلار . قطعهٔ مذکوره‌نك حدود شمالیه‌سنده عاصی نهرندن باشقه انطاکیه کولی وشرقدن کله‌رك بوراده نهایت بولان بر قاچ چای دها واردر . شرقده اطراف اربعه‌دن ارتفاعلری ۴۰۰ متروی کچمین بر طاقم تپه‌لرله محاط حلب اووه‌سی موجوددر .

انطاکیه‌نك جنوبندن اعتباراً باشلایان نصیریه داغلری شمالدن جنوبه امتداد ایدرکن مرور ایتدیکی مواقعك نامنی آلیر . فنیکه‌لیلرك جبال مقدسه‌سندن اولان جبل الاقرع *Casius* ۱۷۶۹ متره ارتفاعنده ومنتهاسی بر اهرام شکلنده‌در . تپه‌سندن قبرس و ۲۰۰ کیلومترو شمال غربیده کائن بلغار داغلری مشاهده اولنور . قدیم یونانلیلرجه داغ او قدر یوکسك ایمش که بتون آلهه‌لرك رئیسی اولان زوؤس *Zeus* بیله بوراده اختیار اقامت ایتمش وبر سطح مائلنده کوندوز ایکن دیکرنده کیجه اولور ایمش .

اکراد ، دریوس ، عمامره ، کلبیه ، سقره ، نواصره ، بوری ، قراحله وقدموس داغلری جبال نصیریه‌یی تشکیل ایدن اسکی اقوامك *Bargylus* تسمیه ایتدکلری

سلاسلدن باشقه بر شى دكلدر . اشبو سلسله شرق جهتنده‌كى بادية الشامدن عاصى نهريله وجوبده‌كى عكار داغلرندن نهر الكبير واديسيله آيرلمشدر . ارتفاع وسطيلرى ١٠٠٠ متره واك يوكسك نقطه‌سى دخى جبله قضاسنك نهايت بولديغى كلبيه ناحيه‌سى حدودينه ممتد اولان شعره (١٥٠٠ متره) داغيدر . جبال نصيريه‌نك تباشيرى اولان قبالرى مختلف پارچه وباريقلر ارائه ايتديكندن اراضى بر چوق بولمه‌لره آيرلمشدر . بو قسملر آره‌سنده هيچ بر ارتباط موجود اولمديغندن مراسلات ومناقلات كوچدر . ايشته بو سايه‌ده داغلرده ساكن اولان نصيريلر اوزون مدت سربستيلرينى محافظه‌ايده بيلمشلردى . نهر الكبيرك ساحل يسارنده لبنان سلسله‌سنه داخل اولان عكار داغلرى باشلار .

لبنان شرقيه موازى وشمال شرقيدن جنوب غربيه دوغرى اوزانان لبنان داغلرى دكزدن غايت عظمتلى وهيبتلى بر طاقم سلسله‌لر حالنده كوريلير تركيلرى دولوميت ، كلس ، قوم طاشى وكيالى كيرج طاشيدر . بو داغلرك كرك تركيلرى اولان كيرج سبيله كرك تپه‌لرنده‌سنه‌نك اون آينده دائمى قارلر قالمسى طولاييسيله اوزاقدن بياض كورنيورلر . بو داغلر دكزدن اعتباراً يواش يواش يوكسله‌رك مختلف تراسه‌لر وسدلر تشكيل ايدر وبو سدلرك صوكنجيسى ٣٠٠٠ متره ارتفاعده افقى وعادتا خط مستقيم استقامتنده واسع بر يايلا وجوده كتيرر . بو يايلا طاش چوللرى و (دولين) دنيلن حفره‌لر ايله مملودر . بالعكس لبنانك شرق سطح مائلى بردن بره تمايل كسب ايده‌رك غور حفرهٔ انهدامنه دوغرى شدتله اينر .

لبنانلرى سوريه‌نك وشرقك اسويچره‌سى عد ايدنلر الدانمه‌مشلردر . هله بيروت شهرى ايچون بور وحنواز داغلر اهميتلى بر صيفيه محلى تشكيل ايدييور . بر چوق خلق يازين بيروته ايكى بچق ساعت مسافه‌ده واقع عاليه‌يه كيديورلر . بر قسمى‌ده ١٢٥٠ متره ارتفاعده واقع صوفره قدر طيرمانيورلر . بورايه اسويچره‌ده لوسه‌رن شهرى جوارنده‌كى (كولم) داغنده اولديغى كبى ديشلى دمير يولى ايله چيقيليور .

مشابهت يالكز مناظر طبيعيه‌ده دكل فعاليت بشريه‌ده دخى محسوسدر . له‌مان نام ديكرله جنوب كولى ساحلنده اولديغى كبى بوراده‌ده صرپ يرلرده تراسه‌لر وجوده كتيرلمك صورتيله زراعت ايدلمشدر . بيروتى شامه ربط ايدن دمير يولى لبنانلر اوزرنده ١٤٨٠ متره ارتفاعده ظهر البيدر موقعنه واردقدن صوكره او بر سطحه دوغرى ايتمكه باشلار كه بو نقطه‌يه كلندكدن صوكره نظر اوكنه بقاع واديسى واتى لبنانلر كلير . منظره امثالسزدر . يوللرده كوزل چاغليانلره ، كوچك شلاله‌لره تصادف اولنور . كوينرده اسويچره‌ده اولديغى كبى تميز ومكمل اوتللر يابلمشدر . قبل الحرب مصر وآمريقادن وحتى اوروپادن لبنانلره بر چوق اجانب وقت كچيرمكه كلير لردى .

٢ — نهرلر

بحر سفيده آقان صولر سنه‌نك بيوك بر قسمنده قورويه‌رق ياغمورلردن ويا قارلرك اريمسندن صوكره بردن طاشان وكوپوران سيلابلردر .

اك مهملرندن (نهر العاصى *L'Orontе*) بعلبك قصبه‌سنك اوكنده دوغار . ارلا دار ودرين بر وادى تشكيل ايتدكدن صوكره بر طاقم بطاقلقلر وكولجكلر وجوده كتيره‌رك حمص وحما شهرلرينى كچر ونصيريه واكما سلاسلى آره‌سنده جنوب غربيه دونه‌رك انطاكيه واديسنى ميدانه كتيرر . اوراده جبل بركندن اينن عافرين صوينك توليد ايتديكى اق دكز كولنك فضله صولرينى آله‌رق ودكزه يقين بر نقطه‌ده قيالقلى بر قدمه‌يى كوپوكلى اقتيلرله كچه‌رك بحر سفيده ملاقى اولور . سوريه‌نك شمالى قسمنده اهميتلى اوله‌رق يالكز بو نهر موجوددر .

لاذقيه وطراباس لوالرنده‌كى اهميتسز چايلر شونلردر :

قنديل . — لاذقيه‌يه اوچ ساعت مسافه‌ده صليب التركمان نام قريه قربنده دكزه دوكيلور

فرشيش . — لاذقيه سنجاغى منتهاى حدود شماليسنده رأس البسيط دينلن برونده دكزه دوكيلور . منبعى بايرداغلرنده‌در .

نهر الكبير . — حلب ولايتنده جسر شغور قضاسنده جبل اقرعدن نبعان ايله لاذقيه توابعندن بايرو بوجاق ناحيه‌لرندن كچه‌رك لاذقيه‌يه بر ساعت مسافه‌ده دكزه انصباب ايدر .

صنوبر . — جبل كلبيه‌دن نبعان وجبله قضاسنده صنوبر كويى قربنده دكزه آقار

المضيق وروس . — جبال مذكوره‌دن چيقوب جبله جوارنده دكزه دوكيلور .

برغل . — حذور ناحيه‌سنده كفرون قريه‌سنده شيخ حسن دينلن محله‌دكى طاشلقدن چيقوب جبله‌نك جهت جنوبيه‌سنده دكزه قاريشير .

نهر السن وياخود الابتر . — جبال كلبيه‌دن كلوب جبله داخلنده عرب الملك قريه‌سى جوارنده دكزه دوكيلور . صويى ايچه بول اولمغله اراضىٔ مجاوره مكمل صورنده اسقا اولنه‌بيلير .

حريصون ومرقبه . — جبال كلبيه‌دن كلوب بانياسك شمالنده وزمزين ومتن جوارنده دكزه دوكيلورلر .

نهر الكبير . — لبنانلرك شرق جبهه‌سندن نبعان وبونلرى نصيريه داغلرندن فصل ايدر . طرطوس ايله طرابلس شام آره‌سنده دكزه دوكيلور . بو نهرك واديسى سوريه

سواحلندن داخله دوغرى ايلرولمك ايچون اك مساعد بر ممر تشكيل ايدر .

نهر ابو على .— جبل لبناندن كلوب طرابلس شام اراضيسنى اروا وقصبه‌يى ايكى‌يه تفريق ايتدكدن صوكره دكزه دوكيلور .

— ٣ —

اقليم

باهل كويليمز اراضيسنك قوهٔ انباتيه‌سنى بر كنزلايفنى حالنده تلقى ايتديكى كبى اقليمى حقنده دخى لايتزلزل بر اعتقاد حصوله كتيرمكده‌در . بونكله برابر يبوستدن پك زياده قورقار وبونى طبيعتك بر قضاى فجائيسنه حمل ايدر . فلاكتى تخفيف ايده‌جك چاره تحريسنى عقلنه بيله كتيرمز . مصيبت تكرر ايتسون ؛ صوك سنه‌لرده حسى ايديلن قوراقلق بتون خيتله مملكتده بى امان تأثيراتى ايقاع ايده دورسون كويليمز ينه صبر وتوكانده ثبات ايدر . عقل قصيرينه كوره طبيعتك كيفنه قارشو هيچ دورولورمى ايمش! صاغلام محاكمه‌لى بعض مؤلفلر سوريه‌ده شرائط اقليميه‌نك مع التأسف مرور زمانله تبدل ايتمكده اولديغنى ادعا ايديبيور وديبورلركه :

شريعه حوضه‌سنده اليوم قورومش بر چوق نهر بتاقلرينه تصادف اولنمقده‌در . ديكر طرفندن اجرا ايديلن تدقيقات فنيه نتيجه‌سنده بحر لوط سطحنك متمادياً آچالمقده اولديغى تظاهر ايديبيور . بونك اسبابنى يالكز تبخرات مائيه‌نك كثرتنده آرامق بر آز صاقدرونلقدر . ياغمورلرك ندرتى بو حادثهٔ طبيعيه‌يه علاوه ايتمك البته دها معقول اولور . سوريه‌ده وباخصوص قسم وسطيسنده رطوبتك مقدارى كيتدكجه تناقص ايديبيور . اشبو تحولات جويه باخصوص فلسطين قطعه‌سنده ذخيرهٔ سنويه‌نك مقدارينى تحديد ايتمكده‌در .

بوكا جواباً ديرزكه قطعه‌مزك ويرمكده اولديغى محصولات نباتيه قرون اولانك نصف اولنده وقوعبولان عبرانى مهاجرتى زماننده دخى يتشيور ايدى . ژمؤلوغلرك تفصيل ايتمك ايستدكلرى تحولات اقليميه هر حالده بزجه معلوم اولان تاريخ بشريتدن مقدم حصوله كلمشدى ، بناءً عليه محصولات زراعيه‌مزده‌كى فقر وانحطاطك اسبابنى بر طرفدن اقليمك عدم مساعده‌سنه وديكر طرفدن تطبيق ايدلمكده اولان اصول زراعتك فنالغنه حمل ايتمك البته دها دوغريدر . واقعا عين آلات وادوات زراعيه ايله اسكيدن دها زياده محصولات آلتير ايدى . فقط شوراسنى اونوتميه‌لم كه احتمال عبرانيلر زماننده‌ن برى عين صورتله ايشلديلن اراضيمز نباتاته لازم اولان مواد عضويه ومعدنيه‌نك بر قسم

مهمنى غائب ايتدى . شو جهت نظر دقته آلنيرسه اعصار متقدمه ايله زمان حاضر محصولاتى آره‌سنده‌كى تفاوتك اسبابى دها قولايقله توضح ايدر .

اقليمك جهت فنيه‌سى بر وجه زير تفصيل اولنور :

حرارت .— ساحلدن تباعد ويا خود بقاع اووه‌سندن چولك محرق سهول رمليه‌سنه تقرب ايدلدكجه حرارت وسطيه تزايد ايدر . يافاده درجهٔ حرارت يازين اعظمى اوله‌رق ٤٢ يه قدر صعود ايدر . قيشين حرارت وسطيه ١٢ درجه‌دن نقصان دكلدر . دها شماله واقع بيروت شهرنده يازين اعظمى درجه ٣٥ وقيشين اصغرى درجه ٣ در . صوك موسمك حرارت وسطيه‌سى ٧ درجه‌در .

بقاع اووه‌سنك قيشى پك شدتلى اولور . بوراده قار اوچ آيدن فضله قالير ، حتى بو منطقه ايلك بهار لطافتنك بر قسمندن بيله محروم قالير . بوندن دولاييدركه سيسام محصولى سوريه‌نك همان همان هر طرفنده يتشديرلديكى حالده بورالرده زرع ايديله‌ميور . اووه‌نك ٨٠٠ متره ارتفاعده بولنمسى بو وضعيت طبيعيه‌يى استلزام ايتمشدر .

٧٠٠ مترو ارتفاعده واقع شام اووه‌سى مواسم خصوصنده فلسطين قطعه‌سندن فرقليدر . قيشى بيروتدن دها شدتلى اولديغى كبى يازين درجهٔ حرارت اوتوز سكزه قدر صعود ايتديكى كثير الوقوعدر . يازوقيشى ارض موعودكندن دها شدتلى اولان حوران يايلاسى شام طرفلرنده اولديغى كبى زراعت مواسمنده فلسطيندن چوق فرقلى دكلدر . بورالرده درجهٔ حرارت يازين ٤٠ ه صعود وقيش — ٨ ه قدر تنزل ايدر .

ديمك اوليوركه حرارت خصوصنده دخى سوريه قطعه‌سى ايكى بيوك منطقه‌يه قابل تقسيمدر . برنجى قسم فلسطين قطعه‌سيله حوران يايلاسنى وشام اووه‌سنى ايكنجى قسم ايسه يالكز بقاع سهولنى احتوا ايديبور . سيسام زرعياتى هر ايكى منطقه‌يى يكديكرندن تفريق ايتمكده‌در .

ياغمورلر .— قابل سقى اراضى‌يى اسكان ايدن كويليلرك سعادتى ياغمور لرك انتظامنه وابسته‌در . كافى درجه‌ده ياغمور ياغمديغى سنه‌لرده كويليلر فلاكتلرينى دوغريدن دوغرى‌يه بو حال طبيعى يه عطف ايدرلركه بونده بر درجه‌يه قدر حقسزدرلر . چونكه بر كره ايى اداره ايديلن قوراق مملكتلردن استفاده ايدلمز دكلدر . بو كبى اراضيدن نيجه مواد استحصال اولنه‌بيلركه راطب مملكتلرده يتشديريله‌مز . اقاليم يابسه سكانى بيوك تاجرلر واسطه‌سيله باشقه يرده نادر اولان محصولات مخليه‌لرينى محتاج اولدقلرى مواد غذائيه ايله مبادله ايتمكده‌درلر . ممالك حاره محصولاتنك بر قسمنك تجارت عالمنده نه قدر مقبول اولديغنى بوراده تفصيل ايتمكه لزوم يوقدر .

ديكر طرفدن سوريه‌ده بعض سنه‌لرده حكم سورن قوراقلغك اسبابى ياغان ياغمورلرك

كفايتسز لكندن زياده مياه مذكوره‌نك شايان استفاده‌بر حاله افراغ ايدلمامسندن منبعثدر. مقياس المطر سوريه‌نك اطراف مختلفه‌سنه ياغان ياغمورك مقدارينى ١،٨٠ — ٢،٢٥ مترو آره‌سنده كوسترمكده‌دركه بو كميتله قطعه‌مز راطب اولمقله اشتهار ايدن بر چوق ممالكدن اشاغى قالميور . يالكز ياغمور صولرى زير زمينه نفوذ ايتميه‌رك سهول طينيه‌نك Argileuses اوست طبقه‌سنده‌تجمع ايتديكندن ياز موسمنك ايلك حرارتلى كونلرنده سرعتله تبخر ايدر وبو صورتله نباتاتك استفاده‌سنى محدود براقير .

مشهور غرائب اولان قطعه‌مز ياغمور صولرنده بيله خصوصى برحال عرض ايلمكده‌در . وطن وافراد ملتك رفاه وسعادتى ياغمور صوينك بر صورت منتظمه‌ده اراضى‌يه توزيعيله تأمين اولنه‌بيلديكى حالده بزم مملكتمزده ياغمور صولرى بر چوق مضر صحت بطاقلقلر توليد ايتمكده‌در .

غير قابل انكار حقيقتلردن دركه ياغمور موسمى سوريه‌ده آيلرله متناسب بر حالده دكلدر . اراضيمز يالكز تشرين ثانى ابتداسندن نيسان اواسطنه قدر ياغمور صولريله اروا اولنور . بو ايدن اعتباراً يبوست موسمى بر صورت متزايده‌ده اجراى حكم ايتمكه‌باشلار. ده نيله بيليركه سمامز سنه‌نك تقريباً يدى آينده بلوطسز قالير . بو نسبتسزلك بر چوق متفننلرك نظر دقتنى جلب ايتمكدن خالى قالمامشدر . مشكلات وهلهٔ اولاده ظن اولنديغى كبى غير قابل اقتحام دكلدر . اساساً بو يبوست شام اووه‌سنده حمد اولنمسون اجراى حكم بيله ايتميور . برده صوينك بوللغنه انضمام ايدن مبذول ياغمورلر بو اووه‌نك همان همان هر طرفنى مزروعات كونا كون ايله تزيين ايتمشدر .

سائر منطقه‌لره كلنجه بوراده يبوسته قارشى مواد زراعيه‌نك تبديليله غلبه چالمق قابلدر. بقاع اووه‌سنده بو اصولك تطبيقى حالنده موفقيت يوزده يوزايسه حورانده يوزده ٥٠—٦٠ ؛ فلسطين سواحلنده ايچه مشكل وداغلرنده ايسه همان همان متعذردر . چونكه بقاع وحوران منطقه‌لرى درين وقابل نفوذ طبقات خفيفه‌دن وبونك آلتنده غيرقابل نفوذ كثافتلى احجار كلسيه‌دن تركب ايتمكده‌در . ياغمور صولرينك قسم اعظمى اشبو مخازن طبيعيه‌ده تراكم ايده‌رك يازين نباتاتك نشو ونماسنه‌پك چوق خدمت ايدييور . حالبوكه فلسطينك طينى واى ايشلنمامش اراضيسى بو نعمتدن محروم اولوب ياغان ياغمورلرك همان همان هپسى تبخر واسطه‌سيله غيب اولمقده‌در .

حوران وبقاع طرفلرينك مرتفع اولمسى يبوستى ايكى وجه ايله تعديل ايتمكده‌در . ايلك بهاره قدر بو ايكى منطقه‌يه ياغان قارلر حرارتك تأثيريله صويه منقلب اوله‌رق طوپراغك يبوستنى مهم مقدارده تخفيف ايتديكى كبى جوارده‌كى يوكسك داغلردن اسن بارد روزكارلرك بعضا ابخرهٔ مائيه‌يى حاملاً بو جهتلره هبوب ايتديكى وبو صورتله ياز

موسمنده بيله ياغمور ياغمسنه سبب ويرديكى نادر دكلدر فلسطين قطعه‌سنده درجهٔ حرارت يوكسك اولديغندن بو كبى منابع رطوبت تكون ايتمه‌مكده‌در .

— ٤ —

سوريه ده طبيعت تراب

قشر ارض تشكلات طبيعيه‌سى اعتباريله طبقات مختلفه‌يه تقسيم اولنور . بو طبقه‌لرك محتوياتى بر جنسدن اولمايوب هر برى بشقه بشقه مواد معدنيه‌دن مركبدر . بوحال بعضاً بر قطعهٔ اراضينك نقاط مختلفه‌سنده اجرا ايديلن تدقيقات ايله‌ده ثابت اولور . مثلا بر نقطه‌ده‌كى طوپراغك تباشيرى واوندن بر آز اوزاقجه اولان يرده‌كى طوپراغك قوملى اولوب ديكر نقطه‌لرده‌كى طوپراغك ايسه چاقل ومرمر طاشلرندن واحجار سائره‌دن متشكل اولديغى تدقيقات فنيه ايله ظاهر اولمش حقايقدندر .

اراضينك احتوا ايتديكى مواد مختلفه معدنيه‌بعضاً افقى، عمودى ومنحنى حاللرده مشاهده اولنورسه‌ده اكثريا بربرى اوزرينه موضوع منتظم طبقه‌لر شكلنده بولنوركه بو صورت قيالرى حصوله كتيرر .

بوقيالر يا بر نوع معدندن عبارتدر: كبريت طاشى ، قيا طوزى كبى ويا انواع متعدده‌دن مركبدر . غرانيت طاشنك قوارس ، فلدسپات وميقا معدنلرندن اوليشى كبى . بو تعريفه نظراً قيالر بسيط ومركب اوله‌رق ايكى‌يه تفريق اولنمشدر . بو قيالرك تشكيل ايتديكى طبقات مختلفه بر طاقم طوپراقلره تقسيم اولنور . بو طوپراقلرك شكلى دائما دكيشير . بوكاده سبب هوا وحرارتك تأثيرات مختلفه ومتماديه‌سيدر .

ايشته بو مبحثه اساس اولان زراعت طوپراقلرى دخى — هوا وحرارتك تأثيراتيله پارچه‌لانوب اوفالانان — قيالرك اجزاسندن بشقه بر شى دكلدر .

طبيعت تراب هر يرده بر اوله‌ماز . ذاتا طوپراقلرك مركب اولدقلرى مواد معدنيه‌نك نسبت وكميتى وخواص كيمويه وحكميه سنك كيفيتى جهتيله نباتاته اولان تأثيراتى مختلفدر .

سوريه اراضيسى تشكلات ژه‌ؤلوژيه وطبيعت تراب نقطهٔ نظرندن بللى باشلى اوچ قسمه تقسيم اولنه بيلور .

اراضئ تباشيريه	*Terrains crétacées*
« بركانيه	« *volcaniques*
دور رابع اراضيسى	« *quaternaires*

دور ثالث اراضيسندن سوريه قطعه‌سنده يك نادر نمونه‌لر واردر . شمال وجنوب طرفلرنده متفرق برحالده كلس ايله سيليس خليطه‌سندن عبارت اولان بو اتربه‌يه فلسطينده‌كى غاليله وساماريا تلالنده تصادف اولنور .

اراضئ تباشيريه . — بو نوع اراضى شمالدن جنوبه اوزانان وشيشكين طبقه‌لر تشكيل ايدن بر سه‌رى چاقل طاشلى تلالدن ترك ايتمكده‌در . اشبو سلسلهٔ تلالك وسطنده قوهٔ انباتيه‌سيله معروف شريعه وادىسى موجود اولديغى كبى دور رابعه عائد اولوب غير منتظم بر صورتده تشكل ايدن بر چوق سهول دخى بو منطقهٔ تباشيريه‌يى عرضانى بر حالده قطع ايتمكده‌در . اووه‌لرك شرقنده منبت حوران منطقه‌سى وغربنده ادوار جديده‌يه داخل اولان معوج اووه‌لر واردر . غاليله اووه‌سى شمالدن بقاع سهوليله محاط اولديغى كبى جنوبدن دخى تيه صحراى رمليسنده نهايت بولان جوده منطقه‌سى واسطه‌سيله ساماريايه قاريشيور .

جوده منطقهٔ جبليه‌سنده كثرتله مشاهده اولنان اعوجاجلى طبقات تباشيريه ساماريا وغاليله‌ده نادر بر حالده‌در . بو جهتلرده‌كى جبال همان همان عموميتله تباشيرى كيرج طاشى وكيرجلى بياض بالچق طبقاتندن ترك ايتمكده‌در .

شمال ووسط طرفلرده پك نادر اولان چاقق طاشندن جنوب جهتلرنده كثرتله بولنور . ناصره قصبه‌سنك مبنى اولديغى جبال تباشيريه‌ده بو طاشدن اثر بولنمديغى حالده جبين طرفلرى بو احجارجه پك زنكيندر .

بياض كيرج طاشى بعضاً فحميت كلس ايله ويا كثافتلى كلس ايله قاريشيق بر حالده بولنور . برنجى تركيبه بعضاً بيتوملى مواد دخى كيره‌رك رنكنى كوزل سياهه تحويل ايدر . بوكا حجر موسى تعبير اولنور . تركيبى شويله‌در :

قاربونات دوشو	٦٨٫٧٣
قاربونات دوماغنزى	٠٫٢٧
بيتوم	٢٥٫٠٠
رسوب ترابى	٦٫٠٠
	١٠٠٫٠٠

حجر كلسى صخورينك ماويمتراق وكثافتلى ديكر بر جنسى دها واردركه نابلس حواليسنده اولديغى كبى اكثريا اوفاق حجمده مواد نباتيه وحيوانيه مستحاثاتنى محتوى بولنور . جوده منطقه‌سنده‌كى احجار كلسيه جسامتلى اولوب قيرلديغى تقديرده طوز حالنه انقلاب ايدر . مستحاثاتى پك چوقدر . عين غوير وعين ترابه كورفزلرينه حاكم اولان

مرتفعاتك تركيبى بو قبيلدندر . تباشيرى احجار كلسيه‌دن تشكل ايدن زيتون طاغنك قسم علويسنده چاقل طاشى دامارلرى مشاهده اولنمقده‌در .

خلاصه اوله‌رق شوراسنى درميان ايدلم كه : سوريه اراضئ تباشيريه‌سى قوتلى تمل مقامنده احجار صلبهٔ كلسيه‌دن ومتعاقباً طبقات حالنده وفقط يموشاق وبياضيمسى احجار كلسيه‌دن وما فوقنده دخى چاقل طاشلى تباشير طبقه‌لرندن وبتون بونلرى ستر ايدن طوز ويا صحيفه حالنده ينه كيرج طاشى طبقاتندن مركبدر .

اورمان آچمه عملياتى بوتون بو تپه‌لرى چپلاق بر حاله افراغ ايتمشدر . ياغان ياغمور لرك تأثيرى آلتنده قالان ترابى آچيلر مانعه‌لره راست كلمه‌دن تپه‌لردن واديلره‌سور وكلنيور ؛ تباشيرى طبقه‌لر اوستنده‌كى اتربه‌دن بو صورتله تجرد ايده‌رك داغلرى عادتا نباتاتدن محروم بر حاله افراغ ايديور . فقط بوكا مقابل داغ يانلرنده طوز حالنده تراكم ايدن احجار كلسيه بيوك بر سرعتله داغلر آره‌سنده‌كى واديلره دوله‌رق قوهٔ انباتيه‌لرينك تزييد ينه سبب ويرييور . داغلرده تكون ايدن قورافلق هيچ اولمازسه بو صورتله تلافى ايدلمكده‌در .

اراضئ بركانيه . — اندفاعات ناريه دور ثالثدن برى باشلامش وتوراتده دخى ذكر اولنديغى وجهله ادوار ابتدائيهٔ تاريخيه‌ده دخى دوام ايده كلمشدر . عصر حاضرده تحدث ايدن زلزله‌لرله يكيدن ظهوره كلن مياه حارهٔ معدنيه مركز ارضده‌كى مايع نارينك حالا فعاليتده بولنديغى اثبات ايديور .

شريعه وادىسنك جهت شرقيه‌سنده بو نوع اراضى ايچه واسعدر . حوران منطقه‌سى سراپا اراضئ بركانيه‌دن مركبدر . وادئ مذكورك جهت غربيه‌سنده بو نوع اراضدن يالكز غاليله منطقه‌سنده محدود بر مقداره تصادف اولنور . صفد داغلريله طبريا جوارنده‌كى شاغور مرتفعاتى وناصره ـ طبريا يولنده‌كى طابور داغى بو منظومهٔ صخريه‌يه داخلدر .

بحث ايتديكمز مناطق بركانيه‌يى دولديران مواد ناريهٔ متحجره بازالتيك اولوب دقتور اندرسون *Anderson* ه كوره تركيبلرى شو وجهله‌در :

الومين	١٤٫٦٢
متحمض حديد	٢٣٫١٥
قاربونات دوشو	١٢٫٧٠
ماغنزى	٧٫٠١
سيليس	٣٨٫٤١
القالى	٣٫٤٢

اشبو موادن باشقه كلتلى مقداره اسيد فوسفوريك ، پوتاس وكلس دخى موجود

اولدقندن اراضیٔ مذکوره فصیلهٔ نجلیه‌یه داخل اولان مزروعاته پك زیاده صالحدر . حوران بغداینك شهرتی اسبابنی بو موادك وفرتنده ارامق لازمدر .

اراضیٔ برکانیه‌نك مکمل برنمونه‌سنی تشکیل ایدن بازالت صخوری ایکی منظره ارائه ایدر .

(١) جولان منطقه‌سنده‌کی بازلت صخوری آز جروفلی Scorie وکثیف ذراتلی اولوب رنکی ماویمتراقه میال سیاهدر . ترکیبنده بر چوق آچیق صاری رنکلی زبرجد بلوراتی موجود وابرهٔ مقناطیسیه‌یه تأثیری یوقدر .

(٢) حورانده‌کی بازالت صخوری اولکندن یالکز ابرهٔ مقناطیسیه‌یی جذب ایتمکله تفریق ارلنور .

اشبو صخور کیفیت تشکلنه کوره یاقوهٔ انباتیه‌نك تزییدینه‌ویاخود بتون بتون محوینه سببیت ویرمکده‌در . نته‌کیم طبریا ایله بانیاس آره‌سنده واقع چبلاق وچاقل طاشلی اراضی طبقه حالنده وفونت سرتلکنده بازالت صخورندن متشکل اولوب سکنهٔ محلیه‌یی بسلیه‌جك نباتات زرعنه صالح دکلدر . حالبوکه اووه‌لرده بازالت پارچه شکلنده واتربهٔ رقیقه ایله قاریشیق بر حالده اولدیغندن اسمر بر رنك الان بو اراضی مواد معدنیه‌جه زنکین ارلیور ، وقوهٔ انباتیه‌سی مستثنا بر درجه‌یی بولیور .

سوریه ولایتنده‌کی لجا منطقهٔ صخریه‌سنك مزروع اولان قسمی بو جنس اراضیدن صایلمقده‌در . حوران یایلاسی سوریه اراضیٔ برکانیه‌سنك اك کوزل بر نمونه‌سنی تشکیل ایدر .

دور رابع اراضیسی . — بو اراضینك تحدیدنده مشکلات واردر . بر کره دور مذکوره عائد مستحاثات همان همان مفقوددر . ثانیاً دور رابعی تعریف وتوصیف ایدن احوال اقلیمیه‌نك تاریخ تحدثی تمامیله معلوم دکلدر . دور ثالثی دور رابعدن آیران عوامل اقلیمیه بر قاچ موقعدن ماعدا هیچ بر یرده واضح بولنمیور . مثلا یافا پورتقال باغچه‌رینك بولندیغی قرمزی قوم اراضی ایله احجار کلسیه‌دن تشکل ایدن بیروت شهرینك شمال وجنوب سواحلنده عوامل اقلیمیه بر درجه‌یه‌قدر واضح بر حالده بولنیور . نته‌کیم بو جهتلرده حیواناتنه حالا تصادف ایدیلن اسکی قبوقلر کشف اولنیور .

سواحلمزك متمادیاً یوکسلمکده‌اولدیغی وبوکا موازی اوله‌رق سرت صخور رملیه‌دن مرکب بر طاقم رصیفلرك تشکل ایتمکده بولندیغی کوریبورز . یافا ، عکا ، طرابلس شام یمانری قارشوسنده بولنان قیالر بو قبیلدندر . دیکر طرفدن ساحلده تشکل ایتمکده اولان آکشه‌لر اکثریا قصبه‌لری بیله تهدید ایده بیله‌جك بر راده‌یه کلیور . اثرمزك قسم جنوبسنده دیمشدك که : تاریخشناسان قیساریه قصبهٔ قدیمه‌سنك شرق طرفنده التی ایله سکز کیلومترو امتداد ایدن سایه‌دار قورولقلری مدح ورومالی قادینلرك اوکلهٔ‌ن صوکره

اویقو اویومق ایچون مذکور کولکه‌لرك التجا ایتدکلرینی روایت ایدرلر . حالبوکه حال حاضرده مذکور اراضی کاملاً آکشه‌لرله دولمشدر . روایات تاریخیه‌یه نظراً التی — سکز کیلومترو عرضله فلسطین سواحلنده امتداد ایدن ساحل آکشه‌لری ایکی بیك سنه‌لك بر زمانك محصولیدر . فلسطینده اشبو سیار آکشه‌لرینك مساحهٔ سطحیه‌سی بر میلیون دونم وسعتنده اولدیغی وهر سنه بونلرك قابل زراعت منطقه‌لردن استیلا ایتدیکی اراضینك بر تقدیره کوره ٥٠٠٠ دونمدن آز بولنمدیغی رقمله مثبت امور محققه‌دندر (*)

اشبو متحرك آکشه‌لری توقیف ایتمك ایچون بیروت شهری جوارنده بر چام اورمانی میدانه کتیرلمشدی .

بو ایضاحاتدن اکلاشیلیورکه اراضیمز بر چوق اختلافلر ارائه ایتمکده‌در . شرائط مختلفه تحتنده تأسس ایدن سوریه وفلسطین اراضیسی ینه ایکی قسمه ارجاع اولنه‌بیلیر . بر قسم اراضیده بالچیق دیکرنده حمص سیلیسوم دیکر مواده حاکمدر . قوهٔ انباتیه‌سیه‌مشهور بقاع وشام اووه‌لرنده اراضیٔ لحقیه Alluvion خفیف طبقه‌لر حصوله کتیرمشدر . حالبوکه فلسطین قطعه‌سی بالعکس سرت ودها آز منبتدر .

خلاصه اوله‌رق شوراسنی درمیان ایده‌لم که فلسطین قطعه‌سی تشکلات وطبیعت تراب نقطهٔ نظرندن اصل سوریه قطعه‌سندن فرقلیدر . یاز موسملرنده دواملی قوراقلقلرله معروف بحر سفید اقلیمنك ارض موعوده تأثیراتی دها زیاده حس اولنور .

ارض فلسطین یکدیکرندن آیری ایکی منطقه‌یه قابل تقسیمدر .

(١) ساحل قسمیدرکه دور رابعده تشکل ایدن طینلی Argilluse وحمص سیلیسیوملی سهولدن ترکب ایتمکده‌در

(٢) اراضی تباشیریه درکه بونلر دخی کلسی تلالدن عبارتدر .

اصل سوریه قطعه‌سنه کلنجه بو دخی اوچ منطقهٔ ترابیه‌یه تقسیم اولنه‌بیلیر :

(١) قسم اعظمی بره‌ده نهریله اسقا اولنان اراضیٔ لحقیه‌دن متشکل شام وادیسیدر .

(٢) یبوستی فلسطیندن دها آز اولان حوران منطقهٔ برکانیه‌سیدر .

(٣) بر قسمی حمض سیلیسیوملی وطینلی اراضیدن دیکر بر قسمی دور تباشیریه عائد احجار کلسیه‌دن مرکب اولان بقاع اووه‌سیدر . سطح بحردن ایچه مرتفع بولنمسی جهتیله قیش موسمی بوراده شدتله حکمنی اجرا ایلمکده‌در .

(*) (بیروت ولایتی — جنوب قسمی) ص : ٥٠

— ٥ —

نفوس

قسم شمالينك نفوس عموميه‌سى قيود رسميه‌يه كوره بر وجه زير درج اولنور :

١٧٦٥٢٥ — طرابلس شام لواسى	طرابلس شام	مركز قضاسى	٦٦٥٤٨
	عكار	»	٤٢٢٦٣
	صافيتا	»	٣٧٥١٣
	حصن الاكراد	»	٢٩١٠١
١٤٧٦٩٨ — لاذقيه لواسى	لاذقيه	»	٥١٢٥٩
	مرقب	»	٣٤٨١٦
	صهيون	»	٣٢٥٧٢
٣٢٤٢٢٣ يكون	جبله	»	٢٨٦٥١

مساحهٔ عموميه‌نك ١١٧٧٩ كيلو مترو مربعى اولمسنه ونفوسك ٣٢٤٢٢٣ رده‌سنده تخمين اولنديغنه كوره ولايتك قسم شماليسنده بهر كيلومترو مربعنه ٢٧٫٦١ نفوس اصابت ايديور ديمكدر . قسم جنوبينك سكنه‌سى مجموعى اولان ٥٧١٣٧١ رقمنى (*) علاوه ايدرسه‌ك الده ايده‌جكمز ٨٩٥٥٩٤ ولايتك نفوس عموميه‌سنى ارائه ايتمش اولير .

محل مخصوصنده ايضاح ايدلديكى اوزره ولايت اهاليسى ، متوالى ، درزى ، اسماعيلى ونصيريلردن ؛ روم اورتودقس ، مارونى ، قتوليك ، پروتستان ، لاتين ، ارمنى ، سريانى ، كلدانى ، موسوى ، وسامريلردن تركب ايتمكده‌در .

(*) جلد اولك ١٧نجى صحيفه‌سنده‌كى نفوس جدولى ياكلش باصلمش اولمغله بر وجه زير تصحيح اولنور :

٢٧٦٦٣٩ — بيروت لواسى	بيروت	مركز قضاسى	٢٤٠٠٠٠
	صيدا	»	٥٤٢٨٤
	صور	»	٤١٢٤٠
	مرجعيون	»	٣١١١٥

قسم شماليده :

٢٥٤٫٧٧٢	اسلام (*)
٧٣٫٣٧٩	خريستيان
٧٢	موسوى
٣٢٦٢٢٣	يكون

وقسم جنوبيده :

٤١٥٧٥٦	اسلام
١٤٠١٠٤	خريستيان
١٥٥١٣	موسوى وسامرى
٥٧١٣٧٣	يكون

موجود اولديغنه نظراً دين محمدى‌يه سالك اولانلر نفوس عموميه‌نك يوزده ٧٤٫٨ نى وخريستيانلر ٢٣٫٥٥ وموسويلر ١٫٧ يسنى تشكيل ايتمكده‌در .

غير مسلملرك لوايه كوره تقسيمى بر وجه زير بيان اولنور :

١١٣١٥٠	بيروت سنجاغى
٥٩٤٨٨	طرابلس شام »
٣٨٥٨٩	عكا »
١١٩٦٣	لاذقيه »
٣٨٧٨	نابلس »
٢٢٧٠٦٨	

نفوس دائره‌لرندن آلنان بو رقملر اعتماد بخش اولمامقله برابر ولايتك كتلهٔ دينيه‌لرى حقنده قارئى بردرجه‌يه قدر تنوير ايده بيلير . اقليت قليله حالنده بولنان موسويلرك قسم اعظمى عكا وبيروت لوالرنده اسكان ايتمكده در . بونلردن ٦٠٧٥ صفد و٤٢١٠ طبريا

١٣٩٢٦٩ — عكا لواسى	عكا	»	٤١٣٢٢
	حيفا	»	٣٠٧٣٠
	صفد	»	٣٢٢٣٧
	طبريا	»	١٤١٩٠
	ناصره	»	٢٠٧٩٠
١٥٥٤٦٣ — نابلس لواسى	نابلس	»	٧٧٦٤٩
	بنى صعب	»	٣٥٨٠٩
	جنين	»	٤١٩١٥
٥٧١٣٧١ يكون			

(*) اسماعيلر ، درزيلر ونصيريلر دخى اسلاملر ميانده‌در .

قضا لرنده و٢٧٨٤ بيروت و١١١٧ حيفا شهر لرنده موجودر . متباقيس ولايتك انحاى مختلفه سنده متفرق برجالده اقامت ايتمكده در .

١٣٢٤ سنهٔ ماليه سنده نشر اولنان سالنامهٔ ولايت نفوس عموميه‌سى ٦٨٠٠٦٥ ى متجاوز كوستريور . بونك ذكور واناث : ٥٥٣٥٢٥ اسلام و٥٥٢٠٧ روم اورتودقس و٣١٤٤٦ مارونى و٢١٦١٢ قتوليك و٢٢٨٢ پروتستان و١٢٤٤ لاتين و٤٥٧ ارمن قتوليك و٨٤٠ ارمنىٔ قديم و٤٢٢ سريانى و٢٠ كلدانى و١٢٨٣٢ موسوى و١٧٨ سامريدر .

بوكا نظراً تاريخ مذكوردن بو آنه قدر نفوس سجلاتى ولايتده ٢١٧٥٤٩ قدر بر يزايد كوستريبور ؛ المزده‌كى ارقامه نظراً اشبو سكزسنه ظرفنده‌كى وسطى وفياتك مقدارى اولان ٩٥٢٥٦ رقمنى تنزيل ايدرسه‌ك نفوس عموميه‌دكى تزايدك يوز بيكى (١٢٢٢٧٢) تجاوز ايتديكنى وبناءً عليه ولايتك هر سنه ١٥٢٨٤ كشى دها قزانديغنى مشاهده ايدر كه بونك موثوقيتنى قطعيتله ادعا ايتمك زمانى هنوز مع التأسف حلول ايتمامشدر .

— ٦ —

اهالى

سوريه اهاليسنك أتنوغرافيا نقطهٔ نظرندن عرب ، تورك ، سريانى ، چركس ، يهودى وفرانق قسملرينه تقسيم ايدلديكنى برنجى جلده بيان ايتمش وتوركلردن ماعداسى حقنده معلومات لازمه اعطا ايلمش ايدك . بوراده ايسه ، بيروت ولايتنك قسم شماليسنده اوته‌دن برى متوطن بولونان وتورك عرقنه منسوب اولان تورکمنلرك اصلى ، منشائى وسوريه محيطلرينه زمان وصورت ورودلرى حقنده تفصيلاتده بولونه‌جغز .

تورکمنلر

[١] — **تورکمنلرك اصلى ومنشائى** — تورکمنلر ، عن اصل آرال كولى ايله بحر خزر آراسنده بولونان وتورکمن چولى تعبير اولونان ساحه‌ده ساكن واكثريا خيمه‌نشين اولان اولوسلردركه تورکلرك أك بويوك قسملرندن برينى تشكيل ايدرلر . اساساً تورکلرك آسياى وسطاده اشغال ايتدكلرى ديار عظيمك غرب جهتلرنده متوطن اولمالرى اعتباريله (غرب تورکلرى) ميانده صابيلان تورکمن اولوسلرينك تاريخنى عموم تورك تاريخى قدر قديم عد ايتمك وبونلرك‌ده (اوز تورك) اولدقلرينى قبول ايلمك ضروريدر . هر نه قدر بعض مؤلفلر [*] تورکمنلرك ، بلاد فارسدن كلهرك تورکستانده توطن ايلهين قبائلدن

[*] (Bibliothèque Oriental d'Herbelot) نك (Turcoman) ماده‌سنه مراجعت

بولوندقلرينى وكنديلرينك اوز تورك اولمايوب بالآخره تورکلشمش وتوركه بكزه‌مش اولدقلرينى وحتى (توركه شبيه) معناسنده اولارق لسان فارسده (تورکمان) و(تورکمنان) ناميله طانيندقلرينى درميان ايديبورسه‌ده بو روايتى ترويج ايده‌جك دليلمز بولونمادقدن ماعدا بالعكس بو كبى مطالعاتى نقض ورد ايله‌يه‌جك اساسلى برهانلرمز موجوددر . بو ميانده تورکمنلرك اوصاف طبيعيه‌سيله ، لسانلرينى ذكر ايده‌بيلرز . واقعا تورکمنلرك مرور زمانله سيما وبدنلرنده بعض كونا تبدلات وتغيرات حصوله كلمش ومغول عرقندن تباعد ايده‌رك قافقاس عرقنه تقربلر ارائه ايتمش ايسه‌ده اساس اعتباريله تورکلرك بارز خصائصنى اظهار ايتمكده‌درلر . نته‌كيم[*] بر طرفدن بويلرينك اوزونجه اولمسنه رغماً تورکمنلرك دخى قافالرى يووارلاق ، چهره‌لرى كنيش ، الماجق كميكلرى چيقيق ، كوزلرى پارلاق وچكيك بورونلرى قيصه وباصيق ، دوداقلرى دخى قالينجه‌در . دريلرى ايسه صاريمتراق ، صاچلرى سياه وقالين ، صاقاللرى سيره‌ك ، قولاقلرى‌ده آيريقجه واوزاقجه‌در . ديكر طرفدن تورکمن لسانده ، يعنى تورکمنجه‌ده موجود الفاظ ايله ديكر تورك شعبه‌لرنده‌كى كلمات جذرلرى بيننده‌كى مناسبات وبا خصوص عينيتلر ايسه تورکمنلرك ، اوز تورك اولدقلرنده شبهه براقماز .

مع مافيه تورکمنلرك قديمدن برى بوناميله طانمامش اولدقلرينى قيد وتذكار ايتمك وبو خصوصده بر مقدار تعميق افكار ايلهمك ضروريدر . معلومدركه [**] تورکلر ، تاريخك ضبط ايده‌بيلديكى اك قديم زمانلرده آلطاى ، تعبير آخرله آلتون طاغنده اقامت ايديبورلردى . بالآخره بوزالردن مفارقتله شرقا خطاى يعنى چين شمالى ، غرباً آرال كولى و(خوارزم *Kharezm*) شمالاً سيبريا ، جنوباً تيبت وبخاراى كبير ايله محاط اولان ساحهٔ عظيمه‌ده ، تورکستان چولنده كشت وكذاره باشلاديلر ونهايت بوراليرينى كنديلرينه مسكن اتخاذ ايله‌ديلر .

قديم فارسيلر — كه (آنيران) ، يعنى (ايران) اولمايانه مقابل مملكتلرينى ايران تسميه ايدرلردى — جيحون نهرينك شرقنده كائن واليوم تورکستان ناميله معروف مملكتلره (توران) اسمنى ويررلردى . توران قطعه‌سنده متمكن بولونان تورکلر وتورانيلرك بوراده اوزون اوزادى‌يه تاريخندن بحث ايتمك بالطبع صددمز خارجنده عد اولونورسه‌ده تورکمنلرك ، تورکلردن نه صورتله تشعب ايتدكلرينى درميان ايتمك ايچون بر مقدار بو جهتلره تماس ايده‌جكز :

فى الحقيقه آسيانك يوقارى قسملرينى باشدن باشه قطع ايددرك چين وبيزانس مدنيتلرى

[*] (Nouveau Larousse illustrée) نك تورکمنلر ماده‌سنه مراجعت

[**] ترجمهٔ هامه‌ر ، محمد عطا ج ١ ص ٥٠

ایچون حقیقی بر ناقل وبالآخره ایران وعرب مدنیتلری ایچون اساسلی بر ناشر اولان ووقائع عظیمه وجنکاورانه‌لریله بویوك بر شهرته مالك اولان تورانیلرك تاریخ حیاتلرینی بر قاچ بیك سنه‌یه ارجاع ایتمك اقتضا ایدر .

بو واسع زمان ظرفنده تورکلر شرق وغرب عندنده پك قدیم زمانلردن بری مختلف ناملرله طانینمقلری کبی وجوده کتیردکلری حکومات دخی قوت وشوکتك اك یارز تمثاللرینی ارائه ایلمشلردر : نته‌کیم مؤرخ یونانی هه‌رودوتك (تارژیتاوس) ، توراتك (توغارما) وقدیم چینلیلرك (هیونغ‌نو) ، (توکیو)و(توکوئه) ناملریله توسیم ایتدکلری ملت عظیمه تورکلردن باشقا بر شی اولمادیغی کبی اوروپایی تیتره‌تن (هونلر) دخی ینه تورانیلردر . بر روایته کوره پك قدیم زمانلرده آسیای صغرایی استیلا ایدن (هیتیت) لرك تورك اولدقلرینی دوشونور ومجارلرك ، بلغارلرك دخی عن اصل تورکلردن بولوندقلرینی انتوغرافیا علماسنك مطالعات صحیحه‌سنه استناداً درمیان ایدرسه‌ك دنیانك اك قدیم واك بویوك ملتلرندن بری اولان تورکلر حقنده بر شیم فکری الده ایتمش اولورز . باخصوص ایم تورانیه تعبیری بالتوسیع داخلنده جمع ایدیله‌بیلن اقوامك عدد نفوسنك یوز میلیونی تجاوز ایتدیکنه باقیلیرسه تاریخاً اشغال ایتدکلری موقعك اهمیتی اکلاشیلیر .

مع مافیه شونی‌ده اعتراف ایتملی‌یزکه تورانیلرك تاریخی بو اهمیتله متناسب بر حالده تنور ایتمش دکلدر ؛ واقعا رادلوف ، طومسون ، وامبه‌ری کبی صوك عصر علماسی تورك تاریخنك بعض اقسامنی تنویر وتوضیحه بر درجه‌یه‌قدر بذل مقدرت ایلمش ایسه‌لرده هنوز سحاب ابهامدن تمامیله تخلیص ایده‌مه‌مشلردر . بناءً علیه کرك تورکلرك اقسامی وکرك بو اقسامك صورت تشعب وبربرینه قارشی اولان نسبتلری وباخصوص تورکلرك مدنیت قدیمه‌لری وسائره حقنده ترددن آزاده مطالعه‌لر درمیان ایتمك پك مشکلدر . زیرا متعدد مؤلفلرك مختلف اقوالنی تألیف ایده‌بیله‌جك کافی درجه‌ده اشعهٔ توضیحیه بولونامیور : بونك ایچوندرکه تورکمنلرك اصل تورکلر، قارشی اولان وضعیتلری ومناسبتلری حقنده‌کی متعدد روایاتی‌ده جمع وترکیب ایدرکن بر مقدار مشکلپسندلك ایتمك مجبوریتنده بولونیورز :

شجرهٔ ترکیه مؤلفی ابو الغازی « اسکی تورك ملتلری،قپچاق ، اویغور ، قانقلی ، قال آچ وقارلق » دردییور . باشده‌کی ایکی اسم بوس بوتون اساسیدر : « قپچاق» کلمه‌سی پك اسکی بر هجالی کلمه‌دن متشکل اولوب (بوش چول) دیمکدر . مغوللرك بو معنایه قوللاندقلری (قوبی) کلمه‌سی‌ده بو اصلدندر . اویغور کلمه‌سی اسکی تورکجه ، مغول ومانچو لسانلرنده « برلشمك ، طوپلاشمق » و « بر قاعده‌یی تعقیب ایتمك ، قانونه باغلانمق » معنالرینه کلن (اویمق) مصدرندن بر صفتدر . شو حالده چول‌وبوش‌یر خلقنه قپچاق ؛ طوپلو ، متحد وبر قانونه مطیع اولانلره‌ده « اویغور » یعنی « متمدن » دینیور . « قانقلی»

نك معناسی‌ده (آرابه‌لی)لر دیمکدر . « قالاچ » کلمه‌سی اسکی تورکجه یازیلرك ایکی دورلو سنده مختلف املا ایله یازلدیغندن معناسنی تعیین ایتمك کوججه‌در . آلتنجی عصر میلادیده رومالر بونی (خلیاته) دیه یازارلردی‌که تورکجه‌نك (قیلیچ) کلمه‌سی بونده ظاهراً کوریلیور . (قارلق) کلمه‌سنده‌کی (قار) ماده‌سی حالا تورکجه‌مزده قوللانلمقده‌در . هر حالده تورکلرك اجدادی بش اولوس تشکیل ایدوب بونلردن اوچی یا کندیلکلرندن ویا قومشولری طرفندن « صحرالی ، متمدن ، آرابه‌لی» معنالرینه کلن اسملرله یاد ایدیلرلر ایدی . شو اسملردن هیچ بریسی برر رئیس اسمی اولمادیغی کبی حقیقةً انتوغرافی برر آدده دکلدر . هله اوچ اولکیسی عائد اولدقلری هیئتك آنجق طرز تعیش وعادات قدیمه‌سنی ارائه ایدییور . [*]

جهانما ایسه تورکلرك اك مشهور عشیرتلرینی بر وجه آتی تعداد ایدییور :

۱ — اوغوزلرکه ، خطاییدن یعنی چین شمالیدن‌درلر.

۲ — قایی قبیله‌سی‌که ساری‌دن ارمنیه‌یه کچیورلر تورکلرك اصلی بونلردندر .

— ساریج قبیله‌سی‌که تورکستان خاقانه عصیان ایتدکدن صوکره (اینانوس) جبل رفیعنده اتخاذ مسکن ایتمشلردر .

٤ — قایماقلر .

٥ — په‌چه نکلرکه دائما (طولازی) و(غاز) ویاخود (غوز)و(اوز) لرله محارب بولنمشلردر .

٦ — ماهریقالر یاخود موهاریقلرکه (وولغا) ، (دون) نهرلری آراسنده بولونیورلردی . روسلرك واسلاولرك خصم دائمیسی ایدیلر .

۷ — خزرلرکه بحر خزر ساحلنده ساکنلردلر .

۸ — اسلاولر .

۹ — روسلر [**]

مستشرق شهیر وامبه‌ری Vambéry ایسه تورکلری لسان نقطهٔ نظردن بر وجه آتی بش بویوك شعبه‌یه آییرمقده‌در :

۱— سیبریا تورکلری‌درکه اون درت شعبه‌یه آییریلیر :

(۱) طومسقك قاراقالموقلری

---

[*] تورك تاریخی ، نجیب عاصم ص ۳۹

[**] دولت عثمانیه تاریخی (هامه‌ردن مترجم) ، محمد عطا ج ۱ ص ۳۰۲ . مع مافیه هامه‌ر بو ایضاحاتی ویردکدن صوکره (بوراده اوغوزلرك غوزلردن یاخود اوزلردن تفریق اولنماسی نسایان تعجبدر زیرا (ده‌کینی Deguines ك قولنجه بونلر بر ملتدر) دییور . حالبوکه اسلاولر وروسلری دخی تورکلردن صایمق ناصل اولور بوکا دائر بر شی سویله‌میور .

(۲) آلطائیلر یاخود آلطای قالموقلری
(۳) شورجلر یاخود قوندومچلر
(٤) اوریانق
(٥) قوماندی کیشی
(٦) قیزیقلر [بونلر تەلوتلر ، قوبول تاتارلرندن واوستیاقلردن متشکلدرلر]
(۷) چولیم تاتارلری
(۸) ساغایەنلر
(۹) قاچنتس
(۱۰) قایبالار
(۱۱) قاراغانلر
(۱۲) سوئی یوتلر
(۱۳) قاماسینجلر
(١٤) بارابا تاتارلری

۲ — آسیای وسطانك خیمەنشین ویانیم خیمەنشین تورکلری : آلتی شعبەیە آییریلیر :
(۱) قیرغیز — قازاق
(۲) قاراقیرغیز
(۳) اویغور وتورکستان شرقی تورکلری ویاخود کاشغریلر
(٤) اوزبکلر
(٥) قاراقالپاقلر
(٦) تورکمنلر

۳ — وولغا تورکلری : اوچ شعبەیە آییریلیر :
(۱) قازان تاتارلری [قیچاقدن تشعب ایتمشدر]
(۲) باشقیر — مەچچەریاق
(۳) چواش ، یاخود تورکلشمش فینوالیلر

٤ — بحر سیاه تورکلری ؛ بونلرده اوچ شعبەدر
(۱) قریم تاتارلری یاخود قریمچاقلر
(۲) نوغایلر
(۳) قومیقلر ویاخود قاراچایلر

٥ — غرب تورکلریدرکه بونلرده :
(۱) قافقاس وایران و آزربایجان تورکلری

(۲) عثمانلی تورکلری ندن مرکبدر .

والحاصل ایکنجی درجەدەکی تفصیلاتدن وحتی (شجرۀ ترکیه) ایله (جهاننما) وامثالی اثرلر مؤلفلرینك بو خصوصدەکی تقسیماتندن صرفنظرله شونی دیه بیلیرزکه تورکلر اوتەدن بری (شرق تورکلری) و (غرب تورکلری) نامیله یکی بویوك قسمه تقسیم ایدلمشلردر. (*) شرق تورکلری ، اویغور ، قال آج ، قارلق کبی درت بش اولوسه وغرب تورکلری ایسه اوغوز ، قپچاق ، پەچەنەك ، قیرغیز ، قانقلی کبی اون قدر اولوسه آیرلمشدر .

شرق تورکلرندن أك مشهورلری اویغورلر ، قره توروم ایله طورفان آراسندەکی خطه ده ساکن ایدیلر . اویغورلرك لسانی اك صاف واك اسکی تورك لسانیدر . مؤخراً جنکیزخانك اوغلی وحکمدار چغتایه منسوب اولمق اوزره انبو لسان (چغتای) نامیله یاد اولنمشدر . عثمانلیلرك أسکی تورکجه دیدکاری اویغور لسانی ، تورکمن لسانك بویوك همشیره سی در .

اویغور لسانی اون بشنجی عصر میلادیده تکملك صوك نقطه سنه کلمشدی. لکن بالآخره انحطاطه دوشمش وفقط اونك یرینه عثمانی لسانی کسب ثروت ایلمکه باشلامشدر.

غرب تورکلرندن دخی أك مشهور لری ایسه اوغوزلردر . اوغوزلر ترکستاندەوسیحون وجیحون آراسندەکی مملکتده ساکن ایدیلر . بونلر ، اکثریا ایرانك خسرولریله وعربلرله محارب ایدیلر. پیغمبر اسلامك ارتحالندن آنجق اوچ یوزالی سنه صوکره بر روایته کوره طاغ خان (**) اولادندن سالورخان وآنکله بر لکده ایکی بیك عائله دین محمدی یی قبول ایلدیلر . سالور بو آندن اعتباراً چناق یاخود قره خان نامنی آلارق کندی قومنه دەهنوز بت پرست اولان تورکلردن تمیز ایچون (تورکمن) اسمنی ویردی . تورکمن لسانی اوغوزلردن بولونان سلجوقیلرك زماننده نما بولمش واویغورجه نك فارسیدن اکتساب ایتدیکی فیضه مقابل تورکمنجه دخی عربجەدن اخذ فیض ایله مشدر . . اوغوزلردن بولونان قایی

(*) لهجۀ عثمانی ، احمد وفیق پاشا .

(**) تورکلرك ایلك بر روایت قدیمه لرینه کوره قره خانك اوغلی اوغوزخان فتوحاتی وقانونلریله تورك قدرت ومدنیتنك مؤسسی اولمشدر . اوغوزخان قره خانك مقرشتائیسی اولان قاراقورومدن ومقر صیفیسی اولان اورطاغ وقورطاغ جبالندن جنوبه دوغرو عریضلەترکستانك اك شهرتلی بلادندن اولوب ده مدت مدیده تورك قدرت ومدنیتنك مرکزی اولان (باس شهرینی اقامتکاه اتخاذ ایلدی اوغوز خانك کون خان ، آی خان ، ییلدیز خان ، کوك خان ، طاغ خان دکز خان نامیله آلتی اوغلی واردی . اوغوز خان آو مراقلیسی اولدیغندن برکون — هر برینك استقبالنه دلالت ایدەجك شیلر کتیره جکلرینی امید ایدەرك — اوغللرینی صیده چیقارمشدی .

عودتلرنده بولمش اولدقلری بریای ایله اوچ اوق تقدیم ایتدیلر . اوغوز اوقلری کوك ، طاغ ، دکز خانلره یای ایسه دیکر اوچنه ویردی. بونلر یای آره لرنده تقسیم ایچون قیردیلر . اوغوز خان اوقلری اوجوق (اوچ اوق) دیکرلری ایسه بوزوق (بوزبجیلر) تسمیه ایلدی . اردوسنك صول جناحی

خان عشیرتی دخی بالآخره مهاجرت ایده ك حکومت عثمانیه یی تشکیل ایله مش واسانلری تورکمنجه دن آیریلارق عربی وفارسی کلماتك اختلاطندن مرکب عثمانلی لسانی وجوده کلمشدر

بو اوفاق خلاصه‌دن دخی اکلاشیلدیغنه نظراً تورکمنلر ، غرب تورکلرندن صایلمقده واساساً اوغوزلردن بولونمق اعتباریله کرك سلجوقیلر وکرك عثمانلیلرله بویوك علاقه‌لری بولونمقده اولدیغی کبی تورکمن نامی آنجق هجرتك دردنجی عصری اواخرینه دوغرو ایشیدلمکه باشلانمشدر . اساساً (نشری) نك (جهانما) سنده ذکر ایدلدیکی وجهله (تورکمن) ترکیبی (تورك) و (ایمان) لفظلرندن مشتق ایمش ، وبو نام دخی تورکلردن اسلامیتی قبول ایدنلره ویرلمش ایمش . مع ما فیه نشریك طرز تأویلنی بر چوق مؤلفلرد ایتمکده‌در . نیته کیم بعضیلری (تورکمن) کلمه‌سنك آخرنده بولونان (من) ویا (مان) هجاسنك انکلیزجه وآلمانجه‌ده اولدیغی کبی (آدم) معناسنده بولوندیغنی و (تورکمان) ك (تورك آدم) وبوکا شبیه اولمق اوزره (قاره‌مان) ك (قره آدم) معناسنه اولدیغنی بیان ایدیورلر .

بعضیلری ایسه (تورکمن) تعبیرینك (اوزتورك)،(تمام تورك)،(صاغلام تورك)معناسنی افهام ایله دیکنی ووجه تسمیه سنك ایسه تورکلردن اك صغلام اوصاف جنسیه ابراز ایتمه لرندن دولایی بولوندیغنی درمیان ایتمکده درلر (*) . . یوقسه تورکمن کلمه سنك (تارك ایمان) دن مشتق اولدیغنه دائر اولان روایتی برهذیان محض اولمق اوزره تلقی ایتمه لی در (**)

آرال کولی ایله بحر خزر آره سنده بولونان وتورکمن نامیله بالآخره یادا یدیلن تورکلردن بحث ایدن بعض مؤلفلر ایسه بونلرك قدیم (بیاض هونلر) دن ، ساحل نشین (تی — لو) لردن ، ونهایت (غوز) ویا خود (که ز) لردن عبارت اولدقلرینی علاوه ایتمکده‌درلر (* * *)

اوچوقلره ، صاغ جناحنی ایسه بوزوقلره وردی . وفاتنده ممالکینی تقسیم ایده‌رك صول وصاغ جناحلر شرق وغرب وعشیرتلرینی آلدیلر . کویا هر خانك بالاخره درت اوغلی اولدی وتنیجه‌ده یکرمی درت تورك عشیرتنك رئیسی وجوده کلدی . مع ما فیه فی الاصل تورکستانده اقامت ایدن صاغ قوللری کاری ، بوزوقلر مؤخراً غربده سیحون وجیحون آره سنده ملکی تسخیر ، بویك‌ده حدودینی کچوب فاتح صفتیله بوغازایچنه وطونه نهرینه ایلرله مشلردر . حتی اوغوزلر ، سلجوقیلر ، عثمانیلرك اك اسکی مؤرخلری بو ملتلر حکمدارلرینك انسابنی اوچ صاغ قول خانلرینه قدر چیقارمقده واوغوزلری طاغ خاندن ، سلجوقیلری دکز خاندن عثمانلیلری ایسه کوك خاندن تناسل ایتدیرمکده‌درلر،

(هامه‌ردن ج ۱ ص ٥٤ — ٥٥)

(*) بویوك آنسیقلوپه دی به مراجعت . (**) لغات تاریخیه وجغرافیه ، احمد رفعت.

(***) تورك تاریخی ، نجیب عاصم بونی وقایعنامهٔ نستور ، له ژه نك ترجمه‌سی ص ٦٩ ، ١٩٥ دن روایت ایدسور .

[۲] — تورکمنلرك اقسامی — اساس اعتباریله ، بحر خزر وآرال کولی ایله خیوه خانلغی وجیحون نهری و(اترك وادیسی) بیننده‌کی ساحه‌ده یاشایان تورکمنلری اون بویوك اولوسه، عشیرته تفریق ایتمك قابلدر : (*)

١ — (یومود — Yomouds) عشیرتی درکه اوست اورده وبحر خزرك سواحل شرقیه‌سی امتدادنجه خیمه‌نشین اولارق یاشامقده‌درلر .

٢ — (تکه — Tekkes)عشیرتی درکه مرو ، ته‌جن ، قیزیل آرواد واحه‌لرنده بولونیور .

٣ — (ساکار — Sakar) عشیرتی ، شمالدن (قاباقلی) ایله جنوبدن (جارجوی) آراسنده وام‌دریانك ساحل یساری امتدادنجه ساکندرلر .

٤ — (چودور — Tchoudors) عشیرتی ایسه‌خیوه خانلغنك شمالنده‌بولونمقده‌در.

٥ — (ئه‌مرالی — Emralie) عشیرتی ، خیوه خانلغنك جنوبنده‌درلر .

٦ — (غوقلان — Goklan)عشیرتی ،خراسانده‌اقامت ایتمکده‌در .غرب جهتندن یومودلرله کسب التصاق ایده‌رلر .

٧ — (ئه‌رساری — Ersari) عشیرتی ، ام دریا اوزرنده کلیف حوالیسنده بولونمقده‌در .

٨ — (سالار — Salar) ،عشیرتی مرو نواحیسنده اقامت ایتمکده‌درلر .

٩ — (آلیلی — Alili) عشیرتی، تورکستان افغانی اووه‌لرنده بولونیورلر .

١٠ —(ساریق — Sariks) عشیرتی ایسه (بادکیز) طرفلرنده خیمه‌نشین بر حالده بولونیورلر .

بو مختلف عشیرتلر آیری آیری یاشامقده‌درلر .مع مافیه بربرینك پك مجهولی دکلدرلر.

بو عشیرتلر ایچنده ساکارلر ، أمرالیلر ، غوقلانلر ، سالارلر ، ساریقلرك عددی پك چوق دکلدر . باخصوص حیات بدویانه‌لری‌ده کوندن کونه حضریلکه تبدل ایتمکده‌در .

تورکمن عشائری ایچنده اك بویوکلری تکه‌لردر . تکه عشیرتنك نفوسی اوچ یوز بیك درجه‌سنده‌در . تکه‌لردن صوکره آلیلیلر کلیر؛ بونلرك‌ده نفوس ایکی یوز اللی بیکدن اشاغی دکلدر . صوکره یومودلر وئه‌رساریلر عددجه اك چوق اولان تورکمن عشیرتلرندن‌درلر .

والحاصل تورك ایلنده بولونان تورکمنلرك مجموع نفوسنی اشغال ایتدکلری ساحه‌نك وسعتنه رغماً نهایت بر بوچوق میلیونه ایصال ایتمك قابل دکلدر .

تورکمنلر مجاور قبائلله واقواملره اختلاط ایده‌رك بر قسمی‌ده او صورتله یاشامقددر .

(*) (La Grande Encyclopédie)نك(Turcomans)ماده سنه مراجعت(ج ، ٣١)

ج : ٥/٢

نته‌کیم تورکمنلردن ، قیرغیزلر ، نوغایلر ایله‌ده قاریشانلری بولونمقده‌در .

ایشته بو صایدیغمز اون بویوك عشیرتدن ماعدا ایکنجی درجه‌دن بر طاقم شعبه‌لره‌دخی آیرلمقده ایسه‌لرده بر آز صوکره تورکمنلرك تاریخچه‌سندن بحث ایدرکن بیان ایده‌جکمز وجهله بر طرفدن تورکستان ایچلرندن ایران ، آسیای صغرایه ، عراق وسوریه‌یه ونهایت بحر سفیده قدر داغیلان تورکمن عشایرینك آیری آیری شعباتنی تعداد ایتمك پك مشکل‌در.

یالکز مثلا رمضان اوغللری تورکمنلری بقایاسندن بولونان پهلوان اوغللری ، بیاتلر ، قاجارلر ، رجب اوغللری ، کوچکلی ، عبالی ، اردکلی کبی ناملرله اناطولیده بعض تورکمن عشیرتلرینه تصادف ایدلدیکی کبی ایرانده و آناطولی‌ده دخی (آفشارلر) نامیله بویوجك تورکمن شعبه‌لرینه راست کلنمکده‌در . مع‌مافیه بعضیلری اقامت ایتدکده اولدقلری محللر نامنه اضافتله طانمقده‌درلر. نیته‌کیم بیروت ولایتنده بولونان عشیرتلر دخی بایر ، بوجاق تورکمنلری ، حذور تورکمنلری ، کواچره تورکمنلری ناملریله معروفدرلر .

[٣] **تورکمنلرك احوال اجتماعیه‌سی** — اوزونجه بر بویه وقوتلی ، صاغلام بر کوکده‌یه مالك اولان تورکمنلر اوته‌دن‌بری جسارت وشجاعتلریله معروفدرلر . بوندن دولایی درکه تورکمنلرك تاریخچه‌سی فصلنده بیان ایدیله‌جکی وجهله حکومت عباسیه محافظ عسکر وظیفه‌سیله تورکمنلرك خدمتنه عرض افتقار ایتدیکی کبی تورکمنلرك تشکیل ایتدکلری متعدد حکومات دخی یارارلق وبسالتله کسب اشتهار ایله‌مشدر . باخصوص تورکمنلرك تابعلرینه ، بویوکلرینه قارشی اطاعتلرینی دخی هر درلو تصورك فوقنده تلقی ایتمه‌لیدر .

تورکمن ارککلری ، اوزونجه بر کوملك اوزرنده ینه اوزونجه بر جبه کیرلر . جبه‌نك اوزرینی صیقی بر قوشاق ایله صارار و آیاقلرینه‌دوه‌ویا آت دریسندن معمول اوزونجه بر چیزمه ویا بر چاریق کچیرر ، یوکله صارارلر . باشلرنده ایسه مخروط ناقص شکلنده قوزی دریسندن بر قالپاق بولونور .

تورکمن قادینلری یوزلرینی اورتمه‌دکلری حالده باشلرنده ینه باش اورتولری بولوندورورلر ؛ حلیاته ایسه پك مفتوندرلر .

قدیم تورکمنلرك همان کافه‌سی خیمه‌نشین بر حالده یاشارلر . بونلرك خیمه‌لری مدوردر . وقولایجه سوکوله بیلیر خیمه‌لرك اوزری کچه‌لرله اورتولودر . اکثریا تورکمن چادرلرینك یاننده بر قویون ویا بر کچی باغلی بولونور. بونی بعض مواسمده کسرلر وأتنی کمیکندن آییرقدن‌صوکره قوروتور ، صاقلارلر. کمیکلرینی ایسه بویوك بر قازانده قایناتیرلر .صوینی قومشولره واحبابلره داغتیرلر . چوجوقلره کسیلن قویونك ویا کچینك ، امعاسنی‌ویررلر.

چوجوقلر بوامعایی آتشده پشیروب أمرلرمش (*) تورکمنلر پك قنا عتکاردرلر . اکثریا تورکمن قادینلری غدا اولمق اوزره بر پارچا اکمکله وبر پارچا (تیریت) ایله اکتفا ایدرلر .

مع مافیه تورکمنلرده حیات اجتماعیه،قادین وارککلره آیری آیری بر طاقم وظیفه‌لر تحمیل ایتمشدر . نته‌کیم ارککلر امور زراعیه ایله مشغول اولورلر . تارلالری سوروب اکمك، حصاد ایتمك مواشی‌یی تربیه ایتمك ارککلرك وظیفه‌سی‌در . بوندن ماعدا تورکمن ارککلری اللریله ایپلری بوکر ، اکر طاقمی وسائره اعمال ایدرلر . طاقیه‌لر ، قالپاقلر ، وچاریقلری دخی اونلر یاپارلر . بوش وقتارنده بیع وشرا معاملاتیله اشتغال ایتدکلری کبی بعضاً ایپ‌اوزرنده اوینار وشرقی سویلیه‌رك اکلنیرلر؛ بول‌بول‌توتون وچای دخی ایچرلر .

تورکمن قادینلرینه کلنجه ، حیات اجتماعیه‌ده مشاغل عظیمه‌لری، ویورغونلقلری واردر . ارککلر ، کندیلرینه بول بول ایشلر تحمیل ایتمشلردر . مع مافیه حریتلرینه تمامیله صاحب اولدقلری کبی ارککلردن فنا معامله لره دوچار اولمازلر . حتی تورکمن قادینلری برمحللدن دیکرینه بویوك بر سر بستلك ایله کیدر ، کلیرلر ... ارککلر له برابر بولوندقلری زمان دائما اونلردن حرمت کوررلر .

تورکمن قادینلری بر فعالیت مطلقه حالنده در دەنیله‌بیلیر . اصلا ایشسز قالمازلر؛ مطلقا کندیلرینه بر ایش بولمایه چالیشیرلر . تتکیم بغدای‌اوکوتمك ، پاموق ویوك بولمك کچه وسجاده طوقومق صوطولدیرمق ، قادینلرك قسمتنه دوشن وظیفه‌لردن در . قادینلر حامل ویا مرضعه اولسه‌لر بیله بوتون بو وظیفه‌لرینی ایفایه دوام ایدرلر . حتی بربرلرینی زیارت زمانلرنده بیله ایپلك بوکمکله برطرفدن مشغول قالیرلر . تورکمن قادینلرینی أك زیاده یوران شی ال ایله چویریلن طاش دکرمنلردر . اونلردائما بودکرمنلردن شکایت ایدر طورورلر .

تورکمنلر قادین اولسون ، ارککاولسون ابنای جنسنه یاردیم ایتمه‌بی ایبلکده بولونمایی پك چوق آرزو ایدرلر . بربرلرینه فناسوز سویلدکلری ویاخود سوکدکلری پك نادر کورولور

مع مافیه تورکمنلر غزوده یاپارلر ؛ وجوار عشائر دخی بربریله قانلی مصادمه‌لرده بولونورلر. بوایسه حیات بدویانه انجاباتندن اولدیغی ایچون معذرر کورولور . اساساً (تورکه شهر ایچی زندانکلیر) تعبیری تورکلرك اسکی بر ضرب مثلی بولونیور . بناءً علیه بو حیاته قارشو درین بر علاقه‌لری واردر . تورکمنلر دخی آتنه ، قیصراغنه یاینه ، اوقنه مفتوندر . دیکر قدیم تورکلر کبی بر کوچیه حیاتی امرار ایتمك آرزو ایدرلر .

(*) دائرة المعارف ، بطرس بستانی یه مراجعت .

مسافر پرور لك ، اونلرك اوصاف ممیزه‌سنی تشکیل ایدر . دائما قادین ارکك بربرلرینك چادرلرینه کیدوب زیارتلر یاپارلر . ارکك بر چادری آچاجغی زمان یانه میل ایده رك کشاد ایدر واوراده بر قادین وارسه همان اورتونور وچادرك ایچ طرفنه‌چکیلیر . ارکك سلام ویردکدن وکیف صوردقدن‌صوکره تورکمن قادینلری الرنده یمك اولدیغی حالده کلیر، هردورلو اکرامده بولونمق ایچون عادتا مسابقه ایدرلر .

قادینلرك ارککلره قارشی پك بویوك برحس حرمتلری موجوددر . ارکك بولوندیغی زمان تورکمن قادینلری یاواشجه جق قونوشورلر وسسلرینی ارککلره ایشیتدیرمك ایسته مزلر . ارکك حضورنده قادینلر یوزینك آلت طرفلرینی‌قاپارلر . بویله اولمقله برابر قادینلر تمامیله حریتلرینه صاحبدرلر . ومثلا بر ارککك ویاخود بر یابانجینك کندیلرینه سلام ویرمه‌سندن ویاخود اونلرله کورشمه‌سندن صقیلیمازلر .تورکمنلرك دینه قارشی دخی بویوك بر مربو طیتلری واردر . اساساً تورکلردن اسلامیتی ایلك قبول ایدنلر تورکمنلر اولدیغی کبی اسلامیتی اك فجیع ومخاطره لی زمانلرده محافظه یه چالیشان‌ینه تورکمنلرك تشکیل ایتدکلری حکومتلر در . بناءً علیه دینه اولان حس حرمتلری وعشقلری پك جالب دقتدر . تورکمنلرك کافه‌سی اسلام وسنی در . واسلامیته اولان صداقتلری پك عمیقدر . یالکز علم وعرفانجه عظیم برنوره احتیاج کوسترمکده درلر .

[٤] — **تورکمنلرك تاریخچه‌سی** — تورکمنلر حفنده بارز کورونن معلومات تاریخیه‌یی بروجه آتی بیان ایدییورز :

١ . ایلك تورکمن حکمدارلری

بحر خزرك نواحیٔ شرقیه سنده ساکن بولونان خیمه‌نشین تورك اقوامنك ، دردنجی عصر هجرینك اواسطنده‌اسلامیتی قبول ایده‌رك تورکمن نامیله یاد ایدلدکلرینی بیان ایلمشیدك . فی‌الحقیقه‌سالورخان معیتی بولونان ایکی بیك عائله ایله اسلام اولدقدن صوکره (چاناق) یاخود (قاره) خان نامنی آلمش وتحت اداره سنده بولونان ممالکدن بت پرستلکی قالدیرمشدی . برمدت صوکره تورکمنلر هجرت ایله قسماً ارمنستان غربیده دخی ساکن اولدیلر . بونك اوزرینه (شرق تورکمنلری) و (غرب تورکمنلری)نامیله معروف اولدیلر. هرایکی قسمك بولوندیغی نواحی شمیدی‌یه قدر تورکمن لر طرفندن اشغال ایدلمکده در . [*]

چاناق‌خانك اوغلی(موسی خان)پدرینك وفاتندن صوکره‌جامعلر ومکتبلروتکیه‌لرانشا

[*]ترجمه‌هامه‌ر ، محمد عطاج ١ ص ٥٥ — ٥٦

وکشاد وایتمکله برابراطرافنه علمای اسلامیه‌یی جمع واونلری حمایه‌ایتدی .خلفی وعموجه‌سی اولوب سلیمان خانك اوغلی بولونان (بغراخان هارون) ایله دائرهٔ حکومتنی کاشغر و (بالاساغون) ك اوته‌سنده تاچین حدودینه قدر توسیع ایدی وبخارایی « ٣٨٩ هـ — ٩٩٩ م » تاریخنده سامانی سلسلهٔ ایرانیه سنك آلنده ایدی . اونك خلفلرندن « احمد خان بن ابو نصر بن علی » ایسه هنوزبت پرست اولان تورکلری سلاح ایله قبول اسلامه اجبار ایتدی . اونك برادری « آرسلان خان ابو المظفر بن علی » اسمنی « شرف الدوله »یه تحویل ایده‌رك جیحونك اوته طرفنده‌کی ممالکی کاملاً تسخیر ایله‌دی «٤٠٩ هـ١٠١٨م» ارسلان خانك وفاتندن صوکره (٤٢٣ هـ — ١٠٣١) بغرا خانك اوغلی (قدر خان یوسف) دین اسلام ایله متدین اولانلر حقنده سخاسیله شهرت بولدی . قدر خانك اوغلی (قره‌خان عمر)مجوسی بولونان قرداشی محمودخان ایله‌برلکده‌تسمیم قلندی(٤٣٩—١٠٤٧) اوزمان مملکت ، سمرقند حکمداری(طاغماج خان)ك اداره‌سنه کچدی.طاغماجك اوغلی (شمس الملك بن ایلیق‌خان) سلجوق حکمدارلرندن آلپ آرسلانك قیزینی تزوج وکندی همشیره‌سی (طورخان) ی سلطان (ملکشاه) ه تزویج ایده‌رك تورکمنلرله سلجوقی عائله حکمداریسی ایکی صورتله کسب ارتباط ایلدی .

٢ . سلجوق حکومتلری وتورکمنلر

معلومدرکه مشهور اوغوز خانك اوغلی دکز خاندن متشعب وقوتلی بر تورك عشیرتی بولونان سلجوق اوغللری [*] اونجی عصر میلادینك نهایتلرینه دوغروبغراخانك اجرای حکومت ایلدیکی بخارا قربنده ساکن ایدیلر . غزنه حکمداری وهندستان فاتحی(محمود) اونلری اوتوز سنه صوکره جیحونك اوته طرفنده خراسانه سوق ایلدی . اساساً شاه محمودك حکمفرما اولدیغی غزنویلر حکومتی پدری (سبکتکین) دن موروث ایدی . سبکتکین — که وقتیله سامانی عائلهٔ ایرانیه‌سی اعضاسندن برینك کوله‌سی ایدی — غزنه والیسی تعیین اولونارق مملکتی تحت اداره‌سنه آلدیغی متعاقب خلفانك مصر والیلری طولون واخشید نامنده‌کی تورك کوله‌لرینك ایکی مقدم عصرلرده یعنی اوچنجی ودردنجی عصر هجریلرده یاپدقلری وجهله حکمدارلنی ضبط ایتمشدی .

شاه محمود حکمدار عنوانی(سلطان) عنوانه ایلك دفعه اولمق اوزره تبدیل ایلمشدر. آل سبکتکین تختلرنده آنجق بر بوچوق عصرقالابیلدیلر وسلجوقی نسلنك اقداماتیله سقوط ایتدیلر .

سلجوقیلر — که جیحونك اوته طرفندن سلطان محمود جلب ایتمشدی — برطرفدن

[*] هامه‌ردن مترجم(دولت عثمانیه) تاریخنك برنجی جلدینه مراجعت

بحر حزره ودیکر طرفدن بحر سفیده ممتد اولان خطهٔ وسیعه‌ده اوچ عصر قدر اجرای حکومت ایتمش وبالآخره (فارس)، (کرمان)، (دمشق)، (حلب)، (آسیای صغری) خطه‌لرنده اولمق اوزره بش عائلهٔ حکمداری‌یه انقسام ایتمشلردر.

۱ — ایران سلجوقیلری (۴۳۲ هـ — ۵۹۰ هـ) تاریخنده یوز اللی سنه حکم سورمشلردر. بونلردن اون بش حکمدار کلمشدر.

۲ — کرمان سلجوقیلری (۴۳۳ — ۵۸۳) تاریخنده حکم سورمشلردر بونلردن طقوز حکمدار ظهور ایتمشدر.

۳ — حلب سلجوقیلری (۴۷۱ — ۵۱۰) تاریخنده حکمدارلق ایتمشلردر بونلردن بش حکمدار ظهور ایتمشدر.

۴ — دمشق سلجوقیلری (۴۸۸ — ۵۴۹) تاریخنده حکومت سوره‌رك نسللرندن طقوز حکمدار ظهور ایتمشدر.

۵ — روم سلجوقیلری (۴۷۷ — ۶۹۹) تاریخنده حکم سوره‌رك ایکی یوز یکرمی اوچ سنه سلطنت سورمشلردر بونلردن اون بش حکمدار ظهور ایتمشدر.

بو واسع اراضی‌یه مالك اولان سلجوقی حکومتلرینك اوچ عصر ظرفنده فرما نفرما اولمالرنده کی موفقیتك قسم اعظمنی هر حالده حاوی اولدقلری (تورکمن) عنصرینه مدیونلردر. وحتی سیاستنامه ده «ص ۶۵» محرر اولدیغنه نظراً تورکمانلر هر نه قدر سلجوقیلره ایچه راحتسزلقلر ویرمیش ایسه‌لر، سلطنتك تأسس وبقا سنده یك چوق خدمتلری کورلمش وامکلری کچمشدر، بناءً علیه رابطهٔ قرابتله حکومته مربوط اولان (تورکمن) لرك بو خصوصده تاثیرلرینی اهمال ایتمه‌مك لازم کلیر.

۳. تورکمنلرك مهاجرتی

بوراده تورکمنلرك مهاجرتندن بحث ایتمزدن اول اصل تورکلرك مهاجرتندن بحث ایتمك فائده‌دن خالی دکلدر. معلومدر که یك اسکی زماناردہ چینلیلر، کندی معیتلرنده تورکلری عسکر مقتیله استخدام ایدیورلردی. حال بوکه عرب مجاهدلری هجرت نبویه‌نك عصر اولنده تورکستانده بر مقدار فتوحات یاپدقدن صوکره بونلردن درت بیك کشی اجرتلی عسکر اولمق اوزره (سوچونغ) ك خدمتی آلتنه (بحراحمر لواسی) نامیله داخل اولنجه تانغلو تورکلره چین چیتلرینی قاپایه‌رق تورکلری بیزانس، بغداد اوزرینه وروم ایمپراطولغی الکاننه سوق ایتدی. برطرفدن‌ده عربلرك مذکور فتوحاتی دخی (اوقسوس) و (خزر) ك شمالنده‌کی اسکی (سیت) طریقندن آقوب کلن تورك سیلاب مهاجرتنك وجههٔ عزیمتنی ده کشدردی. زیرا بونلر، اوزمانه قدر شمال غربی‌یه قپچاق، یاییق (اورال)، ایدیل

(وولغا) دون وطونه مملکتلرینه متوجه ایدیلر. بوندن صوکره ایسه تورکلر جنوب، غربی‌یه آذربایجان، جنوبی قافقاس آسیای صغیر، سوریه‌یه وبلاد روم‌یه مهاجرته باشلادیلر (*) تورکارك بو مهاجرتلرندن ایچه زمان صوکره تورکمنلر دخی مهاجرته قویوله‌رق کاه دیکر حکومتلر نزدنده خدمات عسکریه‌ده بولونمایه وکاه حکومات تشکیلنه مبادرت ایتدیلر.

حتی ده‌نیله بیلرکه تورکمنلرك آسیای وسطی وصغراده سوریه‌ده ومصرده (**) شکل ایدن تورك حکومتلرده بویوك ومهم تأثیرلری کورلدیکی کبی عباسیلر دورنده ده بویوك یارارلقری سبق ایتمش ویا مهم رولر ایفا ایلمشدی. زیرا عباسیلرك خدمتنه داخل اولان تورکلر (پهلو) یاخود (خوارزم) چیتلرندن کلیورلردی. بونلر (قاقلی)، (قال آج) و (بیاض هونلر) دن یاخود ساحل نشین (تورکمنلر) دن متشکل ایدی (***). بو صورتله تورکلر عباسیلرك خدمتنه داخل اولدقدن صوکره شجاعت وجسارتلریله کندیلرینی همان طانیتدیرمغه موفق اولمشلردی.

حتی عباسیلرده مستعین زمانندن صوکره مرکزده اولدیغی کبی ولایتلرده‌ده تورکلرك مقداری چوغالمش، سوریه ومصر همان تورکلر النه کچمش ایدی. والحاصل مصر، سوریه، حجاز، یمن تورك والیلری ایله اداره ایدیلیور دی. (****) بالآخره بونلردن هر بری بر صورتله استقلال ایده‌رك بنی طولون، اخشیدیلر الخ ناملریله مستقل حکومتلر وجوده کتیرمشلردر.

خلاصه عسکرلکله خلفای عباسیه نك خدمتنه مسارعت ایدن تورك وبالخاصه تورکمنلردن بر چوغی بو مناسبتله جنوب غربی‌یه دوغرو هجرتله ایرانك شمال غربی جهتلرنده یعنی مازندران، کیلان، طبرستان، آذربایجان طرفلریله ارضروم ودیار بکر جهتلرینه یایلمش وبعده اناطولی‌یه دخی حلول ایلمشدی. حتی سلجوقیلر — وبالاخره تفصیل ایدیله جکی وجهله — عثمانلیلر زمانند. اناطولی وروم ایلی قطعه لرنده دخی بر چوق تورکمنلر یر لشمش ایدی. بغداد وارضروم جهتلرنده وآذربایجان ایله ایرانك سائر بعض طرفلرنده وبلاد قافقاسده بولونان تورکلر خالص «تورکمن» حالنده قالمشدر. لسانلری دخی آناطولی تورکچه سندن بر آز فرقلی در. وکندیلرینه مخصوص شیوه لری واردر.

(*) تورك تاریخی نجیب عاصم ص ۱۳۴، ۱۵۳، ۲۰۳

(**) بو میانده سوریه وحلبده حکمران آتابکلری ومصر ده‌کی بحری مملوکلری دیار بکر ده‌کی «آل ینال» ی اونوتمامالیدر.

(***) تورك تاریخی نجیب عاصم ص ۲۰۵

(****) تورك تاریخی، نجیب عاصم ص ۲۱۱

تورکمانلر کرك ایرانده وکرك ممالك عثمانیه وبحر خزر سواحلنده دیکر بر طاقم اقوامله اختلاط وامتزاج ایتمش ارلدقلرندن سیمالری خیلی ده کیشمش اصل تورکلره وعلی العموم اقوام تورانیه یه مخصوص اولان علائمك چوغی کندیلرنده زائل اولمشدر . (*)

٤ . عثمانلی حکومتی وتورکمنلر

تورکمنلرك ، قوی حکومتلر تشکیلنده بویوك خدمتلری سبق ایتدیکنی سویلمشیدك . فی الحقیقه عثمانلی حکومتی بونك الك بویوك بر دلیلیدر .

معلومدر که موغوللرك طغیانه بر سد تشکیل ایدن « خوارزم » حکومتی آسیانك قاصیرغه‌سی اولان جنکیز خان طرفندن زیر زبر ایدلدیکی وقت اوغوز عشایرینك الك مشهور لرندن اولان « قایی » عائله سی نسلندن « قیا آلپ » ك اوغلی سلیمان شاه عشیرتیله برابر خراسانك « ماهان » شهری قربنده ساکن اولدیغی محلی ترك ایلدی واللی بیك کشی ایله ارمنستانه دوغرو توجه ایده‌رك ارزنجان واخلاط قربنده یرلشدی « ٦٢١ ه — ١٢٢٤ م » .

بوراده استطراد قبیلندن اولمق اوزره شونی ده ذکر ایتمك لازم کلیورکه سلیمان شاه عشیرتی خوارزمیلردن دکلدی (**) . زیرا خوارزم شرقاً جیحون ، غرباً بحر خزر ، جنوباً خراسان ، شمالاً تورکمن ممالکی ایله محدود طار واوزون اراضی در . اجناس مختلفه‌دن مرکب اولان سکنه‌سی ملل متجاوره دن بوس بوتون کندیلرینه مختص اخلاق ایله ویاریسی تورکجه ویاریسی فارسی بر لسان ایله تفریق اولونورلر . بناءً علیه سلیمان شاه قبیله سنی — نشرینك جهانما سنده مذکور اولدیغی وجهله — تورکمنلردن صایمق لازم کلدیکنده شبهه یوقدر . وهامه‌رك ویردیکی ایضاحاته نظراً واقعا خوارزم شاهلر تورکمن اصلنده ایسه‌لرده بونکله بوتون قومك تورکمن اولماسی بالطبع اقتضا ایتمز . بناءً علیه خوارزمیلرك تورکمن اولدیغی وسلیمان شاه قبیله سنده دخی خوارزمی بولوندیغی نتایجی دوغرو دکلدر .

والحاصل سلیمان شاهك اخلاطده اسکانندن یدی سنه صوکره جنکیز خان وفات ایتمش وخوارزم شاه دخی قونیه سلجوقیلرندن علاء الدینه مغلوب اولارق اورته‌دن غائب اولمش اولدیغندن سلیمان شاهك عشیرتی فرات مجراسنی تعقیب و« حلب » اوزرینه

(*) قاموس الاعلام ، شمس الدین سامی
(**) ترجمهٔ هامه‌ر ج ١ ص ٧٥

توجه ایده‌رك وطن اصلیسی یولنی طوتدی . جعبر قلعه‌سی قربنه وصوللرنده سلیمان ، قبیله‌سی خلقنك اوکنده اولارق نهری مرور ایدرکن آتیله برابر ساحلك بر یوکسك یرندن طالغه لر آره سنه دوشه‌رك وفات ایلدی . بو وقعه ، سلیمانك امری آلتنده بر لشمش اولان عائله‌لرك داغیلماسنی استلزام ایتدی . اور الرده بونلرك اعقابی حالا سوریه وروم تورکمنلری نامیله امرار حیات ایتمکده در لر . (*)

سلیمان شاهك درت اوغلی سنغور — تکین ، کون طوغدی ، دوندار ایله ارطغرلدر ایلك ایکیسی خراسانه عودت ایدوب دیکر ایکیسی یالکز درت یوز عائله ایله شرقاً ارضروم افقنی تحدید ایتمکده اولان یوکسك طاغلرك محیط اولدیغی سورمه‌لی چقور حوضهٔ وسیعه سنه کیتدیلر . بو نلرك بر طاقمی ده پاسین اووه سی اراضیسنه کله رك اوراده اتخاذ مسکن ایلدیلر . نهایت دوندار ایله ارطغرل کندیلرینه بر موطن آرایه رق علاء الدین سلجوقیه التجا ایتدیلر . ونهایت — تفصیلاتی معلوم طرزده — ارطغرل بك زاده سلطان عثمان روم سلجوقیلرینك انقراضندن صوکره حکومت عثمانیه یی تأسیس ایلمشدر . « ٦٩٩ ه — ١٢٩٩ م » .

دیمك اولیورکه عثمانلی حکومتنك مؤسسلری دخی اوغوز لردن وتورکمنلر دن بولونمقده در .

٥ . آسیای صغراده تورکمنلر

عثمانلی حکومتی بیان اولوندیغی وجهله سلجوق انقاضی اوزرنده تأسس ایتمشدی . حال بوکه اوزمان اناطولیده برچوق تورکمن عشیرتلری بولونمغده اولدیغی کبی حدود شرقیه دخی کاملاً تورکمنلردن متشکل ایدی . حتی بوعشیرتلردن بر قسمی وباخصوص تشکیل ایتدکلری اوفاق حکومتلر ویا بکلکلر عثمانلیلری آزچوق یورمشیدی . نیته کیم ، سلطان مراد خداوندکار زمانتده برکره عصیان ایدن قره مان اوغلی آسیای صغراده سرسری طولا شمقده اولان تورکمن وتاتارلری وارساق ، طورغود ، بایبورد عشیرتلرینی بایراغنك آلتنه طوپلا مش وحکومتی اپیجه اوغراشدیر مشیدی . [**]

بردفعه ده سلطان مراد ثانینك دور سلطنتنده قزل خواجه تورکمن عشیرتندن درت برادر آماسیه وتوقات جوارلرینه استیلا ایتمشدی . بونلر قادینلری قاچیره رق ، کاربانلری ، کویلری صویه رق اورالره ایرات خسار ایدیور لردی . یورکچ پاشا تأدیبلرینه مأمور اولونجه کندیلرینه بر مکتوب یازدی ومکتوبه — جانیك ساحلنه استیلا ایله‌ین آلپ

(*) ترجمهٔ هامه‌ر ج ١ ص ٨٩
[**] ترجمه هامه‌ر ج ١ ص ٢٣٩

آرسلان اوغلنك عشیرتنه قارشی کندینه معاونت ایتمکه راضی اولدقلری تقدیر ده اورتوق آباد اراضیسنی زعامت اوله‌رق ویرمکی — وعد ایدییوردی . نهایت یورکچ پاشا اوغلی خضر بك واسطه سیله بونلردن مهم قسمنی آماسیه یه جلب ایتدی واوراده حبسه طیقایه رق محبسی اوردیردی واطرافنده آتش یاقه رق اونلری بوصورتله بوغدیردی بونك اوزرینه چوروملیده بولونان متعدد تورکمن عشائری اوزرینه هجوم ایله خزینه لرینی ضبط ایلدی . عشیرتك بقیه سی ایسه عثمانلی طوپراغندن قاچارق « ذو القدر » و « آق قویون » بکلرینك مملکتلرنده منتشر تورکمنلرینه التجاایلدیلر . [*]

برمدت صوکره یورکچ پاشا « آلپ ارسلان » اوغللری تورکمن عشیرتنك رئیسی حسین بکه عائد اولان جانیك قلعه سنی دخی ضبط ایلمشدی . « ۸۳۱ ه — ۱٤۲۷ م »

*
* *

تورکمنرك اناطولیده تشکیل ایتدکلری بکلکلر وحکومتلره کلنجه بونلرمیاننده « ذو القدریه » خاندانی ایله « رمضان اوغللری » نی و « آق قویونلیلر » ایله « قره قویونلیلر » حکومتلرینی دخی ذکر ایده بیلیرز .

٦ ذو القدریه خاندانی

ذو القدریه خاندانی ، تورکمن « زین الدین قره جه ذو القدر » طرفندن بوکون مرعش سنجاغنی تشکیل ایدن قدیم قاپادوقیا قطعه سنده تشکل ایده رك بکلك سور مشدر [**]

خاندانك مؤسسی تورکمن زین الدین مرعش ، البستان ، شهرلرینی فتح ایده رك « ۷۸۰ ه — ۱۳۷۹ م » تاریخنده سلاله سنك اساسنی وضع ایتمشدی . بالآخره ، کلنلرده ، خرپوط ، بهسنی ، ملاطیه شهر لرینی دخی ضبط ایده‌رك حاکمیتلرینی توسیع ایله مشلردر . هامه‌ر جدول انسابنده ذو القدریه خاننده بروجه آتی اون حکمدار کلدیکنی اشارت ایدییور :

١ — زین الدین قره جه ذو القدر « ۷۸۰ ه — ۱۳۷۸ م » ده خاندانی تأسیس ایتمشدر

٢ — اوغلی خلیل بك « ۷۸۸ ه — ۱۳۷۸ م » ده تورکمنلر طرفندن مقتول اولمشدر .

٣ — سولی بك « خلیل بکك قارداشی » . « ۸۰۰ ه — ۱۳۹۷ م » تاریخنده مصر

[*] ترجمه هامه‌ر ج ٢ ص ١٨٣
[**] عین اثر ج ٣ ص ١٨٦

سلطانی برقوقك امریله مصر باطنیلرندن بری طرفندن مقتول اولمشدر .

٤ — ناصر الدین محمد بن خلیل بك . « ۸٤٦ ه — ۱٤۳۹ م » تاریخنده سکسان یاشنده وفات ایله مشدر .

٥ — ناصر الدین ك اوغلی سلیمان بك قیزی ستی سلطانی سلطان محمد ثانی یه تزویج ایله مشدی « ۸٥۸ ه — ۱٤٥۱ م » تاریخنده وفات ایتمشدر .

٦ — آرسلان بك

٧ — شهسوار ٨ — بوداق ٩ — علاء الدوله بکاردر ؛ بونلر بر برینی متعاقب جالس تخت اولدیلر ١٠ — اونجیلری وصوکلری شهسوارزاده علی بك کلیرکه ذو القدریه خاندانی — یوز یکرمی بر سنهٔ قمریه‌لك بر موجودیتی متعاقب — بونده منطفی اولمشدر . ذو القدریه خاندانك صورت انطفاسی بر وجه آتی جریان ایتمشیدی : (*)

یاوز سلطان سلیم مصر مسأله‌سندن طولایی ذو القدر بکندن انتقام آلمق تصورینه حصر افکار ایله دی . کما خك فتحندن سکز کون صوکره « ١٣ ربیع الاخر ۹۲۱ » سیواسه عودت ایتمش اولدیغی حالده اورادن « علاء الدوله » علیهنه شهسوار اوغلی علی بك ایله وزیر اعظم سنان پاشا اون بیك یکی چریله کوندردی . سنان پاشایی البستان حصار لری اوکنه وصولی زمانلرنده اینجه صوکنارینه کلوب اردوقور دی . اوصره ده علاء الدوله اوردکلیده بولونیوردی . ایلك ایش آلمق اوزره خزینه لریله حرمنی طورنه طاغی ذروه سنه چیقارارق یانده‌کی تورکمنلر ایله ممالکك قلبکاهنه مدخل اولان بوغاز لری ضبط ایتدی سنان پاشا ایسه کوکسو صحرا سنی کچه‌رك طورنه طاغنك اتکلرنده تحصن ایتمش اولان اختیار ذو القدریه بکنی حربه اجبار ایتدی . وقوع بولان محاربه اوزرینه علاء الدوله مقتول اولدی . شهسوارزاده علی بك ایسه ممالك مفتوحه‌یه والی تعیین اولنمق صورتیله بو خاندانه خاتمه ویرمشدر « ۹۲۱ ه — ١٥١٥ م » .

٧ . رمضان اوغللری

رمضان اوغللرینه کلنجه : آسیای صغری ایله سوریه حدودی آره سنده بولونان طوروس طاغلرینك ذروه‌لری اوزرنده رمضان اوغللری ایکی یوز سنه یه قریب بر مدت اجرای حکومت ایله مشلردر . « ۷۸۰ ه — ۱۳۷۸ م » تاریخندن ۹۷۰ ه — ١٥٦٢ م تاریخنه قدر » .

رمضان اوغللری خاندانك اوائل احوالی بروجه آتی جریان ایله مشدر . (**)

(*) ترجمهٔ هامه‌ر ج ٤ ص ١٤٨
(**) عین اثر ج ٤ ص ١٣

عثمانلی حکومتنك مؤسسی بولونان سلطان عثمانك جدی سلیمان شاه «جعبر» قریند غرق اولدیغی زمان اوغللری شماله توجه ایتمش وهپسی اوچوق «اوچ اوق» تورکمن قبیله‌سندن اولان یدی آرقاداشی عائله لریله بر لکده چقور اووه ده یر لشمشدر . بونلر «یورکر» ، «قوسون» ، «وارساق» ، «قره عیسی» ، «اوزر» ، «کوندوز» ، «قیش» ، «تیمور» ایدی . بو عشیرتك رئیس یورکر اولدی . اوطرفلرده اقامت ایدن ارمنیلر دن آطنه ، ماسیس ، طرسوس جوارنده حیوان رعی ایتمك حقنی آلارق بو حق اوغلی «رمضان» ه انتقال ایتدی . رمضان قوسونه قیشلاق اولارق (آسارلق) ویایلاق اولارق (کولك) طاغنی تخصیص ایلدی .

حیوانلرینی موسمه کوره کاه اووه‌لرده کاه‌تپه‌لرده اوتلاتیرلردی. بوصورتله «قیش تیمور» یازایله قیش موسملرینی «طرسوس» ایله «بلغار» طاغنده ، «کوندوز» ، (سیس) اووه‌سیله ماسیس طاغلرنده رمضان ایسه آطنه وادی ویایلالرنده کچیرلردی . اوچوقلر بوتون اووه‌لق محللرك حاکمی اولمقله برابر هنوز ارمنیلری شهرلردن ابعاد ایده‌جك قدر قوتلی دکل ایدیلر . اللی‌سنه صوکره درکه (اوزر) لك خلفلرندن «داود» بو تصوری اجرا ایچون مصر سلطانی شیخ احمددن استعانه ایله‌دی . سلطان بوطلبی مساعده کارانه قبول ایده‌رك عسکر کوندردی . بوعسکر ایسه مملکتی سلطانك حسابنه تسخیر ایله دیلر . داوده مملکتك بکی عنوانندن باشقا برشی براقیامادی . داودك کوستردیکی مثال دیکر عائله‌لر روسانه نمونهٔ امتثال اولدی . کوندوز اوغللری آیاس قلعه‌سنی سلطانك عسکرینه براقه‌رق مصره التجا ایتدیلر . رمضان اوغلی ابراهیمده مصرلیلری دعوت وآطنه‌وسیسی تسخیر ایتدیرمك ایچون معاونت ایلدی . نهایت قیش تیمورك براوغلی طرسوسك ضبطنی تسهیل ایتدی . شوصورتله شیخ احمدهان هیچ حرب ایتمکسزین کوچوك ارمنستانك (کلکیا)نك اك مستحکم التی قلعه‌سنه یعنی آیاس ، کوله‌ك ، سیس ؛ ماسیس ، آطنه ایله طرسوسه وموخراً سوریه بوغازلرینه مدافع اتخاذ ایتدیکی دیکر برچوق حصارلره توسیع دائرهٔ حکومت ایله‌مشدر . رمضان اوغللری اسماً بك اولارق اولجه بیان ایتدیکمز وجهله ایکی عصرلق برزمان آطنه وجوارینه حاکم اولمشدر . بونلردن سکز حکمدار کلمشلردر . (هزارفن) یالکز دردینی ذکر ایتمکده‌در :

١ — احمد بن رمضان ، اطنه ، سیس ، آیاس ، پیاس طرفارنده حکم سورمشدر . احمد بکدن صوکره ٢ — اوغلی ابراهیم بك . ٣ — صوکره محمود بك حکمدار اولمشدر . محمود بك سلطان بایزیده اطاعت ایتمش ومصر سفرنده دخی سلطان سلیم معیتنده وفات ایتمشدر . ٤ — رمضان اوغللرینك صوك حکمداری خلیل بکك اوغلی پیری بکدر . بوسلاله اولجه بیان ایتدیکمز کبی «٩٧٠ هـ — ١٥٦٢ م» تاریخنده منطفی اولمشدر .

اسکی رمضان اوغللرینك بقایاسی اولان تورکمنلر حلب واطنه ولایتنده واناطولیده داغلمش اولوب «پهلوان اوغللری» ، «بیاتلر» ، «قاچارلر» ، «رجب اوغللری» ، «کوچکی» ، «عبالی» ، «اوردکلی» نامیلریله بعض تورکمن عشیرتلری حالنده پاشا مقده درلر .(*)

٨ . قاراقویونلیلر وآق قویونلیلر

قارا قویونلیلرله آق قویونلیلره کلنجه : (**) هجرتك سکزنجی ، میلادك اون دردنجی عصری نهایتنده جنیکز خان سلاله سندن مغول ایمپراطوری ارغونك زمان حکومتنده — بری «آق قویونلو» ، دیکری «قره قویونلو» تسمیه اولونان ایکی تورکمن عشیرتی بولوندقلری چوللری ترك ایله شرقدن غربه دوغرو توجه ایتمش وبرنجیسی یعنی آق قویونلو عشیرتی «قپادوقیه» ایکنجیسی «بین النهرین» خطه سنه کلوب یر لشمشلر دی . بری جنوباً دیار بکرده ، دیکری شمالاً سیواسده آنجلق بر عصر صوکره ، یعنی موغوللرك ایراندکی حکومتلرینك تخریبندن پك چوق زمان مروریله طقوز نجی عصر هجری ابتداسنده درکه آسیاده بوایکی عشیرت ایلك دفعه اولارق خاندان حکمداری اولمق اوزره کورونورلر .

قاره قویونلو خاندانندن «٩٧» سنه لك بر موجودیت ایچنده آنجق درت حکمدار کلمشدر . بو حکومت «٧٧٧ هـ — ١٣٧٥ م» تاریخنده تورکمن «قره محمد» ك اوغلی «قره یوسف» طرفندن تأسیس اولنمشدر . تاج التواریخده مذکور اولدیغه نظراً بو حکومت «٨٧٤ هـ — ١٤٦٩ م» تاریخنه قدر حکمفرما اولمشدر . هاممه‌ر بر طرفدن درت حکمدار کلدیکنی ذکر ایتمکله برابر جدول انسابنده «قره قویونلو» عائله سندن عراق واذربایجانده اجرای حکومت ایتمش اون ایکی حکمدار تعداد ایدیورکه بر وجه آتی در :

١ — قره محمد . ٢ — قره یوسف بن قره محمد . ٣ — امیر اسکندر بن قره یوسف . ٤ — جهانشاه میرزا بن قره یوسف . ٥ — امیر پیر بوداق بن قره یوسف . ٦ — امیر ابو السعود بن قره یوسف . ٧ — امیر شاه محمد بن قره یوسف . ٨ — امیر آسیان بن قره یوسف . ٩ — پیر بوداق بن جهانشاه میرزا . ١٠ — حسن علی بن جهانشاه میرزا .

(*) جهانتما ص ٥٩٣ دن نقلاً ترجمهٔ هاممه‌ر ج ٤ تذییلات ص ٣١٦

(**) (Bibliothèque. Or. d'Herbelot) یه مراجعت

١١ — محمد میرزا بن جهانشاه . ١٢ — ابو یوسف میرزا بن جهانشاه در .

*
* *

« آق قویونلو » لرك حكومتی ایسه « قره یولوق » یاخود « قره سلوك » نامنده بری طرفندن « ٨٠٩ هـ — ١٤٠٦ م » تاریخنده تاسیس ایدلمشدر . بو حكومت « بایندریه » نامیله معروف اولوب بو سلاله دن بولونان اوزون « حسن » ك عثمانلیلر له شدید محاربالری موجود در . تاج التواریخنده مذكور اولدیغنه كوره آق قویونلیلر حكومتی طقسان طقوزسنه دوام ایده رك نهایت « ٩٠٨ هـ — ١٥٠٢ م » تاریخنده انطفا ایتمشدر . هامر بونلردن طقوز حكمدار كلدیكنی اشارت ایتمكله برابر دیكر طرفندن جدول انسانده بونلرك عددینی اون ایكی یه جیقار ییوركه بونلرك اسامیسیله تاریخ وفاتلرینی بر وجه آتی ذكر ایدییور :

١ — قره یولوق « قره سلوك »	وفاتی :	« ٨٣٩ هـ — ١٤٣٥ م »
٢ — حمزه بك بن قره یولوق	»	« ٨٤٨ هـ — ١٤٤٤ م »
٣ — جهانكیر بن علی بن قره یولوق	»	« ٨٧٢ هـ — ١٤٦٧ م » در
٤ — اوزون حسن بن علی بن قره یولوق	»	« ٨٨٣ هـ — ١٤٧٨ م » »
٥ — خلیل بن اوزون حسن	»	« ٨٨٤ هـ — ١٤٧٩ م » »
٦ — یعقوب » »	»	« ٨٩٦ هـ — ١٤٩٠ م » »
٧ — بایسونغور بن یعقوب	»	« ٨٩٨ هـ — ١٤٩٢ م » »
٨ — رستم بن محمود بن اوزون حسن	»	« ٩٠٢ هـ — ١٤٩٦ م » »
٩ — احمد بن اوغورلی بن اوزون حسن	»	« ٩٠٣ هـ — ١٤٩٧ م » »
١٠ — محمد بن یوسف		
١١ — الوند بن یوسف	»	« ٩١٠ هـ — ١٥٠٤ م » »
١٢ — مراد بن یعقوب	»	« ٩١٤ هـ — ١٥٠٨ م » »

ایشته بورایه قدر ویر دیكمز ایضاحاتده تورکمنلرك ما وراء حزرده و اسیانی صغراده كی باشلیجه حاكمیتلرندن وموجودیتلرندن بحث ایدلمشدر . . . بوتون بو قبائل وعشایرك بقایا سی ایسه شمدی یه قدر شرقاً تورکمن چولندن اعتباراً آذربایجان ، أرزنجان واناطولی یه وسوریه یه قدر امتداد ایدن كنیش ساحه ده تصادف اولونمقده در .

[٥] — **بیروت تورکمنلری** — بیروت ولایتنده بولونان تورکمنلری درت منطقه یه تقسیم ایتمك قابلدر :

١ — عكار قضاسی تورکمنلری « طرابلس شام لواسنده »
٢ — حصن الاكراد قضاسی تورکمنلری « » » » »
٣ — حذور ناحیه سی تورکمنلری « » » » »
٤ — خزینه وبایر وبوجاق ناحیه لری تورکمنلری « لاذقیه لوا سنده » .

بودرت منطقه ده بولونان تورکمنلرك اشغال ایتدكاری كویلر ایله نفوسلرینك عددی حقنده براز تفصیلات ویره لم [*]

١ — عكار تورکمنلری : عكارده موجود تورکمنلر ، قضانك شرق شمالی جهتلرنده وصرپ طاغلر اوزرنده كائن (١) كواشره (٢) عیدمون « ٣ » جدیده « ٤ » دوسه نام كویلری اشغال ایتمكده در . كواشره ده « ٣٠٠ » عید مونده « ١٥٠ » جدیده ده « ١٠٠ » دوسه ده « ٥٠ » عدد تورکمن بولونیورکه مجموع نفوسلری « ٦٠٠ » كشیدن عبارتدر .

٢ — حصن الاكراد تورکمنلری : حصنده موجود تورکمنلر قصانك جهت غربیه سنده كائن ونفوسلری « ١٠٠ — ١٥٠ » آره سنده بولونان « زاره » ، « حكیه » ، « حصرجیه » كویلرینی اشغال ایتمكده درلر . بو اوچ كویده كی تورکمنلرك مجموعی — « ٤٠٠ — ٥٠٠ » قدردر .

٣ — حذور تورکمنلری : حذورده بولونان تورکمنلر ناحیه نك متفرق جهتلرنده واهالیسی روم ، مارونی ، ویانصیری بولونان كویلر آره سنده كائن باشلیجه درت كویی اشغال ایتمكده در . « ١ » بساتین « ٢ » بیت ارسلان « ٣ » متراس « ٤ » عین دابش

بساتینده « ١٠٠ » بیت ارسلانده « ٢٥٠ » متراسده « ٢٥٠ » عین دابشده « ٣٠٠ » كه جمعاً یكون حذور ناحیه سنده « ٩٠٠ » تورکمن موجوددر .

٤ — لاذقیه تورکمنلری : نه كلنجه بونلری اوچ قسم تفریق ایتمك قابلدر . برنجی قسم لاذقیه لواسنه تابع خزینه ناحیه سی تورکمنلریدركه « ١ » برج اسلام « ٢ » صلیب منطقه لر اشغال ایتمكده درلر . هر برنده تقریباً (١٠٠٠ — ١٥٠٠) نفوس اولدیغنه نظرا خزینه تورکمنلری اوچ بیكه قریب در .

ایكنجی قسم لاذقیه لواسنه تابع « بایر » ناحیه سی تورکمنلریدركه ناحیه مركزی بولونان « كبلیه » قصبه سندن ما عدا « كبره ، شره ن » چوقورچاق ، قولجوق ، كه یر ، تارا غز

[*] بیروت تورکمنلرینك احوال اجتماعیه وروحیه وادبیه سی عكار ، حصن الاكراد ، حذور ، لاذقیه تدقیقات محلیه سی میانده یر تفصیل ذكر ایدیله جكدر .

شمروران ؛ آچه باير ، قلابه ، اره نلك ، مصيبين ، قاپاقليه ، حزبة ثولاث ، والى ، قيزيل جورة عبود ، قيزيل جورة ازهرى ، يامادیه ، قيزيل» كويلرينى اشغال ايتمكده درلر. بو كويلرده اقلى «٢٠» اعظمى « ٤٠٠ — ٥٠٠ » اولديغى حالده تخميناً اوچ درت بيك تورکمن موجوددر. بواعتبارله «باير» ناحيه‌سنه تورکمن برناحيه نظريله باقيلابيلير. بوناحيه‌ده عربلرله مسكون آنجق بش التى كوى موجوددر. اوچنجى قسم ايسه‌ينه لاذقيه لوا سنه تابع «بسيطه» ياخود «بوچاق» ناحيه‌سى تورکمنلريدركه ناحيه مركزى بولونان «كشيش» قصبه‌سندن ما عدا «بدروسيه» فاقى حسن ، عيسى بكلى ، طورنجه ، بوزاوغلان ، كسله‌جك زيتونجق ، سراى ، زاغرين ، شقروران ، المالیه ، مران » كويلرينى اشغال ايتمكده درلر . بو كويلرده دخى باير كويلرنده اولديغى كبى اقلى « ٢٠ » اعظمى درت بش يوز نفوسدن عبارت اولمق اوزره جمعاً يكون اوچ درت بيك تورکمن بولونيور . بوراده دخى عربلرله مسكون اولمق اوزره انجق بش آلتى كوى موجوددر .

بو ايضاحاتى خلاصه ايده جك اولورسه‌ق بيروت ولايتنده نهايت « ١٥،٠٠٠ » تورکمن بولونديغى نتيجه سنى استخراج ايتمش اولورز .

[٥] — **بيروت تورکمنلرينك منشائى وملاحظات** — بيروت ولايتنده اون ، اون بش بيك نفوسدن عبارت اولان واولجه بيان ايتديكز وجهله برقاچ منطقه‌يى اشغال ايتمكده بولونان تورکمنلرك منشائى وبيروت ، تعبير ديكرله سوريه محيطنه زمان ورودلرى كيفيتنى تورکمنلر حقنده كى فصلمزه خاتمه ويرمزدن اول — بر مقدار تدقيق وتنوير أيله مك ضروريدر .

فى الحقيقه اولاً — تورکمنلرك نه‌زمان ونه صورتله ونه مقصدله تورکمن چولرندن ، تورکستاندن مهاجرت ايده رك بو محيطه كلدكلرى وياخود وقتيله اناطولى محيطه هجرت ايده رك اورالرده بر مقدار اقامت ايتدكدن صوكره سوريه محيطنه نه صورتله انتقال ايتدكلرى كيفيتى اول امرده كنديلرنجه معلوم دكلدر .

ثانياً تورکمن كويلرى آراسنده دوغرودن دوغرويه اجرا ايتديكمز محلى تدقيقات نتيجه‌سنده دخى بو جهتلرى ايضاح ايده‌بيله‌جك بر وثيقهٔ تاريخيه وياخود بر منبع تاريخى الده ايديله‌مه‌مشدر.

ثالثاً كرك تورکلره وتورکمنلره وكرك سوريه واناطولى يه دائر الده موجود ومدار تتبع اولان كتب تاريخيه ميانده بو خصوصانى تماميله ايضاح ايده بيله جك بك آز اساسلره دسترس اولونه بيلمشدر . والحاصل اشبو اسبابدن دولايى بيروت تورکمنلرينك منشأ لرى حقنده درميان ايده جكمز مطالعاتك محتاج تأيد وشايان تنوير نقاطى دخى

بولونا جقدر . بناءً عليه بوراده بر طرفدن بذاته تورکمنلرك اقوال ومطالعاتنه وبعض آثارده‌كى اشاراته وديكر طرفدن آسياى صغراده كشت وكذار ايدن بعض ذواتك دخى روايتنه استناداً بو جهتلرى قابل اولديغى قدر توضيح ايده‌رك حقيقته تقرب ايدلمك طريقى تعقيب اولونه جقدر .

بو اوفاق مقدمه‌دن صوكره اول امرده كنديلرينك مدعياتنه نقل كلام ايديبورز :

عكار تورکمنلرينه نظراً كنديلرى «١٠٠—١٥٠» سنه اول شام ولايتنده قنيطره جوارنده كائن « جولان » و « سويديه » منطقه لرندن كلمشلر ايمش . حتى بونلرك اقرباسندن بعضيلرى الآن حمصده اقامت ايديبورلرمش . عكار تورکمنلرينك شجرهٔ انسابلرى اونلرك نزدنده محفوظ ايمش . بو روايت انجق عكار تورکمنلرينك سوريه منطقه سنده موجود تورکمانلر له علاقه دار اولديغنى افاده ايتمكله برابر جذور اساسيه‌يى لايقيله تعيين وتوضيح ايده‌مه مكده‌در .

حصن الاكراد ده مقيم تورکمنلرك اقوال ومدعياتى ده همان همان عكار تورکمنلرينك افاداتنه قريب واودرجه ده مبهمدر .

جذور تورکمنلرينه كلنجه بونلرك مدعياتى مختلف وبربرينى متناقض در . بعضيلرينه كوره جذور تورکمنلرى بوندن اوچ ، درت يوزسنه اول اطنه‌دن مهاجرت ايتمشلر ايمش . ديكر بر قسمى ايسه كنديلرينك « قاپى » عشيرتندن اولدقلرينى در ميان ايتمكده درلر . جذور تورکمنلرينك بو متباين روايتلرى نتيجه اعتباريله ايكى فكره منجر اوليور . ١ — بو تورکمنلر دوغرودن دوغرى‌يه ايلك سليمان شاه مهاجرتنده كلمش وفقط اناطولى‌يه اوغرامامش اولمالرى ٢ — بو تورکمنلرك اناطوليده ومثلاً اطنه ده اقامت ايتدكدن صوكره مهاجرت ايتمش بولنمالريدر. بونلردن برينى ترجيح ايتديره بيله جك مطالعه‌يى ايلروده ذكر ايدرز .

خزينه ، باير وبوجاق ناحيه‌لرى تورکمنلرى ايسه ينه مختلف صورتده مطالعه لر يوروتيورلر . بر قسمى تعيين ايده مدكلرى بر زمانده اناطوليده توقات وآطنه طرفلرندن وبر قسمى ارضرومدن ، كماخدن كلدكلرينى در ميان ايديبورلر .

بعضيلرى ايسه باير وبوجاق تورکمنلرينك سلطان سليم طرفندن لبنان وآنتى لبنان استقامتنجه وجبل الاقرع طرفلرنده اسكان ايدلديكنى در ميان ايتمكده وينه بر قسمى ايسه جانبرد غزالى وقعه سندن صوكره سلطان سليمان زماننده فرهاد پاشا طرفندن اسكان قلندقلرينى بيان ايلمكده درلر . بالطبع بو خصوصده بر وثيقهٔ تاريخيه لرى بولونماديغى ايچون بو تون بو درميان ايديلن اقوالى اساسات تاريخيه‌يه ربط ايده‌رك نتيجه‌لر استحصال ايتمك ضرورى در :

١ — سوریه ده وخاصةً بیروت ولایتنده بولونان تورکمنلرك زمان ورودلری بر قاچ عصر مقدم اولمق لازم کلیر . زیرا بر طرفدن اشغال ایتدکلری کویلرك وموجود نفوسك وسعت وکثرتی دیکر طرفدن اساساً متکلم اولمالری لازم کان تورکمن لسانك وتورکمنجه شیوه نك ، عثمانلی تورکجه سنه تقربی نسبتنده اصل تورکمنجه‌دن تباعدی وقونوشلمقده بولونان لسانه یاریدن فضله عربجه وبا خصوص خلق عربجه‌سی کلماتنك قاریشمش اولمسیدر . بناءً علیه لا اقل اوچ درت یوزسنه مقدم بیروت محیطنه کلدکلرینی قبول ایتمك ضروریدر . با خصوص هامه‌ر سلطان سلیمانه قارشی عصیان ایدن جانبرد غزالینك « ١٥٢٠ » سنهٔ میلادیه‌سی تشرین اولی ابتداسنه مصادف ارلان « ٩٢٦ » سنهٔ هجریه‌سی ذی الحجه سنده اون‌بش بیك تورکمن ومملوك سواریسی وسکز بیك تیرانداز ایله شامدن چیقوب استانبول یولنی طوتدیغنی بیان ایتدیکنه باقیلیرسه سوریه‌ده اوزمان تورکمنلرك لوندینی قبول ایدیله بیلیر .

٢ — بو تاریخلر دن اول تصادف ایدن زمانلرده ایسه رمضان اوغللری خاندانی انقراض ایتمش وخاندانك واتباعك بقایاسی بولونان تورکمنلر دخی — اولجه بیان ایتدیکمز وجهله — حلب ولایتنده داغیلمش‌در . حلب ولایتنده ایسه الآن جسر شغورده اردو ناحیه سنده بر چوق تورکمنلر بولونمقده‌در . اردو ناحیه‌سی ایسه بایر وبوجاق ناحیه لری اتصالنده بولنمق اعتباریله بونلرك رمضان اوغللری احفادندن بولوندیغی وکندیلرینك اطنه طرفلرندن کلدیکی وارد خاطر اولابیلیر .

٣ — مع ما فیه بو تاریخلر دن مقدم ایسه — ینه اولجه ذکر ایدلدیکی وجهله — قانی عشیرتی اناطولی‌یه وغربه طوغرو هجرت ایدرکن سلیمان شاهك جعبر پیشکاهنده فراته دوشه‌رك اوندن صوکره بعض قبیله‌سی خلقنك اوته‌یه بری‌یه داغیلدیغی وسوریه یه کلدیکی ینه هامه‌ر ده بیان اولنمقده در . بناءً علیه بو تورکمنلرك ده قانی احفادندن بولونماسی دخی ذهنه توارد ایدن مسائلدن در .

*
* *

مع ما فیه خصوصی اولارق اجرا ایتدیکمز استطلاعات اوزرینه کرك سوریه‌ده وکرك اناطولیده وارضروم طرفلرنده اجرای سیاحت ایدن بعض ذواتله کوروشدك؛ شفاهاً اعطا ایتدکلری تفصیلاته مستند بعض ملاحظاتی دخی بوبندمزه علاوه قبیلندن اولمق اوزره ذکر ایتمه‌یی مناسب کوریورز .

فکر لرنجه سوریه ولایتنده بولونان تورکمنلری ایکی بویوك قسمه آیرمق اقتضا ایدر :

برنجی قسمه بایر ، بوجاق ، خزینه ، اردو تورکمنلرینی ، ایکنجی قسمه ایسه حمص ، حما ، حذور حصن الاکراد ، عکار ، حوران تورکمنلرینی ادخال ایتمك لازمدر .

فی الحقیقه بایر ، بوجاق وخزینه تورکمنلرینی ، اناطولی وآسیای صغراده موجود تورکمنلرله مقایسه ایده‌جك اولورسه‌ق بونلرك ارضرومده ، ارزنجانده بولونان تورکمنلره یك چوق بکزه دکلرینی کورورز .

ایکنجی قسم یعنی حذور ، عکار ، حمص ، حوران . . . الخ تورکمنلری ایسه آناطولیده موجود وعددلری عشرات درجه سنده بیکلری آشان و « آفشار » تعبیر ایدیلن تورکمن عشیرتلرینه شبیه در .

بو جهتلری بر مقدار ایضاح ایده لم : برکره ارزنجانده « اکین » و « کماخ » طرفلرنده یاشایان تورکمن قادینلری وکویلیلری همان همان‌بایر ، بوجاق قادینلرینی وکویلیلرینی آکدیرر . باخصوص لهجهٔ لسانیه لرنده دخی بوبوك بر مشابهت واردر . وبولهجه عثمانلی شیوه سنه اوقادار یابانجی دکلدر ،

بو ایضاحاتی ویرن ذات بروجه آتی علاوه ایدییور :

« سلطان سلیم ، خراسان طرفلرندن « ٨٠ — ٩٠ » بیك خانه خلقی یعنی بش آلتی یوزبیك تورکمن کتیروب لبنان وحلب طاغلری ذروه واتکلرینه یرلشدیرمش . . فقط بو قدر عظیم نفوس مرور ایام ایله تناقص ایده ایده اون ، اون بش بیکدن عبارت قالمش. مع ما فیه بایر بوجاق تورکمنلرینك خراساندن کلدکلرینی قبول ایتمکله برابر بونلرك برمدت ارزنجانده اقامت ایتدکلرینه قائل اولمق لازمدر . زیرا کماخ بکلرندن بعضیلرینك ادعاسنه نظراً عربستان جهتنده وقوع بولان برمحاربه اوزرینه زمانك حکمداری طرفندن جد لرندن بری اتباعیله برابر دعوت اولونمش. فقط کیدن عسکرلرك عائله لرنده برقسمی بعد الحرب عودت ایتمیه رك اوراده اسکان ایتمش . حتی کما خلیلر بونلرك نره‌ده اسکان ایتدکلرینی دخی تعیین ایده‌میورلر . بوکا مقابل بایر ، بوجاق تورکمن رئیسلرندن بعضیلرندن دیلدن دیله دولاشان اقواله استناداً عن اصل کماخلی اولدقلرینی ادعا ایتدکلرینه باقیلیرسه بایر بوجاق تورکمنلرینك‌ده اصلنی ارزنجان تورکمنلرینه ارجاع ایله‌مك لازم کلیر . . . »

ایکنجی قسم تورکمنلره کلنجه حصن الاکراد ، عکار وحذور تورکمنلری در ، سیمالرنده کی کوزه للك ووجودلرنده کی متانت وصاغلاملق ولسانلرنده کی ابهام وتورکمنجه یه متقارب اولان لهجه لری اعتباریله آناطولیده بولونان (آفشار)لره مشابه ایشلر . .

قاموس الاعلام آفشارلردن بحث ایدرکن دییورکه:

« آفشار لر ، اسکی تورك اولوسلرندن بری اولوب ، الیوم ایرانك عراق عجمی

خطه سنده بوناملە بربويوك تورکمن عشيرتى بولونديغى كبى اناطوليده دخى برقاچ عشيرت واردر . بونلرك برى آنقره ولايتنك يوزغاد سنجاغنده بولونيور . . . »

مشهور جغرافيوندن (اليزه ره قلوس — *Elisée Reclus*) دخى قيمتدار اثرنده [*] اناطوليدن بحث ايدركن آفشار قبائلنى اوزون اوزادىيه آكلاتيور . .

فى الحقيقه آطنه نك شمالنده ، وسيواس ايله اطنه وحلب آره سنده وباشيلجه (عزيزيه) قضاسنده ويوزغاددە موجود آفشارلرك عددينى (١٠٠) بيكه قدر چيقارمق قابلدر . . آفشارلر ، تورکمن عشائرى ميانده سجاياى اصليه يى ابراز ايتمك اعتباريله اك زياده حائز اهميتدرلر . . .

آفشارلر لسانلرينه قارشو بويوك برمفتونيتله مربوط بولوند قلرى كبى ، قادينلرنده كى سربستى وعمومنده موجود اصالت ونجابت روحيه اعتباريله تورکمن عشائرى ميانده برنمونهٔ امتثال اولمقده درلر .

ايشته حذور وعكار وجوارى تورکمنلرينك بوخصائله مالك اولدقلرى وباخصوص قادينلرنده كى رونق وجمال دخى نظر دقته آلنيرسه بونلرك آفشارلردن بولوند قلرى تخمين اولونه بيلير . حتى طرز تلبس اعتباريله ده بر قرابت موجوددر . بناءً عليه آفشار قبائلنك اناطولىيه مهاجرتلرى زمانده سوريه يه قدر ايتمش اولمالرى محتملدر . . .

والحاصل بو ايضاحاتى ويرمك لطفنده بولونان ذواته تشكرله برابر شيمدىيه قدر بيروت تورکمنلرينك منشائى حقنده درميان ايتديكمز ملاحظاتك صحائف تاريخيه يى تماميله تنوير ايده مديكنه باقيليرسه بو خصوصده باشقه نقاط نظردن وقوف واطلاعلرى ووسائط كافيه سى بولونانلرك دخى بوجهتلرى علم نامنه آيدينلاتماسى اقتضا ايتديكنى تسليم ايتمك ضرورى اولور .

— ٧ —

اديان ومذاهب

بيروت ولايتى نك قسم شماليسنده ساكن اولان اهالى ، دين اعتباريله (اسلام ، خرستيان موسوى) قسملرينه تفريق اولونابيلير ؛ اسلاملر ، (سنى ، اسماعيلى ، نصيرى) وخرستيانلرابسه (قاتوليك ، اورتودوقس ، مارونى ، پروتستان . . الخ) اقسامنى حاوى اولوب (اسماعيلى) و (نصيرى) لردن ماعداسى حقنده جلد اولده معلومات لازمه ويرلديكندن تكرارندن

[*] (Géographie universelle) نام اثرك (L'Asie Anterieur)
قسمنه مراجعت ص ٥٣٩

صرفنظر اولونمش ويالكز مبحوث عنه ايكى فرقهٔ اسلاميه حقنده ايضاحات مقتضيه اعطاسنه لزوم كورولمشدر :

١ — اسماعيليلر واسماعيليه

بيك ، بيك ايكى يوز سنەلك برماضىيه ، وآفريقانك شمال غربى جهتلرندن ايرانك انحاى شرقيه سنه قدر كنديسنه واسع برجولانكاه بولاجق درجه ده وقتيله آز چوق قوى برنفوذ فكرى وبرسلطه معنويه يه مالك اولمش اولان (اسماعيليه) دين ويامذهبنك صورت ظهور ونشأتى وعوامل نما وانكشافى حقنده اساسلى مطالعه لر يوروتمك ايچون هرشيدن اول صدر اسلامه قدر ارتقا ايتمك واوزمانلردن اعتباراً تاريخى تعقيب ايده رك عددى بش ، آلتى يوزى تجاوز ايده ن (اسلام فرقه لرى) نك خطوط اساسيه سنى تبيين ايلەمك اقتضا ايده ر . زيرا ، ايلروده برتفصيل ، ماهيتى تشريح ايديله جك اولان مذكور دينده مصادف فكر ونظر اولاجق بعض اصول وعقيده لرله جمله مزك معلومى بولونان اساسات اسلاميه وسنيه آرا سنده ، يك لحظه ده ، تظاهر أيله يه جك فروق قطعيه نك جذرلرينى ، آنحق مذكور فرقه لرك اكثريا نامنتظر بروجهٔ استقامت تعقب ايده ن خطوط اعتقاديه سى ميانده بولمق ونهايت او واسطه ايله تحليل وايضاح ايتمك قابل اولاجقدر . عكس تقديرده « اسماعيليه » مذهبنك عقيدهٔ عموميهٔ اسلاميه ايله اولان علاقه سى بوس برتون نامحسوس بردرجه يه تنزل ايده ر .

بناءً عليه بزده اول امرده (اسلام فرقه لرى) نه عمومى برنظر عطف ايتمك مجبور يتنده بولونيورز :

[١] — **اسلام فرقه لرى** — ديانت اسلاميه ، اول أمرده ، آيات جليلهٔ قرآنيه ايله تعين وتقرر ايتمش اولوب ، قرآن عظيم الشان ايسه برطرفدن لسان فصيح ايله نازل اولمق اعتباريله اساساً او هنكامده ، معانىٔ قدسيه سنده بركونا اختلاف حاصل اولمادينى كبى ديكر طرفدن احاديث عاليهٔ نبويه ايله ده زمان رسالتپناهيده تشتت وياتشوش افكار بر طرف ايديله رك مهبط وحى اولان خاتم الانبيا حضرتلرينك قدسيت مضيئه لرى اطرافنده بروحدت معظمهٔ اسلاميه وجوده كلمش ايدى ، بناءً عليه بوزمان سعد اقترانده ، فرق اسلاميه نك تشكلنى موجب اولاجق برسببه تصادف اولوناماز .

حتى دين مبين اسلامينك احكام منيفه واساسات قدسيه سى اوقدر بويوك برسهولتله تلقى ايدلمش ايدى كه بالآخره برچوق (فرق اسلاميه) نك ظهورينى انتاج ايده ن بعض خصوصات اعتقاديه ، زمان رسالتپناهيده — صحابهٔ كرامجه — اصلا وارد خاطر اولمامش

وو حدت كلمه‌يى خللدار ايده جك هيچ برحال ظهور ايتمه‌مش ايدى ، نيته كيم زمان كچدكجه مسائل عظيمه‌دن برينى تشكيل ايتديكى كورولن « صفات ازلية الهيه » كيفيتى حنده — المقريزى‌نك بيانينه نظراً — صحابهٔ كرام طرفندن بو خصوصده‌كى نصوص فرقانيه‌يه دائر بركونا سؤال ايراد ايتمه‌مش و « علم ، قدرت ؛ حيات ، اراده ، سمع ، بصر ، كلام ... الخ » كبى اوصاف قدسيه ، احكام قرآنيه‌نك صراحت باهره‌سى ايله پك طبيعى اولارق تعين ايتمش بولوندقلرى ايچون بويوله جزؤى درجه‌ده اختلاف افكار حاصل اولمامش ايدى .

بونده‌ن دولايى دركه زمان رسالتپناهيدن اعتباراً حضرت علينك ايام خلافتنه قدر مرور ايده‌ن مدت ظرفنده اسلاملر بيننده ظهور ايده‌ن وبرآز اهميتلى صايىلان مناقشه‌لر اختلافات اجتهاديه [*] دن عبارت قالمش ايدى . بو نوعدن اولان اختلافلر ايسه ياريم عصر ظرفنده اونى تجاوز ايتمه‌مش واكثرى درحال برطرف ايدلمشدى . نتكيم .

١ — مرض اخير نبوتپناهى اثناسنده (ائتونى بدواة وقرطاس ... الخ) (**) ديه بويورلدقدن صوكره واقع اولان مناقشه هان خاتمه پذير اولمشدى .

٢ — ينه او اثناده اسامه اردوسنك تجهيزينه دائر وقوع بولان فرمان رسالتپناهيلرى اوزرينه ظهور ايده‌ن مناقشه دخى ديكرى قدر دوام ايتمه‌مشدى .

٣ — بو اختلاف دخى ، ارتحال نبوى عقيبنده ، حضرت عمرك ، وفات پيغمبرى‌يه بر دورلو اينانامه‌يه‌رق « هر كيم كه محمدك وفاتنى سويلر ؛ اونى قيلجمله ... الخ » صورتنده فرط غلياندن سويلدكلرى سوزلر اوزرينه واقع اولمشدركه اوده حضرت ابو بكرك (وما محمد الا رسول قد خلت من قبله الرسل .. الخ) آيت كريمه سنك تلاوتى ايله برطرف ايدلمشدى .

٤ — حضرت پيغمبرك موضع دفنلرى حقنده واقع اولان اختلاف دخى (الانبياء يدفنون حيث يموتون) صورتنده مروى اولان حديث شريف حكمنجه حل ايدلمشدى .

٥ — امامت وخلافت خصوصنده ايلك جريان ايدن اختلافدركه بو ، ديكرلرينه نسبتله فضله اهميتى حائزدى . حضرت ابو بكره وقوع بولان بيعت ايله نهايت بولمش ومع مافيه ايزلرى تماميله سيلينه مه‌مشدى .

٦ — پيغمبرمز افنديمزدن توارث مسأله‌سى ايدى‌كه (نحن معاشر الانبياء لا نورث ما تركناه . الخ) صورتنده روايت اولونان حديث شريفله حل ايدلمشدى .

---

[*] كتاب الملل والنحل — ابى الفتح محمد بن عبد الكريم الشهرستانى .

(**) اشبو حديث شريف عبدالله بن عباسه نسبتله محمد بن اسماعيل البخارى طرفندن مرويدر .

٧ — حضرت ابو بكر زماننده (زكاة) مسأله‌سندن متولد اختلاف دخى پك آز سورمشدى .

٨ — حضرت ابو بكرك ، حضرت عمرى كنديسنده صوكره خلافته نامزد كوسترمه‌لرى مسأله‌سندن تولد ايتمشدى . برده حضرت عمر زماننده ميراث ايله حدود شرعيه مسائلندن متولد اوفاق تفك نقاط نظر اختلافلرى اولمشدى كه بو نسلرده همان حل ايدلمشدى .

٩ — حضرت عثمان‌ك خلافته اثناى انتخابنده (مشورت) ه دائر وقوع بولان مخالف رأيلرله تحصل ايده‌ن اختلاف دخى برطرف اولونمشدى .

١٠ — أك صوكنجى واك مهم اختلافلر حضرت علينك زمان خلافتنه تصادف ايدوركه ، خليفه انتخابى وخلافته استحقاق كيفيتى كبى مسائل برچوق فرق اسلاميه‌نك ظهورينى انتاج ايتمشدى . بو اوفاق خلاصه‌دن دخى آكلاشيلاجغى وجهله اسلاملر بيننده حصوله كلن اختلافلر ميانده أك اهميتلى (خلافت) مسأله‌سى ايدى .

فى الحقيقه ارتحال پيغمبريدن صوكره خلافت مسأله‌سى برمدت تشتت آرايى موجب اولمش وهرنه قدر ايلك اوچ خليفه زماننده مادى برحادثه ظهور ايتمه‌مش ايسه‌ده حضرت علينك زمان خلافتنده تشكل ايده‌ن (خوارج) فرقه‌سى متعاقب ، حضرت علينك طرفدارلرى بركتله حالنده مذهب شيعى يى وجوده كتيرمش ايدى . مع مافيه هر ايكى فرقه ايچون موضوع بحث اولان بالخاصه حضرت على ايدى . برنجى فرقه حضرت امام ايله مقاتله يى ؛ ايكنجى فرقه ايسه حضرت على يى مدافعه يى غايه بيلديكى ايچون هر ايكى فرقه يى اول امرده سياسى تلقى ايتمك اقتضا ايده‌ر . مع مافيه برمدت صوكره هرايكيسنده امور مذهبيه قاريشه‌رق دينى وسياسى برشكل اكتساب ايتديلر . نته كيم صوكره‌دن (شيعى) لردن برقسمى مذهبلرنده غلو واغراق كوستره‌رك جزؤ الهينك على ابن ابى طالبدن صوكره كندى نسلندن اولان خليفه‌لره ، ائمه‌يه حلول ايده جكنه قائل اولديلر . بو وجهله غلو كوسترمه لرينك أك بويوك سببى ، وحدت موجودهٔ اسلاميه مقابلنده بركتلهٔ دينيه وجوده كتيره‌رك اوسايه‌ده مقاصد مخصوصهٔ سياسيه‌لرينى قوه‌دن فعله چيقارمق ايدى . وبو سالايده ايران روحنك برتسلطيله وجوده كلش ايدى . فى الحقيقه زمان كچدكجه ، حضرت على‌نك تاريخه قاريشان شخصيتى اطرافنده برهالهٔ عقائد وجوده كلبور ونهايت اوچ درت عصر ظرفنده (اسماعيليلر) ، (نصيرلر) ، (درزيلر) عندنده بوسبوتون متباعد عقيده‌لرك ظهورى كبى نتيجه‌لر حصوله كلبوردى .

بو اعتبارله ده‌نيله بيليركه (حضرت على) قدر اسلاميتده شديد تأثيرلر براقان بويوك برسيماى تاريخى‌يه دها تصادف اولوناماز .

والحاصل صحابه‌لر دورنده بيان ايديلن او ، بر ايكى فرقهٔ اسلاميه‌دن ماعدا برده ، (معبد الجهنى) ، (غيلان الدمشقى) ، (يونس الاسوارى) ايله باشلايان (قدريه) مذهبى ظهور ايتمشدى .

صحابه لردورندن صوكره ايسه برطرفدن (جهم بن صفوان) ك مذهبى (جهميه) ، ديكر طرفدن (واصل بن عطا) نك (معتزله) ، ونهايت معتزله يه قارشى اولمق اوزره (مشبهه) فرقه لرى ودها صوكره (باطنيه) فرقه سى كبى برچوق فرقه لر تشكل ايدبيرو خلفاى عباسيه نك يدنجيسى بولونان (المأمون) زمانىنه تصادف ايدن‌اوچونجى قرن هجريده برطرفدن السنهٔ مختلفه دن ترجمه ايديلن كتب فلسفيه نك تصفح وتتبعى وديكر جهتدن اساطير قديمه يه مجلوبيت نتيجه سى اولارق پك متناقض جريانلر وجوده كليوردى

باخصوص غربده (فاطميه) وشرقده (آل بويه) زمانتده نفوذ لرى بويوين وتناسخ وحلوله قائل اولان بعض (غلاة شيعه) ايله اهل سنت آراسنده پك عظيم مجادله لر ونهايت قانلى مصادمه لر اوليور و (قدريه ، جهميه ، معتزله ، خوارج ، شيعه، باطنيه . . الخ) كبى اساسلى نامله آلتنده يوزلرجه اسلام فرقه سى بلاد اسلاميه يى لبريز اختلافات أيله يور وحتى اسلاميتى بروادى خطر ناكه سوق ايديبيوردى

مع مافيه بو قدر (اسلام فرقه لرى) نك — مطامع سياسيه دن صرفنظر — تشكلنده‌كى عوامل وسوائق دينيه يى بوراده تلخيص ايتمك فائده دن خالى ده‌كلدر : بناءً عليه اختلافاتى داعى مسائل اصوليه يى درت اساسه ارجاع وتدقيق ايده بيليرز :[*]

برنجى اساس — صفات وتوحيد مسأله سى دركه : مختلف فيه اولان صفات أزليه نك اثبات ويانفي ايله « صفات ذات » و « صفات فعل » در . برده بوصفاتدن جناب حق ايچون واجب ويا جائز ويا مستحيل اولانلريدر ، اختلاف باشيلجه ، اشعريه ، كراميه ، مشبهه ، معتزله فرقه‌لرى آراسنده‌در .

ايكنجى اساس — قدر وعدل مسأسى دركه : مختلف فيه اولان قضا وقدر ايله خير وشرك ومقدور ومعلومك اراده‌سى كيفيتنك اثبات‌ويا نفي خصوصلريدر؛ اختلاف،قدريه تجاريه جبريه، اشعريه ، كراميه آراسنده‌در .

اوچنجى اساس ـ وعد ووعيد واسماء واحكام مسائلى دركه : مختلف فيه اولان ايمان ، توبه ، وعيد ، ارجاء ، تكفير ، تضليل خصوصلرينك اثبات ويانفي‌در ؛ اختلاف باشيلجه مرجئه ، حروريه ، معتزله ، أشعريه فرقه‌لرى آراسنده‌در .

---

[*] كتاب الملل والنحل — شهرستانى

دردنجى اساس — سمع ، عقل ، رسالت ، امامت مسائلى دركه مختلف فيه اولان نبوتده تحسين ، تقبيح ، صلاح ، اصلح ، لطف ، عصمت خصوصلرى ايله شرائط امامتك وكيفيت انتقالك نصاً ويا اجماعاً اولماسى جهتلرى‌در ـ ، اختلاف باشيلجه شيعه ، خوارج معتزله ، كراميه ، اشعريه فرقه‌لرى آراسنده‌در .

هرنه قدر دردنجى قرن هجريده تمللرى قورولمايه باشلايان (علم اصول وفروع) ، ائمه ومذاهب كزيدهٔ اربعه ونهايت بعض ائمهٔ سائره ايله بر مدت صوكره بر اساس قويه ربط ايديله‌رك (اهل سنت وجماعت) ك عقائد اصليه‌لرى خللدن صيانت ايدلمش وعقيده لرنده غلو كوسترن فرقه‌لردن بر چوغى انحلال ايده‌رك نهايت اهل اسلام ، امامت ، اجتهاد ، تفسير كبى آنجق بعض مسائلده مختلف و (سنى) ، (شيعى) ناملريله باشليجه ايكى بويوك فرقه‌يه انحصار ايتمش و (غلاة شيعه) دخى (درزيه) ، (اسماعيليه) ، (نصيريه) فرقه‌لرندن عبارت قالمش ايسه‌ده اولجه بحث ايتديكمز يوز لرجه فرقه نك اكديكى تفرقه تخملرى‌ينه امت عظيمهٔ اسلاميه ايچون تلافيسى قابل‌اولمايان فنالقلره وانحطاطلره سببيت ويرمش وپك زهر آلود ثمره‌لر وجوده كتيرمشدى .

*
* *

بو عمومى مقدمه دن صوكره بخصيص فرقه‌لره نقل كلام ايده‌لم :

اساساً اسلام فرقه لرينك — فروعى‌ده نظر دقته آلارق — عددينى تعيين وتحديد ايتمك قابل ده‌كلدر ؛ بناءً عليه اولجه بيان ايتديكمز يوزلرجه فرقه‌يى بعض اصللره ارجاع ايتمك ضروريدر .

حتى رسول اكرم حضرتلرى :

— « ستفترق امتى على ثلاث وسبعين فرقة الناجية منها واحدة والباقون هلكى . »

ديه بويور مالرى اوزرينه اسلامك منقسم اولديغى يتمش اوچ فرقه دن ناجى اولان فرقه‌نك كيم اولديغى صورلمش ، اوكا جواباً :

— « اهل السنة والجماعه »

واونى متعاقب ، اهل سنت وجماعتك ده‌كيم اولديغنه دائر درميان ايديلن ديكر بر سؤاله ده :

— « ما انا عليه اليوم واصحابى . »

ديه بويورلمش وبرآز صوكره ده :

— « لا تزال طائفة من امتى ظاهرين على الحق الى يوم القيامه . »

ديه فرمان بويورلمشدر .

بناءً عليه ايلك فرقهٔ اسلاميه اولمق اوزره اهل سنت وجماعتى صايمقلغمز اقتضا ايدر. پيغمبرمزك بويور دقلرى ديكريتمش ايكى فرقه‌يه كلنجه بونلرى‌ده مختلف اصللردد جمع ايتمشلردر. نيته كيم بعض مؤلفين (قدريه، صفاتيه، خوارج، شيعه) ناملريله درده قصر وبعضيلرى ايسه (معتزله، مشبهه، قدريه، جبريه، مرجئه، حروريه، نجاريه، جهميه، خوارج، شيعه) اولمق اوزره اون فرقه‌يه ارجاع ايله مشلردر. بزده مدار تفصيل اولمق اوزره ايكنجى تصنيفى تعقيب ايده جكز؛ بناءً عليه بو فرق اسلاميه‌يى اون اصله ارجاع ايديبورز؛ بونلردن بر قسمنده اعتقادات سنيه‌يه قريب جهتلر بولونديغى كبى بوس بوتون اسلاميت حقيقيه ايله قابل تأليف اولامايه جق پك بعيد نقطه لرك بولونديغى‌ده اشارت ايده بيليرز. بحث ايتديكمز اون فرقه‌يى بر وجه آتى بيان ايله‌يورز:

١ . معتزله

بو فرقه طرفدارانى (اصحاب عدل وتوحيد) ناملريله ده معروفدرلر. معتزله، صفاتى، تشبيهى ورؤيت بارى‌يى نفى وقرآن كريمك مخلوق اولديغنى وعبدك كندى فعلنك خالقى بولونديغنى ادعا ايده‌ر. جناب حقه شر وظلم اسناد اولونامیه جغنى، حكيمك صلاح يايه جغنى، مؤمنك طاعت وتوبه ايله دنيادن آيريلير‌سه ثوابه مستحق اولاجغنى، كبيره‌دن توبه‌سز چيقانك نارده خلودينى اقتضا ايده جكنى وورود سمعدن اول اصول معرفت وشكر ونعمتك واجب اولاجغنى، حسن وقبحك عقلاً بيلمنه‌سى وحسن ك اعتناقى ايله قبحدن اجتنابك واجب اولاجغنى.. الخ درميان ايده‌رلر. معتزله دن بولونان فرقه‌لر خصوصات آنفه ده اتفاق ايتمكله برابر امامت خصوصنده اختلاف ايلمشلردر.

معتزله نك باشليجه يكرمى قدر فرعى موجوددر، بز بوراده خلاصةً يالكز مؤسسلريله اسملرينى ذكر ايتمكله اكتفا ايده جكز:

١ — واصليه (واصل بن عطا ابن حذيفة الغزال) ٢ — عمرويه (عمرو) ٣ — هزيليه (ابى الهذيل محمد بن الهذيل العلاف) ٤ — نظاميه (ابراهيم بن سيار النظام) ٥ — اسواريه (ابى على عمر بن قائد الاسوارى) ٦ — اسكافيه (ابى جعفر محمد بن عبدالله الاسكافى) ٧ — جعفريه (جعفر بن حرب بن ميسره) ٨ — بشريه (بشر بن المعتمر) ٩ — مزداريه (ابوموسى عيسى المزدار بن صبيح) ١٠ — هشاميه (هشام بن عمرو الغوطى) ١١ — حائطيه (احمد بن حائط) ١٢ حماريه (عسكر مكرم معتزله سندن بر شعبه). ١٣ — معمريه (معمر بن عباد السلمى) ١٤ — تماميه (تمامه بن اشرس النميرى) ١٥ — جاحظيه (ابى عثمان عمرو بن بحر الجاحظ ١٦ — خياطيه (ابى الحسين بن ابى عمرو الخياط) ١٧ — كعبيه (ابى القاسم عبدالله بن محمد بن محمود البلخى الكعبى)

١٨ — جبائيه (أبو على محمد بن عبد الوهاب الجبائى) ١٩ — بهشميه (ابى هاشم عبد السلام بن ابى على الجبائى) ٢٠ — شيطانيه (شيطان الطاق ناميله معروف محمد بن نعمان).

معتزله نك بوباشليجه صايديغمز يكرمى فرعندن باشقا ثنويه، كيسانيه، ناكثيه، احمديه، وهميه، بتريه، واسطيه، واردیه، حرقيه؛ لفظيه كبى نيجه فرعلرى دها موجود در.

معتزله نك اسلام فرقه لرى بنينده كى موقعلرى بويوك وتأثير لرى ده اونسبتده واسع اولمقله برابر بالآخره بيان ايديله‌جكى وجهله (غلاة شيعه) دن عدايديله بيلن (اسماعيليه) مذهبيله اولان درجهٔ علاقه لرى نسبةً آز اولديغى ايچون يكان يكان مسلكلرينك تفصيلندن صرفنظر اولونمشدر.

٢ . مشبهه

مشبهه فرقه سى معتزله يه قارشى اولمق اوزره صفات آلهيه نك اثباتى خصوصنده ابراز غلو ايده رلر. ونيته كيم بعض فرعلرى جناب حقك برتمثالنى تصوير ايده جك درجه ده ايلرى‌يه واررلر. (مشبهه)يه (صفاتيه) دخى اطلاق اولونور.

مشبهه نك برچوق اقسامى موجوددر. بونلرك ده اسملرى ومؤسسلرى بروجه آتى‌در:

١ — هشاميه وياحكميه (هشام بن الحكم) ٢ — جولقيه (هشام بن سالم الجولقى) ٣ — بيانيه (بيان بن سمعان) ٤ — معيتريه (مغيره بن سعيد العجلى) ٥ — منهاليه (منهال بن ميمون) ٦ — زراريه (زراره بن اعين) ٧ — يونسيه (يونس بن عبد الرحمن العتمى) ٨ — كراميه (محمد بن كرام السجستانى) بونلردن ماعدا سابيه، شاكيه، عمليه؛ مستثنيه، بدعيه، عشريه، اتريه، هيضميه، اسحاقيه جنديه ناملريله ايكنجى درجه دن فرعلر دخى واردر.

اسملرى تعداد ايديلن (مشبهه) فرقه لرندن برقسمى عينى زمانده (شيعه) ميانده بولونديقلرندن عقيده لرى حقنده آير وجه معلومات اعطا اولونه جقدر.

٣ . قدريه

بو فرقه خلق وايجاد خصوصنده عبده اثبات قدرت كيفيتنده اظهار غلوايده رلر. وعبدلره جناب حق طرفندن بر معاونته محتاج اولماديغنه قائل اولورلر. بونلرك برقسمى (معتزله) دن در.

٤ . جبريه

جبريه ياخود مجبره فرقه سى فعلدن اول وصوكره وفعل ايله برابرعبدك استطاعتنى نفى خصوصنده اظهار غلو ايده رلر . عينى زمانده برقسمى عبدده كسب واختيارى دخى قبول ايتمزلر . مجبره فرقه سى اوچ بويوك قسمه آيريلير . اسملريله مؤسسلرى بروجه آتى در .

١ — جهيمه (جهم بن صفوان الترمزى) بو فرقه عينى زمانده صفات الهيه‌يى نفى ايده ر . ٢ — بكريه « بكر » بو آدم بعض شيلرك اكلنى حرام‌عد ايدر . « نصيريلرده اولديغى كبى » . ٣ — ضراريه « ضرار بن عمرو » . بونلردن ما عدا نجاريه ، بشيخيه ، صباحيه ، فكريه ، خوفيه كبى فرعلر دخى موجوددر .

٥ . مرجئه

بو فرقه طرفدار لرى اصحاب معاصى ايچون جناب حقدن ثواب « رجا » ايتمكله برابر ايمانك وجودى حالنده معصيتك معزت وعكس تقديرده وكفر حالنده طاعتك ده نفع ويرميه جكنه قائل اولور لر . ديكر طرفدن كبائر اصحابنك حكمنى آخرته « ارجاء » يعنى تأخير ايده‌رلر . والحاصل مرجئه فرقه‌سى وعد ورجانك اثباتى ايله وعيد وخوفك مؤمنين اوزرندن نفى خصوصنده اظهار غلو ايدرلر .

بونلر اوچ قسمه ايريليرلر : برنجى قسم — بنى صنيفه‌دن غيلان وابو شمرك اعتقادلرى دركه رجا وقدرى ؛ ايكنجى قسم ـ ايسه (جهم بن صفوان) ك عقيده‌سى دركه ارجاء وجبرى جمع ايدرلر . اوچنجى قسم ـ ارجاء محضه قائل اولورلر ؛ بونلرده درت فرقه‌در : ١ ـ يونسيه (يونس بن عمرو) ٢ ـ غسانيه (غسان بن ابان الكوفى) ٣ ـ ثوبانيه (ثوبان) ٤ ـ تومينه (ابى معاذ التومنى) .

بونلردن ماعدا مريسيه ، صالحيه ، حجدريه ، زياديه ، شبيبه ، ناقضيه ناميله بعض شعبه‌لر دخى تعداد اولونا بيلير . بو فرقه‌لر ميانده حضرت عيسانك نبوتنى انكار ايدنلر بيله موجوددر .

٦ . حروريه

بونلره (وعيديه) دخى ده‌نيلير . بوفرقه طرفدارانى على ابن ابى طالبك قتالى ايچون (حروراء) طاغنه چقيمشلردى . بونلر ، وعيد وخوفك مؤمنين اوزرينه اثباتنده اظهار غلو ايده‌رلر . وايمانك وجوديله برابر نارده خلوده قائل اولورلر . وعد ووعيد ايله نفى واثباتده . مرجئه‌دن آيرلدقلرى كبى ارتكاب كبائر ايدنك مشرك اولديغنه قائل اولمالرى اعتباريله‌ده كافر اولديغنى ادعا ايدن (خوارج) دن بوصورتله آيريليرلر .

٧ . نجاريه

بو فرقه « حسن بن محمد بن عبد الله النجار » ك طرفدار لريدركه قضا وقدر ووعد ووعيد وحضرت ابو بكرك امامتى مسائلنده اهل سنت ايله وخلق قرآن ونفى صفات وروئيت بارى مسئلنده معتزله ايله اتفاق ايده‌رلر ، برغوثيه ، زعفرانيه ، مستدركه بو فرقه‌لك اقسامى تشكيل ايده‌رلر .

٨ . جهميه

(جهم بن صفوان) ك اتباعى دركه (مجبره) فرقه‌سى ميانده اسملرى ذكر ايدلمشدى . بو فرقه طرفدارلرى جبره‌ميل ايله قضا وقدر مسأله‌سنده اهل سنته موافق افكار درميان ايدرلر مع ما فيه صفات بارى‌يى وروئيت اللهى نفى ايدر وخلق قرآنى ادعا ايدرلر .

٩ . خوارج

بو فرقه طرفدارانه (نواصب) دخى اطلاق اولونور ، بونلر ، ابو بكر وعمر حضراتنه محبت وحضرت على‌يه ايسه بغض وعداوت خصوصنده اظهار غلو ايده‌رلر . خوارج يكرمى بويوك فرقه‌يه آيريلير .

١ — حكميه ، صفينده حضرت على‌يه خروج ايده‌رك رجالك حق حكمى اولمادغنه وحكمك آنجق جناب حقه مختص بولنديغنه قائل اولديلر . ٢ — ازارقه (ابى راشد نافع بن الازرق) ك اتباعيدر ، عبد الله بن زبير زمانده بصره‌ده خروج ايتمشدر . ٣ — نجدات (نجد بن عويمر) ك اتباعيدر . نجد ، يمامه‌ده خروج ايتمش ونهايت (عطيه بن اسود) ى سجستانه كوندره‌رك (مرو) ده مذهبنى اظهار ايلمشدر . ٤ — صفريه (زياد بن الاصفر) ٥ — عجارده (عبد الكريم عجرد) ٦ — ميمونيه (ميمونيه بن عمران) ٧ — شيعيه ٨ — حمزيه (حمزه بن ادرك الشامى) نك اتباعيدر؛ حمزه ، هارون الرشيدك خلافتى زمانده خراسانده خروج ايتمشدى . ٩ — حازميه ١٠ — معلوميه ومجهوليه فرقه‌لرى ١١ — صلتيه (عثمان بن الصلت) ١٢ — احسنيه ١٣ — معبديه ١٤ — شيبانيه (شيبان بن سلحه) نك اتباعدر ؛ شيبان ابى مسلم الخراسانى زمانده خروج ايتمشدى . ١٥ — شبيبيه (شبيب بن يزيد بن ابى نعيم) شبيب ، عبد الملك بن مروان ك زمان خلافتنده خروج ايتمحدى . ١٦ — رشيديه ١٧ — مكرميه « ابن المكرم » ١٨ — حفصيه «حفص بن المقدم» ١٩ — اباضيه « عبد الله بن اباض » ؛ عبد الله مروان زمانده خروج ايتمشدى . ٢٠ ـ يزيديه «يزيد بن ابى انيسه» نك طرفدارلرى‌در . بو فرقه جناب حقك ايرادن بررسول كوندره‌رك اوكا ترفيق ايده جكى كتابله شريعت محمديه يى نسخ ايده جكنه قائلدر .

بو فرقه‌لردن ماعدا حارثيه ، صوميه ، بهسيه ، يعقوبيه ، فضليه ، شمراخيه، ضحاكيه ناملريله برچوق خوارج دهاموجوددر .

١٠ . شيعه

بو بويوك فرقه طرفدارانى ، اول امرده حضرت على بن ابى طالبه عظيم برمحبت اظهار ايدرلر . شيعه تسميه ايدلمه لرينك سببى حضرت على‌يه اشياع واتباع اولمالرندن دولايى درت

اساسا ارتحال نبى اوزرينه خلافت وامامتك ابو بكر ، عباس بن عبد المطلب ، على بن ابى طالب ، عثمان بن عفان ... الخ ذواته عائد اولديغنه دائر واقع اولان دعوالر اثناسنده شيعه امامك على بن ابى طالبك اولديغنى در ميان ايتمشلردى .

شيعه‌نك فكرنجه ، امامت وخلافت جلى ويا خفى ، معناً ووصايةً حضرت على يه عائد در ووفاتندن صوكره ده حضرت علينك اولادندن آيريلاماز . اكر آيريليرسه يا كندىسكدن بر تقوى اثرى و ياخود باشقاسندن بر ظلم اثريدر (*) . امامت اختيار عمومى به ترك ايديله‌مز . بلكه بو ، دينك بر ركننى تشكيل ايده‌ن بر قضيهٔ اساسيه در . بناءً عليه پيغمبرمز افنديمزك امامى اغفال ويا اهمالى ويا خود امامتى تفويضى جائز دكلدر . عين زمانده ائمه كبائر وصغائردن معصومدرلر . فرق شيعيه بو مسائلده متفق ايسه لرده بالآخره حضرت عليدن صوكره امامت خصوصنده عظيم اختلافاته معروض قالارق فرقه لرى اوچ يوزى بولمشدى .

شيعه‌دن بعضيلرى خلافت وامامتك حضرت على‌يه وصوكره حسن وحسين حضراتنه بانص عائد اولديغنى وفقط بوندن صوكره سنك انتخاب ايله اولاجغنى بيان ايتمشلر وبعضيسى ايسه ، امامتك آنجق حضرت على‌يه منحصر اولديغنى در ميان ايله مشلردر . بر طاقمى‌ده حضرت علينك (عين) و (اسم) ايله دكل (وصف) ايله نص اولنديغنه قائلدرلر . بعضيلرى ايسه نصك ، صوكلرى (مهدىٔ منتظر) اولان ائمهٔ اثنى عشره عائد اولديغنى بيان ايده‌رلر .

مع ما فيه ، اول امرده ، حضرت علينك واولادينك خلافت وامامتنه قائل اولان فرق شيعيه ده بالآخره غلو كوسترنلر ظهور ايده‌رك صحابهٔ كرامدن بعضيلرينه طعن وتشنيع اشلادقلرى كبى دها صوكره (غيبه ، رجعه ، بدأ ، تناسخ ، حلول ، تشبيه ... الخ) كبى رافضه اساساتى دخى داخل اولارق (غلاة شيعه) ويا خود (غاليه) ناملريله

(*) كتاب الملل والنحل — شهرستانى .

توسيع ايديله بيلن شيعه فرقه‌لرى ظهور ايتمش وحتى بعضلرى حضرت على‌نك نبوتنه ونهايت تألهنه قائل اولمشلردر .

بوندن دولايى دركه فرق شيعيه‌يى اولا — امامت وثانياً — امامتده غلو نقاطه نظرندن درت بويوك اصله ارجاع ايتمك قابلدر :

١ — كيسانيه ، خلافتك حضرت على‌دن صوكره محمد بن الحنفيه‌يه ؛ ٢ — زيديه ، زيد بن على‌يه ؛ ٣ — اماميه ، حسن وحسينه انتقال ايتديكنه قائلدرلر . ٤ — غلاة شيعه ايسه امامتده‌كى مبالغه وغلو لريله معروفدرلر ؛ غلاة شيعه‌نك باشيلجه لرى ايسه (خطابيه ، سبائيه ، كامليه ، بيانيه و مغيريه ، هشاميه ، زراريه ، جناحيه ، نصيريه ، غرابيه ، ذميه ، يونسيه ، رزاميه ، نعمانيه و بسلميه ، جعفريه ، صباحيه) ناملريله اون يدى فرقه در . مع ما فيه اولكى اوچ بويوك فرقهٔ اصليه ميانده اظهار غلو ايدنلرى ده موجود در .

بو اعتبارله طائفهٔ شيعيه‌يى باشيلجه يكرمى فرقه اولارق تلقى ايده بيليوز . بزده بو فرقه‌لرك بو ترتيب اوزره اساميسى ايله مؤسسلرينى وخلاصهٔ مذهبيه لرينى بر وجه آتى بيان ايديورز .

(١) — كيسانيه :

على بن ابى طالبك مولاسى كيسانك اتباعى در . امامتك عليدن صوكره اوغلى محمد بن الحنفيه‌يه عائد اولديغنى قبول ايتمشلر ايسه ده بوندن صوكره سنده اختلاف ايده‌رك بر قسمى امامتك اولاد حسن وحسينه دونديكنه وبر قسمى ده ابو هاشم عبدالله بن محمد بن الحنفيه‌يه انتقال ايتديكنه قائلدرلر . كيسانيه دن (كربيه) فرقه‌سى ايسه ابن الحنفيه‌نك حى وامام منتظر اولديغنى درميان ايتمكده درلر .

(٢) — زيديه :

زيد بن على بن حسين بن على بن ابى طالبك اتباعيدركه زيدك امامتنه قائلدرلر . عين زمانده آتيده‌كى آلتى شرطى حائز اولانك ده امامتنى قبول ايده‌رلر : علم ، زهد ، سخاوت ، شجاعت ، اولاد فاطمه دن حسنى ويا حسينى اولماسى ، صباحت وجه صاحبى اولمق .

بو فرقه طرفدارانى امامتدن ما عدا مسائلده معتزله‌يه موافقت ايده‌رلر . بونلرك ده درت شعبه‌سى واردر : ١ — جارودیه (ابى الجارود) نام ديكرله (ابا الجم زياد بن المنذر العبدى) نك اتباعيدر ؛ شريعت اسلاميه صاحبنك ، حضرت علينك امامتنى — تسميه صورتيله دكل — وصف صورتيله نص ايتديكنه ولى ، حسن ، حسين واولادينه بيعتدن فراغت ايدنلرك كفرينه قائلدرلر . ٢ — جريريه بن (سليم بن

جرير) ك اتباعى در . بو فرقه نك فكرنجه على يه بيعتى ترك ايدن ناس كفر ايتمه مش ايسه ده افضل اولان على يى ترك ايتمه‌لرى اعتباريله خطا ايتمشلردر . ٣ — بتريه « حسن بن صالح بن كثير الابتر » ك اتباعيدر . فكرلرنجه حضرت على امامتده افضل واولادر . مع ما فيه ابوبكر ده امام ايدى . اونك امامتى نه خطا ونه ده كفرور . بلكه على امامتى كنديسنه ترك ايتمشدر . ٤ — يعقوبيه « يعقوب » ك اتباعى اولوب بونلرده ابوبكر وعمرك امامتنه قائل اولدقلرى كبى كنديسندن تبرى ايدنلردن متبرى اولورلر . امواتك ، قيامتدن اول دنيايه رجعت ايده جكلرينى رد ايدرلر وبوفكرى قبول ايدنلردن ده تبرى ايدرلر . آنجق صحابه دن هيچ برينى نه فسق ونه تكفير ايله اتهام ايتمه مك وطعن ويا تلعين ايله مه مك شرطيله حضرت على يى ابو بكر وعمره تفضيل ايدرلر .

(٣) — اماميه :

صاحب شريعت اسلاميه دن صوكره امامتك على بن ابى طالب واولادينه بالنص عائد اولديغنى ادعا ايدرلر . بعضيلرى على ، حسن ، حسين ، ابا ذر الغفارى ، سلمان فارسى وبعضيلرندن ما عدا صحابه نك ارتدادينه قائل اولورلر .

اماميه فرقه سى حضرت عليدن اعتباراً (جعفر الصادق) ه قدر اولان اماملرك كافه سنده يعنى (على بن ابى طالب ، حسن بن على ، حسين بن على ، على بن حسين ، محمد بن على ، جعفر بن محمد الصادق) ده اتفاق ايتمكده ايسه لرده بوندن صوكره اختلاف ايديورلر . زيرا جعفر الصادقك بش وبر روايته كوره آلتى اولادى [*] وارايمش : محمد ، اسحق ، عبدالله ، موسى ، اسماعيل ، على . امامتك بو آلتيسندن صوكره كيمه عائد اولاجنى مسأله سى ايلك اختلافى وجوده كتيردى .

دها صوكره بعضيلرى معين اشخاصده امامتى تعقيب ، بعضيلرى ايسه توقيف ايتدى . بعضاً ده غلو طارى اولدى وبرچوق فرقه لر ظهور ايتدى . نته كيم : اماميه فرقه سندن (قطعيه) امامتى « على ، حسن ، حسين ، على بن حسين ، محمد بن على ، جعفر بن محمد ، موسى بن جعفر على بن موسى » ده تسلسل ايتديردكدن صوكره قطع ايده‌رلر .

(ناوسيه) : جعفر بن محمدك أولمه ديكنه وكنديسنك حى اولديغنه قائلدر

(شميطيه) : يحيى بن شميط الاحمسى‌نك اتباعى اولوب امامتك جعفردن صوكره اوغلى محمده واولادينه انتقال ايتديكنه قائلدرلر .

(معمريه) : معمرك اتباعى‌در . امامتك جعفردن صوكره اوغلى عبد الله واونك اولادينه انتقال ايتديكنى قبول ايده‌رلر .

[*] كتاب الملل والنحل — شهرستانى

TARIH KURUMU KÜTÜPHANESİ

(موسويه) : جعفردن صوكره امامتك اوغلى موسى بن جعفره انتقال ايتديكنه وموسانك حى وامام منتظر اولديغنه قائلدرلر .

(زراريه) زراره بن اعين‌ك اتباعى‌در . امامتك جعفردن صوكره اوغلى عبد اللهه عائد اولديغنى بيان ايدرلر ؛ فقط كنديسندن صورولن سئوالره جواب ويره‌مه‌مسى حسبيله عبد اللهك ، امامتى برادرى بولونان موسى بن جعفره عائد اولديغنى ادعا واقرار ايتديكنه قائلدرلر .

(مفضليه) : المفضل بن عمروك اتباعيدر . امامتك جعفردن صوكره اوغلى موسايه ووفاتى حسبيله اوغلى محمد بن موسايه انتقال ايتديكنى قبول ايدرلر .

(مفوضه) : جناب حقك ، محمدى خلق ايده‌رك عالمك خلق واداره‌سنى كنديسنه تفويض ايله‌ديكنى ادعا ايدرلر .

(اثنى عشريه) ايسه امامتى جعفر الصادقدن موسى الكاظمه ، على بن موسى الرضايه ، محمد بن على النقيه ، على بن محمد النقيه ، حسن بن على الزكيه ونهايت محمد بن حسن العسكريه انتقال ايتديررلر . وفقط بو صو كنجيسنك اختفا ايتديكنه و (مهدى) ناميله معروف اولان بو آدمك كيميسى وفاتنه كيمى عدم وفاتنه ، وفقط رجعتنه قائل‌درلر .

(اسماعيليه) يه كلنجه بوده اماميه فرقه‌سنه منسوب اولوب جعفر الصادقدن صوكره امامتك اسماعيل بن جعفره عائد اولديغنه قائلدرلر . فقط بو فرقه‌نك معتقداتنه بالآخره غلو طارى اولارق باشقا بر شكل اكتساب ايتمشدركه بو جهتى ايلروده بر تفصيل ايضاح ايده‌جكز . بو اعتباريله (اسماعيليه) فرقه‌سى اساساً اماميه‌دن ايكن (غاليه) حالنى آلمشدر . بوفرقه يه تابع اولان (مباركيه) شعبه سى اسماعيلدن صوكره محمد بن اسماعيلك امامتنه (اسماعيليهٔ واقفيه) ايسه محمد بن اسماعيلده توقف ايده‌رك محمدك رجعتنه قائلدرلر . (باطنيه) ايسه محمد بن اسماعيلدن صوكره امامتى بعض ائمهٔ مستوره وباطنيه يه نقل ايتمكده درلر . اصل غلاة شيعه دن بولونان اسماعيلى‌لر بونلردر [*]

(٤) — خطابيه :

(ابى الخطاب محمد بن ابى زيب الاسدى الاجدع) ك اتباعى در . مذهبى جعفر بن محمد الصادقده غلودن عبارتدر . كنديسى ، عينى زمانده مشبهه دن‌در . خطابيه ، اللى فرقه يه آيريلير . كافه‌سى موادآتيه ده اتفاق ايده رلر :

« على واولادى كبى اماملرك جمله سى انبيادر . هرامت ايچون برى « ناطق » و ديكرى « صامت » اولمق اوزره ايكى رسولك بولونمسى لابددر . محمد ، ناطق ؛ على

[*] ايلروده مفصلا موضوع بحث ايده جكمز فرقه بودر

ايسه ، صامت برر رسول ايديلر . جعفر بن محمد الصادق دخى نبى ايدى . نبوت ، كنديسندن صوكره « ابى الخطاب الاجدع » ه انتقال ايتمشدر . . »

خطابيه دن « معمريه » فرقه سى ايسه ، امامتك ابى الخطابدن صوكره « معمر » نامنده برينه انتقال ايتديكنى ودنيانك فانى اولماديغنى ، جنتك ايسه انسانك خيرات دنيويه دن نصيبه داراولماسندن ، جهنمك ايسه بوندن محروم اولماسندن عبارت اولديغنى درميان وشراب ، زنا وسائر محرماتى اباحه وترك صلاتك جوازنى بيان وتناسخى ده قبول أيله مشلر وانسانك لا يموت اولديغنه وآنجق احوالنك ديكرلرينه نقل ورفع اولونديغنه قائل اولمشلردر . « بزيغيه » فرقه سى ايسه ديبوركه : « جعفر بن محمد اله در ، كنديسى كوروندیكى شكلده دكلدر ، يالكز كندينى اويله كوستر مشدر ، هرمؤمنه وحى كلير . فرقه اتباعندن هربرى جبرائيل ، ميكائيل ومحمد دن ده خير ليدر ، اموات أركچ كوروله جكلردر . »

والحاصل بوتون خطابيه فرقه‌لرى جعفر بن محمد الصادق ك كنديلرينه (جفر) تعبير اولونان بر اثر توديع ايتديكنى واو اثرده (علم الغيب) دن و (تفسير قرآن) دن محتاج اولدقلرى شيلرك موجود اولديغنى ادعا ايتمكله برابر قرآن كريمده « ان الله يأمركم ان تذبحوا مقبرة » امرنده مذكور مقبره‌دن مراد ام المؤمنين عائشه اولديغنى « خمر وميسر » دن مقصد ابو بكر وعمر اولدقلرينى بيان ايده‌رلر .

(٥) سبائيه :

عبدالله بن سبانك طرفدارلرى در . عبدالله حضرت على‌يه شفاهاً « سن آلهك » ديمش ايدى .

(٦) كامليه :

ابو كاملك طرفدارلرى‌در . ابو كامل ، على يه بيعتدن فراغت ايتدكلرى ايچون بالعموم صحابه‌يى تكفير ايتديكى كبى بونلرله قتالى ترك ايتمك اعتباريله على‌يى تكفير ايتمش وانوار الهيه‌نك ائمه‌ده تناسخ ايتديكنه قائل اولمشدى .

(٧) بيانيه :

« بيان بن سمعان » ك اتباعيدر . روح الهينك اولا انبيايه ، صوكره على يه وصوكره محمد بن الحنفيه‌يه دها صوكره اوغلى ابى هاشم عبدالله بن محمده ونهايت «بيان بن سمعان» ه حلول ايتديكنه قائلدرلر .

(٨) مغيريه :

« مغيره بن سعيد العجلى » نك اتباعى در . مغيره ، محمد بن عبدالله بن حسن دن صوكره امامتى كنديسى ايچون ادعا ايتديكى كبى بالآخره نبوت دعوا سنده بولونارق

معجزه سنك ايسه اسم اعظم حقنده‌كى علمى اولديغنى واحياى موتايه قدرتى بولونديغنى‌در . ميان أيله مشدر . فكرنجه «جناب حق» عالمى ياراتمق ايسته‌ديكى زمان پارماقلريله عباديتك اعمالنى يازمش . وفقط معصيتلرندن غضبه كله‌رك تراه‌مش وترندن برى طوزلو ديكرى طاتلى اولمق اوزره ايكى‌ده‌كز حصوله كله‌رك طاتلى ده‌كزدن «شيعه»يى وطوزلو ده‌كيزدن ايسه « كفره »يى ياراتمشدر . محمد بن عبدالله بن حسن بن حسين بن على بن ابى طالبدن عبارت اولان مهدى‌ده ظهور ايده‌جكدر » .

(٩) هشاميه :

ايكى قسمدر . برى « هشام بن الحكم » ك ، ديكرى ايسه « هشام الجولقى » نك اتباعى در . معصيتك امامله ايچون جائز اولماديغنى ، انبيايه ايسه جائز بولونديغنى ادعا ومحمدك ايسه اسراى بدردن فديه آلمق صورتيله ربنه عاصى اولديغنى ادعا ايده‌رلر . هشاميه عين زمانده « مشبهه » دن در .

(١٠) زراريه :

« زراره بن اعين » ك اتباعى در . زراره جناب حقك بدايتده عالم وقادر اولماديغنه وفقط بونى اكتساب ايتديكنه قائلدر .

(١١) جناحيه :

« عبدالله بن معاويه ذى الجناحين » ك اتباعى در . عبدالله ، كنديسنك آله اولديغنى وعلمك قلبنده نما بولديغنى ، روح آلهينك انبياده دولاشدقدن صوكره على واولادينه ونهايت كنديسنه انتقال ايتديكنى ادعا ايده‌ر . خمرى ، ميته‌يى ، نكاح محارمى استحلال أيلر . قيامتى انكار ايده‌ر . بوكا دليل اولمق اوزره « ليس على الذين آمنوا وعملوا الصالحات جناح فى ما طعموا اذا ما اتقوا وامنوا وعملوا الصالحات » آيتنى درميان ايده‌رلر . قرآن كريمده ميته‌نك ، دمك ، لحم خنزيرك تحريمى حقنده‌كى اشارتلرك بغضى لازمكلن قوملردن كنايه اولدقلرينى وبونلرك ابو بكر ، عمر ، عثمان ، معاويه بولوندقلرينى بيان ايتدكلرى كبى قرآن كريمده مأمور فرائضك على ، حسن ، حسين واولادى كبى كنديلرينه موالات ايدلمسى لازمكلنلره موالات اولونمسندن عبارت بولونديغنى افاده ايدرلر .

(١٢) منصوريه :

غلاة شيعه‌دن « ابو منصور العجلى » نك اتباعى در . ابو منصور ، امامتك محمد الباقر بن على زين العابدين بن حسين بن على بن ابى طالبدن كنديسنه انتقال ايتديكنه قائلدر . على بن ابى طالبك واولادينك اهل جنتدن وابو بكر ، عمر وعثمان ومعاويه‌نك اهل ناردن بولونديغنى درميان ايده‌ر .

(١٣) غرابيه :

بو فرقه طرفدارلرى جبريلك ، حضرت على يه كوندرلديكى حالده خطا ايده‌رك محمده كلديكنه قائلدرلر . بونك ايچون بريرده بولوندقلرى زمان « صاحب الريش » ه لعنت ايتمكى اعتياد ايدرلر . توى صاحبندن ايسه جبريل مقصوددر .

(١٤) ذميه :

بوفرقه طرفدارانى ادعاسنجه جناب حق على بن ابى طالبى نبى اولارق بعث ايتديكى كبى محمدى ده ، علينك امرينى اظهار ايتمك اوزره ارسال ايتديكى حالده محمد نبوتى نفسى ايچون دعوى ايتمش وقيزينى تزويج ايتمك ومال صاحبى ايتمك صورتيله على يى ارضا ايتمشدر .

بونلردن « عليان بن ذراع السدوسى » نك تابعلرى اولان « عليانيه » فرقه سى على‌يى محمده تفضيل ايدر وصاحب شريعتى ذم ايدر . بوندن ما عدا محمد وعلينك بردن الوهيتى ادعا والوهيتده محمدى تقديم ايدنلرده « ميميه » فرقه سنى تشكيل ايدر . ديكر بر فرقه ايسه « محمد ، على ، فاطمه ، حسن ، حسين » ك بردن الوهيتنه قائل اولديغى كبى بونلرك بر « شئ واحد » اولديغنى وروحك كنديلرنده سويه حلول ايتديكنه وهيچ برينك ديكرينه افضليتى بولونماديغنه قائل اولورلر

(١٥) يونسيه:

غلاة مشبهه دن « يونس بن عبدالله القمى » نك اتباعيدر . ملائكه نك عرشى وعرشك ايسه جناب حق طاشيديغنه قائلدرلر

(١٦) رزاميه :

« رزام بن سابق » ك فرقه سى در . رزام ، امامتك على بن ابى طالبدن صوكره صيره ايله اوغلى محمد بن حنفيه يه ، اوغلى ابو هاشمه ووصيت طريقيله على بن عبدالله ابن عباسه ، اوغلى محمد بن على يه ، وصيتله اوغلى ابراهيمه انتقال ايتديكنه قائلدر . ابامسلم بونك نامنه قيام ايتمشدى .

(١٧) نعمانيه :

بو فرقه يه (شيطانيه) دخى دينلور . عينى زمانده معتزله دن در .

(١٨) بسلميه :

بو فرقه طرفدارانى ، امامتك صاحب شريعت اسلاميه دن صوكره على يه وصوكره صيره ايله حسنه ، حسينه ، محمد بن الحنفيه يه ، ابى الهاشم عبدالله بن محمد بن الحنفيه يه ووصيت صورتيله على بن عبدالله بن عباسه ، ابى العباس سفاحه ، نهايت ابى سلمه يه انتقال ايتديكنه قائلدرلر . حتى ما وراء النهرده « كش » ناحيه سنده « مرو » اهاليسندن هاشم

نامنده برى ظهور ايده‌رك ابى سلمه‌يك آله اولديغنى وروح الهينك اوكا وبالآخره كنديسنه يعنى هاشمه انتقال ايتديكنى درميان ايتمش ومدعاسنك ترويج ايدلديكنى كورمه سى اوزرينه نظر لردن اختفا ايده‌رك كنديسنه آلتوندن برنقاب يابمشدر . اتباعى كنديسنى كورمك ايستدكلرى زمان شعاع شمسى انعكاس ايتديرن بر آينه واسطه سيله برقسمنى احراق ايتمه سى اوزرينه كنديسنك اله اولديغنه ونظردك اونى كورمه سى قابل اولمادينه قائل اولمشردر

(١٩) جعفريه . (٢٠) صباحيه در .

بو فرقه‌لر علينك امامتى خصوصنده نص بولونانماماسى حسبيله ابو بكرك امامتنه قائل اولورلر . فقط علينك ابو بكردن افضل بولنديغنه قائلدرلر .

شيعه‌نك بو يكرمى فرقه‌سندن ماعدا حلويه ، شريكيه ، تناسخيه ، لاعنه ، رجعيه ، امريه ، جلاليه .. الخ نامليله بعض فرقه‌لر دخى موجوددر .

*
* *

الحاصل شيمدى‌يه قدر صايديغمز اون بويوك فرقهٔ شيعيه‌يه يمن نواحيسنده ظهور ايدن « مكرميه » ز « يديه » ونجد ودرعيه‌ده‌كى « وهابيه » مذهبلرى وعماندن باش كوسترن وقريش تشنيع ايدن فرقه دخى علاوه ايديله‌جك اولورسه ظهور اسلامدن اعتباراً عالم اسلامده مخاطره‌لى يوللره سوق ايتمك اعتباريله وقتيله اليم بر انحطاطه معروض نيلان فرقه‌لر حقنده آز چوق بر خلاصه الده ايدلمش اولور .

بو واسطه ايله‌ده بوندن صوكره ايضاح ايده‌جكمز « اسماعيليه » ، « نصيريه » كبى غلاة شيعه‌دن عد اولونمسى طبيعى اولان فرقه‌لرده‌كى اساسات مذهبيه‌نك احاطه‌سنى تسهيل واونلرى اصللره ارجاع ايتمكله برابر فرقه اسلاميه ميانده‌كى موقع مخصوصلرينى تبيين ايده‌بيله‌جك بر زمين تتبعك احضار ايدلمش اولديغنى قبول ايتمك ضرورى در .

[٢] — **اسماعيليه‌نك صورت ظهور وانتشارى** — اولجه « اماميه » فرقه‌سنك فروعندن بحث ايدركن بيان اولونديغى وجهله « اسماعيليه » شعبه‌سى اساساً ، اسماعيل بن جعفر الصادقك واولادينك امامتنه قائل بر فرقهٔ شيعيه‌در . بو فرقه طرفدارانى امامتى — ايلرده تفصيل ايده‌جكمز اوزره — اسماعيل‌دن صوكره اوغلى « محمد المكتوم » ه وصوكره اوغلى « جعفر المصدق » ه ودها صوكره « محمد الحبيب » ه انتقال ايتديريرلردى . اصل اسماعيليه‌نك رواج وانتشارى بو ذاتك زمانته تصادف ايتمكده‌در :

محمد الحبيب ، سوريه‌ده ، حمص جوارنده « سليميه » قصبه‌سنده اقامت ايديوردى . كنديسى حريص جاه اولمق اعتباريله دينك داعيلر ، مبشرلر واسطه‌سيله نشرينه وموقع

دينينك تحكيمنه چاليشيوردى . بونك اوزرينه عراقده بر روايته نظراً (*) حضرت حسنك تربه‌دارى ومنجم بولونان « عبدالله بن ميمون القداح » ى‌ده بو وظيفه ايله مامور ايتمشدى . حال بوكه عبد الله ، عراق اهاليسندن وظاهراً غلاة شيعه‌دن وفقط حقيقتده وباطناً مجوسيلردن بولونان « ميمون القداح » نامنده بر كمالك صلبندن دنيايه كلمشدى .

ابن ميمون ، دها كوچوك ياشندن اعتباراً تحصيل علم وعرفانه وتوسيع معلومات ومكتساته بذل مقدرت أيلهمش وبر مدت صوكره امور دينيه وفلسفيه ايله‌ده اشتغاله باشلايارق ، مجوسيلكك عنعناتنه ، زردشتك تلقيناتنه ، يونان قديم فلسفه‌سنه ، صابئلرك ، خرستيانلرك آيين وادياننه دخى كسب وقوف ايلمشدى . علوم طبيعيه وطبابت عينيه‌ده دخى مهارت كامله حاصل ايتمشيدى . باخصوص كنديسى اساس اعتباريله مجوسى بر عائله‌دن تولد ايتمش بولونديغى ايچون عرقاً عنعنات مجوسيه‌يه توارث ايتمش اولديغى كبى ديكر طرفدن مجوسيلردن « غباريه » فرقه‌سنك دخى رئيس مكتومى بولونيوردى .

« شرح مواقف » نام اثرده بر تفصيل بيان ايدلديكنه نظراً بر كون ، بو فرقه ، ابن ميمونك رياستى آلتنده برمجلس عقد ايده‌رك ظهور اسلام ايله برابر مجوسيلكك اكتساب ايتديكى احوال اليمه وانحطاط وانقراض كيفيتنى موضوع بحث ايتمش وبر وجه آتى بر قرار اتخاذ ايلمش ايدى :

— « مسلمانلر ممالكمزى ضبط واستيلا وحكومتمزى محو وافنا ايله ديلر ؛ آرتيق اسلامك حرباً غلبه ايتمك تحت امكانده دكلدر . فقط حيل وخدعه ايله اسلامك آره‌سنه تفرقه ونفاق صوقمق ممكن در . بونك ايچون دين اسلامى تأويلات اجنبيه ايله چيغيرندن چيقارمق ، مسلمانلرك جاهل قسمنى صور مختلفه ايله اغفال ايده‌رك اونلره اسلامك نامى آلتنده مجوسيلك احكامنى تلقين ايتمك اك سالم بريولدر . بو صورتله هم انتقام آلنمش وهم « پارسى » دينك آيين وعنعنه‌لرى اعاده ايدلمش اولور .. » [*]

مجوسيلرك اتخاذ ايتديكى بو قرارك تطبيقى بالخاصه رئيسلرى بولونان « ابن ميمون » ك عهدهٔ رويتنه حواله ايدلمش ايدى . ابن ميمون بو املك حصولنه « اسماعيليه » مذهبنى پك مساعد بولمش و « محمد الحبيب » ايله سهولتله اكلاشا بيلمش ايدى .

بونك اوزرينه عبدالله ابن ميمون اوچونجى قرن هجرى اواسطنده [**] ظاهرى

(*) M, R; Memoir sur les trois plus famenses sectes du Muslumanisme , (Paris 1818)

[*] (خرافاتدن حقيقته — م . شمس الدين) أثرينه مراجعت .

[**] (La grande Encyclopédie)، (٨٦٤) تاريخ ميلاديسى اولمق اوزره قيد ايديبور .

وباطنى پروغرامنك خطوط اصليه‌سنى چيزمكه باشلامش و « دعوت » ناميله توسيم ايله‌ديكى اساسات دينيه‌سنى « طقوز » اصله ومرتبه‌يه ارجاع ايده‌رك امام « محمد بن اسماعيل بن جعفر الصادق بن محمد الباقر بن زين العابدين بن حسين بن على بن ابى طالب » واولادى امنه بلاد فارسده « اهواز » ده ظهور ايله خلقى مذهبنه دعوته قيام أيلهمش و « عسكر مكرم » ه اينه‌رك آز برمدت ظرفنده بر طرفدن ادخار ثروت وجلب شهرته وديكر طرفدن اتباعنى تزييده موفق اولمشدى .

« ابن ميمون » ك « باطنيه » ناميله وجوده كتيرديكى بو مذهبك پك چوق عوامل موفقيتى اساساً احضار ايدلمش ايدى . زيرا ظاهراً ادعا ايدلديكى وجهله « شيعى » اولان بو مسلك مخصوصنى « ابن ميمون » ينه « حب على » اساسنه ربط ايديبيور وامامتى نسل علىيه حصر ايديبوردى . باخصوص « شيعه » و « غلاة شيعه » فرقه لرينك حضرت على واولادى نامنه واسع مقياسده اجراى فعاليت ايتدكلرى بر زمانده ابن ميمون ك دعوتنى سهولتله قبول ايده بيله‌جك طرفدار موجود بولونيوردى .

يالكز « عبدالله ابن ميمون » « اسماعيلى » اولمق اعتباريله ديكر شيعيلردن وباخصوص « إماميه » فرقه سندن دها ايلك آديمده آيريليوردى . واقعا — اولجه بيان ايدلديكى اوزره — امامتى نسل علىيه حصر ايدن « اماميه » طرفدارانى . امامتك على بن ابى طالبدن صوكره اوغلى حسنه وصوكره صيره‌ايله برادرى حسينه ، اوغلى زين العابدين‌ده محمد الباقره ، جعفر الصادقه عائد اولديغى كيفيتنده اختلاف ايتميورلردى . فقط متفق فيه اولان بو التى امامدن صوكره ايش‌ده كيشيوردى .

بر قسمى ، اسماعيل بن جعفر الصادقك پدرندن مقدم وفاتى حسبيله امامتى اسماعيلدن نزع ايده‌رك جعفردن صوكره ديكر اوغلى موسى الكاظمه ويا بر برادرينه انتقال ايتديريبور . وبونلردن بر شعبه دخى اون ايكنجى امامه قدر دوام ايتديره‌رك صونجيسى « مهدى » نك اختفاسنه قائل اولويور وامامتى آرتيق بوراده توقيف ايديبوردى ؛ بونلر « ماميه‌نك » اثنى عشريه » فرقه‌سنى تشكيل ايديبورلردى .

امامیه‌نك ديكر بر قسمى ايسه :

« جعفر الصادقدن صوكره امامت اسماعيل بن جعفرك حقى‌در . زيرا بو بابده پدرينك وصيتى واردر . اسماعيل ، باباسندن مقدم وفات ايتمش بولونسه‌بيله بو وصيتدن مقصد امامتك اسماعيل بن جعفرك نسلنه منحصر اولماسى‌در . »

ديه‌رك امامتى اسماعيل بن جعفره ودها صوكره اوغلى محمد بن اسماعيله انتقال ايتديررلر . بونلرده امامیه‌نك « اسماعيليه » فرقه‌سنى تشكيل ايده‌رلر .

ايشته ، ابن ميمون ، كنديسنك بو فرقه‌دن بولونديغنى ادعا ايتمكله اول امرده « شيعى »

لرى جذب ايده بيليوردى .

حالبوكه، غايهٔ اصليه سنه قاووشمق ومسلك حقيقيسنك موفقيتنى تأمين ايتمك ايچون باشقا سائقلره احتياج واردى . ابن ميمون اولدقجه نبض آشنا اولدينى ايچون محيطنك حالت روحيه سنى اپيجه تقدير ايدييوردى . زيرا اوته دن برى ايرانك خيال انكيز خرافه لرينه واساطيرينه آليشمش اولان عراق وايران اهاليسى مفكره لرينى ؛ كرفت يوللردن امرار ايده جك ينه خيال انكيز عقيده لره احتياج كوستريبوردى .

بونك ايچوندركه عبدالله ابن ميمون « اسماعيليه » عقيده سنه برمقدار خيال ، برپارچا إسرار وخفايا قاريشديرمق لزومنى حس ايتمش واسماعيل بن جعفر دن صوكره كلن امام لرك پك اوقادار طانتمامش اولماسى كيفيتى پك زياده ايشنه يارامش ايدى .

فى الحقيقه ابن ميمون ، امام اسماعيلك باباسنك حال حياتنده وفات ايتمه سى حسبيله امامتك جعفر الصادقك وفاتنى متعاقب « محمد المكتوم » ه انتقال ايتديكنه دائر برطرفدن « اسماعيليه » فرقه سنك عقيده سنى تكرار ايتمكله برابر ديكر طرفدن امامتك « ظاهر » ويا « مستتر وباطن » اولابيله جكنى سويليور و أيوان خفايانك روزن نخستينى كشاد ايله يوررردى .

او ديبوردى كه :

— امام ، اكر نفوذ وشوكت صاحبى دكل ايسه « استتار » ايتمك مجبوريتنده قالير . فقط دينه « دعوت » وظيفه سنى تحمل ايدنلر يعنى « داعى » لر ، « دعاة » ، امامك وجودينه بر حجت اولمق مقصديله ظاهر اولورلر . مع مافيه امام ، دخى نفوذ وشوكتنى بولديغى زمان ينه تظاهر ودعوتنى اظهار ايلر ، نيته كيم اسماعيل بن جعفر الصادقدن صوكره كلن « محمد المكتوم » اوغلى « جعفر المصدق » واونك اوغلى « محمد الحبيب » بر امام مستتردرلر . بناءً عليه بو يولده بر امام أركج موافق شرائط بولونجه تظاهر ايله يه جكدر .

ابن ميمونك بو ايضاحاتى خلق اوزرنده بر حسن تاثير براقيوردى . زيرا مخيله يى بر مقدار تحريك ايده بيليوردى . باخصوص امام منتظر ، مهدى ، مسيح موعود .. الخ فكرلرى اكثريا طبقات اهالى ميانده موجود ايدى : نيته كيم ، سنيلر ، مهدىٔ منتظرى ، يهوديلر مسيح موعودى ، خرستيانلر « پاراقليت » ى ... الخ بكليورلردى .

ابن ميمون بو تلقيناتى ايله اسماعيليه ايچون يكى بر مجرا كشاد ايدييور . واسماعيليه نك « باطنيه » فرعى تأسيس ايدييوردى .

ديكر طرفدن ابن ميمون ، بوتون طوائف موجوده يى جذب ايله بر نقطه ده طوپلايا-جق اساسلر وضع ايتمك مجبوريتنده بولونووردى . واقعا ، ايرانك وعراقك او مختلف

الجنس ومتناقض الآمال خلقى اسلاميتى همان قبول ايتمش ايدى . فقط اكثرى حالا ، اطيره ، خرافاته قارشى عطشان بولونيورلردى . باخصوص اهاليدن بر قسمى حقيقتده هيچ بر دينه اينانمايان ملحدلردن ، ياخود زردشت اعتقاداتنى نسلاً بعد نسل محافظه ايده ن انقاض ايرانياندن ، ويا « مانى » لكى قبول ايده رك نيم مجوسى ، نيم خرستيان اولانلردن ويا صابئيلرك تأثيراتى در آغوش ايدنلردن متشكل ايدى . عينى زمانده محيطده جهالت حكمفرما اوليوردى . تشكيلات عموميهٔ اجتماعيه يه قارشى بر نفرت ده بسلنيوردى . قانلى محنه لره شاهد اولان اهالى طبعاً اختلالجى بر حال كسب ايتمشدى . بونلرك كافه سنى بر نقطه ده طوپلامق ونتيجه ده الحادى اونلره تلقيح ايده رك اساسات اسلاميه يى دوچار وهن ايتمك پك كوج كورونميوردى .

ابن ميمون ، بو اسرار وخفايا مسأله سنه قوت ويردى . « خطابيه » فرقه سى كبى غلاة شيعه دن بولونان فرقه لرك ، قرآن كريمك معانيسنه دائر اوته دن برى نشر ايتمكده اولدقلرى افكار ايچه ايشنه يارادى : او ، ديبوردى كه :

— قرآن كريمك بر ظاهرى ، برده باطنى مدلولى واردر . مقصود بالذات اولان معناى ظاهرى ولغويسى دكلدر ؛ حتى مدلول ظاهريسيله تمسك بادىٔ عذاب ومشقت در . حال بوكه معناى باطنيسيله قيام ، اعمال ظاهريه نك ده ، تكاليفك ده تركنى استلزام ايتديكى ايچون موجب انشراح وسعادتدر ...

ابن ميمون بو افكارى خفى ويا باطنى اولارق تلقين ايتمكده واسماعيلى لردن اولمايانلرك مواجهه سنده اظهار ايتمه مكده اولديغى ايچون بو يكى مسلك دها زياده باطنيلشيوردى .

بويله جه « باطنيه » مذهبى كيتدكجه نما بولويوردى . بوتون اوغير ممنونلر ، عقيده لرى صاغلام اولمايانلر هپ بو دينه توديغ نفس ايدييورلردى . « اسماعيليه » تعبير ديكرله « باطنيه » فرقه سنه ، صرف اهل بيته محبتلرى بولونماسندن دولايى داخل اولانلر بولونديغى كبى قيودات شرعيه دن تخليص نفس ايچون كيرنلر دخى موجود ايدى . أك مهم طرفدارلر ايسه عصبيت قوميه وعنعنات مليه يى اوزله مك كبى سائقلرله حركت ايدنلردن ايدى .

(باطنيه) مؤسسى يكى قورديغى اساساته — ايلروده بر تفصيل بيان ايديله جكى وجهله — مجوسيلكك ايزلرندن بولونان بر طاقم سرلر دها علاوه ايليوردى . بو كبى مكتومات ايسه بالخاصه (يدى) عددنده طوپلانيوردى . بونك ايچوندركه (اسماعيليه) و (باطنيه) نامليرينه برده (سبعيه) اسمى علاوه ايدلمشدى .

بو صورتله تسميه اولونمالرينك سببنه كلنجه ، اسماعيلى لرك بر طرفدن ، اسبوعك ، سماواتك وكواكبك عددى وجهله ائمه عددينك (يدى) اولديغى وديكر طرفدن ، شريعتده ناطق تعبير ديكرلرله (رسول ناطق) اولانلرك ده (يدى) بولونديغى ادعا أيله-

مه‌لرندن نشأت ايديورردى . فكرلرنجه هر ايكى ناطق اولان رسول آره‌سنده شريعتى اتمام ايدن (يدى) امام موجوددر . (نطقا)دن هربرى كندندن اولكى ناطقك شريعتنى تغيير ايتديكى كبى كندندن صوكره كله‌جك يدى امامده او شريعتى اتمام ايده‌رلر . بو (يدى) امامه (مستور) اماملر نامى ويريلير .

بوندن ما عدا ، هر زمانده كنديلرينه اقتدا ايدلمك اوزره مطلقا (يدى) شخصيت بولونور :

١ — امام ، جناب حقدن تلقئ فيوضات ايلر .

٢ — حجت ، امامدن اخذ فيض ايدر واونك وجودينه بر حجت وبر دليل اولور .

٣ — ذو المصه ، علمى حجتدن اخذ ومص ايلر .

٤ — داعئ اكبر ، مؤمنينك اك يوكسكى در .

٥ — داعئ مأذون ، اهل ظاهردن اولوبده دينه داخل اولمق طلبنده بولونانلردن « عهد » آلمق صورتيله كنديلرينى امامك ذمتنه ادخال واونلره باب علم ومعرفتى كشاد ايتمكه مأذون‌در .

بو دردنجى وبشنجى مرتبه‌ده بولونانلره « دعاة » ويا خود « ابواب » نامى‌ويريلور .

٦ — مكلب ، دينده مرتبه‌سى يوكسلن وفقط (دعوت) خصوصنده كنديسنه هنوز اذن ويرلمه‌ين شخصلر دركه ، بونلر آنجق داعى‌يه معاونتده بولونورلر .

٧ — مؤمن ، داعى‌يه اتباع ايتمش وكنديسندن عهد آلارق ايمان ايله‌مش وعهده يقين حاصل ايده‌رك داعينك ذمتنه وحزبنه يعنى فرقه‌سنه داخل اولمش اولانلردر .

بويله جه كرك رسول ناطق وكرك ائمه واشخاص عدديننك (يدى) اولارق اسماعيليلر جه اعتقاد ايدلديكندن طولايى (سبعيه) ناميله ياد ايديلن بو دين يكى مجهوللره سوق ايديورردى .

ابن ميمون — ايلروده دعوات وتعاليم دينيه‌سنى بر تفصيل ايضاح ايده‌رك بيان ايده جكمز وجهله — بوتون بو مقدماتدن صوكره بعض افكار اشتراكيه يه ويا نظريات فلسفيه واساسات ما بعد الطبيعيه‌يه تماس ايده‌رك تكاليف شرعيه‌يى برر معناى باطنى ايله تفسير ايتمك صورتيله بر طرف ايدركن بر چوق ديانت كريزلر داخل اوليور وبو صورتله مقصد اصليسنه تقرب ايله يوردى .

والحاصل (ابن ميمون) ك تعاليمى عقائد اسلاميه ايچون پك خطرناك بر بومبا حالنده بولونيوردى . زيرا بو تعاليمى قبول ايدن آرتيق هردورلو قيود شرعيه دن آزاده قاليور ، هردورلو محرماتى استحلال ايديور واشتراك اموال واشتراك نسوانى دخى قبول ايده‌بيله‌جك بر درجه‌يه واريورردى . . .

عبدالله بن ميمون اوچنجى قرن هجرى اواسطنده (اهواز) دن بو صورتله ظهور ايله «عسكر مكرم» ه اينه‌رك دعوتى اظهار وطرفدارانى تكثيره موفق اولونجه دعوتى قبول ايتمه‌ينلر ، اوزرينه هجومه حاضرلانمش وبونك اوزرينه طرفدارانندن « حسين الاهوازى » ايله برلكده بصره‌يه فراره مضطر قالمش وبصره‌ده دخى شهرتى شايع اولونجه حمصده سلميه‌دن وقوع بولان طلب اوزرينه محل مذكوره عزيمت واوراده اختيار اقامت ايده‌رك حياتنك صوكنه قدر نشر دينه دوام ايله‌مش ايدى .

عبدالله بن ميمون‌ك وفاتندن صوكره ايسه « محمد الحبيب » بو دفعه « حسين الاهوازى » يى عراق طرفلرينه كوندره‌رك او واسطه ايله تكرار دعوته مبادرت ايلمشدى . . .

(حسين الاهوازى) نك تأثيرى آلتنده اولمق اوزره بر روايته نظراً [*] عراقده قامتنك وآياقلرينك قيصه‌لغندن وآديملرينك بربرينه ياقين اولماسندن كنايه اولارق «قرمط» ناميله معروف « اشعث » نامنده بر شخصك اوغلى بولونان « حمدان » ظهور ايده‌رك اوچنجى قرن هجرى اواخرنده ديانت اسماعيليه واساسات باطنيه يى « كوفه » طرفلرنده نشره موفق اولمشدر .

(حمدان بن قرمط » ك دعوتى عراقده وبحرينده قولايلقله شايع اولمشدى . زيرا عراق اهاليسى بيتاب بر حالده بولونيوردى ، خلق متمادى ظلم كورويور وتشكيلات اجتماعيه‌دن پك متنفر بولونيوردى . « حمدان بن قرمط » اشتراك اموال « سوسياليزم » اساساتى تلقين ايدنجه بر چوق طرفدار پيدا ايتمش ايدى . با خصوص اولجه ايرانده ظهور ايدن « مزدك » دينى اشتراكيه مذهبنى تلقين ايلمش وافكارده نوعما بوكا تمايل ايلمش بولونيوردى .

والحاصل « حمدان بن قرمط » ك طرفدارانى « قرامطه » ناميله معروف اولمشلر ايدى .

مع ما فيه « قرامطه » و « قرمط » كلمه لرينك منشألرى حقنده متناقض روايات واقوالك بولونديغنى قيد ايتمك مجبوريتنده بولونيورز :

نيته كيم « المشرق » مجموعه‌سى « ايلول ١٩٠٧ » تاريخلى نسخه‌سنده « قرمط » كلمه‌سنك منشأنى موضوع بحث ايلمش وبو كلمه‌نك بغداد ايله بصره آره‌سنده واقع « واسط » نواحيسنك قديم قريه‌لرندن برينك اسمى اولديغنه دائر [**] موجود روايتى جرح ايده‌رك

[*] كتاب سوسنة سليمان فى اصول العقائد والاديان — نوفل نعمة الله .

[**] (J. de Goeje, Memoire sur les Caramathes du Bahraïn et les Fatimides). نام آثره مراجعت .

« قرمط » كلمه سنك ملوث وخبيث معناسنه اولمق اوزره « نبطى » بر كلمه اولديغنى در ميان ايتمشدر .

مؤرخ ابن الجوزى ايسه « قرامطه » كلمه سى حقنده كى تدقيقاتنى آلتى اصله ارجاع ايديبيور :

١ — عراقده كى ديانت سالكلرينك « قرامطه » ناميله توسيم ايدلمه لرينك سببى اشبو ديانتى تأسيس ايدن شخصك كوفه اهاليسندن «محمد الوراق المقرمط» نامنده برى اولماسندن دولايى در .

٢ — بونلرك (قرمطونه) نامنده نبطى بر رئيسلرى بولونيوردى اونك ايچون (قرامطه) ناميله توسيم اولنمشلردر.

٣ — بودين سالكلرندن بعضيلرى (كرمتيه) نامنده برينه مسافر اولمشلر وبالآخره بو اسمدن كنايه اولارق (قرامطه) ناميله توسيم اولونمشلردر.

٤ — بودين (دعاة) ندن بعضيلرى (قرمط بن الاشعث) نام برشخصدن اولا براينك كيرالامش اولدقلرى واوندن صوكره او آدمى ديانته ادخال ايتدكلرى ايچون بونلره (قرامطه) ده نلمشدر .

٥ — قرمط ، اسماعيل بن جعفرك عاملرندن ايدى . بو ديانتى او تاسيس ايتديكى ايچون اوكا نسبت ايدلمشدر .

٦ — (قرامطه) اسمى كوفه اهاليسندن ودعاتدن (حمدان بن قرمط) ه نسبتله وضع ايدلمشدر . كويا حمدان زاهد بر آدم ايدى . باطنى داعيلرى واسطه سيله بودينه سالك اولمشدر ..

هرحالده (قرامطه) كلمه سنك منشأى حقنده كى اقوالدن صوكنجيسى برچوق مؤلفلرجه قبول ايدلمشدر .

بو ايضاحاتدن اكلاشيلديغى وجهه اسماعيليه اولا باطنيه ، دها صوكره قرامطه شكلنى آلمشدر . فى الحقيقه (قرامطه) طائفه سى رؤساسندن « زكرويه بن مهرويه » ظهور ايده رك آنارشيست چته سى حالنده بولونان قرامطه حكومتنى تاسيس وتقويه ايله مش وبرمدت بوچته اوته يه بريه صالديره رق هردورلو شقاوتلره توسل ايله مش واچيه قان دوكمشدر [*]

* * *

اسماعيليلر ، باطنيه وقرامطه فرقه لرى واسطه سيله برطرفدن ايرانده وعراقيده نشر دينه قيام ايتمكله برابر ديكر طرفدن مصرده وبلاد مغربده ده « اسماعيليه » يى طانتمشلر واوراده

[*] تاريخ ابن الاثير كه (٧ — ١٢) نجى جلدلرينه مراجعت .

دخى برچوق طرفدار بولمشلردر ..

اسماعيليلرك بلاد مغربده كى دعوتلرى « ابو عبدالله الشيعى » طرفندن اجرا ايدلمشدر. يورولمق بيلمه ين بوداعى دخى ينه « سليميه » ده مقيم بولونان « محمد الحبيب » جانبندن بلاد مغربه اعزام ايدلمشدى . ابو عبدالله مومى اليه نامنه دعوته قيام ايله مش وبلاد مغربده او اثناده حكمران اولان اغلبيلرى « رقاده » ده مغلوب ايده جك درجه ده نشر دين وتزييد نفوذه موفق اولمش ونهايت — ايلروده اسماعيليلرك تاريخچه سندن بحث ايده رك مفصلاً بيان ايديله جكى وجهله — حكومت عبيديه نك تمل طاشلرينى قورمشدر . .

* * *

اسماعيليه دينك صورت انتشارى حقنده كى فصلمزى اكمال ايتمك ايچون ينه عراقين وما وراء النهر طرفلرنده كى حركات نشريه دن بحث ايده جكز:

مؤرخ « ابن خلكان » ك نقل وافاده سنه نظراً « حمدان بن قرمط » دن صوكره « بحرين » ده « جنابه » اهاليسندن « ابو سعيد الجنابى » احسا طرفلرنده ؛ و « ابن ابى الغراقر » ناميله معروف « ابو جعفر محمد بن على الشلمغانى » ايسه ما وراء النهر وتوركستان جهتلرندن خلفاى عباسيه دن « المقتدر بالله » زمانده نشر دينه قيام ايتدكلرى كبى ايرانده كائن بيضا اهاليسندن « ابى المغيث » ناميله معروف « حسين بن منصور الحلاج » دخى عراق وبغداد طرفلرنده طولاشه رق « اسماعيليه » يى نشره چاليشمشلردر بالآخره « ابو سعيد الجنابى » نك اوغلى « ابو طاهر الجنابى » دخى ظهور ونشر دينه قيام ايله اسلاميته پك شديد ضربه لر ايندير مشلر ايسه بونلردن برقسمى قتل ديكر برقسمى احراق بالنار ايدلمك صورتيله آنجق برمقدار دائرهٔ نفوذلرى قصر وتحديد وكانون فساد لرى ده قمع واطفا ايديله بيلمشدر ..

* * *

بوصورتله اسماعيليلر آز برمدت ظرفنده ايران ايچلرندن بلاد مغربه قدر يايله رق طرفدارانى تكثيره موفق اولمشلر وباطنيه ، سبعيه ، قرامطه ناملرندن باشقا دها برچوق اسملرله توسيم ايدلمشلردر ..

بو ميانده اولمق اوزره الحاددن كنايه اولارق « ملاحده » ، وعبد الله ابن ميمون القداحك تعاليم مشهوره سنه نسبتله « تعليميه » ؛ و — ايلروده بيان أيديله جكى وجهله — آذربايجانده ظهور ايدن « بابك الخرمى » يه نسبتله « خرميه » ويا « بابكيه » ومؤرخ « ابن خلدون » ك اشارتنه نظراً مصرده ائمه دن نزار بن المستضئ العبيدى يه نسبتله « نزاريه » ؛ ووقتيله فعال بعض عضولرينك « حشيش » يعنى اسرار استعمال ايتمه لرندن دولايى « حشاشين » ، ناملريله ده تاريخاً طانتمشلردر ..

[٣] — **اسماعيليلرك تاريخچه‌سى** — اسماعيليه نك اوچنجى قرن هجريده نه صورتله ظهور و آز برمدت ظرفنده انتشار ايتديكنى موضوع بحث ايتمش ايدك . فى الحقيقه ، برطرفدن فرق عديدهٔ شيعيه نك بلاد فارس وبالخاصه عراقين جهتلرنده اوته دن برى اعتقادات علويه يى نشر ايتمك وديكر طرفدن خلقك اساطير وخرافاته ميل ارثيسى بولونمق اعتباريله اساساً « اسماعيليه » دينى قبول ايده بيله جك بر محيط مناسب حاضر لانمش اولدغى ايچون اسماعيليلر — عظيم تلقيناتلرى سايه سنده — ينه پك بويوك بر سرعتله بلاد مغربدن ايران داخلنه قدر ياپيلمشلر و — برآز صوكره ايضاح ايديله‌جكى وجهله — برايكى عصر ظرفنده حقيقى غايه لرينه ايريشه رك آز ، چوق مجادله كار سياسى كتله لر وجوده كتيرمكه موفق اولمشلردر. بو واسطه ايله ده بر طرفدن بر خلافت شيعيه احداثى خصوصنده يك مهم بر رول ايفا ايتدكلرى كبى ديكر طرفدن خلافت عباسيه وحكومت سلجوقيه ودها صوكره دولت ايوبيه ايله اوغراشاجق قدر نفوذ وشوكت صاحبى اولدقلرى ايچون ٦٥٤ تاريخ هجريسنده [*] تاتار حكمدارى هلاكوخان طرفندن أك أغير ضربه يه دوچار ايدلدكلرى زمانه قدر مرور ايده ن درت عصرلق برمدت ظرفنده ايچه قانلرك دوكولمسه سببيت ويرمشلردر .

بو تاريخدن صوكره ايسه اسماعيليلر ، آرتيق نفوذ سياسى واجتماعيلرينى غائب ايده‌رك اوته ده بريده متفرق وپريشان برحالده وجزئى كومه لر صورتنده ياشامغه مجبور اولمشلردر .

بو اوفاق وعمومى ملاحظه دن صوكره اسماعيليلرك تشكيل ايتدكلرى حكوماته ونهايت أك مشهور وقايع سياسيه ودينيه‌لرينه نقل كلام ايده‌رك كوچوك خلاصه لر ياپمق ضروريدر:

١ . دولت عبيديه

اسماعيليلرك ايلك مهم حركت سياسيه لرى « دولت فاطميه » ناميله بلاد مغربده ، مصر ، شام ، وبالآخره حجاز طرفلرنده حكمفرما اولان و « ٢٩٧ » سنهٔ هجريه‌سندن « ٥٦٧ » سنهٔ هجريه‌سنه قدر ايكى يوزيتمش سنه سورەن « خلافت شيعيهٔ عبيديه » نك تأسس وتشكلنده تجلى ايتمشدر ... دنيله‌بيلير .

فى الحقيقه — اولجه بيان ايدلديكى وجهله — « محمد الحبيب بن جعفر المصدق » طرفندن بلاد مغربه « ٢٨٨ » سنهٔ هجريه‌سنده « ابو عبدالله الشيعى » نام داعى كوندريله‌رك اسماعيليه دينك نشرينه ابتدار ايدلمش ايدى .

ابو عبدالله ، سحار بر ناطقه‌يه مالك وفعال بر آدم ايدى . آز برمدت ظرفنده كندينى سوديرمكه موفق اولمش ونهايت جزائر طرفلرنده « قطامه » قبيله‌سنك امامى دخى

[*] (Journal Asiatique) ك حزيران ١٨٤٩ تاريخلى نسخه سنه مراجعت .

اولمشيدى . او اثناده بلاد مغربده « بنى اغلب » حكم سورييوردى . ابو عبد الله ، بر طرفدن ، كنديسنى مهدىٔ موعودك مبشرى اولديغنى اعلان ايتمكله برابر ، ديكر جهتدن بنى اغلبك ثروت وسامانى واموال واملاكنى ضبط فكريله تحريك ايده‌رك خلقى اختلاله تشويق ايدييوردى . نهايت مقصدينه نائل اولارق اغلبيلرك پايتختى اولان « رقاده » يى ضبطه موفق اولمش واسماعيليه مريدلرينى‌ده موعود ثروته نائل ايتمشدى . هركس آرتيق مهديك ورودينى بكليوردى . حال بوكه « ابو عبدالله » ى آفريقايه اعزام ايدن « محمد الحبيب » بو اثناده وفات ايده‌رك امامتى اوغلى « عبيدالله » ه وصيت ايتمش ومخدومنك « مهدىٔ موعود » اولديغنى‌ده علاوه ايلمش ايدى . بونك اوزرينه « ابو عبدالله الشيعى » ، « عبيدالله المهدى » يى آفريقايه دعوت ايله‌دى . عبيد الله‌ده تاجر قيافتنده « سليميه » دن آفريقايه حركت ايتدى . عبيد اللهك بو تصورينى خبر آلان خليفهٔ عباسى « المكتفى بالله » دردستى ايچون هر طرفه امرلر كوندردى . بونك اوزرينه « عبيدالله » آفريقاده « بنى مدار » حكومتنك پايتختنه واصل اولنجه خليفه‌نك امريله طوتولەرق حبس ايدلدى . ابو عبدالله الشيعى ايسه كيفيتدن خبردار اولنجه بويوك بر اردو ايله بنى مدار اوزرينه‌هجوم ايتدى . مريدلر، مهديلرينى قورتارمق ايچون شدتله هجوم ايده‌رك بنى مدارك پايتختنى ضبطه موفق اولديلر . بونك اوزرينه مهدى محبسدن چيقاريله‌رق كنديسنه بيعت اولندى. آرتيق فاطميه‌دولتى تأسس ايتمش كبى ايدى . هرنه قدر ابو عبدالله الشيعى ، خلقك مهدى‌يه اولان ميل ومحبتندن بالاستفاده « عبيدالله » ى ولى مقامنده طوتەرق كنديسنه وخاندانه بر سلطنت تأمين ايتمك ايستدى ايسه‌ده موفق اولامادى . عبيد الله دها قورناز چيقمش ايدى . بر كون عبيدالله ، ابو عبدالله الشيعى‌يى بوغدرنجه سلطنتنده آرتيق انفراد ايتمش و « شيخلق پوستندن سلطنت تختنه » [*] صعود ايتمش وبر حكومت معظمه تأسيس ايلمش ايدى (**)

(*) خرافاتدن حقيقته — م . شمس الدين .

(**) (قاموس الاعلام دولت فاطميه‌نك صورت تشكلنى بر وجه آتى ذكر ايدييور :
(عبيد الله المهدى) اسمنى آلان (سعد) نامنده برى شامك (سليميه) قصبه‌سنده تولد ايتمش وكنديسنك محمد بن اسماعيلك نسلندن « وبناءً عليه نسل عليدن » بولونمق اعتباريله خلافتك كنديسنه عائد بولوندغنى درميان ايده‌رك خلفاى عباسيه‌دن (مكتفى بالله) زماننده خروج ايتمش وتعقيب اولونمسى اوزرينه مغربه قاچمش بدى . او اثناده سجلماسده والى بولونان يسع بن مدار طرفندن خليفه‌نك امريله طوتولەرق وغلى محمد نزار ايله برلكده حبس ايدلمشدى . بونك اوزرينه (ابو عبدالله الشيعى) نامنده برى ظهور ايده‌رك يسعى قتل و (عبيد الله) ايله (محمد نزار) ى حبسدن تخليص ايده‌رك عبيد اللهك خلافت وسلطنتنى اعلان ايلمشدر . مركز اداره‌لرى قيروان قرنده (مهديه) قصبه‌سى ايدى .

عبيد الله واولادى بلاد مغربده برنجى درجه‌ده اولمق اوزره « اجراى حكومت » ه اهميت ويرمكله برابر اسماعيليه دينى آفريقاده ايچه انتشار ايلمش ايدى . حتى ملوك فاطميه‌دن عزيز باللهك وزيرى « يعقوب كلسى » ينه ملوك فاطميه‌دن « معز لدين الله » ايله اوغلى « عزيز بالله » دن تلقى ايتديكى احكامه دائر بر فقه كتابى تأليف ايده‌رك فرقهٔ اسماعيليه‌نك عقائد اساسيه‌سنى بو اثرده جمع ايتمشدى . (*) مومى اليهك « دعائم الاسلام » و « مختصر الوزير » نام اثرلرى بو اعتبارله پك اهميتلى ايدى .

بالآخره عباسيلرك بغدادده كائن « بيت الحكمه » نامنده‌كى بويوك كتبخانه لرينه نظير اولمق اوزره خلفاى فاطميه‌دن حاكم بامر الله زماننده « ٣٩٥ » تاريخ هجريسنده قاهره‌ده قصر غربى جوارنده بويوك بر كتبخانه كشاد ايديله‌رك بورايه « دار الحكمه » و — مؤرخ ابن خلدونك افاده سنجه — « دار المعرفه » نامى ويرلمش وبر طاقم قراء ، منجمين ، نحويون ، لغويون ، اطبا تعيين وكنديلرينه معاشلر تخصيص ايتديكى وكتابخانه يى كافهٔ ارباب مطالعه يه ومستنسخين ومؤلفينه آچيق بولونديره رق اونلره لازم اولان اشيانى مجاناً تهيئه ايتديرديكى ايچون بعضيلرى بو كتبخانه يى « مدرسه » نوعندن عد ايتمشدر .

حاكم بامر الله بو دار الكتبك علما سنى حضورينه جلب ومباحثات علميه اجراسنى كنديسنه امرايلردى وحتى علمانك كتبخانه داخلنده مناظره‌لر اجراسنه مساعده ايتمشدى . بوندن بالاستفاده علماى شيعيه « مشرقده‌كى حكومت عباسيه‌يى ده ويرمك » غايهٔ اساسيه سنى تلقين ايديورلر . وعين زمانده ديانت اسماعيليه‌نك همان همان مؤسسى بولونان عبدالله بن ميمون القداحك مبادى ودعواتندن استنباط ايديلن طقوز مرتبه اوزرينه مؤسس تعاليم دينيهٔ اسماعيليه (**) يى ده تفهيم ايله يورلردى . دار الحكمه نك بو اعتبار له بويوك بر اهميتى موجود ايدى . حتى — بالآخره بيان ايديله‌جكى وجهله — دولت اسماعيليهٔ شرقيه نك مؤسسى « حسن الصباح » دخى بورادن نشأت ايتمش ايدى .

والحاصل — ادعالرنجه — حضرت فاطمه‌نك اولادندن بولونمالرى اعتباريله اوكا نسبةً « دولت فاطميه » وحضرت على‌يه اولان نسبتلريله « حكومت علويه » ناملرينى آلان « دولت عبيديه » امور حكومته دها زياده اهميت ويرمك ودينى ايكنجى مرتبه ده بر اقفله برابر

(*) (تاريخ التمدن الاسلامى — جرجى زيدان) ه مراجعت .
(**) اشبو تعاليم تسعه حقنده — ايلردوه اسماعيليه‌نك اساسات دينيه‌سى ايضاح ايديلير كن — معلومات كافيه اعطا اولونه جقدر ،

اعتقادات شيعيه واسماعيليه‌يى نشر ايتمه‌لرى نقطهٔ نظرندن اسماعيليه تاريخنده مهم خدمتلرى سبق ايتمش وحتى ينه غلاة شيعه‌دن عد ايديلن (درزيه) دينك (*) ده سبب ظهور ونشاتى اولمشلردر .

٢ . قرامطه حكومتى

اسماعيليلرك ، « قرامطه » ناميله ده معروف ومشتهر اولمالرينك اسبابنى موضوع بحث ايتديكمز صره‌ده « حمدان بن قرمط » ه منتسب « زكرويه بن مهرويه » نامنده اسماعيليه داعيلرندن برينك قيامنى ذكر ايتمشدك . فى الحقيقه زكرويه ، اسماعيليه نامنه اتباع وطرفدارانى تزييده موفق اولمش [**] و قرامطه حكومتنك عادتا تمل طاشلرينى قورمشدر .

واقعا قرامطه فرقه سنك ، تعبير ديكرله اسماعيليلرك تأسيس ايتدكارى حكومتك نفوذى خوزستاندن ، بصره ، كوفه ، احسا جهتلرينه وحتى بر آرالق دمشق وحجاز طرفلرينه قدر انتشار و (٣٧٢) تاريخ هجريسنه قدر دوام ايتمش ايسه‌ده بوكا بر حكومت نظريله باقمقدن زياده خلافت عباسيه يه ويا اسلاميته قارشى قيام ايتمش ونهايت دينى بر دره بكلك حالنى آلمش « دينى ، سياسى ، اجتماعى انارشيستلر [***] دن مركب بر طائفهٔ اختلاليه » حالنده تلقى ايتمك دها مناسبدر .

قرامطه حكومتنك مؤسسى بولونان (زكرويه بن مهرويه) نك ٢٩٤ سنهٔ هجريه‌سنده قتل ايدلمسى اوزرينه هرنه قدر برمدت قرامطه‌نك نفوذى آزالمش ايسه‌ده كيزليدن كيزلى‌يه انتشاره دوام ايدن طرفدارانى بر مدت صوكره تكرار قوت بولمش ايدى . زيرا بلاد مغربده قوتلى بر صورتده تأسس ايدن « حكومت عبيديه » ، خلافت عباسيه يى ايچه دوشونديريوردى . قرامطه بونى بربويوك فرصت تلقى ايده‌رك تكرار تزييد نفوذه موفق اولمش وبر طرفدن قان دوكه‌رك فساد ايقاع ايتمك ، وديكر طرفدن مملكت تخريب ايتمك خصوصنده اللرندن كلنى يابمشلردى .

حتى قرامطه‌دن (ابو على حسن بن احمد) نامنده احسا جهتلرنده دنيايه كلن بر رئيسلرى اولا خوزستان ، بصره كوفه طرفلرنده سياحتله تكثير توابعه موفق اولدقدن صوكره عراق عربده قيام ايده‌رك بصره وكوفه‌يى ضبط ايتمش وبعده شامه هجوم ايده‌رك

(*) درزيلر حقنده (بيروت ولايتى — جنوب قسمى) نه دائر اولان اثرمزك (١٦) نجى صحيفه سنه مراجعت .
[**] (دائرة المعارف — بطرس البستانى) ه مراجعت .
[***] خرافاتدن حقيقته — م . شمس الدين .

اوراسنى دخى ضبط ايلمشدى .

ينه قرامطه دن اولجه اسمى كچن « ابو طاهر بن ابى سعيد الجنابى » حجازه كيدوب حجاج مسلمينى ايفاى فريضه دن منع وبر چوغنى قتل ايتدكدن صوكره حجر اسودى دخى كعبهٔ شريفه‌دن چيقاروب برابرنده بصره‌يه نقل ايتمشدى .

قرامطه‌نك ديكر رؤساسى دخى بصره ، عراق ، بحرين جهتلرنده قيام ايده‌رك حكم سورمشلر وخلفاى عباسيه‌يى ايچه اوغراشديرمشلردى .

بو ميانده اولمق اوزره آذربايجانده ظهور ايدن مشهور « بابك الخرمى » زماننده تماميله سطوت صاحبى اولمشلر ايسه‌ده نهايت دردنجى قرن هجرى اواخرنده « بنى اصفر بن ثعلب » طرفندن قرامطه حكومتى آغير بر ضربه‌يه دوچار ايديله‌رك كنديلرينى آرتيق طوپلايامامشلردر .

٣ . اسماعيليهٔ شرقيه دولتى

قرامطه حكومتى‌نك سقوطندن بشنجى قرن هجرينك ربع اولنه‌قدر كچن ياريم عصرلق بر زمان ظرفنده اسماعيليلر پك ضعيف وعادتا نفوذ سز بر حالده قالمشلردر . او اثناده ايرانده « ٤٢٩ » سنهٔ هجريه‌سنده تشكل ايدن حكومت سلجوقيه ، دولت عباسيه‌نك ايران وجوارنده‌كى شوكتنى كركى كبى كسر ايتمش‌ايدى . خلفاى عباسيه دخى ، كنديلرينى مدافعه‌دن عاجز بر حاله تنزل ايتدكلرى كبى مملكتده‌ده غوائل عديده باش كوستردكى ايچون اسماعيليلر بوندن بالاستفاده عقائد دينيه لرينى نشره ومطامع سياسيه‌لرينى‌ده قوه‌دن فعله اخراجه باشلايارق عراق وايران طرفلرنده قلاعى استيلايه وألوفلرينه كچن اهالى‌يى قتل وافنايه قويولمشلر ونهايت سلجوقيلرك اوچنجيسى بولونان «ملكشاه بن آلب آرسلان» زماننده [*] عادتا بويوك دولتلرله رقابت ايده بيله‌جك بر حكومت وجوده كتيرمكه موفق اولمشلردر . مصرده حكمفرما اولان دولت فاطميه‌دن تعبير ديكرله « اسماعيليهٔ غربيه » دن تفريق اولونمق مقصديله ، ايرانده تأسس ايده‌ن بو كوچوك دولته « اسماعيليهٔ شرقيه » نامى ويرلمشدرٌ .

اسماعيليهٔ شرقيه دولتى « ٤٨٣ » سنهٔ هجريه سنه مصادف « ١٠٩٠ » سنهٔ ميلاديه سنده « حسن بن الصباح *Sabbah* » طرفندن ايرانده تأسيس ايدلمشدر .

صورت تأسيسه كلنجه شوصورتله جريان ايتمشدر :

---

[*] آلپ آرسلان سلجوقينك حكومتى (٤٦٥ — ٤٨٥) سنهٔ هجريه سنده .

يمن امراسندن يوسف حميرى نسلندن بولونديغى مروى بولونان «حسن بن الصباح بن على بن محمد بن جعفر بن حسين بن محمد يوسف الحميرى » [*] ايرانده « رى » شهرنده تولد ايتمش وكنجلكنده مشهور « نظام الملك ايله وشاعر شهير « عمر خيام » ايله برلكده امام « موفق نيشابورى » دن تحصيل عرفان ايتمشدى .

حسن الصباح‌هر نه قدر نظام الملك دلالتيله آلپ آرسلان سلجوقينك حاجبى اولمش ايسه‌ده كنديسنده كوچوكلكندن برى حرص حكومت بولونديغى ايچون مؤخراً نظام الملكله بوزوشه رق « ٤٦٤ » تاريخ هجريسنده « رى » ه واوردن اصفهانه ، عراقه ، آذربايجانه ونهايت مصره قاچمش وشيعى المذهب اولمق حسبيله مستنصر فاطميدن اكرام كورمش ايدى .

اوراده بولونديغى مدت ظرفنده « دار الحكمه » يه دوام واسماعيليه مذهبنى تتبع ايتمشدى . بالآخره اسماعيليه‌دينده بعض تجددلر وجوده كتيره‌رك سوريه ، حلب ، ديار بكر ؛ بغداد وايران طرفلرندن خلقى دينه دعوته قيام ايلمش ايسه‌ده ، مقصد اصليسى دين پرده سى آلتنده سلطنته ارتقا ايتمك اولديغندن دورلوحيل ودسائس ايله و « ابو الفضل اللبنانى » نك معاونتيله اوزمانك مشهور قلعه لرندن بولونان كيلان ايالتى داخلنده كائن « ألموت *Alamout* » [**] قلعه سنى استيلا ايتمش و « ٤٨٣ » تاريخ هجريسنده « دولت اسماعيليهٔ شرقيه » يى تأسيس واوراسنى مركز حكومت اتخاذ ايله مشدر .

ألموتى متعاقب ديكر بعض قلعه لرى دخى ضبط ايله ديكى كبى موقعنك مناعتى ومتانتى حسبيله دولت سلجوقيه يه قارشى كنديني مدافعه يه موفق اولمشدر ..

حسن ضباح ، هرنه قدر « سلطان » و « امير » كبى ناملرله كنديني تلقيب ايتمه‌مش ايسه‌ده « سيد » ، « رئيس » ، « شيخ الجبل » كبى اسملرله توسيم أيله‌مش ودعوتنى دخى كندى نامنه دكل بلكه مستور اولديغنى بيان وفقط مستقبلده ظهور ايده جكنى ادعا ايتديكى بر امام نامنه اجرا ايله مشدر .

حسن الصباح قوت وشوكتنى آز برزمان ظرفنده تزييده وطرفدارانى دخى پك بويوك برموفقتيله كنديني جذب وربطه موفق اولمشدر . .

حتى سلطان ملكشاه كنديسنه برايلچى كوندره‌رك حكومت سلجوقيه يه انقيادى لزومنى حسن الصباحه تبليغ ايتديكى زمان حسن ، ايلچنيك مواجهه سنده تبعه‌سندن برقاچنى

---

[*] M.R.Memoir sur les trois plus fameuses sectes du musllimanisme

[**] ألموت ، قارتال يووه سى ديمكدر « بويوك آنسيقلوپه دى »

چاغيرمش وبرينه :

— كنديكى اولدير ..

ديمسيله برابر اولديرديكى كبى ، ديكرينه ده

— كنديكى بوقلعه دن اشاغى يه آت . .

دير ديمز آتارق اولمسى اوزرينه ايلجى يه دونمش و

— كيت افنديكه‌دى كه بونلر كبى كنديلرندن امين بولونديغم (٧٠،٠٠٠) تبعه‌م واردر . .

ديمشدى . .

فى الحقيقه حسن الصباح (ألموت) قلعه‌سنده اوزون سنه لر حكومت سورديكى حالنده خارجاً دائماً درويشلك اظهار ايدردى . حتى قصرينك حوليسنده مدت حياتنده آنجق برايكى دفعه كورونمشدى .

حسن الصباح تشكيلات سياسيه ودينيه سيله اقتدار وذكاى خارق العاده‌سنى اثبات ايتمش واطرافنده عظيم بر جمعيت امحائيه وجوده كتيره‌رك اوتوز بش سنه سوره‌ن زمان سلطنتنده اسماعيليلرك نفوذنى فوق العاده تزييده موفق اولمشدى . حتى اسماعيليلر حسن بن الصباح زماننده ملوك ووزرادن بر چوغنى اولديرمشلردى . نتكيم خلفاى عباسيه دن (مسترشد بالله) ايله سلطان ملكشاه سلجوقينك وزير مشهورى (نظام الملك) واوغلى (فخر الملك ابى المظفر) ى شهيد ايتمك صورتيله امحائيوندن (نيهيلست- *Nihiliste*) لردن ، اولدقلرينى كوسترمشلردر .

اسماعيليلر ، بودورده سلجوقى حكمدارلرينى ده ايجه ييلديرمشلردر . بر روايته نظراً ملوك سلجوقيه دن (سنجر بن ملكشاه) ك كوله‌لرندن برى اسماعيليه دينه ميل ايده‌رك فراره قراروير مش وسنجرك اويودينى برصيره ده باش طرفنده ، يره برخنجر ديكه‌رك آيرلمش واسماعيليلره التحاق ايتمشدر . بونك اوزرينه اسماعيليلر سلطان سنجره (ألموت) دن بر مكتوب كوندره‌رك :

— سنى اولديرمك ايستيه ايدك ، خنجرى يره دكل ، كوكسكه ديكرايدك . .

ديمه‌لرى اوزرينه ، اسماعيليلرله محاربه دن فراغته مجبور قالان سلطان سنجر ، كنديلريله صلح عقد ايتديكى كبى اونلره دورلو ، دورلوا انعاملرده بولونمشدى .

حسن الصباح (٩٠) ياشنه قدر معمر اولدقدن واوتوزبش سنه قدر حكومت سوردكدن صوكره (٥١٨) تاريخ هجريسنده وفات ايله مش و (محسن كشميرى) نك افاده سنجه «دار اسلامدن روضهٔ جنانه دكل بر ملحمهٔ فترت حالنه صوقديغى يرى يوزندن مقر ملعنته سوروكلنمشدر .»

كنديسى پك خونريز ايدى . حتى حياتنده چوجوقلرندن ايكيسنى بلا سبب اولديرمشدى .

حسن الصباحك تشكيل ايتديكى حكومت ، هلاكو خانك اسماعيليه قلعه‌لرينى تخريب تاريخى اولان (٦٥٤) سنهٔ هجريه‌سنه مصادف (١٢٥٦) تاريخنه [*] قدر دوام ايلدمش و (ملاحدهٔ اسماعيليه) و (حشاشين) ناملريله ده شهرت بولان (اسماعيليهٔ شرقيه) دولتندن سكز حكمدار ظهور ايتمشدر . بوحكمدارلرك اسملريله زمان وتاريخ حكومتلرى بر وجه آتى در (**)

١ — حسن بن الصباح ؛ اوتوز بش سنه سلطنت سورمشدر «٤٨٣ هـ — ٥١٨ هـ»

٢ — كيابزرك اميد رودبارى ؛ حسن بن الصباحك وصيتيله حكمدار اولمش راون درت سنه سلطنت سورمشدر «٥١٨—٥٣٢»

٣ — محمد بن بزرك اميد ؛ يكرمى درت سنه سلطنت سورمشدر «٥٣٢—٥٥٧»

٤ — حسن بن محمد ؛ حسن ثانى و ذكرة الاسلام ناملريله معروفدر درت سنه حكم سورمشدر «٥٥٧—٥٦١»

٥ — محمد بن حسن ؛ قرق آلتى سنه سلطنت سورمشدر «٥٦١—٦٠٧»

٦ — جلال الدين حسن بن محمد ؛ اون بر بوچوق سنه سلطنت سورمشدر . (حسن ثالث) و (نو مسلمان) ناملريله معروفدر «٦٠٧—٦١٨»

٧ — علاء الدين محمد بن جلال الدين حسن ؛ اوتوز بش سنه حكم سورمشدر «٦١٨—٦٥٣»

٨ — ركن الدين خاورشاه بن علاء الدين ؛ اسماعيليهٔ شرقيه‌نك صوك حكمداريدر بر سنه قالمشدر «٦٥٣—٦٥٤» .

(اسماعيليهٔ شرقيه) دولتنك حكمفرما اولديغى بو بر بوچوق عصره قريب زمان ظرفنده‌كى وقائع نظر تدقيق ومطالعه‌دن امرار ايديله‌جك اولورسه اسماعيليلرك كرك ايران وعراقينده وكرك سوريه ده‌كى نفوذ لرينك حد قصوايه واردينى وبو مدت امتدادنجه پك چوق شيماردقلرى وهر دورلو افعال وحركتلرندن كنديلرينك مدهش (امحائيون) دن بولوندقلرى اكلاشيلير .

(*) — (Defrémery, Essai sur l'histoire des Ismaéliens ou Batiniens de la Perse) مراجعت .

(**) (Bibliothèque Oriental d'Herbelot) يه مراجعت

بز ده ، بو زمانه تعلق ايدن وقوعاتك الك مهملرينى قيد واشارت ايده‌رك اوفاق بر خلاصهٔ تاريخيه وجوده كتيره‌جكز :

٤ . حسن الصباحك تشكيلات سياسيه سى

حسن الصباح ، اسماعيليلرى فعال ومنتظم و كنديسنك هر دورلو اوامرينه منقاد فداكار بر هيئت اجتماعيه ، دها دوغروسى آنارشيستلر جمعيتى حالنه افراغ ايتمك لزومنى دوشونه‌رك تبعه سنى اقسامه آييرمش وهر برينك وظيفهٔ مودوعه سنى تعيين وتخصيص ايتمشدر .

فى الحقيقه ، اوزمانه قدر خودسرانه حركاته آليشمش اولان فرقهٔ دينيه ، حسن الصباحك همينتله وظائفى معين بر جمعيت سياسيه‌يه استحاله ايده‌رك بو سايه‌ده اسماعيليلر — اولجه ده بيان ايدلديكى وجهله — بر بوچوق عصرى متجاوز بر زمان ظرفنده مستقل بر حكومت حالنده ياشامق نصيبنى اكتساب ايتمشلردر .

حسن الصباحك اشبو تشكيلاتى ، وجنجه اهالى : ١ — دعاة (داعيلر) ٢ — رفاق (رفيقلر) ٣ — فداويه (فدائيلر) ناملريله اوچ بويوك صنفه تقسيم اولنمشدر .

داعيلرك وظيفه‌سى ، اهالى يى اسماعيليه دينته دعوت ايتمك ، وتعاليم دينيه ايله خلقى ارشاد ايتمكدر . رفيقلر ايسه ، اسماعيليه دينى قبول ايتمش و (شيخ الجبل) ويا خود (رئيس اكبر) ك سلطهٔ دينيه وسياسيه‌سى آلتنه داخل اولمش اولانلردر .

فدائيلره كلنجه ، دشمنلرينى اولديرمك اوزره ، اسماعيليه رؤساسندن — امتماتهٔ نفسلرينه مقابل — معين بر فديه آلارق بو يولده خدمت ايده‌ن اشخاصدر .

اساس اعتباريله بويله جه اوچ صنفه تقسيم اولونان اهاليده بعض مراتب اجتماعيه وجوده كتيرلمشدى . نيته كيم : برنجى مرتبه‌ده ، بويوك داعيلر ، مقدملر واعيان (ايلرى كلنلر) بولونمقده ايدى . بونلر كوهستان ، قهستان ، شام اولمق اوزره مهم قلعه‌لرى حاوى اوچ ولايتده اقامت ايده‌رلر ورئيس اكبرك اوامرينه انقياد ايلرلردى .

ايكنجى مرتبه‌يى ، داعيلر ؛ دينى رسول (ايلچى)لر ، سياسى وكيللر وريا‌ست نامزدلرى اشغال ايدردى .

اوچنجى مرتبه ، تعاليم سريه وباطنيه‌ده اظهار ايتدكلرى موفقيته نظراً رياسته دوغرو درجات مختلفه ايله تقدم ايدن (رفاق)دن ، رفيقلردن متشكل ايدى .

بونلرك دوننده بولونان فدائيلر ، طريقت بكجيلرى ، محاربلر ، قاتللر ايسه دردنجى مرتبه‌يى ونهايت دينده مبتدى اولانلر وخلق دخى بشنجى مرتبه‌يى تشكيل ايلردى .

هر حالده بوتون بو صنوف اجتماعيه وسياسيه آراسنده الك زياده جالب دقت اولانى

(فدائى)لر ايدى . زيرا فدائيلر دها كوچوك ياشلرندن برى داعيلرك نظارتى آلتنده ورئيسلرك خانه‌لرنده تربيه اولونورلر وكنديلرينك سلامت وسعادتنك آنجق فداى نفسلريله قابل حصول اولاجغنى واونلردن ظهور ايده‌جك جزؤى بر مخالفتك أبدى بر مسئوليت و (مجازات)ه سبيت ويره‌جكنى وعكس تقديرده واوامره اطاعتلرى حالنده (جنت)ه مظهر اولاجقلرينى اونلره اوكره‌تيرلردى .

بو صورتله اجرا ايدلمكده اولان تلقينات وتعاليمك دوغرولغنى بر طرفدن اثبات وديكر جهتدن (جنت) ك اذواقنى كنديلرينه طاتديره‌رق او وسيله ايله دينه ووظيفهٔ سياسيه‌لرينه قارشو اونلرى دها زياده بند ايتمك ايچون فدائيلره مخصوص باغچه‌لر وجوده كتيرلمش ايدى .

بو باغچه‌لر تصورك قات قات فوقنده قيمتدار اشيا ايله ودست صنعتك وطبيعتك ابداع ايده‌بيله‌جكى هر دورلو كوزه‌للكلرله ، رنكارنك چيچكلرله ، يشيل ميوه اغاجلرى ايله ، بلورين منبعلر وفسقيه‌لرله ، پيريل پيريل پارلايان شلاله‌لرله تزيين ايدلمش ايدى . بو باغچه‌لر داخلنده ايچى مرمر دوشه‌لى مفتخر كاشانه‌لر وقصرلر بنا اولونمش وداخلى قيمتدار عجم خاليلريله ويونانى الذوق اشيا ايله تفريش ايدلمش وصارى آلتوندن ، بياض كوموشدن وياخود شفاف ونورانى بلوردن معمول أوانى ايله بر قات دها كوزه‌للشديرلمش وبوتون بو جهان حسن وآنه خفيف وظريف البسه‌لر ايچنده ممتاز ودلربا كوله‌لر وجاريه‌لر سرپيشديرلمش ايدى . بوتون بو جمال وبها تمثاللرى سبزين باغچه‌لر ايچنده دولاشيركن هر طرفه نازوعشوه اطاره ايدر وانظار تماشايى مسحور ومفتون ايدرلرمش .

آراصيره اونلرك شادان قهقهه‌لرى ويا خودفتان ومعدنى سسلرى يوكسلير وبو عظيم ايوان شعر وغرامك‌در وديوارينى اوقشايه‌رق افق نورانينك صداى زمزمه سازيله هم آغوش طرب ممتاز وكزيده بر ليمهٔ نور وشادى حالنده داغيلير ، دوررمش .

اسماعيليلرك بو مستثنا افق نورانيسنه آنجق اسماعيليه دينك تعاليمنى در آغوش ايده‌رك كنديسنه دوشن وظيفه‌يى بويوك فداكارلقله ايفا ايده‌بيله‌جك ممتاز سجاياى طبيعيه وادبيه‌يه مالك بختيارلر قاووشوردى . بويله بر كزيده شخصى ، تعبير ديكرله بر فدائى‌يى قرين لطف وانعام ايتمك واونى الطاف جناندن نصيبه‌دار ايله‌مك ايسته‌ديكى زمان (شيخ الجبل) اونى سفره‌سنه دعوت ايده‌رك زمان مناسبده اسرار ايچيرلدكدن وبيهوش بر حاله كتيرلدكدن صوكره اونى باغچه‌لردن برينه سس‌سز نقل ايتديررردى . بر مدت صوكره ، حريص فدائى آييلارق كوزلرينى اچديغى زمان كنديسنى الك نورانى جنتلر ايچنده هر دورلو اذواق والطافه نائل اولمش بولونجه شاشيرر . واوراده بر مدت پك كزيده بر حيات شعر وغرام امرار ايتدكدن صوكره ينه اسرارك بخش ايتديكى نوم مستانه ايله

رئيسك مجلسنه‌بى خبر دوزردى.

بو كچن زمان ذوق وشادى اونك ايچون بر رؤياى سعادت اولوردى . (شيخ الجبل)ك لطف وانعامى سايه‌سنده فردوس موعوده‌نيم رؤيا ونيم يقظه حالنده بر مدت قاووشمش اولمقدن متولد اولان بختيارلغى ، كنديسنى اعمى بر اطاعت وعبوديتله ربط وبند ايلر وبو موقت كچن سعادتك سرمدى اولماسى آرزوسيله چيرپينير، دوروردى . اونك ايچون شيخ الجبلك اك اوفاق بر اراده‌سى لا يتزلزل بر فرمان قدسى حالنده تلقى اولونور وخاطرهٔ نوشينى دماغنده وقلبنده آلتوندن ايزلر براقان جنتك تخيل دورادورى اوزون مدت دوداقلرنده احتراص آلود تبسملر ومشافهه‌لر ابداع ايده‌ر ، بو سعادت تخيله‌نك عطش وصولى بر چوق اسماعيليلرك قلبنده، قيزغين آه‌ولر حالنده اشتياقلر وجوده كتيرر وغرام آلود يانغينلر ياپاردى .

بونك تأثير فسونكاريله هر اسماعيلينك آغزندن :

— بر كوچوك فرصت... رئيسك كوچوك بر اراده‌سى... وصوكره نازونعيم ...

كلمه‌لرى رقصان وأمل نواز دوكولور ، دوروردى .

شيخ الجبل برينى اولديرتمك ايسته‌ديكى زمان فدائيلرندن لا على التعيين برينى چاغيرردى :

— جنته سعادت أبديه‌يه قاووشمق ايسترميسك . كيت فلانى ...

ديردى . اراده‌سى درحال انفاذ اولونوردى . حتى رئيس حسن الصباح زماننده اراده‌سنى بويله على العميا انفاذ ايدن بيكلرجه آنار شيست بولونيوردى .

حسن صباح بو تشكيلات اجتماعيه وسياسيه‌دن ماعدا بعض دينى مرتبه‌لر وطبقات تعليميه دها وجوده كتيرمش ايدى . بونكله اسماعيليه دينى‌نك او عصرده نما وانكشافنه پك چوق غيرت ايتمش ايدى [*]

٥ . ملكشاه واسماعيليلر

دولت اسماعيليهٔ شرقيه‌نك زمان تأسيسى [٤٧٣] اساساً ايران سلجوقيلرينك اوچوجيسى بولونان سلطان ملكشاه‌بن آلپ آرسلانك [٤٦٥—٤٨٥] [**] زمان سلطنته تصادف ايتديكى ايچون اسماعيليلرك ايلك اجتماعلرى وايلك تشبثاتى ده بو سلطان زماننده جريان ايتمشدى. فى الحقيقه اسماعيليلرك ايلك اجتماعى (ساوه) نام محلده وقوعه كلمشدى [***] ونلردن

---

[*] بو تشكيلات دينيه ، اسماعيليه‌نك تعاليم دينيه‌سى موضوع بحث اولوركن ايضاح ابديله‌جكدر .

(**) بو كى تاريخلر مدت سلطنتى افاده ايدر. مجريدر

[***] (تاريخ ابن الاثير) و (ابن الجوزى) ايله Defremery : Nouvelles recherches sur les ismaeliens de Syrie) نام M. C. اثرلر ه مراجعت

اون سكز كشينك بايرام نمازينى قيلدقدن صوكره بر يرده طوپلاندقلرى مشاهده ايدلمه‌سى اوزرينه نظر دقتى جلب ايده‌رك اول امرده حبس ايدلمشلر ايسه‌ده بر مدت صوكره تخلية سبيللرى اجرا قلنمش ايدى . بالآخره بونلر ، عن اصل (ساوه) لى ايكن اصفهانده اقامت ايدن بر مؤذنى — اسماعيليه دينه دعوت ايتمشلرسه‌ده قبول ايتمديكندن دولابى كنديلرينى اخبار احتمالندن قورقارق — قتل ايلدى‌لركه اسماعيليلرك بو ايلك جنايتلرينى تشكيل ايتمكده ايمش .

مؤذنك قتلى ملكشاه سلجوقينك وزيرى بولونان نظام الملك طرفندن ايشيدلمسى اوزرينه بو جنايتك تعقيباتنه ابتدارى امر اولوندى . نهايت قاتلك (طاهر) نامنده بردواكر اولديغى اكلاشيلمش وطاهر اعدام ايدلمكله برابر نعشى سوقاق ، سوقاق، آياقلرندن طوتولوب سوروكلنمك شرطيله تشهير ايدلمشدركه بوده اسماعيليلردن ايلك اعدام ايديلن شخص ايمش .

بوندن صوكره اسماعيليلر، اك مشهور جنايتلرينى اجرا ايده‌رك (نظام الملك) ى اولديرمشلردر. حتى كنديلرى ديبورلردى كه :

— بزدن بر دولكر اولديرديلر ؛ بزده نظام الملكى اولديردك .

بونكله ، بره قارشى بر ديمك ايستيورلردى .

ايلك ضبط ايتدكلرى قصبه‌يه كلنجه بو ، (قاين) جوارنده ايدى . بو قصبه‌نك مقدمى (رئيسى) ، اسماعيلى ايدى . اسماعيليلر اونك يانده طوپلاندىلر . و (كرمان) دن كله‌رك قصبه جوارندن مرور ايدن بر قافله‌يه هجوم ايله جمله‌سنى اولديرديلر . قافله مياننده آنجق بر تورکمن قورتولمش ايدى . هان (قاين) ه كيدوب اهالى‌يه وقعه‌يى اخبار ايله‌مش و (قاين) اهاليسى اسماعيليلره هجوم ايتمش ايسه‌ده موفق اولاما مشلردر .

سلطان ملكشاه سلجوقينك وفاتندن صوكره ايسه نفوذ وشوكتلرى بوتون معناسيله زياده‌لشمش ومطامع سياسيه‌لرى كركى كبى قوت پيدا ايتمش ايدى .

٦ . بركياروق و اسماعيلى‌لر

سلطان ملكشاه سلجوقيدن صوكره ، خراسانده ، اوغلى سلطان بركياروق بن ملكشاه [٤٨٥—٤٩٨] جلوس ايتمشدى . بركياروق زماننده اسماعيليلرك اصفهانده قوت ومكنتلرى تزايد ايده‌رك نهايت كنديلرينه مخالفت ايدنلرك اموالنى غصب وسرقته وكنديلرينى قتل وافنايه تصدى ايلمشلر وپك شيمار مشلردى . حتى اوزمانلر ، آقشاملاين ، أوينه كچكن بر شخصك اسماعيليلر طرفندن اولديرلديكنه حكم ويريليردى . آرتيق كيمسه ، يالكز باشنه دولاشماز اولمش ايدى . زيرا اسماعيلى‌لر معين يوللرده بكله‌يه‌رك ياقالايابيلد-

كلرينى كوتوروب اولديريبورلردى .

نهايت بو حركات خونخوارانه لرى ، تحمل ايديله مز بر حاله كلنجه (ابو القاسم مسعود بن محمد الخجندى) نامنده فقهادن بر ذات باشنه مسلح بر جم غفير طوپلايه‌رق، وخلق دخى هيجانه كله‌رك اسماعيليلر اوزرينه هجوم ايتمشلر واوراده بولونان اسماعيليلرى ياقالامايه وكوتوروب احراق بالنار ايتمكه باشلامشلردر . (٤٩٤) سنهٔ هجريه سنده جريان ايدن بو وقعه ده اسماعيليلر دن بر چوغى بو صورتله اعدام ايدلمشدر .

مع‌ما فيه اسماعيليلر ، اوتاريخده برچوق قلعه‌لرك صاحبى اولمشدى . نتكيم (اصفهان) قلعه‌سى ايله (قزوين) نواحيسى جوارنده كائن مشهور (ألموت) قلعه‌سى ألرنده بولونيوردى . بونلردن ماعدا (طبس) و (خور) ، (خوسف) ، (زوزن) ، (قاين) ، (تون) قلعه لرينى استيلا ايتمشلردى . (ابهر) طرفلرنده كائن (وسمنكوه) قلعه‌سى ايسه سكز آى محاصره‌دن صوكره ، داخلنده بولونانلرك كافه‌سى قتل ايدلمك صورتيله ضبط اولنمشدى .

اصفهاندن بر قاچ كيلومترولق بر مسافه‌ده بولونان (خالنجان) و (استونا) ، (نديين) ، (آمل) و (اردهن) ، (كردكوه) وخوزستانده كائن (ناظر) قلعه‌لرى وارجان اهاليسندن (ابو حمزة السكاف) طرفندن ضبط ايديلن (الطنبور) قلعه‌سى ايله (فارس) و (خوزستان) آره سنده بولونان (فلادخان) قلعه‌سى برر برر اسماعيليلرك يد ضبطنه كچيوردى .

ينه (٤٩٤) سنهٔ هجريه سنده اسماعيليلر ايله (رامهرمز) و(ارجان) نواحيسى واليسى (امير جاولى سقاووا) آراسنده مهم بر وقعه جريان ايتمشدر . شويله كه ، اسماعيليلر ، (خوزستان) جوارنده اسملرى كچن قلعه‌لرى ضبط ايده‌رك يوللرى كسملرى اوزرينه بونلرك تأديبى ايچون برحيله يه مراجعت ايدلمك لزومى حس ايدلمشدر . بونك اوزرينه (جاولى) نك رفقاسندن برقسمى موقةً اسماعيليلر ميانه‌سنه داخل اوله رق‌نهايت اسماعيليلرك امنيتنى جلبه موفق اولمشلردر. امير جاولى ايسه او اثناده‌بنى برسق امراسنك كنديسنه هجوم ايله متصرف اولديغى محللرى آله جغندن وكنديسنك ايسه عجزى حسبيله مقاومت ايده‌مه‌جكندن بحثله ومعيتى ايله برلكده (همدان) ه كيتمكه قرار ويرديكنى اشاعه ايلمه‌سى اوزرينه اسماعيليلرك نزدنده بولونان امير جاولى طرفدارلرى اسماعيليه رؤساسى اقناع ايله جاولى‌يى صيقيشديرمه‌نك تام وقتى اولديغنى كنديلرينه قبول ايتديردكدن صوكره ايلرى كلنلردن اوچيوز كشى ايله برلكده يولنى بكلمكه قرار ويرمشلر وفقط امير جاولى كوزوكورك كوزوكمز اوكا التحاق ايده‌رك بوتون اسماعيليلرك اعيانى كافةً قيلبجدن كچيرمشلر واسلحه وسائره‌سنى اغتنامه موفق اولمشلردر .

بونكله برابر اسماعيليلر بركياروق ك دور سلطنتنده ينه نفوذ صاحبى قالمشلردر ، حتى اسماعيليلرك بوزمانده اولديرمكه موفق اولدقلرى امرادن اكثرينك سلطان بركياروق مخالفلرندن اولمه‌سى اوزمان قيل وقالى موجب اولمش وبركياروق دخى اسماعيليه يه ميل ايله اتهام اولونمشدر .

مع ما فيه (بركياروق) ك اسماعيليلره قارشى ضعيف داورانمسنك اك مهم سببى اوزمان كنديسنه قارشى حال عصيانده بولونان برادرى محمد ايله اوغراشمه‌سندن نشأت ايديوردى . سلطان بركياروق نهايت برادرينى هزيمته دوچار ايتدكدن وبرادرينك وزيرينى اولديرمكه موفق اولدقدن صوكره او اثناده عسكر آراسنده‌ده انتشاره باشلايان اسماعيليه طرفدارلرى بوس بوتون نظر دقتى جالب برحال كسب ايتمش ايدى . بومظفريت اوزرينه اسماعيليلرك قتلنه فرمان صادر اولمش وبرچوغى اولديرلمش ايدى . حتى سلطان بركياروق طرفندن بغداده‌ايلچى صفتيله كوندرلمش اولان اسماعيليه مقدمى (ابراهيم اسد الابازى) دخى اوراده اعدام اولونمشدر (٤٩٤)

ينه « ٤٩٤ »سنهٔ هجريه‌سنده‌سلجوقيه امراسندن «بزغش» اسماعيليه‌نك تحت مالكيتنده بولونان يرلره هجوم ومملكتلرندن برچوغنى تخريب واسماعيليلردن بر قسمنى قتل ايلمشدر .

٧ . محمد سلجوق واسماعيلى‌لر

سلطان بركياروقدن صوكره برادرى محمد بن‌ملكشاه، سلجوقى حكمدارى اولمشدى. « ٤٩٨ »دن « ٥١١ » تاريخنه قدر حكمران اولان بو ذات زماننده اسماعيلى‌لرله آز چوق اوغراشلمشدر .

« ٤٩٨ » سنه‌سنده اسماعيليلردن بر جم غفير، خراسان قطعه‌سنده كائن ترشيز[معربى: طريثيث] دن قالقارق « بيهق » نواحيسنه كچمشلر واورالرده اهالى‌يى قتله واموالى نهب وسلبه باشلامشلردر . حتى يولده حاجيلره تصادف ايدنجه جمله‌سنى قيليچدن كچيردكلرى كبى اموال وحيواناتنك كافه‌سنى اغتنام ايله‌مشلردر . ينه سنهٔ مذكوره‌ده اسماعيلى‌لر «شام» طرفلرنده كورونه‌رك « قاميه » نامنده‌كى حصارى تملك ايتمشلر ويوللرى كسمشلردر .

« ٥٠٠ » سنه‌سنده ايسه سلطان محمد سلجوقى اسماعيلى‌لرك اصفهان جوارنده وقتيله ضبط ايتدكلرى « شاه‌دز » قلعه‌سنه هجوم ايده‌رك مدالكى بولونان « ابن عطاش » ى قتل ومذكور قلعه‌يى استيلا ايتمشدر . بوندن صوكره سلطان محمد اسماعيليلرى افنا پولتيقه‌سنى تعقيبه قرار ويرمش . وبو مقصدله « آبه » و « ساوه » نواحيسى مالكى مشهور امير « انوشتكين بن شيركير »ى مأمور ايده‌رك اسماعيليلره قارشى سوق أيله‌مشدر .

انوشتكين ، اسماعيليلردن بر قاچ قلعه ضبط واهاليسنى « ألموت » قلعه‌سنه نفى واجلا

ایتدکدن صوکره مذکور قلعه‌یه‌ده دوغرو حرکت ایتمش‌در . سلطان محمد ، «انوشتکین»ی بر چوق عسکر ومتعدد امیرلر کوندرمك صورتیله تقویه ایتدیکی ایچون انوشتکین دخی اسماعیلیلری محاصره وحصار دوام ایتدیکی تقدیرده داخلنده بارینمق اوزره مسکنلر بنا ایلمشدر . سلطان محمد بر طرفدن‌ده کندیسنه لزومی درجه‌ده ذخیره کوندرییوردی . اسماعیلیلر بو دفعه زیاده‌سیله صیقیله‌رق نهایت قادینلری وچوجوقلری طلب امان مقصدیله قلعه‌دن چیقاره‌رق «انوشتکین»ه کوندرمشلر وکندیلری ایچون یولك کشادینی استرحام ایتمشلر ایسه‌ده «انوشتکین» بوکاموافقت ایتمه‌یه‌رك جمله‌سنی تکرار قلعه‌یه اعاده ایتمشدر . حسن الصباح او تاریخده پك چوق صیقشمش ایدی . بوتون قلعه اهالیسی آجلقدن اوله جك بر حاله کلمشلردی . هر فرد یومی بر اوفاق اکمك واوچ جویزله کچینمك مجبوریتنده قالمشدی .

فقط او اثناده سلطان محمد ساجوقینك وفاتی خبرینی دویملری اوزرینه محصورین کنیش بر نفس آلدیلر . حتی انوشتکین‌ك معیتنده کیلر بو خبری دویار دویماز همان عودته قراروير مشلردی . انوشتکین هر نه‌قدر بویله بر رجعتك پك تهلکه‌لی اوله‌جغنی کندیلرینه بیان ومحاصره‌یی تشدید ایتدکلری تقدیرده قلعه‌نك قولایجه ضبطی میسر اوله‌جغنی افاده ایلمش ایسه‌ده معیتنده‌کی عسکر بر اقشام کندیسنك خبری اوله‌دن اردوکاهی ترك ایتمه‌سی اوزرینه «انوشتکین» یالکز قالمش ونتیجه‌ده اسماعیلیلرك اوفاق بر هجومیله هزیمته دوچار اوله‌رق اردوکاهده‌کی ذخائر دخی اسماعیلیلر الله‌کچمشدر «٥١١» .

٨ . سنجر واسماعیلی لر

سلطان سنجر بن ملکشاه ساجوقی (٥١١) تاریخنده حکمدار اولمشدی . بوذات (٥٢٠) تاریخنده وزیر (المختص ابو نصر احمد بن الفضل) ی اسماعیلیلری هر نرده بولنورلرسه بولونسونلر قتل ایتمك ، اله‌کچن مالرینی ضبط قادینلرینی نفی واجلا ایله‌مك اوزره مأمور ایتمشدر . ابو نصر دخی ایکی بویوك اردو تجهیز ایده‌رك برینی (طریثیث) ه ، دیکرینی ایسه (بیهق) نواحیسنه سوق ایله‌مشدر . بوندن ماعدا اسماعیلی‌لرك بولوندقلری دیکر محللره دخی برچوق عسکر کوندرمش واسماعیلی لردن راست کلدکلرینی اولدیرمکه مأذون بولوندقلرینی تفهیم ایله‌مشدر . بونك اوزرینه هرفرقه مأمور اولدیغی جهته عزیمت ایتمشدر . (بیهق) نواحیسنده کائن (طرز) نامنده‌کی قریه یه هجوم ایدن عسکر بوتون اهالی یی قتل عام ایتمش وقریه مقدمی (حسن بن سمین) دخی کندینی مناره‌دن آته رق انتحارایله مشدر . قریه ده موجود بوتون اموال اغتنام اولونمشدی .

٩ . سوریه ده اسماعیلی لر

اسماعیلیلرك «٤٩٨» تاریخنده شام طرفلرنده کوروندکلرینی بیان ایتمشدك ..

بوتاریخدن اعتباراً نفوذلری تزاید ایتمکه باشلایه رق نهایت «٥٢٠» سنه سنده پك بویوك بر شوکت صاحبی اولمشلر وشامك التمش کیلومترو جنوب غربیسنده کائن «بانیاس» (*) قلعه‌سنی دخی الده ایتمکه موفق اولمشلردر .

بانیاسك صورت استیلاسنه کلنجه بوخصوصده «ابن بهرام» ك بویوك بر خدمتی سبقت ایتمشدر . اساساً ابن بهرام ، سلطان برکیاروق زمانینده بغداددا اعدام ایتدیریلن «ابراهیم اسد الاباذی» نك همشیره زاده‌سی ایدی . دایسنك وفاتندن صوکره بغدادی ترك ایله شامه کلمش و «اسماعیلیه» دینی ایچون دعوته قیام ویر ، بردولاشه‌رق اجلاف ناسدن برچوغنی دینه ادخال ایتمشدی . مع ما فیه ابن بهرام دائما شخصیتنی کتم ایدر ودعوتنی اخفا ایلردی . نهایت «ابن بهرام» حلبه کله رك اوراده اختیار اقامت ایتمشدی . او اثناده حلبده اُراتقه «بنی آرتق» دولتنك (**) اوچونجی حکمداری «ایلغازی بن آرتق» بولونیوردی . (٤٩٨ — ٥١٦) .

ایلغازی ، ابن بهرام واتباعنك شرندن چکینه‌رك اونکله ایی کچینه‌دی . بو صورتله اهالی‌یی‌ده بر مدت اسماعیلی‌لرك فنالغندن تخلیص ایتمش اولیوردی .

بالآخره ایلغازی ابن بهرامی ، شامده اجرای حکومت ایدن بنی طغتکین دولتنك (***) مؤسسی بولونان طغتکین [٤٩٧ — ٥٢٢] ه‌ینه بو مقصدله کوندردی . زیرا اسماعیلی‌لر شام طرفلرنده ایقاع شر وفساد ایله‌یوردی . ابن بهرام ه روی مخالصت کوسترمکله طغتکین ، ایلغازینك موفقیتنه نائل اولاجغنی واسماعیلیلرك یاپدقلری فنالقلرك اوکنی آلاجغنی دوشونیوردی . حال بوکه ابن بهرام ، شامده بولوندیغی مدتجه ، شخصیتنی کتمه لزوم کورمه‌رك کندینی اظهار ودعوتی‌ده تزییده ابتدار ایتمه‌سی اوزرینه اتباعی چوغالمش و «طغتکین»ك وزیری «ابو طاهر بن سعد المرغینانی»نك ابن بهرامدن بکلدیکی حسن خدمتی دوشونه‌رك اوکا قارشو ابراز ایتدیکی معاونتی ابن بهرام سؤ استعمال ایله کندیسی وبوکره ایکی مثلی زیاده‌لشن اتباعی شام ایچون خطرناك بر حال کسب ایتمش وبوده شاملیلرك تمامیله نظر دقتنی جلب ایلمش ایدی . ابن بهرام بونی درك ایدنجه «طغتکین»دن کندیسنی بارینديره‌جق بر قلعه ایسته‌دی . کندیسنه «بانیاس» قلعه‌سنی تسلیم ایتدیلر . بونك اوزرینه هر طرفدن اسماعیلی‌لر قوشوب بانیاسه کلدیلر واوراده تحصن

(*) بو قصبه نك اسم قدیمی (قیصریه فیلیپیس) در .
(**) بنی ارتق — ارتق اوغللری ٤٧٧ تاریخندن ٨١١ تاریخنه قدر دیار بکر وحلب طرفلرنده (٣٣٤) سنه قدر حکومت سورمشلردر بونلردن (١٢) حکمدار کلمشدر .
(***) بنی طغتکین ٤٩٧ تاریخندن ٥٤٩ تاریخنه قدر شامده حکومت سور مشلردر ، بونلردن الی حکمدار کلمشدر .

ایلدلر . ابن بهرام « بانیاس » ده بویوك بر نفوذ صاحبی اولمشدی . هر نه قدر شامده بولونان فقها ، علما وارباب دین اسماعیلیلرك بو وضعیتنی آرتیق چکمیه‌جك بر حاله کلدیلری تقدیر ایتمشلرسه‌ده بر طرفدن حکمدارلری « طغتکین » دن قورقدقلری کبی دیکر طرفدن اسماعیلی لرك شرندن اجتناب ایله‌دکلرندن اللرندن بر شی کله‌میور وبر کله سویلیه‌میورلردی .

نهایت ابن بهرام شامدن مفارقتله اوراده کندیسی نامنه بر وکیل براقدی ؛ بو وکیل اهالیی اسماعیلیه دیننه دعوتله مکلف بولونیوردی . والحاصل اسماعیلی لر بو موافق شرائطدن بالاستفاده ایچه تکثر وانتشار ایتدکلری کبی سوریه‌ده لبنان داغلرینه مجاور (سوماق Somâk) داغلرنده برقاچ قلعه صاحبی اولمشلردر . نتیکیم « ٥٢٧ » سنه سنده « قدموس » قلعه سنی مالکی بولونان « ابن عمران » دن صاتون آلمشلرو بوتون بو قلعه لرده تحصن ایده رك مجاور بولوندقلری اسلاملر ایله وصلیبیون ایله محاربه ایتمشلردر . .

نیته کیم « ٥٢٢ » تاریخنده « وادی التیم » ده نصیریلر ودرزیلر له مذاهب مختلفه دن مرکب و « ضحاك » نامنده بر رئیسلری بولونان بر طاقم قبیله‌لر اقامت ایدییوردی . « ابن بهرام » بوقبیله‌لری محاصره‌یه قیام ایدنجه « ضحاك » معیتنده بولونان بیك کشی ایله اسماعیلی لر اوزرینه اکسزین هجوم ایده‌رك اونلری مغلوب وپریشان ایتدی . ابن بهرام بو وقعه‌ده مقتول دوشدیکی کبی تخلیص کریبانه موفق اولانلری کوج حال ایله « بانیاس » قلعه‌سنه فرار ایله‌دیلر .

ابن بهرامك وصیتی وجهله یرینه « اسماعیل » نامنده بری اسماعیلیلره رئیس اولدی . اسماعیل آز بر زمان ظرفنده تکرار اسماعیلی لری طوپلامغه موفق اولدیغی کبی شامده « المزدقانی » و « ابو الوفا » نامنده‌کی سرکرده لرینك همتیله ینه اسماعیلی لر تکرار بللرینی طوصرولته بیلدیلر . اوقدرکه « المزدقانی » نك نفوذی شام حکمداری تاج الملوك بوری بن طغتکین [٥٢٢—٥٢٦] ی قات قات کچمش بولونیور ایدی .

نهایت شامی صور مقابلنده تسلیم ایتمك مقصدیله « المزدقانی » نك صلیبیون ایله مقاوله‌یه کیریشدیکنی ونره‌ده ایسه مقاصدینی قوه دن فعله چیقاره‌جغنی تقدیر ایده‌ن تاج الملوك « المزدقانی » یی چاغیره‌رق کندیسنی قتل وسر مقطوعنی قلعه قاپوسنه تعلیق ایتدیکی کبی اسماعیلی لرك قتلنی امر ایدنجه (٥٢٣) سنه‌سی رمضاننده اسماعیلی لردن آلتی بیك کشی اعدام اولونمش‌در ، اسماعیل ایسه بوندن قورقه‌رق صلیبیون نزدینه فرار ایتمش ومالکی بولوندیغی « بانیاس » قلعه سنی دخی صلیبیونه تسلیم ایتمشدر .

١٠ . محمد ثانی دوری و اسماعیلی لر

ایران سلجوقیلرینك اون برنجی حکمداری بولونان « سلطان محمد ثانی بن محمود بن محمد بن ملکشاه » [٥٤٧ — ٥٥٥] زماننده اسماعیلی لر ایرانده ایچه مهم کتله‌لر وجوده کتیرمشلردر . نیته کیم (٥٤٩) تاریخنده « قهستان » جوارنده بویوك بر کتله حالنده اجتماع ایدن اسماعیلی لردن سواری و پیاده (٧) بیك کشی قدر طوپلانه رق او اثناده سلجوقیلرك « غز » لرله حال حربده بولونماسندن بالاستفاده « خراسان » جهتلرینه حرکت ایتمشلر و « خواف » وجوارندن مرور ایدرلرکن سلجوقی امراسندن « فرخشاه بن محمود الکاسانی » اونلره ملاقی اولمش ایسه‌ده اسماعیلیلر له باشه چیقه‌میه‌جغنی اکلایه رق اوزرلرینه هجوم ایده‌مه مش و فقط خراسان امراسندن « محمد بن أنز » ه اعطای معلومات ایله کندیسنك دیکر امیرلرله مشترك برحالده اسماعیلی لری طرد وتنکیل ایتمه‌سی لزومنی بیلدیرمشدر .

بونك اوزرینه خراسان امراسی ایله اسماعیلی لر آره‌سنده اوزون مدت دوام ایدن محاربه نتیجه‌سنده اسماعیلی لر مغلوب وپریشان وایلری کلنلرندن بر چوغی مقتول اولمش واسماعیلی قلعه‌لرندن بر چوغی تخلیه ایدلمشدر .

بو وقعه دن ایکی سنه صوکره (٥٥١) اسماعیلی لر اخذ ثاره قیام ایله خراسانده کائن « طبس » نام محلده بویوجك بر وقعه نك ظهورینه سببیت ویره‌رك سلجوقی اعیانندن بعضیلرینی اسیر ایتمشلر واموالنی نهب وغارت وچوجوقلرینی دخی نفی واجلا ایلمشلردر . (٥٥٢) تاریخنده ایسه مازندران شاهی « رستم بن علی بن شهریار » عسکرینی طوپلایه رق « ألموت » قلعه سنه هجوم ایتدیکی کبی اسماعیلیه قراسنی احراق وتخریب واسماعیلیلری قتل واموالنی اغتنام ایله‌مش وقادینلری نفی وچوجوقلری ایسه استراق ایتمشدر .

(٥٥٣) سنه‌سنده اسماعیلی لردن « ٧٠٠٠ » کشی طوپلانه رق ارککلرینك بولونماینی بر صیره‌ده تورکمن کویلرینه هجوم ایتمشلر واحراق ، تخریب ، نهب وسلب وامثالی حالاته مراجعت ایتمشلرسه‌ده تورکمن أرلری ، ورودنده ، اسماعیلی لری تعقیبه قویولارق غنائمی تقسیم ایتمکده بولوندقلری بر صیره‌ده اوزرلرینه یوکلنمشلر وکافه سنی قیلجدن کچیرمشلردر . بو وقعه‌ده اسماعیلی لردن انجق طقوز کشی قورتوله بیلمشدی .

بو تاریخدن صوکره ایسه تك توك بعض وقوعات دها جریان ایتمشدر .

١١ . صلاح الدين ايوبى و اسماعيلى‌لر

اسماعيلى‌لر ، مصر حكومت ايوبيه سنك [*] مؤسسى ملك ناصر ابو المظفر صلاح الدين يوسف بن ايوب (٥٦٧ -- ٥٨٩) ه دخى تعدى ايتمشلر واونى قتل ايتمك ايسته مشلردر .

ونك اوزرينه صلاح الدين ايوبى (٥٧٢) تاريخنده ، اسماعيلى‌لرك اقامت ايتمكده اولدقلرى محللره هجوم ايله اكثريسنى احراق ايتديكى كبى أك بويوك قلعه‌لرى بولونان «مصياف» ى شدتله محاصره ومنجانيقلرله دوكمكه باشلامشدر .

صلاح الدين ايوبى نك الندن قورتولاميه جقلرينى اكلايان اسماعيلى‌لر بو دفعه باشقه بر طريقله كنديلرينى قورويه بيلمشلردر . شويله‌كه ، مقدم لرندن «سنان» نامنده برينى صلاح الدين ايوبى نك دايىسى بولونان «حما» صاحبى «شهاب الدين الحارمى» يه ارسال وكنديلرينه صلاح الدين ك آره‌لرينى تأليفه توسيط وعكس تقديرده قتل ايله‌ده تهديد ايتمشلردر . «شهاب الدين» دخى توسط ايتمه‌سى اوزرينه صلاح الدين ايوبى اسماعيلى‌لرى ترك ايلمش‌در .

١٢ . اسماعيلى‌لرك صوك سنه‌لرى

«اسماعيلية شرقيه» حكومتى‌نك الك شعشعه‌دار كونلرى بى شبهه «حسن الصباح» ك زمانارى ايدى . اوندن صوكره كلن رؤساى اسماعيليه هر نه قدر قان دوكمك خصوصنده جزؤى درجه‌ده تراخى ايتمه‌مش ايسه‌لرده بوتون قيمتلرى بوندن عبارت بولونيور ايدى . اسماعيلى‌لر صاغلام بر حكومت تأسيس ايده‌مه‌مشلردى . الك مهم سبب ، بالآخره بيان ايديله‌جكى وجهله اساسات دينيه‌لرنده‌كى فوضاويت «آنارشى»دن نشأت ايديوردى ، ديكر طرفدن ملوك سلجوقيه‌دن كوردكلرى مقاومتلر اسماعيلى‌لرى دائما متفرق وپريشان بر حالده براقمش ايدى . بوندن دولايى اسماعيلية شرقيه حكومتى واسع مقياسده اختلالجى ، خونخوار بر چته‌دن عبارت قالمش وبوتون سركذشتلرى برقان سلسله‌سندن تشكل ايله‌مش ايدى .

ايران سلجوقيلرينك خراسانده سقوطلرندن «٥٩٠ ه» صوكره بر مدت خراسانده «غوريلر» حكمران اولدى . اسماعيلى‌لر بونلرله‌ده اوغراشديلر وقانلر دوكديلر . بالآخره آذربايجان اتابكلرندن جهان پهلوانك كوله‌لرندن ايتغمش «آى طوغمش اوله‌جق» ظهور ايتمشدى . (٦٠٠—٦٠٨) ايتغمش (٦٠٢) تاريخنده «قزوين» ه مجاور

(*) حكومت ايوبيه ٥٦٧ سنه سندن ٦٤٩ تاريخنه قدر مصرده حكمفرما اولمش وبوندن (١٠) حكمدار ظهور ايتمشدر . بوندن ما عدا مختلف تاريخلرده حمص ، يمن ، حلب ، حصن كيف ، حما ، شامده دولت ايوبيه فرعلرى سلطنت سورمشلردر .

اولان اسماعيليه بلادينى چيكنه‌يه‌رك بش قلعه‌يى تخريب وبر چوقلرينى قتل ايلمشدر .

(٦٠٤) تاريخنده اسماعيلى‌لر ، اصل غوريان حكومتنك (٦٠٩) تاريخنده سقوطندن صوكره «باميان»ده تشكل ايدن غوريلر شعبه‌سنك دردنجى وصوك حكمدارى جلال الدين غورى‌نك امراسندن بويوك بر ذاتى قتل ايتملرى اوزرينه جلال الدين «ألموت»دن خراسانده «كردكوه»ه قدر بوتون بلاد اسماعيليه‌يى باشدن باشه چيكنه‌يه‌رك اكثريسنى تخريب واسماعيليلرى قتل ايلدى . (٦٢٨)

نهايت بر طرفدن مشهور هلاكو خان (٦٥٤) تاريخلرنده اسماعيلى‌لرك رئيسى بولونان «ركن الدين خاورشاه»ى اسير وبعده اعدام وبوتون اسماعيليه قلاعنى «الاموت» ، «ميمون ديز» ، «لار» ، «سروش» ، «سرخ درنك» ، «تبره» ، «بهرام ديز» ، «اپه‌ن كوه» ، «موران تاج» ، «سيمران» ، «فردوس» ، «منصوريه» ، قلعه‌لرينى (*) تخريب ايتمك صورتيله اسماعيلى‌لره أك مدهش ضربه‌يى ايندير مش واسماعيليه نامنى عادتا زير وزبر ايله‌مشدر .

ديكر طرفدن ملوك چراكسه‌دن الملك ظاهر بيبرس دخى بو تاريخدن صوكره اسماعيلى‌لرك مشهور «مصياف» قلعه‌لرينى دخى استيلا ايله‌مشدر .

بوندن صوكره آسيا قطعه‌سنده بولونان ديكر حكمدارلر دخى عينى اثره تبعيتله تصادف ايتدكلرى يرده اسماعيلى‌لرى قتل واعما ايتمشلردر .

بو صورتله اوزون سنه‌لر اورته‌لغى خونخوارلقلريله تيتره‌تن اسماعيلى‌لرك جذور شر وفسادلرى سوكولمش ، وبحر سفيددن تركستان داخلنه قدر امتداد ايدن تعبير ديكرله سوريه داغلرندن خراسان وبحر خزردن بحر سفيدك سواحل جنوبيه‌سنه قدر اوزانان آسياى غربيده كائن مملكتلرى دارماداغين ايدلمشدر .

بونكله برابر اسماعيلى‌لر تماميله انقراض ايتمه‌مشلردر . الآن بلاد فارس‌ده ، و «سند» نهرى سواحلنده ، وبيروت ولايتنده مرقب قضاسنه تابع قدموس وخوابى ناحيه‌لرنده ، وشام ولايتنده حما لواسنه تابع سليميه ، مصياف طرفلرنده ونفس شامده اسماعيليلرك بعض انقاضنه تصادف ايدلمكده‌در . عددلرينه كلنجه حما منطقه‌سنده سكز اون بيك ومرقب قضاسنده ، خوابى وقدموس ناحيه‌لرنده (**) بولونانلر اوچ ، درت بيك قدردر . شامده ميداندە حشاشين محله‌سنده ساكن اسماعيلى‌لر دخى يوز كشى‌دن عبارتدر كه ممالك عثمانيه‌ده بولونان بالعموم اسماعيلى‌لر نهايت اون‌بش بيك قدر تخمين اولونابيلير . اسماعيلى‌لر حال حاضرده بويوك بر سكونتله امرار حيات ايتمكده‌درلر . حتى (١٨٠٩) سنهٔ ميلاديه‌سنده

(*) Journal Asiatique ـ ك (١٨٤٩ حزيران) نسخه‌سنه مراجعت .

(**) خوابى وقدموس ناحيه‌سنده بولونان اسماعيلى‌لرك احوال عموميهٔ حاضره‌سى تدقيقات وتتبعات محليه‌نك (مرقب) فصلنده بر تفصيل ايضاح ايديله‌جكدر .

نصیریلر کندیلرینه مصیاف طرفلرنده هجوم وبر چوقلرینی قتل ویرلرندن اجلا ایتدکلری حالده اونلردن بویوك مقابله‌لر کورلمه‌مش‌در ؛ بالآخره نصیریلرك تأدیبی اوزرینه اسماعیلی‌لر اسکی یرلرینه عودت أیله‌مشلردر .

[٤] — **اسماعیلی‌لرك دعوات وتعالیم دینیه‌سی** — اسماعیلیه دیننك مؤسسی بولونان عبد الله بن میمون القداحك «دعوت»لریله دار الحکمه‌نك ، بو اساسلر اوزرینه مستند« تعالیم دینیه » سندن بر نبذه بحث ایتمشدك. شیمدی ایسه بو جهتلری توضیح وتنویر ایده‌جکز :

فی الحقیقه اسماعیلیه دیننك سرعتله ترقی وانتشاری خصوصنده « داعی »لرك پك بویوك خدمتلری سبقت ایتمشدی . بونلر خلق آرا سنه قاریشه‌رق ، خلقك دورلو شبهه‌لرله بسلندیکندن ، ومختلف مذاهب شیعیه وغیر شیعیه مواجهه‌سنده آرتیق حقیقتی قاورایه‌بیله‌جك بر حالده بولونامایه‌رق پریشان — فکر اولدقلرندن وعقائد وخیالات اساطیریه‌یه توارث ایتدکلرندن بالاستفاده بو یکی وخیال انکیز دینك اتباعنی موفقیتله تزیید ایدییورلردی . باخصوص اوقدر مذهبلرك تلقیناتی واردی‌که اساساً خیال پرست بولونان شرقلیلری دها فضله عصبی یاپیوردی . نیته‌کیم روح آلهینك بر جسمدن دیکر جسمه دولاشماسی ، ائمه‌نك تکرار دیریله‌رك دنیایه رجعت ایتمه‌سی ، .. الخ کبی معتقدات آرتیق خلقی دها زیاده اسرار ومکتوماته سوق ایدییوردی . بو اعتبارله « اسماعیلیه » دینی کبی خفی وباطنی بولونان بر مسلك مخصوصك ، آیریجه بر موفقیته مظهر اولاجغی طبیعی ایدی . زیرا اسماعیلیه‌نك صورت ظهور وانتشاری فصلنده بیان ایدلدیکی وجهله بودین اول امرده انبیا وائمه ایچون معروف اولان نسق معینی تبدیل وتعدیل ایدییور وسماوات واراضینك عددینی ایلری‌یه سوره‌رك هر شیئی یدی‌یه ارجاع ایله‌یور ودها صوکره بنفسه عددك ده بر اهمیت مخصوصهٔ تعریفیه‌یی حائز اولدیغنی بیان ایده‌رك یکی اسرار وخفایانك وجودینی اعلان ایدییوردی . عینی زمانده بودین ، بر آز صوکره تفصیل ایدیله‌جکی اوزره آیات قرآنیه‌نك معانیٔ باطنیه‌سی بولوندیغنی افاده ایتمکله یکی بر حس عجب وتفحص حاضرلیوردی . بوکا ضمیمةً دیانت اسماعیلیه‌نك ارکان ومراتب سبعه‌سی دخی موضوع بحث اولورکن خلق بو پایه‌لری آشه‌رق مستورات جدیده‌یه ایریشمك آرزو ایدییور وبر سورو مجهولاتك عطش حل وتحریسیله کوکلر وسینه‌لر یانیوردی . ظاهر ویامستور اماملرك کتمان ایله مشبوع حیاتلری ، هردورلو اذواق بهشتانه‌یه مقرون اونا محدود وعدلر وصوکره تجربه‌یه مستند او سعادت مقرره وجنت آسا قصرلر وباغچه‌لر دوشونوله‌جك اولورسه اسماعیلیه « داعی »لرینك اسباب وعوامل موفقیتی سهولتله کلاشیلیر .

اساساً (داعی) لر دخی موفقیتلرینی خلقك بو اینجه دامارلرینه مدیوندرلر . کندیلری، هر شیدن اول ناسك شبهه لرینی تحریك وتزیید خصوصنده کرمی ویردکجه موفق اولدقلرینی بیلدکلری ایچون آندقلری خطوه‌لری‌ده اوجهتدن تنظیم وتنسیق ایدییورلردی ... حتی عبدالله بن میمون القداح دخی دها ایلك خطوه‌ده (دعوت) لرینی طقوز مرتبه‌یه آییرمش ایدی . هر دعوتده وهر مرتبه‌ده خریطهٔ دینیه سنك مناطق معینه‌سنی کشف وتعیین ایتدیرییوردی . بناءً علیه بر مرتبه‌دن دیکرینه ترفیع ایتمك اوزون تجربه لره متوقف بولونیور ونهایت طقوزنجی مرتبه‌یه ارتقا ایدنلر آرتیق یکی بر عقیده صاحبی اولیورلر ودها دوغروسی بوتون عقیده لردن تجرد ایله یورلردی . . . دار الحکمه نك تعالیم دینیه‌سی ده بو نسق داخلنده بولونیوردی . . بز ده (قداح) ك دعوتلریله [*] دار الحکمه‌نك تعالیمنی طقوز مرتبه‌یه آییردقدن صوکره نسق مقررینی تبدیل وتعدیل ایتمکسزین بوارده تتبع ایده‌جکز :

۱ . برنجی دعوت

برنجی دعوت شو صورتله اجرا ایدیلیر :

اول امرده (داعی) ، اسماعیلیه دیننه ادخال ایدلمك آرزو ایدیله‌نه یعنی (مدعو) یه آیاتك تفسیر وتأویلی ایله امور شرعیه‌نك مقاصد ومعانیسنی تعیین خصوصنده تصادف ایدیلن مشکلاتدن وبعض مواد غامضه‌دن بحث ایده‌ر . اکر مدعو نك بوبابده وقوف ومعلوماتی بولوندیغنی حس ایدرسه بو قدرله اکتفا أیلر ؛ عکس تقدیرده مدعونك اعمال فکر وذهننی ایجاب ایتدیره جك مسائله نقل کلام ایله بر وجه آتی ایضاحاتده بولونور :

— دین بر امر مکتوم اولدیغی ایچون بر چوغی یا دینی انکار ایدر ویا خود اونك جاهلی بولونور ؛ حال بوکه ، جناب حقك ، (امام) لره بو خصوصده احسان بویوردیغی (علم) ه دائر وقوف واطلاعلری بولونایدی اوزمان بو صورتله اختلاف افکار حصوله کلمزدی . اساساً امتك فلاکته دوچار اولارق تشتت اراسنی انتاج ایتدیره‌ن واونی ضلاله سوق ایده‌ن أك بویوك آفت ، شریعتلری حفظ وحقایق اساسیه‌سنی خللدن صیانتله معانیٔ باطنیه سنی تعیین وظیفه سیله مکلف اولان اماملردن تباعد ایدلمه‌سی در . بناءً علیه بوکبی اماملردن صرفنظرله اهالینك بر طرفدن کندی عقل ورأیلری وهوا وهوسلری ایله معضلات اموری حله قالقیشمالری ودیکر طرفدن حب ریاست وانفراد سائقه سیله

[*] سوسنة سلیمان فی اصول العقائد والادیان ، نام اثره مراجعت .

ضعفای ناسه قارشی هردورلو ظلم واعتسافی روا کوره‌رك ، کتاب اللهك احکام اساسیه‌سنی تغییر وسنت رسالتیناهی یی تبدیل ایله شریعتی افساده جرأت بولان واعوان فسق وظلمتله توحید مساعی أیله‌ین کبار وسادات قومه علی العمیا اطاعتـه قیام ایتمزی نتیجه‌سی اولارق ناس هردورلو ضلاله دوچار اولمشدر . حال بوکه دیانت محمدیه ، نه بوکبیلرك مطامعنی تأمین ونه‌ده خلقك تمایلات وهوساتنی تسکین کبی بر مقصد معکوس ایله حیزآرای وجود اولمادیغی کبی عوام ناسجـه معلوم وافواه خلقجه متواتر اولدیغی قدر بسیـط وآسان بر شکلده دکلدر . بلکه جناب حق طرفندن ، ابتذالدن مصون اولمق اوزره عوام ایچون اسرار انکیز وکشف وتعلمی دشوار بر علم خفی وغامض حالنده قالمسنه فرمان بویورلمشدر. بناءً علیه دین ، باری تعالی حضرتلرینك بر (سر مکتوم) وبر (امر مستور) لری درکه آنجق بر ملك مقرب ویابرنبی مرسل ایچون معلوم ویاخود ارباب صلاح وتقوادن اولدیغی نزد باریجه معین اولان برعبد مؤمن ایچون منکشف وظاهر اولور . . .

بو ایضاحات (مدعو) اوزرنده برتأثیر یاپدیغنی داعی تفرس ایتدیکی تقدیرده شبهه‌سنی برطرفدن نزید ودیکر طرفدن معانیٔ باطنیه نك کشفی خصوصنده برآرزوالقا ایله برابر مستوراتك فی الحقیقه وجودینی اثبات ایله‌مك مقصدیله بروجه آتی سؤاللرایراد ایدر :

— اثنای حجده (رمی جمار) دن مقصد نه در ؟ حائض نه دن صومی قضا ایدرده صلاتی تکرار ادا ایتمز ؟ جناب حق نیچون دنیایی برساعت ظرفنده خلق ایتمك خصوصنده اظهار عجز ایتدی‌ده اونی التی کون ظرفنده یاراتدی ؟ قرآن کریمده مذکور (صراط) دن مقصدنه در ؟ (کاتبین وحافظین) نه ایچوندر وبالاخره اعمالمز خصوصنده جناب حقی مکابره ایده جکمزی دوشونه‌رك وبوندن قورقارقمی بزم کورمدیکمز بوشاهدلری اقامـه ایتمکه واونلره اعمالمزی یاز دیرمغه لزوم کورمشدر ؟

ارضی ، ارضك غیریسیله تبدیلدن مقصد نه در؟ جهنمك عذابی نه‌دز ؟ بروجود مذنبك تعذیب ایدلك اوزره بروجود غیر مذنبله تبدیلی ناصل صحیح اولور ؟ (ویحمل عرش ربك فوقهم یومئـذ ثمانیه) نك معناسی نه در ؟ ابلیس وشیطان نه در و اونلرك اوصافیـله درجهٔ اقتدارلری نه مرکزده در ؟ یأجوج ومأجوج وهاروت وماروت نه‌در ومکانلری نره‌ده‌در ؟ جهنمك یدی قاپوسی ایله جنتك سکز قاپوسی نه اولیور ؟ دوزخده نشو ونمـا بولان « زقوم » آغاجنـدن مقصدنه‌در ؟« دابة الارض » ، « رؤس شیاطین » ، « شجرهٔ ملعونه » نه‌کبی شیلردر ؟ «تین وزیتون» ، « خنس وکنس » نه‌در ؟ « الم » ، « المـص » ، « کهیعص » ، « حمعسق » ك معناسی‌نه در ؟ سماوات واراضی نیچون « یدی » اولمشـدر ؟ فاتحه نه‌دن « یدی » آیتـدن عبارتدر ؟ نیچـون کوزلر ، یعنی منبعلر « اون ایکی » اوله‌رق آچیلمشدر ؟ آیلر نه دن « اون ایکی » در ؟ کتابك ،

سنتك وفرائض لازمه‌نك معانیسیله عملدن سزده نه حاصل اولیور ؟ اولاً نفسکزی دوشو- نوکز : روحلریکز نره‌ده‌در ، ناصلدر ؟ منشائی نه‌در . ؟ انسان وحقیقت انسانیه نه‌در ؟ حیات انسانیه ایله حیات حیوانیه آره‌سنده نه فرق واردر ؟ حضرت حوانك ، حضرت آدمك بوکزندن یاراتیلدیغنه دائر رسول اللهك قولندن مقصد نه‌در ؟ فلاسفه‌نك « انسان ، بر عالم صغیر ، عالم ایسه بر انسان کبیردر» صورتنده‌کی مطالعه‌لرندن مقصدنه‌در ؟ انسانلرك قد وقامتی نیچون حیواناتدن مستثنا اولارق قـائم بر حالده بولونیور ؟ نیچون انسانك أللرنده وآیاقلرنده اوترپارمق وهر پارمقده اوچر مفصل بولونیورده باش پارماقلرده یالکز ایکیشر مفصل موجود اولیور ؟ نیچون یوزنده یدی ثقبه واردر ؟ نیچون ظهرنده اون ایکی ، عنقنده ایسه یدی عقـده بولونیور ؟ نیچون انسانك عنق « م » ، أللری « ح » ، بطنی « م » ، آیاقلری « د » حرفلرینه بکزییورده مجموعی « محمـد » ه اشارت اولویور ؟ نیچون انسانك قامتی حال طبیعیده ایکن « أ » رکوع حالنده « ل » سجودده ایکن « ه » حرفلرینه شبیه اولیورده بو اوچ شکلده « آله » ایچون بر رمز اولویور ؟ انسانك عدد اعضاسی ، عظامی ، اسنانی. الخ نه‌دن‌شو ویابو قدر اولیور ؟ . .

بو کبی سؤاللری در میـان ایتدکدن وبویله‌جه مدعونك شبهـه‌سنی وحس تفهمنی تحریك ایلدکدن صوکره داعی دوام ایده‌در :

— کندی حالکزی نه‌دن دوشونوب عبرت آلمایور وسزی یاراتانك بر حکیم غیر مجازف اولدیغنی تقدیر ایده‌میور سکز ؟ نه دن جنـاب حقك بوتون بوشیلری بر مقصـد حکیمانه ایله وجوده کتیره‌رك کافه‌سنی اسرار مخفیه‌یه مقرون ایتدیکنی آکلایامیورسکز ؟ حال بوکه جناب حقك آیات جلیله‌سنی دویدیغکز و بیلدیککز حالده بو کبی اموره ناصل اولیورده اعتبار ایتمه‌یورسکز؟ . (وفی الارض آیاتٌ للموقنین) ، (وفی انفسکم افلا تبصرون) ، (ویضرب الله الامثال للناس لعلهم یفتکرون) ، (سنریهم آیاتنا فی الافاق وفی انفسهم حتی یتبین لهم انه الحق) کبی آیات کریمه ایله جناب حقك سزلری امور خفیه نك بواطن واسرارینه توجیه ایله ارشاد ایتمـك ایسته دیکنی کشف ایده میورمیسکز ؟ حال بوکه بوکبی خفایای اموره بر نظر انتباه عطف ایده‌رك اونلری بیلمکه و اوکرنمکه چالیشایدیکز در حال حیرتکزی وشبهه‌کزی ازاله ایدر وحقیقی معرفته نائل اولور ایدیکز. بو ایضاحاتدن‌ده آکلادیکزکه سز کندی نفسکزك‌ده جاهلی بولونیور سکز ، بناءً علیـه نفسکزدن غیریسنی بالطبع بیلمه‌میه جکسکز. اساساً جناب حق (ومن کان فی هذه اعمی فهو فی الاخرة اعمی واضل سبیلاً) دیه بویوریور . آرتیق بوندن حالکزی تقدیر ایده بیلیر سکز . . .

آکر بو تفصیلات وأسئله‌دن صوکره (مدعو) نك بوکبی مسائلله علاقـه دار اولا یغنی

داعى آكلار و جوابلرينى ده بيلمك آرزوايتديكنى تقدير ايدرسه او زمان ديركه :

— عجله ايتمه ، زيرا دين آلهى ، اهلندن غيرينه بذل ايدلمكدن وبر واسطهٔ لهو ولعب اولمقدن يوكسك اولمالى‌در . اساساً شريعت آلهيه مقتضاسنجه تلقئ دين ايده‌جك اولانلردن عهد وميثاق آلمق شرطدر، حتى بونك ايچوندركه قرآن كريمده « واذا اخذنا من النبيين ميثاقهم ومنك ومن نوح وابراهيم وموسى وعيسى ابن مريم واخذنا منهم ميثاقاً غليظا) و (من المؤمنين رجال صدقوا ما عاهدوا الله عليه فمنهم من قضى نحبه ومنهم من ينتظر وما بدلوا تبديلا) و (يا ايها الذين آمنوا اوفوا بالعهود) و (لا تنقضوا الايمان بعد توكيدها وقد جعلتم الله عليكم كفيلاً ان الله يعلم ما تفعلون ولا تكونوا كالتى نقضت غزلها من بعد قوة انكاثا) و (لقد اخذنا ميثاق بنى اسرائيل) ديه بيورلديغنه نظراً جناب حق عهد آلمادقجه حقى تمليك ايتمديكنى اخبار ايتمكده بولوندينى ايچون سن دخى هيچ برسرى فاش ايتمه‌يه جككه ، بزم عليهمزده بولونان هيچ برشخصه مظاهرت ايله ميه جككه وبزم ايچون فنالق ايسته ميه جكك كبى ايبلكمزى ده كم ايتميه جككه دائر يمين ايتمليسك وبوبابده بوتون ايمانكله بونلره رعايت ايده جككى تعهد ايله مليسك .

٢ . عهدنامه صورتى (*)

بونك اوزرينه داعى ، مدعويه آتيده‌كى موادى تكرار ايتمك صورتيله عهد وميثاق اخذ ايدر :

— جناب حقك عهد وميثاقى ورسولنك وانبياسنك وملائكه‌سنك وكتابلرينك ورسوللرينك ذمتى وپيغمبرلرندن اخذ أيله‌ديكى عقدى ، عهدى وميثاقى‌سنك نفسكه واجب ومترتب اولسون كه :

كرك كندى شخصم وكرك اقرارمك متعلق بهى بولونان وبو بلده‌ده مقيم اولان « صاحب الحق » امام ايله بودين اوزره كنديسنه اطاعتده بولونان امامك اخوانى ، دوستلرى، چوجوغى واهل بيتى وذكور واناثدن بويوك كوچوك كنديسنه مخالصتده بولونانلر حقنده بوتون ايشيتدكلريكى وايشيده‌جكلريكى ، بيلدكلريكى وبيله‌جكلريكى ، اوكرنديكنى واوكره نه‌جكلريكى كيزلى طوتاجقسك . وبنم ، سويله‌مكلكك خصوصنده جواز ويرديكم وياخود بو بلده‌ده مقيم بولونان « صاحب الامر » طرفندن تجويز ايديلن خصوصاتدن ماعدا آرتيق ، اكسيك هيچ بر شى سويليه‌ميه‌جكك كبى بالدلاله‌ده افاده‌ده دخى بولونا‌ميه‌جقسك . ويالكز كرك عهددن مقدم ويامؤخر قولكله وفعلكله عمل ايده‌جكك شيلر ايسه بونلردر :

(*) سوسنه سليمان فى اصول العقائد والاديان ص ٢١٨

جناب حقك برلكنه وشريكى بولنماديغنه ومحمدك‌ده عبدى ورسولى اولديغنه وجنتك ، جهنمك ، موتك ، بعثك حق اولديغنه وساعتك بلا ريب حلول ايده‌جكنه وجناب حقك قبرده بولونانلرى بعث ايله‌يه‌جكنه شهادت ايله‌يه‌جكسك . وقت معيننده صلاتى ادا وزكاتى مستحقنه اعطا ايده‌جكسك . رمضانده اوروج طوته‌جق وبيت الحرامى حج ايده‌جك وجناب حقك ورسولنك امرى موجبنجه فى سبيل الله جهاددده بولونه‌جقسك . كذا اولياء الله‌ه موالات واعداء الله‌ه ايسه معاداتده بولوناجقسك . جناب حقك فرائضنى وسنن رسول اللهى ظاهراً وباطناً سراً وياخود جهراً اقامه ايليه‌جكسك . زيرا بونلرله قيام اشبو عهد‌نامه‌يى هدم ايتمز ، تأكيد ايدر ؛ ازاله ايتمز ، اثبات ايلر ؛ تبعيد ايتمز ، تقريب ايلر ؛ ضعيف دوشورمز ، تقويه أيلر ؛ ابطال ايتمز ، اونى ايجاب ايتديرر ؛ ابهامه دوشورمز توضيح أيلر . زيرا ظاهر وباطن اولان‌اودر؛ عينى زمانده بو عهدنامه‌ده مذكور شرائط داخلنده انبيانك جناب حقدن اخذ وتلقى ايتدكلرى خصوصاته دخى وفاكارلقده بولونا‌جقسك ده كيلمى ؟ أوت ديبورميسك ؟ ...

بونك اوزرينه (مدعو) : « أوت . . . » جوابنى ويرنجه داعى شو صورتله دوام أيله‌ر :

— بو عهدنامه ايله‌سنك تعهد ايله‌ديكك خصوصاته دائر نه حياتمزده ونه‌ده مماتمزدن صوكره نه غضب ونه رضا حالنده ، نه كندى كنديكه بر آرزو ورغبتكله وته‌ده بر قورقو اوزرينه، نه شدت ويارخاوتك تأثير ايتديكى بر زمانده، نه بر طمع ونه‌ده حرمان اوزرينه هيچ بر شئ اظهار ايتميه‌جك وامانتى بو صورتله ادا ايده‌جكسك. اشبو عهدنامه‌ده مندرج شرائطى صيانت ايده‌جك اولان اودر . بناءً عليه جناب حقه بر مستوريت تامه ايله طوتونماليسك .

جناب حقك عهد وميثاقى وذمتى ورسولنك ذمتى كندى نفسك اوزرينه واجب ومترتب اولسون كه : كندى نفسكى منع ايتديكك خصوصاتدن كرك بنى وكرك سكا اسملرينى ذكر ايده‌جكم اشخاصك كافه‌سنى دخى منع ايده‌جكسك . وبر طرفدن بزه وديكر جهتدن ولى الله اولان وليكه ظاهرى وباطنى نصحده بولوناجقسك . جناب حقه وولى اللهه واخوان واولياءمزدن هيچ برينه خيانت ايتميه جكسك . عكس تقديرده خالق سماوات وارضين اولان وسنى خلق وتركيب ايدن وسكا دينكى ، دنياكى ، آخرتكى احسان ايله‌ين جناب حق سندن برى اولسون . و « رسل اولين وآخرين » و « ملائكهٔ مقربين كروبيين » و « روحانيين » و « كلمات تامات » و « سبع المثانى » و « قرآن » دخى سندن برى اولسون . و « تورات » ، « انجيل » ، « زبور » ، « ذكر حكيم » ايله جناب حقك رضا كوستر‌ديكى هر دين وراضى اولديغى هرقول سندن برى اولسون . وسن حزب اللهدن

واولياسنك حزبندن خارج اولاسك . جناب حق سنى عظيم خذلانه و نقمات وعقوباته دوچار ونار جهنمده هلاك ابدى‌يه مقرون أيله سين . وسن جناب حقك صيانت وقدرتندن خارج برحالده يالكز كندى نفسك وقوتك ايله قالاسك. جناب حقك ابليسه روا كورديكى واونكله جنتى حرام قيله‌رق جهنمده بر قرار ايلديكى لعنتى سنك اوزركده اولسون . بو خصوصده جزؤى مخالفتده بولونورسه‌ك بيت حرامى يالين آياق ويايا اولارق اوتوز دفعه حج ايتمكلكك سكا واجب اولسون . ومخالفت ايتديكك زمان ظرفنده تملك ايده جكك هرشى كنديلريله قرابتك بولونمايان فقراء ومساكين ايچون بر صدقه‌ك اولسون وبو زمان امتدادنجه ياپاجغك ايبلكلر جزاسز قالسون وتملك ايده‌جكك كوله‌لر وجاريه‌لر آزاد اولسون ووفاتك زمانىنه قدر موجود بوتون زوجه‌لرك وياخود تزوج ايده جكك زوجه‌لر طلاق ثلثه ايله مطلقه اولسونلر . وبو خصوصه دائر ، سنك ايچون نه مثوبات ، نه خيار ، نه رجعت ونه‌ده اراده‌ك بولونسون . وسنك مال واهل‌نامنه نه‌ك وارسه كافه‌سى سنك ايچون حرام اولسون . بن سنى امامك وحجتك نامنه يمين ايتديريورم . سن‌ده اونلر نامنه يمين ايله يورسك . بو يمينده داخل اولان ماده‌لرك خلافنه دائر جزؤى بر شيئى اضمار ايتديكك تقديرده بو يمين سراپا تجدد ايتمش اولسون . بكا تعهد ايتديكك خصوصاته قيام‌ووفا دن ما عدا جناب حق سندن بر شى قبول ايتمه‌سون «أوت» ديبورميسك ؟...

اوزمان مدعو :

— اوت . . .

جوابنى ويرر . بو صورتله مدعو تعهدى قبول ايديبورديمكدر . بونك اوزرينه داعى كشف اسرار مقابلنده اولمق اوزره‌مدعونك اموالندن بر (جعل) جزيه طلب ايدرو ويرديكى تقديرده مدعوى ايكنجى مرتبه‌يه نقل أيلمكه قرار ويرر .

٣ . ايكنجى واوچنجى دعونلر . .

مدعونك برنجى دعوتده مذكور مواده نظر اعتبار عطف ايده‌رك « جعل » ى دخى اعطا ايلديكى تبين ايدنجه داعى اونى ايكنجى مرتبه يه نقل أيلر . بونك اوزرينه : جناب حقك ، كندى طرفندن موضوع شريعتى محافظه يه مأمور اولان ائمه واسطه سيله دينك تعلمنه رضا كوستر ديكنى اوزون اوزادى‌يه شرح‌ايده‌رك « امام » لره قارشى « مدعو » نك رابطه وعلاقه‌سى تحكيم وترصين ايديلير . بو رابطه نك تقويه اولنديغنه قناعت حاصل ايدن « داعى » آرتيق مدعوى اوچنجى مرتبه يه ترفيع ايدر .

اوچنجى مرتبه دعوتده ايسه امام‌لرك كيملر اولديغنى داعى ايضاح ايده‌رك بروجه آتى ادارهٔ كلام ايده ر :

— جناب حق ، ديكر امور جليله يه برنسق وانتظام بخش ايتدكارى كبى امام‌لرك عددينى دخى « يدى » اولارق قرارلشديرمشلردر . نيته كيم كواكب سياره نك ، سماواتك ارضلرك عددى دخى « يدى » در . يدى امام ايسه شونلردر :

١ — على بن ابى طالب ، ٢ — حسن بن على ، ٣ — حسين بن على ٤ — زين العابدين نامىله معروف على بن حسين ٥ — محمد بن على ٦ — جعفر بن محمد الصادق ٧ — صاحب زمان اولان قائم‌در . (*)

بو اعتقاد مدعو طرفندن قبول اولوندقدن صوكره «امامیه» فرقه سنك قبول ايتديكى ديكر امام‌لرك سبب اسقاطنى داعى درميان ايدر ونهايت محمد بن اسماعيلك هيچ بر كمسه‌ده بولونماسى قابل اولمايان « بواطن معلومات » و«علم مستورات » ه صاحب و« علم تأويل » ه واقف و« ظواهر اموری تفسير » ه قادار اولديغنى و« تدبير مكتوم » ى سايه‌سنده جناب حقك سرينك كنديسنده بولونديغنى وبوصورتله «جميع معدومات » ه ، « تفسير مشكلات » ه ، « ظواهرك بواطنى » نه‌دائر صورله‌جق بوتون سؤاللره جواب ويره‌جكنى وداعيلرك دخى ديكر طوائف شيعيه مياننده خاصةً بو خاصه‌لرى امامدن توارث ايتدكارينى وناسدن هيچ برينك بو خصوصده كنديلرينه مساوى اولامايه‌جغنى وكنديلرنجه معلوم اولان خصوصاتك آنجق كنديلرندن تعلمى قابل اولا بيله‌جكنى يكان يكان ايضاح ايلر . بونلرك مدعو طرفندن تماميله قبول اولونديغنى كورن داعى مدعوى دردنجى مرتبه‌يه نقل ايله دردنجى دعوتى تقديره باشلار .

٤ . دردنجى دعوت

دردنجى دعوتده ايسه ، داعى ، شريعتلرى نسخ واحكامنى تبديل واحوالى تقليب ايدن انبياى ناطقينه نقل كلام ايده‌رك بونلرك عددينك دخى ائمه عددى مثللو « يدى » اولديغنى وبو پيغمبرلردن هر برينك ، كندى دعوتنى اخذ وتلقى وامتى نامنه شريعتى محافظه ايتمك وحياتنده كنديسنه ظهير ووفاتندن صوكره اوكا خليفه اولمق ونهايت تلقى ايتديكى شريعتى دخى‌اويله‌جه محافظه ايده‌جك بر ديكرينه دور وتبليغ ايله‌مك اوزره بر آرقاداشينك ، « صاحب »ينك بولونمسى لابد بولونديغنى ايضاحه باشلار وبر وجه آتى دوام ايدر :

— والحاصل بويله‌جه يدى خليفه ، وياخود يدى امام بربرينى ولى ايدر. بوامام‌لر شريعت

(*) بوقائم بعضيلرينه كوره اسماعيل بن جعفر الصادق » بعضيلرينه كوره محمد بن اسماعيل بن جعفر الصادقدر ، هرحالده اسماعيل بن جعفر الصادق امام مستور واوغلى محمد بن اسماعيلى ايسه بى ناطق طانيدقلرى بوندن صوكره ايضاح ايده جكمز دعوتلردن اكلاشيلمقده‌در .

سابقه‌ده قرار قيلارق اونى عيناً تعقيب ايتدكلرى ايچون بونلره « يدى صامت » نامى ويريلير. بو يدى امامدن برنجيسى « سوس » وياخود « اس » نامله توسيم اولونور. بو يدى امام كلوب كچدكدن صوكره شريعت سابقه‌يى نسخ ايده‌جك يكى بر « نبى »نك ظهورى لابددر. بو نبى‌دن صوكره ينه اولجه بيان ايدلديكى وجهله يدى صامت امام كلير. وبويله‌جه « نبى »لر وامام‌لر توالى دوام ايده ايده نهايت نطقادن يدنجى نبى كله‌رك بوتون شرائع ماضيه‌يى تماميله نسخ ايدر ونبى آخر زمان اولور. ايشته بو ناطق اولان انبيادن برنجيسى حضرت آدمدر. اونك صاحبى واسى اوغلى « شيث »در. بويله‌جه حضرت آدمك شريعتى اوزرينه حركت ايدن يدى امام صامت موجوددر. ايكنجى ناطق نبى حضرت نوحدر؛ صاحبى، اسى، اوغلى سام وبويله‌جه يدى صامت امام، صوكره اوچنجى نبى ناطق « ابراهيم الخليل » در؛ اسى اوغلى اسماعيل‌در. ينه يدى صامت كلير. دردنجى نبى ناطق (موسى بن عمران) در. صاحبى، سوسى برادرى هاروندر. هارونك وفاتنده يوشع بن نون او وظيفه ايله موظف اولمشدر. وبويله‌جه صامتلر توالى ايده ايده يدنجى صامت اولمق اوزره موسانك شريعتنجه حضرت يحيى بن زكريا امام صامت اولمشدر.

بشنجى نبى ناطق عيسى بن مريم‌در صاحبى، سوسى (شمعون الصفا — سيمون پهر) در. يدى صامتك ختامندن صوكره ناطقلرك التنجيسى اولمق اوزره حضرت محمد نبى اولارق كلمشدر حضرت محمد ما قبلى شرائعك كافه‌سنى نسخ ايتمشدر. صاحبى، اسى على بن ابى طالب ايدى. حضرت عليدن صوكره صيره ايله حسن، حسين، على بن حسن، محمد بن على، جعفر بن محمد، اسماعيل بن جعفر الصادق امام صامت اولارق كلمشلردر. نطقادن يدنجيسى ايسه محمد بن اسماعيل بن جعفر دركه (علم الاولين) اونكله ختام بولارق آرتيق بواطن اموری تعليم وكشفه مبادرت ايتمشدر. بو كبى خفايانك تفسيرنده مرجع اساسى اودر، باشقه‌سى اولاماز. وبوتون اتباعنك كنديسنه خضوع وانقياد وتسليمده بولونمالرى ضروريدر. زيرا هدايت اوكا اتباع ايله، ضلالت ايسه اوندن عدول ورجوع ايله حاصل اولور.

انبيا وائمه حقنده ويريلن بو ايضاحاتك مدعو طرفندن حسن تلقى ايدلديكى اكلاشيلير- سه اوزمان مدعو بشنجى مرتبه‌يه نقل اولونور.

٥ . بشنجى دعوت

بشنجى دعوتده داعى بر وجه آتى افاداتده بولونور:

— هر زمانده موجود امام ايچون دنيانك هر طرفنه داغيلمش (اون ايكى) (حجه)نك دخى بولونماسى لابددر. نيته كيم امام‌لر عددينك دخى يدى اولديغنه باقيليرسه

بو وبوكا شبيه نظر دقتى جالب مواد بولوندينغى واساساً جناب حقك هيچ بر شيئى عبث اولارق ياراتمادينى ومطلقا بر حكمته مقرون اولارق خلق بويوردينغى اكلاشيلير.

يوقسه نجومى نه دن « يدى » اولارق ياراتمش، وسماوات وارضين كه عددينى دخى « يدى » ياپمشدر. بوكانه دينله بيلير؟ باخصوص بروجك، شهورك، اسباط بنى اسرائيلك عددى « اون ايكى » شردر. حضرت محمدك انصاردن نقباسى دخى « اون ايكى » ايدى. هرانسانك آووجنده درت پارماق وهر پارماقده اوچر مفصل كه مجموعى « اون ايكى » مفصل واردر. هرآلده باش پارماقده ايسه ايكى مفصل بولونمقده‌در. بونلردن البته مقصد واردر، پارماقلرده كى شقوق « حجه » لرك عددى قدردر. بوتون آووجك قائم اولديغى باش پارماقلرنده‌كى ايكى شق ايسه امامك وسوسنك آيريلامايه‌جغنه وانسانك عمود فقريسنده كى اون ايكى پارچا دخى ينه اون ايكى « حجه » يه اشارتدر. عنقنده يدى پارچا بولنديغنه وعنقنك ظهره نسبتله يوكسك اولديغنه باقيليرسه نطقا واماملرك حجه لردن يوكسك بولوندقلرى اكلاشيلير. وجهده‌كى ثقبه لرك ده بويله بر معناسى واردر...

بو ايضاحات مدعو اوزرنده حسن تأثير وجوده كتيرسه آلتنجى مرتبه يه نقل اولونور

٦ . آلتنجى دعوت

داعى بوندن صوكره شريعت اسلاميه‌نك تفسير معانيسنه قيام ايده‌رك صلاة، زكاة، حج، طهارت وامثالى خصوصاتك مدلول ظاهريلرى خلافنده بر معناى باطنيلرى بولو- نديغنى ايضاح ايدر وبر وجه آتى افاداتده بولونور:

— بوتون بو خصوصات، خلقى بربرينه قارشى سؤ حركاتده بولونمقدن وفساد ايقاع ايلمكدن منع ايتمك فكريله ومصلحت ومنفعت عامه ايچون (رموز) حالنده اولارق وضع ايدلمشدر. بو صورتله ترتيب ايديلن رمزلر ايسه شريعت صاحبلرينك بو خصوصده‌كى قوت ونفوذ فكريلرينه بر براعت استهلالدر.

بو مقدمات اوزرينه مدعو احكام شرعيه‌نك مصلحت عامه مقصديله على طريق الرمز موضوع اولديغنه وبونلرك معناى ظاهريلرندن باشقا معناى باطنيلرى بولونديغنه قانع اولورسه اوزمان داعى اقوالنى بعض افكار فلسفيه ايله مزج ايده‌رك افلاطون، ارسطو، فيثاغور كبى فيلسوفلرك مطالعاتى درميان ايتمكه باشلار وسمع اوزرينه مستند اولان اخبار واقوالدن اجتناب ايتديره‌رك ادلهٔ عقليه‌يه اهميت ويرمسى ايچون (مدعو) يى اوزون اوزادى‌يه اقناعه چاليشير. بوكا موفق اولورسه مرتبهٔ سابعه‌يه نقل أيلر.

٧ . يدنجى دعوت

داعى، مدعونك بوندن اولكى تعاليمه برصداقت كامله ايله طوتونديغنى آكلارسه اوزمان

خلقتك كنهنه نقل كلام ايده‌رك آتيده‌كى معلوماتى اعطايه باشلار :

— صاحب دلالت ومؤسس شريعت اولان ذاتك ، اخذ وتلقى ايتديكى خصوصاتى نشر واظهار ايتمك اوزره مطلقا ، بر (صاحب)ه، برآرقاداشه احتياجى واردر . بوصورتله برى (اصل) ديكرى ايسه اوندن صدور ايتمك ووجود بولمق اعتباريله عادتا بر (فرع) اولور . بو حال ايسه ، عالم سفلى نك عالم علويده محتوى اولديغنه بر اشارتدر . زيرا مدبر عالم ، آهنك أصلى‌يى تأسيس واساس ترتيبى تشييد ايده‌رك ، (ايلك موجود) كنديسندن بلا واسطه وبلا سبب صادر اولمشدر . بوكا اشارت اولمق اوزره قرآن كريمده (انما امره اذا اراد شيئاً ان يقول له كن فيكون) ديه بويوريلمور . ايشته بو آيت كريمه (موجود اول) ه دلالت ايدر . صوك شئ اولمق اوزره ايسه (قدر) وجوده كلمشدر . حتى قرآن كريمده (انا كل شئ خلقناه بقدر) ديه بويورلمسى ده بو كا بر اشارتدر . بو اوته دن برى دويد قلرمزك برمعناسنى تشكيل ايديبور نيته‌كيم بزه ديميورمى ايدى كه ، جناب حق اولا (قلم) ى خلق ايتدى . وصوكره قلمه (ياز) ديدى . قلم ايسه (كائن اولان لوح) ده يازدى . . . الخ .

والحاصل بو يدنجى دعوتده بو وبوكا شبيه مطالعات [*] در ميان ايديلير . وخلاصه اولمق اوزره بعض فلاسفه‌نك (واحد) دن انحق (واحد) صادر اولابيلير ، صورتنده‌كى عقيده لرينك داعيده تقريرينه بذل مقدرت اولونور . بوندن صوكره ايسه مدعو سكزنجى مرتبه‌يه نقل اولونور .

٨ . سكزنجى دعوت

سكزنجى دعوتده ، داعى ، مدعويه بر وجه آتى ادارهٔ كلام ايده‌ر :

— اولجه « مدبر وجود » ايله « اوندن صادر اولان » دن يعنى ايكى اسدن بحث ايتمشدك . بو ايكى اسدن برنجيسى سابقك لاحقه تقدمى قبيلندن اولمق اوزره « معلول » ه قارشى بر « علت » وضعيتنده بولونمقده‌در . وبوتون « اعيان » دخى بو ترتيب معروف دائره‌سنده ايكنجى اسدن صادر وكائن اولمشدر . بونكله برابر برنجى اسك يعنى « سابق »ك اسمى ووصفى يوقدر . « سابق » ، بر محمول ايله تعبير ويا تقييد ايدلمز . بناءً عليه نه موجود ، نه معدوم ، نه عالم ، نه جاهل ، نه قادر ، نه عاجز در ونه بو كا مماثل اوصافه مالكدر ده نيله‌مز .

زيرا اثبات ، كنديسى ايله ديكر (محدثات) آره‌سنده شركتى ، نفى ايسه تعطيلى اقتضا

(*) بو خصوصده‌كى ايضاحات اسماعيلى‌لرك اساسات فلسفيه‌سى فصلنده ايضاح ايديله‌جكدر .

ايدر . بناءً عليه برنجيسى نه (قديم) در ونه‌ده (محدث) در . بلكه قديم اولان امر واراده‌سى ، كلمه‌سى ؛ محدث اولان ايسه خلقى وفطرتى‌در .

بو ايكى اسدن ايكنجيسى ، يعنى (لاحق) ايسه ، (سابق) ه التحاق ايتمك اوزره اعمالنده بر طريق تكاملى تعقيب ايده‌ر . بوكا قياساً (صامت) دخى ، اعمالنده (ناطق)ه ايريشه بيله‌جك بر طريق تكامله متوجه اولور . داعى ايسه (سوس — اس)ه قاووشمق تصورنده‌در . وبو صورتله امور عالمك دور دائميسى جريان ايدر ، دورور . . .

بو ويريان ايضاحات مدعو طرفندن قبول ايدلدكدن صوكره مدعو معجزه‌لره نقل مقال ايلر ودير كه :

— صادق وناطق اولان (نبى) نك معجزه‌سى ، سياست ومصلحت عموميه‌نك ناظمى اولارق ، معانئ فلسفيه‌يى حاوى بر مجموعهٔ حكميه‌دن باشقه بر شى دكلدر . بو معانى ايسه حقيقت كائناتى وعالمك مركب اولديغى جواهر واعراضى ايضاح ايچوندر . بناءً عليه بعضاً يالكز عالملر طرفندن درك ايديلن (رمز) لردن وبعضاً هر كسجه آكلاشيلان موادندن عبارت اولور . والحاصل بونلرك هيئت مجموعه‌سى ، ناسك افعال وحركاتنده اتباع ايتمه‌لرى ضرورى اولان بر شريعت نبويه حالنده دستور العمل اولور .

بونلرى دخى مدعو اكر تماميله احاطه‌ايده بيليرسه داعى علاوه ايدر :

— قيامت ، قرآن ، ثواب ، عقاب كبى شيلرك معناسى ، عامه‌نك بيلديكى كبى دكلدر بونلرك باشقه معناسى واردر . بوتون بو شيلر معين دورلرك حدوثى ايله معين دورلرك انقضاسنى افاده ايدرلر . نيته‌كيم كتب فلسفيه‌ده كيان وفسادايله خلاصهٔ ايديله‌يلن بوسلسلهٔ ادوار اوزون اوزادى‌يه تشريح ايدلمشدر . بويولده مطالعات درميانندن صوكره آرتيق داعى مرتبهٔ اخيره يه اصعاد ايديلير .

٩ . طقوزنجى دعوت

بودعوتده درميان ايديله‌جك مطالعات ، شيمدى‌يه قدر تبليغ ايديلن افكار واقوالك بر محصلهٔ اساسيه سنى واستحضارات متقدمه نك ده بر غايهٔ اصليه سنى تشكيل ايدر . بناءً عليه مدعونك آرتيق بوكبى افكار فلسفيه ايله استيناس ايتديكى تحقق ايتمش بولونديغى ايچون علوم طبيعيه ومابعد الطبيعيه ايله وعلم الهى كبى ديكر علوم فلسفيه ايله توغل ايتمه‌سى لزومى توصيه اولونور . مدعو ، بو يولده ايچه اوغراشدقدن صوكره نهايت داعى ، شيمدى‌يه قدر كزلنمش اولديغى نقابنى فيرلاتارق بر وجه آتى ادارهٔ كلام ايلر :

— حدوث واصول حقنده شيمدى‌يه قدر ذكر ايديان خصوصات ، مبداك معناسى ايله جواهرك تقابى خصوصنده برر رمزدن باشقه بر شى دكلدر . بناءً عليه (وحى) بر

صفای نفسدن عبارت اولدیغی ایچون کندیسنه القا ایدیلن موادی فهم ایتمك خصوصنده (نبی) بر جد اظهار ایدر . ومصلحت عامه ایچون لزومی کوردیکی موادی حاوی شریعتنی تنظیم ایده‌رك وبوکا (کلام الله) نامنی ویره‌رك ناسه ابراز ایلر . بناءً علیه بونکله آنجق احتیاجه کوره عمل ایدلمك لازم کلیر . عارف اولانك ایسه بونکله عمل ایتمسی اصلا اقتضا ایتمز . زیرا کندی معرفتی کندینه کافی کلیر، معرفت اویله بر (یقین) درکه انسان ایچون یکانه رهنمای حرکتدر. معرفتدن غیری بوتون مشروعات ایسه اصحاب جهالتدن اولان کفره‌نك اعراضی واسبابك معرفتی ایچون وبو اوغورده طاشیدقلری یوکلردر .

اساساً اصحاب شریعت اولان (نبی) و (ناطق)لر سیاست عمومیه‌نك محوربدرلر . فیلسوفلر ایسه حکمت خصوصیه‌نك (نبی) لریدر . امام ایسه بزی عرفانیله تنویر ایتمك اعتباریله بی شبهه وجودی بر عالم روحانی‌یه مربوطدر ... الخ

وبو صورتله مطالعات دها تسلسل ایدیلنجه آرتیق مدعو بر طرفدن نقلیاتدن ، عقلیاته سوق اولنمش دیکر طرفدن تکالیفدن تجرید ایدلمش اولور .

*
* *

اسماعیلیلرك مراتب تعلیمیه‌سیله اصول دعوتلرینه دائر ویردیکمز ایضاحاته ضمیمةً استطراد قبیلندن اولمق اوزره بوراده حسن الصباحك داعی‌لره واجب الاتباع بر قانون مقامنده اولارق تنظیم وترتیب ایتدیکی (مراتب) [*] حقنده دخی بر مقدار معلومات اعطاسی ضروریدر .

بو مراتبدن برنجیسی (ذوق) نامیله معروفدر . ذوق ، دعوتی قبول ایدوب ایده‌مه‌مك خصوصنده مدعونك استعدادی بولونوب بولونمادیغنی داعی‌نك تفرس ودرك ایتمه‌سنه اطلاق ایدلونور . بناءً علیه دعوتی قبول خصوصنده استعدادی بولونمایانك دعوتنه دوام ایدلمه‌سی منع ایدلمشدر .

ایکنجی مرتبه ایسه « تأنیس » در . تأنیس، اکتساب موثوقیت ایتمك دیمکدرکه مدعونك زهد ویا سفاهته اولان میلنی تزیید ایده‌رك بوصورتله موانست حصوله کتیریلیر .

اوچنجی مرتبه ایسه « تشکیك » در . تشکیك ، مدعویی « شك » ه القا ایتمك تعبیر دیکرله بعض وصایای دینیه‌یه وقرآنده موجود اولدیغنه قائل اولدقلری تناقضلره دائر سؤالر ایراد ایده‌رك افکارینی تشویش ایلمکدر .

دردنجی مرتبه « ربط » در . بوده اعتقادینه کوره کندیسنك هیچ برسری فاش ایتمیه جکنه و تصادف ایده‌جکی مشکللری حل ایتمك اوزره امامه مراجعت ایلیه جکنه دائر بر عهد ومیثاق اخذ ایلمکدر ،

(*) دائرة المعارف — بطرس البستانی .

بشنجی مرتبه « تدلیس » در . تدلیس، مدعونك میلنی تزیید ایتمك مقصدیله دین ودنیا کبارلریك اونلره موافقتنی ادعا ایتمکدر .

آلتنجی مرتبه « تأسیس » در . بو ده مدعونك قبول ایده‌جکی بعض مقدماتی در میان ایتمکدر .

یدنجی مرتبه « خلع » در . خلع ، بعض اعمال دینیه نك اسقاطی خصوصنده طمأنیت حصوله کتیرمکدر .

سکزنجی مرتبه « سلخ » در بو مرتبه ده ایسه هر درلو لذاتك استعمالی مباح عد واعتبار وتکالیف شرعیه دخی برر صورتله تأویل اولونور . بو مرتبه‌یه وارانلر آرتیق تمامیله « باطنی » اولمش وبوتون تکالیفدن تجرد ایتمش اولورلر بونلره نظراً باشلیجه احکام شرعیه‌نك معانیٔ باطنیه‌سی بر وجه آتی در :

« جنت » ، انسانك عبادات بدنیه دن معافیت وراحتی؛ « جهنم »، انسانك پك مشقتلی اولان عبادات بدنیه‌یه مداومتی؛ « آبدست » امامدن آیین مذهبینك اوکره نیلمه‌سی « تیمم »، امامك غیبوبتی حالنده « حجت » دنیلن مأذوندن آیین مذهبینك تعلمی؛ « نماز »، رسول ناطقه اتباع؛ « احتلام » ، بغیرقصد اهل اولمایانه افشای اسرار؛ « غسل »، تجدید عهد ومیثاق؛ « زکات »، تزکیهٔ نفس، تنویر فکر؛ « صوم »، اسرار امامی محافظه؛ « زنا »، اسرار دینی افشا؛ « کعبه »، نبی؛ « باب »، حضرت علی یدی دفعه « طواف »، ائمهٔ سبعه‌یه موالات در .

بو ایضاحاتدن اکلاشیلیورکه حسن الصباح پك آز فرقلرله میمون القداحك اصولنی قبول ایتمشدر، دیمکدر. هرایکی اصولی بو صورتله خلاصه ایتدکدن صوکره آرتیق اسماعیلیه نك اساسات فلسفیه‌سنه نقل کلام ایدیورز :

[٥] — **اسماعیلیلرك اساسات فلسفیه‌سی** — اسماعیلیه نك صورت ظهور وانتشاریله اسماعیلیلرك تاریخچه سندن ودعوات وتعالیمندن بحث ایدرکن اسماعیلیلرك خطوط دینیه وعمومیه لری آز چوق توضح ایتمشیدی . بوراده ایسه تدقیقاتمزی دهازیاده تعمق وشیمدی‌یه قدر متفرق اولارق درمیان ایلدیکمز معلوماتی اصللره ارجاع ایله بو اصول واساساتی برنسق داخلنده جمع وتألیف ایله‌یه‌جکز ...

اولجه بیان ایدلدیکی وکندیلرینك ده ظاهراً ادعا ایتدکلری وجهله اسماعیلیلرك معتقدات دینیه ومذهبیه لری حضرت علی نك اولادینه امامت وخلافتی حصر ایتمك دن وبونلری دیکر بعض صحابهٔ کرامه تفضیل وتقدیم ایلمك دن ویاخود بونوع اماملرك ، فوق الطبیعی برماهیت نفسیه لری بولوندیغنی و بعضیلرینك مستقبلده دنیایه رجوع ایلیه جك برقدسیتی

حائز اولديغنى ادعا ايتمكدن عبارت وبونكله منحصر اولسه يدى بى شبهه (اسماعيليه) ، اسلام فرقه‌لرى فصلنده ايضاح ايتديكمز فرق شيعيه دن ايرى بر خصوصيتى حائز اولامازدى . نيته كيم، اماميه فرقه‌سنك فروعى اولان(اثنى‌عشريه ، قطعيه ؛ شميطيه ، زراريه مفضليه) فرقه لرندن هربرى امامتى برر صورتله جعفر الصادق‌ك اولادينه نسبت‌ايديبيور وبرر صورتله قطع أيله يوردى .. ديكر طرفدن (سبائيه) حضرت على بى تأليه ايديبيور ؛ (بيانيه) ايسه روح الهينك اولاد على دن نهايت صاحب مذهب بيان بن سمعانه انتقال ايتديرييور وبوصورتله شيعيلكده اظهار غلوايليوردى . بناءً عليه (اسماعيليه) دخى بووبونلره مشابه فرقه لردن فرقسز برشى اولوردى ... حال بوكه (اسماعيليه) بى بوتون اوصايديله‌نمز فرق شيعيه وغير شيعيه دن ايبران باشقه عوامل موجوددى . واقعاً بالاخره بيان ايديله جكى اوزره جناب حقك اوصافنده لزوم اثبات ويانفيه دائر . اسماعيليلرده موجود اولان جذور اعتقاديه‌يى فرق اعتزاليه‌نك معتقداتيله ايضاح ايتمك دخى‌قابل ايسه‌ده ينه (اسماعيليه)بى يوقدر محدود بر دائره داخلنده احاطه ايتمك ناقص اولور . اساساً بو اعتبارله ظاهراً شيعى وفقط حقيقت حالده مجوسى بر فرقه اولمق نقطهٔ نظرندن(اسماعيليه) ايچون الك بويوك عامل تأسس اولجه بيان ايدلديكى اوزره بر طرفدن مطامع سياسيه وديكر طرفدن اسلاميته بويوك برضربه‌اوره‌رق عقائدواساطير قديمه‌يى احيااولديغنى تكرار ايتمكله برابر اسماعيليلرى نقلياتدن عقلياته‌سوق ايله‌ين واسماعيليه‌يى برمذهب حالندن‌عادتا آيرى بر مسلك شكلنه ونهايت بسيط عقيده‌لردن فلسفى اقنوملره سوق‌ايله‌ين اسباب‌اصليه‌يى فلسفهٔ يونانيه‌نك تأثيراتنه‌وفيثاغورلرك،افلاطونلرك، آرسطولرك،واپيكورلرك،بلوتەنلرك‌افكارومطالعاتنه‌عطف ايتمك ضرورى‌در.

مع ما فيه شونى‌ده اعتراف ايتمه‌لى يزكه اسماعيليلرك كافه‌سى ده كل ، حتى أك اوفاق بر جزؤى بيله‌پك اوقدر فلسفهٔ فلاطونيه ويا فلسفهٔ نوفلاطونيه ايله بسلنمش دكلدر . اكثرى ايسه خيالات وعنعنات قديمه‌يه مسهوف انسانلردر . مع ما فيه درجات معرفتى ومراتب عديدهٔ تعليميه‌يى اساساً قبول ايدن بر فرقه‌ده بونى آرامق بيهوده‌در . بناءً عليه اسماعيليلر دن بالكز اسماعيل بن جعفرك امامتنه ومحمد بن اسماعيلك نبوتنه قائل اولمقله اكتفا ايدنلر ويا حضرت على‌يه واولادينه هردورلو منفعتدن آزاده بر عشقله محبت بسلينلر ويا اساساً محترص وسفيل اولمق اعتباريله هردورلو قيود وتكاليف شرعيه‌دن الك اوفاق بر اشارتله كندينى تجريد ايدنلر ويا خود يالكز خيالات ايله بسله‌ننلر ويا مفطور اولديغى سر سريلكى ، قاتللكى ، خونريزلكى همان ايفا ايتمك حرصيله يانانلر بولونديغى كبى حدود نقليه‌يى يير تارق آفاق فلسفيه‌ده پرواز ايدنلر وبر مسلك فكرىٔ مخصوصى تعقيب ايدنلر دخى موجود در .

وبى شبهه بو صوك قسم ، اسماعيليلرك أك محدود ومعدود بر قسمنى تشكيل ايتمكده‌در .

هرحالده اسماعيليلرى خلاصةً — فلسفى برنقطهٔ نظر تعقيب ايدن برقاچ يوكسك شخص ايله اونلرك قوهٔ تحريكيه سيله دونن وصرف اونلرك منافع وآرزولرينى وجوده كتيرمك اوزره حركت ايدن بى خبر برسورو كتلهٔ كثيفهٔ ناسدن عبارت تلقى ايتمك اقتضا ايدر . بونك ايچوندركه اسماعيليلرده اولجه بيان ايدلديكى وجهله مصادف نظر وتدقيق اولان جنت ؛ فداى نفس كبى خصوصات، كتم اسرار وعماى مطلق وعهد وميثاق كبى موادوحا- لات هب عظيم بر ازدحام مواجهه سنه وضع ايدلمش تحريك آميز شيلردر .

دها ايلك آديمده اونلره القا ايديلن مشكللر ؛ ترددلر ، شبهه لر دخى بيكارجه انسانى جذب واستخدام ايچون مراجعت ايتدكلرى واسطه لردر .

بونقطهٔ نظردن‌ثانوى اولارق اعتبار ايدلمه‌سى ضرورى اولان بوكبى واسطه لر ويا خود فكر لردن صرفنظر ايديله جك‌اولورسه ،

اسماعيليه : (فلسفهٔ يونانيه ونصرانيه نك برظل مؤتلفنه علاوه ايدلمش بعض خطوط مجوسيه وشيعيه دن عبارت) قالير .

والحاصل اول امرده بعض واسطه‌لره مراجعت ايله وبعض باصامقلره استناد ايتدير دكدن صوكره نهايت كرفت بعض افكار فلسفيه ونظريات ما بعد الطبيعيه ايله بر مركز عمومىٔ الحاد اطرافنده يكى بر كتلهٔ ناس وجوده كتيرمك غايه‌سنك اسماعيليه مؤسسلرى عندنده درشونولمش اولديغنه باقيلرسه نتيجه اعتباريله « اسماعيليه » نك دخى كندينه مخصوص بر مسلكى بولونديغى وبو مسلكك فكرى وفلسفى بر « نسق » ى تحصل ايتديكنى اعتراف ايلمك ضرورى اولور .

اساساً بومسلك مخصوصك فيض ونماسى دخى عبدالله بن ميمون القداح ايله حسن بن الصباحك فلسفه ايله وعقليات ايله يوغورلمش دماغلرينه مديوندر ... وده‌نيله بيلركه خلفاى عباسيه دن « المأمون » زمانده(حنين بن اسحق ، يحيى بن عدى ، ابن البطريق ، تيادورس ، ابو بشر ، ابن ناعمه ، ابوروح الصابى ؛ اسحق) كبى مترجملر طرفندن تعريب ايديله‌ن كتب فلسفيهٔ يونانيه، عقيدهٔ اسماعيليه نك تشكلنى تسهيل ايله‌مش وبوتأثيراتله فلسفهٔ اسماعيليه نك اساسلرى وضع ايدلمشدر .

*
**

بوخلاصه دن صوكره بحث ايتديكمز اساساتى تحليل ايده‌لم .. بركره ديانت اسماعيليه بوتون سماوى دينلرده، فلسفى مسلكلر ده اولديغى كبى حادثات عموميهٔ كونيه يى براصله بر سبب اوله ارجاع ايتمك طريقنى تعقيب ايده‌ر .. اسماعيليلرك بو سبب اولى

كنديلرنجه (الله) ناميله معروفدر . اسماعيليلرك آلهى يهوديلرك ، خرستيانلرك ، اسلاملرك آلهندن اساس اعتباريله فرقسزدر .. مع ما فيه بو (آله) هردورلو اوصافدن سنز هدر . اسماعيليلرك فكرنجه ذهن جناب حقى احاطه خصوصنده عاجزدر .. بناءً عليه (الله) ايچون نه موجود ، نه غير موجود ، نه عالم نه جاهل نه قادر نه عاجزدر ديه ميز وبوكاممائل برر وصف ايله توصيف ايده‌ميز [*] زيرا حقيقى بر اثبات كنديسيله ديكر موجودات آره سنده بومادە لردن دولايى شركتى اقتضا ايدر . بو ايسه عادتا بر تشبيه در . بناءً عليه اثبات مطلق ويا نفى مطلق ايله حكم ممكن اولماز .. بلكه ، جناب حق اسماعيليلر جه بر « اله متقابلين » ، « خالق خصمين » وبر « حاكم بين المتضادين » در . هرحالده اسماعيلى لر جناب حقى صفاتدن منزه عدايتمكله « معتزله » نك نقطهٔ نظرينه تقرب ايديبورلر ديمكدر .. مع ما فيه « افلاطون » دخى « خير ناميله توسيم ايتديكى اللهى هردورلو تعريفك فوقنده كوردیكى كبى منطقله اظهار وارائه اولونه بيلمه‌نك ده فوقنده عدايتميشيدى . « آرسطو » دخى اللهى هرشيدن يوكسك وعلوى بولويوردى ... فلسفهٔ نو فلاطونيه مؤسسلرندن « پلوته ن » واسكندريه مكتبى طرفدارلرى دخى « بزم ذكامز طرفندن ادراك ايديله بيلمه‌سى ممكن اولان هيچ برشى اللهه عائد اولاماز . وديكر موجوداته خاص بعض وصفلرك اللهده موجود اولديغنى ادعا ايتمك جائز اولماز . ايلك اس ايچون بويله در ياخود بويله دكلدر ديمكله اشيا منزله سنه ايندیرلمش اولور حال بوكه ايلك اس هرشيئك فوقنده‌در ، هيچ برشيله قابل مقايسه دكلدر » [**] صورتنده اداره كلام ايتدكلرينه باقيليرسه اسماعيليه‌نك « آله » ى دخى بونلره ياقينلاشيور .. فلسفهٔ خرستيانيه جه « الله ، كندى وجودينك مطلقيتى ايچنده توصيف وتعريف اولونامماز » حتى خرستيان فيلوسوفلرندن « آياطناس » ، كوره « الله ، هراسك وانسانك عقلنه كلن هر شيئك فوقنده‌در » . ايشته اسماعيلى لرك آلهنى ده بوصورتله طايمق اقتضا ايدر .

مع ما فيه « شهرستانى »نك « محمد ابن على الباقر » دن نقلاً بياننه نظراً اسماعيليلر « آله » حقنده ديبورلركه : جناب حق عالمينه عام هبه ايتديكى زمان كنديسنه عالم ؛ قدرت هبه ايتديكى زمان قادر ؛ ده نيلدى . بو اعتبارله « جناب حق عالم وقادر اوليور » يعنى بو اوصافك جناب حقه نسبتى علم وقدرتى هبه ايتمه‌سى اعتباريله جائز اولورسه ده بونلرله قيامى اعتباريله اصلا جائز اولاماز . ينه بوسببدن دولايى دركه جناب حق قديم در ويا محدث در دخى دينله‌مز . بلكه قديم اولان امرى وكلمه‌سى ؛ محدث اولان خلقى وفطرتيدر . . .

---

[*] كتاب الملل والنحل ج ٢ ص ٢٩

[**] (Alfred Fouillée, Histoir de la Philosophie) اثرينه مراجعت .

اسماعيليلرك فكرنجه بوصورتله بيلنمسى لازم كلن « آله » دنيايى‌ده ياراتمش دكلدر . فى الحقيقه خلقت كائنات مسأله‌سى يونان فلاسفه‌سنى ايچه اشغال ايتمشدى . حتى « افلاطون »ك « الله بر خيردر ؛ خير اولان ممكن اولديغى قدر خيرى توسيع وابذال ايتمك ايستر ؛ بونك ايچون كائناتى ياراتدى » صورتنده‌كى افكارينه مقابل آرسطو « الله غايت مكمل بر تفكر اولديغندن بوناقص دنيايى دوشونه‌مز ، اللهده كائنات فكرى يربولاماز ، اوهرشيدن يوكسك در » ديبوردى .

ديكر طرفدن پلوته‌ن : « الله دنيايى نه بر احتياج نه‌ده بر آرزو اوزرينه وجوده كتيرمدى ؛ چونكه بو صورت قبول اولونورسه اللهك بونلره مالك اولمادیغى فكرى چيقار ؛ حال بوكه عدم مالكيت ، عدم مكمليت ديمكدر . ديكر طرفدن الله نه تصادف ونه‌ده ضرورتله ده دنيايى وجوده كتيرمدى ؛ زيرا موجوداتده ضرورتلرى وقانونلرى اساساً او ، حصوله كتيرر . بناءً عليه اساساً الله واراده يكديكرندن آيرلميه‌جغى ايچون جناب حق بر استقلال وبر ارادهٔ سبحانيه ايله كائناتى توليد ايتدى ، كندى وحدتنه ، صافيتنه خلل كتيرمه‌دن كائناته قاريشدى . . . » صورتنده ادارهٔ كلام ايتدكلرينه باقيليرسه خلقت كائنات ايچون بعض درجه‌لرك وايكنجى درجه‌دەكى واسطه‌لرك وجودينى قبول ايتمك ضرورى اوليور .

اسماعيليلرك ده « جناب حق دنيايى خلق ايتمش دكلدر » صورتنده‌كى عقيده‌لرى بوخلق كيفيتنك بالتدريج بر تجلى صورتنده اولديغنى بيان ايتمك ايچون‌در .

اسماعيليلره كوره : جناب حق هرشيدن اول « عقل » ويا عقل كل (Raison universelle) ى اظهار وابداع ايتدى . وعقل اوله قاريشه‌رق انسانلر ايچون قابل فهم وعبادتلرينى اوكا توجيه ايده‌جك اولان بر آله خارجى حالنده تجلى ايله‌دى وعقل اول ، واسطه‌سيله « نفس ثانى » يى ياخود « روح كل » ى « Ame universelle » ى وجوده كتيردى .

بو صورتله اسماعيلى لرك تثليثى حصوله كليور . اساساً تثليث هند فلسفه‌سندن ، اساسات وثنيه‌دن ، فلسفهٔ خرستيانيه‌يه وفلسفهٔ نوفلاطونيه‌يه داخل اولمشدر .

وبناءً عليه اسماعيليلرك آله ، عقل اول ، نفس ثانى صورتنده‌كى عقيده‌لرى براهمانيزمك (براهمان ، سيوا وويشنو) خرستيانلرك (پدر ، اوغل ، روح القدس) پلوته‌نك (خير ، ذكا ، روح) دن عبارت اولان تثليثلرينه قريب اولمق لازم كلير .

فلسفهٔ نوفلاطونيه ، خلقت كائناتدن بحث ايده‌رك طبقى اسماعيليلرده اولديغى كبى تثليثه تماس ايديبور وديبوركه :

صورت خلقه كلنجه ، اولا حيز كندى سينه‌سندن كنديسنه اك ياقين وكنديسندن صوكره ايكنجى درجه‌ده مكمل بر موجود خلق ايله‌ملى‌در . خالق اولان خيرله مخلوق

اولان خير آره‌سنده‌كى فرق غايت جزئى واهميتسز اولمالى‌در ؛ خالق، بابا مخلوق ، اوغلدر . بوندن ماعدا خير ايله خيرك اوغلى كنديلرينه نظراً بر درجه دها آز مكمل ديكر بر موجود حصوله كتيررلر . برنجى ، ايكنجى‌يى حصوله كتيركن ناصل هيچ بر شى غايت ايتمزسه ايكنجى دخى اوچنجى‌يى حصوله كتيركن هيچ بر غائب ايتمز . اللهك حصوله كتيرديكى موجود ذكادر . ذكا دخى كائناتى حصوله كتيردى ..الخ)

ايشته اسماعيليلر بو صورتله اساسات نوفلاطونيه ايله‌عقائد معلومهٔ خرستيانيه دن متأثر اولارق‌تثليثى قبول ايدييور.

مع مافيه اسماعيلى‌لربو تثليثده بعض خصوصيتلر كوسترييورلر .فكرلرنجه (عقل‌اول) فعلنده تامدر . حالبوكه نفس ثانى فعلنده غير تامدر . نفسك عقله نسبتى ايسه يا نطفه‌نك تمام خلقته ويومورطه‌نك طبره نسبتى وياخود (ولد)ك ، (والد) ه و(نتيجه)نك (منتج) ه ويا (انثى) نك (ذكر)ه (زوج) ك (زوجه)ه نسبتى كبى‌در .

بو مقدمه لردن صوكره اسماعيلى لر صورت خلقته نقل كلام ايدييور . وديييورلركه :

— نفس ، كمال عقله اشتياق حاصل ايدنجه نقصدن كماله دوغروبر (حركت) ه احتياج كوردى . حركت ايسه بر (آلت حركت) ه لزوم مبرم حاصل ايتدى . بونك اوزرينه افلاك سماويه حاصل اولدى . و (نفس) ك تدبيريله وبر (حركت دوريه) ايله تدور ايتدى. اوندن‌صوكره ينه بر حركت دها پيدا اولدى وينه نفس ك تدبيريله معدن، نبات ، حيوان ، انسان كبى مركبات وجوده كلدى . ونقوس جزؤيه ابدان ايله اتصال كسب ايتدى . ونورى اخذ وتلقى خصوصنده كى استعداد مخصوصى حسبيله انسان ،ديكر موجوداتدن تمايز ايتدى واونك (عالم) ى ، عالمك كلينه مقابل اولدى . .

اسماعيلى‌لربو ايضاحات ايله ديمك ايستيورلركه روح كلى احتياج حركتله مادهٔ اولى يى خلق ايتدى وبونك اوزرينه مكان وزمانك تجليسى وقوع بولدى ..

اساساً (هراقليت) ك كائناتى حركته ارجاع ايتمك عقيده‌سى بالآخره آرسطو فلسفه سنده تكامل نظريه سنى وجوده كتير مشدر .. برطرفدن افلاطون دخى (الله بالذات حركت خاصه سنه مالك اولان روح عمومى ودها دوغروسى كائناتك روحى در) ديييوردى . بناءً عليه اسماعيلى لرك حركت نظريه‌سى دخى بزه پك يابانجى دكلدر ..

اسماعيلى لر (عالم انسانى) نك نه صورتله وجوده كلديكنى سويلدكدن صوكره ديبورلركه :

— مادام كه عالم علوى ده عقل ونفس كلى واردر . بوعالمده ، عالم انسانيده ده برشخصك عقلى بولونمق لازم كلدى كه كل‌اولسون‌وحكمى‌ده برشخص كامل وبالغك حكمى اولسون وبرده بر (نفس مشخصه) اولسون‌اونك ده حكمى ايسه بر حكم طفل وناقصك

حكمى كبى اولسون وناصل طفل ، كماله دوغرو متوجه ايسه اوده اويله اولسون ...

اسماعيلى لر بوخلاصه ايله‌پك مهم اساساته تماس ايدييورلر . بركره بورا ده پلوتا ن ك (ايكى عالم) نظريه سنه اشارت اولونيور . فى الحقيقه پلوته ن نظرنده الله طرفندن خلق اولونمش ايكى عالم واردر . برى (عالم علوى) وسماويدركه عناصر الوهيه يى حاويدر ، ديكرى ايسه (عالم سفلى) دركه طبيعتى وانسانلرى حاويدر . بوايكى عالمدن ايكنجيسى ، بر نجيسنه‌بر نظيره اولمق استعدادنده در . تعبير ديكر له بونلردن برى نازل ، ديكرى صاعددر . برى اللهدن اوزاقلاشيور ، ديكرى اللهه ياقلاشيور .

والحاصل بو ايضاحات متقدمه بر طرفدن آرسطونك (تكامل) نظريه‌سنه وديكر طرفدن فلسفهٔ نوفلاطونيه‌نك وفلسفهٔ خرستيانيه‌نك «كائناتك الله رجعتى» نظريه‌لرينه برى ايصال ايتمكده‌در . آرسطونك فكرنجه « ماده‌نك حركتى دائمى بر ترقى‌دركه‌او واسطه ايله طبيعت عادى شكللردن يوكسك شكللره ؛ غير عضويدن ، عضوى‌يه ؛ نباتدن، حيوانه ؛ انساندن اللهه تعالى ايدر ...»

پلوته‌ن ايسه ديبوركه « هر درجه‌نك فوقنده بر درجهٔ مكمليت واردر ؛ مادونده‌دخى دها آز مكمليتى حائز ديكر بر درجه واردر . هر درجه كنديسنى توليد ايدن ديكر درجه‌يه رجعته باشلار ؛ موجودات يكيدن اللهه‌دوغرو كيدر . بونك ايچون هردرجه‌دن كچوب تكمل ايتمك لازمدر . اوغل ، باباسنه عودت ايدر . بابا دخى بويوك بابايه رجعت ايدر . ايشته كائناتده موجودات اشاغى ، يوقارى سيرلر اجرا ايتمكده وكائناتده‌كى حركاتى حصوله كتيرمكده‌در . والحاصل بو حركت صاعددن نازله وصوكره نازلدن صاعده دوغرودر يعنى اولا مكملدن غير مكمله ودها صوكره غير مكملدن مكمله دوغرودر .»

ايشته اسماعيلى‌لرك عالم علوى‌يه نظيره اولارق عالم سفليده وجوده كتيرمك ايستدكلرى موازنتك اساسى بودر .

اسماعيلى‌لر شونى ديمك ايستيورلركه :

— عالم علويده ناصل عقل كل وروح كل وارسه وروح كل ، عقل كله دوغرو تكامل يولنده متوجه ايسه عالم سفليده دخى عقل كلك وروح كلك برر تمثالى بولونسون وبونلرده نهايت عقل كله دوغرو متوجه اولسون وكائناتده اولا صاعددن نازله وصوكره نازلدن صاعده دوغرو بر حركت بولونسون ،

فى الحقيقه اسماعيلى‌لر عالم علويده‌موجود (عقل)ك عالم‌سفليده‌تجسد (Incarnation) ايتديكنه وبونك (نبى) وياخود (ناطق) ى وجوده كتيرديكنه ونفس كلك دخى (اساس) وياخود (اس)ويا (وصى) ناميله‌ده ينه عالم سفليده تجسد ايتديكنه‌قائلدرلر (*)

(*) (La grande Encyclopédie) يه مراجعت

عقيدهٔ خرستيانيه‌نك (تجسد) كيفيتى بوتون معناسيله ديانت اسماعيليه‌ده بو اعتبارله موجود اوليور ديمكدر . ناطق وصامت انبيا واماملرك وجودى فكرى ايسه شيعه‌نك (خطابيه) فرقه‌سى عندنده‌يك معروف ومتعارف ايدى. اسماعيليلر بو يولده‌كى عقيده‌لرينه دوم ايله ديبورلركه :

— افلاك ، عقل ونفس‌ك تحريكيله ناصل تحرك ايتدى ايسه نفوس واشخاص دخى « نبى » و « اساس »ك تحريكى واسطه‌سيله وشرائعله اويله‌جه تحرك ايله‌دى . زيرا عالم سفليده روح بشرينك سلامتى آنجق « عقل كل » ك بر تجسدندن عبارت اولان « نبى » طرفندن موضوع علملرى اكتساب ايتمكله حاصل اولور . و بوسايه ده « روح بشرى » ويا خود « نفس بشرى » ، « روح كل » ، يعنى « نفس كل » ، دوغرو تعالى ايدر . بر ده حيات بشريه غايت قيصه ومحدود اولديغى ايچون عينى « تجسد » كيفيتى بر « سلسلهٔ اشخاص » ده تظاهر ايدر وبويله‌جه « نبى » و « اساس » هر زمانده يدى ، يدى اوزرينه دولاشير [*] وصولك دور نهايت بولونجه « قيامت » زمانى اولور . والحاصل بو حركات فلكيه وسنن شرعيه « نفس »ك حال كماله وصولى ايچوندر . كمال ايسه « نفس »ك عقل درجه‌سنه بلوغى وعقل ايله اتحادى واوكا فعلاً وصولى‌در . بوغايه حصوله كلديكى زمان يعنى نفس ، عقله ايرشديكى زمان ، « عقل كل » ، « جناب حق » ، داخل اولاجق وبوتون حركات كسيله جكدر . ايشته « قيامت كبرى » بودر . اوزمان عناصر ومركبات انحلال ايده‌جك ، سماالر انشقاق وكواكب انتشار ايله‌يه جك ؛ ارض ديكر بر ارضله تبدل ايده‌جك وسماوات بر كتاب كبى قاتلانه جقدر . . .

اسماعيليلرك قيامت كبرى ويا خود دنيانك صوكى حقنده‌كى بو عقيده‌لرى يونان فيلسوفلرى عندنده آز چوق توضيح ايدلمشدى . بو قيامت افلاطونه كوره (خيرك تعممى) ؛ ارسطويه نظراً (تكاملك ختامى) در . والحاصل كرك شرائع دينيه وكرك مسالك فلسفيه ده بويله بر نهايت قبول ايدلمشدر .

ديكر طرفدن امامت ونبوتك تناسخى كيفيتى دخى قديم تناسخ ارواح نظريه‌سنك باشقا بر حاله افراغ ايدلمش بر شكلندن باشقا برشى ده‌كلدر . باخصوص (مجوسى) لرك (مسخيه) فرقه‌سى كبى بعض فروعنك وغلاة شيعه‌دن (معمريه) و (كامليه) فرقه‌لرينك تناسخ حقنده موجود وايرانده متعارف اولان معتقداتى بو فكرى دوغورمشدر .

نبى واماملرك (يدى) واولجه بيان ايتديكمز وجهله (نقبا) عددينك اون ايكى اولماسى كيفيتى دخى مجوسيلرك (مزدكيه) فرقه‌سندن توارث ايدلمشدر . زيرا بو فرقه ، عالم

[*] نبى لرك واساسلرك اساميسى اولجه ذكر ايدلمشدى .

علوينك صيره ايله ومرتبه مرتبه اولا درت صوكره (يدى) ودها صوكره (اون ايكى) قوتله اداره ايدلديكنه قائلدرلر [*]

مع ما فيه (نبى) نك صلاحيت ووضعيتى مسأله‌سنى بوراده برمقدار تنوير ايتمك ضروريدر : اسماعيليلر ديبورلركه ،

— نبى‌لر ، عقل كلك تجسد ايتمش بر شكلى اولمق حسبيله تأسيس ايتدكارى شريعت قطعى‌در . بوشريعتلر ايچون برمعناى ظاهرى ، برده معناى باطنى موجودر . عارف اولان معناى باطنيسنه واقف اولور ، بناءً عليه هردورلو قيودات ظاهريهٔ شرعيه دن تخليص كريبان ايلر و هرشيئى مباح كورر . اصحاب جهالت ايسه بوشريعتك ظواهرينه توديع نفس ايدر ونتيجه ده بارتكاليف آلتنده ازيلير ، دورور . حال بوكه شريعتدن مقصد حقيقت كائناتى بيلمكدر . بناءً عليه نبى‌لر بونى تعليم ايتمكله روح بشرى‌يى تكامله دوغرو اصعاد ايتمش اولورلر . والحاصل انسانلرايچون رهنماى حركت معرفتدر . معرفت ده داعى‌لر ، امامتر ، نبى‌لر واسطه سيله تحصل ايدر وتكامل آنجق بوسايه ده ختام بولور . . .

فى الحقيقه تكاليف وقيود شرعيه دن تجرد كيفيتى — اولجه اسماعيليه نك صورت ظهور ونشأتى حقنده بيان ايتديكمز وجهه — اسلاميته اوروللماسى آرزو ايديلن ضربه‌نك اك خشين جهتنى تشكيل ايده‌ر واسماعيليه نك ده اك بارز غايه‌سى بودر . بوغايه (أپيكور) ك مشهور حظ فلسفه‌سى‌نك افراط واغراق ايدلمش برشكلنى تشكيل ايدر ده‌نيله بيلير . باخصوص غلاة شيعه دن (خطابيه) ؛ (معمريه) ، (جناحيه) فرقه‌لرى بويولده اوزون اوزادى‌يه افكارى حاضرلامشلرايدى [**]

ديكر طرفدن قيود شرعيه دن تجرد مسأله‌سنده اشتراك اموال واباحهٔ نسوان نايه‌لرى دخى مندمجدى . بو ايسه « مزدكيه » فرقه‌سنك معتقداتندن موروثدر . زيرا « مزدكيه » دينى اوله بويولده نشر افكار ايلمشدى . حتى مزدكيلر ديبوردى‌كه :

— كائناتده موجود اختلافات ، بغض وعداوت وقتال كبى حالات هپ قادينلر ويامال سببيله وقوعه كلير ؛ بناءً عليه نسوانى عمومه حلال واموالى مباح قيلمق لازمدر . بووجهله دنياده استراحت تأمين اولونه‌بيلير .

ايشته اسماعيليه دخى بوندن ملهم اولارق هردورلو قيوددن آزاده قالمقله « ذروهٔ الحاد » ، ايريشمشدر ، ده‌نيله‌بيلير .

اسماعيليلرك والحاصل بو اساسدن اشتقاق ايدن ايكنجى درجه ده‌كى عقيده‌لرينى ، اولجه

[*] كتاب الملل والنحل — شهرستانى ج ٢ .

[**] بو فرقه‌لر حقنده اسلام فرقه‌لرى فصلنده ايضاحات كافيه ويرلمشدى .

صوك دعوتلرینی ذکر ایتدیکمز زمان بیان ایتمش بولوندیغمز ایچون آرتیق تکرار ایتمیه جکز .

یالکز شمدی‌یه‌قادار ویر دیکز تفصیلاتی تلخیص ایده‌رك دیه جکزکه :

— اسماعیلیلرك عندنده مذهب خارجی‌نك اصلاحکمی یوقدر . زیرادین برامر مکتوم وباطنی‌در . وآنجق برصفت قدسیه‌یی حائز اولاندن تعبیر دیکرله متجسد و متناسخ بر شخصیتدن اکتساب ایدیله بیلیر . بو سایه‌ده تحصل ایده‌جك علم وعرفان ایسه انسان ایچون بر غایهٔ کمال در . بو غایهٔ کماله ایریشنلر ظاهری تکالیفك بار تضییقی آلتنده أزمزلر . اصل سعادت ایسه ، بو معرفته ، بو حقیقته ، وبو جنته‌قاووشه بیلمکده‌در . بو صورتله قاووشانلرك روحی یوکسه‌له‌رك « عقل کل » ه « موجود اول » ه ایریشمش ونهایت دور مقرر دخی بو کائنات ایچون تمام اولمش اولور .

۲ — نصیریلر

[۱] — **نصیریلر تاریخنه مقدمه** — مذاهب سلسله‌سنك جالب دقت قسملرندن برینی تشکیل ایدن نصیریلك هنوز لایقیله تنویر ایدلمه‌مشدر . بو عقیده سالکلری ، اوته‌دنبری مذهب وعنعنه‌لرینی صیقی بر صورتده کتم واخفا ایتمکله اشتهار ایتمش بر قومدر . بر عتیقك انحای مختلفه‌سنده اك چتین وحلی پك زیاده مشکل اولان کتابه‌لری کمال دقتله اوقویه‌رق تحلیله موفق اولان وبو اوغورده بیکلرجه اثر ، مجموعه‌نشر ایدن علمای غرب البته بو سکوت مظلمك پردهٔ کثیفه‌سنی ییرتمغه غیرت ایده‌جکلردی . اسماعیلی ، متوالی ودرزی فرقه‌لرینك بعضاً غرضکارانه اسناداتیله بتون بتونه مشوش بر حاله افراغ ایدیلن نصیریلر دینی نهایت مستشرقلرك حسیات علمیه وتتبعیه‌لرینی تحریك ایتمشدر . فصل مخصوصده کوریله‌جکی وجه ایله کرك بن تیمیه ، ابن بطوطه ، ابن جبیر وابو الفدا کبی بعض علما ومؤرخین اسلامیه وکرك اسماعیلی ودرزیلرك بعض خواصی طرفلرندن موضوعمزی تشکیل ایدن بو داغلیلرك عقیده‌سی حقنده بر چوق یازیلر قلمه آلنمشدی .

اوروپانك بعض مستشرقلری نهایت عصر اخیرده وایلرده تدقیق ایدیله‌جك اولان « الباکوره » نام اثرك انتشارندن صوکره نصیریلر حقنده قلمه النان آثاری تصنیف وبوخصوصده کی تدقیق وتتبع دائره سنی ممکن اولدیغی قدر توسیع ایتمك صورتیله عقیدهٔ مذکوره نك تشریحنه قیام ایتمشلردر . فقط شوراسنی نظر دقتدن دور طوتملی درکه موضوع بحثمز ، الده کی وثائقك ندرتنه وبوخصوصده کی تدقیقات علمیهٔ عمیقه نك عدم کفایتنه مبنی حالاً اوزون اوزادی محتاج تنویر وایضاح کورولمکده در . قارئ یازیلرمزی

دقتله اوقودقجه بو کیفیتك طوغریلغنی دها زیاده اکلایه جقدر .

اترمزی ممکن مرتبه یی طرفانه قلمه آلمق وقارئه نصیریلر حقنده حقیقی وواضح بر فکر ویره بیلمك ایچون السنهٔ مختلفه اوزره یازلمش برچوق کتاب ورساله‌لر مطالعه ایتمکه وبونلری راپورك جمیله متناسب برحاله افراغ ایتمکه مجبور قالمشدق . تحریر اثناسنده اك زیاده فرانسه‌نك کنج مستشرقلرندن *René Dussaud* نام عالمك قلمه آلدیغی « نصیریلر تاریخی ودینی » نام قیمتدار اثردن استعانه ایدلمشدر . بونکله برابر آتیده تعداد ایدیلن اثرلر لزوم کورلدکجه تدقیق ومطالعه اولنمشدر ،

۱ . — کتاب الباکوره السلیمانیه فی کشف اسرار الدیانه النصیریه .

اشبو کتاب ۱۲۵۰ سنهٔ هجریه سنده انطاکیه ده تولدایدن سلیمان افندی الاذنی طرفندن قلمه آلنمشدر . بوذات حقنده بیروت امیرکان کلیه‌سی فاضل معاملرندن دوقتور واندیك دییورکه : سلیمان افندی وقتیله نصیری مذهبنده ایکن عقیده سنه خلل طاری اوله‌رق یهودیلکه وصوکره اسلاملغه واك نهایت پروتستانلغه انتساب ایتمش ایدی . اثرینی بیروتده قلمه آله‌رق کندی حسابنه طبع ایتدیرمش ایلدی . » باکوره نك احتوا ایتدیکی مواد برچوق متخصص ومستشرقلرك شهادتلریله ده مثبت اولدیغی اوزره حقیقته مطابقدر . نصیریلرك همان همان بتون عقیدهٔ دینیه سنی جامعدر . دینلرینك ایلك دفعه اوله‌رق بویله اچیق وصریح بر صورتده افشا ایدلمندن مغبر اولان نصیریلر سلیمان افندی یی طرسوس قصبه سنده قتل ایتمشلر ایدی . باکوره نسخه لری کیتدکجه کسب ندرت ایتمکده‌در .

۲ — کتاب المجموع

اهمیتنه مبنی ترجمه سیله برابر عیناً اثرمزه کچیر دیکمز بو اثر نصیریلرك عقائد دینیه‌لرندن ونماز لرندن باحث ۱۶ سوره دن ترکب ایتمکده در . همان همان موضوع بحث ایتدیکمز عقیده‌نك بتون مواد اساسیه‌سنی جامع غایت قیمتدار بر مأخذ اولوب لایقیله اکلاشیله بیلمسی بر چوق تتبعات وتدقیقات دینیه وعلمیه‌یه متوقفدر . مؤلفی حقنده مختلف روایتلر واردر . بعضلری نصیریلرك اك زیاده تقدیس ایتدکلری ذواتدن بری اولان عبدالله بن حمدان الخصیبی‌یه اسناد ایدرلر . نصیریلر اره‌سنده متعمم اولان بر خرافه یه کوره اشبو کتاب حضرت محمد طرفندن ترتیب واسلاملرك معلوماتی اولمقسزین مکه جوارنده‌کی « وادی مینا » نام موقعده آلتنجی سوره‌ده ذکر اولنان اون ایکی نقیبه اهدا ایدلمش ایمش ؟ . . شیخلرك نصیری افرادینی عامه طبقه سندن خاصه‌یه ادخال ایدرکن اجرا ایتدکلری مراسم طویله اثناسنده اشبو کتاب سوره لرینك تفسیری غایت اهمیتلی بر موقع اشغال ایتمکده در .

۳ — کتاب مجموع فیه الاعیاد والدلالات .

نصيرى بايراملرينى تعداد وتعريف ايدن اشبو اثر اهميتجه خصيبى‌دن صوكره كلن ابو سعيد ميمون بن القاسم الطبرانى طرفندن تحرير اولنمشدر . باكوره صاحبى اشبو مؤلفدن بحث ايدركن ديبوركه : ميمون الطبرانى (محمد بن على الجبلى) نام شيخك حلقهٔ تدريسنده تحصيل علوم ايتمش وقلمه آلدينى « كتاب الاعياد »ده ابو بكر ، عمر وعثمان حقلرنده بر چوق سب وشتملرده بولنمشدر .

٤ — كتاب الاسوس .

نصيريلر اشبو كتابك سليمان بن داود عليه السلام طرفندن قلمه آلنديغنه قائلدرلر . الله تعالادن ، خلقتدن ، ملائكه دن ، سما وارض موجوداتندن باحث اولوب ١٢٠٦ سنهٔ هجريه سنده صافيتا قضاسى داخلنده‌كى عليقه منطقه سنده بولنان (رأس بعليه) كوينده او وقت موجود اولان بر نسخه‌دن قوپيه ايدلمشدر .

بوراده ذكر اولنان اثرلردن باشقه نصيريلر حقنده‌كى تدقيقاته خدمت ايده‌جك دها يكرمى اوتوز قدر كتاب ورساله واردركه اك مهملرينى بيبليوغرافى فصلنه كچيرمك نيتنده يز .

[٢] — **منطقه ونفوسى** — لبنان داغلرى شمال جهتنده عاصى واديسنى بحر سفيد سواحلنه ربط ايدن ودرين بر واديده جريان ايتمكده اولان نهر الكبير (*Eleuthère*) ايله نهايت بولاقده‌در . اشبو واديدن صوكره باشلايان داغلر اووه ويوكسك يايلالردن محروم بر حالده ٩٠٠ متره‌لك بر ارتفاع وسطى‌ايله تا انطاكيه‌يه قدر امتداد ايدر . بوراده تشكل ايدن‌درين بر واديده عاصى نهرى اقفده در . جبل الاقرع (*Cassius*) بو سلسلهٔ جبليه ايله شمال غربى جهتنده اتصال پيدا ايتمكده‌در .

جنوبده نهر الكبير ايله شرقده وشمالده نهر العاصى وغربده بحرسفيد ساحليله محاط اولان اشبو منطقهٔ جبليه‌ده نصيريلر اقامت ايتمكده‌در . بونلردن باشقه‌پك از مقدار ده ارمنيلر وقدموس ايله خوابى طرفلرنده اسماعيليلر ومتفرق بر حالده تركمنلر دخى بولنمقده‌در . نهر الكبير شمالى ايله عاصى حوضه‌سى اره‌سنده‌كى زاويهٔ جبليه‌ده كردلر دخى موجود اولمغله بو منطقه‌يه چبل الاكراد دخى اطلاق اولنور .

نصيريلر باخصوص سوريه قطعه‌سنك شمالنده كائن جبل القصيرده ايجه غلبه‌لكدر . طرسوس ، مرسين واطنه طرفلرنده‌كى همذهبلرى فعاليتلريله ، ثروتلريله اصل نصيريه داغلرينك فقير وتنبل سكانندن تفريق اولنه‌بيليرلر . جنوبده‌كى نهر الكبيردن اعتباراً امتداد ايدن مناطق جنوبيه‌ده اسكيدن بر چوق نصيرى‌يه تصادف اولنور ايدى . صوك سنه لرده مارونى وباخصوص اورتودقسلرك تضييق غير محسوسيله نصيريلر شماله دوغرى

هجرت ايتمكده‌درلر . زراعت مناسبتيله بقاع اووه سنك شمالنده وحمص كولك غربنه دخى نصيرى كويلرينه تصادف اولنور . عراق طرفلرنده كى نصيريلرك عددى اغلب احتمال برقاچ يوزى تجاوز ايتميور . عجملرك ايكى خمسنك نصيرى اولديغنه دائر موسيوده غوبينو *De Gobineaux* طرفندن درميان ايديلن ادعا اوزون اوزادى‌يه محتاج تدقيق اولديغندن طبيعى قيد احتياط ايله تلقى اولنماليدر .

رونه دوسسو *Dussaud* يه كوره لاذقيه ، طرابلس لوالريله حلب ولايتنده ١٣٠،٠٠٠ نصيرى موجود اولديغى حقيقته قريب برصورتده ادعا اولنه بيلير . اطنه ومرسين طرفلرنده كيلر ايسه ٢٠،٠٠٠ اشاغى اولماسه لر كركدر .

[٣] — **نصيريلرك منشائى** . — بو خصوصده شمدى‌يه قدر اتفاق آرا حاصل اولماديغنى سويلرسه‌ك مبالغه ايتمش اولمايز . بعض مؤلفلره كوره نصيريلر فرانقلرك يرليلرله اولان تصالبندن ظهور ايتمشلردر . بوداغ ساكنلرى اره سنده برچوق قمرال صاچلى وماوى كوزلى اشخاصك بولنديغنى وفرنكجه دن مشتق اولديغنه احتمال وبر دكلرى بر طاقم عائله اسمنك موجوديتنى ايلرى سوره‌رك بالاده كى فكرى مدافعه ايدنلر هرحالده ياكلش بر اجتهاده سالك اوليورلر . فرانقلرك سوريه‌ده كچيردكلرى ايكى بچق عصر ظرفنده بويله كثرتلى بر نسلك ظهورينه سببيت ويردكلرينى ادعا ايتمك صافدر ونلقدر . بويله ملت حياتنده بالنسبه آز اولان مدت ظرفنده صليبيون بر ايكى موقع تاريخيدن باشقه هيچ بر اثر مادى بيله ترك ايده مديلر . موسيو هارتمان اسمنده بر المان مؤلفى سوريه‌ده فرانقلرك احفادندن اولان بيوك عائله‌لر حقنده تدقيقات اجرا ايده جكنى اعلان ايده‌رك اشبو تدقيقاتك بر قسمنى نشر ايتمشدى . (*) اثرنده بيت الشامبور اسمنك *Chambord* كلمه‌سندن مشتق اولوب اولمديغنده اظهار تردد ايديور .

ارنست رنان وپه‌ر لامنس كبى عالملر نصيريلرك وقتيله خريستيانلقله متدين اولدقلرينى ادعا ايديور . بو فكرى قبول ايدن ديكر ذوات دليل قبيلندن ديبورلركه : اساساً نصيرى كلمه‌سى نصرانى كلمه‌سنك اسم مصغريدر . يوكا بناءً نصيريلره كوچك خريستيان *Petites Chrétiens* ديمك دخى ممكندر . وبو يكى توجيه بر چوق كتابلره بيله كچيرلمشدر . فقط عربجه‌نك اك بسيط قواعدينه واقف اولنلر بو اشتقاقك عدم اصابتنى درحال تسليم ايدرلر . نصرانى كلمه‌سنك مصغرى ادعا اولنديغى وجهله نصيرى دكل نصيرا نيدر . بوندنبشقه ١١ نجى عصر ميلادى مؤرخلرندن حلب مترپوليدى ابو الفرج نصيريلرك

(*) Das Liwa el-Ladkije und Naye Urdu, ZDPV., t. XIV.

منشألرينى ايچه قاريشديرمق ايستمش وفقط خريستيانلقلرينه دائر هيچ بر ادعاده بولنمامش ايدى . فرنك مؤلفلرى آره‌سنده بويله غريب ادعاده بولنان ذوات نادر دكلدر . نته‌كيم ايتاليالى ماريتى *Mariti* مذهب دينيلرى اسملرندن بيله اكلاشيله‌بيلن يزيديلرك ژه‌زويتلره منسوب اولدقلرينى بر ديكرى درزيلر ايچون صليبيوندن *Dreux* نام قوانسز قونتنك احفادندن بولندقلرينى ادعا ايتمشلردى .

تدقيقات جديهٔ علميه‌دن مستبان اولديغنه كوره نصيريلر طقوزنجى عصر ميلادى رجالندن وشيعيلرك ١١ نجى امامى «حسن العسكرى» اتباعندن محمد بن نصيره اضافةً تسميه اولنمشلردر . مذهبلرى اسماعيليلر ككنه‌مشابه اولمغله برابر هر ايكى فرقه سالكلرى اره‌سنده درين خصومتلر موجود در.

بتون رجال دينيه بر هالهٔ خرافيه‌يه بو روندیكى كبى محمد بن نصير دخى بو عنعنه ايچون بر استثنأ تشكيل ايده‌مه‌مشدر . نصيريلرك ادعا سنه كوره محمد حضرت معاويه وزراسندن اولوب خفى بر صورتده نصيرى مذهبنه سالك اولان نصير اسمنده‌كى ذاتك اوغلى ايمش . اموية دولتنك مؤسسى زماننده احمد البنا اسمنده بر آدمك نصيرى مذهبنه سالك اولديغى خبر آلنه رق احراقى ايچون آتش حاضر لانمش حريف اوچ دفعه اتشه عرض اولنديغى حالنده هر دفعه‌سنده يزيد بن معاويه صورتنه منقلب اوليور وطبيعى خليفه اوغلنى ياقمقه قيمه مايورمش . بو منظره‌دن متأثر اولان نصيرى وزير احمدى قورتارمق ايچون يكانه اولادينى معاويه‌يه تقديم ايده‌رك ياقلمسنه مساعده‌سنى استحصال ومظلوم نصيرى‌يى احراق ايديلان چوجغى يرينه تبنى ايتمشدى. احراقدن صوكره حضرت جبرائيل ١١٥ ياشندن صوكره بر نصيرى‌يى احراقدن قورتارديغندن دولايى ايكنجى بر چوجقله مكافات ايديله‌جكنه دائر وزيره مژده كتيرمش وبر مدت صوكره اختيار قاريسى بر چوجق دها طوغورمش ايمش كه اشبو عطيهٔ آلهيه محمد بن نصير اوليور .

كتاب المجموعك برنجى ودردنجى سوره لرنده ذكر اولنان «ابى شعيب محمد بن نصير العبدى البكرى النميرى» شيعيلرك اونجى امامى «حسن آخر العسكرى» نك بابى ايدى . ديمك اوليوركه نصيريلرك رئيس طقوزنجى عصر ميلادينك نصف اخيرنده ظهور ايتمشدر «٢٦٠ هـ» . اغلب احتماله كوره كنديسى كوفه‌لى وفقط اصلاً ونسباً عجم اولوب عبدى كلمه‌سندن ده اكلاشيله‌جغى وجهله قبائل عربيه‌دن برينه مولى صفتيله التحاق ايتمشدى .

بعضيلرى نصيريلرك حضرت علينك آزاد ايتديكى كوله لردن «نصير» ه منسوب وبناءً عليه عراقلى اولدقلرينى وديكرلرى انصار حضرت پيغمبريدن وحجاز قطعه‌سى مهاجرلرندن بولندقلرينى ادعا ايدرلر . بر قسمى اساسسز اولان بو ادعالر حالا بر حقيقت علميهٔ

محضه حالنى اكتساب ايده‌مه‌مشدر . آتيده‌كى فصل بو نقطه‌ى لايقيله تنوير ايده بيله جكدر .

[٤] — **نصيريلرك تاريخچه‌سى** : رومالىلر زماننده‌ن عصر حاضره قدر . — نصيريلر رومالىلر زماننده دخى موجود ايدى . يونان مؤرخلرندن استرابون برنجى عصر ميلاديده نصيريلرك قنيكه‌ليلره قارشو عادتا مستقل بر حالده موجوديتلرينى محافظه ايتديكلرينى خبر ويريور . خريستيانلق هر نه قدر بيوك بر شدتله سوريه بتيرستلرى اره‌سنده تعميم ونشر ايدلدى ايسه‌ده داغلرى اسكان ايدن نصيريلر بو پروپاغاندادن خارج قالمشلردى . سوريه نك اوته سنده بر يسنده خراب بر حالده كشف ايديلن ٥ نجى و٦ نجى عصر ميلادى اسلوبنده‌كى كليسالردن نصيريه ممالكنده بر نشانه‌يه تصادف ايدلمامسى مدعا مزى تأييد ايدر .

اغلب احتماله كوره يدنجى عصر ميلاديده اسلاملر بيله بو يوكسك داغلرك هرطرفنى ضبط ايده مه‌مشلردى . نصيرى اسمنه تاريخ كتابلرنده انجق ١١ نجى عصر دن اعتباراً تصادف اولنيور . اهل صليب اردولرى نصيريه داغلرينى مختلف يرلردن قطع ايندكلرى كبى صلاح الدين ايوبى دخى بتون نصيريلرى تحت اطاعتنه آلمغه موفق اولمشدى .

١٢ نجى عصر ميلادى ابتداسنده اسماعيليلر فرانقلرك سوريه‌ده ايقاع ايتديكلرى عدم انتظام وتشوش اداريدن استفاده ايتمكه قيام ايله اولا شام قربنده‌كى بانياس قصبه‌سنى ضبط ايتديلر ايسه‌ده مدافعه ومحافظه‌سنه موفق اولميه‌رق مغلوب اولمشلر ونصيريه داغلرينه التجا ايتمكه مجبور قالمشلردى . رئيسلرى «شيخ الجبل» بو حواليده‌كى قدموس ، كهف ، مصيد ، قاهر ، مانيقه ، خوابى وحتى مرقب شهر وقصبه لرينى ضبط ونصيريلرك بر قسمنى تحت اطاعتنه آلمش ايدى .

بو صره لرده شيخ الجبل بولنان رشيد الدين سنان اسماعيليلر ايله نصيريلر آره سنده‌كى نفرت ومخاصمته رغماً برچوق داغلرى كندى فرقهٔ دينيه سنه ادخاله موفق اولمشدى .

اون طقوزنجى عصر ابتدا سنده نصيريلرك منقسم بولندقلرى بيوك عشيرتلردن بيت رسلان قوت ونفوذ جه بتون همجنسلرينه تفوق ايتمشدى . دشمنلرى بولنان اسماعيليلرله ايچه مجادله ايتدكدنصكره مصيد قصبه سنه هجوم ايله ايله بتون اهالى بى قيليجدن كجيرمشلر ايدى . اوصره لرده شام ايالتى بونلر اوزرينه بش بيك كشيلك برقوت اعزام ايلمش ايسه‌ده عسكر برقاچ كوى ياغما ايتمكدن باشقه برايش كوره مدى .

مصرلى ابراهيم پاشا اردوسيله سوريه قطعه سنى ضبط ايتمكه كلديكى وقت (١٨٣٢ — ٣٣) صافيتا منطقه سنده حاكم اولان شمسين عشيرتى قارشو دورمغه تشبث ايتمكله شقه‌يه

كلمين مصرلى پاشا بوعائله رؤسا سنى قتل ومواقع مستحكمه لرينى تخريب ايتمش ايدى .

١٧٥٤ سنهٔ ميلاديه سنده كى عثمانلى — روس اختلافندن بالاستفاده حما قصبه سنه يقين لوكبه قريه لى ومتاوره عشيرتنه منسوب اسماعيل بك اسمنده بر نصيرى رئيسى اظهار عصيانله آزمدت ظرفنده برچوق نصيرى عشايرينى زير اطاعتنه آلمغه موفق اولمشدى . عصيانتك بو درجه سهولتله ياييلديغى كورن اسماعيل صافيتا قضا سنه كلەرك وكنديسنه جبل مشيرى عنوانى ويره‌رك نيم مستقل بر صورتده ادارهٔ امور ايتمكه باشلادى اوصره‌ده پك مهم مسائل خارجيه ايله اشتغال ايدن حكومت موكزيه ادارهٔ مصلحتى‌دها موافق كوره‌رك اسماعيل خيرى بكى دره كشده والى تعيين ونصب ايتدى .

بكى والى عادتا كوچك قطعه‌ده بر سراى حياتنى تأسيس ايتدى . وقتيله داغليلرى تيتره‌تن رسلانلر ، شمسينلر ، خياطينلر يكى افنديلرينى ممنون ايتمك ايچون اللرندن كلنى يامقده قصور ايتميورلر وهر كس قورقودان ظلم واعتسافدن بو صورتله كنديلرينى محافظه ايديورلردى .

نصير منطقه سنده‌كى ١٢٠٫٠٠٠ كشيلك بر كتله‌يه حاكم مطلق كسيلن وهردرلو ارزوسنى بلا تردد قوه‌دن فعله چيقاره‌بيله‌جك بر درجه‌يه واصل اولان اسماعيل بك نهايت سطوت وقدرتيله متناسب بو صورتده وسعت پيدا ايدن طمعنه مغلوب اوله‌رق حكومت مركزيه‌دن حصن الاكراد قلعه‌سنك دخى كندى منطقه‌سنه الحاق ايدلمسنى طلب ايتدى ، طلبنده موفق اولمشكن سوريه سنيلرى سوريه‌ده امثالسز اولان بويله بر قلعه‌نك نصيريلره تسليم ايدلمسنه قارشو اعلان عصيان ايلديلر . طرفين آره سنده محاربه‌لر وقوعه كلدى . حكومت طبيعى سنيلر طرفنى التزام ايده‌رك كنديلرينه بش بيك كشيلك بر قوت اعزام ايلدى . قوماندان طاهر پاشا بر چوق يرلرده اسماعيل يكى تضييق ايده‌رك نهايت مسقط‌رأسى اولان لوكبه قريه‌سنه قدر قو واولادى . اسماعيل بوراده ينه بر نصيرى طرفندن قتل ايدلدى . اسماعيل بكك قتلندن صوكره حكومت نصيريلرى دوغريدن دوغرى‌يه اداره ايتمكه باشلاه‌رق بر طاقم تشكيلات اداريه‌يى دخى قوه‌دن فعله اخراجه موفق اولدى . فقط شوراسنى انكار ايتميه‌لم كه نصيريلرينه ظلم واعتسافدن قورتوله‌مادىلر . ١٨٧٠ و١٨٣٧ سنه‌لرنده‌كى نصيرى اختلاللرى بو سؤ اداره‌دن نشئت ايتمشدر .

اسماعيليلرك ١١ نجى عصر ابتدالرنده‌كى مهاجرتندن اول نصيريلر آره‌سنده سريانجه متعمم ايدى شمديكى نصيرى لسانندە بو اسكى لساندن ايچه كله‌لر باقى قالمشدر . داغلرده ايچه كثرتلى اولان يونان كتابات قديمه‌لرندن وقتيله سريانچه‌دن اول يونانجه‌نك دخى منتشر اولديغى استدلال اولنمقده‌در .

[٥] — **نصيرى دينى** — احوال عموميه‌لرينى تدقيقه مأمور ايدلديكمز نصيريلرك امور دينيه‌سى عقائد ايله نماز دعا مراسمندن وغايت جزئى بر طاقم اخلاقياتدن تركب ايتمكده‌در .

عقيده‌لرينك برنجيسى اوچ شخص آلهيدن تركب ايدن تثليثدر . اشبو اشخاص ثلاثه‌نك برنجيسنه معنى ايكنجيسنه اسم واوچنجيسنه باب ديرلر . معنادن غيب مطلق قصد ايدرلر ؛ اسم معنانك بر تظاهر خارجيسى وباب ايسه اول غيب مطلقه دوغرى ايصال ايدن بر طريقدر . اسكيدن نصيرى عالملر اشبو واحد ولايتجزى تثليثى خريستيانلرك درميان ايتدكلرى ادله‌نك بر قسمندن استعانه ايتمك صورتيله ايضاح وتفسيره غيرت ايدرلردى . قصه‌دن حصه چيقارمق ايستين بيروت ملغا يسوعيه مكتبى معلملرندن مستشرق پەر لامنس نصيريلرك اسلاميتدن اول نصرانيته سالك اولدقلرينى ادعا ايديور . واشبو ادعاسنى اثبات ايتمك ايچون نصيريه داغلرينك متعدد يرنده خراب بر حالده كليسا آثارينه تصادف ايتديكنى ايلرى سوريور . قارئ اشبو ادعا قارشوسنده متيقظ بولنمسى لازمدر . مستشرق مذكورك منسوب اولديغى ژيزويت جمعيتى افرادى اللرندن كلسه بتون كائناتى خريستيان پاپار . پەر شيخو « شعراء النصرانيه » نام كتابنده خاطره كلمين بر چوق غريبه‌لر درميان ايتمه مشمى ايدى ؟ زمان جاهليتده يتشن بر چوق عرب شعراسنى خريستيان ياپميورمى ايدى ؟

نصيريلر مراسم دينيه‌لرنده ايچه خريستيانلغك تحت تأثيرنده قالمشلردر . بو جهتى ممكن اولديغى قدر ايلريده توضيح ايده جكز . مستشرق دو سسو *Dussaud* نصرانيتك نصيريلر طرفندن وقتيله قبول مؤخرا ترك ايدلديكى ادعاسنى رد ايديور ومدعاسنى اثبات ايتمك ايچون بر چوق دلائل سرد ايديور . بو ايكى مستشرقك آثارينى اقويانلر مزعج بر تردد آره‌سنده قاليور . ايشته هنوز واضح بر صورتده حل ايديله‌مين نقاط مهمه‌دن بر يسى‌ده بودر .

ديانت نصيريه‌يه سالك اولان بتون افراد بروجه آتى درت شعبه‌يه انقسام ايتمكده‌در : حيدريه ، شماليه وياشميه ، كلازيه ويافريه ، غيبيه . اشبو انقسامك يالكز تفرعاته عائد اولديغنى اونوتماماليدر . نصيريلرك مقدس « كتاب المجموع » لرى بتون افرادى بر وحدت دينيه اطرافنده جمع ايتمكده‌در .

نصيريلر زمانى ، هر بر الوهيتك تمثالى اولمق اوزره ، يدى دوره تقسيم ايديورلر . اشبو تقسيم اسكيدن هفته‌نك يدى كونه انقسامندن نشئت ايليور . اسماعيليلره كوره زمانك منقسم بولنديغى يدى دورك هر برنده بر پيغمبر ناطق ظهور ايدر . بو ذات يالكز بر ديانتك اساساتنى نشر وتعليمه مأموردر . بر ده هر بر نبيدن صوكره شريعتنى

اتمام ایتمسی ایچون ایکنجی درجه‌ده یدی امام دها واردرکه بو یدی ذاتك برنجیسی ناطقك بر «اساس» ی مشابه‌سنده تلقی اولنیور. آدم، نوح، ابراهیم، موسی؛ یسوع ومحمد علیهم السلام، محمد بن اسماعیل بن جعفر بو شرائط تحتنده پیغمبر لکلرینی نشر واعلان ایتمشلردی.

ینه مذکور فرقهٔ دینیه‌یه کوره حضرت پیغمبره قوة الظهر اولان ائمهٔ سبعه شونلردر: حضرت علی (محمد الناطقك اساسی) حسن، حسین، علی ابن حسین، محمد بن علی، جعفر بن محمد، اسماعیل بن جعفردر

اسماعیلیلر حضرت محمدك شریعتنی نشر وتعلیم ایده‌ر انبیای سته‌نك دخی کلمش وکچمش اولدیغنه وبناءً علیه باشقه بر مهدینك وردینی بکلمك ایجاب ایتدیکنه اعتقاد ایدییورلر. نصیریلر بو ادعای رد ایله دییورلرکه زمانك یدنجی دوری الوهیتك یدنجی دفعه اوله‌رق علی بن ابی طالبك شخصنده تجلی ایتمسیله کسب شرف ایلمشدر.

باطنیلر [*] انجق اسماعیل بن جعفرك وفاتندن صوکره انقسامه اوغرامشلردر. بونلرك بر قسمی مشار الیهك وفاتندن صوکره ینه امامتی باقی قالدیغنه وکونك برنده مهدی صقتنده تکزار ظهورایده جکنه اعتقاد ایدر. دیکر فرقه‌لر اماملغك اسماعیلك برادری موسایه انتقال ایتدیکنه قائلدر [*] نصیریلر جه معتبر اولان کتب مهمه‌دن «مجموع الاعیاد» رساله سی اماملری صایارکن جعفر دن صوکره اسماعیلی دکل بلکه موسایی ذکر ایدیبوو محمد بن نصیرك سیعیلرك اونبرنجی اماملری بولنان (حسن العسکری یه طرفدارلق کوسترمسی یوزندن اتباعی بولنان نصیریلرك امام مذکورك جدی بولنان موسایی طانیه‌رق اسماعیلیلرجه امامتی معتبر اولان اسماعیل بن جعفری رد ایتمه‌لری لازمه مسکلیر. بونکله برابر نصیریلرینه اماملرك عددینی یدی اوله‌رق کوستریورلر. کتاب المجموعك یدنجی سوره سنده بوکا دائر صراحت واردر.

نصیریلر معبود مقدس ایچون غیب نقطهٔ نظرندن واحد اولدیغنه وفقط تظاهرات خصوصنده تعدد ایده‌رك اجسامده دخی حلول ایتدیکنه واشبو اجسام ایسه عالمی اداره ایدن کواکب سبعه دن باشقه برشیء اولمدیغنه قائلدرلر.

حتی اسماعیلیلرك برقرقه‌سنه کوره حضرت محمدك اساسی بولنان علی بن ابی طالب بتون سرینی بنی ذیشانه فاش ایتمکله برابر معنایی اعطا ایتمکدن استنکاف ایتمشدی. تعبیر آخرله «معنی» کندی شخصنده قاله‌رق بو صورتله ایکنجی بر دیننك ظهورینه مساعد برزمین حاضر

[*] (Réné Dussaud) نك نصیریلر تاریخی ص ۴۲

لامش اولیور. نصیریلر ایسه حضرت علی‌یی الوهیت درجه‌سنه اصعاد ومعنی عنوانی حائز بتون اساسلره ینه برر الوهیت اسناد ایلمشلردر.

اشبو ایکی فرقه اره‌سنده غایت بارز فرقلر واردر:

اسماعیلیلر عقل کلك تجسد ایتمش برشکلی اولان ناطقلری تظاهرات آلهیه‌نك ایلك ممثللری مشابه سنده تلقی ایدرلر. حتی حاکم بامر الله ورشید الدین سنان الوهیتی ادعا ایدرکن کندیلرینك یدنجی ناطق اولدقلرینی ایلری سورمشلردی.

اسماعیلیلره نصیریلردن زیاده یقین اولان درزیلرجه «اساس»لر ناطقلرك مادونده در. اسماعیلیلرك خفی اولان عقیده‌لرینه کوره حضرت علی پیغمبر اسلامدن دخی بیوکدر. (*)

نصیری دیننده علی — الله کلمه‌سنه مرادف طوتیلان معنایه بر قیمت خصوصیه ویرلمکده در. خریستیانلرجه یسوع کلمة الله اولدیغی کبی نصیریلر نزدنده دخی علی «معنی» دن باشقه برشی دکلدر. بوکا بناءً اشبو عقیده‌یه «معناویه» دخی دیرلر.

درزیلر بو خصوصده نصیریلردن تمامیله آیریلیورلر. حمزه بن علی بونلری شدتله تنقید ایده‌رك دییورکه: نصیریلرك اعتقاد ایتدیکلری کبی «معنی»یی علی بن ابی طالبده تمثیل ایدنلر وعلی‌یه طاپانلر دنیا وآخرتده رحمت ربانیه‌دن محروم اوله جقلردر. (**)

علمای اسلامیه دن بن تیمیه فتا وای مشهوره‌سنده اشبو اعتقاددن دولایی نصیریلره دها شدتلی وآتشین بر صورتده هجوم ایتمکده‌در.

حضرت علی واولادینك امویه‌پرنسلرندن کوردکلری ظلم واعتساف برچوق فرق اسلامیه‌ده آل علی‌یه قارشی فضله محبت ومربوطیتك حصولنه سبب اولمشدر اشبو حالت روحیه مجمستانده دها بارز برشکل اکتساب ایده‌رك سرعتله انتشار ایتمش اولان اسلامیت ایچون عادتا تهلکه لی برنك آلمش ایدی.

شیعه وخارجیه ایله بونلردن تشعب ایدن سائر اسلام فرقه‌لری بعضا نص قرآنه منافی برطاقم عقیده‌لر بسلمکه قدر وارمشلر؛ خلفای اسلامیه وسائرسنی حکومتلر بونلری صوابه ارجاع ایتمك مقصدیله شدت وحتی ظلم وجور استعمال ایتمشلردی. فقط شیعیلك ینه سرعتله انتشار ایتدی.

اسلامك مشهور عالملرندن ابن حزم بوفرقه لره هجرم ایدرکن دییورکه:

فرق شیعیه‌دن بعضیلری او قدر ایلری کیدییورلرکه علیده دخی کندیسندن صوکره کلن اماملرده برالوهیتك موجودیتنه قائل اولیورلر. دیکرلری قرآن کریمك معنای ظاهریسنی

(*) «رنه دوسسو» نصیریلر تاریخنك ۴۵ نجی صحیفه‌سنده بونی براستثنا اولمق اوزره قید ایدییور. حال بوکه اسماعیلیلرجه عمومیتله «اساسلر ناطقلرك مادونده‌در» صورتنده‌کی عقیده‌لری کتابمزك (۱۱۸) نجی صحیفه‌سنده بیلدیرلمشدی.

(**) حمزه بن علی بو هجومی یاپارکن درزیلرك عقیدهٔ عمومیه‌سنی اونوتیور،

تحریفه بیله قالقشیورلر . مثلا سما کمه سندن محمد وارض کلمه سندن اصحاب کرام مقصود ایمش قرآنده‌کی عمل صالح وعدل کلمه لرندن حضرت علی اکلاشیاملی و (الجبت والطاغوت) کلمه لری آلتنده ابو بکر وعمر مستتر ایمش . صلاتدن امام ، زکاتدن مومی الیهه ویریلن اموال ؛ صحبدن ینه مومی الیهه ایدیلن زیارت مقصود ایمش .

نصیریلر دینی بشنجی عصر هجرینك ایلك سنه لرنده انتشار ایتمش وحالا اسکی شدتنی محافظه ایلمکده بولنمشدر. سالکلری اللهك وحدانیتنه قائل ایسه لرده اشبو الوهیتی حضرت علینك شخصنده تمثیل ایتمکده اتفاق وعلی الله عباره سنك یانی باشنده علی الاعلی کلمه سنی دخی قبول ایلیورلر

فاطمیلردن حاکم بامر الله علی‌یه اسناد اولنان اشبو شخصیت الهیه‌یی توسیع ایلیه‌رك کندینی اللهك برتمثال مشخصی اولدیغنی اعلان وبو صورتله وزیر خاصی بولنان حمزه‌نك معاونت فعلیه‌سیله درزیلکی تأسیس ایدرکن نصیریلرك بالاده ذکر اولنان عقیده لرندن استعانه ایلدیکنده شبهه ایتما ملیدر . رشید الدین سنان دخی عین حرکتده بولنمشدی .

نصیریلر اسلاملرك ادعا واعتقادلری خلافنه اوله‌رق دیرلرکه :

« علی بن ابی طالب واحد ولا یفنا اولدیغی کبی هر زمان حاضر وهر یره ناظردر . کندیسی ضیالرك ضیاسی اولوب بتون کواکب وسیارات نورلرینی اشبو فوارهٔ لا تفنادن اقتباس ایتمکده‌در . قیالرك تجزیسی ، دکزلرك وحتی بالجمله مساعینك تکونی اونك اراده‌سنه تابعدر . بتون مملکتلری یوق ایدن علی مادی بر اورتو ایله مستور دکل بلکه ذرات آلهیهٔ ضیائیه‌سنه بو رونه‌رك اختفا ایتمشدر. معنی کندیسندن باشقه برشی دکلدر، ظاهراً امام وفقط صورت خفیه‌ده اللهدر . ابو بکر ، عمر وعثمان شیطانك برر تمثالیدر . جهاد مقدس علی ایله سائر پیغمبرلرك انسانلر کبی بیدکلرینه وایچدکلرینه وقادیندن دوغدقلرینه قائل اولان فرقه‌لره قارشو دخی توجیه ایدلملیدر (*) عین جزا عقیده‌یی فاش ایتمك صورتیله نصیریلکه خیانت ایدنلره قارشی تطبیق اولنملیدر (**) . »

دیمك اولیورکه نصیریلر الوهیتك حضرت علیده حلول ایتدیکنه قائلدر . کتاب المجموعك اونبرنجی سوره سنده‌کی « اشهد بان لیس آلها الا علی بن ابی طالب الاصلع المعبود» عباره‌سی عقیدهٔ اساسیه‌لری حقنده صریح بر فکر اعطا ایتمکده‌در . اماملر یوزنده علی‌یی تمثیل ایدییورلر. شمدیکی حالده اماملر موجود اولمدیغندن افرادك بتون حیات دینیه ودنیویه‌سنه حاکم طوتیلان شیخلر اماملرك مقامنی اشغال ایتمکده درلر. نصیری نه جنسدن اولورسه اولسون اك اوفاق برایشه مباشرت ایتمزدن اول شیخك اولبابده کی

(*) کتاب المجموع سوره‌لری

(**) کتاب الباکوره .

رأینی آلمغه مجبوردر .

کتاب المجموعك بشنجی سوره سنده نصیری دییورکه « ...واشهد بان السید محمد خلق السید سلمان من نور نوره وجعله بابه وحامل کتابه » .

باکوره صاحبی سلیمان افندینك ویردیکی ایضاحات دها صریحدر :

نصیریلر حضرت علینك اب وحضرت محمدك ابن وسلمان فارسینك ده روح القدس اولدقلرینه وسلمان فارسینك بتون کائناتی اداره ایله موکل اولان بش یتیمی خلق ایتدیکنه اعتقاد ایدرلر . اشبو یتیملردن مقداد بن الاسود الکندی کوك کورلمسنی، زلزله وصاعقه‌یی خلق ایتمش؛ابو الدر الغفاری کواکب سیاره وثابته نك حرکاتنی تنظیمه وعبدالله بن رواحه الانصاری روزکارلری اداره یه وارواح بشری قبضه مأمور طوتلمشدر . عثمان بن مظعون النجاشی اجسامك حرارتنه وامراض بشریه یه باقار قنبر بن کادان الدوسی ایسه ارواحی تکرار اجسامه ارجاع وادخال ایدر.

اشبو تثلیث ع — م — س سری نامنی الان مقدس برر مزایله افاده اولنمقده درکه بو افاده نك نصیری مراسم دینیه سنده یك بیوك بررولی واردر . ع دن علی م دن محمد وس‌دن سلمان فارس مقصوددر. کتاب المجموعك دردنجی سوره سی اشبو رمزك قدسیت واهمیتنی اوزون اوزادی‌یه تعریف ایدییور :

« احسن توفیقی بالله وطریقی لله واحسن سمعی واستماعی من شیخی ومرشدی المنعم علی کما انعم الله علیه بمعرفة ع م س وهی بشهادة ان لا اله الا علی بن ابی طالب الاصلع الانزع المعبود ولا حجاب الا السید محمد المحمود ولا باب الا السید سلمان الفارسی المقصود ... »

ترجمه سی

الله سایه سنده ایدیندیکم امداد ومظاهرتله اللهه قدر بنی ایصال ایدن یول وینه اللهك کندیسنه بخش ایتدیکی نعمتله بنی منتدار ایدن سیدم واستاذم ومدیرم اولان شیخمدن ایشتدکلرم وایدیندکلرم نه کوزل ! کندیسی آتیده‌کی ع م س سرینك معرفتنه مظهر اولدی : آلنی وشقاقلری سیرك صاچلی علی بن ابی طالب المعبوددن باشقه بر اللهك وسید محمد المحموددن باشقه بر حجابك وحضرت سلیمان فارسی المقصوددن باشقه بر بابك عدم موجودیتنه شهادت ایتمکدر . »

شو عباره‌لرله برابر دها اول ذکر ایدیلن جمله‌لری بر وجه آتی خلاصه ایلك قابلدر :

ع	م	س
علی	محمد	سلمان
معنی	اسم	باب

نصیریلر : « بابه دوغری ایلرولرم واسم اوکنده رکوع ایدرم ومعنایه طاپارم » دیر-
لرکه بوندن دخی حضرت علینك هرکسدن اقدس اولدیغنه اعتقاد ایتدکلری استدلال
اولنور . بوندنباشقه اوقات خمسه کندیلرنجه اشخاص مقدسهٔ خمسه‌دن کنایه‌در . صلاة
ظهر محمد صلاة عصر فاطمه ویاخود غلط تعبیریله فاطر صلاة مغرب حسن ، صلاة عشا
حسین وصلاة صبح محسن نامله‌رینه ادا اولنور . وبوکا علاوة دیرلرکه اساساً بو اشخاص
خمسه‌ده حضرت علینك الوهیتنه قیاساً بر الله تمثل ایتمشدر . غرابتك منتهاسنی اکلاتمش
اولمق ایچون دییه‌لمکه نصیریلر الله تعالانك وحدانیتنده اختلاف ایتمزلر وکندیلرینی اهل
التوحید لقبیله توسیم بیله ایدرلر ! .

[٦] — **نصیریلرك اقسامی** — (حیدریه فرقه‌سی) — اسملری ارسلان معناسنه اولان
حیدره‌دن مشتقدر . بونلر اسکی عقیدهٔ دینیه‌لره تمسك ایتمه‌رك معتقدات اجنبیه‌یی سهولتله
قبول ایتمکله شهرتشعاردر . شمسك حضرت محمد وقمرك سلمان الفارسی اولدیغنه اعتقاد
ایتمکی سائر فرق نصیریه‌یه ترك ایدرلر . فنیکه‌لیلر زمانده نصیریلرك اجدادی ارواد جزیره‌سی
دینك تحت تأثیرنده قالمشلردی . داغلرنده اسقالون *Ascalon* وآستارته *Astarté*
آلهه‌لرینه مخصوص معبدلر بیله انشا اولنمشدی . شمدیکی حالده بر طاقم اهالینك شمسه ،
قمره ویاسمایه طاپدقلرینی کورمك فنیکیا عقیدهٔ قدیمهٔ دینیه‌سنك هنوز جانلی اولدیغنه
وقوف کسب ایتمك دیمکدر . نصیریه داغلرنده وقتیله آلههٔ محلیه‌دن برینك نامنه انشا
ایدیلن بیوك بوتوسه‌سه *Boetocécé* معبدینك یرنده الیوم خراب ومهمل بر حالده
(حصن سلیمان) موجوددر . فقط یانی باشنده‌کی مقام نصیریلر طرفندن زیاده‌سیله حرمت
کورمکده‌در . وحتی فنیکه عادات دینیه‌سندن قالمش اولمسی پك محتمل اولان کنیج قیزلرله
ارکك حیوانلرك وقف وتخصیصی حالا متعممدر .

(شمالیه ویا شمسیه فرقه‌سی) — بوفرقه‌یه منسوب اولان نصیریلر سمادن باشقه برشی
اولمیان ومعبود اعظم اولان علی بن ابی طالبك حضرن محمدی تمثیل ایدن کونشده اقامت
ایتدیکنه قائلدرلر . کتاب المجموعك ۱۱ و۱۲نجی سوره‌لرنده علینك قرص شمسده تجلی
ایتدیکنه اشارت واردر . شمالیلرك عقیده‌سی حضرن علی یه قارشو یپانجیلر طرفندن
نصیریلر ارەسنده نشر وتعمیم اولنان حرمت ومحبتك اسکی بر دین محلی ایله امتزاجندن
تکون ایتمشدر . سوریه‌نك اسکی اقوامی شمسده (*Helios*) تمثل ایدن بعل‌سامین اسمنده

بر معبوده طایدقلری کبی شمالیلر دخی بعل سامنك یکی بر شکلی اولان علی بن ابی طالبی
شمسده اسکان ایتدیررلر . شمالیلر کلمه‌سی شمالدن مشتق اوله‌رکدر . فقط نصیریه
داغلرینك قسم شمالیسنده ساکن اولنلرك قسم اعظمی حیدری اولدیغنه کوره اشبو وجه
تسمیه لایقیله توضیح اولنه‌میور .

حضرت محمد — شمالیلر نظرنده — حضرت علینك اسم ومقری وبتون قدرت
وقوتنی حائزدر . ایکیسی کیجه‌لری بر برینه قاریشیوز وکوندوزلری آیریلیورلر محمد
شمسدن باشقه برشی دکلدر . بوندن دولاییورکه شمالیلرك بعضلری شفقه دخی عبادت
ایدییورلر .

۳ ایلول ، ۱۷ مارت و۱٦ تشرین اوله نیسان آیلرنده نصیریلر بایرام یاپدرق بخور
یاقارلر وشراب استعمال ایدرلر . بو عادت کندیلرینه خریستیانلردن دکل بلکه اقوام
قدیمهٔ شرقیه‌دن انتقال ایتدیکنه اینانملیدر . معلوم اولدیغی اوزره نصیریلر بر قسم حیواناتك
اکلاندن امتناع ایدرلر . اشبو ممنوعیتی کندیلرینه اسلامیت تحمیل ایتمش دکلدر ادعا
لرینه کوره معنی (علی) دوه‌یی ، طاوشانی وییلان بالغنی ؛ اسم (محمد) خنزیری ، قسانی
ارکك حیواناتی ؛ باب (سلمان) دخی انطالیه کولنده وعاصی نهرنده بولنانی « صاللور »
نام بالغی منع ایتمشلریمش . حقیقت حالده اشبو ممنوعیت اسلامیتدن اولکی دیانتلرده موجود
ایدی . هر حالده تورات وقرآن کریمدن اول سوریه‌لیلر کندیلرینی بالاده ذکر اونان
قیود ایله تقیید ایتمشلردی . الحاصل شمالیلر عقیدهٔ حاضره‌لریله بر چوق مسائلده حران
بلدهٔ قدیمه‌سنك عادات وعنعنات دینیه‌سنه یك زیاده تقرب ایدییورلر .

بالاده وظیفه‌لری بر برر تعداد اولنان واکثر یا میکائیل ، اسرافیل ، عزرائیل ،
دردائیل ، سالسیائیل ایله تفسیر اولنان ایتام خمسه اسکیلرك طاپدقلری . زحل ، مشتری ،
مریخ ، زهره ، عطارد نام کواکب خمسه‌دن باشقه برشی دکلدر . حرانك پتیرست اهالیٔ
قدیمه‌سی وقتیله اشبو کواکبدن هر بریسنك ایریجه بر الوهیت مقری اولدیغنه وبو
الهه‌لرك وظائفی بوقاریده ایتام خمسه‌یه توزیع اولنان اعمال دائره‌سنده معین اولدیغنه
اعتقاد ایدرلردی . کورلدیکی کبی اره‌ده‌کی مشابهت پك بارز ونظر دقتی جالبدر .

(کلازیه ویا قمریه فرقه‌سی) — بو فرقه منتسبلری شمالیلرله اختلاف ایدییورلر . شمالیلر
کونشی تقدیس ایتدیکلری حالده قمرلر ویا کلازیلر بالعکس قمره اهمیت ویریبیورلر . بونلره
کوره وحدانیت صمدانیه قمرده حلول وکتاب المجموع سوره‌لرنده اعلا ایدیلن قدسیت
الهیه کونشده دکل بلکه قمرده تجلی ایتمشدر . حضرت علی بر مدت ارضده یشادقدن
صوکره قمره عروجله اورا سنی اسکان ایتمش وبو صورتله قمرك مظلم اولان قسمنی
تشکیل ایلمشدر . کندیسی الیوم غیر مرئیدر . فقط نصیریلر جسمانیتدن تجرد ایده‌رك

ايلريده اجسام نورانيه حالنده سماده اخذ موقع ايده جكلرى وقت حضرت على كنديلرينه كوك ياقوت پارلا قلغيله كورونه‌جك ايمش .

كلازيلر قمره عبادتلرندن دولايى سائر نصيريلرك تنقيد لرينه دوچار اولدقلرى كبى كنديلرى دخى شماليلرى « محمدك الوهيتنه اعتقاد م واردر » جمله سنى تكرار ايتدكلرندن وبومورله نبى اسلامى حضرت على‌يه ترجيح ايتدكلرندن دولايى مؤاخذه ايليورلر .

موضوع بحث ايتديكمز فرقه منتسبلرى اره سنده قرك ، وشماليلرجه كونشك بر عطيه مستثناسى وايك بر ممثل ذى احتشامى اولان شراب وياخود تعبير نصيريسيله « عبد النور » حقنده برچوق شعر وشرقيلر تداول ايتمكده در .

اشبو ايضاحاتدن مستبان اوليوركه نصيريلر وقتيله سريانى وفنيكه ليلرك ياپدقلرى كبى على محمد وسلمان اسملرى آلتنده سمايى ، شمسى وقمرى تقديس ايديبيورلر . تدمر اهاليسى . بعل سامن » اسمى آلتنده بر آله اعظمه » و « مالابك » نامى تحتنده شمس آلهه سنه ، واغليبول عنوانى آلتنده قمر آلهه سنه طاپيورلردى .

خلاصه شماليلرله كلازيلراره سنده كى اختلاف باب ومعنانك تفسيرى اطرافنده دولاشمقده‌در اولكلر معنانك سما وبابك قمر اولديغنه وكلازيلر ايسه عكسنه اوله‌رق حضرت على ديمك اولان معنانك قمر وسلمان فارسيدن باشقه برشى اولميان بابك دخى سما اولديغنه اعتقاد ايدرلر . هرايكى فرقه كونشك حضرت محمد اولديغنده اتفاق ايديبيورلر .

غيبه ويا « عابدو الهوا » فرقه سنه كلنجه بونلر اللهك وقتيله بريوزنده متجلى ايكن مؤخراً اختفا ايتديكنه وازمان حاضره نك غيب دورندن باشقه برشى اولمديغنه واللهك غير مرئى اوله‌رق هرير ده خاضر وناظر اولديغنه وبونك ايسه هوادن عبارت اولديغنه قائلدرلر بوكا بناءً باكوره صاحبى سليمان افندى بونلرى (هوايه طاپانلر) ايله تسميه ايديبيور .

نصيريلر باطنى وبناءً عليه كتوم اولدقلرندن دولايى لدى الايجاب اسلام وخريستيان وحتى يهودى اولدقلرينى ادعا ايتمكدن چكنمزلر . اسلاملرله يشاد قلرى ايچون نماز قيلار وبتون فرائضى ايفا ايدركبى كورونمك ايسترلر . حتى جامعلره كيده‌رك سنيلرله برابر ركوع وسجود دخى ايدرلر . فقط نماز جهرى اولماينى ايچون اونلر كتاب المجموعه‌كى سوره‌لرى تلاوت ايدرلر .

خوبينك نصيريلكك الك مهم اساسلرندن برينى تشكيل ايتمكده‌در . بو مذهب سالكلرى كنديلرينك كائنات برادياير كن برر منور ييلديز حالنده خلق اولندقلرينى وفقط معاصى ارتكاب ايتملرى اوزرينه جناب حق طرفندن سطح ارضه نفى واجلا اولندقلرينى ايلرى سوررلر . مخيله‌لرى پك كنيش اولمسى لازمكلن مؤسسلر ديرلركه دينـدار اولان نصيريلرك ارواحى اولومدن صوكره جسمدن جسمه انتقال ايده ايده نهايت بتون ذنوبدن

عارى بر حاله كله‌جك واوصره‌لرده بعث بعد الموت واقع اوله‌جق : نصيريلر اسكى حالرينه رجوع ايده‌جك يعنى جسمانيتدن تجرد ايده‌رك برر ييلديز حالنده كهكشان (مجره Voie Lactée) عالم سمائيسنده اسكى موقعلرينى اشغال ايده‌جكلردر . عاصيلرك روحى ايسه ينه برچوق اجسامدن كچدكدن صوكره تكرار يهودى برمسلم ويا برخريستيان صورتنده تمثل ايده‌جك وبويله‌جه برمدت تعذيب ايدلدنصكره بتون ذنوبدن كموش كبى طاهر بر حاله كلدكلرنده تكرار برر نجم حالنده سماده‌كى ملتداشلرينه التحاق ايليه‌جكلردر . حضرت على‌يه عبادت ايتمين اسلاملر مركب وخريستيانلر طوموز ويهوديلر ميمون صورتلرينه منقلب اوله‌جقلر ايمش . معاصىٔ بشريه‌دن شيطانلر خلق اولنديغى كبى شيطانلرك ارتكاب ايتدكلرى خطايادن دخى قاديلر ميدانه كلمشدر . بوندن طولاييدركه نصيريلر قاديلره غايت حقير بر نظرله باقارلر . كنديلرينه اسراردن وعقيده‌لردن هيچ بر شى اوكرتمزلر .

ماديلكدن تجردله ييلديز حالنه منقلب اوله بيلمك ايچون روحك يدى‌درلو استحاله‌يه معروض قاله‌جغنه دائر كتاب المجموعك ايكنجى سوره‌سنده صراحت واردر . اشبو استحاله لر نظريه‌سنك روحك سماوات سبعه‌يه صعود ايده‌جكندن باحث اولان وبابليلر طرفندن وضع اولنوب مؤخراً اسكى عجملره وحتى رومالياره انتقال ايدن عقيده‌نك بر شكل آخرى اولمسى پك محتملدر .

نصيريلر يكديكرينى ده‌طانيمق ايچون آتيده‌كى اشارتلره مراجعت ايدرلر : نصيرى كوينه كيرن بر يبانجى قريه اهاليسنه صورار :

— ايچكزده بنم عموجه‌مى طانيان وارميدر ؟

كويليلر ايسه :

— اسمى نه در ؟

— حسين

كويليلر جمله‌يى اكمال ايده‌رك

— ابن حمدان

يبانجى

— الحصيبى

ويا خود كويليلر يبانجى‌يه خطاباً :

— عموجه‌كك بزى‌نه قدردر ؟

— اون آلتى

— عمجه‌ك نره ده عطشنى تسكين ايتدى ؟

— « عين العلويه » ده

بونلردن باشقه نصيريلر اره‌سنده متعمم برايكى اشارت دها واردر .
شماليه فرقه‌سنك خواص طبقه‌ستجه طراش اولمق ، اصمه قباق ، بايه ، بيبر وطوماتس
يمك وسيغاره ايچمك جائز دكلدر . اشبو ممنوعيتى كلازيلر قبول ايتميورلر .

[٧] — **نصيريلكه دخول مراسمى** — نصيريلر مسائل دينيه‌يه اولان وقوف درجه‌سنه
كوره بر طاقم طبقات ومراتبه آيريلير لر . كتاب المجموعك ١١ نجى و ١٣ نجى سوره‌
لرنده اشبو مرتبه‌لر ذكر وتعداد اولونمشدر . بز بوراده مستشرق معروف قله‌مان هوار
Clément Huart ك ياپديغى كبى بو مرتبه‌لرى ايكى‌يه ارجاع ايده‌بيليرز ، درزيلرك
عقال وجهال مرتبه‌لرينه مقابل نصيريلر دخى خاصه يعنى دينه داخل اولان وعامه يعنى
ديندن هنوز حصه مند اوله‌ميانلره تقسيم اولنور . عامه طبقه‌سنه منسوب بر نصيرينك
خاصه افرادى ميانه‌نه داخل اولمسى بر چوق قيوداته تابعدر . او آنجق استاذ معرفتيله
تدريجى بر صورتده نصيريلكه كسب اطلاع ايتمك صورتيله مرتبه‌سنى ترك ايده‌بيلير .

نصيريلر طرفندن زياده سيله حرمت كورن استاذلر اوچ مرتبه اوزره در . برنجى
رتبه ده كياره امام ايكنجيلره نقيب وارجنچيلره نجيب تعبير ايدرلر . بونلرك اوچنك ده
عامه اوزرنده بك بيوك نفوذلرى واردر . كنديلرندن صادر اولان هرهانكى بر حكم
مطلقا مرعى الاجرادر .
عامه طبقه‌سى افراد ينك انجق تدريجى بر صورتده خاصه دن اوله بيله جكنى سويلمشدك .
بوكا نامز داولان نصيرى اولا مشورت تعبير اولنان يوم مخصوصده امامك حضورينه
ادخال اولنور . بوراده استاذك اياق قاپيلرينى باشنه قويه رق تزليل نفس ايتديكنى بالفعل
اثبات ايتدكدنصكره امامك سرى شرفنه برقدح شراب ايچر قرق كون صوكره (مليك) تعبير
ايتدكلرى كونده امام حضورنده ع م س سرى شرفنه ايكنجى برقدح شراب ايچر وهركون
بوارچ حرفى بشيوز دفعه تلاوت ايتمسى ايچون كنديسنه امر ويريليرر . يدى آى صوكره ينه
نامزد ، صاغنده نقيب وصولنده نجيب اولديغى حالده اوچنجى برقدح شراب ايچر وحاضرو-
ندن برى طرفندن مرشد عنوانى حائز اولان استاذه تقديم اولنور . بوصره‌لرده نقيب ونجيب
بر طاقم دينى منظومه‌لر تلاوت ايدرلر . مرشد دخى اياغه قالقار وامامه خطاباً كتاب المجمو-
عه‌دكى سوره‌لردن بر ايكيسنى اوقور وامام ايله مرشد اره‌سنده تفصيلى موجب كلال اولان
بر طاقم سؤاللر وجوابلر تعاونندقدن صوكره مرشد نهايت نامزدك تأديبنى طلب ايدر .
امام نامزدك كيملر طرفندن ارشاد اولنديغنى صورار . مرشد : معناى قديم واسم
عظيم وباب كريم (ع م س قصد اولنيور) طرفندن دلالت ايدلديكنى جواب ويرر . بو
صره‌ده نامزد امامه برقاچ دفعه تقرب وتباعدايدر ومذكورك اللرينى واياقلرينى ايصلاتيردورر .

نهايت امام تهديد آميز بر نظرله حيات بهاسنه اسرار مقدسه‌يى محافظه ايدوب ايده‌ميه-
جكنى صورار . نامزد : اوت ! جوابنى ويرر . بونك اوزرينه امام كنديسندن اولايوز
كفيل طلب ايدر ؛ حاضرونك توسطيله بومقدار اون ايكى‌يه تنزل ايدر . بونلر كتيرتيله‌رك
امام حضورنده كفالتلرينى درميان ايدرلر وديرلركه شايد كفالت ايتديكمز دينداش وظيفهٔ
مقدسه‌سنى ايفا ايتميه‌رك سرى فاش ايدرسه بزم كنديسنى اولديره‌جكمزى تعهد ايلرز .
اشبو اون ايكى كفيله ديكر ايكى نصيرى كفيل اولدقدنصكره امام غضوب چهره‌سنى همان
تبديل ايله جماعتى ترحيب وكولر بر چهره ايله استقبال ايلر . وفقط سرك تماميله محفوظ
قالمسنى تأمين ايتمك ايچون نامزدى كتاب المجموع اوزرنده يمين ايتديردكدن وبر سورو
وعد ووعيدلرده بولندقدن صوكره بر مدت توقف ايدر . ونهايت بتون كفيللر اللرينى
نامزدك باشنه قويه‌رك كتاب مقدسلرندن برقاچ فصل تلاوت ايتدكدن صوكره نامزده برقدح
شراب ايچررلر وكنديسنه : « باسم الله وبالله وسر السيد ابى عبدالله (حسين بن حمدان
الخصيبى) العارف بمعرفة الله سر تذكاره الصالح سره اسعده الله » جمله‌سنى ازبرلتيرلر .
مراسم مذكوره‌نك ختامنده مرشد (*) يكى دينداشى خانه‌سنه دعوت ايدر واوراده
قواعد دينيه‌سنى كوسترددكدنصكره اولا اضداد ثلاثه تسميه ايتديكلرى خلفاى ثلاثه (ابو
بكر ، عمر ، عثمان) حقنده شترم غليظه‌يى حاوى سورهٔ شتائمى وصوكره كتاب المجموعده-
كى اون آلتى سوره‌يى تعليم ايلر .
اشبو تحملفرسا امتحانلره ، طاقتشكن مراسمه اوزون مدت معروض براقيلان نامزد
ايشته بو صورتله خواص طبقه‌سنه داخل اوله‌بيلور . نامزدك اباً عن جد نصيرى طائفه-
سنه منسوب اولمسى ، ياشنك لا اقل اون سكزى تجاوز ايتمسى وطائفهٔ نسادن اولمامسى
مشروطدر . سورهٔ شتائمده ابو بكر ، عمر ، عثمان ، طلحه ، سعد ، سعيد ، خالد بن
الوليد ، معاويه واوغلى يزيد ، حجاج ، عبد الملك بن مروان ، هارون الرشيد ومذاهب
اربعهٔ سنيه‌يه سالك بتون اسلاملر ؛ يهوديلر ونصرانيلر ايله احمد البدوى ، شيخ احمد
الرفاعى ، شيخ ابراهيم الدسوقى ، شيخ محمد المغربى ، شيخ عبد القادر الكيلانى كبى
ذوات معروفه وعلى الجلند بن كركر واسحق الاحمر وقيدار وحبيب العطار ودها بر
چوق اشخاص غريبه حقنده شتوم غليظه واردر . (**)
يوقاريده بر تفصيل عرض اولنان موادن اكلاشيلديغى اوزره نصيرى مذهبى يالكز
خواص طبقه‌سى آره‌سنده معلوم ومعروف اولوب عامه وباخصوص « ابليسك ارتكاب

(*) بوكا العم السيد ديرلر . نامزدك بر باباسى مثابه‌سنده‌در . حتى يكى نصيرى مرشدينك قيزيله-
بيله اولنه‌مز .
(**) كتاب الباكوره ص : ٤٤

ايتديكى كناهلردن » خلق اولنان قاديلر اشبو معلوماتدن اوزاق طوتيلور. ويالكز عامه‌نك اركك قسمى غايت بسيط بر طاقم معلومات دينيه‌دن خبردار ايديلير .

[٨] — **نصيرى بايراملرى** — قارئ آتيده تفصيل ايديله‌جك بايراملرك قرائتندن دها زياده عقيده‌يه كسب اطلاع ايده‌جكنى اميدايدر . فقط شوراسنى پشين سويليه لمكه حضرت على‌يى تقديس ايدن بو فرقه منتسبلرى بايراملرينك اكثريسنده هيچ بر عنعنهٔ دينيه نظر دقته المامشلردر .

اسلاميتك انتشارندن اول سوريه‌نك شمال داغلرينى اسكان ايدن طوائف خريستيانلغك تأثير محسوس آلتنده يشادقلرندن طوائف مسيحيه‌نك تعطيل كونلرى اشبو طوائف طرفندن دخى عينا قبول اولنور ايدى . معلوم اولديغى اوزره اعياد نصرانيه‌نك بر قسم مهمى دها اولكى پتيرست اقوام نزدنده دخى معروف ايدى . (*) قدموس طرفلرينه هجرت ايدن اسماعيليلر دخى قومشولرى بولنان نصيريلر اره‌سنده بر چوق عرب وعجم بايراملرينك تعميم ونشرينه سبب اولمشلردر . ميمون بن القاسم نام نصيرى شيخى وقتيله بتون بو بايراملرى (كتاب الاعياد) نام كتابده جمع ايتمشدى .

نصيريلر بايراملرينى اسلام ويا خريستيانلر كبى جامع وكليسالرده دكل بلكه « صاحب العيد » اوله‌جق دينداشك خصوصى اونده تسعيد ايدرلر . بو اولرده شيخلر طرفندن باكوره ده عيناً درج اولنان ادعيه تلاوت اولندقدنصكره حاضرلنان ضيافته بتون حاضرون اشتراك ايدر .

اك مهم بايرام ذى الحجه آينك ١٨ نجى كونه مصادف اولان عيد الغديردر .

٣٢٥ سنهٔ هجريه سنده عراقده و٣٦٢ سنه سنده مصر قطعه‌سنده تأسس ايدن اشبو عيد الغدير نصيريلره شيعيلردن انتقال ايتمشدر .

شيعيلره كوره وقتيله حضرت محمد المصطفى حج مراسمندن عودت ايدركن كنديلرينه اثناى طريقده وحى ايله تبليغات آلهيه نازل اولمغله اشبو اوامر آلهيه‌نك جماعت مسلمين اره‌سنده نشر واعلانى ضمننده موكب پيغمبريسنى (غدير خم) نام موقعده توقيف وحاضرونه خطاباً « يا ايها الرسول بلغ ما انزل اليك من ربك فان لم تفعل فما بلغت رسالته والله يعصمك من الناس »

آيت كريمه سنى تلاوت ايتديكدن صوكره شوصورتله ادارهٔ كلام ايتمش ايدى :

---

[١] مثلا اسكيدن قبول ايديلن Dies natalis solis invicti بابرامى يرينه خريستيانلر ميلاد عيسى وتحول صبى بايرامى يرينه سن جان باتيست اعياديني اقامه ايتمشلردر. اشبو بايراملرهٔ نصيريلرده اولديغى كبى سنهٔ شمسيه وقمريه اره سنده منقسمدر . برقسمى ثابت وديكرى مواسمه كوره متحولدر.

« من كنت مولاه فعلى مولاه اللهم وال من والاه وعاد من عاداه وانصر من نصره واخذل من خذله . (*) »

« كنديلرينه افنديلك ايتديكم ناس ايچون على دخى مولادر . يا رب ! سن على‌يه دوستلق ايدنك دوستى ودشمنلق ايدنك دشمنى اول . كنديسنه ظهير اولانلره سن‌ده ظهير اول وانى ترك ايدنلره س باقه ! » اشبو وقعهٔ نبويه‌نك صحتنه قائل اولان شيعيلر طبيعيدركه وقعه تاريخى اولان ١٨ ذى الحجه‌يى تسعيد ايده‌جكلردر . سنى عالملرى اره‌سنده اشبو حديث شريفك عباره‌سنده اختلاف واردر .

نصيريلر اشبو بيوك بايرام كوننده بر چوق دعالر قرائت وخطبه‌لر تلاوت ايدرلر . كتاب الاعياد ده بوكا دائر تفصيلات موجود اولوب تطويلدن احترازاً بوراده درجه لزوم كورولماشدر .

نصيريلر جه هربايرام وحتى هر آى بررسيماى دينى‌يى تمثيل ايتمكده در . ته‌كيم سنيلرك فطر بايراملرى بونلره كوره عيد محمد وقربان بايرامى عيد اسماعيل بن هاجر وذى الحجه نك ٢١ نجى كونى عيد المباهله تسميه اولنور . بوصوك تاريخده حضرت پيغمبر ايله نجران خريستيانلرى اره سنده اوفاق بر نزاع تحدث ايتمش ايدى بواثناده نى ذيشانك معيت سنيه‌لرنده فاطمه، على ، حسن وحسين حضراتى موجود ايدى .

ذى الحجه نك ٢٩ نجى كونى هجرت نبويه اثناسنده حضرت علينك پيغمبر افندمزى اشراى قريشك تعدياتندن قورتارمق مقصديله فراش مباركلرينه كيره‌رك اول ذات اقدسك قورلمسنه سببيت ويرديكى عيد الفراش كونه تصادف ايدييور .

شيعيلراره سنده پك بيوك بر اهميت مخصوصه ومراسم دينيه ايله احيا ايديلن عاشوره كونده (١٠ محرم) نصيريلر تأثره دلالت ايده‌جك اوزون اوزادى‌يه مراسمده بولنمايورلر بونك سببى كنديلرنجه حضرت حسين مقتول دوشميوب بلكه غيبوبت ايتمشيدر . حضرت يسوع حقنده دخى عين فكرى ايلرى سوررلر . ربيع الاولك طقوزنجى وشعبانك ١٥ نجى كونلرى دخى بربايرامدر . برنجيسنده حضرت پيغمبر حسن وحسين حضراتنه دعا ودشمنلرينى تلعين ايتمشدى . ايكنجيسى ايسه حضرت حسين نامنه‌در . بو يوم مخصوص كيجه سنده نصيريلر براره‌يه طويلانه رق سرور وحبور ايچنده حضرت علينك رمزى مقامنده طوتيلان وعبد النور تسميه اولنان شراب ايله الله تعالانك اسماى قدسيه سنى « در جه لرينى »، « قپولرينى » يادخيرايله ذكر ايدرلر

اشبو بايراملردن باشقه نصيريلرك برده (٢٤ — ٢٥) كانون اول كيجه سنه‌مصادف

---

[*] كتاب الاعياد .

اولان عيد الميلادلرى واسكى عجملردن كنديلرينه انتقال ايدن واعتدال ربيعى وخريفى يه تصادف ايدن نوروز ومهرجان وبرده ١٧ مارتده بايراملرى دها واردر .

عيد الميلاد كيجه سنده حضرت يسوع طاهر وعفيف حضرت مريم بنت عمراندن اللهك اذنيله تولد ايتمشدر . بعض مؤلفلر بوبايرامك نصيريلره خريستيانلردن انتقال ايتديكنه قائلدر . رونه دوسسو *Reuné Dussaud* بوفكرى ردايده‌رك ديبوركه :

« نصيريلر اره سنده وقتيله پك بيوك برنفوذ دينى يه مالك اولان اسماعيليلر عقيده لرنده اكثريا عنعنات دينيهٔ محليه يى نظر دقته آلير وبونلره برطاقم معانئ رمزيه اسناد ايدرلردى . اساسا عيد الميلاد اسكيلرك ميسترا *Misthra* وميلقار *Milquart* بايراملرندن صوكره روماليلراره سنده اك زياده متعمم اولان ايام مخصوصه دن برى ايدى . خريستيانلر بوبايرامله برابر اشبوايام مخصوصهٔ وثنيه‌نك برقسم مهمنى عيناً قبول ايتديكلرى كبى حران اهالئ قديمه‌سى دخى عرب استيلاسنه قدر بويوم مخصوص تقديس ايدوب دورور لردى حرانيلرك عادات دينيه‌لرندن ابيجه شيلر اقتباس ايدن نصيريلرك نحول شتويده «شمس» ك ميلادينى تسعيد ايتديكلرينى قبول ايتمك پك ده غير معقول دكلدر » . [*]

كتاب الاعياد يالكز بالاده ذكر اولنان بايراملرى قيد ايديبور . فقط نصيريلرك بونلردن باشقه اهميتلرى ايكنجى درجه ده قالان بر طاقم ايام دينيه لرى دها واردر . سوريه خريستيانلرى اره‌سنده زياده‌سيله متعمم اولان عيد البرباره *Ste Barbe* (١٦ تشرين اول) وقامش بايرامنه *Dimanche des Rameaux* مصادف اولان عيد القداس بوقبيلدندر .

[٩] — **نصيريلره هجوم** — نصيريلرك اشبو تاريخچهٔ دينيسنه خاتمه ويرمزدن اول برآزده بوفرقه يه اوته‌دنبرو كرك اسلام وكرك خريستيانلر طرفندن يايلمقده اولان هجوملردن واسناد ايديلن شبهه دار اعتياداتدن بحث ايتمك ايستيورم . تاريخ اديان ايله اشتغال ايدنلرجه مسلمدركه منسوبين آز اولان واطراف اربعه دن محالفلرله قوشاديلان بر عقيدهٔ دينيه دائما دوچار طعن وتشنيع اولمش دورمشدر . زمان طفوليتنده خريستيانلق روماليلر طرفندن برچوق هجوملره ، افترالره معروض قالمش ايدى . قوتلى وسطوتلى برصورتده حكومتلر تأسيسنه موفق اولان قرون وسطى وجديده خريستيانلرى بوسفراسكى انتقاملرينى آله رق كوشه ده بوحاقده كندى عقيده لريله غير قابل تأليف نه قدر مذاهب وارسه هپسنه سلاحلريله ، انكيزيسيونلريله ، مستبد حكمدارلريله هجوم ايتمشلردى .

سوريه سنى وشيعيلرى اره سنده براقليت حالنده تامين موجوديت ايده بيلن نصيريه فرقه سى تابشنجى عصر هجريدن برودوچار طعن وتشنيع اولمش منتسبلرينه آزچوق

(*) Histoire des Nosairis. P. 148

نقيصه‌لر اسناد ايدلمشدر . عجبا اشبو اسنادات موافق حقيقتميدر ؟ بوراده مسئله‌يى صرف علم وحقيقت نقطه نظرندن بى طرفانه تدقيق ايددلم .

اوته‌دنبرو فلسطين وحتى سوريه ايچوق مهد اديان ديرلر . قرون قديمه‌دنبرى بو منطقه اهاليسنك روزنامهٔ اعمال وافكارى اديان ومذاهب مسائليله تتويج ايدلمشدر . نصرانيت واقعا ايلك اولا انطاكيه ده تمركز ايتمش ومؤخراً بر عتيفك اطراف اربعه سنه ياپيلمش يدى . اسلاميت بر سرعت برقيه ايله انتشار ايتمش ايدى . فقط شوراسنى نظر دقتدن دور اطوتما ملى كه هيچ بر تاريخده سوريه قطعه سنده وحدت اديان حكم سورمه مشدر . عصر حاضر ده يكونى اوچ ميليونى بيله تجاوز ايتمين سوريه ليلرك يكرمى اوتوز دين ومذهبه منقسم بولنمسى مدعامزى اثباته واضح بر دليل تشكيل ايدر .

نصيريلره ايلك اولا فاطميلردن حاكم بامر اللهك وزير خاصى مشهور حمزه بن على هجوم ايتمشدر (*) . بو غايه مقصديله قلمه آلدينى رساله وقتيله ايچه براهميت اكتساب ايتمشدى . چونكه رساله اوروپا عالملرى اره‌سنده انتشار ايتديكى صره‌لرده نصيريلره متعلق اولان مأخذلر پك نادر ايدى .

حمزه ديوركه : نصيريلرجه قتل ، سرقت ، كذب ، افترا حتى زنا وختى لواطه حرام دكلدر . حقيقى نصيريلر قادينلرينى وقيزلرينى يكديكرندن صاقلامادقدن باشقه قادينلرله اركلكلر اره‌سنده تحدث ايتمسى امكان داخلنده بولنان بتون وقوعاته بر نظر لاقيدى ايله باقه‌جقدر . والا ايمانى تمام دكلدر ! »

الباكورة السليمانيه صاحبى سليمان افندى دخى ٥٨ نجى صحيفه‌ده ديوركه : «... كلازيلر زنانك فرض لازم اولديغنه قائلدرلر . بر امام عين رتبه‌يى حائز ديكر بر دينداشك خانه سنه مسافر اولورسه او صاحبى قاريسنى امام مذكوره تقديم ايتمكه مجبوردر . چونكه بو تقديم كنديسى ايچون برفرض لازم وبر حق واجبدر . بونى ياپميان جنته كيره‌مز . عامه‌يه منسوب اولان كلازيلر بو اموردن خبردار دكلدر . »

اشبو اسنادات مغاير حقيقت اولسه كركدر . چونكه نصيريلرك هيچ بر كتاب مقدسنده وحتى هيچ بر شرقيسنده بوكا دائر حرف واحده راست كلنمديكى كبى بو فرقه سالكلريله صيقى بر صورتده تماس ايدن برچوق ذوات اشبو مغاير اخلاق اعتياداتك عدم وجودينى مصراً ادعا ايديبورلر . الرساله الدامغه محررى احتمال نصيريلر ده‌كى عدم تسترى پك مستهجن بوله‌رق نهايت مخيله‌سنه بو قدر وسعت ويرمكله كندى نفسنده بر حظ دويمشدر . چوق ايلرى كيتمه‌يه لم : عدم تستره بيله‌رك بيلميه‌رك هجوم ايدن برچوق صافدر ونلرشو-

[*] الرسالة الدامغه للفاسق الرد على النصيرى .

يكرمنجى عصرمزده قادينلرى آچيق كزن مدنى ومترقى اقوامه عين افترايى بى پروا صاليويرميورلرمى ؟

اساساً بوكبى اسناداتده يالكز نصيريلر مدخلدار طوتلماشدر . قرآن كريمك صريح بر صورتده امرايتديكى فرائضك ولوكه قسماً اولمسون عدم لزومنه قائل اولان بتون فرقه‌لر آز چوق بو شبهه‌لى وضيعتدن كندينى قورتاره‌مامشدر . اسلام وحتى خريستيانلر طرفندن حقلى حقسز افترالره ، اسناداته معروض قالان نصيريلر بوكونكى كونده عقيدهٔ حقيقيه‌لرينى اظهار ايتمكدن تماميله چكنييورلر . سليمان افندى ديبوركه : نصيريلر اسلاملرله قارشى قارشيه كلدكلرى وقت اسلاميتلرينى مدافعه ايله كنديلرينك دخى اوروج طوتدقلرينى ونماز قلدقلرينى ادعا ايدرلر . حالبوكه اوروج طوتمازلر . اسلاملرله برابر از قضا جامعه كيرلرسه ظاهرى بر صورتده نمازه دوره‌رق ركوع وسجود دخى ايدرلر . فقط بو قيام وقعودلرنده ابو بكر ، عمر وعثمان وسائر صحابه‌يى تلعين ايلرلر . (*)

حال حاضرده كثيف بر جهالته ايچنده يووار لانوب دوران نصيريلر بوكبى هجوملره قارشو اصم كسلمشلردر . منطقه‌لرنده سياحت ايدنلر حقلرنده صاغدن صولدن بر چوق غريبه‌لر عقل ومنطقك وحتى حقيقتك قبول ايده‌ميه‌جكى بر طاقم افسانه‌لر ايشيدرلر . عقيده‌لرنده وحدانيت حقيقيه برنسيپلريله غير قابل تأليف نقطه‌لر موجود اوله دورسون هرحالده نفوسى كثير وتاقرون قديمه‌دن برى پايدار اولان بوكتلهٔ جاهله‌نك اخلاقياتيله كليشى كوزل اويناماملىدر . تدقيق همده پك چوق تدقيق وتتبع لازم .

[١٠] — كتاب المجموع — كتاب المجموعده مندرج بولونان نصيرى سوره‌لرينى بر وجه آتى ذكر ايديبورز .

١ . سورة الاول

قد افلح من اصبح بولايه الاجلح ، استفتح بانى عبد استفتحت باول اجابتى بحب قدس معنوية امير النحل على بن ابى طالب المكنى بحيدرة ابى تراب فيه استفتحت وفيه استنجحت وبذكره افوز وفيه انجو واليه الجأ وفيه تباركت وفيه استعنت وفيه بدات وفيه ختمت بصحة الدين واثبات اليقين .

قال السيد ابو شعيب محمد بن نصير ليحيي بن معين السامرى يا يحيي اذا نزلت بك نزلة بالحياة ودهت بك داهية بالممات فادع دعوة عالية خالصة ، مخلصة ، تقية نقية بيضاء علوية ، طاهرة ، زكية ، مشعشعة نورانية تخلصك من هذه القمصان البشرية اللحمية

(*) الباكوره ؛ ص ٨٢ .

وية ، وتلحقك بالهياكل النورانية فقل فيك تباركت يادليلاً بدلته ، يا ظاهراً بقدرته ، طنا بحكمته ، يا مجيباً ذاته بذاته ، يامخاطباً اسمه بصفاته ، يا هو يا كل يا قديم يا ازل لم تزل ، يامعلل العلل ، يامفنى حركات الدول ، ياغاية الغايات ، يامنهى النهايات ، يا عالم باسرار الخفيات ، يا حاضر ياموجود ، ياظاهر يامقصود ، ياباطناً بغير غموذ ، يامن انوارك منك تشرق وفيك تغرب ومنك بدت واليك تعود ، يامن جعل لكل نور ظهوراً ولكل ظهور اسماً ولكل اسم مكاناً ولكل مكان مقاماً ولكل مقام باباً يرشد الباب منه اليه ويدخل الباب منه اليه ؛ وانت يا امير النحل ياعلى بن ابى طالب الدليل عليه والكل انت هو ياهو ياهو يامن لا يعلم ما هو الا هو واسئلك بمسائل السين سلكون سلكاً سلك سالك سلك بما سألك به السائلون وبمرشد المرشدين وبعلى زين الدين والعابدين ، ان تؤلف ما بين قلوبنا وقلوب اخواننا المؤمنين ، على البر والتقوى والتقويم والعلم والدين ، نذكر حضرتك الطاهرة وقدرتك الباهرة ورحمتك الشاملة والغرض اللازم والحق الواجب هى اسرار وتذكار وجلال وافتخار وعز وانتصار . وطلعتك الزاهرة ، وقبابك الفاخره ، وقبة العلى ، وتاج الهدى ، والدين القيم والصراط المستقيم ، ومن عرف باطنه وظاهره وفاز ونجا والذى قد عرفنا به سيدنا سلسل سلمان يتلى وقد دلنا اليه وارشدنا اليه شيخنا وسيدنا تاج رؤسنا وقدوة ديننا ، رقره اعيننا ، السيد ابو عبدالله الحسين بن حمدان الخصيبى قدس العلى روحه لان مقامه مقام الصفاء ومحله محل الصدق والوفاء بسم الله وبالله وسر السيد ابى عبد الله العارف معرفة الله سر تذكاره الصالح سره اسعده الله انتهت .

ترجمه سى

شقاقلرى سيرك صاچلى ذاتى [*] كورمكله قرير العين اولان هرحالده فلاح بوله جقدر (اللهك) برقولى اولديغمى اعلان ايدر وباشلارم : جوابمده ايلك اولا حيدرهٔ [**] ابى تراب تعبيله معروف اولان آريلر اميرى [***] على بن ابى طالب معنويه [****] سنك قدستينه اولان عشقمله باشلايورم . انكله باشلادم وايى برنتيجه يه دسترس اولدم . ذكريله موفقيت وانكله نجات بولورم . كنديسنه صيغينير وانكله مبارك اولورم . معاونتى انجق كنديسندن استرحام ايلرم . انكله مباشرت ايتدم . دينك صحتى ومحقق اولانك اثباتيله ينه كنديسنده نهايت بولدم . سيد ابو شعيب محمد بن نصير [*****] يحيي بن معين السامرى يه ديدى كه :

[*] حضرت على قصد ايديليور [**] حيدريلر طرفندن ويريلن لقب [***] آريدن بيلديز قصد ايديليور [****] نصيريه مذهبنك ديكر براسمى [*****] نصيريلرك انتساب ايتديكلرى شخص تاريخى .

يا يحيى ! سن حياتكده بر قضايه ومماتنده بر مصيبته كرفتار اولورسه‌ك يوكسك خالص، صميمى، تقى، تميز، پارلاق، عالى، پاك، لكه سز، مشعشع نورانى بر دعا تلاوت ايت. بو دعا سنى قانلى واتلى اولان بشريت كوملكلرندن (*) قورتاريرواجسام نورانيه‌يه الحاق ايلر.

سويله: بن سنكله مبارك اولدم اى نوازشلرله دلالت ايدن، اى قدرتكله ظاهر وحكمتكله باطن اولان، اى كندى ذاتنه كندى ذاتيله جواب ويرن، اى كندى صفتلريله كندى اسمنه خطاب ايدن، ياهو، ياكل، ياقديم، اى ازليتده حالا باقى قالان ازلى، اى علتلرى تعليل و دولتلرك حركتلرينى افنا ايدن، اى غايه‌لرك غايه‌سى، اى نهايتلرى بتيرن، اى خفايلى اسراره مطلع اولان، اى حاضر وموجود، اى ظاهر ومقصود، اى اورتوسز بر صورتده مخفى، اى انوارى كنديسندن دوغان و كنديسنده غروب ايدن! اونلرسندن باشلادى وسكا عودت ايده‌جك. اى هر نوره بر نمايش وهر نمايشه بر اسم، وهر اسمه بريز، وهر يره بر مقام، وهر مقامه بر باب خلق ايدن، اول باب برندن ديكرينه ارشاد وبرندن ديكرينه ادخال ايدر. وسن اى آريلر اميرى. اى دليل وكل اولان على ابن ابى طالب، سن اودر، ياهو ياهو؛ اى كندينى آنجق كندى بيلن!

بربرينه قاريشمش ايبلكلر كبى اختلاط ايدن (سين) سائلنه، سكا يالوار انلرك طلبلرينه ارشاد ايدنلر مرشدينه. على زين الدين العابدينه حرمة قلبلرمزده كنى مؤمن قارده شلرمزك قلبلرنده كيله تقوى وتقويم؛ علم ودين دائره سنده تأليف ايتمكى نياز ايلرم.

عظمت طاهره‌كى وقدرت باهره‌كى وهركسه شامل اولان رحمتكى ذكرايلرز. فرض لازم وحق واجب اولان اسرار وتذكار، جلال وافتخارى، پارلاق طلعتكى؛ فخر بخش ومقدس صنديغكى، قبهٔ عليساكى. دوعزى يول تاجنى، صاغلام دينى وصراط مستقيمى ذكر ايلرز. معناى ظاهر وباطنيسنى اكلايان موفق اولمش وقورتلمشدر. بزه بونلرى حضرت سلسل سلمان اوكرتمش وشيخمز؛ سيدمز، باشمزك تاجى دينمزك تمثالى اوكوز مزك بيكى السيد ابو عبد الله الحسين بن حمدان الخصيبى قدس العلى روحه بزى ارساد وطريق حقه دلالت ايتمشدر. چونكه صفا انك مقامى وصدق ووفا انك محليدر. بسم الله وبالله؛ اللهك معرفتنه نائل اولان سيد ابو عبدالله‌ك سرى ديانتكارك خاطره‌سنك سرى! الله سرينى مسعود ايليه.

(*) جسم انسانيدن كنايه‌در.

٢ . سورة تقديسة ابن الولى

باحسن ما يرى النائم فى منامه وهو يسمع الحس ولم ير الشخص وهو ينادى ويقول لبيك لبيك يا امير النحل يا على بن ابى طالب، يارغبة كل راغب، ياقديم باللاهوت، يامعدن الملكوت، انت الهنا باطناً وامامنا ظاهراً يامن ظهرت فيما ابطنت وابطنت فيما ظهرت، وظهرت بالاستتار، واستترت بالظهور وظهرت بالذاتيه، وتعاليت بالعلوية واحتجبت بالمحمديه ودعوت من نفسك الى نفسك بنفسك انت يا امير النحل يا على اشرق نورك وابزغ سفورك وسطع ضيائك وتعظمت آلائك وجل ثنائك، بان تأمننى من شر مسوخياتك لنا ولجميع اخواننا المؤمنين من شر الفسخ والنسخ والمسخ والوسخ والرسخ والقش والقشاش انك على ذلك قدير. سر الولى بن الولى ابى الحسين محمد بن على الجلى علينا من ذكره السلام، سره اسعده الله.

ترجمه‌سى

اويويان آدمك رؤياسنده كوردكلرى نه كوزل! شخصى كورميه‌رك يالكز كنديسنى چاغيران سسى ايشيدر وديركه لبيك، لبيك، اى آريلر اميرى، اى على بن ابى طالب اى بتون طلبلرك مقصودى، اى لاهوتده قديم، وكوروينمين دنيانك معدنى! سن باطنده الهمز وظاهرده امامز سك. اى صاقلانديغك يرده تكرار ظهور وظاهر اولديغك يرده تكرار اختفا ايدن! سن اورتونه‌رك ظاهر اولدك، وظهور ايله ازرتوندك. «ذاتيه كله كوروندك. على شكلنده تعالى ومحمد شكلنده اختفا ايتدك. كندى كنديكه نفسكى نفسكه دعوت ايتدك. سن اى آريلر اميرى، اى على! تورك شروق وشفقك ظهور ايتدى. ضياك يا يلدى. ايبلكلرك چوغالدى. ثناك هيبتلى اولسون. موجب ذلت وحقارت استحاله‌لرك شرندن بنى محافظه وبزله بتون مؤمن اخوانمزى فسخ، نسخ، مسخ، [*] وسخ، رسخ قش وقشاش شرندن وقايه ايله! سن هر حالده بوكا قادرسك. ولى اوغلى ولى ابى الحسين محمد بن على الجلى‌نك سرى! ذكرندن بزه سلام! الله سرينى محافظه ايليه!

٣ . سورة تقديسة ابى سعيد

اسألك يامالك الملك يا امير النحل ياعلى ياوهاب، يا ازلى يا تواب، ياداحى الباب،

(*) نسخ روحك دهما مردار بر جسمده؛ ومسخ روحك حيواناتده وفسخ ايسه ينه روحك نباتاتده حلول ايتمسى ديمكدر.

اسئلك بالخمسة المصطفيه والستة التجليه وبالسبعة الكواكب الدريه ، وبالثمانية حمالة العرش القوية وبالتسعة المحمديه وبالعشرة الدجاجات الذكيه ، وبالاحد عشر مطالع البابيه وبالاثنى عشر سطر الاماميه بحقهم عندك يا غاية الكليه . يا امير النحل ياصاحب الدولة العاليه يامن انت الاحد واسمك الواحد وبابك الوحدانيه يا من ظهرت فى السبع القباب الذاتيه ، بان تجعل قلوبنا وجوارحنا ثابتة على معرفتك الزكية وخلصنا من هذه الهياكل الناسوتيه ولبسنا القمصان النورانيه بين الكواكب السماويه ، نذكر حضرة شيخنا وسيدنا الاجل الاكبر الشاب التقى ابى سعيد الميمون ابن قاسم الطبرانى العارف معرفة الله المكلف عما حرم الذى اخذ حقه بيده من قفا ابى دهيبة وعلى ابى دهيبة لعنة الله وعلى ابى سعيد السلام ورحمة الله سر ابى سعيد الشاب التقى الحر الميمون بن قاسم الطبرانى سره اسعده الله .

ترجمه‌سى

اى كائناتك مالكى ، اى اريلر اميرى ، اى على ، اى وهاب ، اى ازلى ، اى بابى اچان (١) تواب ! سندن خمسهٔ مصطفيه (٢) التى الهام (٣) يدى پارلاق ييلديز (٤) عرشى طاشيان قوتلى سكزلر (٥) ، طقوز محمدى (٦) اون خالص طاووق (٧) ، بابك اون بر قله‌سى (٨) اماملغك اون ايكى ركنى (٩) حرمتنه وبونلرك سنك نزدنده‌كى مقاملرى نامنه ، اى غايهٔ كليه ، اى اريلر اميرى اى دولت عاليه صاحبى ، اى كنديسى بر واسمى بر وبابى برلك اولان ، اى مقدسى يدى صنديقده ظاهر اولان ! سندن نيار وتضرع ايديورم .

قلبلرمزى وبتون اعضامزى سنك معرفت زكيه كده ثبات ايتدير ، بزى بو اجسام بشريه‌دن قورتاره‌ق سمانك كوكبلرى آره‌سنده بزه نورانى لباسلر كيدر ، معصيت ارتكاب ايتمين واللهك معرفتنى بيلن جليل القدر ، كنج وديندار شيخمز ابو سعيد الميمون بن

---

(١) يعنى سلمان فارسى بى پروپاغانديه مأمور ايدن (٢) بوقاريده برتفصيل اكلاتيلان بش وقت نماز (٣) سلمان الفارسى ايله برابر سورهٔ فتحده ذكر اولنان پش يتيم (٤) كواكب سبعه . (٥) بش يتيمدن باشقه طالب ، عقيل ، جعفر الطيار (٦) محمد ، حسن حسين ، على زين العابدين ، محمد الباقر ، جعفر الصادق ، موسى الكاظم ، على الرضا ، محمد الجواد . (٧) بش يتيم ايله برابر نوفل ، ابو الحارث محمد بن الحنفيه ، ابو برزه ، عبد الله بن فضله . (٨) روبه بن المرزبان ، ابو العلاء ، رشيد الهجرى ، كنكر بن ابى خالد الكابلى ، يحيى بن معمر ، جابر بن يزيد الجعفى ، محمد بن ابى زينب الكاهلى ، المفضل بن عمر ، عمر بن المفضل ، محمد بن نصير النميرى ، دحيته بن خليفه الكلبى ، السيده ام سلمه . (٩) طقوز محمديدن باشقه على الهادى ، الحسن العسكرى ، محمد بن الحسن الحجة . بونلر شيعيلرك ون ايكى اماميدر يالكز بوراده على يرينه محمد ذكر اولنمشدر . بواعتقاديله نصيريلر اسماعيليلردن آيريليورلر .

قاسم الطبرانى بى ذكر ايده‌لم . اول ذات‌له كنديسنه ابو دهيبه آرقه‌سنى چويرمش ايكن حقنى كندى اليله اخذ ايلمش ايدى . ابى دهيبه‌يه اللهك لعنتى وابو سعيده حق تعالانك رحمت وسلامتى نازل اولسون . ديندار وسربست دليقانلى ابو سعيد الميمون بن قاسم الطبرانينك سرى ، الله سرينى مسعود ايليه .

٤ . سورة النسبه

احسن توفيقى بالله وطريقى لله واحسن سمعى واستماعى من شيخى وسيدى ومرشدى المنعم على لما انعم عليه بمعرفة ع م س وهى بشهادة ان لا اله الا على بن ابى طالب الاصلع الانزع المعبود ، ولا حجاب الا السيد محمد المحمود ، ولا باب الا السيد سلمان الفارسى المقصود ؛ وهذا ما سمعته من شيخى وسيدى ، وغاياتى ومعتمدى ، ومهدينى الى طريق النجاه ، وموردنى الى ينبوع الحياة ومعتق رقبتى من رق العبوديه . بمعرفة كنه الذات العاليه ، السيد الفاضل والطود العظيم عمى وشيخى وسيدى وتاج راسى ووالدى الحقيقى احمد . وقد القى الى هذا السر العظيم فى سنة كذا وكذا فى شهر كذا ويوم كذا منه وسمع احمد من ابراهيم وسمع ابراهيم من قاسم وسمع قاسم من على وسمع على من احمد وسمع احمد من خضر وسمع خضر من سلمان وسمع سلمان من صبح وسمع صبح من يوسف وسمع يوسف من جبرائيل وسمع جبرائيل من معلى وسمع معلى من ياسين وسمع ياسين من عيسى وسمع عيسى من محمد وسمع محمد من هدا محمد وسمع هدا محمد من رضى احمد وسمع رضى احمد من صفندى وسمع صفندى من بلاذرى اسد وسمع بلاذرى اسد من حسان الرشيقى وسمع حسان الرشيقى من محمد وسمع محمد من مرهف مصر وسمع مرهف مصر من عقد جبرائيل وسمع عقد جبرائيل من عبدالله الجوغلى وسمع عبدالله الجوغلى من اسماعيل اللفاف وسمع اسماعيل اللفاف من جعفر الوراق وسمع جعفر الوراق من احمد الطراز وسمع احمد الطراز من ابى الحسين محمد ابن على الجلى وسمع ابو الحسين محمد بن على الجلى من السيد ابى عبدالله الحسين بن حمدان الخصيبى وسمع ابو عبدالله من شيخه وسيده محمد عبدالله بن محمد الجنان الجنبلان العابد الزاهد الذى هو من بلد فارس وسمع عبدالله الجنان الجنبلان من محمد بن جندب وسمع محمد بن جندب من السيد ابى شعيب محمد بن نصير العبدى البكرى النميرى الذى هو باب الحسن الاخر العسكرى منه السلام واليه التسليم ومن محمد بن نصير اقام النسب والدين وتعالى مولانا الحسن العسكرى عما يقول الضالون ونطق الظالمون علوًا كبيرا سر الدين وسر اخواننا الجليين اين ما كان منهم مكين بسرهم اسعدهم الله اجمعين واشهد بان الحسن الآخر العسكرى هو الاول وهو الآخر وهو الباطن والظاهر وهو على كل شئ قدير .

ترجمه‌سى

الله سايه‌سنده تامين ايتديكم امداد مظاهرت ، اللهه قدر بنى ايصال ايدن يول، اللهك كنديسنه بخس نغمتله بنى ده منتدار ايدن سيدم ، استاذم ومديرم (*) اولان شيخمدن ايشتدكلرم وايديندكلرم نه كوزل ! كنديسى (ع م س) نك معرفتنه مظهر اولمدى : (بو سر) آلنى وشقاقلرى سيرك صاچلى (**) اولان على بن ابى طالبدن باشقه بر اللهك ومحمد المحمود دن باشقه بر حجا بك وحضرت سلمان الفارسى المقصود دن باشقه بر بابك عدم موجوديتنه (***) شهادت ايتمكدر . بن بونى شيخم ، سيدم ، غايه‌م ومعتمدم اولان وبنى طريق نجاته هدايت وحيات پيكارينه ايصال ايلين وبنم بو يونمى ذات عاليه‌نك كنهنى اوكر تمكله كولمه لك بو يوندوغندن آزاد ايدن حضرت فاضل وجبل عظيم عموجدم وشيخم وسيدم ، باشمك تاجى وبنم حقيقى پدرم احمد دن ايشتدم كنديسى بو عظيم سرى ... سنه ... آى ... كونده بكا تلقين ايتدى . احمد ابراهيمدن ، ابراهيم قاسمدن ، قاسم عليدن ، على احمد دن ، احمد خضر دن ، خضر سلماندن ، سلمان صبحدن ، صبح يوسفدن ، يوسف جبرائيلدن ، جبرائيل معلادن ، معلى ياسيندن ، ياسين عيسادن ، عيسى محمددن ، محمد هدا محمددن ، هدا محمد رضى احمددن ، رضى احمد صفنديدن ، صفندى بلا ذرى اسددن ، بلا ذرى اسد حسان الرشيقيدن ، حسان الرشيقى محمددن ، محمد مرهف مصر دن ، مرهف مصر عقد جبرائيلدن ، عقد جبرائيل عبدالله الجوغليدن ، عبدالله الجوغلى اسماعيل اللفافدن ، اسماعيل اللفاف جعفر الوارقدن ، جعفر الوراق احمد الطرازدن ، احمد الطراز ابى الحسين محمد بن على الجلى دن ، ابو الحسين محمد بن على الجلى سيد ابى عبدالله الحسين بن حمدان الخصيبيدن ، سيد ابو عبدالله شيخى وافنديسى عجمستانلى زاهد وعابد ابو محمد عبدالله بن محمد الجنان الجنبلان دن ، عبدالله الجنان الجنبلان محمد بن جندبدن ، محمد بن جندب حسن الآخر العسكرينك بابى اولان سيد ابوشعيب محمد بن نصير العبدى البكرى النميريدن ايشتمشدر . (نصيريلرك اسمى وديعى بوكا منسوبدر (****) . مولانا حسن العسكرى يولنى شاشيرانلرك وظالملرك ديدكلرندن دهاپك چوق يوكسك وعالى اوله ! دينك

(*) عامه طبقه سندن بر نصيرى‌يى خاصه يه ادخال ايدن ذاته اطلاق اولنور.
(**) حضرت على ايله مقايسه ايديلن ارسلاندن كنايه‌در . نصيرى شرى بو تعبيردن عدم مرئيتى قصد ايديور .
(***) ع م س سرينك واضح بر تعريفى.
(****) محل مخصوصنده بو مشله تفصيل ايدلمشدر .

سرى ! الك مشهور اخوانمزك سرى ! اونلردن هر برى نره‌ده اولسه قوتليدر . كنـدى سر لريله الله هيسنى مسعود ايليه ! حسن الآخر العسكرينك اول وآخر ، ظاهر وباطن وهر شيئه قادر اولديغنه شهادت ايدرم .

٥ . سورة الفتح

اذا جاء نصر الله والفتح ورأيت الناس يدخلون فى دين الله افواجاً فسبح بحمد ربك واستغفره انه كان توابا ، اشهد بان مولاى امير النحل على اخترع السيد محمد من نور ذاته وسماه اسمه ونفسه وعرشه وكرسيه رصفاته ، متصل به ولا منفصل عنه ولا متصل به بحقيقة الاتصال ولا منفصل عنه فى مباعدة الانفصال ، متصل به بالنور ، منفصل عنه بمشاهدة الظهور ، فهو منه كحس النفس من النفس او كشعاع الشمس من القرص او كدوى الماء من الماء او كالفتق من الرتق او كلمع البرق من البرق او كالنظرة من الناظر او كالحركة من السكون فان شاء على بن ابى طالب بالظهور اظهره وان شاء بالمغيب غيبه تحت تلألؤ نوره واشهد بان السيد محمد خلق السيد سلمان من نور نوره وجعله بابه وحامل كتابه فهو سلسل سلسبيل ، وهو جابر وجبرائيل وهو الهدى واليقين ، وهو بالحقيقة رب العالمين واشهد بان السيد سلمان خلق الخمسة الايتام الكرام ، فاولهم اليتيم الاكبر والكوكب الازهر والمسك الادفر والياقوت الاحمر والزمرد الاخضر ، المقداد بن اسود الكندى وابو الدر الغفارى وعبدالله بن رواحه الانصارى وعثمان بن مظعون النجاشى وقنبر بن كادان الدوسى هم عبيد مولانا امير المؤمنين لذكره الجلال والتعظيم وهم خلقوا هذا العالم من مشرق الشمس الى مغربها وقبلتها وشمالها وبرها وبحرها وسهلها وجبلها ما حاطت الخضرا وحوت الغبرا ، من جابلقا الى جابرصا ، الى مراصد الاحقاف ، الى جبل قاف ، الى ما احاطت به قبة الفلك الدوار الى مدينة السيد محمد السامره التى اجتمع فيها المؤمنون واتفقوا على رأى السيد ابى عبدالله ولا يشكون ولا يشركون . ولا فى سر على بن ابى طالب يبيحون ولا يخرقون له حجابا ولا يدخلون اليه الا من باب ؛ اجعل المؤمنين مؤمنين ومطمئنين ومؤيدين مجبورين على اعدائهم واعدائنا منصورين واجعلنا بجملتهم مؤمنين مؤمنين ومطمئنين مستورين مجبورين على اعدائنا واعدائهم منصورين بسر الفتح ومن فتح الفتح ومن كان الفتح على يده اليمين بسر سيدنا محمد وفاطر والحسن والحسين ومحسن سر الخفى واشخاص الصلوة وعدة العارفين علينا من ذكرهم السلام صلاة الله عليهم اجمعين .

ترجمه سى

اذا جاء نصرالله آيت كريمه سى . . . آريلر اميرى علينك سيد محمدى نور ذاتيسندن

خلق واول ذات محترمى اسميله ، نفسيله ، عرشيله ، كرسيسيله ، صفاتيله تسميه ايلديكنه وكنديسنه متصل اولوب اره لرنده انفصال اولمديغنه شهادت ايدرم . محمدك على يه اتصالى اتصال حقيقى حالنده اولمديغى كبى كنديسندن اولان انفصالى دخى انفصالده كى اوزاقلاشمه طرزنده دكلدر . نور ايله متعل وظهور مشاهده سيله كنديسندن منفصلدر . حس روحدن وشعاع شمس قرصدن وصو كورولتيسى صودن منبعث ؛ وفتق رتقك (١) وشمشك ضياسى شمشكك وباقيش ناظرك وحركت سكونك بر نتيجه واستطالهسى ايسه محمد دخى علينك بر مخرجيدر . على بن ابى طالب كورونمه‌يى آرزو ايدرسه آنى (محمدى) اظهار وصاقلانه‌يى قصد ايلرسه نورينك لمعه‌لرى آلتنده اخفا ايلر . سيد محمدك سيد سلمانى نورينك نورندن خلق ايله كنديسنه باب وكتابك حاملى اتخاذ ايتديكنه شهادت ايدرم . كنديسى سلسل سلسبيل ، جابر (٢) وجبرائيل ، هدى ويقيندر . او حقيقت حالده رب العالمينندر . سيد سلمانك ايتام خمسهٔ كرامى يراتديغنه دخى شهادت ايدرم . بونلرك برنجيسى يتيم اكبر ونجم منور ، قوقولو مسك وقيرمزى ياقوت ويشيل زمرد مقداد بن اسود الكندى وابو الدر الغفارى وعبدالله بن رواحه الانصارى . وعثمان بن مظعون النجاشى وقنبر بن كلدان الدوسى ؛ ياد شريفى جلال وتعظيم ايله مترافق امير المؤمنين افندمزك كوله‌لرى اولان بونلر شرقدن غربه قدر بو دنيايى قبله‌سيله ، شماليله ، قره ودكزلريله ، اووه‌سيله برابر سمايى طاشيان وارضى جابلقادن جابر صا (٣) يه واحقاف (٤) رصدخانه‌لرينه وقاف (٥) طاغنه ، ودونن فلك قبه‌سنك احاطه ايتديكى جهتاره وسيد محمدك بلده‌سى سامره (٦) يه قدر ارضى احاطه ايدن

---

(١) اسماعيليلر نزدنده بر رقميت علميه‌لرى واردر . رتق كائناتك الله تعالى طرفندن خلق اولنمزدن اولكى حالنه وفتق كائناتك خلقتدن صوكره كى حالنه اطلاق اولنور .

(٢) مدينهٔ منوره‌ده ٧٨ سنهٔ هجريه سنده وفات ايدن صحابه‌دن جابر بن عبدالله مقصود اولنسه كركدر

(٣) مخيل ومتوهم ايكى قصبه‌يه اطلاق اولنور . ياقوت حموى معجمنده ديوركه . جابرس منتهاى شرقده كائن بر شهردر . بعض يهوديلر روايت ايدرلركه طالوت وختنصر محاربه‌لرنده اولاد موسى قاچدقلرى وقت الله تعالى بونلرى هردرلو تعرضدن مصون بولنديرمق ايچون بو شهرى اسكان ايتديرمشدى ... ديكر يهوديلرم كوره جابرس اهاليسى ثمود قومندن ومنتهاى عرنده واقع جابلق قصبه‌سى سكانى عاد قومنك بقايايى مؤمنه‌سندن مركب ايمش (ج ٢ ، ص٢) .

(٤) قرآن كريمده ذخى مذكور اولان احقاف عاد قومنك مسكن قديمى ايدى .

(٥) اسكى هيئتشناسان قاف داغنك ارضى دائراً مادار احاطه ايتديكنى ادعا ايديوردى . كونش بو داغك ارقه‌سندن طلوع وماورا سنه غروب ايدرمش .

(٦) سامره قصبه‌سيله حضرت محمد اره‌سنده‌كى نسبت بر در اواكلاشيله مامشدر . اسكى يهودى رافضيلرندن « منجم كاذب سيمون » ايله سامريلرك عقائد دينيه‌نى او وقتكى فلسفه مباحثيله قاريشديره‌رق بو علم ايله اسرار حقيقته مطلع اولمغه چاليشن فرقه‌لر اره‌سنده‌كى شهر تلرندن كنايه اولنسه كركدر .

داغيله خلق ايتديكنه شهادت ايدرم . بو شهرده (سامره) مؤمنلر عقد اجتماع ايده‌رك ابو عبد الله (الحصيى) ك عقيده‌سى خصوصنده اتفاق ايتمشلردى . اونلر شبهه اظهار ايتمدكارى واشراك بالله دوشمدكلر ، كبى على بن ابى طالبك سرينى دخى فاش ايتديلر وحجابى يرتديلر . كنديسنه دوغرى بابدن باشقه بر واسطه ايله كيرمديلر . مؤمنلرى مؤمن ، مطمئن ، مؤيد واعدالرينه ودوشمنلرمزه قارشو قوتلى ومنصور قيل . بزى ده انلرله برابر مؤمن ، امين ، مطمئن ، مستور ، ودوشمنلرينه قارشو قوتلر ومنصور قيل .

مظفرينك ومظفرتى اكتساب ايدنك ومظفرينى يديميله الده ايدنك سرى ! محمد افندمزك ، فاطرك ، حسنك ، حسينك ، سر خفى اولان محسنك سرى ! مختفى اولانك ، نماز آدملرينك ، وعارف اولان كتلهٔ قليله‌نك سرى ! صلوة الله عليهم اجمعين .

٦ . سورة السجود

الله اكبر الله اكبر الله اكبر لله السجود للرب العلى الازع المعبود ، يا سيدى يا محمد يا فاطر ، يا قاهر ، يا نور المعنى العظيم وحجابه الكريم ، بك استعنت أعنى بهذا الدار وبك استجرت . اجرنى من عذاب النار يا عزيز يا جبار يا قادر يا قاهر يا خالق الليل والنهار ، الله نور السماوات والارض وهو العلى الكبير ، اليه نقصد ونشير عز وجل للباب قصدت وللاسم سجدت وللمعنى عبدت ، وسجدت وسجد وجهى الفانى البالى لوجه عبلى الحى الدائم الباقى يا على يا كبير يا على يا كبير يا على يا كبير يا اكبر من كل كبير يا مخترع شمس الضحى وخالق البدر المنير يا على لك العزة ، يا على لك الوحدة ، يا على لك الملك ، يا على لك الكبريا ، يا على لك الاشارة ، يا على لك الطاعة ، يا على لك الشفاعة ، يا على لك الفطرة ، يا على لك القدرة ، يا على انت سورة البقرة امانك يا على امانك من سخطك وعذابك من بعد رضوانك آمنت بعجزك ومعجزك وجللت يا امير النحل عن العجز ان يقع بك امنت وصدقت بباطنك وظاهرك ؛ وظاهرك امامى ووصية وباطنك معنوى لاهوت ياهو ياهو يا معز من اعزك وذكرك وافردك ، ياهو ياهو ، يامزل من ازلك وانكرك وجحدك ياحاضر ياموجود يا غيباً لا يدرك يا امير النحل يا على يا عظيم .

ترجمه سى

الله اكبر الله اكبر الله اكبر . اللهه ، پك يوكسك وشقاق صاچلرى سيرك اولان رب معبوده سجده ايديلير . اى افندم اى محمد اى فاطر اى قاهر ، اى معنانك ببوك نورى وجومرد حجابى ! سندن معاونت نياز ايدرم . بو دنيا ده بكا معين اول سكا صيغينيورم

نار (١) عذابندن بنى وقايه ايت . يا عزيز ، يا جبار ، يا قادر ، يا قاهر ، اى ليل ونهارك خالقى ؛ يرو كوكلرك نورى يوكسك وبيوك اولان اللهدر . بز اونى قصد ايديورز . بابه دوغرى ايلرولدم واسم اوكنده سجده ايتدم ، معنايه عبادت وسجده ايتدم . آشنمش اولان فانى يوزم حى ودائم وباقى اولان علينك وجهى اوكنده سجده‌يه قپاندى . يا على يا كبير يا على يا كبير يا على يا كبير ؛ اى بتون بيوكلرك بيوكى ، اى صباح كونشنك وماهتابك خالقى ! اى على ! قوت ، وحدت ، ملك ، عظمت ، اشارت (٢) ، اطاعت ، شفاعت ، فطرت ، قدرت سنكدر . بقره سوره‌سى سنسك (٣) سنك رضاكدن صوكره‌كى غضب وعذابكدن بنى وقايه ايت اى على بنى وقايه ايت . عفوكه ومعجزه كه ايمان كتيردم . اى آريلر اميرى . سكا عجز اسناد ايتمكدن چوق منزهسك باطن وظاهركه ايمان ايتدم وبونى تصديق ايدرم . كورنن شكلك بنم امامم وانك وصيسيدر . باطنك ايسه معنوى ولاهوتيدر . يا هو ، يا هو ؛ اى سكى اعلا واسمكى ذكر ووحدانيتكى تصديق ايدنى عزيز يشانان ، يا هو ، يا هو ، اى سنى رد وانكار وبونده اصرار ايدنى ذليل ياپان ! اى حاضر اى موجود ، اى ادراك ايدلمين غيب ، اى آريلر اميرسى ، اى على اى عظيم ،

٧ . سورة السلام

سجدت وسلمت ووجهت وجهى لفاطر السماوات والارض حنيفاً مسلما وما انا من المشركين . بدء السلام من المعنى القديم ، على الاسم العظيم وسلم الاسم العظيم على الباب الكريم وسلم الباب الكريم على الخمسة الايتام اركان الدنيا والدين ، السلام على الابواب السلام على الايتام ، السلام على النقباء ، السلام على النجباء ، السلام على المختصين ؛ السلام على المخلصين ، السلام على الممتحنين ، السلام على المقربين ، السلام على الكروبين ، السلام على الروحانيين ، السلام على المقدسين السلام على السائحين السلام على المستمعين السلام على اللاحقين ؛ فهم اهل المراتب يتقدس عالم الصفا اجمعين السلام على من اتبع الهدى واهتدى وخشى من عواقب الردا واطاع الملك العلى الاعلى

---

(١) بوراده‌كى نار جهنم ديمكدر . فقط نصيريلرك قرآن كريمده مذكور اولان بونوع عذابلره قائل اولمدقلرينى اونوتماملى . بونلره كوره عاصيلر كناهلرندن قورتلمق ايچون اولومدن برمدت صوكره تكرار دنيايه دونه جكلر ايمش .

(٢) هذير خم نام موقعده كويا حضرت محمد كنديسندن صوكره‌كى خليفه‌يى تعيين وپارمغيله حضرت على‌يه اشارت ايتمش ايمش .

(٣) باكوره‌نك ١٧ نجى صحيفه سنده دينيوركه نصيريلر حضرت علينك وقتيله موسى طرفندن ذبحنه امر ويريلن اينك صورتنده دخى ظاهر اولديغنه قائل ايمشلر . بوندن دولايدركه بو فقره‌يى بعض نسخه‌لرده ش وصورتله يازارلر : انت صورة البقره يعنى سن اينك صورتليسك ،

واقر بربوبية محمد المصطفى. السلام على المايه الف نبى واربعة وعشرين الف نبى اولهم باب وآخرهم لاحق السلام عليكم ياعباد الله الصالحين جمع الله شملنا وشملكم فى جنة النعيم بين الكواكب السمائيين .

ترجمه سى

سجده ايندم وسلام ويردم . مؤمن ومطيع بر حالده يرو كوكلرى يرادانه قارشى يوزمى چويردم . بن مشركلردن دكلم . ايلك سلام معناى قديمدن اسم اعظمه در . اسم اعظم باب كريمه ، باب كريم دين ودنيانك اركانى اولان بش يتيمه سلام ويردى . بابلره ، يتيملره ، نقيبلره ، نجيبلره ، مختصلره ، مخلصلره ، ممتحنلره ، مقربلره . كروبيلره ، روحانيلره ، مقدسلره ، سائحلره ، مستمعلره ، لاحقلره سلام ؛ بونلر مراتب صاحبلريدر ، [*]. بتون عالم صفا تقديس اولنسون. دوغرى يولى تعقيب وهدايتى قبول ايدنله فنالغك نتايجندن قورقان ، پك بيوك ومقدس ملكه اطاعت ومحمد المصطفانك بيوكلكنى (ياخودربوبيتنى) اقرار ايدن (دينداشلره) سلام ! يوزبيك نبى يه ويكرمى بيك نبى يه سلام ! بونلرك برنجيسى باب وصوكنجيسى لاحقدر . سلام سزه اى اللهك فضيلتلى عابدلرى ! الله بزى وسزى جنت نعيمده وسمائى ييلديز لراره سنده تكرار برلشديره !

٨ . سورة الاشاره

سبحان آله خضعت له الرقاب وذلت له الامور الشداد الصعاب فقد ارتفع القصد والاشارة من السيد محمد المصطفى فى يوم عيد الغدير خم الذى شرفه وفضله عند الله مقام عظيم اتا عبد من المشيرين اليك يا امير النحل يا على يا عظيم بالتوحيد والتقريد والتنزيه والتجريد لك يا على يا عظيم يا ازل يا قديم يا بارى يا حكيم اسألك بحق الدعوة التى دعاك بها السيد محمد وهو خارج من باب مكه وراكب المطية البيضاء وهو ينادى ويقول الجهاد الجهاد الحراب الحراب فى سبيل الله وهذه اشارتى اليك يا نور النور يا فالق الصخور

---

[*] فصل مخصوصنده اشبو مرتبه لردن بحث اولنمشدر نصيريلره كوره ايلك يدى مرتبه بيوك عالم نورانى بى تشكيل ايدن بش بيك ذاتدن مركب ايمش . خلقت عالمدن اول دخى موجود واولان بو عالم ايله قرآن كريمده مذكور اولان سماوات سبعه اره سنده فرق يوق ايمش . صوك يدى مرتبه ايسه ع م س سرينه قائل اولان يوز اون طقوز بيك ييلديزدن مركب اولوب بوكا دخى كوچك عالم بورانى ، قرانده‌كى يدى ارض بوندن عبارت ايمش (الباكوره . ص ٢٣)

وزاجر البحور ومدبر الامور بان تسكن المؤمنين فى جنتك العليا التى رضوان خازنها ويا فوز عبد رجاها فاذا بالذى من قبل العلا من جانب الطور الايمن من الشجرة المباركة ينادى ويقول يا حبيبى يا محمد اى عبد دعانى بهذه الدعوة بصفو قلبه وخالص يقينه نهار الخميس النصف من نيسان او عشية الجمعه او ليلة النصف من شعبان او فى خمس ليالى من شهر رمضان او يوم القداس اوليلة الميلاد او يوم عيد الغدير الاجعلته من امتى وسكنته جنتى واسقيه بكاس رحمتى واجعله مع المؤمنين الذين لا خوف عليهم ولا هم يحزنون رفعت اشارتى بسر العين العلويه ، بسر الميم المحمديه ، بسر السين السلسليه ، بسر ع م س اول دعائنا نشير لمعنانا ونقول بسم الله الرحمن الرحيم وآخر دعائنا نشكر من هدانا ونقول الحمد لله رب العالمين .

ترجمه‌سى

اشارت (*) سوره‌سى

ظفر اول اللهه‌كه قارشوسنده بيونلر اكيليور وبتون مشكل وچتين مسائل سيلينيوير. ييور . غدير خم بايرامى كونده حضرت محمد المصطفى طرفندن مقصد واشارت صادر اولدى . بونى (بايرامى) شرفلى وفضيلتلى تلقى ايدنلر الله نزدنده بيوك مقامه مالكدر . اى آريلر اميرى ، اى على اى عظيم ، سكا توحيد ، تقريد . تنزيه وتجريد ايله اشارت ايدن كوله لردن برى يم ؛ اى على اى عظيم ، اى ازلى اى قديم ، اى بارى اى حكيم ؛ حضرت محمدك بياض بينك آتنه راكباً مكه دن چيقار كن درميان ايتديكى طلبك حرمتنه سندن نياز ايدييورم . او وقت حضرت محمد يوكسك سسله شويله دييوردى : الله اوغورنده جهاد جهاد ! حراب ! حراب ! ايشته بنم سكا قارشو بر اشارتم . اى نورك نورى . اى قيالرى ياران ودكزلرى ضبط ايدن ؛ اى بتون مسائلى حل ايدن ! بتون مؤمنلرى اداره سنه رضوانك مأمور بولنديغى عالى جنتكده اسكان ايتدير . انى نياز ايدن قول نه بختيار ! ايشته او اثناده طورك جانب يمينندن . يوكسكلردن وشجرهٔ مباركدن بر صدا يوكسلدى . او صدا دييوركه : اى حبيبم ، اى محمد ! نيسانك نصفنده‌كى پنجشنبه كونى وياخود جمعه كيجه‌سى ويا شعبانك نصفى كيجه‌سى ويا رمضانك بش كيجه‌سى

---

[*] حضرت محمدك على بن ابى طالبى غدير خم نام موقعده خليفه نصب ايتديكى ادعا سنه اشارتدر . حيدريلر بوسوره نك قرائتى اثناسنده بش ذاتدن مركب وحدانيت نصيريه يى ايماء اللريني معده لرى اوستنه وضع ايدرلر ، پارمقلرينى ده خريستيانلر كبى ندامت علامتى اولمق اوزره طوپلى طوتارلر كلارى وياقمريلر ايسه اسكيدن شرفك چيبلاق وه نوسلرينه ياپيلان اشارت دينيه لره مشابه بر طرزده اللرينى قمردن كنايه اوله رق كوكسلرينه قورلر .

ويا قداس كونى ويا خود ميلاد كيجه‌سى ويا عذير بايرامى كونى بكا بو دعا ايله مراجعت ايدن هر كوله‌يى ملتمدن صايار وجنتمده اسكان ايتديررم . اوكا بنم رحمت كاسه ملهصو ويررم . وكنديسنى قورقوسى وحزنى اولميان مؤمنلردن ياپارم . اشبو اشارتمى عين علويه وميم محمديه وسين سلسليه سرينه ؛ ع م س سرينه اعلان ايلرم . دعامزك ابتداسنده معنامزه اشارت ايدكدر صوكره ديرزكه بسم الله الرحمن الرحيم ؛ ودعامزك صوكنده بزى طريق حقه دعوت ايدنه تقديم شكران ايلر وحقى سويلرز . بتون كائنات صاحبى اولان اللهه حمد !

٩ . سورة العين العلويه

بسر العين العلوية الذاتية الظاهرة الانزعيه ، بسر الميم المحمدية الهاشمية الملكوتية الحجابية القرصية النورانية ، بسر السين السلسلية الجبرائيلية السلمانية البابيه البكرية النميرية النصيرية ، بسر ع م س

ترجمه‌سى

علوى ، ذاتى ، ظاهر وانزعى عينك سريله ! محمدى ، هاشمى ، ملكوتى ، حجابى ، قرصى ، نورانى ميمك سريله ! سلسلى ، جبرائيلى ، سلمانى ، بابى ، بكرى ، نميرى ، نصير سينك سريله ! ع م س ك سريله !

١٠ . سورة العقد

اشهد ان الله حق وقوله حق وان الحق المبين على بن ابى طالب الانزع البطين والنار مثوى للكافرين والجنة روضة للمؤمنين ، والماء من تحت العرش يطوف وفوق العرش رب العالمين ، وحملة العرش الثمانية الكرام الذين هم اليه مقربون عدتى فى شدتى وعدة المؤمنين . سر عقد ع م س .

ترجمه‌سى

اللهك حق وسوزينك حق وشقاق صاحبلرى سيرك اولان اسرار انكيز على بن ابى طالبك آشكار بر حق اولديغنه شهادت ايدرم . جهنمك كافر لره مقر وجنتك مؤمنلر ايچون يشيل بر باغچه اولديغنه ، صويك عرش آلتنده طاشديغنه ، رب العالمينك عرشك فوقنده بولنديغنه ، كنديسنه (اللهه) پك يقين طوتيلان وعرشى طاشيان سكز اصيل ذاتك محنت ومشقت آنلرنده بنم وكافهٔ مؤمنين ايچون استنادكاه ولدقلرينه شهادت ايدرم . ع م س عقدينك سرى !

١١ . سورة الشهاده والعامه تسميها الجبل

شهد الله انه لا اله الا هو والملائكه واولو العلم قائماً بالقسط لا اله الا هو العزيز الحكيم. ان الدين عند الله الاسلام ربنا آمنا بما انزلت واتبعنا الرسول فاكتبنا مع الشاهدين. بشهادة ع س م اشهد على ايها الحجاب اعظيم ، اشهد على ايها الباب الكريم ، اشهد على يا سيدى المقداد اليمين اشهد على يا سيدى ابو الدر الشمال اشهد على يا عبدالله ، اشهد على يا عثمان ، اشهد على يا قنبر بن كادان ، اشهد على يا نقيب ، اشهد على يا نجيب ، اشهد على يا مختص ، اشهد على يا مخلص ، اشهد على يا ممتحن ويا مقرب ويا كروبى ويا روحانى ويا مقدس ويا سائح ويا مستمع ويا لاحق اشهدوا على يا اهل المراتب ويا عالم الصفا اجمعين انى اشهد بان ليس الهاً الا على بن ابى طالب الاصلع المعبود ، ولا حجاب الا السيد محمد المحمود ، ولا باب الا السيد سلمان الفارسى المقصود واكبر الملائكة الخمسة الايتام ولا رأى الا رأى شيخنا وسيدنا الحسين بن حمدان الخصيبى الذى شرع الاديان فى سائر البلدان اشهد بان الصورة المرئية التى ظهرت فى البشرية ، هى الغاية الكلية وهى الظاهره بالنورانيه وليس آله سواها وهى على بن ابى طالب وانه لم يحاط ولم يحصر ، ولم يدرك ولم يبصر ، اشهد بانى نصيرى الدين جندبى الرأى جنبلانى الطريقه ، خصيبى المذهب ، جلى المقال ، ميمونى الفقه . وأقر فى الرجعة البيضاء والكرة الزهراء وفى كشف الغطاء وجلا العماء واظهار ما كتم واعلان ما خفى وظهور على بن ابى طالب من عين الشمس قابض على كل نفس ، الاسد من تحته وذو الفقار بيده ، والملائكة خلفه والسيد سلمان بين يديه والماء ينبع من بين قدميه . والسيد محمد ينادى ويقول هذا مولاكم على بن ابى طالب فاعرفوه وسبحوه وعظموه وكبروه هذا خالقكم ورازقكم فلا تنكروه اشهدوا على يا اسيادى ان هذا دينى واعتقادى ، وعليه اعتمادى ، وبه احيا وعليه اموت ، وعلى بن ابى طالب حى لا يموت ، بيده القدرة والجبروت ، ان السمع والبصر والفوآد كل اولئك كان عنه مسؤولا علينا من ذكرهم السلام . تمت

ترجمه سى

شهادت وتعبير عاميسيله جبل [*] سوره سى

شهد الله انه لا اله الا هو والملائكة واولو العلم قائماً بالقسط لا آله لا هو العزيز الحكيم ان الدين عند الله الاسلام ربنا آمنا بما انزلت واتبعنا الرسول فاكتبنا مع الشاهدين (آيات كريمه لرى) ع م س نك شهادتيله بكا شاهد اول : اى حجاب عظيم ،

(*) يوعنواندن دخى اكلاشيليوركه عامه طبقه سى بتون بتون امور دينيه دن خارج طوتلمامشدر.

اى باب كريم ، اى مقداد يمين ، اى حضرت ابو الدر شمال ، اى عبدالله ، اى عثمان ، اى قنبر بن كادان [اى نقيب ، اى نجيب ، اى مختص ، اى مخلص ، اى ممتحن ، اى مقرب ، اى كروبى ، اى روحانى ، اى مقدس ، اى سائح ، اى مستمع ، اى لاحق ، اى اهل مراتب ، اى بتون عالم صفا (١)] بكا شاهد اوليكز كه بن اصلع ومعبود اولان على بن ابى طالبدن باشقه بر آله وسيد محمد محموددن باشقه بر حجاب وسيد سلمان فارسىٔ مقصودن باشقه برباب اولمادیغنه وملائكه نك اك ببوكلرى ايتام خمسه اولديغنه ؛ سائر شهرلرده دينلرى اعلان ايدن شيخمز وسيد مز حسين بن حمدان الخصيبى نك رأيندن باشقه بر رأى موجود المادیغنه شهادت ايدرم. بشريتده ظاهر اولان صورت مرئيه نك غاية كليه اولديغنه ونورانيتله ظهور ايتديكنه . على بن ابى طالبدن باشقه بر شى اولميان بوصورتدن باشقه بر آله اولمديغنه ، كنديسنك احاطه ، حصر وادراك اولنمادیغنه وكوروندیكنه شهادت ايدرم . دينمك نصيرى ، رأيمك جندبى طريقتمك جنبلانى ، مذهبمك خصيبى ، مقالمك جلى ، فقهمك ميمونى (٢) اولديغنه شهادتى ورجعت بيضايى (٣) ، كرهٔ زهرايى ، كشف غطايى مشوشلكك تنورينى ، مكتوم طوتيلانك اظهارينى ، مخفى اولانك اعلانى ؛ على بن ابى طالبك بتون روحلرى ضبط ايتديكى والنده ذو الفقار (٤) ربولنديغى حالده قرض شمسدن ظهور ايده جكنى اقرار وتصديق ايلرم . (على ظهور ايدركن) ملائكه ارقه سنده وسيد سلمان اوكنده بولنه جق وصوايا قلرى اره سندن قاينايه جق اوصره ده حضرت محمد يوكسك سسله باغيره جق كه : ايشته افنديكز على بن ابى طالب ! كنديسنى طانييكز وتقديس . تبجيل وتعظيم ايديكز . ايشته سزى خلق ايدن وسزه رزقكزى ويرن اونى رد وانكار ايتميكز . »

اى افنديلرم بكا شاهد اوليكز : دينم اعتقادد بودر واوكا اعتماد واردر . اونكله ديريلير وبو عقيده ايله اولورم . على بن ابى طالب ديريدر فوت اولماز . قدرت وجبروت النده در . ان السمع والبصر والفوآد كل اولئك كان عنه مسؤولا (ايت كريمه) يادشريفلرندن بزه سلام !

(١) اشبو سلسله يدنجى سوره ده كنك عينى اولديغنى اونوتماملیدر .
(٢) سورة رابعه نك نصف اخيرنده كى اسملره مراجعت .
(٣) رجعتدن اسلام سنيلرى بعث بعد الموتى ونصيريلر اولومدن صوكره اولكنه مشابه اولميان بر جسمده وروحك تكرار حياته رجوع يتمستى قصد ايدرلر . رجعت بيضا استحالهٔ اخيره دينك اولان جسم سمائى ديمكدر.
(٤) ذو الفقار بدر وقعه سنده اولن العاصى بن منابه نام مشركك قليجيدر حضرت محمد او وقت قليجى على بن ابى طالبه اهدا ايتمشدى .

١٢ . سورة الاماميه

اشهدن عى ايها النجوم الزاهره والكواكب النائره والافلاك الدائره بأن هذه السورة المرئيه المعاينة الناظره هى على بن ابى طالب القديم الاحد الفرد الصمد الذى لا يتجزأ ولا يتبعض ولا ينقسم ولا يدخل فى عدد ، فهو الهى والهكم والهكم والهى ، امامى وامامكم وامامكم وامامى ، امام الائمه ، وسراج الظلمه ، حيدرة ابى تراب الظاهر بالاصلع ، الباطن بالانزع ، الظاهر من عين الشمس القابض على كل نفس ، الذى له ولعظم جلال هيبته ، ولكبريا سنى برق لاهوته تخضعت له الارقاب وذلت له الامور الصعاب ، سر اله فى السماء وهو امام فى الارض ، سر امام كل امام ، سر على بن ابى طالب قديم الزمان ؛ سر حجابه السيد محمد وبابه السيد سلمان باب الهدى والايمان ، علينا من ذكرهم الرضى والسلام .

ترجمه سى

اى پارلاق ييلديزلر ، اى منور كوكبلر ، اى دونن فلكلر ! بكا شاهد اوليكزكه بو معاينه ايدن وباقان وكورونن صورت قديم احد ، فرد ، صمد اولان ، تجزى وانقسام قبول ايتمين واقسام وفصوله آيريلمان وهيچ بر عدده داخل اولميان على بن ابى طالبدر . او بنم الهم وسزك الهكز ، سزك آلهكز وبنم آلهمدر . امامم وامامكز ، امامكز وامامم وأئمه‌نك اماميدر . كنديسى ظلمتك شعله‌سى ، حيدرة ابى تراب ، آلين صاچلرى سيرك بر حالده ظاهر وشقاقده كيلرينه سيرك بر حالده مخفى ، بتون روحلره حاكم بر حالده قرص شمسدن ظاهر در . بيونلر كنديسنه وهيبتنك جلال محتشمنه ، لاهوتنك عالى وشعله‌نثار كبرياسنه خضوع ايتديرلدى . قارشوسنده اك مشكل مسائل بسيطلشدى . سماده آله اولديغى حالده ارضده امام اولانك سرى ! هر امامك امامنك سرى ! قديم الزمان اولان على بن ابى طالبك سرى ! حجابى سيد محمدك وبابى ودوغرى يولك بابى سيد سلمانك سرى ! ذكر لرندن بزه رضا وسلامت !

١٣ . سورة المسامره

سبح لله ما فى السموات وما فى الارض وهو العزيز الحكيم . اصبحنا وسبحنا واصبح الملك لله وسبح الملك لله ، بسم الله وبالله وسر السيد ابى عبدالله ، سر الشيخ واولاده المختصين الشاربين من بحر ع م س ، فهم واحد وخمسون . منهم سبعة عشر عراقى وسبعة عشر شامى وسبعة عشر مخفى وهم واقفون على باب مدينة حران يأخذون بالحق ويعطون بالحق ، من يتديله بديانتهم ويعبد عبادتهم وفقه الله الى معرفته ومن لا يتدين بديانتهم

ولا يعبد عبادتهم فعليه لعنة الله ، بسر الشيخ واولاده المختصين ، بسرهم اسعدهم الله اجمعين .

ترجمه سى

سبح لله ما فى السماوات وما فى الارض وهو العزيز الحكيم (آيت كريمه) . صباحلادق وتسبيح كتيردك . ملك اللهك اولدى واللهى تعظيم ايتدى . بسم الله وبالله ؛ سيد ابو عبد اللهك سرى ، شيخك ومختصيندن اولوب ع م س دكزندن ايچن اولادينك سرى ؛ بونلر اللى بر اولوب اون يديسى عراقلى واون يديسى سوريه لى ومتباقى اون يدى مخفيدر . (١) كنديلرى حران شهرى (٢) قپوسنده دورييور وحق دائره سنده آلوب وويرييورلر (٣) دينلريله متدين وعبادتلريله متعبد اولانلرى الله معرفتنده موفق ايليه . دينلرينه وعبادتلرينه سالك اولميانى الله تلعين ايتسون . شيخك ومختصيندن اولان اولادينك سرى ! الله بتون بونلرى سرلريله مسعود ايليه .

١٤ . سورة البيت المعمور

والطور وكتاب مسطور فى رق منشور والبيت المعمور والسقف المرفوع والبحر المسجور بسر طالب وعقيل وجعفر الطيار هم اخوة على بن ابى طالب ؛ نور من نور وجوهر من جوهر وعلى بن ابى طالب منزه عن الاخوة والاخوات والاباء والامهات احداً ابداً موجود باطن بغير عمود ، سر البيت وسقف البيت وارض البيت واربع اركان البيت ؛ اما البيت فهو السيد محمد ، وسقف البيت ابو طالب ، وارض البيت فاطمه بنت اسد واربع اركان البيت هم محمد وفاطر والحسن والحسين ، سر الزاويه الغامضه الخفيه التى هى فى نصف البيت هى محسن سر الخفى سر صاحب البيت العلوى الشريف الهاشمى الذى هشم القرون وكسر الاصنام علينا من ذكره الرضى والسلام .

ترجمه سى

والطور وكتاب مسطور فى رق منشور والبيت المعمور والسقف المرفوع والبحر المسجور (آيت كريمه‌لرى) على بن ابى طالبك برادرلرى طالب ، عقيل وجعفر الطيارك

---

(١) اشبو اللى برذات كوچك عالم نورانيه منسوب برر ييلديزدر .
(٢) حران بلده سندن سماقصد ايدلميور .
(٣) حق آلوب ويرييورلر ديمك قربان كسمك صورتيله كنديلرندن شفاعت ديله ينلرى قورتاريورلر وكافرينك ارواحى حيوانات وجماداته سوق ايديييورلر ديمكدر . « باكوره ، ص ٢٩ »

سربله ، نور نوردن وجوهر جوهردن ؛ حالبوكه على بن ابى طالب برادر وهمشيره لردن پدر وانالردن منزهدر . واحد اوله‌رق موجود اولديغى قطعيدر . كنديسى اورتوسنز اوله رق مخفيدر . معبدك . معبد طاوانك ، معبد يرينك ، معبدك اركان اربعه سنك سرى ! معبد حضرت محمد ومعبد طاوانى ابو طالب ومعبد يرى ارسلان قيزى فاطمه ومعبدك درت ركنى محمد ، فاطر ، حسن وحسيندر . ايچرى‌يه كيرمش ، ومعبدك اورته‌سنده بولنان ومحسنى تمثيل ايدن مخفى زاويه نك سرى ! مخفى اولانك سرى ! علينك اقرباسندن اولان اصيل وآل هاشمه منسوب معبد صاحبنك (١) سرى ! او قرون ماضيه‌يه نهايت ويردى واصنامى تخريب ايتدى . ذكرندن بزه رضا وسلامت ! (٢)

١٥ . سوره الحجابيه

سر الحجاب العظيم ، سر الباب الكريم ، سر سيدى المقداد اليمين ، سر سيدى ابى الدر الشمال ، سر الملكين الكريمين الطاهرين ، هما الحسن والحسين ، سر الوليين هما نوفل بن حارثه وابو برذه ، سر الصفى وعالم الصفى ، سر كل كوكب فى السماء ، سر قدس العلى وسكانه علينا من ذكرهم الرضى والسلام

ترجمه سى

بيوك حجابك سرى ؛ جومرد بابك سرى . مقداد يمين افندمك سرى ؛ ابو الدر شمال افندمك سرى . ملائكه دن حسن وحسين نام ايكى پاك كريمك سرى . اوليادن توفل بن حارثه وابو برذه نك سرى . صفا وعالم صفينك سرى . سماده كى هر كوكبك سرى . يوكسكلكك قدسيتيله ساكنلرينك سرى . ذكر جميللرى بزه سلامت ورضا بخش ايليه !

---

(١) حضرت محمد مقصود در .

(٢) اشبو سوره‌نك قرائتندن نصيريلرك حج مراسمندن‌نه قصد ايتدكلرى اكلاشيليور . بونلر بيت الله الحرامدن محمدى ؛ صفادن مقدادى وكعبه‌نك هرايكى اشيكندن حسن وحسينى اكلايورلر . مروه ابو الدرك ومشعر الحرام سلمان فارسينك معرفتندن باشقه برشى دكلمش ، بو ذواتك معرفتنه نائل اولمق حج مراسمنى ايفا ايتمك ديمك ايمش . اساسا محمد بن نصيرسنيلرده‌كى حج مراسمنى شدتلى بر صورتده تنبيه ايديور وكتاب الاعيادك بر فصلنده حضرت پيغمبره خطاباً ديبوركه . سنك بوراده مدفون اولدى يفكى ظن ايدنلر سكا مزار دخى ياپديلرو‌نى زيارت ايتمك ايچون قوشيورلر . حالبوكه كاذبدرلر كلازيلر فرقه سنك انتساب ايتديكى شيخ محمد كلازى دها ايلرى كيده‌رك آنيده‌كى اخسانه‌يى بى پروا صاليوريوير . بركون مفضل جعفر الصادقدن اسلاملرك بيت‌الله ديبه‌رك زيارت ايتدكلرى كعبه حقنده معلومات ايشدمش وموسى اليه جوابا ديمش ايمس كه بومراسم كفردر . چونكه كعبه طاشدن يابلمش ارلمسى مناسبتيله بر صنم مشابه سنده‌در . « باكوره ، ص ٣١ »

١٦ . سوره النقيبيه

فنقبوا فى البلاد هل من محيص نذكر اسامى السادة النقباء الذين اختارهم السيد محمد من السبعين رجلاً فى ليلة العقبه فى وادى منى اولهم ابو الهيثم مالك بن التيهان الاشهلى والبر بن مغرور الانصارى والمنذر بن لودان بن كناس الساعدى ورافع بن مالك لعجلانى والاسد بن حصين الاشهلى وعباس بن عبادة الانصارى وعبادة بن صامت النوفلى وعبدالله بن عمر بن حزام الانصارى وسالم بن عمير الخزرجى وأبى بن كعب ورافع بن ورقه وبلال بن رياح الشنوى . سر نقيب النقباء ونجيب النجباء سيدنا محمد بن سنان الزاهرى علينا من ذكرهم الرضا والسلام .

ترجمه سى

فنقبوا فى البلاد هل من محيص (آيت كريمه دن بر قسم) منى واديسنده حضرت محمدك يتمش كشى اره سندن عقبه كيجه سنده ترجيح ايتديكى نقيب افنديلرك اساميسنى ذكر ايدوم : برنجيسى ابو الهيثم مالك بن التيهان الاشهلى ، البر بن مغرور الانصارى ، منذر بن لودان بن كناس الساعدى ، رافع بن مالك العجلانى ، اسد بن حصين الاشهلى ، عباس بن عبادة الانصارى ، عبادة بن صامت النوفلى ، عبدالله بن عمر بن حزام الانصارى ، سالم بن عمير الخزرجى ، أبى بن كعب ، رافع بن ورقه ، بلال بن رياح الشنوى . نقيبلرك نقيبى ونجيبلرك نجيبى محمد بن سنان الزاهرى [١] افندمزك سرى ! ذكر جميللرى بزه سلامت ورضا بخش ايليه !

— ٨ —

مهاجرت مسئله سى
و
سوريه ده تناقص نفوس

عصر اخير قابينه‌لرينى ومتفكرلرينى اشغال ايدن مسائل مهمه دن برى ده هيچ شبهه‌سز مهاجرت مسئله سى اولمشدر . بر مملكتك ترقى وتعاليسى ايله منظومنه عموميه دوليه ده محكم ومتين بر موقع اكتساب ايده بيلمسى او مملكتده ساكن اولان اهالينك

---

[١] محمد بن سنان الزاهرى اسماعيليلر جه‌ده پك محترم ذواتدن معدوددر

كثرتى ومجادلهٔ حياتيه ده كى درجه ثبات وموفقيتله قائم اولديغنده شبهه ايتماملیدر . ملتى انسانه بكزتن اسكى مؤلفلرك بر جهتدن حقلرى واردر : قانلى وجانلى بر وطنداس قوهٔ مقاومه وتشبثيه سى نسبتنده ترقى وتعاليسنى تأمين ايده بيلديكى كبى ملتك سعادتك وشقاسى جدال حياتده كى موفقيت وعدم موفقيتى او ملتى تركيب ايدن افرادك قوهٔ مقاومه سنك صاغلام وكوجلى اولوب اولمامسنه ، متين ، ذكى ومنور كتله‌لرك كثرت ويافلتنه كوره تخالف ايدر . بوندن طولاييدركه بتون مدنى حكومتلر عنصر حياتيلرينك بر ركن رصينى تشكيل ايدن تبعه سنك رفاه وسعادتله يشايه بيلمسنى وعدديتك تزييد وتكثيرينى تأمين ايده‌جك فنى اجتماعى واخلاقى واسطه لره مراجعت ايتمكدن خالى قالميورلر . برچوق عوامل اقتصاديه واجتماعيه نتيجه سى اوله‌رق تناقص نفوس بليه سنه دوچار اولان فرانسه ملتى قرق اللى سنه دن برى بو مصيبتك دفعنى تأمين ايده‌جك چاره‌لر تحرى ايدوب دورييور . قانونلر نشر ايديبور . نظامنامه لر قلمه آيور . وفقط ينه نسل قيصير برقيصقاجك تضييق غدارنده اينم اينم اينليور . (*)

تولداتنك كثرتيله معروف اولان آلمانيا وايتاليا ملتلرى بيله نفوسك تكثيرينى كافل تدابير قانونيه واجتماعيه اتخاذندن كرى دورميورلر . فقط شوراسنى نظر دقتدن دور طوتماملى كه اوروپا ممالكندن برجديد يولى طوتان مهاجر قافله‌لرينك كثرتى حكومات مذكوره‌نك بر وجه بالا عرض اولنان مساعئ فوق العاده لرينه ايقاع تأثير ايتمكدن خالى قالمامشدر .

امريقا قريستوف قولومب طرفندن كشف اولندقدن ومرور زمانله قطعهٔ مذكوره‌نك ثروت ومدخرات طبيعيه‌سى حقنده اوروپاليلر اره‌سنده معلومات واسعه انتشار ايلدكدن صوكره اون آلتنجى واون يدنجى عصر ميلاديلرده انكلتره‌دن ، آلمانيادن ، اسپانيادن وفرانسه‌دن هر سنه بيكلرجه عائله امريقايه هجرت ايدر واوراسنى كنديلرينه وطن ثانى اتخاذ ايلرايدى . فقط او وقتكى مهاجرتك حيات عموميه‌ده كى تاثيرى او قدر حسن اولنماميوردى . چونكه دائمى وملى اردولر موجود اولماديغى كبى رقابت اقتصاديه دخى او قدر وسعت اكتساب ايتمه‌مشدى . اون طقوزنجى ميلادى ظرفنده بالعموم مدنى ملتلرك حيات مشتركه‌لرنده بر چوق اجتماعى ، اقتصادى وسياسى تبدلات وقوعه كلمكله هر دولت كندى موجوديتنى ، تجارتنى وبين المللده كى موقعنى تقويه وتحكيم ايده‌جك چاره‌لر تحريسنه مجبور اولدى . فقط ديكر طرفدن اسباب معيشت دار لاشدقجه مهاجرت جريانلرى اونسبتده تزايد ايتدى . آلمانيادن ايرلانده‌دن وصوك سنه‌لرده ايتاليادن ، روسيه‌دن واوستريادن

[*] فرانسه نفوسنك تزايد سنويسى يوزبيكى تجاوز ايتمه مكده در .

اهالى آقين آقين امريقايه هجرت ايتمكه قيولدى . عصر سابق اواسطنده پك ده بارز بر حاله كلين بوافيلر نهايت رجال سياسيه‌نك انظار دقتنى جلب ايده‌جك حاد دوره‌لره كيردى . انكلتره حكومتندن ماعدا بتون ممالك غربيه‌نك سياسى پروغرامله‌رنده مستملكات سياستنك وضعى اسبابنى مهاجرت مسئلهٔ مهمه‌سنده ارامق لازمدر . بوكونكى ئه‌ميريالیزمك اسباب وعوامل حقيقيه‌سنى تحرى ايدركن رقابت تجاريه مسئله حياتيه سيله برابر مهاجرتى دخى تدقيق ايتمك ايجاب ايدر . وطنك فعال وزنده قوللرى سن لوران ، مسيسيبى وآمازون حوضه‌لرنده چالشه‌رق فوت اولمقدن ايسه متروپوله ويا اكا دوغريدن دوغرى‌يه مربوط اولان مستملكاتده مثمر مساعيده معروف اولمق البته دها نافعدر .

هر سنه‌كى وفيات مقابلنده ٨٠٠,٠٠٠ كشى قازانان آلمانيا ايمپراطورلغندن اون طقوزنجى عصر ظرفنده (٦ — ٧) ميليون كشى هجرت ايتمشدر . ١٨٨٠ سنه‌سنده ٢١٠,٠٠٠ مهاجر وطن اصليسنى ترك ايله اسباب معيشتى باشقه اقليملرده ، دها زنكين ودها منبت اراضيده ارامغه سعى ايتمش ايكن حكومتك اتخاذ ايتديكى تدابير اقتصاديه واجتماعيه نتيجه‌سى اوله‌رق اشبو مقدار يواش يواش تناقص ايتدى . مثلا ١٨٩٠ سنه‌سنده ١٠٠,٠٠٠ و ١٩٠١ سنه‌سنده ٢٢٠٠٠ ه تنزل ايتدى . حرب عمومى اعلانى سنه‌سنده آلمانيا ايمپراطورلغنك ممالك اجنبيه‌يه كوندرديكى مهاجرلرك عدد سنويسى ٢٠ بيكدن فضله دكلدر (*) مملكت مذكوره‌نك شو پارلاق موفقيتى قارشو سنده ايتاليا ملتنك مهاجرت يوزندن دوچار اولديغى بوشلقلر دها بارز ودها واسع كوروينيور : ١٩٠٥ تاريخندن بر وهرسنه ايتاليادن ٦٠٠,٠٠٠ — ٧٠٠,٠٠٠ كشى هجرت ايتمكده ووطنلرينك احوال اقتصاديه‌سنى واسباب تدافعيه‌سنى مشكل بر حاله صوقمقده‌در (**) .

بو حالك اسبابنى تشريح ايدن محررلر ديبوركه :

وطن ايچون عادتا بر فلاكت حالنى آلان مهاجرتك اسبابنى ايكيه ارجاع ايتمك قابلدر . برى تولداتك كثرتى (***) وبونلرى بسليه‌جك اراضئ منبته‌نك كافى اولمامسى ؛ ايكنجيسى ايتاليا احوال اقتصاديه‌سنك احتياجات عموميه‌يى دفع ايده‌جك درجه‌ده مساعد اولمامسيدر .

بر عتيقك اطراف اربعه‌سنى مختلف نسبتلرله صاران مهاجرتدن سوريه قطعه‌سى دخى

[*] شراده رو غاللوئه ده‌ك ؛ دنيانك مهم حكومتلرى ؛ ص ٢٦٥ پارس ١٩١٣
[**] ايضاً ، ص ٣٠١
[***] ايتاليا ده بر كيلومترو مربعنه ١٢٠ نفوس اصابت ايديبور : بلجيقا : ٢٤٨ ؛ انكلتره : ١٤٤ آلمانيا : ١٢٢ ؛ ژاپونيا : ١٠٣ ؛ اوستريا ومجارستان : ٧٦ ؛ فرانسة : ٧٣ .

مع التأسف قورتولامامشدر . بوندن بر ربع عصر اولنه كلنجه‌يه قدر وطننه صيم صيقى‌يه مربوط قالان سوريه‌ليلر مختلف ملتلره منسوب افرادك ادخار ثروت غايه‌سيله آمريقايه كيتدكلرينى واپچه موفقيتلر تامين ايتدكلرينى كوره‌رك تقليده مباشرت ايلديلر . اساساً بونلره وقتيله اوزون سفرلر اجراسندن حظ ايدن فنيكه ليلردن بر چوق خصلتلر انتقال ايدركن مهاجرت حسى دخى خارج قالمامشدر .

سوريه دن ايلك دفعه اوله‌رق بيت لحم قصبه‌سندن برقاچ عائله هجرت ايتمشدى . بونلر وطن جديدلرنده تسبيح ، خاچ ، اشخاص مقدسه رسملرينى كوسترن اوفاق حجمده هيكلار صاتمقله تأمين معيشت وادخار ثروته سعى ايتمشلردى . بوندن اوتو زسنه اول غير محسوس بر صورتده باشلايان مهاجرت يواش يواش وسعت پيدا ايده‌رك باخصوص صوك سنه لرده بتون وطنپرورلرى درين درين دوشو ندیره‌جك بردورهٔ حاده‌يه كيردى . عثمانلى ايمپراطورلغنك بو جزء قيمتدارندن شميدى‌يه قدر كيدن مهاجرلرك عددى مع التأسف بزجه حقيقى بر صورتده معلوم دكلدر . تشكيلات حاضره سيله نفوس موجوده‌مزى بيله لا يقيله قيد وضبط ايتمكدن پك اوزاق اولان دوائر عائده‌مز بو نقطه مهمه‌يى دخى اهمال ايديپور وبو پك طبيعى كوروينور . بز مزعج ومؤثر اولان بو اهمالى مسامحه ايتمسه‌ك بيله هركسجه معروف اولان لاقيديمز وصغوق قانليلغمزله مقابله ايتمكه مجبورز . يالكز حرب عمومى اعلانى تاريخنه قدر كرك كويلرده كرك قصبه وشهرلرده بر چوق خانه‌لرك قياندیغنى بر چوق كويلرك سكنه‌سز قالديغنى ونفوسك سريع بر صورتده تناقص ايتديكنى كورن مدققلرى ممكن اولديغى قدر تنوير ايتمش اولمق ايچون ديرزكه : سوريه‌دن يالكز جماهير متحدهٔ آمريقايه ١٩٠٥ سنه‌سنده ٤٨٢٢ و١٩٠٦ سنه‌سنده ٥٨٢٤ و١٩٠٧ ده (٥٨٨٠) و١٩٠٨ تاريخنده دخى ٥٥٢٠ كشى هجرت ايتمشدر . ديمك اوليور كه درت سنه ظرفنده ٢٢٠٤٦ كشى غايب ايتمشز ديمكدر .

امريقاى جنوبى‌يه ، مصره ، اوروپايه ، افريقاى شمالى‌يه وسائر جهتلره هجرت ايدنلر ١٥٠٠٠ راده‌سنده تخمين اولنديغنه نظراً سوريه‌دن هرسنه ٢٠٠٠٠ كشى هجرت ايديپور (١) ديمكدركه بونك نه قدر اهميتلى وحيات مليه واقتصاديه‌مز نقطهٔ نظرندن نه قدر اليم اولديغنى اك اوفاق بر ملاحظه ايله اكلامق قابلدر .

مساحه‌سى ٥٤٠٠٠٠ كيلومتر ومربعندن ونفوسى ٧٠ مليوندن عبارت اولان آلمانيا ايمپراطورلغى مهاجرت يوزندن سنه‌ده يالكز ٢٢ بيك وطنداس غائب ايديپور . واقعا حيات اقتصاديه‌نك اك مكمله ايريش ؛ صنايعده وتجارتده سريع وحيرت افزا ترقيلره

(١) المشرق سنه ١٩٠٥ ، ص ٨٢٨

مظهر اوله‌رق دنيانك اك زنكين ومعمور دولتلرى ميانه‌سنه بحق داخل اولان آلمانيانى بزم مملكتمزله مقايسه ايده‌جك بر غرابتده بولنه‌جق دكلز . يالكز ٢٩٦٠٠٠ كيلومتر ومربعى وسعتنده بر اراضى‌يه ويالكز اوچ ميليون قدر بر نفوسه مالك اولان سوريه قطعه‌سى مع التأسف مهاجرت خصوصنده آلمانيانك يانده ذكر اولنه بيليور . كثافت نفوسى عشرات خانه‌سنى كچه‌مين ، فقير ، جاهل وهردرلو آثار عمراندن محروم اولان شو جزء عثمانينك هرسنه اولادندن (٢٠) بيك كشى غائب ايتمسى هر حالده هپمزى درين درين دوشوندیره‌جك بر ماهيتده‌در . وقتيله اون ميليون نفوس بسلديكى روايت اولنان سوريه قطعه‌سى ثروت مدخره‌سنك كثرتيله ، اعوجاجلى وتجارت بحريه‌يه قابليتلى سواحليله ، دلفريب داغلريله منبت واديلريله والحاصل برعتيقك عادتا مركزنده بولنمق كبى بر موقع مستثناسيله بالعموم كائناتك حرص واشتهاسنى تحريك ايديپور . بزم بر معتاد ارتكاب ايتديكمز اهمالمزله مملكت بوكون اوچ ميليوندن نقصان اولان نفوسنى بيله بسله‌ميه‌جك درجه‌ده فلاكتلره اوغرادى . طبعاً ذكى وچالشقان اولان وباخصوص امور تجاريه وفكريه‌ده فطرةً قابليتلى اولان اهاليسى صوك سنه‌لرده اسباب معيشتنى باشقه مملكتلرده ارامغه مجبور اوليور كويلر قپانيور اووه‌لر بايرلر زراعتدن محروم قاليور وفقط ديكر طرفدن اچيق كوزلى واید آل صاحبى سيونيستلر ـ حرب عمومى‌يه قدر ـ مملكتك ثروت عموميه‌سنه كوز ديكه‌رك بو بوشانان كويلرى وصاحبسز قالان اراضى‌يى رومانيا وروسيه‌دن نقل ايتديكى يهودى مهاجرلرى نامنه مبايعه ايديپوردى . (*)

شمدى‌يه قدر مهاجرتك لهنده وعليهنده بر چوق يازيلر نشر ايدلمشدر لهنده اداره كلام ايدنلر ديپورلركه :

مدنيتك هردرلو نعمتندن محروم قالان بر مملكتده پنكليوب قالمقدن ويوميه ١٥ — ٢٠ غروش قزانه‌رق حياتى سوروكلرجه‌سنه سوندیروب توكتمكدن ايسه آمريقايه كيده‌رك مدنى حياتك نه ديمك اولديغى رأى العين مشاهده وكليتلى ثروتنى تأمين ايتمك البته اولادر . وطن ديمك انسانك حضوربال ايله وسعادت ممكنه ايله حياتنى كچيرديكى مملكت ديمكدر . وطنداشك سعادتى وعائله‌سنك رفاه واستراحتنى تأمين ايتمين ، امنيتك ، عدالتك وانصافك مؤثر حقيقيسنه بردرلو قاووشه‌ميان بر مملكت ايچون سوكيلى وطن ديمك بيلنمز نه درجه‌يه قدر دوغرى اوله‌بيلير ؟ وقتيله فقر وسفالتدن ويا عدل وانصافك فقداننندن دولاى وطن اصلى‌يى ترك ايتمش نيجه سوريه‌ليلر واردركه بوكون نيورقك ، شيقاغونك ، ريوده‌جانه‌

(*) برنجى جلدك ٣٠ — ٣٤ صحيفه‌لرينه مراجعت .

رونك ويابوغنوس آيرسك الك مشهور تاجرلرى ميانده تعداد ايدلمكده‌در . مصر قطعه‌سنده بولنان اون بيك سوريه‌لينك اموال منقوله وغير منقوله‌سى بوكون اوتوز ميليون انكليز ليراسى قيمتنده‌در . آمريقاده وسائر ممالكده بولنان وطنداشلرك ثروت عموميه‌لرى ٢٠٠ ميليون ليرادن اشاغى دكلدر . (*) واقعا سوريه قطعه‌سى شمدى‌يه قدر نفوس عموميه‌سنك بر سدسندن فضله‌سنى غائب ايتمشدر . فقط شوراسنى اونوتماملىدركه بو كتله كندى وطننده قالمش اولسه يدى هرحالده بو قدر صاحب ثروت اولميه‌جق ينه تنبل عاطل ، فقير ومسكين حياتى توكته‌جكدى . جماهير متحدهٔ آمريقاده محيه دائره‌سى اطباسندن (آلن مكلولن) مهاجرت حقنده قلمه آلدينى بر اثرده ديبوركه : بتون مهاجرلر آره‌سنده يهوديلردن صوكره الك زياده موفق اولانلر سوريه‌ليلردر . يونان مهاجرلرندن يوزده ٦٨ وپولونياليلردن يوزده ٦٣ وايتاليانلردن يوزده ٥٩ وسوريه‌ليلردن يوزده ٣٤ ويهوديلردن يالكز يوزده (٩) مهاجرعدم موفقيته دوچار اولمقده‌در . (**)

صرف ماديات دوشونه‌رك مهاجرتك لهنده ادارهٔ كلام ايدن بو ذواته بر نقطهٔ نظردن حق ويرمكه مجبور قاليورز . سوريه‌ليلر باخصوص ساحل اهاليسى اوته‌دنبرو تشبث شخصيلريله ، عالم تجارتده‌كى موفقيتلريله شهرتشعادر . بيروتك طرابلس شامك ، يافه‌نك وسائر قصبه‌لرك معروف تاجرلرى اجنبيلرله اولان رقابت اقتصاديه‌لرنده اكثر غالب كليورلر ، مصر قطعه‌سنده‌كى سوريه‌ليلر عالم تجارتده پك شانلى خاطره‌لر براقيور . مطبوعات همان همان بونلرك النده‌در بر جديدك مهم شهرلرنده‌كى عثمانلى مغازه‌لرى انتظام ومكمليتلريله ، جسامت وثروتلريله هر وطنداشك غرور وافتخارينى موجب بر حاله‌در . بوندن باشقه مهاجرلرمز وطنلريله اولان علاقه‌لرينى بوتون بوتون كسميورلر . دها يقين وقته قدر هر سنه سوريه‌يه يالكز بيروته‌كى بانق عثمانى شعبه‌سى واسطه‌سيله ١٫٤٠٨٫٠٠٠ ليرا قدر بر پاره ارسال ايتمكده‌در . حتى بونلرك تخميناً بر ربعى بر مقدار ثروت طوپلادقدن صوكره تكرار وطنلرينه دونه‌رك اسكى حيات فقيرانه‌لرينى مرفه بر حاله افراغ ايتمك وسنه‌لرجه زراعتدن محروم قالان بر چوق اراضى‌يى اكمك صورتيله امرار حياتايديورلر . فقط بوتون بو ادله مهاجرتى فائده‌لى كوستره‌جك بر ماهيتده دكلدر . وطن آنجق اوزاولادينك مساعىٔ خالصانه‌سيله فلاح ومعموريت بولور . بوندن باشقه مملكته اقتده اولان مبالغ سنويه‌نك بر قسم مهمى كرك جبل لبنانده كرك جبل عامله وساحل قصبه‌لرنده جسيم ومنتظم خانه‌لرك انشاسنده صرف اولنيور .

(*) الهلال مجموعه‌سى ، جلد ١٣ ، ص : ٣٠
(**) المقتطف سنه . ٣٠ ، ص : ٤٩٠

سوريه‌ده‌كى مهاجر عائله‌سى عادتا يوم جديد رزق جديد دستوريله عمل ايديبوردى . آمريقا پاره‌سى اقتده دوام ايتدكجه لوكس حيات دوام ايدر دورور . فقط كاربان مذهبك سرعتنه خلل طارى اولور وياحركتنه بر توقف عارض اولورسه سفالتك باش كوسترمسى محققدى نيته‌كيم بحران ديدكلرمزى پك اجيقلى بر صورتده كوستردى . حربدن صكره بو خصوصاتك حكومتجه غايت جدى بر صورتده تدقيق اولنه‌رق مملكتى احيا ايده‌جك متين اساسلر وضع اولنمسنى تمنى ايليه‌لم .

—٩—

آثار نافعه

بيروت ولايتنك بللى‌باشلى شهر وقصبه‌لرى لبنان وقدس متصرفلقلريله سوريه ولايتنه برر شوسه ايله وصل وبويوللرك بر قسمنده شمندوفر خطوطى بيله تمديد ايدلمشدر .

نافعه دائره‌سنجه ترتيب ايديلوب بر صورتى اثره عيناً درج ايدلمش طرق ومعابر جدولك مطالعه‌سندن اكلاشلديغنه كوره اليوم بيروت ولايتنده انشا اولنان ويادردست انشا بولنان يوللر ٩١٠ كيلومترو ٦٣٠ مترو طوانده‌در . بونك ٥٩٧ كيلومترو و ٨٠ مترولك قسمى اكمال ايدلمش و ٤٧ كيلومترو ١٥٠ مترونك تسويهٔ ترابيه‌سى يابيلمشدر . هنوز اچيلميان اقسام ٩٠٠ + ٢٦٥ كيلومترو طولنده‌در .

لاذقيه — حما يولى . — لاذقيه‌دن باشلايه‌رق صهيون وجبله قضالرينى قطع ايتدكدن ومرقب قضاسنك مركزى اولان بانياس طريقيله قدموس ناحيه‌سنه قدر ايلرولدكدن صوكره دير شامى نام موقعده سوريه ولايتنه كيرر وبو صورتله نصيريه داغلرينى غربدن شرقه قطع ايتمش بولنيور . شوسه‌نك انشاآتنه ١٨٨٤ سنه‌سنده مباشرت ايدلديكى حالده هنوز بر ربعى بيله اتمام ايدنامشدر . ولايت سر مهندس مجلس عمومى‌ده تقديم ايتديكى نافعه‌راپورنده بويولك برشكل ديكرى ديمك اولان لاذقيه‌ـطرابلس شوسه سندن بحث ايدركن ديبوركه : اشبو طريق ايچون ١٣٣١ سنه‌سى ظرفنده مجدداً شوسه عملياتى اجرا ايدلمك اوزره ٤٠٠٠٠٠ غروش تخصيص ايدلمش ايسه‌ده احوال حربيه دولايسيله هيچ برشى يابيله ماديغندن ٣٣٢ سنه‌سى ظرفنده اشبو عملياتله برابر اعمالات صناعيه‌سى‌ده اكمال ايدلمك ايچون بودجه‌يه ١٥٠٠٠٠٠ غروش ادخال ايدلمشدر .

بودجه‌يه يالكز مبالغ جسيمه ادخال ايتمكله ايش تمام اولماز . ولايتك ايكى مهم لواسنى بربرينه ربط ايدن بويولى خاطر وخياله كلين مشقتلر چكمك صورتيله قطع ايتمك هركسك تحمل ايده‌بيله‌جكى بر عذاب دكلدر . هله قيش موسمنده از قضا بر مأمور ويا بر تاجر

بويول اوزرنده يولجيلق ايتمك بدبختلغنه دوچار اولورسه چكه‌جكى زحمتك تصويرينه امكان يوقدر . سكز اون چاى موسم شتا مناسبتيله طاشمش ويولى كسمش بولنور . اكثريسنك اوزرينه هنوز كوپرى انشا اولنمامش اولديغندن يولجى جان ومالنى طالعه تسليم ايده‌رك آتيله برابر صويك ايچنه طالار . اولوملة مصارعه ايدرجه‌سنه چاليشوب چابالا دقدنصكره بيك زحمتله نهرك اوبريقه‌سنه اولاشير . بورالرده سياحت ايدنلر كنديلرينى بتون دنيانك مطمح نظرى اولان كوزل سوريه قطعه‌سنده دكل بلكه هنوز كشف اولنمامش وحشى بر مملكتده بولندقلرينه قائل اوله‌جقلرى كليور . فى الحقيقه ولايتك قسم شماليسى هرنه دن ايسه آثار عمرانيه نقطهٔ نظرندن شمدى‌يه قدر پك زياده اهمال ايدلمشدر . دينه بيلركه منطقه‌نك قسم اعظمنى اسكان ايدن نصيريلر خشونت طبع وحركات سركشانه‌لرينى انجق شواليم فقدان عمران ايله ادامه ايده بيلمشلردر . آسايشك تأمينى وزراعت وفلاحتك ترقيسى امرنده مصروف اوله‌جق مساعينك باشنده شوسه انشاآتنى قيد ايتمك حكومت مشروطيه‌مز ايچون قطعياً اهمال ايدليه‌جك وظيفه‌لردندر .

طرابلس — حمص — حما شوسه‌سى . — بوشوسه طرابلس وحصن الاكراد قضالرينى جنوب غربى — شمال شرقى استقامتنده قطع و٦٢ نجى كيلومتروده واقع عين السوده نام محلده سوريه ولايتنه دخول ايله حمصه قدر امتداد ايدر . بو شهردن اعتباراً استقامتنى بالتبديل جنوبدن شماله دوعرو حمايه قدر ايلرولر . عين السوده دن حمايه قدر اولان مسافه ٧٩ كيلومترودر . عرقا نهرينك منصبنده باشلايان و٢١ كيلومترو طولنده بولنان بر شعبه حلبا قصبه‌سنه كيدر .

شوسه اوزرنده نقليات اجراسى با امتياز بر شركته حواله ايدلمش ايدى . قبل الحرب وبا خصوص حمص — طرابلس شمندوفرينك انشاسندن اول هر ايكى شهر اره‌سنده ١٦ كشيلك ديليژانس ارابه‌لرى وامتعهٔ تجاريه قاميونلرى ايشليور ايدى . مار الذكر شمندوفر بر فرانسز شركتى طرفندن انشا اولنمش ايدى .

بيروت — شام شوسه‌سى . — ١٨٥٩ سنه‌سنده قونت پرتويس *Comte de Perthuis* طرفندن امتيازى آلنه‌رق ١٨٦٣ ده اكمال ايدلدى . كرك انشاآت كركسه نقليات اجراسى ايچون وقتنده تأسس ايدن بيروت — شام شوسه‌سى شركتى ١٨٩٢ تاريخنه قدر امتيازندن استفاده ايتدى . بو تاريخده شركت يكى بر فرانسز قومپانياسى ايله اتفاق ايده‌رك امتيازندن فراغت ايتدى . اساساً ١٨٩١ ده اشبو فرانسز شركتى بيروتدن شامه قدر ١٤٦ كيلومتر وطول اوزرنده بر خط انشا سنه امتياز آلمش ايدى . عينى تاريخده بلچيقالى بر قومپانيا شام — مزيريب خطى امتيازينى آلمش اولديغندن هرايكى شركت اتحاد ايده‌رك سوريه اقتصادى شمنر وفرلر عثمانلى قومپانياسى نامنى آلمشدر .

TÜRK TARİH KURUMU KUTUPHANESİ

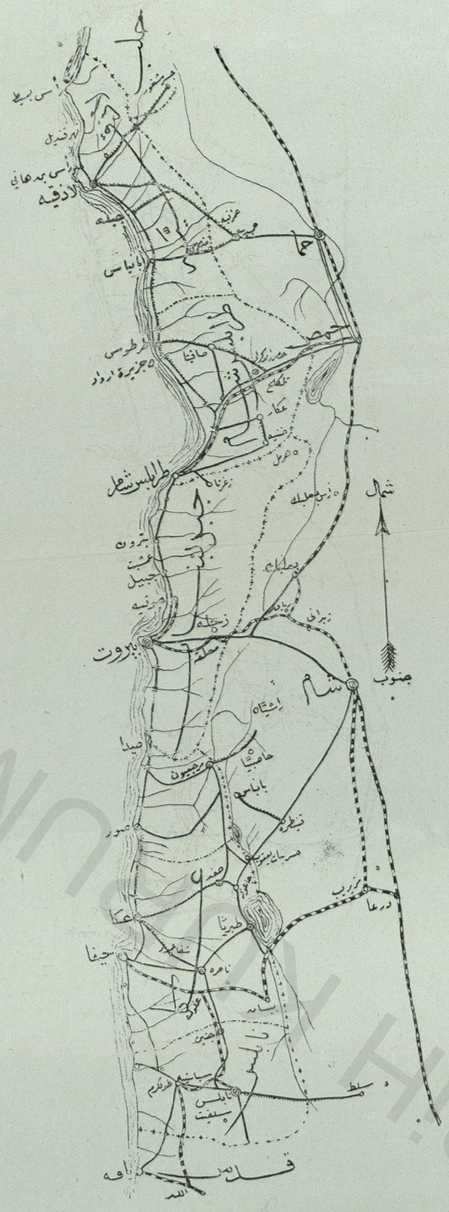

۱
۲,۲۵۰,۰۰۰

شمندوفر خطوطی
انشا اولنان شوسه‌لر
دردست انشا شوسه‌لر

سوریه‌ده طرق ومعابر

TÜRK TARİH KURUMU

بیروت ولایتنده موجود یولری مبین جدولدر : [*]

اسامیٔ طرق	یولك طول مع اعمالات صناعیه یالکز تسویهٔ هنوز اجلیلیان کوری				
	عمومیسی کیلومتر	اکمال اولنمش شوسه ترابه‌سی کیلومتر	اقسام کیلومتر		ومنقد عدد
۱ — مرکز سنجاغی:					
«طرق خصوصیه»					
بیروت شهری اطراف یولاری	۱۵×۰۰۰	۸×۳۵۰	۶×۲۵۰	۰×۴۰۰	۲۵
صیدا — سجیون یولی	۴۸×۰۰۰	۴۸×۰۰۰			
«طرق عمومیه»					۹۱
بیروت — صیدا — صور — عکا	۱۳۵×۰۰۰	۸۵×۰۰۰	۱۱×۰۰۰	۳۹×۰۰۰	۳۷۴
بیروت — شام ولایت یولی	۳۹×۷۳۰	۳۹×۷۳۰			۱۱۳
حدودی					
۲ — عکا سنجاغی:					
«طرق خصوصیه»					
حیفا — ناصره یولی	۳۶×۰۰۰	۳۶×۰۰۰			
عکا — صفد	۵۰×۰۰۰				۵۵
ناصره — صفوری	۳۵×۰۰۰	۳۵×۰۰۰	۷×۰۰۰	۴۳×۰۰۰	
شفاعمرو — عکا					۳۹
«طرق عمومیه»					
جسر بنات یعقوب طبریا — ناصره عنفوله	۸۵×۰۰۰	۸۰×۰۰۰			۱۵۶
۳ — نابلس سنجاغی:					
«طرق خصوصیه»					
نابلس التصاق خطی	۱×۴۰۰		۱×۴۰۰		۲
«طرق عمومیه»					
عنفوله — جنین — نابلس	۸۷×۰۰۰	۸۷×۰۰۰			۱۷۳
قدس حدودی					
نابلس — طولکرم — یافه	۴۸×۰۰۰	۴۰×۵۰۰			۵۸
حدودی					
۴ — طرابلس شام سنجاغی:					
طرابلس — حمص	۷۵×۰۰۰	۷۵×۰۰۰			۱۵۷
« — عکار	۱۰×۰۰۰	۱۰×۰۰۰			۲۲
« — ضنیه	۳۰×۰۰۰	۱۸×۰۰۰			
« — اسکله	۲×۵۰۰	۲×۵۰۰	۱۲×۰۰۰		۳۵
« — زغرتا	۲۵×۰۰۰	۲×۵۰۰			۶
« — لاذقیه	۶۰×۰۰۰				۵
حدودی					عدد
۵ — لاذقیه سنجاغی:					۱۰
«طرق خصوصیه»					
لاذقیه بانیاس — طرابلس	۷۲×۵۰۰	۱۳×۵۰۰	۲۱×۵۰۰	۳۷×۰۰۰	۲۷
حدودی					
لاذقیه — جسر شغور	۴۵×۰۰۰	۱۳×۰۰۰			
حلب حدودی	۳۲×۰۰۰				۱۸
بانیاس — حما حدودی	۳۵×۰۰۰				
لاذقیه — دمیر خو یولی	۳×۵۰۰				
	۳×۵۰۰				۶
	۹۱۰×۶۳۰	۵۹۷×۰۸۰	۴۷×۱۵۰	۲۶۵×۹۰۰	۱۳۰۲

[*] ایشبو جدول (۷۱) نجی صحیفده ختام بولان آثار نافعه صفحه السنك ایچنده‌در.

بوقومپانیا اخیراً شماله دوغری ریاقدن حمایه ۱۸۸ واوردان حلبه قدر کنیش بر خطه تمدیدی امتیازینی آلمشدر . بو خطه کیلومترو باشنه ۱۵۰۰۰ فرانق تأمینات ویریلیور ایسه ده خطك بغداد شمندوفرینه التصاقندن صوکره بوتأمینات یاری یاری‌یه ایندیریله جکدر .

دمیریوللری . — اوروپای غربی مملکتلرنده خطوط حدیدیه بویوك شوسه یوللرندن صوکره تشکل ایده‌رك عادتا اونلرك اوجه چیزمش اولدقلری ایزلری تعقیب ایتدیکی حالده آسیای عثمانیده بونك تمامیله عکسی رونما اولمشدر . اولا دمیریوللری انشا اولنمش وبالآخره بونلرك کچدیکی یرلردن شوسه یوللری انشاسی دوشونلمشدر . بو ایکی طرز یوللر بری دیکرینك لازم غیر مفارقیدر . خطوط حدیدیه قدر شوسه یوللری ده تجارتك توسعنی موجب اولور . یالکز بویوللرك اك یکی وسائط نقلیه ایچون ده قابل استفاده بر حالده اولمسی لازم کلیر .

آسیای عثمانیده شمندوفرلر مسئله سی ایچون مهندس ویلهلم‌وون پره سسل غایت استفاده‌لی بر اثر قلمه آلمش واناطولیده ده ، الجزیره ده تشکیل اولنه جق خطوط حدیدیه حقنده مهم بر پروژه وجوده کتیرمشدر .

معلومدرکه بر دمیریولی ، مهم سوقیات ونقلیاتك اجراسی ممکن ویاحتمل اولان یرلرده خدمت کوره بیلیر . بقا سنی تامین ایده بیلیر . بونك ایچون شمندوفرك کچدیکی یرلرك منبت ومحصولدار وتجارتله مألوف محللر اولمسی ایجاب ایدر . بوجهتله تمامیله سته پ ویاخود چول حالنده کی یرلرده تأسیس اولنه‌جق برشمندوفر خطی ایچون ایلری سورولمه جك سرمایه عطالته محکوم قالیر .

بوندن صوکره موضوع بحث اولان نقطه دمیریولنك تك ویاچفت اوله رقمی انشاسی لازم کله جکی وخطك اکلیلکی اوروپاده اولدیغی کبی برمترو ٤٤ سانتیمتره می یوقسه ۱ مترەلك طار یول اوله رقمی قبول ایدیله جکی مسئله سیدر .

مسئله نك قسم علمی وفنیسی بر طرف ، یالکز تجارت نقطهٔ نظرندن دخی ، چفته‌خطك اهمیتی درکاردر . طبیعی بوخصوصده وضع اولنه‌جق سرمایه ، چفته خط انشاسی تصور ایدلدیکی حالده فوق العاده یوکسك اولمسی ایجاب ایدر . لکن بو مصرف تأمین اولنه جق فضله واردات ایله قپانه بیلیر . چوانکه بوسایه ده ترنلرك مقدارینی تضعیف ایتمك احتمالی حاصل اولور . فی الحقیقه بوتجاری بر مسئله ایسه ده حکومتده بر امتیاز ویررکن اهالینك استراحتی ومنعتنی دوشونمسی لازم کله جکندن وسائط سریعه تأمین ایده جك ومنابع حاصلات ایله مخرجلرازه سنده امتعه‌نك ییغیلوب قالمه مسنی تسهیل ایده‌جك شرائطی ترجیح ایتمکی دوشونور . فی الحقیقه تك خط اوله جق اولورسه اك اوفاق حادثهٔ برچوق

TÜRK TARİH KURUMU

تأخراتى موجب اولور. شعبه نقطه لرنده واغونلرييغيلير قاليروانبارلرده بولنان مالك اكثريا چوروروك محو اولور .

چفته خطتك خطه بو نقاط نظردن مرجح اولمقله برابر فوق العاده مصرفلى اولديغى ده اونوتمه‌ملیدر . بو جهتله ابتدالرى تك خط ايله اكتفا اولنه بيليرسه‌ده يول ايلروده چفت خطه قلب اولنه بيله‌جك صورتده حاضر لانمـلى. كوپريلر . تونللر وسائره هپ بو احتمال ايله انشا ايدلمليدر . بو صورتله ايجابنده يول سهولتله چفته خطه قلب اولنه بيليير . بر كره اساسلرى حاضر ايدلمش بولنه جغندن ايش يالكز بر ايكنجى راى تفريشنه منحصر قاليير .

ايكنجى مسئله‌يه كلنجه بو دها نازكدر . حكومت عثمانيه اناطوليده اكليلكى بر متره ٤٤ سانتيمتره اولان دميريوللرى ايچون امتياز ويرمش، طار خطلرى قبول ايتمه‌مشدر بوكا مقابل سوريه‌نك اسكى خطوط حديديه‌سى طار ياپلمشدى . مع ما فيه اكليلكى برمتره اولان بويوللرله‌ده عين خدمت وفائده كوريلور . با خصوص دها او جوز اولمق كبى بر استفاده ده واردر . (*)

عكا — شام دميريولى . — ٣٠ ايلول ١٨٩١ سنه سنده عكادن شامه قدر بر خط انشاسى امتيازى پيلينغ *Pelling* نامنده بر انكليزله يوسف الياس اسمنده بر يرلى‌يه ويرلمشدى. ١،٤٤ عرضنده و٢٥٣ كيلومتر وطولنده اوله‌جق اولان بوخط ايچون حكومت هيچ تأمينات كوسترميور ايدى . فقط بوكا مقابل امتياز صاحبلرى عثمانلى بايراغى آلتنده ظبريا كولنده سفائن ايشلتمكه وامتياز تاريخندن اعتباراً درت سنه ظرفنده عكا وياحيفاده ريختيم وليمان انشا ايتمكه ماذون ايديلر . شركت اول امرده بهرى ١٢ ليرا قيمتنده ٣٠٠٠٠ عدد حصه سنداتى نشر وتداوله چقارمش وحين اقتضاده ١٥٠٠٠ حصه دها تداوله چيقارمغه ماذونيت آله رق *Syria Ottoman Railway* عنوانيله تأسس ايتمش ايدى . حيفادن انشاآته مباشرت ايتمش ايسه ده مؤسس پيلينغ ١٨٩٥ سنه سنه قدر خطك انشاسى ايچون لازم اولان سرمايه يى تدارك ايده مه مشدى . ١٠٠ كيلومترو سى بيروت ولايتنه عائداولان بو خطك امتيازى نهايت مفسوخ عد ايديله رك عثمانلى بانقه سنه ياتيرلمش اولان ١٠،٠٠٠ ليراى عثمانى تأمينات اقچه سى حكومت طرفندن مصادره ايدلدى ايسه ده برچوق مناقشات ومطالعات نتيجه‌سنده هر نصلسه پاره اعاده ايدلدى . بونى متعاقب پيلينغ اورته‌دن چكيله‌رك يرينه بر انكليز سنديقه‌سى انشاآته باشلادى . فقط اوقدر اغيركه ١٩٠٠ سنه‌سى اغستوسنده خط هنوز حيفادن يالكز ٥ كيلومترو اوزانمش بولونيوردى. ايشته بواره‌لق

(*) فائق صبرى ، عثمانلى جغرافياى اقتصاديسى : صحيفه ٢٣٦ — ٢٣٨ .

حجاز تيموريولنك حيفايه ايندیرلمسى تنسيب ايدلديكندن حكومت مذكور سنديقه‌نك انشاآتنى تعطيل وپيلينغ امتيازينك چوقدن مفسوخ اولديغنى درميان ايتدى . بالطبع بوكا قارشو سنديقه اعتراض ايده‌رك سفارته مراجعت ايتدى . نهايت ١٩٠١ ده سفارتك توسطيله اره‌ده پازارلق اوله‌رق حكومت سربستيسنى صاتون آلمش ربو صورتله شعبه خطى ميدانه كلمشدر .

حيفادن ده عكايه ١٧ كيلومترو طولنده انشا ايديلن شعبه اوزرنده حربك اعلانى سنه‌سنده نقليات بيله باشلامشدر آنجق عكا اهاليسى بو نعمتله آنجق بر قاچ آى متلذذ اولدى . چونكه رايلر سوكيله‌رك حجاز خطنك مصر شعبه‌سنده استعمال ايدلمشدر . كچن سنه حيفا شعبه‌سى عفوله موقفندن قدسه ، بئر السبعه وحتى سيناشبه جزيره‌سنك ايچرلرينه قدر تمديد اولنه‌رق نقليات عسكريه بو يكى شعبه اوزرنده اجرا ايدلمشدر .

طرابلس — حمص دميريولى . — ١٠٢ كيلو مترو طولنده‌در شام — حما شركتى طرفندن ٣٠٠ بيك فرانسز ليراسى سرمايه‌لى بر قومپانيه طرفندن بر بچق سنه ظرفنده انشا اولنمشدر . حصه‌دارانك هپسى اجنبيلردن وفرانسزدر . بهر حصه سنديك بدلى بش ليرا قيمتنده‌در . امتيازك محتوى بولنديغى شرائطدن بريسى موجبنجه يرليلر بو سرمايه‌يه اشتراك حقنده محروم ايدلمشدى . بو حقك رايلرى حرب عمومى اثناسنده سوكيله‌رك بغداد خطنك رأس العين شعبه‌سنده استعمال ايدلمش اولمغله طرابلس شام قصبه‌سى شمندوفرندن محروم قالمشدر .

—١٠—

سوريه تاريخندن ايكى صحيفه [*]

١ — ممالك بحريه

ممالك بحريه . — مملوكلر وقتيله مصر سلطانلرينك خاصه عسكرى مثابه‌سنده ايديلر .

[*] ولايتك قسم شماليسنده قرون وسطادن قاله بر چوق جامعلر ، تكه ومدرسه‌لر ، شاتولر ، قلعه‌لر موجوددر . اشبو مبانىء تاريخيه ديوارلرينه وقتيله حك ايتديريلن كتابه‌لرك بر قسمى الآن سيلنمامش اولديغندن اهميت عاليه‌لرى دركار اولان بويازيلرى عيناً مجموعه‌مزه كچيرمك هر حالده فائده‌دن خالى كورولمامشدر . مساعيمزده صوريه رهبايم Sobernheim نام مستشرقك بيوك براعتنا ايله قلمه آلديغى Corpus Inscritterium arabicum نام اثر مأخذ اتخاذ اولنمشدر . كرك اشبو مقالهٔ تاريخيه كرك صليبيونك سوريه‌ده‌كى حكومتلرينه دائر اولان فصل آتى محل مخصوصنده ذكر اولنه‌جق قلعه وشاتولرك وعربى كتابه‌لرده تصادف اولنه جق اشخاص ووقوعاتك توضيحى مقصديله قلمه آلنمشدر .

اون اوچنجى عصر ميلادى اواسطنده تاتارلر آسيادن غربه دوغرى حركت ايده‌رك عجمستانى وعراق طرفلرينى تهديده باشلادقلرى كبى فرانقلر دخى سوريه‌ده تكرار حكومتلرينى تأسيسه موفق اولمشلردى . ديكر طرفدن تاتارلرك تضييقيله غرب طرفلرينه قاچان خوارزملر فلسطين قطعه‌سنى تهديد ايديورلردى وضعيتك بويله نزاكت كسب ايتديكى صره‌لرده ايوبيلرك يدنجى سلطانى ملك صالح مصر تختنه صعود ايليور ايدى . مومى اليه صداقتلرندن تماميله امين اوله‌بيله‌جكى بر خاصه الاينك تشكيلى لزومنى حس ايتدى . موغوللر قاپچاق عشيرتنك يوردينى استيلا ويغما ايتملرى اوزرينه قبيلهٔ مذكوره افرادى وطنلرندن اوزاق يرلره طاغلديلر. بر قسمى تاجرلر طرفندن صاتون آلنه‌رق مصر سلطانينه يوكسك فيئ تلرله تقديم ايدلدى . مترقب فرصت اولان ملك صالح بو يكى افراددن پك زياده ممنون اوله‌رق كنديلرينه اردوسنك اساسنى تشكيل ايدن كرلردن زياده حسن توجه اظهار ايتمكه باشلادى . فى الحقيقه بو مهاجر توركلرك يكى افنديلرينه قارشى اولان حرمت ومحبتلرى حددن افزون ايدى . سلطان يكى عسكرينه اقامتكاه اوزره قاهره قارشوسنده‌كى روضه جزيره‌سنده بر قشله انشا ايتديردى . قشله نيل نهرى اورته‌سنده بولنديغى ايچون ساكنلرينه بحريه مملوكلرى نامى ويرلدى . بونلره سلطانى احاطه ايتملرندن كنايه اوله‌رق حلقه دخى ديرلر .

توركلرك قشله‌ده ييوب ايچوب ياتملريله اكتفا اولنمامشدى . مملكتك واردونك نه صورتله اداره ايدلمسى حقنده كنديلرينه آيريجه درسلر دخى ترتيب اولندى . سلطان صالح خاندانك مؤيد حكمى اولاجق اولان بو يكى اوجاغك تأسيسنه موفق اولديغندن دولايى اظهار ممنونيت ايديور وفيما بعد تخته صعود ايده‌جك احفادينك بو صورتله هر درلو تعدياتدن مصون قاله‌جقلرينه اعتقاد ايليوردى . وفاتندن صوكره تحدث ايدن وقوعات اجتهادينك نه قدر ياكلش اولديغنى واضحاً كوستردى .

صالح بن ايوبك وفاتندن صوكره اوغلى تورانشاه ملك المعظم عنوانيله تخته جلوس ايتدى . باباسنه منسوب بر چوق ضابطلرى عزل ايتديكى كبى كيمسه‌نك رأيني آلمه‌دن فرانسه قرالى سن لوئى ايله بر معاهده عقد ايتدى . مصالحه شرائطى موجبنجه فرانسزلر اولجه ضبط ايتديكلرى دمياط شهرينى اسلاملره تكرار اعاده ايديور وبوكا مقابل سلطان المعظم سن لوئيى كليتلى بر فديهٔ نجات مقابلنده قيد اسارتدن قورتاريور ايدى . يكى حكمدارك بو سياستدن ممنون اولميان وزيرلر وقوماندانلر انتقام آلمغه قرار ويره‌رك بو خصوص ايچون حلقه رؤساسنى دخى كندى طرفلرينه جلب ايتمكه موفق اولمشلردى . سلطان يكى عقد ايديلن معاهده مناسبتيله ويرلمش بر ضيافتدن سراينه دونركن ايلريده مصر حكمدارلغنه ارتقا ايده‌جك مملوكلردن (ركن الدين بيبرس) طرفندن مرتب بر

سؤقصده اوغرايه‌رق قولندن يارالاندى. ضربه‌نك محقق صورتده مملوكلر طرفندن كلديكنى اكلايان سلطان المعظم انتقام آلمغه قيام ايتدى . فقط دشمنلرى دها سريع دارانه‌رق بر كون سلطانك اقامت ايتديكى يوكسك قوله‌يه اتش ويرديلر . المعظم جانى قورتارمق مقصديله ارته‌يه بريه قوشدى فقط موفق اوله‌مدى فاجعه اثنا نده باباسنك كوله‌لرى طرفندن قتل ايدلدى . بونكله برابر فرانسزلرله عقد ايديلن معاهده تجديد اولندى . مملوكلر تخت سلطنته سلطان مقتولك اوكى والده‌سى بولنان « شجر الدر » ى انتخاب واصعاد ايتديلر. مملوكلردن عز الدين ايبك شجر الدر ايله ازدواج ايده‌رك كنديسنى وصى اعلان ايتمشدى . بر مدت صوكره مشتركاً ادارهٔ امور ايتمه‌نك صعوبتنى حس ايده‌رك قاريسنى سلطنتدن خلع ايله مستقلاً وسلطان عنوانيله ادارهٔ امور ايتمكه باشلادى . فقط ضربهٔ حكومتك بر چوق وزيرلر طرفندن تحمل ايديله‌ميه‌جك بر تجاوز مثابه‌سنده اولديغى صوكره‌دن حس ايدلدى . بونك اوزرينه ايوبى سلاله‌سندن وسلطان كامل‌ك احفادندن سكز ياشنده‌كى موسى ملك الاشرف عنوانيله تخته اجلاس ايدلدى . درت سنه صوكره (١٢٥٤ م) وضعيتك اولكندن دها مساعد اولديغنى كورن معز ايبك حكمدارلقده‌كى اشتراكى چكميه‌رك بنى ايوب سلاله‌سنك صوك وارثنى خلع ايتدى وبتون بتونه مستقلاً ادارهٔ امور ايتمكه قبولدى . فقط بو اثناده موصل ميرى بدرالدينك قيزيله ازدواج ايتمكه قالقشديغندن اسكى قاريسى شجر الدر طرفندن حمامده اخناق اولنمشدر . بونك اوزرينه مملوكلرك اكثريتى طرفندن ايبكك اوغلى نور الدين على مصر سلطانى اعلان اولندى . يكى سلطانك والده‌سى انتقام مقصديله بر سؤ قصد ترتيب ايليه‌رك شجر الدرك ازالهٔ وجودينه سببيت ويردى. ايوبى سلاله‌سنك دور انحطاطنده ايچه شايان تقدير خدمتلرده بولنان وفقط حرص وطمعندن دولايى حسن شهرتنى بردرلو محافظه ايده‌مين مومى اليها عريان بر حالده سراى خندقلرنده‌كى كوپكلره اتيلمشدى. بو فجيع جنايتلر تكرر ايدوب دوورركن شرقده مدهش وقوعات تحدث ايديوردى. هلاكو تاتار اردوسيله آسياسى غربيى قان دريا سنه بو غدقدن صوكره بغداد اوكنه كلمش وخليفه‌يى محاصره بيله ايتمشدى .

هلاكو بغداد حواليسنه كلديكى وقت خليفه مستعصم عسكر ايله قارشى چيقوب حرب ايتمش ايسه‌ده مغلوباً شهره رجعت ايلمشدر. بونك اوزرينه وزير ابن علقمى خليفه‌يه هلاكونك نزدينه عزيمتله دوست كبى انى شهره دعوت ايتمسنى توصيه ووقتيله طغرل بكك بو وجهله استقبال اولنديغنى ذكر ايتمشدر . خليفه ايسه جسارت ايده مديكندن ابن علقمى بالذات هلاكو اردوكاهنه كيده‌رك كنديسى ايچون امان استحصال ايلمش وبعده خليفه نزدينه عودتله هلاكونك صلح افكارنده اولديغنى وحتى كريمه سنى خليفه‌نك اوغلنه ويره‌جكنى

بيان ايده‌رك عزيمت ايچون مصر اولمشدر . نهايت خليفه موا فقتله هلاكو نزدينه عزيمت ايدنجه بن علقمى نكاح عقدنده حاضر بولنمق قوليله عموم اهالى يى دخى شهرك خارجنه چيقارمشدر تاتارلر ايسه جمله سنى قيليجدن كچيرمشلردر . شوقدر وارکه ابن علقمى دخى نائل مرام اوله‌مايوب اشبو اهانتك جزا سنى كورمشدر (١٢٥٥ م) .

عراق عجمدن صوكره تاتارلرك سوريه يى وحتى مصر قطعه سنى تهديده ساعى اولدقلرى شايع اولدى . بونك اوزرينه مدافعه امورنده اساسلى تدابير اتخاذ ايلمك اوزره مراهق سلطانه بروصى تعيينى مناسب كورلدى . اشبو مقامه معز ايبكك مملوكلرندن سيف الدين قوطوز مناسب كوربلدرك وصايتى اعلان ايدلدى . قوطوز جسور وفقط عينى زمانده حريص برقوماندان ايدى . سلطنتده‌كى بو مشاركتى بردرلو هضم ايده‌ميه‌رك نهايت نورالدين على يى خلع وكندينى ملك المظفر لقبيله مصر سلطانى اعلان ايتدى وعقيبنده تجهيز ايديلن برارودو ايله سوريه يه كچه‌رك تاتارلرى غرروادىسنده مغلوب وپريشان ايتدى . بومناسبتله سوريه‌رنك اداره سى دها صيقى برصورتده تنسيق ومصره اولان اتباطى تحكيم ايدلدى فقط طالعك بوقدر مشعشع جلوه لرينه مظهر اولان قوطوز سلطان المعظمك قاتلى (ركن الدين بيبرس) ى اداره ايده مدى . ظفر عقيبنده حلب ولايتنى بيبرسه وعد ايتديكى حالده سوزنده دور يغندن ١٢٦٠ سنهٔ ميلاديه سنده خصم بى امانى طرفندن قتل ايدلدى واليكه اولان قابليتنى بردرلو اكلاته ميان بيبرس بوسفر قوص قوجه مصر سلطانلغنه ارتقا ايله حاكميتنى بتون سوريه واليلرينه قبول ايتديردكدن صوكره يكى پاتيختنه عودت ايتدى . بوراده ، هلاكو طرفندن حكملرينه نهايت ويريلن عباسيه خانداننك صوك برفردان ذيشانى اولان احمد اسمنده برپرنسى بيوك احتفاللر ايله قبول ايلدى . ومعيتى ايله اتفاق ايده‌رك مومى اليه احمدك خلافتنى اعلان ويكى خليفه يه مستنصر بالله عنوانتى اعطا ايلدى . بوكا مقابل عباسيه پرنسى حاميسى بولنان بيبرسى سلطان عنوانيله تلطيف ايتدى . برمقام جليلدن كنديسنه توجيه اولنان بو عنوان معلانك اهالى نظرنده يك قيمتدار اوله جغنه قابل اولان بيبرس يكى خليفه ايله برابر سوريه يه تكرار بر سفر يايدى . سياحت اثناسنده مستنصرك باشنه برفلاكت كله رك اورته لقدن نهان اولدى . قتل ويا تسميم اولنديغى ويا خود باديه لرده غايب اولديغى تماميله توضح ايتمه مشدر ،

بيبرس قاهره يه عودتله پايتختنى برچوق مبانئ جسيمه ومصنعه ايله تزيين ايتدكدن صوكره سوريه فرانقلرينه تكرار اعلان حرب ايتدى . محاربه ابتدا سنده قساريه وبوكا مجاور اولان قصبه لرى وصتد قلعه سنى عنوةً ضبط (١٢٦٠ م) وايكى سنه صوكره يافانى تخريب وطرابلس حواليسنى يغما ايتدكدن صوكره انطاكيه يى محاصره ايله يد ضبطنه كچيردى .

يورولمق بيلمين جسور سلطان بر قاچ كره فرانقلره مظفرانه هجوملرده بولندى . ١٢٧١ سنهٔ ميلاديه سنده قدس قراللغيله بر معاهده عقد وديكرطرفدن سوريه‌نك شمالنده كى ارمنيه حكومتنى اجى بر صورتده تأديب ايتدى . درت سنه صوكره تاتارلرك تعدياتى تجدد ايتمشدى . مملكت وبا خصوص سوريه قطعه‌سى بو هجمات متواليه‌دن طولايى پك فنا بر منظره اكتساب ايتمش ايدى . مالندن جاندن امين اولميان اهالى بر مستخلص عادلك ورودينى درت كوزله بكليور ايدى . بيبرس قوتلى بر اردو ايله سوريه طرفلرينه كله‌رك تاتار اردوسنى تار ومار ايتمكه موفق اولمسى اوزرينه اهالينك كنديسنه قارشى محبتى تزايد ايتدى . ونهايت ١٩ سنه سلطنت سوردكدن صوكره ١٢٧٧ سنهٔ ميلاديه سنده شام شهرنده وفات ايده‌رك اوراده دفن ايدلدى (*) . مملوكار طرفندن مصرده تأسيس ايديلن حكومت انجق بيبرس سايه‌سنده وسعت پيدا ايتمشدى .

فى الحقيقه سلطان بيبرس برطرفدن موغوللرك سوريه‌يه اولان تعدياتنى تخفيف وازاله ايله مملوكلرك سطوتنى تحكيم ايتديكى كبى ديكر طرفدن فرانقلرك زير تحكمنده بولنان صفد حصن الاكراد وانطاكيه كبى مهم شهرو قصبه‌لرك تخليصنه دخى موفق اولمش ايدى . وفانى تاريخنده مملوك ايمپراطورالغى نوبى صحرا سندن فرات حوضه‌سنه قدر امتداد ايديبور ايدى . كنديسى دها حال حياتده ايكن چوجغى « بركه خان » ى ولى عهد تعيين ايتمش اولمغله وفاتنده حكومت مملوكيه سعيد ناصر الدين لقبنى آلان بركه‌يه انتقال ايتدى . فقط چوق كچمه‌دن اداره سزلك يوزندن قوماندانلر اره‌سنده ممنونيتسزلك باش كوسترمكله ايكى سنه حكمدارلقدن صوكره ملك السعيد بركه خلع ايديله‌رك يرينه برادرى بدر الدين سلامش « ملك العادل » عنوانيله تخت سلطنته اجلاسى وقوماندانلردن سيف الدين قلاون كنديسنه اتابك تعيين ايدلدى . (١٢٧٩ م) . بر سنه صوكره انجق يدى ياشنده بولنان ملك العادل دخى تختدن ايندريله‌رك برادرينك منفاسى بولنان حصن الاكراد قلعه‌سنه اجلا ايدلدى . تخت يوزندن قوماندانلر اره‌سنده اختلاف باش كوستردى : شامه بولنان امير (سنقر) سلطانلغنى اعلان ايتدى ايسه‌ده بوكا ينه امراى ممالكدن قلاون ممانعت ايتمكله هر ايكيسى اره‌سنده مصادمه اولدى . طالع حرب قلاون جانبنده قاله‌رق اختلافاته نهايت ويرلدى . ومظفر قوماندانك سلطانلغى بتون امرا طرفندن تصديق ايدلدى . (١٢٨٠ م) .

ملك المنصور لقبنى طاقينان قلاون مملوكلرك اك ايى حكمدارلر ندندر بيبرس طرفندن سوريه‌ده فرانقلره قارشو تعقيب ايديلن سياست حرفياً تطبيق ايدلدى . جلوس تاريخندن

(*) مومى اليه قبچاق عشيرتندن وملك الصالح مملوكلرندن ايدى . زماننده حك ايديلن كتابلرده اسمنك دائما صالحى لقبيله متزافق اولمسى بوندن دولايدر .

درت سنه صوكره قلاون سوريه‌ده بولنان فرانق قلعه لرينك اك مشهور لرندن بولنان مرقب شاتوسنى سن‌ژان‌شوراليه لرندن عنوةً ضبط ايتديكى كبى ١٢٨٩ سنه‌سنده طرابلس بلده‌سنى دخى استيلا ايلمش ايدى . قصبه بو صره لرده ساحلدن اوچ كيلومتره‌لك مسافه‌يه نقل ايديله‌رك يكيدن تجديد وانشا ايدلدى . ايرتسى سنه قلاون الصالحى عكانك فتحنه قوشاركن يولده وفات ايتدى . مدت سلطنتى ١١ سنه واوچ آيدر .

يرينه كچن اوغلى (ملك الاشرف) صلاح الدين خليل باباسنك وصيتى اوزرينه عكا قصبه سنى محاصره ايتدى . سن‌ژان وتاميليه وتوتون شووالیه لرينك عذدانه مقاومتلرى اوزرينه محاصره پك شدتلى بر صورتده بش هفته دوام ايتدى . ونهايت فرانق حكومتلرينك صوك پايتختى بولنان عكا قلعه سى دخى سلطان خليل الاشرفك همتيله ضبط ايدلدى (١٢٩١ م .) بوندن صوكره صور قصبه سى ضبط وارض مقدس فرانقلردن بالكليه تطهير ايدلدى .

صليبيونك سوريه ده‌كى حاكمتيلرينه نهايت ويرمكه موفق اولان خليل الاشرف بر آوجولاننده مقتولاً وفات ايتدى (١٢٩٣ م .) بوتاريخدن صوكره حكومت انارشى حالنى اكتساب ايتمشدى. اساساً سلطنت بر خانداده اولمايوب امرا ايچنده الدن اله كزمش ويالكز ملوك اتراكك يدنجيسى بولنان سيف الدين قلاون ذريتنده بقا بولمش ايسه ده هيچ برفردده اهلنى بولوب تقرر ايتمه مشدر . ايچلرنده خلع ويا اعدامدن قورتيلان قلاوندن باشقه كيمسه يوقدر . مدن سلطنتلرى فتنه وفساد ايچنده كچديكندن مصرك معموريتى پك اشاغى درجه لرى بولمشدر . اون دردنجى عصر ميلادى‌او اخرينه دوغرى (١٣٩٢ م .) مملوكلر سلطنتنۀ نهايت ويريله رك امور حكومت غلامان چراكسه يه انتقال ايتمشدر . اشبويكى حكومت زماننده مملكت دها قبيح اختلاللر كچيردى امراى چراكسه نك مدت سلطنتلرى يوزاوتووزبش سنه‌در (١٣٩٢ — ١٥١٧) . بونلرك يكرمى‌ايكنجيسى بولنان (قانصو الغورى) مرج دابق نام محلده ياوز سلطان سليم ايله ايتديكى محاربه ده تلف اولمش ويرينه جلوس ايدن (طومانبلى) دخى برسنه صوكره مصرده سلطان سليم طرفندن اسير وصلب ايديله‌رك ممالك مصريه سوريه قطعه‌سيله برابر دولت عثمانيه‌يه الحاق اولنمشدر.

٢ — سوريه‌ده اهل صليب

قرون وسطاده تاريخ ميدانى ضبط ايده‌رك عالمه حكم ايدن يالكز يكى بيوك ملت موجود ايدى بونلرك برى ملت محمديه ديكرى دخى ملت عيسويه‌در . اسلاملر آسيه‌ده ؛ آفريقاده واوروپانك بر پارچه‌سنده ؛ خريستيانلر دخى اوروپاده وآسيانك بر جزؤنده حكم اجرا ايتمكده ايديلر .

احوالك كيديشنه نظراً خليفه ايله پاپانك رياست رسميه‌لرى تحتنده بولنان اشبو ايكى

فرقۀ جسيمه بيننده نه وقت اولورسه اولسون بيوك بر مصادمه وقوعبوله‌جغى تخمين اولنيور ايدى . نهايت ملحوظ اولان مصادمه اهل صليب نامى آلتنده ظهور ايتمشدر .

اوزمانكى بشريتى پابلاشان بو ايكى ملت عجبا نيچون چارپشمشدر ؟ ايلك خطوۀ تعدى آتيلير كن هانكى منظومۀ مليه‌نك وضعيتى ظفره دها زياده مساعد ايدى ؟ هانكى طرف مدعياتنده حقلى ايدى ؟ هربرى بللى باشلى برته‌ز تشكيل ايدن بو سؤاللره كرك اسلام كرك خريستيان مؤلفلرى بر چوق كتبخانه‌لرى طولديره‌جق آثار قلمه آلمشلردر . بز بوراده بو اوزون وچتين تاريخى موضوعلرى قلمه آله‌رق اصل مقصدمزدن تباعد ايده‌جك دكلر . قطعه‌مز ١٩٥ سنه قدر فرانقلر طرفندن قسماً اداره ايدلمشدى . ايچه اوزون اولان بو مدت ظرفنده سوريه قطعه‌سى عجبا بويبانجيلر آلنده نه حالده اداره ايديليوردى ؟ بز يو جهتى مطالعه ايتمك ايستيورز .

ارض مقدس اسمندن دخى اكلاشلديغى اوزره اهل كتاب اولانلرك جمله‌سى نزدنده هر زمان مقدس ومبارك بر قطعه‌در . خصوصيله خريستيانلر نظرنده اهميت وقدسيتى دها زياده ايدى . چونكه حضرت عيسى قطعۀ مذكوره‌ده تولد ايده‌رك كلام‌اللهى نشر واعلان ايتمش وبو اوغورده پك چوق محنت ومشقتلر چكمش ايدى . قسطنطين كبيرك والده‌سى هه‌له‌ن براى زيارت قدسه عزيمت ايتديكى وقت كويا حضرت عيسانك صلب اولنديغى خاچى تحرى ايده‌رك دفن اولنديغى مغاره اوزرنده بنا ايتديكى كليسايه وضع ايتمشدى . او وقتدن برى خريستيانلرجه قدسه زيارته كيتمك بر تعامل دينى حالنه كيرمشدر .

قدس شريفك قيصرلرك الندن چيقوب مسلمانلره انتقالى زيارته كلن خريستيانلرجه حسن اولنمامشدى . چونكه عربلر نه خريستيانلرك قدسه كلمرينه نه ده هردرلو آيينلرينك اجراسنه مانع اولمشلر ايدى . ملت اسلاميه‌ده عموم قوماندانلغى وقتيله بحق ايفا ايدن خليفه‌لر عباسيلرك دور توقفنده وظيفۀ مقدسه‌لرندن يواش يواش تباعد ايده‌رك مهام اموری معيتلرنده استخدام ايتديكلرى تجربه‌سز ومتعصب امير ووزيرلره حواله ايتمكه باشلادقلرندن اداره‌سزلكلر باش كوستردى. نيته كيم قدسه كلن خريستيانلردن ويركى ورسوم مقامنده اوله‌رق بر مقدار اقچه استيفا اولنور ايدى . ايچلرندن بعضلرى حين سفرده قطاع طريق كروهنك تعدياتنه اوغرارلر ايدى .

خريستيان عالمنده حامىٔ مذهب بولنان پاپا قدس شريفه كيدن بش اون خريستيان سرسريسى حقنده واقع اولان جزئى تعدياتدن دولايى مسلمانلردن انتقام المق ايچون بتون خريستيانلرى اتفاقه دعوت ايله شرق اوزرينه سوق وتحريك ايتدى . ١٠٩٦ سنۀ

میلادیه‌سنده باشلایان بو اهل صلیب حمله‌لری ۱۲۹۱ تاریخنه قدر سکز دفعه تکرر ایتدی . اونبرنجی عصر میلادی اواخرنده اهل صلیب رهایی (*Edesse*) انطاکیه‌یی وحتی قدسی بیله فتح ایتمش ۱۲ نجی عصر ابتدالرنده ایسه حلبدن شامه قدر ممتد خط اوزرنده‌کی شهر وقصبه‌لر متشنی اولمق اوزره بتون سوریه یدضبطلرینه کچمش ایدی .

تشکیلات اداریه — اهل صلیب طرفندن استیلا ایدیلن اراضینك منتهای شمالیسنده وطوروس جباليله دکز ساحلی اره‌سنده واقع سیلیسیا منطقه سنده بر ارمنیه حکومتی تأسیس اولنمش ؛ دیکر طرفدن دجله سواحلنه قدر امتداد ایدن رها—اورفه *Edesse* حوالیسی « بودوەن *Baudouin* » نام قوماندانك زیر اداره سنده بر فرانسز ایالتی حالنه افراغ ایدلمش ایدی . صلیبیون نظرنده بو صوك ایالتك بیوك اهمیتی واردی . چونکه سوریه اسلاملرینه موصل وبغداد طرفلرندن کله جك امدادلری توقیف وایلرو-لمسنه مخالفت ایده جکدی .

بوندن باشقه انطاکیه وطرابلس ایالتلری وایکنجی درجه‌ده اهمیتلی اولمق اوزره عسقلان ، یافه ، قیساریه قونتلقلری وغالیله ایالتی تشکیل ایدلدی . داخله کلنجه یوقاریده بحث ایتدیکمز کبی حلب ، حما ، حمص ، شام طرفلری اسلاملرك ید استیلا سنده قاله‌رق حکم صلیبیدن قورتارلمش ایدی . سوحالده شوریه‌ده‌کی املاك نصرانیه ساحلده : ارمنی قراللغی ایله انطاکیه وطرابلس ایالتلرندن ولاتین قراللغندن ؛ وداخلده رها ایالتندن مرکبدر.

دیمك اولیورکه سوریه حکومات نصرانیه سنك حدود شرقیه‌سی انطاکیه وطرابلس ایالتلرینی حما وحمص اسلاملرندن آیران نصیریه داغلرندن ، ولبنان خریستیانلرینی شام سلطانلرندن تفریق ایدن جبل لبناندن ودها اشاعینده شریعه نهریله بحر لوطدن متشکل اولان انخفاض خطندن ترکب ایدییور دیمکدر . فرانسز قولونیلری جنوب شرقی استقا-متنده امتداد ایله کرك ، مونتره‌آل ، ئه لات کبی کرکدن عقبه کورفزینه قدر اولان مواقعی احتوا ایتمکده‌در. بویرلره ما ورای شریعه *Outre-Jourdan* اراضیسی اطلاق اولنور.

سوریه‌نك جنوب قسمی اصل قراللغی تشکیل ایدییوردی . جنوبدن شماله دوغری پایتخت اولان قدس شهریله برابر داخلده ناصره ، بانیاس ، نابلس ، ایبه‌لین ، رام ، لدا ، حبرون ویامقدس ابراهیم قصبه‌لری قراللغك بلادمشهوره‌سی ایدی. ساحلده دخی عسقلان یافه ، آرسور ، قایفا ، آقر ، تیر ، سایدت ، باروت کبی لیمانلر موجود اولوب سکنه سنك قسم اعظمی تشکیل ایدن پیزه ، جنوه ، وندیك ایتالیانلری دردنجی اهل صلیب اردوسنه اولان خدمتلرندن دولایی بر چوق امتیازلری حائز ایدی .

حدود جنوبیه‌ده تیه صحراسی موجوددر . بونك حدودی اوزرنده رویرا (بحر لوط جوارنده) ، سه موآ ، قارمه‌ل ، بیت جیبه‌لین ، دارون قلعه‌لری انشا اولنمشدی . اشبو

خط دفاعك ارقه سنده ئیبه‌لین وبلانش غارد — *Blanche-Garde* شاتولری موجود در .

لبنانك منتهای جنوبیسیله بحرلوط اره سنده شرقدن غربه ممتد برچوق وادیلر واردر. اسلام اردولری سهولتله بورالردن فرنك مستملکه‌لرینی تهدید ایده‌بیلیر ، بوکا بناءً فرنکلر بورالرده قلعة الشقیف *Beaufort* ، صفدده‌کی *Chateau-neuf* ، *Castellet* وکولك بر آز جنوبنده *Beauvoir* قلعه لرینی انشا ایتمشلردی . بونلردن باشقه فرنکلرك برده شریعه نك جهت شرقیه سنده بانیاس قلعه سی واردر .

جهت وسطیه ده ملك نصرانی یی شامدن آیران حدود خریستیانلرله مسکون لبنان طاغلرندن عبارت اولمغله بورالرده شاتو ویاقلعه انشا سنه لزوم کورولمامشدر . شمالده وباروت ایله جبیل اره سنده واقع اولوب جبل لبنانك اك مرتفع نقاطندن کله‌رك درین بروادی ایله دکزه دوکیلن نهر ابراهیم (فنیکه لیلرك آد ونیسی) لاتین قراللغنك حدود شمالیه سنی تشکیل ایدییور ایدی ،

بونهردن اعتباراً طرابلس ایالتی باشلاردی . ایالتك جهت شمالیهٔ شرقیه سنده عکار ونصیریه داغلری واردر . بورالرده فرانقلر نهر العاصینك بری طرفنده‌کی حمص وحما اسلاملرینه قارشی کندیلرینی مدافعه ایتمك غایه‌سیله بر چوق قلعه واستحکاملر انشا ایتمشلردی . عکار داغلرنده عکار شاتوسی موجوددر . شمدیکی حالده خراب بر حالده بولنان عرقا استحکامی نهر الکبیر ممرندن مملکتی مدافعه ایتمك مقصدیله انشا اولنمشدی . بوندن باشقه عاصی وادیسنی ساحلده‌کی اراضی‌یه ربط ایدن ممره حاکم بر نقطه‌ده *Krak des Chevaliers* ویاخود تعبیر حاضریله حصن الاکراد ودها شمالده اریمه *Areymeh* ، برج صافیتا ، سارق ، قوله قلعه‌لری واردرکه بونلر بربرینه ایکنجی درجه‌ده اهمیتلی برجلرله مربوط ایدی .

انطاکیه قونتلغی نصیریه داغلرینك قسم شمالیسیله عاصی وادیسنك جانب سفیلسندن عبارت ایدی . ساحلده : اسکندرونه ، پوربونەل *Port - Bunnel* سودەن یاخود سن سیمه‌ؤن ، لالیش *Laodicée* ، زیبل لیمانلری وعاصی وادیسنده : شغور وفه‌می قصبه-لری ؛ وجهت شرقیه‌ده البارا ، آرته‌زی ، قافاردان ، روح شهرلری قونتلغك مواقع مشهوره‌سندن صاییلیر . قدموس ، لیقا ومعیاد مواقعنده فرانقلره قارشو نیم مستقل بر حالده قالان اسماعیلیلر اقامت ایدر ایدی . نصیریه داغلرنده‌کی شاتولر وقلعه‌لر امر مدافعه-ده‌کی مشکلاته مبنی ایالت پرنسلری طرفندن تارك دنیا شواله‌لر شرکتلرینه دور وتسلیم ایدلمشدی .

تارك دنیا شوالیه‌لر شرکتلری .— اهل صلیب محاربه‌لری اثناسنده ظهور ایدن

مسلح تارك دنیا جمعیتلری قدس قراللغنك بر مدت ایچون اولسون بقاسنه کلی یاردم ایتمشلردر . تارك دنیا شوالیه‌لر اوچ جمعیت حالنده‌در . معبدیلر *Les Chevaliers du Temple de St. Jean* ، سن ژان شوالیه‌لری *Les Chevaliez* ، تونون شرکتی *Ordre teutonique* ایدی .

بونلردن معبدیلر ۱۱۱۸ سنه سنده هوك دوپه‌ین ایله ارقدا شلری طرفندن ارض مقدسه‌کی خریستیانلری مدافعه ایتمك مقصدیله تشکیل اولنمشدر . قرال ایکنجی بودوین *Boudouin* جمعیته مرکز اولمق اوزره قدسدکی حضرت سلیمان معبدینك یاننده برخانه اهدا ایلدیکندن منسوبینی معبدیلر تسمیه اولنمشدر .

معبدیلر تاریخ تأسسدن اعتباراً ایکی عصردن آز بر مدت ظرفنده غایت اساسلی بر موقع اکتساب ایتمشلردی . رئیسلری *Grand - Maître* عادتا مستقل بر پرنس حالنده اولوب عسکری ضابطانی وحتی قلعه‌لری بیله واردی . ادعا ایدلدیکنه کوره تامپل جمعیتنك اوروپاده کی وارداتی یوزمیلیونی تجاوز ایدییوردی . جمعیتك سوریه‌ده مع مشتملات ۱۸ قلعه‌لری موجود ایدی . الك مهملری طرطوس *Tortose* ، عتلیت *Chateau - Pèlerin* ایدی . هله امور حربیه‌ده همان‌همان مستقل ایدی بر قاچ دفعه اسلاملرله دوغریدن دوغری‌یه معاهده‌لر عقد ایتمشدر . اساساً تامپلیه رئیسلریله اسلام پرنسلری اره سنده مناسبات اکسیك دکلدی . بر چوق معاهده‌لرده امیرلر لاتینلردن معبدیلرك کفالتنی طلب ایدرلردی . پاره‌لرینه طمعاً فرانسه قرالنك طلبیله جمعیت ۱۳۱۲ سنه‌سنده پاپابشنجی قله‌مان طرفندن لغوایدلمشدر. سن ژان سؤالیه‌لرینه رودس ومالطه سؤالیه‌لری دخی دینیر . اشبو جمعیت قدسه برای زیارت کیدوب کلن خریستیانلری حمایه ایله ایچلرندن خسته اولانلری تداوی وانشا اولنان خسته خانه‌یی اداره ایچون ۱۰۹۹ سنه‌سنده ژه‌رار طوم *Gérard Tom* طرفندن تاسیس اولنمش ایدی . ۱۱۲۱ ده ساحهٔ مساعی توسیع ایدیله‌رك منتسبلری امور حربیه ایله اشتغال ایتمکه باشلادی . قدسك صلاح الدین ایوبی طرفندن ضبط اولنمسی اوزرینه جمعیت افرادی مرکزلرینی عکا قصبه‌سنه نقل ایلدیلر . وبو تاریخدن اعتباراً شهر مذکورك اسمی *St. Jean d'Acre* اولدی . ۱۲۹۱ ده صلیبیون بتون بتوته سوریه‌دن قوغولدقلری جهتله شوالیه‌لر عکادن قبریس جزیره‌سنه ودها صوکره رودوسه کچه‌رك بوراده ایکی عصر قدر قالدیلر اون التنجی عصرده قبریس اطه‌سی عثمانلی پادشای قانونی سلطان سلیمان طرفندن ضبط اولندیغی وقت شوالیه‌لر بوراده دخی طرد اولنمشلر ایدی بونك اوزرینه مالطه‌یه چکلدیلر وناپولیون بوناپارت دورینه قدر بقا بولمشلردر . نصیریه داغلرنده کی مرقب *Margat* وحصن الاکراد

Krak de Chevaliers قلعه‌لری سن ژان تارك دنیالری طرفندن اداره ومدافعه اولنورایدی .

۱۱۲۸ سنهٔ میلادیهٔ سنده آلمان اهل صلیبی طرفندن تأسیس اولنان توتون طریقتی *Ordre teutonique* منتسبینی دیکر شرکتلرکی دنیا امورندن کف ید ایتمش وعمر لرینی خریستیانلق اوغورنده محاربه ایچون وقف ایلمشدی . بتون شوالیه‌لر پاپالرك انده ایستدکلری ایشده استخدام ایچون مکمل بر آلت مقامنده اولدقلرندن ابتدای ظهورلرندن بری پاپالرك حمایهٔ مخصوصه لری تحتنده بولنورلرایدی . پاپانظامنامهٔ مخصوصله بونلرك وظائف وحرکاتنی واونیفورمه لرینی تعیین ایتمشدی . ژو آنیتلرك علامت فارقه‌سی سیاه البسه اوزرینه دیکلمش بیوك بیاض صلیب ، تامپلیه لرك بیاض البسه ایله قرمزی خاچ ، توتونلرك دخی بیاض البسه ایله سیاه خاچدن عبارتدی تارك دنیا شوالیه لر صنف روحانیدن معدود اولدقلری جهتله تأهل دخی ایتمزلرایدی .

لکن نه پاپالرایله تارك دنیا شوالیه لرك غیرتلری ، نه ده مسلمانلر ایله حرب ایتمك وبو وسیله ایله کناهلرینی پاپایه عفو ایتدیرمك ایچون فرقه فرقه اوله رق قدسه قوشان اوروپا شوالیه لرینك فداکارلقلری قدس قرالیتنك بقاسنی تأمین ایده بیلمشدر . ملك صاحبی اسلاملر ۱۹۵ سنه‌لك بر مصارعه خونریزانه دن صوکره غاصبلری قوغه‌رق تکرار وطنلرینه قاووشدیلر . ارض مقدس حالا ملك صاحبی اولان اسلاملرك زیرا راده‌سنده‌در .

— ۱۱ —

تاریخی کتابه‌لر

(۱) طرابلس شام جامع کبیرنده « سلطان خلیلك کتابه‌سی » (۶۹۳ هـ .) — اشبو کتابه جامعك غوتیك طرز معماریسنده‌کی شمال قپوسنك اوستنده وبو قپونك صول طرفنده‌کی دیوار کنارنده محکوکدر :

« بسمله . . . امر بانشاء هذا الجامع المبارك مولانا السلطان الاعظم سید ملوك العرب والعجم فاتح الامصار ومبید الکفار الملك الاشرف صلاح الدنیا والدین خلیل قسیم امیر المؤمنین بن مولانا السلطان المنصور سیف الدنیا والدین قلاون الصالحی خلد الله ملکه فی نیابته المقر العالی الامیری الکبیری العزی عز الدین ایبك الخزندار الاشرفی المنصوری نائب السلطنة بالفتوحات والسواحل المحروسة عفا الله عنه وذلك فی سنة ثلاث وتسعین وستمایه والحمد لله وحده »

« تولا عمارة هذا الجامع المبارك العبد الفقیر الی الله تعالی سالم الصهیونی بن ناصر الدین العجمی عفا الله عنه »

اغلب احتمال اشبو جامع اهل صليب زماننده دخى كليسا حالنده موجودايدى . معبد سلطان قلاون طرفندن جامعه تحويل اولنديغى كبى وقتيله غوتيك طرزنده انشا اولنان قپوسى قلاونك اوغلى خليل الاشرف زماننده عرب طرز معماريسنه قلب ايدلمشدى . قلاونك ايكنجى اوغلى محمد الناصرك سلطنتى اثناسنده حوليده‌كى كمرلر وكوزل منبر انشا ولنمشدر . زيرده كى كتابه بونى اثبات ايدر :

بسمله ... انما يعمر مساجد الله من آمن بالله واليوم الآخر امر بانشاء هذه الرواقات تكملة الجامع المبارك مولانا السلطان محمد بن قلاون خلد الله ملكه فى نيابة المقر الشريف العالى السيفى كستاى الناصرى كافل المملكة الشريفة الطرابلسية اعز الله انصاره باشارة المقر العالى (*) البدرى محمد بن ابى بكر شاد الدواوين (**) المعمورة ادام الله نعمته وكان الفراغ منه فى شهور سنة خمس عشر وسبعماية وصلى الله على سيدنا محمد تولا عمارته العبد الفقير الى الله تعالى احمد بن حسن البعلبكى (***)

*
* *

(٣) — امير قرطاى‌ك منبر اوزرنده‌كى كتابه‌سى (٦٢٦ ﻫ) . — « امر بانشاء هذا المنبر المبارك العبد الفقير الى الله تعالى قرطاى بن عبد الله الناصرى اثابه الله فاقام به من ماله بكتوان بن عبد الله الشهابى تقبل الله منه وذلك فى شهر ذو القعده سنة ستة وعشرين وسبعميه »

كتابه ظريف كوچك حرفلرله حك ايدلمشدر . كتابه‌ده مذكور اولان امير قرطاى سلطان قلاونك مملوكلرندن ايكن بيك نفره قوماندان(****) تعيين ايدلمش ايدى . ٧١٦ دن ٧٢٦ سنه سنه قدر طرابلس واليلكنده بولنه‌رق سكز سنه صوكره شهر مذكورده وفات ايتدى . ايلريده اسمى ذكر ايديله‌جك اولان امير طاينال كنديسنك خلفى اولمشدر .

*
* *

(٤) — سلطان صالحك امرنامه‌سى (٨١٧ ﻫ) — جامعك جنوب شرقى قپوسى اوزرنده آتيده‌كى امرنامه منقوشدر .

« الحمد لله رسم بالامر العالى السلطانى الملكى المؤيدى ابى النصر شيخ اعلاه الله وشرفه وانفذه وصرفه بابطال المظالم المحدثات على اهل طرابلس من التحجير على قوت العباد من القمح واللحم والخبز والطرح وغير ذلك بحيث لا يعود ويبطل ذلك

(*) بيوك بر مأموريت اسمى ؛ (**) ديوانلر مفتشى ؛
(***) كتابه حولينك جنوبه ناظر بر ديوارى اوزرنده منقوشدر ؛ (****) مقدم الف .

جميعه فى هذه الايام الزاهرة خلد الله سلطانها وادام قدرته على المسلمين بتاريخ خامس عشر شهر ربيع الاول سنة سبعة عشر وثمانماية والحمد لله (*) »

اشبو امرنامه‌ده وبيوك حوليه ايصال ايدن باب شرقى اوزرنده‌كى كتابه‌ده : امر سلطانى احتياجات ضروريه‌دن اولان بغداى ، ات ، اكمك تجارتنده احتكاره تشبث ايتمه‌نك ممنوع اولديغى اعلان ايديليور . قرآن كريمك امر ايتديكى ويركولرك ملغا اولديغى مذكور كتابه‌لرده آيريجه مصرحدر .

*
* *

(٥) — امير ازدميرك كتابه‌سى (٨٨٣ ﻫ) . — جامع كبيرده‌كى محرابلردن برى اوزرنده منقوشدر :

« امر بترخيم هذا المحراب المبارك العبد الفقير الى الله تعالى ازدمير الاشرفى كافل المملكة الشريفة الطرابلسية المحروسة اعز الله انصاره فى ايام مولانا وسيدنا قاضى القضاة الشافعى الامام فى مستهل ربيع الآخره سنة ثلاث وثمانين وثمانماية بمباشرة محمد الشاد . »

مملوكلرك صوك سنه‌لرنده قوت ونفوذلرى ايسدن ايى‌يه حس ايديلن قاضيلره اوزمانلرده حك ايديلن كتابه لرده صيق صيق تصادف اولنور . بعلبك خرابه لرنده بو قبيلدن برچوق قاضى اسملرى اوقونمقده در .

قايتباى تخت سلطنته صعود ايدنجه يه قدر (٨٧٩ ﻫ ؛ ١٤٧٤ م .) ازدميرك اسمى بيله معلدم دكلدى . فقط تاريخ مذكور دن اعتباراً ازدمير سرعتله ترقى ايتدى چونكه سلطانك اقرباسى اولديغى تبين ايتمشدى . صفد ، طرابلس وحلب شهرلرنده واليلك ايتدكدن وبرچوق وقوعاته اشتراك ايلدكدن صوكره حلبده والى ايكن ٨٩٨ سنهٔ هجريه سنده وفات ايتدى .

*
* *

شمسيه مدرسه سنده‌كى كتابه لر . — جامع كبيرك جانب شرقيسنه دايانان بو مدرسه‌نك جنوب ديوارى اوزرنده مختلف المآل سكز كتابه موجوددر . برنجيسنده امير تيمرار الظاهرى كوله لرندن (سيف الدوله قصروه) ك واليلكى صره سنده سلطان اشرف برسباى طرابلسده بينك ومكارى آتلرينك انغاريه صورتيله پوسته نقلياتنده استخدام

(*) طرابلسده‌كى طوبا جامعنك شمال ديوارى اوزرنده عينى امرنامه منقوشدر .

ايدلمسنى (٨٢٦ هـ .) ، ايكنجيسنده طرابلس واليسى برسباى الناصرى الظاهرى (*) زمانده ملك الظاهر جقمق قدموسده دوقومه جيلق صنعتى ايله باغلر اوزرندن استيفا ايديلن رسوم وتكاليف فاحشه نك جبايتنه دوام اولنمسنى (٨٤٦ هـ .) ؛ اوچنجسنده سلطان مالك الاشرف ابو النصر قايتباى زمانده طرابلس واليسى سيف الدين أينال الاشقر واليلك نامنه طرابلس سلخخانه سندن هركون جبايت ايديلن ١١٤ درهمك جبايتنى منع ايديبورلر . أينال الاشرفى (**) اسمنده طرابلسك ديكر بر واليسى ينه سلطان قايتباى زمانده باشقه بر كتابه ايله حكومتك صابون ، زيتون ياغى ، اوزوم كبى احتياجات ضروريه نك غايت اوجوز فيئاتلرله اهاليدن مبايعه ايدوب تكرار اهاليه فاحش فيئاتله صاتمسنى وبو صورتله مضر بر تجارت ياپمسنى منع ايديبور . كتابه‌ده مصرح اولديغه كوره اهالى لهنده اصدار ايديلن بو قرار حكومت قوناغنه هجوم ايدن تجار واضافك اجى شكايتلرده بولنملرى اوزرينه اتخاذ ايدلمشدر .

*
* *

(٦) — سلطان قايتبايك امرنامه‌سى (٨٨٩ هـ .) — عينى ديوار اوزرنده واوچنجى ايله دردنجى يخچره اره‌سنده سلطانك شو امرنامه‌سى محكوكدر :

« الحمد لله لما كان بتاريخ العشرين من شهر الله المحرم الحرام سنة تسع وثمانين وثمانماية ورد مرسوم الشريف العالى المولوى السلطانى الملكى الاشرفى السيفى ابو النصر قايتباى اعلاه الله تعالى وشرفه وانفذه فى الآفاق وصرفه بابطال مكس الدواليب الحرير والقصابه بالكهف والقدموس وابطال مكس نحيرة البقر والجاموس وقطع الضأن وقدم الأساكفه بالقدموس والخوابى على حكم ما بيدهم من المراسم الشريفه على جارى عادتهم بقصته بالخط الشريف المرفوعة عن اهل الكهف والخوابى والقدموس بتاريخ تاسع شهر رمضان المعظم قدره سنة ثمان وثمانين وثمانمايه . »

امرنامه‌ده كهف وقدموس قلعه‌لرينك ايپك تاجرلريله قصابلرندن وقدموس وخوابى قوندره جيلرندن استيفا اولنمقده اولان تكاليفك وصوك ايكى قصبه‌ده آلنمقده اولان اوكوز زمانده وقيون ذبحيه‌سنك ملغا اولديغى اعلان اولنيور . الغا اولنان تكاليفك برقسمى الآن

(*) برسباى الناصرى (سلطان الناصر فرج) ك مملوكلرندن ايدى . سلطان برسباى زمانده باش مابينجى ايكن ٨٤٢ سنهٔ هجريه سنده سلطان نلغه ارتقا ايدن (جقمق) ه تأييد حكمى اوغورنده معاونت جديه ده بولنقله سلطان مذكور طرفندن طرابلس ولايتيله تلطيف اولنمشدى .

(**) اينال الاشرفى ٨٨٦ دن ٨٨٩ سنه سنه قدر طرابلسده واليلك ايتمشدر ، قايتبايك وفاتندن صوكره مشار اليهك خلفى (سلطان الناصر محمد) ه قارشو دوران امير (اقباردى) يه التحاق ايلمش وفقط يكى افنديسيله برابر مرعشده مغلوب ومقتول دوشمش ايدى .

طرابلس جامع كبيرى — بيرك قيو

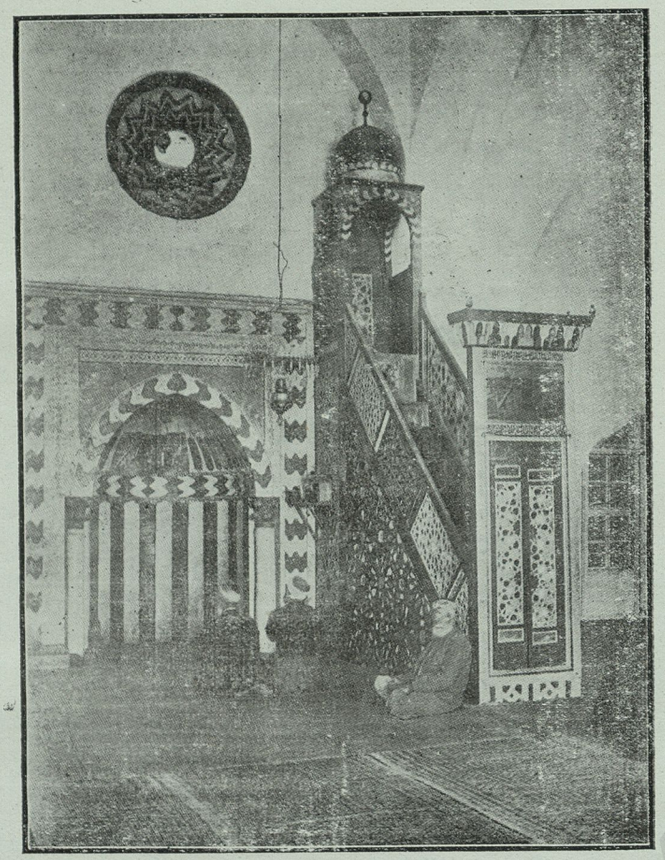

طرابلس جامع کبیری — ظریف منبر

TÜRK TARIH KURUMU

فرانسه‌ده مرعى اولان پنجره ويركيسنه بكرز . آلنان ويركو نتيجهٔ مساعى ايله مبسوطاً متناسب طوتيليوردى. نتيجه‌نك چوق ويا آزكار براقمسى استخدام ايديلن اوسته باشيلرينك (قرم الاساكفه) كثرت ويا قلتنه تابع اولديغى كتابه‌ده مصرحدر بوكا كوره ايكى اوسته باشى ايله اداره ايديلن بر قوندره خانه‌نك ويركيسى بش اوسته باشى‌يى وفقط عينى مقداردە عمله‌يى بسلين ديكر بر بر قوندره خانه نكلندن آز طوتيلير ايدى .

سكزنجى كتابه عين ديوار اوزرنده وايكنجى ايله اوچنجى پنجره اره‌سنده در . بونده والى (قنصوة اليحياوى) سراى ناظرينك حرم شريف مصارفات سنويه‌سنه مقابل كنديسنه ترتب ايدن مبالغك انجق ياريسنى كيسه سندن تأديه ايله متباقيسنى اراضئ وقفيه كويليلردن جبايت ايلمكده اولديغنى ايشيديور . سؤ استعمالدن باشقه برشى اولميان بو كيفيتك ابداً ممنوع اولديغنى ووقف كويليلرينك جزيهٔ شرعيه ويامال مقرردن (يعنى خراجدن) باشقه بر ويركويه تابع طوتلمامسنى امر ايديور .

***

طايلان جامع شريفى وكتابه‌لرى . — جامع ابو على نهرينك ساحل يارنده وسور خارجنده كائن اولوب وقتيله صليبيون طرفندن كليسا اوله‌رق انشا ايدلمش ايدى . ٦٨٨ سنه سنده قصبه سلطان قلاون طرفندن ضبط اولندقدن صوكره اپيجه مدت متروك براقيلان بومعبدى ٧٣٦ ده طرابلس واليسى سيف الدين طاينال جامعه قلب ايتديردى . بنا مستطيل الشكل واوستى قپالى ايكى صالوندن عبارت اولوب مدخلك صاغ جهتنده خطيب ايچون براوطه موجودر. وقتيله جهت يساره‌ده دخى ايكنجى براوطه‌نك موجود اولديغى تربه كتابه سنده مصرحدر . اليوم خطيبك اوطه سنه خارجه آچيلان برقپودن كيريليور . عمومى مدخلك اوستنده كى مرمرلر اوزرنده شو كتابه موجوددر .

(٧) — « بسمله . . امر بانشاء هذا الجامع الشريفه بطرابلس المحروسه اتماما المبارك المقر الاشرف العالى فى ايام الملك الناصر فى شهر رجب المولوى الاميرى نائب السلطنة سنة ست وثلاثين وسبعمايه »

جامعك وقفيه‌سى . — برنجى صالونده وقپونك شمال غربى جهتنه باقاك چيقنتيلى واويمالى طاشى اوزرنده زيرده كى مختصر وقفيه محكوكدر .

(٨) — « بسمله . . . امر بانشاء هذا الجامع المعمور بذكر الله تعالى مولانا المقر الاشرف العالى المولوى الكافلى السيدى المالكى المخدومى السيفى طينال الملكى الناصرى كافل الممالك الشريفة الطرابلسيه بلغه الله آماله وتقبل فى الصالحات اعماله ووقف عليه لمصالحه المعينه فى كتاب وقفه جميع البستان المعروف بالحموى بظاهر طرابلس وجميع الحانوتين الملاصقين لبابه وجميع البستان المعروف قديما بالطنطاش بسقى طرابلس وجميع

TÜRK TARIH KURUMU KÜTÜPHANESİ

الحانوتين الملاصقين لسوق السلاح بجوار الحمام المعروف باسندمر وهى الآن ملك الواقف وجميع ثلث الخان المعروف بدار الوكالة القديمة وجميع القرية المعروفة بارزونيه من عمل عرقا بجون طرابلس وشرط انه مهما فضل عن ريع هذا الوقف عن ارباب وظائفه ومصالحه المعينة فى كتابه يصرف للفقراء والمساكين المقيمين بطرابلس والواردين اليها حسب ما يراه الناظر فى ذلك من غير ان يرتب لاحد فى كل شهر او كل يوم ومن غير ذلك او بدله او رتب شيئاً مستمراً كانت عليه لعنة الله والملائكة والناس اجمعين . »

صفدى ومقريزينك روايتلرينه كوره واقف امير سيف الدين طانيال سلطان محمد الناصرك كوله‌سى ومابنيجيسى ايدى . يوز نفرلك بر قطعهٔ عسكريه‌يه قوماندا ايتدكدن صوكره ٧٢٦ و ٧٣٥ سنه‌لرنده ايكى دفعه طرابلس واليلكنه تعين ايدلمشدى . ايكنجى مأموريتنده اسميله مسمى اولان جامعى انشا ايلدى . مؤرخلر طاينالك ذكى ومدبر بر اداره مأمورى اولديغنى وفقط خست وطمعله مشتهر بولنديغنى قيد ايدييورلر . ٧٤٣ سنه‌سنده شامدن كچركن وفات ايلمش وفقط مرقدينك شام ويا طرابلس وياخود واليلكنده بر مدت بولنديغى صفد شهرلرندن هانكيسنده اولديغى حالا تعين ايتمامشدر . شامده كندى اسميله معروف بر مدرسه دها موجود ايدى .

يوقاريده درج ايديلن كتابه‌ده جامعك اوقافى بر وجه زير تعداد اولنيور :

ابو على نهرى ساحلنده وطرابلسك شرقنده كائن حمويه نام باغچه ؛ وقتيله جامعه متصل وفقط اليوم غير موجود ايكى مغازه ؛ غير معروف طنطاش باغچه‌سى ؛ سلاح چارشوسنده وأسندمير حمامى قارشوسنده ايكى مغازه (شمديكى الحطه قهوه‌سنك قربنده‌كى داواردار قهوه‌سى) ؛ موقعى بردرلو تعين ايده‌مين بر خانك ثلثى وطرابلس جوننده‌كى عرقا مضافاتندن أرزونيه كويى ؛

اشبو تعداد اولنان املاك وعقاراتك واردات عموميه‌سى جامعك بالجمله مصارفاتنه قارشولق طوتلمش‌در . شايد بالعموم مصارفات چيقدقدن صوكره وارداتدن بر شى آرته‌جق اولورسه بونك يرلى واجنبى بالعموم فقرايه صدقه ناميله توزيع ايدلمسنى وهيچ كيمسه‌يه آيلق ويا يوميه ويرلمامسنى واقف كتابه‌ده تصريح ايدييور . جامعك ايچنده امير طاينال ايلريده كنديسنه مدفن اولمق اوزره بر تربه ياپديره‌رق مدخلنه ايكنجى بر وقفيه دها حك ايتديرمشدر كتابه‌ده اليوم برقسمى غير معروف بر چوق املاك وعقارات تعداد ووارداتى تربه‌نك مصارف عموميه‌سنه وقف ايدلمشدر منبرك اوزرنده شو كتابه منقوشدر :

(٩) — « بسمله ... انما يعمر مساجد الله من آمن بالله واليوم الآخر واقام الصلاة وآتى الذكوة ولم يخش الا الله فعسى اولائك ان يكونوا من المهتدين تكمل هذه

المنبر فى شهر ذى القعده سنة ست وثلاثين وسبعماية . »

ومنبرك مدخلنده :

« عمل المعلم محمد الصفدى رحم الله من ترحم عليه . »

عباره‌سى منقوشدر .

كتابه‌ده آلتى قالين بر چيزكى ايله كوستريلن كلمله ياكلش يازلمشدر منبر كلمه‌سى مذكر اولديغنه كوره اسم عددك دخى مذكر اوله‌رق يازلمسى ايجاب ايدر ايدى . (٧) نومرولو كتابه‌ده مصرح ازلديغى اوزره جامعك انشا آتى رجب آينده اتمام ايدلديكنه كوره منبر آنجق بو تاريخدن اوچ آى صوكره انشا ايدلمشدر .

طرابلس قلعه‌سى وكتابه‌لرى . — اهل صليب هجوملرى اثناسنده طولوز قونتى دردنجى ره‌يموند طرابلسى محاصره ايتمش (١١٠٤ م .) وفقط اهالينك مقاومتيله محاصره بش سنه دوام ايتمكله جبل الحاج نام مرتفع موقعده بر شاتو ياپديرمشدى . طرابلس قلعه‌سى ٧٠٠ دن ٧٠٩ ه قدر طرابلسده واليلك ايتمش اولان كورجى أسندمير طرفندن شاتونك مبنى اولديغى محلده انشا ايدلمشدر . جهت شرقيه‌ده‌كى قلعه بدنى عمودى بر صورتده ابو على واديسنك درين محللرينه قدر امتداد ايدييور . قلعه هيئت اصليه‌سيله فرانسه‌نك اوينيون Ovignon شهرنده‌كى پاپالر شاتوسنه بيوك بر مشابهت عرض ايلمكده‌در .

(١٠) — سلطان شعبانك امرنامهٔ عسكريسى . — قلعه‌نك جهت شماليه‌يه ناظر ايكنجى قپوسى اوزرنده شو كتابه محكوكدر .

« بسمله ... لما كان بتاريخ العاشر من شعبان المكرم سنة ست واربعين وسبعماية للهجرة النبوية برز مولانا السلطان الاعظم المالك الملك الكامل سيف الدنيا والدين شعبان بن السلطان الشهيد الملك الناصر محمد بن السلطان الشهيد الملك المنصور قلاون لا زال مراسمه نافذة فى الآفاق هاطلة سحب سماحها بالاغداق والاطلاق ان يسامح جميع الجيوش المنصورة الاسلامية والامراء والممالك السلطانية والجند بالحلقات والاصحاب الامراء والاتباع بما لعله يتعين للديوان المعمور على كل مفصل منهم من بقية خدمه او تفاوت ايام الدوان ما بين السنين الشمسية ما بين السنين الشمسية (تكررت الجملة مرتين) والقمرية ويبطل تخريج ما قبل ذلك بدوان الجيوش المنصورة بالممالك الاسلامية بحيث يبقى لدوان المرتجع مدخل فى اقطاعات المقطعين ويكون جميع مايتعين من الدوان محاسبات مسموحاته داخلاً فى هذا الانعام على توالى الايام مشتمل عليه العطاء الذى شمل جوده الخاص والعام ومثوبة تحمد اجرها فى دار الكرامة وسنة حسنة له اجرها واجر من عمل بها الى يوم القيامة ومن ثابر على الاقتداء فيه فيه (تكررت الكلمة مرتين) حقق الله من الخير ظنونه ومن بدله بعد ما سمعه فانما اثمه على الذين يبدلونه ومن نقصه او قصد نقصه على مر السنين

فیکون الله عز وجل خصمه ونبیه محمد سید المرسلین ویحقق علیه لعنة الله والملائکه والناس اجمعین ویبوء بالاثم الذی یخسر به الدنیا والآخره وذلك هو الخسران المبین ... ... ومن ... وهو خیر الوارثین فی ایام ملك الامراء المقر الاشرف العالی الکافلی السیفی قماری الکاملی کافل السلطنة الشریفه بالفتوحات الطرابلسیه عز نصره . »

عسکری بو دجه سندن بحث ایدن اشبو امرنامه مملوك سلطانلرندن شعبان بن محمد بن قلاونك زمان اداره‌سنده (۷٤٦—۷٤۷ ه . — ۱۳٤٥—۱۳٤٦ م) قلمه آلنمشدر . مؤرخین مشهوره‌دن ابو الفداو بن الوردی بو امرنامه‌دن بحث ایدییورلر برنجیسی دییور که : بو سنه حلب قلعه‌سنه وسائر استحکاملرك دیوارلرینه کتابه‌لر یازلدی .

خلاصه‌سی : وفات ایدن بر نفر ویا بر امیرك ترکه‌سندن استرداد اولنمسی عادت حکمنه کیرن سنهٔ شمسیه ایله سنهٔ قمریه اره‌سنده‌کی اون بر وکسور کونلك فرق معاشك اخذینه دوام اولنمامسی تقرر ایتمشدر . اشبو مبلغ ایچه بر یکون تشکیل ایدییوردی .

امرنامه‌دن حلب ، شام وبصری قلعه‌لرنده نشانه قالمامش ایسه‌ده حصن الاکراد قلعه سنك مدخلنده بیوك بر صعوبتله اوقونه بیله‌جك بر حالده بولنمقده‌در . بوکا مقابل طرابلس قلعه‌سنده‌کی کتابه الآن واضحدر . امرنامه ، قرائتندن اکلامشلدیغی اوزره ، اسلوبی واضح اولمدیغی کبی آلتنه بر رچیزکی چیزیلان کلمه‌لر یا ایکی دفعه تکرر ایتمش ویا خود یاکلش یازلمشدر . اساساً عباره‌سی مشوش وعرب طرز کتابتندن ایچه تباعد ایدن اشبو امرنامه‌نك مضمونی انجق اوزمان قلمه آلنان کتب تاریخیه‌نك مطالعه‌سیله اکلاشیلمسی قابل اوله بیلیور .

مملوکلر زمانلرنده معاشاتك سنهٔ شمسیه حسابیله وفقط شهور قمریه‌نك حلولنده تادیه ایدلدیکی استدلال اولنیور . بوکا بناءً اردویه منسوب امراء وضابطان ونفرات عطیهٔ سنیه نامی آلتنده هرسنه هرایکی سنه‌نك فرقی اولان اون بر وکسور کونلك فضله مخصصات آلیورلردی . فقط مؤرخلرك روایتنه کوره اکر بر ضابط ویا بر نفر مدت معینهٔ نظامیه‌یی اتمام ایتمه‌دن وفات ایدرسه کندیسنه بویوله‌ده خزینه‌دن نه مقدار مبالغ تأدیه ایدلمش ایسه ورثه‌سی تکرار اعاده ایتمکه مجبور طوتیلور ایدی . سلطان شعبان بالایه درج ایدیلن کتابه ایله اشبو اصولی لغو ایدییور ووفات ایدن منسوبین عسکریه‌نك ورثه‌سنی تأدیه‌سی مشکل بر بورجدن قورتاریور .

ظاهرا پك مستحسن کورینان بو امرنامه‌یه باقه‌رق سلطان شعبانك جدیتنه وامور اداریه وعسکریه‌نك حسن تمشیتیله اشتغال ایتدیکنه قائل اولمامالیدر . شعبان شفاهته اولان انهماکیله ذوق وصفایه اولان انجذاب شدیدیله بتون مملوك سلطانلرینك اك منفورلرندن صایلیر . بالایه درج ایدیلن امرنامه‌یی اصدار ایتمکله کندیسندن ممنون اولمیان اردو منتسبینی جذب

ایتمك ایشیوردی . اساساً ضابط عائله‌لرینك بو بورجدن عفو ایدلدیکی نادر الوقوع دکلدر . ابو المحاسن (المنهل الصافی) سنده سلطان شعبانك اهالیه قارشی اولان تعدیات بی انصافانه سنی ، پاره جمعنده‌کی طمع مشهوریتی اوزون اوزادیه تفصیل ایدییور .

(۱۱) — قانونی سلطان سلیمانك کتابه‌سی (۹۲۷ ه .) — قلعه‌نك دکز جهتنه باقان برنجی قپوسی اوزرنده شو کتابه اوقونمقده‌در :

« بسمله . . . رسم بالامر الشریف العالی السلطانی الملکی المظفری سلطان سلیمان شاه بن السلطان سلیم شاه لا زالت اوامره الشریفه مطاعةً فی الامراء بان یجدد هذا البرج المبارك لیکون حصناً منیعاً علی دوام وکان الفراغ من عمارته فی شهر شعبان المبارك سنة سبع وعشرین وتسعمایه . »

معلوم اولدیغی اوزره سوریه قطعه‌سی خطهٔ مصریه ایله برابر ۹۲۲ سنه‌سنده (۱۵۱۷ م) یاووز سلطان سلیم طرفندن ضبط وملك عثمانیه‌یه الحاق اولنمشدر . مومی الیهك خانی واوغلی قانونی سلطان سلیمان ثانی تخته صعودندن (۹۲٦—۹۷٤) بر ایکی آی صوکره بر ای تفتیش سوریه جهتلرینه کله‌رك شامده بالعموم ایالت والیلرندن مرکب بر مجلس عقد ایتمشدی . حلب وطرابلس قلعه‌لرینك تعمیری بو مجلسده اتخاذ اولنان مقررات جمله سندن اولمشدر . کتابه‌ده نام همایوندن صوکره عجملر طرفندن مستعمل شاه عنوانی یازلمشدر حالبوکه قاهره‌نك بعض عثمانلی کتابه‌لرنده شاه یرینه موغولارك استعمال ایتدکلری خان عنوانی اقامه ایدلمشدر . کتابه ده‌کی غلطلر بر رچیزکی ایله کوستر لمشدر .

طرابلسده سکرکیه جامعی وکتابه سی . — جامع ابوعلی نهرینك ساحل یسارنده وطاینال جامعی قربنده در . خراب برحاله دوچار اولان معبد مذکور ده الیوم یرلی برعائله اقامت ایتمکده در . ممالك اسلامیه ده‌کی بالعموم مؤسسات دینیه کبی سکرکیه جامعنك دخی برچوق اوقافی واردر . واقفك وضع ایتدیکی شرطلره مرور زمانله تعدی وتجاوز واقع اوله رق نهایت وارداتندن اثر قالمدی وطبیعتیله معبد برخرابه یه دوندی . جامعك ازیرده درج ایدیلن وقفیه سی ازهرجهت شایان تدقیقدر . اوقافی بوقدر زنکین اولان برجامعك نصل اونیورده اللهدن قورقمیان غاصبلرك دست تعدیلرینه اوغرایور . بستون خراب برحاله دوچار اولان شوبنای مقدشك شمدیکی وضعیتی کوروب ده متاثر اولمامق قابل دکلدر .

(۱۲) واقفك کتابه سی (۷٦۰ ه) . — جامعك جنوبه ناظر جبهه سی اوزرینه آتیده‌کی وقفیه قرائت اولنمقده‌در .

« بسمله . . . وقف الجناب الكريم اقطرق الحاجب هذا المكان المبارك مسجد الله تعالى وتربة للدفن ووقف على مصالحه وعمارة ثانه رتطاويقه جميع المزرعتين المتلاصقتين من عمل حصن الاكراد وهما مرج السلطان وقبيرة وجميع البستانين المتلاصقين بقرية رشعين من عمل طرابلس احدهما يعرف بمسعود والآخر بابن الافرمى وجميع الحوانيت الاربعة المتلاصقات بالصف الشرقى من سوق الحلاويين بطرابلس وجميع الدار الملاصقة للمسجد وجميع الآدر الثلاث المتلاصقات بخان المصريين بطرابلس وجميع الحصه الشائعه وقدرها والنصف والربع من جميع الدار شمالى خان المهندس بالجسر العتيق وجميع الفرن المعروف بكر خولد للمسجد المذكور وقفاً شرعياً يبدأ من ريعه بعمارته واصلاحه ويصرف منه فى كل شهر اربعون درهماً للامام بالمسجد المذكور وخمسون درهماً الى مؤذنين بالنوبة يؤذنان بمأذنة المسجد المذكور وثلاثون درهماً الى قيم المسجد والتربه وخمسون درهماً الى خمسة انفار يقرؤون بالمكان المذكور حزباً كاملاً فرادى ومجتمعين وخمسة عشر درهماً فى ثمن زيت وقناديل وآلة الكنس والاستسقاء ويصرف فى يوم الاثنين من كل اسبوع ثلاثة دراهم فى ثمن خبز يفرق بباب التربة ودرهم واحد فى ثمن ماء وثلج وكذلك يصرف فى يوم الخميس من كل اسبوع ويصرف فى كل شهر احدى عشر درهماً فى ثمن كسوة من قميص ولباس رفيع وغير ذلك للايتام والارامل والفقراء المسلمين وما فضل بعد ذلك يصرف الى من كان فقيراً محتاجاً من اولاد الواقف وانسالهِ ومن عتقائه بالسوية فان لم يكن فيهم محتاج صرف الى الفقراء المسلمين فى باب التربة وشرط الواقف النظر لنفسه ثم للارشد من اولاده وانسالهِ والى من كان امير حاجب كبيراً بطرابلس وشرط الواقف ان لا يوجر وقفه باكثر من ثلاث سنين وليصرف هذا ولا تقدر عليه مظالم ولا مكوس حسبما تضمن ذلك كتاب الوقف المؤرخ بمنتصف القعدة الحرام سنة سبع وخمسين وسبعمائة الثابت المحكوم به بمجلس الحكم العزيز بطرابلس المحروسة ونقش ذلك فى ربيع الاول سنة ستون وولاء لهذا المسجد من الماء بحق واجب نصف وربع اصبع من قناة طرابلس . »

كتب تاريخيه ده ترجمهٔ حالنه تصادف اولنه ميان صاحب وقف مابينجى اقطرق اشبو كتابه ده وارداتى جامعك وتربه نك مصارف عموميه سنه تخصيص اولنان املاك غير منقوله يى بروجه زير تعداد ايديبور :

حصن الاكراد مضافاتندن اولوب اليوم اثر لرندن برشى قالميان مرج السلطان وقبيره بوستانلرينك تمامى ، طرابلسك شمالنده كائن رشعين قريه سنده مسعود وابن الافرمى بوستانلرينك تمامى ، طرابلسده طاتليجيلر چارشو سنده كائن درت مغازه نك ومسجده ملاصق درت خانه نك تمامى ، مصر چار شو سنده يان يانه اوچ أو ايله اسكى كوبريده كائن مهندس خاننك شمالنده كى خانه نك نصف وربعندن عبارت اولان بتون حصهٔ

شايعه سى وكر خولد اسمنده كى فرونك تمامى (اشبو فردن اليوم موجود دكلدر)

مابينجى اقطرق وقفيه‌ده بو وارداتك كيفيت صرفنى دخى تفصيل ايده‌رك ديبوركه : اولا جامع تفريش وتزيين اولنه‌جق ؛ ثانياً جامعده استخدام ايديله‌جك امامه ، ايكى مؤذنه ، قيمه ، قرآن كريم اوقويان بش حافظه معلوم المقدار اجرت ويريله‌جك . بوندن باشقه هر آى جامعك تنوير وتنظيفنده (١٥) درهم صرف ايديله‌جكدر . پازار ايرتسى وپنجشنبه كونلرى قيم تربه اوكنده فقرايه اوچ درهملك اكمك وبر درهملك بوزلى صو توزيع ايده‌جك وينه هر آى ١١ درهمله كوملك ، دون وسائر ملبوسات صاتون آلنه‌رق يتيملره وطول قادينلره وفقرايه طاغيديله جقدر . شايد بو مصارف چيقدقدن صوكره واردات وقفيه‌دن برشى آرته‌جق اولورسه ناظر بو فضله‌يى واقتك فقرا دوشمش احفادينه وآزاد ايدلمش كوله‌لرينه وبونلر اولمديغى تقديرده تربه قپوسنده تسأل ايدن فقراى مسامينه توزيع ايده‌جكدر . وقتـه نظارت ايتمك مسئله‌سى دخى شوصورتله حل ايديليور : اولا نفس واقف وصوكره اولادواحفادى وشايد بونلرك هيچ برى موجود دكل ايسه طرابلسك بيوك مابينجيسى وقفيه‌يى حرفياً تطبيق ايده‌جكدر . واقف بالاده تعداد ايديلن املاك وعقاراتك برستاجرك عهده‌سنده اوچ سنه‌دن زياده قالمامسنى شرط قوشيور وجامعك طرابلس صو يندن اوچ ربع پارمقلق بر حقه مالك اولديغنى تصريح ايديبور .

طرابلسده مدرسهٔ الخاتونيه . — مدرسه (ارغون خاتون) ك پاره‌سيله ومومى اليهانك قوجه‌سى معرفتيله انشا ايدلديكندن خاتونيه اسميله ياد اولنمشدر .

ابر على نهرينك جهت يسارنده وطايلان قپوسى قربنده كائن ايدى . شمديكى حالده بنا متروك وطبقهٔ عوامه ابدستخانه‌لك ايتمكدن باشقه بر شيئيه بر امامقده‌در حالبوكه اشبو مؤسسه خيريه‌يه وقف ايديلان املاك اهميتلى بر واردات تأمين ايديبور ايدى آتيده‌كى كتابه‌يى اوقويه لم :

(١٣) مؤسس عز الدين ايدير الاشرفينك وقفيه سى و (٧٧٥ هـ .) . —

« بسمله . . الحمد لله رب العالمين وصلى الله على سيدنا محمد

انشاء هذا المكان المبارك مولانا المقر الاشرف العالى المولوى المخدومى الكافلى العزى ايدمير الاشرفى مولانا ملك الامراء اعز الله انصاره فى شركة آدره الكريمة الجهة المصونه ارغون تغمدها الله برحمته حسب وصيتها المتقدمه ووقفت جميع القيساريه المعروفه بالدهيشه وبساكن الحريريين والحوانيت التسعه والمقعدان لدى

ذالك خارجها ومعروفين بها ويعلق عليها باب

بالمقعد خارج الباب القبلى ملاصق له عن يمنة الداخل

منه ومن الحوانيت التسعه اربع حوانيت كبار ملاصقات لها عن

يمنة الداخل من بابها القبلى حانوتات وعن يسرته حانوتان
والخمسة اقباء ملاصقات القيساريه ايضاً وجميع الحوانيت
الثلاثه المتلاصقات تجاه باب القيساريه القبلى
وجميع الحوانيت المتلاصقين بوسط السوق الشرقى
بالصف الشرقى بالقرب من قيساريه التجار وموقع
ذلك جميعه بطرابلس المحروسة على نفسها مدة
حياتها ثم من بعدها يصرف ذلك على الوجوه الآتى شرحها فيه وهو ان الناظر فى الوقف
شرعياً يقرر بالتربة التى عينت للواقفه وتدفن بها اربعة حفاظ من القرآن العزيز ويقرر
لهم من المعلوم ما اقتضا رأيه على انهم يرددون كل يوم الى تربه الواقفه ويقرأون بها ربعاً
كاملاً من القرآن الكريم ويدعون عقيب القرائة للواقفة ومعتقها زوجها المشار اليه اعلاه
ويترحمون عليها ويسألون الله عز وجل لهما بالعفو والمغفرة ويهدون ثواب القرائة الى
زوجها ويشركون جميع المسلمين فى الدعاء ويختمون الدعاة بالصلاة على رسول الله صلى الله
عليه وسلم ويجعلون ختم القرآن فى كل ليلة جمعة بحسب انهم يقرؤن على قبرها فى كل سبعة
ايام ختمه كامله فاذا كانت ليلة كل جمعة يجتمعون بالتربة ومن حضر معهم من المسلمين
ومساكينهم يختمون الختمة الشريفة على قبرها ويدعون ويترحمون كما تقدم وان يعمل
الناظر الشرعى فى لونين من الطعام حسبما يقتضيه رأيه ويحضر قنطاراً من خبز الحنطه
الطيب الصافى ويوضع بالتربه ويفرق على الفقراء والمساكين من امة محمد صلى الله عليه وسلم
ويكون ذلك كل ليلة جمعة عند ختم القرآن العزيز وان يصرف بالتربه ما يحتاج اليه من
فرش وغير شئ ومغاز قائم مقيم يقوم بها بكنسها وتنفيضها وفرشها وتنيرها وان يجعل
لطرابلس كتاب ايتام يجلس لهم الفقيه علا العاده يقريهم القرآن ويعلمهم الكتابه وكل ما
ختم القرآن العزيز او مات او اعرض عن الحضور للتعليم يرتب الناظر غيره من ايتام
المسلمين وان يقرر للمعلم فى شهر مبلغ ثلاثين درهم يصرف اليه وان يصرف الى كل واحد
من الايتام كل يوم ربع درهم ويكسى كل منهم كسوة كامله حسبما رآه الناظر من قميص
وقبع ولباس وجبه ومتاع ومال هذا الوقف عند انقطاع سبله وتعدية جهاته الى الفقراء
والمساكين من المسلمين والبدأة من ريع ذالك بعمارته وشرطت التصرف لنفسها ولها ان تثبت
وتوكل فيه وتسنده الى من شائت ثم من بعدها يكون النظر لمعتقها مولانا ملك الامراء المشار
اليه اعلاه اعز الله انصاره ثم الارشد بالارشد من اولاده منها ثم الى من شرطته فى كتاب
وقفها المؤرخ فى الثالث والعشرين من شعبان سنة ثلاث وسبعين وسبعمائة وتولى عمارة هذا
المكان المبارك جميعه الفقير الى الله تعالى الامير جمال الدين يوسف بن المرحوم العزى غزان
الشيخى اثابه الله تعالى بالاجر العالى اعلاه الله تعالى وكان الفراغ من ذلك فى سنة خمس

وسبعين وسبعمايه .»

كتابه‌ده مذكور اولان وقف صاحبه‌سى ارغون خاتون طرابلس واليسى عز الدين ايدمير الاونوكى الناصرى الاشرفى نام ذاتك آزاد ايدلمش بر كوله سى ومنكوحه‌سى ايدى . مدرسه وتربه كنديسى وقوجه‌سى طرفندن انشا ايتديرلمشدر . مؤرخلردن ابو المحاسن ، ابن حجار ، عسقلانى ، مقريزى كتابلرنده ايدمير حقنده كافى درجه‌ده معلومات اعطا ايتمكده‌درلر .

عز الدين وقتيله سلطان محمد الناصر قلاونك اوغلى (اونوك) مملوكلرندن ايكن مؤخراً عساكر خاصه ميانه‌سنه ادخال ايديله‌رك يواش يواش ترقى ايتمش ونهايت رجال مقربه دن اولمش ايدى . سلطانك قتلى اوزرينه ايدمير سوريه‌يه نفى وفقط از بر مدت صوكره قاهره‌ده بيكلر قوماندانلغنه ومتعاقبا طرابلس واليكنه تعيين اولنمشدى . صوك مأموريتنده ٧٧٣ تاريخنه قدر قالمش و٧٧٤ سنه‌سنده عينى وظيفه ايله تكرار طرابلسه كلمش ايدى . اردو اتابكلكنده ايكن ٧٧٦ تاريخنده وفات ايتمشدر .

كتابه‌ده تعداد اولنان املاك وعقارات وقفيه شونلردر :

دهيشه نامنده بيوك بر چارشونك وبو چارشويه ملاصق مغازه ودكانلرك ايجارندن حاصل اولان واردات ، اوصافى تعداد اولنان واغلب احتمال ينه دهيشه ناميله معروف اولان طقوز مغازه ودكان ؛ اوستى قبالى واحتمالكه وقتيله ده پو ويا دكان وظيفه‌سنى كورن بش اوطه واوچ مغازه ؛ تاجرلر چارشوسى قربنده ايكى مغازه .

صاحبهٔ وقف اشبو واردانك كيفيت صرفى حقنده ايجه تفصيلات اعطا وتقييدات وضع ايلدكدن صوكره اسلام يتيملرندن تفريق وانتخاب اولنه جق سكز چوجقك اعاشه واكسا سنى واردات مذكوره ايله آچيله‌جق برمكتب ابتدائيده تعليم وتربيه ايدلمه لرينى شرط قوشيور بوقدر زنكين وارداته مالك بر مؤسسهٔ خيريه نك فصل اوليورده سكركيه وقفى كبى طمعكارلرك تعديات بى انصافانه لرينه دوچار اوليور اليوم طبقهٔ عوامه ابدستخانه‌لك ايتمك كبى بردركهٔ اليمه‌يه ايندريبيور؟ بوكا بى حس شرقليلردن باشقه كيمسه عقل ايرديره مز . بز يالكز ويالكز املاك وقفيه يه تعدى وتجاوز خصوصنده ابراز مهارت ايدرز . اوروپاده تعميم معارف وظيفه سيله مكلف اولان حكومته معاونت ايتمك اوزره برچوق زنكينلرك پايتختلرده وبيوك شهرلرده بوقبيلدن برچوق مؤسسات خيريه ونافعه تاسيس ايتديكلرينى ايشيديبيور وبو وطنپرورانه تشبثاتى غزته ومجموعه لرمزده القشلايه رق ظاهراً محب خير وصاحب حميت كورونمك ايسترز . فقط اكرى اخلاقزى دوزلته جك پانسيونلرك ، مكاتب ليليه نك وامراض ساريه يى برطرف ايده جك خسته‌خانه لرك تأسيسنه معروف اولان فردى تشبثلرى خاطر مزدن بيله كچيرميز . ايش بونكله قالسه ينه راضى يز ،

اسلاف طرفندن اسلام ممالكنك اطراف اربعه سنده تأسيس ايدلمش نيجه اماكن خيريه واردركه بوكون متغلبهٔ اعيانك اودوبمق بيلمين حرص وطمعنه اوغرايه‌رق خراب اولمشدر. ادعا ايتديكلرينه كوره يالكز طرابلس شهرنده فقيرلرك وبى كس قاديناك احتياجات ضروريه سنى دفع ويا تخفيف ايده جك ٣٦٠ مؤسسهٔ خيريه موجود ايدى . محلى اوقاف دائره سندن استحصال ايتديكمز معلوماته كوره اليوم طرابلس اوقاف مضبوطه سنك قيمت مخمنه سى يدى ميليون غروش وواردات سنويه سى ايكيوز يكرمى بيك غروش راده سنده‌در . اوقاف غير مضبوطه املاكنه دائر برفكر اجمالى اعطا ايتمك غير ممكن ايسه‌ده متوليلرى معرفتيله اداره اولنان اشبو اوقافك مضبوط اولان اوقافك اون مثلندن دون اولمديغى محققدر . بوقدر جسيم واردات نره يه كيرييور ، بوكون طرابلسده كلمه نك بتون معناسيله برمؤسسهٔ خيريه تحريسنه قالقشمق بيهوده‌در . اوچ ميليون غروش راده سنده تخمين اولنان بو واردات سنويه نك حتى يوزده برى بيله محلنده صرف ايدلمامكده‌در ممالك اسلاميه نك همان همان هر طرفنده مع التأسف مشاهده اولنان بو نقيصهٔ اجتماعيه واخلاقيه بالعموم اولياى امورك انظار بصيرت ودقتنى درت آچه جق درجه ده وسعت پيدا ايتمكده‌در. تدابير قطعيه اتخاذ ايديله رك بتون بو وقفلرك مدنى برر مؤسسهٔ خيريه ويا علميه حالنه افراغى لزومى چوقدن حس ايدلميدى .

طرابلسده التينه چشمه سى . — چشمه ابوعلى نهرينك جهت يسارنده وشهرك مرتفع برموقعنده كائن در . جامع المعلق بوچشمه نك قارشو سنده در اوستنده آتيده كى كتابه منقوشدر :

« بسمله . . انشاء هذا السبيل الفقير الى الله تعالى محمد بن المرحوم زين الدين مباركشاه العلاى فى مستهل . . . سنة ست عشرة وثمنمئة . »

چشمه نك (زين الدين مباركشاه العلاى) اوغلى محمد طرفندن انشا اولنديغنه دلالت ايدن بوكتابه نك درت كوشه سنده هه‌ر وغليف حرفلرينه بكزين شو اشارت منقوشدر كه بونى مملوك اميرلرينك برچوغى آرمه‌لرنده استعمال ايتمكده ايدى. آرتين پاشا Contribution à l'étude du Clasou en Orient نام كتابنده بو آرمه لرى اوزون اوزادى يه تعريف وتوصيف ايدييور. رسمنى كچيرديكمز بو اشارته مثلا شام جامع كبيرنده وسلطان الناصر فرج طرفندن قاهره ده انشا اولنان (دهيشه) چشمه سنده دخى تصادف اولنيوز . آرتين پاشا بونى سلطان الناصر فرجه اسناد ايدييور طرابلسده كى تينه چشمه سى مدت سلطنتى ٨٠١ دن ٨١٥ تاريخنه قدر امتداد ايدن سلطان فرجدن قالمه بر اثر اولمسه كركدر . چوكه ٨١٦ سنهٔ هجريه سنده انشا اولنمش ايدى .

(١٤) طرابلسده مدرسه رفاعيه كتابه سى (٨٧٠ ه) . — ابو على نهرينك صول طرفنده وشهرى اسكله يه ربط ايدن بيوك شوسه قربنده كائن اولان مدرسهٔ مذكوره نك شمال ديوارى اوزرنده سلطان خشقدم ك زيرده محرر امر نامه س محكوكدر :

« الحمد لله لما كان بتاريخ مستهل ربيع الآخرة سنه سبعين وثمانماية ورد المرسوم الشريف السلطانى الملكى الظاهرى ابو سعيد خشقدم نصره الله تعالى وخلد ملك مالكها وادام اقتداره الى المقر الاشرف الناصرى محمد ابن مبارك مولانا ملك الامراء كافل المملكة الطرابلسية المحروسة اعز الله انصاره من مضمونه ان لا يؤخذ من التجار حماة وغيرها من السمسره والترجمة الا ما جرت به العادة القديمة وهى على الالف عشرة دراهم لا غير من غير زيادة على ذلك وان لا يتناول الاجرة الا من باشر العمل بنفسه من ابناء السبيل ومنع النصارى من الترجمة والسمسرة ولا يؤخذ شئ ممن باع سلعته بغير دلال ومنع من يعارض ابناء السبيل وابطال ما جدد على ذلك وهى الخمسة الزائدة على كل الف حسب ما شهد به المحضر الشرعى وان تسطر هذه المثوبة رفعاً للظلامة فى الصحائف الشريفة اقتداء بقوله تعالى فليحذر الذين يخالفون عن امره ان تصيبهم فتنة او يصيبهم عذاب اليم ورسم ان يستمروا ابناء السبيل فى السمسرة والترجمة وملعون ابن ملعون من يغيره او يبدله او يسعى فى ابطاله او اعادته او يشا عنه كان عليه لعنة الله والملائكة والناس اجمعين وصلى الله على سيدنا محمد وآله وصحبه وسلم . »

مالك الظاهر خشقدم مملوكلر سلطنتنده ٨٦٥ دن ٨٧٢ يه قدر بولنمشدر . او زمانكى طرابلس واليسى بولنان ناصر الدين محمد بن مبارك اصولك خلافته اوله‌رق ترك دكل عرب ايدى . يوقارى يه درج اولنان امرنامه سمسار وترجمانلرى موضوع بحث ايدييور. اساساً شرق ادناده بو ايكى صنعت اوته دنبرى موجود ايدى . اوروپادن كلن تاجرلر ايله اهل صليب زماننده سوريه‌ده اقامت ايدن فرانقلر عربجه يه واقف اولمدقلرندن بونلرك ترجمانلق ايده‌جك آدملره احتياجلرى زياده ايدى .

امرنامه‌ده سلطان خشقدم سمسار وترجمانلرك قوميسيون نامى آلتنده يالكز بيكده اون درهم الملرنى شرط وبوكا ضميمة استيفا اولنه كلن بيكده بشى منع ايدييور . بوندن باشقه قوميسيونك يالكز ايشلرى بالذات حل وتسويه ايدن سمسارلر طرفندن آلنوب آخرك بو اجرتدن برشى اخذ ايتمه‌مسى ويرلى خريستيانلرك ترجمانلقله اشتغال ايتمه‌ملرى مذكور امرنامه مقتضا سندن‌در . بو تاريخلرده سمسارلق وترجمانلق اوروپادن سوريه‌يه هجرتله طرابلسده اختيار اقامت ايدن اجنبيلرك النده ايدى . احتمالكه بونلر يرلى خريستيانلر طرفندن شدتلى بر رقابته معروض قالدقلرنى كوره‌رك سلطانه شكايت ايتمشلر وبو دخى كنديلرينى حمايه مقصديله مار الذكر امرنامه‌يى اصدار ايتمش ايدى .

(١٥) — آرغون شاه جامعنده سلطان قايتبايك كتابه‌سى (٨٨٠ هـ) . — ابو على نهرينك جهت يسارنده وسكركيه جامعيله‌طايلان قپوسى اره‌سنده واقع اولان اشبو جامعك مدخلنده سلطان قايتبايك آتيده مندرج امرنامه‌سى منقوشدر :

« الحمد لله لما كان بتاريخ خامس عشر جمادى الآخرة سنة ثمانين وثمانماية ورد مرسوم شريف مربع جيشى من الابواب الشريفه السلطان الملك الاشرف قائتباى خلد الله ملكه بأن جهات وقف المرحوم ارغون شاه بالسقى بطرابلس المحروسه لا تؤجر لا لمتجوه ولا ذى شوكة واجهار الندا لزراع الاراضى بالحماية والرعاية ومنع من يعارضهم حسب ما شرط به الواقف فى كتابه وتسليم الاراضى للسيد الحسيب النسيب السيد نور الدين محمود الحسينى الادهمى الناظر والشيخ بها بالزاوية المذكوره فاشار به المقر الاشرف العالى المولوى السيفى ازدمير الاشرفى مولانا ملك الامرا كافل المملكة الطرابلسيه اعز الله انصاره ورسم بنقش ذلك على باب المدرسة حسب ما شرط به الواقف فى كتابه وملعون من يغير ذلك ويسعى فى تجديده . »

اشبو امرنامه ، مطالعه سندن دخى اكلاشيله‌جغى وجه‌ايله سلطان قايتباى زمانىنده (٨٧٢ — ٩٠١ هـ) وترجمهٔ حالى (٥) نومرولو كتابه‌نك شرحنده ذكر اولنان ازدمير اشرفينك واليلكى اثناسنده قلمه آلنمشدر . منتظم واوقوناقلى برصورتده حك ايديلن اشبو كتابه‌ده طرابلسك صو ايله سقى ايديلن اراضيسنده كائن وقف بوستانلرك زكين ومتنفذ آدملره ايجار ايدلمسى منع ايديليور . احتمالكه بو ممنوعيت زنكينلرك چوقدن چوق امور زراعيه‌ايله اشتغال ايتمدكلرندن منبعثدر بدل . ايجار چوق اولمديغندن صاحب وقف احتمال فقير كويليلرى اشبو اراضئ وقفيه‌دن مستفيد اولمرلرينى تامين ايچون بوقيدى علاوه ايتمشدر .

(١٦) — جامع الدباغينده سلطان قايتبايك امرنامه‌سى (٨٨٢ هـ) . — جامع ابو على نهرينك جهت يسارنده‌كى يكى كوپرى قربنده وجامع الطوبا جوارنده كائندر . قپونك اوستنده‌كى ايكى طاش اوزرنده شو كتابه محكوكدر :

« احمد لله لما كان بتاريخ ثالث عشرين جمادى الآخرة من شهور سنة اثنين وثمانين وثمانمائة برز المرسوم الشريف المولوى السلطانى الملكى الاشرفى ابو النصر قائتباى خلد الله ملكه الشريف عند حلول ركابه بطرابلس المحروسة بابطال ما على جماعة الدباغين بطرابلس من المكس المقرر لديوان المواقف الشريفه وان لا يكلفوا الى الدرهم الفرد وان ينقش ذلك فى بلاطة على المسلخ بطرابلس لتسطر هذه المثوبة فى الصحائف الشريفة وملعون بن ملعون من يجدد ذلك او يغيره . »

وقتيله ابو على نهرينك صول كنارنده بولنمسى پك محتمل اولان دباغخانه دن بوكون

اثر قالمامشدر . سلطان قائتباى ٨٨٢ سنهٔ هجريه سنده (١٤٧٧م) سوريه‌يه بر تفتيش سياحتى اجرا ايده‌رك طرابلس دباغلرندن خزينهٔ خاصه نامنه استيفا ايدلمكده اولان ويركوى تماماً لغو ايتمش ايدى . امرنامه‌نك بر طاش اوزرينه حك ايديله‌رك دريلرك آلنديغى سلخخانه‌يه وضع وركزى حقنده كتابه‌ده صراحت واردر .

جامع مذكورك ديكر بر محلنده شويله بر كتابه دها واردر :

(١٧) — « جدد هـذا المسجد المبارك (. . .) بن يوسف شيخ الدباغين بطرابلس المحروسه بتاريخ عشر شوال سنة ٩١٣ واوقف عليه بعد وفاته دكان وولد ومخزن . . . . . »

دباغلر رئيس . . . بن يوسف طرفندن جامعده ياپيلان تعميرات عثمانلى پادشاهى ياووز سلطان سليمه قارشو مغلوب اوله‌رق تختنى وحتى بتون ملكنى غائب ايدن سلطان المالك الاشرف قانصاو الغورى‌نك زمان سلطنتده (٩٠٩ — ٩٢٢) اجرا ايدلمشدر .

معلقه جامعى . — طرابلسك يوكسك بر موقعنده بولنان جامع المعلقه‌يه مرديونله چيقلديغندن بو نامله توسيم اولنمشدر . عثمانليلر دورنده بنا ايدلديكى آتيده‌كى كتابه‌دن مستبان اولمقده‌در :

(١٨) — « بسمله . . انما يعمر مساجد الله من آمن بالله واليوم الآخر واقام الصلاه وآتى الزكاة ولم يخش الا الله فعسى اولائك ان يكونوا من المهتدين . انشأ هذا الجامع المبارك العبد الفقير محمود بن المرحوم لطفى الزعيم رحمه الله وكان تمام انشائه فى شهر ربيع الاول من شهور سنة سبع وستين وتسعماية . »

صاحب خير محمود بن لطفى الزعيم عثمانلى پادشاهى قانونى سلطان سليمان زمانىنده (٩٢٦ — ٩٧٤ هـ) يتشمش اولمسنه رغماً كرك جامعك طرز انشاسنده كرك قازديرديغى كتابه‌ده ينه مملوكلر دورينك اسلوبنى محافظه ايتمكده‌در .

الطوبا جامعى . — طرابلسده دباغين جامعى قربنده و ١٠٢١ سنهٔ هجريه‌سنده انشا اولنمشدر . كتابه‌سى بر وجه زير عيناً نقل اولنور :

(١٩) — « الحمد لله الذى من على عبده من جريان فيض فضله ويسر هذا الخير على يده وهداه الى العمل بقوله سبحانه وتعالى انما يعمر مساجد الله من آمن بالله فحل وجدد هذا الجامع الشريف لوجه الله الكريم بعد هدم جداره ومنبره ومحرابه وسبيل مائه من الفيضة الكبرى فى سادس عشر ذى القعدة سنة عشرين بعد الف الواثق بالملك البارى احمد بن محمد الشربدارى الانصارى كتخداى حضرت حسين باشا ابن يوسف باشا السيفى امير الامرا بطرابلوس ايد الله تعالى الدولة والسعادة عليهم وعفا عنهم وعن المسلمين اجمعين آمين وتم بنائه فى شهر ربيع الآخر سنة احدى وعشرين والف ختمت بالخير . »

دور عثمانی آثارندن اولان اشبو جامع دها صریح واوقوناقلی کتابه‌سیله مملوکلرك مؤسسات دینیه‌سندن قولایلقله تفریق اولنه‌بیلیر . کتابه‌ده ذکر اولنان طغیان میاه سلطان احمد اول زماننده (۱۰۱۲—۱۰۲۶) واقع اوله‌رق بر چوق بنالرله برابر طوبا جامعك دیوارنی منبرینی ، محرابنی وحتی چشمه‌سنی بیله تخریب ایتمش ایدی . تعمیرات طرابلس والیسی یوسف پاشا زاده حسین پاشانك کتخداسی شربتدار احمد بن محمد طرفندن اجرا ایدلمشدر . یوسف پاشا حرص وطمعیله ، تمایلات خنکجویانه‌سیله مشهوردر . حیاتنی حکومت متبوعه‌سیله ویاخصوص درزی امیر مشهوری فخر الدین ایله دائمی بر جدال ایچنده کچیرمش ایدی .

خیریة حسن مدرسه‌سی . — سکرکیه وخاتونیه جامعلری جوارنده‌در . زیرده منقول کتابه‌سنده تاریخ یوقدر .

(۲۰) — « وقفت جهة المرحوم قطلو المصبنه والمعصره والربع فوق المعصره وخمس قراریط وربع بطاحون الداودیه والسندمریه بارض کفرقاهل وبستان ظاهر طرابلس وثلاث قراریط ونصف بسوق اسندمیر وثلث الدیر یعرف بارض اصنون ومسکبة زیتون والقاعة والبحرة والطبقة جوار المدرسة ونصف طاحون الجدیدة بعردات وکرم زیتون فی بطرام وطبقة ومخزن بقیساریة الافرنج . »

واقفك اصل اسمی کتابه‌ده مذکور اولمدیغندن ترجمهٔ حالی حقنده معلومات اعطا ایدلمه‌مشدر . وقف زیرده تعداد ایدیله‌جکی وجهله ایچه زنکیندر : بر صابونخانه ، بر معصره وبونك اوستنده‌کی بنا ؛ لبنانه ملحق کوره قضاسی مضافاتندن کفرقاهل کوینده‌کی داودیه وسندمیریه دکرمنلرندن بش وبر ربع قیراط ؛ اسمی مجهول بر باغچه ؛ طرابلسده العیونی والحطه قهوه‌خانه‌لری آره‌سنده واقع اسندمیر چارشوسنده اوچ بچق قیراط ؛ لبنانه تابع پطرون قضاسنده ارض اصنون مناسترینك ثلثی ؛ ومدرسه جوارنده : بر زیتونلك ؛ حوضلی وتك اوطه‌لی بر حولی ؛ پطرون قضاسنده عردات کوینده یکی بر دکرمنك نصفی ؛ بطرام کوینده ینه بر زیتون باغچه‌سی ؛ طرابلسده شمدیکی حالده خراب اولان فرنك خاننده بر اوطه وبر مغازه .

مختلفه یرلرده املاکی بولنان اشبو وقفك غایه‌سی هر نه قدر کتابه‌ده مصرح دکل ایسه‌ده وارداتی هر حالده مکتبله معلملرك مصارف دائمه‌سنه قارشولق طوتلمق اوزره تخصیص اولنمشدر .

جامع البرطاسی . — ابو علی نهری اوزرنده‌کی اسکی کوپری قربنده مبثیدر . تاریخسز وفقط ملوك بحریه دورینه عائدیتی اسلوبندن دخی اکلاشیله‌بیلن کتابه‌سی زیرده نقل اولنیور :

[۲۱] — « بسمله ... اوقف هذه المدرسة المبارکة العبد الفقیر الی الله تعالی عیسی بن عمر البرطاسی عفا الله عنه علی المشتغلین بالعلم الشریف علی مذهب الامام الشافعی واقامة الجمع والصلوات المکتوبة وشرط ان لا یرسم فیها علی احد ولا یسکنه من لا له الحق فی ذلك . »

عیسی بن عمر البرطاسی طرفندن انشا اولنان اشبو مدرسه‌ده جمعه ، بایرام وسائر اوقات شرعیه نمازلری ادا ایدیله‌جك وامام شافعی مذهبی اوزره تدریسات شرعیه‌ده بولنیله‌جقدر . واقف امیر طاینالك یاپدیغی کبی مستخدمینه مقنن معاشاتك عدم اعطاسنی وامام ومعلمدن وسائر مستخدمیندن ماعدا سنك جامعده اقامت ایتمامسنی شرط ایدییور .

عکار العتیقه جامعی . — طرابلس لواسی داخلنده عکار قضاسنك طرابلس — حمص — بعلبك جادهٔ کبیرینه حاکم بر موقعنده وقتیله مدافعهٔ مملکت نقطه‌سندن اهمیتلی بر شاتو موجود ایدی . سن ژان شوالیه‌لری شاتوسی نامیله معروف اولان بو حصن اهل صلیب محاربه‌لری اثناسنده بیوك بررول اوینامش ایدی . جوارنده خراب بر حالده عکار العتیقه جامعشریفی موجود اولوب مدخلنده سلطان قلاونك آتیده مندرج کتابه‌سی محکوکدر :

(۲۲) — « بسمله ... جدد هذا الجامع المبارك فی ایام مولانا السلطان العالم العادل الغازی المجاهد المؤید المظفر المنصور سیف الدنیا والدین قلاون الصالحی قسیم امیر المؤمنین خلد الله ملکه بمرسوم المقر العالی المولوی الامیری الکبیری السیفی اعز الله نصره بلبان السلاح دار کافل الممالك الشریفة باشارة الجناب العالی الامیری الکبیری العلمی ادام الله عزه سنجار الجماق‌دار نائب السلطنة المعظمة بحصن عکار المحروس وذلك فی شهر ذی الحجه سنة ست وثمانین وستمایة بولایة العبد الفقیر بکجری . »

جامع سلطان قلاونك زمان سلطنتنده ممالك مضبوطه والیسی سلاحدار سیف الدین بلبانك امریله ۶۸۶ سنه‌سنك ذی الحجه آینده انشا وتجدید اولنمشدر انشاآت بیوك امیر سنجار جمقدارك نظارتی آلتنده بکجری نام ذات طرفندن اجرا اولنمشدر . ابو المحاسن المنهل الصافی نام کتابنده (بلبان بن عبدالله الطباخی المنصوری الامیر سیف الدین) دن بحث ایله دییورکه مومی الیه افندیسی سلطان قلاون طرفندن اولا طرابلس وصوکره حلب والیلکلرینه تعیین ایدلمش و۶۹۱ تاریخنده قاهره‌یه چاغیریله رق بیوك بر منصبه اصعاد اولنمش ایدی . طقوز سنه صوکره بر اردو قوماندانلغنه تعیین ایدیله‌رك سوریه‌یه عزیمت ایدرکن رمله‌ده ویاغزه‌ده وفات ایتمشدر . کندیسی شجاعت وبسالتیله کرم وتقواسیله امیرلر اره‌سنده بیوك بر شهرت احراز ایتمش ایدی .

طوپوز طاشیان معناسنه اولان جمقدار کلمه‌سی جمق کلمهٔ ترکیه‌سیله دار اداتندن مرکبدر. بو رتبه‌یی احراز ایدن امیرك یاقیشیقلی وهیبتلی اولمسی مشروطدر. جمقدار ایام رسمیه ده التوندن معمول بر طوپوزی حامل اولدیغی حالده سلطانك صاغ طرفنده دوروز ایدی. کتابه‌ده مذکور اولان سنجر الجمقدار محمد الناصرك رجالندن ایدی. بکجری اسمی رئیس معناسنه اولان بك ایله اردو دیمك اولان چری کلمه‌سندن مرکبدر.

حصن الاکراد کتابه لری. — قلعه عاصی وادیسنی طرابلس ایالتندن ایران سلاسل جبال اوزرنده مبنی وحما وحمصدن طرابلس وطرطوسه کیدن یوللره حاکمدر. اهل صلیب محاربه لرنده سن ژان شوالیه لری طرفندن اداره ایدیلن قلاعك اك مهملرندن ایدی. ۵۰۳ سنه هجریه سنده (۱۱۱۰ م) انطاکیه پرنسی تنکرید Tancrede حمص اسلاملرینی مغلوب ایده رك قلعه یی ضبط ایتمش، بوصورتله تأسس ایدن حکم صلیبی باخصوص قلعه یه وضع ید ایدن سن ژان شوالیه لرینك مدافعهٔ خارق العاده لریله ۶۶۹ سنهٔ هجریه سنه قدر (۱۲۷۱ م) دوام ایده بیلمشدر. تاریخ مذکورده ملوك بحریه دن سلطان بیبرس یدی هفتنه دوام ایدن برغزای مبارکدن صوکره حصن الاکراد ده حکم اسلامی یی تکرار اعاده ایتمکه وصلیبیلری بورادن قوغمغه موفق اولمش ایدی. ظفردن صوکره قلعه ده اساسی تعمیرات اجرا ایدلمشدر. قلعه نك مدخلنده اوقونان شو کتابه مدعامزی ایضاح ایدر:

(۲۳) «بسمله ... (رسم سبع (*)) امر بتجدید هذا الحصن المبارك فی دولهٔ مولانا السلطان الملك الظاهر العالم (رسم سبع) العادل المجاهد المرابط المؤید المظفر المنصور رکن الدنیا والدین ابو الفتح بیبرس قسیم امیر المؤمنین وذلك بتاریخ نهار یوم الثلثاء خامس وعشرین من شعبان سنة ۶۶۹.»

سلطان بیبرس ایله ولی عهدی برکه خان نامنه سور خارجینك زاویهٔ غربیه‌سنده کائن مدور قله اوزرنده آیتده‌کی ایکنجی کتابه محکوکدر:

(۲۴) — «بسمله ... (رسم سبع) امر بتجدید هذا الحصن المبارك مولانا السلطان الملك الظاهر رکن الدنیا والدین ابو الفتح بیبرس قسیم امیر المؤمنین وولده الملك السعید ناصر الدین وذلك بتاریخ نهار الثلاثا خامس وعشرین من شعبان سنه ۶۶۹ ه (رسم سبع).»

سور خارجینك جنوب شرقی زاویه سنده‌کی مدور قله اوزرنده ینه بیبرس وولی

(*) بیبرس زمانده حك ایدیلن بوتون کتابه لرده سلطان مشار الیهك ارمه‌سنی تشکیل ایدن ارسلان رسمی مشاهده اولنمقده‌در.

عهدی نامنه دیکر بر کتابه دها واردر:

(۲۵) — «(رسم سبع) بسمله ... امر بتجدید هذا الحصن المبارك فی دولة مولانا السلطان الملك الظاهر رکن الدنیا والدین بیبرس اعز الله نصره وولی عهده السلطان الملك السعید ناصر الدنیا والدین وذلك بتاریخ نهار الثلاثا خامس وعشرین من شعبان سنة ۶۶۹ (رسم سبع).»

حصن الاکرادك سلطان بیبرس طرفندن تعمیر ایدلدیکنی مشعر اولان بو اوچ کتابه ۲۵ شعبان ۶۶۹ سنهٔ هجریه سنه مصادف اولان صالی کونده حك ایتدیرلمشدر.

سلطان قلاونك کتابه‌سی. — حصنك جهت جنوبیه‌سنده وخارجده‌کی دیوارلر آره‌سنده واقع مربع الشکل قله اوزرنده‌کی کتابه بر وجه آتیدر.

(۲۶) — «بسمله ... جدد هذا البرج السعید فی ایام مولانا السلطان الاعظم السید العالم العادل المؤید المجاهد الغازی المرابط المثاغر المظفر الملك المنصور سیف الدولة والدین قلاون الصالحی قسیم امیر المؤمنین خلد الله ایامه ونصر اعوانه وکانت عمارته فی سنة ۶۸۴.» (۱۲۸۵ م)

۱۲۸۴ سنهٔ میلادیه‌سنده اهل صلیب حکومتلری حصن الاکرادی تهدید ایده‌بیله‌جك درجه‌ده کسب قوت ایده‌بیلمشلر ایدی. قلاونك جلوسی سنه‌سنده (۱۲۸۰ م) عقد اولنان معاهدهٔ صلحیه‌یه رغماً سن ژان شوالیه‌لری وطرابلس پرنسلکی ایله حکمدار مشارالیه آره‌سنده تکرار محاربه اعلان ایدلمش اولمغله سلطان هرچه باد آباد صلیبیونك او زمانکی استنادکاه حصینی اولان مرقب شاتوسنی ضبط ایتمك ایستیور ایدی. بو غایه مقصدیله امرادن (بالابان الطباخی) (*)نك قوماندا‌سنده اوله‌رق تحشید اولنان قوتك حرکتندن اول قلعه‌نك تعمیراتی اجرا ایدلمش وکتابه حك ایتدیرلمشدر.

خارجی سورك جنوب شرقی زاویه‌سنده وسطح ارضدن اون مترو ارتفاعده سلطان محمد بن قلاونك شو کتابه‌سی اوقونیور:

(۲۷) — «حددت هذه البدنه المبارکه فی ایام مولانا السلطان الملك الناصر محمد بن السلطان الشهید المنصور قلاون الصالحی قسیم امیر المؤمنین وذلك فی ایام الجناب العالی الامیری الکبیری البدری بیلیك السدیدی نائب حصن الاکراد المحروس فی شهور سنة ۷۰۱.»

اشبو آثار اسلامیه‌دن باشقه حصن الاکراده بالابان الطباخی کوله‌لرندن بدر الدین بیدرانك بر تربه‌سی، بیبرس طرفندن جامعه تحویل ایدلمش بر کلیسا خرابه‌سی و ۷۱۹ سنه

(*) یکرمی برنجی نومرولو کتابه‌یه مراجعت.

سنده حصن الاكراد واليلكنده بولنمش اولان (بكتمر بن عبد الله الحر الاشرفى) طرفندن واردات مهمه ايله تأسيس ايدلمش بر زاويه وبر مكتب خرابه‌لرى واردر . مسجد حالا بيبرك لقبى اولان ظاهرى اسميله تسميه اولنمقده‌در بكتمر زاويه ومكتبدن باشقه قصبه داخلنده زنكين وقفلى برده خسته‌خانه انشا ايتمشدى . حصن الاكراد قصبه‌سنك اسكى اولرندن برينك مدخلنده منقوش آتيده‌كى كتابه خسته‌خانه‌نك موجوديتنى اثبات ايديور .

(٢٨) — « بسمله ... انشأ هذا البيمارستان المبارك العبد الفقير الى الله تعالى بكتمر بن عبد الله الاشرفى نائب السلطنة المعظمة بحصن الاكراد اثابه الله تعالى واوقفه على مرضى المسلمين المقيمين والواردين وذلك فى شهور سنة تسع عشرة وسبعماية . »

مؤسسنه خيريه‌نك وقفى اليوم محمد عثمانى نام شخصك قلبه‌سنده موجود بر كتابه‌ده تعداد اولنمقده‌در .

تدقيقات وتتبعات محليه

TÜRK TARIH KURUMU

تدقيقات وتتبعات محليه

—١—

لبناندن چركن

١ — بيروتدن باترونه

يازِ موسمنك اك آتشين بر زماننده ، مديد سياحت ...

بو سنه ايچون نصيبمز ، ينه بو اولاجقدى . سال ماضيده (بيروت ولايتى) نك انحاى جنوبيه‌سنده جست وجو ايده‌رك تصادف ايتديكمز متاعب ومشكلاتك — تكررى ده‌كيل — تخطرى بيله بزى ييلديرييور ايدى . بو حقيقتى تمامله درك ايله ديكمز حالده ،

— بو سنه‌ده (بيروت ولايتى) نك قسم شماليسنى تتبع وتدقيق ايده‌جكسكز !

ديدكلرى زمان ، بيلمم‌كه نه‌دن او عظيم سلسلهٔ رنج ومشقتله بند اولمايى نا منتظر بر هوس وهيجان ايله قبول ايدييوردق . كتاب كريم وطنك صحائف قدسيه‌سنى سطر بسطر ، ترتيل وقرائت ايتمك نه ممتاز بر وجيبه ، واو كأس مفتخر وكزيده‌نك رحيق لذيذينى قطره قطره نوش ايله‌مك بزم ايچون نه مفخم بر سعادت ايدى .. او وجيبه وبو سعادت بزى شادان ومستيده ايدركن شيمدى او هيولاى صعوبات كوزمزه كورونمز اولمشدى .

آرتيق ، بيروتك محيط بى نظيرينه مونس بر نظرهٔ وداع عطف ايتدكدن صوكره ، بر سرعت برقيه ايله (لبنان) ى آشه‌رق آفاق شماليه‌يه ايريشمك زمانينك حلول ايتديكنه قائل اولمشدق .

(بدكر) ك سوريه وفلسطينه دائر دائما ألرده دولاشان دليل افرنجيسنى بر دفعه دها كشاده ايتدك :

— بيروتدن باترونه آلتمش ... باترونده طرابلس شامه اوتوز ...

ديمك‌كه ايلك خطوه‌ده قطع ايديله‌جك طقسان كيلومتره‌لك بر مسافه‌مز واردى . اكرده كيز يولى قاپالى بولونمايايدى بر سفينهٔ ذى بخار بزى ايكى ، اوچ ساعت ظرفنده منزل مقصودمزه ايريشديره‌بيليردى . مع ما فيه بحر سفيدك امواج بيقرارينه تسليم نفس ايده‌رك مليكهٔ لبنانك سيماى جاذبه‌دارينه اوزاقدن نكهبان اولمقدنسه فنيكه‌ليلرك زماننده

برى اقوام عديدهٔ جهانك پرستش ايتديكى او مبدعهٔ بدايعله هم آغوش بولونمه‌يى بى‌شبهه ذوقبخش بر فرصت وقيمتدار بر موفقيت تلقى ايدييوردق .

شيمدى بيروت شهرينك حدود شرقيه‌سنده جبل لبنانى بيروتدن آييره‌رق ده‌كيزه قاووشان قديم (ماغوراس Magoras) ك ، يعنى نهر بيروتك سال ديده كوپروسندن آرابه‌مز عظيم كورولتولر ياپارق ايلرولركن بو دفعه‌كى مرحلهٔ سياحتمزك خيرلى امتدادى بزى تعذيب ايتميوردى .

(برمانا) نك ؛ (بعبدات) ك سبزين واسرار آلودتپه لرينك فوقنده عظيم بر طاووس مذهبى آكديران كونش ، آرتيق صولمزده اوزانان نهره وصوكره ماوى ده‌كيزه وصاغمزده خفيف بر سترهٔ ابهامله صاريلان (رستم پاشا) سمتلرينك چاملرينه آلتون تويلرينى اطاره ايلركن ، مسكر بر صباح روزكارى ، قدسى بريلپازه حالنده سرينلكلر وعد ايدييور واو مستثنا جبل حوريسنك رايحهٔ عصمتنى مشام روحه‌نثار ايدييوردى .

آرابه‌مز سازلقلرله محاط بريوله داخل اولوركن بلا اختيار يوزمزى آرقه‌يه چويردك . شيدى بيروت شعشعه دار بر توره معكس ، ممتاز بر صدف حالنده خاره لنيور دى .

كوزلرمزك أك مخفى منبعلرندن دوغارق بيريكن برر قطره كوزياشى ، آتشين شراره‌لر شكلنده سيامزى يا قارق يووار لانيركن :

— سه ويملى بيروت ، سكا تكرار قاووشا بيله جكمى‌يز ...

دييور دق ... ناكهان اطرافمزى احاطه ايده‌ن سازلقلر بو صحنهٔ وداعى همان اور- تمشدى ، .. بر مدت صوكره بر طوفان غبار باشلادى .. آرتيق لبنان كويلرينك ، لبنان اولرينك داخلندن مرور ايدييوردق .. يوراده كويلر نه‌قدر خصوصيت كسب ايدييور دى ... كوچوجك بر باغچه ، بر قاچ آغاج ، بر پارچا يشيللك وصوكره اورطه‌سى بويوجك بر طاق ايله‌نيم كشاده سراپا طاشدن بر متوازى المستطيلات شكلنده بنا ايدلمش قيرميزى كيره‌ميدلى وبعضاً طوپراقدن داملرى بولونان كوچوك ، بويوك يووالر ... بعضا بو خانه‌لرك زمين قاتى كنيش ومنور برر دكان ويا برر مغازه حالنى آليور .. اوزمان أولرك طبقه‌لرى تعدد ايدييور وكنيشليوردى .. برر قاتلى خانه‌لرك يانى باشنده دائما باصاماقلرى چوق ، قالين برر اخشاب مرديون اوزانير ، دورور . اغاجلرك سايه‌سنده اكثريا بر قاچ اينك ويا قويون باغلى بولونور . طاووقلر ، پيليجلر وسائره قوشوشورلر ...

اولرك اوكندن كچركن يوزلرى كونشدن يانمش لبنان قيزلرى نك ، اختيار قادينلرك ، جبللى اركككلرك كنديلرينه برر صورتله‌ايش ايدينه‌رك ، متماديا چاليشدقلرينى كوررسكز .. قيزلرك ألنده بردانته لا ويابر قماش پارچاسى .. اختيارلرك برپارچايوك ، اركككلرك النده

بربل ويابر چكينج هرزمان تصادف ايديلير . بعضاً بوتون بو جماعتك كولومسه ين سيمالريله ترحلقه تشكيل ايتدكلرينى فرق ايدرسكز . صميميت ، محبت ، وفاكارلق ، وقار ومخالصت بو عائله‌لرك اكسيك اولمايان أك طبيعى وصفلرندن صايىلير . يانلردن مرور ايدركن :

— امان يارب ، نه قدر بربرينى سه وييورلر ؟ .

ديرسكز . مبهم فقط محبتكار بركنجك نظرى ، شادان بر چوجوغك رقصان بر فريادى ، آغير اوضاعيله قيليدانان بر اختيارك لاقيدئ سكونى وصوكره لبنان قيزلرينك طنان قهقهه لرى ... دائما بولوحه ...

اولرك زمن قاتى بر دكان حالنى آكديررکن بولوحه دها بارز وصفلرارائه ايدر .. اساساً بودكانلر بر جامعهٔ امتعه وبر مجموعهٔ اضدادردر .. بربرلريله اك آز علاقه سى بولونان شيلر غريب بر امتزاجله بوراده همدست وفاق اوليور ... مثلا صارى كهربايى اكديران بر اوزوم صالقمنك يانده قوجامان بر سوپوركه ، بريده بر اكر طاقمى ، بر قاچ آرشونلق قماش پارچاسى ، بر مقدار نعل وصوكره دانته لاحزمه‌لرى آصيلى بولونور .. دكانك داخلنه دقت ايديكز .. حبوبات ، ايپك ، طاش ودمير ، دستى لروپوتينلر .. ونهايت سبزه واخشاب هرشى واردر ...

دائما برباغچه نك ، برتارلانك ويابر مقدار اراضينك اوته سنه بريسنه سرپيشديرلمش بوكوچوجك حجرى يووا لرايچون لبنانليلرك درين برانجذابلرى وبويوك بر عشقلرى واردر . جبلده ياشايان أك كوچوك برانسان ايله كوروشوكز ، درحال سزه راز درونيسنى افشا ايدر :

— بزم ، خانه انشاسى خصوصنده نه قدر عظيم برتمايلمز واردر ، بيلسه كز . ألمزده بولونان پارايى أو ياپمق ايچون صرف ايتمك ايسترز .. حتى بوپاره نك كافى كلوب كلمه يه جكنه ده اهميت ويرمه يز . . بونك ايچون شوراده ياريم قالمش برمرديون .. سقفى بولونمايان برخانه ، صيواسز برقاچ اوطه . وبعضاً طاش وطوپراق ومالزمه ييغينلرى .. كوررسكز .. او انشاسى خصوصنده ضرورى اولان پاره يى تدارك ايچون اوزاق يرلره كيتمه يى ، آمريقايه مهاجرت ايتمه يى ده كوزمزه آلديريرز . اوراده اوزون سنه لرك سعى واقتصادينى برقاچ سنه يه صيقيشديرر ونهايت برقاچ يوز ويابرقاچ بيك ليرا ايله عودت ايدرز . آرتيق بوسه وكيلى جبل لبنانك بركوچوجك بقعه سنى احيا واعمار ايتمك بزه دوشن أك معزز بربورج اولور ... يرك طاشلرينى آييقلاتير . آنفى تياتر حالنده نيم‌معلق باغچه‌لر ، باغلر ياپار واولر انشا ايدرز .. برقاچ سنه لك دين سعيك فائض استراحتنى وحتى رأس المالنى دخى كمال عافتيله صرف ايتدكدن صوكره تكرار آمريقايه كيدر وبورايه آووجلر واتكلر دولوسى پاره ، حيات ، واستراحت كتيرمك ايسته‌رز .

چوجوقلرمز قادينلرمز ايسه بويووالرده متمادياً چاليشير ؛ دورورلر ... قوت يوميلرينى برر صورتله تهيئه وتدارك ايدرلر ... ألمزده فضله نقودك وثروتك بولونماسى ايسه بزم ايچون جائز دكلدر .. بناءً عليه بر كيسه آلتوندن ايسه ، برطاش ييغينته ؛ دسته بانقنوطدن زياده ، بر صحيفهٔ ترابه مفتونز ..

هرجبللى نك بوصورتله تكرر ايده بيلن اعترافاتى بى شبهه أك صادق برر حقيقتدى .. وبزشيدى جبلك منتظم شوسه لرنده طى مراحل ايدركن هركوشه سندن ريزه ريزه آمريقا مهاجرلرينك آلتونلرى دوكولن بويووالرك لا ينقطع ده نيله جك بر حالده دوام ايتديكنى كورييور وبرقاچ اوك بعضاً بر ركوى تشكيل ايده‌رك اهنكدار برر نام ايله توسيم ايدلديكنى دويويوردق ..

بوشريه .. دوره .. جديده ...

هپ بونوع كويلردن ايدى .. بعضاً رهكذار مزده تك براجزاخانه ، كوچوجك بر كليسا مصادف نظر اوليوردى ..

ياريم ساعت قدر سازلقلرى تعقيب ايتدك . شيمدى يولك دوام ايدن جوشش غبار آلودى كيتدكجه كسب توضح ايدييوردى .. صولمزده وبراز اوزاقده ماوى براطلس صفيحه‌سى حالنده ده كيز وصوكره صاغمزده حدود أنظارى حبس وتوقيف ايدن هردم سبز لبنان داغلرى متصل بزى تعقيب ايده‌ركن اكثريا برجهت معكوسه يه دوغرو ايلرولەيەن يولجيلر بزى استفها مكارانه سوزييورلر .. وكاه آرقه لرنده طاشيدقلرى كوچوجك غاز صندوقلرى داخلنده كى سبزه لر ؛ كاه باشلرنده وياقوللرنده بولونان ميوه سپتلرى ايله بيروته قوشيورلردى ... بزده ، بونلره پرحيرت نكهبان اوليوردق . ناكهان رفيقم ، برمدتدن برى ذهناً ترتيبيله مشغول اولديغى كورونن مبهم تفكراتنه نهايت ويره رك :

— بيروت ، حياتنى بونلره مديوندر .. بو جبلليلرده اولماسه ...

ديه بيلمشدى .. بونك اوزرينه بلا تامل بيروت طرفلرينه دونوب باقدم .. شيمدى بيروت ماوى دكزك آغوشنه كومولمش بر ملكهٔ ذى وقار حالنده پيريل پيريل پارليور دى .. لبنان ايسه درت طرفنى صارييوردى .. رفيقمك تكرار دويولان سسى بو دفعه‌ده وجههٔ انظارمى تبديل ايتدى :

— بو (لبنان) ده ، نه قدر ده كيشمش ؟ ..

أوت جبل لبنان يوللريله ، أولريله ، انسانلريله ، حتى أك كوچوك بر ياپراغيله نه قدر ده كيشمش ايدى .. وقتيله بويوللر ، نه منتظم ونه ظريفدى ؟ . بو اولر نه قدر تميز ونه قدر ذى حيات ايدى ؟ .. لبنانك دائما بلبل كبى اوتن چوجوقلرى ، رنك رنك جامه‌لريله ازهار بهاره يكزه‌ين قيزلرى ، شن ومونس كولومسه‌ين اختيارلرى نره‌ده ايديلر ؟ ..

قیرمزی یاناقلریله ، دولغون وجودلریله قوت وسعادت تمثیل ایدەن لبنان کجلری ، نرەلرده بولونیورلردی ؟ . . بونلرك هیچ برندن أثر یوقدی ! .

لبنانك اوتەدن بری آشنامی بولوندیغمز محاسن طبیعیه وصناعیەسنی ، حیات نشئه پرورانه سنی هپ هپ آراشدیرییوردق .

شیمدی آرابەمز ، اوزون مدتدن بری تعمیر یوزی کورمەین یوللرك حفرەلرینه باطا ، چیقه ، بر کردباد غبار آراسنده ایلرولرکن رهکذا رمزدەکی أولره دقت ایدییوردق . . آکثریسنك قاپولری ، پنجرەلری قاپانمش ایدی . بورادن بی شبهه بر صرصر تخریب کچمش ، بومسعود یووا لرك در ودیوارینی آشیندیرەرق قوشلره مأوا اولان بولانەلری بایقوشلرك خراب آشیانلرینه چویرمش ایدی . . آرتیق چوجوقلر سیم سیاه اینجه بر رقدید حالنی آلمش ؛ بیتاب ، یوللرده اوزانمشلر ؛ اورنکا رنك قیزلر ، پیرتیق البسه لریله ، دارما داغین صاچلریله ، چیپلاق آیاقلریله ، طوپراقله بولانمش سیمالریله کلوب کچنلره اللرینی آچیور :

— آجلقدن اولیورز . الله ایچون اولسون بر پارچا الملك . . .

دیەرك قیصیق ، قیصیق فریاد ایدییورلر . . اختیارلر چوقدن راه بقایی طوتمشلر . . کیرلینك ، بیتابی ، آجلق ، سفالت وقتیله بر محشر حیات وسعادت اولان بو کویلرده شیمدی کثیف برباد زهر آکین حالنده وزان اولوب ، دوریور . یشیل آغاجلر قورومش ، تارلالر صسارارمش وایپسز اولمش ، صو دکرمنلرندن پیریل پیریل آقان صولر قورومش ، دوداقلرك نمی قورومش ، کوزلرك فری سونمش ، هرشی بر حفرهٔ فلاکته سور وکلنمشدی .

کندی کندیمه دییور دم که :

— بو جبللی لرده بر آز مقتصد ودوربین اولایدیلر نه اولوردی . وارینی یوغنی طوپراقلره ، أولره دوکەرك دائما صفر الید قالمق . . نه أیلیم بر تدبیر سزلك ایدی . آمریقادن بیك مشکلاتله اقتطاف ایتدکلری ثمرهٔ مساعیلرینی أك آز بر مدت ظرفنده أریتەرك دائما قدره باغلی بولونمق . . آمریقانك سراب وعودی مواجهەسنده قوللرینی باغلایارق عاطل یاشامق . . وصوکره جهل وظلمت ایچنده پروغرامسز تشییع حیات ایتمك ! . ناصل عفو اولونابیلیردی ؟ کورمیورلرمی ایدی که بو طوپراقلر فضله ایشلنمك ایستر . . بیلمیورلرمی دی که بو جبل ثمرەدار بر صورتده صرف ایدلمش آلین ترینه احتیاج کوسترر . لبنانی ، اسویچره حالنه افراغ ایدەجك زنده وفعال أللردر که آنجق مسعودیته نامزد اولور . هر دورلو تکالیفدن دور ، عرفاندن آزاده ، دوربینی دن محروم اولان جبل ساکنلری ظن ایدییورلرمی ایدی که دائما آمریقا ایله آره لرندەکی میزاب ذهب پایدار اولور .

ایشته « حرب » او بویوك آفت ، اونلرك سراب مزهرینی بویله جه پریشان ایتمشدی . شیمدی باباسز ، قارده شسز ، معینسز قالمش چوجوقلر ، قادینلر ، اختیارلر ، آرتیق قیوریم ، قیوریم قیورانیور .

بحر سفیدك دالغەلری آرتیق کندیلرینه سعادت وعد ایتمیور ، خبرلر ، مژدەلر کتیر میوردی . قارده شلردن واوغللردن ، بابالردن وهمشیرەلردن آرتیق نه بر طیف سلام ونه ده بر لیمهٔ ذهب کلیوردی . سراپا طاشلرله ، صارپ قایالرله ، مجهز اولان لبنان آرتیق بو یاورولرینه بر حیات ویرەمیوردی واوزون سنەلرك جبل ساکنلرینه بخش ایتدیکی او خون لعلین شیمدی داملە داملە قورویوردی .

قانلری قورومش ، اسکلت حالنی آلمش انسانلرك اوزانان أیادیٔ تسألی آرەسنده پر ألم قطع مسافات أیلرکن بو مظلم دوشونجەلردن فرار ایتمك هیجانیله چیرپیندق . أك کوچوك بر وسیلەیه عرض افتقار ایتمك ایستەیوردق .

بر مدت کذرکاهمزدەکی عوارض طبیعیەیی تدقیقه قویولدم . شیمدی اوفاق بردره (نهر الموت) ، صوکره (عین بزشلو) ینه کوچوك بزدرەدن کچدك . صاغمزده واوزاقده (برمانا) داغلرینی تعقیب ایدن (دیك المهدی) تپەلری کورونمشدی .

حزیران صوکلرینك آز بر زمان ظرفنده سماده یوکسەلن قیزغین کونشی شیمدی یولمزدەکی پورتاقال وموز باغچەلرینك پر سکون آغاجلرینی بیتاب قیوراندیرییور دی . (جل الدیب) أولرینی کچدکدن صوکره (بیروت — معاملتین) جبل شمندوفری اوزرنده بولونان (آنطلیاس) ایستاسیوننه واصل اولمشدق . بوراده نسبةً فصله بر أثر حیات رونما اولیوردی . .

بونی متعاقب آرتیق منظرەلر بکنسق بر حال کسب ایتمشدی . صولده دکز ، صاغده واوزاقده داغلر وصوکره توزلو ، بوزوق بریول ، کوچوجك درەلر ونهایت آراصیره تکرر ایدن آغاج کومەلری .

بو همرنك وهمحال مشهودات مواجهەسنده ماضی تکرار دماغمده یاشامق حرصیله قیمیلداندی . اوزاقدن کورونن (ضبیه) موقعنك آغاجلقلری بوتون خاطرات سابقەیی یکیدن احیا ایتدی . بیلیور دم که :

وقتیله بورالری ، بویول خاصةً (ضبیه Débayé) موقعی بیروت شهرینك دنیالرده کن بر مسرهٔ ذی صفاسی ایدی . اکثریا یوزلرجه آرابه بو ساحل دلنشینی یومی زیارت ایدر وبیکلرجه انسان ، بو کزیده افقلره ، نشئەلرینك یالدیزلرینی ، قهقهەلرینك آهنك طربنی اتحاف ایلر دورردی . شیمدی لبنانك بو ساحلی آرتیق نور حیاتدن محروم ، سسسز سونیوردی .

ضبيه‌يه تقرب ايتمشدك . بيروتك نفيس ولذيذ صوينى دمير بورولرله بورالردن كونده‌رن و(Beyrouth Water works Company Limited) نامنى طاشيان قومپانيه‌نك فابريقه‌سى يشيل وبويوك آغاجلر آره‌سنده كوزوكمشدى . بر آز صوكره سنه‌لردن برى بيروتليلرى مسحور ايدن ضبيه شلاله‌لرينى ، ضبيه اغاجلقلرينى ترك ايتدك . آرتيق كذر-كاهمز چوراق وايصسز بر شكل آلمشدى. صاغده صارپ داغلر ، صولده دكز وقوم ، وصوكره متوكل اوزانان سياه دمير يوللرى. بر چاريك قدر بر زمان كچمشدى كه يوكسك (جبل مار يوسف البرج) طاغنه واردق . اوفاق بر قوس جبلى‌يى متعاقب (نهر الكلب) موقعنه واصل اولمشدق .

بو موقع ، جبل لبنانك أك كزيده بر ساحه‌سنى تشكيل ايديبوردى . تا اوزاقلره ، وكونشك دوغديغى طرفلره قدر اوزانان واوزاندقجه انحنالر ياپان بر وادى تصور ايديكزكه هر ايكى طرفى آفاقه سرچكن سبزين شاهقه‌لرله محدود اولسون . بو وادينك درينلكلرنده آقان ألماس قدر صاف بر نهر ايسه نهايت ده كيزك مائيلكلرينه كومولەرك پرسكون داغيلسون . وصوكره تاده كيزك آغوشنده بر بقعهٔ خضرا كه يشيللكلريله، شلاله-لريله ، أك ظريف بر صيفيه اولسون . داغلرك أك يوكسك تپه‌لرندن سانح اولارق بوتون وادى ونهر امتدادنجه وزن اولان برباد عنبرين بولونسون كه ماورای بحاردن كلن عصبى وسرسرى روزكارلرله بو تلاقيكاه بهشتيده آغوش بآغوش وصال اولسون .

ايشته نهر الكلب ... بويله ممتاز وكزيده بر موعد بدايع ايدى. وبوندن بر قاچ بيك سنه اول محاسن پرست بر قوم ، بو ساحهٔ مشك آلوده عظيم بر تمثال يايمش ايدى . بورانك خشين روزكارلرى بو بقعهٔ خضرايى زيارت ايدركن هيكلك اسرار آلود جوفنه داخل اوليور وبر قوله كوره قورده وروايت اخرايه نظراً كلبه شبيه اوغولديلر اظهار ايديبور ، اوليور ، اوليوردى . انسال ماضيه‌نك (نهر الذئب) و (نهر الكلب) نامليله توسيم ايتدكلرى قديم (ليقوس Lycos) نهرى آرتيق تاريخه قاريشان بو صداى ولوله-دارى دويميوردى .

بن شيمدى ، (ليقوس) دن سس‌سز، خاطرات ماضيه‌سنى صوردم . او مشام روحمه طرب أفزود بر نكهت عنبرين اطاره ايتدى وديدى كه :

— بيكلرجه سنه دن برى وحشى روزكارلرك اولوديغى بو محتشم واديده نه بلند خاطره-لر مدفوندر . انسال ماضيه نك صداى كذارى حالا بوكور ديككز سماپيما شاهقه لرك فوق سكونندن حايقرييور ؛ مصريلرك ، آثوريلرك ، يونانيلرك ، رومالیلرك ؛ صليبيونك بو ساحهٔ ذى اشتهارده ترك ايتدكلرى ايزلرى كورمك ايسترسه كز مجاورم بولونان شوسال ديده جبلك چين جبينه دقت ايديكز ... نظرمزى بلا اختيار جبل طرفنه چويردك.

وادى امتدادنجه داغك سينه سنده كى محكوكاتى برر برر تماشا ايديبور دق ..

سيزوستريس ياخود ايكنجى رامسه‌س ، سالماناسار ؛ اسرحدون ، وامثالى حكمدارلرك خاطره سنى تشييد ايدن بو محكوكات ، نه بليغ بر موعظهٔ تاريخيه ايدى ...

ايشته برنقش آثورى ، صاغ الى قالديرمش برحكمدار .. ، برآز اوته سنده آنجق برباش كوزو كن ايكنجى براثر آثورى.. تكرار برسيماى آثورى دها ... ايشته لاتين ويونان محكوكاتى ... صوكره دها بريده برلوحهٔ مصريه : فرعون ، شمس معبودى (را) يه برقربان تقديم ايديبور .. برآز اوزاقده ديكر بر خاطرهٔ آثوريه ... صوكره تكرار فرعون وبر آله .. نهايت مصريلرله ؛ آثوريلرك حربنى ياد ايتديرن برلوحه ... الخ [*]

ميلاد عيسادن ايكى عصر صوكره روما ايمپراطورى (قارا قالا Caracalla) زماننده انشا ايدلمش بر طريق رومانى اوزرندن كچه‌رك مجموعى اون برى بولان بو محكوكات ومنقوشات وبوكتابه لرك جوارندن مرور ايدركن دماغم ، بو اعصار ديده خاطره لر مواجهه سنده زانوزدهٔ تعظيم اوليوردى .. اقوام سالفه نك بو مشهر عظيمنده حافظهٔ جهانك صاقلاديغى اك بويوك اسملرك نداى تاريخيسى دويولويوردى ..

وايشته قديم بركوپروكه ، ياوز سلطان سليم ك دور سلطنتى تذكار ايتديرييور ..

بوتون بو آثار ماضيه‌يى برر برر تماشا ايدركن مستيده اولان مفكره م آرتيق برقطرهٔ تاريخيه دها نوش ايده‌ميه جك برحاله كلمشدى ..

خاقان سابقك انشا ايتديرديكى ظريف ومنتظم يكى بركوپرودن بورالرينى ترك ايدن آرابه‌مز بويوك بر سرعتله قوشاركن صاغده داغ اوزرنده (سوق مصبح Souk Misbeh) كويى ، براز صوكره برقاچ أو (دكان الصنوبر*) ، (ذوق) ، (حريصا) طاغلرى ايله (درعون) ، (غستا) كويلرى ، (قاسليق) استاميونى ، (سوق ميكائيل — Souk Mikail) طاغلرى وآرقه‌سنده مارونى پطريقخانه‌سنك بولونديغى (بكركه) موقعى . نهايت (صربا — Sarba) كويى بر ساعته قريب بر زمان ظرفنده برر برر آيريليوردى .

بر مدت صوكره لبنان حركت نصرانيه‌سنك بر مصدر ومهبطى بولونان (جونيه) مرساى فرحفزاسنه تقرب ايده‌ركن صاغده جبلك فوقنده يوكسلن (سيدة لبنان) هيكلى رونما اولمشدى .

سيماى عذرايى تجسيم ايدن بو تمثال عظيم ، بى شبهه جبل لبنانك بر رمز مسيحيسى

(*) فرانسز عسكرينك ١٨٦٠—١٨٦١ تاريخنده بو محله ورود ايتديكنه دائر حك ايتديريلن كتابه حرب عموميك اعلانى عقيبنده سيلنمش ايمش .

ایدی . کویا لبنانك أك قیمتدار بر مدخل بحریسی اولان (جونیه) نك ماوی وجهانلر ده کن قوینه ، اهتمامکار بر ذوق صنعتله احضار ایدیلن بیاض وشن أولرینه ، بوتون لبنانه وحتی بیروته نکهبان اولان بو هیکل ایله شونی دیمك ایستیورلر دی که :

— جبل لبنانك بر روح نصرانیسی وار .

وبزم دخی نظرلرمز اوزون مدت بو رمز نصرانیه معطوف قالدیغی ایچون ، آرابه مزك هر ایکی طرفنی احاطه ایده‌ن بویوك ، کوچوك آچ وپریشان اسکلتلرك فریاد اشتکاسنی بر دورلو دویا میوردق .

(جونیه) نك یوزه کولن یوللرینی ترك ایتدکدن صوکره ساحلی تعقیبه دوام ایتدك ؛ آز بر مدت ظرفنده جبل ساحل تره‌ننك صوك ایستاسیونی بولونان (معاملتین) موقعنه وارمشدق . صاغده واوزاقده (شنین نعیر) ، بر آز بریره (غذیر) کویلری بولونیوردی . آرتیق سولده واسع بر قوملق وصوکره ده کیز دوام ایدییوردی . صاغده رومالیلر زماننده قالمه بر کوپرویی ، وبر مدت باشلایان بر یوقوشی اکمال ایده‌رك « راس الرامیه » برونی کچدکدن صوکره « رامیه » وادیسنه ونهایت « رامیه » کوینه واردق . شیمدی دکز کنارنده « وطأ سیللان » ایله ، داغ اوزرنده یوکسکده « فرسیللان » کویلری بولونیوردی . فنیکه لیلرك سفینه‌لرینی وقتیله کیزله دکلری « برجه » ویاخود « طبرجه » مرساسنه کلندکدن بر مدت کچمشدی که طاشلق وصارپ بر قایالغه « بلاطة الغربه » یه واوفاق بر اینیشدن صوکره « مرصوفیه » یه ، اونی متعاقب یول اوزرنده « بوار » کوینه ، صاغده ، تپه اتکنده « صفره » کوینه ، و « عین ماحوز » مغاره‌سنه وقویوسنه ، « مار ضومط » (Mar Doumit) نامنده بر مناسره « العقبه » کوینه ونهایت « نهر ابراهیم » موقعنه واولمشدی .

*
* *

نهر ابراهیم ، فنیکه لیلرك « آدونیس » نامیله توسیم ایله دکلری نهر ایدی که ینه بو اسمده کوزه‌ل بر دلیقانلی قیافتنده تخیل ایدیلن فنیکه لیلرك بر معبودی واردی . بر کون « آدونیس » لبنان داغلرنده دولاشیرکن حسود بر معبود طرفندن اولدیرلمش ایدی . کندیسنی فوق العاده‌سه وه‌ن زوجه‌سی « آستارته » داغده قوجه‌سنی آرامش ، قان ایچنده کی جسدینی بولمش ، اوزرینه قاپانوب فریاد وفغان ایتمش وبر قاچ آی صوکره ایسه معبود دیریلمش ایدی . هر سنه صیجاق موسیمده ، بو وقعه‌نك خاطره‌لری بویوك مراسم ایله تذکار ایدیلیردی . باخصوص صوك بهار نهایتلرنده لبنانك قیرمزی کیللری یاغمور لردن یومو-شایه‌رق « آدونیس » ایرماغنه قاریشدیغی وآدونیسك صویی قیرمزیمتراق بر رنك آلدیغی زمان فنیکه لیلر بو قیرمزی رنکك « آدونیس » ك قانی اولدیغنه اسویلیردی . آرتیق

یکیدن بدی کون فریاد وفغان وسکز نجی کون ایسه سه وینج مراسمی اجرا ایدیلیردی .

بر روایته کوره جبل لبنان امراسندن « امیر ابراهیم » طرفندن انشا ایدیلن بر کوپرویه نسبتله « نهر ابراهیم » نامیله طانیلان قدیم « آدونیس » ك ، بحر سفیده موازی بر صورتده جنوبه دوغرو آقارق نهایت پیریل پیریل پارلایان بیاض قوملرك آغوشنده ده کیزك ماوی صولریله قاریشدیغنی تماشا ایدرکن انکلیز شاعر اعصار پرستی « میلتون » ی در خاطر ایتدم . میلتون شاه اثری اولان (جنت مفقوده Le Paradie perdu) سنده سوریه‌لی قیزلرك برلون ارغوانی ایله ملون اولدیغی زمان « آدونیس » نهرینك جوارینه کله‌رك نه صورتله آغلادقلرینی بوتون هیجان شاعرانه سیله آکلاتیوردی .

شیمدی او بلند شاعر اعمانك صدای بدیعی قولاقلرمده اهتزازلر یاپارکن بوراللرینی ترك ایدییوردق .

*
* *

بر مدت صوکره صاغده « مغارة العصفوریه » ، بر چاریك صوکره « حالات » ، اونی متعاقب « بیت البوق » و « حروف الفیدار » کویلری ، صولده « برج محاج » قلعه خرابه‌سی ، دها صوکره « فیدار » نهری وکوپروسی ونهایت صاغده ویوکسکده « حروف » ك یاننده « مستیته » کویی برر برر ترك ایدیلیوردی . صارپ بریوقوشی متعاقب صاغ طرفده اوزاقلره دوغرو بر کوی سلسله‌سی ، اك باشده بر چام اورمانی وصوکره « ارطبون » ودها آرقه‌ده « بلاط » کویلری برر برر کورونمشدی . آرتیق « جبیل » ك قیرمزی کیره میدلی اولرینه داخل اولیوردق .

« جبیل — Djébeil » قصبه سنی تاریخ متعدد اسملرله یاد ایدییوردی . بر روایته کوره (*) وقتیله « افایا » نامنی حائز اولان بو قدیم فنیکه بلده‌سی عبرانیلرجه « جبال — Gébal » یونانیلرك عندنده‌ایسه « بیبلوس — Byblos » ودها صوکره صلیبیون طرفندن « جبیله — Giblet » نامیلریله یاد ایدلمش ونهایت « جبیل » صورتنده تعریب ایدلمش ایدی . بو قصبه‌نك ، ماضیدن قالان برجلریله وآثار قدیمه‌سیله بویوك بر ثروت تاریخیه‌یی حائز اولدیغی یك لحظه‌ده اکلاشیلیوردی . باخصوص صلیبیون زماننده قالمه « قلعة جبیل » دکزك آغوشنده اکثر اقسامیله پایدار کورونیوردی .

جبیلدن آیرلدقدن صوکره کوچوك بر وادی ایله « جسر الجیج » دن کچدك . یاریم ساعت دوام ایدن بر یوقوشی متعاقب صاغده جبلك زنکین بر کویی بولونان « عمشیت » .

(*) تاریخ سوریا ، جرجی ینی

جوارندن مرور ايديبوردق . بر مدت دوام ايدن اينجير باغلرينى متعاقب كويلر آرتيق سير كلشمكه باشلامشدى. ياريم ساعت صوكره ايز اقده وصاغده « حصرائل » ، « ريحانه » كويلرى كوروندى . « جسر التروه » ايله « بعشته » كوپى ونهرى و كوپروسى دخى كچيلدكدن صوكره « حلوه » ، « برباره Barbara » كويلرى بربرينى تعقيب ايتدى . نهايت قارشيمزده اوزاقدن بر برون اوزرنده « باترون » كوزولمشدى . اورايه وارمق ايچون بر ساعته قريب بر زمانه احتياجمز واردى .

كذركاهمزده تصادف ايتديكمز اكثر موقعلرده بر مدت آرام ايتمك لزومنى حسن ايتديكمز ايچوندركه بوراره وارنجه‌يه قدر غروب زمانى تقرب ايتمشدى . شيمدى صولمزده واوزاقلرده فنيكه ساحلنك آتشين كونشى آلتون ايشيقلرينى افقه سرپه‌رك نظرلردن دور اولمق ايستيوردى . كچديكمز يولك خدايى نابت اوتلرى بر مدت صاراردقدن صوكره ياواش ياواش قزيللاشمايه باشلادى . ونهايت اقشامك اسمر كولكه‌لرى بوتون افقه ليمه ليمه داغيلير كن « طحوم — Tehoum » كوى ايله « جسر المدفون » و « نبع طحوم » برر نظرلردن فرار ايديبوردى . « فدعوس » و « كفرعبيتا — Kafr Abila » كويلرينى دخى ترك ايتدكدن صوكره صاغده بر مدت دوام ايدن كوچوك زيتونلغى متعاقب كيجه‌نك دومانلرينه بورونن « باترون Batroun » ه مواصلت ايتمش ايدك .

٢ — باترونده طرابلسه

باترونه وارنجه‌يه قدر مرور ايده‌ن بر كونلك زمان ظرفنده ، لبنان ساحلنك روحمزه بخش ايتديكى اذواق تاريخيه وبديعيه‌يه مقابل جبللى قادينلرك وچوجوقلرك اشتكاى سفالت آلودى دماغمزده درين اوغولتيلر وجوده كيتريبوردى . با خصوص ايلك خطوه ده ، اون ايكى ساعتلق بر آرابه صارصينتيسى بزى پك بيتاب ايتمشدى .

بيروتك بويوجك أولرينه شبيه اولان اوتلمز ، بزه هر حالده پك قيمتدار بر استراحت وعد ايديبوردى . مع ما فيه باترونك نور مهتابله پيريلدايان بياض أولرينه ناظر صالونده آز بر مدت شعر آفاقى نوش ايتمك ايستركن اختيار اوتل صاحبه‌سى يانمزه ياقلاشارق سوءنمكه مهيا ، ندای ماتميله تقرير شكوايه باشلامش وايچيمزده درين صيزيلر بر اقمشدى .

قادينجغز ، كوزياشلرينى سيله‌رك ديبوردى كه :

— رجا ايده‌رم ، سويله‌يكز ، بو حرب نه زمان بيته‌جك . وقتيله يوزلرجه ، بيكلرجه صارى صارى آلتونلرى صايمايه آليشان پارمقلرم ، نهايت سوقاقلرده أولرك آرتيقلرينى مى قاريشديرسون . سيم سياه برر اودون پارچاسنه بكزه‌ين او قديدلر كبى بن‌ده بر كون بيتاب اولاجق ويوللرده بى روح اوزانه جقمى‌يم ؟ .

اختيار قادين بويله‌جه يأسنى تبليغه چاليشيركن بر ألنى قالديرييور ويارماغيله اوزاقلرده ، آمريقايه بكزه‌ين بريرى كوستره‌رك :

— جوجوقلرم اوراده قالديلر . يانمده بولونايديلر .

ديبوردى . بز آرتيق باترونك محاسن ليليه‌سنى ، او متصل دوكولن كوزياشلره فدا ايديور وساكن ساكن اودامزه چكيلمكه مضطر قاليوردق . زمان ، نصف الليله تقرب ايتديكى حالده ، ينه ديشاريده ، سوقاقلرده جبل شيوه‌سى ايله :

— جيعان ، جيعان ..

« آجم ... » ديه‌رك فرياد ايدن كوچوجك فقيرلرك آوازهٔ دورادورى بو منور وساكن كيجه‌ده درين ومظلم عكسلر ياپارق اورته‌لقده چينلايور وداغيليوردى .

*
* *

يونانيلرك (بوتريس Botrys) ناميله ياد ايتدكلرى بو قديم فنيكه بلده‌سنك بياض أولرينى كونش نور دالغه‌لريله بيقلاركن اويانديق . بر روايته كوره ميلادن اون ، اون بش عصر مقدم صور حكمدارى (ايتوبعل) طرفندن انشا ايديلن بو سال‌ديده قصبه بو كون نه قدر جاذب ودلربا كورونيوردى .

يوزه كولومسه‌ين بياض اولرك آراسندن قايارق ، اوزاقلره ، ده كزه قدر امتداد ايدن نظرلرمز ، شيمدى آغوش درياده يوكسه‌لن آثار قديمه‌يى سوزييور ومفكره‌مز ماضينك اتحاف ايتديكى خاطره‌لرله مستيده اوليوردى .

اوتل صاحبه‌سنه بر مقدار تسلى بخش ايتدكدن صوكره آرابه‌مزه تكرار قاووشدق . شيمدى طوت آغاجلرى وسازلقلر آراسنده بر چاريك قدر قطع مسافه ايتدكدن صوكره صاغده (كبه Kobbé) وآرقه‌ده طاغ اوزرنده (مسيلحه Mseiliha) كويلرندن مرور ايديبوردق . برمدت خالى وقوملو اراضيدن كچدكدن ودكز بوينى تعقيب ايتدكدن صوكره صولده (برج العتيق) صاغده ايسه بر قاچ أودن عبارت بولونان (خنوش) جوارينه واصل اولمشدق . آرتيق اوزاقدن (رأس الشقعه) بوتون يوكسكليله رونما اولمشدى .

كوچوك قوسلر وانحنالر ياپارق يوكسك وصارپ برداغى طيرمانمايه باشلامشدق . بوراده آرابه كوچ حالله ايلرولەيه بيليوردى بو طيرمانمه ياريم ساعت قدر سورمشيدى كه نهايت غايت ديك بر داغك أتكنده بولونديغمزى آكلامشدق . بو راسى (رأس الشقعه) ايدى .

اعتراف ايده‌يم كه (رأس الشقعه) سوريه‌نك بحر سفيد ساحلنده بولونان اك محتشم

بر موقعى ايدى . بوراسى عكا ايله صور آراسنده‌كى (رأس الناقوره) (*) استطالهٔ جبلیه‌سى قدر بادیٔ خشیت ایدى .

تصور ایدیکزکه بر طرفدن، انسانك اوزرینه دوشه‌جك قدر یوکسك ودیك برطاغ وصوکره ایکى ، اوچ یوز متره درینلکنده اوغولدایان ، مواج وهائل بر ده‌کیز . ونهایت بر آرابه‌نك کچه‌بیله‌جکى قدر دار ، کلسى ومائل بر طریق‌که أك کوچوك بر خطاى تصادفك تفکرى بیله باش دوندیریور .

بر مدت وحشى وسرسرى روزکارلرك اوغولدادیغى بو محتشم منبرده عظمت آفاق ایله روبرو دوشوندك . قدمادن بعضیلرینك ومؤرخ سمعانى‌نك (وجه الحجر) ومؤرخ ادریسى‌نك ایسه (انف الحجر) ناملریله توسیم ایتدکلرى بو مدبدب استطالهٔ جبلیه‌ده انسان او قدر کوچوك قالیورکه . یونان قدیمك بورایه تئوپروسوپون *Thoouprosopon* یعنى (وجه الله) دیمه‌سنده نه قدر بویوك بر حق اصابتى واردى .

شیمدى بر طرفدن جنوبه دوغرو بیروت ودیکر طرفدن شمالدن (رأس الناطور)ه (رأس المینه) یه قدر کشاده بولونان واسع وعظمتکار بر محیط بدایعنمانك مواجهه‌سنده بولونیوردق . بورا غروبلرینك دبدبهٔ لعلینه وکیجه‌لرینك قدسیت نورانیه‌سنه خیالاً مسحور ، اوزون مدت نظرلرمزله محیطاتى جست وجوایله‌دك .

قوقولى مرسین آغاجلرینك رایحهٔ سکر پرورى آراسنده بو منبر معلادن آیریلیرکن جبلك اوست طرفلرنده مارونیلرك (دیر سیدة حنوش) ویان طرفنده روم اورتودوقسلرك (دیر النوریه) ناملریله توسیم ایتدکارى بویوك مناسترلرى بزه پك کوچوك کورونیوردى .

بر ، ایکى تونلدن کچدکدن صوکره آشاغیده ، ده‌کیزه قدر دوام ایدن براینیشى تعقیبه باشلادق. اینیش، یاریم ساعت قدر سوردى . شیمدى مواجهه‌مزده (أنفه)یه قدر دوام ایدن مقوس بر قوى باشلامشدى . آرابه‌مز ماوى ده‌کیزه اوقدر تقرب ایتدى‌که نره‌ده ایسه قوملر اوزرنده داغیلان بیاض موجه‌لر اوزرندن قایارق ایلرویه آتیلاجقدى .

ده‌کیزك آغوشنده‌کى اوفاق بر زیتونلقدن صوکره (الهرى) اسلام کوینه واردق . (جسر الهرى)دن دخى کچدکدن صوکره صاغده طوتلق وزیتونلق تکرر ایتدى . بعضاً تك توك کچن سماق اغاجلرندن وواسع تارلالردن صوکره (شکا *Chakha*) کوینه مواصلت ایتمشدك . صاریشین قامیشلرله محدود کویك منظره‌سى پك ظریف ایدى .

بوراده بر مدت استراحت ایتمك لزومنى حس ایدیوردق. زیرا بر زماندر دوام ایدن

(*) (بیروت ولایتى — جنوب قسمى) اثرینك (٢٩٤ نجى صحیفه‌سنه مراجعت .

لطیف بر سباحت ساحلیه بوندن صوکره داخله قیویریله‌رق مزعج بر کذارش جبلیه تبدل ایده‌جکدى . باخصوص شکا ایله طرابلس‌شام آراسنده‌کى ساحل یولى صوك زمانلرده آرابه مرورینه مساعد اولمادیغى ایچون (أنفه) ، (زکرون) ، (رأس الناطور) ، (قالامون) طریقنى ترك ایتمکه مضطر قالاجق وابکى ، اوچ ساعتلق بر مسافه یرینه ایکى مثلى بر یولده طى مراحل ایلیه‌جك ایدك .

مع ما فیه بر آز صوکره شکایى ترك ایله شرقه دوغرو قیویریله‌رق طاغلرده طیرماندقجه تصور ایتدیکمز اضطراب یرینه شیمدى بویوك بر انشراح قائم اولویوردى . زیرا قوسلر وانحنالر له یوکسلیرکن دکزك آغوشنده‌کى « شکا » وبر آز صوکره « أنفه » مرسالرینك قوش باقیشى منظره‌لرى او قدر سحار بر شکل آلمشدى‌که بو نا منتظر جبل قیویرینتیلرینك دها اوزون بر زمان دوامنى آرزو ایدییوردق .

یوقوش « شکا العتیقه » خرابه سندن صوکره بر بوچوق ساعت قدر سورمشدى . سمت رأسمزدن بوتون افقه آتشین اوقلر فیرلاتان کونش ، یوکسك جبلك مروحهٔ بادیله بر مقدار تعدیل شدت ایله یوردى . « عین کمین » نامیله یاد اولونان یوداغلر بزه بوکون یك موحش کورونمه مشدى . واقعا صاغمزده یوکسکجه کلس طبقه‌لرى متمادیاً صیره‌لنیور ومنظره‌ده بر تحول حصوله کتیرمیوردى . فقط بو حال چوق دوام ایتمه مشدى . زیرا حدود انظارمزى احاطه ایدن چوراقلق ، یبوست والیصسزلق یرینه آز بر زمان ظرفنده « فرحه‌زیر » کوییله باشلایان بر مبذولیت مناظر قائم اولمشدى .

شیمدى صاغده ، اوزاقدن « آمیون *Amioun* » ، « کسبه *Kesba* » کویلرى ، بربده « کوره » نواحیسنك زیتونلقلرى ، دها اوته‌ده « کفر عکا *Kafr Akha* » ، « کفر سالون » کویلرى وبونلرك صاغ طرفلرنده ینه اوزاقلرده « کفرحوتا » ، « مقبورا » ، « کفتتون » کویلرى کورونیور وبونلرك آرقه‌سنده دخى « ارز لبنان » داغلرى سچیلییور دى . بوندن صوکره اینیش باشلامشدى . آرتیق یشیل زیتونلق وانجیرلکلر ، تارلالر ، اغاجلقلر بربرینى ولى ایدییور وصاغده « بشمزین *Bchemzin* » کوینى کچدکدن صوکره صولده اوزاقدن « عفصدیق » ، « فیع » ، « الحاد » کویلرى کوزوکیور دى .

بر مدت صوکره « بتوران *Btouran* » ه کلدك . بوراده طرابلس شام متمولانى طرفندن اداره ایدیلن بوجکخانه‌لر بولونیوردى . یاریم ساعت قدر زیتونلقلر داخلنده کذار ایتدك . صولده « طراطیش » و « غابه » کویلرندن صوکره صاغده « بصرما » واونى متعاقب یوکسکده « دیر سیدة النجا » ، « کفر قاهل » ، « بشنین » ، « عول » کویلرى وینه اوزاقلرده طاغ اوزرنده « داریا » ، « کفرفو » ، « رأس کیفه » ، « کرم سده » ،

«سبعیل»، «غیطو» ایله بوتون بو یشیل وظریف لبنان کویلرینك بولوندقلری «جبال الاربعین» نامنده‌کی داغلر برر برر رونما اولیوردی. بو کویلرله کذر کاهمز آره‌سنده «وادی هاب» ایله دها آرقه‌ده «بشری» دن نبعان ایده‌رك یولده «نهر رشعین» و «نهر جوعیت» نامنده‌کی ایرماقلری آلدقدن صوکره طرابلس شامه دوغرو توجیه استقامت أیله ین «نهر ابو علی» بولونیوردی. بو اعتبارله بورانك منظره‌سی پك قیمتدار ایدی.

بز قاج أوون عبارت «دکانة خضر» نام موقعی کچدکدن صوکره «کفتین *Keftin*» کوینه واصل اولمشدق. بر قاچ ساعتدن بری نظرمزدن غائب اولان ماوی ده‌کیز تکرار سمت غربی‌ده بلیرمشدی.

شیمدی، صاغ طرفده واوزاقده طرابلس شامه تابع (ضنیه *Denniyé*) نواحیسی وداغلری ایله طرابلس جوارنده‌کی زیتونلقلر برر برر رونما اولیوردی.

طرابلسه وارمق ایچون قطع ایدیله جك نهایت بر ساعتلق بر مسافه مز دها واردی.

آرابه‌مز، قیرمزی طوپراقلر اوزرنده اوزون بر مدت ایلروله دکدن صوکره «ظهر العین» کوینه مواصلت ایتدك. شیمدی ایسه بر چاریك قدر برمسافه‌مز قالدیغی حالده، لبنان اراضیسی حالا دوام ایله یوردی. طرابلسك جنوب جهتلرنده بولونان «ابو سمره» تپه‌سی بر اصرار عنودانه ایله قصبه‌یی نظرلردن صاقلادیغی ایچون بو قدر تقرب ایتدیکمز حالده دخی بلده‌یی هنوز کوره‌میور ایدك.

بر طرفدن، بر کوزلرمز بر آز اوته‌ده «جبل تربل»ه نکهبان ودیکر طرفدن ذهنمز بلا اختیار شیمدی‌یه قدر مرور ایدن بر سورو کوپرونك، وادینك، ونامحدود یوقوشلرك واینیشلرك، بویوك، کوچوك کویلرك تکریر خیالیله مشغول ایکن دیك بز اینیشدن صوکره آکسزین «جسر البحصاص»دن کچمشدك. بوراده لبنان حدودی خاتمه پذیر اولمش وآرتیق طرابلسك زیتونلقلری باشلامش ایدی.

بز مدت بو صورتله ایلروله دکدن صوکره، کونشك غروبی ایچون دها اوزونجه بر زمان وارایدی که بز، طرابلسك آی ییلدیزلی واکثریا بیاض رنکده‌کی أولری مواجهه سنده بولونیوردق.

— ۲ —

طرابلس شام لواسی

۱ — موقع وحدود

ولایتك قسم شمالیسنده واقع اولان طرابلس شام سنجاغی جنوباً جبل لبنان متصرفلغی وشرقاً حما وشمالاً لاذقیه سنجاغلری وغرباً بحرسفید ایله محدود در. مساحه سی ۵۹۶۹ کیلومترو مربعی راده‌سنده تخمین اولنیور.

۲ — احوال طبیعیه

[۱] — *داغلر ونهرلر* — طرابلس شام سنجاغی ساحل بوینجه امتداد ایدن سهول منبته‌دن (جون عرقا) وداخلده متفرق بر حالده امتداد ایدن کوچك یایلالردن ما عدا عارضه‌لی بر طاقم اراضیدن تشکل ایتمشدر. لوایی جهت شرقیه‌ده سوریه ولایتندن آییران نصیریه داغلری شمالدن جنوبه دوغری امتداد ایله عکار قضاسنك مرکزی جوارنده تبدیل نام ایده‌رك (عکار داغلری) لبنان سلسله‌سنه قاریشیر. هر ایکی سلسله نهر الکبیر وادیسی ایله یکدیکرندن تفریق ایدلمشدر.

طرابلس شام شهرینك ارقه‌سنده بولنان سلاسل جبال سطح بحردن ۳۰۵۰ مترولق بر ارتفاعه قدر یوکسلمکده‌در. ضنیه داغلرندن ظهر السودا ۳۰۴۷ وعکار داغلری لبنانه قاریشدیغی موقعده ۲۰۹۰ متر وارتفاعنده در اشبو جبال اوچنجی دور تباشیری صخورندن ومرکز قضاسنه ملحق حذور داغلری طبقات جدیدهٔ برکانیه‌دن ترکب ایتمشدر.

داخل لواده جریان ایدن ابو علی، البارد، عمیق، عرقا، عویق، شیخ زناد، نهر الکبیر، شلالات، ارش، صاروت، غمقه، حصین نهرلری عکار وحصن الاکراد داغلرندن نبعان وبحرسفیده انصباب ایدرلر. بونلردن یالکز ابو علی والکبیر نهرلری دائمی ومتباقیسی متقطع الجریاندر تورات شریفده کادیشه نامیله مذکور اولان ابو علی نهری پاترون قضاسنه ملحق بشری ناحیه‌سنده‌کی جبل ماکمالدن نبعان ایله أهدن وزغرتا کویلری جوارندن مرور ایده‌رك طرابلس سنجاغنه کیرر وطرابلس قضاسنك اراضیٔ منبته‌سنی اروا واسقا ایدر. طولی منبعندن منصبنه قدر اوتوز سکز کیلومترودر. عرقا قوینه اقمقده اولان نهر الکبیر — *Eleftkéri* وادیسی یوقاریده سویلدیکمز کبی سوریه سواحلندن داخله دوغری ایلریلك ایچون الك مساعد بر ممر تشکیل ایدر.

[۲] — اقلیم — موضوع بحثمز اولان سنجاغك اقلیمی معتدل حار وراطبدر . یالکز مرکزه مربوط ضنیه ناحیه‌سی ۲۰۰۰ — ۳۰۰۰ مترو ارتفاعده ولبنانلردن ظهر القضیب داغنك غرب یماجنده بولنان قرادن متشکل اولدیغندن اقلیمی بارددر. بالعموم سنجاقده وسطی درجهٔ حرارت ۱۶٫۵ سانتیغراددر . یازین ۲۵ وقیشین ۹ راده سنده اولور . ایلك وصوك بهارلرده وسطی درجهٔ حرارت ۱۶ دن اشاغریه دوشمز . صوغوقلرك اجرای حکم ایتدیکی کانون ثانیده میزان الحراره (—۱٫۵) درجه، ارائه ایدر . اغستوسده درجهٔ حرارت ۳۶ یی بولدیغی نادر دکلدر .

[۳] — روزکار وملتملر ، یاغمورلر — شرق شمالی ایله غرب جنوبی روزکارلری دائمیدر . نادر اوله‌رق قبله ، شمال ، شرق وغرب شمالی روزکارلری دخی اسر. ایلك بهار صوکلرنده غرب جنوبی سمتندن صیجاق وفقط بوغیجی وفورتنه‌لی روزکارلر وزان ایدر .

طرابلس شهرینك جهت شرقیه سنده بولنوب قسماً بیروت ولایتنه وقسماً لبنان متصرفلغنه داخل اولان ظهر القضیب داغی سطح بحردن ۳۰۳۵ مترو ارتفاعده وذروه‌سی سنه‌نك اوچ درت آینده قارله مستور اولمسی یوزندن دکزدن جبل طرفلرینه وجبلدن دکزه دائمی ملتملر اسمکده‌در. یاز کیجه‌لرنده دکز هواسی فضله تسخن ایتدیکندن موازنت غازات قوانینه توفیقاً یوقاری‌یه دوغری صعود ایدر وجبل جهتندن طلوع شمسدن تقریباً بر بچق ساعت اول صوغوق وکثافتلی روزکارلر اسمکه باشلار . بوکا یرلیلر جبل روزکاری دیرلر . بو ریاح بارده عقیبنده غرب ملتملری جبل جهتنه دوغری وزان ایدر .

بر سنه ظرفنده طرابلسه ۵۵۰ میلیمتره یاغمور یاغارایمش. موسم شتا اك زیاده کانون ثانی وشباط آیلرنده اوزون وسوروکلی یاغمورلریله شدت وتأثیری کوستردر . لوانك قسم اعظمنده سنه‌ده اعظمی اوله‌رق آنجق ۱۰ — ۱۵ سانتیمتره قالینلغنده قاریاغدیغی کورولمشدر . بوکا مقابل ضنیه ناحیه‌سنده وبالخصوص مواقع مرتفعه‌سنده طبقهٔ برف اوچ وحتی درت مترویه قدر چیقدیغی کثیر الوقوعدر . بورالرده تشرین ثانی آیندن شباط اواخرینه قدر متمادیاً قاریاغار .

۳ — لوانك نفوسی

۱۳۳۱ سنه‌سنده‌کی قیود رسمیه‌یه کوره طرابلس شام لواسنك مجموع نفوسی ذکور واناث ۱۷۶۵۲۵ اولوب بونك ۱۱۹۰۳۷ یسی مسلم ونصیری ومتباقی ۵۹۴۸۸ ی غیر

مسلمدر . لوای مذکور نفوسك وغیر مسلملرك کثرتی نقطهٔ نظرندن ولایتی تشکیل ایدن لوالر آره‌سنده بیروتدن صوکره ایکنجی درجه‌یی اشغال ایتمکده‌در . سکنهٔ نصرانیه‌نك همان همان ایکی ثلثنی روم اورتودقسلر تشکیل ایدییور . مارونیلر ۱۵ بیك راده‌سنده‌در . بالعموم لوانك مساحهٔ سطحیه‌سی ۵۹۶۹ کیلومترو مربعی اولدیغنه کوره کیلومترو باشنه ۲۹٫۶ نفوسی اصابت ایدییور دیمکدر . لوانك تقسیمات اداریه‌سی بر وجه آتیدر .

نفوس		قری ومزارع	ناحیه
۶۶۵۴۸	طرابلس شام مرکز قضاسی	۹۶	اسکله ، طرطوس ، ارواد ، ضنیه ، منیه ، حذور
۴۲۳۶۳	عکار «	۱۷۵	—
۲۹۷۰۱	حصن الاکراد «	۱۷۶	—
۳۷۹۱۳	صافیتا «	۳۵۵	—
۱۷۶۵۲۵		۸۰۲	

۴ — لواده معارف

« بر قومك حیاتی ، بر مملکتك بقاسی ، بر ملتك بین البشر دوامی معارفده درجهٔ اهتمام واعتناسیله مربوطدر . ولایات عثمانیه میاننده معارفجه موجودیتله شهرت قزانمش اولان ولایتمزه دقیق بر نظرله باقیله‌جق اولورسه مع التأسف عکس شهرت تبیین ایده‌جکدر . کمال مسرتله القشلادیغمز ترقیات علمیه وعرفانیه اغلایه اغلایه محو وازاله‌سنه چالشمقلغمز لازم کلن او اجنبی مفاسد اخلاقیه‌سیدر شبهه سزکه دشمنمزدن آله‌جغمز تربیهٔ اخلاقیه انتحار ایچون المزه ویریلن ، طمارلرمزه صاپلمش سوسلی فقط زهرلی بر خنجردر. عثمانلیلغك ترقی وتعالیسی آلتیوز سنه‌لك بر موجودیتك بقا ومحافظه‌سی ایچون حاضرلادیغمز انقلاب فکری وتربیوی بوکبی وسائل قاتله ایله اولماز. قومی دکل ، عمومی بر ملیت اساسی اوزرینه بنا وتمرکز ایتمیان بر موجودیت معارف یارادلمازسه امین اولیکزکه حیات اجتماعیه‌دن نصیبمز اولمیه‌جقدر .»

« ادارهٔ خصوصیه‌نك تأسیسندن مقدم یعنی ایکی سنه‌اول بیروت ولایتنك امور معارفنه باقیله‌جق اولورسه سلطانی مکتبی داخل اولدیغی حالده معارف اداره‌سنه مربوط بالعموم مکاتبك تخصیصاتی اون بیك لیرایی تجاوز ایتمدیکی کبی مکاتبك عددی دخی آزو درجه‌لری پك دون ایدی . حکومت حاضره‌مزك نظر دقتندن دور اولمیان بو کبی مسائلك رفع

واژاله‌سی ایچون ادارهٔ خصوصیه اصولنی تأسیس ایلمشدر .

« ۱۳۳۰ و ۱۳۳۱ سنه‌لرنده معارف بودجه‌سنه علی قدر الاستطاعه اهتمام وسنهٔ حاضره‌ده تخصیصات ۳۶۵۰۸۲۵ عروشه ابلاغ ایدلمش ایسه‌ده امور معارفده نقصانیت ومفقودیت حالا آشکار وغیر قابل اخفا واستتاردر .

« سنهٔ حاضره بودجه‌سنده وضع ایدیلن مخصصات ایله آتیده بیان اولنه‌جق مکاتبك بر قسمی اداره وبر قسمی مجدداً اعمار وتأسیس ایدیله بیلمشدر . »

« اعدادی مکاتبی — اخیراً سلطانی‌یه تحویل اولنان طرابلس شام اعدادیسندن ما عدا لوا مرکزلرنده بر اعدادی مکتبی موجود وولایتده اوچ نهاری اعدادیسی واردر .

نمونه مکاتبی — مرکز ولایت اولان بیروت شهرنده بر عدد نمونه مکتبی وارایسه‌ده قادروس تام دکلدر .

التی درسخانه‌لی مکتبلر — یدیسی ذکور واوچی اناث اولمق اوزره اون عدد مکتبمز واردر .

بش درسخانه‌لی مکتبلر — اناثه عائد اولمق اوزره اون اوچ عدد مکتبمز واردر .

درت درسخانه‌لی مکتبلر — اون ایکیسی ذکوره والتیسی اناثه عائد اولمق اوزره اون سکز عدد مکتبمز واردر .

اوچ درسخانه‌لی مکتبلر — سکزی ذکوره ودردی اناثه مخصوص اولمق اوزره اون ایکی مکتبمز واردر .

ایکی درسخانه‌لی مکتبلر — اوتوز اوچی ذکوره وسکزی اناثه مخصوص اولمق اوزره فرق بر عدد مکتبمز واردر .

بردرسخانه لی مکتبلر — یوز اون بری ذکوره ویدیسی اناثه مخصوص اولمق اوزره یوزاون سکز مکتبمز واردر . »

« فقط یکرمی سنهٔ دنبر واعانهٔ اهالی ایله نابلس سنجاغنك بعض قراسنده تأسیس ایدیلن وعادتا صبیان مکاتبی حکمنده اولوب اخیراً معارف اداره سنه ضم والحاق اولنان یوز قرق اوچ ذکور مکتب موجود مکتبلر مزه ضم اولنه جق اولورسه بردرسخانه لی مکتبلریمزك عددی ایکی یوز التمش بره بالغ اوله جقدر وبوصورتله عموم ولایتده موجود مکاتب تالیه وابتدائیه نك عددی ۳۵۹ مکتب اوله جقدر » (*)

« ولایتك ۴۰۴۶۶۰ ذکور و ۴۱۴۰۱۰ اناثه بالغ اولان عدد نفوسنه کوره هر ۱۱۲۰

(*) فه مینیستلرك جانبی صیقه جق برنتیجه : بو مکانبك ۳۱۸ ی ذکوره ویالکز ۴۱ ی اناثه مخصوصدر .

نفوسه (*) بر عدد مکتب دوشه‌جکدر . » (**)

اشبو ایضاحات ولایتك احوال حاضرهٔ مکاتبی حقنده بر فکر عمومی ویرمك مقصدیله اثره درج ایلمشدر . طرابلس لواسنك نفوسی ۱۷۶۵۲۵ ومکاتب موجوده‌نك عددی ۹۶ اولدیغنه کوره ۱۸۳۸ نفوسه بر مکتب اصابت ایدییور دیمکدر (***)

علما ومدققین هر هانکی بر ملتك تکامل فکری واخلاقیسندن بحث ایدرکن هرشیدن اول مکاتب موجوده‌سنك عددینی وبونك نفوس عمومیه ایله اولان نسبتنی تدقیق ایده‌رك اساسلی بر تتبع یاپمق جهتنی التزام ایتمکده‌در . فی الحقیقه وطنپرورلك ، خلق حس ، متانت کبی بشریتك تعالی وترقیسنی کافل بالجمله مزایای اخلاقیه واجتماعیه آنجق تحصیل ایله معارف حقیقیه‌نك انتشاریله تأمین اولنه‌بیلیر . سویهٔ عرفان هیچ شبهه‌سز مکتبلرك عددیله متناسباً تزاید ویاتناقص ایدر . بوندن دولاییدرکه بالعموم مدنی دولتلر معارف بودجه‌لرینك حین تنظیمنده دائماً بو نسبتنك تزییدی جهتنه کیدرلر . یالکز اولیای امورك بوراده‌کی مکاتبدن مقصدلری افراد ملتك اخلاقیاتنی سالم مجرالره سوق ایدن ، متانت فکریه ووجدانیه‌یی صاغلام قلبلره الهام ایدن صحی واخلاقی دار التربیه‌لردر . بر آلمان بر انکلیز ویا بر سویس نظرنده مکتب دار المعلمینلرده اساسلی بر تربیهٔ فکریه ووطنیه کوره‌رك دولغون معاشله مسلك تعلیمه داخل اولان معلملر وبونلرك اداره‌لرینه تودیع ایدلمش منتظم وهردرلو شرائط تدریسیه‌یی جامع سکز اون اوطه‌لی یووالردر . بو کبی شرائطی جامع اولمیان بر مؤسسه‌یه مکتب عنوانی ویرمك بیلمم نه درجه‌یه قدر دوغری اوله‌بیلیر .

بز عثمانلیلر یالکز ولایتمزده دکل ایمپراطورلغمزك انحای اربعه‌سنده مکتب کلمه‌سنی یاکلش بر صورتده تلقی ایدییور وبو یاکلش تفسیرك تحت تأثیرنده عمومی وخصوصی بودجه‌لرمزی منطقسز بر صورتده قبارتوب دوریبورز . هریرده بودجه‌لره مکتب تخصیصاتی وضع ایدیلیرکن بنا ، فقط صحی وهردرلو شرائط مطلوبه‌یی جامع بنا ومتین بر تربیهٔ فکریه ووطنیه ایله احضار اولنمش وظیفه شناس معلملر نظر دقته آلنیرکن بز هر شیئمزده اولدیغی کبی بو خصوصده دخی ایشك عکسنی التزام ایدرز . اوته‌دنبرو تعقیب ایدیلن بر سیاسته کوره بزده بر مکتب ابتدائی تأسیس ایتمك دیمك ولایات بودجه‌لرینه اوچ بش یوز غروشلق بر ویا ایکی معلم تخصیصاتی قویمق دیمکدر . هردرلو اسباب استراحتدن محروم

(*) بو حساب یاکلشدر . ۱۱۲۰ دکل ۲۲۸۰ نفوسی اولمسی ایجاب ایدر .

(**) مجلس عمومینك ۱۳۳۱ سنه‌سی ضبطی ص : ۱۶ — ۱۸

(***) تخصیصاتی تماماً ویانسما حکومتجه تسویه اولنان مکاتب : بیروت لواسی : ۷۴ ؛ نابلس لواسی : ۱۲۶ ؛ لاذقیه لواسی : ۵۳ ؛ عکا لواسی : ۵۲ ؛

اولان كويلرمزده كرك معلمك وكرك تربيه وتعليميله اشتغال اولنه‌جق وطن ياورولرينك اسباب استراحتى وبتون لوازم تدريسيه‌يى جامع بر مؤسسهٔ تربيويه ميدانه كتيرلمه‌جك اولدقدن صوكره مجالس عموميه‌ده ودولايسيله ملت مواجهه‌سنده: كچن سنه مكاتب ابتدائيه‌مزك عددى شو قدر ايدى بو سنه شو قدره ابلاغ ايتدك دييه‌رك بونكله ترقى وتمدنه دها صيق آديملرله قوشديغمزى قصد ايتمك دوغرى دكلدر . ولايتى بايرو بوجاغندن جماعتنه قدر دولاشدق . ارزو ايديلن شرائط مكمله‌يى حائز قاچ مكتبه راست كلدك ؟ ! دور التربيه‌مزى بويله جف القلم وظاهرى بر صورتده تزييد ايتمكدن ايسه موجود اولانلرك ، ايجاب ايدرسه ، بر مقدارينى حذف والغا ايتمك ومتباقيسنى معلملريله ، بنالريله ، لوازم تدريسيه‌لريله منتظم بر حاله افراغ ايتمك، ملتك معارفه اولان احتياج شديدى نقطهٔ نظرندن. البته‌دها انسبدر . اما مكتبلرك عددى بر مدت ايچون محدود قاله‌جقمش ؛ ضرر يوق . كج اولسونده كوح اولمسون !

٥ — لواده امور زراعيه

[١] — **معلومات عموميه** — طرابلس لواسنك ساحل قسمى هر نوع حبوبات واشجار مثمره يتشديرلمسنه صوك درجه مساعددر . فى الحقيقه منطقهٔ مذكوره اشجارك تيشه‌رك كافى درجه‌ده ميوه ويرمسى ايچون لازمكلن ٣٩٨٠ درجه‌لك برحرارتى بالغاً ما بلغ تأمين ايديليور . بو مقدار حرارت تزهر دورندن صوكره ميوه‌نك كماله ايرمسنه خدمت ايلر. معلوم اولديغى اوزره بو كبى اغاجلر اك زياده ايلك بهار وياز موسملرى يابس اولان بحر سفيد منطقهٔ زراعيه‌سنده موفقيتله اكيله‌بيليور . اساساً بعض نباتات متخصصلرى بحر سفيدى قوشاتان بو كبى اراضى‌يه زيتون منطقه‌سى نامنه توسيم ايدرلر . لبناندن زيتون اغاجلرى آنجق ٤٨٨ متره ارتفاعه‌قدر نشو ونما بولور. ياپراقلرى مايس وحزيران آيلرنده طوپلانان طوت اغاجلرينك كماله ايرمسى ومطلوب اولان فائده‌نك الده ايدلمسى ايچون درجهٔ حرارتك اوچ آى ظرفنده ١٢و٥ دن اشاغى دوشمه‌مسى شرطدر . باغلر ايسه ايچه يوكسك حرارتلره محتاج اولديغى كبى شدتلى صوغوقلره دخى متحملدر . نته‌كيم لبنانده ١٤٤٣ مترو ارتفاعده واقع اهدن كوينده يوزه ياقين باغ يتشديرلمشدر. بونكله برابر بو كبى زرعيات اك زياده ايلك بهارى يابس وحار اقليملرده نفيس محصول ويرر . ولايتك قسم شماليسى صايديغمز بتون شرائط اقليميه‌يى بالغاً ما بلغ احتوا ايتمكده‌در.

اشجار مثمره اك زياده‌كلسى *Colcaire* اراضيده موفقيتله يتشديريله‌بيلير باخصوص زيتون كبى دانه‌لى اغاجلر يبوستى معروف اولان بو كبى منطقه‌لرده قيمتدار محصول اعطا

ايدر . طرابلس ولاذقيه لوالرينك اراضىٔ سهليه وجبليه‌سى اكثريتله بو جنس اراضيدن ترك ايتمكده‌در . زيتونلكلر ميللى اراضيده اولورسه دانه‌لرى دها ياغلى ومقبول اولور. بوكا مقابل اووه محصولاتنده دها آز ياغ واردر .

اراضينك وضعيتى ايله محتوى اولديغى مواد معدنيه وعضويه‌نك محصولات زراعيه‌يه اولان تأثيراتى محصولك جنسنه كوره تخالف ايدر . پورتقال اغاجلرى طرابلس اووه‌سنده اولديغى كبى عميق وقابل سقى اراضيده موفقيتله يتشديريلير . باغلرك ايسه طبيعت ارضيه ايله اولان علاقه‌سى پك آزدر . نته‌كيم فرانسه‌ده مواد مركبه‌سى مختلف اولان بر چوق اراضى مكمل باغ حالنه افراغ ايدلمشدر . اراضى ايستر كلسى اولسون ايستر طينى اولسون شرائط فنيهٔ زراعيه‌يه رعايت ايدلديكى صورتده الده اولنه‌جق موفقيت ينه بردر . اغاجلرك وضعيتيله محصولاتك كميتى آره‌سنده دخى بيوك بر مناسبت ارامق لازمدر . سوريه قطعه‌سنده اولديغى وجه ايله زيتون اغاجلرى مرتفعاتك صول يماجلرنده يعنى دكز هواسنى تنفس ايده‌جك بر حالدة اكيلرسه آلنه‌جق محصولك كميتنده بيوك بر فرق مشاهده اولنور . قطعهٔ مذكوره‌نك داغلرى طولانى اولمايوب عرضانى بر صورتده تشكل ايتمش اولسه يدى تعبير آخرله يماجلرى دكزه دكل بلكه شماله وجنوبه ناظر بولونسه يدى شمال ايسته‌پلرندن وجنوب چوللرندن قوپوب كلن پك بارد وچوق صيجاق روزكارلره معروض قاله‌جقدى . وبناءً عليه بحرسفيد منطقهٔ زراعيه‌سنه مخصوص اولان شرائط سوريه‌مزه ميسر اوله‌ميه‌رق پورتقال، اوزوم وزيتون كبى محصولات نفيسه دن محروم قاله‌جقدق .

[٢] — **اموال ومحصولات زراعيه** — طرابلس مركز قضاسنده‌كى اراضى منبت وقيمتدار اولمسى يوزندن كوچك پارچه‌لره منقسم واكثريا زيتون ، ليمون وپورتقال اغاجلريله مزروعدر . مركزه مربوط ناحيه‌لرده اراضينك بر قسم مهمى چفتلكلره آيرلمشدر بونلر قسماً ايجار ويا ياريجيلق صورتيله وقسماً صاحبلرى طرفندن زرع ايدلمكده‌در. ورتاقجلقده صاحب‌ملك كويلى‌يه اراضيسنى تسليم ايدر . تخملق وحيوانات زراعيه تدارکى مستأجره عائد اولمقله برابر صاحب ارض محصولاتك ثلثنى وبعضاً ربعنى آلير . اعشار بدلاتى بتون محصولات اوزرندن تسويه اولنور . بعضاً تخملق ، حيوانات و واعشار بدلاتى صاحب ارضه تحميل اولنه‌رق كويلى‌يه صرف ابتديكى سعى‌يه مقابل حاصلات عموميه‌نك ربعى ويريلير كه بو اصول پك قديم ومع ما فيه ايچه متعممدر .

ملك صاحبنك حسابنه ايشلديلن اراضيده موسم حصاد اثناسنده ويا عمليات مستعجله ده عمله‌يه ٥—١٠ غروش اره‌سنده تخالف ايدن بر اجرت يوميه ويريلير. عادى زمانلرده

عمله‌یه بکجیلره وچوبانلره سنه‌ده وسطی اوله‌رق سکز شنبل (۱۸۰ اوقه) بغدای وایکی کیله (تقریباً ۱٤٥ اوقه) بولغور وعمله رئیسلریله صو باشیلرینه هر سنه نهایتنده (۱۰-۱٥) شنبل بغدای اعطا اولنور.

سبزه زرعیاتنه تخصیص اولنان اراضی، صرف ایدلمکده اولان اهتمام سایه‌سنده، سنه‌ده ایکی دفعه محصول ویرر. کوبره عمومیتله لیمون وبورتقال باغچه‌لرنده وقسماً زیتونلکلرده استعمال ایدلمکده‌در. زرعیات جزئیه‌یه افراز اولنان تارلالر انجق اوچ سنه ده بر دفعه کوبره‌لنیر.

لوا داخلنده استعمال ایدلمکده اولان آلات زراعیه مع التأسف پك ابتدائی بر حالده در. مع ما فیه صوك سنه‌لرده جلب اولنان قالبور ویوللق کبی بعض آلاتك فائده سنی یواش یواش اهالی ادراك وتقدیر ایتمکه باشلامشدر. بوندن اونبش سنه اول بتون لواده تك بر حصاد ماکنه‌سی موجود دکل ایکن ۱۳۲۹ سنهٔ مالیه‌سنده کویلیلره یوز عدد اوراق ماکنه‌سی صاتلمشدر.

محصولات صیفیه (مصر، سیسام، داری) ایچون موسم زرع نیسان ومایس ومحصولات شتویه ایچون تشرین ایلریدر. حصاده کلنجه لوا داخلنده اریه مایس ابتدا سنده بغدای شهر مذکور اواخرنده وسیسام ایله مصر اغستوس وایلولده حالت نضجه کلیر.

لوانك محصولات عمومیهٔ سنویه‌سی بر وجه آتیدر.

جنس محصول	زرع اولنان اراضی دونم	آلنان کمیت کیله	جنس محصول	زرع اولنان اراضی دونم	آلنان کمیت کیلوغرام
بغدای	۲۹۰۰۰۰	۲۱۸۰۰۰۰	تنباکی	؟	؟
اریه	۱۳۰۰۰۰	۹۱۰۰۰۰	توتون	؟	؟
بیاض داری	۹۰۰۰۰	۲۱۰۰۰۰	پتاتس	؟	؟
مصر داریس	٤۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰	باغ	۱۲۷۹۱	۲۱۰۰۰۰۰ اوزوم
نخود	۲٥۰۰	۱٥۰۰۰			۱۰۸۰۰۰ راقی
بقله	۱۹۰۰	۱٥۲۰۰			
سیسام	۳۰۰۰۰	٦۰۰۰۰			
مرجمك	۱۳٥۰۰	۳۷٥۰۰			
بورجاق	۲۷٥۰۰	٥۳٥۰۰			

اشبو محصولاتدن باشقه لوا داخلنده بولنان ۱۹۰۰۰۰ زیتون اغاجندن سنه ده ۹٥۰۰۰۰۰ اوقه زیتون یاغی آلندیغی کبی اچیلان ۲۲۰۰۰ تخم پاکتئه‌له ٦٦۰۰۰ کیلوغرام قوزه استحصال اولنمقده‌در.

٦ — اورمانلر ومعادن

طرابلس شام سنجاغی داخلنده بولنان باشلیجه اورمانلر عکار وضنیه اورمانلریدر سعهٔ تقریبیلری یوز اللی بیك دونمی متجاوز اولان بواورمانلر غایات وتحفت قریه‌لری حدودندن بدء ایله ضنیه ناحیه‌سی حدودینك نهایتنه قدر امتداد ایدن ووسطی ۱٥۰۰ مترو ارتفاعه مالك اولان سطوح مائله اوزرنده کائندر. اقسام مهمه‌سی قبایات، عنفت، ارمون، عرض الحریق، روبر، جوردیری، وادی جهنم، قاطر فریم، ضنیه نامله‌ریله تسمیه اولنور. اشجار موجوده‌دن داغ اتکلریله یماجلرده نشو ونما بولانلر اوفق بویده ابنیه کرسته‌سی اعمالنه الویریشلی میشه، چام وپرنال واردیج نوعنده اولدیغی کبی. بونلردن باشقه خط تقسیم میاهلرله تبه‌لرده بشدن اون مترو ارتفاع وبردن بر بچق مترو محیطنده هر نوع صنایعه الویریشلی چام وکوکنار نوعلری ده واردر. بو اورمانلردن هر سنه وسطی اوله‌رق ۱۰۲٤۰ قنطار کمور و٥۲۰۰ قنطار اودون قطع ایدیلیر. طرابلس اسکله‌سنه هر سنه اناطولیدن وسائر یرلردن ۷۰۰۰ مترو مکعبی حجمنده کراسته ادخال اولنمقده‌در.

لوا داخلنده معادن ثمینه ومفیده‌دن اثر یوقدر. صافیتا وعکار قضالرنده آلچی ورملی تعبیر اولنان قوم طاشی اوجاقلری موجوددر طرابلس شاملیلر خانه انشا آتنده بو طاشلری استعمال ایدرلر. بوندن باشقه لوانك اوته سنده بر یسنده کثرتله آشی بویه‌سی *Ocre rouge* وحمض حدید مرکباتندن صاری بویه *Ocre jaune* دامارلرینه تصادف اولنمقده‌در.

—۳—

طرابلس شام مرکز قضاسی

۱ — موقع وحدود

طرابلس شام مرکز قضاسی لوانك قسم غربیسنی اشغال ایتمکده اولوب شمالاً لاذقیه لواسی شرقاً صافیتا حصن الاکراد وعکار قضالری جنوباً جبل لبنان متصرفلغیله محدود وغربنده بحر سفید واردر. قضای مذکور التی ناحیه‌دن ترکب ایتمکده اولوب بونلردن ارواد وحذور ناحیه‌لری دور حمیدیده مرکز لوایه ربط ایدلمش ایسه‌ده‌هر ایکیسینك وضعیت جغرافیه‌لری ومسافه‌نك بعدیتی حسبیله بورا اهالیسی بوالحاق غیر منطقیدن قطعیا ممنون دکلدر. فی الحقیقه هر هانکی بر سبب مالی ویا حقوقیدن دولایی بر حذورلینك ناحیه‌سندن قالقه‌رق اون اون درت ساعتلك بر مسافه‌یی شوسه بولنمامسندن دولایی انواع

عذاب ومشقتلر ایچنده قطع ایده‌رك طرابلسه قدر کلمسی هر حالده آرزو ایدیله‌جك بر شی دکلدر . ولایتك همان همان هر لواسنده مشاهده اولنمقده اولان بو تقسیمات غریبه‌نك اصلاحی الزمدر .

۲ — مساحه ونفوس

قضانك تربیعاً مساحه‌سی تخمیناً رسمیه‌یه کوره ۶٬۲۰۰٬۰۰۰ ذراع عتیقدن عبارت اولوب بونك ۵٬۰۰۰٬۰۰۰ی اراضی امیریه و ۱۰۰۰٬۰۰۰ ی اراضی مملوکه و ۲۰۰٬۰۰۰ی اراضیٔ موقوفه‌در . نفوسی ۱۳۳۱ سنه‌سنده‌ذکور واناث ۶۶۵۴۸ اولوب بونك ۳۴۴۷۰ی ذکور و ۳۲۰۷۸ی اناثدر . ارقامك ناحیه‌لره کوره تقسیمی‌شو وجهله‌در :

		عدد خانه	کوی
۲۴۰۳۶	طرابلس شام قصبه‌سی	۴۲۱۴	
۸۵۳۵	اسکله ناحیه	۱۶۱۲	
۵۱۶۹	طرطوس »	۸۶۹	۱۱
۴۰۵۳	ارواد »	۸۱۰	
۳۶۹۳	منیه »	۱۴۶۷	۲
۹۸۰۷	ضنیه »	۶۸۲	۳۶
۴۷۳۶	حذور »	۳۴۶	۳۷
۶۵۱۹	قرای عشره	۱۴۷۵	۱۷
۶۶۵۴۸	یکون		۱۰۵

نفوس عمومیه نك ۴۹۵۶۰ی اسلام وازبر مقداری نصیریدر . ملل نصرانیه ایچنده نفوسك کثرتی خصوصنده رومله ۱۱۱۲۴ رقمله برنجی درجه یی اشغال ایتمکده‌در ۵۶۵۷ مارونی ۲۰ لاتین ۴۶ قتولیك ۶۹ پروتستان ۷۲ موسوی موجوددر .

۱۳۳۲ سنه‌سنده قضانك بالعموم تولداتی ۱۱۵۸ ووفیاتی ۳۱۲۸ راده سنده‌در . تاریخ مذکورده تیفوس بلیه‌سی برچوق قصبه وکویلر اوزرینه چوکمش ودهشتلی تلفاته سبیت ویرمش ایدی . وفیات عمومیه ۱۳۲۷ سنه سنده « ۶۳۴ » و۱۳۲۹ ده « ۳۱۸ » وتولدات ایسه ۱۳۲۷ ده « ۱۲۰۲ » و۱۳۲۹ سنه‌سنده « ۴۴۹ » راده سنده ایدی .

۳ — معارف

طرابلس مرکز قضا سنده « ۷۶ » مکتب واردر . بونلردن ۳۱ مکتبك تخصیصاتی دوغریدن دوغری‌یه حکومتجه تسویه ایدیلیور . متباقسینی تشکیل ایدن مکاتب خصوصیه‌نك بر قسم جزئیسنه محاسبه خصوصیه اوفاق بر معاونت نقدیه توزیع ایتمکده در . بومکتبلر حقنده الده ایدیلن ایستاتستیق بروجه آتیدر :

موجود مکاتب	حذور ناحیه‌سنده ذکور اناث	ارواد جزیره‌سنده ذکور اناث	طرطوس ناحیه‌سنده ذکور اناث	قرای عشره‌ده ذکور اناث	منیه ناحیه‌سنده ذکور اناث	ضنیه ناحیه‌سنده ذکور اناث	منیه ناحیه‌سنده ذکور اناث	اسکله ناحیه‌سنده ذکور اناث	طرابلس قصبه‌سنده ذکور اناث	یکون ذکور اناث	اجمال
ایلی سلطانی «رسمی»											
لیلی اعدادی «امیرکان»											
نهاری دارالمعلمین «رسمی											
لیلی ابتدائی «خصوصی»											
مارونی وامیرکان											
نهاری ابتدائی « رسمی»											
نهاری ابتدائی غیرمسلم											
خصوصی											
عادی صبیان مکتبلری اسلام											
یکون	۲		۱	۲					۱	۱	۱
طلبه ایستاتستیقی	۶۰	۸۰	۳۰	۸۰				۹۵	۲۱۲۰	۱۰۰۵	۳۷۴۵
		۱	۱	۲				۲	۱۲	۱۵	۷۶
		۱	۱	۲				۲	۵	۸	۲۹
			۱					۲	۱	۱	۵
								۲	۲	۱	۲
									۱	۵	۳۷
								۲	۵	۱۵	۷۶
								۹۵	۲۱۲۰	۱۰۰۵	۳۷۴۵

اشبو جدولك مطالعه سندن اكلاشیله جغی وجهله مركز قضا سنده موجود اولان طابه‌نك مجموعی ذكور واناث ۳۷٤٥ اولوب بونك اوچ بیكی « ۲۱۲۰ ذكور ۸۸۰ اناث » نفس قصبه‌یه ومتباقی ۷٤٥ ناحیه‌لره عائددر .

طابه كلمه‌سنك مفهوم حقیقسنی بو وطن یاورولرینه تطبیق ایتمك بیلدم نه درجه‌یه دوعری اوله بیلیر . دار المعلمین مأذونی خواجه‌لرك — كه بونلر اقلیت قلیله حالنده‌در — مداعیسندن اقتطاف ایدلمكده اولان نتیجه‌لر تحصیل وتربیه‌لری اوغورنده ملتك تحمل ایتدیكی فداكارلقلرله متناسب دكلدر . اكثریسنك مع التأسف بر مكتب ابتدائی‌یی حسن صورتله اداره ایده‌جك اقتداری یوقدر . مكاتب رشدیه‌دن مأذون اوله‌رق ویاخود مدرسه‌لرده بر ایكی سنه اوقویه‌رق مسلك تعلیمه انتساب ایدن معلملر ایسه بونلری تربیه یووالرینك باشنده ابقا ایتمك كناهدر . چونكه ترقی وتعالی‌یه تشنه قالان ملتك آمال عالیه‌سنی ادراك ایتمكدن پك اوزاقدرلر . فرصت دوشدكجه درمیان ایتمكدن اوصانمادیغم حقیقتلرندندركه بر مكتب ابتدائی یالكز اوچ بشیوز غروشلق تخصیصات شهریه‌ایله تأسیس اولنماز . هر شیدن اول ذكی ، چالیشقان ووظیفه‌سنه عاشق معلم یتشدیرملیدر . طرابلس شام دار المعلمینی تعطیل مناسبتیله كزمك بزه نصیب اولمامشدی . فقط حیات تدریسیه‌سی حقنده مختلف منبعلردن ویریلن معلومات مع التأسف مؤسسهٔ مذكوره‌یی تأسیسندن بكلنن علوی غایه‌دن ایچه اوزاقلاشدییور . مركز ولایتده باخصوص طرابلس محیطنده مكاتب ابتدائیه‌نك تزییدی لهنده ایچه مؤثر بر جریان واردر . بوقوت مكتبلرك كمیتندن زیاده اصلاح حالیله اوغراشسه هر حالده وطنه دها بیوك ودها نافع بر خدمت ایفا ایتمش اولور .

٤ — محصولات زراعیه

طرابلس شام مركز قضاسنك محصولات زراعیه‌سی آتیده‌كی جدوله كوسترلمشدر .

جنس محصول	زرع اولنان اراضی دونم	آلنان محصول كیله	جنس محصول	زرع اولنان اراضی دونم	آلنان محصول كیلوغرام
بغدای	۵۰۰٫۰۰۰	۵۰۰٫۰۰۰	زیتونلك	۱۲۵۰۰	۱٫۵۰۰٫۰۰۰ اوقه
اریه	۲۰۰٫۰۰۰	۱٤۰٫۰۰۰	قوزه		۱۵٫۰۰۰
بیاض داری	۱۰۰٫۰۰۰	۳۰۰٫۰۰۰	توتون	؟	؟
مصر داری	۰۰	۰۰	تنباكی	؟	؟
نخود	۰۰	۰۰			
بقله	۵۰۰	٤٫۰۰۰			

سیسام	۳٫۰۰۰	٦٫۰۰۰
مرجمك	۰۰	۰۰
بورجاق	٤٫۰۰۰	۸٫۰۰۰

۵ — آثار عتیقه ومواقع مهمه

[۱] — **طرابلسده واسكله‌ده** — اسكله‌ده نظر دقتی جالب آثار عتیقه بحریسنه قالقشمق عبثدر . لیمان قسمی شمال غربی جهتندن ایكی میل امتداد ایدن اسكی بردالغه قیران ایله محافظه ایدلمشدر . حال حاضرده شمال روزكاری لیمانده بولنه‌جق كمیلر ایچون بیوك بر تهلكه تشكیل ایدر . بو یوزون شمدی‌یه‌قدر برچوق بلكن كمیلری قومه‌اوطورمشدر . لیمان قارشو سنده بر قیاسلسله‌سی دها واردر . اك یقینی ۳۰۰ مترو طولنده وبكار نامیله معروف اولوب وقتیله (مشته) نامنی طاشیان فنیكه لیمانی فورتنه لردن محافظه ایدن طبیعی بر دالغه قیران وظیفه سنی كوروردی . بوراده كمی وقایقلره مخصوص (فایلون) نامنده بر فتحه واردر . بكاردن ٤۰۰ مترو مسافه‌ده (بیلام) جزیره‌سی كائندر . بوراده مساكن قدیمه وبیوك مخزنلر آثاری مشاهده اولنمقده‌در .

طرابلس قصبه سنده یوقاریده تفصیل اولنان یوكسك قلعه‌دن باشقه [*] نظر دقتی جالب آثار عتیقه یوق دكلدر . اسكله‌دن نهر ابو علی منصبنه قدو اولان مسافه‌ده لیمانی محافظه ایچون اهل صلیب محاربه‌لری اثنا سنده انشا اولنمش التی قله خرابه‌سی وساحلك اوته‌سنده بریسنده وقتیله صردن جلب اولندیغی مظنون اولان یشیل غرانیتدن ستونلر مشاهده اولنیور . اسكله‌ده مار الذكر قله‌لردن برج المشته ، برج المغاربه وبرج الشیخ عفان خرابه‌لری موجود اولدیغی كبی سكز دقیقه مسافه‌ده برج القناطیر ویدی دقیقه بعدنده اك ایی محافظه اولنان برج السبع [**] . ودها شمالده وابو علی نهرینك دكزه دوكلدیكی موقعده برج رأس النهر موجوددر بوصوك قله‌نك طرابلسه اولان مسافه‌سی ابوعلی وادیسی طریقیله انجق یكرمی دقیقه قدردر . اشبو قله‌لر اسلاملر طرفندن انشا اولنمشدی .

[۲] — **ارواد ناحیه‌سی وآثاری** — مركزه مربوط ناحیه لرندن برینی تشكیل ایدن ارواد جزیره سی « نام قدیمی اراد » طرابلس شهرینك اللی كیلومترو شمالنده وطرطوسدن تقریباً اوچ كیلومترو بعدده كائندر . فنیكه قبائلنك مهملرندن صایبلان ارواد لیلر وقتیله صیدا ایله رقابته كیریشه‌رك ایچه موفقتیلر تأمین وسوریه‌نك ساحل شمالیسنی زیر حكملرینه

---

[*] ص : ۱۸۷

[**] بوقله نك مدخلنده عصر حاضر ابتدا سنه قدر محافظه اولنان ابكی ارسلان هیكلی موجود ایدی . بوندن طولایی قله‌یه برج السبع نامی ویرلمشدر .

آله‌رق شمدیکی طرطوس ایله أمریت بلدهٔ قدیمه‌سی اره سنده پالتوس *Paltus* بالانه‌آ *Balanea* قارن *Carne* انیدرا *Enydra* وامریت *Amrit* قولونیلرینی تأسیس ایلمشلردی. براره‌لق سوریه‌نك شمال قسمنی اسکان ایدن بتون قبائل ایله برنشه‌رك اون سکزنجی عائله فرعونلرتدن اوچنجی طوطمز وایکنجی رامزس واوچنجی رامزسه قارشی حرب آچدقلری کبی آثوریلرله مصرلیلر اره سنده وقوعه کلن اوزون محاربه لرده غالبه کاه اطاعت ایده‌رك معاونت تعلیمده بولنور کاه اعلان عصیان ایدرلردی.

عجملر واسکندر کبیر سوریه‌یی استیلا ایتدکلری اثناده ارواد لیلر کندیلرینه بخس ایدیکن نیم استقلالدن ایچه استفاده استفاده ایتمشلردی. سوریه‌نك قسم شمالیسنده تجارت بحریه ایچه بر مدت ایچون هان هان بونلرك النده قالمش ایدی. فقط رومالیلرك ورودی جزیرهٔ مذکوره سکنه‌سنی تاخره اوغراتمشدر. چونکه تام قارشو طرفده ارداد مهاجرلری طرفندن تأسیس اولنان انتارادوس ویا انتی ارادوس «شمدیکی طرطوس» سکنه‌سی وطن اصلیلریله دهشتلی بر رقابت تجاریه‌یه کیریشه‌رك احراز ظفر ایتمش بولنیوردی.

حال حاضرده طولی ۸۰۰ وعرضی ۵۰۰ مترو راده‌سنده بولنان ارواد جزیره‌سی ۸۱۰ خانه‌یه و۴۰۵۳ نفوسه مالکدر. جزیره‌نك جهت جنوبیه سنده مبنی اولان قصبه کنیش بر دیوار ایله احاطه ایدلمش ویالکز شرقده وقتیله لیمان وظیفه‌سنی کورن بر فتحه بر اقلمشدر. دیوار حالا جانب شرقیده ۹—۱۲ مترو لك بر ارتفاعله دوریور. اطه‌نك اك مرتفع نقطه‌سنده عربلر طرفندن وقتیله انشا اولنمش برقلعه خرابه‌سی وقیالرده اویولمش مخزنلر واردر. بوندن باشقه هیئت اصلیه‌سنی حالا محافظه ایدن صو خزینه‌لری، وجهت جنوبیه‌ده تحت الارض مبانی وبونك دیوارلری اوزرنده بر طاقم کتابه‌لر دها موجوددر.

اسکله قصبه‌سیله دها جنوبده وبر بچق ساعت مسافه‌ده واقع طلمون قریه‌سی اره‌سنده کی ساحلك وسطنده تقریباً ۵۰—۶۰ مترو بعدنده دکز ایچنده طاتلی صو نبعان وفوران ایتمکده اولدیغی وارواد اطه‌سی ایله طرطوس اره‌سنده‌کی بوغازده دخی سطح بحردن اعتباراً یدی سکز مترو عمقنده ینه بر طاتلی صو منبعی بولندیغی غرائب طبیعیه‌دن اوله‌رق قید ایدلمکدر. محاربه زماننده ارواد لیلر ایچه‌جك صولرینی بو پیکاردن دری بو ریلرله چکرلردی. اساساً منبع ظن اولدیغنه کوره قره‌ده و۲۵ مترو ارتفاعده کائن بر تپه دن کلدیکی ایچون موازنت مایعات قانوننه تبعاً بو صوینی سطح بحره اخراج ایتمك پك قولایدر.

بو کونکی کونده قسم اعظمی مسلم اولان اطه سکنه‌سنك مدار تعیشی کیمجلك وسونکرجیلکدر.

[۳] — طرطوس ناحیه‌سی آثار قدیمه‌سی — ناحیه شمالاً حصین نهری وخوابی ناحیه‌سی شرقاً وجنوباً صافیتا قضاسیله محاط اولوب عمقه نهری ناحیه‌یی قضای مذکوردن آییرمقده‌در. نهر الحصیندن صافیتا قضاسنه ملحق عین الزرقه کوینك جوارینه قدر طولی درت ساعت وعرضی دخی برساعت راده‌سنده‌در. مساحهٔ سطحیه‌سی ۱۶ کیلومترو مربعی تخمین اولنیور.

شمال غربیسی اووه وجنوبی قوملق اولان بو ناحیه‌ده حصین، عمقه وقبله نهرلریله جهت شرقیه‌ده شیخ سعد، دوبر وخربیات داغلری موجوددر. نهر الحصین مرقب قضاسنك قسم جنوب شرقیسنی اشغال ایدن خوابی ناحیه‌سندن نبعان ایده‌رك سکز ساعتلك بر مسافه قطع ایلدکدن صوکره طرطوس قصبه‌سندن بر ساعت شمالده دکزه دوکیلور. قصبه‌نك یاریم ساعت جنوبنده دکزه انصباب ایدن عمقه نهری دائمی الجریان دکلدر. طولی بش ساعت ومنبعی برج صافیتا قصبه‌سنك جنوب طرفلرنده‌در نهر. القبله‌یه کلنجه بو چای ساحلدن اوچ چاریك ساعتلك بر مسافه دن کله‌رك تخمیناً ۲۰۰۰ دونملك اراضی یی اسقا ایتدکدن صوکره امریت خرابه‌لرینك بولندیغی محلده دکزه قاریشیر. تپه‌لرك اك مهمی اولان خربیات مرتفعاتی ۱۵۰ مترو ارتفاعده‌در.

ناحیه تخمیناً (۶۵۰۰۰) دونمدن ترکب ایتمکده اولوب بونك یالکز ۴۰۰۰۰ دونملك قسمندن استفاده ایدلمکده‌در. متباقیسی یاقوملق ویاخود مهمل اراضیدن مرکبدر. حالبوکه اهل صلیب مؤرخلری طرطوس حوالیسنك وقتیله صیق بر اورمان حالنده بولندیغنی ذکر ایدییورلر.

ناحیه‌نك محصولات عمومیهٔ سنویه‌سی بر وجه آتیدر:

۱۳۳۱ سنه‌سی ایستاتستیقی

جنس محصول	کیلو حسابیله
بعدای	۵۰۰٫۰۰۰
آرپه	۱۵۰٫۰۰۰
بیاض داری	۲۰٫۰۰۰
بقله	۳٫۰۰۰
نخود	۳٫۰۰۰
آجی بقله	۱٫۴۰۰

ناحیه‌ده زیتون وانجیر اشجارلریله مستور اراضی ۱۵۰۰۰ دونم مساحه‌سنده تخمین اولنیور. قصبه‌نك جهت شرقیه سنده قبل الحرب یتشدیریلن اوچ پورتقال باغچه سنك

هر برندن سنه‌ده ٥٠٠—٦٠٠ ليرا قدر بر واردات تأمين اولنور ايدى .

طرطوس ناحيه‌سى مركز لوادن اللى كيلومترو شماله‌ده واقع وساحل بحر ده همنامى اولان بر قصبه ايله درت قريه والتى مزرعه‌دن متشكلدر نفوسى ذكور واناث ٥١٦٩ اولوب (٣٨١٦) يسى اسلام و٨٠٨ س روم اورتودقس و٥٢٧ يسى مارونى و١٨ ى پروتستاندر . سكنهٔ محليه‌يك فقير اولمغله مهاجرت اون بش سنه دنبرو ناحيه‌ده حاد بر دوره‌يه كيرمشدر . اولا خريستيانلر وصوكره اسلام ونصيريلر آمريقا يولنى طوتديلر . شمدى‌يه قدر تقريباً ٣٠٠ كشى هجرت ايتمشدر . بونلر سنه‌ده ناحيه‌ده‌كى عائله‌لرينه وسطى ٥٠٠٠ ليرا قدر بر مبلغ كوندررلر ايدى .

ناحيه مركزى اولان طرطوس قصبه‌سى فنيكه‌ليلرك آثارندن اولوب ارواد جزيره‌سى قارشو سنده مذكور اطه مهاجرلرى طرفندن تأسيس اولنمغله ارواد‌ك قارشوسى معناسنه اوله‌رق (انتارادوس) اسم يونانيسيله اولنمشدى . طرطوس بونك غلطيدر .

رومالیلر سوريه‌ده يرلشدكلرى وقت قصبهٔ مذكوره ارواد‌ك ضررينه اوله‌رق سريع بر صورتده ترقى ايتمش ايدى . (٣٤٦) سنهٔ ميلاديه‌سنده روما ايمپراطورلرندن قسطنطين قصبه‌يى سراپا تعميرا ايتمكله بر مدت ايچون قسطنطينا بيله تسميه ايدلدى . قرون وسطاده تكرار طورطوز Tortose نامنى الآن انتارادوس اهميتلى بر موقع اكتساب ايتمكله ملحقاتيله برابر طرابلس قونتلغنه الحاق و١١٨٣ ده تامپليه شواليه‌لرى طرفندن برنجى صنفدن بر موقع مستحكم حالنه افراغ اولندى . ١١٨٨ سنهٔ ميلاديه سنده صلاح الدين ايوبى اردولرينه شواليه‌لر شدتلى مقاومت ايتدكدن صوكره قلعه‌نك بر قسمنى تسليمه اجبار ايدلمشلر ايسه‌ده مجاهد مومى اليهك وفاتندن صوكره قلعه‌يى تكرار يد ضبطلرينه كچيره‌رك ١٢٩١ سنه‌سنه قدر حكملرينى ادامه ايتمشلردى . سنهٔ مذكورده ملوك بحريه‌دن صلاح الدين خليل طرفندن شواليه‌لر مغلوب وقصبه‌يى بتون مشملاتيله برابر اسلاملره تسليمله قبريس اطه‌سنه چكيكمله اجبار ايدلمشلردر .

اهل صليب محاربه‌لرنده تامپليه شواليه لرينك اسلاملره تركه مجبور قالدقلرى صوك موقع مستحكم طرطوس اولمشدر .

قصبه قيالرده اويولمش خندقلى بر سورايله اصل شاتودن ترك ايتمكده‌در .

غير منتظم بر تراپز شكلنده وقله‌لر له مجهز اولان سورك قسم اعظمى مرور زمانله تخريب اولنمش واليوم آثارندن ياكز جهت شماليه‌ده‌كى قپوقالمشدر . سورك ايچ طرفنده بر چوق باغچه‌لر وحالا محافظه اولنان طرطوس قانه درالى (بوكون جامع حالنده‌در) واردر . ١٢ نجى عصر اسلوب معمارينك كوزل بر نمونه‌سنى تشكيل ايدن بو معبد شرقدن غربه دوغرى ٤٠ مترو طولنده و٢٧ مترو عرضنده‌در . غربه اچيلان

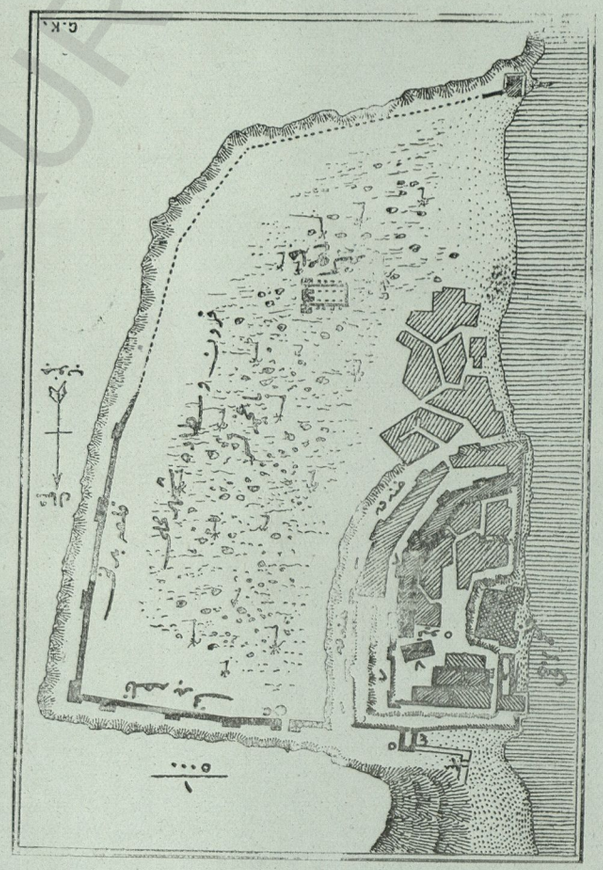

طرابلس شام مرکز قضاسی ۱ اکیتجی قلعه‌نك ۲ بر کوپری ۳ ؛ ؛ بر قپو ۴ ؛ ؛ ۵ قوله ۶ بیوك بر صالون ۷ اوسته قالان مذکور ۸ کلیسا

کوزل قپوسی غوتیك طرز معماریسنده اولوب اوستنده اوچ پنجره وجبه‌سنده محرابلی ایکی کوچك دائره واردر . کلیسانك داخلی جناحیندن یاپراقلرله مزین شاپیتولی ستونلرله تفریق ایدلمش بر معبر عمومیدن عبارتدر . بنا کویا وقتیله سن پیه‌ر طرفندن انشا ایدلدیکندن حکم صلیبیده خریستیانلر کلیسانك زیارتنه هر طرفدن قوشارلر ایدی .

اسکی شهرك شمال غربیسنده کائن شاتوکنیش بر خندقله قصبهٔ مذکوره‌دن تفریق ایدلمش اولدیغندن مرور وعبور انجق بو خندقك اوزرنده انشا اولنان بر کوپری ایله تامین ایدلمش ایدی . بیوك قله‌دن ایچری‌یه کیرکن اولا قبه‌لی بر دهلیزه وصوکره قلعه‌نك برنجی سوربنه واریلیر . بوندن صوکره شمدیکی حالده طوپراقله دولدیرلمش بر خندقله ایکنجی دیوار قطع ایدلدکدن صوکره اسکی قپونك یرینی طوتان بر فتحه‌دن قلعه‌نك داخلی جولیسنه مواصلت اولنور . قپونك جهت یسارنده کیش بر صالون موجوددر . سوریه‌ده صلیبیلر طرفندن انشا اولنان بو چشید بنالرك اك کوزلی واك وسعتلیسی اولان مذکور صالونك الیوم یالکز بر قسمی محافظه ایدلمش ؛ طولی ٤٤ وعرضی ١٥ مترودر .

جنوب شرقی جهتنده بر کلیسا وحولینك اورته‌سنده بر قپو دها مشاهده اولنور . شمدیکی قصبه‌نك بولندیغی یرده وقتیله شوالیه‌لره مخصوص خانه‌لر موجود ایدی . مؤرخ مشهور ابن الاثیرك روایتنه کوره جهت غربیه‌ده کوریلن واو وقت مربع الشکل قله‌لرله مجهز اولان قلعه برجندن شوالیه‌لر غرانمه ترلرك قوماندا‌سی آلتنده اوله‌رق قلعه‌یی صلاح الدین ایوبی اردولرینه قارشی مدافعه ایدرلردی . برجك التنده حالا مشاهده اولنان بوش مخزنلره وقتیله دکز جهتندن اچیلمش بر قپودن کیریلیر وقلعه مدافعلرینه کمیلرله ذخیره ومهمات یتشدیریلیر ایدی .

[٤] — **امریت خرابه‌لری** — طرطوسك جنوبنده واللی دقیقه مسافه‌ده کائندر . بو خرابه‌لره فرنکلر ماراتوس *Maratus* دیرلرکه بو کلمه أمریتك لاتینجه سندن باشقه برشی اولماسه کرکدر . اروادلیلر طرفندن تأسیس اولنان بو بلدهٔ قدیمه با خصوص اسکندر کبیرك هجومی اثناسنده پك زنکین ومعمور ایدی . سکنه‌سی ٢١٩ سنهٔ میلادیه سنده اروادلیلرله اولان علاقهٔ سیاسیه لرینی کسمش واساساً ١٤٨ تاریخنده هر ایکی قصبه اره‌سنده محاربه وقوعبوله‌رق بغض وعداوت حاد بر دوره‌یه کیرمش ایدی . رومالیلر دورنده ماراتوس بتون اهمیتنی غائب ایتدی .

خرابه‌لر شمدیکی أمریت وقبله چایلرینك هر ایکی طرفنده کائندر . قصبه صخری بر

تپه اوزرينه بنا ايدلمش وكيت كيده وسعت پيدا ايده‌رك نهايت اووه‌يه قدر امتداد ايتمش ايدى. أمريت منصبندن اعتباراً بر كيلومترو شماله‌ده معبد تسميه اولنان برخى خرابه كوز- وكور. بنا ٤٨ مترو عرضنده و٥٥ مترو طولنده قيالرده اويولمش بر عوليدن اولوب حالا مرئى اولان جنوب ديوارى بش مترو ارتفاعنده‌در.

جهت شماليه‌يه ناظر اولان جبهه‌نك وقتيله بر قاچ قپولى بر ديوار ايله قپادلمش اولديغى مظنوندر. حولينك اورته‌سنده اوچ مترو ارتفاعنده مربع الشكل بر قپا واردركه شمال طرفى وادى اشقامتنده اچيلمش واوستى قبه‌لى ياپلمشدر. هر ايكى طرفده‌ده مرديون آثارى مشاهده ايدلمكده‌در. ارنست ره‌نان بو خرابه‌دن بحث ايدركن ديوركه «ساميلرك اك اسكى معبدى بودر. اقوام مذكورنك عوائد دينيه‌سنى كلانه‌جق بوندن دها اى بر بنا بولمق ممكن دكلدر. معبد وصنعت اصيله‌سيله عبرانيلرك لسناى مقدسه‌يى حفظه مخصوص اولان تابوت السكينه لرينى اكديريور.»

معبدك شمال شرقيسنده وأمريت نهرى ساحلنده بر البرك (المقلعه) تعبير ايتديكلرى خرابه موجوددر. بوراسى اطراف اربعه‌دن ٦٠ سانتيمتره ارتفاعده اون باصمقله چوير- لمش، وجهت غربيه‌سى نصف دائره شكلنده (١٢٥) مترو وسعتنده بر ميدان حالنده‌در بر از اوته‌ده مشاهده اولنان قيا بر چوق قولوارلرله وموتا حفره‌لريله اورتاش اولديغى كبى غربده دخى اوستنده بر چوق مبانى آثارى مشاهده اولنان اوچ حولى دها موجوددر.

عين الحيات پيكارى جوارنده بولنان مزارلر يرليلرجه (مغازيل) نامله معروف اولوب اك شماله‌ده كائن اولان مزار مدور بر قاعده ايله اوستنده سيلندر شكلنده يكپاره طاشدن ودها اوستنده بش زاويه‌لى بر اهرامدن عبارتدر. آلتى مترو اوته‌ده درت طاشدن مركب بر قاعده ايله ايكى مترو طولنده وينه سيلندر شكلنده يكپاره بر طاشدن عبارت ديكر برمزار دها واردر. قاعده‌سنى تشكيل ايدن طاشلر اوزرنده مهاتسز بر معمار طرفندن نقش ايدلمش درت ارسلان رسمى ودها اوته‌ده بوقبيلدن وفقط دها بسيط ياپلمش ديكر بر ستون دها مشاهده اولنور. بونك آلتنده موجود اولان موتالر مغاره‌سى منتظم يونتلمش بيوك بر طاش ايله قپادلمشدر.

بو كوچك خرابه‌نك شمالنده ينه طاش اره‌سنده جسيم بر خانه مشاهده اولنيوركه بونك جبهۀ غربيه‌سى ٣٠ مترو طول وديوارلرى ٦ مترو ارتفاع و٨٠ سانتيمترو عرضنده‌در. داخلى وقتيله اوچ قسمه آيرلمش وجهت شماليه‌سى يونتلمش طاشدن بر ديوارايله سد ايدلمشدر.

— ٤ —

طرابلس شام

١ — طرابلسك منظره ووضعيت خارجيه‌سى

سوريه ساحلنك اك رنكين بلده‌لرندن برى: طرابلس..

طبيعتك سخاكار الى مناطق وبلدانه توزيع محاسن ايلركن طرابلسه‌ده برحزمۀ بديعۀ الوان احسان ايله‌مش... قيرمزى، بياض، يشيل، مائى... وبوتون بو رنكلر بوراده نه فياض ونه قدسى صحنه‌لر ابداع ايديور.

بو اعتبارله ده‌نيله‌بيليركه طرابلس، عظيم بر مشهر محاسن وبدايعدر. أك مشكلپسند نظرلرك بيله روشنا اولدقلرى احجار ثمينه‌نك بوكزيده بقعۀ منوره‌ده اويله مونس وقيمتدار بر ائتلاف نزيهى واركه..

ياقوت والماس، زمرد وزبرجد... طرابلسده ممتاز بر اقتران مسعوده نائل اولمش، أنظاره ليه، ليه انجذابلر وعد ايله‌يور. بر زمان، بورحيق انجذابى نوش أيله‌ين سوريه‌لى بر شاعر (*)

فالبحر والمرج الشهير ورملها
فيروزج وزبرجد ومرجان

«ترجمه‌سى»

«طرابلسك ده كيزى فيروزج، ساحۀ سبزينى زبرجد، قوملرى ايسه مرجاندر.»

ده‌يه‌رك طرابلسك منظومۀ الوانى ترنم أيلركن نه بويوك بر حصۀ اصابته مظهر اولمش ايدى.

طرابلسده رونما اولان بورنك طوفانى ينجه صنعتكارلرى قديمدن برى تهزيز اوتاره سوق ايله‌يوردى. نيته‌كيم ابن مامية الرومى:

باربعة سادت وساد مقامها
على سائر الامصار فى البحر والبر
بابيض ثلج واحمرار كثيبها
وخضرة مرج قد جلا زرقة البحر...

(*) عبد الغنى النابلسى

مصراعلریله بو دیار مستثنایی تصویر ایلر کن :

« طرابلس ، امصار سائره میاننده ، اولرینك بیاضلغی وقومارینك قیرمزیلغی ایله آغاجلرینك یشیللکی وده کیزینك مائیلکی ایله خلاصه بو درت واسطه ایله کسب تمایز ایده‌ر . »

دیبوردی . فی الحقیقه (سوریه تاریخی) مؤلف فاضلنك (*) دخی افاده‌سی وجهله اولرینك سطوح وجدراننك کیرجله مطلا اولماسندن دولایی طرابلس ، شرق جنوبیدن شمال غربی یه دوغرو قطع مراحل ایله‌ین قدیم (قادیشا) نهری اوزرنده بسط جناح ایله‌مش بر بیاض کوکرجینی آکدیرر . حال حاضرده (نهر ابو علی) نامیله توسیم اولونان قادیشا نهری ، جهت جنوبیه‌ده‌کی داغلردن نبعان ایده‌رك طرابلسه داخل اولدقدن صوکره بلده‌یی همان همان باشدن باشه قطع ایدر وبر ربعنی صاغ ، اوچ ربعنی ایسه صول طرفنده براقیر . ویاریم ساعت قدر پورتاقال ولیمون باغچه‌لری آره‌سنده دولاشه‌رق نهایت طرابلسك شمال غربی سمتلرنده ده کیزك مائیلکلرینه کومولور .

بلده‌نك جنوب وشرق جهتلری ایسه کوچوجك برر تپه حالنده‌در . نهر بو تپه‌لرك انکلرینه مماس اوله‌رق کچر . بناءً علیه طرابلسك برر آنفی تیاتر شکلنده یوکسه‌لن بو قسم اولرندن صرفنظر ایدیله‌جك اولورسه بلده شمالدن جنوبه دوغرو مستوی برساحه داخلنده اوزانمش بر قطع ناقص عمران حالنده رونما اولور . بو عظیم شکل هندسینك قطر کبیری امتدادنجه هر ایکی طرفدن واسع برر ساحه اشغال ایدن یشیل زیتون آغاجلریله بلده‌نك شمال غربی وغرب سمتلرنده وبحر سفیدك بیاض کوپوکلرینه قدر دوام ایدن ایکی ، اوچ کیلومترولق مسافه‌داخلنده لاینقطع بر حالده بولونان پورتاقال ، لیمون وامثالی آغاجلرك تشکیل ایتدیکی او عظیم ساحهٔ خضرا دخی دوشونوله‌جك اولورسه طرابلسك ، واسع بر دائرهٔ سبزین ایله محاط اولدیغی اك جزئی بر ملاحظه ایله اکلاشیلیر .

باخصوص طرابلسك سیمای الماسی اوزرنده بر اکلیل زمردینی آکدیران یشیللکلره مجاور واوزاقلره دوغرو امتدادایدن بی حدود بر ده کیز واردرکه قدسی بر هالهٔ فیروزج حالنده اوتاج ذی ابتهاجه بر ثروت وبر قیمت دیکر علاوه ایلر ..

والحاصل طرابلس محیطنده ذی حیات بر طوفان فیاض بدایع واردر : شرق وجنوب جهتلرنده بو بلدهٔ کزیده‌نك کومولدیکی هردم متحول صاری ، پنبه ونهایت قیرمزی رنکلرده‌کی قوملر وطوپراقلرده کهربالرك ویا قوتلرك بر طیف خاطراتی پارلار . (البعل) داغلرینك اوزرندن کونش هر صباح بو بلدهٔ رنکینه سیمین نورلرینی بذل ایدرکن کوزلر بلا اختیار قاماشیر .

(*) تاریخ سوریا - جرجی ینی

TÜRK TARİH KURUMU KİTAPHANESİ

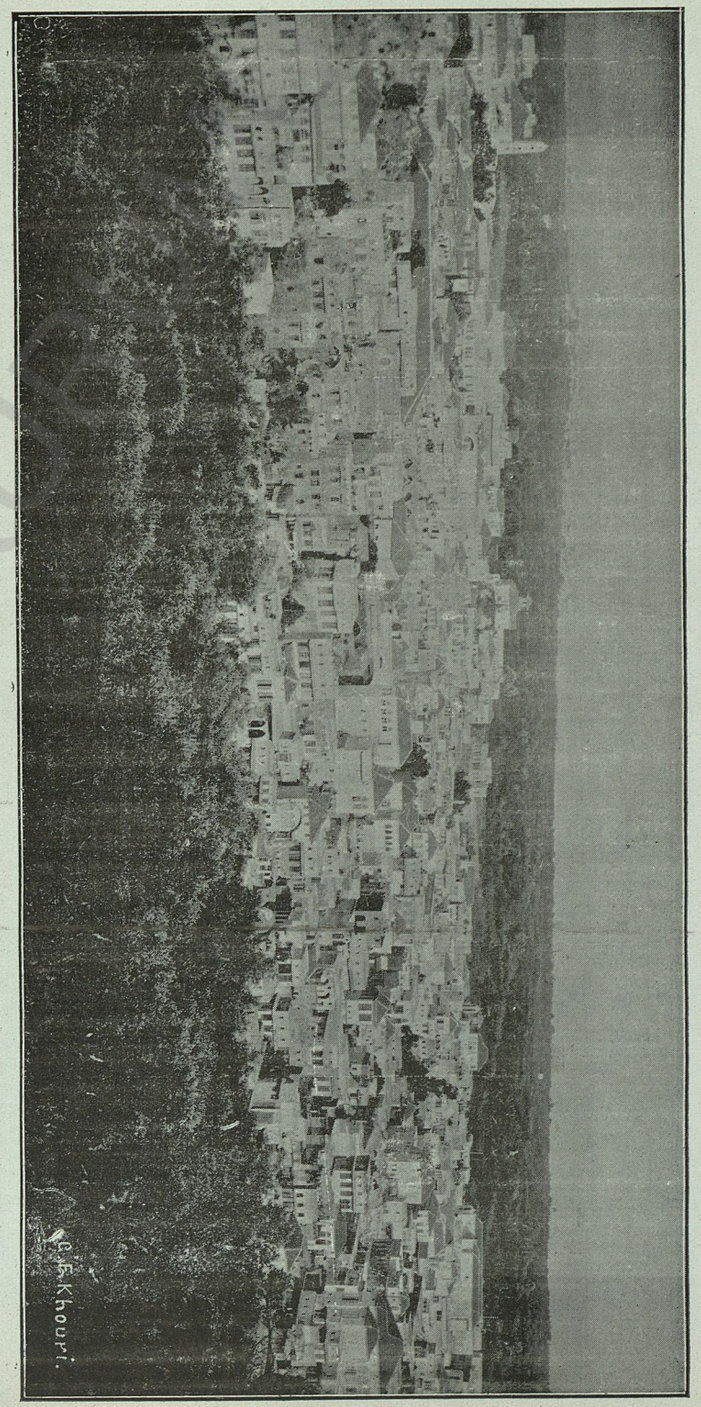

طرابلس شام

طرابلسك آقشاملری ده نه مدبدب ونه قدر دلنشین در . شرقده ویا جنوبده کی تپه‌لردن جواره نکهبان اولان نظرلر نه عظیم بر لوحهٔ احتشامه شاهد اولور . افقك شعله‌دار مائیلکلرینك منتهای حدودنده مدور برروزن زرین کورولور . بر منبع قدسی بی آکدیران بو شعله‌دار روزندن لاینقطع دوکولن بر مایع ذهب وارکه ده کیزك مائیلکلرینه نورانور بررشاشه حالنده داغیلیر وصوکره ده کیزك آغوشنده رنکین مینه‌دن برصفیحه حالنده منظور اولان طرابلسك «المینه ـ اسکله» قصبه‌سنی سراپا یالدیزلرله مستغرق أیلر ونهایت مرجان پیغینلرینی آکدیران قوملرك ، زمرد وزبرجد فیضانته بکزه‌ین حدائقك اوزرلرندن آشارق بلده‌نك ألماسلرینه قاووشور وکاه نامحدود تموجلر وانعکاسلر وکاه رنکین رقصلر وجوده کتیردکدن صوکره عنبرین وجاذبه دار طرابلسك آفاق مزهره سنده یاییلارق بر خواب قدسی‌یه استحاله أیلر . آرتیق بو ساحهٔ بهشتینك فوقنده قویولاجورد برقبهٔ سما کشاده اولورکن پیریل پیریل پیریلدایان ایجیلرله ایشلنمش او لحاف مرصعك أسرار آلود ظلالنده بوتون طرابلس دخی برنوم بدیع مستانه‌یه ایریشیر . . اوزمان بوتون محیطات ، بربخوردان صمدانینك اطاره‌ایتدیکی غشی آور ومسکر رایحه‌لرله آغوش بآغوش «البعل» تپه‌لرینك فوق احتشامندن رونما اولاجق برکان نوره منتظر تشییع لیال أیلر . . .

ووخ بو طرابلس نه کوزل ، نه کوزه‌لدر ؟ . . اکر دیوان کائناتك اك ذی مأل قصیدهٔ محاسنی سوریه ایسه بی شبهه بو منظومهٔ حسن وآنك بیت القصیدی طرابلسدر . . حسنی ، تنوع ایچنده بر وحدت اولارق تلقی ایدنلر آلدانمایورلر . . وبو اعتبارله طرابلس أك بلیغ برنمونهٔ جمالدر . . سوریه‌نك هیچ بر بلده سی طرابلس قدر مناظر عدیده سیله تفاخر ایده مز واوقادار زنکین دکلدر . . بلدهٔ دمشق یازیقلر اولسون که ده کیزدن محروم در . . سوریه ساحلنك ملکهٔ ذی اشتهاری اولان بیروت بیله بو قادار زنکین بر مجموعهٔ بدایع اولامایور . . . سوریه‌نك امصار سائره سنی موضوع بحث ایتمك ایسته مم . . هرحالده طرابلس ، زمردین تپه‌لری ولعلین قوملریله ، دورادور برانحنای کوهرین حالنده کی نهر مقدسیله [*] ، الماس بنالری ونامحدود خضارتیله ونهایت عظیم برفیروزج مذابی آکدیران ده کیزیله ، کیجه لرینك سیمین مهتابیله ، صدف آسمانده کولومسه ین لآلیٔ نجومیله وبوتون تنوع محاسنیله سوریه نك أك کوزل بر بلدهٔ فرحفزا سیدر . بناءً علیه طرابلسك محویت پرست ساکنلری بو مشهر محاسنی (دمشق الصغیره — کوچوك شام) دیه‌رك توسیم ایتمه‌سینلر .

زیرا فنیکه‌لیلر بیله بو ساحهٔ فرحفزاده بر نمونهٔ بلدان ابداع ایتمك ایسته‌یه‌رك

---

[*] قادیشا نهری (مقدس نهر) دیمکدر .

قديم تير ، سيدون و آرادوس ليلرك ذوق مخصوصلرينى مزج ايله اوچ بلده‌دن مركب اولان بو شهر ذى كالى وجوده كتيرمشلردى . حتى يونانيلرك نزدنده (تريپوليس Tripolis) نامنى آلان بو شهر فريد بو اعتبارله بر قاچ بلده‌يه معادلدر . بناءً عليه طرابلسليلر اوبى مثال بلده‌لريله بحق تفاخر ايده بيليرلر .

٢ — طرابلسك خطوط داخليه‌سى

[١] — **قصبه‌نك وسعتى وبنالرى** — وقتيله ، فنيقه ليلر زمانلرنده (طرابلس) بلده‌سنك اشغال ايتديكى ساحه بك عظيمدى . صور ، صيدا وارواد ليلرك آيرى ، آيرى اولمق اوزره وجوده كتيردكلرى بلاد ثلاثهٔ مجمعه‌نك آرالرى (ستاديا) تعبير ايتدكلرى بر فرسخه قريب بر مسافه ايله تفريق ايدلمش بولوندينى ايچون بو اوچ شهرك حدودى شرقاً حال حاضرده‌كى شهرك جبل لبنان جوارنده كائن بولونان روم اورتودوقس مقبره‌سى موقعندن باشلايارق بر قاچ كيلومترو امتدادنده‌كى ساحه‌يى اشغال ايتمك اوزره غرباً ده كيزه قدر دوام ايده‌ردى . مبحوث عنه بلاد ثلاثه‌دن برى طرابلسك ياريم ساعت قدر جهت غربيه‌سنده وده كيز كنارنده بولونان (المينه) تعبير ديكرله (اسكله) قصبهٔ حاضره‌سنك موقعنده بولونيوردى . ايكنجيسى ايسه ، شيمديكى حالده ، روم اورتودوقس مقبره‌سى اتخاذ ايديلن (سلفتانيه) موقعنده ، اوچنجيسى دخى طرابلسك غرب جنوبيسنده (والبحصاص) نام محلده كائن ايدى .

حال بوكه حال حاضرده (طرابلس) قصبه‌سى (جبل ابو سمره) نامينه معروف اولان تپه‌نك اتكنده ومستوى بر ساحه داخلنده بولونمقده‌در . منظره ووضعيت خارجيه سندن بحث ايده‌رك بيان ايدلديكى وجهله اطرافى زيتونلقلرله وپورتاقال باغچه لريله محاط اولان وهمان همان بر قطع ناقصى آكديران طرابلس قصبه سى شيمديكى حالده شمالدن جنوبه قدر نهايت بر بوچوق ايكى كيلومترولق بر طولى وشرقدن غربه قدرده بر كيلو مترونى متجاوز بر عرضى واردر ... بر قاچ كيلو مترو دوام ايدن باغچه لقلردن صوكره ده كيز كنارنده (طرابلس)ه مربوط وبر ناحيه مركزى بولونان (المينه) قصبه‌سى ايسه بر طرفدن طرابلسك اسكله‌سى وديكر جهتندن بلده‌نك بر استطالهٔ مخصوصه‌سى حالنده‌در . حتى طرابلس ايله المينه بيننده ايشلمكده بولونان ترامواى بو مسافه يى نهايت يكرمى دقيقه ظرفنده قطع ايتمكده اولديغى ايچون (اسكله) قسمى طرابلسك عادتاً بر جزوُ متممى اولارق تلقى ايدلمكده‌در . با خصوص ترامواى كذركاهى بولونان شوسه امتدادنجه (طرابلس) شرقدن غربه ، (المينه) ايسه غربدن شرقه

دوغرو توسع ايتمكده اولديغى ايچون بر آتىٔ قريبده طرابلسك نهايت ده كيزه قاووشماسى وبناءً عليه المينه ايله بر لشمه‌سى احتمالى موجوددر .

شونى‌ده اشارت ايتملى يزكه قديم بلاد ثلاثه‌دن ، شهر خارجنده الآن تصادف ايدنكده اولان بعض صويولرى بقايا سندن ما عدا بر أثر يوقدر .. ده كيز كنارنده بولونان ونهر ابو على‌نك منصبندن المينه‌نك داخلنه قدر اولان « رأس النهر »، « الاربعين »، « السباع » « المغاربه »، « المشتى » ، « الشيخ » ناملرنده‌كى برج « قلعه » لر ايسه تاريخاً فنيكه‌ليلرك زمانندن صوكره‌در . بو خصوصده قصبه‌نك احوال تاريخيه‌سندن بحث ايديلير كن آيروجه معلومات اعطا اولنه جقدر .

بو ايضاحات متقدمه‌دن دخى اكلاشيله‌جغى وجهله طرابلس والمينه اساساً بربرلرندن قابل تفريق اولمادقلرى ايچون طرابلسك خطوط داخليه‌سنه وبا خصوص بنالرينه دائر درميان ايده‌جكمز مواد هر ايكى قسمه شامل اولابيلير .

فى الحقيقه كرك طرابلسك وكرك المينه‌نك بنالرينى ايكى اصله ارجاع ايده‌رك اسكى طرز انشا ايله يكى نسق معمارينى تفريق ايتمكده كوجلك چكيلمز . برنجى قسمه داخل اولان بنالرده شام اصول انشاسى وذوقى ؛ ايكنجى مجموعه‌ده بولونانلرده ايسه بيروت طرز ونظرى حاكم وغالبدر .

بو جهتى بر آز توضيح ايتمك ايسترز . معلومدركه بلدهٔ دمشق (برده) نهرى وتواء بعنك كنار وجوارنده بولونديغى ايچون شامك اكثر أولرينه نهر صويى جلب ايديله بيليور ؛ بناءً عليه صويك كثرتندن بالاستفاده شام اهاليسى اولرنده اكثريا اوفاق بر باغچه‌لق ايله بر صويولى (ساقيه) وبر حوض ياخود ينه طاشك مبذوليتندن دولايى طاشله ويا مرمرله دوشه نمش بر حولى وينه بر حوض انشا ايتمسنى آرزو ايدرلر . عين زمانده أولرينك اقسامنى اكثريا صويك منظره سندن نصيبه دار اولابيله‌جك بر صورتده وزمين قاتنده بنا ايدرلر . وحتى حوضلى ، فسقيه‌لى بويوك مرمر صالونلر ، (قاعه) لر ياپديرمق صورتيله‌ده ذوقلرينى اكمال ايدرلر .

طرابلسليلر دخى (نهر ابو على) دن بالاستفاده اوته‌دن برى شامليلرى تقليد ايده‌كلمشلر وحتى اولجه ذكر ايتديكمز وجهله بلده‌لرينه (دمشق الصغيره) نامنى ويرمكله افتخار ايتمكده بولونمشلردر . بوندن دولايى دركه طرابلسك قديم أولرينك همان عمومى بو صورتله انشا ايدلمشدر .

حال بوكه صوك زمانلرده بيروت طرز انشاسى وذوقى غلبه ايدرك آپارتمان اصولنده خانه‌لر انشاسنه ابتدار اولونمشدر .

بو ايكى طرز انشايك لحظه‌ده قابل تفريقدر : برنجى مجموعه‌ده بولونانلرك داملرى مستوى

اولدیغی کبی صیوالی وبیاض بر کیرجله‌ده مطلادر . ایکنجی قسمده کیلر ایسه ، اوزرلری محدب وقیرمزی کیره میدله مستوردر .

مع ما فیه طرابلسك عموم أولری ، رنکی صاری‌یه میال اسمر بر نوع سونکر طاشیله انشا ایدیلیور . بو نوع طاش ده کیز کنارنده واسکله جوارنده (المقالع) نامیله توسیم اولنان محلدن کلفتسزجه جاب ایدلکده‌در . اون اون بش سنه‌دن بری ایسه بو طاشله انشا ایدیلن اولرك — رطوبتدن تحفظ مقصدیله — بیاض چمنتو ایله طلا واوزری شطر نجواری چیز کیلرله تخطیط ایدیله‌رك الك یوکسك محللرینه‌ده چفته آی ویلدیز اشارتی وضع ایدلکده اولدیغی مشاهده اولونیور .

والحاصل طرابلس أولرنده بعضاً شام ، بعضاً بیروت ذوقلری غلبه بعضاً هر ایکی ذوق اجتماع ایتمکله برابر کافه‌سی کارکیر اولارق یاپیلمقده ویالکز طلوانلرله پنجره وامثالی تفرعاتده اخشاب استعمال اولنمقده‌در . اسکی اولرك بر قسمی ایله یکی طرزده‌کی اولرك قسم اعظمی نك ایکیشر قاتدن ترکب ایتدیکی دخی شایان تذکار در .

طرابلسك اون بیکه قریب مجموع ابنیه‌سنك ثلثانی اسکی طرزده بر ثلثی ایسه یکی طرزده‌در .

« نهر ابو علی » نك ساحل یسارندن بلده‌نك « تل » نامیله معروف بولونان قسم غربیسنه قدر اولان قسمی یعنی اسکی طرابلس ، (قدیم دمشق)ك عینیدر . بوساحه داخلنده بولونان أولرك بعضیسی هر نه قدر اوفاجق باغچه‌لرله ویادار یوللرله تفریق ایدلمش ایسه‌ده اکثری بربرینه ملاصق ، طوپلو واوزون دیوارلرله تحدید ایدلمشدر . قصبه‌نك بو قسم یوللری دخی قرون وسطایی خاطره کتیره‌بیله‌جك بر طرزده دار اولمقله برابر اکثرینك اوزری یوصونلو قبه‌لرله ، طاقلرله مستور اولمق اعتباریله صیقینتیلی در . باخصوص بر طرفدن دیوارلرك کنارندن مرور ایدن صویوللرینك وجوده کتیردیکی رطوبت دیکر طرفدن یوللرك آلتندن کچن قاناللرك اوساخ آلود تعفناتی بو قسم اولرك یوللرینی تحملفرسا بر حاله افراغ ایتمکده‌در . اولرك داخلی دخی رطوبتدن وهواسزلقدن پك الیم بر حالده‌در . باشه‌دوشه‌جك ظن اولونان بوکیرلی اولر داخلنك تمیز اولدیغنی بعض نیکبین طرابلسلیلر ایسته‌دکلری قدر ادعا ایتسینلر . فکرمجه بو قسمده بولونان اولر صحت ومدنیت اعتباریله طرابلس ایچون شائبه‌در . بناءً علیه دها فضله یاشامق حقنی بو أولره بخش ایتمه‌ملیدر .

یکی طرزده‌کی بنالره کلنجه بونلر بر طرفدن « نهر ابو علی »نك جانب یمیننده کائن محله‌لر اتصالنده بولونان وآز چوق یوکسکجه بر تپه حالنده اولان « قبه » موقع شرقیسی ایله بلده‌نك غرب جهتلرنده واقع « تل » طرفلرنده پك بارز بر حالده رونما اولمقده‌در .

طرابلسك « قبه » موقعی جداً لطیف ودلربا بر نظارته مالك وغرب طرفلرندن أسن روزکاره متوجه اولدیغی ایچون بورالری طرابلسلیلر نزدنده پك مقبول صاییلیر . باخصوص « قبه »نك

KÜTÜPHANESİ

اوست طرفلرنده انشا ایدیلن یکی اولرك آراسی واسع اولمق اعتباریله نه قدر هوادار اولدقلری ویوکسك بولونمالری حسبیله‌ده طرابلسك بوتون بدایع طبیعیه‌سنه ناظر بولوندقلری دشونوله‌جك اولورسه بورالرینك نه ممتاز برر اقامتکاه تشکیل ایده‌جکلری جزئی ملاحظه ایله آکلاشیلیر .

«قبه» طرفلرینك طرابلسدن منظره‌سی‌ده خوشدر. قات قات بیاض رنکده أولرك اوفاق بر جبل عمران وجوده کتیره‌رك بر آنی تیاتر حالنده یوکسلدیکی بر ذوق مخصوصله تماشا ایدیلیر. یکی بنالرك قسم دیکری ایسه ، بلده‌نك جهت غربیه‌سنده و (تل) نامیله معروف اولان ساحه‌ده وجوده کلمکده‌در . تل موقعی اسکیدن سراپا قوملق بر ساحه‌دن عبارت ایدی. صوك سنه‌لر ظرفنده ایسه طرابلسك مدار افتخاری اولان بویوجك بنالر بوراده انشا اولوندی . بر طرفدن‌ده حکومت قوناغی ، ساعت قوله‌سی ، بلدیه باغچه‌سی ، پوسته‌خانه ، قونسلوسخانه‌لر ، بانقه‌لر ، اوتللر ، وترامواى مرکزی ایله أك زنکین مغازه‌لر بو طرفده بولوندیغی ایچون کنیش ومفرح جاده‌لریله ، ظریف بنالریله تل موقعی کوندن کونه کسب اهمیت ایتمکده‌در . اساساً یکی طرابلس (تل) دن عبارتدر ده‌نیله بیلیر . طرابلسلیلر بویوك بر ذوق ونشئه ایله بو موقعك حرب عمومینك اعلانندن اولکی احتشامنی اکلاتیر ، دورورلر. کویا کوندوزلری بوراسی آ ابه‌لرك کثرتندن ، اهالینك ازدحامندن کچیله‌میه‌جك بر درجه‌ده بولونورمش . تلدن المینه‌یه موصل اولان جاده‌ده آرابه‌لر بعضاً کندیلرینه یول بولا بیلمك ایچون توقفه بیله مجبور قالیرلرمش . باخصوص کیجه‌لری تل طرفلرنده اللی آلتمش لوکس لامباسی یانارق بوراسنی بر لجهٔ نور حالنه تحویل ایدرمش . بش آلتی تیاترو بناسنده ، اون بش قهوه‌خانه‌ده یبریکن خلقك های وهوی شطارتی ، قهقهه ونشئه‌سی فوق التصور ده‌نیله بیله‌جك بر درجه‌ده ایمش .

تل موقعنك ترامواى کذرکاهی امتدادنجه کوندن کونه ظریف بنالر انشا ایدلمکده‌در. بو بنالر جداً ممتاز وکزیده‌در . بو طرزده اولر تکثر ایتدکجه طرابلس یالکز منظرهٔ خارجیه اعتباریله دکل خطوط داخلیه‌سی نقطهٔ نظرندن‌ده سوریه‌نك اك برنجی بر بلده‌سی اولمق شرفنی اکتساب ایتمکه نامزد اولا بیلیر .

مع مافیه طرابلس بویوجك جامعلریله ، عظیم کلیسالریله پك جالب دقت بر (شرق) بلده‌سیدر . اوجلری سیوری ، بیاض وظریف مناره‌لریله وبیاض قبه‌لریله شهرك جوانب مختلفه‌سنده باشلیجه اون درت قدر جامع موجوددر . بونلر میاننده (الجامع الکبیر المنصوری)،(التوبه) ،(العطار) ، (الطحام) ، (ارغونشاه) ، (المعلق)، (طیلان) ، (عبد الواحد المغربی) ،(الاویسیه) ،(البرطاسی) ، (محمود بك السنجق)،(التقاص – الحمیدی) جامعلرینی تعداد ایده بیلیرز .

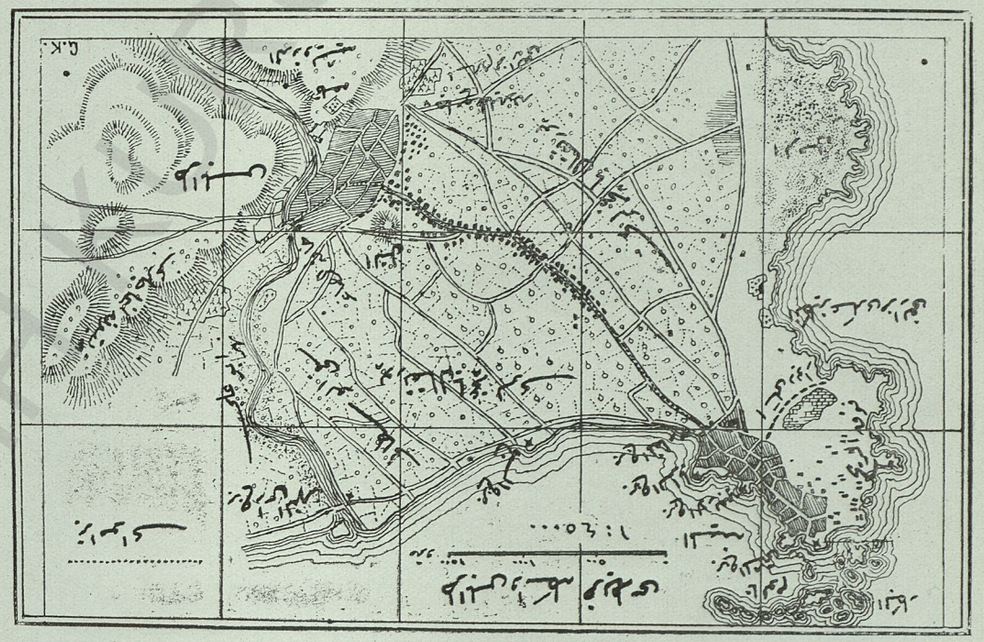

بو جوامع شريفه‌دن ماعدا يكرمى‌يى متجاوز مسجد ايله ينه بومقداره قريب مدرسه‌نك ودرت تكيه‌ايله برمولويخانه(درويشيه) نك بولونديغى دوشونه‌جك اولورسه‌ق طرابلسه بحق بر (اسلام) بلده‌سى ديمك قابلدر . ياز يقلده اولسون‌كه بو آثار اسلاميه‌نك اكثرى يوز قيزارتاجق درجه‌ده خراب،متروك وباقيمسز بر حالده بولنمقده‌در ديكر طرفدن ملل خرستيانيه دخى طرابلسده ايجه مهم معابد وجوده كتيرمشلردر . بو ميانده مارونبلرك « ملاك ميخائيل » ، « السيدة العذرا » وروم قاتوليكلرك « جاورجيوس » ، روم اورتودوقسلرك « مار جرجس » ، « مار نيقولا » ، « مار ميخائيل » نامـلريله معروف اولان كليسالرينى ذكر ايده بيليرز .اساساً خرستيانلرك طرابلسده اون درت كليساسى موجوددر .بونلردن اوچى روم اورتودوقس ، بشى لاتين « لاتين كليسالرندن ايكيسى فرانسيسكانك ، برى « Filles de la charité » نك برى لازاريستلرك برى « Lazaris » لكدر ، دردى مارونى ، برى روم قاتوليك ، برى‌ده پروتستان جماعتنه عائددر . موسويلرك بر سيناغوغلريله فرانسز « Les Frères des Écoles chrétiennes » لرك بر دار الايتام وبر اناث مكتبلرى و « Soeurs » ك بر مناستر وبر مكتبلرى (*) وآمريقان جماعتنك مبشرلره مخصوص بر اقامتكاهلرى وبز قيز مكتبلرى دخى بولونديغنى اشارت ايدرسه‌ك بو اعتباريله ده طرابلسك ثروت بنائيه‌سى حقنده اوفاق بر فكر اعطا ايدلمش اولور .

بوخصوصده‌كى ايضاحاتمزه خاتمه ويرمزدن مقدم بعض تاريخى ورسمى بنالردن، مغازه‌لرله امثالى محللردن بحث ايده‌جكز . طرابلسك أك تاريخى بنالرندن برى بى شبهه بلده‌نك شرق طرفلرنده كائن اولان قلعه‌سيدر. بو قلعه حقنده طرابلسك تاريخى موضوع بحث اولوركن تفصيلات لازمه ويريله‌جكى ايچون بوراده تكرارندن صرفنظر اولنمشدر . يالكز شو قدر ديه بيليرزكه حال حاضرده حبسخانه اتخاذ ايديلن بو قديم وبوكسك اثر تاريخى‌نك موقع اعتباريله كوزه‌للكى پك دلربادر . بوراسى وقتيله مناعتيله مشهور وفى الحقيقه پك مستحكم ايدى . حتى ملك قلاوون بوراسنى فتح ايدركن شاعر (مجد الدين الخيمى) كنديسنى ممتاز بر قصيده ايله تبريك ايتمشدى .

مجد الدين قصيده‌سنه مطلع آتى ايله ابتدار ايله‌يوردى .

هنيئاً ايها الملك الهمام
بنصر لا يريم ولا يرام

هركسه ميسر اولامايان بو فوز ونصرتدن دولايى شاعر، قلاوونى بوصورتله تبريكدن صوكره نهايت بيت القصيدينه كليور و

(*) حال حاضرده مكتب سلطانى اتخاذ ايدلمشدر

وظنوا انهم قوم عظام
فهاهم فى جوانبها عظام . . .

ديبوردى . دشمنلرك كنديلرينى عظامدن « بويوكلردن » ظن ايتدكلرى حالده قلعه نك اطرافنده كميكلردن « عظامدن » عبارت قالدقلرينى مجد الدين نه بويوك بر بلاغتله افاده ايتمش ايدى .

شيمدى بوتون طرابلسه حاكم اولان بو قلعه كويا در وديوارنده‌كى كميك بيغينلريله آفاقه سرچكمك ايستيور .

رسمى بنا اولمق اوزره طرابلسده حكومت قوناغى ايله بلديه دائره‌سنى وقديماً قيشله اتخاذ اولونان (خان العسكر) ايله (خان الماء)ى وعسكرى ده‌پو ايله اوفاق تفك بر قاچ مكتب بناسنى ذكر ايده بيليرز . بوتون بو بنالر شبهه‌سز طرابلسك عظمت موقعيه‌سيله قابل توفيق اولامازلر . حكومت قوناغنك مواجهه‌سنده ايسه هر دو لو صنعتدن آزاده بر ساعت قوله‌سى واردر .

مع ما فيه صوك‌سنه ظرفنده قصبه‌نك جنوب شرقيسنده يوكسك بر موقعده وجوده كتيريلن (عزمى بك خسته‌خانه‌سى) جدا قمتدار بر أثر عمران وبر مدار تسلى در .

مغازه‌لرله دكانلره وخان وامثالى محللره كلنجه بونلرك عددى طرابلسده ايجه بويوك بريكونه بالغ اوليور . بونلرى ايكى بيكه قدر ابلاغ ايتمك قابلدر . طرابلسك مانيفاطوره‌يه وايپكجيكه مخصوص اولان مغازه‌لرى ضررسزدر . با خصوص بربر صالونلرى جداً مزين ونفيسدر . يدى ، سكز حمامى دخى واردركه شام حمامليرينه نظيردر . طرابلسك يكرمى ، اوتوز قدر خانى ميانده تميز بعض تجارتخانه‌لر مجموعه‌سى اطلاقه شايان اولانلرى ده موجوددر . فقط بونلرك خارجنده‌كى دكانلر وسائره ايسه بر كوشهٔ اوساخدر .

طرابلس‌ك خطوط عموميهٔ عمرانيه‌سنى خلاصةً ذكر ايتدكدن صوكره اولجه بيان ايدلديكى وجهله طرابلسك بر جزؤ متممى بولونان (المينه) يه نقل كلام ايده‌لم :

سكز بيكه قريب بر نفوسه وايكى بيكه ياقين خانه‌يه مالك اولان (المينه) قصبه‌سى آز چوق بويوجك بر اسكله ر .

فعاليت بحريه‌سى سايه‌سنده كوندن كونه كسب اهميت ايتمكده بولونان بو قصبه يازيقلر اولسون‌كه حرب عموميك اعلانندن برى پك اليم بر سقوط واضمحلاله دوچار اولمشدر. وقتيله نا محدود معاملات دادوستده جلوه‌كاه اولان كمرك ، ريختيم ، واپور آجنته‌لرى ، ده پولر ، تجارتخانه‌لر ، مسافرخانه‌لر وامثالى بر چوق بنالر واردركه حال حاضرده بونلر آشيانهٔ بوم وغراب اولمش ، دكانلر قاپانمش ، اولر بوشانمش وسوقاقلر دخى ايصسز بر حاله

منقلب اولمشدر . طرابلس متمولانه مخصوص وقصبه نك جهت شرقيه‌سنده كائن بعض بويوجك بنالردن ما عدا قصبه‌ده آثار حيات مفقوددر . احتمال كه حال حاضرده آنجق بيك قدر سكنه‌سى بولونان (المينه) وقتيله بر شطارتكاه وبعضاً بر ذوق محلى اولان اولريله شيمدى درين بر احتضار كچيرمكده‌در . (المينه) ، هر محلدن فضله حرب عمومينك ختامنه منتظردر .

كوكل آرزو ايدركه زمان انتظار چوق دوام ايتمه‌سين . عكس تقديرده طرابلسك بو نشئه پرور مرساسى بوس بوتون خاك ايله يكسان اولور .

[٢] — **طرابلسك محلدلرى ، سوقاقدرى وكوپرولرى** — طرابلسك محله‌لرينى موضوع بحث ايتمزدن اول عوارض طبيعيه‌نك قصبه‌ده وجوده كتيرديكى اساسلى تقسيماتى تعيين ايله‌مك اقتضا ايدر . فى الحقيقه بر طرفدن (نهر ابو على) ديكر طرفدن بلده‌نك شرق شماليسنده‌كى تپه طرابلسى اوچ بويوك قسمه تفريق ايدييور .

برنجى قسم نهر مجراسنك جانب يسارنده‌كى ساحه دركه وسعتى بلده‌نك مجموعنه نسبتله اوچ ربعى تشكيل ايدييور . ايكنجى قسم ، نهرك سمت يميننده ، واوچنجى قسم ايسه (قبه) طرفندن عبارتدر .

نهر ابو على‌نك جانب يسارنده طرابلسك ياشليجه سكز محله‌سى واردر . جنوبدن شماله دوغرو بر قطع ناقص حالتده امتداد ايدن بو قسم جنوبدن اعتباراً (بوابة الحدادين) ، (مهاتره) ، (نوريه) ، (تربيعه) ، (باب الحديد) ، (عدسه) محله‌لرى وجوده كتيرر . بو محله‌لرك جانب غربيسنده ايسه (رمانه) وصوكره (تل الرمل) محله‌لرى بولونمقده‌در .

بو سكز محله‌نك أك يكيسى واك شايان ذكر اولانى اولجه بيان ايدلديكى وجهله « تل الرمل » محله‌سى‌در . بو محله‌نك كيتدكجه بويومه‌سى ودبكر محله‌لرده صاپلانمش ، قالمش اولان طرابلسليلرك آرتيق رطوبت وعفونتدن وقديم أولردن تخليص كريبان ايده‌رك بورالرده مسكن وجوده كتيرمه‌سى اك زياده تحقق ايتمه‌سى آرزو ايديلن امللردن‌در . نهرك ساحل يميننده ايسه « جسرين » و « باب التبانه » محله‌لرى واردر . شرق شمالى جهتلرنده ايسه « قبة النصر »ك اولرى تعالى ايدر .

طرابلسك بو بحث ايديلن محله‌لرى ميانده منظره وهوا اعتباريله بى شبهه اك ممتازى « قبه »در . معموريت وظرافت نقطهٔ نظرندن ايسه « تل » برنجيلكى احراز ايدر .

طرابلسده محله‌لر ملل مختلفه‌يه كوره تعين ايتمش‌دكلدر اساساً نفوس عموميه‌يه نظراً بر خمسى درجه‌سنده بولونان خرستيانلر ، اسلاملرك ساكن اولدقلرى محله‌لرده مشتركاً اقامت ايتمكده واوته‌دن برى بو حالى محافظه ايتمكده‌درلر . مع مافيه « تربيعه » « رمانه »

TÜRK TARIH KURUMU KÜTÜPHANESİ

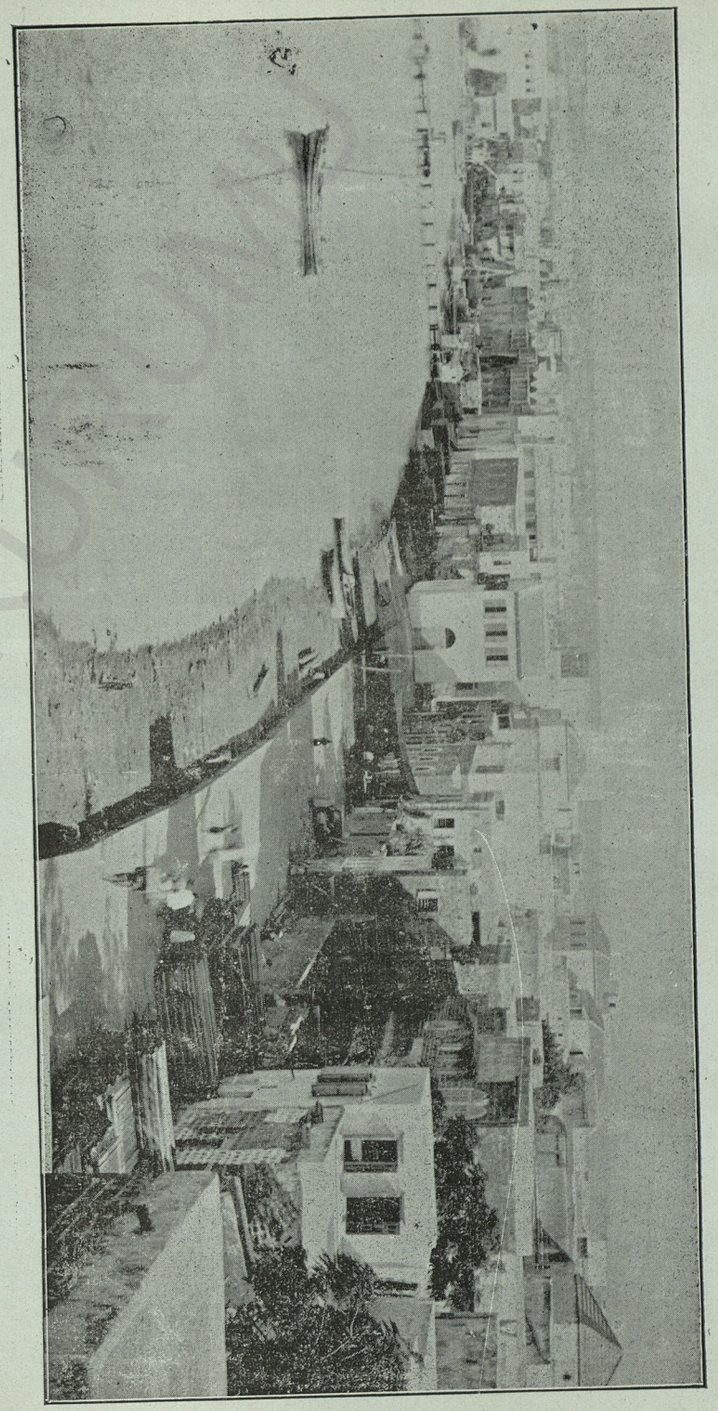

طرابلس شام اسکله‌سی

« نوری » محله‌لرنده خرستیان اهالی نسبةً فضله‌در .

طرابلسك یوللرینه‌کلنجه ، بونلری ایکی قسمه تفریق ایده‌بیلیرز . زیرا قصبه داخلنده‌کی سوقاقلر ایله خارجنده‌کی یوللر بربریله نسبت قبول ایده‌میه‌جك درجه‌ده فرقلیدر . واقعا خارجده‌کی یوللر لزومی درجه‌ده کنیش اولمامقله برابر آز چوق کچیله‌بیله‌جك بر ممره شبیهدرلر . حال‌بوکه طرابلسك طرق داخلیه‌سی قدر کیرلی ، عفونتلی ، کریه بر شی تصور اولونامماز . صو مقسملرینك بوصونلری ، یوللرك آلتندن کچن لغملرك تعفناتی ، اولردن طاشان میاه زائده ، ینه اولردن آتیلان اوساخ ایله بو سوقاقلر بی‌شبهه طرابلسك امعای محمومه‌سیدر . نهره موصل یوقوشلو واینیشلی قسملر ایسه کچی یوللرینك بر قاچ درجه مادونده‌در . هله مواد غذائیه‌نك صاتیلدیغی یوللردن کچمك هر ذوق صاحبنك تحملی داخلنده دکلدر . طرابلسلیلرك ، اولرنده‌کی بوتون کیرلیلکلرینی سوقاقلره افراز وتوزیع ایتمه‌لری‌ده بی‌شبهه عفو ایدیله‌مز خطالردن‌در . بو صورتده‌کی اهمالری اولرینك معروف تمیزلکلری ایله هیچ بر زمان قابل تألیف دکلدر .

طرابلسك بو نوعدن بولونان کرفت سوقاقلرینی حصر وتعداد ایتمك قابل اولمادیغی کبی اساساً بی فائده‌در . بناءً علیه بلده خارجنده بولونان أك معروف یوللرله داخلده کائن یکانه طریقی ذکر ایده‌لم .

بلده داخلنده‌کی اساسلی طریق ، طرابلسك جنوب طرفلرنده ، بوابة الحدادین محله‌سنك اتصالنده‌کی اسلام مزارلغندن باشلایارق قصبه‌یی شماله دوغرو باشدن باشه قطع ایدر . بو یول قالدیریملی‌در واستقامتی‌ده معوج‌در . بو طریق مبدأندن اعتباراً « بوابة الحدادین » « الحته » ، « سندمر » ، « العطارین » ، « الصاغه » ، البازرکان » ، « الملاحه » ، « الجسر » ، « التبانه » طریقی ناملرینی آلدیغی ایچون آیروجه اسمی یوقدر . طرابلسك اکثر سوقاقلری بو اوزون طریقه منتهی اولور .

طرابلسك خارجنده‌کی یوللره‌کلنجه : بونلردن بری «طریق الاسکله» نامیله معروفدرکه ترامواى وشوسه یولیدر . « تل الرمل » موقعندن باشلایارق « المینه » ده منتهی اولور . بو یولك طولی ایکی بوچوق کیلومترودر . عرضی ایسه یکرمی بش مترو قدردر . طرابلس ایله المینه آره‌سنده کشت وکذار ایدن وبارکیرله متحرك اولان ترامواى ، بو یولی تعقیب ایده‌ر .

« طریق البحصاص » نامیله معروف اولان شوسه یولی ایسه حکومت قوناغندن باشلایارق طرابلسك منتهای جنوبیسنه قدر دوام ایدر . بو یولك تل الرملدن اعتباراً « التبانه » محله‌سنه قدر دوام ایدن بر فرعی موجوددرکه حمص شوسه‌سنه کسب اتصال ایلر .

برده « طریق عزمی بك » نامیله معروف اولان بر شوسه یولی دخی تل الرملك

منتهاسندن دكز كنارينه قدر دوام ايدر . بويولك طولى ايكى كيلومتروية قريب، عرضى ده يكرمى بش مترودر . بويول توسيع وكشادندن مقدم « طريق الوزان» ناميله معروفدى.

بونلردن ما عدا قصبه خارجنده اولمق اوزره البحصاصدن اعتباراً بيروتده منتهى شوسه يولى ايله حمصه موصل بولونان « طرابلس — حمص» طريقى و « طرابلس — ضنيه » ، « طرابلس — طرطوس » يوللرى موجوددر . طرابلس — حمص طريقنك بر فرعى ايسه « عكار » قضاسنك مركزى بولونان « حلبايه » موصلدر .

طرابلسك كوپرولرى ايسه نهر ابو على اوزرنده انشا ايدلمشدر. بونلردن برى «جسرين» محله‌سنده واقع و«جسر الجديد» ناميله معروفدر . ايكنجيسى « التبانه » محله‌سنده كائن « جسر العتيق»در . اوچنجيسى ايسه طرابلسك منتهاى شماليسنده واقع و« جسر التراموای » ناميله موسومدر . بو كوپرولردن ايلك ايكيسى كهنه بر حالده بولونمقددر .

[٣] — **طرابلسك صوبى** — طرابلس ، صو نقطهٔ نظرندن عظيم بر مبذوليت طبيعيه‌يه مظهر اولمشدر ده‌نيله‌بيلير . فى الحقيقه بر طرفدن قصبه‌يى باشدن باشه قطع ايدن « نهر ابو على» ، ديكر طرفدن كيرپجدن يوللر داخلنده بلده‌نك اقسام مهمه‌سنى دولاشان « رشعين » صوبى — ايلرودداحوال صحيه‌يى موضوع بحث ايتديكمز زمان ذكر ايده‌جكمز بعض محاذيريله برابر — طرابلسه هردم تازه بر حيات خضارت بخش ايتمكده‌در . « نهر ابو على » اولجه بيان ايلديكمز وجهله وقتيله « قاديشا — Kadicha » نهرى ناميله معروف ايدى . طرابلسليلرك روايتنه نظراً بو نهر جوارنده كويا بر بيمارخانه موجود ايدى . صاحبى (ابو على) يه نسبتله بيمارخانه اتصالندن مرور ايدن قاديشا نهرينه‌ده (نهر ابو على) ده‌نيلمش ايمش .

نهر ابو على ، جبل لبنانده (بشرى) قصبه‌سى جوارنده كائن مشهور (ارز لبنان) ك آلت طرفلرنده (دواليب) ناميله معروف بر محلدن نبعان ايده‌رك جنوب غربى استقامتنى تعقيب ايتدكدن صوكره (رشعين) و (مخاضه) ايرماقلرينى آلير وشرق جنوبيدن ، غرب شمالى استقامتنه دوغرو طرابلسدن كچه‌رك نهايت ايكى كيلومتروبى متجاوز بر مسافه قطعنى متعاقب ده كيزه دوكولور .

نهر ابو على طرابلسدن مرور ايدركن هر دورلو اوساخه معروض قالير. بونك ايچون طرابلسك يوكسك طرفلرنده (رشعين) صويندن استفاده ايده‌مه‌ينلر بو صوبى قوللانمق مجبوريتنده قالير لرسه‌ده بالطبع پك ضرردیده اولورلر . يالكز شونى‌ده سويليه‌لم كه بو نهر قصبه‌دن چيقدقدن صوكره اروا ايتديكى عظيم ساحه ايله جداً طرابلسك فيضكار حياتى تأمين ايتمكده‌در . طرابلسه اوقيمتدار منظرهٔ زمردينى بخش ايدن ده ينه بو نهر در .

طرابلسك اصل صوبى ايسه (رشعين) دن ورود ايدييور . (رشعين) ايرماغى جبل لبنانده بونامده بر محلدن نبعان ايده‌رك (زغرته) قصبه‌سنه ورود ايتدكدن صوكره طرابلسه لزوملى اولان قسم آيريليور . وقلعه‌نك آلت طرفنده (تحت القلعه) ده بويوك اولان (مقسم) ه صو خزينه‌سنه ورود ايله‌يور .

بر روايته نظراً صويك كچديكى يوللر (صليبيون) زماننندن برى موجود ايمش . حتى بعض اقسامنك شيمدى‌يه قدر (قناطر البرنس) ناميله ياد ايدلمكده بولونمالرى‌ده بونى كوستريبورمش .

« رشعين » صوبى تحت القلعه‌ده‌كى مقسمه كلدكدن صوكره كيرپجدن يوللر داخلنده طرابلسك درت بر طرفنه توزيع ايدلمكده‌در . بو صو مملكتك عرفنه نظراً يتمش ايكى « قريه » يعنى بويوك منفذ اعتبار ايدلمش وهر قريه دخى اون ايكيشر « شاهيه » يه يعنى كوچوك منفذه تقسيم ايدلمشدر . طرابلس اولرينك اوته‌دن برى بلديه‌جه معروف ومسجل استحقاقلرينه نظراً صو توزيعاتى بو صورتله اجرا ايدلمكده‌در . صويوللرينك بلده داخلنده بر قاچ محلده ايكنجى درجه‌دن مقسملرى وشعبه‌لرى موجوددر .

« رشعين » صوبى ، هر نه قدر اساس اعتباريله براق وتميز بر صو ايسه‌ده مجراسنك كيرپجله اولماسندن وهر دورلو ترشحاته مساعد بولونماسندن دولايى شهر ايچنده داغيلير كن بولانيق وكيرلى بر حال اكتساب ايتمكده‌در . اكر محفوظ وصحى بوريلر داخلنده اساله ايديله بيلير سه اوزمان بو صو طرابلس ايچون حقيقى بر آب حيات اولور. بونى طرابلسليلر هرشيدن اول دوشونمليدرلر . بوندن ما عدا طرابلسده بعض بويوجك اولرده تك توك طاتلى صو قويولرى دخى وارسه‌ده بونلر شايان ذكر اولمايا جق درجه‌ده محدوددر . مع ما فيه اكثرى « قبه » طرفلرنده بولونان وياغمور صولرينك جمعنه مخصوص اولان يوزه قريب صهريج واردركه بونلرك صوينك طرابلس داخلنده اك صميمى واك تميز اولديغنده شبهه يوقدر .

[٤] — **تنزه محللرى** — طرابلسك وضعيت خارجيه وعموميه‌سى حقنده شيمدى‌يه قدر ويرديكمز ايضاحاتدن دخى اكلاشيلديغنه نظراً بو كزيده بلده‌نك سراپا بر تنزهكاه اولدغنى قبول وبو حقيقتى اعتراف ايتمك ضرورى‌در .

فى الحقيقه مناظر عديده وبديعه‌سيله ، نجه بلدان واقطاره تفاخر ايده‌بيلن طرابلس طبيعى بر چوق تنزهكاهلره صاحبدر . نيته كيم شهره نسبتله يوكسكليله وجواره كشاده او مفرح نظارتيله « قبه » طرفلرى وياخود « ابوسمره » تپه‌سى بى شبهه طرابلس ايچون عالى برر نشمين وجد وتسلى‌در .

شهرك اطرافنده اوزون مدت دوام ایدن باغچه‌لر دخی ذوق آشنایان طرب ایچون بر زمردین یووه تشکیل ایده‌بیلیر .

باخصوص اقشام اوزری ویاخود مهتاب زمانلرنده طرابلس ایله « المینه » آراسنده سه‌ویملی اوزایان او خیابان سبزین دخی نه بدیعی ونه دلربا اولور ؟ . هله « تل الرمل » وجوارینك روحه کولومسه‌ین هوای سیمینی شبهه‌سز پك مفرح وجاذبه‌داردر .

طرابلسك جنوب طرفلرنده وادی‌یه وجواره ناظر « الدرویشیه » موقعی دخی لطافتیله شایان تذکار اولدیغی کبی ، طرابلسك شمال طرفلرنده « البداوی » ، غرب جهتلرنده وده کیز کنارنده نهر ابو علینك محل انصبابی و « برج رأس النهر » موقعلری کبی بر چوق یرلری دها واردرکه کافه‌سی امثالسز ده‌نیله‌جك درجه‌ده ممتازدر .

مع ما فیه کوکل آرزو ایدردی که بو ممتاز ثروت طبیعیه مواجهه‌سنده طرابلسك مأثر صنعت ومدنیتی‌ده او نسبتده متکامل ومتعالی بولونسون . وطرابلس آثار عمران ومسعد تدن‌ده کام آلسون . اکر طرابلسك بیکلرجه مبدعاتدن نصیبی بولونایدی وا کر کنیش تمیز ، مدنی جاده‌لریله ، الکتریق تراموایلریله ، منتظم کوبرولریله ، تمیز صوییله ، قابل سیر نهریله ، قیمتدار فابریقه‌لریله ، بویوك مکتبلریله ، مؤسسات خیریه وعمومیه‌سیله ، جسیم طاق ظفرلری وآبده‌لریله ، واو عظیم دار التمثیللریله ، مشهر بدایعیله ، ذی حیات قلوبلریله ، بویوك مطبعه‌لریله ، ونهایت بویوك ومعزز دماغلریله وجانلی هیئت اجتماعیه سیله‌ده جالب دقت بولونایدی اوزمان طرابلس ، مشهر حقك مواجهه‌سنده بر صنع انسانی ارائه ایدر واوزمان لایقیله ، مظهر پرستش اولوردی .

۳ — احوال عمومیه

[۱] — **طرابلس شام قصبه‌سی** — لوا مرکزی اولان طرابلس شام بیروتك ۸۰ کیلو مترو شمال شرقیسنده ولاذقیه‌نك ۱۳۵ کیلومترو جنوبنده ودکز ساحلندن ابو علی نهری طریقیله یکرمی دقیقه بعدنده کائن ولبنان سلاسلندن عموداً ایبرلمش ۳۴٫۲۶ عرض شمالی ایله ۳۳٫۳۰ طول شرقیده واقع بر شعبه اوزرنده مبنیدر .

توراتده « کادیشه » یعنی مقدس نامیله معروف اولان ابو علی نهری مملکتك وسطندن جریان ایتمکده اولمسندن دولایی قصبه‌یی ایکی‌یه ایبرمقده‌در . نهر مذکور بشری کوینك اوستنده‌وارز لبنانك بولندیغی « دوالیب » موقعندن نبعان ایده‌رك جنوب غربی استقامتنده جریان ایله رشعین ومخاضه ایاقلریله اتحاد ایتدکدن صوکره طرابلس قصبه‌سنی شرقدن غربه دوغری قطع ایدر ورأس النهر برجی قارشوسنده دکزه دوکیلور .

سوریه اسکله‌لرینك بر قسمنده اولدیغی کبی طرابلس شهری دخی ایکی قصبه‌دن متشکلدر . اصل شهردن اوچ کیلومترو مسافه‌ده ودکز ساحلنده بولنان اسکله قصبه‌سی اسمیله موسوم ناحیه‌یی تشکیل ایتمکده ومدحت پاشا زماننده انشا اولنان بر ترامواى خطیله طرابلسه مربوط بولنمقده‌در .

[۲] — **نفوسی** — ۱۳۳۲ سنه‌سنده طرابلسك نفوسی ذکور واناث ۲۴۰۳۶ واسکله قصبه‌سنك دخی ۸۵۳۵ در . تفصیلی شو وجهله‌در :

	طرابلس شهری		اسکله قصبه‌سی	
	ذکور	اناث	ذکور	اناث
اسلام	۱۰۲۵۵	۹۷۰۴	۲۱۳۶	۲۰۲۰
روم اورتودقس	۱۵۰۳	۱۱۴۳	۲۳۸۹	۱۷۵۹
مارونی	۶۲۸	۶۱۴	۱۲۴	۱۱۰
لاتین	۹	۱۱		
قتولیك	۲۴	۲۲		
پروتستان	۲۴	۲۷		
موسوی	۳۵	۳۷		
	۱۲۴۷۸	۱۱۵۵۸	۴۶۴۹	۳۸۸۶
	۲۴۰۳۶		۸۵۳۵	

۱۳۲۳ سنه‌سنده طرابلس قصبه‌سنك نفوسی ۲۳۴۳۶ ایدی . دیمك که اون سنه ظرفنده قصبه‌نك سکنهٔ محلیه‌سی غایت آز بر مقداردە تزاید ایتمشدر .

تولداتی ۱۳۲۷ سنه‌سنده « ۴۵۵ » و ۱۳۲۹ ده « ۱۹۰ » و ۱۳۳۲ سنه‌سنده « ۴۴۸ » راده‌سنده ووفیاتی ینه ۱۳۲۷ ده « ۱۷۱ » و ۱۳۲۹ ده « ۱۲۶ » و ۱۳۳۲ سنه‌سنده « ۱۲۳۱ » ه بالغ اولمشدر .

رقملرمزك مشوشیتنی صوك ایستاتستیقك تدقیقندن اکلامق قابلدر . ۱۳۳۲ سنه‌سنده طرابلس قصبه‌سنی پنجهٔ عقوری آره‌سنده صیقوب ازن تیفوسی خسته‌لغی یالکز ۱۲۳۱ دکل بلکه التی وحتی یدی بیك کشینك وفاتنه سببیت ویرمش ایدی . بر مملکتك تولدات ووفیاتنی تدقیق ایتمك او مملکتك احوال صحیه‌سنی ودولایسیله مکنت وقدرتنی طارتمق دیمکدر . کمال تأثرله شونی سویلیه‌لم که بو خصوصی ایچون استعمال ایتدیکمز ترازی وظیفه ناشناس وحسسز اللردن چیقمشدر . بز ایستر زراعی ایستر صحی ویا اجتماعی اولسون

ایستاتستیقلری بر درلو اکلامق ایسته‌میورز . کرك برنجی اثرمزه کرك انظار قارئینه وضع ایتدیکمز بو کتابه درج اولنان بتون ارقام رسمیه — دوغریسنی سویلیه‌لم — سراپا یاکلشدر . وکیفی بر صورتده قلمه آلنمشدر . کوکل ایستر که الده صریح وواضح ارقام حقیقیه بولنسون واکلاشیلسون که عجبا طرابلس شام امور زراعیه صحیه وسائر خصوصاتده بیروتدن ، عکا ونابلسدن دها ایی بر حالده‌میدر . ؟ نه اولور بزده سائر مدنی دولتلر کبی حتی دها دون عالم ترقی وتعالی‌یه کیرن بلغارستان ، صربستان ویونانستان کبی دوغری رقم قلمه آلمسنه اهمیت ویرسه‌ك ! فقط بو کونکی تشکیلاتمزله ، اوج بشیوز غروشلی نفوس مامورمزله ، جاهل وظیفه ناشناس مختارلرمزله نفوس فیوداتنك منتظم اولمسنه امکان یوقدر . عجبا ایلریده شفا بولمق بیلمین بو درده بر دوای عاجل بولمق امکانی تحقق ایده‌جکمی ؟ !..

[۳] — **طرابلسك تاریخچه‌سی** — قصبه قرون اولاده دخی موجود ایدی . اسکی مؤرخلره کوره صور ، صیدا ، ارواد فنیکه لیلری مسائل مهمه ایله اشتغال ایتمك اوزره طرابلسده بر انجمن دائمی تشکیل ایتمشلردی . انجمن هربلده‌دن اعزام اولنان یوزکشیدن مرکبدر . بو مرخصلر آیری آیری محله‌ده اقامت ایتدکلرندن قصبه‌یه اوچ شهر معناسنه اوله‌رق تریپولیس *Tripolis* نامی ویرلمشدر . بو اوچ محله شمدیکی اسکله وروم اورتو-دقسلره مخصوص قبرستانك بولندیغی سلفتانیه ایله بخصاص موقعلرنده ایدی .

ظن اولدیغنه کوره قبل المیلاد ۳۵۱ سنه‌سنده عجملره قارشی فنیکه‌لیلر طرفندن یاپیلان قیام عمومی بو انجمن طرفندن تحت قراره آلنمشدی . دکز تجارتیله تعیش ایدن فنیکه لیلر شهر وقصبه‌لرینی اکثریا ساحلده بنا وتأسیس ایتدکلرندن طرابلس شهری دخی وقتیله شمدیکی اسکله قصبه‌سنك مبی اولدیغی شبه جزیره اوزرنده ایدی . قصبه‌یی تشکیل ایدن اوچ محله‌نك هر بری بر خندقله چویرلمش وامر مدافعه‌سی انجق بو صورتله تأمین ایدیله بیلمشدی .

ایمان قوتیله مکه ومدینه دن قالقه‌رق سوریه‌نك فتحنه قوشان عربلر طرابلسی دخی ضبط ایده‌رك بر سلسلهٔ سفاهت وزوالتدن باشقه برشی ایتمیان بیزانس حکمنه نهایت ویر-ملری قصبه ایچون اقتصادی وعلمی بر دورك کشادینه سببیت ویرمشدر . فی الحقیقه حاد ذکالریله ، مدنی وعلمی تشبثلریله اسلاملر بورانك قابلیت فوق العاده سنی استثماره قویو-له‌رق مملکتك طریق مدینتده ترقی وتعالیسنه خدمت ایتمشلردر . زراعت ، صناعت وتجارت هپ بردن وبر نسبت متزایده تحتنده ترقی ایدییور . سکنهٔ اسلامیه‌سی علومك انکشافنه واهالیٔ اصلیه‌سنك تکامل دماغیسنه غیرت ایتمکدن کری قالمیور ، جامعلر ، تکه ومدرسه‌لر

بربرینی ولی ایدییور ، کتبخانه‌لر قصبه‌نك اوته‌سنده بریسنده کشاد اولنه‌رق اسقولاستیك افکارك تأثیرات مضره‌سی ازاله ایدیلوردی . اونجی عصر میلادیده طرابلسده اجرای حکم ایدن عمار عائله‌سی طرفندن تأسیس ایدیلن کنیش وزنکین کتبخانه بر چوق عالملرك تدقیق وتتبع علمیسنه خدمت ایتمشدر . قافلهٔ فلاسفهٔ متقدمه‌نك سر افراز محترمی ابو العلاء المعری بو کتبخانه‌یه دوام ایده‌رك ایچه استفاده ایتمش ایدی .

نه چاره که بو فیض علمی چوق سورمدی . اوروپادن کلن بر طاقم جهله کروهی ، علم ومعرفتدن اکلامیان اوزمانکی اهل صلیب ، بو نعمت عظمانك تمادیسنه مانع اولدیلر . هجوملری اثناسنده طرابلس قصبه‌سندن درت بیك ایپکلی ، یوکلی قماش دستکاهلری موجود ایدی . کچدکلری یرلری برر خرابه‌یه چویرن فرانقلر طبیعتك وبشریتك بو فیضنی تقدیر ایده مدیلر . اسلاملری اضرار ایتمك فکریله زیتون اغاجلرینی کسدیلر ، قصبه دن اعتباراً بر قاچ کیلومترو مسافه‌یه قدر امتداد ایدن باغچه‌لری وتا لالری تخریب ایتدیلر . شهرك تسلیمندن صوکره زراعت وصناعت ایچه تأخیره اوغرامش ایدی .

طولوز قونتی سن جیل *Reymond de St Gilles* طرابلس محاصره‌سنه قوشمش وفقط اهالیٔ اسلامیه‌نك وطنپرورانه مقاومتی اوزرینه فتور کتورمیه‌رك شهرك تضییق وحصرینه دوام ایله قصبه‌یه حاکم *Mons Pelleginus* حاجی تپه‌سی نام موقعده بر قلعه بیله انشا ایتمش ایدی . فقط عمری وفا ایتمیه‌رك محاصره اثناسنده فوت اولمغله (۱۱۰۵ م) متوفانك یکنی کیوم دوجوردن *Guillaume de Jourdain* ایله ینه متوفانك ولد غیر مشروعی اولوب صرف ارثدن استفاده ایتمك غایه‌سیله فرانسه‌دن سوریه‌یه قوشان طولوزلی برتران *Bertrand* ارمسنده مجادله‌لر تحدث ایتدی . قانلی بر اختلافدن صوکره کیومك عرقا وطرطوس طرفلرینی وبر ترانك حاجی تپه‌سیله برابر ضبط ایتمك شرطیله طرابلس شهرینی وجبیل قصبه‌سنی آلمق خصوصنده اتفاق حاصل اولدی (۱۱۰۹) .

بر مدت صوکره کیوم محاربه‌ده مقتول دوشمکله بتون ارثه قونان برتران جنوه جمهوریتندن کوندریان بر دونمانك معاونتیله جبیل وطرطوسك ضبطنه موفق اولدی بر آز اول طرابلس شهری دخی ایکنجی بودوون *Baudouin* طرفندن فتح ایدلمش ایدی .

اشبو حادثهٔ تاریخیه اهل صلیب طرفندن دیار اسلامده ارتکاب ایدیلن ظلم وتعدی سلسله‌سنك مشئوم بر عقده‌سی حالنده تلقی ایدلملیدر . عمارلرك مشهور کتبخانه‌سی اوزما-نکی متعصب فرانقلرك آتش غدر وجهالتلرینا قربان کیتدی . یوزبیکلرجه آثار نفیسهٔ

فلسفيه وعاميه كوله منقلب اولدى . ڤەزويتلر ومتعصب قتوليك مؤرخلرى بوعلم و فضيلته قارشو اولان جانيانه تعدى‌يى انكار ايده دوسونلر ؛ بز اك جدى وبى طرف غرب مؤرخلرينك دخى رد ايتديكى او موهوم اسكندريه كتبخانه‌سنك احتراقنه قارشى حقيقى وشك وشبه‌دن عارى اولان بو وقعه‌يى ذكر ايدرز . شاهد اوله‌رق اسلام مؤرخلرينى ذكر ايده‌جك دكلز . چونكه زبزوتيلر همان بونلرك طرفكير لكلرينى ادعا ايتمكه قالقيشيرلر . آتيده‌كى استشهادات قره‌يى قره وبياض بياض كورن حقيقت محبلرينى تنوير واقناع ايتمكه كافيدر :

« فرانقلر طرابلس كتبخانه‌لرنده‌كى آثار مفيده‌يى كوله چويره‌رك بو صورتله غايت قيمتدار بر خزينه‌نك محوينه سبيت ويرمشلردى . خزينه‌ده بر چوق عجم ، عرب ويونان كتابلرى موجود اولمغله برابر صرف كتب نفيسه استنساخ ايتمكله مشغول بر چوق متخصصلر دها وار ايدى . عرب مؤرخى ابن طى تخريب ايديلن كتابلرك عددنى اوچ ميليون وديكر بر مؤرخ يوز بيك راده‌سنده تخمين ايدييور . كتبخانه صاحبى بولنان قاضى ابو حسن طالب طرابلس متوليسى وبر چوق كتب نفيسه مؤلفى ايدى . مومى اليه اقطار جهانه مكتوبلر كوندره‌رك يوكسك فيئاتلرله نادر كتابلر جلب ايدر ايدى . عرب مؤرخلرى كتبخانه‌نك بو ضياع اليمنى بيوك تاسفلرله قيد ايدييورلر ايسه‌ده اهل صليب تاريخنى يازان متعصب قتوليكلر فرانقلرك تعميرى ناقابل اولان بو تعديلرينى ستر ايتمك ايچون طرابلس كتبخانه سندن قطعياً بحث ايتميورلر . » (*)

موسيو بويه *Boulleh* طرفندن نشر اولنان تاريخ وجغرافيا ديكسيونه رنده « بو قيمتدار كتبخانه »نك صليبيلر طرفندن ياقلديغنه اشارت اولنديغى كبى مستشرق معروف رونه دوسس دخى طرابلس شامك احوال عموميه‌سى حقنده *Grande Encyclopédie* ايچون قلمه آلديغى مهم بر مقاله‌ده مشهور عرب كتبخانه‌سنك قدس مستخلصين نصرانيه‌سى طرفندن احراق ايدلديكنى قيد وتذكار ايتمكده‌در .

طرابلس قونتلغى طولوز خانداندن صوكره اسلاملر طرفندن انطاكيه‌ده مغلوب وطرد اولنان التنجى ويدنجى بوهمونده انتقال ايتدى . قصبه ١١٨٨ سنهٔ ميلاديه‌سنده صلاح الدين ايوبى ، و١٢٦٦ ده بيبرس طرفلرندن محاصره وتضييق ايدلمش ونهايت ملك المنصور سلطان قلاون طرفندن حكم اسلاميه ارجاع اولنمش ايدى (٢٦ نيسان ١٢٨٩) ياوز سلطان سليم خان زماننده سائر بلاد شام ايله برابر ممالك عثمانيه‌يه الحاق اولنه‌رق بر

(*) جرجى ينى‌نك « تاريخ سوريا » كتابنه مراجعت

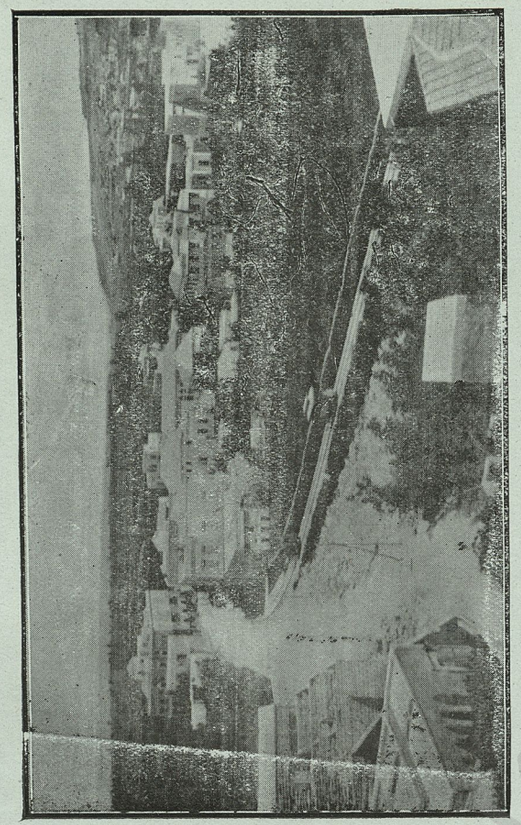

طرابلس — شامده زاهيه جاده‌سى

253

چوق وقت ایالت مرکزی حالنده اداره اولنمشدر .

[٤] — طرابلس بلدیه‌سی — کچن سنه نشر اولنان اثرك ۲٤٦نجی صحیفه‌سنده حیفا بلدیه‌سنی یازارکن دیمشدك که : ایی کوتو ایش کورمکه یلتنن حیفا بلدیه‌سندن فعال ومتشبث اهالی دها زیاده غیرت ایستمکده حقلیدر . سنه‌ده وسطی اوله‌رق (٥٠) خانه قازانان دلنشین ، فعال ومدنی حیفا قصبه‌سی بلدیه‌سنی مدنی وموقعك اهمیتیله متناسب اولمق اوزره دها تمیز ، ایشکذار وزنکین کورمك ایستر . بر بو ملاحظاتی دها واسع بر صورتده طرابلس بلدیه‌سی حقنده دخی درمیان ایده‌بیلیرز . بورا اهالیسی آره‌سنده اویله عائله‌لر وارکه غالیله وحوران اسکله‌سنده اولدیغی کبی قوسمویولیست دکل بلکه بر قاچ یوز سنه‌دنبری مملکتلرینك خیرات وحسانتدن استفاده ایده‌رك ایچه جسیم ثروتلر تأمین ایتمش‌در . بوندن دولایی بیروت شهرندن . صوکره ولایت داخلنده بلدیه‌سی الك زنکین اولان مملکت طرابلس شام اولمشدو . فی الحقیقه مستقبل تجاریسی بیروتك شمالنده واقع ایلك ایشلك اسکله‌نکلی قدر پارلان اولان حیفا قصبه‌سی بلدیه‌سنه ۲۰۰,۰۰۰ ومثلا نابلس قصبه‌سی ۲۸۷۱۲۰ وصیدا ۱٥۹۷۰۰ غروش قدر بر واردات تأمین ایتدیکلری حالده طرابلسده واردات بلدیه ۱۳۳۳ سنهٔ مالیه‌سنده ۷۳۷,۲۸٤ غروشه بالغ اولمقده‌در . اشبو مبلغك ۱٥۰۰۰۰ ی وسائط نقلیه رسومندن ، ۱۳۳۹۲٥ی تسویهٔ طرق دولایسیله آلنان شرفیه‌دن و ۳۷۰۰۰ی املاك ایجار ویرکولرینه نسبتله استیفا اولنان بلدیه رسومندن و ۱۰٦۰۰۰ی رسوم مختلفه‌دن ویالکز ٤٥۰۰ غروش اسکله بلدیه‌سی وارداتندن ومتباقیسی رسوم وایجار بدلاتندن مرکبدر .

مصارفات قلمنی تشکیل ایدن ۷٥٦۲۸٤ غروشدن ۱۲٤٥۲۸ معاشلره ۲۲٥۰۰۰ طرق عمومیه‌یه ، ۹٦۰۰۰ تنظیفات وتنویراته ومتباقیسی خسته‌خانه انشاآته فقیر اعانه‌سنه وتجهیز وتکفینه ، ملت باغچه‌سی مصارفاتنه ، متفرقه وسائره‌یه قارشولق طوتلمشدر . بوندن باشقه اسکله بلدیه‌سنه امور محلیه‌ده صرف ایدلمك اوزره ۱٥۲۲٥٦ غروش اعطا ایدلمکده‌در .

شو ایضاحاتدن اکلاشیلیورکه بورا بلدیه‌سی بر چوق قصبه‌لرمزدن زیاده ایش کوره بیله‌جك بر استعداددر . یدیوز بیك غروشی تجاوز ایدن بر واردات ایله متفنن ، ذکی وایشکذار بر بلدیه رئیسی مملکتك اصلاحنده واحوال صحیه‌سنك بر مجرای سالمه افراغی امرنده ایجاب ایدرسه بلکه بر میلیون غروشلق ایشلره تشبث ایده‌بیلیر . بو تشبثاتده صیرت کوزدلدکجه سعی دائما مثمر اولور .

طرابلسك تل محله‌سی قصبه‌نك اك شیق وظریف قسمنی تشکیل ایدر . منتظم کارکیر اولریله ، خارجدن ضرر سز کورونان حکومت قوناغیله ، قهوه‌لریله ، وباخصوص میدانه

TÜRK TARİH KURUMU
KÜTÜPHANESİ

وساعت قله‌سنه ناظر يكى محله‌سيله ايچه خوش بر منظره ارائه ايديبور . محله‌نك سالديده آغاجلى بولوارى زوارك تقدير واستحساني جلب ايتمكدن خالى دكلدر . يالكز قصبه‌نك ايچ قسمى پك چوق فعاليت وغيرته ، اصلاحه محتاجدر . يوللرله معاً همان همان اچق دينه‌جك بر حالده امتداد ايدن لغملر هر حالده صحت عموميه‌نك محافظه‌سى نقطهٔ نظرندن عاجل بر اصلاحه محتاجدر . اصل قصبه‌نك دار يوللرى ، صحى ومدنى تميزلكه قطعياً كلين قپالى ودار چارشولرى ، اطرافى دائما سم آلود برعفونت حالنده بولنان سيللرى ، چشمه‌لرى والحاصل هر برى فعال ومتشبث بر بلديه هيئتنى ايش باشنه دعوت ايدن عوامل مؤثره‌دندر .

[٥] — **پورتقال باغچه‌لرى** — طرابلس قصبه‌سى اطرافنده بولنان اراضى سراپا ابو على نهرينك لبنانلردن نقل ايتديكى اتربهٔ لحقيه‌دن مركب اولوب مذكور طوپراقلرده لبنان داغلرينى تشكيل ايدن احجار كلسيه ايله چاقق طاشى وكيل ذراتى كثرتله موجود اولمغله قوهٔ انباتيه‌سى زياده‌در . طرابلسك يوكسك بر موقعنده اخيراً رسم كشادى اجرا ايديلن عزمى بك خسته‌خانه‌سندن اطرافى سيره دالان بر سياح قارشوسنده دكز ساحلنه قدر امتداد ايدن پورتقال وليمون باغچه‌لرينى كورور . مرتفع يرلرى دخى سراپا زيتون اغاجلرى قاپلامشدر . پورتقال باغچه‌لرى تخميناً ٢٥٠٠ فدان (بر فدان بش دونمه معادلدر) وسعتنده اولوب هر بر فدانك قيمتى ٢٠—٢٥ بيك غروش راده‌سنده‌در . قبل الحرب طرابلسدن استانبوله ، رومانيايه وحتى روسيه‌يه هر سنه ٤٠٠،٠٠٠ صندوق پورتقال وليمون اخراج اولنور ايدى . هر بر صندوق لا اقل بر مجيديه‌يه صاتيلديغنه كوره طرابلس باغچه‌لرى سنده‌ده يالكز خارجدن وسطى اوله‌رق سكسان بيك ليرا قدر بر واردات تأمين ايتديكى كبى كرك قصبه‌ده كرك بيروت حما ، حمص كبى غلبه‌لك شهرلرده دخى ٢٥—٣٠ بيك ليرالق پورتقال وليمون استهلال اولنور ايدى . ديمك اوليوركه باغچه صاحبلرى هر سنه بويوزدن ١٠٠—١٣٠ بيك ليرالق بر تجارت ياپارلر ايدى .

[٦] — **زيتون آغاجلرى وصابون اعمالاتى** — طرابلس زيتونلكلرينك مساحه‌سى تخميناً ٢٥٠٠ فدان وهر بر فدانك قيمتى ٥٠٠٠ غروش راده‌سنده‌در . بر حساب تقريبيه كوره (٣٠) بيك اغاج احتوا ايدن بو اراضيدن هرسنه وسطى اوله‌رق ١،٥٠٠،٠٠٠ اوقه زيتون ياغى استحصال اولنمقده‌در . (*) بو قدر بر كتلى محصولاته

(١) اخيراً الده ايديلان رسمى بر ايستاتستيقه كوره نابلس مركز قضاسنك زيتون ياغى حاصلات سنويه‌سى برنجى اثرمزك ١٢٥ نجى صحيفه سنده ديندلديكى كبى ١٥٠ بيك دكل بلكه ١٥ مليون اوقه ايمش ! هانكيسنه اينانملى؟! . .

مالك اولان طرابلس قصبه‌سنده تا اسكيدن بر وصابون اعمالاتى كسب رواج ايتمشدر . فى الحقيقه قصبهٔ مذكوره‌ده هرسنه ١٢٠٠ طبخه صابون يابلمقده‌در نطرون وقاربونات دوسود ايله ونابلسده اولديغى كبى سكز ويا اوچ كونده دكل بلكه يكرمى درت ساعتده حاضرلانان بو طبخه‌لرك بهرى وسطى اوله‌رق ١٢٠ ليرايه مال اولمقده‌در . وزنى اون قنطار راده سنده‌در . نابلسده (٢٨٧) ليرايه مال اولان بر طبخه‌دن ٢٠—٢٢ قنطار صابون آلنديغنه وبر قنطارك فيئاتى ايام عاديه‌ده (١٥٠٠) غروش اولديغنه كوره بر طبخه‌نك تكميل حاصلاتى ٣٤٠٠٠—٣٥٠٠٠ غروش قيمتنده وكار اوله‌رق وسطى ٥٠—٧٠ ليرا قدر بر پاره تأمين ايديبور ديمكدر (*) حالبوكه طرابلس طبخه‌سنك تمتعى بورا تاجرلرينك ادعا سنه كوره انجق ٢٠—٢٥ ليرا راده‌سنده تخالف ايدر (**) . سنه‌ده (١٢٠٠) دفعه تكرر ايدن بو صابون اعمالاتنك ربعى ذوق وديكر بر ربعى عدره واوچنجى ربعى عويضه عائله لرينه ومتباقيسى صابون اعمالاتيله اشتغال ايدن سائر تاجرلره عائددر (***) .

قوقولى صابون اعمالاتنه نابلسده اولديغى كبى بوراده دخى رغبت يوقدر . صابونلرينى يالكز مصره دكل بلكه اناطوليه ، عجمستانه ، عراقه سوق ايده‌رك كليتلى كارلر تأمين ايدن طرابلس تاجرلرى بر از جسارت وفضله فداركارلق كوستره‌رك اوروپادن آلات وادوات لازمه‌يى كتيرمك صورتيله ظريف شكلده توالت صابونلرينى اعماله تشبث ايتمسه‌لر كارلرينك قات قات تضاعف ايده‌جكى محققدر .

[٧] — **ايپك تجارتى** — مركز لوانك مهم منابع ثروتندن برى‌ده هيچ شبهه‌سز ايپك صنعتى اولمشدر فى الحقيقه كرك طرابلسده كرك لبنانده وباخصوص قسم شماليسنده ايپكجيلك پك اسكى زماندن برى انتشار ايتمشدر . اهل صليب هجومندن اول طرابلسده ايپكلى قماش دوقومق ايچون ٤٠٠٠ دستكاه موجود اولديغنى روايت ايدرلر . فقط بوكونكى دستكاهلرك عددى ٢٠٠ ه تنزل ايتمشدر .

بوراده طرابلسى تعبير اولنان ولاجور دى شال تقليدنده پك ظريف ايپك قوشاقلر ، كوملكلك وچاروشفلق سائر اقمشهٔ حريريه ومنديل وپرده كبى اينجه شيلر نسج اولنمقده‌در . فقط شوراسنى سويليه لم كه شام منسوجاتى دها اعتنالى ودها ظريف اعمال اولنيور .

(*) قسم جنوبى ؛ ص ١٢٦

(**) بتون بورقملرك حربدن اولكى زمانه عائد اولديغنى اونوتماملىدر .

(***) ويتال كينه زيتون ياغى حاصلاتى ٢٦٠٠٠٠٠ اوقه وسنه‌ده اعمال اولنان صابوننك وزنى (٤٠،٠٠٠) قنطار قيد ايديبور .

طرابلس سنجاغیله لبنانك قسم شمالیسنده هر سنه ۳۰۰ بالیه ایپك اعمال وتخمیناً ۲۷۰،۰۰۰ کیلو قوزه استحصال اولنمقده‌در . محاربه اعلانندن اول بتون بو امتعه دوغریدن دوغری‌یه لیون فابریقه‌لرینه کوندریلیر ایدی .

حرب عمومی اعلانندن بر ایکی سنه اول ایپك تاجرلری محصولك تقریباً یوزده اون قدرینی ایتالیا فابریقه‌لرینه صاتمغه باشلامشلردی ظرافت‌ومتانتجه چین وژاپون ایپکلرندن پك اشاغی اولان طرابلس محصولندن بر بالیه فرانسه‌ده (۴۵—۶۰) فرانغه صاتیلیر ایدی .

قوزه‌نك بهر اوقه‌سی ۱۸—۲۸ غروش اره‌سنده‌در . ایپك تجارتی طرابلسده ذوق وعدره عائله‌لرینك النده‌در . هرنه قدر طرابلسده قوزه یتشدیر یلیرا ایسه‌ده ایپك اعمالاتی اك زیاده لبنانلی قیزلره منحصر قالمش کبیدر . چونکه بو صنعتی سوریه‌یه ادخال ایدن فرانسزلر اك چوق لبنانلرده فابریقه آچه‌رق بورا اهالیسنی انشدیرمشلر ایدی . طرابلسده منسوجات حریریه صنعتی صوك سنه‌لرده ، اهمال یوزندن ، همان همان انقراض بولمق اوزره در . مملکته‌بك بیوك فوائد مادیه تامین ایدن بو دقیق صنعتك حمایه وترقیسی حکومته ترتب ایدن وظائفك اك مهملرندر .

[۸]— «طرابلس—اسکله» ترامواي— معلوم اولدیغی اوزره طرابلس شهری اسکله‌دن اوچ کیلو مترو بعدنده کائن اولوب باخصوص قبل الحرب هرایکی قصبه اره سنده مناقلات پك صبقی بر صورتده جریان ایتدیکندن چوقدبر بری لزومی حس ایدیلن شوسه یوندن قرق بوقدر سنه اول انشا وبو صورتله مارین وعابرینه بیوك بر سهولت تأمین ایدلمش ایدی . ۱۸۷۹ سنهٔ میلادیه سنده شامده والیلك ایدن مشهور مدحت پاشا سوریه نك انحای مختلفه سنده میدانه کتیردیکی آثار نافعه‌وعمرانیه نك —ولوکه اوفاق اولسون— برنمونه سنی طرابلسده دخی یاپمق ایستدی . طرابلسه اجرا ایتدیکی بر سیاحتده مارین وعابرینك کثرتنی ومناقلات تجاریه نك اکتساب ایتدیکی وسعتی نظر دقته آلهرق هرایکی قصبه اره سنده بر ترامواي خطنك تمدیدینی ضروری کوردی . ومملکتك زنکینلرینی برارده‌یه طوپلایه رق اره‌لرنده اون بیك لیرا سرمایه‌ایله بر شرکت تأسیس ایتدیردی . هربری بش لیرا قیمتنده ایکی بیك سهم چیقاران بوشرکته حکومت طرفندن مدت تعیین ایدلمکسزین امتیاز دخی بخش ایدلدی . وقتیله مدحت پاشا مرحومك سوزینی قیرمامق فکریله بو ایشه کیریشن وفقط تشبثك منتج موفقیت اوله جغنده شبهه ایدن اسلاف زنکینلری بالآخره کرك کندیلرینك وکرك مملکتلرینك ترامواي یوزندن تأمین ایتدکلری فوائد عظیمه یی

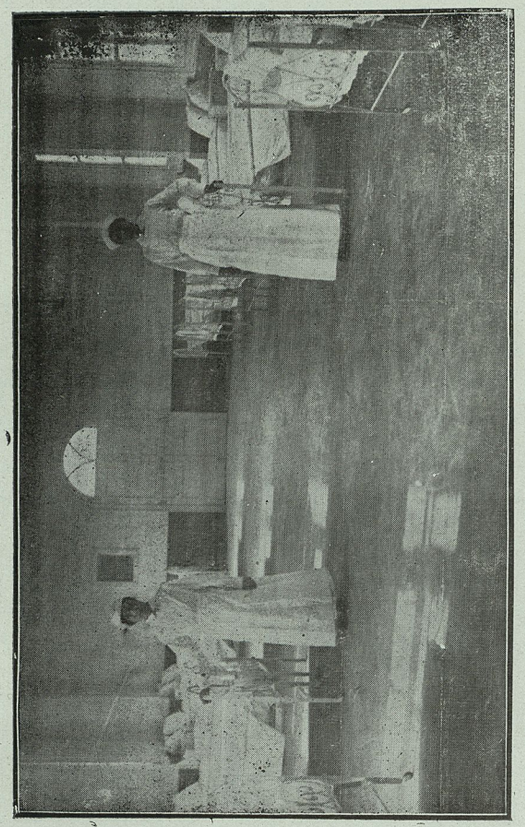

طرابلس شامده عزیزی باك خسته خانه سنده بر تاقمخانه

کوره‌رك اصلاحاتیرور والیلرینه حق ویر مشلردر . فی الحقیقه حرب عمومینده اعلانندن بر آز مدت اول شرکتك بش لیرالق سهمی ۳۷۰ فرانقه صاتیلیورایدی . شرکت حصه دارانـنـه یوزده طقوز نسبتنده بر تمتع توزیع ایدییورایدی . تراموای مالزمه‌سی وقتیله انکلتره‌دن کتیرتیلیرکن پك متانتلی اولمسنه دقت ایدلدیکی ایچون شرکت حالا عین رایلری وارابه‌لری استعمال ایتمکده‌در .

غیرت وفعالیتك بر تمثال ذیشانی تشکیل ایدن والیٔ عالیٔ ولایت عزمی بك افنـدی بوندن بش سنه اول طرابلسده متصرف ایکن بو شرکتی توسیع ایله تراموای ارابه‌لرینك الکتریق قوتیله جراید لمرینی تأمین ایتمکی تصور بیورمشلردر ، بونك اوزرینه شرکت اسهامنی ۲۰۰۰ دن ۳۰۰۰ ه وهر برینك فیأتنی یوز فرانقدن ایکیوز فرانقه اصعاد ایتدی .

ذاتاً بیروت ولایتی اصره‌لرده شرکته الکتریق امتیازینی بخش ایتمکله‌یکی قوهٔ جدیه‌نك بتون مالزمه‌سی المانیا فابریقه لرینه اصمارلاندی . بدلنك نصفی تأدیه اولنـان اولنان بکی سیستم ارابه ، تل ، رای وسائر لوازمات المانیادن واپوره یوکلدیله‌رك یوله چیقارلمش واسکندریه‌یه قدر ایصال ایدلمش ایسه‌ده حرب عمومینك اعلانی اوزرینـه مناقلات بحریه یه سکته عارض اوله‌رق طرابلس شهرنی الکتریقلی تراموایـنه قاووشه مدی . شرکتك شمدیکی احوال مالیه‌سی هیچ ده یرنده دکلدر .

[۹] — **عزمی بك خسته خانه‌سی** — لطافت طبیعیه سیله ، باغچه‌لرینك کثرتیله ، تجارت وصناعتنك وسعتیله سوریه شهرلرینك اك مترقیلری میاننده ذکر اولنان طرابلس قصبه سنده کنیش وهردرلو اسباب صحیه بی جامع بر بلدیه خسته‌خانه سنك بولنمامسی الحق عفوی غیر قابل قصورلردن صایلیردی . بونقصانك تلافیسی ضمننده ذات سامیٔ ولایتیناهی ینه طرابلس متصرفلغی اثناسنده تشبثاتده بولنه‌رق خسته‌خانه انشا آتنـه قارشولق اولمق اوزره ایکی باریش ترتیب وبو صورتله بش بالتوز لیرا قدر بر پاره تأمین بیورمشلردر . فقط ناکهانی وقوعبولان استعفا ومفارقتلری اوزرینه طوپلانان مبالـغ بلدیه بودجه‌سنه ادخال اولندی . عزمی بك افندی تکرار غـیر رسمی اوله‌رق وزائر صفتیله طرابلسنـه تشریفه بیوردقلری وقت خسته‌خانه‌نك وضع اساسنـه موفق اولمشلر ایسه‌ده عودتلرندن صوکره انشا آتنه ینه سکته عارض اولمش ایدی . الحاصل خسته‌خانه بناسنـه انجق بوندن ایکی بچق سنه اول جدی بر صورتده باشلانمش ایدی . طرابلسك اك کوزل بر موقع مرتفعنی اشغـال ایدن بو دار النداوی ایچون محاسبـهٔ خصوصیه بیك لیرا قدر بر پاره

TÜRK TARİH KURUMU

ويرديكى كبى طرابلس بلديه‌سى دخى قاصه‌سنك موجودى نسبتنده مصارفاته اشتراك ايتمش ونهايت حسته‌خانه غايت منتظم وظريف بر حالده ويالكز ٤٥٠٠ ورقهٔ نقديه صرف ايتمك صورتيله ميدانه كتيرلمشدر . تبجيله شايان بر فكر تعقيبك محصول قيمتداری اولان شو دار الشفايى زيارت ايدوب‌ده موجد محترمنى وكنديسنه بو خصوصده معاونت ايدن ذواتى بتون صميميت قلبيه ايله تبريك ايتمه‌مك ممكن دكلدر .

[١٠] — **تشبثات ماليه وصناعيه** — فاضل بر مقتصد مزك ديديكى كبى بر مملكت خلقى اوزرنده ياشادينى اراضينك فيض وبركتندن بالاستفاد. آز بر امكله وكوچك بر مصرفله برسنه‌لك احتياج حياتيسنى تأمين ايده جك مقدارده محصول آله‌رق بونكله قناعت ايدرسه او خلق هيچ بر زمان‌نه افراد اعتباريله شخصلرينى‌ده مجموع اعتباريله مملكتلرينى زنكين ايده مز واصلا كنديسنى فقر وعجز مرتبه‌سندن قورتاره‌ماز . ويوكسله‌مز . واقعا يشار اولمز ، فقط حياتى دائما سفيلانه عاجزانه قالير . قطعاً حياتنه بر فيض ورفاهيت اكليه‌مز . دائما ضعيف ، ديكر قوى وساعى قوملر اراه سنده مسكينانه بر وضيعتده زبون خسران بولونوز . لكن او مملكت خلقى هردرلو وسائط استحصاليه لرينى قوللانه‌رق كندى احتياج ضروريلرندن نه قدر ممكنسه او قدر فضله محصول آله‌رق بوندن احتياجلرينى قارشيلايان مقدارينى احتياجلرينه ، باقيسنى‌ده مقابلنده حوائج سائرهٔ كماليه‌لرينى تدارك ايچون ديكر اقواملة مبادله‌يه تخصيص ايدرسه رفته رفته ثروتلرينى ارتيرمش وقدرت اقتصاديه‌لرينى توسيع ايتمش اولورلر .

على العموم اسلاملر وباخصوص بزم وطنداشلرمز كنديلرينى درت بشيوز سنه‌دن برو اليم بر عطالته محكوم براقشلر ؛ اسلاميتك حين انتشارنده كوستردكلرى حيرتبخش فعاليتدن بوكون همان همان اثر قالمامشدر . هيمز بر جهالت متكاثفه‌نك تأثير منحوسى آلتنده نفسمزى عطالته تسليم ايتمشز . استهلاك بزم اك معمول به دستورلرمزدن برى اولاى . هر هانكى بر اسلام مملكتنه كيتسه كز كوروسيكز كه اهالى يوم جديد رزق جديد دستوريله عمل ايديبور ويارينى دوشونمكدن يك اوزاقدر . اعتراض ايتسه كز الله كريم دييه‌رك باشنى متوكلانه صاللار واوزلرينى سيلكه‌ر . بوندن دولاييدركه اسلام محله‌لرنده وقصبه‌لرنده نشئه‌دن نشاطدن اثر كورمزسكز . هركس باشنى يره ديكمش دقائق حياتيه‌نى صايار كبى حركت ايديبور . بتون بونلر بزم ايچون بر رزيلهٔ عظمادر . عصرمز معنويات زمانى دكلدر . بوكون بتون جهانك بربرينه كيردكى ، عدم پرستانه بر همتله تأمين ظفر ايتمكه سعى ايتديكى شو حرب عمومى شمدى‌يه قدر تاريخك قيد ايتديكى محاربه‌لرك هيچ بريسنه بكزمز . جدال حياتده موفقيت ، عالم اقتصادياتده ظفر تأمين ايتمك غايه‌سيله وقوعه كلمشدر . آلمانيا ايمپراطورى كچيرديكمز شو قانلى جدالك ايلك آيلرنده :

واى مغلوبك حالنه ! .. دييه باغيرمش وبو جمله ايله ابناى وطننه كيريشدكلرى شو بيوك جدالك نه قدر مدهش اولديغنى اكلاتمق ايسته‌مش ايدى . كرك كچن سنه وكرك بوسنه ولايت داخلنده اجرا ايتديكمز جولانلر اثناسنده ابناى جنس ووطنمزى بالنسبه عاطل وشو عصر فعاليت وغيرتك بشريته تحميل ايتديكى اغير وظيفه‌لردن بى خبر كورمش واپچه اغلامشدى . مجله‌مزك نشر اولنان برنجى قسمنده بو تأثر عميقك انطباعاتى بر آز بارز بر حالده قلمه آلنديغى ايچون بر قسم خلقمزك كوجنه بيله كيتمش ؛ فقط مناسبت دوشمش ايكن سويليه‌لم كه بز جهل وغفلت ايچنده پويان اولان خلقمزى ، ايقاظ ايتمك ايستدك ، اغير جمله‌لرمزله پردهٔ عطالت ومسكنتمزى ييرتمق ويكرمنجى عصرك صرنلرمزه تحميل ايتديكى بر چوق وظيفه‌لرى دها جانلى ودها سرت بر صورتده تشريح ايتمك آرزو ايتدك . اما بعض مستبدلرك ، حق وحقيقتدن نصيبه‌دار اولمامش بر طاقم متغلبه‌نك ايشنه كلمه‌مش چونكه اثر ده موقراتيقدر ؛ فقيره ، حقى غصب ايدلمش بيكس كويليلره محاميلك ايديبور . وارسون اونلر باغيرسون واسناداتده بولنسون . بز ينه « فل كلتك وامش » سوزيله عمل ايتمكدن ينه چكينميز . فنا اعتياداتى واخلاق ومدنيتله غير قابل تألف حركاتى اغير بر صورتده تنقيد ايتديكمز كبى آرزوى قلبيمزى تطمين ايدن فعال ومثمر مساعى‌يى دخى بيوك مسرتلرله وكمال افتخار ايله قيد ايتمكدن بر آن فارغ قالمدق .

طرابلسليلر او مشئوم عطالتك تأثيرندن كنديلرينى قورتارمامقله برابر حيات اقتصاديهٔ محليه‌لرينك بر چوق صفحاتنده احراز موفقيت ايتمامش دكلدرلر . ايپك تجارتى ، صابون اعمالاتى ، شونكرجيلك وحتى معاملات صرافيه‌يله طرابلس وطنداشلرمز ايچه ممنونيتبخش بر طرزده وسعت پيدا ايتمشدر . بو خصوصده بر آز دها تفصيلات ويرمك هر حالده فائده‌دن خالى دكلدر .

[١١] — **زوق وعبد الواحد بانقه‌سى** — ١٨٩٣ سنه‌سنده يالكز ١٠٠٠ ليرا سرمايه ايله قوللكتيف بر شركت حالنده تأسس ايتمشدر . بو تاريخه قدر طرابلسده بانقه نامنه هيچ بر مؤسسه موجوددكلدى . صدق وامانتله ايشه كيريش متشبثلر مرور زمانله معاملات صرافيه‌لرينى توسيع ايده‌رك نهايت عثمانلى ، قره‌دى‌ليونه ، قونتوار ناسيونال‌ده سقونت دوپارى ، سلانيك بانقه‌لرى بر چوق مؤسسه‌لرك وكالتنى در عهده ايتديلر . خزينهٔ ماليه ، رژى وفنار اداره‌لرى پاره نقلياتنى بو مؤسسهٔ وطنيه‌يه حواله ايتمشلردى .

بو صورتله كيت كيده وسعت پيدا ايدن بانقه حقيقى سرمايه سنك بر قاچ مثلى اوزرندن معاملاته كيريشدى . ١٩٠٧ و١٩٠٨ سنه‌لرنده هر آى وسطى اوله‌رق ٥٠ بيك ليرالق بر مبلغله ايش كورمش ايدى . عثمانلى آلمان وسلانيك بانقه‌لرينك طرابلسده شعبه تأسيسلرندن

صوكره بو مقدار ٢٠ بيك ليرايه تنزل ايتمكله برابر بانقه‌ينه وظيفه‌سنه كمال جديتله دوام وبو صورتله هم مؤسسلرينك هم ده يرلى تاجرلرينك فائده‌سنه خدمت ايتدى .

بانقه‌ده اسقونطو فيئاتى وسطى يوزده اوچ واقراضاتك فائضى دخى يوزده طقوز ايدى . دينه بيليركه ذوق وعبد الواحد عائله‌لرينه مخصوص اولان ثروت منقوله وغير منقوله‌نك اوچ ربعى بو مؤسسهٔ ماليه‌نك تأمين ايتديكى تمتعاتله ميدانه كلمشدر . بانقه‌لر اساساً مؤسسات اعتباريه نامنى طاشيدقلرندن بالطبع اعتبار كلمه‌سنك بوتون قوتيله حائز اولديغى معنانى تمثيل ايتملرى شرطدر . يوقسه بويله اولميان بانقه‌لر ايش كوره‌مز . كوره‌مز دكل يشايه ماز . بانقه‌نك قوام دوامى دائما جدى امين ومعتبر اولمسيدر . جالب تردد اوفاجق بر حركت ويا تعهداتنده عدم ثبات در حال حياتنه خاتمه چكر . موضوع بحث ايتديكمز بانقه مؤسسلرى بو نقاطك حقيقتنه واقف ايديلر . الك جدى بحرانلرده بيله تعهداتنى حرفياً ايفا ايتمكدن فارغ قالمامشلردر . نته‌كيم ١٨٩٤ سنه‌سنده ارمنيلر استانبولده‌كى بانق عثمانى بناسنى استيلا ايتدكلرى وقت ذوق بانقه‌سى مذكور مؤسسه‌نك بيروت شعبه‌سنه ، او وقت حكم فرما اولان بحرانه رغماً اون بر كون ظرفنده بتون ديونى تأديه ايتمش ايدى . اشبو موفقيت بانقه‌نك تجار واهالى نزدنده‌كى اعتبارينك برقات دها تزايدينه سببيت ويرمش وبا خصوص بانق عثمانى وقعهٔ مذكوره‌دن صوكره كمال امنيتله مؤسسهٔ مذكوره‌يه قره‌ديلرينى اچمش ايدى .

[١٢] — **موبيليا فابريقه‌سى** — كنجه‌لردن رفيق افندى فتال طرفندن موبيليا ودوغرامه جيلقله اشتغال ايتمك اوزره تأسيس اولنان بو فابريقه غاز ايله متحرك يكرمى باركير قوتنده بر موتور ايله تقريباً يكرمى مختلف ماكنه‌دن متشكلدر . اشبو الات وادوات اوروپانك اك بيوك دار الصناعه‌لرندن كتيرتلمش اولوب هر درلو موبيليه ومفروشات ايله دوغرامه جيلغه متعلق موادى ظريف وحسن طبيعته موافق بر صورتده اعمالنه مستعددر . بوندن باشقه فابريقه‌نك صندالیه ، پورتقال ايچون صندوق وبو كبى شيلر اعمالنه مخصوص متعدد دائره‌لرى دها واردر . فابريقه ١٩١٠ سنه‌سنده ايكى يوزبيك غروشلق بر سرمايه ايله ميدانه كلمشدر . مؤخراً سرمايه مقدارى درتيوز بيكه ابلاغ ايديله‌رك دائره‌لر توسيع ايدلدى ايسه‌ده حرب عمومينك اعلانى سنه‌سنده ايشلرك تعطيلنه مجبوريت حاصل اولمشدر .

وقتيله فابريقه‌ده اجرتلرى بش ايله اون غروش اره‌سنده اولمق اوزره التمش قدر عمله موجود ايدى . بونلرك اكثريسى يرلى اولوب صنعتى فابريقه‌يه دوام ايتمك صورتيله اوكرنمشلردى . فقط بو انجق صوك ايكى سنه‌ده تأمين ايديله بيلدى . چونكه تاسيسى سنه سنده طرابلسده ماهر عمله‌نك فقدانه مبنى مصر وبيروت فابريقه‌لرنده بولنمش وبو كبى

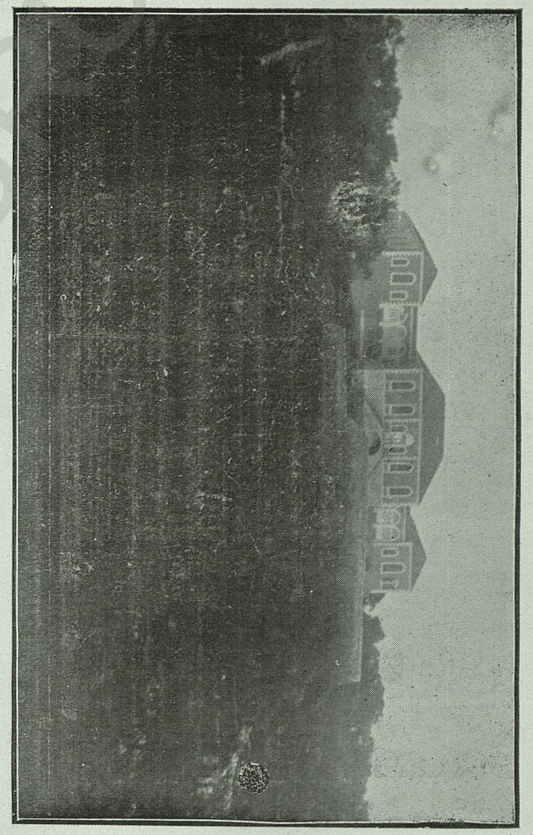

طرابلس شامده عزمی بلك خستەخانەسی

صنایعله الفت پیدا ایتمش بیروتلی ویا لبنانلی عمله استخدامنه مجبوریت حاصل اولمشدی .

فابریقه صاحبی معمولاتی طرابلس ایله لبنانده صاتدیغی کبی حربدن بر سنه اول لاذقیه طرفلرینه دخی اخراجه موفق اولدیغندن وارداتی ایچه بر یکونه بالغ اولمش ایدی. بونك اوزرینه حمصده بر شعبه تأسیسنه تشبث ایدیلەرك ایشه مباشرت اولنمش ایسەده مرکزك تعطیل اشغالی اوزرینه شعبەنك دخی کشادی تأخر ایتمشدر .

فابریقه طرابلسده بیوك خدمتلر ایفا ایتمشدر . مهم یکونلره بالغ اولان پورتقال صندوقلری بوراده اعمال ایدلدیکی کبی مفروشانك انواع مختلفەسی صوك موده اوزره واوروپادن کتیرتیلەجك موبیلیانك نصف فیأتیله یاپیلیر ایدی . بو صورتله طرابلسده ذوق سلیم اوزره خانه تفریشاتی ایچه تعمم ایتمش واولردن باشقه مغازەلر بیله منتظم بر حاله کیرمشدر . قصبەنك اك بیوك مغازەلرنده بولنان موبیلیانك وجامکانلرك قسم اعظمی بو فابریقه معمولاتندندر . بوندن باشقه فابریقه مملکتده صنایعه انتساب ایتمك رغبتنی تزیید وبونجه عمله‌یی حیات سفیلانەدن قورتارەرق وکندیلرینه صنعت اوکرتەرك معیشتلرینی تأمینه خدمت ایتمشدر . یو کبی تشبثات صناعیه‌یی هپمز القشلامالیز. حتی رسمی صالونلرك ودوائرك تفریش وتزیینی بو کبی مؤسسەلره حواله ایدلمیدر . وطن آنجق اولادینك بویله تشبثات جسیمه‌یه کیریشەرك کلیتلی تمتعلر تأمین ایتمك صورتیله ترقی وتعالی ایدەبیلیر .

*
* *

اشبو مؤسسەدن باشقه طرابلسده دیکر بر موبیلیا وبربوز وغازوز فابریقەلری دها واردر . بونلردن موبیلیا فابریقەسی اون ایکی بارکیر قوتنده بر موتور ایله اخشاب معمولاتنه مخصوص سکز مختلف ماکنەدن متشکل اولوب طرابلس علماسندن شیخ محمد افندی شهال طرفندن ۱۹۱۰ سنەسنده تأسیس اولنمشدر . سرمایەسی اولا ۴۰٫۰۰۰ غروش ایکن بر مدت صوکره یوز بیکه ابلاغ ایدلمشدر . فابریقه مؤسسی محمد افندی اوتەدنبرو آلات وادوات دقیقه اعمالیله شهرت قزانمش اولوب حتی قوزه یتشدیرمسنه وتربیەسنه خادم بر طاقم آلاتی کندی الیله یاپمغه موفق اولدیغندن دولایی التون مدالیه ایله تلطیف اولنمش ایدی . بوندن باشقه صابونك متعدد اشکالنی وفابریقەلره لازم اولان بر چوق دقیق آلتلری اعمال ایتمکده یدطولاسی واردر . فابریقەسی سفر برلکدن بر سنه صوکره یه قدر یکرمی عمله‌سیله ایشلدلمش ایسەده اسباب اقتصادیەدن دولایی اخیراً تعطیل ایدلمشدر .

بوز وغازوز فابریقەسی دخی ۱۹۰۱ سنەسنده راجی افندی دانیال اسمنده بر لبنانلی طرفندن تأسیس اولنەرق سفر برلکك اعلانه قدر ایشلدلمش واخیراً موبیلیا صاحبی رفیق افندی طرفندن صاتون آلنمشدر .

فابريقه جهت عسكريه‌يه بيع ايديلن اون ايكى باركير قوتنده برموتور ايله بوز وغازوز اعماله مخصوص ايكى ماكنه‌دن مركب ايدى . بوتون آلات وادواتى مكمل ويكى سيستم اوزره‌در . كونده درت بيك كيلوبوز اعمال ايدر . شمديلك آمونياق وغاز بولنماديغندن ايشلمله مكده‌در .

٤ — طرابلسك احوال اجتماعيه‌سى

[١] — **طبقات اهالى وطرز معيشت** — اوتوز بيكه قريب بريكون حقيقى‌يه مالك اولان طرابلس اهاليسنى دينلرى اعتباريله اوچ كتله‌يه ارجاع ايتمك قابلدر : اسلاملر ، خرستيانلر ، موسويلر . مع ما فيه طرابلسده موجود موسويلرك عددى آنجق يتمش ، سكسانه بالغ اولابيله جكى ايچون بالطبع بونلرك او عظيم كتله ميانندەكى موقعلرى ده شايان ذكر اولمايا جغى كبى رسمى ايستاتستيقلره نظراً نفوس اسلاميه ميانندە صايلمقده اولان نصيرلردن دخى طرابلسده بش اون كيشى موجودايسه‌ده بونلرده ده آيروجه بر شخصيت اجتماعيه تصور ومطالعه‌سى بيهوده اولور ..

بناءً عليه طرابلس اهاليسنى سنى اسلاملر ، طوائف مختلفه‌دن بولونان خرستيانلردن مركب اولمق اوزره ايكى بويوك واساسلى كتله‌يه ارجاع واوصورتله مطالعه ايتمك ضروريدر .

طرابلس اهالئ اسلاميه‌سى نفوس احصائياتنده كورلديكى اوزره خرستيانلرك درت مثلى‌در ، تعبير ديكرله طرابلس اهاليسنك بشده دردى اسلام ، بشده برى ايسه خرستيان‌در . .

مجموعى يكرمى بيكى تجاوز ايدن اسلاملرى بللى باشلى اولمق اوزره اوچ طبقه‌يه تفريق‌ايده بيليرز . واقعا ثروت موجوده‌لرينى نظر دقته آلارق بو طبقات ثلاثه‌يى زنكينلر اورته حاللىلر ، فقيرلر صورتنده جمع ايتمك قابل ايسه‌ده اكثريت اعتباريله بارز ومتكاثف اولان اوصاف اساسيه نقاط نظرندن دخى تجار ، زراع ، اصناف ناملريله‌ده توسيم ايله‌مك وبو طبقه‌لرى او وجهله طانيمق ، جزئى برتسامحله ، جائز اولور .

طرابلسك ايلك طبقه‌سنى تشكيل ايدن اغنيا ويا تجار صنفى هرنه قدر اوزون سنه‌لردن برى نسلدن نسله انتقال ايتمك صورتيله توارث ايتدكلرى بر عائله (عنوان) نه وآز ، چوق برهالهٔ شرف واصالته مالك ايسه‌لرده ؛ مراكز واقصاى عمراندن نسبةً دور اولان بعض بلده‌لر ساكنلرينك اوته‌دن برى ظلم واعتسافله ممتزج وكنديلرينه منتقل بر نوع دره بكلك قبيلندن اولان بر آريستوقراسى‌يه پك صاحب دكلدرلر . هرحالده بو جهتى عواملىله برابر بر مقدار تنوير وتوضيح ايتمك لابددر .

فى الحقيقه طرابلسده قديم اولمغله برابر بحق زنكين اطلاقنه شايان اون ، اون بش قدر عائله موجوددر . بو عائله‌لردن الك اسكيسنك طرابلسده‌كى ماضئ حياتلرينى بش ونهايت آلتى يوز سنه‌يه قدر — ادعالرنجه — تمديد وارجاع ايله‌مك قابلدر . بو درجه‌ده قديم اولانلردن ايكى ، اوچ عائله موجود اولديغى كبى اوچ ، درت يوز سنه‌لك بر تاريخ عائله وعايه صاحب ينه اوچ ، درت قدر كتله‌يه تصادف اولونابيلير . مع ما فيه بوندن‌دون اولمق اوزره ايكى يوز سنه‌لك ، يوز سنه‌لك ونهايت اللى التمش سنه‌لك بر قاچ زنكين عائله‌ى واردر . حتى بوس بوتون عائله‌سى اعتباريله بر اسم وشهرته مالك اولمايان بر قاچ شخصك صوك بر قاچ سنه ظرفنده عظيم بر ثروته مالك اولارق كندى اسملريله اولاد واحفادينه بر عنوان اصالت وثروت احضار ايتدكلرى‌ده كورلمشدر .

عددلرينى اون بشه ابلاغ ايده‌بيلديكمز بوتون بو طائفهٔ متمولاندن بعضيلرينك حد اعظمى اولمق اوزره يوز بيكدن ايكى يوز بيك ليرايه قدر وبعضيلرينك‌ده حد اصغرى اولارق نهايت بش آلتى بيك ليرالق بر ثروت نقديه‌يه مالك بولوندقلرينى دوشونه‌جك اولورسه‌ق بو اعتبارله طرابلس زنكينلرينك ثروت مجموعه‌لرينى بر قاچ يوز بيك ليرا قدر تخمين ايده‌بيليرز .

ديكر طرفدن ينه طبقهٔ مذكوره‌نك اموال غير منقوله‌دن مالكى بولوندقلرى يكون دخى آز دكلدر . نيته‌كيم بو عائله‌لردن يوز بيك ليرا راده‌سنده تخمين ايديله‌بيلن اموال غير منقوله‌يه صاحب اولانلرى بولونديغى كبى الك آزى بر قاچ بيك ليرالق املاكى بولونانلرى‌ده موجوددر . هر حالده بو يكون دخى ثروت نقديه‌نك بى‌شبهه پك چوق فوقنده‌در .

والحاصل طرابلسك زنكين عائله‌لرندن ، سنوى اون بش ، يكرمى بيك ليرالق وارداتلرى اولانلر بولونمقله برابر نهايت بر ، ايكى بيك ليرا وارداتله اكتفا ايله‌ينلر دخى واردر .

طرابلس اغنياسندن اولمق اوزره صايديغمز بو عائله‌لرك همان كافه‌سى تجارتله ، زراعتله وبالخاصه فائضجيلكله اشتغال ايتمكده‌درلر . مع ما فيه وصف مميز اولمق اوزره بونلره تجار ديمك دها مناسبدر . زيرا طرابلسده صابون ، زيتون ياغى ، ايپك ، قويون حبوبات وامثالى وسائط تجارتله الده ايديله‌بيلن قازانج ، زراعتك واراضينك تأمين‌ايده‌جكى وارداتك قات قات فوقنده بولونمقده‌در . حتى طرابلسده (بانقه) كشاد ايده‌رك بو صورتله اشتغال ايدنلر وواسع مقياسده بركار تأمين ايله‌ينلر دخى موجوددر .

طرابلس زنكينلرينك مالك اولدقلرى بو ثروت ، درميان ايتديكمز خلاصه‌دن دخى آكلاشيله‌جغى وجهله اوزون سنه‌لرك آز ، چوق محصوليدر . بناءً عليه بو ثروتك جبر

وشدت ابرازيله فقير زراعك ويا جاهل اهالينك حقنى پايمال ايده‌رك بر اريكهٔ نفوذ وسطوت وبر تخت شان وشرف قورمق ايسته‌ين وقرون وسطى‌دره بكلرينى آكديران بعض ظلمكار شخصيتلرك فضلهٔ عتو واعتسافلرى اولديغنى كوستره‌جك بر دليل وامارەيه تصادف اولونامامشدر . واقعا روايته نظراً بو ثروتك رشيمنده ، طرابلسك تسلط صورتيله ضبط واستيلا ايديلن اونا محدود اوقافنك بر عنصر نامشروعى مندمج ايسه‌ده تمنيه‌سى خصوصنده بذل ما حصل مقدرت ايدلديكنى‌ده اعتراف ايتمه‌ليدر .

اساساً طرابلس موقع طبيعى وجغرافيه‌سى اعتباريله تجارته دها زياده مساعد اولديغى ايچون بللى باشلى عائله‌لر تجارته سلوك ايتمشدر . عين زمانده تجارتك ، دركار اولان سهولتى حسبيله‌ده زراعتدن زياده طرابلسده مظهر رواج اولاجغى پك طبيعى ايدى . مملكتمزده اكثريا تصادف ايديلن متنفذان ايسه همان عموميتله اراضى صاحبلرندن وزراعتله اشتغال ايدنلردن اولديغى ايچون طرابلس ديكر بلاد داخليه‌يه نسبتله بويله بر طبقهٔ مخصوصه وجوده كتيرمه‌مشدر دەنيله‌بيلير . باخصوص ساحل شهرى اولان طرابلسده طبقات مختلفه بيننده‌كى اختلاط وبالنتيجه تنور بلاد داخليه‌دن فضله اولديغى ايچون ديكر سواحل اهاليسنده اولديغى كبى طرابلسده‌ده سيورى متسلطلره تصادف اولونامیور .

طرابلسليلردن اراضيه وزراعته مالك اولانلرك سيوريلمه‌سنى منع ايدن بعض اسباب دها موجوددر . بو ميانده اولمق اوزره بر طرفدن طرابلس ملحقاتى اهاليسنك وظائفهٔ زراعك اكثريا بر شدت وبر خشونت طبعه مالك اولماسى وديكر طرفدن ملحقاتده طرابلسك مركز اهاليسندن فضله اجراى نفوذ وتسلط ايده‌بيله‌جك افرادك بولونماسى كبى اسبابى ذكر ايده‌بيليرز . بو افراد حقنده‌كى ايضاحاتمزى عكار وحصن الاكراد قضالرينى تدقيق ايدركن بالطبع درميان ايده‌جكز .

خلاصه طرابلسك بو برنجى طبقهٔ اجتماعيه‌سى ، بذايه‌پرور ودلربا بر محيطده سس‌سز ياشامايى ، كورولتولو بر حياته ترجيح ايتمكده‌درلر . طرابلس جوارنده ، صرف ذوقلرينه واكلنجه‌لرينه تخصيص ايتدكلرى زمانلرينى امراره مخصوص اكثرينك كوچوك ، بويوك بر باغچه‌لرى‌ده واردر . آرزو ايتدكلرى وقت بو باغچالره چيقارلر . وخصوصى بعض احتياجات بيتيه‌لرينى ده بوراردن قولايجه تدارك ايدرلر . بناءً عليه طوپراقله اولان علاقه‌لرى بو مرتبه‌دن چوق فضله دكلدر .

طرابلس اغنياسندن بر چوغنك كرك طرابلسك وكرك (المينه) نك اك ايى نقطه‌لرنده‌كى طرز وذوقده انشا ايدلمش ظريف وبعضاً ده مدبدب بويوجك اولرى بولونديغى كبى

حالا قديم طرابلسك هوادن بى نصيب عفونتلى ، كرفت يوللرنده ، شامكارى اسكى بنالرده محافظهٔ موقع ايدنلر دخى موجوددر .

مع ما فيه عموميت اعتباريله دەنيله بيليركه ، بر طرفدن ده كيز كنارنده بولونماسى ، ديكر طرفدن بيروته ياقينلغى ونهايت كثرت اختلاط مناسبتيله طرابلسك حيات اجتماعيهٔ كبارانه‌سنده خارجى اولسون بر تحول مخصوصه ، بر تجدده تصادف اولونيور . بو تجددك ايزلرى كرك بنالرده وكرك اولرك طرز ترتيب وتفريشنده ونهايت اركلرينك وحتى قادينلرينك دخى اصول تلبسنده رونما اولمقده‌در . هر نه قدر ، ايلروده بلده‌نك حيات عموميهٔ فكريه‌سندن بحث ايده‌جكمز زمان بر تفصيل بيان ايله‌يه‌جكمز وجهله بو طبقهٔ اغنيانك اكثريسنده هنوز علمى بر انتباه فكرى حصوله كله‌مديكى وباخصوص نور عرفانك بو طبقه‌نك طائفهٔ نسائيه‌سنى هنوز تنوير ايده‌مديكى كيفيتى برر حقيقت اولارق تلقى ايديله بيليرسه‌ده طرابلس آريستوقراتلرينك ظاهرى اولسون تجدده ميل وبعضاً ده وصوللرينى‌ده بر موفقيت اعتبار ايتمه‌ليدر .

ديكر طرفدن ، —ينه ايلروده درميان ايده‌جكمز اوزره — هر نه قدر مكاتب مختلفه‌دن نشأت ايتمك صورتيله طرابلسك تنور ايدن كنجلرى بر قاچ مستثنادن صرفنظرله طبقهٔ اولى منسوبينندن دكل ايسه‌لرده بونى دخى طرابلس اغنياسنك چوجوقلرينى تنوير ايتمك ايسته‌ديكلرينه حمل ايتمك دوغرو دكلدر .

بناءً عليه طرابلس متمولانك تجدد وتنورى تقدير ايتدكلرينى قبول ايده‌بيليرز . يالكز كميت تقديرك تجارانه ومقتصدانه بولونديغنى‌ده اعتراف ايتمك ضروريدر . بى شبهه اكر بو طبقه آرزو ايده‌يدى كرك معيشت وكرك حيات عموميهٔ داخليه اعتباريله‌ده فضله بر موفقيت الده ايده بيليردى .

واللى آلتمش سنه‌دن برى دوام ايدن بر جد واهتمام ايله طرابلسك محور تجاريسنى ناصل آللرنده بولونديرمغه موفق اولمشلر ايسه ، حيات حقيقيه ومدنيه‌نك محرك منوريسى‌ده او صورتله قاورا يابيلرلردى . يازيقلر اولسون كه نور طرابلس محيطنده پرواز ايديبور ، اولرك اوزرنده‌ده دولاشيور ، فقط اولره وخاصةً دماغلره داخل اولامايور . بر آتى قريبده بو اشيه‌يى‌ده تمنى ايتمه‌لى‌يز .

*
* *

طرابلسك ايكنجى طبقهٔ اجتماعيه‌سنه كلنجه بونلرى (اورته حاللىلر) صورتنده ياد ايده‌بيله‌جكمز كبى — اولجه بيان ايتديكمز وجهله — بر مقدار تسامحله زراع طبقه‌سى دبه بيليرز .

فى الحقيقه بو طبقه منسوبينى بوتون معناسيله اورته حاللىدرلر . حد اصغرى اولمق

اوزره اون بيك غروشلق بر وارداتدن حد اعظمى اوله‌رق بش آلتى يوز ليرايه قدر كايرى بولونان طرابلسك قسم اعظم اهاليسنى بو ميانده تعداد ايتمك اقتضا ايدر . شونى ذكر ايده‌لمكه بو درجه وارداتك مصادر مختلفه‌سى موجوددر . نيته كيم اوفاق مقدارده صابون طبخ واعمال ايتديره‌رك صاتانلر ، كوچوك مقياسده حيويات ويا ايپك وسائره تجارتنده بولونانلر ، بر مانيفاطوره مغازه‌سى اداره ايدنلر بولونديغى كبى خاصةً پورتاقال، ليمون باغچه‌لرنده بولونارق تعاطئ زراعت ايله‌ينلر دخى بو (اورته حاللىلر) صنفنى تشكيل ايتمكده‌در .

مع مافيه طرابلسليلر عندنده ايكنجى طبقهٔ اهالى ده‌نيلديكى زمان خاصةً بو (زراع)، تعبير صحيحيله (باغچه صاحبلرى) و(پورتاقال تاجرلرى) قصد ايدلمكده‌در .

شو اوفاق خلاصه‌دن دخى اكلاشيلاجغى وجهله بو ايكنجى طبقهٔ اهالى ، برنجى طبقه‌دن اولا عائله عنوانلرينك دها آز معروفيتيله برابر رأس الماللرينك دها دون بر درجه‌ده بولونماسى ثانياً مشتغل اولدقلرى مواد تجاريه‌نك پك مختلف ومتنوع اولمسنه علاوةً مادى وشخصى بر سعيه احتياج كوسترمه‌سى نقطهٔ نظرندن آيريلرلر .

بالطبع بو طبقه منسوبينى كرك اقامت ايتدكلرى بنالر وكرك طرز تلبسلرى ومعيشتلرى اعتباريله‌ده برنجى طبقه‌نك پك مادوننده‌درلر . بونلردن قسم اعظمى قيصه برفس اوزرينه آبانى ويا بياض بر صاريق صارار . اكثريا قورشونى چوخه‌دن بر شالوار قوماشدن بر منتان اوزرنده قيصه‌جق ينه چوخه‌دن بر پالطو اكتسا ايدرلر .

بو صاريقلى وشالوارلى انسان كتله‌سنك غريبدركه مرتبهٔ عرفانلرى برنجى طبقه‌ده‌كى اغنيايه قياساً پك محدود ايسه‌ده طرابلسك مكتب كورمش ، آز چوق تنوره آديم آتمش، اولانلرى بونلرك اولادينى تشكيل ايتمكده‌در . طرابلسده (انامى) اولمق اوزره تصادف ايديلن بو حركت عموميه وبو ميل تنور شبهه‌سز شايان قيد وتذكاردر .

*
* *

بو ايكى طبقه‌نك دوننده بولونان كتلهٔ اهالى ايسه (اصناف) و(عمله) تعبيرلريله جمع وافاده اولونابيلن فقيرلر صنفى‌در . بو طبقه منسوبينى بعض صنايع جسمانيه‌ده چاليشانلرله قايقجيلق ، بالقجيلق ، حماللق ايدن ويا انشاآت عمله‌لكنده ويا باغچوانلقده مستخدم اولان ويا خود سبزه جبلك وامثالى كوچوجك آليش ويرشلرله قوت يوميلرينى كوچ حاله تأمين ايله‌ين عمله واصنافدن عبارتدر . بونلرك طرابلسده‌كى عددلرينى ايكى اوچ بيكه قدر ابلاغ ايتمك قابلدر .

بو طبقه منسوبينى طرابلسك بالطبع اك فنا محله‌لرنده اقامت ايده‌رلر وبوتون معناسيله بر سعى ماديده بولونمق صورتيله تأمين معيشت ايلرلر . بونلرك طرز تلبسلرى باشده خاكى

واوزونجه بر كچه كلاه صيرتلرنده اسكى پوسكى بر منتان ونهايت بر شالوار ايله چيلاق آياقلرنده بير تيق بر يمنيدن عبارتدر . بونلرك قادينلرى دخى بى شبهه زوالليلغك حد قصوا سنده بولونمقده‌درلر .

مع ما فيه طرابلس اوته‌دن برى بركت مستهلكاتيله معروف فيضلى بر بلده اولديغى ايچون جزؤى بر بدل مقابلنده ياشامق نصيبنى بو فقيرلر طبقه‌سى بولابيليور . باخصوص هر نوع اصناف ويا عمله كندينه بر ايش تدارك ويا تعيينى خصوصنده زحمت چكمديكى ايچون نه قدر فقير اولورسه اولسونلرينه حضيض سفالته سقوط ايتميورلر . حتى صوك سنه‌لر ظرفنده اورته‌لغى قيويراندیران حرب بيله طرابلسده فقرا صنفنى نسبةً دها آز فلاكتزده ايلمشدر .

بو ايضاحاتى ، بر زبدهٔ اساسيه‌يه ربط ايتمك ايسترسه‌ك ديه بيليرزكه طرابلسك حيات عموميهٔ اجتماعيه‌سى طبقات اسلاميه ايچون موجب تسلى بعض اثرلر ارائه ايتمكده واكثرتى اعتباريله اورته حالى صورتنده تلقى ايديله بيله‌جك طرابلس اهاليسنه آتى نامنه خيرلى أملر وعد ايله‌مكده‌در .

*
* *

طرابلسك اسلام كتله‌سى حقنده‌كى ملاحظاتمزى بو صورتله اكمالدن صوكره طبقهٔ مسيحيه‌يه نقل كلام ايده‌لم . نفوس ايستاتستيقلرينه نظراً اهالئ موجوده‌نك خمسى درجه سنده بولونان خرستيانلردن اوچده ايكيسى روم اورتودوقس؛ بر ثلثى ايسه مارونى، قاتوليك، لاتين وپروتستاندر. منور مسيحيلردن بعضيلرينك ويردكلرى ايضاحاته ودرميان ايتدكلرى مطالعاته باقيلرسه خرستيان طوائفنك طرابلسده‌كى ماضئ حياتلرى پك قديم ايمش . حتى بعض معروف عائله‌لرك، قديم غسانيلرك احفادندن بولوندقلرى روايت ايدلمكده‌در . مع ما فيه طرابلس خارجندن كله‌رك يا طرابلسده بالآخره توطن ايله‌ين مسيحيلر بولونديغى كبى يونانستاندن ورود ايده‌رك بوراده اختيار اقامت ايله‌ين ونهايت يرلشه‌رك وطنى اولانلرى ده موجوددر .

طرابلس خرستيانلرينك قرق، الى سنه اولكى موقع اجتماعى وتجاريلريله شيمديكى حال وتأثير مالى وحياتيلرينى مقايسه ايدنلر مسيحيلرك پك بارز بر انحطاطه دوچار اولدقلرينى درميان ايتمكده وبو انحطاطك اسباب حقيقيه‌سنى بعض مطالعات ايله تعيين وتقديره غيرت ايلمكده‌در :

فى الحقيقه طرابلسده تجارت قرق الى سنه مقدم تماميله خرستيانلرك ألنده ايدى . واوزمانلر خرستيانلرده پك عظيم بر ثروت نقديه موجود ايدى . اسلاملر ايسه يالكز اراضى ومستغلاته ملك ايديلر. ألرنده نقد بولونميور دى . خرستيانلردن پاره استقراضى

صورتیله یاواش یاواش معاملات تجاریه‌یه کیریشمکه باشلادیلر . متمولان مسیحیه برطرفدن مالك اولدقلری ثروت نقدیهٔ عظیمه‌یه ، دیکر طرفدن ، آلاجقلری فائضك زیاده لکنه کووه‌نه‌رك تجارتی اهمال ایتدیلر وفاحش بر فائضله پاره اقراضاتنه کرمی ویردیلر . عینی زمانده بورسه معاملاتنه کیریشدیلر . نهایت (۱۸۷۲) تاریخنده بحران مالی (قریز Crise) اولدی . بحران بش سنه دوام ایتدی . بعض اسباب دخا انضمام ایدنجه آرتیق خرستیانلر تجارتلرینی یکیدن قوتلندیره‌میه‌جك درجه‌ده زده لنمش بولوندیلر . اساساً عددلری دخی قلیل اولمقله برابر بر قسمی‌ده طرابلسی ترك ایده‌رك مصره مهاجرت ایتمه‌سی اوزرینه محور تجارت تمامیله اسلاملره انتقال ایله‌دی . او تاریخدن بری طبقهٔ اسلامیه تجارتی آللرنده طوتمایه موفق اولمشدر .

شونی‌ده ذکر ایتملی یزکه طرابلسلی طوائف مسیحیه‌دن بعضیلری الآن مصرده ایکی اوچ یوزبیك لیرالق عظیم ثروتلره صاحب تعاطیٔ تجارت ایدییو لر ، حتی طرابلس خارجنده قازانیلان ثروتلردن بر قسمی ادخال ایدلمك صورتیله حال حاضر طرابلس خرستیانلرنده بر مقدار ثروتدن أثر بولونابیلیورمش . یوقسه اسکندریه بورسه‌سی طرابلس خرستیانلرینك ثروتی بوتون معناسیله چوقدن خاك ایله یکسان ایتمش ایمش .

طرابلسده اسلاملرله خرستیانلرك ثروت منقوله وغیر منقوله‌لرینی نظر تدقیق وتقدیره آله‌رق اوفاق بر خلاصه وبا بر مقایسه یاپمق قابلدر .

طرابلسك ثروت عمومیهٔ نقدیه‌سی اکر بر میلیون لیرا اولارق تخمین ایدیلیورسه بونك اونده‌بری یعنی یوز بیك لیراسی خرستیانلرك ألنده‌در . حال بوکه نفوس نسبتی کوزه‌دیله‌جك اولورسه بو مقدارك ایکی مثلی خرستیانلرك النده بولونمق اقتضا ایتدیکی ایچون بو اعتبارله مسیحیلر کریلرده‌در .

ثروت غیر منقوله‌یه کلنجه بونی اوچ قسمه تفریق ایده‌بیلیرز ، اولا طرابلسك زیتونلقلری ثانیاً طرابلسك باغچه‌لری ، ثالثا املاك وعقاراتدر .

طرابلس زیتونلقلرینك قیمت مجموعه‌سی اکر ایکی اوچ یوز بیك لیرایه تخمین اولونورسه بونك یکرمی اوتوز بیك لیرا قیمتنده‌کی قسمی یعنی آنجق بر عشری خرستیانلرك ألنده درکه بوده آز بر یکوندر . طرابلس باغچه‌لرینك قیمت مجموعه‌سی ایسه بش آلتی یوز بیك لیرا تخمین اولنمقده‌در . حال بوکه خرستیانلرك النده‌کی قسم آنجق اون بیك لیراده‌سنده بولوندیغی ایچون اسلاملره نسبتله آلتمشده بر قسمنه مالك بولونیورلر دیمکدر . بو رقمك کوچوکلکنی قیده لزوم بیله کورلمز .

املاك وعقاراته کلنجه هر نه قدر ویرکو قیمتلرینه نظراً یاریم میلیون لیرا راده‌سنده

بولوندیغنه ذهاب حاصل اولورسه‌ده بونلرك قیمت حقیقیه‌سی بر ، بر بوچوق میلیون لیرا درجه‌سنده‌در . خرستیانلرك تحت تصرفنده بولونان قسمی ایسه خمسی درجه‌سنده ونهایت ایکی یوز ، ایکی یوز اللی بیك لیرا قیمتنده‌در . بناءً علیه بو خصوصده اسلاملرله خرستیانلر توازن حصوله کتیرمکده‌درلر .

*
* *

طرابلس اسلامیله خرستیانلرینه بویله‌جه عمومی نظرلر عطف ایتدکدن صوکره خرستیانلرك دخی طبقات وحالت اجتماعیه‌لرینی موضوع بحث ایده‌جکز .

اسلاملرده اولدیغی کبی طرابلس خرستیانلرینی اوچ بویوك طبقه‌یه آییره بیلیرز : زنکینلر ، اورته حاللیلر ، فقیرلر .

خرستیان زنکینلری اوچ درت عائله‌دن عبارتدر . بونلرك مجموع ثروتلری اللیشر ، آلتمشر بیك لیرا درجه‌سنده تخمین اولونمقده‌در . بونلرك حیات اجتماعیه وعائله‌ویه‌لری او نسبتده‌کی وحتی دها بویوك مقداردهکی طرابلس متمولانك حیات ومعیشتلرندن پك اوستوندر . وده‌نیله بیلیرکه السنهٔ اجنبیه‌یه اولان آشنالقلری کندیلرینی مدنیته دها فضله تقریب وبندایله‌مشدر .

طرابلسك سویهٔ عمومیهٔ فکریه‌سی بحثنده بر تفصیل بیان ایدیله‌جکی وجهله بو طبقه منسوبینی قادین ، ارکك نوره دوغرو دها فضله خطوه اندار اولدقلری ایچون موقع اجتماعیلری‌ده بالطبع دها متین ومساعد ودها مسعودانه‌در .

خرستیانلرده‌کی اورته حاللیلر کلنجه ، ده‌نیله بیلیرکه همان طرابلس خرستیانلرینك کافه‌سی اورته حاللی‌در . بونلر صنایع مختلفه‌ده ، تجارتده وامثالی خصوصاتده چالیشارق تأمین معیشت ایتمکده‌درلر . بونلرك‌ده علماً اولماسه بیله یاشایشجه‌ینه طرابلسك دیکر اورته حاللیلرندن ایجه‌درلر . بونلرك طرز اکتسابی بر شیوهٔ غربیه اکتساب ایتمك داعیه‌سنده‌در . مع مافیه شرقك سال دیده تأثراتی کندیلرندن مفارقت ایتمه‌مشدر . حتی یافین وقته قدر قادینلری بیله چارشویه (حبره) تعبیر ایتدکلری سیاه اورتولرله چیقارلردی . شیمدی‌یه قدرده بو حاله تصادف اولونیور . رؤسای روحانیه ومعابددینیه‌لرینه اولان مربوطیتلری‌ده پك واسعدر .

بوتون خرستیانلره شامل اولان بو اوصاف عمومیه‌یی خرستیانلرك اوچنجی طبقه‌سنه ، فقیرلرده‌ده تشمیل ایده‌بیلیرز . اساساً خرستیانلرده فقیرلر طبقه‌سی پك محدود وفقیرلرده پك آزدر . بونلر یالکز مارونیلردن بر قاچ کشیدن عبارتدرلر . کوندن کونه بوس بوتون آزالمقده‌درلر .

بو ایضاحاتدن اکلاشیلدیغنه نظراً طرابلس خرستیانلری دخی حیات ومعیشتجه

مضطرب اولمادقلری ایچون کندیلری‌ده آتیلرندن شبهه‌دار کورونمه‌ملیدرلر .

[۲]— اجتماعی رقملر — طرابلسك احوال عمومیهٔ اجتماعیه‌سی حقنده‌کی ایضاحاتمزه خاتمه ویرمزدن اول ألده ایتدیکمز بعض ارقام اجتماعیه‌یی‌ده قید وتذکار ایتمك آرزو ایدییورز . واقعا بو کبی رقملر اوزرینه بنای مقایسه ایله درمیان مطالعات ایتمك ایچون مذکور ارقامك بر قیمت علمیه‌یی حائز اولماسی تعبیر دیکرله صحیح وجامع وسائط ایله الده ایدلمش صحیح وجامع معلوماته مستند بولنماسی وعین زمانده اجتماعی مقایسه‌لرده بولونا بیلمك اوزره مختلف زمانلره شامل اولماسی اقتضا ایدر . حال بوکه شیمدی‌یه قدر تصادف ایتدیکمز اجتماعی رقملرك هان کافه‌سنك بو قضایای مسلمه‌نك برندن ، ایکیسندن وحتی بر چوغندن محروم اولدیغنی کوریيورز . وقایع اجتماعیه‌نك احصاسنی شیمدی‌یه قدر خاطرلرمزه کتیرمه‌مشز . بناءً علیه المزده موجود رقملرك — عدم کفایتنه ونقصان صحتنه قائل اولمقله برابر — بورایه علاوه ایتمه‌یی . ایسته یشمزك ایکی بویوك سائقی واردر :

بری — بوتون نقصانلریله برابر آز ، چوق بر قاچ رقم اجتماعی‌یه کسب اطلاع ایتدیرمك .

دیکری — بو نقصانلرمزی مستقبلده اکمال ایده‌جك حقیقی بر جریان احصائی وجوده کتیرمك وبو واسطه ایله بر زمینه احضار ایلمکدر . والحاصل بری مبدأ ، دیکری غایه‌یی تشکیل ایدن بو ایکی سائقله درکه احصائیات اجتماعیه‌دن آنجق برر نبذه اولابیلن بو رقملری اولدیغی کبی درج ایله‌یورز :

(قتللر وقاتللر) — بو ماده‌لر حقنده ألده ایدیله‌بیلن ایستاتستیقلره نظراً طرابلس وملحقاتنده (۳۳۰) سنه‌سنده (۲۲) ؛ (۳۳۱) ده (۹) ؛ (۳۳۲) سنه‌سنده ایسه (۲۶) قتل وقوعاتی اولمشدر . (۳۳۱) سنه‌سنده‌کی قتللر عددینك یکرمی ایکیدن طقوزه سقوطنی سفر برلکك سنهٔ مذکوره‌ده وجوده کتیردیکی تشوش آنیٔ حیاتیله ایضاح ایده‌بیلیرز . فی الحقیقه بر سنه صوکره بو عددك اسکی حالی آلمسی‌ده بونی کوسترمکده‌در .

قتللرك هانکی سببلرله واقع اولدیغنی ایضاح ایتمك قابل اولامایور . یالکز بو اوچ سنه ظرفنده‌کی (۵۷) وقوعاتدن (۲۶) یسنك عداوت و (۳۱) ینك ایسه اسباب متنوعه‌دن نشأت ایتدیکی بیان اولنمقده‌در . حال بوکه هر ایکی رقم دخی مبهم وابکمدر .

قاتللرك شخصیتلری ایسه بر مقدار تعیین ایدیله‌بیله‌بیلیور . یینه اوچ سنه ظرفنده‌کی (۵۷) قاتلدن (۱۷) یسی بکار (۳۶) یسی متأهل (٤)ی ایسه طول بولنمقده اولدیغی کبی ایش کوجلری اعتباریله (٤۲) یسی زراع ، (۷) یسی عمله و (۸)ی ایسه ارباب صنعتدن‌در . بونلر میانده اوقومق یازمق بیلنلر آنجق (۱۰) بیلمینلر ایسه (٤۷) شخصدر .

(جنایتلر وجنحه‌لر) — طرابلس لواسی داخلنده (۳۳۰) سنه‌سی ظرفنده (۱٤٤) ، (۳۳۱) ده (۱٦۰) ، (۳۳۲) سنه‌سنده ایسه (۱٦٦) جنایت وقوعه کلمشدر . بناءً علیه اوچ سنه ظرفنده جنایتلر عددی عینی نسبتی محافظه ایدییور . بو اعتبارله طرابلس لواسنده همان‌همان کون آشیری جنایت وقوعه کلمکده‌در .

جنحه‌لره کلنجه — (۳۳۰) سنه‌سی ظرفنده (۸۲۳) ؛ (۳۳۱) ده (۹۲۰) ؛ (۳۳۲) ده ایسه (۹۳۷)جنحه وقوعاتی اولمشدر . بونلرك سنه‌دن سنه‌یه تزایدینی معیشتده حصوله‌کلن دارلق مناسبتیله فضله سرقتلرده آرامق اقتضا ایدر . بوحسابه کوره طرابلسده یومی (۲ — ۳) جنحه وقوعاتی ظهور ایدییور . دیکر طرفدن سنوی جنحه وقوعاتی ایله عدد نفوسی آراسنده بر مقایسه یاپیلیرسه بر سنه ظرفنده نفوسك اوتوزده بری جنحه‌یه معروض قالیور دیمکدر .

(ازدواجلر وطلاقلر) — طرابلس مرکزنده بولونان اسلاملردن اصولی دائره‌سنده یعنی محکمهٔ شرعیه‌دن اذننامه استحصالیله عقد نکاح ایلینلر (۳۲۸) سنه‌سنده (۸٤) ؛ (۳۲۹) ده (۱۰۲) ؛ (۳۳۰) ده (۲۹) ؛ (۳۳۱) ده (۱۷) ؛ (۳۳۲) سنه‌سنده ایسه (۱۲) کشیدن عبارتدر . بو ایستاتستیقه نظراً صوك اوچ سنه ظرفنده‌کی ازدواجلر اولکی سنه‌لرك اونده برینه تنزل ایتمشدر . شبهه‌سز بوده کنجلرك عسکرده بولونماسندن نشات ایتمکده‌در .

طلاقلره کلنجه آنجق (۳۳۲) سنه‌سی ظرفنده (۱۹) طلاق وقوعاتی اولمشدر . دیکر سنه‌لرك طلاق وقوعاتی الده ایدیله‌مدیکی ایچون بالطبع بو خصوصده بر فکر درمیانی قابل دکلدر .

(محبوسین) — طرابلسده‌کی حبسخانه‌لرده ارککلردن (۲٦۰) ؛ قادینلردن ایسه (۱۰) محبوس بولونمقده‌در . دها اولکی سنه‌لرك مقدار محبوسینی تعیین اولونامامشدر . بو محبوسلر حبسخانه‌ده ایشسز ، کوجسز بولونمقده‌درلر .

(متأهللر وبکارلر) — نفوس عمومیه‌نك نه قدری متأهل ونه قدری بکار اولدیغنه دائر نه قطعی ونه تخمینی معلوماته دسترس اولونامامشدر . آنجق (۱۵—۲۵) یاشنده بولونانلردن یوزده (٤۰) ینك متأهل ، یوزده (٦۰) ینك ایسه بکار اولدیغی ظن اولونیور .

(عائله‌لر) — بر تخمینه نظراً طرابلس نفوس (۵۰۰۰۰) عائله تشکیل ایتمکده اولوب بونك ربعنك افرادی یدی ویا دها زیاده نفوسدن واوچ ربعی ایسه بو درجه‌دن دون نفوسدن ترکب ایتمکده ایمش .

(تولداته دائر) — یکی دوغان چوجوقلردن بش سنه ظرفنده ایکیز اولمق اوزره

(١٣) ذكور (٥) اناث تولداتى وقوعه كلمشدر .

والدينى معلوم اولمايانلر ايسه بش سنه ظرفنده (١٠) ذكور ؛ (١٥) اناث تولداته تصادف اولونمشدر .

(نفوسه دائر) — طرابلس نفوس عموميه‌سندن تجار ، زراع عمله . . الخ صنوف اجتماعيه‌نك مقدارى حقنده بر معلومات الده ايديله‌مه‌مش ايسه‌ده املاك صاحبلرينك عددى (٢٨٥٠) اولمق اوزره كوسترلمكده‌در . بو اعتبارله نفوس عموميه‌نك اوندر برى اصحاب املاكدن بولونيور .

(ناقص اولانلر) — بر حساب تقريبيه نظراً طرابلسده ديلسز ، صاغر واعمى اولمق اوزره آنجق اونر كشى بولونمقده ايمش .

(طريقت منسوبينى) — تأمين ايدلديكنه نظراً طرابلسده عددلرى كثير مختلف طريقتلر منسوبينى موجوددر . نيته كيم (خلوتيه) طريقتندن (٤٠٠٠ — ٥٠٠٠) كشى ؛ (قادريه) طريقتندن ينه بو مقدار ، (رفاعيه) طريقتندن (١٠٠) ؛ شاذليه‌دن (٣٠-٤٠) ؛ (نقشبنديه) طريقتندن ايسه (١٠ — ١٥) كشى بولونمقده‌در . بو حسابه اعتبار ايدلمك لازم كلورسه همان بوندن طرابلس اركلرينك طريقته منسوب اولديغى نتيجه‌سنى استخراج ايتمك اقتضا ايدر .

[٣] — **اعتيادات اجتماعيه** — طرابلسك اسلام وخرستيان اولمق اوزره تفريق ايتديكمز ايكى بويوك كتلهٔ اجتماعيه‌سنك كنديسنه مخصوص وبربرندن تماميله آيرى اعتيادات وعنعنات اجتماعيه‌لرى وار ايسه‌ده بوتون بو عادتلرك وتعاملرك ، ديكر محللرده متوطن ونيته كيم بيروتده مقيم اسلاملر ايله ، جبل لبنانك قسم شماليسنده وطرابلسه مجاور بولونان خرستيانلرك اوته‌دن برى رعايت ايتمكده بولوندقلرى اصول وطرز معاشرته ومناهج اجتماعيه‌يه قريب واكثريا عينى بولونديغى كورولمكده‌در . اساساً سوريه كلهٔ اسلاميه‌سنك برى مدن وسواحله ، ديكرى ايسه قرايه وداخله ونهايت عشائره عائد اولمق اوزره اوچ بارز نهج اجتماعيسى موجوددر . بناءً عليه بيروتده ، صيداده نه يولده اعتيادلر وتعاملر موجود ايسه بك آز فرقلرله طرابلسده ، لاذقيه‌ده وحتى شامده‌ده عينى عادتلر ونسقلر اجراى احكام ايتمكده‌در . قراى داخليه‌يه كلنجه بونلرده‌ده حال بو مركزده جريان ايتمكده واونلره مخصوص تعاملرده ينه بك آز فرقلرله عمومى بر آداب قرويه جارى اولمقده‌در .

يالكز شو قدريه بيليرزكه سوريه‌ده اسلام اعتياداتنك مدنى اولسون قروى اولسون جمله‌سنده بلدهٔ قديمهٔ دمشقك تأثيرات عميقه‌سى رونما اولمقده‌در . بناءً عليه سوريه اعتيادات

اجتماعيه‌سى ايچون بر منبع ومصدر آراتمق لازم كلسه نهايت (شام) بولونابيليرز . ديكر بلده‌لر ايسه بويوله بويوك كوچوك شعبه‌لردن عبارت قالير .. حتى كويلرك وكوبليلرك اعتياداتى دخى بو آنا خطلرندن ملهم اولوب تصادف ايدلمكده اولان بارز فرقلر ايسه حال بداوتده بولونان عشائرك تعاملات واعتباراتنك تأثيراتيله وجوده كلمشدر . فى الحقيقه سوريه عشائرينك اعتياداتى بوس بوتون اقصاى مدنيه‌نك اصول مرعيه سنه نسبتله يك قطعى آيريلقلر كوسترمكده‌در .

بو ايضاحاتمزى خلاصه ايده‌رك ديه‌بيلرزكه سوريه قطعه‌سنده متوطن اسلاملردن مدنى اولانلرله « شهرليلرله » بدوى اولانلر يعنى « عشيرتلر » بيننده اجتماعى اعتيادلر اعتباريله اساسلى فرقلر موجود ايسه‌ده قرويلرك تعبير ديكرله « كويليلر » ك اعتياداتى بو ايكى كتله بيننده بر حد وصل تشكيل ايتمكده‌در ..

بناءً عليه « طرابلس شام » اسلام اعتيادات اجتماعيه‌سى موضوع بحث اولوركن هر شيدن اول « شام » يا وهيچ اولمازسه « بيروت » عادات وتعاملاتنه وخرستيان اعتياداتنه دخى ينه « بيروت » وبالخاصه « لبنان » عادتلرينه عطف نظر ايتمك ضرورى ارليور . يزبو خصوصده كى مفصل ايضاحاتمزى « بيروت » تدقيقات اجتماعيه‌سنى اجرا ايتديكمز زمانه تعليق ايله شيمديلك يالكز طرابلسده تصادف ايله ديكمز بعض خصوصى نقطه‌لرى قيد ايتمكله اكتفا ايله‌يه جكز :

***

طرابلسده ، طبقات اهالى بيننده ازدواج مسائلندن دولايى حلى ناقابل عائلى تعصبلره ويا زوج وزوجه انتخابى خصوصنده عظيم مشكلپسندلكلره تصادف اولونمامقده‌در . واقعا شيمدى‌يه قدر يالكز افراد عائله‌سيله ازدواجلر اجرا ايدن ايكى ، اوچ عائله موجود وازدواجلر اثنا سنده‌ده طرفنك نسب وموقع اجتماعى اعتباريله بربرلرينك كفوى وهمدرجه‌سى اولماسى بعضلرى عندنده مطلوب ايسه‌ده هرشيدن مقدم طرفينك اصحاب ثروت ويسارى بولونماسى مدار ترجيح اعتبار اولونيو ... بناءً عليه كرك سن وكرك موقع اجتماعى كيفياتى بو منظورك اماى مواجهه سنده اكثريا دوچار اهمال وعقامت اولمقده‌در ..

طرابلسده ازدواج تصورنده بولونانلرك اكثر محللرده اولديغى كبى بوراده‌ده عظيم فداكارلقلره قاتلانارق وارينى ، يوغنى كرك مهر وكرك نكاح وازدواج مراسمى خصوصنده صرف وابذال ايتمه‌سى وبعضاً اوزون سنه‌لر ظرفنده تأديه ايديله‌جك قدر كليتلى بورجلر آلتنه كيرمه‌سى كبى تدبير سز اكلره ومشقتلره دوچار اولديغى واردر .. هرنه قدر اولجه بيان ايدلديكى وجهله آز ، چوق زنكين عائله لرك بويوله اوزون فداكارلقلرده بولونماسى

جهتی شایستهٔ تسامح اولابیلیرسه‌ده رأسی المالی محدود اولانلرك دخی کوره‌نکه قاپیلارق اقتدارلرینك فوقنده مشکلاته کندیلرینی معروض براقمالری شبهه‌سز مدار عفو اولامایا جغی کبی بو کبی صیقینتیلره کرفتار ایدلمه‌لری خصوصی‌ده بوس بوتون قبول ایدیله میه‌جك خطالردن صایلیلر .

فی الحقیقه طرابلسده یالکز مهر مقدارینك بعضاً ایکی ؛ اوچ یوز لیرایی بولدیغنه باقیلیرسه دیکر اجراسی مشروط مراسم ایله اعطاسی ملتزم هدایانك‌ده نه قدر بویوك بریکون تشکیل ایده جکی جزئی بر ملاحظه ایله آکلاشیلیر.. بو خصوصده دها زیاده تنوره‌مدار اولمق اوزره بر مقدار تفصیلات ویرلمه‌سی ضروریدر :

بر کره طرابلسده عقد نکاح مراسمنك قیزك خانه‌سنده اجراسی معتاد ایسه‌ده بو مراسمه مقتضی بعض مشروبات وسائره‌نك ، تعبیر دیکرله قهوه ، شکر وسائره‌نك مع هدایا کوکی طرفندن ارسالی مشروطدر . بوندن ما عدا عقد نکاح کونی ، کوکینك ینه « علامه » نامیله بر نشان یوزوکی ویا خود حلیاتدن بر قطعه کوندرمه‌سی ضروریدر . عقد نکاحی متعاقب اعطاسی مقرر اولان مهر تأدیه اولونور ... بر طرفدن ده قیزك بو مهرله ترتیبات جهازیه‌سی تهیئه ایدیلیر کن ینه مهرك بر ربعی قیمتنده تکرار قیزه هدیه‌لر وبعضاً پاره ارسالی معتاددر .

جهاز اکمال ایدیله‌رك ، ارککك أوینه نقلندن صوکره دخی اوکا مقابل بر نوع جمیله قیلندن اولمق اوزره کوکی طرفندن تکرار قهوه ، شکر ، توتون کبی مکیفات وتفرعاتنك کوندرلمه‌سی لابددر . بونك اوزرینه قیزك أونه « ولیمة العرس » یعنی دوکون اکلنجه‌سی اجرا ایدیلیر . وینه کوکینك حسابنه بر مقدار أکلمدکدن صوکره ، نهایت ارککك أونده سلنطن بر دوکون مراسمی اجرا ایدیلیر . یمکه ، چالغیلره ، هدیه‌لره والحاصل دوکون ترتیباتنه صرف ایدیلن مبالغك حد وحسابی بولونماز ..

دوکون کیجه‌سی ارککی آرقاداشلرندن بری أوینه دعوت ایده رك یاتسونمازینه قادار اوراده قالیر . حتی أوصاحبنك کوکی یه بر « خلعت » اکساسی‌ده اسکیدن معتادایدی .. نماز عقیبنده اوکده موملر ، فانوسلر وبعضاً چالغی طاقمی بولوندیغی حالده حاضر بولونان بوتون احیا واداسی ، کوکی بی أوینه کوتوررلر . یولده قهوه خانه‌لرك اوکندن کچرکن کذر کاهنه بر مقدار قهوه دوکولور؛ اوده بخشیشی فضله‌جه ویرر ونهایت دوکون اونده‌ده پاره‌لر نثار ایدر ..

ایرته‌سی کونی ایسه « صباحیه » نامیله هدیه اولمق اوزره ینه حلیاتدن بر قطعه ویرر وبو صورتله سلسلهٔ صرفیات توالی ایدر ، دورور ...

والحاصل ازدواج ، طرابلسده پك مراسم پرورانه کچدیکی ایچون اکثریا ارککلری

مشکلاته‌سوق ایده‌ر بناءً علیه بو کبی مانعه‌لرك تخفیفی خاصةً آرزو اولونور . عکس تقدیرده قلت ازدواج وتناسل کبی محذورلرك باش کوستره جکی طبیعیدر . یالکز شونی‌ده علاوه ایدهم که بو صعوباتك پك غریب وفقط خیرلی نتیجه‌لر وجوده کتیردیکی‌ده کورلمکده‌در. نیته کیم طرابلس حیات اجتماعیه‌سنده تعدد زوجاته پك آز تصادف ایدلمکده اولدیغی کبی طلاق دخی جالب وقت درجه‌ده آزدر . واقعا زوجاتك عدم تعددنده طرابلس ایچون موضعی دیکر بعض اسباب موجود ایسه‌ده ازدواج مصرفلرینك دخی بو خصوصده بر تأثیری دوقوندیغنی‌ده انکار ایتمه‌ملیدر . طلاقك قلتنی ایسه بر طرفدن طرابلس قادینلرینك زوجلرینه قارشی اولان محویت وضعفلرنده آرامق اقتضا ایدر . دیکر طرفدن مهر مؤجل فضلهٔ یکوننك‌ده بی شبهه زوجلری دوشوندیرمکده بولوندیغنی ونهایت سببسز طلاقلر ایچون بر مانعه تشکیل ایتدیکنی قبول ایلمك ضروریدر .

*
* *

طرابلسده اسلام چوجوقلری بر آز کیچ سنت ایدیلیرلر ؛ اکثریا آلتیدن نهایت اوز یاشنه قدر مرور ایدن مدت ظرفنده طرابلسده مطنطن ختان مراسمنك اجراسی معتاد اولدیغی ایچون خلق عندنده بو مراسم چوجوغی سوسلو آیلره بیندیرمك صورتیله اجرا ایدیلیر . طرابلسك طبقهٔ اغنیاسی مکلف بر ولیمه ترتیبیله اکتفا ایدرلر . بو ولیمه‌ده چالغیلر چالینیر ، اویونلر اویناتیر . والحاصل چوجوغی اکلندیره‌جك وسائله توسل اولونور. بو مراسمه اشتراك ایده‌جك اولانلرك هدیه‌لر کتیرمه‌سی‌ده اصولدندر .

*
* *

وفات مسائلنه کلنجه ، هر نه قدر طرابلسده علما ، مشایخ ایله بویوك عائله‌لرك وقوع وفاتی منازه‌لرده ، شیوهٔ مخصوصه ایله ادا ایدیلن ندالرله اعلان اولونورسه‌ده جنازه‌نك تشییعی بر سکون دیندارانه ایله اجرا ایدیلیر . مع ما فیه متوفا ، اکر اهل طریقتدن ایسه اوزمان مشایخ طریقت طرفندن دف وسائره چالینه‌رق ویاخود یالکز توحید ایله اکتفا ایدیله‌رك جنازه بو صورتله مقبره‌یه ایصال اولونور .

طرابلسده اسلاملره مخصوص اولمق اوزره درت مقبرهٔ عمومیه ایله اون بش خصوصی مدفن موجوددر . مقابر عمومیه‌دن برنجیسی طرابلسك جنوبنده (باب الرمل) ؛ ایکنجیسی شرقده وقلعه جوارنده (الزعیه) ؛ اوچنجیسی جدید محله‌سنده (الشهدا) ؛ دردنجیسی ایسه باب التبانه جوارنده کامهٔ (الغربا) تاملریله معروفدرلر. بونلردن (الشهدا) مقبره‌سی حال حاضرده مسدود بولونمقده‌در . طوائف مسیحیه‌دن هربرینك دخی مملکت خارجنده کندینه مخصوص بر مزارلغی بولوندیغی کبی موسویلرك‌ده بر محل دفنلری موجوددر.

طرابلسده عمومیتله مزارلرك سوسلو وظریف اولمسنه دقت ایدیلیر وحتی طرابلس

مقابر عمومیه‌سنده پك مرتب وقات قات مرمرلرله مزین واطرافی معدنی حاجزلرله قاپالی عائله‌لره مخصوص آیری موقعلر دخی یاپیلیر .

طرابلسده وقوع وفاتی متعاقب اوچ ونهایت یدی کون ظرفنده وقات ایدن شخص نامنه جامعلرده اوکله‌دن ایکندی‌یه واقشام نمازندن یاتسو زمانته قدر قرآن کریم تلاوتی ومتوفانك اقربا واوداسنك مزارینی زیارت ایتمه‌سی الك زیاده اهمیت ویریلن عادتلردن‌در .

شونی‌ده علاوه ایده‌لم که طرابلسده جنازه‌لرك آرقه‌سنده قادینلرك صاچلرینی یولارق وفریاد وفغان ایده‌رك قوشماسی عادتی موجود دکلدر . یالکز قادینلر دخی ایکندی زمانلرنده قبرلری زیارت ایدرلرکه بوکا طرابلس اصطلاحیله (عصریه) نامی ویرلمکده‌در .

٥ — احوال روحیه

[۱] — **مزاج ، اخلاق وطبایع** — اکثریا بیاضه قریب ، آز اسمر بر سیمایه ، سباهدن زیاده الایه متمایل پارلاق کوزلره ، ضعیفجه بر وجوده ، اوزونه باقین متوسط بر قامته مالك اولان طرابلسلیلر مزاجلری اعتباریله ده‌نیله‌بیلیرکه یوزده درت ، بش درجه‌سنده (دموی)یه مقابل یوزده قرق بش عصبی ویوزده اللی ایسه عصبی اولمقله برابر لنفاوی‌در . طرابلسك ، راطب وصولو محیطی بر طرفدن بو مزاج اساسی‌یی احضار ایتمکله برابر دیکر جهتدن ینه طرابلسك هردم متحول اقلیمی ، کوناکون مناظر بدیعه‌سی ، ونهایت سخای طبیعی وفیض حیاتیسی دخی طبایع روحیه‌ده واخلاق وسجایاده پك رنکین ومتموج وصفلر وجوده کتیرمشدر .

فی الحقیقه طرابلسلیلرك او مواج وکریزان اوصاف نفسانیه‌سنی جمع وتقیید ایده‌رك عمومی وشامل بر محصلهٔ معنویه‌یه دسترس اولمق وبو عامل اساسی ایله او متفرع وصفلری ارائه واظهار ایتمك او قدر کوچ وحتی او قادار مستحیلدرکه نتیجه اعتباریله طرابلسك احوال عمومیهٔ روحیه‌سنده بارز بر اطرادسزلغك حکمفرما اولدیغنی قبول ایله‌مك ضروریدر .

بوندن دولایی‌درکه طرابلسلیلره عمیق ودوامکار بر اصرار ویابر عناد اسنادی دوغرو اولامایه‌جغنی کبی کندیلرینی ثابت ومقاوم بر حس منفعتله ویا منفعتپرستلکله ، بر خشونت ویا شدت طبعله ، ممتزج وملتحم کورمك‌ده بالطبع جائز اولاماز . بناءً علیه طرابلسلیلر ، ذوقپرست ونشئه پردر ، شادان ومتفاخر انسانلردر ؛ بونلر بر مولود حرص ومنفعت وبر زادهٔ اغوا وافساد اولمقدن زیاده برر طفل فخر ونشئه‌دلر . حتی بو اوصاف مخصوصه طرابلس عائله‌لرینك عنوان اصالتلرنده دخی بارز وظاهردر .

والحاصل طرابلسك حیات عمومیهٔ روحیه‌سی یالدیزلی وظریف بر کتاب ملونی آکدیر . بو کثیر الصحائف کتاب نادرك هر لوح منقوشی وحتی هر سطر سنجیده‌سی دخی بیجه رموز تنوعله مالیدر . بو اعتباریله‌ده شایستهٔ تلاوت وتقریر اولمق یاراشیر :

هر حالده بو مجموعهٔ روحیه‌نك سرنامهٔ سطوری ، فصیح بر کلمهٔ مؤانست وانسانیتدر . طرابلسلیلردن هر هانکی بر طبقهٔ اجتماعیه‌یه منسوب اولورسه اولسون کیمکله کورشورسه کز کندیکزه مونس ، صوقولغان بولورسکز . یوزی شاطر ومسرور کولومسر . کوزلری ممنونیت ونشئه افهام ایدر بر طرزده پارلار . سزه اوقدر نزاکت ومحویت ابراز ایدرکه کندیسنی درکات تملق وریایه ایندیره جککزدن تورقه‌رق اوندن چکینیرسکز . وسزده اوزمان بلا اختیار مخاطبکزه بکزه‌مك مجبوریتنده بولوندیغکزدن دولایی عادتا درین بر حیرته معروض قالیر سکز . مخاطبکز بوتون طلاقت لسانیه وعصبیت تبلیغیه‌سیله سزی بر طرفدن مسحور ایتمکله برابر دیکر طرفدن الك مستحیل اولان خصوصاتی سزه وعد ایده‌ر ، واحتمالکه قدرت واستطاعتك فوقنده اولدیغنی بیلدیکی حالده بر وهم موفقیت وبر سراب تمایز وتفاخرله هیجانلی ، طلبلر کزه تودیع جسم وجان ایلر .

بر مدت صوکره وضعیتینك مشکل اولدیغنی تقدیر ایدرسه اوزمان ینه اوکولومسه‌ین سیماسیله وینه اوپارلایان کوزلریله حلیم وسلیم کندینی مدافعه یه وسزی اقناعه چالیشیر .. اوزمان سز ، بو صافدلانه وانسیتکارانه محویتلریله مخاطبکزی فضله اوزمه‌مك آرزوسنی دویارسکز ...

مع ما فیه سزك ایچون پك سهولتکار اولان ، پك انیس وپك مجلوب اولان بو شخصیتلرك بعضاً اوقادار غریب ومتناقض بر وضعیتلری ونهایت اوقادار آلودهٔ عناد وتهور بر روحلری اولورکه سزده بوندن شاشیرر ، قالیرسکز .. بویله اولمقله برابر سز اصلا نومید ویامتأثر اولمامالیسکز .. زیرا اونك بو اصرار عنودانه‌سی پك موقت وپك بی اختیاردر . . محقق بیلملیسکزکه مخاطبکز بر مولود حس وبر زادهٔ هوسدر . . . اونك منظومهٔ روحیه‌سنی او دقیقه اداره ایدن محرك حسی یه واقف اولور واونی دیکر بر محوره نقل ایده بیلیرسه کز درحال اوهیجان عظیمدن اثر قالماز . بوتون ممناسیله عصبی اولان بو مخاطبلر کزك بونك ایچوندرکه دائما سزه صادق قالمالری احتمالی واردر ... وینه عینی سببدن دولایی درکه بو دقیقه ده نیکبین کورونن بر روحك بر آز صوکره بدبین اولاجغنی دوشونه‌رك شبهه‌یه ویا عدم امنیته دوشمه کز اقتضا ایتمز . زیرا اوهرشیدن اول سزه تابعدر . . اکر کندیسنی سزه ربط ایده‌میورسه کز هیچ تردد ایتمه ییکزکه قصور مطلقا سزده‌در ..

طرابلسده طنین انداز اولان منور ویا مظلم ایی ویا فنا هانکی بر فکر اولورسه

اولسون مدار انکشاف بولابیلمك ایچون مطلقا دیار حس وتمایلك بر برج لطیفنی ضبط وتملك ایتمش اولماسی لازم کلیر ... واوندن صوکره بو فکر ، آرتیق بر عقیدهٔ ثابته حالنی آلارق ، روحلرك درودیوارنده پرواز ایدر ، دورور ... وبر دیکری دها اوستون باروی هوساته اصعاد ایدنجه یه قدر بو حال دوام أیلر ...

بوندن دولایی درکه ، أك معروف عقیده‌لره وقناعتلره متمسك وحتی متعصب اولانلرك بر مدت صوکره ینه بو خصوصده أك لاقید وأك سرآزاد کورلدکلری واردر .. وینه عینی ابتسام نظرلرنده وسیمالرنده آشنا تموجلر یاپارق اسکیسی کبی بنه پر نشئه داغیلیر ...

شونی‌ده بیان ایتملی بزکه حسلرینك أك صادق وأك مفتون أسیرلری بولونان طرابلسلیلر مناسبت دوشدکجه أك (کمالی Idéal) وأك یوکسك تمایللره ده منجذب اولور وآفاقه سرچکن شاهقه لره شبیه علوی انسانیت نمونه‌لری وعظیم اثرلر دخی وجوده کتیررلر ... نیته کیم ، أك کوچوك فرصتلرله مکرم ، ومسافر پرور اولدقلرینی کوسترمکه موفق اولان طرابلسلیلرك روحاً غنی بعض قیمتدار شخصیتلری واردرکه بونلر یومی ایکی اوچ یوز فقیری بنفسه اطعام ایتمك صورتیله ده اظهار انسانیت ایتدکلری واردر .

طرابلسلیلر بر طرفدن‌ده بعضاً اجتماعی ومدنی کمال نمونه‌لری دخی ابداع ایده‌رلر .. نیته کیم طرابلسده‌کی موقع تجاریلری ، ملی بانقه‌لری ، ریختیم شرکتی .. الخ کبی بعض أثرلری واردرکه ثروت مادیه لرینك مواجهه سنده بر ثروت روحیه‌یه‌ده مالك اولدقلرینی اثبات ایدر .

یا زیقلر اولسون که آنی بر تبدل عواطف بعضاً بو شواهق عالیه یی خاك ایله یکسان ایدر واونك یرنده عظیم برلاقیدی ونسیاندن عبارت واسع ودرین اوچورومللر احداث ایلر ...

والحاصل طرابلسده پك واضح کورولن بو درین عصبیت روحیه وتموج نفسانی سائقه سیله درکه روحلر ، ملون کله بکلر حالنده وهرآن بر ساحه دیکرده پرواز ایدر ، دورور وبعضاً آفاق طبیعیه واعتیادیه‌نك ده فوقنده غریب محیطلره دوغرو کریزان اولور

فی الحقیقه طرابلسده پك باوز بر عقیدهٔ صمیمت وآشنائی وپك غریب بر اسطورهٔ مصافات وموالات واردر . بوراده طرابلسلیلردن بعضیسی اکثریا ، چفت بولونماسنی آرزوایده‌رلر . بو ایکیشر ، ایکیشر کزه‌ن ، یوروین واوطوران انسانلرك یاشلرنده دخی عینی غریب نسبتسزلك دائما نظر دقتی جلب ایده‌ر . وبونلر یکدیکرینه صوقولغانلقلریله ، یابانجیلرك نظرنده بی شبهه بر معما تشکیل ایلرلر ...

خلاصه طرابلسده تصادف ایدیلن بو چفت انسانلردن کوچوکلرك بویوکلردن فضله حائز صلاحیت اولدقلرینی کشف وتعیین ایتمك ایچون فضله بر ذکا ویا بر درایته احتیاج یوقدر .

زیرا بورا ارککلرنده رونما اولان بو فضله صمیمیت ، چوقدن نزاکت ومخالصت درجه‌سنی کچمشدر .

مع ما فیه طرابلسده بعض کیمسه لرده نمایان اولان بو مصافات وموالات رابطه‌لری معین فردلر بیننده اوزون مدتلر دوام ایدر ، دورورمش . بوکا سبب اولمق اوزره‌ده طرابلسلیلردن بوقسمك محافظه کار ، سکونه میال وقناعتکار روحلری ارائه ایدیلیور . بناءً علیه طرابلسلیلر ، تأمین ایتدکلرینه نظراً خلوص وصمیمیتلرندن امین اولدقلری رفیقلرینی ترك ایتمك ایسته مزلر وارتیق اونلرله دائما بولونمق آرزوسنی طاشیرلر ..

والحاصل بوراده کیملرك کیملرله آرقاداشلق ایتدیکی طرابلسك او ملون دفتر خاطراتنده تسجیل اولونور .

خلق آره‌سنده پك معلوم ومتعارف اولدیغی اوزره بو تمایللر اوقدر درین ، وبعضاً اوقدر اساسلی اولورکه بو یولده مالاً پك بویوك فداکارلقلر یاپلدیغی کورولورشیلردن در .

مع ما فیه بوکتله‌لرك خارجده انعکاس ایدن یادی بیله بر چوق یابانجیلرك وحتی طرابلسلیلردن بر چوق دوراندیشلرك یوره کنده پك درین صیزیلر وجوده کتیرر .

خاتمهٔ مقال اولمق اوزره شونی‌ده اشارت ایده بیلیرزکه طرابلسك او ملون کتاب روحیسنده بویله صحیفه‌لرك بولوندیغنی البته خیر خواهان آرزو ایتمزلر بناءً علیه بو صحیفه‌لرك طی وازاله‌سی ایچون طرابلسلیلرك هرشیدن اول بذل مقدرت وصرف فداکاری ایتملری خاصةً تمنی ایدلمك ضروریدر .

[۲] — حالت فکریه — طرابلسك سویهٔ عمومیهٔ فکریه‌سی ودرجهٔ تنوری حقنده بر فکر تام ألده ایده بیلمك ایچون طرابلسلیلرك مختلف طبقات اجتماعیه‌یه منسوب افرادینه آیری آیری نظرلر عطف أیله‌مك ضروریدر ..

فی الحقیقه طرابلسك احوال اجتماعیه‌سنی موضوع بحث ایتدیکمز زمان دخی بیان ایله دیکمز وجهله « اغنیا » نام عمومی ومعروفیله تلخیص ایدیله بیلن برنجی طبقه منسوبیننك هر نه قدر یکی یتیشن بعض اولادی ، کرك بیروت وکرك استانبول وسائر محللر مکتبلرنده بولونارق آرچوق نصیبه دار تعلم وتنور اولمشلر ایسه‌ده یاشی کچکین اولانلرك اکثریا بو اوصافه مالك بولونمادقلرینی اوزون اوزادیه ادعا واثباته چالیشمق اقتضا ایتمز . واقعا بر قسمی اوته بری شیلر کورمشلر ایسه‌ده « کوره‌نك » ك دماغلر ایچون کافی بر جهاز عصری اولامایه جغنی تسلیم ایتمه‌لیدر . با خصوص بعضاً علوم صرفیه وشرعیه ایله‌ده بر مقدار علاقه‌دار اولانلرك دخی بو قدر بر حموله ایله اکتفا ایتمك خصوصندکی نقصانلرینی البته کندیلری درك وتیقن ایلرلر ... والحاصل بو طبقه منسوبیننك اوساط

دیده املاك فكريه‌لری طرابلس ایچون كافی درجه‌ده واردات مثمره تأمین ایده‌مه‌مكده‌در ..

ایكنجی طبقه منسوبینه كلنجه ، بونلرك عددی طرابلس سكنه‌سنك قسم عظیمنی شامل اولمق اعتباریله بویوك بر اكثریت تشكیل ایتمكده بولوندیغی ایچون شیمدی‌یه قدر طرابلسلی اولمق اوزره مختلف درجه لرله متنوع مكتبلرده اكمال تحصیل ایدن كنجلرك دخی بو طبقه منسوبینك اولادی اولدیغنی اشارت ایتمك اقتضا ایدر .. تعلمك هرزمان تنور وجوده كتیره جكنی اعتراف ایله‌مك ضروری ایسه‌ده تعلمك درجاتنه نظرآده تنور خصوصنده حكملر ویرمك انجاب ایدییور . فی الحقیقه طرابلسك مكتبلردن نشأت ایدن كنجلرینك — حساب تقریبی ایله — بر جدول احصائیسنی یاپمق لازم كلیرسه شیمدی‌یه قدر مسلمان خرستیان طرابلسلی اولمق اوزره اوروپا مكتبلرندن « ۹۵ » استانبول وبیروت مكاتب عالیه سندن « ۷۰ » مكاتب تالیه‌دن ایسه « ۳۰۰ » قدر كنج یتشدیكنی قید واشارت ایله‌مك ضروریدر . بوندن ماعدا مكاتب ابتدائیه‌ده اوفاق تفك تحصیل كورمكله اكتفا ان یلری بو صنف میانده تعداد ایتمكدن ایسه طرابلسك اوقوبوب یازانلر لیسته سنه بالاخره ادخال ایتمك دها موافق اوله جغندن شمدیلك بیانندن صرفنظر اولونمشدر .

والحاصل عددی درتیوزی بولان بو طائفهٔ متعلمینك همان كافه‌سی طرابلسك طبقهٔ ثانیه‌سندن بولونمقده‌درلر . اساساً اوچنجی طبقه افرادینك اولادینی تعلیمه كافی بر سعهٔ مالیه‌لری بولونمادیغنی دوشونه‌جك اولورسه‌ق بو خصوصده‌كی مطالعه‌مزده بویوك بر حصهٔ اصابتك موجودیتنه قائل اولابیلیرز .

بویوله‌كی تدقیقاتمزی تعمیق ایله بو منور ویا متعلم كنجلرك مسلمان ویا خرستیان اولدقلرینه نظرآده عددلرینی تفریق ایده‌رك طرابلسی اسلام وخرستیان كتله‌لرینك درجهٔ تنوری حقنده‌ده فائده‌لی بر مقایسه یاپابیلرز :

كرك اسلام وكرك خرستیان منورلرینك بوبابده‌كی ادعا واتفاقلری نظر دقته آلینیرسه، آتیده‌كی جدول تقریبی وجوده كتیریله‌بیلیر .

	اسلام	خرستیان	یكون
اوروپا مكتبلرندن مأذون اولانلر	۱۱	٤	۱۵
تحصیل عالی شعباتنی اكمال ایدنلر	۵۵	۱۵	۷۰
سلطانیدن مأذون اولانلر	۱۰	۵	۱۵
اعدادی درجه‌سنده تحصیل تالی كورنلر	۲۳۰	۷۰	۳۰۰
یكون عمومی			٤۰۰

طرابلس خرستیان نفوسنك اسلاملره نسبتله بشده بری بولوندیغنی دوشونه‌جك وبو جدولی‌ده تدقیق ایده‌جك اولورسه‌ق خرستیانلرده درجهٔ تنورك همان همان اسلاملره معادل وحتی بعض نقطه‌لرده فائق اولدیغنی كوریوز . بناءً علیه طرابلسلیلردن بعضیلرینك اسلاملرك خرستیانلردن فضله منوره مالك اولدیغنی خصوصنده‌كی ادعالری بر آز مبالغه كارانه عدایدلمك ضروریدر . هرحالده نتیجه اولمق اوزره طرابلسك بوجهتدن هرایكی طبقه‌سنده صریح بر توازن بولوندیغنی اعتراف ایلمك دها منطقی بر حركت اولور .

دیكر طرفدن مكتبلردن مأذون اولانلری ذكر ایدركن طرابلس مدرسه‌لرینك دخی اوزون‌سنه لردن بری یتشعد یردیكی طبقهٔ مشایخدن بحث ایده‌جكز . فی الحقیقه طرابلس — شامده‌یك اسكی زمانلردن قالمه ارن ، اون بش قدر مدرسه موجوددر . « سقرقیه » ، « خاتونیه » ، « طواشیه » ، « مدرسة العطار » ، « القرطائیه » ، مدرسه‌لری بو میانده ذكر ایدیله‌بیلیر . حال بوكه زنكین وقفلرله اداره ایدیلن بو قبیل مدرسه‌لرك عددی قدیم زمانلرده چوق فضله ایدی . بر روایته نظراً طرابلس شامده (۳٦٦) قدر مدرسه موجود اولوب بونلرك یك اهمیتلی اوقافی وارایسه‌ده كافه‌سی شونك ، بونك ألنده قالدیغنی ایچون حال حاضرده عامر اولمق اوزره آنجق بش اون عدد مدرسه تقلیدی خراب محللر قالمشدر . دیكرلرندن ایسه بوس بوتون اثره تصادف اولونمامقده‌در . حال بوكه بو اوقاف آراضیدر . یله‌رق استیلا كارلرك ألندن تخلیص ایدلدكدن صوكره ألده ایدلمه‌سی یك طبیعی اولان عظیم بر قارشولقله طرابلس ایچون ایجابات عصریه دخی كوزه‌تیله‌رك علمی ومدنی بر قاچ منتظم مدرسه كشادی قابل اولدیغی كبی ینه بو قارشولقله مكاتب محلیه‌نك‌ده تنویر وتنظیمنه دخی بذل مقدرت ایدیله بیله‌جكی ایچون طرابلس بو صورتده بر قاچ اهمیتلی منبع تنوره‌ده صاحب اولور .

والحاصل مبحوث عنه تمام مدرسه‌لردن طرابلس محیطی آز چوق بعض استفاده‌لر دخی كورمشدر ده‌نیله‌بیلیر . نیته كیم طرابلسده بر كسوهٔ علمیه طاشیانلرك اكثریسی بورالره بر مقدار انتساب ایله‌مشلردر . حتی بو مدرسه‌لرده تعیم ایله‌مشغول وجداً قیمتدار بعض ذوات دخی موجود ایدی . شیمدی‌یه قدر بو مدرسه‌لردن هرسنه ، اون اون بش كشینك اجازت آلدقنه باقیلیرسه بو مدرسه‌لرده تحصیل ایدنلرك عددی دخی هیچ اولمزسه ایكی یوزی متجاوز اولمق لازم كلیر . بونلردن مهم بر قسمی ولایات عثمانیه‌نك اكثر محللرنده قاضیلقله استخدام اولنمقده‌در . بو طبقه میانده منتخب اولمق اوزره اون اون‌بش شریعت عالمنه تصادف ایدیله بیلیركه بونلرك لسان عربیده‌كی درجهٔ اختصاصلری‌ده بالطبع یوكسك اولمق اقتضا ایدر .

شونی‌ده اشارت ایتمه‌لی یزكه موجود مدرسه‌لرك ینه آز چوق اوقومش ویازمش بر كتله

يتشديرمك خصوصنده محسوس بر تأثيرى دوقونمقله برابر مدرسه‌لرده تدرس ايدلمكده بولونان شعبات دروسك يالكز علوم شرعيه‌يه ولسان عربى‌يه منحصر بولونماسى وعلوم حديثه‌يه وفنونه ايه بيكانه قالماسى حسبيله اشبو مدرسه‌لردن نشأت ايدنلرك دخى بالطبع درجهٔ اختصاصلرى داخلنده طرابلسده بر جريان وجوده كتيريره‌رك علوم عصريه‌يه وفنونه قارشو اهمالكار بر وضعيتده برلونمالرى سائقه‌سيله دركه طرابلسده ايجابات عصريه‌نك بحق تنقيد ايده‌جكى نتيجه‌لر حصوله كلمكده‌در .

مع ما فيه بو نتيجه‌لرك تأثيراتى ، بر طرفدن كوندن كونه تزايد ايتمكده اولان رسمى وغير رسمى مكتبلردن يتيشن كنجلرك همتيله وديكر طرفدن طرابلسك ساحلده بولونماسى وبيروته قريب اولماسى حسبيله هر آن ازدياد ايتمكده بولونان كثرت اختلاط سائقه‌سيله وطرابلسليلرك حالت روحيه‌لرنده شرائط طبيعيه وموضعيه‌دن متولد سهولت طبيعيه واخلاقيه تأثير اتيله دوچار تعديل اولمقده‌در .

بناءً عليه طرابلسليلردن تعلم وتنور ايدن كنجلر ، طرابلسه عودت ايتدكلرى زمان واقعا هنوز تنور ايده‌مه‌ين كتله‌يه قارشى غير ممنون بر وضعيتده قالمقده ايسه‌ده بو كتله‌نك بر طرفدن سهولتكار اذواق متنوعه‌سى ، تلون روحيلرى نشئه پرور حياتلرى ديكر طرفدن طرابلسك ثروت بديعيه‌سى وفيض عموميسى طائفهٔ متنورانه تسليلر بخش ايتمكده اولديغى ايچون منورلر هيچ اولمازسه طرابلسدن تباعد ايتمك احتياجلرينى حس ايتمه‌مكده درلر . بحثمزى اكمال ايتمزدن مقدم كرك برنجى طبقه وكرك ايكنجى طبقه منسوبيننده تجارتله اشتغال ايدنلرك نه‌صورتله علمسز وتنورسز فكرلرنجه « موفق » اولمقده اولدقلرينى بر مقدار مطالعه اتمك وبو موفقيتك تنوره بر دليل اولارق كوسترلمه‌سى خصوصنده طرابلسده موجود بعض مدعياتى وناقص قناعتلرى تصحيح واكمال ايلمك ضروريدر .

واقعا طرابلس تاجرلرى‌نك موفق اولدقلرينى قبول ايتسه‌ك بيله بونى بيلكيلرندن زياده معروف ذكا واستعدادلرينه ونظرياتدن فضله تطبيقات عمليه وتجربيه‌لرينه حمل ايتمك دها دوغرودر . زيرا بونلر اولكيلردن نه كورديلرسه — بوتون معناسيله علمى اولمايارق — ادامه‌دن باشقا برشى ياپميورلر . بناءً عليه بو ادامه‌ده بر موفقيتلرى بولونسه بيله تعالى وتكامله دوغرو كشاده بر موفقيت صورتنده تلقى ايدلمك جائز دكلدر . زيرا طرابلس تاجرلرى بو استعداد مخصوصلرينه علمى عاملر دها علاوه ايتسه‌لردى تجارتلرى بحق نصيبه‌دار موفقيت اولوردى . ومحافظه كارانه نتيجه‌لره مقابل ترقى پرور ثمره‌لر الده ايديليردى .

*
* *

طرابلسك حالت فكريه‌سنى بر وجه تفصيل بيان ايدركن طرابلسده اسلام وخرستيان

كتله‌لرندن اوقويوب يازانلرك مقدارينى دخى موضوع بحث ايده‌رك بو خصوصده‌ده بر مقايسه يايمايه چاليشاجغز .

فى الحقيقه طرابلس شامده — بر حساب تخمينى‌يه نظراً — اسلام ارككلرينك يوزده يكرمى بشى ، قادينلرينك ايسه آنجق يوزده بشى اوقويوب يازمق بيليور . بو حسابه كوره طرابلسده ارككلردن (٢٠٠٠ — ٢٥٠٠) قدرى ، قادينلردن ايسه (٥٠٠) قدرى اوقومق يازمق بيليوركه هر ايكى عددك نه‌قدر آز بر يكون تشكيل ايتديكى با خصوص سويهٔ فكريهٔ نسوانك وحالت روحيه‌نك‌ده طرابلسده نه‌قدر زوالى بر حاله بولونديغى جزئى بر ملاحظه ايله آكلاشيلير . ارككلردن ابتدائى تحصيلنى اكمال ايدنلرك ايسه آنجق درت ، بش يوز قدر بر يكون تشكيل ايتديكنه باقيلرسه بو اوقويوب يازان كتله‌نك درجهٔ تعلمى حقنده‌ده بر فكر واضح الده ايدلمش اولور .

خرستيان كتله‌سنه كلنجه . . خرستيان منورلرينك ادعالرينه نظراً خرستيان ارككلرينك يوزده طقسانى يعنى (٢٠٠٠) كشى ، قادينلرينك ايسه يوزده سكسانى يعنى (١٥٠٠) قادين وقيز اوقور يازارمش . حتى بو طائفه نسادن يوزده آلتمش قادار قيزلر واردركه اجنبى قيز مكتبلرندن مأذون ايتمشلر . بو حسابك هر حالده پك مبالغه كارانه اولديغنده شبهه ايتمديز . شو قدر واركه بو يكونك نصفى دخى بر اطرايه محمول اولسه بيله‌ينه نفوس مجموعه نسبتى كوزه تيلمك شرطيله طرابلس خرستيانلرندن اوقويوب يازانلرك عددى اسلاملره نسبتله پك فضله‌در .

باخصوص لسان بحثنده ايلروده درميان ايديله‌جكى وجهله خرستيانلرك السنهٔ اجنبيه‌يه دها زياده متمايل وآشنا بولونمالرى وطرز معيشتلرى ايجابى اولارق بعض قيود اجتماعيه‌يه غير تابعه اولمالرى حسبيله بر طرفدن غربك آثار حديثه سيله علاقه‌دار اولمق وديكر طرفدن آرالرنده موجود كثرت اختلاطدن دولايى تنوره دها مساعد شرائطه مالك بولونمق اعتباريله‌ده اسلاملره نسبتله سويهٔ فكريه‌جه بر مقدار ايلرى بر موقع اشغال ايلمكده‌درلر .

[٣] — **شيخ العمرينك مناقبى** — طرابلسك احوال روحيه تدقيقاتنه بر تتمه اولمق اوزره اوزون سنه‌لردن برى طرابلس خلقنك ديار روحيسنى اشغال ايدن وطرابلس محيطنده اولاً بر قناعت وزمان كچدكجه بر عقيده ونهايت بر عنعنه احداث ايله‌ين (شيخ على العمرى) حقنده بر مقدار اعطاى معلومات اتمك واوندن صوكره‌ده خلق بيننده متعارف اولان مناقبى خصوصنده‌ده نقل وتقرير روايات ايدلمك ضروريدر .

هر شيدن اول ، شونى بيلمك اقتضا ايديوركه سوريه‌ده (شيخ) ده‌نيلديكى زمان

— خلق نظرنده — کسوهٔ علمیه‌ایله عرض وجود ایله‌ین بری خاطره کلیر ؛ بناءً علیه (شیخ) عنوانی ایچون بحق تحصیل کورمش علمادن بولونمسی بر شرط ضروری تشکیل ایتمه‌مکده‌در .

فی الحقیقه شیخ العمری دخی متواتر اولان روایتلره نظراً حیاتنك دم واپسینه قدر امی اولارق قالمش ایسه‌ده بویوك ، کوچوك هر کسه کندینی سودیرمکه موفق اولمش‌در . باخصوص بر طرفدن ارباب صلاحدن بولوندیغی ودیکر طرفدن آز چوق بر صفت قدسیه‌سی اولدیغی خلقجه مظهر قبول اولارق کندیسنه نسبت اولونان بعض حرکات ومناقبنك دخی (کرامت) لر نوعندن اولدیغی قناعتی خلقه ایجه نفوذ ایلمشدر.

تأمین ایتدکلرینه نظراً شیخ العمری ، حیاتنده بر تمثال خیر وانسانیت ایمش . اونك بر ایللك نمونه‌سی اولارق تلقی ایدیلن شخصیتی ، بویوك ، کوچوك طبقات اهالی ومأمورین نزدنده وحتی طوائف غیر مسلمه عندنده دخی پك محترم ومعتبر ایمش .

شیخ العمری حیاتنده دائما اونده اوطورمایی اعتیاد ایتمش بولوندیغی ایچون آیده ، ییلده بر کره چارشویه ایندیکی زمان اسلام ، خرستیان هر کس بوتون رهکذاری امتداد دنجه قوشوب آللرینی اوپرایمش .

باخصوص هر کون یوزلرجه زائرینی طرفندن معروف سجاده‌سی زیرینه وضع ایدیلن اعانه‌لرله یاشامش بولونان شیخ العمری ، معیشتی خصوصنده اصلا صیقینتی چکمه‌مش وحتی فقیرلره قارشو پك سموح داوراندیغی ایچون کندیسنه بخش اولونان او عظیم کتلهٔ عطایایه رغماً حین وفاتنده ذکره شایان متروکاتی ظهور ایتمه‌مش ایمش .

شیخ العمری (۱۳۱۹) سنهٔ مالیه‌سنده وفات ایده‌رك جنازه‌سی ، فقیرانه بر طرزده احضار ایدیلن باب التبانه جوارنده‌کی مقبرینه نقل ایدیلیرکن قادین ، ارکك بوتون طرابلس شام اهالیسی جنازه‌سنی آغلایا ، آغلایا تشییع ایتمشلردی . اولادلرینك روایتنه نظراً شیخ العمری یوزه قریب سنه معمر اولمش ایمش .

والحاصل شیخ العمری ایضاح ایتدکلرینه کوره خیرکار شخصیتیله ، کولومه‌ین سیما سیله ، افعال وحرکاتنده‌کی فوق الطبیعه قدسیتیله ، کرامتلریله طرابلس خلقی ایچون عظیم بر عقیده تشکیل ایتمکده‌در . طرابلسلیلردن هر کیمکه کوروشورسه‌کز سزه مطلقا شیخك نامحدود مناقبنه دائر اعطای معلومات ایتدکدن صوکره بوتون قناعت وجدانیه سیله دیرکه:

— شیخ العمری‌نك اونا محدود کرامتلریله بر (ولی) اولدیغنه قانعم وبو صورتله اعتقاد ایده‌رم .

باخصوص بو عقیده‌یه صاحب متعدد افراددن مرکب بر مجلسده بولونوکز ، اوزمان عظیم بر طوفان مناقب مواجهه‌سنده بولونورسکز . شیخ العمری‌یه دائر بی نهایه بر

سلسلهٔ منقول وروایات باشلار. وانسانی حیرتدن حیرته سوق ایدن بو مشهودات ومسموعات ایله پك بارز بر حالت روحیه‌یه شاهد اولدیغکزی تقدیر ایلرسکز .

تصادف ، بزی بر کون ، بویله مناقب پرست وعنعنه پرور بر مجلسده بولوندیردی . بالطبع شیخ العمری حقنده موجود مسموعات ومشهوداتك کافه‌سی اورته‌یه آتیلمش ایدی . بری دییوردی که :

— بر کون شیخ العمری بر آرابه‌یه راکباً طرابلس حکومت قوناغنك اوکنه کلمش ایدی . کندیسنی کورن بر ایکی پولیس لاجل العظیم الندن طوتوب آرابه‌دن ایندیرمك ایسته‌دیلر . شیخ ایسه : — چکیکز ، ایسته دیککز قدر چکیکز . دینجه ، اونلر وار قوتیله تجربه ایتدیلر . فقط یرندن قیمیلدامایه بیله موفق اولامادیلر .

دیکر بری ادعا ایدییوردی :

— شیخ العمری امی ایدی. فقط آرزو ایتدیکی زمان الله علی العاده بر چوب پارچه‌سی آلیر . ولعابنه باطیره‌رق سیم سیاه بر مرکبه باطیرلمش بر قلم ایمش کبی اونکله معنالی یازیلر یازاردی .

طائفهٔ مسیحیه‌دن بری دخی بو روایتی نقل ایتمش ایدی :

— بر کون بر رفیقم بو حکایه‌یی اکلاتدی : «شیخ العمری ایله برلکده کیدییورلرمش . بریرده اوطوروب استراحت ایتمشلر . او اثناده کندیلرینه برر فنجان قهوه کتیرمشلر . شیخ ورفیقی ایچمکه باشلامش . بیترمه‌دن اول شیخ فنجانی رفیقنه ویره‌رك :

— شوندن آلوب ایچسه‌ك آ . دیمش اوده ایچمش . قهوه فنجاننك سراپا بر رائحه عنبرله مالامال اولدیغنی کورمش .»

دیکر بری :

— بکا شیخ العمرینك ایکی حکایه‌سنی اکلاتدیلر . بر دورلو اونوتامیورم . سزه‌ده نقل ایده‌یم .

مقدمه‌سیله بر وجه آتی ادارهٔ کلام ایدییوردی :

— شیخ العمری یولده کیدرکن طانیدیغی بر ذاته تصادف ایتمش ونره‌یه کیتدیکنی سؤال ایلمش . اوده او اقشام بریره مدعو بولوندیغی جوابنی ویرمش . بونك اوزرینه صاقین آلاتورقه ساعت آلتیدن صوکره‌یه قالما . دیمش ویورومش. شیخ العمری یولنه دوام ایدرکن کندینه «سکاغیبتده بولوناجق اولانك صاقالی یانسون» و «جناب حق بر سیوری سینکی اطعام ایچون بعضاً بر دوه‌یی‌ده اولدیرر» جمله‌لرینی سویلدیکنی ایشیتمشلر . فی الحقیقه او ذات او اقشام شیخ العمری‌نك سوزینی دیکله‌یه‌رك وقت معینده اوینه کلمش، یاریم ساعت صوکره وفات ایتمش. صوکره آکلامشلرکه شیخ العمری بوسوزیله

قرآن کریمده مذکور « اولولریکزی غیبت ایتمه‌یکز » مألنده‌کی آیت کریمه‌یه اشارت وایکنجی جمله ایله‌ده بو معنای مقصودی ضمناً ایضاح ایده‌رك آدمجغزك وفات ایده‌جکنی اولدن خبر ویرمش ایمش.

برده برکون شیخ العمری یی بر خسته‌یه اوقومق اوزره چاغیرمشلر .. خسته یاتاغندن قالقامایه‌جق درجه‌ده آغیر ایمش ..شیخ خسته‌نك أوینه کیرنجه‌اوراده بولونانلره « بکابر قیصراق باغشلارسه کز خسته کزی ایلشدیریرم » دینجه راضی اولمشلر . . بونك اوزرینه قیصراقلرك بولوندیغی محلده قوتلی برسس ایشیتمشلر ،قوشوب باقمشلر که قیصراقلردن برى چاتلامش . بو وقعه‌یی متعاقب خسته تمامیله ایلشه‌رك آیاغه قالقمش .. »

مجلسده حاضر بولونانلردن دیکر برى ایسه شیخ العمری‌یه نسبت اولونان مناقبی خلاصه ایده‌رك دییوردی که :

— شیخك باشیلجه مناقبی بارداغی ، حوضه باطیروب طولدیرمق صورتیله شربت ایچیرمه‌سی ، والنه برچوپ آلوب ویاخود برکاغد پارچاسنی بوکوب لعابنه باطیردقدن صوکره اونکله کوزی آغریانی ایی ایتمه‌سی واك مهمی ایسه برچوپ پارچاسی ایله بر قوبونی کسوب یوزمه‌سی‌در ..

شیخ العمری حقنده درمیان ایدیلن بورواینلر طرابلسده کتلهٔ خلق طرفندن هرکون دفعه لرجه تکرار ایدلمکده‌در ..

والحاصل بو وامثالی منقبه لریله شیخ العمری عقیده‌سی طرابلسده اوقادار درین درکه پك بارز بر حالت روحیه تشکیل ایدن بو ما بعد الطبیعی روایات حقنده درمیان فکر ایتمك اساسا زائد اولدیغی ایچون بو نقولك یالکز تحریر وتثبیتیله اکتفا اولنمشدر ...

٦ — طرابلسك احوال صحیه‌سی

[۱] — **وضعیت صحیه** — اولجه بیان ایدلدیکی اوزره طرابلس شام قصبه‌سی ، سوریه ساحلنك دیکر بلده‌لری کبی معتدل ولطیف بر اقلیمه مالك ایسه‌ده دائماً نهر صوییله اسقا ایدلمکده بولونان واسع باغچه‌لر ایله‌ده محاط بولونماسی حسبیله رطوبت موقعیه‌سی دوچار ازدیاد اولمقده وبو اعتبارله ، بیروتدن دها راطب ودها آغیر بر هوایه مالك اولدیغی قبول ایدلمکده‌در .. اطبای محلیه‌نك بیاننه نظراً درجهٔ حرارتی ، یازین سانتیغراد ۳۳٫۳۰ درجه‌یی تجاوز ایتمه‌ریکی کبی قیشین آنجق یدی درجه‌یه تنزل ایتدیکی واقع اولدیغندن حرارت وسطیه‌سی یازین ۲۸/۲۷ درجه وقیشین ایسه ۱۵/۱٤ درجه تلقی ایدلمك ضروریدر .

طرابلس شامك خطوط داخلیه سنی ایضاح ایدرکن بیان ایتدیکمز وجهله قصبه‌نك

طرز قدیم اوزره انشا ایدیلن اولری بربرینه متصل اولارق بنا ایدلدیکی کبی سوقاقلر دخی غایتله‌دار واکثر محللر ایسه کمرلرله اورتولو بولوندیغندن بو کبی اولر وسوقاقلر بالطبع کرك کونشدن وکرك جریان هوادن محروم بولونمقده درلر . مع ما فیه یکیدن کشاد ایدیلن یوللر کنیش وانشا اولونان بنالر ایسه — تل وقبه طرفلرنده اولدیغی کبی — هوادار وکونش کورر بر حالده بولونیور ...

طرابلس شامك صویی ایسه ینه اولجه ذکر ایتدیکمز اوزره (رشعین) نامنده‌کی بویوك منبعدن آیرلمقده‌در . رشعین صویی خواص خارجیه‌سنه ، یعنی براق وتمیز ولذتلی اولمسنه نظراً شربه صالح کورونیور ایسه‌ده منبعدن مملکته قدر مجراسی آچیق اولدیغی کبی جبل لبنانك بر قاچ قریه سندن مرور ایتمکده بولوندیغندن منبعدن اوزاقلا شدقجه بولانیق وملوث بر حال اکتساب ایله مکده‌در .. بوندن دولایی درکه صوابله انتقال ایدن قوله‌را کبی امراض ساریه‌نك طرابلسده ازدیاد وانتشاری خصوصنده بوصویك پك مؤثر بر واسطه تشکیل ایتمکده بولوندیغی شبهه سزدر . باخصوص شهره داخل اولدقدن صوکره بوصوییس صولرك ولغملرك مجرالرینه پك قریب بر حالده واکثریا غیر محفوظ بر صورتده جریان ایتمکده بولوندیغی ایچون کوناکون ترشحات وافساداته دوچار اولمقده‌در .. بناءً علیه طرابلس شامك هردورلو امراضدن محافظه‌سی مطلوب ایسه بوصویك منبعدن اعتباراً محفوظ ده‌میر بورولر داخلنده تأمین اجراسی ضروریدر ..

طرابلسك وضعیت صحیه سنی اکلاتیرکن اکثریت خلقك معنای صحته واقف بولونماد-قلرینی بوراده اشارت ایتمك اقتضا ایدر..واقعا طرابلسلیلرك اولری داخلنده نظافت نسبیه لریله معروف ایسه‌لرده وضعیت ظاهریه‌نك تأمین صحته کافی بولونمادیغی پك طبیعیدر . باخصوص طرابلس ایکنجی طبقهٔ اجتماعیه‌سنه منسوب بویوك بر قسم اهالی ایله اوچنجی طبقه منسوبینی عمومیتله درین بر جهالتده پویان اولدقلرندن امراضدن توقی خصوصنده پك صریح بر تقیدسز لکده بولونمقده‌درلر . بوندن ما عدا طرابلس بر طرفدن باغچه‌لرنده مبذولاً یتشمکده بولونان بعض سبزه ومیوه‌لرك پیشر لمکسزین اکلی خصوصنده‌کی اعتیاد ودیکر طرفدن‌ده طرابلس باغچه‌لری داخلنده کوچوجك باطاقلقلر حائنده موجود دائمی صو بیریکینتیلری ، طرابلسده صحت عمومیه‌یی اکثریا تهدید ایده‌جك عوامل ارائه ایتمکده‌درلر .

[۲] — **امراض للعیه وعارضیه** — طرابلسده موضعی واعتیادی اولمق اوزره موجود خسته‌لقلر میانده اك کثیر الوقوع اولانی (مالاریا) در . فی الحقیقه طرابلسده هیچ برأو یوقدرکه ساکنلرندن برى ، ایکیسی سنوی بر قاچ دفعه مالاریایه طوتولمش اولماسون .

خسته‌لغك بو قدر عمومی وشامل اولماسی خصوصنده بر طرفدن طرابلسی احاطه ایدن باغچه لرده‌کی اوفاق باطاقلقلرك ودیکر طرفدن طرابلسك یاز موسمنده یومی‌بش اون دیزانته‌ری بر دخلی اولیور. اطبای محلیه‌نك بیاننه نظراً مالاریا بوراده یاز موسمنك صوکلرینه دوغرو وخاصةً صوك بهار موسمنده‌پك حاد بر شکل آلیورمش. وهر نه قدر بو خسته‌لق وفیات بر اقیور ایسه‌ده مالاریا مصابینده‌اکثریا بر فقر الدم وبعضاً ده کبد وطحال خسته لقلری رونما اولیورمش.

مالاریا مصابینی ایچون بر ایستاتستیق یاپمق لازم کلیرسه یومی اون بش، یکرمی رقمنی مبالغه‌لی کورمه‌مك اقتضا ایدر. با خصوص سنه‌ده بر قاچ دفعه بو خسته‌لغه طوتولانلرك بولوندیغی دوشونیله‌جك اولورسه طرابلسك بو عمومی مرضدن تخلیصی خصوصنده اتخاذ تدابیرك درجهٔ لزومی تظاهر ایلر.

طرابلسده، مالاریادن صوکره کمیت اعتباریله یوکسك بر درجه‌ده بولونان خسته‌لقلردن بری‌ده (دیزانته‌ری) در. بر طبیب طرابلسده یاز موسمنده یومی‌بش اون دیزانته‌ری مصابنه تصادف ایدر. بعضاً مصابلر عددینك یومی اوتوز، قرق قدر تزاید ایتدیکی کورولیور. دیزانته‌ری‌نك دخی بوقدر عمومی اولمسنده بر طرفدن اوستی آچیق بولونان صویك دخلی بولوندیغی کبی دیکر طرفدن طرابلسلیلرك پیشمه‌مش بعض میوه وسبزه‌لری اکل ایتمه‌سی خصوصنده‌کی انهماکلرینك تأثیری بولونمقده‌در. دیزانته‌ری طرابلسده ایچه تخریبات یاپیور. رسمی ایستاتستیقلره نظراً (*) صوك (۱۳۳۲) سنه‌سی ظرفنده دیزانته‌ریدن (۲۵۲) وفیات وقوعه کلمشدر. وفیات عددینك بو قدر عظیم اولدیغنه باقیلیرسه مصابینك نه قدر بویوك بر کمیتده بولونه‌جغی واضح بر صورتده اکلاشیلیر. حتی (۱۳۳۳) سنه‌سنك ایلك درت آیی ظرفنده، یعنی هنوز موسم صیفك حلولندن اولکی زمان ظرفنده بیله دیزانته‌ریدن (۲۳) وفیات وقوعه کلمشدر. بناءً علیه طرابلسی بو مرضدن تخلیص ایده‌جك تدابیرك‌ده سرعتله دوشونله‌سی ضروریدر.

دیزانته‌ریدن صوکره طرابلسده بو مرتبه‌یه یاقین متعمم بلدی خسته‌لقلردن بری‌ده «فیه‌ور تیفوئید» در. بو خسته‌لغك‌ده واسطهٔ سرایتی ینه صو اولیور. ویکون وفیات‌ده دخی دیزانته‌ری وفیاتنه معادل بولونیور.

فضله راطب بر بلده اولماسندن دولایی طرابلسده بر طرفدن «ذات الرئه» ودیکر جهتدن «روماتیزمه» وقوعاتنه آز چوق تصادف ایدلمکده‌در. ورم ایسه بوندن سکزاون

(*) طرابلس صحیه ایستاتستیقلرندن آنجق (۱۳۳۲) سنه‌سی ایله (۱۳۳۳) سنه سنك ایلك درت آینه دائر اولان وفیات جدوللرندن باشقا بر شیئه‌دسترس اولق قابل اولامامشدر.

سنه اول چوقدی وسنوی اللی آلتمش قدر وفیات براقیوردی. حال بوکه صوك زمانلرده اهالینك امور صحیه‌یه اولان انقیاد نسبیسی اثری اولارق بو وخیم خسته‌لغك پك زیاده آزالدیغی کورولیور. نته‌کیم صحیه ایستاتستیقنه نظراً طرابلسده ۱۳۳۲ سنه‌سنده سل الرئه‌دن (۲۸) قدر وفات وقوعه کلمشدر (۱۳۳۳) سنه‌سنك ایلك درت آینده ایسه ورمدن آنجق بر کیشی وفات ایتمشدر.

مع ما فیه کلیه وقلب ومعده، خسته‌لقلری شایان حیرت درجه‌ده فضله‌در. ینه عینی جدول احصائی‌یه نظراً (۱۳۳۲) سنه‌سی ظرفنده امراض قلبیه‌دن (۵٦)، امراض کلیه‌ویه‌دن ایسه (٤۸) وامراض معدویه‌دن (۷٦)؛ (۱۳۳۳) سنه‌سنك ایلك درت آیی ظرفنده برنجیسندن (۸)، ایکنجیسندن (۲) اوچنجیسندن ایسه (٤۱) وفات وقوعه کلمشدر.

طرابلسده موجود امراضی موضوع بحث ایده‌رکن «اویوز» و«فرنکی» خسته‌لقلرینی دخی اونوتمامق لازم کلیر. فی الحقیقه اویوز صوك زمانلرده ایچه فضله لشمش وبا خصوص طبقات اجتماعیه‌نك کافه‌سنه صوقولمایه باشلامشدر. بر تخمینه نظراً طرابلسده ایکی اوچ یوزقدر اویوز مصابی وارایمش.

فرنکی ایسه بوکا نسبتله بر قاچ مثلی در ده‌نیله‌بیلیر. بوندن اون اون بش سنه اول شایان ذکر اولمایان بو خسته‌لق مع الاسف صوك زمانلرده اوقدر زیاده لشمشدرکه شایان اعتبار بر تخمینه نظراً طرابلس نفوس موجوده‌سنك همان همان اوتوزده بری بو خسته‌لغه دوچار اولمشدر. امراض زهرویه‌دن بولونان دیکر خسته‌لقلر دخی موجود ایسه‌ده بالطبع دائ الافرنج قدر بر یکونه بالغ اولمایور. برده طرابلسك احوال روحیه‌سی بحثنده ایضاحنه چالیشدیغم بر مرض واردرکه اطبای محلیه‌نك بیاننه نظراً یوزده اللی، آلتمش درجه‌سنده متعمم بولونیور. مع ما فیه سندن سنه‌یه بو یکونك آز المقده اولدیغی مع الممنونیه مشاهده ایدلمکده‌ایمش.

*

طرابلسده صوك سنه‌لر ظرفنده اجرای تخریبات ایله‌ین عارضی خسته‌لقلره کلنجه خاصة «تیفوس» ایله «قوله‌را»یی ذکر ایتمکلکمز لازمدر.

تیفوس صوك (۱۳۳۲) سنه‌سی ظرفنده مصابلردن یوزده سکزه‌قدر (۱۳۳۳) سنه‌سنده ایسه آنجق یوزده اوچ درت درجه‌سنده وفیات ایقاع ایلمشدر. بو وفیاتك مجموع یکونی ایسه کچن سنه (۵۷) بوسنه‌نك ایلك درت آیی ظرفنده (٥٤) کیشی در. یاز موسمنده بو خسته‌لق تمامیله کسیلمش ایدی.

(قوله‌را) خسته‌لغی سنین اخیره‌ده پك عظیم تخریبات یاپمادی ده‌نیله‌بیلیر. زیرا

طرابلسك وضعیت صحیه‌سی ایجابی اولارق بو خسته‌لغك دها زیاده ایقاع تهلکه ایتمه‌سندن قورقولیوردی . حتی بوندن اون اون بش سنده مقدم قوله‌را بر دفعه طرابلسی زیارت ایتمشدی . یومی اللیدن یوزه قدر وفیات وقوعه کلیوردی . حال بوکه صوك (۱۳۳۲) سنه‌سی ظرفنده‌کی بوتون قوله‌را وفیاتی (٦٥) کشیدن عبارت ایمش . مصابین ایسه بونك یکرمی مثلی تلاقی ایدلمك اقتضا ایدییور . (۱۳۳۳) سنه‌سنك ایلك درت آینده ایسه قوله‌را وقوعاتی ظهور ایتمه‌مشدر .

عارضی خسته‌لقلردن بحث ایدرکن سؤ تغذیدن تعبیر دیکرله آجلقدن وفات ایدنلری‌ده ذکر ایتمك اقتضا ایدر . ینه رسمی ایستاتستیقلره نظراً (۱۳۳۲) سنه‌سی ظرفنده (۲٤۰) کشی وفات ایله‌مشدر . حال بوکه (۱۳۳۳) سنه‌سنك ثلث اولنده ایسه وفیات عددینك پك زیاده آرتدیغی و (۲۸۸) ی بولدیغی کورولیور . بو حال دوام ایدرسه برسنه ظرفنده طرابلس نفوسنك یکرمیده برینك دوچار وفات اولماسی ملحوظدر .

اساساً بحث ایدیلن اسبابدن دولایی وقوعه کلن وفیاته شیخوختدن ، چیچك ، امراض تنفسیه ، دماغیه وسائره‌دن متولد وفیاتی علاوه ایدرسه‌ك (۱۳۳۲) سنه‌سی ظرفنده (۱٤٥٤) قدر و (۱۳۳۳) سنه سنك ثلث اولنده (۱٥٤۳) قدر وفات وقوعه‌کلدیکنی کورویورز . حال حاضرده طرابلس کنجلرینك عسکرده بولندیغی دخی دوشونور وبو طرابلس وفیاتنك باقی قالانلردن اولدیغنی تأمل ایده‌جك اولورسه‌ق جدول وفیاتك‌نه قدر شایان نظر اولدیغی تسلیم ایدیلیر . با خصوص تولداتك پك آز اولدیغی بوصیره‌لرده احتمال‌که طرابلس صوك ایکی اوچ سنه ظرفنده نفوس موجوده سنك ربعنی ولا اقل خمسنی غائب ایتمشدرکه بو یکونك قاباریقلنی درین بر امعان نظره احتیاج کوسترمکده‌در .

[۳] — **تشکیلات صحیه** — بو جدول امراض ووفیاته مقابل طرابلسده موجود تشکیلات صحیه یکونی ناکافی بولمق ضروریدر . زیرا بری اسکله‌ده ودیکری ایسه طرابلسده بولونمق اوزره یالکز ایکی رسمی بلدیه طبیبی موجوددر . حربك اعلانندن بری اطبای خصوصیه‌ده آنجق بش آلتی دوقتور بولونمقده ایمش . حال بوکه قبل الحرب امراضك دها آز بولوندیغی صره‌لرده یکرمی ، اوتوز طبیب بارینديران طرابلس ایچون بوعدد بالطبع شیمدیکی حالده پك آز کورولویور .

با خصوص معنای صحته لا یقیله واقف اولمایان بو کتلهٔ اهالیی تدابیر اضطراریه‌یه معروض طوتمق ضرورتی بدیدار اولدیغی ایچون طرابلسده فضله مقدارده تجرید خانه‌لر ، خسته‌خانه‌لر بولندیرمق اقتضا ایدر . واقعا عذریه بناسی موقت بر بلدیه خسته‌خانه‌سی اتخاذ ایتملش وحتی تیفوسه طوتولانلردن بر قسمی تجرید ایدلمش ایسه‌ده بو قادار تدابیرك

عدم کفایتی پك ظاهردر .

صوك سنه‌لر ظرفنده طرابلسك أك دلربا بر موقعنده انشاسنه ابتدار ایدیله‌رك بوکره موفقیتیله اکمال ایدیلن و (عزمی بك خسته‌خانه‌سی) نامنی حائز بولونان‌الی یاناقلق بلدیه خسته‌خانه‌سی ایسه دارلغنه رغماً پك عظیم بر احتیاجی قسماً تطمین ایتمك اعتباریله جداً قیمتدار بر اثردر . بوکبی حیاتبخش آثار خیریه‌نك تکثری شبهه سز مملکتك صحت عمومیه‌سی نامنه اك زیاده حصولی آرزو ایدیلن غایه لردندر .

طرابلسك ینه لطیف بر موقعنده انشا ایدلمش اولان خصوصی (بیسار خسته‌خانه‌سی) ایسه بر جراحی خسته‌خانه‌سی‌در . وقتیله بوراده یکرمی اوتوزخسته بولونوردی . شیمدی بوتون موجودی ایکی اوچ خسته‌دن عبارتدر .

خاتمهٔ مقال اولمق اوزره طرابلسده موجود بش آلتی واسکله‌ده کی ایکی اوچ اجزاخانه‌یی وطرابلسده بولونان آشی مأمورینی دخی ذکر ایده‌جك واولجه بیان ایتدیکمز وجهله بو تشکیلاتك پك ظاهر اولان نقصانته وسائط لازمهٔ صحیه‌نك ده فقدانی علاوه ایلیه‌جك اولورسه‌ق طرابلسك حالت عمومیهٔ صحیه سنده‌نه قادار عظیم بر انقلابه احتیاج کورلدیکنی وبوکا انتظار ایدلمکده بولوندیغنی ایضاح ایتمش اولورز .

۷ — لسان ، ادبیات وصنایع نفیسه

[۱] — **لسان** — طرابلسك مختلف طبقات وطوائف اجتماعیه‌سی آراسنده عمومی اولان لسان شبهه‌سز خلق عربجه‌سی‌در . مع ما فیه بو لهجهٔ عربیه دخی بوراده آیری خصوصیتلر ارائه ایتمکده‌در . طرابلسك خرستیان اهالیسی هرنه قادار بو خصوصیتلری تمامیله ابراز ایده میورلر ایسه‌ده اسلاملر وبا خصوص اوچنجی طبقهٔ اجتماعیه منسوبینی بو اوصاف ممیزه‌یی هردم کوستریيورلر .

اساساً طرابلس ، بیروت ایله شام بیننده متموج وصفلر اظهار ایده‌ن بر بلده اولدیغی ایچون شیوه اعتباریله ، سوریه‌نك بو ایکی مرکز مهمی آراسنده بر موقع اشغال ایله مکده‌در . فی الحقیقه طرابلس لسانی ، بیرونك کلماتی تثقیل خصوصنده‌کی اعتیاد تکلمیسی ایله شامك تخفیف الفاظ صورتیله نمایان اولان نسق افاده‌سی میانده بر حد وصل حالنده بولوندیغی ایچون درکه کاه بوکا وکاه دیکرینه تمایللر ویعضاً ده تباعدلر ارائه ایتدیکی‌ده واقعدر . نیته کیم بومیانده اولمق اوزره طرابلس لهجه‌سنی بیروت شیوه سندن آییران بعض بارز فرقلری ذکر ایده‌جك اولورسه‌ق بورا لهجهٔ عمومیهٔ سی حقنده بر مقدار اعطای معلومات ایله‌مش اولورز .

اولا — بيروتليلرك حروف وكلماتى تثقيل ايده‌رك افاده‌يه آغير بر آهنك تلفظ اعاره ايتمه لرينه مقابل طرابلسليلر الفاظى تخفيف ايده‌رلر .

ثانياً — بيروتليلرك اكثريا حروف صوتيه‌يى تطويل ايتمه لرينه مقابله طرابلسليلر بو كبى حرفلرى قصر ايده‌رلر .

ثالثاً — بيروتليلرك كلمه‌لر آراسنى فصل وتفريق ايده‌رك اكثريا (ئه ، ئه) طرزنده استفهاملر ايرادينه مقابل طرابلسليلر كلماتى وصل ايدر وبوكبى استفهاملر استعمالندن صرفنظر ايلرلر .

رابعاً — بيروتليلرك (أ) حرفنى (يا) يه ويا خود كسره يه تقريب واماله ايتمه لرينه مقابل طرابلسليلر عينى حرفى (وٌ) ، ياقتيلاشديررلر . ومثلا (نار) كلمه‌سنى (نور) صورتنده ادا ايلرلر .

خامساً — طرابلسليلر عموميتله (ق) حرفنى (ئ) حالنده تلفظ ايلرلر .

والحاصل طرابلس عربجه‌سى بوتون بو خصوصيتلرينه رغماً قابا بر لهجه تلقى ايدلمز . بالعكس بو لهجه ديكر سوريه شيوه‌لرى ميانده مونس وسامعه نواز عدا ايديله بيلير .

باخصوص طرابلسده اولجه ذكر ايدلديكى وبر مدت صوكره‌ده بر تفصيل بيان ايديله جكى وجهله پك واضح بر استعداد صنعتكارانه موجود بولونديغى ايچون طرابلسليلر لسانلرينى حدود فصاحته تقريب خصوصنده اظهار تهالك ايلرلر . بوندن دولايى دركه فصيح عربجه‌يه واقف بوزه قريب ذاته تصادف اولونور . طبقهٔ منوره منسوبينك همان اكثرى دخى بو خصوصده آز چوق اظهار وقوف وموفقيت ايتمكده‌درلر . هر حالده لسان فصيحه قارشى نمايان اولان بو تمايلك حصولنده طرابلس مدرسه‌لرينك بويوك بر خدمتى بولونديغنى تسليم ايتمك ضروريدر .

بو بابده مكاتب رسميه‌نك‌ده تأثير محسوسنى انكار ايتمه‌ملى‌يز ؛ باخصوص تورجه‌نك طرابلسده ، ديكر محللردن فضله ، معروفيتى بى‌شبهه مكاتب مذكوره‌يه مديوندر . هر نه قادار طرابلسده متوطن درت ، بش بيك خرستياندن آنجق ايكى اوچ كشى تورك لسانته آشنا ايسه‌ده عثمانلى تورجه‌سى اسلاملر بيننده آز چوق معروف ومتعمددر . بونك سببنى قولايلقله ايضاح ايده‌بيلرز . اوته‌دن‌برى اسلاملر ، چوجوقلرينى تعليم وتربيه ايتمك اوزره طوائف مسيحيه‌نك خصوصى مكتبلرينه ويا خود طرابلسده موجود مكاتب اجنبيه‌يه توديع ايتمك طريقنى تعقيب والتزام ايتمه‌يور ورسمى مكتبلره رغبت ايله‌يورلر . بو تأثير ايله دركه طرابلس اسلاملرينك مكاتب تاليه وعالى‌وأذونلرندن ما عدا موجود درت ، بش يوز راده‌سنده‌كى ابتدائى مكتبلر مأذه‌ه دخى بر مقدار تورجه قونوشمقده‌درلر .

بوكا مقابل طوائف مسيحيه ايسه چوجوقلرينى رسمى مكتبلردن ما عدا هر نوع مكتبلرده بولونديرمقده اولدقلرى ايچون فرانسزجه وانكليزجه آرالرنده پك زياده تعمم ايتمشدر ده‌نيله‌بيلير . فى الحقيقه منور خرستيانلرك ادعالرينه نظراً خرستيان اركلكلرندن اوقويوب يازمق بيلنلرك يوزده يتمش بشى فرانسزجه‌يه ويوزده يكرمى بشى ايسه انكليزجه‌يه ، طائفه‌نسانك ايسه يوزده يتمش بشى انكليزجه‌يه يوزده يكرمى بشى ايسه فرانسزجه‌يه واقفدرلر . بوحساب مبالغه كارانه كورلمديكى تقديرده خرستيان اركلكلرندن (١٥٠٠) كشى فرانسزجه ، (٥٠٠) كشى انكليزجه ؛ قادينلردن وقيزلردن ايسه (١١٢٥) نفس انكليزجه و (٣٧٥) نفس فرانسزجه تكلم ايديبور ديمكدر . هرحالده بو حساب تقريبى بزه فره‌رلرله سورلرك فرانسزجه‌يى وپروتستان ميسيونرلرينك انكليزجه‌يى طرابلسده طوائف مسيحيه ميانده تعميم ايتمك خصوصنده‌كى درجهٔ نفوذلرينى كوستره‌ديكى ايچون جالب دقت اولمق اقتضا ايده‌ر .

*
* *

[٢] — **ادبيات وصنايع نفيسه** — طرابلسك خريطهٔ لسانيه‌سنى مختصر خطلرله وبويله‌جه تخطيط ايتدكدن صوكره ثروت صنعتكارانه سنه نقل كلام ولوحهٔ ادبيه‌سنى بر مقدار ترسيم ايله‌مك آرزوسنده بولونيورز :

فى الحقيقه ، هردورلو بدايع طبيعيه‌يه مظهر اولان طرابلسك ذوقپرور ومحاسن‌پرست اهاليسى دها كوچوك ياشلرندن برى استعداد مخصوص صنعتكارانه‌لرينى اظهار ايتمكده‌درلر ؛ شيمدى يه قدر هر مناسبتدن بالاستفاده تكرار ايتديكمز وجهله كوناكون اذواق ايله ربوده اولان طرابلس ساكنلرى ايچون نكهت حدائق ويا حرير مهتاب نه قدر عظيم بر ثروت حياتيه ايسه ، نيرنك موسيقى ويافسون اشعار دخى اوقدر محتشم برقيمت بديعيه‌يى حائزدر . بناءً عليه طبيعتك بخش ايتديكى عطايانى وفيره مواجهه‌سنده طرابلسليلر اصوات وكلماتدن منسوج بر ديار صنعت ابداع ايتمك ايسترلر . بونك ايچوندركه شعر وموسيقى طرابلسده سحار وجاذب تجليلريله حار كوكللر ايچون قيمتدار ايكى مصدر سنوحات تلقى ايدلمكده‌در . ديكر نفيس صنعتلرك دخى آز چوق محسوس بر فيضه مالك اولمق استعدادنده بولوندقلرينى اشارت ايتمك ضروريدر . شونى‌ده اعتراف ايتملى‌يزكه طرابلسليلرك تشييدينه موفق اولدقلرى شاهقهٔ ادبيه مواجهه‌سنده ديكر نفيس صنعتلر ذى سكون فيقالرى آكديررلر ؛ اوقدركه بو بيابان نفائسده دست طبيعت أكثبهٔ بدايع وجوده كتيرسه بيله بونلرى برر آبدهٔ صنعت تلقى ايتمك قابل اولاماز .

خلاصه ، شعر طرابلسده بوتون مناطق روحيه‌يى استيلا ايتمشدر ده‌نيله‌بيلير ؛ واقعا

خلقك ذوق ادبيلرى تكامل ايده‌مديكى ايچون كرك بيروت وكرك شام صحنه‌لرنده‌ده قولته سيمالردن دويولان شرقيلرى تكرار ايتمك صورتيله كرفتار تسامح اولدقلرى كورولیور ايسه‌ده بو خطايى عمومى عد ايتمنيدر . ايلروده (بيروت) شهرى تبعاتنده درميان ايده جكمز وجهله سوريه‌ده وباخصوص ساحل بلده‌لريله بويوجك مركزلرده ديلدن ديله دولاشان شرقيلر [*] خرستيان ويهودى رقاصه‌لرينه ياراشير بر طرزده ترتيب ايدلمش بولوندقلرى كبى معنى ، ذوق وهيجان بديعى اعتباريله‌ده هردورلو قيمتدن آزاده اولدقلرى ايچون بونلرى نه سوريه‌نك بدايع طبيعيه‌سى ايچون بر معكس ونه‌ده سوريه‌لى بر روحدن نبعان ايتمش بر نمونهٔ بداعت تلقى ايله‌مك جائز دكلدر .

استانبولك قديم قانطولرينى اكديران ، ورقصلره مترافق اولارق اكثريا ادا ايديلن بو شرقيلرك ذوق سليمى نه‌درجه‌يه‌قدر تخريش ايتدكلرينى اوزون اوزادى‌يه ايضاحدن شيمدى‌لك صرفنظر ايتمكله برابر شوقدر جق ديه بيليرزكه بو كبى پارچالر خلقك آنجق سويهٔ اذواقنى ارائه ايتمك اعتباريله وانامى بر مشعره اولمق حيثيتله جالب دقتدرلر .

الحاصل كثيف بر طبقه ايچون بر سرمايهٔ ذوق وطرب تشكيل ايده‌بيلن بو نوع ده‌قولته شرقيلرله اكتفا ايتمش اولسه يدى بى شبهه طرابلس محيطى نصيبه دار شعر وصنعت اولامازدى . حال بوكه طرابلسده محاسن شعريه‌نك بحق صادق پرستشكارلرى واردركه اصيل ونجيب هيجانلرينى كمالى بر نزاهت لسانيه ايله افاده ايتمك موفقيتنى احراز ايتمك ايسته دكلرى ايچون شايان نظردرلر . بويوله وجوده كلن آثاره قارشى طرابلسده آز چوق منور اولان طبقهٔ اجتماعيه‌نك درين بر محبت بسله ديكنى اعتراف ايتمك لازمدر .

اساساً طرابلسك بر قاچ يوز سنه‌نك ماضىٔ ادبيلرى تتبع ايديله‌جك اولورسه شعرله علاقه دار اولانلرك وشاعرلرك هپ طبقهٔ علميه منسوبينندن بولوندقلرى كورولور . زمانك أمواج كتمانى آرا سنده اسملرى غائب اولان ذواتدن صرفنظرله (ابن المنير الطرابلسى)دن وبشنجى قرن هجرى شاعرلرندن باشلايارق اون ايكنجى عصر هجرى شاعرلرندن بولونان (يوسف افندى الذوق) ه ونهايت عصر اخير شعراسندن (شيخ عبد الغنى افندى الرافعى) يه ، (شيخ حسين افندى الجسر) ه وحتى حال حياتده بولونان شعرايه وارنجه‌يه قدر همان كافه‌سى بيان ايتديكمز وجهله علمى ذواتدن بولونمقده درلر .

بوتون بو ذواتك مدرسه تحصيلى كوره‌رك بعضيلرينك دخى عصرينك فحول علماسندن اعتبار ايدلمش اولدقلرينى دوشونورسه‌ك آثار ادبيه لرينك نه كبى اوصاف مميزه‌يه مالك

---

[*] بو شرقيلره عائد تتبعات (بيروت ولايتى) أثرينك ايلروده نشر ايديله‌جك اوچنجى جلدنده بر تفصيل ذكر ايديله‌جكدر .

بولونديغنى أك جزئى بر ملاحظه ايله تعيين وتقدير ايتمش اولورز . بو خصوصده مدار توضيح اولمق اوزره مرحوم (شيخ حسين افندى الجسر) ك تاليفكرده‌سى بولونان (البدر التمام فى مولد خير الانام) نام اثر منظومى ارائه وموضوعنى تحليل واظهار ايتمك كفايت ايدر .

فى الحقيقه طرابلسك أك مشهور علما سندن بولونان بو ذات ك (١٣١٥) تاريخنده نشر ايتديكى مذكور اثر ، اسمندن دخى اكلاشيلاجغى وجهله مولدنبوينك نظماً افاده سندن عبارت بولونمقله برابر درين بر انقياد وبر هيجان دينينك مولودى اولمق اعتباريله شعر نقطهٔ نظرندن حائز قيمت بولنمق اقتضا ايدر .

اساساً شعرده موضوع نه‌قدر معلوم وعمومى برشى اولورسه اولسون طرز تبليغنده‌كى موفقيتك كنديسنه امارهٔ تمايز ايده‌جكى طبيعى‌در ؛ باخصوص بو كبى فكرى موضوعلرك تبليغنده موفقيت استحصالى ايچون موضوعك تازه وحار حسلرله ترفيق ايدلمسى ضروريدر . بناءً عليه بو ايكى نقطهٔ نظره كوره أثرى تدقيق ايده‌جك اولورسه‌ق (شيخ حسين افندى الجسر) ك بو خصوصده‌كى موفقيتنى تسليم ايده‌بيليرز . زيرا ،

حمداً لمن بعث النبى رحيما
بالمؤمنين وزاده تكريما
أنشاه من اصل زها تفخيما
وانار فيه الكائنات عموما
صلوا عليه وسلموا تسليما

مصراعلريله باشلايان ومخمس طرزنده اداايديلن بو أثر نهايتنه قدر هپ بو سهولت تبليغه‌يه مالك بولونيور شاعر « پيغمبرى » مؤمنينه ارسال ايده‌رك اونكله بالعموم كائناتى تنوير ايدين جناب حقه حمد » ايدكدن صوكره « رسول اللهه صلات وسلام » لزومنى نه ساده بر لسان ايله افاده ايليور .

خصوصيله ، يوز اللى قطعه‌دن عبارت اولان بو منظومه‌نه قدر جانلى حسلرك زادهٔ هيجانى بولونويور ؟ نيته كيم ولادت رسالتپناهى اثناسنده ، والدهٔ پيغمبرينك مشهوداتنى آكلاتيركن :

ورأت كأن جناح طير أبيضا
مسح الفؤاد لها بمس مرتضى

« حضرت آمنه ، بياض برقوش قانادى كبى برشى كورمشدى ، بوقاناد ، مونس

بر تماسله قلبنی صیغامشدی (*)

مصراعلریله بدأ ایله‌ین قسملرده جداً موفق اولمشدر . شاعر ، قارئی حضرت آمنه‌نك حملرینه مطلع ایدرکن بوتون بر حیات ماضیه‌یی رحیق لذیذیله ، نخل آسا قادینلریله ، اللرنده کوموش ابریقلر بولوندیغی حالده پیغمبرك قدومنی بکله‌ین ملائکه صفلریله ، یاقوتدن وزمرددن قانادلره مالك قوشلریله‌نه ممتاز یاشاتیور ؟ .

ولادت سنیه ذن صوکره :

اهلاً بشمس الکائنات وبدرها
اهلاً ببهجتها وغرة فجرها
أهلاً بحکمتها ونقطة سرها
اهلاً بختم المرسلین عموما . .

دیه‌رك قدوم رسالتپنا هی‌یی تسعیدایلر کن پیغمبرمزك «کائناتك شمس وبدری وخلاصه حکمت اساسیه‌سی» اولدیغنی نه واضح بر قناعت دینیه ایله درمیان ایدییور ، .

والحاصل بیك اوچ یوز سنه‌دن بری نا محدود شاعرلر طرفندن یازلمش اولماسی اعتباریله آز بر هیجان تأمین ایتمه‌سی محتمل بولونان بویله فکری بر موضوعه بر حرارت حسیه بخش ایتمکه موفق اولدیغی ایچوندرکه کرك طرابلسده وکرك دیکر محللرده (شیخ حسین افندی الجسر) ك بو اثری بویوك بر محبتله تلاوت وتکرار ایدلمکده‌در .

شاعر ، مولدك اثنای تلاوتنده انشاد جیلر طرفندن ادا ایدلمك اوزره اشبو اثرینه «اغنیه»یه مشابه وتعبیری وجهله (قدود) نامی تحتنده بعض کوچوك منظومه‌لر دخی علاوه ایلمشدر .

بو اوفاق پارچالر میانده جداً شایان نظر اولانلری واردر . نیته کیم آل نبی‌یه خطاباً :

اضأتم شموساً بافق الحجاز
وفیکم انارت قلوب العباد
هداکم دعانا لخیر المجاز
ففزنا جمیعاً ونلنا المراد
الیکم شکونا صروف الزمان
وجور الرزایا وظلم الطغام
وفیکم رجونا بلوغ الامان

(* شیخ الجسرك بیتی ، تورك شاعرلرندن سلیمان جلبی بك آتیده کی مصراعلرینی خاطره کتیرییور :
کلدی برآی قوش قانادیله ر ان — آرقه‌می صیغادی قوتله همان . (مولد نبوی) دن .

ونیل الامانی بدار السلام
فیا آل طه اغیثوا اندخیل
ومنوا بوصل شفاء القلوب
بجاه التهامی العظیم الجلیل
شفیع البرایا بیوم الکروب ... (*)

صورتنده یازدیغی مصراعلر کرك آهنك وکرك مضمون اعتباریله وشعر نقطهٔ نظرندن دیکرلرینه حائز رجحان‌در .

مرحومك بو بحث ایله‌دیکمز پارچالرندن ما عداغیر مطبوع بعض اشعاری بولوندیغی بیان ایدلمکده‌اولدیغی ایچون بو اثرلر تدقیق ایدلمه‌دن بالطبع مطالعه درمیانی جائز ده‌کیل ایسه‌ده دیکر آثارینه قیاساً اونلرده دخی درین بر تأثر دینی بولوندیغنی تکرار اشارت ایله‌مك ضروریدر . اساساً شیخ حسین افندی الجسرده سجیهٔ شعریه‌دن زیاده اوصاف متمایزهٔ دینیه وعلمیه حکمفرمادر . ومرحومك شخصیتنه معادل ویا قریب اوصافه مالك بولونان طرابلس علماسنك آثار شعریه سنده‌دخی اکثریا بو کبی خصوصیتلر تظاهر ایلمکده‌در

حال حیاتده بولونان شاعرلره کلنجه ؛ بونلر میانده اك ذی شهرت بولونان (عبد الحمید افندی الرافعی)دن بحث‌ایده جکز .

عبد الحمید افندی الرافعی (۱۲۷۸) تاریخنده طرابلسده تولد ایلمشدر . پدری طرابلسك معروف علما وشعرا سندن عبد الغنی افندی الرافعی‌در . نسبی حضرت عمر الفاروقه منتهی‌در . دها کوچوك یاشلرنده شیخ حسین افندی الجسردن درس کورکن استادینك نظر دقتنی جلب ایتمش ایدی . زیرا عبد الحمید افندی الرافعی یکرمی اوتوز بیتلك بر منظومه‌یی بر ایکی اوقوییشده حفظه مقتدر اولیور وحافظه سنك قوتی وذکاسنك پارلاقلغنی اثبات ایدییوردی . اساساً بیاز ایتدیکمز وجهله شاعر بر پدردن دوغان عبد الحمید افندینك شعره اولان استعداد عرقیسنی بر طرفدن طرابلس شام محیطنك کوزه‌للتکی تنمیه ایدیور ودیکر طرفدن کرك باباسنك وکرك شیخ الجسرك ارشادات ادیبانه‌لری دخی انکشاف ایتدیرییوردی . طرابلسده درت ، بش سنه دوام ایدن بر مدرسه تحصیلی عبد الحمید افندینك شخصیتنی علوم شرعیه ولسانیه ایله‌ده ربوده ایتمش ایدی . بونی

(*) البدر التمام فی خیر الانام ص: ٤١ ، ترجمه‌سی : « حجاز افقلرنده کونشلر یاقارق عباد اللهك کوکللرینی تنویر ایتدیکز ؛ ارائه ایتدیککز طریق هدایته سلوك ایتدیکمز ایچون جمله مز دنیاده فوز ونجاته مظهر اولدق ؛ دار سلامده‌ده نائل مرام اولمق امیدیله سزه زمانك کرم وسردندن وظلم وجورندن بحث ایده‌رك شکایتلرده بولونیورز ،
ای آل نبی ؛ پیغمبر حقیچون سزه بو صورتله دخیل اولانه امداد ایدیکز ، »

متعاقب مصره عزیمت ایتدی وجامع الازهرده دخی اوچ درت سنه ظرفنده اکمال تحصیل ایده‌رك طرابلسه عودت ایلمش ایدی . مصر محیطی دخی سجیهٔ شعریه‌سنی ومزیت علمیه سنی کرکی کبی نمالندیر مش ایدی .

طرابلسه عودتنی متعاقب بعض خدمات عدلیه‌ده بولوندقدن صوکره (۱۳۱۵) تاریخنده استانبوله عزیمت ایلدی و (مدح السید الرفاعی) نامنده‌کی اثرینی یازارق خاقان سابقك مقربینندن بولونان شیخ ابو الهدایه اتحاف ایله‌دی وبونك اوزرینه بر قائممقاملغه تعیین اولونه‌رق سوریه محیطنه عودت ایلدی. سوریه‌ده عجلون ، ناصره وحصن قضالرنده بولوندقدن صوکره تقاعده سوق ایدلمشدر .

عبد الحمید افندی بولوندیغی بالعموم مأموریتلرده ذکا ودرایتنی اظهار ایتمش ایدی ایسه‌ده سجیه شاعرانه‌سی شخصیتنه پك زیاده حاکم بولونیوردی . قائممقام اولدقدن صوکره هرنه قدر کسوهٔ علمیه‌سنی ترك ایتدی ایسه‌ده اوصاف علمیه‌سنه دائما صادق قالمش در . کندیسی خلوق ومتدین بر ذات اولدیغی کبی فضل وعرفانیله‌ده جداً تمایز ایلمشدر . شونی تکرار ایتمه‌لی یزکه عبد الحمید افندی الرافعی هرشیدن اول بر شاعردر . منتسبین ادب عندنده (شاعر الفیحاء) نامیله معروف اولان بو ذات بی شبهه عصر اخیرك أك قیمتدار سوریه شاعریدر . دور سابقده‌اثر لرینی آنجق ابوالهدانك وساطتیله نشره موفق اولان عبد الحمید افندی حریتك اعلانندن صوکره شعرلرینی مختلف مجموعه لرده نشر ایتدیزمکه باشلامشدر . شاعر بو متفرق اثرلرینی ایکنجی بر دیوان حالنده اولمق اوزره هنوز جمع ایده‌مه مشدر .

ابو الهدایه اتحاف ایلدیکی مذکور دیوانك بعض قسملرنده با خصوص کریزکاهلرنده بوتون رقت شاعرانه‌سنی کوسترمش ایدی . مع ما فیه أك کزیده اثرلری مصرده‌منتشر (الزهور) مجموعه‌سنده مندرج بولونمقده‌در. بو میانده اولمق اوزره (المشیب) منظومه سنی ذکر ایده بیلیرز :

یا شیب عجلت علی لمتی
ظلماً فیا ابن النور ما اظلمك
بدلت بالکافور مسکی وما
اضواه فی عینی و ما اعتمك

مصراعلریله باشلایان وشاعرك وقتندن اول اختیار اولارق صاچلرینك وصاقالنك آغاردیغندن دولایی بر فریاد شکایتنی احتوا أیله‌ین بو اثر رقت افاده ونزاهت خیالیه‌سنی اظهاره کافیدر .

عبد الحمید افندی بو مصراعلرنده «أی شیب ، ای زادهٔ نور سن نه ظالمسك ؟ .

نه چابوق مسکمی کافور ایله تبدیل ایلدك » دیه‌رك خطاب ایدرکن نه ظریف استعاره‌لر . له نه درین بر هیجانی تبلیغ ایله‌یور ؛ با خصوص بر آز صوکره :

من یقبل الفاضح فی ساتر
فهات لیلای وخذ مریمك

یعنی « اسراری کتم ایده‌نی ترك ایده‌رك سری فاش ایله‌یه‌نی کیمسه قبول ایتمز . « لیلا » می ویرده « مریم » کی آل . . . »

دیه فریاد ایدرکن یوکوچوك ایکی مصراعده نه جانلی خیاللرینی یاشاتمغه موفق اولمشدر . اثرك صوکنده ایسه :

یا رب ما طال زمان الصبی
کانه طیف سری وانهمك
وهکذا الایام تطوی بنا
سبحانك اللهم ما اعظمك
رضیت یا ربی بما ترتضی
فلا تخیب مذنباً یممك
وانت یا شیبی خذ بی الی التی
قوی عسی الرحمن ان یرحمك . . .

« یا ربی ، کنجلك زمانی نه چابوق کچدی ؟ بر طیف کبی آچیلمسیله قاپانمه‌سی بر اولدی . کونلر دخی بویله‌جه چار چابوق مرور ایدییور . ای اللهم‌سن نه بویوکسك ؟ سنك رضا کوستردیکك خصوصاته بن ده راضی ا لدم . سکا صیغینان بر مذنبی رد ایلمه . وسن ده ای اخیار لغم بنی زهد وتقوایه ایصال ایتکه جناب حق بلکه عفو ایلر . . . » دییور .

بوراده تمایلات دینیه ، شاعری دیار فکری‌یه نقل ایلمکله برابر ذروهٔ شاعریتدن اسقاط ایتمه‌مکده‌در . عبد الحمید افندینك ینه (الزهور) ده منتشر و :

سلوها لماذا غیر السقم حالها
تری شغفت حبا والا فمالها

مطلعیله باشلایان (دعاء الحبیب) منظومه‌سی دخی شایان قید وتذکار در . شاعر معشوقه سی ایچون :

« صوروکز ! اضطراب نه دن حالنی تبدیل ایتدی . عجبا عشقه می کرفتار اولدی . دکل ایسه نه سی وار ؟ . . »

ديدكدن صوكره محبوبه‌يه قارشى دويديغى اك ايجه واك نزيه حسلرينى وخياللرينى ادا ايليور و

وكم غربة قاسيت من اجل حبها
اجوب الفيافى سهلها وجبالها
ولولا الهوى ما هام فى الكون واحد
ولا فارقت اسد العرين دحالها

« اونك عشقيله نه غربتلره قاتلاندم بيانسه كز . فيفالرى قطع ايتدم وداغلرى آشدم . اكر عشق اولماسه ايدى دنياده كيمسه ياشامازدى . حتى آرسلانلرده آشيانلرينى ترك ايتمزلردى . . . »

ديبور . بو منظومه‌ده شاعر يوتون هيجان غرامنى اك رقيق ومونس بر لسان ايله افاده‌يه موفق اولمشدر ، ده‌نيله‌بيلير . عبد الحميد افنديك ينه مذكور مجموعه‌ده تصادف ايديلن و

اصلى سقمى من العيون السقيمه
وانحنائى من القدود القويمه

مطلعيله باشلايان (سجن الهوى) يعنى «محبس عشق» منظومه‌سى ايله مصرك اك بويوك شاعرى (احمد شوقى) يه خطاباً يازديغى :

حلق فكرى فى سماء الخيال
وساح فى سوح المعانى وجال . . .

مبدأنده‌كى (الى شاعر الامير) منظومه‌سى‌ده جداً نفيس اثرلرندن صايىلير
عبد الحميد افندى الرافعى نك اثرلرينى موضوع بحث ايده‌رك كوچوك بر منظومه‌سنى ذكر ايتمه‌دن كچه‌مه‌يه جكم . شاعر ديكر طرابلس شامليلر كبى ايكى قاش اورته سنده بولونان بن (خال) دن متحسس اولارق آتيده‌كى منظومه‌يى ترنم ايديور :

الخال

قلت لخال بين حاجبيها
انت الذى تلعب بالسيفين
فقال لا لكننى عنبرة
تمد من دخانها قوسين
اصون بالبخور حسن وجهها
خوفاً عليه من سهام العين . . .

« ايكى قاشى اورته سنده بولونان (بن) ينه ديدم كه‌سن ايكى قيليجله اونمورسك . او

جواب ويردى : خاير بن بر عنبره (بخوردان) يم كه دوماندن ايكى قوس اوزاتيورم . ونظر چارپماسون ديه‌رك بخور ايله يوزينك كوزللكلنى صيانت ايله‌يورم . . . »

بو منظومه قيليجله اوينامق عادتى ، بخوردانى ، نظر چارپمايى تذكار ايتديرمك اعتباريله تام برشرق شعرى نمونه‌سى تشكيل ايده‌بيلير .

والحاصل عبد الحميد افنديك همان عموم اثرلرنده‌كى اوصاف مميزه رقت وانسيتدر ، ده‌نيله‌بيلير . طرابلس بويكانه شاعريله نه قدر افتخار ايتسه لايقدر . فى الحقيقه شاعرك اثرلرى كرك طرابلسده وكرك سائر اقطار وامصارده بويوك بر محبتله تعقيب ايدلمكده‌در .

عبد الحميد افنديك منسوب اولديغى (رافعى) عائله‌سى ينجه شاعرلر يتشديرمشدر . حتى ينه عين عائله‌نك مصره هجرت ايتمش برشعبه‌سندن بولونان وعبد الرزاق افندى الرافعى‌نك صلبندن (١٢٩٨) تاريخنده مصرده (بهيتم) قريه‌سنده تولد ايدن مصطفى افندى صادق الرافعى دخى مصرك اك بنام شاعرلرندن صايىلمقده‌در . مومى اليهك (ديوان الرافعى) نامىله معروف اوچ جلدلك ديوان اشعارى ايله (نظرات) ى مشهوردر (*) .

*
* *

شيمدى‌يه قدر طرابلس شام ادبياتى حقنده درميان ايتديكمز خلاصه‌دن دخى اكلاشيله جغى وجهله بوكوزه‌ل محيط كركى كبى ادبياتدن نصيبنى آلمش‌در . حتى هوز پك كنج بر قاچ شاعرى دها واردركه مستقبل كنديلرندن ايجه موفقيتلر بكله‌مكده‌در . بناءً عليه طرابلسده ادبياتك آتيسى حقنده نيكبين اولمق ضرورى ايسه‌ده مع الاسف موسيقى بو درجه‌ده انكشافلر وجوده كتيرمه‌مشدر .

هرنه قدر قادين ، اركك طرابلسليلرك همان ياريسى (عود) لرينك صداى زمزمه سازينه وبر قسمى پيانولريك فرياد ولوله كارينه مفتون وكندى سسلرينك شعشعهٔ آهنكنه مديون ايسه لرده بو خصوصده ابداعات صنعتكارانه‌ده بولوندقلرينى كوستره‌جك بر دليله تصادف ايديله‌مه مشدر . موسيقى كبى رقص دخى پك ابتدائى وتقليدى بر حالده قالمشدر . ديكر صنايع نفيسه ايسه بوس بوتون بر خواب عميقه دالمشدر . حال بوكه طرابلسليلر محيطك رنكلرينى فورچه لرينه‌ده اعاره ايده بيلسه لردى نه شاه اثرلر وجوده كتيره بيلير لردى . ومتباقى صنعتلره كلنجه اونلردن هيكلسازى ويا معمارى بى آرامق بيلمم كه نه حقله قابل اولابيلير ؛ بو خصوصده التزام سكوت وقناعت ايلەمك ألبته بزم ايچون دها سالم بر حركت اولور .

(*) شعراء العصر — محمد صبرى

٨ — حركت علميه وحيات طباعت

[١] — حركت علميه — طرابلسده نه درجه‌يه قدر بر (حركت علميه) موجود اولديغنى تعيين وتلخيص ايده بيلمك ايچون بر طرفدن مصدر علم اولان مؤسساته وديكر طرفدن وجوده كلن آثاره ، خلاصه مادى ومعنوى مشهود بولونان نتايجه عطف دقت ايله‌مك ضروريدر .

حركت علميه‌نك أك قوى عاملرندن اولان مؤسسات علميه حقنده اولجه معلومات لازمه ويرلمشدى . بويولده‌كى ايضاحاتمزى اجمال ايده‌جك اولورسه‌ق ايكى اساسه دسترس اولورز :

١ — مدرسه‌لر . ٢ — مكتبلر .

مدرسه‌لرك اوته‌دن‌برى طرابلسده بر حركت تدريسيه وجوده كتيرديكى بداهت درجه‌سنده معلوم بر كيفيت ايسه‌ده بو حركتك ماهيتنى دخى تعيين ايتمك اقتضا ايدر . اولجه بيان ايدلديكى وجهله بوكبى مدرسه‌لرده آنجق علوم شرعيه ولغويه تدريساتيله اشتغال ايدلمش بولونديغى ايچون مبحوث عنه حركتك تفسير ، حديث ، فقه وعلم كلام وامثالى شرعيات زمره‌سنده ومعروف تعبيرلريله — لغت ، صرف ، نحو ، بديع ، بيان وامثالى لغويات واه‌بيات شعبه‌لرنده نمايان اولماسى يك طبيعى ايدى .

اساساً طرابلس مدرسه‌لرندن يتيشه‌رك بالآخره تدريساتده بولونمق ويا اثرلر تأليف ايتمك صورتيله آز چوق بر حركت علميه وجوده كتيرمكه موفق اولانلردن همان اكثرينك تحصيللرينى مصرده جامع الازهرده اكمال ايدنلردن بولونديغى دوشونيله‌جك اولورسه شرعيات وادبيات وادبلرنده حصوله كلن بو حركتده عامل اصلينك دخى مصر مدرسه‌لرى اولديغى حقيقتى كسب توضح ايده‌ر .

شونى‌ده اشارت ايتملى‌يزكه بويولده تجلى ايدن بر حركتك انتباه توليد ايتديكنى بلا تأمل ادعا ايتمك نيتنده بولونماديغمز ايچون بر طرفدن زمانى تدقيق وديكر جهتدن مذكور مدرسه‌لرده روح اساسى‌يى تشكيل ايله‌ين علومى مطالعه ايتمكلكمز ايجاب ايدر .

ترقيات علميه وفلسفيه‌نك أوج كماله دوغرو خطوه انداز صعود اولديغى عصر اخيره وارنجه‌يه قدر مرور ايدن زمانلرده اصول تعليميه‌نك دخى نظريات قديمه‌يه مربوط بولونديغنى نظر دقته آليرسه‌ق اون طقوزنجى عصردن اولكى تعاليم مدرسيه‌ده تصادف ايديلن نواقص ويا خطايانك مظهر مسامحه بولونماسى طبيعى ايسه‌ده بوندن صوكره‌كى زمان تعبير ديكرله عصر اخير ظرفنده دخى ينه قديم نواقصك مدرسه‌لرده دوام ايتمه‌سى شبهه‌سز شايان

تجويز كورولەمز . باخصوص قديم منور مدرسه‌لرده علوم دخيله وآليه‌نك عظيم رولر ايفا ايتديكنى دوشوندكدن صوكره عصر حاضر ضياى عرفانينك بوقارانلق حجره‌لره كيره‌مه‌مسنى نه ايله تأويل ايتمك قابل اولابيلير ؟ يالكز شرعيات وطرز قديميله ادبيات يوللرى تعقيب ايده‌رك انتباه وتكاملك اك مهم عاملرندن اولان علوم مثبته وتجربيه‌يى ، معارف حديثه‌يى ترك ايتمك وبوكبى نورانى رهبرلرى اهمال ايله‌مك ناصل اولور ؟

بونك ايچوندركه صوك عصره وارنجه‌يه قدر طرابلس تاريخ علميسنك قيد ايتديكى علمايى قرين مؤاخذه ايله‌مك جائز دكلسه‌ده عصر حاضر طرابلس مدرسه جيلرينك ترقيات عصريه‌يه بيكانه قالمه‌لرى بالطبع بر دورلو قبول ايديله‌ميه‌جكى ايچون بوكبيلرك ماضيده تكاملات مخصوصه‌سنى بولمش شعباتده‌يكيدن جست‌وجو ايده‌رك بالنهايه اعاظم اسلافك كعبنه وارامية‌جق تآليف ايله‌يكيدن اشتغال ايتمه‌لرى شبهه‌سز ثمره‌دار بر حركت اولاماماق اعتباريله دوچار تنقيد اولمق ضروريدر .

هر نه‌قدر بو ذوات ميانده جداً شعبه‌لرنده اختصاص صاحبى اولمق اوزره (شيخ درويش التدمرى) ، (شيخ عبدالله الصفدى) ، (شيخ عرابى) ، (شيخ محمود النشابه) ، (شيخ عبد الغنى الرافعى) كبى بر چوق مشايخ وعلما موجود وبونلرك كرك مدرسه‌لرده‌كى تدريساتى وكرك مطبوع ويا غير مطبوع تآليفى معروف ومشهور ايسه‌ده بوكبى ذواتك طرابلسده وجوده كتيردكلرى حركت ، عصر حاضرك غاية حياتيه وعلميه‌سى وتكاملات فلسفيه‌سى ايله ممزوج اولماماسى حسبيله‌يك ناقص نتيجه‌لر توليد ايتديكى ايچون انتباه عصرى اعتباريله بو حركت موفق ثمره‌لر تأمين ايده‌مه‌مشدر .

مع ما فيه بحثمزك مدرسه‌لره تعلق ايدن بو قسمنى اكمال ايتمزدن اول مشايخ ميانده بو نقاط نظرى آزچوق تقدير ايده‌رك حركت دينيه‌يى قواى فنيه وفلسفيه‌يه توفيق واوصورتله اداره ايتمك آرزوسنده بولونانلردن بحث ايله‌يه‌جكز . فى الحقيقه بوكبيلر آرزولرينى قوه‌دن فعله اخراجه چاليشيركن فلسفه وفنون عصريه‌يه لزومى درجه‌ده وقوف واطلاعلرى بولونمامق حسبيله علم حقيقى نقطة نظرندن يك درين كريوه‌لره دوشمشلردر . بويله اولمقله برابر حركت قديمه‌نك محركنى — هدف اصلى‌يه توجه ايتمه‌سه‌بيله — ينه بر مقدار تبديله وهيچ اولمازسه محيطده بالاخره غاية مثبته‌يه دوغرو تحول استعدادينى احضاره موفق اولدقلرينى اعتراف ايتمك اقتضا ايدر .

بو ميانده اولمق اوزره اولجه آثار منظومه سندن بحث ايديلن (شيخ حسين افندى الجسر) ى ذكر ايده بيليرز :

بو ذات (١٢٦١) تاريخ هجريسنده طرابلسده تولد ايله مشدر . دها كوچوك ياشلرنده

عصرينك علمای مشهوره‌سندن بولونان (شيخ عرابی) ايله أنشته‌سی (شيخ عبد القادر الرافعی) دن مبادئ علومی طرابلسده تحصيل ايلدكدن صوكره (١٢٨١) تاريخنده مصره عزيمت ايتمش و (١٢٨٥) تاريخنه قدر ازهرده (شيخ الانبابی) ايله مصر مفتيسی (شيخ عبد القادر الرافعی) دن‌در كورمك صورتيله اكمال تحصيل ايليه‌رك تاريخ مذكورده مسقط رأسنه عودت ايتمشدر . بونك اوزرينه طرابلسده (رجبيه) مدرسه سنده القای دروسه بدأ ايتديكی زمان اپيجه طلبه‌سی واردی . علوم شرعيه وآليه‌يی ، علوم دخيله‌يی ونهايت علم كلامی تقرير ايتمكله برابر بر طرفدن‌ده امام فخر الدين رازی‌نك مسلكنی‌ده تعليم ايديوردی .

(١٢٩٧) سنه‌سنده (فره‌ر) لر طرفندن طرابلسده بر مكتب كشاد ايدلمشدی . اسلاملرك دخی طرابلسده منتظم بر مكتبلری بولونماسنی آرزو ايتديكی ايچوندركه شيخ حسين افندی الجسر (وطنيه) ناميله بر مكتب تأسيس ايتدی ، بو مكتبده بر طرفدن شرعيات وعلوم تدرس ايدلمكله برابر ديكر طرفدن لسان اولمق اوزره فرانسزجه اوقوتولمايه باشلاندی . (وطنيه) مكتبنه طوائف غير مسلمه چوجوقلری دخی قبول اولونديغی ايچون بو مكتب اپيجه رغبته مظهر اولمشدی . حتی مشهور مدحت پاشانك دخی نظر دقت وتقديرينی جلب ايتمشدی . فقط مكتب هرناصلسه (١٢٩٩) تاريخنده قاپاندی . بر سنه صوكره بيروت مكتب سلطانيسی كشاد ايدلمه‌سی اوزرينه مديريته شيخ حسين افندی الجسر تعيين اولنمشدی . فقط شيخ الجسر اوراده اوزون مدت قالميه‌رق استعفا ايتدی وبيروتدن طرابلسه دونه‌رك مدرسه‌ده تدريساتيله اشتغاله دوام ايلدی . (١٣٠٦) تاريخنده مشهور (الرسالة الحميديه) نامنده‌كی اثر دينيسنی نشر ايلدی . بو اثر مناسترلی اسماعيل حقی افندی طرفندن تورجه‌يه ترجمه ايدلديكی كبی مضامين منيفه‌سی احمد مدحت افندی طرفندن توضيح واشهار ايدلمشدی . حتی بو كتابك (اردو) لسانينه و(فرانسزجه) يه ترجمه ايدلديكی مرويدر .

بو اثر شيخ حسين افندی الجسرك شهرتنی كركی كبی تزيد ايتمشدی . (١٣٠٩) تاريخنده خاقان سابق طرفندن واقع اولان امر ودعوت اوزرينه شيخ حسين افندی الجسر استانبوله عزيمت ايلش وييلدز سرايندنده (الحصون الحميديه) نامنده‌كی كتاب توحيدينی قلمه آلمشدی . شيخ بو كتابنده دينه عائد شبهه‌لری موضوع بحث ايده‌رك اونلری برر برر فلسفه وفنون حديثه‌يه توفيقاً تأليفه چاليشيوردی . بو اثر دخی (بابان زاده مصطفی ذهنی پاشا) طرفندن تورجه‌يه نقل اولنمشدر .

شيخ حسين افندی الجسر استانبولده طقوز آی قدر اقامت ايتدكدن صوكره طرابلسه عودت ايلدی . وهر نه قدر بر قاچ دفعه استانبوله سياحت ياپدی ايسه‌ده تاريخ وفاتی اولان

(١٣٢٧) سنهٔ هجريه‌سنه قدر اكثر اوقاتنی مملكتنده امرار ايلش و (طينال) [*] جامعنده القای دروس ايتمك صورتيله بر چوق طلبهٔ علوم يتشديرمشدی .

شيخ حسين افندی الجسرك شبهات دينيه‌نك بر نسق انامی ايله افاده وردندن باحث (مهذب الدين) ناميله مطبوع بر اثری دها بولونديغی كبی طرابلسده منتشر (طرابلس) جريده‌سنده دينی واجتماعی بر چوق مقاله‌لری موجوددر . حتی بو مقاله‌لرينی حاوی اولمق اوزره مذكور غزته طرفندن آيرجه بر كتاب حالنده اولمق اوزره (رياض طرابلس) نامنده‌بر اثر نشر ايدلمشدر .

بوندن ماعدا شيخ حسين افندينك (ادبيات) فصلنده بيان ايتديكمز وجهله مطبوع (البدر التمام فی خيرالانام) نامنده منظوم بر مولد كتابی وبر روايته كوره آلتی يدی بيك بيتلك غير مطبوع بر ديوان اشعاری ونهايت بديع وبيانه دائر وينه غير مطبوع (الجوهر المكنون) نامنده بر كتاب ادبيسی دخی موجوددر .

شيخ حسين افندی الجسرك عموم تأليفاتی اولجه ذكر ايلديكمز قيمت ادبيه‌لرندن صرفنظرله مطالعه ايده‌جك اولورسه‌ق كافه‌سنك دوغرودن دوغرويه بر غايهٔ دينيه تعقيبی صورتيله تأليف ايدلدكلرينی كورورز . بناءً عليه بو اثرلرده موجود افكار واساسات اجتماعيه وفلسفيه‌نك بالواسطه تعبير ديكرله معين بر غايهٔ اصليه‌يی اظهار يولنده درميان ايدلدكلرينی قيد واشارت ايده‌رك بو خصوصده آيريجه مطالعه‌لر ايرادندن صرفنظر ايلمكلكمز ضروريدر .

يالكز شونی‌ده علاوه ايتمه‌لی‌يزكه خلقك احتياجاتی نظر دقته آلارق متين بر محافظه‌كارانه‌له تحريك خامه ايله‌ين مرحوم شيخ حسين الجسر افنديك نبض آشنالغی ومزاجكيرلكی شايان تذكار بولونمقده ايسه‌ده مقاله‌لريله محيطنده وباخصوص حيات طباعتده آز چوق بر حركت وجوده كتيرمك اعتباريله‌ده مظهر موفقيت اولديغنی تسليم وبو مناسبتله فضل وعرفانی دخی اعتراف ايتمك كيفيتی وارستهٔ بيان كورولمك اقتضا ايدر .

***

طرابلس مدرسه‌لرينك حركت علميه‌ده‌كی درجه تأثيرلرينی بو اوفاق خلاصه ايله بيان ايتدكدن صوكره (مكتبلره) نقل كلام ايليه‌جكز .

اساساً مكتبلر ، مدنيت حاضره‌نك ايجابات ضروريه‌سنی تلقين وافهام ايتمك وفنون حديثه وألسنهٔ غربيه‌يی دخی تدريس وتعليم ايله‌مك غايه‌لريله وقديم مدرسه‌لرك بوخصوصلرده واضحاً كورولن نقصانلرينی اكمال ايده‌رك حرومتمدن بر محيط منور ونهايت عظيم بر

[*] طرابلسده تلفظی (طيلان) شكلنده‌در

حركت علميه احضارى مقصديله وجوده كلمش اولدقلرى ايچون طرابلسده اوتوز قرق سنه‌دن برى كشاد ايديلن بو نوع مؤسسه‌لرك سالف العرض هدفلره نه درجه‌يه‌قدر تقرب ايتدكلرينى تدقيق ومطالعه ايتمك ضروريدر .

فى الحقيقه طرابلسده موجود رسمى وغير رسمى مكتبلرك ابتدائى وقسماً تالى درجه‌ده بولوندقلرينى اولجه سويلمش ، كرك بو مكتبلردن نشأت ايدنلرك وكرك بالآخره بيروت ، استانبول واوروپا مكتبلرنده اكمال تحصيله موفق اولانلرك عددينى حاوى تقريبى بر جدول احصائى‌يى دخى نقل وبيان ايلمشدك . بو جدولك تدقيقندن اكلاشيلاجغى وجهله طرابلسده ، فنون حديثه‌يه آز چوق واقف وترقيات مدنيه وحديثه‌يى عارف بر طبقهٔ منوره‌نك ياواش ياواش تشكل ايده‌رك كوندن كونه كسب نما وازدياد ايتمكده بولونديغنى قبول ايلمك لازمدر .

مع مافيه اكثريت عظيمه‌سى مأموريتلرده استخدام ايديلن بو طبقهٔ متعلمه‌منسوبينندن دوغرودن دوغرويه علمه خدمت ايده‌جك مادى اثرلر وجوده كتيرنلره تصادف ايديله‌مه‌مسى دخى كوستريورك نور محضى استهداف ايتمسى اقتضا ايدن بو حركت ، زمان داخلنده سير لازمنى بولامامش وبناءً عليه هنوز اولغون ثمره‌لر اعطا ايده‌مه‌مشدر . مع مافيه كون كچدكجه بو طبقه ميانده اختصاصلر صاحبى ذوات يتيشه‌رك دوغرودن دوغرويه علمى غايه‌لره خدمت ايتمسى مأمول قويدر .

يالكز شونى‌ده ذكر ايتملى‌يزكه بو خصوصده درميان ايتديكمز بو كوچوك خلاصه‌دن طرابلسك جداً شايان ذكر بولونان بر ايكى سيماسنى استثنا ايله‌مك طبيعيدر . زيرا مكتبلرك زادهٔ تنويرى بولونان بو ايكى ذات طرابلس حركت علميه‌سنك ايكى قيمتدار مبشرى صاييلسه‌لر سزادر .

بو ذاتلردن برى (نوفل افندى نوفل) ديكرى ايسه (جرجى افندى ينى)در .

نوفل افندى (*) (١٨١٢) تاريخ ميلاديسنده طرابلسده تولد ايتمش درو طرابلسك بو نام ايله معروف قديم بر خرستيان عائله‌سنه منسوبدر . پدرى (نعمة الله) ، جدى ايسه (جرجس نوفل) در . نوفل عائله‌سى اركانى اوچ عصر دوام ايدن اوزون بر مدت ظرفنده حكومت عثمانيه‌يه خدمتلريله مشتهردر .

نوفل افندى طرابلسده ابتدائى بر صورتده تحصيل ايده‌رك لسان عربى‌نك بعض مباديسنى اكتساب ايله‌مش وپدرندن خاصةً انشايه وخطه دائر درسلر آلمشدر . پدرى نعمة الله افندى (١٨٢٠) تاريخنده مصره عزيمت ايتمه‌سى اوزرينه كنديسى‌ده مصره كيتمش

(*) مشاهير الشرق — جرجى زيدان ج ٢ ص ١٣٦ — ١٣٩ .

ومحمد على پاشانك كشاد ايتديكى مكتبلرده تحصيل علومه موفق اولدقدن صوكره پدرينك مستخدم بولونديغى ديوان خاص تحريرات قلمنه داخل اولمش وبر مدت ملازملغده بولونمشدر .

(١٨٢٨) تاريخنده طرابلسه عودت ايله‌ين نوفل افندى هنوز پك كنج بولونديغى حالده اولا طرابلس وبعده لاذقيه محاسبه مأموريتلرنده يدى سنه قدر استخدام اولنمشدر . پدرى نعمة الله افندى‌يى (١٨٣٠) تاريخنده اعدام ايتديرن مصرلى ابراهيم پاشا سوريه‌يه كلديكى وقت ياپديغى حقسز معامله‌يى تفرس ايليه‌رك نوفل افندى‌يى يانه چاغيرمش وكنديسنى تلطيف ايلمشدر .

نوفل افندى (١٨٦٣) تاريخنه قدر مرور ايدن مدت ظرفنده سوريه‌نك مختلف محللرنده مختلف ادارى ومالى مأموريتلرده بولوندقدن صوكره بيروته كلمش واولا المانيا دها صوكره آمريقا قونسولاتوسى ترجمانلقلرنده استخدام ايدلمش ونهايت «١٨٨٧» تاريخ ميلاديسنده وفات ايتمشدر .

نوفل افندى ، صوك يكرمى سنه‌لك زمان حياتنى متمادى بر سعيله اسرار ايله‌مشدى . خاصةً اثرلر مطالعه سيله اشتغال ايديوردى . حتى حياتنده تورككه وعربجه اولمق اوزره يوزلرجه كتابى حاوى بر كتابخانه‌سى واردى . بو كتابخانه‌سنى بيروت آمريقان كتبخانه‌سنه وقف ايلمش بولونديغى ايچون وفاتندن صوكره اورايه تسليم ايدلمش ايمش .

نوفل افندى بر طرفدن اثرلر مطالعه ايتمكله برابر ديكر طرفدن مقاله‌لر ، رساله‌لر ، كتابلر تحرير وتأليف ايديور . ومقاله‌لرينى « جنان » نامنده‌كى مجموعه ايله « لسان الحال » غزته‌سنده (*) نشر ايله‌يوردى .

بعضاً ده تورككه‌دن أثرلر ترجمه ايديوردى . نته‌كيم « بلديه مجلسلرى قانونى » ايله ، « چركسلرك اصلى ومعتقداتى » ، « دستور دولت عليه » ، « حقوق دول » اثرلرينى عربجه‌يه نقل ايلمش ايدى .

نوفل افندينك مؤلفاتى هر حالده وسعت تتبعنك وعلمنك أك بويوك برهانى تلقى ايديله‌بيلير . بو ذاتك وجوده كتيرديكى اثرلر بر وجه آتى در :

١ — (زبدة الصحائف فى اصول المعارف) . بو اثر (١٨٧٣) تاريخنده بيروتده طبع اولونمشدر . امم متمدنه‌ده قديم وحديث تاريخ علومدن باحثدر . نوفل افندى متعدد جلدلر

(*) بيروتده منتشر غزته‌لر حقنده‌كى معلومات (بيروت ولايتى) اثرينك اوچنجى جلدنده (بيروت شهرى‌نه دائر ويريله‌جك تفصيلات ميانده ذكر ايديله‌جكدر .

تشكيل ايدن بو كتابنده اولا كلدانيلرك ، فنيكليلرك ، ايرانيلرك ، هندليلرك ، چينليلرك ، مصرليلرك ، يونانليلرك تاريخ فلسفه‌سنى ، فرق فلاسفه‌يى ونهايت عرب فلسفه‌سنى ايضاح ايديبور . دها صوكره اصول وتاريخ علومه ، منطق ، لغت وسائره‌يه نقل كلام ايله‌يور . وعلوم رياضيه وطبيعيه ، علوم طبيه‌دن تاريخ وجغرافياده‌كى اصوللردن بحث ايتدكدن صوكره علوم حديثه‌يه ژه‌ئولوژى ، كيميا ، معادن ونباتاته دائر فلسفى وتاريخى مطالعات درميان ايله‌يور .

٢ — (زبدة الصحائف فى سياحة المعارف) . بو اثر علم وفلسفه‌نك كائناتنده‌كى استحاله‌ندن وتنقلاتدن بحث ايديبور .

٣ — (سوسنة سليمان فى اصول العقائد والاديان) . بو اثر مفصل بر تاريخ اديانادن عبارتدر .

٤ — (صناجة الطرب فى تقدمات العرب) اثرى ايسه مؤلفنك عرب ادبياتنه واخلاق وعاداتنه اولان وقوفنى كوستريبور . بو كتابك مبدأنده جزيرة العربه دائر جوغرافى معلومات اعطا ايدلدكدن صوكره عربلرك اقسامنى ، دينلرينى ، معبودلرينى اخلاقنى وشجيع وفصيح اولانلرينى آكلاتمش واونى متعاقب عربلرك سلاحلرينى وحربلرينى ذكر ونهايت عرب ادبياتنى توضيح ايله‌مشدر . بو اثرك ذيلنده ايسه خلفاى راشدينندن عباسيلره قدر حكومات عربيه‌يه دائر بر فذلكهٔ تاريخيه قلمه آلمشدر .

٥ — (الرد على الغضنفرى) اثرى ايسه بر اثر تنقيديدر .

والحاصل نوفل افندى يالكز طرابلس حركت علميه سنده دكل بوتون سوريه تاريخ علميسنده ممتاز بر موقعى حائز بر ذات اولديغى ايچون طرابلس حيات عرفانى‌ده بو قيمتدار مبشرك ترك ايتديكى اثرلرله بحق افتخار ايله‌يه بيلير .

*
* *

طرابلس حركت علميه سنك ايكنجى بر مبشرى ايسه ذكر ايتديكمز وجهله « جرجى افندى ينى » در .

بو ذات طرابلسده مبادئ علومى اكتساب ايلدكدن وبيروت آمريقان كليه‌سنه داخل اولارق اوراده‌ده اكمال تحصيل ايتدكدن صوكره حياتنى بر طرفدن آثار فلسفيه ، اجتماعيه وتاريخيه‌نك تتبعنه وديكر طرفده آثرلر تأليفنه حصر ايلمشدر . مشروطيتك اعلانندن صوكره بو ذات ، برادرى « سموئيل افندى ينى » ايله بر لكده « الحضاره » مطبعه‌سنى كشاد و « المباحث » نامياده بر مجلهٔ شهريه نشر ايلمشدر . بو مجموعه تاريخى ، اجتماعى ، ادبى ، فنى مقاله‌لرى احتوا ايديوردى . « المباحث » مجموعه‌سى حرب عمومى‌يه قدر دوام ايتمشدر .

« جرجى افندى ينى » نك متعدد تأليفلرى وارايسه‌ده مطبوع اولانلرندن « تاريخ سوريا » نام اثرينى ذكر ايليه‌جكز . بو اثر « ١٨٨١ » تاريخنده بيروتده طبع اولنمشدر . عميق تدقيقات وتتبعات محصولى بولونان وآلتى يوز صحيفه‌يه قريب اولان بو كتاب تاريخى سوريه‌نك احوال عموميه‌سنه دائر بر مقدمه‌يى ، سوريه‌ده فنيكه ليلر زمانندن حال حاضره قدر مرور ايدن ازمانه متعلق عمومى بر تاريخچه‌يى ونهايت سوريه‌نك آك مشهور بلده لرينه دائر خصوصى تاريخچه‌لرى وسائر معلوماتى حاويدر . بو اثرده مشهود اولان جديت تأليف بالطبع شايان تذكاردر .

والحاصل ، حال حاضرده تقريباً الى بش ياشنده بولونان بو ذات دخى تتبعات وتأليفاتيله طرابلس حركت علميه سنك بى شبهه اهميتلى بر ركنى صاييلمق اقتضا ايدر .

[٢] — **حيات طباعت** — طرابلسده ، صوك سنه‌لر ظرفنده رونما اولان حركت مدنيه‌نك نهايت بر حيات نشريه وجوده كتيرديكى ممنونيتله مشاهده ايدلمكده‌در .

فى الحقيقه طرابلسده بر طرفدن كشاديلان مطبعه لرله تأسيس اولونان جريده‌لرك ورساله‌لرك كون كچدكجه تزايد ايتمكده اولديغنه ، ديكر طرفدن كرك طرابلس وكرك ديكر بلده‌لر نشرياتنك طرابلسده ايچه قارئلر بولمقده اولديغنه باقيلير‌سه حيات طباعت اعتباريله طرابلسك آتيسى حننده نيكبين داورانمق لازمدر .

واقعا طرابلسده منتشر جرائد موقوته‌نك بر چوغى « غزته جيلق صنعتى » تعبيريله قابل افاده بولونان مزيت نشريه‌دن پك دور بولونمقده وتالى بر موقعى احراز ايتمه‌سى اقتضا ايدن فكر تجارتك هدف اصلى اتخاذ ايديله‌رك غايهٔ لازمه‌نك استهداف ايدلمديكى مشهود اولمقده ايسه‌ده طرابلسده هنوز تولد ايله‌ين طفل طباعت ايچون اوصاف كماليه آرامق بالطبع نا بموسم اولور . باخصوص هر محلك حيات نشريه‌سنده بو كبى ابتدائى دوره‌لرك بولونديغنى دوشونه‌جك اولورسه‌ق بو خصوصده طرابلس محيطى معذور كورولمك ضروريدر .

بو كوچوك مقدمه‌دن صوكره اولاً طرابلسده موجود مطبعه‌لره ودها صوكره غزته‌لره نقل كلام ايليورز .

طرابلسده اوچ مطبعه واردر : برنجيسى « محمد كامل افندى البحيرى » طرفندن بيك اوچيوز اون تاريخلرينه دوغرو تأسيس ايديلن « البلاغه » مطبعه‌سى . ايكنجيسى « جرجى افندى ينى » طرفندن مشروطيتك اعلانندن صوكره كشاد ايديلن « الحضاره » مطبعه‌سى . اوچنجيسى ايسه « ناصيف افندى طوربای » طرفندن تأسيس ايديلن وبونامى حائز بولونان مطبعه‌در .

غزته‌لره كلنجه بر وجه آتى در :

١ — « طرابلس » . بو غزته (٢٥ شعبان ١٣١٠) تاريخ هجريسنده البلاغه مطبعه‌سى صاحبى محمد كامل افندى البحيرى طرفندن تأسيس ايدلمشدر . كاه اسبوعى وكاه يومى انتشار ايدن بو غزته بيك بش يوزنجى عددينه تقرب ايلمشدر . دينى ، اجتماعى ، سياسى ، تاريخى وادبى‌در .

٢ — « المباحث » . مجموعه‌سى ايسه حريتك اعلانندن صوكره جرجى افندى يى طرفندن تأسيس اولنمش وحربك اعلانىنه قدر دوام ايله‌مشدر . آيده بر انتشار ايله‌ين بو مجله تاريخى ، اجتماعى وادبى‌در .

٣ — « الوجدان » . حريتك اعلانندن صوكره « شامى افندى صادق » طرفندن انتشار ايله‌ين بو اسبوعى جريده سياسى واجتماعى‌در .

٤ — « الحوادث » . « لطف الله افندى خلاط » طرفندن نشر ايديلن بو اسبوعى جريده دخى دينى ، تاريخى واجتماعى‌در .

٥ — « البرهان » . « عبد القادر افندى المغربى » طرفندن اسبوعى اولمق اوزره نشر اولنمشدر .

٦ — « البيان » . « جميل افندى عدره » طرفندن آيده بر نشر ايدلمك اوزره تأسيس ايدلمشدر . دينى واجتماعى بر مجله‌در .

٧ — « الرغائب » . « حكمت بك شريف » طرفندن اسبوعى اولمق اوزره نشر ايدلمشدر .

٨ — « المدالى » . « شيخ منير افندى الملك » طرفندن تأسيس ايديلن بو اسبوعى غزته مزاحى‌در .

٩ — « الاجيال » . « توفيق افندى اليازجى » طرفندن تأسيس اولنمشدر .

١٠ — « السعدان » . « صلاح افندى مراد » طرفندن تأسيس ايديلن بو اسبوعى غزته مزاحى‌در .

١١ — « شمس الاتحاد » . « عبد الرحمن افندى عز الدين » طرفندن تأسيس ايدلمشدر .

بو جدولدن دخى اكلاشيلديغنه كوره طرابلسده حربك اعلانى زمانىنه قدر اونى متجاوز جريده موجود ايدى . حال بوكه طرابلسك سويهٔ حاضره‌سى بو قدر غزته‌لرك دوامنى بالطبع تأمين ايده مزدى . واقعا غزته‌لرك خارجده‌كى قارئلريله ، ياشا يا بيله‌جكنى تسليم ايتمك جائز كور ونورسه ده بو امنيه‌نك حصولى آنجق رقابت نشريه‌ده تأمين ايديله‌جك رجحانه متوقفدر . حال بوكه طرابلس غزته لرندن هانكيسنك بوكا موفق اوله

بيله جكى شايان تأملدر . حتى طبع ايديلن نسخه‌لرك پك محدود اولديغنه باقيليرسه بو حقيقت تظاهر ايدر . بناءً عليه مستقبلده طرابلسك بو خصوصده قناعتكار داوراناركن دها مين ومفيد خطوه‌لرله حركت ايتمه‌سى ضروريدر .

— ٥ —

حلبايه دوغرو

بر هفته‌يى متجاوز بر زماندن برى (طرابلس)ده بولونيوردق . سوريه‌نك بورنكين وبو ممتاز بلده‌سى ، اويله كورونيوردى كه ، دها بر چوق كون ، بزى آووتارق آغوشنده بولوندیرا بيله‌جك بر جاذبهٔ حسنه مالكدى . باخصوص كورفزك اوكنده ؛ داغلرى ونهرلريله ، اووه‌لرى وقوملريله امتداد ايدن وبوتون مهميتله پك اسرار انكيز كورونن مجهول بر ساحه ونهايت بر ايكى آيلق عظيم بر مسافه وارکه ، بزى طرابلسك مونس وسحار محيطنه دها فضله باغليوردى . بركون رفيقم يورغون بر دوشونجه‌دن صوكره :

— آرتيق حاضر لاناجغز ده كيلمى ؟ .

ديه بيلمشدى . فى الحقيقه درينلكى نا معلوم ووسعت وامتدادى بزجه تماميله مجهول بر ده كيزده يوزمكه حاضرلانه‌جقدق . بو عظيم درياى مجهولاتك نره‌سنه آتيلاجغمزى بر دورلو تعيين ايده‌مديكمز ايچون بوسنه‌كى شناورلكمز دخى پك خوشمزه كيتميوردى . كوكلمز ايسه متماديا بو تمنى تكرار ايله‌يوردى :

— بزه ايقاد عرفان ايله‌يه‌جك بر دليل نورانى اولسه .

مع مافيه كون كچدكجه اكلايوردق كه بو تمنيمز بر نياز محال حكمنده ايدى . زيرا كذركاه همزى تماميله تنوير ايده‌جك نه بر كتاب ونه‌ده بر دليل موجود دكلدى . وبز تقدير ايديوردق كه بوساحه‌يى اعمى آديملرله قطع ايده‌مركن بى شبهه خامهٔ تتبعمز دخى بر عصاى استكشافدن عبارت قالاجقدى .

طرابلسك أك چوق دولاشمش وأك چوق كورمش وايشيتمش منورلرندن صوردق :

— سياحتمزه نره‌دن باشلايالم وناصل دوام ايده‌لم .

فى الحقيقه اقتطاف أيله‌ديكمز رأيلر وألده ايتديكمز جوابلر بردورلو بزى تنوير ايده‌مه يوردى . ديبورلر دى كه :

— طرابلسدن ، اولا ، بر ناحيه مركزى اولان (ضنيه) يه كيتملى . واقعا يول بش آلتى ساعت دوام ايدرسه‌ده لبنانك يوكسك صيفيه‌لريله رقابت ايده‌بيلن بو محتشم

صيفيه يول زحمتى پك چابوق ازاله ايده‌بيلير . با خصوص ضنيه‌نك اونفيس صويى ونهايت متنوع ميوه‌لرى . . .

— يا صوكره . . . اورادن ؟ .

— تكرار طرابلسه دونر وبر مقدار استراحت أيلرسكز .

دوغروسى ، بر صيفيه تماشاسى ايچون لا اقل اوچ كونلك بر زمانمزى تخصيص ايده ميوردق . بر آز دها قناعتكار داورانانلر ايسه :

— درغرودن دوغرى‌يه ده‌ساحل طريقى تعقيب ايتملى وشماله وارنجه‌يه قدر قوملرى چيكنه يه رك ايلروله ملى‌در .

دييورلردى . هرنه‌قدر بو پك‌شايان اهمال بر رأى ده‌كيلدى . فقط دها ايلك مرحله‌ده طرابلسدن (طرطوس) ه قدر دوام ايده‌جك اون ايكى ، اون اوچ ساعتلق بر سياحت سپاهانه‌يه هنوز تحمل ايده‌بيله‌جك برحالده بولونميوردق . باخصوص شماله قدر ايلرله ديكمزى فرض ايتسه‌ك بيله :

— يا صوكره ؟ . . داخلده نه زمان جست وجو ايده‌جكدك ؟

حال بوكه بر آن اول داغلرى طيرمانمق ، نهرلرى آشمق ، اووه‌لرى قطع ايتمك وتعبير مشتركمز وجهله او درياى مجهولاته دالمق ايستيوردق .

— اويله ايسه (حلبا) يه دوغرو درت ، بش ساعتلق بر آرابه سياحتى . وصوكره هپ داخل . . .

كيمك طرفندن درميان ايدلديكنى حال حاضرده خاطر لايامادينغم بو تكليف بزه اوقدر مونس ، تسليتكار وقناعتبخش كورونيوردى كه بلا اختيار قبول ايتمشيدك :

— عكار قضاسنك مركزى : حلبا . وبرده آرابه .

ايرتەسى كونى بزى حلبايه نقل ايتمكه مهيا بولونان آرابه‌يه آتيلديغمز زمان كونش ايچه يوكسلمش وسمت زواله تقرب ايتمش بولونيوردى .

طرابلسك جهت شماليه‌سنده متروك قالان بر مقدار خطوط حديديه‌يه موازى شوسه‌يى وبر آز صوكره (نهر ابو على) نك يكى بر كوپروسنى كچركن طرابلسك يكى أولرى هر ايكى طرفدن بزه كولومسيورلردى . بز آز بر مدت ظرفنده (قبه) يه موصل طريقى صاغمزده ترك ايده‌رك شماله دوغرو متوجه اولمشدق . شيمدى يشيل زيتونلقلر اراسنده ايلروليوردق . كذركاهمز ياريم ساعت قدر بويله دوام ايتمشيدى .

نهايت ، طرابلسك لطيف بر تنزهكاهى بولونان (بداوى) موقعنه واصل اولمشدق . نوراسى بر قاچ اوجكز ويا بر قاچ قولوبه ايله بر مقدار باغچه‌لقدن عبارتدى . يولك صول

طرفنده بر اوفاق جامع ايله طاشله دوشه‌نمش بر حولى وپيريل پيريل بر منبعى حاوى مدور بر حوض بولونيوردى . اوليادن صاييلان بر ذاتك تربه‌كاهى اولان بو موقعك پك مقدس برنامى واردى . حتى حوضده بيللردن برى موجود بولونان نا محدود بالقلر درين بر عقيدهٔ صيانتله محافظه ايديليوردى .

بز بونلرى تماشا ايده‌رك ملل قديمه‌نك بوكا بكزه‌ين اعتياداتنى تحظر ايديوردك . زيرا بر روايته نظراً اقوام أوليه‌جه ، آلهه‌لرينك هيكللرى قربنده بويله حوضلر بنا ايتمسى معتاد ايتمش . حتى « آسارته » نك هيكلى اوكنده بولونان حوضده محفوظ بالقلرى تعداد ايتمك قابل ده‌كيلمش . (*)

« بداوى » موقعنى ترك ايتدكدن صوكره يولمز ، شمالدن ، شمال غربى‌يه تبديل استقامت ايتمشيدى . آرتيق صولمزده ، اوزاقدن كورونن ده‌كيز امتدادنجه باغچه‌لر دوام ايديوير وفقط صاغ طرفمزده ايسه (تربل) تپه‌لرى يوكسه‌ليوردى . يولمز غايت خفيف بريوقوش حالنده امتداد ايده‌رك شيمدى آكسزين غربدن أسمكه باشلايان قوتلى بر روزكار كذركا همزده توز دالغه‌لرى وجوده كتيرييوردى . بونكله برابر كونش زواله ايرمش بولوندينى ايچون تموزك بو قيزغين كونى بزى مضطرب وبيتاب ايله‌يوردى .

شيمدى‌تك توك ، دارى اكيلمش تارلالردن كچدك . ماوى ده‌كيز ، اوزاقده يشيل باغچه‌لرك آرقه‌سنده خفيف ، خفيف كوپورمكه باشلامشدى .

بر چاريك صوكره صولمزده‌كى باغچه‌لر ختامه ايزدى . بز ايسه متماديا (طرابلس — حمص) طريقى اوزرنده طى مراحل أيله‌يوردق . صولمزده بر طرفدن حمصه دوغرو اوزانان ترەن يولنك احجار بيشمارى انقاض عمران حالنده رونما اولوركن ، ديكر طرفدن كذركاهمز دخى عينى منظره‌يى ارائه ايله‌يوردى . خلاصه ، آرابه‌مز پك كوجلكله ايلروليه بيليوردى .

بر آز صوكره (تعتور) قره‌غولخانه سنى صاغمزده ترك ايده‌رك صول طرفده وفقط پك اوزاقدن (عبده) برونى كورونمكه باشلامشدى . آرتيق جانب يمنيمزده تك توك كويلر بليرييوردى . (تربل) داغى أتكنده وبر باغچه‌لق حالنده بولونان (دير عمار) و (برج) وياخود (برج يهودى) كويلرى آز بر فاصله ايله حدود انظارمزدن سيلنمش ايدى .

استقامتمز ، هپ شمال غربى‌يه متوجه بولونيوردى . وسيع بر زيتونلق ايچنده

(*) په (هانرى لامنس) ك (Revue de l'orient chrétien) اثرينك دردنجى جلدينك ٥٧٢ نجى صحيفه‌سندن نقلا (المشرق) مجموعه سنده مندرج بوبابده‌كى توضيحاتنه مراجعت .

(مينيه) قصبه‌سنه تقرب ايديبوردق . مع ما فيه بوراسى اوزاقدن بر ناحيه مركزندن زياده بى حدود بر يشيللكى آكديريبوردى . آرابه‌مز بلا توقف ايلرولركن آرتيق يوقوش بيتيور واونك يرينه خفيف براينيش باشليوردى . بر آز داغ منظره‌سى ، بر قاچ مزروع تارلا ، بوزوق بر شوسه ، بوزوق بر ترن يولى ونهايت‌ده كيز . . . بو لوحه پك آز بر مدت دوام ايتمشدى كه (نهر المخاضه) ده‌نيلن اوفاق بر دره‌دن وكوچوجك بر كوپرودن كچدك . آرتيق (مينيه) جوارنده‌كى باغچه‌لر داخلنده بولونيوردق .

آز برزمان ظرفنده قصبه‌نك أولرينى ترك ايتدكدن صوكره كذر كاهمز تماميله بر خيابان سبزيندن عبارت قالمشدى . كذر كاهمزده مصادف اولديغمز هرباغچه‌نك سال ديده اخشاب قاپوسى اوكنده اركك ، قادين صاتيجيلر كورونيوردى . طوپراق اوزرينه كومه ، كومه ليمون ، آرمود ، ألما ، قارپوز ، أريك وامثالى شيلر بيغمشلر ، بوتون عائله خلقى صاتمايه چاليشيوردى . بورانك اسلام كويلوقادينلرى پك زياده جالب دقت ايدى . زيرا كافه‌سى چارشافلى بولونيورلردى . حال بوكه ولايتك جنوب طرفلرينه دوغرو كويلولر بويله بر ردايه احتياج كوسترميورلردى .

بز ، حالا طرابلس — حمص شوسه‌سى اوزرنده كيديبوردق . صولمزده ده كيزوترن يولى ؛ صاغده ايسه خفيف تپه جكلر . تپه‌لرك اتكنده « محمره » كوينى ترك ايتدكدن پك آز بر زمان صوكره ايدى كه « نهر البارد » ناميله معروف ايرماقدن وبو ايرماغك كار كير كوپروسندن كچيوردق . صاغده قديمدن قالمه بر « ده ليژانس » مركزينك خرابه‌سى كوزوكدى . غيرمزروع بر مقدار اراضيدن صوكره كوچوك بر قويك ساحل شرقيسنده كائن « عبده » ايستاسيونه مواصلت ايتدك . بوراسى كهنه بر ايكى خان ايله اوفاجق بر ايستاسيون قولوبه سندن عبارت بولونيوردى .

***

ده كيز كنارنده بولونان بوكوچوك بقعهٔ خضارتك ، عبده‌نك پك يتيم كورونن كولكه لرنده اوچ چاريك قدر مسافر قالدقدن صوكره تكرار شوسه‌يى تعقيبه قويولدق . پك آز بر مدت ظرفنده حمص طريقنى ترك ايده‌رك شمال شرقيه متوجه بولونان « حلبا » يولنده ايلرولة مكه باشليوردق .

شيمدى صاغ طرفده بر كوى سلسله‌سى رونما اولمشدى . « تبنين » كويندن ، « وادى الجاموس » موقعندن اعتبارا بوكويلر « حلبا » يه قدر بربرينى تعقيب ايده جكدى .

اوزاقلره دوغرو امتداد ايدن بوكويلر برر برر كوزوكوركن بز صول طرفده كوزلرى قاماشديران ده كيزدن ياواش ياواش آيريليور وداخله دوغرو قوشيوردق .

بر مدت تارلالر ايچنده ايلرولة دكدن صوكره صول طرفمزده اوزاقدن (القليعات)

كوبى كوروندى . صاغ طرفمزده ايسه داغلردن ترشح ايدن اوفاجق دره‌لر يولزى كسمكه چاليشيوردى . نهايت ينه صولمزده واوزاقلرده (قبه) ، (وادى السليم) ، (كفرمالكه) ، (ميرليا) ، (تل حيات) كويلرى برر برر سچيلركن صاغده (بيت حداره) و (طنيطيره) كويلرى كسب توضح ايديبورى .

ينه صاغده (ذوق الحصينه) ، (الحباصه) ، (جرد) ، (مشالحه) ، (الحاكور) نامنده‌كى كويلردن كچركن شيمدى بر طرفدن داغ سلسله لريله ديكر طرفدن اوزاقدن پك آز سچيله بيلن ده كيز آراسنده‌كى مسافه‌نك كيتدكجه كسب وسعت ايتمكده اولديغى وهپ مزروع تارلالردن عبارت بولونديغى كورونيوردى .

قديم فنيقه ليلرك نيجه‌سنه‌لر حبوباتنى اكدكلرى بويرلرده شيمدى قدمى بر سكون دويولبوردى . بعضاً كذر كاهمزده تك توك تصادف ايتديكمز دوه‌لى ويا مركبلى كاربانلردن ما عدا اورته‌لغك ردای سكونتى بيرتاجق بر شى يوقدى . اوزاقلرده حصاد ايدلمش تارلالرك بعضيلرنده بر قاچ دوه بو تموز كونشنك محرق آله ولرى آتنده بيتاب دورورركن اونلرك كولكه‌لرينه صيغينمش بركوبلو لاقيد اوزانيور ويا خود اوزون عصاسنى اكه‌سنك آرقه سنده اوموزينه دايامش وهرايكى ألنى آرقه‌يه كوتوره‌رك هم عصاسنى طوتويور وهم ديكله نيوردى .

زوالدن ايكى ساعت كچمشدى كه (نهر العرقا) دن كچدك . بو نهر (الحاكوره) ايله « المينيارا » تپه‌لرى آراسنده بولونان بر وادیدن كليوردى .

نهر العرقا كوپروسنى كچدكدن صوكره يولمز ، بر مقدار غربه دوغرو انحنا ايتدى ويوقوش باشلادى . شيمدى « ميريللا » داغنه طيرمانيوردق .

صولمزده انظارمزك امتدادنجه واسع ومتواصل بر « مرج » بر اووه واردى كه تاده كيزه قادار ايلرله‌يور . صاغ طرفده ايسه « دار دلوم » ؛ « كرم عصفور » « مينياره » كويلرى بربرينى تعقيب ايديبوردى .

ينه صاغدن « جديده » كوبى كوزوكدكدن صوكره آرتيق مستوى بر ساحه داخلنده ايلروليور ومرجك حدود يسارنده طى مراحل ايليوردق . زوالدن اوچ ساعت كچنجه جنوبه دوغرو اوزانان خفيف برتپه نك آغوشنده سس سز اوزانان « حلبا » يه تقرب ايتمشدك . بر قاچ أودن عبارت كورونن بوكوچوك كوى دها ايلك نظرده بر قضاص كزى اولمقدن پك اوزاق بولونديغى احساس أيله يوردى .

— ٦ —

عكار

١ — عكار قضاسنك موقع وحدودى

طرابلس شام سنجاغى مركزينك جهت شرقيه سندن شماله دوغرى امتداد ايدن داغلق بر اراضيدن متشكل وشمالاً صافيتا وحصن الاكراد وشرقاً حمص قضالرى ، جنوباً جالل لبنان متصرفلغى ، غرباً بحر سفيد محدوددر .

طولى ضنيه ناحيه‌سنك حدودى اوزرنده واقع « عدوه » كويندن صافيتا قضاسنه مجاور « خربة الغزال » قريه‌سنه قدر يدى بجق ساعت وعرضى جرد ميرى نام مرعادن ساحل بحرده واقع شيخ زناد قريه‌سنه قدر طقوز ساعتدر .

*
* *

٢ — قضانك مساحه‌سى ونفوسى

عكار قضاسنك تخميناً مساحهٔ سطحيه‌سى ٣٧٦٨٤١ دونم اولوب بونك ٢٨٥١٦٣ دونمى تارلا و ٩٠٢٨ ه‌ى طوتلق وزيتونلك و ٢٥٦٢ يسى باغ وباغچه‌دن عبارت كريده قلان ٣٠٠٨٢ دونم ايسه رعى حيوانانه تخصيص وترك اولنمشدر .

وبالعموم قضانك نفوسى بر وجه آتيدر :

١٣٣٢ ايساتستيقى

	اناث	ذكور
اسلام	١٠٥٣٧	٩٧٧٠
روم اورتودوقس	٥٨٥٢	٦٩٦٧
مارونى	٤٠١٩	٤١٨٩
قاتوليك	٣١٣	٣٥٦
پروتستان	١٧٥	١٨٥
يكون	٢٠٨٩٦	٢١٤٦٧

٤٢٣٦٣

١٣٢٣ سنه‌سنده نفوس عموميه ٣٠٩١٢ ايدى . اون سنه ظرفنده قضانك اكتساب ايتديكى ١١٤٥١ فظله نفوسك اسبابنى اراشديرمغه قالقشمق عبثدر . چونكه عكار

داغلرينك قسم اعظمندن عبارت اولان قضاى مذكورده نفوس قيوداتى نه فضله بر اعتنايه مظهر اولمش نه‌ده احوال صحيه جدى بر صورتده تفتيش ايدلمشدر . بز نفوسده‌كى بو ترقى‌يى المزده‌كى رقملرك كيفى بر صورتده قلمه آلنديغنه حكم ايدرسه‌ك معمايى دها قولاى حل ايتمش اولورز . قضانك تولدات ووفياتى بر وجه آتيدر :

بالعموم قضاده « ١٣٢٧ » سنه‌سنده ٢٦٣ و ١٣٢٩ ده « ٥٢٥ » و ١٣٣٠ ده ١٨٠ تولدات و ١٦٤,٩٥ و ١٥٧ وفيات وقوع بولمشدر . اساساً عكار داغلرينك انحاى مختلفه‌سنه طاغيلان كويليلرك منتظم بر صورتده نفوس وقوعاتى اخبار ايده‌بيله‌جكلرينه قطعياً قائل اولماملىدر . اشبو رقملرك كليشى كوزل سجلاته كچيرلديكى همان همان محققدر .

٣ — قضانك احوال عموميه‌سى

تشكلات طبيعيه‌جه قضا اوچ قسمه تقسيم اولنه بيلير . برنجى قسم اووه حالنده اولوب طولى آلتى بجق وعرضى يالكز اوچ ساعت قدردر . اراضيسى طرابلس اووه‌سنده اولديغى كبى اتربهٔ خفيه‌دن متشكل اولمغله باخصوص صولاق يرلرى پك زياده منبت ومحصولداردر . ساحل بوينده بر ساعت فاصله ايله بر طاقم تپه‌جكار واردركه بونلرك هر برى اوزرنده خراب بر قلعه آثارى مشاهده اولنمقده‌در .

ايكنجى قسمه وسط واوچنجى‌يه حرد تعبير ايدرلر برنجينك سطح بحردن ارتفاعى ٣٠٠ — ٦٠٠ وجرد كبى ١٠٠٠ — ١٥٠٠ متر و تخمين اولنور . قضانك اك مرتفع اولان بو اوچنجى قسمى دها پك يقين وقتلره قدر صيق اورمان حالنده ايدى . زيتون وطوت آغاجلرى يالكز وسط قسمنى تشكيل ايدن يماجلرده يتشديرلمش اولديغندن بورا كويلرى ايپكدن صوكره اك زياده زيتون ياغى اعماليله اشتغال ايدرلر .

قضاده رسمى ناحيه موجود دكلدر . بونكله برابر اهميت موقعيه‌لرينه مبنى بر قايل وفنيدق كويلرينى احتوا ايدن قيطع منطقه‌سنه وخرستيانلرله مسكون منيارد ، رحبه وبينو قريه‌لرينى احتوا ايدن جومه جهتنه يرليلرجه وحتى حكومت محلـه‌جه بر ناحيه نظريله باقمق ايستور . ١٦٨ كويى اسكان ايدن سكنهٔ قضانك بر قسمى اسلام وقسم ديكرى خريستيان واوچنجى قسمى نصيريدر . نصيريلر مصلى ، عين الزيت ، عين تنتا ، خربة الرمان وساحلده زهده تويلرنده مزارع صفتيله اقامت ايتمكده‌درلر . وسط قسمنده واقع قبيات ، عند قيب ، بينو قبولا ، برج عيات ، عين يعقوب ، بزبينه ، العيون ، بيت ملات ، تل الشطاحه ، رحبه ، عكار العتيقه ، جبرائيل ، خريبه ، كوشه ، بلده ، مزرعة بلده ، الهد دير جنين ، كفر حاره ، حيزوق ، فنيدق ، قريبات ، حرار ، مشمش ، منجز كويلرينك

همان همان بالعموم سكنه‌سى نصرانيدر . بوراده اك زياده ايپك صنعتى ترقى ايتمشدر . دينه بيليركه قضا وارداتندن بو قسمه اصابت ايدن مبالغك اونده سكزينى ايپكجيلك تأمين ايلمكده‌در . قبيات وعند قيب كويلرنده آلتى ايپك فابريقه‌سى واردر . ايپك صنعتى عكارده مارونيلرده انحصار ايتمش كبيدر .

عكار قضاسنك بعض كويلرنده جاليجلق صنعتى ايجه ترقى ايتمشدر . بو صنعتك سوريه‌يه تاريخ ادخالى تماميله معلوم دكلدر . يالكز عكار قضاسنك بر قاچ كوينى اسكان ايدن تركلردن مجاور اهالى‌يه دخى انتقال ايتديكى محققدر . اسكيدن بوراده اعمال اولنان حاليلره سوريه‌ليلر چوق رغبت ايدرلردى . قوللانيلان مواد ابتدائيه‌نك متانتى والوانك طول مدت رونق اصليسى محافظه ايتمسى بو موفقيتى تأمين ايديبيور ايدى . فقط صوك سنه‌لرده اوروپادن كلن اشاغى جنسدن اوجوز خاليلر معمولات محليه‌يى ايجه اضرار ايتمش ورغبتدن دوشورمشدر . وقتيله خاليجيلق عيدمون كوينده‌كى تركلره منحصر بر صنعت ايكن يواش يواش عكار خرستيانلرى آره‌سنده دخى تعمم ايتمشدر . مغراقه ، جديده ، نهريه وزماح طرفلرنده بر چوق دستكاهلر ايشليور . خاليلر اسكيدن عرض وطولى مساوى بر حالده يابيليركن شمدى عرضى ١—٢ آرشون اوزرندن وايستنيان طولده اعمال اولنمقده‌در . الوان يا اسكى ويا خود يكى اولور . ماوى ويا قرمزى الوان هيچ بوزولمازكن شمديكى حالده استعمالى نادر اولدى . اك زياده اوروپادن كلن آچيق قرمزى رنكلر قوللانيلوركه چابوق بوزولديغندن قوللانلمسى صفت نقطهٔ نظرندن شايان تأسفدر . ايى جنسدن بويالرله يابيلان خاليلرك بهر آرشونى ايام عاديه اون بر فرانق واشاغى جنسك بهر آرشونى التى فرانقه صاتيليرايدى .

زيتون آغاجلرى يالكز وسط قسمنده واك زياده حلبه كوينه ناظر اولان يماجلرده بولنور . جردوساحل قسملرنده برقيمتدار آغاجدن اثر كورولمز . زيتون ياغنك ايى جنسى جاكوره ، برقايل وشيخ طابه كويلرنده بولنور . زيتون وطوت آغاجلرينك قسم اعظمى حبوبات زراعتنه تخصيص ايديلان اراضيده مزروع خريستيان كويليلرك زير تملكنده‌در . اجرا ايديلن بر حساب تخمينى‌يه كوره طوت آغاجلرى قضانك تقريباً اونده برينى اشغال ايتمكده‌در حبوبات زرعياتى أك زياده ساحلده پك زياده تعميم ايتمش جرد ووسطك دوز اقسامنده دخى بو كبى محصولاته تصادف اولنور .

٤ — قضاده امور معارف

اسلاملراره سنده يوزده بش وخريستيانلر بيننده يوزده اللى نسبتنده اوقور يازار افراد بولنور . بورا اسلاملرى با خصوص قيزلرينى غايت ضيقى بر مراقبه التنه آلدقلرندن قيز-

مكتبلرى بو قضاده شمدى‌يه قدر رواج بولمامشدر . نته‌كيم مركز قضاده ذكور واناث ايچون ايكى مكتب واردر ذكور مكتبنه كچن سنه ١٠٠ طلبه وديكرينه ٦٠—٥٠ طالبه دوام ايدردى . فقط بوقيزلرك يوزده سكسان يرلى دكلدر . قضاى تشكيل ايدن ١٦٨ كويدن يالكز (٦) يسنده رسمى مكتب ابتدائى موجود اولوب هر برينه ٤٠—٧٠ طالب دوام ايتمكده‌در . عددى محدود اولان بويو والرك امور تعليميه واداريه‌سى سائر يرلرده اولديغى كبى وظيفه شناس واهليتلى اللرده بولنميور . مركز قضا مكتبى معلمى واقعا ذكى تحصيل ابتدائى يى لا يقيله اداره ايده بيله‌جك بر اقتدارى حائز ايسه‌ده بو ذات اساساً وظيفهٔ تعليميه‌يى موقتاً ايفا ايتمكده اولديغى ومانع زائل اولديغى كبى مكتبى ترك ايله مسلك اصليسنه عودت ايده جكنى تأمين ايديبيوررلر .

شمديكى حالده رسمى مكاتبه هيچ بر طلبه كوندرمين خريستيانلرك يالكز مينياره كوينده ذكور واناث ايچون بر مكتبلرى واردر . محاربه‌دن اول بر قاچ اجنبى مكتبى موجود ايدى . مثلا روسلرك دير دلوم ، مينياره ، جبرائيل ، رحبه ، بينو ، حاكور كويلرنده ذكور واناثه مخصوص مكتبلرى وارايدى . روس فلسطين جمعيتى بو مؤسسه‌لره معلم تعيين ايله چوجقلره مجاناً كتاب قلم كبى لوازم تدريسيه توزيع ويالكز مكتب بنا سنى اهالى‌يه تحميل ايدر ايدى . بو مكتبلرك هر بريسنده بش التى معلم ومعلمه و١٥٠—٢٠٠ طلبه موجود ايدى .

امريقا ميسيونرلرى مينيارد ، حاكور ، رحبه ، بينو ، جبرائيل ، تل عباس كويلرنده مختلط برر مكتب تأسيس ايتمشلردى . اليوم بتون بو مكتبلر رخصتسز كشاد اولندقلرندن ناشى حكومتجه قپادلمشدر .

بو مكاتبدن باشقه عندقيت كوينده نهارى ومختلط ودير منجزده ليلى وبيت كوينده نهارى برر جزويت مكتبى وقبيات كوينده بر ايتاليان مكتبى موجود ايدى . اورتودقسلر روس مكتبلرينه ، ومارونيلر فرانسز وايتاليان مؤسسه‌لرينه هوس ايدرلردى . زنكين عائله‌لر چوجقلرينى تحصيل وتربيه‌جه فائق اولديغى روايت اولنان آمريقان مؤسسه‌لرينه ارسال ايدرلر .

روسلر لسانلرينى قطعياً تعميم ايده مديلر . اساساً دينى ارتباط اولمسه‌يدى تربيه وتحصيلدن محروم اولان مكتبلرينه هيچ بر طالب دوام ايتمزدى . قضانك بتون كويلرينه ايراث تأثير ايتمش اولان امريقا مهاجرتى يوزندن سكنهٔ محله اره‌سنده انكليزجه لسانى بيوك رغبته مظهر اولمقده‌در .

۵ — قضاده محصولات زراعیه

قضا هیئت عمومیه سیله داغلق ایسه‌ده ساحله دوغری بر طاقم کوزل اووه‌لر موجود وداخلده‌کی وادیلرده بر قاچ نهر دخی جاری اولمسی حسبیله طوپراغی منبتدر . حاصلات وسطیه سنویه‌سی بر وجه آتیدر .

جنس محصول	اکیلن اراضی دونم	الیان محصول کیله	جنس محصول	اکیلن اراضی دونم	الیان محصول کیلو غرام
بغدای	۷۰،۰۰	۴۹۰۰۰۰	زیتون آغاجلری	۷۰۰۰۰عدد	۳۵۰۰۰۰۰اوقه
ارپه	۴۰۰۰۰	۲۸۰۰۰۰			
بیاض داری	۲۰۰۰۰	۶۰۰۰۰	صوغان	؟	۴۲۵۹۵۳
صاری داری	۱۵۰۰۰	۷۵۰۰۰			
نخود	۱۰۰۰	۶۰۰۰	فاصولیه	؟	۱۶۴۳۲
بقله	۴۰۰	۳۲۰۰			
مرجمك	۶۰۰۰	۱۲۰۰۰	باغ	۴۱۱	۱۰۰،۰۰۰ اوزوم
بورجاق	۸۰۰۰	۱۶۰۰۰			۲،۰۰۰ راقی
سیسام	۲۵۰۰۰	۵۰۰۰۰			

بوندن باشقه عکار قضاسنده هرسنه وسطی اوله‌رق ۶۰۰۰ تخم پاکتی آچلمقده وبوندن ۱۸۰۰۰ کیلو قوزه محصولی آلنمقده‌در .

۶ — قضاده آثار قدیمه

عکار العتیقه کوینك قارشوسنده‌کی تپه اوزرنده حکم صلیبده سن ژان شوالیه‌لری طرفندن اسکان ایدیلن عکار شاتوسنك انقاضی مشاهده ایدلمکده‌در . ادعا ایتدکلرینه کوره قلعهٔ مذکوره وقتیله « محرزبن عکار » نامنده بری طرفندن انشا ایدیله‌رك ٤١٤ تاریخ هجریسنه قدر احفادی طرفندن اداره اولنمشدر . سنهٔ مذکوره‌ده حلب حاکمی صالح بن مرداس شاتویی ضبط ایتمش ایسه‌ده اون سنه صوکره خلفای فاطمیه‌دن الزاهر زماننده قلعه مصر ایمپراطورلغنه ضم اولنمشدی .

٤٨٧ سنه‌سنده وتاج الدوله توتوش زماننده حصن عکار ساجوقیلره وبونلردن صوکره عکاری اداره ایدن اتابك « طوغتکین » بر محاربه‌ده مغلوب دوشمکله فرانقلره انتقال ایتمش ایدی.

اهل صلیب ۱۲ تموز ۱۱۰۹ تاریخنده طراباسی ضبط ایدرکن اتابکله بر معاهده عقده

ایتمشلردی. اشبو معاهده موجبنجه فرانقلر بقیعه‌اووه‌سنك بر قسمنه ومنیتره، عکار شاتولرینه وضع ید ومصیاد، حصن الوادی وحصن الاکراد شاتولرینی سنوی ویریله‌جك معین بر ویرکو مقابلنده اسلاملره ترك ایدییورلردی . بوصراحته رغماً انطاکیه قونتی طانقره‌د Tancred ینه حصن الاکرادی محاصره ایله فتح ایتمشدی .

اغلب احتمال عکار شاتوسی حکم اسلامیه نور الدین طرفندن تکرار ارجاع ایدلمشدر . فقط بوظفر چوق تمادی ایتمدی چونکه صلیبیلر ۱۱۷۰ سنه‌سنده تکرار قلعه‌یی استرداده موفق اولمشلردی . طرابلس — حمص — بعلبك جادهٔ کبیرینه حاکم اولان بوقلعه‌نك اهمیت حربیه سنی تقدیر ایدن سلطان بیبرس حصن الاکراد ظفرندن صوکره پارلان بر هجوم ایله شاتویه داخل اولمشدی (۱۲۷۱ م)

سلطان قلاون زماننده طرابلس فتح ایدلدکدن صوکره حصن الاکراد والیسی مرکزینی عکار شاتو سنه نقل ایتمش ایدی .

عثمانیلر زماننده قلعهٔ مذکوره (بیت سیفا) عائله سنك النده ایدی . درزی امیری فخر الدین شاتویی عنوةً ضبط ایتدیکی وقت جامع وتکه سنی تخریب ایتمش ایدی . فقط تکه تکرار ۱۶۱۱ سنه‌سنده تعمیر اولندی. عکار العتیقه جامعلنك مدخلی اوزرنده‌کی سلطان قلاونك کتابه‌سی یوقاریده عیناً درج ایدلمشدر (*)

اشبو اثر تاریخیدن باشقه عکار قضاسنده فنیکه ورومالیلر زماننده قالمه (عروبه) و (مرجحین) و (قلتعات) نامنده اوچ خرابه و (عرقا) نامنده بر قصبهٔ قدیمه‌نك آثاری دها موجوددر . اشبو صوك اثر قدیم نهر البارددن بر ساعت مسافه‌ده وطرابلسدن کلیر کن صاغده واقع عرقا اسمیله مسمی برتپه‌اوزرنده مبنی واهل صلیب زماننده. دخی معروف ایدی . قلعه‌سی ره‌یمون طرفندن محاصره وتامپلیه شوالیه لری طرفندن ضبط ایدلمشدی . قصبه اسکی بر فنیکه بلده اوزرینه بنا ایدلمشدر . رومالیلرك ورودندن اول سه زارا لیبانی Caesarea Libani نامیله یاد اولنان قصبهٔ مذکوره‌ده اسکندر کبیرك انشا ایتدیردیکی زهره هیکلندن حالا اثر باقیدر . روما ایمپراطورلرندن (اسکندر سه‌وه روس) عرقاده دوغمشدر (**)

(*) ص : ۱۹۹

(**) میلادك ۲۰۹ تاریخنده دوغمش و ١٤ یاشنده ایکن ایمپراطور اولوب پك چوق اصلاحات اجرا وعلوم وفنونی وصنایعی حمایه ایتمشدر . ایران حکمداری اردشیر اعلان حرب اینمش ایسه‌ده بر نتیجه استحصال ایده مه‌مش‌در دیکر طرفدن جرمانلری تحت اطاعته آلمق مقصدیله عسکرینی ترتیه واصلاحه قالقشدیقدن ده میلادك ۲۳۵ تاریخنده (ماقسیمین) ك افسادیله عسکری طرفندن قتل اولنه‌رق تاج وتختنی رقیبنه ترك ایتمشدر .

قليعات استحكامى قرون وسطاده (قوليات Coalith) ناميله معروف ايدى ه بوكوچك شاتو ١٢٢٧ سنه‌سنده طرابلس قونتى «پونس Pons» طرفندن (Hopital du Mont-Pelerin) ه ويرلمش ايدى. بيبرس ١٢٦٦ تاريخنده شاتويى عنوةً ضبط ايتدى. قلعه‌نك بولنديغى ارض القليعات اووه‌سى قرون‌وسطاده ملك الخليفه اسميله معروف ايدى. اووه‌يى عرقا نهرى اروا واسقا ايتمكده‌در.

مركز قضايه اوچ ساعت مسافه‌ده عين يعقوب قريه‌سنده يعقوب عليه السلامك‌وعين مسافه‌ده عياش قريه سنده خضر عليه السلامك مقاملرى وبش ساعت بعدنده عكار عتيقه قريه سنده شيخ جنيد وبر ساعت مسافه‌ده منياره اراضيسنده شيخ بدر وبر بچق ساعت مسافه‌ده مشجه قريه سنده شيخ زعبى حضراتنك تربه‌لرى موجود وزيارتكاهدر.

٧ — حلبانك وضعيتى ومنظرهٔ خارجيه‌سى

طرابلس شام لواسنه تابع عكار قضاسى‌نك مركز اداره‌سى بولونان (حلبا) قصبه‌سى، شمالدن جنوبه دوغرو امتداد ايدن خفيف تپه جكلردن برينك ذيل غربيسى اوزرنده بنا ايدلمشدر. آنجق ايكى يوز خانه‌يى ويا تعبير أصحيله ايكى يوز عدد طاش بيغيننى تجاوز ايتمين بو قصبه‌يه مماثل شمال جهتنده ينه اوفاق بر تپه‌نك انحاى غربيه‌سنده (شيخ محمد) وجنوب طرفنده ايسه عينى اوصافى حائز (شيخ طابه)، (زويره) و(جديده) نامنده‌كى كويلر بولونمقده اولديغى ايچون بو سلسلهٔ وضيعه‌نك آغوشنه كومولان بوكو يجكزلر، (لبنان) صيفيه‌لرينك اوفاق مقياسده برنمونه‌سى ويا خود مدلول حقيقيسله آز ايشلنمش بر قاريقاتورينى آكديرلر.

مع ما فيه بوكوچوجك داغ ياورولرينك اويله مونس وزمردين نظرلرى واركه. او أسمر طاش بيغينلرينى احاطه ايله‌ين توت، اينجير، وزيتون آغاجلرى وكوناكون يشيللكلر ونهايت فرنك اينجيرى دالرى وهردم سبز أشجار خالده بولونماسه يدى بى شبهه بورالرى متسلسل احجار وصخور كتله‌لرندن عبارت قاليردى.

باخصوص، قصبه‌نك جهت شرقيه‌سنده «ظهر حلبا» ناميله معروف حلبا صيرتلرينه دوغرو يوكسله‌رك «عديل» كوينه تقرب ايتمك وبورادن حلبانك منظرهٔ سبزينى تماشا وقصبه‌نك وضعيت خارجيه‌سنى تعيين ايله‌مك نه‌قدر ذو قبخشدر؟. ايشته، شمالدن جنوبه دوغرو اوزايان بر مستطيل منتظم كه دست صنعت وعمرانك اتحاف ايده‌مديكى رنكلرى يد طبيعت كنديسنه توده برتوده بر محشر نضارت حالنده احسان أيله‌يور.

شرقدن غربه دوغرو ميل ايله‌ين بو يشيل مستطيل، اويله ظن اولونوركه جانب شرقى‌ده يوكسه‌لن او خفيف تپه‌جك ايله انحاى غربيه‌ده بى حدود اوزانان ارض وسيع آراسنده

بر حد فاصل اولمق اوزره تشييد اولونمشدر. فى الحقيقه قصبه‌نك غرب طرفنده وايكى، اوچ ساعت مسافه‌ده كنار دريايه قادار امتداد ايله‌ين اراضئ واسعه، «حلبا» يه بى حدود بر فسحت كرانبها اعاره ايتمكده‌در. شمال طرفلرنده وپك اوزاقلرده ايسه مبهم بر كولكه حالنده ونيم مرئى خطلرله ارتسام ايله‌ين طرطوس داغلرى موجوددر. ونهايت بو دورادور ارض وسيعك اوته‌سنده بريسنده غنودهٔ أسرار برچوق كويلر وخصوصيله برچوق صنعى تپه‌جكلر «تل»لر واردركه ينه نيم مرئى كولكه‌لر حالنده رونما اولورلر.

امان، يا ربى... اونلرنه فياض بر طوفان بدايعه مالكدرلر؟ خصوصيله بو ساحهٔ دورادور غروب زمانلرنده نه ممتاز ونه بهترين بر صحنهٔ بدايعه تحول أيله‌يور؟ تا اوزاقلرده بى حدود مسافه‌لره قدر اوزانان صاريشين برده‌كيزك فوق سكونده مدور بر روزن زرين كشاده اولونور ودده‌كيزك آغوشنده بر شانو خرابه‌سنى آكديران «قليعات»، بر آز اوته‌ده «كنغزملكه» ودها بريده «ميرليا» كويلرى يالديزلى بر ضيا ايله ييقانيركن بى شبهه «حلبا» نا معدود صاريشين پريلرله تمثيل ايديلن بر أفسانهٔ ذهب تماشا أيلر. يشيل تارلالرك اوزرنده‌كى آلتون ذراتى أرينجه‌يه قدر بو صحنهٔ زرين اوزون بر مدت دوام ايدر.

حلبانك طلوعى دخى اوبى مثال غروبى قادار لطيف ودلربادر. جهت شرقيه‌ده خفيف تپه‌جكلر بولونديغى ايچون بورالرك كونشى پك كج دوغار. وكويا غروب اثناسنده او وسيع اووادن طوپلاديغى زرين ضيالرى طلوع ايده‌رك تكرار اعاده‌يه باشلار. آرتيق داغلرك كولكه‌سى كيتدكجه آز الير ونهايت بوتون كولكه‌لر أريركن بياض وسيه ين بر ضيا تارلالرك يشيل مستطيللرى ومربعلرى اوزرنده نفتى آيدينلقلر وجوده كتيريرر. خلاصه «حلبا» سوريه ساحللرينه وبو قديم فنيكه اراضيسنه مخصوص بوتون كوزه‌للكلردن نصيبنى آلمشدر.

وده‌نيله بيليركه بو قصبه — نه قادر كوچوك اولورسه اولسون — منظره اعتباريله بر حيفا، بر طول كرم اولديغى قدر بر جديدهٔ مرجعيون وحتى بر صفددر. بو اعتباريله «حلبا»نك أك وضيع فقر عمرانيسندن شكايه حقى اولماديغنى اعتراف ايتمك لازمدر زيرا او هيچ اولمازسه بر سوريه‌لى، هم كوزه‌ل بر سوريه‌لى‌در.

٨ — حلبانك خطوط داخليه‌سى

بر قضا مركزى اولمق اعتباريله «حلبا»نك اوزون اوزادى‌يه خطوط داخليه‌سنى توضيحه قالقيشمق بيهوده‌در. زيرا حلبا اولجه ذكر ايتديكمز وجهله — ايكى يوزخانه‌لى

اوفاق بركوى اوندينى ايچون هيئت مجموعه‌سنى يكنظرده احاطه وتعيين ايتمك پك قولايدر . بر قاچ يوز مترو مربعندن عبارت حلبا مستطيل مائلنى ، — يشيللكلرندن وطبيعى كوزه‌للكلرندن صرف نظر — ايده‌جك اولورسه‌ق — كيرجسز وصيواسز طاش ييغينلرندن عبارت بولورز . فى الحقيقه تپه‌نك ميل عربيسنده ، وقايالرك اويولمش سينه‌لرنده كليشى ، كوزه‌ل انشا ايدلمش اولان أوجكزلرك همان كافه‌سى برر وياخود ايكيشر قسمدن مركبدر .

حتى بوقسملره اوطه ويا حجره ديمك بيله قابل اولماز . بونلرك اوستى طاش ، آلتى طوپراق وبوتون ديوارلرى دخى طاشدندر . بو اقسامك پك آز نده صيوا موجود ويا خود اوزرى بياض بركيرجله مطلادر . . حتى بوكبى أولر حلباده بى‌مثال زينتيله معروفدرلر . . . حلباليلرك اقامت ايتدكلرى بو طاش ييغينلرنده هم كنديلرى وهم فلاحت وزراعتلرينك جانلى ماكنه‌لرى بربرينه ياقين بولونورلر . . . مساعدهٔ اقليميه اولماسه يدى بى شبهه بو منفذسز آنبارلرده آتيلى دوران بوماكينه‌لر پك آز برزمان ظرفنده پاصلانير واونلرى تدوير ايدن أللردخى قوروردى . . .

بو يكنسق ييغينلردن ما عدا هرنه قدر يكيدن يابيلان آلتى يدى قدر كيره ميدلى خانه طاسلاغى موجود وحكومت قوناغى ، بلديه دائره‌سى ، قائممقامه مخصوص خانه كبى نهايت جاملى نجره‌لرى بولونان بر قاچ — نه‌ديه‌يم ؟ — محل معدود ايسه‌ده هر حالده بنا اعتباريله حلباده پك بارز اولان فقر وضرورت عمرانيه‌يى بوراده قيد واشارت ايتمك الزمدر .

مع مافيه بو طاش وطوپراق ييغينلرينى آييران متنوع آغاجلرك ويشيللكلرك بخش ايتديكى بر سراب تسليتله « حلبا »يى سه‌ويملى بر كوى حالنده تلقى ايده‌بيلسه‌ك بيله اعتراف ايتملى‌يزكه نه أولرينه كيرملى ونه‌ده يوللرنده يورومه‌لى‌در . هم انسان ، « حلبا »نك قايالرده اويولمش كچى يوللرينه ، دار ، معوج ، قايجى كچيدلرينه بيلمكه ناصل بر اهمال وتسامحله يول ديه بيليرز ؟ . غريبدركه « حلبا » ليلركوزلرينى بوتون مناطق عمرانه قارشو قاپايارق غريب بر غفلت ظفلانه ايله بو زوالى قصبه‌لرنده درت يول بولونديغنه قائل ايمشلر . .

غربدن شرقه دوغرو كشاده اولان يوله « طريق الجومه » دخى ديبورلرمش . بركت ويرسين‌كه شمالدن شرقه وياخود ينه غربدن شرقه موصل اولان طريقلر ايچون اسم بولمق زحمتنى اختيار ايتمه‌مشلردر . بيلمم‌كه ايكى كشى بو يوللردن مستريح وامين كچمك موفقيتنى احراز ايده بيليرمى ؟

دها غريبنى سويله‌يم . « حلبا »بو بر آووجلق پراكنده كوى ، « حارة الذوق » ، « حارة الاسلام » ، « حارة المسيحيه » ، « حارة الظهر » ، « حارة الوسطانيه » ناملريله تام بش محله‌يه

آيريلير ومش . بر داملة صويك ينجه مخلوقاته كوره عظيم بر ده كيز تشكيل ايده‌بيله جكنى دوشوندكدن صوكره حلباليلره حق ويرمه‌مك ناصل اولور ؟

برده حلبانك داخلنى نقصانسز تعيين ايتمش اولمق ايچون بر قاچ قيريق ، دوكوك دكانى ايله مناره‌سزتك بر جامعى بولونديغنى ذكر ايتملى‌يز .

شونى‌ده اونوتمامالى‌يزكه اكثر اهاليسى خرستيان اولان « حلبا » ده تك بركليسا يوقمش . واهالئ نصرانيه قصبه‌يه ملاصق « شيخ محمد » اسمنى طاشيان خرستيان كويده‌كى كليساده اجراى آيين وعبادت ايتمكده ايمش .

والحاصل بر قضا مركزى اولمقدن باشقه بر قباحتى بولونمايان بو كويك هنوز سلم عمران وترقى‌يه تقرب ايتمديكنه حيرت ايتمه‌ملى‌در .

يالكز بو قصبه دها نه قدر زمان عكارك مركزى اولارق پايدار اوله‌جق ؟ . اصل بنمده دوشونديكم وحيرت ايتديكم نقطه بوراسى‌در .

٩ — حلبانك اموال عموميه‌سى

عكارك مركزى ٣٤ و٣٥ عرض شمالى ايله ٤٥ ، ٣٣ طول شرقى بيننده واقع وسطح بحردن ٣٠ مترو مرتفع حلبا قريه‌سيدر . نفوس ذكور واناث ١١٧٠ اولوب بونك ٥١٧ يسى اسلام و٥٢٥ى روم اورتودقس و١٢٨ى مارونيدر . طرابلس شام — حما شوسه‌سنك طرابلسه اون بش كيلومترو بعدنده « خان الايده » نام موقعدن مذكور حلبه قريه‌سنه منتهى اولمق اوزره انشا ايدلمش اولان طريق مركز لوا ايله ارتباطى تأمين ايتمكله قضادن بر خيلى حبوبات وحرير قوزه‌سى اخراج ايدلمكده‌در .

مركز قضاده بر دهٔ بلديه تشكيلاتى موجود اولوب بونك نامنه ثا تمام بر قهوه‌وبر ده بلديه دائره‌سى واردر . وارداتى يالكز ٤٥٠٠ غروش راده سنده‌در .

حكومت قضا بوندن ٣٠ سنه اول (برج) نام كويده ايكن بالآخره متنفذاندن على پاشانك باباسى محمد پاشا حلبالى اولمسى وقائممقام قضا بولنمسى جهتله قضا مركزينى بو قريه‌يه نقل ايلمش ايدى . حالبوكه نفوسك كثرتى خصوصنده بر قابل ؛ فنيدق ، مينياره ، رحبه ، بينو كويلرى حلايه فائقدر . استراحت ومعيشت اسبابنك مؤمن اولماسى خصوصنده خريستيانلرله مسكون بينو ونفوسك كثرتى خصوصنده ينه سكنه‌سى مارونى اولان قبيات قضانك اك مشهور كويلرندن صاييلير . مركز حكومتك حلباده بقاسى ويا باشقه بر محل مناسبه نقلى خصوصنده بر چوق افكار درميان اولونيور . بز بوراده شونى درميان ايده‌لم كه حلبا هيچ بر وجهله مركز قضا اوله بيله جك بر حالده دكلدر . مأمورلرك كرك ساحلده

کی شیخ زناد ویاصافیتا حدودند. واقع شیخ جابر کویلرندن بر ینه نقلی موضوع بحث اوله بیلیر.

۱۰ — احوال اجتماعیه

[۱] — **حلباده حیات اجتماعیه** — بیك کیشی‌یی پك آز نجاوز ایله‌ین حلبا نفوسنك محدودیت عددیه‌سی دخی نظر دقتـه آلینیرسه بو مختصر کتله‌ده اوصاف متمایزه‌یه مالك آیری ، آیری طبقه‌لر بولونمادیغنه قائل اولمق اقتضا ایدر . فی الحقیقه حلبـا لیلر سجایای عمومیهٔ اجتماعیه‌لری اعتباریله اوقادار بربرلرینك عینی مخلوقلرکه . . . بونلری اولسه‌اولسه سالك اولدقلری دین اعتباریله تفریق ایتمك واومناسبتله بر مقدار اعطای معلومات أیله‌مك قابل اولابیلیر .

نفوس ایستاتستیقلرنده مذکور اولدیغنه نظراً حلبا اهالیسنك یاریسنه قریب بر مقداری اسلام ؛ متباقیسی ایسه خرستیاندر . . حال بوکه حال حاضرده حلبـاده ساکن اولانلر میاننده اسلاملر آنجق بر ربعی تشکیل ایدرلر .

اسلام اولمق اوزره مقید اولانلردن اسماعیلی دینـه سالك وبر قاچ نفوسدن عبارت بر ایکی عائله موجود ایسه‌ده متباقی قالانلرك کافه‌سی سنیدر .

حرب مناسبتیله کنجلرك عسکرده بولونماسندن دولایی الآن حلبـاده آنجق یکرمی اوتوز اسلام ارککی یاشیور . بوکا مقابل هرارککه درت ، بش قادین اصابت ایتمکده‌ایمش.

حلبا اسلاملرینك یاشایشی پك فقیرانه‌در . بونلر ایچنده سنوی یدی ، سکز بیك غروش وارداتی اولانلر پك نادردر . متباقی قالانلری یاپك اوفاق بر مقداردہ اجرای زراعت ایتمك ویاخود کوچوك بر دکانده پك محدود آلیش ویریشده بولونمق صورتیله نهایت قوت یومیلرینی کوچ حالله تدارك ایده بیلیورلر .

بعضاً ده بر مقدار ایپکجیلك یاپمایه چالیشه‌رق حیاتلرنده‌کی اوالیم صیقینتی‌یی ازاله ایتمك ایستورلر ایسـه‌ده بو جهتدن اولان موفقیتلری دخی بالطبع پك محدود اولیور . حلباده حربدن اول اسلام قادینلرندن بعضیلری ایش کورمزلردی . شیمدی ایسه جمله‌سی حیات عمومیهٔ اجتماعیه‌یه قاریشارق فلاحت وزراعت کبی خصوصاتده موجود ارککلره معاونت ایتمکده‌درلر .

حلباده بولونان اسماعیلی‌لر درت بش کیشی‌دن عبـارت واسماعیلیلرك « سویدانی » شعبه‌سی (*) ندن‌درلر . حلبا اسلاملرینك، روایتنه باقیلیرسه بونلر بعض مناسك دینیه‌یی ایفا ایتمکده ومثلا کرك یومی وکرك بایرام کونی ادا ایدیلن نمازلره اشتراك ایله‌مکده ایمشلر . اوروج دخی طوتدقلرینی ادعا ایدییورلرمش. خرستیانلره کلنجه حلباده روم اورتودوقس

(*) اسماعیلیلر حقنده ایلروده تفصیلات لازمه اعطا ایدیله‌جکدر .

ومارونی طائفه‌لری موجوددر . روم ارککلرینك عددی یوز ، یوز یکرمی ؛ قادینلری ایسه بونك ایکی مثلی راده‌سنده‌در . مارونیلر ایسـه یکرمی ، اوتوز ارکك ایله اوتوز ، قرق قادینندن وچوجوقدن عبارت بولونمقده‌در .

بو ایکی طائفهٔ مسیحیه مقایسه ایدیله‌جك اولورسه‌روملرك ، مارونیلره وحتی اسلاملره نسبتله پك زنکین اولدقلری کورولور . فی الحقیقه روملر میاننده سنوی اون بش بیك غروشلق وارداتی بولونانلره تك توك تصادف اولونیور . قالانلری ایسه ینه اسلاملرده اولدیغی کبی پك زواللی بر حالده یاشامقده‌در .خرستیانلر دخی بر طرفدن فلاحت وزراعتله اشتغال ایتمکده اولدقلری کبی بر قسمی مکاره‌جیلك یاپمقده‌در .

بو اوفاق خلاصه‌دن دخی اکلاشیلیورکه اسلام ، خرستیان بوتون حلبـا اهالیسی‌نك حیات اجتماعیه‌ده‌کی موقعلری پك دوشوکدر . بو حال اونلرك یاشادقلری أولرك داخلنه بسیط بر نظر عطفیله دخی پك بارز اکلاشیلیر . اولجه ذکر ایتدیکمز وجهله پك آز اولرك داخلی بادانالی بولونیور . قالانلرك کافه‌سی یابر چامورله صیوالیدر ویاخود ساده بر طاش ییغیننندن عبـارت‌در . اوطه‌ده بالطبع نه تزیینات‌نه بر شی آرامق بیهوده‌در .یرده بر حصیر ویا بعضاً بر سجاده ویا بر دوشك. . ایشته حلبا اولرینك داخلی هپ بویله‌در .

حلبا لیلرك معیشتجه اولان صیقینتیلری جداً جالب دقتدر . سنه نهایتنده کندیلرنجه عظیم بر مقدارده بورج آلتنه کیرمه‌ین عائله‌لر موفقیتلرینه شکرانخوان اولورلر . باخصوص محصولك فنا اولدیغی سنه‌لرده درد معیشت حلباده پك الیم نتیجه‌لر تولیـد ایتمکده‌در . مع ما فیه شونی‌ده اعتراف ایتمه‌لی یزکه حلبـالیلر پك قناعتکار درلر . دائما مصر اکمکی ایله تعیشه اساساً آلیشمش بولوندقلری ایچون دائما مقتصدانه یاشامق صورتیله کندی حیاتلرینی قوروپابیلیورلر .

حلبالیلرك کیینیشلری دخی اوندبتده دوشوك برحالده‌در ، أك ایلری کلنلری (ساکو) تعبیر ایتدکلری برجاکت ایله برشالو اروبر (صدریه) یلك اکتسا ایدرلر . بعضیلری ایسه عبا قوللانیرلر وباشلرنده (بریم) یعنی عقال ایله (حطه) یعنی مندیل بولونور . اکثریا بومندیللرك رنکی سیاه اولور . حلباده بر قسم اهالی باشلرینه (لباده) نامنی ویردکلری اوزونجه برکچه کلاه قورلر واوزرینه سیـاه بر (مندیل) کچیرد کدن صو کره‌ینه سیاه رنکده (بریم) صارارلر . آیاقلرده ایسه (تاسومه) یمنی ویاخود « جزمه » بر عرب چیزمه‌سی بولونور . قادینلر ، حلباده یالین آیاق دولاشیر ، دوررورلر . البسه لری ایسه بویالی آمه لیقاندن عبارت بولونور ؛ حتی اسلام قادینلری براورتویه دخی احتیاج کوستره‌مکده درلر . والحاصل حلبالیلری کرك یاشایش وکرك طرز تلبس نقطهٔ نظرندن فقیر بر رکویلو تلقی ایتمك طبیعیدر . .

[۲] — **حلباده اعتیادات اجتماعیه** — حلبالیلرك كندیلرینه مخصوص پك بارز اعتیادلری یوقدر اساساً حلبا كویی بر قیمت تاریخیه‌یی حائز اولمادیغی كبی بللی باشلی برمزیت اجتماعیه‌یه دخی مالك بولونمادیغی ایچون بوراسی اعتیادات جهتندن متمایز وصفلر آرامق بیهوده در . مع مافیه تك توك مصادف نظر اولان بعض نقاطی اشارت ایتمك قابلدر.

بومیانده اولمق اوزره ازدوا جلرینك طرز جریانی ذكرایده بیلیرز : حلباده اركك طرفی قیزك عائله‌سیله كوروشه‌رك موافقتلرینی استحصال ایتدكدن وبعض شرائط ابتدائیه خصوصنده اتفاق حاصل اولدقدن صوكره حلبالنك اختیارلری وبویوكلری قیزلرك اوینه كیده‌رك رسمی طلبده بولونور ومهرك مقدارینی دخی بو جلسه‌ده قرارلاشدیررلر . حلبا اهالیسی فقیر ده‌نیله بیله‌جك بر حالده اولدقلری ایچون بوراده مهر خصوصنده مشكلپسندلكده بولونمازلر ؛ بناءً علیه بیك غروشه قدر واقع اولاجق بر تكلیف سهولتله مظهر قبول اولور ؛ بعضاً ده مهرمقامنده اولمق اوزره برپارچا اراضی تقدیم ایدرلر . .

حلباده عقد نكاحدن مقدم قیزك أوه‌توتون ، تنباكو كبی مراسم نكاحیه‌ده صرف واستهلاك ایدیله‌جك بعض اشیا كوندرمك معتاددر. حلباده نكاح مراسمی همان همان طاتلی برشربت داغیتمق مراسمی دیمكدر. بونك عقبنده مهر مقررك معجل قسمی ، تعبیر دیكرله ثلثانی تأدیه اولونور . بونكله قیزك پدری ویاولیسی كلینه بعض اشیا تدارك أیلر . مهرك مؤجل قسمی اولان ثلث اخیری ایسه بالطبع اركككك ذمتنده قالیر . نكاح مراسمنك اجراسندن بر ، ایكی ای صوكره‌ده دوكون حاضرلقلری یاپیلیر . فی الحقیقه حلباده قیزی ، اركككك أوینه كوتورمك مراسمی پك اكلنجه‌لی اولور . قیزی، بوتون بر ذوق بدویانه ایله تزیین ایدلمش برآته بیندیررلر . واوزرینه بویوجك بر خاولو چیرلمش اوزونجه بر قامیشی ألنده طوتان بر اركك آتك اوكنده یورودكدن تعبیر دیكرله از رواج بایراغنی كشیده ایلدكدن صوكره آرقه‌سندن بوتون احبا واوداسی آنی تعقیب ایدر . وكاه « ارغول » نامنی ویردكلری بر نوع چیفته قامیشلی دودوكلری وكاه « طبل » داوول ایله « زمر » سورنا یی اوتدیره‌رك واطرافنده « دبكه » لر ، رقصلر یاپارق واكثریا آت یاریشلری ترتیب ایده‌رك وكوناكون سلاحلر آته‌رق قیزی اركككك اوینه ایصال ایلرلر .

قیز زوجنك أوینه واصل اولونجه آتدن اینر . واحضار ایدلمش خموری آلوب قاپونك اوزرینه الصاق ایتدكدن صوكره أوه داخل اولور .

بالآخره اركككده هردورلو نمایشلر آراسنده أوینه كتیررلر . أوه داخل اولدیغی زمان قیز ، بریرده اوطورمش بولونور ؛ اركك قیزی ألندن طوتارق دیكر بر اودایه كوتورر

وبو صورتله مراسم نهایت بولمش اولور .

*
* *

حلباده ازدواج مراسمندن ماعدا بایرام تبریكلری ده‌پك اكلنجه‌لی اولور . عكار قضا سنك بربرینی طانییان كویلری مشترك معایده مراسمی ترتیب ایده‌رلر وكویك قادین ، اركك اكثر اهالیسی آتلره بنه‌رك برشطارت كویدن كویه دولاشیرلر . ویكدیكرینه كوناكون یمكلر اكرامی صورتیله‌ده بربرلریله بایراملاشیرلر .

[۳] — **عكار قضاسنك احوال اجتماعیه‌سی** — عكار مركزینك ، احوال عمومیهٔ اجتماعیه‌سنه دائر شیمدی‌یه قدر درمیان ایتدیكمز خلاصه‌نك بزه بالعموم عكار قضاسی حقنده جزؤی درجه‌ده برفكر اعطا ایده‌مه‌یه‌جكی پك طبیعی‌در . باخصوص « حلبا » قدر مركزی بولوندیغی قضایی تمثیله مقتدر اولامایان دیكر بر قصبه‌یه تصادف ایدیله‌مز ده‌نیله بیلیر . اساساً نفوس ایستاتستیقلرنده مندرج اولدیغی وجهله قرق بیكی متجاوز بر نفوسه ویوز آلتمش قدر كویه مالك اولان عكار كبی بویوجك بر قضانك احوال اجتماعیه‌سنده پك بارز خصوصیتلرك بولونماماسی قابل ده‌كیل ایدی . بناءً علیه بز بوراده بو جهتلری تنویر وتوضیح ایتمك ایستیورز :

فی الحقیقه دین اعتباریله بو عظیم نفوس كتله‌سنی اسلام وخرستیان قسملرینه تفریق ایتمك وهلهٔ اولاده پك سهولتلی كورولور . حتی عكار اسلاملری باشلیجه قضانك شمال شرقیسنی وخرستیانلر ایسه شرق جهتلرینی و « جرد » تعبیر ایدیلان یایلالری ونهایت قضانك جهات جنوبیه‌سنی اشغال ایتمكده‌درلر . مع مافیه بو بویوك اقسامك اجتماعی برنقطهٔ نظرله ایكنجی درجه‌دن فروعی قابل تفریقدركه بونلری‌ده ذكر ایتمه‌مز اقتضا ایدر : نیته كیم :

عكار اسلاملری ، اولاً « عكاكره » نامیله معروف اولان عكار بكارندن ، ثانیاً ، خیمه‌نشین عربلاندن ، ثالثاً توركمنلردن رابعاً ده برلی اسلام كویلولرندن عبارتدرلر . بو صنفلردن هر برینی آیری آیری موضوع بحث ایده‌بیلیرز .

(عكاربكلری) — كندی واتلرینه نظراً بوندن ایكی یوز ، ایكی یوز اللی سنه اول « حكاری » طرفلرندن مهاجرت ایده‌رك عكارده توطن ایتمشلردر . بالطبع اصللرینك كرد اولدیغی درمیان ایتمكده‌درلر . مع مافیه بو طائفه منسوبینی حال حاضرده تمامیله عربلاشمشلردر . عددلرینه كلنجه بو خصوصده‌كی اقواله اتفاق حاصل اولامایور ایسه‌ده « عكاكره » نك نهایت قادین اركك بر قاچ بیكه قریب اولدیغی تخمین اولونیور . بو بویوجك كتله میانده مختلف عائله اسملرینه تصادف ایدلمكده‌در . مع مافیه جمله‌سنك « مرعب » عائله‌سندن عبارت

اولدیغی حالده مرور سنین ایله تکثر ایتدکلرینی‌ده قبول ایله‌یورلر . عکاکرەنك ، ارکلری موروث بر نام اصیلانه ایله و« بك » نامیله یاد ایدلمکده‌درلر . عکار بکلرینك ، اوتەدن بری عکار قضاسنده بر سرکذشت جنکجویانه وقهرمانانه کچیردکلری دائما بویوك ، کوچوك جمله‌نك دیللرنده معروف بر داستان حالنده تکرار ایدیله کلدیکی ایچون بونلرك عینی زمانده پك واضح بر دره بکی رزحی طاشیدقلرینی ذکر ایلەمك ضروریدر

بو دره بکلری میاننده تمامیله اصحاب نفوذدن صاییلانلری موجوددرکه عددلری اون بش ، یکرمی قدردر . ینه اوتەدن بری موروث بر طرز تلبسله بو بکلردن اکثریسی باشلرنده اوزونجه بر کچه کلاه ایله بر عقال وبر کفیه آرقەلرنده بر جاکت وصوکره قیصه بر شالوار ایله آیاقلرنده اوزون وسیاه بر پوطوریا بر چیزمه بولونور . بو کتلهٔ متنفذان میاننده ، دور سابقده هر ناصلسه برر « پاشا » عنوانی دخی ألده ایتمش اولانلری‌ده موجوددر . عکار محیطنده اوتەدن بری اجرای حکم ایتمك صورتیله اکتساب موقع وشهرت ایله‌ین بو بکلرك حال حاضرەکی باشلیجه نفوذ مرکزلری « بر قایل » ، « مجدله » ، « بینین » ، « بیری » ، « حوشیت » و« عیاد » کویلری‌در. بونلردن أك زنکین اولانلری « بر قایل »ده اقامت ایتمکده‌در . ایچلرنده ایکی یوز ، ایکی یوز اللی بیك لیرا قیمتنده اموال منقوله وغیر منقوله‌یه مالك اولانلری موجوددر . بونلرك معیشتجه اك قناعتکار کچینلری بیله سنوی ایکیشر اوچر بیك لیرا وارداته مالکدر. اسلام کویلرنده اوتوز ، قرق « بك » واردرکه معین دائرهٔ نفوذلر جیزەرك تأمین موقع واستفاده طریقنی کشف ایتمشلردر .

بو بکلرك نفوذینه دائر عکارده یاشایان کویلولردن اوفاق بر استفسارده بولونورسه‌کز سزه بوتون اضطراب درونیسنی آکلاتیر ودیرکه :

« بورانك یکانه حاکملری اولان وعددلری بش یوزه قریب بولونان بو بکلردن اکثریسنك معیتنده دائما امرینه آماده بشر ، اونر سلاحلی بولونور . بعضاً بر قاچی بربریله یرلشەرك بویوك مقدارده قوتلر وجوده کتیردکدن صوکره یکدیکرینه هجوم ایدر. زیتو. نلقلرینی کسر ، وبربرلرینی اولدیررلر . کندیلرینی بیله هر فرصتدن بالاستفاده اضراره چالیشان ، آدملرینی کوندەرك مالللرینی چالدیران ونهایت اولدیرتن بو بر برینك اقرباسی اولان بکلرك خارجه قارشو اولان تعدیلری ایسه تصورك فوقنده کورلمك لازمدر . بو بکلردن بری فرضا برنده خوشنه کیدن بر حیوان بولورسه آدملریله خبر کوندروب ایستەتیر . جزؤی درجەده بر مقاومت ویاخود بر جواب رد کوردیکی تقدیرده درحال مسلح آدملرینی کونده‌ریر ، کندیسنی اولدورتور ویاخود صوینی ویامحصولاتنی کسدیرر. ماملکنی خاك ایله یکسان ایدر . بکلرك ایقاع ایتدکلری بو کبی انواع خساراته مطلع اولانلرك محکمه حضورنده بر کونا شهادتده بولونامیه‌جقلرینی‌ده اشارت ایتمك اقتضا ایدر .

عکس تقدیرده بو کبی شاهدلرك عاقبتی‌ده پك الیم وخطرناك اولور .

عکار بکلرینك وباخصوص متنفذانك دائره نفوذلری داخلنده بولونان فقیر زراعك ، اهالینك حال مؤلمی ایسه جداً آجینه‌جق بر وضعیتده در. زیرا بونلر بوتون سنه چالیشوب ، چابالادقلری حالده سنه نهایتنده صفر الید اولەرق وآچ وچیپلاق بر حالده چیقارلر . متنفذانك واصحاب اراضینك کندیلرندن بوتون ماملکلرینی‌نه صورتله آلدقلرینی ارائه ایتمك ایچون زراعك بر وجه آتی نامله‌رله اعطاسنه تابع طوتولدقلری تکالیفه برکوز کزدیرمك کفایت ایدر :

فی الحقیقه اولاً : اصحاب اراضی کویلولردن اوتەدن بری موجود بر تعامل موجنجه وصاحب ارض اولمق اعتباریله محصولك ثلثنی آلیور .

ثانیاً — عشر میری‌یه قارشولق اولمق اوزره کویلونك حصه سندن عیناً عشری آلیور.

ثالثاً — (دخانیه) ، (ویرکونك ثلثی) ، (خانه اجرتی) کبی نامارله ینه زراعدن سنوی مقطوع بر پاره آلیور .

رابعاً — اصحاب اراضی (شکاره) نامیله ینه زراعك حصه سندن هر (جفت) باشنه برر (شنبل) آلیور

خامساً — اصحاب اراضی ، زراعه تخملق ویا یملك اولەرق ویردکلری بغدای ویاداری نك بهر شنبلنی فرضاالتی یوز ویایدی یوزه حساب ایتدکلری حالده بو رجلرینی استیفا ایچون زراعك آلدقلری حصه‌نك بهر شنبلنی ایکی یوزه صایمق صورتیله بره قارشو اوچ آلیورلر.

سادساً — اصحاب اراضی ، اراضیده کندی حقوقنی دوغرودن دوغرویه محافظه ایچون استخدام ایتدکلری وکیله ویرلمك اوزره (شوباحیه) نامیله بهرجفت صاحبندن یاریمشر شنبل بغدای ویاداری آلیر وبو صورتله کندی مأمورینك اجرتنی دخی کویلویه تحمیل ایتمش اولور .

والحاصل اصحاب اراضینك ومتنفذانك زراعدن بو صورتله جبایت ایتمکده اولدقلری بو تکالیف اوزرینه برده بونلرك فوقنده‌کی بکلرك تسلطلرینی وبعض وظیفه ناشناس ویاخود وجدانکریز مامورلرك ویا تحصیلدارلرله کوی ژاندارمه لرینك‌ده حصه لرینی علاوه ایدرسەك زراعك بوتون زواللیلنی تمامیله کسب توضح ایدر .

بناءً علیه بو ایضاحاتدن‌ده آکلاشیله جغی وجهله عکار کویلولرینك پك کثیف بر قوتك زبون احتراصاتی اولەرق ازیلکده بولوندقلرینی تسلیم ایتمەلی در . . »

عکار کویلولرینك اصحاب اراضی ایله طائفه متنفذان حقنده قوپاردقلری بو فریاد اشتکا جداً شایان نظر واصغادر .

با خصوص عكار بكلرندن بعضيلرينك بر طرفدن او عظيم — شاتو — لرى اكديران كاشانه لرنده وهردم معتيلرنده بولونان يوزلرجه اشخاص ايچون واقع اولان صرفياتنى ديكر طرفدن صرف ذوق مقصديله طرابلس ، بيروت وبعضاً ديكر محللر محافلنده‌كى اوشايان حيرت اسرافلرينى دوشونه‌جك اولورسه‌ق عكار محيطنده تطبيقنه مجبور اولدقلرى خط حركتك سائقلرى دها فضله بر وضوحله تنور أيله مش اولور .

شونى‌ده ذكر ايتمه‌لى يزكه او بويوك وواسع اقامتكاهلرنده جالب دقت بولونان دبدبه وداراته رغماً حيات ومعيشتلرنده بر چوق لوازم اجتماعيه‌يه قارشو لاقيد بولونمقده‌درلر . مثلا أولرنده منطقى بر ترتيب آرامق بيهوده بولونديغى كبى عائله حياتلرنده دخى هردورلو نقصانلر حكمفرمادر .

مع ما فيه بودربدر وماجراپرست طائفه‌ده باشقه‌اوصاف آرامق اساساً جائز دكلدر . زيرا تحصيل اعتباريله پك بارز اولان نقصانلرينك دخى ياشادقلرى عوامل آلتنده بوكبى نتيجه‌لرى توليد ايتمه‌سى پك طبيعيدر .

* *
*

عكار قضاسنده بو بحث ايتديكمز (عكاكره) طبقه‌سندن ما عدا برده (سهل)ده ، يعنى دوز يايلالرده خيمه نشين (عربان) ، بدويلر صنفى موجوددر . بونلر باشليجه بش آلتى قبيله‌دن تركب ايتمكده دركه بر وجه آتيدر :

١ — تل عباس شرقى اتكلرى جوارنده مقيم بولونان واون‌بش ؛ يكرمى خانه‌دن ونهايت ١٠٠ — ١٥٠ نفوسدن عبارت بولونان (عرب اللهيب) قبيله‌سى .

٢ — (عرقا) و (بارد) نهرلرى ار آسنده‌كى اراضيده مقيم ويتمش سكسان خانه‌دن وتقريباً ٣٠٠ — ٤٠٠ نفوسدن متشكل اولان (زريقات) قبيله‌سى .

٣ — (خان العبوديه) جوارنده مقيم وسكز اون خانه‌دن و٥٠—٦٠ نفوسدن عبارت بولونان (معاقل) قبيله‌سى

٤ — (ديرين) و (سعدين) جهتلرنده خيمه نشين بش ، اون خانه‌دن و٣٠— ٤٠ نفوسدن متشكل (موالى) قبيله‌سى

٥ — (خريبه) ايله (نهر الكبير) آراسنده مقيم ويتمش ، سكسان خانه‌دن عبارت ونهايت ٣٠٠—٤٠٠ نفوسدن متشكل (نعيم نحير) ، (حديدين) و (كعبين) قبيله‌لرى در .

بوتون بو قبائلك ديكر خيمه‌نشين عربانلدن فرقلى اوصافه مالك بولوندقلرينى ظن ايتمه‌ملىدر . بونلرك دخى دربدر روحلرى خيمه‌لره مربوطيت عشقيله دولمش‌در .

مع ما فيه بو قبائلك ساكن اولدقلرى محللرده حضور واستراحت عموميه‌يى بعضاً اخلال

ايده‌جك حالاته تشبث ايتدكلرينى‌ده اونوتمامق لازمدر .

*
* *

عكار توركمنلرينه كلنجه اولجه معلومات عموميه قسمنك توركمنلره دائر اولان فصلنده بيان ايدلديكى وجهله بونلر (كواشره) ، (عيدمون) ، (جديده) ، (دوسه) كوبلرنده اقامت ايتمكده اولوب نفوس موجوده‌لرى تقريباً (٦٠٠) كشيدن عبارت بولونمقده‌در .

بو توركمنلرك نه صورتله ياشادقلرينى وحيات اجتماعيه‌لرينك نه حالده بولونديغنى ايلروده « عكار داغلرنده » اجرا ايله ديكمز جولانه دائر ذكر ايده‌جكمز تفصيلاتده درميان ايليه جكمزدن بوراده تكرارندن صرفنظر ايله‌يورز .

*
* *

والحاصل عكار اسلاملرى ميانده بو صايديغمز طبقه‌لردن ما عداسى كويلو صنفنى تشكيل ايتمكده‌در . عكارك فيض طبيعيسنه وكنديلرينك معروف اولان جد وغيرتلرينه رغماً كويلولرك اولجه بيان ايديلن سببلردن دولايى دائما پريشان بر حالده قال قلرى كورلمكده‌در . اساساً بو عظيم طبقه منسوبينك اوچده ايكيسى زراعت ايله واوچده بر ينك ياريسى يعنى اسلاملرك سدسى ايپكجيلكله وديكر سدسى ايسه ايشسز ، كوجسز صرف آمريقادن كنديلرينه ورود ايدن پاره‌لرله تعيش ايتمكده‌درلر .

*
* *

عكار قضاسنده اكثريتى تشكيل ايدن خرستيان اهالى طبقه‌سى ايسه حيات اجتماعيه اعتباريله اسلام كويلولرندن دها اوستون ودها بختى يار اعتبار ايدلمليدر . فى الحقيقه خرستيان كويلرينك كافه‌سى دها معمور وخرستيان اولرينك داخلى دها منتظم ، دها ترتيبلى ودها زنكين‌در . خرستيان كويلرى ميانده أك زنكينى « مينيارا » وفقط أك متمدنى ومعمورى « به‌نو » در . به‌نوده أك فقرا كچينن بر خرستيان عائله‌سنك بيله أوى آز چوق منتظم بر صورتده تفريش ايدلمشدر .

خرستيانلر ميانده دخى اجنبى بررداماده انتساب ايتمك واونك نفوذى آلتنه صيغينه‌رق دورلو وسائطله اكتساب قوت وثروت ايلك صورتيله « قبيات » ايله « مينيارا » ده بر ايكى نفوذلى شخصه تصادف اولنور . مع ما فيه بونلرك سلطه‌لرى ديكرلرينه نظراً شايان ذكر كورولمه‌يه‌جك بر درجه‌ده‌در .

برده عكار خرستيانلرى بيننده‌اوته‌دن برى مهاجرت آرزولرى اوقادار بر ايتمشدركه حال حاضرده عكار نفوسنك احتمالكه بشده‌برى آمريقاده بولونمقده‌در . بونك ايچوندركه روايت ايتدكلرينه نظرا نفوس خرستيانيه‌نك بلكه نصفى وقتيله آمريقادن ورود ايدن مبالغه‌

كچنديكى ايچون حرب عمومينك اعلانندن وبا خصوص آمريقا ايله قطع مناسبات ايدلدكدن صوكره بو طبقه منسوبينى فقر وضرورتك دركهٔ سفلاسنه سقوط ايتمشلردر .

خرستيانلردن نصف اخيرى ايسه ايش ، كوچ صاحبى درلر . بوقسمك اوچده ايكيسى ايپكچيلك ايله اوچده برى ايسه زراعتله اشتغال ايتمكده‌درلر . زراعتك خرستيانلر بيننده آز چوق تعمم ايتمسى اسبابنى اولكى ايضاحاتمز پك اعلا تعيين ايده‌بيلير . بناءً عليه بوبابده فضله برشى سويلمكه لزوم يوقدر .

يالكز بو فصلمزى اكمال ايتمزدن مقدم بو قضا ثروت نقديه‌سنك تقريباً ايكى ميليون واموال غير منقوله‌سنك ايسه بر ميليون ليرا قيمتنده بولونديغنى ذكر ايتمك ومع ما فيه مبحوث عنه ثروتك محدود اشخاص ميانده منحصر اولمق اعتباريله شامل وعمومى بر استفاده ايله برابر موفق بر سعادت اجتماعيه تأمين ايده‌مه‌مكده بولونديغنى اعتراف ايله‌مك ضروريدر .

[٤] — **اجتماعى رقملر** — بوراده ذكر ايده‌جكمز رقملرك تماميله حائز وثوق اولدقلرينى وبا خصوص مقايسه‌يى داعى شرائطه مالك بولوندقلرينى بالطبع ادعا ايده‌ميز . مع ما فيه الده ايتدكلريمزى بورايه قيد واشارت ايتمك هرحالده‌بى فائده اولامايه‌جغى ايچون ذكرى ترجيح ايدلمشدر .

« قتللر وجنحه‌لر » — عكاركده قتل جرميله مظنون اولمق اوزره (٣٣٢) سنه‌سى ظرفنده (١٤) قاتل هيئت اتهاميه‌يه سوق ايدلمش در . بو « ١١ » ى ذكور « ٣ » ايسه اناثدر .

جنحه‌لره كلنجه‌ينه عين سنه ظرفنده (٩٠) كيشى مختلف جنحه وقباحتلرله محكوم اولمشدر . بونلردن (٢٦) يسى سرقت ، (٢١) ى ايسه ضرب وجرح دعواسندن دولايى محكوميتلرى جهتنه كيدلمشدر . بوطقسان كيشى‌دن (٤٢) يسى زراع ، (٢٢) يسى اصحاب املاكدن (٨) ى عمله وتام (١٧) يسى ايشسز اولانلردن در . ينه بوعددك آنجق (٦) يسى اناث متباقيسى ايسه ذكوردر . (٨٤) ذكوردن (٦٠) ى بكار قالانلرى ايسه اولى‌در . ينه بو (٩٠) محكومدن آنجق (١٧) يسى اوقومق يازمق بيليور . ياشلرينه كلنجه اللى ايله يتمش آراسنده آنجق (٨) كيشى ، قالانلرى ايسه ٢٠—٤٠ ياش آره‌سنده‌در . يكرمى ياشندن كوچوك اولمق اوزره يالكز (٣) كيشى ظهور ايتمشدر .

(قازانج مقدارى) — بر حساب تقريبى‌يه نظراً عكاركك مركزى بولونان (حلبا) قصبه‌سنده (١٠٠٠) غروشدن يوقارى قازانجى بولونانلرك عددى (٣٥) شخصدن وبونلرميانده (٥٠٠٠) دن يوقارى وارداتى اولانلر آنجق (٤) كشيدن عبارت ايمش .

قضايه كلنجه مجموع نفوس ذكورك يوزده (٢٠) يسى‌نك تعبير ديكرله بشده برى نك قازانجى (١٠٠٠) غروشدن اشاغى ايسه‌ده يوزده (٨٠) ى بو مقداردن فضله‌در . (٥٠٠٠) دن فضله قازانجى اولانلر قضا نفوسنك ثلثى درجه‌سنده در .

(صنوف اجتماعيه) — عكار قضاسنك مجموع نفوس ذكورندن (١٣٫٧٩٠) كيشى‌نك زراعت ايله اشتغال ايتمسنه مقابل آنجق (١٣) كيشى تعاطئ تجارت ايتمكده و (١٨٥٧) كيشى ايسه ايشسز كوجسز بولونمقده ايمش . عكار شمدى‌يه قدر يالكز (٥) طبيب يتيشديرمشدر . املاك صاحبى اولمق اوزره عكاركده (٦٨٧٦) كيشى تخمين ايديليوركه بو مقدار نفوس عمومية قضانك بشده برى راده‌سنده در .

صوك حرب عمومى ظرفنده عكار قضاسى نفوسندن (٧١٥١) كيشى عسكره آلنمشدر . بوتون قضاده (٢٠٠) قدر راهب بولونمقده ايمش .

١١ — اموال روحيه

احوال روحيه لرى اعتباريله دخى (حلبا) قصبه‌سى اهاليسنى بركولكه تلقى ايتمك اقتضا ايدييور . زيرا ، حلباليلر ، بارز اولمق اوزره كوستريله بيله جك بر سجيهٔ نفسيه‌دن اوقادار محرومدرلركه بونلرك سجيه‌سز لكلرينى قبول ايله‌مك ضرورتى تولد ايدييور . . فى الحقيقه هر دورلو اسباب تنور وتمدندن محروم بولونان بوزوالللى انسان كتله‌سنك يالكز بر موجوديت عضويه‌دن عبارت بولوندقلرينى اوزون اوزادى‌يه اثباته قالقيشمق زحمتنى اختياره لزوم يوقدر . حتى حيات اجتماعيه‌لرينى دخى بر وجه تفصيل تدقيق وتحليل ايلمك احتياجى بيله حس ايديلمز . بلكه بر دفعه حلباليلرك يوزلرينه باقمق وكوزلرينه اوفاق بر نظر عطف ايتمك بونلرك ديار روحيلرينك نه قادار صاف وبى مآل اولدقلرينى تعيينه كفايت ايلر .. بناءً عليه حلباليلرك بيلكيدن وكوركودن آزاده صفر بر موجوديت اولدقلرينى قبول ايتمه‌مز مجبوريتى حاصل اولمقده‌در .

هرحالده بو اوفاق خلاصه‌مز حلبانك بوتون طوائف موجوده‌سنه تشميل ايدلمكده‌در . اساساً حلباده اسلام ، خرستيان اوقويوب يازانلرك مجموعى بيلمم‌كه يوزده اون رقمنى دولديرا بيليرمى؟ . بوقادار درين بر شرق كويلولكى ايسه بى شبهه قضا مركزلرنده پك آز تصادف ايديله‌جك بر حالدر . باخصوص (بيروت ولايتى) نك قسم جنوبيسنده پك ممتاز اولان حيفا ، صيدا كبى قضا مركزلرندن صرفنظر جنين كبى اولانلرى بيله آز چوق بر شخصيته مالكدر . حالبوكه بو « حلبا » قدر شخصيتسز بر يردها اولابيليرمى؟ .

شونى ده اعتراف ايتمه‌لى‌يزكه بو ساكن ، انقيادكار ومطيع كتلهٔ بشريه شبهه‌سز هر محلدن فضله قابل سوق واداره اولدقلرى ايچون جزؤى درجه‌ده بر فداكارلق بوراده

يك مساعد نتيجه‌لر تأمين ايدر . بناءً عليه بو عضوى انسانلره نفسانى قوتلر بخش ايتمه‌نك چاره‌لرينى دوشونمك پك لزوملى وپك ضروريدر .

*
* *

عكار قضاسنك حالت روحيه‌سى ايسه بو قادار صاف وبى‌مآل صاييلماماليدر . زيرا بر طرفدن عكار بكلرينك ودىكر طرفدن تورکمنلرك وبدويلرك ونهايت اسلام كويلوليلرينك وخرستيان طائفه‌لرينك آيرى آيرى اوصاف روحيه‌يه مالك بولوندقلرينى اشارت ايتمك اقتضا ايدر .

عكار بكلرندن بر چوغنك شرائط اجتماعيه‌لرندن متولد پك عصبى وخشين بر حالت روحيه‌يه مالك اولدقلرينى اعتراف ايتمه‌لى‌يز . مع‌مافيه بونلرنه قدر شديد التأثر وسريع الانفعال ايسه‌لر او نسبتده روحلرى ماجراپرست بر ابذال اصالتله مالامالدر . عكارده نفوذ صاحبى اولمق ، جذس قيصراغه بينمك وآرقه‌لرنده مساح توابعه مالك اولدقلرينى كورمك ، اراضى‌يه كويلويه حاكم بولونمق ، هردورلو آرزولرينى پك كنيش بر لا قيدى ايله حصوله كتيره بيلمك ونهايت كنديسنه (بك) وياخود (پاشا) ديديرتمك . ايشته بو بكلرك حالت روحيه‌سى بوندن عبارتدر .

بوتون جريان حياتيلرينى تعقيب ايدرسه‌كز بو نقاط اصليه‌نك كنديلرنده حاكم بولوندينى كورورسكز . قايولرينى يار واغياره كشاده بولونديران ، سفره‌لرنده يوزلرجه تنوعلر وجوده كتيرن ، كويلويه تحكم ايدن ، قيزان ، باغيران ، بعضاً اولرينى كونا كون نفائسله دولديران هپ او وصفلر واوسائقلردر .

مع ما فيه شونى‌ده اعتراف ايتمه‌لى يزكه بو طبقه منسوبينك سلم ترقى‌يه اصعادلرى پك قولايدر . وبو سهولت طبعيه كنديلرينك حسلريله متحرك اولدقلرندن نشأت ايتمكده‌در . محويتكارانه بر (بك) وياخود بر (پاشا) كلمه‌سى بعضاً بو طبقه‌نك أك خشين وعصبى كورونن بر شخصيتنى مونس وصوقولغان بر حاله تحويل ايده بيلير . اساساً بو طبقه‌نك شيمدى‌يه قدر اعصار پرور بر عنعنه‌يه مربوط اولارق ياشامالرى محتاجى بولوندقلرى تنورى همان همان بولامامالرندن نشأت ايديور . واقعا صوك زمانلرده بو طبقه اركاننده پك واضح بر انتباهك باش كوستردىكنى وحتى بواويا نيقلغك تأثيريله بر قاچ مكتب عالى مأذونى وبر مقدار مكاتب ناليه مأذونلرى يتشديكى كورولیورسه‌ده بو قدرى بالطبع كافى صاييلاماز . روايت ايتدكلرينه نظراً هيئت مجموعه‌سى اعتباريله آنجق يوزده (٥٠) يسى اوقومق يازمق بيان بو طائفه‌نك نه قادار سريع بر تنوره احتياج كوستردكلرى دوشونيله‌جك بر شى‌در . زيرا اپيجه بر ثروته صاحب بولونان بو طبقه تنور ايدرسه شرائط طبيعيه‌سى اعتباريله بر وفرته مالك اولان عكار محيطنده پك فيضلى موفقيتلر تأمين ايده بيليرلر .

*
* *

عكار تركمنلرينك حالت روحيه‌لرى ايسه بر آز صوكره ذكر ايديله جكى كبى خيمه نشين بدويلرك‌ده محافظه‌كارودر بدر روحلرى پك معروف بولنديغى ايچون هرايكيسندن شيمديلك صرفنظرله عكارك اسلام كويلولرينه ونهايت خرستيان اهاليسنه نقل كلام أيله يورز :

عكار كويلولرى اوته‌دن برى كوردكلرى شديد تضييقلره علاوةً وسائط واسباب ترقى وتمدندن اولان محروميتلرى سائقه‌سيله حلباليلره شبيه اوصاف روحيه ارائه ايتمكده‌درلر . مع مافيه عكار اهاليسندن ساحله قريب ودوز اراضيده ساكن بولونانلرله طاغ طرفلرنده و « جرد » ده ياشايانلرى تفريق ايتمك ضرورى‌در . زيرا برنجى‌لرى نه قادار مطيع ومسالمتكار ايسه‌لر ديكرلرى او مرتبه ديك قافالى ، عنادجى ، خشين‌در . حتى « جومه » ، « خربة الرمان » ، « قيطع » طرفلرنده صوك زمانلرده آراصيره ظهور ايدن بعض چته‌لر واردركه ساحلك مسالمتكار كويلولرينى ايچه ييلديرمشلردى . بونك يچوندركه ، كرك « حلبا » ليلرك وكرك « مينيارا » ، « جديده » ، « شيخ طابه » وامثالى كويلر اهاليسى نك حياتى عكارليلر بيننده اشتهار ايله‌مش ايمش .

عكارده بولونان خرستيان اهالى‌يه كلنجه بونلرك قضاده موجود ايكى بوزه قريب (راهب)ك بعض تلقينانه قاپيلدقلرينى بوراده مختصراً اشارت ايتمكه برابر شونى‌ده اعتراف ايتملى يزكه هنوز تنور خصوصنده پك كريلرده بولونمالرينه رغماً اسلامله‌ره نسبتله كرك فعاليت وكرك حيات اجتماعيه اعتباريله ينه بر مقدار ايلروده بولونيورلر . واقعا مهاجرت فكرلرى عكارليلرك نظرلرينى مملكتدن زياده خارجه چويرمش ايسه‌ده آمريقاده بولونان بيكلرجه مهاجرك كوندردكلرى پاره‌لرله عكارك خرستيان كويلرندن بر چوغى وخاصةً (قبيات) ، (به‌نو) كويلرى كوندن كونه كسب معموريت ايتمكده ايدى .

مع ما فيه بونلرك آمريقاده صرف ايده‌جكلرى فعاليتى سوريه‌يه تحويل وحصر ايتمك عواملى دوشونولسه شبهه‌سز مملكتمزك ظاهرى ده‌كيل اساسلى بر صورتده قازاناجغنى در . خاطر ايله‌مك لازمدر .

عكار خرستيانلرينك يوزده « ٣٥ — ٤٠ » ى — بر تخمينه كوره — اوقور ، يازارمش ، (به‌نو) كوينه بو نسبت يوزده « ٧٠ » ه قدر يوكسلمكده‌در . بوتون خرستيانلردن (١٠٠)ه قريب تالى تحصيل كورنلرى موجوددر .

آمريقادن عودت ايدنلر برابرنده كوره‌نك تأثيريله وياشايش اعتباريله بر مقدار ايليكلر استصحاب ايتمكده ايسه‌لرده غريبدركه كثيف بر حمولهٔ كسل ولاقيدى ايله دونيورلر . با خصوص بونلرك آمريقادن كوندردكلرى مبالغك توليد ايتمسى پك طبيعى بولونان حاضردن ييمك وعاطل ياشامق سجيه‌لرى عكار محيطنده تنبل بر طبقهٔ ناس وجوده

كتيريبوركه بو طبقه‌نك حرب عمومى اثناسنده پك زياده دوچار خرابى اولديغنى دوشو-
نمك ايچون فضله بر فكر ويا بر درايت صرفنه لزوم اولمادينى پك بديهى‌در .

١٢ — احوال صحيه

عكار قضاسنك احوال صحيه‌سنى ذكر ايتمزدن مقدم (حلبا) نك وضعيت صحيه‌سنى
بر مقدار موضوع بحث ايده جكز . فى الحقيقه (حلبا) ، هواسنك لطافتى واعتدالى ايله
معروف بر قصبه‌در . صويى دخى اساساً تميز وبراق اولمقله برابر بر چاريك ساعت مسافه‌ده
بولونان و (عين الجرن) اسمنى طاشيان بر منبعدن دمير بورولر داخلنده جريان ايدمرك
قصبه داخلنده‌كى حوضه كتيرلديكى ايچون يولده ترشحاته دوچار اولمايور .

اساساً ينه كوى قربنده وجنوب طرفنده (عين المعلول) وشمال طرفلرنده ايسه (عين
الوادى) ناملريله قصبه‌نك ايكى منبعى دها بولونديغى كبى اكثر اولرده قويولر دخى موجود
اولديغى ايچون حلبا ليلر دائما تميز صو بولا بيليورلر وبو خصوصده‌ده بالطبع بركونا
اضطرابه دوچار اولمايورلر .

مع ما فيه هواسنك وصوينك كوزه للكنه رغماً حلبانك اولجه بيان ايدلديكى وجهله
أولرى هردورلو شرائط صحيه‌دن اوزاق بولونمقده‌در . حتى بو أولرده پك لزومى
محللرك فقدانى بوس بوتون عفو اولونامية‌جق بر خطا تلقى ايدله‌لى‌در .

قضايه كلنجه وضعيت صحيه‌سى اعتباريله‌ده ايكى بويوك منطقه‌يه تفريق اولونابيلير :

بو منطقه لردن برى ساحل قسمنى ديكرى ايسه (جرد) طرفلرينى حاوى‌در . ساحل
قسملرى دوز تارلالردن عبارت اولمقله برابر آقان صولرى فضله بولونديغى واراضى دخى
بوصولرايله اكثريا اسقا ايدلمكده اولديغى ايچون بواراضيده بولونان تك توك كوچوجك
باطاقلقلردن مرزغى بر محيط وجوده كلكمله‌در .

(جرد) طرفلرى يعنى طاغلق اولان قسملر ايسه هواسنك يبوستى ايله معروف‌در .
عكار داغلرى شبهه سز سوريه‌نك أك لطيف محللرينى تشكيل ايتديكى حالده بورالر ده‌يوللر
ياپيلمامش وكويلر ايشلنمه مش اولديغندن سراپا نفيس بر رصيفيه حالنى آلابيلان بو محللردن
استفاده ايديلمه مكده‌در .

بوراده‌كى كويلرك اولرى‌ده عموميت اعتباريله حلبانك أولرينى اكدير دقلرى ايچون
بالطبع لوازم صحيه‌دن پك دور قالمقده‌در .

كرك حلباده ، كرك بالعموم قضاده اعتيادى وموضعى اولمق اوزره موجود خسته‌لقلردن
مالاريا ، ذات الرئه ، وذات الجنب كبى خسته لقلرى تعداد ايده بيلرز .

صوك (٣٣٢) سنه‌سى ظرفنده حلباده (٧٠ — ٨٠) كيشى مالاريايه طوتولمشدر .

بو اعتبارله تقريباً اهالينك اونده برى بو خسته‌لغه معروض قالمش ديمكدر . ديكر خسته
لقلردن ايسه حلباده مذكور مدت ظرفنده آنجق دردر بشر مصابه تصادف اولونمشدر .

قضايه كلنجه عكارده اكثريا ساحل كويلرنده اولمق اوزره هرسنه (٥٠٠٠ — ٦٠٠٠)
كيشى مالاريايه مصاب اولور . ينه هرسنه (برونشيت) ه (٤٠ — ٥٠) ، ذات الرئه‌يه
(٢٠) ، ذات الجنبه ايسه (٥ — ١٠) كيشى نك تخميناً طوتولديغى واقعدر . بوتون قضاده
(١٠) كيشى ورمه مصابدر .

امراض زهرويه دن فرنكى‌يه دوچار اولانلر يوق ايسه‌ده دها خفيفنه طوتولمش (١٠٠)
كيشى قدر تخمين اولونابيلير .

امراض عارضيه واستثنائيه‌يه كلنجه كچن « ٣٣٢ » سنه‌سى ظرفنده « حلبا » ده قوله-
رايه « ٧ — ٨ » كيشى مصاب اولمش بونلردن بشى وفات ايتمش‌در . تيفوسدن ايسه « ١٠
— ١٢ » مصاب وقوعه كله‌رك ينه بوندن بشى وفات ايلمشدر . جدرى حلباده ظهور
ايتمه‌مشدر .

قضاده اك چوق تيفوس وجدرى حادثه‌لرى « فنيدق » كوينده ظهور ايتمشدر . تيفوسه
مصاب « ٦٠ » كشيدن « ٤٠ » ى وجدرى‌يه مصاب « ٤٠ » دن « ١٠ » ى وفات
ايتمشدر .

بوتون عكار قضاسنده « ٣٣٢ » سنه‌سى ظرفنده « ٥٠٠ — ٦٠٠ » تيفوس مصابندن
« ١٠٠ — ١٢٠ » كيشى ؛ « ٣٥ » قوله‌را مصابندن ايسه « ٢٥ » ى و « ٣٠٠ » جدرى
مصابندن « ٥٠ » يسى وفات ايله‌مشدر . بو حسابه كوره امراض عارضيه‌دن تقريباً ايكى
يوز قدر وفات وقوعه كلمش ديمكدر .

« ٣٣٣ » سنه‌سنك ايلك درت ماهى ظرفنده ايسه‌يكيدن وتقريباً « ٢٠٠٠٠ » كيشى‌يه
ياپيلان آشى ثمره‌سى اوله‌رق جدرى حادثه‌سى ظهور ايتمديكى كبى قطعات عسكريه‌دن مأدون
خسته‌لر ورود ايتمديكى ايچون قوله‌را وتيفوسدن نه مصاب ونه‌ده وفات ظهور ايتمه‌مشدر .

*
* *

عكار قضاسنده تشكيلات صحيه غايت ناقصدر . شيمديكى حالده قضانك يوزيتمشه قريب
كوينده‌كى صحت عموميه‌سنه نظارت ايتمكله برابر خسته‌لرينى تداوى ايده جك اولان
يكانه بلديه طبيبى بالطبع بو عظيم ايشى نه قدر متحمل اوله‌يالكز باشنه قاورايامازـ . محلى
طبيب كچن سنه ظرفنده بيك ساعتدن فضله آت اوزرنده بولونارق عكارك شرق وغربنى
دولاشديغنى سويليور . ديكر طرفدن وسائط لازمهٔ صحيه‌نك وشرائط مساعدهٔ حياتيه-
نك فقدانى كبى اسباب واردركه بوكويلره قارشو دها اهتمامكار داورانمق لزومنى اظهار
أيله‌يور .

عكارده يكانه اجزاخانه اولمق اوزره حلباده‌كى كوچوك بلديه اجزاخانه‌سنى كوستره‌بيليرز . بناءً عليه بر خسته‌يه بر طبيب وبر مقدار علاج لازم اولسه كرك طبيبى وكرك علاجى الده ايده بيلمك ايچون كونلرجه انتظار ايتمك مجبوريتى بولونمقده‌در .

حربدن اول « به‌نو » ، « قبيبات » كويلرنده بر خصوصى طبيب ايله « قبيبات »ده و « حلبا » ده بر اجزاخانه وينه «قبيبات» ده بر ايتاليان جراح موجود ايدى . شمديكى حالده بو اجزاخانه‌لر قاپانمش وطبيبلر انفكاك ايله‌مشدر . قضانك آشى مأمورى دخى بوسنه باشقا محله نقل ايديلمشدر .

١٣ — لسان وادبيات

عكار قضاسنده عمومى لسان اولارق خلق عربجه‌سنى ذكر ايده‌بيليرز . اساسا قضانك اوقومق، يازمق بيلنلر قسمى پك محدود اولمقله برابر بو بيلكينك درجه‌سى‌ده پك نقصان اولديغى ايچون فصيح عربجه‌يه واقف اولانلر او نسبتده آزدر.

ديكر لسانلره كلنجه تورجه ، عكار توركمنلرى بيننده بالطبع متعمم ايسه‌ده كرك حلباده وكرك قضانك ديكر جهتلرنده بيكده بر تورجه‌يه آشنا كيمسه يوقدر . مع ما فيه عكار بكلرندن وقتيله استانبولده عشيرت مكتبنده اوقويانلرى بر آز توركجه قونوشابيليورلر .

السنهٔ اجنبيه‌دن ايسه بالعموم قضاده فرانسزجه بيلنلرك عددى (٢٠) ، انكليزجه‌يه آشنا بولونانلرك ايسه « ٣٠—٤٠ » كيشى‌در . بوكا مقابل آمريقادن عودت ايدنلر ميانده « ١٠٠٠ » كيشى قدر اسپانيولجه‌يه واقف اولانلر واردر .

عكارك بو اعتبارله الك متعمم والك معروف لسانى خلق عربجه‌سى‌در . حتى بو لسان طبيعتيله اوقدر متحكمدركه عكار بكلرينه كردجه‌يى اونوتديرديغى كبى ايلروده ايضاح ايديله‌جكى وجهله عكارده متوطن توركمنلرك لسانينه داخل اولارق بر طرفدن تورجه كلماتك يرينى اشغاله وديكر طرفدن توركمنجه‌نك يرينه بوس بوتون قائم اوله‌بيله‌جك دليللر ارائه‌سنه باشلامشدر .

عكارده بو خلق عربجه‌سنك شيوه اعتباريله كوستر ديكى اوصاف طرابلس لهجه‌سندن پك فرقلى صاييلاماز . والحاصل لسان اوزره متداول بر چوق پارچالر واردركه بونلر ميانده ، « دبكه » لر اثناسنده مستعمل اولانلرى وياخود «ميجانه» ويا «عتابه» (*) نوعندن بولونانلرى ونهايت « نينى » صورتنده استعمال ايديلنلرى قابل تفريقدر . بو

(*) جديده ادبياتنه دائر اولان فصله مراجعت : بيروت ولايتى — جنوب قسمى ص: ٣٤٨

پارچالرك هيئت مجموعه‌سى عكارك خلق ادبياتنى تشكيل ايتمكده‌در .

واقعا بو اثرلرك عكار حيات ومناظر طبيعيه‌سنى تماميله تمثيل واظهار ايده‌مدكارى كورولير ايسه‌ده محبتله تكرار ايدلمه‌لرى اعتباريله شبه‌سز شايان تذكار عد ايدلمك اقتضا ايدر ؛ بو اثرلر ميانده آتيده‌كى شرقيلرى انتخاب ايايورز :

— شرقى —

هللا بالورد يا يمى
تعذيبنى ما اطيق العذابا
ورميت سلام ماردوا على
ياشوف الزين من تله لتله
هويت اثنين واحد ماحصللى ...

« ترجمه‌سى »

« أى سه‌وكيليم ! كله شبيه اولان ياناقلر كله‌سن بنى نه قدر أرزيورسك ؛ بن ايسه بو قادار اوزونتى‌يى چكه‌م ؛ كنديترينى سلاملادم . سلامى آلماديلر . بر تپه‌دن قوشان كوزه‌له باق . بن ؛ برى بكا نصيب اولمادى . »

حلبانك غرب طرفلرنده‌كى واسع اووه‌ده وقتيله بعض آثارك حفظى مقصديله ياپيلمش اولان متعدد تپه‌جكلرك آلان بولونديغى دوشونله‌جك اولورسه بو شرقينك تماميله عكار حالت روحيه‌سنك بر محصولى اولديغى توضح ايدر .

عكارده بو نوع شرقيلردن ماعدا (ميجانه) (وعتابه) نامليرنى حائز أثرلر دخى موجوددر . بونلردن ايكيسنى انتخاب ايله‌يورز .

— ميجانه —

ياميجانه ، ياميجانه ، ياميجانه
ضحكت حجار الدارلعينو حبابنا
ياميجانه ، ياميجانه ، ياميجانه
ما ابوس خدك ماتبوس يدنا
ياميجانه ، ياميجانه ، ياميجانه
من بعد حقى شولفتنى بمحرما...

« ترجمه‌سى »

« دوستلرمزك قدومى مناسبتيله أولرمزك طاشلرى بيله كوليور . فقط اوبنم ألمى اوپمه‌دن بن اونك عذارينى تقبيل ايده‌مم . اوكا كلنجه ، بنم كنديسنده‌كى آلاجغمه رغماً منديلنك اوجيله ناصل اوليورده بنى ردايله‌يور . »

TÜRK TARİH KURUMU

ميجانه نوعندن اولان بو شرقيلر دائما « ياميجانه ... الخ » نقراتيله ادا ايدلمكده‌در. برده عتابه‌لر واردر :

— عتابه —

ياهل تجذع دلولك خذ معناى
سلام لاريمت القيت معاناى
وحق البيت ياعابد معاناى
غبت عن فراقهم والنوم طاب...

مألاً ترجمه‌سى

« سن محبه كدن قورقارق نه‌سويليه‌جككى بيلميورسك. بن ايسه سلامى كوندريبورم. وبن قسم ايده‌رك سنى تأمين ايديبورم كه محبه‌مك فراقى بنى بيهوش ايديبور. كنديسنى بلكه رؤيامده كورورم ده‌يه‌رك خوابه بيله عاشق اولدم ... »

سرزنش نوعندن بولونان بو كبى اثرلردن باشقه رقصلر « دبكه »لر اثناسنده ايراد ايديلن مشترك شرقيلر موجوددركه بونلر ال چيرپارق ايراد اولونور.

— دبكه شرقيلرندن —

بين السمره والبيضه فى قصه بدها ديوان
وللى بياخذ النشميه بضل مقضى كيفيه
لقمتو بضل بهنيه لو كان تلتينه زيوان
وللى اخذ المسمره عينو بضل لبرا
والقعده معو مره لو عملت اكل الحكام ..

« ترجمه‌سى »

« بياض قيز ايله اسمر قيزه دائر بر أفسانه واردركه بوندن بر ديوان بيله يابيلابيلير : كوزه‌لنى آلان حياتنى خوشجه كچيرر ؛ بيديكنك اوچده ايكيسى « طاووق يمى » نوعندن بيله اولسه اوندن ممنون اولور. أسمرى آلانك كوزى ايسه دائما ديشاريده قالير ؛ وحاكملرك بيديكى بيمكدن تناول ايتسه بيله ينه حياتى آجى كورر. »

بو منظومه چوقدن چوق كوزه‌ل يتيشديرمه‌ين عكار محيطى ايچون نه درين بر فرياد اشتكايى حاويدر.

— دبكه شرقيلرندن —

مانى يا حبيب يا مانى
تولف واحق خلانى
مانى مدور طمايع

وعقلى من راسى ضايع
وشو محمل يا بايع
خوخ وعنب ورمان...

« ترجمه‌سى »

« بن نه‌يم ، أى سه‌وكيليم ببليرميسك ؟ بن حاضر لانوب ده ارقاداشلرمه يتشه‌جكم. اساسا طمعكار ده‌كيلم ؛ عقلم ده باشمده دكلدر. اى صايتجى سن أريك ، اوزوم ونارمى طاشيورسك ».

عكارده بو وبوكا مشابه منظومه‌لر ده مضمونك عدم كفايتى جالب دقت اولمقله برابر بر طرفدن وزننك رقصان وقافيه‌لرينك دخى دولغون اولماسى رقص عالملرنده كثرت استعمالرينى انتاج ايلمكده‌در.

عكارده تك توك نيننيلره ده تصادف اولونيور بونلر ميانده آتيده‌كى پارچايى ذكر ايده‌بيليرز :

— نيننى —

هى وهى وهلليه
وشال الله يا رفاعيه
حطيتو بالمرجوحه
خفت عليه من الشوحه
والله عليك صلوحه
وهزى للبيو حتى ينام
هى وهى وهلليتو
شيخ احمد ببريتو
يا ربى يكبر ويصير
انا بربى وليداتو ...

« ترجمه‌سى »

« هى ، هى رفاعيلر ! . . اللهك رحمتى ايچون توسط ايديكز. بن چوجوغمى صالينجاغه قويدم. چابلاقدن قورقيورم اى صلوحه « صالحه‌جك » سن ببكى صاللا وقورو.
شيخ احمددخى اووه‌ده‌در. اوده‌دراونى قورور. اى اللهم. ايسترم كه ياوروم بويوسون ويتشسون. بن اونك چوجوقلرينى ده بويوتمكه آماده‌يم . . . »

بو نيننى متعدد نقاط نظردن عكار حالت روحيه‌سنى تمثيل ايتمكده‌در. زيرا بر طرفدن « رفاعيه » طريقتى عكارده بويوك بر فيض ونمايه مظهر اولمشدر. نيته كيم « حيزوق » ،

« فنيدق » ، « قرنه » كويلرنده رفاعيلرك بر تكيه‌سى بولونمقده‌در . ديكر طرفدن عكارده بعض شيخلرك وسائرەنك كرامتنه تماميله قائل اولدقلرى ايچون چوجوقلرينه سويلدكلرى نيننى ده دخى بونوعدن اولمق اوزره عكار اووەسنده ياتان برشيخدن بحث ايديله كلمكده واونك روحانيت متصورەسندن استمداد اولنمقده‌در .

*
* *

عكار ادبياتنى موضوع بحث ايده‌رك استطراد قبيلندن اولمق اوزره بوراده مستعمل يوزلرجه ضرب مثله دائر قلمه آلنمش بعض اثرلر حقنده بر مقدار اعطاى معلومات ايتمك اقتضا ايده‌ر . فى الحقيقه بيروتده « آباى يسوعيه — جزويتلر » طرفندن نشر ايديلن المشرق مجموعۀ شهريه‌سنك (١٩٠٦) سنه‌سى حزيران نسخه‌سنده ، سوريه‌ده مستعمل عمومى ضروب امثاله دائر « انطون جميل » طرفندن ترتيب ايديلن مجموعه‌يه بر ذيل اولمق اوزره « سليمان غانم اليسوعى » امضاسيله وعكار ضروب امثالنى حاوى اوزونجه بر مقاله نشر ايدلمشدر .

بو مقاله ده شهور ومواسم وايامه ونهايت حادثات طبيعيه‌يه عائد اولمق اوزره يوزلرجه ضرب مثل ذكر وعكار قضاسنه نسبت ايدلمشدر . حال بوكه بو ضروب امثالدن ديكر محللرده مستعمل ومعروف اولانلرى پك چوقدر . بو ميانده اولمق اوزره :

« النار فاكهة الشتاء — قرش الابيض ليوم الاسود — الولد ان ما بكى ما بترضعه امه » كبى هر يرده وحتى هر لسانده موجود اولانلرينى ذكر ايده بيليرز . حتى تورككلر عندنده :

« مانغال كنارى قيش كونتك لاله زاريدر — آق آقچه قاراكون ايچوندر — آغلامايان چوجوغه مه ويرمزلر »

صورتنده عيناً معروف اولانلرينى عكاره مخصوص كوسترمك بر سهو اولسه كركدر . بو كبى ضروب امثال اولسه اولسه عكارده مستعمل ومعروف اولابيليرلر . بناءً عليه بو كبيلرك عكارك محصولى اولماسى بالطبع اقتضا ايتمز . باخصوص عمومى بر ضروب امثال مجموعه‌سى اولارق جمع ايديلن براثر ايچون دخى بويله بوتون سوريه‌جه معروف اولانلرينك عدم ادخالى بى شبهه بويوك بر نقصان تشكيل ايده‌در . بو جهتك قارئلرجه نظر دقته آلينمه‌سى هر حالده پك لزوملى وضروريدر .

— ٧ —

عكار داغلرنده

١ — حلبادن كواشره‌يه

حلبادن اعتباراً آنحاى داخليه‌ده اجرا ايده جكمز سياحتك ايلك مرحله سنى تعيين ايتمك ... بو ، شبهه سز ، بزم ايچون ، پك حائز اهميت ايدى . زيرا أقصاى عمراندن پك اوزاق اولمايان « حلبا » كوينك وضعيت عموميه‌سى ، آتيده اوغرايا جغمز مراكز سائره ايچون بزى ده‌رين ، ده‌رين دوشونديريوردى .. كندى كنديمزه ديبوردق كه :

— ديكر قضالر دخى بويله ايسه ...

بز ، بو جمله مزى بر دورلو اكمال ايتمك ايسته ميوردق . ولايتك قسم شماليسى حقنده ايلك خطوه‌ده حاصل ايده جكمز بويله بدبينانه بر عقيده‌نك متمادياً بزى اوزه‌جلنى بيلديكمز ايچون هر شيئى خوش كورمك جهتنى ترجيحه مضطر قاليوردق .

حتى اكر زمانمز مساعد اولايدى عكار قضاسنك كويلرنده بر مدت جستجو ايده رك بورالرينك مادى ومعنوى بوتون محروميتلرينه تحمل ايده‌جك ايدك . باخصوص عكار قضاسنده شايان تماشا محللرك بولونديغنى اعا ايدنلر آزده كيلدى . ديبورلردى كه :

— جرد طرفلرى ، سوريه‌نك منظره اعتباريله أك ممتاز يرلرى صاييلير . او داغلرك يوكسكلكى ، او آغاجلقلر ، او آقان صولر . ونهايت او لطيف هوا ، هيچ بر يرده بولونماز . بورالرينى مطلقا كزمه‌ليسكز .

بدايع طبيعيه‌دن زياده محاسن صنعيه‌يه مفتون اولانلر ايسه (به‌نو) ، (قبيات) كويلرينى و(عكار العتيقه) يولنى توصيه ايديوريلردى .

وقتمز بولونايدى بونلرك كافه‌سنه ايريشمه‌يى آرزو ايده‌جك قادار نيكبين اولمشدق . مع مافيه تورككلرك ساكن بولوندقلرى (كواشره) و(عيدمون) كويلرينه اوغرامق صورتيله عكار داغلرنده بر اوفاق جولان ياپمايى ترجيح ايتدك .

بو كوچوك سياحتمز بيله آت اوزرنده درت ، بش ساعت امتداد ايده‌جك ايدى واكر (تورككلر آراسنده) فضله بر زمان صرف ايتمك مجبوريتى بولونمياجق اولورسه تكرار درت بش ، ساعتلق بر سياحت سپاهانه عقيبنده ديكر برقضايه (حصن الاكراد)ك مركزى بولونان (تلكلخ) قصبه‌سنه مواصلت أيليه‌جك ايدك .

خلاصه ، ايلك مرحله‌مزه مخصوص اولمق اوزره تعيين ايده‌بيلديكمز بو بر كونلك سياحت پروغرامى بزه ديكرلرندن دها مونس ودها نافع كورونيور ايدى .

*
* *

كونش ، حلبا تپه‌لرينك ذروه‌لرندن سيمين ضيالرينى بوتون اووه‌يه سرپرتن ، بزكوج حال ايله احضار ايديله بيان بيتاب وتوان آنلره رآب اولبور وقايجى ، صارپ قايالرك اوزرندن سوزولورجه‌سنه اينه‌رك (حلبا)نك شمال طرفلرنده بولونان اوفاق باغچه‌لرك ونهايت خرمانلقلرك جوارندن آيريليوردق .

دها ايلك آديمده بوتحملفرسا وسائط نقليه ايله دار اجق كچى يوللرى ، وبو يوقسوللقلر بزه قرون قديمه‌يى خاطرلاتيور ايدى وبز آتيده مصادف اولاجغمز زحمتلرى دوشونه‌رك شمديدن درين بر تأثر ايچنده بولونيورايدك . صاغ طرفده دوام ايدن كوچوجك تپه‌لرك برنده صباحك ايشيقلريله كولومسه‌ين (شيخ محمد) ك اوزرنده يوكسه‌لن عظيم بر كليسا بناسى ايسه‌بزه استهزا انكيز خنده‌لره فيرلاتيوردى .

بز متماديا شمال استقامتنى تعقيب ايديبور وحلبا وجوارى تپه‌لرينه موازى بريولدن ايلروله‌يوردق . آز بر زمان ظرفده (خريبه) كوينه موصل اولان طريقى صاغمزده‌ترك ايتدكدن (ونهر خريبه) نك بر فرعى بولونان كوچوجك بر دره‌يى آشدقدن صوكره بوس بوتون منحط بر وادى ايچنده قالمشدق. بر آز اوزاقلرده ومواجهه مزده « تل عباش » كويى كورونمشدى . بر آز صوكره « خريبه » نهرندن كچدك . شيمدى وادى ختام بولمش وآرتيق داغلر باشلامشدى . بز دخى بو داغلره طيرمانارق كونشك دوغديغى طرفلره دوغرو ايلريله‌مك ايستيوردق . صاغمزده ، بر واديدن صوكره بربرينى تعقيب ايدن داغلر واردى .اوكمز وجوارمز دخى هپ داغلق ايدى . يالكز آرقه‌مز ، ده‌كيز اولديغى ظن اولونان أسمر اووه‌لر وتارلالردن عبارت بولونيوردى .

صاغ طرفده واوزاقلردن « قته » كويى ، بر مدت صوكره كوروندى ؛ اوفاق بر تپه‌يى آشيوردق . قارشيمزده « حوشب » كويى ؛ صاغ طرفده واوزاقده « ريحانيه » ؛ صولمزده « سعدين » و « ديرين » كويلرى رونما اولمشدى .

پك آز بر زمان كچمشدى‌كه رهكذارمز بر اينيشه تحول ايله يوردى . شيمدى هر ايكى طرفمزده برر وادى بليرمشدى . مع ما فيه بر مدت صوكره اولكندن يوكسك بر تپه‌يه طيرماندغمز حالده صاغ طرفلرده واوزاقلرده يوكسه‌لن لبنان داغلرندن « ظهر القضيب » ك قارلى شاهقه‌سى يانده پك كوچوك قاليوردق . شيمدى اطراف أربعه‌مزى نا محدود كويلر صاريوردى .

واديك آرقه‌سنده وصاغمزده تماميله كسب توضح أيله‌ين ريحانيه كوينى ترك

ايدركن صولمزده ينه بر وادى آرقه‌سنده كوزوكن « غزاليه » كويى بر مدت بزى تشييع ايليوردى . بويله‌جه بر مقدار ايتيش ، وصوكره يوقوش . وهپ بو يكنسق منظره دوام ايتدى .

نهايت صولده ، ساحلدن اعتباراً مسلسل تپه‌لر آراسنده ايلريله‌يه‌رك اوزاقلرده « نصيريه » داغلرينى « لبنان » داغلرندن آيران « مرج » (*) بوتون چپيلاقلغيله كسب توضح ايتمشدى .

شيمدى كذركاهمز قاياپارچالرندن ، صارپ داغلرده مرور أزمان وأقدام ايله اويولمش كچى يوللرندن عبارتدى . مع ما فيه بز ده كيزك سطحندن ايچه يوكسك محللرده قطع مسافات ايله‌يوردق . داغلرك بو چيلاق تپه‌لرنده أحرارانه أسن او مفرح روزكارلر اولما‌سه ، سماده ايچه يوكسه‌لن كونشك قيزغين وآله‌ولى ضيالرى بو تموز كونده نا قابل تحمل بر حال كسب ايليه‌جكدى .

كچديكمز يرلرده حياتدن أثر يوقدى . اساساً بو ياليچين قايا كتله‌لرى نك هيچ بر طرفى قابلى زرع ده كيلدى . مع ما فيه بعضاً كوچوجك مساعد يرلرده يتشديريلان مصر بغداينك يشيل وآكلى ياپراقلرى بو تموز صيجاغنده متوكلانه قيويريليوردى . بز مضطربمى ايدك ويا خود ده كيلمى ايدك . تعيين ايده‌ميوردق . يالكز شونى اعتراف ايتملى ايدك‌كه جوارمزده موحش ويزيلدايان اونا محدود سينكلر اوقادار ياپيشقان شيلر ايديلركه بونلردن تخليص نفس ايچون نه منديلمز ، نه باستونمز ونده ألرمز كفايت ايتميوردى . بز بويله‌جه ايلريلركن ، بيلمم نرده‌لردن آيريله‌رق حياتلرينى قازانمق ايچون بورالره آتيلان بر قاچ قوشك يانمزده اوچوشد قلرينى كورييور ودها صوكره اونلرك سكون پرور روحلرندن سوزولان بلورين صدالرينى دوييورديق . اووخ بو قوشلر بزم ايچون نه صميمى آرقداشلر ايدى . بيلمم‌كه بو تموز كونده بزه برر رمز طبيعى اولمق ايچونمى بورالره قادار اختيار پرواز ايلمشلردى ؟...

صولده ، وادى آرقه‌سنده « شربيل » كويى كورونوركن « تلال » كوينك داخلندن كچمسه ايدك دها اوزون مدت دوشونه جكدك . اساساً بو تپه‌لرك انسانى دوشونديرمه‌مسى قابل اولابيليرميدى . ايشته ، اوچ ، درت ساعتدن برى آتلر اوزرنده بولونديغمز حالده ، حالا منزل مقصوده وارامميوردق . وهپ بر يوقوش ، برتپه ، صوكره بر

(*) مرج — يشيللك يرواووه ديمكدر .

اینیش . وهپ بویله أسمر تپه‌لر بربرینی تعقیب ایدییور وفقط یولمز بر دورلو ختامه ایرمیوردی .

اوزون بر مدت ، بر ساعتی متجاوز بر مدت آتلرمزله کاه یوکسله یوکسله ، کاه آلچاله ، آلچاله طی مراحل ایلرکن دائما عینی ایصسز ویوروجی قایالر بربرینی ولی ایدییور . عینی اوزاق کوی منظره‌لری دوکوق وأسمر ضیالر آراسنده سس‌سز ، سس‌سز أریبوردی .

کونش زواله ایرمشدی که صاغ طرفده تورکمن کویلرندن « دوسه » کویی کوزو-کمشدی . بو بزم ایچون حقیقی بر حادثهٔ بشارت اولدی . بر مدت شرق استقامتنی ترك ایده‌رك شماله دوغرو ایلروله‌مه‌یه وآرتیق قایالری یرامته‌رق حصاد ایدلمش تارلالرك اوزرندن یورومکه باشلامشدق . بر مدت کچی بوینوزی آغاجلرینك بزه اوکون یك روحانی وحیاتبخش کورونن أسمر کولکه‌لری آراسنده ایلرولدکدن صوکره آکسزین کندیمزی قاپ قارا برکویك ایچنده یولمشدق . بوراسی تورکمنلرك « کواشره » کویی ایدی .

۲ — تورکمنلر آراسنده

آتشین بر تموز کوننك آغیر وبو غوجی بر اوکله صیجاغنده « کواشره » (*) یه کیریشمز ، اصلا بکله‌نیلمه‌ین غریب بر حادثه اولمشدی ؛ قصبه‌نك خارجنده ، بر آز یوکسکجه ومحدود بر سطح دائره‌یی آکدیران خرمن محلنده ینغیلی دوران زرین بوغدای باشاقلرینك یاننده بر ، ایکی تورکمن قیزی دیرسکلرینی دیزلرینه وآووجلرینی ایسه یاناقلرینه دایامش ، سه‌ویملی اینکلرینك بویوك بر اشتها ایله چیکنه‌دکلری صارامش اوتلرك صوك صاپلرینی وصوك دانه‌لرینی بیتردکلرینی کورمك تهالکیله بکله‌شیورلر ؛ وبر آز اوزاقده معدن کوموری قاپلرینك ایستیفلرینه بکزه‌ین أولریله قارابردومان پوسکوریور ظن اولونان کویدن برر کولکه حالنده آیریلاراق ، اللرنده بویوجك سیاه دستیلریله خرمن محلنه دوغرو قوشه قوشه کلن بجریکلی تورکمن چوجوقلرینك بر آز صوکره صوناجقلری بلورین صو قطره‌لرینك خیال لذیذینی دها ایرکن نوش ایتمك هیجانیله چیرپینیورلردی .

خرمنك بریسنده ، کیم بیلیر نیجه بیللردن بری بو قارا کویك بر نشانهٔ موجودیتی بولونان وتا اوزاق کویلره ، اوزاقلرده‌کی اسمر کویلره ونهایت قارلی تپه‌لره نکهبان

(*) کواشره کله‌سی‌نك اصلی کوچیه انسان مناسنه اولق اوزره (کوچر) لفظنك غلط بر جمع مکسر عربیسی اولق ملحوظدر .

اولان دالی بوداقلی اختیار بر پالاموط آغاجنك قویتو وبویوجك کولکه‌سنده یانغینندن قورتارلمش ظن اولونان رنکی نه اولدیغی بللیسز بویوجك بر تورکمن حصیری سه‌ریلمش ، تراشی لزومندن فضله اوزون قیرانته بییقلی بر رژی قولجیسی ایله هریانی یاغلی شیشه‌نجه بر ویرکو مأموری وفراریلری تعقیبه چیقمش بر ایکی ژاندارمه سواریسندن عبارت بولونان کویلرك زائرین دائمه‌سی بر معتاد صیرالنمش . بونلرك بریسنده بر وضع عبیدانه ایله دیز چوکن یرتیق اوروبالی ، یانیق یوزلو ونهایت موص‌مور دامارلری کوزوکن قدید بر قاچ تورکمن اختیاری ایله عاجز بر ایکی اختیار قادین بو بر قاچ مخلوقدن کله‌سی محتمل بر فلاکتی دوشونیور وآغاجلردن قورقه‌رق یووالرینه چکیلن کوکرجینلر کبی بو آتشین تموز کوننك آغیر وبو غوجی اوکله صیجاغنده بی‌نوا ، سینیورلردی .

آتلرمزله بو سال‌دیده پالاموطك جوارینه کلدیکمز زمان ، بویانیق واختیار سیمالرده ساکن بر بحیره‌یه دوشن بر چاقیل طاشینك سطح ماده وجوده کتیردیکی متسلسل دائره‌لرك تموشنه بکزه‌ین نامحدود اضطرابلرك آکسزین بلیره‌رك ، کیتدکجه کنیشله دیکنی کوزلرمزله تماشا ایدییوردق که خرمن محلنده تورکمن قیزلری یرلرندن فیرلامش ، یوزلرینی باش اورتولریله صارارق بربرر کویه دوغرو قاچمایه حاضر-لانیور ، اللرنده دستیلر اولدیغی حالده تورکمن چوجوقلری کوی طرفنه دونه‌رك پر هیجان آدیملرینی صیقلاشدیرمغه چالیشیورلردی .

حلبادن بزه یول کوسترمك اوزره استصحاب ایتدیکمز ژاندارمه سواریسنی تعقیب ایتمك صورتیله « کواشره » یه بو اوکله صیجاغنده ناکهان کیریشمز بوتون کوی خلقنی وحتی زائرینی‌ده دوشوندیرمشدی . کندیلرینك بو اضطراب آنیلرینی حس ایدر ایتمز درحال تطرینه لزوم کورمشدك . ونه ویرکو ، نه عسکر ، نه پارد نه‌دوه ، نه هدیه ، نه توتون ، نه‌ده هیچ بر شی آلمق اوزره کلدیکمزی ولطیف ونظیف برخدمت ایله موظف اولدیغمزی اونلره آکلاتدیغمز زمان اوصاراران سیمالر پنبه‌لشمش واودوکوق نظرلر همان ابتسام ایله دولمشدی .

آرتیق بویوك ، کوچوك شادان وممنون قوشیور ، کیمی سجاده کیمی دوشك کتیروب سه‌ریبور ، قیزلر یاصدیق یتیشدیریبور ، چوجوقجغزلر ایسه سیاه دستیلرینی آرتیق بزدن اسیرکه میورلردی .

درت ، بش ساعتلق بر یور غونلقدن وبرکونشدن صوکره بو پالاموط آغاجنك قویتو کولکه‌سی شیمدی بزم ایچون استراحتبخش وسرین بریووایی اکدیریبوردی . بوندن بر ایکی سنه اول وفات ایدن کوی مختارینك زوجه‌سی اولدیغنی بیلدیرمك صورتیله کندی کندینی طانیتان بجریکلی ، اختیارجه بر قادین کاه عربجه‌یه کاه تورکجه‌یه یاقین بر لسان وبر

شیوه‌ایله عجله عجله بزه بر شیلر سویلمك وبزم کوز لرمزك ایچنه باقوب کوکلمزده کنی اوقومق ویاخود آغزلرمزه دقت‌ایده‌رك سویلیه‌جکمز بر جمله‌یی دها اول آکلامق حرصیله چیرپینیور ، بزه دها فضله یاقینلاشیوردی ؟ بز حیرت ایچنده ایدك ؛ کندی کندیمزه :

— بو اختیار قادین نه قادار ذکی ونه قادار نفوذ صاحبی ایمش ! ..

دییوردق . فی الحقیقه اونك بوتون کویی اداره ایتدیکنی رأی العین مشاهده ایتدکجه کندیسنه قارشو بویوك بر حسن مفتونیت وتقدیر ایله متحسس اولیور . وابذال ایتدیکی نزاکت واهتمامدن دولایی‌ده درین بر انجذاب دوییوردق .

بر آز اوته‌ده ، خرمن محلنده ، تورکمن قیزلری آرتیق ایشلرینه باشلامش ، صاریشین بوغدای باشاقلرینك آراسنده قیرمزیمتراق اینکلری تعقیب ایده‌رك متمادیا دونیور ، دونیورلردی .

وبر آز اوزاقده کوی ، بربری اوزرینه ییغلمش قارا طاشلردن عبارت قویتو کورونوشیله بر آشیانهٔ بوم وغراب اولمش قورقونج بریانغین خرابه سنی آکدیرییور واوشن وشاطر ساقیلرك ، اوقانلی وجانلی تورکمن قیزلرینك ونهایت او ذکی اختیار قادینك پناه مشترکی اولدیغنی ارائه ایلیه‌جك بیکلرجه دلیله احتیاج کوسته ریبورایدی .

مع ما فیه بورانك منظره‌سی‌نه دلربا ایدی ؟ . نا اوزاقلره قادار شماله، شرقه وجنوبه حاکم بولونان بو کواشره تپه سندن او سبزین وادیلر ، او اسمر داغلر ،نا محدود کویلر نه بویوك بر وجد واستغراقله تماشا ایدیلیوردی ؟ .

تاقارشی طرفلرده عکار بکلرینك (عامریه) ، (عین الزیت) ، صوکره تورکمنلرك (دوسه) ، دها اوزاقلرده (عیدمون) کویلری وبریده وپك اوزاقلرده (حالات) کویی أسمر برر کولکه حالنده افقك خطوط مرئیه ونامرئیه‌سنی تخطیط ایدرکن بی‌شبهه بو راسی بزم ایچون معلا بر نشیمن شعر وخیال اولیوردی .

اوزون بر مدت طبیعت مجاوره‌نك رحیق بدایعنی نظرلرمزله قطره قطره توش ایتدکدن صوکره بلا اختیار یانمزده کیلره :

— کویکزك نه کوزه‌ل منظره‌سی وار ؟ . .

دیه بیلمشدك . چوقدن مهیای فوران بر باروت خزینه‌سنی اکدیران آغزلرده بو اوفاق مشعلهٔ کلامیه مز عظیم بر انفلاق بیان وجوده کتیرمشدی . شیمدی ، یانمزه صوقولان قادینجغز ، قارشیمزده دورغون نظرلرینی بزدن آیرمایان بر اختیار ، آیاقده امره آماده دوران بر کنج ، بر آزبریده خفیف ، خفیف کولومسه‌ین بر تورکمن یاوروسی هب بردن سویلمك ایسته یورلردی :

— کویمز کوزه‌ل .. اما صوسز ..

بو اوفاق ومشترك مقدمه‌دن صوکره بوتون آغزلر قصبه‌نك صوسزلغنی اکلاتمایه باشلامشدی . فی الحقیقه قصبه داخلنده نه بر قویو ، نه‌ده بر منبع موجود ده‌کیلدی . یالکز کویك خارجنده مشفق بر کوز وارایدی‌که بر سرشك سعادته بکزه‌ین داملالریله بر قاچ ساعت ظرفنده آنجق بر دستی دولدوره بیلیوردی . (کواشره) نك یاقیننده‌کی عکار بکلرینك بر آب وتاب کویلری دخی، کوکللری صوسزلقدن یانان بو زاوالیلردن بر داملا صویی بیله أسیرکه دکلری ایچون بو ناامید تورکمن کوینك ایچین ، ایچین یانارق بویله قارا یاسلره باطماسی وقارارماسی طبیعی‌ده کیلمی ایدی .

فی الحقیقه بو متروك ومهمل قالان کتلهٔ بشریه‌نك کوکللری هپ ، بویله ایچین ایچین یانارکن ناصل اولیورده بوسیم سیاه کویده تمدید حیات ایلدکلرینه حیرت ایتمه‌مك قابل اولمایوردی ! . . کندیلرندن صوردق :

— نه زماندن بری بورالرده یاشیور سکز ؟

بو سؤالمز ، ینه اونلرك درین کدرلرینی یکیدن اویاندیرمش اولاجق‌که ایراد جواب أیلرکن دالغین دالغین ادارهٔ کلام أیله‌یورلردی . بز ، ایسه بو ماتمدار روحلرك حسبحال سیاهی جان قولاغیله دیکله‌یور وکندیلرینه تسلیلر بخش ایتمك ایسته‌یوردق :

— بوندن تقریباً یوز ، یوز أللی‌سنه اول دده‌لریمز عائله‌لریله بر لکده شامده قنیطره جوارنده کائن جولان طرفلرندن کلمشلر ایمش . بز بو روایتك نه قادار دوغرو اولدیغنی بیله میورز . یالکز حمصده « بیت الصوفی » نامیله معروف بر عائله وارکه بزم اقربامز ایمشلر . اونلر بزم نره‌دن کلدیکمزی ایچه بیلیورلرمش .

وبو کوچوك مقدمه‌یی متعاقب یکی بر سؤال ایرادینه لزوم کورمه‌دن کسیك ، کسیك ایضاحاته دوام ایتدیلر :

— بز ، ایشته بوکور دیککز آلتمش خانه‌لی کویده یاشیورز ؛ یوز السلی یوز آلتمش کشی‌یز ، ایچمزده آنجق بش ارکك وار . قالانلری ایسه چولوق چوجوقدن وقادینلردن عبارت در .

اوللری دها چوق ایدك ؛ اللی کنجمز عسکره کیتدیکی ایچون شیمدی آز الدق . « تورکمن عسکردن قاچماز » بونك ایچون بزم کویده هیچ فراری یوقدر . کنجلرمز عسکردن دونجه‌یه قدر یکرمی «شنبل» حبوبات اکه‌جك‌قدر تارلالرمزده چولوق‌چوجوق هپ بر لکده چالیشیور ویاشیورز .

بو قیصه وفقط پك شمولی اولان ایضاحات اوزرینه کندیلرندن صوردق :

— ناصل کویکزده راحتمیسکز ؟ . .

بو سؤالمز ، اونلری بر آز دوشوندیرمش اوالمالی که بر مدت سکوت ایتدیلر : بز ده دوشونیوردق : عجبا اونلررا تمی ایدیلر ؟ بو سیاه طاشلر آراسنده ، بر داملا صودن بیله محروم اولان بو فقیر ، بو عاجز انسانلر کندیلرینی راحت بولیورلرمی ایدی . مسعود می ایدیلر ؟ اونلرك جوابنی صبرسزلقله بکلیوردق .

نهایت مختارك اوذکی زوجه‌سی درین بر اویقودن اویانمشجه‌سنه کوزلرینی بزه عطف ایتدی ودیدی که :

— اوللری یعنی بوندن بر قاچ سنه اول هیچ راحت ده کیلدك . عکار بکلری بزی ایسته‌دکلری کبی استخدام ایدییورلردی قیزلرمزی اونلرك ألندن هپ «صاقل ایدردك» [*] اوکونلر کچدی ، «شیمدی بزم پادشاهمزك کونلریدر ، آرتیق عکار بکلری بزه سسلنه‌مزلر .» شیمدی راحتز ...

کواشره تورکمنلرینك معصوم وبی خبر روحلرندن دوکولن بو اعترافلر شیمدی بزه مرحوم فکرتك ، قیمتدار بر مصراعنی خاطره کتیریيوردی :

« اینسان » خلوق ازلی بر شفادر الدائمق ....»

وبو نلرینه فکرتك :

بوکون حیاتی مسلسل بر احتیاج سیاه ،
بوکون ، سعادتی غافل بر اشتیاق تباه ،
بوکون ، تنفسی یورغون قدید برسور وآه
اولان بوجمعیت ... »

صورتنده بوتون محرومیتلرینی بویوك بر اعجاز بلاغتله تقریر ایتمك ایسته دیکی جمعیتلردن بری ده کیلمی ایدیلر ؟ .

ایشته ، پك واضح کورولیوردی که نور ومدنیتدن دورقالان بو انسانلرك نامحدود احتیاجلری واردی . غریب برجلوهٔ تصادفله بو هجرا کویلره دوشه‌رك کون کچدکجه عددلرندن بر مقدارینی غائب ایتمکه محکوم اولان بوزواللیلر ایچون سعادت متصور میدی ؟ بیتاب برر قدیدی آکدیران بو عضویتلرده بی شبهه راحت وحضور آرامق .. نه قادار بیهوده ، نه قادار بیهوده ایدی ..

بیلمم ، قاچنجی دفعه اولارق اوکونشددن یانان سیمالرینه واوکیتدکجه نظر لرمزده قاراران کویلرینه اوزون بر نکاه تأثر عطف ایدییور ومتمادیا دوشونیور ایدك . بر آز صوکره قوشاغنه طونجدن طولانی بر دیویت صوقولش ، آبانی صاریقلی بر اختیار ، کویك امامی کلدی وصاغ ألی شقاقلرنده اولدینی حالده اوسال دیده آغاجه

[*] صاقلاردق .

دایانارق اوزاق مسافه‌لره کشاده بولونان بو منبر عالیدن تیترك شیوه‌سیله : اذان محمدی اوقورکن بوتون تورکمنلر درین بر وضع خشوع ایله دیکلیور وآراصیرد « الله یموتنا علی دین الاسلام . . . » یعنی « جناب حق بزی آخرته مسلم اولارق قاووشدورسون » نقراتیله تموز کوننك بو صیجاق اوکله‌سنی ، بوتون حیاتی وهر شیئی اونوتمایه چالیشیورلردی .

آرتیق بو اختیار پالاموط آغاجنك سایه‌سنده مختصر بر جماعتله ادا ایدیلان بو اوکله نمازی نك کوکللره بخش ایتدیکی بر کوثر سعادتله بوتون روحلر بیقانمشدی .

شیمدی تا اوزاقلردن بزی ترویحه کلن مونس وخفیف بر روزکار قدسی بر کبوترك حریری تویلری حالنده سیمامزی لمس ایده‌رکن او معصوم وصاف روحلرك آشنای صمیمیسی اولدیغمز انسانلرله نه طاتلی حسبحاللرده بولونیوردق . اونلر دخی بزه ایصینمشلردی . حتی طرز ازدواجلرینی عربجه کلمه‌لرله قاریشیق تورکمن شیوه‌سیله وتکلفسزجه آکلاته‌جق درجه‌ده بزمله قایناشمشلردی . دییورلردی که :

— مختار قیزی ایستر ، صوکره موکللرلر ، (١) پاره‌سنی کسرلر . ایکی بیك پاره ویررلر (٢) آلاجغنی آلدقدن صوکره نکاحی قیلیلر . نکاحده کویك بوتون آورادلر (٣) ی بولونور . صوکره دیجه بوغوزلارلر ، (٤) آش ایده‌رلر . دوکون یاپارلر . دوکونده بر فانوس ایشیدیرلر (٥) ، کوزه‌لی فانتازیه ایده‌رلر (٦) ؛ دبکه اوینارلر (٧) ؛ صوکره زیلغیتلارلر ، لی لی لی لیش یاپارلر ؛ دخله ایدرلر (٨) .

تورکمن دوکوننك بو تعریف موجزی ، بزجه دوکونك تفصیلاتندن زیاده طرز وصورت ادالرینه کسب اطلاع ایتدیردیکی ولسانلرینك شکل حاضرینی ارائه ایتدیکی ایچون حائز اهمیت بولونیوردی . مناسبت دوشمشکن شرقیلرینی صورمق ایسته‌دك :

— ناصل دوکونلریکزده تورکجه شرقی‌لر سویلزمیسکز ؟ .

دیجه نظرلری بر شیوهٔ استغراب ایله کولومسه‌یه‌رك .

— عرب یاتاغنده تورکجه شرقی اولورمی ! . بز شیمدی « اورنایق » (٩) چالیور وعربجه شرقیلر سویلیورز .

دیدیلر وینه شیوه‌لرینی یکیدن درخاطر ایتمش بر طرزده :

— اوکمزده بری « یارراسین » بز آکلاریق . (١٠)

(١) مهرك مقدارینی قرارلاشدیرمق ایچون وکیل تعیین ایده‌رلر (٢) غروش (٣) عورتلر ، قادینلر (٤) برقویون ویاچکی کسرلر . (٥) برفنار یا قارلر . (٦) کلینی سوسلرلر . (٧) عرب دانسی . (٨) کلین ایله کوکینك قاووشمه‌سی . (٩) عنیق نامنده‌کی عرب مزماری (١٠) بری تورکو چاغیرسین بز آکلارز .

دیه‌رك تكرار كولومسه دیلر. بریده آیاقده دوران فاطمه‌لرك وزلیخالرك سیمالرنده عینی ابتسام قیمیلدانمشدی. آرتیق كندیلرینی فضله اوزمك ایسته‌میوردق. بر طرفدن‌ده معین وقتمز مرور ایتمك اوزره بولونیوردی. كندیلرندن آییرلمق اوزره مساعده طلب ایدر بر وضعیتده بولوندیغمزی فرق ایدن ذكی قادین:

— دها ایركن، شیمدیدن نره‌یه كیده‌جكسكز. یولده كونشدن سالقوملولورسكز (*) دیدی.. فقط بز اصرار ایدنجه جمله‌سی آیاغه قالقدی. شیمدی كیمی آتلری احضاره قوشیور، كیمی محزون محزون نره باقینیوردی. بز، ایسه لسانلرینه بیله صاحب اولامایان بو زوالی یوقسوللره آجیقلی بر نظرهٔ وداع عطف ایده‌رك آیریلیركن او دقیقه‌یه قادار بزی بی مأل سوزه‌ن قیرانته رژی قوجلیسی، وصوكره شیشمان مأمور ونهایت ژاندارمه سواریلری كنیش بر نفس آله‌رق یرلرنده یرلشمكه چالیشیورلردی.

٣ — كواشره‌ده تلكلخه

كواشره‌نك وولقانیك سیاه طاشلرینی ترك ایتدیكمز زمان دها غروبه درت ساعت واردی. بو مدت ظرفنده تورگملرك (عیدمون) كوینه اوغرادقدن صوكره تلكلخه كیتمك قابل اولمادیغی ایچون دوغرو بریول تعقیبنه قرار ویرمش وجدول سیاحتمزك بر سطرینی دها كندی المزله طی ایتمه‌یه مجبور اولمشدق.

شیمدی بزه یول كوسترمك زحمتنی سه‌وه سه‌وه اختیار ایله‌ین بر اختیار تورگمنك آرقه سنده صارپ ودیك قایالرك اوزرندن آشه‌رق قطع مسافات ایلیورایدك.

بر مدت صوكره، صاغده واوزاقلرده، بر ایكی كیره میدلی بنادن عبارت اولان (دیر المنجز) نامنده‌كی مناستر كور ونمشدی. بوراسی روایت ایتدكلرینه نظراً حقیقت حالده بر معبد اولمقدن زیاده اورالرده آثار عتیقه تحریسی مقصد اصلیسیله تأسیس اولونمش ایمش. مناسترك بری طرفنده (دبابیهٔ شرقیه)، دها آرقه سنده (حذیر)، سولمزده ایسه ینه اوزاقلرده (دبابیهٔ غربیه) كویلری برر برر رونما اولیوردی... تام قارشیمزده وفقط پك اوزاقلرده «حالات» كویی دخی كورونیوردی كه «تلكلخ» قصبه‌سی بوتپه‌نك آرقه سنده واقع ایدی. بز بو اوكمزده‌كی وادی‌یه ایندكدن واونی متعاقب بو مواجهه مزده‌كی داغی طیرماندقدن صوكره منزل مقصودمزه واراجق ایدك. فقط بو، بزم ایچون نه قادار تهلكه‌لی ونه قادار مشكل كورونیوردی.

(*) خاشلانیرسكز.

نهایت اوزونجه بر مدت دوام ایدن دیك بر یاماجی ایندكدن صوكره (دبابیهٔ غربیه) نك داخلنه كیردك. اوكمزده براینیش دها واردی وصوكره (Eleutheros) اسم قدیمی طاشیان (نهر الكبیر) اوزرندن اشیلاجقدی.

نهایت (نهر الكبیر) وادیسنی كچمكه موفق اولمشدق. فقط بوراده چكدیكمز اضطراب جداً تصورك فوقنده ایدی. بز، شیمدی بر طرفدن یورغون، آرغین یول آلیور؛ دیكر طرفدن سوریه‌نك یالكز كوزه‌ل وسهولتلی یرلرینی، مونس ساحللرینی دولاشمق صورتیله أثرلریازان اجنبی محررلرینی دوشونه‌رك كندی كندیمزه:

— ناصل، بورالردن، بو صارپ یاماجلردن كچدكلری وارمی؟.

دیوروآراصیره اونلره اتحاف ایدیله‌بیله‌جك مناسب هدیه‌لر آرییوردق. اعتراف ایتملی یم كه بوتون مناعته رغماً بو وادیدن دها عظمتلی وحشمتلنه بریر خاطرلامایوزدم. سمایه سرچكن شاهقه‌لرك آراسنده پیریل پیریل پارلایان بر صو، بویوجك بیاض مرمرلری آكدیران قایالرك اوزرندن بیاض كوپوكلر یاپارق آتلایور قوشیوردی. نهرك بوتون كذركاهی طفلان، فتنه، ملیسا آغاجلریله وچیچكلریله بزه‌نمش، اسرار انكیز بر رایحه بوتون محیطاتی درآغوش ایلمش ایدی.

بز آتلرمزله بو نهردن كچركن یانمزده بولونانلر صیوانارق وبللرینه قادار صویه باطارق اوبر طرفه آشمق ایستیورلردی. بر آز صوكره هندك قورتونج اورمانلرینی آكدیران چیچكلر آچمش وحشی وصیق آغاجلرك آراسندن یوزمزی، كوزمزی تخریش ایده‌رك كچدك. آرتیق (عكار) قضاسنك حدودی بوراده نهایت بولمشدی.

پك آز بر زمان كچمشدی كه (حصن الاكراد) قضاسنه تابع (عیون) نامنده متروك وهجرا بر كویه كلدك. بورا اولرینك باجالری یپقیلمش، داملری چولمش وبوتون معناسیله سیم سیاه بر طاش یپغینندن عبارت قالمش ایدی. بر ایكی قیزله اختیار بر كویلودن مركب اولان كویك بو یكانه ساكنلرندن سركذشتلرینی صوردق. قیرمزی اوروباسیله بر كلینجكی آكدیران آهنكدار سسلی اسمر وكنج بر كویلو قیزی یانمزه یاقلاشارق:

— أرككلرمزدن كیمی اولدی، كیمی عسكره كیتدی. قادینلرمزده بورالرینی ترك ایتدیلر. شیمدی بزدن باشقا كیمسه قالمادی.

دیدی ومندیلنی كوزلرینه كوتوره‌رك ایچین ایچین اغلامایه باشلادی. بر روایته نظراً بوراسی حربدن اول زنكین بر خرستیان كویی ایدی. كونشك یالدیزلری التنده كوز یاشلرندن ایصلاندینی فرق اولونان پارماقلریله ارته ایتدیكی طرفه دوغرو توجیه عزیمت ایده‌رك ینه پك دیك بریوقوشی طیرمانیركن بر دورلو یولك ختامه ایرمه‌دیكنی كوریوردق ودائما تپه‌لرك بربرلرینی بر اصرار عنودانه ایله تعقیب ایتدكلرینی فرق ایدییوردق.

نهايت داغك تپه‌سنده بر قاچ بويوجك آغاج بليرمشدى . آرتيق نظرلرمز اقصاى عمرانه كلديكمزك ايلك مژدهٔ سعادتنه نائل اولمشدى . بر مدت صوكره آغاجلغك جهت غربيه‌سنده ينه سيم‌سياه بر كوى ، (حالات) كوزوكدى . بوراسى‌ده ديكر مجاور كويلر كبى هب وولقانيك ، سياه طاش پيغيننندن عبارت بولونيوردى .

بو كويدن كچدكدن بر مدت صوكره تكرار بر وادى كورنجه شاشيردق . زيرا بو وادى‌يى ينه آشاجق واوندن صوكره آنجق (تلكلخ) ه مواصلت ايده‌جكدك . حال بوكه تخمينمز دوغرو‌چيقمه‌مشدى . وادى‌يى وحتى قارشيمزده‌كى تپه‌يى كچديكمز حالده ينه (تلكلخ) هنوز اوزاقلردن بيله رونما اولمه‌يوردى . كوچوك براينيش بزى (مخبيه) نامنده‌كى آز چوق پريشان وسياه بر كويه ايصال ايتدكدن صوكره آرتيق آقشام حلول ايتمش وكونش غروبه ميل ايتمش ايدى .

شيمدى قويون سوروسى ، يووه‌لرينه دونيور واونلرك مه‌له‌مه‌لرى بو اسرار انكيز وكيمسه‌سز بايرلرك وداغلرك سكون موقعيسنى طاتلى نغمه‌لرله اويوتيوردى .

بر وادى ، بر مقدار مسافه ، ينه بر آز قايالقدن صوكره بر قاچ كيره‌ميدلى خانه ايله ينه بر مقدار سياه طاش پيغينلرى وبر آز مستوى براووه‌يه قاووشمشدق . صباحدن برى بكلديكمز (تلكلخ) قصبه‌سى مكر بوراسى ايدى .

— ٨ —

حصن الاكراد

١ — قضانك موقع ، حدودى واحوال طبيعيه‌سى

حصن الاكراد قضاسى طرابلس شام مركز قضاسنك شمال شرقى جهتنده كائن وشمالاً وشرقاً حمص وجنوباً عكار وغرباً صافيتا قضالريله محدوددر .

قضانك شرق وشمال وجنوب طرفلرى داغلق ومشهور بقيعه قسمى اووه حالنده‌در . اك يوكسك نقطه‌يى تشكيل ايدن جبل الصبح آنجق ٥٥٠ مترو ارتفاعنده‌در . قضا داخلنده بولنان نبع الناصريه ، نبع فريشلو ، نبع عين فراش چايلرى بر مدت اراضئ منبته‌يى اروا واسقا ايتدكدن صوكره نهر الكبيره التحاق ايدرلر . ١٣٢٩ سنه‌دنبرو قار ياغدنى كورولمامشدر . درجهٔ حرارت يازين ٣٢ يه قدر چيقار . موسم شتانك حرارت وسطيه‌سى ٦—٨ راده‌سنده‌در .

٢ — قضانك مساحه‌سى ونفوسى

مساحه‌سى ٥١٣ كيلومترو مربعى تخمين اولنان حصن‌الاكراد قضاسنده ١٣٣٢ سنه‌سنده ذكور واناث ٢٩٧٠١ موجود اولوب بونك ١٦٤٢٣ ى اسلام ؛ ١٢١٧٦ يسى روم اورتودقس ؛ ٧٨٠ ى مارونى ؛ ١٧٨ ى پروتستان و ١٤٤ ى قتوليكدر . ١٣٢٧ ، ٢٩ و٣٢ سنه‌لرنده بتون قضاده (٥٩٣) تولدات و٣٠٢ وفيات وقوعبولمشدر .

٣ — قضانك احوال عموميه‌سى

حصن الاكراد قضاسى غير رسمى شعرا ، وادى النصارى ، جبل الحلو ووعر ناحيه‌لرينى تشكيل ايدن ١٧٦ قريه‌دن كسب ايتمكده‌در . شعرا ناحيه‌سنده بولنان تلكلخ ووادى النصاراده مرمريته وجبل الحلوده شين ووعر ناحيه‌سنده جديده كويلرى نفوسك كثرتى خصوصنده قضانك مشهور مواقعندن صايلير . هر برنده وسطى اوله‌رق ٥٠٠ نفوس واردر . يالكز نصبريلرله مسكون شين قريه‌سنك نفوسى ١٥٠٠—٢٠٠٠ راده‌سنده‌در . تلكلخ ، قلعة‌الحصن ، حالات ، مشته حمود ، شين ، زارا ومشته حسن كويلرنده بر رسمى مكتب ابتدائى موجوددر . مركز قضاده بولنان وآلتى صنفدن عبارت اولان ابتدائى مكتبى تك اوطه‌لى بر بناده يرلشديرلمش اولمسنه‌رغماً آلتى معلم ايله اداره اولنمقده‌در . ايكيسى دار المعلمينندن مأذون ايسه‌لرده غيرت ، فعاليت واقتدارجه نشاط ونوردن محروم سائر ارقداشلرى آره‌سنده بر استثنا تشكيل ايتمكلرى تأمين اولنيور . تلكلخده موجودى اوتوزى كچمين بر اناث مكتبى واردر . اسلام اولان يكانه معلمه‌سنك انكليزجه‌يه واقف وتحصيلنك ضررسز اولديغنى روايت ايديورلر . كوى مكتبلرينه اهالينك هيچ رغبتى يوقدر . خريستيانلرك مرمريته كوينده (٥٠) موجودلى بر ابتدائيلرى واردر . قبل الحرب روسلر كيما قريه‌سنده بر مكتب تأسيس ايتمشلر ايدى . حال حاضرده مخاصم حكوماتك سائر مؤسساتيله برابر بو مكتب دخى سد ايدلمشدر .

٤ — قضاده امور زراعيه

قابل زرع اولان اراضينك تقريباً ايكى ثلثى صاحب نفوذ دنه‌شلى عائله‌سنك ومتباقيسى نصيرى وخريستيانلرك زير تصرفنده‌در . محصولات عموميه سنويه بر وجه آتيدر :

جنس محصول	اكيلن اراضى دونم	النان محصول كيله	جنس محصول	اكيلن اراضى دونم	النان محصول كيلوغرام
بغداى	٧٠٠٠٠	٩٤٠٠٠٠	زيتون آغاجى	٤٠٠٠٠ عدد	٢٫٠٠٠٫٠٠٠ قيه

آرپه	٢٠٠٠٠	١٤٠٠٠٠	باغ	١٢٣٨٠	٢٠٠٠٠٠٠اوزوم ٨٨٠٠٠ راقى
بياض داری	٤٠٠٠٠	١٢٠٠٠٠	قوزه		١٨٠٠٠
مصر	٢٥٠٠٠	١٢٥٠٠٠			
نخود	١٠٠٠	٦٠٠٠			
بقله	٥٠٠	٤٠٠٠			
سيسام	١٠٠٠	٢٠٠٠			
مرجمك	٧٠٠٠	١٤٠٠٠			
بورجاق	١٤٠٠٠	٣٠٠٠٠			

قضانك تجارتى حبوبات ، ايپك وزيتون محصولنه وزارا قريه سنده سجاده وخالى منسوجاتنه منحصردر . حصن قلعه سنده هر سنه نيسانك يكرميسنده ودير الخضر نام مناستر جوارنده ايلولك اون بشنده كشادى معتاد اولان پنايره اطرافدن بر چوق كوبليلر اشتراك ايده‌رك حوائج ضروريه لرينى مبايعه ويا مبادله ايدرلر . حمص — طرابلس شام شمندوفرى قضايى باشدن باشه قطع ايتمكده اولديغندن ايلريده اهالينك بو خطدن زياده سيله استفاده ايتمسى مأمولدر .

٥ — قضاده آثار قديمه

قضا مركزى ارلان تلكلخ قصبه‌سندن تقريباً ايكى ساعت بعدنده وبقيمه اووه‌سنك كنارنده واقع اولان حصن الاكراد قلعه‌سى اهل صليب محاربه لرى زمانندە Krak des Chevaliers نامیله معروف ايدى .(*) . عرب مؤرخى بن شداد بر ق الشام نام كتابنده ويرديكى معلوماته كوره (٤٢٤) سنهٔ هجريه سنده حمص واليس شبل الدوله نصر بن مرداس قلعه‌يه مدافعه وظيفه سيله مكلف اولمق اوزره كردلردن بر فرقهٔ عسكريه اعزام ايتمكله استحكام بو مدافعلره اضافهٔ ياد اولنمشدر . دها اول قلعه « حصن الصفح » نامیله معروف ايدى . ١١٠٢ سنه‌سنده قونت سن جيل قلعه‌يى يالكز محاصره ايله اكتفا ايتمش وفقط سكزنه صوكره انطاكيه حاكمى طانقره دشدتلى بر هجوم ايله بو موقع

(*) صوك زمانلرده اجرا ايديلن تدقيقاته نظرا حصن قلعه‌سى قرون اولا ده دخى موجود و (شبتون) ويا (سته) نامیله معروف ايدى روايت ايدلديكنه نظرا شاتواون سكزنجى سلاله فرعونلرى طرفندن انشا وايكنجى رامزه‌س طرفندن تعمير اولنه‌رق (ماريامون) نامیله ده تسميه ايدلمش ايمش . حتى اسكندر كبيرك وفاتندن صوكره دخى قلعه بو نام ايله ياد اولنورايدى . بنا عليه صليبلر بوبناى مستحكمده پلان دكشديرمكدن باشقه بر شى ياپامش اوليورلر ديمكدر .

مستثنايى يد ضبطنه كچيرمكه موفق اولمش ايدى . ١٢٤٥ سنهٔ ميلاديه سنده طرابلس قونتى ريمون قلعه‌يى هوسپيتاليه شواليه لرينه اعطا ايلمش ايدى .

مؤخراً حلب حاكمى نور الدين وحطين قهرمانى صلاح الدين ايوبى طرفلرندن بو موقع مستحكم شدتله محاصره ايدلمش وفقط فتحى ميسر اولمامش ايدى . ملك الكامل ايله ايمپراطور ايكنجى فره دريق اره‌سنده تعاطى اولان معاهده ده « كراك » دن بحث ايدلمه‌مشدر .

اون اوچنجى عصر ميلاديده شاتو حما اسلاملرينك مطمح نظرى اولمش ايدى . فقط ضبطى انجق (١٢٧١) سنه‌سنده سلطان بيبرسه ميسر اولدى . فى الحقيقه سلطان مشار اليه حما حاكمى ملك المنصور وصهيون اميرى سيف الدين واسماعيليلر رئيس نجم الدين نام ذواتك معاونت فعليه‌لريله ٨ نيسان ١٢٧١ تاريخنده قلعه‌يه مظفراً كيرمكه موفق اولمشدى. بو صره‌ده شواليه‌لره ، سوريه‌دن چكلمك ومملكتلرينه كيتمك شرطيله شاتودن صاغ وسالم چيقملرينه مساعده اولنمشدر .

حصن قلعه‌سى، پك جزئى تخريباتدن صرف نظر، حالا شواليه‌لر زماننده‌كى هيئتنى محافظه ايتمكده‌در . استحكامى لدى الايجاب صو ايله دولديريله بيلن كنيش بر خندقله آيرلمش ايكى سور ايله احاطه اولنمشدر . برنجى سور ايكنجيسندن دها يوكسك ارلديغى كبى بر چوق يرلرنده جسيم قله‌لر وسپرلر دخى مشاهده اولنيور . اصل قلعه‌يه غرب جهتنه ناظر بر قپودن كيريلير . مدخلك اوستنده اوقونان ملك الظاهرك كتابه‌سى اثرك ٢٠٠ نجى محيفه سنده عيناً درج اولنمشدر . طيش قپودن اعتباراً باشلايان غاله‌رى ايكى قسمه تفريق ايدلمش‌در .

برنجى قسم زائرى برنجى سورك استحكاملرينه وايكنجيسى كوچك سپره ايصال ايدر. قبه سز بر حالده انشا اولنان بو غاله‌رى برنجى سورى قطع ايتدكدن صوكره بر دنبره تبديل استقامت ايليه‌رك ديكر بر غاله‌رى ايله اتصال پيدا ايدر . بوراده ايكنجى سور قطع اولنه‌رق شاتونك قسم علويسنه واريلير. صاغ طرفده رسمده (٤) رقميله اشارت اولنان دهليز شاتو كليساسنه ايصال ايدن مدخلدن باشقه برشى دكلدر . بو معبدك طولى ٢١ وعرضى ٤٫٤٠ مترودر .

بيوك حولينك ديكر بر طرفنده وكليسانك قارشوسنده اون اوچنجى عصر اثار معماريه سندن اولديغى مظنون اولان كوزل بر صالون دها مشاهده اولنور . طولى ٢٥ وعرضى ٧ مترودر . غوتيق طرز معماريسنده‌كى قوسلرى نباتان ياپراقلرى واشكال مخيله رسملريله مزين شاپيتولر اوزرينه ارتكاز ايديور . بو صالون مدخلنك اوكنده‌كى رواقك بر طرفنده ينه اون اوچنجى عصرده حك ايدلمش لاتينجه بر شعر قرائت اولنمقده‌در .

صالونك شمال طرفنده وقتيله آخور وظيفه‌سنى ايفا ايدن وفقط اليوم پيتيق بر حالده بولنان بر طاقم بنالر موجوددر . بورادن باشلايان ديكر برمزديون يوكسك حولى‌يه قدر امتداد ايدييور . مزديونك الت طرفى وقتيله مخزن حالنده ايدى . شاتونك منتهاى جنوبيسنده مشاهده اولنان قله‌لر استحكامك اك متين واقسامنى تشكيل ايدر . بو قله‌لر متعدد قاتلره تقسيم ايديله‌رك ذخيره ومهمات حفظنه وعسكرك اقامتنه آيرى آيرى دائره‌لر تخصيص اولنمش ايدى .

برنجى ايله ايكنجى قله اره‌سنده اون سكز متر و عرضنده بر بنا دها واردركه وقتيله بيوك آلات حربيه‌نك وضعنه تخصيص ايدلديكى طرز انشاسندن اكلامق قابلدر . (١٢) وقتيله كوستريلن بش زاويه‌لى بنايه كلنجه بونك شاتويه صوكره‌دن علاوه ايدلديكى محقق كبيدر .

٦ — تلكلخك وضيعتى ، منظره‌سى وخطوط داخليه‌سى

طرابلس شام‌لوا سنه تابع (حصن الاكراد) قضاسنك مركز اداره‌سى بولونان (تل — كلخ) (*) قصبه‌سى — مدلول لفظيدن دخى آكلاشيلاجغى وجهله — آغاجدن محروم ، چيپلاق بر تپه‌نك ذيل شماليسنى تشكيل ايله‌ين چوراق وايصسز بر ساحهٔ مستويه اوزرنده بنا ايدلمشدر ؛ قصبه‌نك جنوبنده كائن وحال حاضرده (برج الدنادشه) يعنى (دندشليلرك قلعه‌سى) ناميله معروف بر كوپى دخى حاوى بولونان بو اوفاق تپه‌نك آرقه سنده برده (عين الحراميه) اسمنده ايكنجى بر كوى دها بولونمقده‌در . تلكلخك جهت شرقيه سنده ، طرابلس شامدن اعتباراً حمصه دوغرو اوزانان طريق ايله آرقه‌سنده (مجته محلى) كوپى وبر آز اوزاقده (عين الجرد) نامنى حائز بر كوچوك منبع بريسنده (قنوته) كوپى ، وشمال طرفلرنده بر مقدار دوام ايلدين دوز اراضيدن صوكره قيشين جريان ايده‌ن بر دره‌نك ياتاغى ايله اوته سنده كائن (تل الشمالى) نامنده ينه كوچوك بر تپه ، ونهايت انحاى غربيه سنده ينه مستوى بر ساحه وصوكره (عين المضاربه) وبريسنده فصل شتاده آقان دره‌نك كذركاهى بولونماسنه نظراً قصبه ، يالكز ايكى جهتى مجاور ويا بعيد برر تپه‌جك ايله محاط بر سطح مستويدن عبارت تلقى ايدلمك اقتضا ايده‌ر .

بوندن دولاييدركه قصبه‌نك جوارى ، منظره اعتباريله قويو قهوه رنكنده بولونان

(*) تلكلخ — تانك فتحى ؛ لامك سكونى ، كاف ولامك فتحى وخانك سكونى ايله تلفظ ايدلمكده‌در . (تل) تپه و (كلخ) چيپلاق كلمه لرندن مركب اولمسنه نظرا (تلكلخ) چيپلاق تپه ديمك اوليور . بر روايته نظراً ده (كلخ) تعبير اولونان ووقتيله موجود بولونان بر نوع اغاجك مزروع بولوندينى تپه معناسنده ايمش . برنجى مدلول دها دوغرو اولسه كركدر .

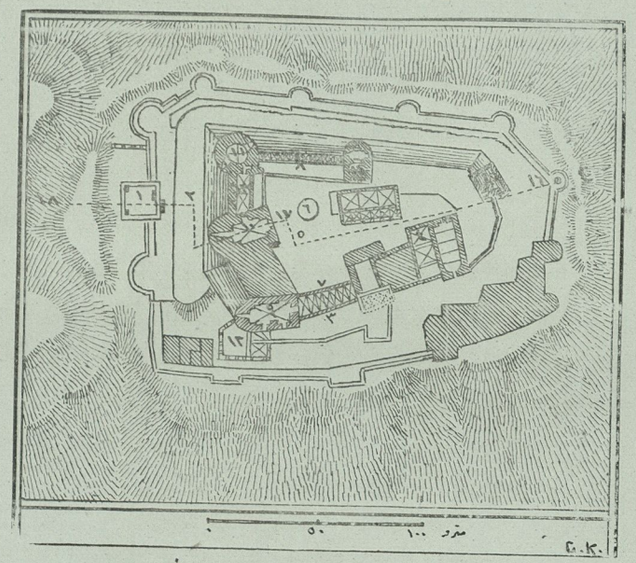

حصن الاكراد قلعه‌سنك پلانى

١ مربع الشكل برقوله ؛ ٢ خندق ؛ ٣ مدخل ؛ ٤ اوستى قپالى بر دهليز ، كليسا ، بيوك صالون ؛ ٥ يوكسك حولى ؛ ٦ تراسه ؛ ٧ ملحقات ؛ ٨ مزغاللى بر دهليز ؛ ٩ ؛ ١٠ ؛ ١١ ؛ قوله ؛ ١٢ مدافعه ايچون براوطه ؛ ١٣ خراب بر بنا ؛ ١٤ قوله ؛ ١٥ غير منتظم مستطيل شكلنده برقوله ؛ ١٦ كوچوك برقوله ؛ ١٧ دوريه قولنك وقتيله كيروب چيقديغى قاپو .

TÜRK TARIH KURUMU

بويوجك بر صحيفهٔ خاكى آكديرر ، وبو لوحهٔ ترابك اوته سنده بر يسنده كليشى كوزه‌ل سرپيشديرلمش سياه مولوز طاشى يبغينلرى حالنده‌كى يوزه قريب بنالريله قصبه‌نك داخلى ايسه بر يانغين خرابه سنه ويامعدن كوموری مشهرينه بكزه تيله بيلير . والحاصل ، خاكى وسياه .. بو ايكى ريك مظلمك تلكلخده اويله كشيف بر اختلاط قسوت — انكيزى واركه بر سورو قارا كلقلر دوشونديرييورلر :

بر تودهٔ كلال ويا بر ردای سياه ، بر ليلى ظلمانى وياخود قويو بر بولوط ونهايت يوز آياقلى بويوك وقارا بر بوجك . . .

اكر بش اون قيرمزى كيره ميدلى أوه وبر بياض جامعه مالك بولونماسايدى كوناكون ألواندن محروم بولونان بواغاجسز تلكلخ قصبه‌سى بى شبهه دها بر چوق سياه شيلره بكزه ردى ...

مع مافيه بو كشيف ظلمت داخليه‌دن تخليص فكر ونظر آرزوسنده بولونانلر ايچون قصبه‌نك انحای جنوبيه‌سنده‌كى تپه، پك طبيعى بر منبر تسليت اولور . بر آز صرف ذوقله بو سلم محاسنه ارتقا ايده‌بيلنلر ، طبيعت محيطه‌نك ثروت بديعه‌سى مواجهه‌سنده ، تلكلخك بوتون سياهلغنى اونوتمق موفقيتنى احراز ايده‌ر و او ليل ظلمانى‌يى بر صبح نورانى ايله ستر وتتويج ايلر .

فى الحقيقه بورانك بى حدود منظره‌سى جداً شايان تماشادر . بو فسحت بديعه‌نك ايلك خطلرينى تا قارشيده بياض اولريله كولومسه‌ين « باروحه » كويى تخطيط ايلر وآرتيق اوندن صوكره اسمر بر بعد ونهايت « قلعه » نامياله معروف تپه‌جكله اونلرك فوقنده كائن مشهور « قلعة الحصن » بينه ويا اسمر بر كولكه حالنده رونما اولور . صاغ طرفده واوزاقلرده ايسه « مجته محلى » كوينك ايلك اولرى ، دها بريده ينه صاغده واوزاقده آنتى لبنان شاهقه‌لرى بياض قارلريله كوزوكور . صوله دوغرو ايسه متسلسل تپه‌لرك تنه اسمر وبعضاً نفتى رنكلر اكتساب ايله‌ين ياماجلرى ونهايت صول طرفده‌وينه اوزاقلرده « برج زاره » نامنده بياض بر قلعه‌جك واوندن صوكره « حجر الابيض » كويى واونك آرقه‌سنده ينه داغلرك اوزرنده ويوكسكده « برج صافيتا » بوتون عظمتيله عرض وجود ايلر . خلاصه بو مشهوداتك نظرلره بخش ايده‌جكى سراب تسليتله آلدانه‌رق بر مقدار تلكلخك ايصسزلغنى واوجان صيقيجى سياه‌بنكلى ، قهوه رنكنده‌كى سيماسنى بر ردای نسيانله اورتمك قابل اولا بيلير .

اساساً بو قصبه بوتون محدوديتنه رغماً هنوز ايشلنمه‌مشدر ، اوته‌ده بريده سياه طاش يبغينلرى ، كيره‌ميدلى بر قاچ خانه ونهايت شرق طرفلرنده كائن وسياه حصيرلرله اورتولو بر قاچ بدوى چادرى ، وينه دكان نامنى حائز بر قاچ مولوز كومه‌سى او قادار

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

نا منتظم بر صورتده اخذ موقع ايتمشلركه يول ، حولى ، باغچه ، او وبويله‌جه هر شى بر برينه قاريشمشدر . وبوتون قاريشيقلغيله بر زنجى صاچنى اكديران بو قصبه‌يى ترتيب وتنسيق ايچون بى شبهه هر شيدن اول مقاوم وقوى برأله وصوكره او درجه‌ده قوتلى بر شانهٔ آهنينه احتياج واردر .

٧ — تلكلخك اموال عموميه‌سى

اسكيدن قائممقاملق مركزى ٣٤,٤٥ عرض شمالى ايله ٣٣,٥٦ طول شرقى بيننده وطرابلسه اون ايكى ساعت مسافه‌ده واقع حصن قلعه‌سى ايدى . بوندن بش التى سنه اول حكومت محليه طرابلس — حمص شمندوفرى اوزرنده واقع تلكلخ كوينه نقل ايتمشدر .

بو قريه‌نك نفوسى صوك قيوداته نظراً ذكور واناث (٩٤٩) اولوب هپسى مسلحدر . منظره‌جه عادى بر كويدن قطعياً فرقى اولمامقله برابر شمديكى حالده بلديه تشكيلاتى اجرا ايدلمشدر . بو دائره‌نك ١٣٣٢ سنه‌سنده‌كى وارداتى ٤٧٩٤١ ومصارفاتى ٤٦٢٠٣ غروشدر .

جنين قصبه‌سى بلديه سنه انجق ٢٦٤٥٨ ومرجعيون قضاسنك مركزى اولان جديده قصبه‌سى يالكز ٣٤٨٨٥ غروش تأمين ايده بيلمش اولدقلرينه نظراً تلكلخ بلديه سنك بودجه‌سى ايچه جالب دقتدر .

الحصن قصبه‌سى الحالة هذه آلتى يدى بيك نفوسه مالك واسميله مسما اولان قلعه‌نك اتكنده كائن اولوب قرون وسطاده بيوك بر اهميت كسب ايتمش ايدى . اطرافى محكم بر سورايله محاط وبرى شرقده ديكرى غربده قله‌لى ايكى قپوسى واردر . قصبه‌ده ايكى جامع واردر . الك بيوكى وقتيله ملك الناصر طرفندن انشا اولنمشدر . داخلنده قلعه‌نك اسلاملر طرفندن استردادى عقيبنده ايلك دفعه اوله‌رق والى تعيين اولنان امير صارم الدين كفرورى‌نك وبر از اوته‌ده سلطان بيبرس رفقاسندن امير نور الدين وامير بهاء الدين‌نك مرقدلرى مشاهده اولنمقده‌در .

٨ — اموال اجتماعيه

[١] — **تلكلخده هيات اجتماعيه** — (تل كلخ) قصبه‌سى اساساً يوزى بيله بولامايان خانه‌لريله پك محدود بر كوى اولمق وطرابلس شام — حمص خط حديديسى اوزرنده واقع بولونمقدن باشقا نه بر قيمت اجتماعيه‌يى ونه‌ده بر مزيت تاريخيه‌يى حائز اولامامق اعتباريله (حصن الاكراد) قضاسنى تمركز وتمثيل ايتمه‌سى بالطبع قابل ده‌كيلدر .

İSTİKLÂL MÜZESİ İSTİRHANESİ

باخصوص بو اوفاق قصبه‌ده ساكن بولونان اوچيوزه قريب اهاليدن ايكى يوزينك تورکمن شيوه‌سيله (دندشلى) وبالآخره عرب شيوه‌سيله ايكنجى بر استحاله‌يه اوغرايارق (دنادشه) ناميله معروف بر عائله منسوبيتندن وقسماً ده زنجيلردن بولونديغى ومتباقى اهالينك ايسه بو دندشليلرك معيتنده مستخدم بر قسم بدويلرله بر طاقم نصيريلردن عبارت اولديغى دوشونيله‌جك اولورسه تلكلخك قضا ايچون اجتماعيات نقطهٔ نظرندن تام بر معكس تشكيل ايده‌ميه‌جكى حقيقتى تظاهر ايده‌ر .

واقعا حصن الاكراد قضاسنك بر آز صوكره احوال اجتماعيه‌سنى ذكر ايدركن درميان ايده‌جكمز وجهله هر نه قدر قضاده دخى بو عائله‌نك افرادى نه تصادف ايدلكده ايسه‌ده اساساً بو عائله‌نك قديمدن برى اقامت ايده كلدكلرى تبعه‌نك ، تعبير ديكرله مركز طبيعيلرينك ، حال حاضرده تلكلخك جنوب طرفنده وبر تپه اوزرنده كائن بولونان (برج الدنادشه) كوى اولديغى ايچون دندشليلرك بو فصلمزده تدقيقى ضروريدر .

دندشليلرك روايتنه نظراً (*) بوندن اوچ عصر مقدم جدلرى يمن طرفلرندن مهاجرت ايده‌رك حوراندده بر مدت اقامت ايتدكدن صوكره اورادن (برج الدنادشه) نامنى حائز محله ورود ايتمش ايمش . حتى دندشليلردن بعضيلرى نسللرينى دها زياده تعميق ايده‌رك قديم حميريلرك احفادندن بولوندقلرينى ادعا ايتمكده‌درلر . هر حالده متفق به بولونان قوله كوره مذكور (برج الدنادشه) محلنه ورود ايدن يمن مهاجرلرينك (شيخ اسماعيل) نامنده بر رئيسلرى وارايدى كه اكثريا آتنك اكر طاقمنى دورلو صاچاقلرله (**) تزيين ايتديكى ايچون محلى قومشولرى بولونان تورکمانلر طرفندن كنديسنه (دندشلى) ومعيتى خلقنه (دندشليلر) نامى ويرلمش وبو كلمه تعريب ايديله‌رك (دنادشه) لقبى بر قاچ عصردن برى كسب معروفيت ايله‌مشدر . حتى بر مدت صوكره مذكور (شيخ اسماعيل)ك برادرى ، قبيله‌سى خلقندن بر قسمنى استصحاب ايده‌رك حوران طرفلرينه رجعت ايله‌مش اولديغى ايچون بونلرك احفادى شيمدى‌يه قدر موقع مذكورده (الفحيليون) ناميله طانينمقده درلر .

حال حاضرده تلكلخده اقامت ايتمكده بولونان دندشليلره كلنجه بونلرك عددى اولجه ذكر ايتديكمز وجهله ايكى يوزه قريب اولوب جمله‌سى اسلام وسنيدرلر . بونلرك كافه‌سى حصن الاكراد قضاسى داخلنده اجراى زراعتله مشغولدرلر . سنوى وارداتلرى ايسه

(*) مصر خديوى عباس حلمى پاشانك برادرى محمد على پاشا طرفندن تاليف ايديلن (الرحلة الشاميه) نام اثره مراجعت .

(**) دندش ، دنادش ، صاچاق وصاچاقلر ديمكدر .

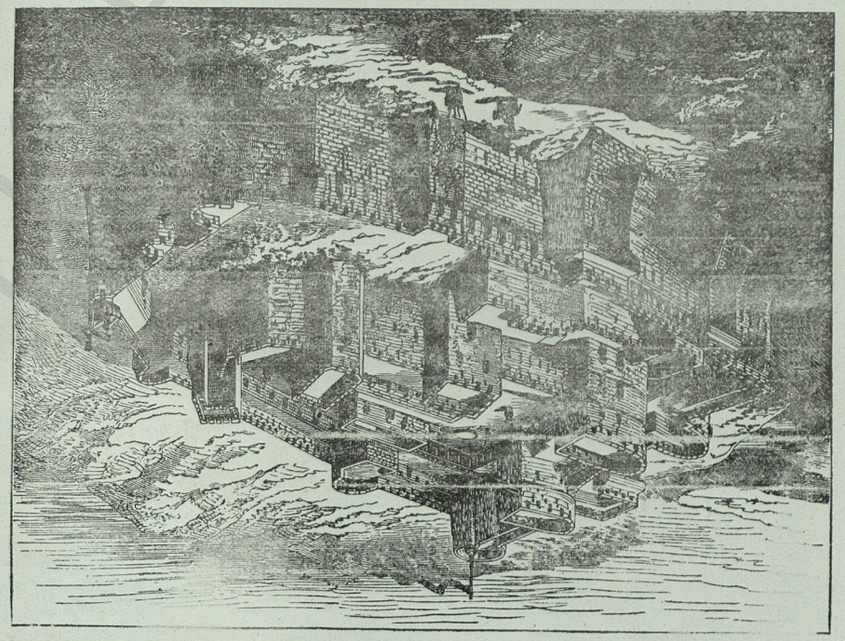

ايچه بر يكونه بالغ اولمقده‌در نيته‌كيم بونلرك ايچنده سنوى بش بيك ليرا قدر وارداتلرى بولونانلر اولديغى كبى نهايت ايكى ز ليرايى متجاوز كليرى اولانلر دخى موجوددر . بو اعتبارله تلكلخ قصبه‌سنى همان همان زنكين بر عائله افرادينك بر مالكانه‌سى نظريله باقمق قابلدر . بناءً عليه نفوذ ، صلاحيت ، هر شى بو طبقهٔ متفرده‌نك دست انحصارنده بولونمقده‌در. تلكلخده بولونان اوتوز قرق قدر نفوس ايسه « زعبى » عائله سندن اولوب بو عائله حقنده ايلروده معلومات اعطا ايديله‌جكدر .

تلكلخده ساكن بدويلر ايسه دندشليلرك بوتون معناسيله بر خادمى اولديغى ايچون بونلرك بالطبع بر قيمت اجتماعيه‌لرى يوقدر . بز مقدار نصيريلرى دخى بو بدويلره قياس ايده‌بيليرز . بونلرك او آريستوقرات (آغا) لر (*) ألنده پك زبون اولدقلرينى وپك واضح بر كوله منزله‌سنده بولوندقلرينى اشارت ايتمك اساساً زائددر . زيرا اكر آغالر ايسته‌مه‌يه‌جك اولورلرسه بو خانه بردوش بدويلرك ويا خود بو فقير نصيريلرك تلكلخده بى‌شبهه بر حق سكنالرى بولونماز . بونك ايچوندركه تلكلخده حيات ، دندشليلرك حياتى ديمكدركه بو جهتى قضانك احوال اجتماعيه‌سنى ايضاح ايده‌رك بر مقدار تفصيل ايليه‌جكز .

[٢] — **حصن الاكراده حيات اجتماعيه** — اوتوز بيكه قريب بولونان حصن الاكراد قضاسى نفوسى ايكى بويوك كتله‌يه تفريق ايده‌بيليرز . بونلردن برى اسلاملر ، ديكرى ايسه خرستيانلردر .

حصن الاكراد اسلاملرينك عددينى نفوس ايستاتستيقلرينه اعتماد ايله‌مك لازم كليرسه نفوس موجوده‌نك ثلثانى اولارق اعتبار ايتمك اقتضا ايدر . مع ما فيه يكرمى بيكه قريب اولديغى تخمين اولونابيلن بو كتلهٔ اسلاميه‌نك متجانس بولونديغنى ظن ايتمك دوغرو دكلدر. زيرا بونلرك انجق ايكى، اوچ بيكى سنى، متباقيسى ايسه نصيرى اولديغى كبى سنيلرك دخى « دنادشه » ، « زعبيه » ، « توركمن » كبى اقسامى موجود اولديغنى اشارت ايله‌مك ضروريدر .

منشأ اصليلرينى اولجه بيان ايتديكمز « دنادشه » عشيرتنك بيك بش يوز قدر تخمين ايديله‌بيلن ذكور واناث بالعموم افرادى حال حاضرده حصن الاكراد قضاسنك شرق ، جنوب وغرب طرفلرنده‌كى بعض كويلرنده واك زياده جنوب طرفلرنده منتشردرلر . بونلرك اقامت ايتدكلرى باشليجه محللر « تلكلخ » مركزيله « مجته حسن » و « مجته حمود » ناملرينى طاشيان كويلردر . كافه‌سى زراعتله اشتغال ايتمكده بولوندقلرى كبى كويلولرك

(*) دندشليلرك بويوكلرينه (آغا) ديمك معتاددر ، مع ما فيه بعضيلرينه (بك) دخى ده ديليور .

افاده‌سنه نظراً « اوته‌دن برى كنديلرينه قارشو نفوذ وتغلبلريله معروف اولمشلر . وزراعتلرنده كويلويه بر طرفدن ظلم ايده‌رك ألارتدن وارينى يوغنى آلمقده بولوندقلرى كبى هر فرصتدن بالاستفاده كنديلرينى ضرب ايتمك واونلره آنغاريه قيلندن ايشلر كورديرمك طريقنى تعقيب والتزام ايتمكده‌لر . » ايمش.

بوندن دولايى‌دركه دندشليلردن فقير اولمق اوزره كيمسه‌يه تصادف ايدله‌مكده‌در . بر حساب تقريبى‌يه كوره وارداتى يوز ليرادن اشاغى اولمق اوزره آنجق يوز كيشى بولونماسنه مقابل سنوى بش يوز ليرالق وارداته صاحب بش يوز ، وبيك ليرادن فضله كليرى اولان اللى وبش بيك ليرا قدر وارداتى بولونمق اوزره يالكز بر (آغا) موجود ايمش .

مع ما فيه شونى‌ده اعتراف ايتمليدركه بو آغالر هردورلو مسافر پرورلكلريله وسخالريله معروف ايمشلر . حتى بوندن دولايى بو قادار وارداته مالك آغالر بولونماسنه رغماً قضانك ثروت نقديه‌سى آنجق اللى بيك ليرا قيمتنده ايمش . بو مبلغك آزلغى دوشونوله‌جك اولورسه دندشلى آغالرينك ممسك اولمادقلرينى قبول ايله‌مك اقتضا ايدر .

فى الحقيقه دندشلى آغالرينك قضاده ايچه بويوك اولرى بولونديغى كبى ايچه مكلف لوازم بيته‌لرى دخى موجوددر . باخصوص كرك كينيشلرنده وكرك حياتلرنده ثروتى اظهار ايتمك خصوصنده‌كى ميل مخصوصلرى‌ده اونلره بر دبدبهٔ خارجيه بخش ايتمكده‌در . نيته‌كيم ايلروده بر تفصيل بيان ايديله‌جكى وجهله بينك آتلرينه وجنس قيصراقلره اولان مفتونيتلرى كنديلرينى بينيجيلكه تشويق ايتمشدر . بناءً عليه جنس حيوانلره بينه‌رك باشلرنده ايپكلى عقاللر وحطه‌لر اوستلرنده ايپكلى البسه‌لر اولديغى حالده بللرينه قيليجيلرينى طاقينان ، وتوفنكلرينى اوموزلرينه آلارق حصن الاكراد واسع اراضيسنده كويلولره سطوت نفوذ ودبدبه داغيتان بو آغالرك دخى عكار بكارينه مماثل اوصاف اجتماعيه‌يه مالك بولوندقلرينى وبونلرك دخى نفوذلى بر دره‌بكى اولدقلرينى تسليم ايله‌مك ضروريدر .

*
* *

سنيلرك بر قسمى‌ده (زعبيه) يعنى زعبيلر ناميله معروفدرلر . عددلرى ايكى يوزه قريب بولونان بو طبقه منسوبينى ، سادات زعبيه‌دن عبد القادر كيلانى‌نك احفادى بولوندقلرينى ادعا ايتمكده‌درلر. اك زياده متكاثف اولارق بولوندقلرى محل ايسه (قلعة الحصن)در . بونلرك دخى كويلولره قارشو وصعيتلرى دندشليلردن فرقسزدر . يالكز بو طبقه افرادى كنديلرينه بر مزيت علميه دخى علاوه ايليورلر . مع ما فيه مالك اولدقلرى ثروت نسبيه‌يه رغماً حيات اجتماعيه اعتباريله بونلرك مستريح بولوندقلرينى ادعا ايله‌مك بر آز كوچجه‌در . زيرا بر طرفدن اولرنده اكثريا اوچ ، درت زوجه‌يه مالك بولوندقلرينى

وديكر طرفدن هنوز ثمره‌دار بر تنور فكرى يه‌صاحب اولمادقلرينى دوشونه‌جك اولورسه‌ق بويله بر مدعايى درميان ايتمه‌مك بالطبع دها دوغرو اولور .

*
**

سنيلرك اوچنجى شعبه‌سى ايسه (تورکمنلر)در . حصن الاكراد تورکمنلرى (زاره) ، (حكيه) ، (حصرجيه) نام كويلرده اقامت ايتمكده اولوب بونلرك مجموع نفوسلرى درت بش يوز قدردر . كنديلرينك سلطان سليم اول زمانندن برى بورالرده اختيار توطن ايتمش اولدقلرينى ادعا ايتمكده ايسه‌لرده بو مدعالرينى بر دليله ربط ايله‌مه‌مكده‌درلر . بورا تورکمنلرى دخى عكار تورکمنلرى كبى خاليجيلقله اشتغال ايده‌رك معيشتلرينى بو صورتله قسماً اولسون تأمين ايتمك ايسته‌يورلر . مع ما فيه بونلر دخى اوته‌كيلر كبى پك فقير بر حالده ياشامقده‌وكونا كون محروميتلره قاتلانمقده‌درلر حتى قسماً زراعتله‌ده اشتغال ايله‌ين بو طبقهٔ اجتماعيه منسوبينى دخى حصن الاكراد آغالرينك هردورلو مداخلاتندن بالطبع تخليص كريبان ايليه‌مه‌يورلر .

*
**

اسلاملردن سنى اولمايانلره كلنجه بو طبقهٔ اجتماعيه‌يى اون بش بيكى متجاوز بر نفوسه مالك بولونان حصن الاكراد نصيريلرى تشكيل ايتمكده‌در . بونلرك بر قسمى دندشليلر ايله زعبيلر نزدنده مزارع بولونمق ديكر قسمى (جبل حلو) طرفلرنده كائن ايكى ، اوچ كويده مستقلاً اجراى زراعت ايتمك صورتيله تأمين معيشت ايلمكده‌درلر . قضانك شمال شرقيسيله ، جنوب وغرب طرفلرنده مقيم بولونان بو نصيريلرك همان كافه‌سى پك فقير وسفيل بر حالده امرار حيات ايدييورلر . واقعا ايلروده صافيتانك وديكر قضالرك احوال اجتماعيه‌سنده بر تفصيل بيان ايده‌جكمز وجهله نصيريلردن ايچه ثروت ، نفوذ وقوته مالك بولونانلرى موجود ايسه‌ده اساساً حصن الاكراد قضاسى بر طرفدن نصيريه نواحيسنك مبدأنده بولونمقله برابر ديكر طرفدن نفوذ صاحبى بعض طبقات اجتماعيه‌يى حاوى اولديغى ايچون بورا نصيريلرى اكتساب نفوذ وقوت ايده‌ميه‌رك پك سفيل وفقير بر حالده قالمشاردر . او اطلاقنه شايان اولامايان طاش بيغينلرى آراسنده ياشايان بو طبقه افرادى جداً أليم بر وضعيت اجتماعيه‌يه دوچار بولونيورلر .

*
**

حصن الاكراد خرستيانلرى ايسه قضانك جهت شماليه‌سنده كائن و (وادى النصارا) ناميله معروف محلده بولونان كويلرده ساكندرلر . نفوس موجوده‌لرى تقريباً اون بيك كيشيدن عبارت اولوب بونلر دخى زراعت وفلاحتله اشتغال ايتمكده‌درلر . حيات ومعيشت اعتباريله نصيريلردن بر ، ايكى طبقه دها اوستون اولدقلرى قبول اولونابيليرسه‌ده بونلرك

دخى پك مساعد شرائط داخلنده ياشامادقلرينى اعتراف ايله‌مك لازم كلير .

*
**

والحاصل سالف الذكر ايضاحاتى خلاصه ايده‌رك ديه بيليرزكه حصن الاكراد قضاسى عموميت اعتباريله بر ايكى آريستوقرات طائفه‌نك يد استفاده‌سنده تمركز ايتمش اولديغى ايچون ديكر طبقات اجتماعيه‌نك بوراده نام ونشانى بولونماديغنه حيرت ايتمك بالطبع جائز دكلدر .

[٣] — **اعتيادات اجتماعيه** — حصن الاكراد اسلاملرى بيننده معروف بعض اجتماعى اعتيادلر واردركه آز چوق جالب دقت عد ايدلمك اقتضا ايدر . بو ميانده اولمق اوزره بونلرك طرز ازدواجلرينى ذكر ايده‌بيليرز . فى الحقيقه حصنده ازدواج ايده‌جك بر اركككك اول امرده (علامه) ناميله بر نامزدلك اشارتى ، بر نشان ويرمه‌سى ضروريدر. مع ما فيه بو نشان بر يوزوك اولابيله‌جكى كبى بعضاً‌ده بر مقدار پاره اولابيلير وبونلرله برلكده قهوه وامثالى بعض اشيانك دخى ارسالى معتاد ايمش .

حصنده ، مهر معجل ايله مهر مؤجل مقدارى همان همان بربرينه معادلدر. زيرا مهر معجل اوچ بيك ايله اون بيك ومعجل ايسه بش بيك ايله اون بيك آره‌سنده تخالف ايتمكده‌در .

عقد نكاح كونى بعضاً مولد نبوى قرائت ايديلير . بعضاً‌ده يدى كون دوام أيله‌ين اكلنجه [فرح] لر ترتيب اولونور . نكاح اكلنجه‌لرى بر وجه آتى جريان ايده‌ر :

اركككك أوينه ، جوارده مقيم چنكانه‌لردن مركب چالغيجيلر دعوت ايديلير . بونلره داوول ، زورناچالديريلير . دورلو زينتلرله سوسلنمش ده‌ه‌لر احضار اولونارق اونلره‌ده بيوت الشعرده يعنى چادرلرده اقامت ايله‌ين بدويلر اركاب اولونور . اهالى دخى آتلره ، قيصراقلره بينرلر وچالغى بر طرفدن چالينادورسون بو بدويلرده دوه اوزرنده بولوندقلرى حالده أللرينه منديللر وياخود قيليجلر آلير واونلرله اوينايارق شرقى(*) سويلرلر وبونلره (ملالاه) نامنى ويررلر .

بو صورتله ترتيب ايديان اكلنجه هيئتلرى يدى كون جوارده دولاشير ، دوررلر . آرتيق نكاح هركس هندنده معروف اولور . بو يدى كونلك اكلنجه‌لرك ، عقددن صوكره اجرا ايدلديكى واقعه‌ده بعضاً‌ده دوكون ايچون معين بولونان كوندن اولكى يدى كون ظرفنده دخى ترتيب ايدلديكى واردر . بو ايكنجى شكلنه نظراً ليلهٔ زفاف بر خاتمهٔ سرور تشكيل ايدر . اساساً بو اكلنجه‌لرك دوام ايتديكى زمانلرده كيجه‌لين آچيق يرلرده واسع

(*) بو شرقيلر ايچون حصن الاكرادك ادبيات فصلنه مراجعت .

مقدارده آتشلر یاقمق صورتیله اظهار ذوق وطرب ایدلدیکی وهر فرصت دوشدکجه سلاح آتمق صورتیله‌ده بونمایشلرده ابرار غلو ایدلدیکی واقعدر . بو نوع نمایشلر واکلنجه‌لر ایسه (مرسح) نامیله معروفدر .

حصنده یکی دوغان ارکك چوجوقلرینه پك زیاده اعتبار ایدلدیکی ایچون بونلر نامنه متمادی سلاحلر انداخت ایدیلیر . فقط قیز چوجوقلرینه اصلا اهمیت ویرمزلر . حتی بر روایته کوره دندشلیلر قیزلرینی میراثدن محروم ایدرلرسه‌ده بوکا مقابل قیزلرینك حین ازدواجنده کندیلرینه پك عظیم وقیمتلی جهازلر احضار ایلرلرمش .

حصن الاکرادك باشلیجه ایکی بویوك عائله‌سی بولونان دندشلیلر ایله زعیملر قیزلرینی انجق کندی عائله‌لری میاننده تزویج یدرلر . حتی دندشلیلر خارجدن دخی قیز آلمازلر ایسه‌ده زعیملر بو درجه‌ده تعصب اظهار ایتمه‌مکده‌درلر .

حصنده قرآن کریمی ختم ایدنلر ایچون بر مولد نبوی قرائتی وبو مراسم اثناسنده شکر توزیعی اوته‌دن بری اعتیاد ایدیلمشدر .

سنیلر بیننده ختان مراسمی دخی همان همان بو صورتله جریان ایده‌ر . بوراده سنت ایدیله‌جك اولان ارکك چوجوقلرك آتی آیلقدن اعتباراً نهایت اوچ یاشنه قدر بولونمالری معتاد بولوندیغی ایچون بو مدتی تجاوز ایتمك ایسته‌مزلر . کیجه‌لین اونلرك شرفنه (مرسح) لر دخی ترتیب ایده‌رلر .

حصن الاکراده نصیریلر ایله بدویلرك قادینلری چارشف استعمال ایتمزلر . دندشلیلر ایله زعیملر ایسه دینلرینك اسملرینی وفاتلرندن صوکره دخی مزار طاشلرنده ذکر ایتدیرمیه‌جك درجه‌ده مشکلپسندلك ایدرلر .

بوراده زعیملرك جنازه‌لری پك بویوك بر نمایشله قالدیریلیر . زیرا زعیملر طریقت قادریه منسوبیندن بولوندقلری ایچون جنازه‌نك اوکنده بویوك طریقت بایراقلری کشاد اولونور (مزهر) لر کوچوك داوولر ، دفلر ، و (سنیجات) تعبیر اولونان بویوجك زیللری حامل بولونان بو طریقت مشایخی دخی اك اوکده بولونور . ودورلو آهنکار ایچنده وفات ایده‌نی خوابکاه أبدیسنه نقل ایدرلر .

دندشلیلر ایسه جنازه‌لرینی کمال سکونله تشییع ایتمك طریقنی التزام ایدرلر .

مع ما فیه سنیلردن وفات ایدنلرك مزاری اوزرینه برچادر قوره‌رق قرآن کریم اوقوتدورمق واوچ کون قدر صباح ، آقشام مزاری زیارت ایتمك معتاددر .

حصن الاکراده مقاماته رعایت ایتمك معتاد اولدیغی ایچون (ساعود) قریه‌سی جوارنده ابو هریره‌نك ، (حارة الترکمن) ده شاعر البحتری‌نك ، (قلعة السقا) قریه سنده (السقا) نك مقاملری سنیلر عندنده و (ام الدوالی) قریه‌سی جوارنده ایسه نصیریلردن

(شیخ مرجه) نك مقامی نصیریلر نزدنده زیارتکاه اعتبار ایدلمکده‌در .

*
* *

بو بحثمزی اکمال ایتمزدن اول استطراد قبیلندن اولمق اوزره قلعة الحصن‌ك غرب جهتلرنده وادی النصاراده انشا ایدیلن و (دیر الخضر) نامنی حائز اولان مناستر جوارنده هر سنه روز خضر اثناسنده قورولمسی معتاد اولان پنایری ذکر ایتمه‌مز لازمکلیر .

فی الحقیقه حمص ، حما ، لاذقیه طرفلرندن بورایه هرسنه بر چوق تجار واهالی کلوب آلیش ویرشده بولونیورلر . حتی مناستر دخی تجارانه مخصوص انشا ایتدیردیکی دکانلردن سنوی اللی بیك غروش قدر بر واردات تأمین ایدیور ایمش . روایت ایتدکلرینه نظراً بو مناستر تشویق صنایع وتجارتدن زیاده بر وظیفهٔ دینیه‌یی ایفا ایچون بو یله بر پنایر ترتیبنه تشبث ایتمش ایمش بزایسه بوروایتی یالکز بورایه قید واشارت ایتمکله اکتفا ایله یورز .

[٤] — **اجتماعی رقملر** — حصن الاکراد مرکزنده ألده ایده بیلدیکمز أبکم بعض رقملر بر وجه آتی‌در :

— صوك بش سنه ظرفنده تلکلخ جدخانه‌سنه (١٤٠) کیشی داخل اولمشدر . بو حسابه نظراً هرسنه‌کی محبوسینك عددی (٢٨) شخص‌در .

— بوندن اولکی سنه‌لرك عدلیه ایستاتستیقلری ألده ایدیله‌مش ایسه‌ده (٣٣٣) سنه سنك ایلك درت ماهی ظرفنده (٣) کیشی قتل جرمیله منظون ؛ (٣٥) کیشی ایسه جنحه وقباحتله محکوم اولمشدر . بونلرك کافه‌سی‌ده زراع ایمش .

— صوك بش سنه ظرفنده بوتون حصن الاکراد اسلاملری بیننده آنجق (١٥) تأهل وقوعه کلمش ایمش . بو اعتبارله هرسنه‌یه (٣) کیشی اصابت ایدییور ایمش . بو غریب جدولك خطاسی پك ظاهردر . حتی حصن الاکرادك نصیری وخرستیان اهالیسنی اخراج ایتمسك بیله سنیلرك ازدواجی بو عددن چوق فضله اولمق اقتضا ایده‌ر . مع ما فیه بوراده طلاق پك آزایمش . کویا صوك بش سنه ظرفنده سنیلر بیننده یالکز (١) طلاق ظهور ایتمشدر . بورقم دندشلیلرك تطلیق اعتیاد ایتمدکلرینی بزه کوستره بیلیر .

— حصن الاکرادك سنیلرله ساکن کویلرنده بر جامعدن اوچ درت جامع موجود ایسه‌ده نصیریلرك کویلرنده جامع یوقدر . بالعموم خرستیان کویلرنده ایسه هربرنده مطلقا بر کلیسا وبر راهب بولونمقده‌در .

٩ — احوال روحيه وسويهٔ فكريه

حصن الاكراد قضاسنك احوال روحيه سيله سويهٔ فكريه سنى بر وجه تفصيل تعيين ايتمك ايچون مذكور قضاده موجود طبقات اجتماعيه يه آيرى آيرى عطف نظر ايله‌مك ضروريدر . بوندن اولـكى تدقيقاتمزك مطالعه سندن دخى آكلاشيلاجغى وجهله حصن الاكرادك اك ايلرى كلن كتلهٔ اجتماعيه‌سى (دندشليلر) ايدى ؟

فى الحقيقه بو طبقهٔ اجتماعيه بورالرك أك ذى نفوذ وأك ذى قدرت بر صاحب يكانه‌سى اولمق اعتباريله طبعاً بك عصبى وبك جنكجو درلر. خيمه نشين عشايره مخصوص اولان اوصاف وطبايعدن أك خشين اولانلرينى كنديلرينه بنمسه مشلردر . بونك ايچوندر كه اصلا مسامحه كارلقده بولونمازلر . با خصوص كويلولره قارشو اولان وضعيتلرى نفوذ وقوتلرندن امين برر دره‌بكى وضعيتندن باشقه برشى اولامايور . شونى‌ده اعتراف ايتملى‌يزكه دها كوچوكدن برى آته بينمك ، سلاح آتمق ، قوشولر ، مسابقه‌لر ترتيب ايلمك ، آوه چيقمق ، قوت‌ده نه‌مك كبى مشغله لرله امرار حيات ايتدكلرى ايچون قرون وسطى شواليه لرينك اوصاف جنكجويانه سنه شبيه بر سجيه ايله متخلق اولمقده درلر . دندشليلرده تصادف ايديلن جسارتك بوتون روحنى بو اساسلرده آراماليدر . جنس حيواناته اولان مراقلرى وباخصوص (صيقلاوى) تعبير ايديلن اك اصيل قيصراقلر يتيشديرمك خصوصنده‌كى تمايللرى اوقادار دريندركه بونى‌ده بو كبى شرائطه تابع اوزون سنه‌لرك محصولى اولارق تلقى ايتمك اقتضا ايدر .

دندشليلرك دينه اولان مربوطيت صحيحه‌لرى دخى شايان نظردر. باخصوص كنديلرى حيات اجتماعيه‌جه پك مكرم، مسافر پروردرلر. وهر صورتله اصيل اولدقلرينى ارائه ايده‌رلر.

بو خلاصه‌دن دخى اكلاشيله جغى وجهله دندشليلرك عوامل حياتيه لرندن متولد اولارق طبعلرنده نمايان اولان شدت وخشونتلرينه رغماً جداً شايان تذكار قيمتدار خصلتلرى دخى بولونيور ديمكدر. بو اهميتلى جهتى پك شايان دقت بر اثره استناداً تفصيل ايتمك ايستيورم . فى الحقيقه بو اثر (١٩١١) تاريخ ميلاديسنده سوريه‌نك اك معروف محللرنده بر سياحت ياپان عائله خديويه اركانندن مصرلى محمد على پاشا طرفندن اوائناده‌كى مشهوداتى حاوى اولمق اوزره تأليف و (الرحلة الشاميه) نامى تحتنده نشر اولونمشدر .

بو اهميتلى اثرك (١٨١ — ١٨٨) نجى صحيفه‌لرى دنادشه‌نك احوال روحيه لرينى ياشا تاجق واونلرك حيات اجتماعيه لرينى تبلر ايتديره بيله‌جك ايضاحاتى حاويدر. بزده موضوعمزه پك شديد بر تعلقى بولونان بو نقاطى اقتباس ايليه جكز . محمد على پاشا ،

اثرينك بو صحيفه لرنده حمصدن مفارقت ايده‌رك تلكلخه‌نه صورتله كلديكنى واوائناده دندشليلرك اونك شرفنه نامل آت ياريشلرى وسائره ترتيب ايتدكلرينى بر وجه آتى اكلاتيور وديبوركه :

« حمصدن آرابه ايله حركت ايتدكدن ياريم ساعت صوكره دندشلى رؤسا‌سندن (محمد بك محمد) ك احضار ايتديرديكى ظريف بر چادره مواصلت ايتدك ؛ محمد بك ، عائله‌سى اركانندن بعض ذوات ايله برلكده بزى اوراده بكله يوردى . چادرك قارشى طرفنده ايسه ينه دندشليلردن يوزالى سوراى آتلرينه راكب اولدقلرى حالده بويوك بر انتظام ايله صفبسته اولمشلردى . آرقه‌لرنده كوناكون حليالله مزين ولطيف عرب ألبسه‌لرينى لابس ايكى عرب قيزى اخذ موقع ايتمشدى . برينك النده قيليج ، ديكرينك ألنده بر منديل بولونيوردى . هر ايكيسى‌ده سواريلرك حسيات فروسيتنى تحريك ايده‌جك تشجيع آميز نشيده‌لر ترنم ايديبوردى .

بورايه تقرب ايدنجه آرابه‌دن اينوب چادره داخل اولدق ؛ بر مدت استراحتدن صوكره بزه اولا قهوه وبر آز صوكره شربت كتيرديلر ؛ اچدك .

هنوز اون دقيقه كچمه‌مشدى كه بز قالقوب سواريلرك اوكدن مرور ايله‌دك. سواريلرك بينديكى قيصراقلرك يانلرنده اكثريا طايلرى بولونيوردى . بونك اوزرينه بوتون بوسوارى اولان عربلر اللرنده توفنكلرى بولوندينى حالده اويونلره باشلاديلر . بر قضا وقوعى ملحوظ اولديغى ايچون اويونلرنده سلاح انداخت ايتمه‌ملرينى كنديلرندن طلب ايتدم . او اثناده قيزلر سواريلرك آره‌لرنده دولاشيور وحرب نشيده‌لرى ايله طعن وضربه دائر نغمه‌لر ترنم ايديبورلردى ؛ اونلرك او مؤثر سسى سواريلرك عروق حميت وشجاعتلرينى تحريك ايديبور وحسلرينى تهييج ايله‌يوردى ؛ او درجه‌ده كه حس حماست بوتون حاضرو‌نك كوكللرينى دولديرمشدى .

بز بر آز صوكره آرابه‌يه بيندك . محمد بك ايسه برآته راكباً آرابه‌مزى تعقيبه باشلا‌دى ؛ سواريلر دخى كاه آرابه‌نك اوكنده وكاه آرقه‌سنده يورويورلر . بعضاً عجله ايديبور وبعضاً تأخر ايله‌يورلر ، والحاصل مدافعه ، هجوم ، حركت ، سكون كبى بر چوق حماسى اويونلرده بولونيورلردى . بى شبهه بونلرك حال ووضعيتنى قلم تعريفدن عاجز اولديغى ايچون نه قدر اكلاتمايه چاليشسه‌م رأى العين مشاهده‌دن متولد تأثرك بر جزؤينى افاده ايتمش اولامام . يالكز شوقدرجق ديه بيليرم كه دندشليلرك پك واضح بر صورتده مشاهده ايديلن مهارتلرى جداً شايان حيرت ايدى. با خصوص بوراده بنى اك زياده متعجب ايدن سببلر دن برى‌ده هنوز ايكى هفته لقدن زياده اولمايان پك كوچوك طايلرك والده لرينه اولاشمق خصوصنده‌كى اقداملرى ايله يولك تحميل ايتمه‌سى طبيعى بولونان مشقته واضطرابه

قارشى رونما اولان تحمللرى ايدى . بن بو ياوروطايلره پك آجيدم . وحتى قيصراقلرينى فضله سوره‌نلردن، بوز واللى طايلره تحميل اضطراب ايتمك اوزره بر مقدار تعديل وتخفيف سير ايتمه‌لرينى‌ده طلب ايتمشدم .

تلكلخه وارنجه قدر هپ بو اويونلر دوام ايدييوردى . بوتون بو سواريلر ميانده اك زياده نظر دقتمى جلب ايده‌ن اختيار بر سوارى وارايدى كه دندشليلرك قديم لباسنى لابس بولونيوردى . عثمان آغا نامنده بولونان بو سوارى بجريكلكى وخفيفلكى ايله بوتون آرقاداشلرينه قارشو احراز تفوق ايله‌يوردى . فى الحقيقه سوارى ، داغلرك صخورينى طيرمانيركن نه شايان حيرت مهارتلر ابراز ايدييوردى ؟ . . باخصوص نهرلرك اوزرندن كچركن قوشدن دها سريع وهوادن دها خفيف كورونيوردى . بو اختيار سوارينك آته بينمك خصوصنده‌كى او مدهش جسارت ومهارتى بزى درين بر استغرابه معروض براقمشدى .

نهايت يولمز ، بر مدت صوكره ايكى داغ آراسنده بولونان بر كذركاهه تحول ايتمش ايدى . شيمدى بز آراصيره يوقوشلره چيقيور وياخود اينيشلردن اينيوردك . ومتماديا آرابه‌مزك يانده طويل اولان قامتيله ، اوزون وفيضلى بيقلريله بر تمثال شهامت ورجوليت اولان محمد بك سوارى اولارق بزه رفاقت ايدييور وفروسيتك اك ممتاز اوصافنى واك جلى مدلوللرينى مهابت ووقاريله اظهاره موفق اولويوردى .

غريبدركه بو صورتله يولمزى تعقيب ايدركن — ناصل اولدى ، بيلميورم !.. — بينك آتلرندن برى ، محمد بكك راكب اولديغى آتك صاغ آياغنى جريحه‌دار ايتمش ايدى . موره قريب قير رنكده بولونان آتك آياغى قيرمزى قانله بويانمشدى ؛ ياره‌يه دقت ايتدم . پك آغيردى بونك اوزرينه آتك ، صاحبى آلتنده او اثناده تلف اوله‌جغندن قورقمشدم . زيرا يارادن متماديا قان آقيوردى .

آته پك آچيديغم ايچون ، محمود بكدن ، حيواندن ايمسنى طلب ايتدم . فقط كنديسى بو جهته اهميت ويرميوردى . حتى بنمله برابر بولوندقجه كنديسى ايچون اك عزيز اولان مامالكنى وحتى كندى نفسنى‌ده فدايه حاضر بولونديغنى افاده ايدييوردى .

فقط محمد بك، ناصلسه برايكى دقيقه‌قدر كوزدن نهان اولونجه آتدن ايندىكنى ظن ايتمشدم . حال بوكه بر آز صوكره اسكيسى كبى تكرار كوروندى . فقط بو دفعه آتك آياغنده نه ياره‌دن ونه‌ده قاندن أثر قالمامشدى . اوزمان اكلادم كه بو اوفاق مدت ظرفنده آتنى تداوى ايله مشغول ايدى . يالكز ياره‌يى نه ايله چارچابوق ايلشديرديكنى بيلميوردم ؛ باخصوص هانكى علاجك تأثيرى بوقادار سريع اولا بيليردى ؛ بوجهتلرى بر دورلو اكلايامادم .

بر طرفدن‌ده يول امتدادنجه بكا رفاقت ايدن سواريلردن مهاجم وضعيتنده بولونانلرك واووظيفه‌يى تحمل ايدنلرك ، دندشلى رؤساسنك اوغللرى اولديغنى آكلايوردم ؛ بونلرك

ياشى پك كوچوكدى . نهايت يدى ايله اون آره‌سنده بولونيوردى . مع‌ما فيه بابالرى قادار وعشيرت اركانى درجه‌سنده كوزلجه آته بنيورلر ، كوزه‌ل اويونلر اوينايورلر . وحتى اوزون بر زماندن برى بر تجربه دوره‌سى كچيردكلرى ظننى تلقين ايدييورلردى ، حال بوكه فروسيته بو درجه‌ده مفتون اولان بابالرك اولادندن بوكبى مهارتلر اساساً بكله‌نيردى . بناءً عليه بوراده استبعاد ايديله‌جك بر شى يوقدى .

نهايت كنيش بر ميدانه داخل اولدقدن اوچ چاريك ساعت صوكره ايدى كه دندشلى عشيرتنك متباقى بكلرى ايله برالكده بر چوق سواريلرك يزلرى بكلمكده اولدقلرينى كوردك . بونلرده بزمله برابر كلن سواريلره التحاق ايتديلر . تلكلخه مواصلت ايدنجه‌يه قادار هپ بو صورتله يولمزه دوام ايله‌دك .

تلكلخ قصبه‌سنى بيروت وشام ولايتلرى آراسنده همان همان بر حد فاصل ودندشليلرك مالك اولدقلرى اراضى ايچون ايسه بر حد اخير تشكيل ايدييوردى .

تلكلخه كيرديكمز زمان اوكله اونش ويمك زمانى حلول ايتمشدى ؛ مسافرپرورلره مخصوص بر اصرار كريمانه ايله بزى دعوت أيله‌ين دندشلى عربانك رئيسى محمد بك محمدك دعوت واقعه‌سنى قبول ايده‌رك أونده كنديسنه مسافر اولدق . اوراده بزى حكومت مأمورلرندن بعضيسى دخى بكليوردى .

يمكى ، يكرمى كيشى يى استيعاب ايده‌بيلن بويوك بر ماصه اوزرنده بزه تقديم أيله‌ديلره سفره‌نك طرز ترتيبى اوروپاكارى ايدى ومتنوع يمكلرى حاوى بولونيوردى . بز ، پك كوزه‌ل بولديغمز يمكلردن بويوك بر لذتله ييدك .

معيتده بولونان سواريلر ايسه متعدد سفره‌لره تقسيم ايدلمشلردى . ويالكز أت وپرنج پلاوى ايله اكتفا ايدييورلردى . اوده بو قادار چوق مقدارده مسافرلرك بولونماسى بزى تدهيش ايتمه‌يوردى ؛ عربلرك سفره‌سنده بوقدر عظيم بر كميتك وجودى اساساً شايان استغراب اولامازدى . زيرا پك اعلا بيليوردم كه عربلر او عظيم سخا وكرملرى ايله معروف ومشهور ايديلر . فقط بنم أك زياده حيرتمى ايجاب ايده‌ن شى باشقه ايدى : اوده ، مسافرى بولونديغم قبيله‌نك ، جبل ساكنلرى بولونان شرقلى عربلردن اولدقلرى حالده بويله اوروپاكارى بر سفره تنظيم ايده‌بيلمه‌لرى خصوصى ايدى .

نهايت وقت سفر تقرب ايتمشدى . بر طرفدن ، عظيم عنايتندن وديكر طرفدن كريم اولان عشيرتنك بذل ايتديكى همتدن دولايى محمد بك محمده شكرانخوان اولارق يولمزه دوام ايله‌دك . عربلرك او كوزه‌ل البسه‌سى ، ترتيباتى بنى پك مسحور أيله‌مشدى . دها اوزون مدت اونلرك آراسنده ياشامق آرزوسنى بسليوردم . »

محمد على پاشانك شيمدى‌يه قدر نقل ايله‌ديكمز بوسطرلرى بى شبهه دندشليلرك حالت

روحيه‌لرينى ايچه اكلاته‌جغى ايچون فضله بر شئ علاوه‌سنه احتياج يوقدر .

زعيملره كلنجه ، بونلر دخى دندشليلر قادار شجاعت وجسارتلريله وجنس حيوانلره اولان مفتونيتلريله معروف وكويلويه قارشو ينه نفوذ لريله مشهر ايسه‌لره دندشليلر قادار عصبى دكلدرلر . بلكه بونلر ديكرلرينه نسبتله حليم وسا كندرلر . مع مافيه بعضاده درين بر فوران عصبيه دوچار اولورلر . آنجق عصبيتلرى دوامكار وانتقامجو صاييلماز . زعيملر دين خصوصنده دندشليلردن فضله متمسك وحتى متعصبدرلر . حتى بعضيلرينك تصوفه قارشى بر ميل مخصوصلرى دخى وار ايمش .

حصن الاكراد تورنملرينه كلنجه بونلر بوتون معناسيله حليم وسليمدرلر . او قادار حلم وسكونلرى واركه كنديلرينى عادتا اويو شوقلق درجه‌لرينه كوتورمشدر . بناءً عليه بورا تورنملرنده فعاليته اصلا تصادف ايدلمز

حصن الاكراد نصيريلرى واقعا ديكر قضالرده‌كى نصيريلره نسبتله مطيع اعتبار ايدبلير ايسه‌ده بونلرده‌ده يوزده اون درجه سنده شقاوتله امرارحيات ايدنلرى واردر . بونلر يوللرى بكلرلر . بر طرفدن قطاع طريقلك ايدر . وديكر طرفدن كويلرى يغما وغارت ايده‌جك چته‌لر ترتيب ايده‌رلر. هرنه قادار صوك زمانلرده بوكيلردن اثر كور ولميورسه‌ده ينه نصيريلرك روحنده بويله بر قابار يقلق بولوندينغى اونوتمامق لازم كلير .

خرستيانلر ايسه بونلرك عكسى اوله‌رق حضور وسكونه اولان محبتلريله معروفدرلر. مع ما فيه خرستيانلغه اولان درجهٔ ارتباطلرينى تعصب درجه‌سنده واردير مشلردر .

*
* *

قضانك سويهٔ فكريه‌سنه كلنجه ، بوراده اوزون اوزادى‌يه علم وعرفان آرامفه قالقيشمق بيهوده‌در . بر طرفدن اوقويوب يازانلرك عددى كميت اعتباريله آز اولدينى كبى كيفيت اعتباريله‌ده شايان ذكر صاييلاماز . نيته كيم دندشليلردن اوقويوب يازانلر اركك اولمق شرطيله يوزده التمش ، يتمش راده‌سنده ايسه‌ده بونلرك تحصيلى پك ابتدائى بر حالده قالمشدر . آنجق يكرمى كيشى تالى درجه‌ده تحصيل كورمشدر .

زعيملرك ايسه ينه اركك اولمق شرطيله يوزده اللبسى اوقور ، يازار . مكاتب تاليه‌دن مأذون آنجق سكز موجودلرى واردر .

تورنملرده اوقويوب يازانلر نهايت يوزده ايكى در . بناءً عليه تورنملرده ، بسيط بر صورتده اوقومق يازمق بيلن آنجق التى يدى شخصه تصادف ايتمك قابلدر . مكتبدن مأذون اولانلرى بالطبع يوقدر .

نصيريلر دخى تورنملر كبيدر . اون بش يبكى متجاوز نصيرى ايچنده چوق چوق يوز كيشى بسيط بر صورتده اوقور يازار . بو اعتبارله نصيريلردن اوقويوب يازانلر آنجق بيكده بش درجه سنده‌در .

فقط بوكا مقابل خرستيانلردن اوقويوب يازانلرك عددى دها فضله‌در . خرستيان اركك‌لرندن تقريباً يوزده آلتمشى ، يتمشى اوقور يازار . بالطبع درجه‌لرى پك ابتدائى‌در .

بو حساب تقريبى‌يه نظراً اوتوزبيك راده سنده‌كى قضا نفوسنك آنجق اونده‌برى بسيط بر صورتده اوقويه بيليور ديمكدر. البته بو نسبت ، قضانك سويهٔ فكريه‌سنى پك واضح بر صورتده ارائه ايتمكده‌در .

١٠ — اموال صحيه

حصن الاكرادك حالت عموميهٔ صحيه‌سنى ايضاح ايتمزدن مقدم بر مقدار قضانك هواسى ، صوى وبنالرى جقنده اعطاى معلومات أيله‌مك ضروريدر. فى الحقيقه بو قضانى (جرد) يعنى داغلق و (سهل) يعنى اووه‌لق اولمق اوزره ايكى قسمه تفريق ايتمك قابل اولديغى ايچون هوا اعتباريله‌ده ايكى‌يه آييرمق لازم كليور . زيرا ، مستوى محللره تصادف ايدن كويلرده يازين درجهٔ حرارت بعضاً قرقى بولور وحتى قيشين دخى صفره تقرب ايدر. جرد طرفلرنده ايسه حرارت يازين دها معتدل اولور وقيشين اكثريا صفره اينر ودفعه‌لرجه قاريا غارق اورته لغى بياض بر ردا ايله اورتر . مع ما فيه قضانك جرد طرفلرى هوا نقطهٔ نظرندن سهل طرفلرينه مرجحدر ؛ با خصوص جردلرك صوى پك نفيس ولذيذدر.

اساساً قضانك صو اعتباريله أك كريلرده بولونان نقطه‌سى تلكلخدر ؛ تلكلخده بر منبع ويا خود آقان بر صو بولونماديغى ايچون قصبه‌ده موجود ، يدى ، سكز قويويه مراجعت مجبوريتى حاصل اولمقده ، واكثريا كيرلى قوغه لرله صوچيقار دقلرى ايچون صولر دخى آيروجه بولانمقده‌در . شونى‌ده اشارت ايتملى يزكه قضانك هر هانكى بر قريه‌سى اولورسه اولسون تلكلخه نسبتله صو جهتندن مسعود صاييلابيلير : زيرا يا جوارنده بولونان تميز بر پيكاردن ياخود آقان بر نهردن محتاج اولديغى صوى تدارك ايتمكده‌در . واقعا بعض يرلرده بر مقدار يورغونلق صرفنه احتياج مس ايدييورسه‌ده ألده ايتدكلرى صويك لذتى بو تعبى اونوتديريير .

قضانك بنالرينه كلنجه اكثر كويلر تلكلخه شبيه اولمق اعتباريله قابل سكنا صاييلاماز ايسه‌ده ايلك طبقه منسوبينك اقامت ايتدكلرى خانه لرده بر مقدار صلاحه دوغرو آتيلمش خطوه‌لره تصادف ايدلمكده‌در . مع ما فيه قضانك اوتوز بيكه قريب نفوسندن قسم اعظمى اساساً عظيم وحتى بسيط بر ثروته مالك اولامامامسى دولايسيله حيات بيتيه‌لرى نقطهٔ نظرندن اليم بر حالده بولونيورلر .

باخصوص حربك ايكنجى ونهايت اوچنجى سنه‌سنده حصن الاكراد اهاليسنك ارائه

ایتدیکی منظرهٔ فقر وسفالت جداً شایان دقت بر حال اولمق اوزره تلقی ایدلملیدر .

حتی موقع طبیبنك بو خصوصده اعطاایله دیکی تفصیلاته بر نظر اعتبار عطف ایده‌رك قضانك حالت عمومیهٔ صحیه سنی بر مقدار تکثیف ایله‌مك ضروریدر .

فی الحقیقه حصن الاکراد قضاسی کچن (۱۳۳۲) سنه‌سی ظرفنده مواد غذائیه‌نك فقداننده دولایی پك شایان نظر بر حاله معروض قالمشدر ؛ زیرا اتمك ، أت ، شکر وامثالی موادك فقدانی قضا اهالیسنی امراضه قارشی مقاومت ایده‌میه‌جك بر وضعیته ودیکر طرفدن طوز سزلقدن دولایی دخی پك الیم بر حاله القا ایتمشدر . حتی بر چوق عائله‌لر یکلرینی طوز سز پیشیرمکه مجبور اولمشلردر . والحاصل اك مهم عوامل حیاتیه‌دن محروم قالان اهالی ، وجودلرینك آلیشمادیغی سبزه‌لره صارلمغه مجبور قالمشلر ایسه‌ده بالطبع بو واسطهٔ تغذی کندیلرینی قورویامادیغی ایچون قصبه‌لرده آرتیق اسکلتدن عبارت ، وجودلری موص مور اولمش نیجه انسانلره تصادف ایدلمکه باشلانمشدر .

بونی دولایی درکه تیفوس وامثالی حمیات اك دهشتلی بر صورتده تخریباتنی اجرایه باشلامش واهالینك بر طرفدن جهالتی ، دیکر طرفدن معیشتلرنده‌کی سفالت وغداسزلق دخی بو مرضك تکثرینی انتاج ایتمش ، حتی بر حساب تقریبیه نظراً کچن (۱۳۳۲) سنه‌سی ظرفنده (۲۵۰۰) قدر تیفوس مصابی ظهور ایتمش وبوندن (۱۵۰۰) ی وفات ایله‌مشدر .

تیفوسدن ما عدا شدید بر فقر الدم ، تورم عمومیهٔ بدنی ، استسقا وانحلال تدریجی کبی نیجه سوائقله ینه اهالیدن بر قسمی بو صورتله وفات ایله‌مشدر .

کچن یاز موسمی ابتداسنده هر نه قدر (قوله‌را) اعراضنه شبیه بعض حادثه‌لره تصادف ایدلمش ایسه‌ده بو آنجق قیشین دوام ایدن خسته‌لقدن کندیلرینی قورویه بیلنلرك سبزه‌یه صارلملری نتیجه‌سی اوله‌رق وجودلریی استیلا ایدن ضعفه رغماً میوه‌لرك ظهوری آنده بویوك بر لذتله یملرندن وقاربون فقدانی ازاله‌یه چالیشملرندن دولایی اولا بویوك بر سؤ هضمه وصوکره اسهاله طوتولملرندن نشأت ایتمشدر . حتی بو اسهال بعض وفاتلری مؤدی اولمش ایسه‌ده بونی طبیعی بر انحلاله نسبت ایتمك دها دوغرودر .

(۱۳۳۳) سنه‌سنك یاز موسمنه قریب اولان آیلرنده ایسه خسته‌لقلرك بر مقدار دوچار توقف اولدیغی کورولمکده‌در . بونك اسبابنی دخی تحلیل ایتمك فائده‌دن خالی دکلدر. واقعا خسته‌لغك توقفی اسبابی بر طرفدن بو سنه‌کی محصولك کچن سنه‌یه نسبتله زیاده اولماسنه ودیکر طرفدن وفیات حسبیله اهالینك دها آز مزاحمانه معروض قالماسنه وحتی اهالینك قیش موسمنده کیرلی وفناجره‌لرده طوپلو بولونماسندن قورتوله‌رق یازین محصول مناسبتیله کیجه کوندوز آچیق وتمیز هواده یاشاماسنه ونهایت تیفوسه

طوتیلانلرك بر مدت مغافیت اکتساب ایتمسنه حمل اولونیورسه‌ده بونك أك مهم سببی اولمق اوزره عسکری اداره‌لرنجه یاپیلان تجرید خانه‌لره ، نقاهتخانه‌لره عطف ایتمك وباخصوص خسته‌لقلی عسکرلره اذن ویرلمه‌مسنه دقت ایله‌مك خصوصلری اولدیغنی اشارت ایله‌مك ضروریدر . بوندن دولایی صوك آیلر ظرفنده (*) بوتون قضادن آنجق (۱۵) تیفوس مصابی ظهور ایتمشدر . دیکر خسته‌لقلر دخی اولکنه نسبتله پك زیاده آزالمشدر . ووقتیله تیفوسله برلکده قضایی استیلا ایدن دیکر نوع حمالردن دخی بر اثر قالمامشدر .

چیچك خسته‌لغی قضانك « عیون » قریه‌سنده اجرای تخریبات ایدییوردی. «مرمریتا» کوینده دخی باش کوسترمشدی . هر ایکی محلده اطفا ایدلمش وقضانك متعدد محللرنده تلقیح جدری عملیاتی اجرا ایدلمشدر .

دیزانته‌ری دخی « ۱۳۳۳ » سنه‌سنك ایلك آیلری ظرفنده آنجق بش آلتی حادثه ظهور ایتمشدر .

امراض بلدیه وموضعیه‌دن بولونان مالاریا وامثالی خسته‌لقلر دخی تك توك دوام ایتمکده‌در .

وسل ، ذات الریه ، ذات الجنب خسته‌لقلرینه‌ده آزر آزر تصادف اولونمقده‌در .

*
* *

حصن الاکراد قضاسنده تشکیلات صحیه دخی دیکر محللر قدر ناقصدر . حال حاضرده بوتون قضا ایچون یالکز بر طبیب موجوددر . حتی بو طبیب ، برده طرابلس شام لواسنه تابع وقضا ایله همحدود بولونان « حذور » ناحیه‌سنه باقمق وظیفه‌سیله‌ده مکلف ایمش. حتی آشی مأموری اولمادیغی ایچون آشی وظائفی‌ده ایفایه مجبور بولونیورمش . حال بوکه برتك طبیبك قضایی بردفعه آت اوزرنده دولاشمق دکل برا کویدن دیکرینه کیتمه‌سی ایچون اوزون بر زمانه احتیاج بولوندیغی دوشونیله‌جك اولورسه قضانك کندیسندن تأمین ایده‌جکی درجهٔ استفاده‌نك نه قدر محدود اولاجغی کسب توضح ایده‌ر . باخصوص وسائط صحیه‌نك فقدانی حسبیله بو طبیبك نه قدر ایش کوره‌بیله‌جکی شایان تأملدر . بوتون قضاده بر تك اجزاخانه یوق ایمش . برکت ویرسون که طبیب تلکلخدن ایکی ساعت اوزاقده بولونان « مجتایه » قریه‌سنده خصوصی بر اجزاخانه‌یه مالك اولدیغی ایچون بر مقدار تسکین ویا تخدیر احتیاجاته موفق اولا بیلیور . ایشته حصنك حالت صحیه‌سی‌ده بوندن عبارتدر .

(*) ۷ تموز ۱۳۳۳ تاریخی

۱۱ — لسان ، ادبیات

حصن الاکراد قضاسنده ، تورکمنلر دخی داخل اولدیغی حالده عمومی اولان لسان ینه خلق عربجه‌سی‌در . واقعا فصیح بر صورتده لسان عربی‌یه واقف اولانلر یوق دکلسه‌ده بونلرك عددلری دیکر محللره نسبتله پك محدود قالیور . باخصوص السنهٔ اجنبیه‌نك‌ده آشنالری ینه شایان ذکر درجه‌ده صایلماز . ادبیاته کلنجه ، هر نه قدر آثار فصیحهٔ عربیه‌یه قارشو بعضیلرنده بر تمایل محسوس اولیورسه‌ده بوتون قضانك ذوق ادبیسنی اداره ایدن عاملر ، بی‌شبهه خلق اثر لرنده تمرکز ایتمکده‌در . جوارده واکثر سوریه کویلرنده دیلدن دیله دولاشان او عمومی میجانه‌لر وسائره دخی بوراجه معروف ومشهردر . مع ما فیه بز بو نوع اثرلر میانندن یالکز حصنك بعض خصوصیتلرینی ارائه ایده‌بیله‌جك پارچالری انتخاب ایده‌جکز :

اولجه قضانك احوال اجتماعیه‌سنی تفصیل ایلدیکمز صیره‌ده معروف بعض دوکون اکلنجه‌لرندن بحث ایتمش وبو کبی اکلنجه‌لر اثناسنده سوسلو دوه‌لره راکب کویلولرك بعض شرقیلر ترنم ایله‌لری معتاد بولوندیغنی بیان ایله‌مشدك . بو نوع شرقیلر حصن الاکراده (ملالاة) نامیله طانمقده‌در . مع‌مافیه بونلرك اوزون اوزادی‌یه منظومه‌لر تشکیل ایتدکلرینی ظن ایتمه‌ملیدر . اکثریا فقرات مقامنده اولمق اوزره (لو ، لو ، لوش) کبی بر آهنك عمومی ایله اکمال ایدیلن بو شرقیلرك بعضاً طلوعاته‌ده تابع اولدقلری واقعدر . بزده بو کبیلرندن بر ایکی نمونه ایرادی ایله اکتفا ایده‌جکز :

— ملالاة —

دزوا لابو محمد خیول جیبوا
زرقاء حمامه ، مصنعه بالریش لاجل الشهامه

« ترجمه‌سی »

« ابو محمد ایچون کوندره جککز قیصراقلر مور بر رکو کرجین کبی توبلرله بزه‌نمش اولسونلرکه شهامتی تمثیل وارائه ایده‌بیلسینلر . »

— ملالاة —

حبیبی شوشح الرمح والدبوس بایدو

« ترجمه‌سی »

« محبوبم مزراغیله اشارت ایدرکن دیکر النده طوپوزینی طوتیور »

— ملالاة —

حبیبی واقف علی البیر والبیر ناشف

ابو قضیمه الحمرة والمندیل شاطف

« ترجمه‌سی »

« محبوبم قویو باشنده دوریبور ؛ قویوده ایسه صویوق . حال‌بوکه قیرمزی عقالیله وسوسلو مندیلیله نه کوزه‌ل کورونیور . »

— ملالاة —

یا حویدری علی الشام درع نقلك
کتر الحنه وطیاب الروایح

« ترجمه‌سی »

« ای یار شامه کیت‌که سکا : کوزه‌ل قوقولر سورون ، وقینه‌یی‌ده فضله‌اشدیر دیه‌بیله‌یم »

بوتون بو شرقیلردن صوکره پرجوش وخروش نقرات باشلار وبوتون حاضرون (لو ، لو ، لو ، لوش) سسلرینی عیوقه واردررلر . بعضاً‌ده (هجانه) تعبیر ایتدکلری شرقیلری دخی دوکون زمانلرنده تکرار ایدرلر . بونلردن‌ده بر ایکیسنی ذکر ایده‌بیلرز :

— هجانه —

حطیت عینی بعینو یارب ، یامعبود
لاصبر علی حکم الله برکه الزمان یعود

« ترجمه‌سی »

« کندیسنه جوقدن کوز دیکدیکمه‌ربم ، معبودم شاهددر . مع ما فیه جناب حقك امرینه بویون اکه جکم . بلکه زمان عودت ایلر ... »

— هجانه —

ونی لارقی رأس التله وان (البقاعه) قبالی
وهنیه مربط الزرقاء وهنیه منام الغالی ...

« ترجمه‌سی »

« نهایت شو داغك ذروه‌سنه طیرمانه‌جغم . و کوی‌ده قارشیمده بولونه‌جقدر . ایشته بوراسی مور قیصراغك باغلاندیغی یردر بوراسی بنم ایچون الك عزیز اولان او قیصراغك خوابکاهیدر . »

والحاصل بوتون بو شرقیلرك حیات اجتماعیه وروحیه‌نك بعض خصائص بارزه‌سنی ارائه ایتمه‌لری اعتباریله هردورلو نقصانلقلرینه رغماً جالب دقت کورونماری طبیعی‌در .

— ۹ —

تلکلخ — برمانه یولی

۱ — تلکلخده صوك کونمز

تلکلخده صوك کونمز پك اضطراب انکیز اولمشدی : وسائط نقلیه‌نك هر ناصلسه تدارك ایدیله ماممسندن دولایی بو ایصسز وبو سیاه کویده بر کون دها یاشامق مجبوریتی بزم ایچون نه قادار تحملفرسا کورونیوردی ؛ با خصوص کتاب محیطك بویوك بر ذوق ایله تلاوت ایدیله‌جك آیات کزیده‌سی بولونمازسه . . . بی شبهه بو یکرمی درت ساعتلق بر زمان ، کونلرك ، آیلرك وحتی سنه‌لرك تحمیل ایده‌بیله‌جکی بر آغیرلغی بر دن دوش مقدراتمزه تودیع ایتمك استعدادینی اظهار ایله‌یوردی ، وبو کون قویو قهوه رنکی طوپراقلرك اوزرندن قایارق نهایت کویك سیاه طاش ییغینلرینه شبیه أولرینی زیارته قوشان کونش بیله بو ساحهٔ تاریکه دوشمش اولمقدن متولد بر انفعال ایچنده دونوقلاشیور وجواره نکهبان اولمق صورتیله بر مدت متسلی اولمق ایسته‌ین نظرلرمز دخی کثیف بر دومانه بورونه‌رك دوچار انخساف اولیوردی .

اوزون بر کون نه ایله مشغول اولاجقدق ؟ . . .

کندی کندیمزه ایراد ایتدیکمز بو سؤاله بر جواب بولمق نه قادار مشکل ایدی ؟ . وبز بوس بوتون ایشسز قالمامق ایچون حتی بر رومان اوقومه‌یی بیله آرزو ایتدیکمز حالده ، بو کویك هواسنده اویله دماغی عاطل براقان مخفی بر تضییق وارکه . اوکاده موفق اولامایوردق . بر قاچ دفعه یول قاریوله مزه اوزاندق ؛ اویودق ؛ اویاندق ؛ ینه یاتدق ؛ صوکره تکرار کوزلرمزی آچدق . . بر دورلو زمان کچمیوردی .

بر مدت نظرلرمز اقامت ایتدیکمز غبار آلود حجره‌یه منعطف قالمش ایدی . وقتیله پك محتشم ماجرالرك شاهدی بولوندیغی اکلاشیلان بوحجره اویله کورونیوردی که عظیم بر انکسار طالعه معروض اولمش ، زمانك پای تخریبکاری آلتنده زبون ومضمحل تشییع حیات أیله‌یوردی . شیمدی یالدیزلی نقشلرله مزین اولان حجره‌نك سقفی خراب اولمش ، طاوانك کهنه چاتیلری رونما اولیور وصیواسی دوکولمش دیوارك اوته‌سنده بر یسنده سیاه قرحه‌لر حالنده اویوقلر کورونیوردی .

تا قارشیده وقتیله پك مدبدب اولدیغی تخمین ایدیله‌بیلن آینه‌نك بر قاچ طرفندن دوشن قیریقلر حالا یرده سور ونیور وبوتون آینه توز وطوپراق آلتنده سراپا بر صحیفهٔ

خاکه بکزییوردی . حجره‌نك قاناپه‌لری دخی مرور ایام ایله یپرتلمش ، مذهب صاندالیه‌لرك ایاغی ، مرمر ماصه‌لرك بر کناری ونهایت بویوك ومحتشم پنجره‌لرك پانجورلری ، جاماری . ده هپ ، هپ قیرلمش ایدی .

بو اوطه‌نك ، آرتیق عظیم مسافر پرورلکی ، دبدبه وداراتی تمثیل ایده‌جك اوصافی قالمامش ایدی . شیمدی اوته‌سنده بریسنده قوشوشان کرتنکه‌لری وسیاه بو جکلریله چاتیلرنده سسله‌نن اونا معلوم سکانیله بو اودا بر لانهٔ حشرات اولمشدی . مع ما فیه بو اودانك وبوتون بو آشیانك او ولوله‌دار شهرت ماضیه‌سی بزی کندینه مسافر أیله‌مشدی .

محمد بك محمدك (*) وقتیله پك مدبدب اوله‌رق انشا وتفریش ایله‌دیکی بو خانه بر أو اولمقدن زیاده تلکلخك طاش ییغینلری آراسنده قهرمانلره مخصوص عظیم بر کاشانه‌یی ، ودائما بنان فخر ومباهات ایله ارائه ایدیله بیله‌جك بر مذهب شاتویی آکدیریبیوردی .

فقط ناصل اولدی بیلمیورز ، شیمدی متروك بولونان بو آشیان ، شهرت ماضیه‌سنه مدیون ، تلکلخك ممتاز وفقط پك کهنه بر مسافر خانه‌سی اولمشدی . وشیمدی بوتون بو مسافر خانه دخی بزم ایدی .

بر مقدار بری طرفده‌کی قاپویی آچارق بویوك صوفه‌یه چیقدق واورادن قصرك بر قاچ بویوك حجره‌دن عبارت اولان داخلنی اوروبجکلره قاریشه‌رق دولاشدق . مشهوداتزی بر قاچ کلمه ایله خلاصه ایتمك قابل ایدی : بیقیق طاوانلر ، صیواسی دوکولمش دیوارلر ؛ کهنه بر چوق أو اشیاسی تهی ودلیك دشیك دولابلر ونهایت چوق مقدارده توز ، طوپراق واوروبجك ... ونامحدود حیوانلر وحشرات ...

بز بو پك اسرار انکیز کورونن شاتونك داخلنی دولاشیرکن وقتیله تمثیل ایلدیکی سعادت وثروتی ، نفوذ وعظمتی دوشونیور ویاد مناقبیله متحسر اولیوردق ..

فقط بر دورلو زمان کچمه‌یوردی ... بو یکرمی درت ساعتك کشاده ایتدیکی نهی وعظیم حفره‌یی دولدیرمق اصلا قابل اولمایا جقدی .. کویك قاراطوپر اقلرینه قاریشارق کونشك آنشین ضیالری آلتنده تلکلخك قارادوما نلرینه باطمق ... نهایت یونی‌ده‌بی فائده تکرار ایندك وقصبه‌نك تخطیط ایدلمه مش یوللرنده دولاشدق ، دوردق ...

اوکله‌دن بر قاچ ساعت کچنجه‌یه قادار هپ عینی حرکتلری تکرار ایتمك بزم ایچون پك طبیعی بر حرکت ایدی ... اویومق واویانمق ؛ بوش اودالرده دولاشمق ، قصبه‌ده

(*) احوال روحیه فصلنده‌کی ایضاحاته مراجعت . صحیفه « ۳۷۵ »

بيلديزلرسماده پارلاركن حاضرلانمايه چاليشيوروبر آن اول بو اسرار انكيز شاتودن ونهايت بو موحش تلكلخدن آيرلمق احتياجيله چيرپينيوردق .

٢ — حذور نواحيسنه دوغرو

تلكلخدن آيرلمق ايچون اوزون اوزادىيه بر جدول سير وسياحت احضارينه لزوم يوقدى . زيرا بويله بر مشكلپسدلكك دها بر كون بزى يأس واضطراب ايچنده قيويرا-نديرمسى احتمالى واردى . صباحلين ايركندن اوكمزده ژاندارمه سواريسى اولديغى حالده تلكلخك بش دقيقه اوزاغنده وشمال غربيسنده كائن حكومت قوناغى بناسنك يانندن كچركن اعتراف ايتمه‌لى‌يزكه هانكى يولى تعقيب ايده‌جكمزى بيلميوردق . مع مافيه صافيتا قضاسنه دوغرو حركت ايتديكمزى شمال غربىيه دوغرو دوام ايله‌ين كذركاهمزدن آكلايوردق . يورويشلرندن پك عاجز وپك ناتوان اولدقلرى آكلاشيلان آتلرك اوزرنده صارپ بر حالده دوام ايله‌ين بر پاتيقه بولندن ايلرولىه‌رك تلكلخ قصبه‌سنى نظرلرمزدن غائب ايتمك سعادتنه مظهر اولدقدن صوكره آنجق دوشونه بيلمشدك :

— نره‌يه دوغرو كيديوردق ؟ . يولمز نره‌دن ايدى ؟ وقاچ كيلومترولق بر مسافه قطع ايده‌جك ايدك ؟ .

ياواش ياواش اوكره‌نيوردق كه : (٤٠) كيلومترولق بر مسافه‌دن صوكره آنجق صافيتا قضاسنك مركزى بولونان (برمانه) قصبه‌سنه مواصلت ايده‌جك ايدك ويولمز شيمديلك (حذور) نواحيسنه دوغرو متوجه بولونيوردى . بو قادارجق ايضاحات بزم ايچون كافى ايدى .

صاغده (باروحه) كوينى ترك ايده‌رك آز برزمان ظرفنده (حجر الابيض) واديسنه كلمش ايدك . صول طرفده (حجر الابيض) كويى بولونيوردى . بر مدت غربه دوغرو كشاده بولونان وادىيى تعقيب ايتدكدن صوكره يولمز شمال غربىيه قيويرلمش ايدى . شيمدى بوتون وادى امتدادنجه قيرمزى چيچكلر آچمش (زقوم) آغاجلرندن متشكل بر كذركاهده ايلريليوردق . بر آز صوكره عمود ديكر بر وادىيه (وادى عين التينه) يه وارمشدق . بوراده كوچوك بر دره آقيوردى . بر آز صوكره (عين التينه) تپه‌سنه طيرمانمايه باشلادق . صولمزده اوزاقدن (چوبوق) كويى كورونيوردى . آرقه‌سنده صيره ايله عكار داغلرى ودها آرقه‌ده جنوب طرفلرينى احاطه ايله‌ين (ضنيه) داغلرى يوكسه-ليوردى . نهايت تپه‌نك رأسنده كائن (عين التينه) كوينه واردق . صاغده بر آز اوزاقده (زاره) داغلرى ايله (برج الزاره) موقعى واردى . (زاره) كوينك داخلندن ده مرور

جسمت وجوانمك ونهايت بول ، بول صيقيلمق ... ايشته تلكلخده صوك كونمزهپ بويله كچمشدى . نهايت آقشام اوزرى نامنى دائما رقت ونزاهتله مقرون اولارق تخطر ايده‌بيله جكمز اصيل بر مأموره تصادف ايتمشدك . اضطرابمزك درجه سنى تقدير ايتمش اولمالى كه اولا لطيف منقبه لريله بر مدت بزه قيمتدار بر أنيس اولدقدن صوكره :

— ايسترسه كزبر آز تنزهه چيقالم ...

مقدمه سيله تلكلخك كزينتى يرلرندن بحث ايتمكه باشلادى . وشرق طرفده بر محله أليله اشارت ايده‌رك :

— بر بوچوق ساعت مسافه‌ده (وادى خالد) نامنده بولونان بر تنزهكاه واركه تميز صويله ويشيللكيله پك خوش بر يردر .

ديدى و :

— ايسترسه كز تلكلخدن بر چاريك اوزاقده‌ويوكسك برمحله‌ده بولونان)عين الدلبه) منبعنه كيده لم ... بر مقدار وقت كچيرمش اولورز .

جمله لرينى علاوه ايتدى . بوصوك تكليفى بلا اعتراض قبول ايتمش ايدك .. تلكلخك جنوبنده بولونان تپه‌يى آشارق يشيل بر تارلانك كولكه‌لى بر آغوشنه قوشدق . وتموزك بوحار آقشامنده سرينجه بر صو ايچه‌رك بر مقدار يورغون ذهنمزى ديكلندبردك . با خصوص دونركن واسع بر محيطه كشاده اولان تپه‌نك اوزرندن پك زرين بر غروب تماشا ايتمش ايدك . ايرته‌سى كونى قطع ايده جكمز مسافه‌لر شيمدى غرب طرفده كورونن (برج صافيتا) يه قدر صار يشين بردا ايله اورتونمشدى ... كندى كنديمزه ديوردق كه :

— بويرلر ، دائما اوزاقدن كوزه‌ل ، فقط ياقيندن ...

وجمله‌مزى اكماله لزوم كورميوردق . زيرا تلكلخك مبدأنده‌كى قاره أولره دوغرو اينركن ، احتمال كه اوزاقدن پك دلربا كورونن بو قصبه‌نك داخلنى شيمدى تماشا ايتمكدن متولد بر صيزى ايله روحمز رنجيده اولويوردى ...

اورطه‌لق تماميله قارارمشيدى كه شاتومزك قاپولرينى معدنى بر طراقه ايله كشاد ايده‌رك كيرييور ايدك ... شيمدى بر معتاد رهكذارمزده بو جكلر قوشوشيوردى .. بر مدت صوكره اوجلرى قيريق ، مرمر ماصه‌نك اوزرنده بولانيق بر ضيا داغيتان زيتون ياغى قنديلنك مسكر ايشيقلرينى بر طرفدن كوزلرمز أمه‌رك مستيده اوليور وديكر طرفدن دوداقلرمز تلكلخك بوتون محروميت حياتيه‌سى نامنه يأس آلود مرثيه‌لر ترنم ايله‌يوردى . پك مزعج وبيرتيق بر اويقويه قاووشنجه‌يه قادار ، روحمز نه أليم جهدلرده بولونمشدى . وبز « تلكلخدن آيريلاجغز » ديه‌رك ايرته‌سى صباح هنوز

ايتمشدك ؛ كوچوك بر خرمن محلى ، بر قاچ آغاج ، سياه طاش ييغينلرى وبيرتيق البسه لى فقير اهالى ... ايشته كوى بوندن عبارتدى . كويك جوار اربعه‌سى مصر بغدايى ايله مزروع ايدى. كويك برى طرفنده بولونان اوفاق بر اينجيرلكى كچدكدن صوكره كذر كاهمز قوقولو بر ساحه‌يه تحول ايمتش ايدى . شيمدى كويلولرك (شرمب) نامنى ويردكلرى وداری قوچانه يكزه‌ين ماوى رنكده كوزه‌ل قوقولو بر چيچك ويرن كوچوك آغاج كومه‌لرى آراسنده ايلروليوردق . يرآز صوكره دوز وفقط مرتفع بر اراضى‌يه كلمشدك. آرتيق شمالى تعقيب ايله يوردق . غرب طرفده واوزاقدن (برج صافيتا) قديم صافيتا قلعه‌سى كورونيوردى ، صاغده وشرق طرفده ايسه (زاره) قلعه‌سى دها ايلروده (حصرجيه) ، (مرمريتا) ، (عين الراهب) ، (دوار العفص) كويلرى وداغلرى بر سلسله حالنده كورونيوردى . (حصرجيه) نك آرقه سنده ايسه دها يوكسك بر داغك رأسنده (شويهد) كوى واردى . بونلرك كافه‌سى (حصن الاكراد) قضاسنه تابع بولونيور ومنظره اعتباريله يك وسيع بر شكلده رونما اوليورلردى .

قارشيمزده بر مدت صوكره (نعره) كوى كوروندى . غرب طرفده « صافيتا » داغلرى ونهايت أك اوزاقده ماوى‌ده كيزك خيال حالنده وأسمر بر سرابى آكديران منظره‌سى رونما اولمشدى . اوزون بر زماندن برى‌ده كيزدن محروم اولان نظر لرمزده يكيدن بر مشعلهٔ سرور بليرمشدى . طولانى بر بوغازى اكديران بر واديدن صوكره كورونن ده كيز منظره‌سى بزى‌سه ويندير مشدى . با خصوص ده كيز طرفندن كلن مفرح بر روزكار مصر وداری ايله مزروع تارلالردن مرور ايده‌رك بزه ملاقى اولوركن بوتون اووه‌لرك رائحهٔ جاذبه دارينى مشام روحه نفخ ايله‌يور واوكله‌يه تقرب ايدن بو صيجاق زمانده بزه‌يك مستثنا حياتلر بخش ايدييوردى . شيمدى يشيل تارلالر باشلامشدى . قوشلرك آهنكدار بر صورتده جيويلداديغى بو ساحه تماميله مستوى اولمامقله برابر يوروجى وشايان شكايت بر حالده ده كيلدى ؛

بر مدت صوكره (نعره) ده دندشليلردن برينك بويوجك بر قصرى كورونمشدى اوزاقدن بو قصر بر شاتويه ويا خود شاتونك بر قله سنه بكزييوردى . مع ما فيه نعره كوينه تقرب ايدركن ياواش ياواش بو قله‌نك حصيرله اورتولو برشى اولديغى فرق ايديليوردى . بر آز صوكره (نعره) كوينك داخلندن ونهايت غرب طرفنده‌كى (نعره) واديسندن ونهايت (عين نعره) دن كچمشدك .

بز واقعا مسافه اعتباريله ايلرليوردق . فقط منظرهٔ محيطه‌مز وبا خصوص اوزاقلرك منظره‌سى پك ده كيشميوردى . جوارمز ، اكثريا مزروع تارلالردن عبارت بولونيوردى . بر مدت صوكره صاغدن واوزاقدن (شلوح) كوى كوروندى . نهايت (تل الحوش)

كوينك داخلندن كچدك . شيمدى اوزاقدن غرب طرفده برتپه اوزرنده (طليعى) كوى كورونمشدى .

آرتيق كذر كاهمز شمال غربيدن غربه دوغرو چوريلمش ايدى . شيمدى نصيرى كويلرينك آراسندن ايلروله يورق ؛ بعضاً تارلالرك داخلنده چاليشان فعال نصيرى قيزلرينه تصادف ايله يوردق . بش اون دقيقه سوره‌ن (تل الحوش) واديسندن صوكره (نبع تل خليفه) ده نيلن كوچوك بر دره‌نك صول ساحلنى تعقيبه ونهايت نهرى آتلرله آشه‌رق نهر صوييله سقى ايديلن كنيشجه ويشيل بر تارلادن كچمكه باشلادق .

بر مدت صوكره غرب طرفده اوفاجق برتپه ايله بو تپه‌نك جنوب غربيسنده بر كوچوك قلعه (برج) كوزوكدى . بوراسى دخى ينه حصن الاكراده تابع (برج عرب) خرستيان كوى ايدى .

*
* *

بو كويده بر مدت استراحت ايده‌رك آيريلركن چوقدن كونش نقطهٔ زوالدن مرور ايتمشدى . آرتيق حصن الاكراد قضاسنك مناطق غربيه‌سنى اكمال ايدييوردق . شيمدى شمال طرفلرنده حذور ناحيه‌سنه تابع (متراس) كوييله كوچوجك بر داغك آرقه‌سنده حذور ناحيه‌سنك مركزى بولونان (كفرون) قصبه‌سى بولونيوردى . جنوب جهتلرنده ايسه اوزاقده (ضنيه) نك پاموق ييغينلرينى اكديران بياض شاهقه‌لرى بزى تعقيب ايله يوردى . وبز آرتيق حذور نواحيسنك جنوب جهتلرينه دوغرو داخل اوليوردق .

٣ — حذور ناحيه‌سى وتوركمنلر

[١] — حذور ناحيه‌سى — شرقاً وغرباً وجنوباً حصن الاكراد وغرباً وشمالاً صافيتا قضالريله محاط ومحدود بولونان حذور ناحيه‌سى شمالدن جنوبه دوغرو اوزانمش طولانى بر قطعهٔ اراضيدن عبارتدر . بو ناحيه دوغرودن دوغرى‌يه طرابلس شام لواسنه تابع اولوب بش بيكه قريب نفوسه مالكدر . بو نفوسك تقريباً ياريسى سنى «توركمن» ونصيرى ؛ ديكر ياريسى ايسه خرستيان « روم اورتودوقس ومارونى » در .

حذور ناحيه‌سى باشليجه اوتوزه ياقين كويدن متشكل در. شيمديكى حالده ناحيه مركزى « كفرون » قصبه‌سى‌در . بو قصبه ايكى ، اوچ يوز خانه‌دن عبارت ومارونى وروم اورتودوقس اولمق اوزره « ١٢٠٠ » نفوس خرستيانيه‌يه مالك‌در وناحيه‌نك الك بويوك قريه‌سى‌در .

ديكر قريه‌لره كلنجه بش اون خانه‌لى اولانلرى بولونديغى كبى آلتمش ، يتمش خانه‌دن

عبارت اولانلری موجوددر بو اعتبارله قرانك نفوسی دخی « ۱۵ — ۳۵۰ » آراسنده تخالف ایتمکده‌در .

بو قرادن بر قسمی یالکز روملرله مسکون‌در . « نبع کرکر ، الزعفرانه ، خربة الجب ، تین السبیل » کویلری بو میانده تعداد ایدیله‌بیلیر .

بر قسمی دخی یالکز مارونیلره مخصوصدر « وادی المجاوی ، تقبو ، حابه ، قلعة النمره ، مجیدل ، عین عفان » کویلری کبی .

بعض کویلر ایسه یالکز نصیری‌لر طرفندن اشغال ایدلمکده‌در « دویر ، جدیده ، دره کیش » قریه‌لری بو قبیلدن صایلابیلیر .

تورکمنلر طرفندن مسکون بولونان « بساتین » بیت رسلان (*) ، متراس ، عین دابش » کویلرندن ماعدا قالان قرا ایسه مختلف ملتلر طرفندن مختلط اولارق اسکان اولنمقده‌در .

حذور ناحیه‌سنده ساکن بولونان نصیریلرله رومـلرك ومارونیلرك حیات اجتماعیه وعمومیه‌سی مجاور قضالرده بولونان عینی ملتلرك حیاتنه پك قریب بولوندیغی ایچون تکرار ندن صرفنظرله یالکز حذور تورکمنلرینه نقل کلام ایدییورز .

[۲] — **حذور تورکمنلری** — حذورده بولونان تورکمنلر اولجه ذکر ایدلدیکی وجهله شیمدیکی حالده یالکز درت کوی اشغال ایتمکده‌درلر . « ۱ » بساتین کوینده « ۱۰۰ » ، قریب ؛ « ۲ » بیت رسلان کوینده « ۲۵۰ » ؛ « ۳ » متراس کوینده « ۲۵۰ » ؛ « ٤ » عین دابش کوینده « ۳۰۰ » قدر تورکمن موجوددر . بوحسابه نظراً حذور تورکمنلرینك مجموعی « ۹۰۰ » قدر تخمین اولونیور .

بوتورکمنلرك روایتنه نظراً اوچ درت یوزسنه مقدم آطنه طرفلرندن کله‌رك بوراده توطن ایلمشلر ایمش . حتی بعضیلرینك ادعاسنه نظراً بو نواحی یه زمان ورودلری دها اسکی اولوب کویا کندیلری‌ده قایی خان عشیرتندن ایمشلر . حال بوکه‌نه برنجی ونه‌ده ایکنجی روایتی بر دلیله ویاخود بر وثیقهٔ تاریخیه‌یه استناداً درمیان ایده‌مه‌مکده‌درلر .

حذور تورکمنلری اساساً بر قبیله افرادندن ایسه‌لرده ایکی بویوك عشیرت حالنده بولونیورلر . برنجیسی « متراس وعین دابش » تورکمن عشیرتیدرکه متراس تورکمن بکنك ریاستی آلتنده‌درلر . ایکنجیسی ایسه « بساتین وبیت رسلان » تورکمن عشیرتیدرکه بونلرده بساتین تورکمن آغاسنك زیر ریاستنده طوپلانمشلردر .

وقتیله بوتون حذور ناحیه‌سی بو ایکی عشیرته تابع بولوندیغی ایچون بعض قریه‌لر

(*) بیت رسلانده دخی بر مقدار « روم اورتودوقس » سکنه موجوددر

متراسه وبعضیلری ایسه بساتینه مربوط بولونیوردی . حتی بر روایته نظراً حذور تورکمنلرینك مرکز عمومیسی « خربة حذور » نام محلده ایدی . تورکمنلرك یازین شرقی حذورده ، جرددده ؛ قیشین ایسه غربی حذورده ساکن بولوندقلری دخی بو روایتلر جمله‌سندن صایلیلر .

متراس رئیسی بولونان تورکمن بکنك افراد عائله‌سی « ۲۰ — ۳۰ » کشیدن مرکب ایسه‌ده « بساتین » ده بولونان آغانك عائله‌سی پك آزدر . وهر ایکیسنك اسملرندن ماعدا عائله نامله‌ری دخی موجود دکلدر .

کرك بکلرك وکرك آغالرك ناحیه تشکیلاتی زمانینه قدر حذورده‌کی نفوذلری پك یوکسك بر درجه‌ده ایدی . فقط او تاریخدن اعتباراً سلطه وصلاحیتلری دوچار تعدیل اولمش ایسه‌ده ینه ثروتلری آز چوق باقی قالمشدر . نیته‌کیم متراس بکنك سنوی وارداتی بیك لیرایه قریب ایمش . بساتین آغاسی دخی ایچه بر وارداته مالك بولونمقده‌در .

محبوث عنه تورکمن رؤساسی‌نك تحصیللری یوق کبی‌در . حیات اجتماعیه وضعیتلری دخی شایان تقدیر بر حالده صایلاماز . بونلرك اقامت ایتدکلری بنا نهایت ایکی طبقه‌دن عبارت وکیره‌میدله مستور کوچوجك بررأودن عبارتدر . مع ما فیه طاش بیغینلری آراسنده یاشایان تورکمن افرادینه نظراً شبهه‌سز یاشایش اعتباریله بر بك ویا بر آغا صایلیرلر . بونلرك لباسی دخی اوزونجه برانتاری ایله اوزرنده اوزونجه بر (ساکو) یعنی بر پالطودن عبارتدر . تورکمن افرادی ایسه دیکر کویلولرك البساسندن فرقسز بر صورتده کیینمکده‌درلر .

تورکمنلرك یاشایشی نصیریلردن دها تمیز ودها ایچه ایسه‌ده خرستیانلره نسبتله دها ایی دکلدر . بونلر اکثریتله زراعتله اشتغال ایتمکده بولوندقلری کبی دیکر تورکمنلر کبی سجاده اعمالی صورتیله‌ده تأمین معیشت ایله‌مکده‌درلر . کندیلری پك أرکك انسانلردر . شجاعت ومتانتلری حسبیله جوارده بولونان نصیریارك هجومندن قورتولا بیلمشلر وحتی بونلردن بر قسمی سفر برلکدن مقدم تك توك صارقینتیلقده بولونمقله اشتهار ایتدکلری ایچون جوارده‌کی کویلری وکویلولری ییلدیرمشلردی .

تورکمنلر عمومیتله‌سنی درلر ودینلرینه متعصب‌ده‌نیله‌جك درجه‌ده متمسك بولونیورلر .

تورکمن قادینلری باشلرینی بیاض اورتوله ستر ایدرلر وصاچلرینی دخی کوستر مزلر .

لسانلری ایسه خلق عربجه سیله قاریشدیغی ایچون پك عجیب بر شکل اکتساب ایتمشدر . کرك ذوق وکرك معیشت اعتباریله دخی محیطه اویدقلری ایچون خصائص نسلیه لرندن زیاده اوصاف محیطه‌یی ارائه ایتمکده وکرك اعتیادات وکرك حیات عمومیه نقطهٔ نظرندن دخی محیطه بکزه‌مکده‌درلر .

٤ — برمانه دوغرو

حذور نواحیسندن آیرلدقدن صوکره (نهر العروس) ی آز بر مدت ظرفنده آشمشدق ؛ آرتیق صافیتا قضاسنك سدودینه داخل اولیوردق . بر آز ایینش ویوقوش ، تکرار بر ایینش بزی (عین الجرد) وادیسینه ایصال ایتمشدی . اوفاق بر یوقوشدن صوکره تپه اوزرنده بولونان (عین الجرد) کوینه طیرمانمشدق . ونهایت داری ایله مزروع (وادی سرایا) دن صوکره صولده وبر آز اوزاقده (احمد ونوس) کویی رونما اولمشدی .

پك آز بر زمان کچمشدی که یولمز بوس بوتون صارپ بر حالده دوام ایتمکه باشلادی . صولده واوزاقده (ام الحوش) کوینی دخی ترك ایتدکدن صوکره (ساسینه) وادیسنه کلمشدك . بویوجك بر زیتونلقدن صوکره (ساسینه) کوینی صاغمزده ترك ایدرکن دها آرقه‌ده تپه‌نك رأسنده (بیادر) کویی کور ونیوردی واوزاقلردن (صافیتا) قلعه‌سی ایسه متمادیاً بزی آییرمیور ایدی .

بز ، بر مدتدن بری وادی داخلنده‌کی نهره دوغرو یول آلیوردق . نهایت (الابرش) نامنی حائز اولان نهره مواصلت ایتمشدك . بوراسی صو کذرکاهنجه یشیل برساحه تشکیل ایدییوردی . زیتون ، اینجیر وطوت اغاجلرینك آراسندن کچدکدن صوکره آرتیق تکرار کوچوجك تپه‌لره طیرمانمایه باشلامشدق . بز تپه‌لرك اوزرینه دوغرو یوکسلدکجه ساحهٔ مشهوراتمزده اونسبتده کنیشله یوردی .

نهایت یوکسکجه بر تپه‌یی آشدقدن صوکره آرتیق صافیتا قلعه‌سی اوکمزده دها زیاده بلیرییور وکیتدکجه کسب توضح ایدییوردی . آز بر مدت ظرفنده برج صافیتا (*) نك اطرافی بر آنفی تیاتر حالنده أولرله احاطه ایدلمش وصافیتا قصبه‌سنك مبنی اولدیغی ایکی یوکسك تپه‌جك‌ده تمامیله عرض وجود ایله‌مشدی .

بو ایکی تپه اوزاقدن بر دوه‌نك ایکی هوردکوجنه بکزه‌یوردی . رفیقم ایسه نادیده بر تشبیه آرایارق نهایت بو ایکی تپه اوزرنده‌کی قصبه‌یی چیفته قاپلومبعنه‌یه بکزتمش ایدی . مع ما فیه بز صافیتایه تقرب ایتدکجه اکلابوردق که بو قصبه هر یردن زیاده سوریه‌نك (صفد) قصبه‌سنه مشابه ایدی . حتی اسماده صفد کلمه‌سی (صافه‌ت) دن (**) آلنمشدی . صفد وصافیتا دخی مستحکم برر قصبه معناسنه اولمق اوزره برر عبرانی کله اولماسی محتملدی .

(*) صلیبیونك قدیم (Castel Blanc) ی .
(**) بیروت ولایتی — جنوب قسمی ص ۳٦۹

هر حالده صافیتا قصبه‌سی دخی (صفد) قادار واسع بر منظره‌یه مالکدی . باخصوص شرق جهتندن (قلعة الحصن) ه قادار امتداد ایله‌ین غایت فسیح بر ساحه‌یه کشاده بولوندیغی ایچون یدی ، سکز ساعتدن بری قطع ایتدیکمز او اوزون مسافه‌یه بوتون ، تپه‌لره ووادیلره بوتون کویلره واووه‌لره ناظر ایدی . غرب جهتندن ماوی ده‌کیزه کشاده ، شمال غربی سمتلری دره کیشه وجنوب جهتلری ایسه عکار نواحیسنه نکهبان بولونیوردی .

صافیتا قصبه‌سنك شرق طرفی بر قوس حالنده چویرلمش ایدی . بو قوسك اورطه‌سنه تصادف ایله‌ین منحط قسملر زیتون آغاجلریله مزروع ایدی .

صافیتانك مرکزنده بولونان « برج » ه دوغرو یاقینلاشیرکن بز قصبه‌نك داخلنده‌کی زیتونلقلردن وبر آز صوکره طوپراقلی دیك یوقوشلردن کچیوردك . نهایت استراحت ایچون قلعه‌یه مجاور واطرافه حاکم بولونان بویوك بر بنایه داخل اولدق . ابرراده اوزون بر مدت واسع ولطیف بر منظره یی تماشا ایدییور ویورغونلغمزی اونوتمایه چالیشیوردق .

*
* *

برج صافیتانك کنیش مدخلندن چیقاراق تکرار زیتونلقلرك ایچندن مرور ایدرکن آرتیق پك بیتاب بر حالده بولوندیغمزی آکلایوردق . صباحدن بری دوام ایدن بو سیاحت کیتدکجه نا قابل تحمل بر شی اولیوردی . ینه‌دیك بر اینیش باشلادیغی ایچون کندیمزی بوس بوتون ناتوان اولان آتلرمزه تسلیم ایتمکه مضطر قالمشدق . صاغ طرفده واوزاقلرده « کرم مغازی » و « بیت طیون » کویلری برر برر کورونیوردی . شیمدی شماله دوغرو کشاده بولونان او مدهش اوچور ومدن اینرکن بردفعه نظرلرمزی آرقه‌یه چویردك . کذرکاهمز بزی بغتةً تدهیش ایله‌مشدی . کوزلرمزی دوندوره‌رك یولمزه دوام ایتدك . بر آز بریده « خویخه » وصول طرفده « بیت الموعه » ، « جرویاد » کویلری آرتیق برر برر رونما اولیوردی .

بر قاچ تپه‌دن صوکره وجههٔ حرکتمز تا اوزاقلرده بر تپه اوزرنده بولونان « برمانه Braummana » قصبه‌سنه توجه ایتمشدی . بر مدت ینه بر وادی داخلنده ایلرولەدك ؛ صوکره دوز بر ساحه‌یه کلدك . بوراسی بر قوس حالنده واوزاقلردن تپه‌لرله احاطه اولنمشدی . غرب جهتندن اعتباراً « رویسة المندره » ، « بیت الموعی » « جرویه » ، « بجمعاش » ، « بیت حمود زهیره » صوکره صاغه دوغرو « کفرریخه » ، « صومعه » ، « جدیده » ودها چوق نامرله متعدد کویلر بر صیره حالنده تسلسل ایدییوردی . کذرکاهمز بر آز صوکره تکرار کنیش واوزون بر وادی حالنی آلمشدی . بوراسی « عین المشمسه » وادیسی نامیله معروفدی . بو وادی متعدد قیویرنتیلرله شمالده بولونان

« برمانه » قصبه‌سنه قدر امتداد ايله‌يوردى .

آرتيق آقشام اولمش وسرينلك باشلامشدى . وبو معوج ومنحنى‌وادى زيتون آغاجلر يله ، مسلسل پالاموطلريله ، چيچكلريله ، اوتلريله ، ديكنلريله ، بعضاً يشيل مصر بغداييله ويا داريسيله والحاصل بوتون يشيللكيله پك لطيف اولمشدى . شيمدى وادى كولكه‌لنيور وآغاجلر دخى نفتى بر رنك ايله ملون اوليوردى . يالكز كذركاهمزك صاغنه دوشن تپه‌لر حالا كونشك آلتون ضياسنى طاشيوردى .

نهايت اوكمزده « ظهر الشويهد » تپه‌سى كوروندى . بو تپه نك اوزرنده يوكسايركن شيمدى صول طرفمزده واوزاقدن ينه ديكر بر تپه اوزرنده نصيريلرك بياض رنكده « نبى زاهر » مقامى كوزوكمشدى . بز متماديآ نصيريه داغلرينك او مسلسل تپه‌لرينى آشيوردق . كونش صاريشين ضيالرينى آرتيق تماميله افق مشهوداتمزدن طويلامايه حاضر-لانمشدى . شيمدى تكرار اوكمزده بر وادى دها كوروندى . آرقه‌سنده بر تپه ، وتپه اوزرنده يشيللكاره كومولن وآقشامك يالديزلرى آلتنده پيريلدار كن ياواش ياواش اسمر-لشه‌ن قويو « برمانه » قصبه‌سى كوروندى . « عين التفاحه » نامى طاشيان بو وادى‌يه اينه‌رك طوت وزيتون آغاجلرى آره‌سنده بر مدت ايلرولدكدن‌صوكره تكرار بر تپه‌يه طيرمانمايه باشلامشدق . « القصيبه » كوينى دخى آز بر مدت ظرفنده قطع ايلديكمزى متعاقب كونش تماميله غروب ايتمش ايدى كه بز « برمانه » قصبه‌سنه داخل اوليوردق .

—١٠—

صافيتا

١ — موقع وحدود

طرابلس‌شام مركز قضاسنك جهت شماليه‌سنده واقع اولان صافيتا قضاسى شمالاً لاذقيه سنجاغى شرقاً حصن الاكراد جنوباً عكار قضالرى ايله وغرباً آق دكزله محدوددر .

٢ — مساحه ، نفوس واحوال اداريه

بالعموم قضانك مساحهٔ سطحيه‌سى ٦٦٧,٢٠٨ دونم راده‌سنده تخمين اولنمقده‌در . بونك ٤٠٤٧٠٨ دونمى اراضئ اميريه و ٢٦٠٠٠٠ دونمى اراضئ مملوكه ويالكز ٢٥٠٠ دونمى اراضى متروكه ايمش . اورمانلر تقريباً (٥٠٠٠) دونم وسعتنده‌در . ١٣٣٢ سنه‌سنده قضانك نفوس عموميه‌سى بر وجه آتيدر :

	اناث	ذكور
اسلام	١٩١٥٦	١٣٥٩١
روم اورتودقس	٢٤٢١	٢١٨١
« قتوليك	٢٦	٧٦
مارونى	١٤٣	٩٢
پروتستان	١٦٤	٦٣
يكون	٢١٩١٠	١٦٠٠٣
	٣٧٩١٣	

صافيتا قضاسنده بولنان بتون اسلاملر نصيرى مذهبنه سالك‌در . بالعموم قضاده ١٣٢٩ ، ٣٣٠ و ٣٣٢ سنه‌لرنده ١٤٤ ، ٨٧ و ١٦٦ وفيات و ٢٠٦ ، ١٠٢ ، ٢٢٢ تولدات وقوع‌بولمشدر . سنين اخيره‌ده آمريقايه مهاجرت فكرى بتون صافيتاليلر آره‌سنده تعمم ايتمش اولوب بو يوزدن قضا شيمدى قدر ١٠—١٥ بيك كشى غايب ايلديكى تأمين اولنيور . بو مهاجرلرك ياريسى نصيرى وقسم ديكرى خريستياندر . اولكيلر اك زياده آمريقاى جنوبى‌يه ونصرانيلر ايسه آمريقاى شمالى‌يه هجرت ايده‌رك هر سنه صافيتاده‌كى عائله‌لرينه وسطى اوله‌رق ١٥٠,٠٠٠ ليرا ارسال ايتمكده‌درلر . قادينلر آره‌سنده مهاجرت فكرى هنوز انتشار ايتمه‌مشدر .

حال حاضرده صافيتاده هنوز ناحيه تشكيلاتى يابلمامشدر . قضايى تشكيل ايدن كويلر ٥٣٦٠ بالغ اوليورسه‌ده بونلرك برقسم‌مهمنك اوچ بش‌خانه‌دن عبارت حقير برر خرابه‌دن عبارت اولديغنى اونوتماملىدر . ايچه واسع‌اولان وسكنه‌سنك امزجه وتمايلات خشينانه‌سى معروف بولنان صافيتا قضاسنده ناحيه تشكيلاتى يابمق الزمدر . اساساً جنوبى ، شمالئ ، غربى وشمالئ شرقى قسملرى برر طبيعى ناحيه حالنده‌در . ام الحوش ، مجدلون ، البستان ودوير رسلان كويلرى بو ناحيه‌لره مركز اتخاذ اولنه‌بيلير . ديكر طرفدن حذور ناحيه-سنى ، يوقاريده ديديكمز كبى ، دوغريدن دوغرويه مركز لوايه الحاق ايتمكده معنى يوقدر . بو ناحيه حصن الاكراد ايله صافيتالرى آره‌سنده تقسيم اولنسه حذورليلره بيوك بر خدمت ايفا ايدلمش اوله‌جغى محققدر .

صافيتا قضاسى آثار عمرانيه‌دن تماميله محروم قالمشدر . اساساً نور عرفاندن ووسائط نقليه‌دن خالى اولان بو حواليده عمراندن بحث ايتمك بر آز كولنج اوليور . مع ما فيه طرابلس حمص دميريولى اوزرنده بولونان (عكارى) ايستاسيوننده مركز قضا اولان برمانه كوينه وطرطوسدن ينه برمانه‌يه اوغرامق شرطيله منتهاى شرقده

بولنان مشتى الروم قريه‌سنه قدر بر شوسه انشا ايدلسه صافيتا اقتصادياتنده اپيجه مهم بر تحول حصوله كله‌جكى مأمولدر.

امور معارف نامنه بتون قضاده انسانى بر آز ممنون ايده‌جك اوفاجق بر اثر تحرى ايتمك عبثدر. ذكور اره سنده اهالينك انجق يوزده ايكيسى قدر دوكوك اوقور يازار ايمش. اناث اره سنده تحصيل ابتدائى بوندن ايكى سنه اول مركز قضاده تأسيس اولنان اوفاجق وبر درسخانه‌لى بر مكتب ايله — بمنه الكريم — تعميم ايدلمكه باشلاندى. بر مانه ذكور مكتبه ٤٥ واناثكنه ٢٥ طلبه دوام ايتمكده‌در. طلبى وصفصافه كويلرنده بر مكتب ابتدائى واردر. اولكيسنك معلمى ضررسز وصفصافه نكيكى ايسه تنبل ونا اهل ايمش.

٣ — قضانك اموال عموميه‌سى

قضا نصيريه داغلرينك قسم جنوبيسنى اشغال وبناءً عليه عارضه‌لى اراضيدن تركب ايتمكده‌در. ابرش نهرى قضايى باشدن باشه قطع ايده‌رك آق دكزه انصباب ايدر. بو چايدن باشقه صافيتا قضاسنده دائمى اوله‌رق العروس وقيس نهرلريله متقطع الجريان ابو يابس، ابو ذكرى، الغمقه چايلرى دهاواردر. نهر العروس حصن الاكراد جواردن نبعان ايده‌رك نهر الكبيره قاريشير. الابرش چاينك منبعنى حذور ناحيه‌سى مضافاتندن كفرون والقيس كبى صافيتا قضاسنده بر يخيه قريه لريدر. اشبرصوك چاى مرقب قضاسى داخلنده وحصان البحر نام محلده دكزه دوكيلير.

عموميت اعتباريله قضانك اقليمى معتدل واطرادليدر. هواسى مرتفع مواقعنده صاغلام ايسه‌ده دكز ساحلنه موازى اولان اووه لرده بطا قلقلرك كثرتندن ناشى مرزغيدر. بهار فصلى شباط آينك نصفندن مايس اواسطنه ويا موسمى تشرين اول نهايته قدر دوام ايدر. تشرين اول اواخرنده هوالر صوغومغه ونهايت ياغمور ياغمغه باشلار. جنوب وجنوب غربى روزكارلرينك كتيرديكى ياغمورلر نهايت بر كون وفقط شرق ويا شمال روزكارلريله كلن امطار بر قاچ كون دوام ايدر. كانون اولده فورتنه‌لى هوالر هبوب ومواقع مرتفعه‌يه قار دخى نزول ايلر. تموزده اعظمى درجهٔ حرارت ٢٨ وكانون آيلرنده اصغرى درجه — ٤ راده سنده تخمين اولنيور. وسطى درجهٔ حرارتك ٢١ دن فضله اولمديغنى تأمين ايديورلر. نيسان آيندن تشرين اولك نهايتنه قدر اسن روزكارلر اكثريا غربيدر. شرقدن هبوب ايدن رياح بارده تشرين اولك نهايتندن مارتك صوك هفته سنه قدر دوام ايدر.

٤ — محصولات زراعيه

قضاده ايلولك يكرميسندن كانون اولك يكرميسنه قدر محصولات صيفيه وشباطك اونجى كونندن نيسانك يكرميسنه قدر محصولات شتويه زرعيه دوام اولنور. حصاد موسمى مايسك ابتداسندن حزيرانك نهايتنه واغستوسك يكرمنجى كونندر ايلولك اواسطنه قدردر. كويلرلر هر سنه تموزك اونجى كونندن يكرمنجيسنه قدر دير مار الياس نام مناسترده پازار قوره‌راق اره‌لرنده مهم اخذ واعطا اجرا ايتمكده‌درلر.

قضانك محصولات وسطيهٔ سنويه‌سى بر وجه آتيدر.

جنس محصول	زرع اولنان اراضى دونم	آلنان محصول كيله	جنس محصول	زرع اولنان اراضى دونم	آلنان محصول كيلوغرام
بغداى	١٠٠٫٠٠٠	٧٠٠٫٠٠٠	طوتلق	٦٧٫٠٠٠	
آرپه	٥٠٫٠٠٠	٣٥٠٫٠٠٠	زيتون اغاجى	٥٠٫٠٠٠ عدد	٢٥٠٠٠٠٠ قيه
بياض دارى	٢٠٫٠٠٠	٦٠٫٠٠٠	آچيلان تخم پاكتى	٥٫٠٠٠ عدد	١٥٠٠٠ قوزه
نخود	٥٠٠	٣٫٠٠٠			
بقله	٥٠٠	٤٫٠٠٠			
سيسام	١٫٠٠٠	٢٫٠٠٠			
مرجمك	٥٠٠	١٫٥٠٠			
بورجاق	١٫٥٠٠	٣٫٥٠٠			

مشتى الروم قريه سندن بيروت اغنيا سنده حبيب بك فرعونك تحت تصرفنده بر اپيك فابريقه‌سى موجوددر.

٥ — آثار قديمه

صافيتا قضا سنده برج صافيتا قلعه سيله جهت شرقيده روماليلر آثار ندن (حصن سليمان) واروادجزيره‌سى قارشو سنده كائن اولوب طرطوس ناحيه سيله برابر يوقاريده تفصيل ايديلن أمريت خرابه‌لرى وبرج نخله، برج ميعاد وبرج العرب نامنده اوچ بناى قديم موجوددر.

بونلردن برج صافيتا تامپليه شواليه‌لرى زماننده *Castel-Blanc* نامله معروف اولوب نصيريه داغلرندن آيريلان بر شعبهٔ جبليه اوزرينه انشا اولنمشدر. شاتونك كيمك طرفندن تأسيس ايدلديكى هنوز توضح ايتمه‌مشدر. يالكز مؤرخ معروف ابو الفدانك ويرديكى معلوماته كوره بو استحكام ١١٦٧ سنهٔ ميلاديه سنده أمريت خرابه لريله طرابلس

اره سنده واقع قلعة أريمه Areymeh ايله برابر نور الدين طرفندن فتح اولنمش وفقط بر مدت صوكره خريستيانلر طرفندن تكرار استرداد اولنه‌رق تامپليه شواليه لرينه ترك ايدلمش ايدى . قلعه انجق ملك الظاهر بيبرسك همتيله تكرار حكم اسلاميه ارجاع اولنه بيلمش‌در .

حال حاضرده قلعه‌نك اطرافنده وحتى سورى داخلنده بيله اولرانشا اولنمشدر . جهت جنوبيه وشماليه‌ده كى واديلردن ٣٢٠ مترو ارتفاعده بولنان برج صافيتا تپه سى بالعكس شرق وغرب جهتلرنده ارتفاعى بالنسبه آز تپه جكلرله نصيريه داغلريله اتصال پيدا ايتمشدر .

قلعه ايكى سور ايله احاطه ايدلمش اولوب بر نجيسى غير منتظم بر ذو كتير الاضلاع شكلنده ومتعدد قله‌لرله مجهزدر. بنانك منتهاى شرقى وغربيسنده پلانمزده (٨) رقميله كوستريلن ايكى تپه واردركه وقتيله بور الرده دخى اوفاق حجمده استحكاملر انشا اولنمش اولديغى مظنوندر . (٢) رقملى قپونك ايلروسنده ير ليلر طرفندن قصر بنت الملك نامله معروف اولان بر خرابه مشاهده اولنمقده دركه بونك طرز انشاسى طرسوس قلعه سنه بيوك بر مشابهت عرض ايديور . بوبيقيق بنانك شاتويه صوكره‌دن علاوه ايدلديكى ملحوظدر . چونكه اصل پلانده داخل اولسه يدى (٢) رقملى قپويى مدافعه ايتمك ايچون (١) رقميله كوستريلن قوله انشا اولنماز ايدى . هرايكى سوراره‌سنده‌كى مسافه‌ده قبه‌لى مخزنلر واخورلر دخى موجود ايدى . حال حاضرده برج صافيتا قصبه سنك بر قسمى بوراده انشا ايدلمش اولديغندن بو ابنيه‌نك تحقيقى ايچه مشكللشمشدر.

اصل بر جك حاكم اولديغى ايكنجى سورك (٣) رقملى قپوسى داخلى حاولينك بر مدخل عموميسى حالنده‌در . بو سورك باخصوص قسم جنوبيسى و (٦) رقملى قوله‌سى حالا هيئت اصليه‌سنى محافظه ايتمكده‌در شاتونك اك زياده نظر دقتى جلب ايدن قسمى كليسا ايله برج وظيفه‌لرينى بر دن كورن (٩) اشارتلى قوله‌در . بو بنا وقتيله قيالرده اويولمش بر قيو اوزرنده انشا ايديله‌رك اليوم اعزه‌دن سن ميشه‌ل ه نسبت اولنمقده ويرلى ارتودقسلره معبد وظيفه‌سنى كورمكده‌در . قوله ٣١ مترو طول و١٨ مترو عرضنده برمتوازى الاضلاع مشكلنده اولوب مدخلنه طرطوس شاتوسنك قپوسنده اولديغى كبى بر صليب اشارتى حك ايدلمشدر . تقسيمات ووضعيت داخليه‌سيله برج صافيتا قلعه‌سى حصن الاكراد ومرقب شاتولرينى آكديريور .

بنايى تشكيل ايدن يكانه معبرك طولى ٢٥ وعرضى ١٠٫٥ مترودر. محرابنك طرفيننده كوچك ودار پنجره‌لرله تنوير ايدلمش ايكى اوطه واردر . بنايه پنجره وظيفه‌سنى كورن فتحه‌لر ، طرز انشالرندن دخى اكلاشيله‌جغى وجه ايله ، وقتيله امر مدافعه‌يى تسهيل ايده‌

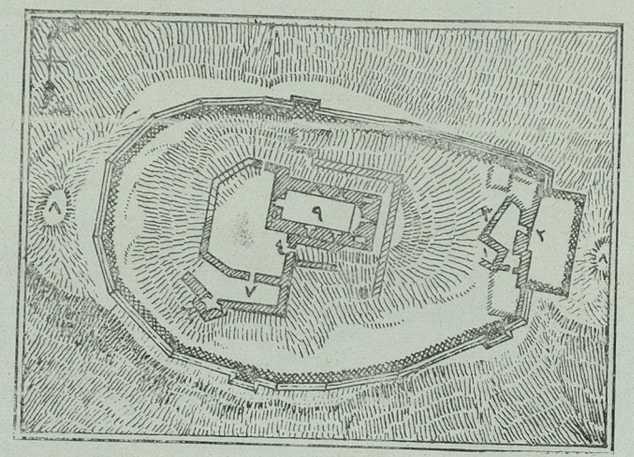

صافيتا شاتوسنك تقسيمات داخليه‌سى

١ قوله ؛ ٢ برنجى قاپو ؛ ٣ ايكنجى قاپو ؛ ٤ ايكنجى سورك مدخلى ؛ ٥ برديوان ؛ ٦ قوله ؛ ٧ بيقيق ابنيه ؛ ٨ تپه‌لر ؛ ٩ قلعه برجى وكليسا

TÜRK TARİHİ

بیله‌جك بر حالده انشا اولنمش ایدی . طاوانك ارتفاعی ۱۷٫۳۰ مترودر .

شاتونك جنوب دیواری ایچنده یاپیلان بر مردیونله ایکنجی قاته صعود ایدلمکده‌در . کنیش بر صالوندن عبارت اولان بو قسم ۲۶ مترو طولنده و۱۶ مترو عرضنده . جنوب شرقی کوشه‌سنده باشلایان بر مردیونله قلعه‌نك اك یوکسك نقطه‌سنه چیقمق قابلدر. بوراده دوران بر راصد حصن الاکراد وأریمه شاتولریله ویاخود برج صافیتادن ایکی ساعت مسافه‌ده واقع توکله (زارا) وبرج العرب قوله‌لریله پك سهولتله اشارتلر تعاطی ایده‌بیلیر .

صافیتا قضاسنده ۱۱٤۰ مترو ارتفاعده واقع نبی صالح داغنك اتکندن مرئی وآغاجلرله مستور بر تپه اوزرنده حصن سلیمان خرابه‌لری مشاهده اولنور .ازمنهٔ قدیمه‌ده بائه توسه‌سه نامیله معروف Baetocéce اولان بو اثر تاریخی ۱٤٤ مترو طول و۹۰ مترعرضنده بر مستطیل شکلنده اولوب سوریه آثار عتیقه‌سنی اینجه‌دن اینجه‌یه تدقیق وتتبع ایدن موسیو ری M. Rey یه کوره مملکتمزده بولونان مقدس سورلرك اك کوزل بر نمونه‌سی تشکیل ایتمکده‌در . شکل حاضریله قدس شهرنده‌کی حرم شریف پلاننه چوق بکزر . سور ٦—۹ مترو طولنده و۲—۳ مترو ارتفاعنده وبر مترو قالینلغنده یکپاره طاشلرله انشا ایدلمش شمال جبهه‌سنك ایکی زاویه‌سنده دخی ایکی ارسلان رسمی حك اولنمشدر. شمال غربی زاویه‌سی ایسه ینه یکپاره طاشلر اوزرینه محکوك بر سرو آغاجیله تزیین ایدلمشدر. سورك درت قپوسی واردر شماله ناظر اولان بیوك قپو اوزرنده لاتینجه وروجه اوزون کتابه‌لر واردر . ۲۵۳—۲۵۹ تاریخ میلادیلری اره‌سنده حك ایدلدیکی ملحوظ اولان لاتینجه کتابه‌ده سه‌زار، بوبلیوس لیسینیوس، واله‌ریوس کبی روما ایمپراطورلرینك بر قاچی ذکر اولنیور. مدخل عمومی ایله‌دها اسکی اولان دیکر قپولر اوزرنده‌کی کتابه‌لر ایکی موهوم صورت Génies آره‌سنه آلنمش بر قارتال رسمی ایله تزیین اولنمشدر. بیرنجی قوشك پنجه سنده صلح نشانه‌سی اولمق اوزره تجارت الهه‌سی عطاردك بیلان صارلمش برعصادن عبارت اولان علامت مخصوصه‌سی تفریق ایدلمکده‌در . اشبو اشبو کتابات ورسومك تاریخ حکی برنجی عصر میلادیدن چوق اول اولماسه کرکدر . سور ایله احاطه اولنان مستطیلك تام اورته‌سنده ایونی طرز معماریسنده تا تمام بر معبدله شمال جبهه‌سنه ملاصق آیریجه بر مذبح دها واردر. حال حاضرده برنجی بنادن یالکز دیوارلر وبر قاچ ستون قالمشدر .

سورك شمال غربیسنده الدیر نامیله معروف بر طاقم ابنیهٔ قدیمه مشاهده اولنیور . احتمالکه بوراسی وقتیله بائه توسه‌سه ژوپیترینی تقدیس ایدن رؤسای روحانیه ایچون بر مکتب اولمق اوزره انشا ایدلمش ایدی . بو بنا کوچك بر معبدایله کنیش بر بنا یقایاسندن ترکب ایتمکده‌در .

TARİH KURUMU

٦ — برمانه‌نك وضعیتی ومنظرهٔ خارجیه‌سی

صافیتا قضاسنك مرکزی بولونان (برمانه Bıqumm una) قصبه‌سی، تقریباً (۸۵۰) متره‌لك بر ارتفاعی حائز اولان «تلیجه» تپه‌سنك سمت غربیسنده وذروه‌سنه قریب بر محلده انشا ایدلمشدر. بو تپه سراپا تسبیح اغاجلری ایله ، توت ، زیتون ، جیز وامثالی اغاجلرله مالامال اولدیغی ایچون سبزین بر منظره‌یه مالك بولونمقده‌در. قصبه‌نك ایکی یوز الی یی متجاوز وبیاض کیرج طاشندن یاپیلمش اولان خانه‌لری ، طوپراقدن بیاض داملریله بو یشیل تپه‌نك اوته‌سنی ، بر یسنی تزیین ایده‌رکن بوراسی نظرلره پك شیرین کورونور. تپه‌نك سمت شرقیسنده وقصبه‌یه قریب بولونان «بیت تلیجه» کویی تپه‌نك اوته طرفنده بولوندیغی ایچون بالطبع «برمانه» دن کوروله‌مز ایسه‌ده برمانه‌نك شرقدن ما عدا بوتون اطرافی کشاده بولوندیغی ایچون بالطبع منظره‌سی‌ده پك واسع اولمق اقتضا ایدر.

فی الحقیقه برمانه‌نك جهات ثلاثه‌سی پك کنیش اولمقله برابر کوناکون تنوعلره مظهر اولدیغی ایچون بو قصبه‌نك منظره اعتباریله مالك اولدیغی ثروت طبیعیه دخی پك دکرلی‌در. با خصوص قصبه‌نك غرب شمالیسنده واتصالنده (وادی الفزره) نامیله بر وادی واردرکه بونك آرقه سنده کوچوك (دره کیش) تپه‌سی بولونمقده‌در. بوتپه‌نك دخی سبزین ذروه سنده اون بش ، یکرمه خانه‌دن عبارت بر وسعنه مالك بولونان (دره کیش Drèkich) کویی اخذ موقع ایدییور. بو کوی دخی برمانه‌یه تابع بر قسم اولارق اعتبار ایدلدیکی ایچون (الفزره) وادیسی بو حاله نظراً ایکی تپه جك اوزرنده ایکی کویدن متشکل قصبه‌یی‌ده ایکی قسمه تفریق ایتمکده‌در.

برمانه‌نك انحای جنوبیه‌یه دوغرو کشاده بولونان منظره‌سی ایسه پك ظریفدر. تا اوزاقلرده کوناکون الوانه بورونه‌رك رونما اولان (برج صافیتا) و (صافیتا) کویی ایله برمانه آراسنده بر چوق تپه جکلر کوزو کور ومثلا اك یاقینده (عین الجیش) دها آرقه‌ده (فتاح نصار) تپه‌لری نظر دقتی جلب ایدر، بونلرك ذروه‌لرنده (شویهدات) و (فتاح نصار) کویلری کورونور وبویله‌جه دوام ایدن سبزین تپه جکلرك آرقه‌سنده وما ورای حدودده نهایت لبنان داغلری برر کولکه حالنده ارتسام ایده‌رلر.

برمانه‌نك غرب طرفلری‌ده پك لطیفدر ؛ برمانه قصبه‌سنه مجاور بولونان بر وادی‌دن صوکره تقریباً بیك متره‌لك بر ارتفاعه مالك اولان (ولی زاهر) تپه‌سی واردرکه ینه یشیل ومنتظم بر قبه حالنده کوزو کور. بو یشیل قبه‌نك ذروه سنده ایسه نصیریلرك عندنده پك معتبر بولونان (ولی زاهر) ك بیاض بر مرقدی کورونور ونهایت بونك آرقه‌

سنده ماوی ده‌کیز خیال حالنده افقك خطوط بعیده‌سنی تخطیط ایلر. ولی زاهر تپه‌سنك صاغ طرفنده وبرمانه‌نك غرب شمالیسنده ایسه (نخله) قریه‌سی ایله برابر (قلعة النخله) ودها بر چوق کویلر رونما اولمقده‌در.

والحاصل برمانه‌نك شرق جنوبی جهتلرنده واوزاقلره دوغرو بربرینی تعقیب ایله‌ین (بیت شباط) ، (فسیقین) ، (جباب) ، (بیت المرج) کویلریله اوزونجه بر وادینك دخی بولوندیغی دوشونه‌جك اولورسه‌ق برمانه‌نك نه قیمتدار ونه واسع بر منظره‌یه مالك اولدیغی آکلاشیلیر.

۷ — برمانه‌نك خطوط داخلیه‌سی

قصبه‌نك عموم بنالری (تلیجه) تپه‌سنك یشیل یاماجنده انشا ایدلمش بولوندیغی ایچون برمانه‌نك أولری بویوله بر باغچه داخلنده بولونان بیاض قولویه‌لردن عبارت بولونمقده‌در. قصبه‌ده قیرمزی کیره میدلی اولره تصادف ایدلمز. وبوتون أولرك داملری آغیر بر باصقی ایله تضییق ایدلمش طاش ویا طوپراقلردن‌در. بو اعتبارله بوتون قصبه‌ده‌کی آغاجلر وبنالر یالکز یشیل وبیاض ایکی رنك ارائه ایده‌رلر. یشیل وبیاضك بر امتزاجی اوقادار عمومی‌که اکثر اولرك آراسنی مطلقا بر باغچه‌لق تحدید ایتمکده‌در.

مع ما فیه برمانه‌نك اولرینی مشکلپسند بر دست صنعتك محصولی اولدیغنی ظن ایتمه‌ملیدر. زیرا نهایت بش اون متر و مربعی برر ساحه‌یی اشغال ایده‌ن بو بنالر نهایت بر طاش ییغینندن باشقا بر شی دکلدر. باخصوص تك توك مجتمع بر حالده‌ده عرض وجود ایدن ایکیشر ، اوچر احجار کتله‌لری واردرکه بورانك او ایکم جمادیت مطلقه‌سنی پك بارز ارائه ایتمکده‌در. اساساً قصبه‌نك اولری کلیشی ، کوزه‌ل ده‌نیله‌بیله‌جك بر صورتده (تلیجه) تپه‌سنه سرپیشدیرلمش اولدیغی ایچون بالطبع برمانه‌ده دخی نه بر پلان ونه بر شی آرامق قابل دکلدر. یالکز قصبه‌نك سمت مرکزیسنه قریب برمحلده موجود کوچوك میدانجغزك اطرافنده ویا اتصالنده مشاهده ایدیلن وحکومت قوناغی ، جامع ، مکتب کبی بر قاچ بنا واردرکه بونلر داخلاً صیوالیدرلر. حال بوکه قصبه‌نك همان اکثر اولری بویله بر کلفتدن آزاده اولدقلری ایچون ینه اکثریا منفذسز بر ونهایت ایکی بولمه‌دن عبارت بولونان بو مسکنلرك ابتدائیلکلرینی اوزون اوزادی‌یه توضیحه قالقیشمق بیهوده‌در ؛ باخصوص طاوانی تشکیل ایدن آغاج کوتوکلرینی ، دیوارلرینك نهایت ایکی ، اوچ متره‌دن عبارت ارتفاعلرینی او متعفن سیم سیاه طوپراق زمینی ، وینه کوچوجك بر ساحهٔ ترابدن متشکل حولیلرده‌کی اوکوناکون حیوانات متروکاتنی دوشونه‌جك اولورسه‌ق خارجاً بر جنته شبیه اولان برمانه

قصبه‌سنك داخلاً نه قادار ايشلنمه‌مش اولديغى حقيقتى دها واضح آكلاشلمش اولور .

والحاصل صحى بر كومس خدمتنى بيله ايفادن عاجز بولونان بوكيرلى يرلره مسكن، بنا ويا أو ديمك بيلمكه نه درجه‌يه قادار قابلل اولا بيلير . قصبه‌نك ينه سمت مركزيسنده اون بش يكرمى قدر طاشدن كومسلر دخى واردركه بونلرده تقريباً بر رمتره‌لك قاپولريله برر دكان ايمشلر .

والحاصل برمانه قصبه‌سنك داخلى پك آجينه‌جق بر حالده‌در . حال بوكه بو قصبه‌نك صافيتا قضاسنك مركزى اولديغنى دوشونه‌جك اولورسه‌ق بو كويده قضانك حاوى اولديغى ديكر قرايه نسبتله بر ممتازيت آرامق ايجاب ايديبور . واقعا قضانك أك بويوك قصبه‌سى « برج صافيتا » ايسه‌ده اونك‌ده همان اكثر خانه‌لرى برمانه‌نك اوطاش بيغينلرندن پك چوق فرقلى صاييلاماز . برده قضانك اون بش ، يكرمى خانه‌لى كويلرى‌ده خاطردن دور طوتو- نمزسه بو قضايى حاوى بولونان بيكلرجه انسانلرك نه صورتله ونره‌ده ياشادقلرى حقنده پك صريح بر فكر حاصل ايدلمش اولور .

برمانه قصبه‌سنك بنالرى نه حالده ايسه يوللرى‌ده بالطبع اونكله متناسب‌در . بونلرده باغچه‌لرك آراسنه دوشن كچى يوللرندن، دار ، مغوج ، قايادەاويولمش كذركاهلرن عبارت بولونيور . واقعاً بعضيلرى هرناصلسه موازى بر وضعيت ارائه ايتمكده ايسه‌ده اكثرى شكلسز واستقامتسزدر .

والحاصل برمانانك داخلنى تماميله اكلامق ايچون بو كرفت يوللردن برينى لاعلى التعيين تعقيب ايده‌رك بر ، ايكى مسكنك داخلنه عطف نظر ايتمك كفايت ايده‌ر . وبو بسيط ومختصر نظر بى شبهه برمانه‌ليلرك‌ده حياتده نه قادار بر موقعه مظهر اولدقلرينى ارائه ايلر .

مع مافيه قصبه‌نك بو درجه‌ده ايشلنمه مه‌سنه رغماً يد طبيعت اولجه بيان ايتديكمز وجهله كنديسندن هر دورلو محاسن موقعيه‌يى دريغ ايتمه‌مشدر . باخصوص قصبه‌نك پك مبذول ايكى منبعى واردركه پارلاقلغيله وتميزلكيله الماس مذابى آكديرر وپك لطيف بر هواسى واردركه آب حياتى آكديران صوبى قادار حائز ممتازيتدر . خلاصه برمانه بويله طبيعى مظهريتلره مالك بولونماسايدى بى شبهه اونك اسمنى ديكرلرى كبى خريطه‌ده ذكر ايتمه‌يى كوكل بر دورلو آرزو ايتمزدى .فقط نه اولوردى طبيعتك بو مستثنا عطاياسندن متنعم اولمايى بو انسانلرده بيلسه‌لردى وبو يرلر بويله پريشان ومضمحل قالماسه وبو انسانلر دخى يوزلرينى قيزارته بيله‌جك بر وضعيتدن قورتولا بيلسه‌لر ... أوت نه اولوردى ؟ ...

٨ — برمانه‌نك اموال عموميه‌سى

صافيتا قضاسنك مركزى ٣٤،٤٨ عرض شمالى ايله ٣٣،٤٧ طول شرقى آره‌سنده وطرابلس شامدن اون ايكى ساعت مسافه‌ده واقع برمانه قريه‌سيدر . سطح بحردن ٣٨٠ مترو ارتفاعنده بولنان برمانه كوينك نفوس ذكور واناث ١٥٩٦ اولوب ٣٣٢ سنهٔ ماليه‌سنده (١١) تولدات و١٠٥ وفيات وقوعبولمشدى . بلديه نامنى طاشيان دائره‌نك ٤٥١٠ غروش وارداتى وبر او قدر مصارفاتى واردر .

قضا داخلنده بولنان برج صافيتا قصبه‌سى مدنيتدن ، ترقى وعمراندن تماميله محروم اولان بو حوالى‌يه كوره منتظم اولريله سكنه‌سنك نسبته تميز قيافتلريله سائر قريه‌لردن تماميله تفريق اولنور. نفوس ذكور واناث ٢٥٠٠ راده‌سنده‌در . بعضلرى برج صافيتا قصبه‌سنك مستثنا اولان بو وضعيتى نظر دقته آله‌رق مركز حكومتك بورايه نقلى لزومنى ايلرى سورويبورلر . بو فكره مخالفت ايدنلر ديبوركه سطوت حكومت نصيريه كويلرينه دها ياقين اولان دره كيشده دها زياده حس اولنور . حكومت محليه‌نك بو اوفاجق كويدن تباعدى آسايش محلى نقطهٔ نظرندن تجويز اولنماملىدر .

٩ — اموال اجتماعيه

[١] — **صافيتا قضاسنده هيات اجتماعيه** — قضا مركزى بولونان (برمانه) قصبه‌سنك هرنه قدر بيك بشيوزى متجاوز نفوسى موجود وبو نفوس ميانده بعض طبقات اجتماعيه ايله برابر مختلف عشيرت تقسيماتى دخى مشهود ايسه‌ده بركل حالنده بولونان بوتون قضا سكنه سنه نسبتله آنجق بر جزؤ تشكيل ايده بيلن بو مركزك آيريجه اوصاف مميزه‌يه مالك اولاماماسى اعتباريله حالت اجتماعيه سنك توضيح وتشريحنه ابتدار أيله‌مك بالطبع نكرى انتاج ايده جكندن بوندن صرفنظرله دوغرويدن دوغرويه قضانك احوال اجتماعيه‌سنه نقل كلام أيله‌مك ضرورى‌در .

فى الحقيقه اوتوز سكز بيكه قريب بر نفوسه مالك بولونان وسراپا داغلقدن عبارت اولان صافيتا قضاسنك نفوس موجوده‌سنى اول امرده (نصيرى) و(خرستيان) نامى تحتنده اولمق اوزره ايكى بويوك كتلهٔ اجتماعيه‌يه تفريق ايده بيليرز . اساساً قضا نفوسى ميانده (سنى) لره تصادف ايدلمه دبكى كبى نه (درزى) ونه‌ده (موسوى) لر دخى موجود دكلدر .

صافيتا نصيريلرى ، قضانك بر قاچ يوزه قريب كويلرينى تماميله اشغال ايتمكده اولوب

سكنهٔ عموميه‌نك — نفوس ايستا تستيقلرنده مذكور اولديغى وجهله — اكثريت عظيمه سنى تشكيل ايلمكده‌در. باخصوص بورا نصيريلرينك عشيرت نقطهٔ نظرندن بر طاقم محلى تقسيماتى واردركه بونلرى آيرى آيرى ارائه ايتمك طبيعى در؛ هرنه قدر بو عشائر خيمه‌نشين بر حالده ياشاميور ايسه‌لرده بو تقسيماته بويوك عائله صنوفى ويا زمره‌لرى نظريله باقمق اقتضا ايده‌ر ... قضاده موجود نصيريلرك بو تقسيماتى بر وجه آتى‌در:

نفوس موجوده‌سى	عشيرتلرك اساميسى
١٠٫٠٠٠	حدادين
١٠٫٠٠٠	خياطين
٣٫٠٠٠	متاوره
٣٫٠٠٠	نواصره
٢٫٠٠٠	رسالنه
٣٫٠٠٠	شمسين
٣١٫٠٠٠	يكون

بو جدولك مطالعه سندن دخى اكلاشيلاجغى وجهله اوتوز بر بيك نفوسدن عبارت اولدقلرى تخمين ايديله بيلن صافيتا نصيريلرى باشليجه آلتى قسمه تفريق ايدلكده‌در. بونلردن ايلك ايكى عشيرت يعنى «حدادين» ايله «خياطين» عشيرتلرى ثلثانى تشكيل ايتمكده اولوب كندى روايتلرينه نظراً حلب طرفلرندن مهاجرت ايده‌رك بورالره كلمشلر ايمش؛ ديكر عشيرتلر ايسه كنديلرينك «حما» يه تابع «عمرانيه» قضاسندن ورود ايتدكلرينى روايت ايديبورلر ايسه‌ده نه اوته‌كيلرك ونه‌ده بريكيلرك مدعاسنى اثبات وتنوير ايده‌جك وثائق تاريخيه‌يه دسترس اولونامامشدر.

بو مختلف عشيرتلر افرادى هرنه قادار بوتون نصيريلرده اولديغى كبى مذهب اعتبارىله — كتابمزك معلومات عموميه قسمنده ذكر ايدلديكى وجهله — بعض بارز فرقلر ارائه ايتمكده ايسه‌لرده كرك طرز معيشت وتلبس وكرك حيات عموميهٔ اجتماعيه نقطهٔ نظرندن پك واضح مشابهتلر اظهار ايلمكده‌درلر.

اساسا مختلف عشائر نصيريه‌يى بربرندن تفريق ايله‌يه‌جك نه آيرى طرز تلبس ونه‌ده آيريجه اشارتلر موجود ده‌كيلدر.

فى الحقيقه صافيتاده بالعموم نصيريلرك اركككلرى معروف تعبيرلريله شالوار، وعبا اكتسا ايدر وباشلرينى عقال وكفيه ايله صارارلر. بعضاً ده بياض ويارنكلى انتاريلر اوزرنده قيصه بر جاكت ويا اوزونجه بر پالطو كيرلر. عشيرت رؤساسنك طرز تلبسى دخى

ديكرلرندن فرقسزدر. يالكز بالطبع انتاريلرى اكثريا ايپكلى اولور وباشلرنده بعضاً فس دخى بولونور. نصيرى مشايخى ايسه سنيلر عندنده دخى متعارف اولان كسوهٔ علميه‌يى قبول ايتمشلردر. يالكز بونلرك صارينى قيصه ويووارلاق اولمقله برابر بر مقدار شيشكينجه اولور. نصيرى قادينلرينه كلنجه، بونلرك كافه‌سى ديكر اسلام كويلرنده اولديغى كبى آكتسا ايتدكلرى اوكنيش ردالريله سربست دولاشمقده وبناءً عليه آيريجه بر ردای تستره احتياج كوسترمه‌مكده ايسه‌لرده عشيرت رؤسالرينك قادينلرى اكثريا چارشفلى اولارق كزمكده‌درلر. نصيرى قادينلرى ايسه عموميتله بر انتارى اوزرنده قيصه قوللى بر عبا آكتسا ايدرلر؛ انتاريلرى بر مقدار قيصه وهر ايكى كنارى كسيك بولونور. اونك آلتندن قماشدن معمول شالوارلرى كوزوكور؛

باشلرنده ايسه كوچوك وقيرمزى بر فس تاقيه حالنده رونما اولور. فسك تقريباً يارىم مترو اوزونلغنده بويوجك وكنيش ماوى ويا سياه بر پوسكولى واردركه بونى اوچ قسمه آيريرلر. بر قسمى صاغ، ديكر بر قسمى صول اوموزلرينك اوزرنده واوچنجى قسمى ايسه مبذول بر صاچ حالنده آرقه‌لرنده بولونور. بعضاً ده نصيرى قادينلرى بو فسلرى بر باش اورتوايله اورترلر ويا بانجى برى يعنى نصيريدن ما عدا برينه تصادف ايله‌دكلرى زمان يوزلرينى قاپاتوب كوسترمك ايسته‌مزلر. وحتى بولوندقلرى محلده بر يابانجى كورسه‌لر درحال باشلرينى چويرمك صورتيله اظهار تستره شتابان اولورلر؛

نصيريلرك حيات عموميهٔ اجتماعيه‌جه برطاقم صنفلرى دخى موجوددر. بو اعتبارله نصيريلرى باشليجه اوچ بويوك صنفه تفريق ايده‌بيليرز.: ١ — رؤسا صنفى؛ ٢ — مشايخ صنفى؛ ٣ — خلق صنفى.

نصيريلرده أك زياده حائز اعتبار اولان بالطبع رئيسلر صنفى‌در. فى الحقيقه صافيتاده هر عشيرت نزدنده وراثت طريقيله انتقال ايلهين ومعين عائله‌لره مختص بولونان بر رؤسا صنفى واردركه بونلرك فوق العاده حائز نفوذ وصلاحيت اولدقلرينى اشارت ايله‌مك اقتضا ايدر. باخصوص هر عشيرت رئيسنك دوغرودن دوغرويه كنديسنه مربوط ومنسوب بر چوق افراد عائله‌سى بولونور وبناءً عليه او، هم عائله‌سنك وهم عشيرتنك رئيسى اولور. نيته‌كيم: صافيتانك أك بويوك ايكى نصيرى عشيرتى بولونان «حدادين» ك رياستى «حامد» و«خياطين» ك رياستى ايسه «جابر» عائله‌سنده بولنمقده اولوب برنجى عائله‌نك افرادى (١٠٠)؛ ايكنجيسنك ايسه (١٥٠) موجودلى بولونديغنى دوشونورسه‌ك بيكلرجه افراد عشيرته ويوزلرجه افراد عائله‌يه اولان رياستك ناصل برمدلولى بولونديغنى بوتون صراحتيله آكلامش اولورز.

صافيتاده مختلف عشيرتلردن حائز رياست اولان آلتى عائله افرادينك مجموعى اوچيوزى

بوليور ايمش . بو افرادك زير تصرفنده بولونان املاك واراضينك هيئت مجموعه‌سى ايسه بوتون قضانك نصفنى تشكيل ايتمكده‌در . واقعا روايت اولونديغنه نظرا بو نصيرى رؤسا سنك شايان ذكر بر ثروت نقديه‌لرى بولونديغى متعارف دكل ايسه‌ده واردات سنويه‌لرى ايجه بر يكونه بالغ اولمقده‌در .

نيته كيم حدادين ايله خياطين عشيرتلرى رؤساسنك سنوى وارداتى بيك ، بيك يشيوز ليرايى متجاوز اولديغى كبى متاوره ، نواصره ، رسالنه ، شمسين عشيرتلرى رئيسلرينك دخى كليرى يدى ، سكزيوز ليرادن دون بر مرتبه‌ده ده‌كيلدر ؛ مع ما فيه نصيرى رؤسا سى (*) اوته‌دن برى كرم و سخالريله وفقرايه ومحتاجينه اولان معاونتلريله معروف اولدقلرندن دائما اولرى آچيق بولونور واللرى واردقجه دورلو ، دورلو عطاياده بولونمايى بر سجيهٔ اساسيه اولارق اعتياد ايلمشلردر . بناءً عليه ثروت نقديه‌لرينك بولونامامسى اسبابى بو صورتله اكتساب توضح ايليور ديمكدر .

نصيرى رؤساسنك ، نصيريلر عندنده حائز نفوذ اولدقلرينى دخى بيان ايتمشدك . فى الحقيقه خلق بيننده‌كى منازعات واختلافاتك مرجع حل وفصلى — متعارف اولديغى وجهله — كنديلرى اولدقلرى ايچون بو رئيسلرك حقيقتده پك عظيم بر عنصر عامل بولوندقلرينى اعتراف ايله‌مك ايجاب ايده‌ر .

مع ما فيه بوتون عشيرتلر رؤساسى كنديلرينى افراد عشيرته سه‌وديرمك وخلقه اللرى واردقجه اعزاز واكرامده بولونمق طريقنى تعقيب ايتمك صورتيله توسيع دائرهٔ نفوذ ايله‌دكلرينى دوشونورسه‌ك بو رئيسلرك نه قادار مزاجكير ونبض آشنا اولدقلرينى اونوتمامق لازمدر . باخصوص بعض عشيرتلر رؤساسنك مامورينه حلول ايتمك صورتيله‌ده تزييد نفوذه توسل ايتدكلرى كورولورشيلردن‌در .

*
* *

نصيريلرك برده مشايخ صنفى واردركه بونلر قضاده دين اعتباريله حائز نفوذ وصلاحيتدرلر . اساساً معلوم اولديغى اوزره (نصيرى) مذهبى بر مذهب باطنى ومكتوم اولمق وكونا كون اسرار وخفايايى حاوى اولمق اعتباريله كشف وتعلمى رهبرلره احتياج كوسترمكده وبو دليللرك ايسه آنجق مدرك اولان طبقه‌دن بولونماسى طبيعى بولونمقده اولديغندن صافيتا قضاسنده دخى — ديكر محللرده اولديغى وجهله — مشايخه وبونلرك صنوف مذهبيه‌سنه بر نظر اعتبار عطف ايدلمسى ضرورى‌در ؛ حتى رؤسا دخى خصوصيله بو طائفهٔ علميه‌يه

(*) حدادين وخياطين عشيرتلرى رؤساسى (افندى) وديكر عشيرتلر رؤساسى ايسه (آغا) لقبيله معروفدرلر .

دورلو احسانلرينى بذل ايليه‌رك كنديلرينى ممنون ايتمكه چاليشدقلرى كبى خلق دخى (زكات) نامى تحتنده اولارق اعطاسنه مجبور اولدقلرى بر كولرى ايله بونلرك جلب رضالرينه توسل ايلدكلرندن نصيريلرك بو طبقهٔ دينيه‌سى دخى حياتلرينى بر استراحتله امرار ايتمكده‌درلر . بوندن دولايى‌دركه طائفهٔ دنيويه ايله طبقهٔ دينيه‌نك هر ايكيسى هم دست وفاق ومخالصت اولمقده‌در . يالكز بو ايكى صنفك ازدياد شكوه وآلايشنه خدمت ايتمكدن باشقا بر قيمت حياتيه‌سى اولامايان بر صنف دها واردركه قضاده ايادىٔ عامله‌يى تشكيل ايتمسنه وبوتون قواى فعاليتى اداره ايله‌مه‌سنه رغماً دائما كويلرده بى نام ونشان بولونمقده‌در بو صنف ايسه چايشان ، يورولان ، اوعراشان وفقط سعينك ثمرات حقيقيه‌سنى لايقيله اقتطاف ايده‌مين كويلولر صنفى ، خلق صنفى‌در .

*
* *

صافيتاده دخى — هر يرده اولديغى كبى — أك شايان نظر اولان صنف بى‌شبهه بو صنف اكثريت ، وبو صنف خلق‌در . ظاهراً صناديد دنيويه طرفندن مظهر لطف وانعام اولان بو زواللى طبقه حقيقتده پك اليم بر دركده بولونمقده‌در . باخصوص نهايت افرادى اوچيوزدن عبارت بولونان رؤسا صنفنك قضانك ياريسنه اولان ماكتبى دوشونولور واوتوز بيكى متجاوز نصيريلرك أللنده ايسه ديكر نصفنك آنجق موجود اولديغى تأمل ايدلميرسه رؤسا طرفندن ظاهرى انعاملره شايان كورولان بو طائفهٔ عظيمه‌يه عائد نه قادار استحقاقلرك غصب ايدلمكده اولديغى كسب توضح ايلر ؟

بو عظيم طبقهٔ انامى منابع معيشت اعتباريله بعضى اقسامه آيرايليرز . زيرا بونلردن بر قسمى زراعتله ، بر قسمى ايپكجيلكله وديكر بر قسمى ايسه آمريقادن ورود ايدن نقود ايله تعيش ايتمكده‌درلر . صافيتا نصيريلرينك همان ثلثانى زراعتله ياشامقده‌در . بو طبقه منسوبينك بر قسمى كندى اراضيسنده دوغرودن دوغرويه زراعتيله چاليشير وفقط ديكر بر قسمى ايسه باشقاسنك وخاصةً روسانك اراضيسنده مزارعدرلر .

ثلث ديكره كلنجه بونك نصفى حرير ايله برابر بعض زراعت ايشلرنده چاليشمده ونصف اخيرى ايسه آمريقادن ورود ايدن پاره‌لرله تعيش ايتمكده‌در . بوتون قضانه سنوى آمريقادن ورود ايدن پاره‌لرك مجموعى ايكى يوز اللى بيك ليرا قدر عظيم بر مبلغ تشكيل ايتديكنه باقيليرسه صافيتادن مهاجرت ايدنلرك عددى حقنده آز چوق بر فكر حاصل ايدلمش اولور ؛ مع مافيه بو پاره‌لرله يالكز خرستيانلرك ساكن اولدقلرى كويلر بر مقدار اعمار ايدلمش ايسه‌ده نصيريلر بو مبالغى شوراده بوراده صرف ايتدكلرى ايچون بالطبع بوتدن استفاده ايده‌مه‌مكده‌درلر .

صافيتاده نصيرى قادينلرى حيات اجتماعيه‌يه قاريشمشدر ، ده‌نيله‌بيلير . زيرا اكثر

قادينلر امور زراعيه‌ده چاليشمقده‌در . اساساً قادينلرك نصيرى اركككلرى عندنده بر كونا اعتبارلرى بولونماديغى معلومدر . (*)

والحاصل بوتون نصيرى كويلرى هر دورلو عوامل سعادت ومدنيتدن اوزاقدر ؛ اولرى وكنديلرى بوتون معناسيله كيرلى ، قافالرى بوش‌در . يالكز ايلروده احوال روحيه بحثنده كورولەجكى وجهله اركككلرى بر عقيدهٔ خياليه‌نك پيشنده وقادينلر ايسه بر عماى مطلق حالنده سوروكله‌نوب كيدييور . بناءً عليه بو اوتوز بيكه قريب نفوسك حالت اجتماعيه‌ده مادى ومعنوى دوشوكلكى هر دورلو تصورك فوقنده اعتبار ايدلمك اقتضا ايدر .

*
**

قضانك بش ، آلتى بيكى متجاوز اولان نفوسى خرستيانيه سنه كلنجه ديكر نصيريلردن آيرى بولونمامق وانلرله مختلط بر صورتده اسكان ايلمك اوزره قضانك اون يدى كوينى اشغال ايتمكده‌در . مع مافيه يالكز اوچ كويده مختلط دكلدر .

بونلرك بشده برى قونه وانيفاطوره ، بقاليه كبى تجارتله تيمورجيلك ، ترزيلك ، معمارلق كبى حرف وصنايعله ، بشده برى فلاحت وزراعتله اوغراشير . متباقى قسم ايسه ينه آمريقادن ورودايدن پاره‌لرله ياشا مقده‌در .

بورا خرستيانلرى دخى ديكر محللرده اولديغى كبى معيشت اعتباريله مجاورى بولوندقلرى طائفه لردن اوستون اولديغى ايچون صافيتا خرستيانلرينك ياشايش ، وعائله اعتباريله وضعيتلرى نصيريلرك قات قات فوقنده‌در . خرستيانلرك آز چوق بر ثروت نقديه‌لرى دخى موجوددر . نيته كيم بعض عائله لرده اونر بيك ليرا قدر بر ثروت بولونديغنه باقيلير وبونلرك اون ، اون بش عائله‌يه منحصر اولديغى دوشونولورسه صافيتا خرستيانلرينك مجموع ثروت نقديه‌سى (١٠٠—١٥٠) بيك ليرا قادار تخمين اولونابيلير .

صافيتا خرستيانلرى روم ومارونى طائفه لريله پروتستانلردن عبارت ايسه لرده روملر اكثريتى تشكيل ايتمكده وحياتجه ديكرلردن اوستون بولونمقده‌در . أك تميز وأك منتخب بولونان طبقه پروتستانلردر . مارونيلر ايسه هردورلو كير ليلكلرى ايله جالب دقتدرلر . خرستيانلرده زنكين طبقه‌نك نصيريلرده اولديغى كبى بويوك بر سلطهٔ معنويه‌لرى موجود ده كيلدر . آنجق صرف ثروتلرندن متولد بر اعتبارلرى واهالى آراسنده نافذ بر موقعلرى بولونمقده‌در .

مشروبات كئوليه صافيتا خرستيانلرينك كرك اركككلرنده وكرك قادنيلرنده جالب دقت

(*) ١٣٥ نجى صحيفه‌يه مراجعت (نصيريلره دائر معلومات عموميه)

ده‌نيله‌جك بر درجه‌ده متعمم ده كيلدر . حتى نصيريلرك پك چوق دوننده‌در .

خرستيانلرك هر كويده بالطبع بر كلسياسى وراهبلرى موجوددر . جمله‌سى درين بر عقيده ايله بو روحانى اشخاص ومؤسساته مربوط بولونمقده‌درلر .

[٢] — **اعتبارات اجتماعيه** — صافيتا قضاسنده نصيريلره مخصوص اولمق اوزره بعض اجتماعى اعتبادلر موجود دركه بونلرى بر وجه اختصار ذكر ايله‌مك هر حالده فائده‌دن خالى‌ده كيلدر :

(يمين مسأله‌سى) — صافيتا نصيريلرى سنى قاضينك حضورنده ويا خود خارجده قرآن كريمه أللرينى وضع ايده‌رك ايتدكارى يمينلره اعتبار ايتمدكارى حالده نصيرى مشايخندن (شيخ منصور) نامنده برينك تربه‌سى اوكنده يالان بره يمين ايتدكارى واقع دكلدر .

با خصوص نصيريلرك يمينلرى‌ده جالب دقتدر . درميان ايتدكارى مدعا لرينى (بحق الخضر) ديه‌رك توثيق ايده‌رلر . حتى صافيتا قضاسنده (تل الخضر) قريه‌سنده « خضر » مخصوص بر مقام دخى واردركه بونى معين بعض زمانلرده زيارت ايدرلرمش .

(وراثت) — نصيريلرده بلا ولد وفات ايدن بر اركككك اراضى واملاكى زوجه سنه انتقال ايتمز . بو حال دخى نصيرى قادينلرينك نه‌قادار حائز اعتبار اولدقلرينى پك صريح بر صورتده ارائه ايدر . بناءً عليه بويله بر وفات وقوعنده عشيرت رئيسى او اراضى‌يى ويا املاكى آرزو ايتديكنه تمليك ايده‌ر . وزوجه‌سنه بوكا مقابل بر شى ويرلمزمش .

(لوحه‌لر) — نصيريلرك اكثريا بياض كيرجله طلا ايدلمش اولان أولرينك داخلنى معين بعض لوحه‌لر ايله تزيين ايتمك معتاددر . بونلر ميانده (سبوح قدوس رب الملائكة والروح) ويا خود

نحن بالله عزنا لا بمال وولد ،
كل من رام ذلنا خصمه الله الصمد

ويا

لى خمسة اطفى بها حر الوباء الحاطمه
المصطفى والمرتضى وابناهما والفاطمه

بيتلرينى ذكر ايده بيليرز .

(بايراملر) — نصيريلره مخصوص اولان بايراملر حقنده معلومات عموميه قسمنده (الباكوره) دن نقلاً اوزون اوزادى‌يه تفصيلات اعطا ايدلديكندن بوراده تكرارندن صرفنظر ايدييورز . يالكز شونى بيان ايده‌لم كه نصيريلر بو بايرام كونلرينه مصادف اولان زمانلرده پك كيزلى بر حالده طوپلانيرلر وحتى بر روايته نظراً اسلام بايراملرندن بر

كون اول دخى عقد اجتماع ايتمكى معتاد ايمش . بعضيلرى نصيريلرك اسلاملردن بركون اول اوروج طوتدقلرينى دخى درميان ايتمكده‌درلر .

(نصيرى اسملرى)— نصيريلر بيننده ابو بكر ، عمر ، عثمان اسملرى اصلا متعارف ومستعمل‌ده كيلدر . الك زياده قوللانيلان اسملر ايسه سليمان ، سليم ، على اسملريدر .

(قرآن كريم) —تأمين اولونديغنه نظراً نصيريلردن هر برينك اونده مطلقا برقرآن كريم موجود ايمش . حتى قرآن كريمى اكثر زمانلرده تلاوت ايتدكلرى دخى مشهوردر .

(نصيريلرده قبله)— صافيتاده نصيريلر آراسنده اوزون مدت بولونانلر طرفندن درميان ايديلن تفصيلاته باقيليرسه نصيريلر اثناى عبادتلرنده قمر وشمسك طلوعى طرفنه توجه ايدرلرمش .

(مشروبات كئوليه) — نصيريلر عندنده مشروبات كئوليه وخاصةً شراب پك زياده مستعمل اولديغى حالده مشروبات استعمال ايتدكلرينى نصيريدن غربى‌يه فاش ايتمك ايسته‌مزلر .

(بويوك شيخلر)— نصيريلردن حائز اعتبار اولان بويوك مشايخ وفات ايتدكدن صوكره قبرلرى بر زيارتكاه اولور وبو قبره آرتيق بر صفت قدسيه عطف ايتمكه باشلارلر . بوندن دولايى دركه نصيريلرك صافيتاده لا يعد ده‌نيله‌جك درجه‌ده برچوق مقاماتى واردر . بونلر ميانده (ولى زاهر) ، (النبى متى) ، (النبى صالح) ، (مقام الخضر) ، (شيخ عبد الوهاب المصرى) كبى مشهور مقاملر شايان ذكردر .

(نصيرى جنازه‌لرى) — نصيريلر آراسنده برى وفات ايدنجه او أوده اصلا آغلامازلر ؛ يالكز متماديا (الحمدلله) ، (الحمد لله) ديرلرمش . برمدت صوكره جنازه‌يى غسل ايدرلر واونى متعاقب اولونك الك ابى البسه‌سنى كيديردكدن صوكره كفنه صارارلر . وتابوته وضع ايلدكدن صوكره تكبيرله كوتوررلر . نصيريلردن بويوك اولانلرك جنازه‌سنده قادينلر دخى بولونور . نصيريلرك مزارى سنيلرك عينى اولارق ياپيلير . مع‌ما فيه نصيريلر عندنده مزار باشنده دوروب بر شيلر اوقومق معتاد دكلدر . يالكز قبرى آراصيره زيارت ايتمكله اكتفا ايدرلر .

(اصول ازدواج) — نصيريلرده تستر عادتى جارى اولماديغى ايچون اركككلر قيزلرى تماميله طانيرلر . بناءً عليه كلينى بكنمك اوزره كندى طرفندن كوروجيلر كوندرمسنه اساساً لزوم كورولميور . هر ايكى طرفجه موافقت حاصل اولدقدن صوكره خاطبك مخطوبه‌يه بش ليرادن يوز ليرايه قدر مهر ويرمسى وبرده يوزوك وسائره نوعندن بر هديه كندرمسى معتاددر . بويله‌جه بر سنه قدر مرور ايتدكدن صوكره نكاح عقد ايدرلر . اوائناده دورلو شنلكلر ترتيب ايدرلر . قادينلر بريرده طوپلانوب اكلنيرلر . اركككلر طرفندن

سلاحلر آتيلير . وضيافتلر ترتيب اولونور . بر مدت صوكره دوكون مراسمى اجرا اولونور وكلينى اركككك أوينه كوتوررلر . وقتيله دوكونه دعوتلى اولانلرك برابرنده هديه كتيرمه‌لرى واونك مقابلنده اولارق بعض هدايا آلمالرى معتاد ايكن صوك زمانلرده بوندن واز كچلمشدر .

والحاصل بو ايضاحاتدن‌ده اكلاشيلديغنه نظراً نصيريلرك دوكونلرنده ظاهرى اولارق پك جالب دقت بر خصوصيت موجود دكلدر . يالكز كلين ، اركككك اوينه ايلك دفعه اولارق داخل اولوركن بربلور قدح آلوب قاپويه اورور واوقدحى قيرارمش .

(نصيريلرده زوجه‌لر) — نصيريلرده هر نه قادار جاريه وياخود مستفرشه آلمق اصولى جارى دكلسه‌ده سنيلرده اولديغى كبى ايكى ، اوچ ، حتى درت دفعه ازدواج ايله‌ينلر موجوددر . حتى متعدد زوجاتى بولونانلردن حائز اقتدار اولانلرى زوجه‌لرينى آيرى اولرده بولنديررلر .

(نصيريلرده ختان) —نصيريلر اركك چوجوقلرينى بر دن اون ياشنه قدر مرور ايدن مدت ظرفنده سنت ايدرلر . وقتيله مراسم ختانيه‌يه نصيريلر پك چوق اهميت ويره‌رك هر يرده اولديغى كبى كونا كون اكلنجه‌لر ترتيب ايده‌رلردى حال بوكه بو نوع اعتيادلر كوندن كونه اونوتولمايه باشلانمشدر .

(نصيريلرك شيخلرى) — بعضيلرينك روايتنه نظراً نصيريلرك مشايخى هر هانكى اوه آرزو ايدرسه داخل اولابيلير . حتى كنديسى ايچون هرشى دخى مباح ايمش . مع ما فيه بو روايتك درجهٔ صحتى حقنده بر كونا موثوق دليله دسترس اولمق ممكن اولامامشدر ...

*
* *

نصيريلر عندنده معروف اولان واساسات دينيه لرندن متولد بولونان اعتيادات قديمهٔ اجتماعيه اولجه معلومات عموميه قسمنده ذكر ايدلديكى ايچون بوراده يالكز موضعى اولمق اوزره طانيلان بعض تك توك تعاملرك ذكريله اكتفا اولنمشدر .

[٣] — اجتماعى رقملر — صافيتا قضاسنك اثناى تدقيقنده مصادف اولديغمز بعض اجتماعى رقملرى بر وجه آتى بيان أيله يورز :

(نصيرى مهاجرلرى) — صافيتادن نصيرى اولمق اوزره آمريقايه سنين اخيره ظرفنده هجرت ايدنلرك عددى « ١٠،٠٠٠ » دن « ١٥،٠٠٠ » ه قادار تخمين اولونمقده‌در .

(مؤسسات ورؤساى روحانيه) مركز قضاده بر جامع ايله رسمى بر مفتى وبر امام وقضايه تابع قراده ايكى اوچ جامع ايله رسمى برر امام وبرر خطيبه مقابل « ١٧ »

خرستيان كوينده برر كليسا وهر بر كويده برر ، ايكيشر حتى اوچر راهب موجوددر .

(مركز قضاده محتاجين) — مركز قضاده ايكى اوچ عائله طرفندن صوك زمانلرده اطعام ايدلمكده اولان فقيرلرك عددى « ٥٠٠ » دن « ٨٠٠ » ه قادار در. مركزده كيمسه‌سز يتيم اولمق اوزره « ٦٠ » قدر چوجوق واردر .

(نفوسه دائر) — بر حساب تخمينيه نظراً صافيتا قضا سنده متأهل اولمق اوزره ذكوردن « ٦٣٢٥ » ، اناثدن ايسه « ٦٩٢٥ » كيشى بولونديغنه نظراً قضا نفوسى موجوده سنك اوچده برى متأهل بولونيور ديمكدر . حال بوكه بو عدده مقابل ذكوردن « ٨٩٣٤ » واناثدن ايسه « ١٣٠٨٨ » قدر بكار وينه ذكوردن « ٤٣٤ » واناثدن « ١٠٥٥ » قدر طول ونهايت « ٣٤٨ » مطلقه موجود دركه بو حسابه كوره بونلرك مجموعى نفوس عموميه‌نك ثلثانى تشكيل ايتمكده‌در .

قضاده ديلسز ، صاغر ، وياخود اعما اولمق اوزره « ١٣٢ » ذكور « ٨٢ » اناث ومجنون اولارق « ٨ » ذكور « ٢ » اناث موجود ايمش .

صافيتالى اولمق اوزره حكومت مأموريتنده مستخدم اولانلرك عددى ايسه يالكز « ٩ » كشيدن عبارتدر .

(صنوف اجتماعيه) — ينه بر حساب تخمينيه نظراً قضاده « ٥٥٧٧ » زراع ؛ « ١٢٥ » صنعت صاحبى ؛ « ٢٥٠ » تجار ؛ « ١٠٠ » عمله ؛ « ٢ » طبيب ؛ « ٣٠ » قالفه « بنا ايچون » « ٣ » معلم و « ١ » ديش طبيبى وارمش . بو حسابه نظراً ايشبله كوچله اشتغال ايدن « ٦٠٠٠ » كيشى ونهايت املاك صاحبى اولمق اوزره « ٩٠٠٠ »ى متجاوز اشخاص موجوددر .

(قازانج مقدارينه دائر) — صافيتا قضاسنده بيك غروشدن اشاغى اولمق اوزره قازانجى بولونانلرك عددى آنجق « ١٠٠ » دن « ٢٠٠ » كيشى‌يه قادار ، بش بيكه قادار قازانلرك عددى ايسه ٣٠ — ٤٠ كيشى قدردر قالانلر ايسه بوندن يوقارى قازانجلرى وار ايمش.

(عائله‌لرك افرادى) — صافيتاده افرادى يدى كشيلك اولمق اوزره « ٢١٦ » عائله‌وايكى ويا اوچ كيشيلك اولمق اوزره طقوز يوز يكرمى ايكى قادار عائله موجوددر . بو حسابه كوره اكثريت كوچوك عائله‌لردن تركب ايتمكده‌در .

(ازدواجلرك وطلاقلرك مقدارى) — بر حسابه نظراً (٢٣) سنه‌سندن (٣٢٨) سنه‌سنه قدر مرور ايدن بش سنه ظرفنده‌كى تأهلك مقدارى (٢٢٣) ايمش . بونك (٢٠٨)ى اسلام (١٠)ى روم ، (٥)ى ايسه ماروني‌در . بونلرك اكثرى اون بش ايله يكرمى ياش آراسنده يمش . بوكا مقابل سنوى آنجق (٣) طلاق وارمش .

صوك بش سنه‌يه كلنجه (١٣٢٩) سنه‌سى ظرفنده (٦١) ؛ (١٣٣٠) ده (١١)

ازدواج وقوع بولمش (١٣٣١) ده ايسه هيچ اولمامشدر (١٣٣٢) ده ايسه (٦) ازدواج اولمشدر . بوكا مقابل سنوى آنجق بر طلاق وقوع بولمشدر .

(حبسخانه‌لر) — صافيتاده بر تك حبسخانه موجوددر . مقدار استيعابى آنجق « ٣٠ » كيشى قدردر .

(قاتللر) — صافيتاده « ١٣٣١ » سنه‌سنده « ٤ » ؛ « ١٣٣٢ » سنه‌سنده ايسه « ٩ » قتل وقوعاتى ظهور ايتمشدر . قاتللرك كافه‌سى زراع ايمش .

(جنحه‌لره دائر) — صافيتا قضاسنده (١٣٣١) سنه‌سى ظرفنده (١٠٥) ؛ (١٣٣٢) سنه‌سنده ايسه (٥٣) جنحه وقوعاتى ظهور ايتمشدر . بونلر ميانده اك زياده اولانى اولا ضرب وجرح وثانياً سرقت وقوعاتى در . (١٣٣١) ده (٣٥) ضرب وجرح ايله « ٢٣ » سرقت و « ١٣٣٢ » ده‌ايسه « ١٢ » ضرب وجرح ايله « ١٥ » سرقت وقوعاتى ظهور ايتمشدر . بو حساب تخمينيه نظراً صوك ايكى سنه ظرفنده آنجق هر آلتى كون ايچون بر جنحه وقوعاتى اصابت ايله يور ديمكدر .

١٠ — حالت روحيه وسويهٔ فكريه

عموم نصيريلرده عقائد مذهبيه لرندن متولد وبارز اولان سجاياى روحيه‌يى ايلروده نصيريلرك ادبياتنى تدقيق ايده جكمز زمان بر تفصيل ايضاح ايده جكمز ايچون بو مبحثمزده يالكز صافيتا قضاسى نصيريلرينه عائد بعض اوصاف خصوصيه‌يى ذكر ايتمكله اكتفا أيله‌يه جكز .

فى الحقيقه صافيتا قضاسنده ساكن اولان نصيريلر ديكر قضالرده‌كى نصيريلر قادار خشين‌ده كيلدرلر . بلكه روابط اجتماعيه لرنده دائما ملايم اولمق طريقنى تعقيب ايتمك ايسترلر . بوندن دولايى دركه قضا داخلنده شقاوت وياخود قطاع طريقلغه سلوك ايدن بر شخصه تصادف ايدلمز . حتى رسمى ايستا تستيقلرده بيان ايدلديكنه نظراً صوك ايكى اوچ سنه ظرفنده تك توك ظهور ايدن شقيلرك صافيتالى اولماديغنى وبوصوك سنه لردن اول بورالرده كثرتله تصادف ايديلن بو كبى اشخاصك دخى بو قضا اهاليسندن بولونماديغنى اشارت ايله‌مك ضروريدر .

مع ما فيه بو قضا اهاليسنده تصادف ايديلن ملايمتك حقيقى بر حالت روحيه تشكيل ايتديكنى ظن ايتمه‌ملیدر . زيرا بو ظاهرى ردای ملايمت آلتنده صافيتاده باطنى بر شخصيت فساد وتزوير موجوددر . فى الحقيقه صافيتاده او پك ملايم كورونن سيمالرك بعضا بربرلرينه قارشى مهاجم بر وضعيت اكتساب ايتدكلرى وحتى أك دوست لكچين عشيرتلرك بربرينه

قارشو پك دشمن بر حالده رونما اولدقلری اکثریتله واقعدر . دهنیله بیلیرکه مختلف عشیرتلره منسوب هرفرد اویله خودبین بر طبیعت روحیه صاقلایورکه عشیرتنی مشروع غیر مشروع هانکی بر وسیله ویا بر واسطه ایله اولورسه اولسون محافظه ایتمك طریقی کندیسی ایچون بر غایه تشکیل ایدر . بناءً علیه صافیتاده نصیریلرایله خرستیانلر آراسنده ده کیل حتی نصیریلرك مختلف عشیرتلری بیننده جدی بر اثر محبت ویا بر رابطهٔ اخوت کورولهمز . بربرلرینه قارشو ابراز ایتدکلری صمیمیت اوقادار ظاهری وکچیجی درکه أك کوچوك بر زمان ظرفنده طبایعك تموجات نا محدوده سنه تصادف اولونور . مع مافیه شونی ده اعتراف ایتملی یزکه بو سه‌ومه‌مزلکلر هیچ بر زمان پك خشین بر انتقامی دعوت ایتمه‌دیکی کبی مخاصماتك بر شکل دموی اکتساب ایلدیکی ده پك آز واقع اولور حاللردندر .

والحاصل صافیتا قضا سنك طبایعنده رونما اولان ملایمت ظاهریه‌یه مترافق درین بر افتراس حقیقی وارکه دائمی بر برکان حالنده اشتعال ایتمکده‌در . شونی ده اشارت ایتمه‌لی یزکه ترتیب ایدیلن افسادات واغوآت دخی دائما عشیرت دائره‌لری ایله محدود ده کیلدر ؛ اساساً دیکر نصیریلر قادار وبلکه‌اونلردن فضله خودبین بولونان صافیتا ساکنلرینك هردم عشیرت قیدیله مقید اولدیغنی وبوتون افعال وحرکاتنده عشیرتك نفع متصوری یولنده‌بر طریق حرکت تعقیب اولوندیغنی ظن ایتمك دوغرواولاماز . زیرا شخصی بر تبدل منفعت ایله بر صافیتالی نصیریلکنی ، عشیرتنی وحتی عائله‌سنی واك اوز باباسنی بیله فدا ایتمکدن چکینمز . بوندن دولایی درکه صافیتا اهالیسی ، وصافیتا عشائری هردم بربرینه قارشو مترقب فرصتدر . وسپرلرده بکله‌ین دشمش نفرلر ویاخود دشمن اردولر کبی حاضر لا نمشلاردر . واقعا سببسز بربرلرینه هجوم ایده‌رك قان دوکمکدن ویاخود قارشیسنده کنی بی فائده یارالامقدن چکینیر ایسه‌ده کندیلرنجه متصور جزئی بر محرومیت بعضاً کندیلرینك بو چکندکلرینی بوتون بر سهولتله اونلره یاپدیرابیلیر . بو اعتبار ایله هر صافیتالی‌یی صلح مسلحك أك واضح بر هیکلی تلقی ایتمك اقتضا ایدر .

**
*

والحاصل صافیتانك بو بربرینه طاتلی طاتلی صوصایان انسانلرینی ادره ایله‌ین سائق بی شبهه غرور ومنفعت‌در . مع مافیه کندیلرینك تنور ومدنیت اعتباریله پك کریلرده اولدقلرینی دوشونه جك اولورسه‌ق بویله بر سجیهٔ روحیه طاشیمالریك وبونده قرار قیلمالرینك اسبابی اکلاشیلیر . اساساً مقاصد خودکامانه‌لرینی اکثریا کیزلی طریقلر تعقیب ایده‌رك مسالمتکارانه بر صورتده الده ایتملری دخی آز چوق تماس واختلاطلرینه مدیوندر . یوقسه نصیریه داغلرینك ایچ طرفلرنده اقامت ایدن دیکر قضالرده‌کی نصیری قارده‌شلرنده

بو ملایمته‌ده تصادف اولونماز .

واونه‌کیلری ینه ایلروده کوروله جکی وجهله سویه‌جه بونلردن پك چوق کریلرده‌در .

صافیتا قضاسنده نصیریلردن پك بسیط بر صورتده اوقویوب یازانلرك عددی ینه هیچ اولمازسه یوزده اون بشه بالغ اولیور . خرستیانلرده ایسه یوزده الی‌یه قادار چیقار . حال بوکه دیکر قضالرده بو نسبتی دخی بولمق بزم ایچون میسر اولامایاجقدر . وبناءً علیه دیکر قضالر اهالیسنك خشونت طبعنی کوروره‌سه‌ك حیرت ایتمه کلکمز لازمدر . زیرا خشونت طبع بر نوع مدنیت کریزلك وبر نوع سویه سزلکدر .

١١ — احوال صحیه

صافیتا قضاسنی ، ساحله قریب اراضیده بولونان وبرده « جرد » تعبیر ایدیلان داغلق محللرده تأسیس اولونان کویلری حاوی اولمق اوزره ایکی بویوك قسمه تفریق أیله‌مك قابلدر . واقعا بوتون قضانك هواسی معتدل ولطیف ایسه‌ده ایکنجی قسمه داخل بولونان قریه‌لر یوکسکده بولونمق وساحله قریب محللرده‌کی بعض صو بیریکینتیلرندن اوزاق اولمق اعتباریله دیکر قسم کویلردن هواجه اوسترن بولونمقده‌در .

صافیتانك صوینه کلنجه ، مرکز قضا بولونان « برمانه » قصبه‌سنده موجود و« تلجه » تپه‌سندن نبعان ایدن صو یك براق وتمیز اولمقله برابر کلسی اولدیغی وامراض کلویه مصابینه یارادیغی ایچون بو اعتبارله پك ممتاز صاییلمقده‌در . قضانك اوته‌سنده بریسنده ، بالخصوص « جرد » طرفلرنده دخی بوکا مماثل کوناکون صاف وبراق منبعلره تصادف اولونمقده‌در . ینه بر چوق کویلرده قویولر دخی موجود ایسه‌ده قضانك ساحله قریب اولان محللرنده صو یك عسرت تدارکندن دولایی صیقینتی چکیلمکده‌در . حتی بعض محللرده کویلره اوزاق مسافه‌لرده بولونان منبعلردن صو کتیرمك زحمتی بولوندیغی کبی بو صویك دخی دستیلرله اثنای نقلنده دوچار وخامت اولدیغی ایچون صو مسأله‌سی بورا قریه‌لرنده پك اهمیتلی بر شکل اکتساب ایتمکده وحتی بعض امراضك واسطهٔ انتشاری اولمقده‌در .

صافیتا قضاسنك اولری ایسه عمومیت اعتباریله مرکزك اثنای تدقیقنده بیان ایدلدیکی وجهله قواعد صحیه‌دن پك دور بولونمقده‌درلر . حتی بر چوغی خارجده درت برطرفندن حیوانات افرازاتیله محاط اولدیغی کبی داخلنده حیوانات زراعیه دخی مقیم بولوندیغی وکویلولرده نظافته رعایت ایتمك دوشونجه‌سی اصلا موجود اولمادیغی ایچون بو مساکن

وبو طرز حیات بی شبهه کندیلری ایچون نا محسوس بر مزار وتدریجی بر اضمحلال تشکیل ایتمکده‌در .

صافیتا قضاسنده دخی ، دیکر قضالرده اولدیغی کبی هوانك وصویك بعض مساعده‌لری اولمایدی بوراده صحت پك الیم دوره‌لر اکتساب ایدردی . مع ما فیه بورانك حالت صحیه‌سنی بو مقدمه ایله شایان استحسان بولدیغمز وبناءً علیه صحت حقیقیه‌یی دوچار اهمال ایتدیکمز اکلاشیلمامالیدر . زیرا بر طرفدن مالاریا ، دیکر طرفدن تراخوم ونهایت دیکر عمومی وشامل خسته‌لقلر وارکه بو قضایی‌ده دیکرلری کبی بالطبع صحت نقطهٔ نظرندن دوشوندیره‌جك بر ماهیتده بولوندوریبور .

فی الحقیقه قضا داخلنده جریان ایدن نهرلرك وبالخاصه « نهر الابرش » ك ساحل جهتلرنده داغینیق بر حالده بر مجرا تعقیب ایده‌رك بعض موضعی باطاقلقلر حاصل ایتمسندن دولایی « مالاریا » نك بو قضا داخلنده متحکم وعمومی بر شکل اکتساب ایتمسنی انتاج ایدییور . واقعا قضانك ایچ طرفلرنده وداغلق اولان محللرده بوکبی مستنقعات موجود اولمادیغی حالده ینه « مالاریا » خسته‌لغنك اولکی قسم کویلرنده مصادف اولدیغی قدر متحکم اولدیغی کورلمکده ایسه‌ده بونی اولا کثرت اختلاطه وثانیاً اوزون سنه‌لرك ترك ایتدیکی کوناکون استعدادلره حمل ایتمك وبو شکل عمومی‌یی او وجهله ایضاح ایتمك ضروری اولیور . بناءً علیه ساحلدن اعتباراً داخله دوغرو قضایه هجوم ایله‌ین مالاریا دالغه‌لری نفوس موجوده‌ده عظیم انتکالار یاپیور . حتی محلی اطباسنك دخی درمیان ایتدکلری ایضاحاته نظراً سنوی مالاریا مصابینی یوزلرجه نفوسه بالغ اولیورمش .

دیکر طرفدن قضایی قیویراندیران ایکنجی عمومی خسته‌لقده هر نوع کوز خسته‌لقلری وخاصةً « تراخوم » در . بر طرفدن ، رطوبت ، دیکر طرفدن کیرلیلك کبی سائقلر وارکه مرضك انتقالنده بویوك بر رول وجوده کتیریبورلر .

قضاده برسنه ظرفنده بیکی متجاوز رمده دوچار اولانلر وارکه بونك یوزده بشی مطلقا عمایه کرفتار اولیورلر .

قضاده بو خسته‌لقلردن ما عدا اکثریا موضعی اولمق اوزره آز چوق « سل الرئه » مصابینه ده تصادف اولونمقده‌در . قضانك شرق جنوبیسنده بولونان کویلرده وبا خصوص « برج صافیتا » قصبه‌سنده ورمه مصاب ایچه اشخاصه تصادف اولونمقده ایمش .

بوندن ما عدا مزمن کبد وطحال احتقانی خسته‌لقلرینه مصاب بر چوق اشخاص موجود ایمش . محلی طبیبنك افاده‌سنه نظراً قضاده مالاریایه طوتولانلرك یوزده اونی

بالنتیجه بو خسته‌لقلره دوچار اولیورلر . غریبدرکه امراض زهرویه مصابینی بو قضاده پك آز ایمش ؛ حتی موقع طبیبنك ویردکی ایضاحاته باقیلیرسه قضاده آنجق بر فرنکی حادثه‌سنه ونهایت « ١٠—١٥ » بل صؤقلغنه مصاب خسته‌یه تصادف ایتمش ایمش .

*
* *

صافیتا قضاسنده کچن « ١٣٣٢ » سنه‌سی ظرفنده تیفوس ، قوله‌را کبی امراض عارضیه دخی بوراسنی زیارت ایتمش ایسه‌ده شایان ذکر بر تخریبات وجوده کتیرمه‌مشدر . صوك « ١٣٣٣ » سنه‌سنك ایلك درت ماهی ظرفنده ینه تك‌توك مصابلره تصادف اولنمش ایسه‌ده بوده پك محدود ایمش . بناءً علیه بو ایکی خسته لقدن بوتون مصاب اولانلرك عددی عشرات خانه‌سنی کچمه‌مکده ایمش .

*
* *

صافیتا قضاسنك تشکیلات صحیه‌سی دخی نا کافی بر حالده‌در . فی الحقیقه بوتون قضا ایچون بر تك بلدیه طبیبی ، بالطبع ، مقصود غایه‌لره ایریشدیره‌مز . با خصوص هر دورلو وسائط صحیه‌دن وسائره‌دن محروم اولورسه . قضا طبیبی هرشیدن فضله اجزانك فقدانندن شکایت ایتمکده‌در .

بوتون قضاده بر تك اجزاخانه بیله موجود دکیلمش . اکر طبیب ، خصوص اوله‌رق بر مقدار اجزا استصحاب ایتمیه ایدی . بوتون بر قضا ، قضا وقدردن ما عدا بر نصیب بولاماز ایدی . برکت ویرسون‌که قضاده مکتبدن مأذون ودوقتور بر قادین وارکه بورا قادینلری بعضاً کندیلری ایچون بر موکلهٔ شفا بولابیلیورلر . تصادفك بخش ایتدیکی بو سعادتی صافیتا اهالیسی تقدیر ایتملیدرلر . فقط بیلمم‌که کیرلی بر ردایه بکزه تدکلری [*] حیاتدن قورتوله‌رق کهکشانلره قاووشمق ایسته‌ین او خیال پرست نصیریلر بو حقیقتی کلایا بیلرلرمی ؟ .

— ١١ —

نصیری ادبیاتی

١ — نصیریلرك حالت روحیه‌سی

سوریه‌نك انحای شمالیه‌سنی تشکیل ایدن وکندیلرینه نسبتله (نصیری) نامیله‌معروف اولان او مسلسل داغلردن اعتباراً آطنه داخلنه قادار امداد ایله‌ین عظیم بر ساحهٔ جبلیه

(*) (الباکوره — سلیمان الاذنی) کتابنده مندرج برنجی سوره‌یه مراجعت .

ده اوتەدن برى اختيار اقامت أيلەمش بولونان نصيريلرك اعتقادات مذهبيەلرى وفيقم طرفندن — معلومات عموميه قسمنده — بر تفصيل ايضاح ايدلمش اولديغى ايچون غلاة شيعەدن عدايدلەسى طبيعى اولان بو طائفەنك خطوط تاريخيه وئه تنوغرافيەلرى، اساسات دينيه وعنعنات مذهبيەلرى دخى بالطبع آكلاشيلمش ؛ وديكر طرفدن صافيتانك اثناى تدقيقنده نصيريلرك احوال حاضرۀ اجتماعيه لريله اوصاف عموميۀ حياتيەلرينى دخى بر مقدار ذكر ايتمش بولونديغم ايچون بو كتلۀ خلقك تابع بولوندقلرى طبيعت خارجيه ايله عوامل مختلفۀ محيطيەلرى حقنده آزچوق عمومى بر فكر حاصل ايدلمشدى . بناءً عليه نصيرى ادبياتنى ايضاح ايتمزدن مقدم بر جهتدن بوراده نسلدن نسله انتقال ايتمك صورتيله بر سجيۀ عرقيه اكتساب ايلەين (دين) ه وديكر جهتدن شرائط طبيعيه واجتماعيەلرينك هيئت مجموعه سندن عبارت بولونان (محيط) ه استناداً اول امرده نصيريلرك حالت روحيه لرينى تحليل وتشريح ايتمك ضروريدر :

فى الحقيقه عرق ، اقليم ومحيط خارجى كبى مؤثرات حقيقيه نصيريلرى هزارلرنك (بر طائفه خياليه) حالنه افراغ ايتمشدر . وبو اعتبارله ده نيله ييلركه نصيريلرك أك اساسلى حالت روحيه لرى مفرط (خياليرست) اولمالرىدر .

اساساً ، ديانت نصيريەيه بر نظر عمومى عطف ايده جك اولورسەق بونك سراپا بر زادۀ تخيلدن عبارت بولونديغنى كورورز : على ابن ابى طالبك شخصيت جسمانيەسنى بر الوهيت خياليەيه قلب أيلەين نصيريلر ، دينلرينك دها ايلك اوان تأسسنده بو الاه جسمانى-نك كونشى توقيف ايتديكنى وحتى مسيح آسا ، موتالرك جمجمه لريله قونوشديغنى درميان ايتمك صورتيله بناى مذهبيلرينى بر ساحۀ خياليەده تشييد واقامه ايدييورلر .

مؤسس دين نصيرالنمرى بر مكتوبنده شخصيتندن بحث ايده رك « مسيحك وياخود جبرائيلك كنديسنى «قارئ ، صادق، جمل ، بقر ، روح .. الخ كبى ناملرله توسيم ايلەيكنى» افاده ايله يور ومادى ومعنوى متضادلرى غريب برضربۀ خيال ايله تأليف وتركيبه چاليشيور. صناديد نصيريەدن «حسين بن حمدان الخصيبى» دخى خيالنك طوغوردينى بر مسيح اعانەسيله بغداد محبسندن كويا تخليص كريبان ايدەركن بو مألده اولمق اوزره :

قال لى فى المنام اب شفيق انت يا بن الخصيب حر عتيق
انت بالحجب آل احمد ما عشت طليق بحبهم مرزوق

بيتلرينى ترنم أيلەيور .

نصيريلر ، بالطبع حضرت علينك وفاتنه قائل اولامازلر . بناءً عليه بو مبالغەكار طائفۀ علويه معبود أبديلرى ايچون بر نشيمن معلاى سرمدى آرارلركن نظرلرينى سمايه چويرييورلر واواسرارانكيز سوريه كيجەلرنده نا محدود ستارەلر آراسنده پرواز ايدن

وبر آشيان نورانورى آكديران قمرك آنجق بر مسكن صمدانى اولابيلاجكنى — قديم كلدانى لرله آثوريلره ياراشير بر عقيدۀ خيال پرورانه ايله — ادعا ايدييورلر . وحتى قمرك سياه لكەلرىده فكرلرنجه بونى كوستريير :

— ايشته ، دييورلر ، اوراده قمرده او سياه لكه خالنده كورونن تاكنديسى .. باشنده بر تاج نورانى وألنده عينى قيليج ، سيف ذو الفقار ...

مع ما فيه عقائد مجوسيه نك رحيق اعصار ديدەسنى عينى كأس خيالى ايله نوش ايلەين نصيريلر قمردن ما عدا نظرلرى قاماشديران اونورانور سكان سماويەيى اوناحدود ثوابت وسياراتى آفتاب وكهكشانلرىده اونوتميورلر ..

اساساً سماوى اولدقلرينى ادعا ايلەين نصيريلر او مشهور (نظريۀ هبوط) ى تأسيس ايدرلركن حدود خياليه ايله دائراً ما دار محدود اولدقلرينى اثبات أيله يورلر :

كويا زمان قديمده ، بوتون نصيريلر انوار مضيئه وكواكب نورانيه حالنده بولونورلركن على يى برنكاه زرين ايله تماشا ايدييورلرمش واو اثناده محمد ، بر نظر لعلين ، سلمان فارسى ايسه برنكاه سيمين ايله عينى معبوده باقيورمش .

وايشته بويله هر خطوەده اوسر آزاد طير خياليلرينى تعقيب ايدن نصيريلر ، اب ، ابن ، روح القدسدن عبارت اولان تثليث نصرانيەيه تصادف ايتمشلر ومعنى، حجاب وباب ناملرى تحتنده ينه مخيل بر تثليث و (ع ، م ، س) ايله افاده ايديله بيلن بر سر نصيرى وجوده كتيرمشلردر .

نصيريلرك ادعالرينه باقيلرسه كنديلرى، پارلاق بر ييلديز حالنده يدى بيك كسورسنه قالمشلر . صوكره بر خطاى مخيل ، دها صوكره نا محدود سنەلر ، واونى تعقيب ايلەين بر قاچ تجلى ، اولا بياض صاقاللى بر اختيار ، صوكره آرسلانه راكب بر كنج ، بر طفل وهپ بو شكللرده رونما اولان معبود اساسى نهايت بر تجربه مقصديله كنديلرينى سمادن ايندىرەرك تماثيل بشريەيه افراغ ايتمش ؛ فقط بو ابدياً بويله دوام ايتميەجكمش ؛ نهايت الاهلرى دخى معنى ، حجاب وباب حالنده اونلره كوزوكەجك وبو تثليثى طانيابيلنلر ينه اسكى حاللرينه عودت ايدەجك ايمش .

والحاصل بو طرز تخيل دخى نصيريلرك نه قادار افراطكار اولدقلرينى اظهاره كافيدر. نصيريلرينه عينى خياليرستلكله ادعا ايلەيورلر : حيات دنيويەنك حكمى يوقدر. سعادت آنجق بو تثليثى طانيمقله الده ايديلير . بناءً عليه بو قادارجق بر معرفتله قناعت ايدەرك دنيانك هردورلو يورغونلقلرندن، علمندن جهد واقدامندن قطع علاقه ايتمك پك طبيعىدر. بوطريق ، تيقن وتعقيب ايديلرسه سماده پيريل پيريل پارلايان كواكب حالنه تكرار منقلب اولمق انسانه ميسر اولور . وبى شبهه بودين انسان ايچون يكانه بر مدار تسلى ويكانه بر مهد

حقیقت وسعادت اولارق تلقی ایدلمك اقتضا ایدر ؛ عکس تقدیرده » بو حقیقتی تقدیر ایده‌مه‌ینلرك ، روحی کونا کون حیواناته انقلاب ایده‌جکدر .

والحاصل خیاللرینك طیران سر آزادینی تعقیب ایدرلرکن نصیریلرك نتیجه اعتباریله بر طرفدن حیاته قارشو لاقید ، وبی جهد واهتمام اولدقلرینه ودیکر طرفدن هرکسه قارشو بر حس نفرت واستحقار بسلدکلرینه حیرت ایتمه‌مك ایجاب ایدر . چونکه اونلر دینلری اقتضاسنجه بونکله مغرور ومباهی‌درلر .

برده نصیریلرك فکرنجه سر خلقتی حقیقت کائناتی آنجق کندیلری اعلامشلر ایمش . حال بوکه زادهٔ خیاللرینی عظیم بر غلط ذهنی ایله ساده‌دلانه برحقیقته وبر عقیده‌یه قلب ایتدکلرینی درك وتقدیر ایده‌مه‌ین اواغراق پرست نصیریلر دها نه قدر آلدانیورلر ؟ .

نصیریلر او مخیل بنای اعتقادیلرینك در ودیوارینی نقوش وتزییناتنی دخی هپ بویله غریب خیاللرله نسج ایله‌رکن دیورلرکه :

سلمان فارسی ایتام خمسه‌یی خلق ایله‌مشدر . ایتام خمسه‌دن مقداد رعوده ، صواعقه وزلزله‌لره ، ابو الدرایسه کواکب ونجومه ، عبدالله بن رواحه ریاح وارواحه ؛ عثمان حرارته واجسامه ، قنبر ایسه ارواحه‌موکلدر . یونانیلرك معبودلرینی تذکار ایتدیره‌ن بو عقیده‌لریله خیال پرست اقوامك احفاد صادقه‌سی اولدقلرینی بحق اثبات ایله‌ین نصیریلرك یکرمنجی عصر مدنی‌یه قادار بویله‌جه تمدید قناعت ایتملرینه حیرت ایتمه‌مك قابل ده‌کیلدر . مع مافیه نصیریلر بو موفقیتلرینی او درین کتمان روحیلرینه مدیونلرلر . زیرا عقیدهٔ اساسیه‌لری ایجابنجه قادینلرینه بیله تودیع اسرار ایتمك جائز دکلمش . حتی دیانت محمدیه نك امر ایتدیکی جهاددن مقصود اساسی بو اولدیغنی کندیلری دخی اعتقاد ایله‌یورلر .

خلاصه نصیریلر معانیٔ ظاهره‌یی دخی هپ بویله بر ردای خیالی ایله اورتمك طریقنی تعقیب ایتدکلرندن دولایی درکه حجی بعض اشخاصك معرفتی صورتنده تفسیر ایتمکده وبیت ، سقف ، ارض ، قبه‌لر ، قاپو حلقه‌سی کبی ارکان مادیه‌یی محمد ، ابو طالب ، فاطمه ، حسن ، حسین ، جعفر الصادق کبی اشخاص معنویه‌یه قلب ایلمکده‌درلر .

نصیریلرك نظرنده عدد دخی بررمز مخصوصی حائزدر . زیرا بشدن اون ایکی‌یه قدر اولان عددلردن هربری ینه تأثیر خیالله بر مدلول جسمانی اکتساب ایلمشدر . والحاصل عقل ومحاکمه کبی حقیقی ناظملردن محروم بر خیالك زادهٔ ابداعی بولونان او سلسلهٔ عقائدك دست تحکمنده نصیریلر پك غریب بر حالت روحیه‌یه استحاله ایتمشلر وأتدن وکیکدن عبارت بر شخصیت حالندن چیقارق سراپا بر کتلهٔ اوهامه انقلاب ایله‌مشلردر . بناءً علیه اساسات دینیه‌لری ، خلقته دائر قناعتلری ، حیات حقنده‌کی نقطهٔ نظرلری وغایه‌لری ، طرز تعیشلری بایراملری ، خارجه قارشو وضعیتلری ونهایت طبیعت

محیطه‌لری دخی بر رکسوهٔ خیالیه ایله اورتولن نصیریلرك مبالغه‌کار بر رخیالپرست اولمقدن باشقا بر حالت روحیه‌یه صاحب اولامامالری اساساً قابل ده‌کیلدر .

وایشته بوحالت روحیه درکه اونلری مجوسیلر کبی سماپرست ، درزیلر قدر تناسخه قانع ، وخرستیانلر درجه‌سنده تثلیثه صادق بر وضعیته قلب ایدییور . پارلاق قمرك تقلباتی ، سمانك شعشعه وعلویتی ، آفتابك پنبه طلوعلرینی وصاریشین غروبلرینی ونهایت اودلربا وفرحفزا هوایی کندیلرینه سودیریور .

شونی‌ده درمیان ایده‌لمکه ، سماره ، کهکشانلره صعود ایتمك بدرك وآفتابك انوار مضیئه‌سنه فاووشمق ومعبود یکانه‌یه تکرار بر نظرهٔ زرین ایله نکهبان اولمق سعادتی ایله کندیلرینی آووتان خیاللری نصیریلری عصری بر ملت حالنده یاشامقدن پك اوزاق طوتمشدر .

بو حیاتی کیرلی بر کوملك حالنده کوره‌رك بو طوپراغك وبو عضویتك بر کونا اهمیتی حائز اولمادیغنی ظن ایله‌ین وادیان ومسالك حیاتیه‌یی بر رلباس ، نصیریلکی ایسه بر جسم صورتنده تلقی ایده‌رك هر دورلو دین وشخصیتی ظاهراً بنمسه‌مکه مهیا کورونن وکذب وریایی ، ایکی یوزلیلکی دیناً پرستش ایده‌ن بو طائفهٔ خیالیه‌نك اولادلری او مبالغه‌کار حالت روحیه‌دن قطع علاقه ایتمدکجه بالطبع چلیك قدر قوی دماغلره وچلیك عضلاته احتیاج کوستره‌ن صوك عصرك مجادلهٔ حیاتیه‌سنده سعادت حقیقیه‌یه مظهر اولامایه جقلرینی تقدیر ایتملیدرلر .

نوری ییلدیزلرك یانلرنده آرایه دورسونلر ، آفتاب ومهتابه ایسته‌دکلری قادار برنکاه زرین ویاسیمین ایله نکهبان اولاجقلرینی تخمین ایله سینلر . شونی ییلملی درلرکه نصیریلر ، وجائب مدنیه‌یی ومحبت متقابلهٔ اجتماعیه اساسلرینی رخنه‌دار ایله‌ین او خیال پرست حالت روحیه‌لریله معنای انسانیتدن پك اوزاق بر کرداب ذل وسفالته سوروکله‌نه جکلردر .

واونلر بویله عقل ومنطقدن وعلم ومدنیتدن دور قالدقجه اطباق سماءیه‌یه صعود ایتمك ده‌کیل بلکه درکات یأس واضمحلاله سقوط ایله‌یه‌جکلر وبلکه‌ده بوس بوتون دوچار انطفا اوله‌جقلردر . زیرا عصرك مجادلهٔ حیاتیه‌سنده یاشامغه نامزد اولانلر انجق قوی اولانلردر . ضعیفلر ایسه بی شبهه کرفتار ممات اولورلر . نصیریلر بو حقیقتی بر دفعه‌ده حضرت علی (ر . ع) نك آتیده‌کی بیتندن دویسونلر .

یعیش قوم ویموت قوم
والدهر قاض ماعلیه لوم

بناءً علیه « بر قومك یاشادیغنی ودیکرینك موته دوچار اولدیغنی کوره‌رك زمانه لوم ایتمه‌نك دوغرو اولامایه‌جغنی » ینه هرکسدن اول بو خیال پرست انسانلر دوشونملی ومتنبه اولمالیدرلر .

٢ — نصيريلرك حالت ادبيه‌سى

بدايع نما ومحاسن پرور سوريه محيطنده هر آن عرقندن ودينندن كائسلر دولوسى لذيذ خيالار نوش أيله‌ين نصيريلرك مجادلهٔ حياتيه‌ده قوى بر جهازه مالك اولمادقلرينى قبول ايتمك‌نه قادار دوغرو ايسه ديار شعر وصنعتك عنصر اساسيسنه صاحب بولوندقلرينى اعتراف ايله‌مك دخى او درجه‌ده ضروريدر ...

فى الحقيقه تأثيرات عرقيه نتيجه‌سى اولارق دها اوان تولدلرنده عظيم بر استعداد خيالى ايله دوغان نصيريلرك بو ملكهٔ ذهنيه لرينى اقليم ومحيط خارجى دخى پك فيضكار وموفق بر نما وانكشافه مظهر قيلمقده‌در ؛ واقعا سن رشده وارنجه‌يه قدر آبا واجدادينك ديانت خياليه‌سنه نصيرى ياورولرى مطلع اولاميور ايسه لرده طبيعت خارجيه وشرائط حياتيه‌لرى كنديلرينك بو خاصهٔ عرقيه لرينى بر تكامل تدريجى‌يه تابع طوتمقده‌در :

اون سكز ياشلرينه كلنجه‌يه قادار مرور ايدن بو زمانلرده نصيرى چوجوقلرى طبيعت محيطه‌نك كونا كون بدايعى ايله چارناچار تلذيذ دماغ ايله يورلر ... نصيريه داغلرى اوزرندن سوريه‌نك أك مشعشع طلوعلرينى ، أك زرين وسحار غروبلرينى تماشا ايدرلركن بعضاً سيمين بر دائره وبعضاً لعلين بر قرص مضى حالنى آلان او نورانى طائر سماوينك مواجهه سنده درين بر انجذاب دوييورلر . با خصوص سوريه افقلرينك‌نه قدسى بر منظرهٔ دورا-دورى وار ؟ . اونتر ، تا اوزاقلره دوغرو امتداد ايله‌ين سبزين تپه جكلرك فوق سكونندن پنبه فجرلرك ، ويا زرين وارغوانى شفقلرك كونا كون رنكلرله نصيبه دار محاسن ايله‌ديكى اونا محدود كويلرى تماشا ايده‌رلركن بو صاييسز ألوان وبدايع قارشيسنده لب بستهٔ خيال اوليورلر .. حدود مشهوده‌دن كونك آيدينلغى محتشم بر وداع ايله آيرلدقدن صوكره پنبه ، افلاطون ، ارغوانى ، اسمر ونهايت لاجورد بر قبهٔ بى حدوده استحاله ايله‌ين سماده پارلاق اينجيلر رونما اولوركن سوريه‌نك اوخياليرست ياورولرى سمت مشرقدن قويو برر كواكب حالنده اوزانان تپه جكلرك آرقه سندن ماويمتراق ، صاريشين بر فوران انواره نكهبان اوليور واوزمان بر ناصيهٔ نورا نورى اكديران دولغون بر آى مونس بر طيران وصعود ايله او بيكلرجه ستاره‌لرك آراسندن اوچاركن سمالرى ، زمينى ، داغلرى وكويلرى آلتون صوييله ييقايان بو مخلوق سماوينك اوكنده درين بر وضع حرمت ومفتونيتله چيرپنيور وأك يوكسك تپه‌لره چيقوب قابل اولدينى قدر أللرينى سمايه قالديرارق وحتى يرلرندن فيرلايه‌رق بو صمدانى طائر نورانى‌يى طوتمق هوسيله دمكذار اوليورلر .. أووخ ... بو مخلوق سماوى‌نه مونس ونه شيرين‌در ... اونك هر آقشام او قبهٔ لاجوردينك

بر بقعهٔ سكوننندن اويله متنوع سيمالرايله رونما اولان بر دوغوشى وار كه ... بر قاچ كيجه هلال ، صوكره بر نصف دائره ونهايت بر بدر تام حالنده او يالديزلى ، وعلوى سوريه كيجه لرينى زيارت ايلركن سمايه ، نظر انداز اولان نصيرى چوجوقلرى او هر زمان تبديل جامه ايله‌ين طائر زرينى مخلوقات سماويه‌نك كافه سندن فضله بر جاذبه ايله سه‌ويورلر ... خصوصيله بدر تام اولارق ارائه وجود ايلديكى زمانلر او مدور وپارلاق سيمانك قاشلرينى ، آغزينى وبوتون خطوط وجهيه‌سنى تماشا ايدرلركن اونك بوتون دنيايه نكهبان بر وجه منير اولديغنى تخيل أيله يورلر ..

ونهايت بو قبهٔ مكوكبه‌يى باشدن باشه قطع ايله‌ين او خيال انكيز كهكشانى تماشا ايدرلركن بو طريق نورانى نك نره‌لره موصل اولديغنى دوشونيور ومدور هاله‌لرك ، رنكارنك تيراژه‌لرك علوى وطنى اولان بو مستثنا سمانك زير احتشامنده پك ناچيز اولدقلرينى دوشونه‌رك طبيعتك بو أفسون نا محدوديله غشى اوليورلر ...

دها صوكره ، سوريه محيطنى مطرد فاصله‌لار ده زيارت ايله‌ين موسم پر يارى بو ممتاز وبالاترين افقلره‌نه متنوع هديه لربخش ايديورلر ؛ .. شيمدى قوينده پاموق بولوطلر اوچان ماوى وكولومسه‌ين بر سما ؛ تا اوزاقلرده اسمر بر صحيفه‌يى اكديران مبهم بر ده كيز ، زمردين تپه جكلر ونهايت بلورين سسلرى ايله افاقه ترنملر اطاره ايله‌ين نا محدود قوشلر مشهود اولوركن برمدت صوكره هرشى ده‌رين بر سكونه مستغرق اوليور ، قيزغين وفياض بر ضيانك بوتون محيطانه اويوشديريجى بر رحيق سكر آلود صوندينغى رأى العين كوريورلر .. دها صوكره اورته‌لقده قايناشان ، كوپوره‌ن بر آلتون طوفانى متعاقب قارشيكى تپه‌لرده بياض قار تومه‌لرى باشليور . وكورولتولى روزكارلرك ، سوركلى ياغمورلرك ، بولوطلو واسمر افقلرك روحلره تحميل ايلديكى عصبى بر هيجان ايله پرئ بهارك قدومنى بكليورلر ..

والحاصل ، كنج برر دليقانلى اولونجه‌يه قدر نصيرى چوجوقلرى هپ بويله بدايع نما ومحاسن پرور مؤثرات طبيعيه ايله روبرو ياشادقجه ملكات ذهنيه‌لرندن يالكز برى نما وانكشافه مساعد شرائطى بولمش وديكرلرى ايسه بونك منفعتنه اولارق توقف وانحطاطه دوچار اولمش بولونيور . بوندن دولايى دركه نصيريلرك ايلك دورهٔ حياتيه‌لرى ، ارثاً مجهز اولدقلرى خاصهٔ خياليه‌يى تربيه وتنميه ايتمكده ايسه‌ده ديكر ملكات ذهنيه وخواص نفسيه لرينى پك بارز بر سقوطه معروض قيلمقده‌در .

زيرا يابس طوپراغندن واوكار قديم زراعتندن باشقا بر كونا معرفته مظهر اولمايارق بويوين او جاهل نصيرى چوجوقلرى‌نك علم ايله بر ذره‌جك علاقه‌لرى بولونماديغى ايچون بونلرك محاكمه‌سز يتيشدكلرينى ونهايت مبادئ عقليه‌لرندن هيچ برينك مقرون فيض

ونما اولمادیغنی قبول ایتمك ایچون اوزون اوزادی‌یه دوشونمكه لزوم یوقدر . نه منتظم وانسانی قصبه‌لره ، نه یوللره ، نه تمیز وصحی شرائط معیشته ، نه مكتبلره ، نه فابریقه‌لره ، مؤسسات عمرانیه‌وعرفانیه‌یه‌مالك بولونمایان والحاصل ایجابات وآثار مدنیه‌نك هیچ بریله محاط اولمایان نصیری طرز معیشتی ، كندیلرینی نظر وتقلیددن متولد بر بیلكیدن دخی محروم بولوندیریبیور .

وبویله‌جه هر كونا دوشونجه‌دن دور ، هر دورلو حركات ارادیه‌دن آواره بر دماغله یتیشن نصیری‌لر عینی زمانده حسیات بشریه واجتماعیه‌دن تمایلات علویه وكمالیه‌دن‌ده بی نصیب بولونیورلر . زیرا بابالرینك ، بویوكلرینك بربرلرینی‌سه ومه‌دكلرینی ، بوتون نصیریلرك بربرندن اوزاق قالدقلرینی وخصوصیله نصیری اولمایانلره قارشی پك ظاهر بر كین وعداوت بسله دكلرینی رأی العین كوردكجه اونلرده انسانی واجتماعی حسلر باطع ربوده اولامایور . عینی زمانده اونلر ایچون وطن، بایراق وامثالی مقدسات یوق‌كه اونلره قارشو كمالی تمایللر بسله سینلر . بناءً علیه حیاتلرنده اصلا تصادف ایتمدكلری بو كبی خصوصات عالیه‌ده روحلرینی دولدیرامیور .

خلاصه بوتون بو محرومیتلرك دیار نفسیلرنده وجوده كتیردیكی بوشلقلری ازاله ایتمك چاره‌لرینی سوق طبیعیله آرارلركن طبیعت محیطه امدادلرینه یتیشیور وذهنلری یالكز فجر وشفق ، شمس وقمر ، ارض وسما ، نجوم وطیور ، جبال وبوادی كبی كوناكون عناصر بدیعیه وخیالیه ایله مالامال اولیور .

با خصوص بوتون نصیریلرك دائما عینی اصرار وكتیمانله اوكلرنده تكرار ایتدكلری بر « حقیقت مكتومه » وبر « سر خفی » وارك‌ه اونلرك نورانی وسر آزاد طیرانلره مظهر اولان خیاللری ایچون بر نقطهٔ انزوا وبر هدف صعود واعتلا اولیور .

نهایت ، مدید انتظارلری متعاقب بر كون نصیری بویوكلری طوپلانه‌رق كندیسنه (ع.م.س) سر مكتومیله برابر یاواش ، یاواش دها نیجه خیالات مخفیه‌یی تقریره باشلایورلر . اوزمان هر دورلو خیاللری بویوك ومستثنا بر لذتله عرق ومحیط تأثیریله قبوله مستعد اولان دماغلر — اولجه بیان ایدلدیكی وجهله — حس ، عقل ، محاكمه اراده كبی هردورلو خصائصدن محروم فقط كندی سویهٔ ذهنیه‌لرینه تمامیله اویغون بولونان بو دین خیالی‌یه صاریلیور ؛ واونك‌پك اسرار انكیز كورونن نقطه‌لرینی لایقیله احاطه‌ایتمك ایچون تعمیق ذهن ایتدكجه بوس بوتون حقیقتدن وعلمدن اوزاقلاشیورلر .

آرتیق كندیلرنجه آكلاشیلیورك‌ه طبیعت مجاوره‌نك وبوتون حیاتك بر معنای باطنیسی وارذر . او زمان نصیریلرك نظرنده سما ، قمر ، شفق ، آفتاب واو كوچوكلكدن بری دویدیغی ، كوردیكی عناصر بدیعیه وخیالیه ، ذهنلرنده دها عظیم بر مؤسسهٔ مخیله‌نك در

ودیوارینی تشكیل ایله‌یور . خارجاً اظهار ایده‌مدكلری بو سربست طیرانلر ایچون اوزمان بر ماده، بر كلمه‌ونهایت بر اشارت آرامغه باشلایورلر . نظرلرنده بدر ، هلال ، سما ، شراب بر شكل ظاهریدن وبوتون كندیلرینی محیط اولان ادیان ومذاهب‌ده بر ردای خارجیدن عبارت قالیور . آرتیق عقل ومحاكمه كبی ناظملردن دور اولان اوسر آزاد خیاللرینك دماغلرینه بخش ایتدیكی هیجانلر كندی روحلرینی تمامیله استیلا أیله‌یور . واو زمان بو فیضكار خیاللره رفاقت ایدن هیجانلری ترنم ایتمك آرزوسی ایله یانان روحلر هر معنای مقصودی بر شكل ظاهری آلتنده كیزله‌مكه مجبور قالیركن معبود اصلیلری بولونان علینك استحاله‌لرینی ، قمرك صفحاتی ایله ؛ قباب سبعی ، سعدا ، زینب وسائره كبی ناملرله وارکان دینیه‌دن بولونان محمدی ، سلمانی ، مقدادی ایسه بطریق ، راهب وسائره كبی اسملرله افاده‌یه چالیشیور . وبویله‌جه ابداع ایتدكلری بوتون اثرلرینی كونا كون رموز وخفایا ایله مالامال ایدییورلر .

والحاصل شیمدی‌یه‌قدر درمیان ایتدیكمز بو ایضاحاتمزی تبلر ایتدیره‌رك دیه‌بیلرزكه نصیریلر بوتون بو اسباب وعوامل دولایسیله حس ومحاكمه‌دن پك دور قالان خیالی بر حالت ادبیه‌یه ونهایت رنكارنك رموز ایله مشحون رمزی « *Symbolique* » بر ادبیاته مالك بولونمقده‌درلر .

٣ — نصیریلرك تاریخ ادبیسی

عناصر صنعتك أك مهمنه مالك بولونان نصیریلرك دوقوز ، اون عصرلق بر ماضیٔ حیاتلری بولوندیغنی دوشونه‌جك اولورسه‌ق بو خیالپرست وقدیم ملتك عظیم بر ثروت ادبیه‌یه وممتاز بر تاریخ ادبیانه صاحب اولدقلرینی كشف وتخمین ایتمك اقتضا ایده‌ر . مع‌ما‌فیه نصیریلرك اوته‌دن بری اسرار دینیه‌لرینی كیزله‌مك خصوصنده‌كی انهماك مفرطلری — اولجه بیان ایدلدیكی وجهله — ناصل اوزون عصرلر ظرفنده بو مذهبك كشیف بر ردای مجهولیت ایله اورتولمسی كبی بر نتیجه ویرمشسه آثار واشعار موجوده‌لرینی صاقلامق صورتیله كوستردكلری تقید متعصبانه دخی او صورتله نصیریلرك ماضیٔ ادبیلرینی انظار تدقیق وتتبعدن تبعید ایله‌مشدر . واقعا نصیریلرك بر آز صوكره درمیان اولونه‌جغی اوزره لسان عربی ایله ابداع ایتدكلری آثار منظومه‌ده حاكم بولونان اساسات وجذور لسانیه‌یی مطالعه وملاحظه ایتمك زحمتنی اختیاره — اساساً معلوم اولدیغی ایچون — لزوم كورولمز ایسه‌ده (نصیری) نامی تحتنده آز چوق متبلر بر هیئت اجتماعیه‌نك تاسسی اوانندن شیمدی‌یه قادار مرور ایدن اوزون سنه‌لر ظرفنده نه كبی أدبی دوره‌لر كچیردكلرینی وبو دوره‌لر ظرفنده‌نه نوع آثار ادبیه وجوده كتیردكلرینی تدقیق وبو آثار ادبیه‌نك نه كبی

سجاياى مخصوصه‌يه مالك بولوندقلرينى تشريح ايله‌مك ضروريدر. زيرا سوريه‌كبى كوناكون انقلابات سياسيه واجتماعيه‌يه جلوه‌كاه اولان بر قطعه‌ده اكثريا باشقه باشقه اوصاف متمايزه ارائه ايده‌بيلن محيطلرده پرور شياب اولان نصيريلرك بوتون بو تقلباتى اثرلرنده تكشيف واظهار ايتمه‌لرى اقتضا ايدردى . حال بوكه نصيريلرك بويله‌جه تتبعاتده بولونه‌رق مفصل بر تاريخ ادبيلرينى وجوده كتيرمك ده‌كيل حتى عرق ، اقليم ، محيط كبى سالف البيان مؤثرات تحتنده مالك اولمالرى اقتضا ايله‌ين اوصاف روحيه وسجاياى ادبيه‌لرينى اظهار ويا ارائه ايله‌يه‌جك تك‌توك بعض مستشهداته نائل اولمق وبو خصوصده مثال قيلنمدن اولمق اوزره ايشه يارايابيله‌جك بعض شعرلر الده ايتمك بيله پك مشكل وصعب الحصول بر غايه تشكيل ايتمكده‌در .

حتى مستشرق شهير (قله‌مان هوآر — Clément Huart) دخى نصيريلرك دينلرينى واثرلرينى كيزله‌مك خصوصنده‌كى تعصب مفرطلرندن شكايت ايتدكدن صوكره (*) بو ديانت نصيريه‌نك سليمان افندى الادنى طرفندن تأليف اولونان (الباكوره) اثر معروفنك نشرندن صوكره آنجق بيلنمكه باشلاديغنى ونصيريلرك آثار منظومه لرينك‌ده مذكور اثرده مندرج بعض پارچالرك دخى نشرندن صوكره اكلاشيله بيلديكنى درميان ايله‌يور ..

بناءً عليه نصيرى شاعرلرينه نسبت ايديلن آثارك (الباكوره) ده مندرج بولونان وايلروده بر تفصيل ايضاح ايديله‌جك اولان اون آلتى منظومه ايله مستشرق مشار اليه (قله‌مان هوار) طرفندن پارس كتبخانهٔ مليسنده محفوظ بعض آثار خطيهٔ نصيريه‌دن استنساخ ايديله‌رك (ژورنال آزياتيك) ده نشر ايديلن درت منظومه‌دن عبارت بولونديغى دوشونيله‌جك اولورسه نصيريلرك ادوار و آثار ادبيه‌سى والحاصل نصيرى تاريخ ادبياتى حقنده‌نه‌دن دولايى كافى درجه‌ده عميق مطالعه‌لر درميان ايده مديكمزك اسبابى كسب توضيح ايله‌مش اولور .

هر حالده شونى اعتراف ايتملى يزكه شاعرلرى وشاعرلرينك حياتى حقنده آنجق مذكور منابعده موجود منظومه‌لرك سرلوحه لرنده مندرج اسملردن ماعدا بركونا تفصيلاته مالك بولونماديغمز كبى نصيريلر آراسنده جست وجو ايتديكمز اثناده ألمز يتديكى درجه‌ده مراجعت ايله ديكمز وسائطه رغماً ينه شايان ذكر ايضاحاته دسترس اولاماديغمز ايچون بالطبع نصيريلرك تاريخ ادبيلرندن زياده يالكز بعض اشعار دينيه‌لرينى

(*) (Journal-Asiatique) مجموعه‌سنك ١٨٧٩ سنه‌سى اغستوس وايلول نسخه‌لرنده مندرج (Clément Huart) ك (La poésie Religieuse des Nosairis) مقاله سنه مراجعت .

تشريح وبو اشعارك مار الذكر مؤثرات موجوده ايله اولان درجهٔ علاقه لرينى توضيح وتبيين ايتمكله اكتفا ايتمك مجبوريتنده قاليورز .

مع ما فيه شو بحثمزه خاتمه ويرمزدن مقدم هر حالده مستقبل تتبعات ايچون فائده بخش بر رهبر تشكيل ايده بيله‌جك بعض نصيرى آثار خطيه سنى (manuscrit) بوراده ذكر وتعداد ايتمك لزومنى حس ايله يورز ... واقعا بو اثر لردن بعضيلرى معلومات عموميه قسمنده — رفيقم طرفندن درميان ايدلديكى وجهله — طبع ايدلمش ايسه‌ده ديكر لرينك آلان نره‌ده بولوندقلرى حقنده بركونا صراحت الده ايديله مامشدر ..

(Journal-Asiatique) ك ١٨٧٦ سنهٔ ميلاديه‌سى تشرين ثانى بوكانون اول نسخه لرنده (Joseph Catafago) امضا سيله نشر ايديلن بربنده نصيريلرك مذكور آثار خطيه‌سى بر وجه آتى تعداد اولونيور :

١ — كتاب الهفت الكبير للامام جعفر الصادق .
٢ — كتاب المراتب والدراج .
٣ — كتاب الطاعة من كلام صاحب الساعة
٤ — كتاب حجة العارف
٥ — كتاب الدلايل فى معرفة الرسايل لابن قاسم الطابرانى
٦ — كتاب التجويد للشيخ حاتم الطوبانى الجديلى
٧ — كتاب التوحيد للشيخ محمد ابن سنان الزاهرى
٨ — كتاب الاسوس
٩ — كتاب الحقايق لابن شعبه الحرانى
١٠ — كتاب الاكوار والادوار النورانيه
١١ — كتاب الطالقات
١٢ — كتاب البحث والدلاله فى مشاكل العلم والرساله
١٣ — كتاب الجدول النورانى
١٤ — كتاب الحجب والانوار للشيخ محمد ابن سنان
١٥ — كتاب التكليف للشيخ محمد ابن سنان
١٦ — كتاب الصراط
١٧ — كتاب المصريه
١٨ — كتاب الايضاح
١٩ — كتاب مجموع الاعياد لميمون بن قاسم الطبرانى

٢٠— كتاب المجموع
١١— كتاب اليونان « لاهل الشمال »
٢٢— كتاب الحاوى فى واجبات التلاميذ
٢٣— كتاب الباطن
٢٤— كتاب التأييد للشيخ محمد الكلازى
٢٥— « ديوان سيدنا ومولانا الحصيبى »
٢٦— ديوان الشيخ على الصوبرى
٢٧— ديوان الشيخ خليل النميلى
٢٨— ديوان الشيخ ابراهيم الطوسى
٢٩— عينية الشيخ ابراهيم الطوسى
٣٠— ديوان الشيخ يوسف ابو ترخان « شمالى »
٣١— ديوان الشيخ محمد بن كلازو
٣٢— ديوان الشيخ حسن بن مكزون السنجارى
٣٣— ديوان الشيخ صارم
٣٤— ديوان الشيخ يوسف الخطيب
٣٥— ديوان الشيخ ابراهيم شيخ العيديه
٣٦— رسالة باطن الصلاة
٢٧— رسالة الزردباشيه
٣٨— رسالة الجوهريه
٢٩— رسالة المرشد
٤٠— رسالة الجنانيه ...

بو اثرلره عطف نظر ايديلهجك اولورسه اكثرينك ديانت نصيريه‌يى توضيح واونك مناسك مقرره‌سنى افاده ايليه‌جك كتب دينيه‌دن عبارت بولونديغى كورولور . بونلر ميانده « ٢٥ » نجى رقمدن « ٢٦ » نجى رقمه قدر اولانلرى ايسه برر ديوان اشعاردر . بناءً عليه نصيريلرك [حسين بن حمدان الحصيبى ، على الصوبرى ، خليل النميلى ، ابراهيم الطوسى ، يوسف ابو ترخان ، محمد بن كلازو ، حسن بن مكزون السنجارى ، صارم ، يوسف الخطيب ، ابراهيم] ايله ايلروده اسمى كچه‌جك اولان [على بن صارم ، الشيخ حسن الاجرود] ناملرنده مشهور شاعرلرى موجوددر . واقعا بونلرك حياتى حقنده واضح معلوماتمز يوقسه‌ده اولجه اسمى كچن حسين الحصيبى نزجه آز چوق معلوم وحسن بن مكزون ك ايسه يدى يوز سنه اول ياشايان حلبلى بر امير بولونديغى معروفدر . بونلردن

ماعدا نصيريلرك ادعاسنه نظراً « محمد بن شعبى الحرانى ، المعز بن صالح ، محمد بن حسن التلافرى » نامنده شاعرلرى وار ايمش . بر بو اوقاق مقدمه‌دن صوكره شيمدى‌يه‌قدر ذكر ايلديكمز شاعرلرك آنجق دينى اولمق اوزره معلوم شعرلرينه نقل كلام ايله‌يورز .

٤ — نصيريلرك اشعار دينيه‌سى

[١] — **اوچ نشيده** — ديانت نصيريه‌نك ألك بويوك مؤسس وعاملرندن برى اولان (حسين ابن حمدان الحصيبى) نك (الباكوره) ده مندرج اوچ نشيده‌سى واردركه نصيريلر بيننده (الترنيمه) ناميله معروفدرلر .. بو اوچ ترنيمه ويا نشيده ، نصيريلرك مراسم قبوليه‌سى ايله اعياد معلومه سنده وبعض معروف اجتماعلرنده مدار فخر ومباهات اولمق اوزره اولا منفرداً وصوكره مجتمعاً ادا وتكرار ايدلمكده درلر . بونلرى بر وجه آتى ذكر ايله يورز .

— الترنيمة الاولى —

يا ظاهراً لم تغب عنا وباطناً لم تزل فردا
صفاتك الخالقات حسبى وبابك السلسلى حمدا
اجب لداعيك واعف عنا وارحم مامضى قبلاً وبعدا
نحمد الله بالحق حمداً واختم صلاتى بالعين فردا

« ترجمه‌سى »

« اى بزدن غائب اولمايان ظاهر ، ودائما يكانه قالان باطن ! ... صفات خالقه‌ك بنم استنادكاهم وباب مسلسلك موجب حمدم اوليور ، سكا قارشى عرض نياز ايديورم . سن بزى عفو ايله وكچن وكله‌جك خطيئاتمزه مقابل بزه مرحمت ايت ؛ بز اللهه آنجق حمد ايله‌يورز . وبن صلاتى او واحد اولان (عين) ايله ختم ايله‌يورم . »

— الترنيمة الثانية —

منك بدى ظاهر الصفات وكل خير منك ياتى
يا احداً لم يحط منه لا بصفات ولا بذات
وجهك لى قبلة اصلى اليه من ساير الجهات
ياكل كلى وانت كلى ياعلياً وفيك اختم صلاتى

« ترجمه‌سى »

« صفاتك ظاهرى سندن صدور ايله‌دى ؛ هر خير دخى سندن نشأت ايله‌يور . نه صفاتك ونه‌ده ذاتك ايله قابل درك واحاطه اولمايان اى واحد ! سنك يوزك بنم ايچون بر

قبله‌در ينه اثناى صلاتده جهات سائره‌دن سكا متوجه اوليورم . اى بنم كلمك كلمى سن بنم كلم‌سك . اى على بن صلاتمى سنك ايله ختم ايله‌يورم .

— الترنيمة الثالثة —

كل ما نابنى من الدهر خطب صحت ياجعفر اله الانام
انت ربى وخالقى ومليكى وانت ذو الكبريا ولى النعام
وانت فوق السما على العرش تعلو وانت فى الارض حاضر على الكلام
وانت اسماؤك الحسين وموسى وعلياً وانت محيي العظام

« ترجمه‌سى »

« دنياده اضطرابه دوچار اولدقجه براى استمداد فرياد ايديبيور وديبيورم كه: اى جعفر، اى الاه انام ! سن بنم ربم ، خالقم ومليكمسك . سن كبريا صاحبى اولان ولى النعمسك ؛ سن سمانك فوقنده وعرش اوزرنده يو كسه‌ليرسك ؛ وسن يريوزنده كلامه حاضر بولونور-سك ؛ وسنك حسين ، موسى ، على كبى اسملرك واردر وسن محيي العظامسك . »

حسين بن حمدان الحصيبى‌نك بو منظومه‌لرى اعتقادات نصيريه‌يى پك بارز بر صورتده كوستر ديكى ايچون بو خصوصده فضله بر شى علاوه‌سنه لزوم كورولميور . شونى‌ده درميان ايده‌لم كه شاعرك بويولده يازلمش بر چوق نشيده‌لرى دخى بولونمق لازم كليورسه‌ده بونلر حقنده تام معلوماتمز موجود دكلدر بو ميانده اولمق اوزره

حكم ساقها اليكم اخيكم
عبد عبد لثانى عشر بدور (*)

بيتيله باشلايان ترنيمه‌سنى دخى ذكر ايده‌بيليرز ..

[٢] — **منظومهٔ هبوط** — نصيريلرك ، خلقت كائنات حقنده‌كى نقطهٔ نظرلرينى اولجه بيان ايتمش واونلرك من القديم كواكبدن بولوندقلرينه وفقط صوكره‌دن دنيايه هبوط ايلدكلرينه اعتقاد ايتدكلرينى درميان ايلمش ايدك . نصيريلرك بو عقيدهٔ خياليه‌لرى بر چوق شعرلرينه موضوع تشكيل ايتمكده‌در . بو ميانده اولمق اوزره شعراى نصيريه‌دن (الشيخ محمد بن كلازو)نك هبوطه دائر وجوده كتيرديكى بر منظومه‌يى ذكر ايده‌جكز . بو منظومه يكرمى بش بيتدن مركب اولوب آتيده‌كى مطلعله باشلايور :

ذكرت زماناً كان لى قبل هبطتى
ففاضت عبرتى وزادت حسرتى ...

شاعر بو بيتنده « هبوطدن مقدم كچن زمانى دوشونه‌رك اضطراب وتحسرينك زياده

(*) ائمهٔ اثنى عشره مقصوددر .

لشيكدنى » بيان ايتدكدن صوكره بو زمانك طاتلى خاطره‌لريله مشغول اولويور :

فكنا بدار العز فى اوج العلى
نسير مع الاملاك فى كل روضة ...

« بز اوج اعلاده ، ديار عزور فاهده بولونيور وهر روضه‌ده ملكلرله برلكده جست وجو ايديبيوردق . » ديه‌رك امرار ايلديكى حياتك طاتلى خاطره‌لرينى برر برر تقرير ايليور وصوكره عقيدهٔ اساسيه‌سنى بر وجه آتى ترنم ايله‌يور :

الى ان اراد الله يتم حكمه فقال ساهبطكم الى دار الدنيه
واظهر ذاتى فى حجاب كجنسكم واريكم حجبى كسراب البقيعة
ويحسبه الظمآن ماءً اذا اتى اليه فلم يوجد شئ حقيقة
فمن قد عرفنى حين اظهر بينكم حجاباً ويفردنى عن البشرية
فذاك آمنه ومن الخوف والعنا واخلصه من كل هول وشدة
ويرجع الى مامنه ابدى مسارعاً واسكنه فى ظل روضات جنتى
رددنا على الرحمن ماقاله لنا هبطنا لدار الذل من بعد رفعة

« ترجمه‌سى »

« نهايت الله ، حكمنى اتمام ايتمك ايسته‌دى ودىدى كه : دار الدنيه‌يه سزى ايندىره‌جكم. بر حجاب ايچنده اولديغم حالده ذاتمى جنسكز اوزره اظهار وحجابارمى‌ده بر سراب كبى سزه ارائه ايليه‌جكم . صوصايانلر صو ظن ايليه‌رك او سرابك يانه قوشاجقلر وفقط حقيقى بر شى بولامايا جقلردر . فقط حجاب داخلنده كنديمى اظهار ايله‌ديكم زمان بنى هر كيم طانير وذاتمى بشريتدن آييرسه اونى خرف ومشقتدن مصون ايتمكله برابر هول وشدندن تخليص ايليه‌جك وكنديسنى اسكى حالنه ارجاع ايده‌رك جنتمك باغچه‌لرنده اسكان ايده‌جكم .

بونك اوزرينه رحمانك امرى وجهله او رفعت وسعادتدن صوكره بو دارذله هبوط ايله‌دك ... »

شاعر بوندن صوكره علينك تجليكاهى بولونان قمره رمزى برصورتده نقل كلام ايله‌يور.

سالتك يا هبق بذات اظهرتها
لنوجدها كجنس بين البرية

« اى [هبق] بزم بولا يلمه مزايجون انسانلر آراسنده وعين جنسدن اولارق اظهار ايتديكك ذاتكه بن صيغينيورم . » صورتنده ايراد نياز ايلركن هبق كلمه‌سنك (ه) حرفندن (هلال) ، (ب) حرفندن (بدر) و (ق) حرفندن ايسه (قمر) مدلولنى قصد وبويله‌جه علينك ايلك تجليلرينى افاده ايله‌يور. دها صوكره ايتام خمسه‌دن بحث ايتمك ايستيركن (نجا آت)

رمزيله وبريرده (قمر) فيكرينى آكلاتيركن (رمق) شكل معكوسيله ايراد مقال ايليوركه شاعرك بو صورتله حركت ايتمه‌سنك يكانه سببى ايسه سر مكتومى محافظه ايتمكدن عبارتدر .

[٣] — **عرائس الديوان** — نصيريلر عندنده بعض اشعار دينيه واردركه بونلرى تعظيم ايتدكلرى ديوانلرينك اخرنده بولوندررر و (عرائس الديوان) ناميله توسيم ايلرلر عرائس الديوانك موضوعى — ولجه بر تفصيل بيان ايدلديكى وجهله — نصيريلرك معبودى بولونان على ابن طالبك مختلف زمانلرده‌كى تجليسندن عبارت اولمق اوزره تصور ايتدكلرى قباب سبعه‌دركه بونلرى برر قيز اسميله رمزى اولارق افاده ايلرلر . بو يدى رمز بر وجه آتى‌در :

(١) سعدا (٢) مى (٣) رباب (٤) زينب (٥) عليا (٦) لبنا (٧) ليلى .

نصيريلر مذكور شعرلرينك سر لوحه‌سنده بو اسملردن برينى ذكر ايتدكلرى كبى منظومه داخلنده دخى لزوم كورلدكجه بو رمزلرى تكرار ايده‌رلر .

نصيريلرك (عرائس الديوان) ى ده‌نيله‌بيلركه ديكر شعرلردن دها ممتاز بر اهتمام وتقيدله وجوده كلمكده‌در . مع ما فيه نصيريلرك سوره‌لرنده ودعالرنده اولديغى كبى بو شعرلرنده دخى (الباكوره) مؤلفنك اشارت ايلديكى وجهله تام بر وزن وبر اعراب بولمق قابل ده‌كيلدر .

(الباكوره) اثرنده بو نوع شعرلردن دوقوزى كلازيلره وارچى شماليلره عائد اولمق اوزره اون ايكى منظومه‌يه تصادف اولونمقده‌در . بو منظومه‌لرى (قله‌مان هوار) ژورنال آزياتيكسده منتشر بر مقاله‌سنده درج ايلدكدن صوكره پارس كتبخانهٔ ملىسنده تصادف ايتديكى آثار خطيه‌دن استنساخ ايلديكى ديكر درت منظومه‌ىٔ دخى نقل وعلاوه ايله‌يور . بزده بوراده اولا (الباكوره)ده موجود وكلازيلرله شماليلره عائد اولان اشعار دينيه‌يى بر وجه اجمال بيان ايتدكدن صوكره قله‌مان هوارك مصادف اولديغى مذكور درت منظومه‌يه نقل مقال ايليه‌جكز .

١ . كلازيلره عائد اشعار دينيه

الباكوره‌ده منتشر دوقوز دينى شعردن برنجيسى (شيخ ابراهيم الطوسى) نك اثريدركه (زينب) ى مدح ايله‌يور . بو نوع شعرلر ايچون بر نمونه اولمق اعتباريله اون ايكى بيتدن متركب اولان مذكور منظومه‌يى بر وجه آتى درج أيله‌يورز :

— شعر للشيخ ابراهيم الطوسى يمدح به الست زينب —

اسقيانى احبتى واطربانى ... فى هوا زينب (*) زين المعانى
اسقيانى من الصبوح رحيقاً ... عتقت فى دنانها الارجوان
هام وجدى بحبها ياندمى ... حرت فى وصفها وكل لسانى
بنت بكر لها من العمر عشر ... واربع فاق نورها النيران
شعرها اسجف الضيا فحجبنا ... تحت اكليل تاجها الكسروانى
حاجباها جبينها نور زاهى ... طرفها غنجه سحر (**) دهانى
وجهها كالهلال يشرق نوراً ... خالها عنبر على الوجنتان
واذا ما تبسمت فاح عطر ... وبدا بارق الوميض اليمانى
صدرها ناعم كلمس حرير ... فيه رمان احمر شهربانى
فطلبت الوصال منها فقالت ... ما لنا رغبة بمن كان زانى
قلت حاشا متيم فى هواك ... مغرم ان يكون نسل الزوانى
نسبتى احمدية من حسين ... جنبلانى جندب نمروانى ..

« ترجمه‌سى »

اى بنم دوستلرم! معنالرك زينتى اولان «زينب»ك عشقنه بكا ايچكى ايچيروب طرب بخش ايله‌ييكز . وصباحلين بكا اسكيمش صاف وارغونى بر رحيق ايچيريكز .

اى نديم ! — سكا كشف راز ايده‌يم — شونى بيلكه : اونك عشقيله وجدم طغيان ايتدى ؛ واونى وصف ايدركن شاشيردم . لسانم ده بر شى افاده ايده‌مز اولدى .

بنم معشوقه‌م، هنوز اون درت ياشنده بر باكردر؛ نورى‌ده شمس وقمرك آيدينلغنه فاقدر . اونك صاچلرى يوزينك آيدينلغنى اورتيور وبزى شاهانه تاجنك آتنده صاقلايور . اونك قاشلرى وناصيه‌سى دخى پارلاق برر نوردر . ونكاهنده‌كى ناز ايسه بنى بيهوش ايله‌ين بر سحردر .

يوزى نورلر اشراق ايله‌ين هلاله بكزه‌ر . خالى ايسه هر ايكى ياناق اوزرنده بر عنبر پاره‌يى آكديرر .

معشوقه‌م كولومسه‌ديكى زمان بر عطر رائحه‌سى انتشار ايدر . واويله ظن اولونوركه « يمن » ك بولوطلرندن شمشكار پيدا اوله‌رق اورطه‌لغى آيدينلق استيلا ايله‌يور .

(*) (قله‌مان هوار) زينب كلمه‌سندن صوكره وزن ايچون بر (و) حرفنك علاوه‌سنه لزوم كوستريور . ژورنال آزياتيكه مراجعت . (**) عينى ذات سحر كلمه‌سنك اولنه بر (ف) علاوه ايله‌يور .

اونك كوكسى حريرى دەنيله‌جك درجه‌ده يوموشاقدر. اوراده قيرمزى برنار واردركه بر هلال كبى مقوسدر.

كنديسندن وصال طلب ايتدم بونك اوزرينه «زانيلره رغبتمز يوقدر» جوابنى ويردى بن ايسه حاشا ديدم. وبو سوزلرى علاوه ايله‌دم: سنك عشقكك اسيرى اولان بر پرستشكاريكك نسل زوانى‌دن اولمسى قابل ده‌كيلدر؟

«زيرا» بنم نسلم حسين واسطه‌سيله احمد «محمد» مربوطدر. بن جنبلان، جندب ونمير عائله سندنم.»

بو منظومه‌يه دقت ايديله‌جك اولورسه خياله‌كى وسعت ورنكينى‌نك پك بارز بر حالده بولونديغى كورولور. الباكوره مؤلفى بو شعرده «اون درت» تعبيرندن آيك اون دردى و «ايچكى» كلمه‌سندن ايسه معرفته اطلاع مضمونى قصد ايدلديكنى ذكر ايديور.

*
* *

الباكوره‌ده مندرج ايكنجى منظومه ايسه «حسن بن مكزون السنجارى»نك‌در اون بيتدن عبارت اولان بو منظومه «سعداء» وصفنده‌در. مبدئى شو صورتله‌در:

لبانتنا هواك وما لينا سوى اسم به عنه كنينا.

«ترجمه‌سى»

«سنك عشقك بزه ظاهر اولدى. فقط اونده بر اسمدن ماعدا بر شى تميزايده‌مدك. وبز شيمدى او اسم آلتنده اونى كنايه صورتيله افاده ايله‌يورز.»

*
* *

اوچنجى منظومه ايسه قمرك مدحنده اولوب «شيخ صارم» طرفندن يازلمشدر. بو اثرك مبدئى شويله‌در:

انحرف يانون ياحاجب المقرون تنظرك بعيون من فوق عليون

«ترجمه‌سى»

«اى نون، اى چاتيق اولان قاش انحراف ايت زيرا او، عليون‌ك فوقندن «يدنجى قات كوك» دن كوزلريله سكا باقيور.»

بو بيتده مذكور «نون» دن مقصد شكل ظاهريسنه كوره قمر وياخود هلال اولديغى كبى اون يدى بيتدن عبارت اولان منظومه‌ده تصادف ايديلن «عين» ايسه على بن طالب‌در. دها بعض حرفلر دخى موجوددركه هر برينك بويله بر مدلول باطنيسى واردر.

*
* *

دردنجى منظومه «الشيخ محمد بن كلازو»نك اثرى اولوب قمرى مدح ايديور. اون ايكى بيتدن متشكل بولونان بو اثرك مطلعى ايسه شو صورتله‌در:

قد شفانى ابريق عذباً (*) لماكا ياغزال بوادى الاراكا

«ترجمه‌سى»

«اى غزال! ديكنلى آغاجلرك يتيشديكى واديده بر ابريق طاتلى جرعه‌لر صونارق بنى شفايابايله‌دى.»

الباكوره صاحبى بو منظومه‌يى تفسير ايده‌رك خاصةً بو بيتى موضوع بحث ايتمش و «ظاهر الباطن» ه نظراً غزالك «قمر»؛ وادينك «سما»؛ اراكك ايسه «كواكب»دن كنايه اولديغنى وفقط «باطن الخفى»يه كوره وادى‌دن مقصد «قمرك دوره‌سى»؛ غزالدن مقصد «قمرك اورته‌سنده رونما اولان صورت»دن عبارت بولونديغنى و (اراك)ك ايسه (كواكب)دن و (نديم) لردن كنايه اولديغنى ايضاح ايديور.

*
* *

والحاصل كلازيلرك اشعارندن استخراج ايديلن نمونه‌لر هپ بو صورتله دوام ايله‌يور. بشنجى منظومه‌يى تشكيل ايدن وينه مذكور شاعر طرفندن (خمر) وياخود (قمر) مدحنده بولونان منظومه‌ده دخى بويله بر چوق رموز موجوددر. نيته‌كيم «زنجبيل ايله ممزوج اولان خمره» دن اسمر بر دائره ايله ممزوج اولان هلال وكأسلردن «قمرك دوره‌سى» وبوكا مماثل معنالر استخراج ايدلمكده‌در.

نصيريلرك اشعار دينيه‌سى كرك معنى وكرك طرز تبليغ اعتباريله بربرينه پك قريب اولديغى ايچون قمر مدحنده اولان شيخ محمد كلازونك اون بيتلك بر منظومه‌سى وشيخ خليل التميلى‌نك ديوان التضريعندن مفرز يكرمى اوچ بيتلك شعرى وينه مذكور شاعرك (زينب) مدحنده سكز بيتلك ديكر بر پارچاسى وشيخ يوسف خطيبك قمر مدحنده اولارق وجوده كتيردبكى اون ايكى بيتلك منظومه‌سى آيرى آيرى ذكر ايدلمه‌مشدر. بناءً عليه بو خصوصده توسيع معلومات ايله‌مك آرزوسنده بولونانلره شيمدى‌يه قدر اسملرى كچن كتابلرى توصيه ايتمكله اكتفا ايليه‌جكز.

٢. شماليلره عائد اشعار دينيه

(الباكوره) نصيريلردن طائفه شماليه‌يه مخصوص اولان وعرائس الديوانى تشكيل ايله‌ين منظومه‌لردن اوچنى ذكر ايله‌يور. بونلردن برى شيخ يوسف ابو ترخان طرفندن يازلمش اون بر بيتى حاوى بر منظومه اولوب (سما) مدحنده‌در؛ ايكنجيسى ايسه ينه مذكور شاعرك‌در. معراج نامنى حائز اولان بو منظومه ايسه اون آلتى بيتدن عبارتدر. اوچنجيسى ايسه الشيخ يوسف ابو ترخان سلاله‌سندن بولونان شيخ ابراهيم شيخ العيديه‌نك

(*) قله‌مان هوآر بو كلمه‌يى معنانك بعديتنى دوشونه‌رك (ماء) كلمه‌سنه تحويل ايتديكنى سويله‌يور.

اثریدر . اون ایکی بیتدن متشکلدر .

فی الحقیقه بو اوچ منظومه‌دن ایکنجیسی خیاللرنده‌کی مبالغه ، واغراق اعتباریله؛ برنجی ایله اوچنجیسی ایسه عقائد واصطلاحات نصرانیه‌یه مشابه بر صورتده درمیان اولنمالری نقطهٔ نظرندن جالب دقتدرلر . نیته‌کیم ایکنجیسنده شاعر معراجنی یاپارکن باقیکز نه‌لر کورویور :

سریت مجداً فی طلب السرور — لنفسی بالتنزه والحبور
الی ان طفت للسبع الاراضی — وجلت سهولها ثم الوعور
رأیت من العجائب لیس تحصی — وقد عاینت للسبع البحور
وقد شاهدت قافاً فی عیانی — مع البحر المحیط به الزخور
ظفرت بدرة منه وانی — بلغت بها الظلال وکل نور
وسد اسکندر فی رای عینی — لقد شاهدته یاذا الخبیر
ویاجوج وماجوج جمیعاً — رأیت طویلهم ثم القصیر
وشمس الافق مغربها فانی — بلغت الیه فی جدی وسیری
بعین حامیة تغرب وتخفی — بماء اسود صعب خطیر
ویونس بحره ایضاً عیان — ونون حوته یاذا الخبیر
وایضاً قد رأیت الخضر جهراً — وهو انزع لیس له نظیر.. الخ

خلاصه شاعر او سر آزاد خیالیله تام بر نصیری روحنه مالك اولدیغنی اثبات ایدییور . خیالاً طواف ایده‌رکن یدی قات یری ، نا محدود عجایبی ، یدی‌ده کیزی ، سد اسکندری ، یأجوج ومأجوجی ، شمسك محل غروبنی ... الخ کبی رنکارنك ومتضاد شیلری کورمکه موفق اولیور .

دیکر طرفدن شیخ ابراهیم ایسه بر نصرانی طرز تفکر وافاده سنه مالکدر او :

تنادی راهب الرهبان هات الخمر واسقینی

ایله

ندین بدین مریمة ونبغی سر امین
نطیع الروح أیوع ونحبو بالشعانین

کبی مصراع وبیتلرله عقائد نصیریه‌یی رموز خرستیانیه ایله افاده ایدرکن نه قدر غرابتلر یاپیور . بو غرابتلرك درجه‌سنی آکلامق ایچون الباکوره‌نك تفسیر رموزه‌دائر اولان سطرلرینی اوقومق کفایت ایدر .

فی الحقیقه الباکوره ده‌نیلیورکه :

« نصیریلره کوره (بطرك) یعنی پطریقدن مقصد علی ابن طالب ؛ (راهب الرهبان)

و (متران) یعنی (متره‌پولید) ایسه محمد ؛ (خوری) ایسه سلمان فارسی ؛ (قسیس) و (شماس) یعنی پاپاس ایسه مقداد ؛ (رهبان) ، (هیفات) دن مقصد کواکب ومراتب سبع ؛ (صیوان) دن مقصد فضا ، محل کواکب ؛ (ملاعین) یعنی ملعون اولانلردن مقصد طائفهٔ اسلامیه‌در . »

بو شعرلرندن دخی آکلاشیلیورکه نصیریلرك او خود سرانه پرواز ایدن خیاللری پك طبیعی بر ضابط عقلیه احتیاج کوسترمکده‌در .

٣ . قله‌مان هوآراك نقل ایتدیکی شعرلر .

نصیری ادبیاتی حقنده‌کی بحثمزی بدیر مزدن اول قله‌مان هوآرك پارس کتبخانهٔ ملیسنده تصادف ایتدیکی آثار خطیه‌دن استنساخ ایلدیکی درت منظومه‌لی دخی ذکر ایتمك ایجاب ایدر :

بونلردن برنجیسی (شیخ علی بن صارم) ك اثری اولوب اوتوز درت بیتی حاویدر . بو منظومه‌نك مبدئی شو صورتله‌در :

سألتك یا الاهی بالنبیا
باحمد اسمك النور الجلیا
بفاطر فطرة الرحمن حقا
وبالحائیین والاسم الخفیا.. الخ

شاعر بو منظومه‌ده نصیریلرك آلهی بولونان حضرت علی‌یه خطاب ایده‌رك کندیسندن نور جلیسی بولونان نبی (احمد) ك وصو کره فاطرك یعنی (فاطمه) نك ودها صوکره ایکی (حاء) یعنی حسن وحسین‌ك ونهایت اسم خفی یعنی (محسن سر الخفی) ك باشلری نامنه استمداد ایله‌یور .

بونی متعاقب دیکر نصیری اعزه‌سی بر بر تکرار ایدیلمك صورتیله عقائد مقرره ومعلومه نظماً افاده ایدیلیور .

ایکنجی منظومه ایسه ینه مذکور شاعرك‌در . یکرمی ایکی بیتدن مرکب اولان بو منظومه دخی مضمون وافاده اعتباریله او قادار برنجی منظومه‌یه قریبدرکه حتی :

سألتك یاالاهی یاعلیا
باحمد اسمك (المیم) الرضیا

صورتیله بدأ ایدیان ایلك بیتندن بیله ، برنجی منظومه‌نك ناصل بر تکررندن عبارت اولدیغی آکلاشیلمقده‌در .

اوچنجى منظومه ايسه :

بدر اضاء متجلياً لما حا
بالنور كا المشكات والمصباحاً

مطلعيله باشلايور . شيخ محمد كلازينك اثرى بولونان بو شعر اون بش بيتدن عبارتدر.
دردنجى منظومه ايسه (شيخ حسن الاجرود) طرفدن پك رندانه وشائقانه اولارق يازلمش در . يوز درت مصراعدن متشكلدر . مبدئى بر وجه آتى در :

قم الى الراح بانشراح فوق بسط من زهور
فى فصول نيسان
واجعل جلوسك من صباح واستقبل الديجور
اياك تكن نعسان
وان كان جليسك سيد الملاح تحضاء بذاك النور
وتذهب الأحزان ...الخ

« قالق حاضر اول ، چيچكلردن متشكل بر قاليچه اوزرنده اوطوروب انشراح ايله شو ايچكى بى ايچه‌لم . زيرا تام ايچيله‌جك بر زمانده ، نيسان آينده بولونيورز . قالق، ايركن قالق؛ تاكه صباحدن اقشامه قادار ايچه‌لم . كوزلركده خوابدن اثر بولونماسنى اصلا آرزو ايتمم . باخصوص سكا رفاقت ايدن اكر كوزه‌للرك كوزه‌لى ايسه سن اونورله كندينى آووتورسك وبوتون حزنلريكى كيدررسك . »

أوليله باشلايان بو منظومه دخى بالطبع رموزدن آزاده اولمامقله برابرينه نصيريلرك رقصان اثرلرندن برى صايىلابيلير. ايشته نصيريلرك بزجه معلوم آثار ادبيه‌لرى بوندن عبارتدر. زمان البته ديكرلرينى‌ده تنوير واظهار ايليه‌جكدر .

— ١٢ —

برمانه دن طرطوسه

تموزك ياقيجى كونشى غير قابل تحملدى . وبو ، اويله بر حقيقت ايدى كه شيمدى‌يه قادار كچديكمز بوتون يوللرده‌كى تجربه‌لرمزله حيز ثبوته واصل اولمش ايدى . فقط بيلمم ناصل اوليوردى، بو آتشين تجربه‌لر هر دفعه تكرر ايتديكى وبزى پك بيتاب بر حال اضطرابه افراغ ايله ديكى حالده بو تموز اوجاغندن بر دورلو تخليص نفس ايله‌يه ميوردق .

فى الحقيقه ايرته‌سى كونى ايچون برمانه‌نك سرين هواسنى ترك ايتمه‌يى دوشونديكمز زمان هرشيدن اول بو خاطرمزه كلمشدى . وبز نصيريانه بر اصرار ايله ديوردق كه :

— نه ياپوب ، ياپوب مطلقا بو تحملفرسا كونشك جهانسوز شعله‌سندن قورتولمالى يز .

ومستثنا بر ثبات وحتى بزى‌ده حيرتده براقان غريب بر عناد ايله بو دفعه‌كى طريق حركتمزك مونس اولماسنه قرار ويرديكمز زمان كيجه‌نك قارانلغنده بيله طى مراحل ايتمه‌يى كوزمزه الديرمشدق . رفيقم بو قراره مقابل اوقادار صادق واوقادار موفق بر وضعيت المشدى كه بوتون قناعتيله :

— هم نه ايى اولور ، سرين بر كيجه سياحتى ؟ . كولكه‌لر ايچنده وكولكه‌لر حالنده سياحت .

ديوردى . مع ما فيه وجهۀ عزيمتمزك يك اوزاق اولماديغى ايچون بوقادار فداكارلغه قاتلانمق لزومى بولونماديغنى بزه آكلاتدقلرى زمان ممنونيتمز كسب تضاعف ايتمشدى ؛ زيرا ايليق بركون ايشيغنده قطع مسافات ايله‌مك شبهه‌سز بزم ايچون دها فائده‌لى اولاجقدى . وبز آرتيق ايرته‌سى كونى كونش دوغمازدن بر ايكى ساعت مقدم هر طرف سس‌سز تشييع خواب ايلركن اوياناجق وهمان حركت ايده‌جك ايدك . وهپ بويله سر-ينلكده ايلرله‌يه‌رك زوالدن پك چوق اول ده‌كيزك آغوشنده بولونان (طرطوس) قصبه‌سنه واراجق ايدك .

اعتراف ايتملى يم كه يوقادار مستريح بر دماغله صيد خوابه چاليشديغم ديكر بر كيجه‌يى دها خاطر لامايوردم .

***

كوزلرمزى خفيف بر قاپو طيقير ديسيله آچديغمز زمان بو اسرار انكير نصيرى محيطنك خفايا ايله مالامال سماى ليليسنده ييلديزلرك پارل پارل پارلاديغنى كورييوردك . قويو بر كولكه‌دن عبارت بولونان (تليجه) تپه‌سنك ما ورای سكونده هنوز ايشيقدن اثر بيله يوقدى .

قصبه بو دقيقه پك عظيم بر سكون ايچنده بولونيور ويالكز بر آز كورولتو ياپارق آقان قصبه منبعنك سسى بو سكونى بر مقدار بيرتيوردى . آز بر زمان ظرفنده ، اتلره راكب اوله‌رق برمانه‌دن آيرلير كن جوارمزك او مونس وحريرى سرينلكى ايله بزم بوكون پك صريح بر بختى يارلغه مظهر اولديغمزى كنديمزده تقدير ايله‌يوردق.

اورطه‌لق هنوز قارانلقدى . قصبه‌نك خارجنده ديك ، طاشلى ومعوج بر اينيشى تعقيب ايده‌رك ياواش ياواش اينركن كذركاهمزده‌كى زيتونلقلرك نظرلرمزه تحميل ايتديكى قارالتيلر كويا محيطاته داغيلارق هر طرفى استيلا ايدييور كبى ايدى . بوكولكه‌لر ايچنده ايلرولركن

فرقنه وارمادن ینه کولکه حالنده بولونان (القصیبه) کوینی کچمش ونهایت جهت غربیه‌یه کشاده بولونان (ابو ذکرا) وادیسنه وارمشدق. هر ناصلسه آرقه‌مزه باقدق. شیمدی قویتو بر خیالت شکلنده یوکسلدیکی کورولن (تلیجه) تپه‌سنك ما ورای اعتلاسنده ییلدیزلرك برر برر کوزدن نهان ولایغی فرق ایدیلیور واطرافی احاطه ایدن اوقویو کولکه‌لرك یاواش یاواش اسمر لشدیکی دویولیوردی.

ابو ذکرا وادیسنك صول ساحلنی تعقیب ایده‌رك ایلرولیوردق. شیمدی بو وادیی طولدیران بیاض چاقیل طاشلری دوکوق بر پاریلتیله قارانلغی یارارق اظهار موجودیت ایتمکه چالیشیور وسماده ییلدیزلرك هپ بردن ارییه‌رك بر مایع نورانی حالنده بوتون محیطاته دوکولدیکنی ظن ایتدیرن بر بیاضلق جهت شرقیه‌ده‌کی تپه‌لرك آرقه‌سنده کیتدکجه کسب توضح ایده‌رك آرتیق طلوعك یاقینلاشدیغنی بزه احساس ایله‌یوردی.

پك آز بر مدت کچمشدی که جوارمزده تسلسل ایتمکه باشلایان تپه‌لرك صیرتنده بر ضیا طوفانی پیدا ولدی. اورته‌لق تمامیله آغارمشدی. او دقیقه‌یه قدر اسمر کولکه‌لردن عبارت بولونان کذرکاهمزه شیمدی یشیل، قیرمزی، صاری رنکلر داغیلیور؛ وآغاجلر، چیچکلر، قوملر برر برر رونما اولمایه باشلایوردی. با خصوص وادینك صول ساحلنه کچه‌رك ایلروله دیکمز زمان قیشین بو وادیی صارصان قوتلی سیلابه‌لرك یاپدیغی واضح ائتکالر جالب دقت کورونیوردی.

شمیدی بر طرفدن صاغمزده وصولمزده وادی امتدادنجه دوام ایدن سبزین تپه‌لرك ذروه‌لرنده ضیا حزمه‌لری بلیریور ودیکر طرفدن تموز صباحلرینه مخصوص ایلیق بر روزکارپك یوموشاق بر تماسله بوتون کوکلمزی دولدیریوردی. صاغده «محتضیه»؛ صولده «عین عرفته»، «بیت الناصره» تپه‌لری بربرینی تعقیب ایتدکدن وصولده «مفتاح بیت الناصره» کویی کوزوکدکدن صوکره آنجق کونش وادیه‌کی کذرکاهمزی زیارت ایده بیلمشدی

بر مدت صوکره وادینك صاغ ساحلنه دونمشدك. اپیجه بر زمان ظرفنده بر آغاجلق ایچنده نصیریلرك «شیخ محمد جروف» مقامنی واونی متعاقب «وادی الغوار» تپه‌سنی وصولده ایسه «الصناع»، «الصلوح» تپه‌لرینی وصاغده «الباطوره»؛ صولده «قلعة الشمال» تپه‌لرینی ترك ایتدکدن صوکره صاغده «حمین» وصولده «مشرفه» تپه‌لرینه وارمشدق.

شمیدی کذرکاهمزك صولنده داری ویا مصر بغدایی ایله مزروع تارلالر بولونیور. ویجریکلی نصیری قیزلری بر الده کوچوك بر صوپا دیکرنده بر تنکه پارچه‌سی، تنکه‌یه

اورارق تارلایه قونان قوشلری اوچورمایه چالیشیور وبر طرفدن سامعه‌یه مطرد سسلر بخش ایتمه‌سنه مقابل کاه قوشارق‌کاه زیپلایارق نظرلره رنکین بر تموج اهدا ایدییورلردی. بز آرتیق وادی استقامتنی ترك ایده‌رك صول طرفمزده یوکسه‌لن «مشرفه» داغلرینه طیرمانمایه مجبور قالمشدق. هنوز ذروه‌لره تقرب ایتمه‌مش ایدك که اوقمزده دیکر بر وادی رونما اولمشدی. بو کوچوك وادینك آرقه‌سنده «رویسة حماد» تپه‌سی وکویی کورونیوردی. بز ایسه معوج بر حالده یوکسه‌لن بوتپه‌یی تعقیب ایدییوردق یوقوش یاریم ساعت قادار دولم ایتمشدی. نهایت تپه‌نك ذروه‌سنه وارمشدق؛ بوراده بر قاچ متره قطرنده بویوجك بر پالاموط آغاجیله کولکه‌سنده کوچوك بر مقبره بولونیوردی. بورانك درت بر طرفه کشاده بولونان منظره سندن استفاده ایتمك مقصدیله بر مدت حسن آفاقه نکهبان اولمشدق. شیمدی. بو ایلیق تموز صباحنده بوتون محیط پك رنکین ومواج ضیالر آلتنده خاره‌له‌نیوردی.

بو سال دیده، عظیم آغاجی ترك ایتدکدن صوکره آرتیق میللی بر طریق تعقیبه باشلامشدق؛ ینه قارشیمزده کومه، کومه تپه‌لر کوزوکیوردی. «بسوری» وادیسنه کلدیکمز زمان صاغده «بیت زینه»؛ صولده ایسه «بسوری» تپه‌لرینك یوکسلدیکی کورولیوردی. شیمدی کذرکاهمز اولان وادی دخی پك کوزه للشمشدی. خصوصیله صول طرفمز سراپا، بویوك، کوچوك مرسین آغاجلریله مالامال ایدی. مسکر بر نوقو محیطی صاریییوردی. بز بورانك بوبابیلییجی رائحه‌سنی اوزون بر مدت سه‌وه‌سه‌وه نوش ایتدکدن صوکره نهایت «غدیر بسوری» نامنی حائز اولان منبعه مواصلت ایتمشدك. بوراسی «برمانه — طرطوس» یومنك تام اورته‌سی ایدی.

غدیردن آیرلدقدن صوکره بوتون وادی امتدادنجه کاه یوقوشلره طیرمانیور وکاه اینیشلردن اینییوردق. فقط بوتون کذرکاهمز اکثریا کولکه‌لکدی. حدود انظارمز دخی یم یشیلدی.

اووخ یاربی؟.. بویولنه قدر دلربا ولطیف ایدی. با خصوص یشیل مرسین اغاجلرینی تزیین ایدن اوپاموغه شبیه بیاضمسی چیچکلرنه کوزه‌ل کورونیور؛.. هله یوکسك تپه‌لرله بر سویه‌ده اولمق اوزره طی مراحل ایتمك نه خوشدر؛. انسان کندینی‌نه قادار یوکسك کورویور؛..

فی الحقیقه بور الرك منظره‌سی لطیف اولدیغی قادار واسع ایدی: نیته‌کیم، صاغ طرفده «طیشور»، «الحویطات» داغلری وکویلری دها اوزاقلرده «مرزحین»، «درمیه» داغلری؛ صول طرفده «بیت الحاج»، «ظهر البازدیه» تپه‌لری وکویلری ودها بریده «کرم بیرام» تپه‌سی وقارشیمزده اك اوزاقده «الکاشفانی» داغلری کورونیوردی..

بر ساعت قدر بويله جه ايلروله دكدن صوكره « الغمقه » واديسنه كلمشدك . قيشين بو واديدن بويوك سيلابه‌لرك كچديكى اكلاشيلوردى . برآز صوكره ديك بر يوقوشه چيقمايه باشلادق . صاغمزده « ظهر النقيب » ، صولمزده ايسه « الكاشفانى » داغلرى بولونيوردى ..

« ظهر النقيب » واديسنه ايمك اوزره داغك جهت غربيه سنه كچديكمز زمان قارشيمزده ، اوزاقلرده ده‌كيز كوزوكمشدى . شيمدى‌يه بر چوق تپه جكلر وكويلر بليريوردى . صاغده واوزاقده « القصيبات » داغى ، « الحيش » كويى ؛ صولده « المظاهريه » ، « حارة هرجيش » ، « شماليات » ، وآرقه‌ده « بيت اسماعيل » و « جديده » كويلريله تاقارشيده ده‌كيزك آغوشنده ايمش كبى كورونن « بيت عليان » ، « بيت كمون » كويلرى برر برر سچيله‌جك درجه‌ده واضح بر صورتده مشاهده اولونيوردى .

بر آز صوكره ماوى ده‌كيزك آغوشنده سراپا صدفدن ايشلنمش كبى رونما اولان « ارواد » آطه‌سى بزم « طرطوس » ه تماميله تقرب ايتديكمزى بيلديريوردى . آرتيق قطع ايديله‌جك نهايت بر ساعتلق بر مسافه‌مز قالمشدى . ده‌كيزه دوغرو تقرب ايتدكجه يكيدن بر طاقم كولرده‌ها كورونيور ويا اسكيدن مشاهده ايديلنلرى كسب توضح ايله‌يوردى .

نهايت دوز بر ساحه ايله برابر بر مقدار صو بيريكينتيلرينى كچدكدن صوكره كونش هنوز سمت رأسه تقرب ايتمك ايچون اوزون بر زمانه احتياج كوستريوردى كه بز بياض أولرله اوزاقدن پك خوش كورونن طرطوسه ياقيلاشيور وحتى خارجنده‌كى فرنك ايشجيرى دالرينك آراسندن قصبه‌يه بيله داخل اوليوردق .

—١٣—

طرطوس

١ — طرطوسك وضعيتى ، منظره‌سى وخطوط داخليه‌سى

طرابلس‌شام لواسنه تابع (طرطوس — Tartous) ناحيه‌سنك مركزى بولونان (طرطوس) قصبه‌سى ده‌كيزك ساحل شرقيسنده بنا اولونمشدر . شمال جهتنده واسع براووادن صوكره (نهر الحصين) وصوكره تكرار كنيش بر اراضى ؛ انحاى شرقيه‌سنده يارم ساعت قادار دوام ايله‌ين باغچه‌لر ، اينجير وپورتاقال آغاجلرى وصوكره يينه واسع اراضى وزيتونلق ، جنوب طرفلرنده ايسه تكرار دوز بر اراضيدن صوكره (غمقه) نهرينك منصبى موجوددر .

قصبه‌نك شمالدن جنوبه دوغرو امتدادى بر كيلومتروى متجاوز ايسه‌ده غربدن اعتباراً شرقه قدر اولان عرضى ايكى ، اوچ يوز متره‌يى بيله بولامادينغه باقيلير واطرافنك باغچه‌لرله محاط اولديغى دوشونولورسه مستطيل‌الشكل بر وضعيته مالك اولان بو قصبه‌نك هيئت عموميه‌سى حقنده بر فكر حاصل ايدلمش اولور .

طرطوس قصبه‌سنك كنيش بر منظره‌سى واردر : نيته‌كيم شمال جهتلرنده واوزاقلرده (مرقب) داغلرى شرق طرفلرنده صافيتا داغلرى شيخ سعد ، خريبات كويلرى شمال شرقيده (دوير) كويى جنوب طرفلرنده (ظهر بيت عليان) كويى ، جنوب غربيده ايسه بر قاچ كيلومتره اوزاقده (أرواد — Arados) آطه‌سى ونهايت غرب طرفنده واسع وبى حدود بر ده‌كيز رونما اولديغى ايچون بالطبع بوراسى اصلا صيقينتيلى بر قصبه صاييلاماز .

شيمديكى حالده (سور شرقى) و (سور غربى) ناملرينى حائز واكثر اقسامى خراب اولان ايكى سورله محاط بولونان (طرطوس) درت ، بش يوز خانه‌دن عبارت كوچوك بر قصبه اولمقله برابر درت محله‌يه تفريق ايدلمشدر . اورته جهتلرى (الساحه) و(خندق)؛ جنوب طرفلرى (خراب) وياخود(نصارا)؛ شمال قسملرى ايسه (البرانيه) اسملرينى طاشيمقده‌در . بو درت محله ايچنده اك كوچوكى واك يكيسى (حارة البرانيه) در .

طرطوسده يكى بنالر شامك مهاجرين محله‌سنده‌كى اولرينى اكديريور . اكثريا ايكى اوچ اودادن عبارت وايكى قات اوزرينه انشا ايديلن بو اولرك كافه‌سى كاركيردر. طرطوسك اسكى اولرى ايسه بيروتك وصيدانك بر آز اسكيجه اولان اولرينه بكزه‌ر واونلر كبى اوزرلرى صيوالى داملرله اورتولودر . بو نوع داملره (عدسه) نامنى ويررلر .

قصبه‌نك بر ايكى جامع وبر ايكى مسجد ايله صليبيون زماننده قالمه پك نفيس بر اثر معمارى‌سندن وروم اورتودوقسلره مخصوص بر ايكى كليساسندن ماعدا شايان ذكر بر بناسى يوقدر . فقط كذركاهده بولونمق اعتباريله تجارت محلى اولان طرطوس قصبه‌سنك اوچيوز قدر دكانى موجوددر .

طرطوسده قصبه داخلنده باشليجه ايكى يول واردر : برى ، شمالدن جنوبه ممتددر ؛ ديكرى ايسه سور غربينك شرقندن باشلايارق جنوبده ديكرينه ملاقى اولور .

طرطوسك خارجنده ايسه برى طرابلسه امتداد ايدن وديكرى لاذقيه‌يه قادار دوام ايله‌ين شمال وجنوب يوللريله جنوب شرقيده خريبات وشمال‌شرقيده ايسه صافيتا يوللرى دخى بولونمقده‌در .

قصبه‌نك صوينه كلنجه ، طرطوس ، صو جهتندن پك بويوك صيقينتيلر چكمكده‌در . زيرا قصبه‌ده موجود قويولرك كافه‌سى ده‌كيزه قربيتلرى حسبيله طوزلوجه‌در . هر نه قدر

تك توك بعض صهرنجلر دخى وار ايسه‌ده بالطبع پك خصوصى قاليور . طرطوسده بير الخراب ، بير الساحه نامليريله عمومى ايكى قويو وباغچه‌لر داخلنده موتورلى بر قاچ قويو بولونمقده‌در . [*]

٢ — احوال اجتماعيه

[١] — **طرطوسده حالت اجتماعيه** — بش بيكه قريب بر نفوسه مالك اولان طرطوس قصبه‌سنده دين اعتباريله اسلام وخرستيان اولمق اوزره ايكى بويوك كتلهٔ اجتماعيه‌يه تصادف اولونور . بوراده اسلاملرك مجموعى نفوسك اوچ ربعى درجه‌سنده اولوب جمله‌سى سنى‌در . ناحيه مركزنده نه نصيرى ، نه‌ده اسماعيلى ونه‌ده موسوى موجود دكلدر .

اهالئ اسلاميه‌يى ثروت وواردات‌لرينه نظراً اوچ طبقه‌يه تفريق ايده‌بيليرز : برنجى طبقه‌ده بولونانلر درت عائله‌دن عبارتدر . بو عائله‌لردن بعضيلرى صيدادن بعضيلرى ايسه بيروتدن ، مرقبدن كلمشلردر . نفوس موجوده‌لرى ايكى يوزه قريبدر . بو عائله‌لر ميانده اك زنكينك يوز بيك ليرايه قريب ثروت نقديه‌سى بولونديغى روايت ايدلمكده اولديغى كبى طرطوس ناحيه‌سنك ربعى دخى بونلرك ايمش . مجموع اراضيلرى اون بيك دونم قدردر . بونلر برطرفدن زراعت ايله وديكر طرفدن تجارتله اشتغال ايتمكده‌درلر . واردات سنويه‌لرى ايسه اوچ درت بيك ليرا درجه‌سنده‌در . ايلروده بولونان بو عائله‌نك زراعه قارشو شايان ذكر بر تساطلرى يوقدر . زيرا بر طرفدن لزومندن فضله مقتصد اولمالرى وديكر طرفدن ده كيز كنارنده ياشايان زراعك آز چوق دنيا كورمش بولونمالرى حسبيله بونلره اجراى نفوذ ايدميورلر .

ديكر ثروت صاحبى اوچ عائله ايسه مبحوث عنه عائله‌لر درجه‌سنده اراضى وواردات‌ه مالك‌ده كيل ايسه‌لرده ينه اك آزينك بيك ليرالق كليرلرى موجوددر . بونلرده كاه زراعت وكاه تجارت ايله اشتغال ايتمكده‌درلر .

بو ايلك درجه‌ده‌كى درت عائله منسوبينى تحصيل اعتباريله پك كريلرده بولونمقده‌درلر .

طرطوسده ايكنجى طبقهٔ اجتماعيه ايسه (متوسطين) ناميله ياد اولونابيليرلر . بونلر اورته حاليلردر . طرطوسده اورته حاليلر بش آلتى كشيدن عبارتدر . بونلر برنجى درجه‌ده‌كى عائله‌لر كبى يوزلرجه سنه دوام ايدن بر ماضى‌يه مالك دكلدرلر . اللرنده بولونان ثروتلرينى دخى فائض معاملاتنده ويا تجارت صورتيله الده ايتمشلردر . بونلرك سنوى

[*] طرطوسك احوال عموميه‌سى طرابلس شام مركز قضاسنك تدقيقاتى ميانده ذكر ايدلمشدى صحيفه (٢٣٣) ه مراجعت .

وارداتى وسطى اولارق يدى يوز ليرادن ، درتيوز ليرايه قدر تخمين وتقدير اولونابيليير .

اوچنجى طبقه منسوبينى ايسه اصناف وفلاحين صنفى‌در . بو طبقه افرادى بوتون معناسيله حليم ، سليم وچاليشقاندرلر . بونلر يا اوفاق تفك آليش ويرشلرده بولونمق ويا خود مزارع صورتيله ايفاى خدمت ايتمك اوزره تأمين معيشت ايتمكده‌درلر . اك آزينك ينه سنوى وارداتى ايكى ، اوچ بيك غروشدن آشاغى صاييلاماز . وارداتى يوز ليرا اولمق اوزره بو طبقه منسوبينندن يوزه قريب اشخاص موجوددر .

بو طبقه افرادينك پك ابتدائى بر تحصيلى واردر . اساساً بوتون طرطوس قصبه‌سنده نه مكاتب عاليه‌دن ونه‌ده مكاتب تاليه‌دن مأذون كيمسه يوقدر . مكاتب ابتدائيه‌ده بولونانلرك عددى ايسه اوچيوز ، اراده‌سنده‌در . بو اعتبارله ناحيه مركزنده اوقويوب يازانلرك عددى آنجق يوزده اون درجه سنده‌در .

طرطوس قادينلرى ايچون بر وظيفهٔ اجتماعيه يوقدر .

***

طرطوس خرستيانلرينه كلنجه بونلرى ده اسلاملر كبى اوچ طبقه‌يه آييرابيلرز . مع‌ما فيه خرستيانلر ميانده زنكين بر ايكى شخص واردركه بونلر ثروتلرينى آمريقايه مهاجرت ايدنلره پاره اقراض ايتمك صورتيله الده ايتمشلردر . شيمدى بونلردن هر برينك درت بش بيك ليرالق ثروتى موجوددر . مع ما فيه سنوى وارداتلرى قبل الحرب بر قاچ بيك ليرا درجه‌سنده ايمش . بونلر دخى تحصيل اعتباريله پك كريلرده‌در .

ديكر خرستيانلر ايسه آز چوق آليش ويرش ايتمكله تأمين معيشت ايلمكده‌درلر . شونى‌ده اشارت ايتملى يزكه طرطوسده تجارت اسلاملرك الده‌در . خرستيانلردن آنجق اون تاجر واردركه سنوى يوز ليرا قدر بر وارداتلرى بولونمقده‌در ،

بورا خرستيانلرى تحصيلجه دخى اسلاملرك پك فوقنده صاييلمازلر . بونلرك دخى آنجق يوزده اون بشى اوقويوب يازمق بيليور . وقادينلرى دخى بوس بوتون تحصيلسز قالمشدر . مع‌مافيه ينه شونى‌ده اعتراف ايتمه‌لى يزكه بورا خرستيان عائله‌لرينك حياتى ، اسلاملره نسبتله دها اوستون صاييلير .

شو بحثمزى بيتيرمزدن اول ناحيه‌دن آمريقايه مهاجرت ايدنلرك عددينى اشارت ايله‌مه‌لى‌يز . فى الحقيقه بورادن آمريقايه اوچيوز كيشى قدر مهاجرت ايتمشدر . بونك ثلثى خرستيان ، الليسى نصيرى ، متباقيسى ايسه سنى‌در . بو مهاجرلر قبل الحرب ناحيه‌يه سنوى درت بيك ليرا قدر بر پاره كوندريورلردى .

[٢] — **ناحيه‌ده احوال اجتماعيه** — طرطوس قصبه‌سى خارج اولديغى حالده ناحيه‌نك نفوس موجوده‌سى اوچ بيكدن عبارت قاليور . بونك ثلثانى اسلام بر ثلثى ايسه خرستياندر .

ناحيه اسلاملرينك كافه‌سى نصيريدر . بوراده نصيريلر عدد اعتباريله عينى درجه‌ده اولمق اوزره درت عشيرته آيرلمشلردر . ١ — حدادين ؛ ٢ — خياطين ؛ ٣ — متاوره ؛ ٤ — جرديه .

ناحيه‌ده نصيريلر آراسنده عشيرت تشكيلاتى بولونمادينى ايچون بونلرك رئيسلرى دخى يوق ايمش . مع‌مافيه هر عشيرتك بر ايكى شيخى موجوددر . شيخلرك بالطبع نصيريلر اوزرنده عظيم بر سلطهٔ دينيه واجتماعيه‌لرى وار ايسه‌ده بونلر املاك واموال صاحبى ده كيلدرلر. طرطوس نصيريلرى اسلحهٔ ناريه‌يه دخى اهميت ويرمدكلرى ايچون بوراده داغ خلقنه مخصوص اولان طبايعه آز تصادف اولونمقده‌در .

طرطوس نصيريلرى ياكندى ناملرينه ويا خود باشقه‌سى حسابنه زراعتله اشتغال ايتمكده‌درلر . بونلرك ايچنده اك زياده زنكين اولانلرك آنجق سنوى يوز ليرا وارداتى بولونديغى دوشونيله‌جك اولورسه بونلرك سعهٔ ماليه‌لرى حقنده بر فيكر الده ايديلير. اساساً بو طرزده زنكينلر هر كويده بر ايكيشر كيشيدن عبارتدر . نصيريلرده تميرلك ، علم ، آرامق بيهوده‌در. ريا ، يالانجيلق روحلرينك اك ايچ نقطه‌لرينه سينمشدر. مع‌مافيه طبيعت اعتباريله مجاور بولوندقلرى خرستيانلره نسبتله كرملرى ايله معروف ايمشلر.

ناحيه‌نك خرستيانلرينه كلنجه ، بونلرك كافه‌سى مارونيدر . (خريبات) نام كويده اقامت ايتمكده‌درلر . بونلر دخى زراعت وفلاحتله وباخصوص زيتون زراعتيله اشتغال ايدرلر. طرطوس مارونيلرى ييلرينه ، ايچملرينه قطعياً اهميت ويرمزلرمش . تعبير ديكرله طبعاً اوقادار مقتصد ايمشلركه كنديلرينه بيله هر شيئ چوق كورمك ايسترلر وحتى نقود موجوده‌لرينى صرف ايتمه‌مك ايچون طوپراغك آلتنده صاقلارلرمش .

بونلرده دخى بالطبع تحصيل آرامق بيهوده‌در . وحيات عموميهٔ اجتماعيه‌ده‌كى موقعلرى ديكر مجاورلرى كبى بى شبهه بر صفردن عبارت اولارق تلقى ايدلمك اقتضا ايدر .

— ١٤ —

لوادن لوايه

طرطوس — بانياس يولى

طرطوسده قالديغمز مدت ظرفنده كنديمزى بيروتك هجرا بر كوشه‌سنده ياشيور ظن ايدييوردق . فى الحقيقه بو قصبه‌ده بيروتك اسلام محله‌لرينه مشابه بر حال وار ايدى كه أولرنده ، دكانلرنده والحاصل بوتون حيات اجتماعيه‌سنده وحتى لهجهٔ لسانيه‌سنده دخى پك بارز بر صورتده نمايان اوليوردى . شونى‌ده اعتراف ايتمه‌لى‌يزكه بز نه اولورسه اولسون

« طرطوس » ی سه‌وه‌بیله‌جك بر وضعیتده بولونیوردق . بیاض أولریله ، ده‌کیزیله، فرنك اینجیری دالاریله ونهایت بوتون آغاجلریله بو قصبه‌بزه پك شیرین کلیوردی . باخصوص انحای داخلیه‌ده تصادف ایتدیکمز قضا مرکزلرینه وکویلره نسبتله بو ناحیه مرکزی نصیبه دار حیات ومدنیت بر بقعهٔ عمران حالنده کوروندیکی ایچون بو بیاض شهر یاورو- سنك بوتون نواقصنی عفو ایده‌بیله‌جك برنیکبینی ایله خلاصه طرطوسی پك خوش بولیوردق .

واکر زمانمز مساعد اولمش اولسه‌یدی بو قصبه‌ده بر قاچ کون دها اقامت ایده‌رك بر مدتدن بری محروم اولدیغمز او بی حدود ماوی ده‌کیزك قارشیسنده متاعب ذهنیه وصحیه- مزی دیکندیرمك ایستیه‌جك ایدك . مع مافیه بوندن صوکره‌کی طریق حرکتمزده هپ ساحلی تعقیب ایده‌بیله‌جکمزی دوشونه‌رك بو قادارجق بر تسلی ایله قناعت ایدییور وبر آن اول حدود شمالیه‌یه دوغرو ایلروله‌مکی دها موافق بولیوردق .

ایرتسی صباح دها کونش دوغمازدن اول طرطوسی چارنا چار ترك ایتمکه قرار ویرمشدق . بحر سفیدك اك اوزاق نقطه‌لرندن آیریله‌رق خوابکاهمزی زیارته کلن سرین بر روزکار ، مونس نفحه‌لریله بو صیجاق تموز کیجه‌سنده ، صباحه قادار بزه لطیف بر یلپازه اولمشدی .

صباحین کوزلرمزی آچدیغمز زمان افقك جهت غربیه‌سنده مدور بر آی ، بر کوموش صفیحه حالنده پارلیوردی . اولکی سیاحتمزده تعقیب ایتدیکمز خط حرکتی بو کونکی یولمزده دخی تطبیق ایتمك ایچون استعجال ایدییور وبر آن اول حرکت ایتمك ایستیوردق . از بر مدت ظرفنده آتلره راکباً قصبه‌نك شمال جهتنه دوغرو یول آلمغه باشلادق . شیمدی قمرك کیتدکجه خفیفلشه‌ن سیمین نورلری آلتنده قدیم (طورطوزا Tortosa) قصبه‌سی بو یازصباحنده اسرار انکیز بر نشیدهٔ سکون ترنم ایله‌یورکیبدی . فرنك اینجیری دالاریله محاط بر طریقی قطع ایده‌رك قصبه‌دن آیریلیرکن فوقمزده سمانك یاواش یاواش آغاردیغی وسمت مشرقده اوزاقلره دوغرو امتداد ایله‌ین قویتو کولکه‌لرك اوزرنده مبهم بر بیاضلغك کیتدکجه کسب توضح ایتدیکی حس اولونیوردی . اورته‌لق سکون ایچنده ایدی. صول طرفده ده‌کیز دخی بر خواب عمیقه دالمش کورونیوردی . یالکز طاتلی وطوپراقلی بر یولده قطع مراحل ایتمه‌مزدن متولد مطرد بر سس اطرافه عکس ایده‌رکن بعضاً بر مقدار کورولتو پیدا اولیور وصوکره‌قوملرك اوزرنده ایلرولرکن بو سس بردن کسیله‌رك محیطك سکونت عمومیه‌سی تکرار عودت ایله‌یوردی .

طرطوسدن حرکت ایده‌لی بر ساعت کچمشدی که بز متمادیاً دوز بر ساحه‌یی تعقیب ایدییوردق . یولده قیشین آقان بر دره‌نك یاتاغندن کچدکدن بر آز صوکره حال حاضرده

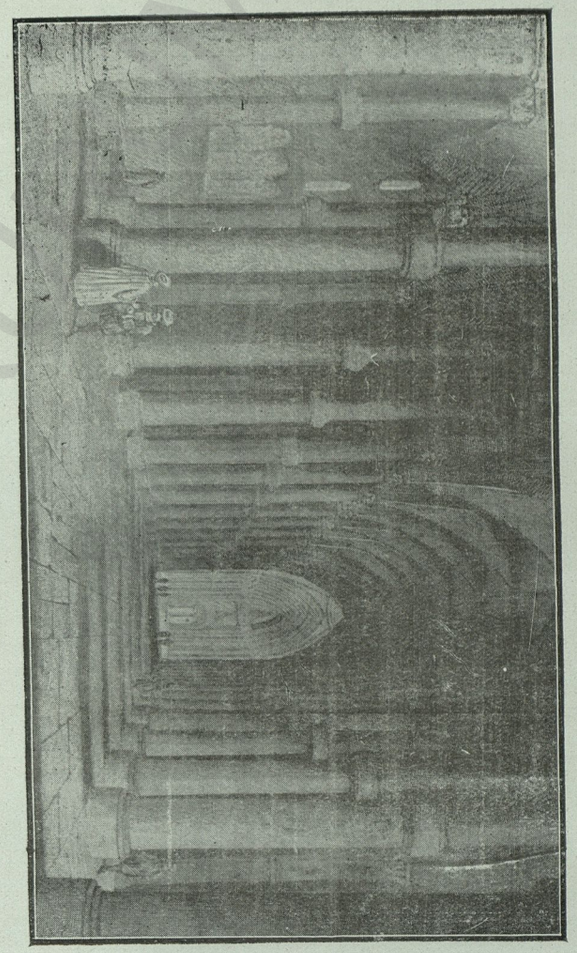

طرطوس‌ده صلیبلرده قالمه بیراك بر معبد

« قرنين » نامیله معروف بولونان قدیم (قارنه Carné)موقعنه کلدك . شیمدی صاغمزده واوزاقده (دویر الشیخ سعد) کویی صباحك مبهم ایدبینلغیله اسمر بر کولکه حالده رونما اولیوردی .

بر چاریك صوکره ایسه (نهر الحصین) ه مواصلت ایتمشدك . آرتیق بوراده طرابلس شام لواسنك حدودی خاتمه پذیر اولمش ولاذقیه لواسی باشلامش ایدی . نهردن کچرکچمز کذرکاهمز بر سازلق حالنی اکتساب ایلمش ایدی . شیمدی بر طرفدن کونشك ایلك شعاعاتی افقك حدود شرقیه‌سنده پارلارکن دیکر طرفدن انحای غربیه‌ده رونما اولان قرص قمرك خفیف ، خفیف صولدیغی مشاهده ایدیلیوردی . بز سازلقلر آراسنده قطع مسافه ایدیوردق . کونشك طلوعنی وبزم قدومزی کوره‌ن نامحدود چاقاللر یولمزك اوزرندن قاچیشیور واوزاقلرده کورولمیان یرلرده او اینجه سسلریله آجی ، آجی اولودقلری دویولیوردی .

روایت ایتدکلرینه نظراً بو سازلغك پك خوشه کیتمه‌ین ماجرالری وارمش . کویا جوار اشقیاسی اکثریا بورالرده پوصو قورارق کلوب کچنلری صویارلرمش . بز هر نه حال ایسه بویله بر لطیفه‌یه معروض قالمامشدق .

بر آز صوکره صاغ طرفمزده (عین التینه) داغلری باشلامشدی ؛ اونی متعاقب (عین التینه) نامنده‌کی منبعدن مرور ایله‌دك . شیمدی صول طرفمز سراپا باطاقلق وسازلقدن عبارت ایدی .

صاغمزده (متن بیت عرنوق) کوینی ترك ایتدکدن صوکره (خربة ناصیف) دن کچدك . دها صوکره (بسیره) اراضیسنه و (بسیره) کوینه وارمشدق . صاغمزده بر مقدار اراضیدن صوکره اوفاق تپه‌جکلر وصولمزده دخی بر آز اوزاغمزده ده‌کیز اولدیغی حالده بویله‌جه قطع مسافه ایدییور ، بعضاً کذرکاهمزده داری ایله مزروع تارلالره تصادف ایله‌یوردق .

طرطوسدن آیریله‌لی اوچ ساعت اولمشدی . شیمدی (نهرالمارقیه) یه تقرب ایدییوردق . بو نهردن کچدکدن صوکره صاغمزده (ضهور الصفره) نامنده‌کی تپه‌لرله (بزاق) کوینه وصولده ایسه (خراب) کوینه وارمشدق .

بونی متعاقب ینه یکنسق بر یول باشلامشدی . یول اوزرنده بویوجك ایکی (جمیز — Sycomore) آغاجنی ترك ایتدکدن صوکره اوزاقلردن (مرقب) قلعه‌سی کورونمشدی . قلعه یوکسکجه بر تپه‌نك اوزرنده بولونیوردی . وینه اوزاقلرده ده‌کیزك آغوشنده یشیلمسی بر کولکه پیدا اولمشدی . بوراسی (بانیاس) ایدی .

بز قلعه استقامتنده یول آلیوردق . بر ایکی ساعت صوکره (برج الصبی) نامیله معروف سیم‌سیاه بر قلعه‌نك جوارندن مرور ایتمشدك . اونی متعاقب نهر (البوس Bas) دن

کچدکدن وساحلده بولونان سیاه رنکده‌کی قایالری ترك ایتدکدن صوکره ، طرطوسدن آیریله‌لی یدی ساعت اولمشدی که بز (نهر بانیاس) دن آشیور وزواله تقرب ایدن کونشك شعاعاتی اریمش قورشون حالنده بوتون آفاقی دولدیررکن مرقب تپه‌سنك اتکلرنده وده‌کیز کنارنده بولونان (بانیاس) قصبه‌سنه داخل اولیوردق .

— ١٥ —

لاذقیه لواسی

١ — لوانك موقع وحدودی

لاذقیه سنجاغی ولایتك منتهای شمالیسنده و ٢٥و٣٣ ایله ٣٤ طول شرقی و ٣٥ ایله ٣٥و٥٥ عرض شمالی آره‌سنده کائندر . شمالاً حلب ولایتنك اوردو ناحیه‌سی ، شرقاً حما ، جنوباً طرابلس شام سنجاقلریله وغرباً بحر سفید ایله محدوددر . مساحهٔ سطحیه‌سی ٥٨١٠ کیلو مترو مربعی تخمین اولنیور .

٢ — لوانك احوال طبیعیه‌سی

[١] — داغلر وتپه‌لر — مواقع مختلفه‌ده موجود وسطح بحردن ارتفاعلری نسبةً آز اولان تلالدن ماعدا داخل لواده بر چوق داغلر موجوددر . لوایی شمالده حلب ولایتندن وشرقده حما سنجاغندن آییران داغلردن جبل الاکراد جانب شمالیده شرقی وغربی اولمق اوزره ایکی‌یه انقسام ایدییور . شرقه کیدن شعبه دریوس وعمامره سلسله‌لریله اتصال پیدا ایلر . بوندن باشقه عمامره ، کلبیه ، شعره ، نواصره ، بودی ، قراحله وقدموس داغلری لوانك منتهای شمالیسندن جنوبنه دوغری امتداد ایدن جبال نصیریه‌نك مرکب اولدیغی مرتفعاتدن باشقه بر شی دکلدر . انك مرتفعلری شعره اولوب شاهقه‌سی سطح بحردن ١٥٠٠ مترو یوکسکدر .

داخل لواده جریان ایدن چایلرك جمله‌سی ، نصیریه داغلرینك شمالدن جنوبه ممتد اولمسی جهتیله بحر سفیده آقمقده‌در . اشبو میاه عرضی آز واکثر یرلرده سویه‌سی سطح بحردن آلچاق اراضیده جریان ایتمکده اولدیغندن فائده‌لری محدود قالیور . ذکره شایان اولان نهرلر شونلردر :

صنوبر ، مدیق ورؤس ، عرب الملك ویا نهر السن ، مرقیه ، وادی قندیل ، کشیش ، الکبیر ، نبع العشره نهرلریدر .

[٢] — اقليم — موضع جغرافيسنه نظراً ممالك معتدلهٔ حاره‌دن معدود اولمسى ايجاب ايدن لاذقيه لواسى اقليم اعتباريله اوچ قسمه آييريله بيلير .

برنجى قسمى تشكيل ايدن اقليم غربيه سطح بحردن اسمكده اولان روزكارلر بو منطقه‌نك اعتدالى وفصول اربعه‌نك منتظماً اجراى حكمنى تأمين ايتمكده‌در . حرارت وسطيه‌سى ١٧—١٨ درجه‌در . يازين مستثنا اوله‌رق درجهٔ حرارت ٣٥ ى بولور ايسه‌ده اكثريتله ٣٠—٣١ آره‌سنده وقيشين شمال وشرقك صوغوق روزكارلرى اسركن نادراً تحت الصفر ايكيه تنزل ايدر . فقط عموميت اعتباريله فوق الصفر ٧—٨ آره‌سنده‌در .

ايكنجيسى اقليم وسطيدركه سطح بحردن ٣٠٠—٤٠٠ مترو ارتفاعنده بولنان تلال ووادىلرده اجراى حكم ايدر . كرك صوغوغى وكرك صيجاغى بانسبه يوكسك‌در .

اوچنجيسى اقليم شرقيدركه سطح بحردن ٦٠٠—٢٠٠٠ مترو قدر يوكسلن جبال وتلالدن مركب اولوب بورالرده درجهٔ حرارت موسم شتاده تحت الصفر ٥—٧ يه قدر تنزل ايدر . اكثريتله انجماد وقوعبولديغندن بورالرى مناطق بارده‌دن صاييله بيلير .

زراعت نقطهٔ نظرندن غرب ووسط اقليملرى ليمون ، انجير ، باغ وحبوبات متنوعه ونباتات صناعيه وزيتيه ايچون فوق العاده موافق وشرق اقليمى ايسه اشجار غير مثمره‌يه دها زياده مساعددر .

[٣] — ياغمورلر — اجرا ايديلن تحقيقاته نظراً سنه‌ده ياغان ياغمورلرك ارتفاع وسطيسى ٦٠٠—٧٠٠ ميليمتره راده‌سنده‌در . مع ما فيه خصوصيله لوانك غرب قسمى اخجار وصخور رمليه وكلسيه‌دن مركب اولديغندن اكثريتله وزان ايدن روزكارلر راطب بولنديغندن بورالرى ايچون ٣٥٠ — ٤٠٠ ميليمتره ارتفاعنده ياغمور كفايت ايدر . بعض سنه لرده حكمفرما اولان قوراقلغك اسبابنى قلت ماده دكل بلكه اوته‌دن برى تعقيب ايديلن اصول حراثتك فنه موافق اولماماسنده آراملىدر . الات جديده استعمال ايديله‌رك ياغمور صولرينك كافى درجه‌ده طبقات ترابه نفوذى جهتى تأمين ايدلسه هيچ بر وقت قوراقلقدن قورقولماز ؛ بالعكس فضله ياغمور ياغارسه محصولاته مضرت ايراث ايدر . چونكه اووالرك قسم كليسى منحط واتربه‌سى اكثريت اعتباريله اغير كيلليدر .

[٤] — طبيعت تراب — لوا اراضئ بركانيه‌دن معدود ومنطقهٔ زلازله داخل اولمش يوزندن طوپراق طبقه‌لرى بربرينه قاريشمشدر . كوچك بر ساحه‌ده ادوار مختلفه‌يه منسوب تشكلات ترابيه‌يه تصادف ايتمك قابلدر . شورای شايان دقتدركه لواده كيللى ، كيللى سيليسلى وكيللى كلسلى كبى نسبةً اغير طوپراقلر اراضئ رمليهٔ خفيفه‌دن دها فضله‌در

مرتفع تلالك صخورى اك زياده فلدسپات وقووارسدن عبارت بولنمسندن ترسب نتيجه سنده حصوله كلن اووه‌لرك اتربه‌سى‌ده يوزده سكسان درجه‌ده اغيردر . حبوبات متنوعه‌نك زرعنه ، اشجار مثمره‌دن زيتون ، پورتقال وليمون اغاجلريله بالخاصه بادم اشجارينك يتشديرلمسنه الويريشلى اووه وتپه‌لر مبذول اولديغى كبى اك اى توتون وتنباكى يوكسك داغلرده نشو ونما بولمقده‌در . توتونك موفقيتله نشو ونماسنى تأمين ايدن حمض حديدلى اتربهٔ ملونه‌يه لوانك هر طرفنده تصادف اولنيور . انهارك ايكى طرفنده‌كى اراضى‌يى تشكيل ايدن اتربه متربسهٔ منبته لاذقيه لواسنك بر قسمى مهمنى تشكيل ايتمكده وهر نوع محصولاتك يتشديرلمسنه سبب اولمقده‌در .

٣ — لوانك نفوسى

١٣٣١ سنه سنده‌كى قيود رسميه‌يه كوره لاذقيه لواسنك مجموع نفوسى ذكور واناث ١٤٧٦٩٨ اولوب بونك ١١٩٦٣ ى خريستيان ومتباقيسى نصيرى واسلامدر . نصرانيلرك تقريباً يوزده سكسان بشى روم اورتودقس ومتباقيسى مارونى ، پروتستان ، ارمنى ولاتينيدر .

مساحهٔ سطحيه‌سى ٥٨١٠ كيلومترو مربعى تخمين اولنديغنه كوره كيلومتروباشنه ٢٥،٢٥ نفوس اصابت ايديور ديمكدر .

لوانك تقسيمات اداريه‌سى بر وجه آتيدر :

نفوس		قرى ومزارع	ناحيه
٥١٢٥٩	لاذقيه مركز قضاسى	١٨١	بابر وبسيط
٢٨٦٥١	جبله «	٣٠٦	
٣٢٩٧٢	صهيون «	٤٣٤	
٣٤٨١٦	مرقب «	٥٦٩	قدموس وخرابى
١٤٧٦٩٨		١٤٩٠	

٤ — لواده امور زراعيه

[١] — معلومات عموميه — لوا زراعت فن معلمى طرفندن قلمه آلنان برر اپوره كوره لاذقيه سنجاغنك مساحهٔ سطحيه‌سى صحته قريب بر تخمين ايله اوچ بچق ميليونه يقين دونمدن عبارتدر . بر چوق قراده هنوز اراضى قيد ايدلمامش واجرا ايديلن تخمينات دخى اعتبارى بر صورتده دفترلره كچيرلمش اولديغندن سجلات رسميه‌يه نظراً اشخاص عهده بولنان اراضى انجق (١،٤٤٧،٧٠٠) دونمدن عبارتدركه بونك دخى تقسيمى شو وجهله‌در :

لاذقيه	مركز قضاسنده	٣٧٤٨٣٤	دونم
جبله	»	٢٥٣١٢١	»
صهيون	»	٣٩٦٠٩٢	»
مرقب	»	٣٨٦٩٥٣	
مرعى حالنده		٠٣٦٧٠٠	
يكون		١٤٤٧٧٠٠	

اشبو اراضينك زراعت نقطهٔ نظرندن تقسيمى دخى بر وجه آتيدر :

اورمان	٢٧٠٠٠٠
اشجار مثمرهٔ مختلفه	١٢٠٠٠٠
اشيلانمش زيتون اغاجلرى	١٥٠٠٠٠
سبزه باغچه‌لرى	٤٠٠٠
باغ	١١٠٠٠
زراعت متنوعه ايچون	٨٩٢٧٠٠
يكون	١٤٤٧٧٠٠

لاذقيه لواسنده حبوباتدن بغداى ، ارپه ، يولاف ، بياض دارى ، بورجاق ، قره بورچاق كبى محصولات ايچه انتشار ايتمشدر . بقلياتدن نخود ، بقله ومرجمك حاصلاتى كليتلى اولديغى كبى توتون وتنباكى زرعياتى دخى لوانك همان همان طرفنده تعمم ايتمشدر.

اوته دنبرو جارى اولان عادتلره كوره هر سنه حبوباته حصر ايديلن اراضينك ثلثنه قريب مقدارى بغدايه تفريق اولنور . بوندن ما عدا مرابعلر متمادياً تبديل ايدلديكندن هر يكى كلن چفتجى انتخاب اصوليله اراضينك اك كوزل قسمنده بغداى زرع واستفاده‌سى موقت بولنديغى جهتله اراضينك اصلاحنى كافل كوبره استعمالنى دوشونميه‌رك بو صورتله اتربه‌نك قواى طبيعيه‌سى امحا ايتمكده‌در . حراثت وفلاحتده استعمال اولنان قره‌صاپانلر احتمالكه روماليلرك متروكات قديمه‌سندن برر نمونه تشكيل ايدر . بوندن بر قاچ سنه اول محلى زراعت مأمورى ابراهيم افنديك تشويقيله اهاليدن پاره طوپلانه‌رق ولايت جليله واسطه‌سيله مختلف سيستمده بر چوق يوللقلر وازميرومرسين طرفلرندن كليتلى مقدارده دمير صاپانلر كتيرتلمش وبو آلات زراعيه‌نك تأثيرات حسنه‌سى كورلمش ايدى . احوال حاضره مناسبتيله بو خصوصده‌كى مساعى طبيعتيله عطالته محكوم قالمشدر .

لوا داخلنده طوپراق احضارى عملياتى همان همان مفقوددر . بر چوق اراضى واردركه عادى بر تفجير عملياتيله ايله اصلاحلرى واشجار ايله تزيينى قابل ايكن اهمال يوزندن متروك براقيليور ومحروقات مقامنده مع التأسف حيوانات بقريه‌نك كوبره‌سى ياقيليور .

[٢] — *محصولات زراعيه* — مرابعلر معرفتيله زرع اولنان اراضى بر وجه آتى اقسامه آيريلير : ايكى چفت اوكوزله حرث ايديلن و١٥٠—٢٠٠ دونم وسعتنده بولنان اراضى‌يه (صمد) ؛ ٨٠—١٠٠ دونم وسعتنده . وبر چفت اوكوزله زرع اولنان اراضى‌يه (جوز) ؛ وينه بر چفت اوكوزله وفقط ٢٠—٥٠ دونم وسعتنده‌كى اراضى‌يه (شكاره) تعبير ايدرلر . صمد ، جوز ، وشكاره نامليله معروف بو قطعات اراضينك عددى وآتيلان تخم مقدارى معلوم اولديغندن آلنان حاصلات سنويه‌يى صحته قريب بر تخمين ايله آكلامق قابل اوليور .

اجرا اولنان بر حساب تخمينى‌يه كوره حاصلات سنويهٔ وسطيه بر وجه زيردر :

جنس محصول	كيله حسابيله	
بغداى	١,٠٠٠,٠٠٠	١,٥٠٠,٠٠٠
آرپه	٥٠٠,٠٠٠	٦٠٠,٠٠٠
يولاف	٢٠٠,٠٠٠	٣٠٠,٠٠٠
بياض داری	٢٠٠,٠٠٠	٤٠٠,٠٠٠
بورجاق	٥٠,٠٠٠	٦٠,٠٠٠
	قيه حسابيله	
نخود	٧٠٠,٠٠٠	٨٠٠,٠٠٠
بقله	٨٠٠,٠٠٠	١,٠٠٠,٠٠٠
مرجمك	٨٠٠٠٠	١٠٠,٠٠٠
پتاتس	٧٠٠٠٠	٩٠,٠٠٠
فاصوليه	٥٠,٠٠٠	٧٠,٠٠٠
ونباتات صناعيه وزيتيه‌دن:		
زيتون ياغى	٦٤٠,٠٠٠	
سيسام	٥٠٠,٠٠٠	
خام پاموق	٤٠٠٠٠	
توتون وتنباكى	٢,٠٠٠,٠٠٠	
واشجار مثمرهٔ مختلفه‌دن دخى :		

قور وانجير	١٠٠٠٠٠٠
الما	١٠٠٠٠٠
جويز	٦٠٠٠٠
قايسى	٥٠٠٠٠
بادم	١٠٠٠٠٠
ارمود	٤٠٠٠٠
	عدد
ليمون	٥٠٠٠٠٠
پورتقال	١٥٠٠٠٠
طورونج	٨٠٠٠٠٠
متنوع	١٥٠٠٠٠

قدر خاصلات يتيشيور اشبو حاصلات عموميه‌نك بر قسمى داخلده صرف وديكر بر قسمى خارجه وياسائر ولايات والويهٔ عثمانيه‌يه سوق اولنمقده‌در .

لاذقيه لواسندن ١٣٢٩ سنه‌سنده وقوعبولان اخراجات بر وجه زير بيان اولنور :

جنس محصول	قيه
يمورطه	٨٬٢٢٨٬٤٣٤ عدد
» صاريسى	١٥٠٦٠
» آقى	١٧١٠
صالاموره زيتون	٥١١٤٤
زيتون ياغى	٤٤٠٠٨
قوروانجير	٦٢٣١٧٣
نخود	٥٦٩٩٠٨
دارى	٥٢٢٢٤
مرجمك	١٢٧٢
سيسام	٥٩٠٤
بقله	١٠٬٠٠٠

بوندن ما عدا ٥٠ بيك كيله بغداى و٩٠ بيك قيه دارى داخلده صاتلمش اولديغى كبى توتون وتنباكينك حاصلات عموميه سنى تشكيل ايدن ايكى ميليونه قريب قيه دخى رژى

وايمپريال شركتلرى واسطه سيله اوروپايه وقسماً دخى ولايات سائره شاهانه‌يه سوق ايدلمشدر (*)

ثروت محليه نك بر قسم مهمى توتون وتنباكى حاصلاتيله تأمين ايدلمكده‌در . لاذقيه لواسنده يتيش توتونلرك باشيلجه انواعى « شك البنت » و « مهلوبى » ناملريله معروف يرلى محصولات ايله تخمى وقتيله صامسون طرفلرندن جلب ايديله‌رك غلوص محصولنك همان همان عينى بر صورتده يتشديريلن بر نوع قوقولى توتوندر . شك البنت توتونندن لاذقيه ليلربرده ابو ريحه ناميله معروف وباخصوص انكليز لرجه مرغوب ارلان ديكر بر نوع اعمال ايتمكده درلر . كيفيت استحضارى شو وجهله‌در: كويليلر توتون ياپر اقلرينى ايپلره كچيره‌رك اسكان ايتدكلرى اوطه‌لرك طاوانته تعليق ايدرلر . قيش موسمى حلول ايدنجه اوطه داخلنده بر چوق زندكين ياپر اقلرينى احراق ايله توتونلرى بو مادهٔ نباتيه دن چيقان دومانه بر مدت عرض ايدرلر . صوكره تكرار توتونلرى طوپلايه‌رق چوالرده استيف ايدرلر . اشبو تبخير عمليلتى ديديكمز كبى سكنا ايچون اتخاذ اولنان اوطه‌لر داخلنده اجرا ايدلديكندن پر ليلرك صحتنه ايراث مضرتدن خالى قالميان بو اصولك ابقاسى هر حالده ارزو ايديله جك بر شى دكلدر. مملكته كليتلى واردات تأمين ايدن بو ثروت طبيعيه ايچون حكومت محليه جه ويا خود خزينه‌يه ويرمكده اولديغى مبالغ ايله نسبت قبول ايتميه جك در. جه‌ده منافع مادية جسيمه الده ايدن دخان شركتنجه خصوصى اعمالاتخانه لر تأسيس وابو ريحه احضاراتنده امور فنيه‌يه موافق تدابير اتخاذ اولنسه صحت وثروت محليه نقطهٔ نظرندن غايت خيرلى بر اجرا آتده بولنلمش اولور.

لاذقيه توتونلرى ازمير ولايتنده وممالك عثمانيه‌نك سائر اقسامنده يتشن محصولدن دها ايى اولمسى قابل ايكن كويليلره كافى درجه ده واردات تأمين ايتمه‌مكده‌در . زيرا بو محيطده نباتك تربيه‌سى ايله يتشديرلمسى ايچون لازمكلن تدابير فنيه تماميله مفقود اولديغى كبى بو غجه اصولى دخى كاملاً مجهولدر . ديكر طرفدن رژى اداره‌سنك عدم اعتناسى وكويلى‌يه قارشو اولان وضعيت بى معناسى توتون زرعياتنى بتون بتونه اشكال ايتمكده‌در .

طرابلس غرب محاربه‌سنك عقيبنده حكومت رژيدن استقراض صورتيله آلديغى بر

(*) بتون بو رقملر محلى زراعت ماموري طرفندن قلمه آلنان زراعى بر راپوردن عينا نقل اولنمشدر بو ايستاتستيقك صحته يك زياده قريب اولديغنى ادعا ايدن مامور افندى قيه‌يى كيله‌يه وكيله‌يى قيه‌يه قاريشديرمسيدى هر حالده لوانك محصولات زراعيه‌سى حقنده قارئه دها صريح بر فكر ويرمش اولور ايدى . ديكر طرفدن اثر مزك مختلف صحيفه لرينه كچيرلن رقملرده كى غرابتلر بوراده دخى يك ده نظر دقتى جلب ايتميه جك درجه‌ده دكلدر .

بچق ميليون ليرايه مقابل شركتك شرطنامه‌سنى ايچه توسيع ايتمشدى .

٨ نيسان ١٣٣٠ سنه‌سنده نشر اولنان انحصار دخان قانون موقتى موجبنجه بتون لاذقيه لواسنده ابو ريحادن ما عدا بتون توتون زرعياتى منع اولنمش وكويليلر زرعدن اول شركتك لاذقيه‌ده‌كى شعبه‌سندن رخصتنامه آلمغه مجبور طوتلمشدر . ادارهٔ انحصاريه بو رخصتك كويليلره اعطا ويارده تماميله سربست بر اقلمشدر . يالكز رد حالنده اسبابى علاقه دارينه وبولنه مدينى صورتده ساكن بولنديغى قريه‌نك مختارينه بيلديره جكدر. لاذقيه لواسنك طوپراغى توتون زرعياتنه پك زياده الويريشلى اولديغندن زرعياتك اصلاحى كافل تدابير فنيه واداريه تحرى وتطبيق ايديله جكنه بو محصولاتك تحديدى جهتنه كيتمك هر حالده احوال اقتصاديهٔ محليه نقطهٔ نظرندن جائز دكلدر .

ديكر طرفدن نظامنامه‌نك تخمين خصوصنده شركته ويرديكى صلاحيت از هر جهت محتاج اصلاحدر . ١٢ نجى ماده موجبنجه « هر بر تحرير قوميسيونى ، ادارهٔ انحصاريه‌دن منصوب بر مخمن ايله ديون عموميه واردات مخصوصه اداره‌سندن منصوب برمخمن وبتون بر قضا ايچون سنجاق مجلس اداره‌سى طرفندن تعيين اولنه‌جق بر مخمندن مركبدر . مجلس ادارهٔ قضا ايله ديون عموميه اداره‌سنجه تعيين اولنه‌جق مخمنلرك اجوراتى يوميه يكرمى غروش تجاوز ايتمه‌مك اوزره مجلس ادارهٔ قضا طرفندن تقديروتعيين اولنه‌جقدر. اشبو اجوراتك تاديه‌سى زراعه عائد اولوب ادارهٔ انحصاريه طرفندن تعويضاً تسويه اولنه‌بيلير . شو حالده تحرير معاملاتنك اكمالنده ادارهٔ انحصاريه بو بابده‌كى مصارف يكونى زراع بيننده زرع ايتدكلرى دونملرله متناسباً تقسيم ايده‌جك وزراعدن هر برينك حصه‌سنى محصولنى فروخت ايلديكنده توقيف ايليه‌جك‌در . » ديمك اوليوركه اجرت بالفعل زژى اداره‌سنجه تسويه ايدلمكده‌در .

مادهٔ سالفه‌نك اوچنجى فقره‌سنده محرر اولديغى وجه ايله مخمنلر ايفاى وظيفه‌يه باشلامه‌دن اول ، محصولك تخمينده بيطرفانه ايفاى معامله ايده‌جكلرينه ووظيفه‌لرى خارجنده بر كونه نفوذ وتأثيرك تحتنده حركت ايتميه‌جكلرينه ونه ادارهٔ انحصاريه‌يه ونه‌ده زراعه هيچ بر ضرر ايقاعنه سبيت ويرميه‌جكلرينه دائر مجلس اداره حضورنده تحليف ايديله‌جكلردر .

هيئت معرفتيله اجرا ايديلن تخميناتك نتيجه‌سنى قبول ايتمين زراع تخمين سركيلرينك قريه مختارينه توديعندن اعتباراً يالكز بش كون ظرفنده اعتراض ايله ينه ادارهٔ انحصاريه‌دن ايكنجى بر تخمين هيئتك اعزامنى استدعا ايده‌بيلير. ظاهراً كويلى لهنده كورنن بو قيددن مع التأسف لايقيله استفاده اولنه‌مامقده‌در. وسائط نقليه‌سى مفقود ونعمت علم ومعرفتدن نتون بتون محروم بو حوالى اهاليسنه‌بش دكل حتى يكرمى كون مهلت ويرلسه — باخصوص

داغ اهاليسنه — ينه خبرلرى اولماز .

نظامنامه‌نك بالخاصه ٢٦ نجى ماده‌سنك ايكنجى فقره‌سى ازهر جهت محتاج تأملدر ، بوكا كوره زراع طرفندن كوستريلن توتونلر وزن اولندقدن‌صوكره تحقيق قوميسيونى كتم ايدلمش توتون بولنوب بولنماديغنى تحقيق ايتمك اوزره زراعك مسكنى ايله اماكن سائره‌سنده وبو جواردە بولنان شبهه‌لى ابنيه‌ده تحريات اجراسنه تشبث ايده‌بيلير . ديمك اوليور شركتك مأمورلرى خصوصى اماكنه كيرمك صلاحيتنى دخى حائز بولنيور .

كويلى اداره انبارلرينه قوميسيون مخصوص طرفندن اجرا ايديلن تخميناتدن نقصان بر كميت تسليم ايدرسه نقصان بولنان هر بر كيلو ايچون بر ليرا جزاى نقدى ويرمكه مجبور طوتلمشدر .

لوا محصولات زراعيه‌سنك اك مهملرندن برى‌ده زيتون آغاجلريدر. بونلرك خضيرى ، درملالى وحريصونى ناميله اوچ نوعلرى واردر . اجرا ايديلن بر تخمينه كوره مركز قضاسنده (٤٦٨٧٨٠) وجبله‌ده (٣٠٠٠) وصهيونده (٦٠٠٠) ومرقبده ايسه ٦٥٠٠٠ عدد آغاج واردر . بونلردن ما عدا صوك‌سنه‌لرده آشيلانمش ويايكيدن غرس ايدلمش (٢٠٠,٠٠٠) آغاج دها موجود اولديغى محلى زراعت مأمورى خبر ويريبور . حال حاضرده بتون بو آغاجلردن آلنمقده اولان زيتون ياغى ٦٤٠٠٠٠ قيه وزننده ايمش . اوفاق بر زحمتله بودامه عملياتى تطبيق وعدد اشجاره كوره كوبره استعمال اولنديغى تقديرده شمديكى حالده آلنمقده اولان كميتك قات قات تزايد ايده‌جكى محققدر .

٥ — اورمانلر ومعادن

لاذقيه سنجاغى داخلنده بولنان اورمانلرك مساحهٔ سطحيه‌لرى يوزيتمش دوقوز بيك دونم راده‌سنده‌در . ساحله يقين اولان مواقعده يتيش اشجارك دوره‌لرى اوتوز سانتيمتره‌دن بر متروطوللرى اوچدن درت متروية قدردر . بورالردن اوفق ابنيه كراسته‌سيله اكرى قايق كراسته‌سى اخراج اولنور . بعض مواقع مرتفعه‌ده بولنان قزل وآق چام نوعلرى بشقه‌جه ابنيه كراسته‌سى اعمالنده الويريشليدر . ذكر اولنان اورمان قطعاتندن اك مهمى بايرو بوجاق داخلنده‌كى اورمانلردر . بونلرك سعهٔ تقريبيه‌لرى اوتوز ايكى كيلومترو مربعنده‌در . اشجار مذكوره‌نك قسم اعظمى يعنى يوزده طقسان اوتوزدن آلتمش سانتيمتره دوره‌سنده ودرت بش متروارتفاعنده اولوب جسيم آغاجلر همان اندردر . اطراف وجواردە بولنان بعض اوفاق قطعات دخى داخل حساب ايدلديكى تقديرده اوچيوزبيك كنج قره‌چام اشجارى موجود اولديغى تأمين اولنيور . بونلردن اكثريتله صرفيات داخليه‌يه وبعضاً جوار قرى اهاليسى احتياجاتيله

خارجه سوق اولنمق اوزره « ميروم » تعبير اولنان كراسته‌لر اعمال وبيروت شهرينك احتياجاتى ايچون محاربهٔ حاضره اعلانينه قدر سنوى تقريباً اون بش بيك چكى حطب اخراج ايديليرايدى . مذكور اورمان قطعه لرينك وسطنده واسكندرون حدودى اتصالنده توزنامبله قمعروف وچام اورمانلريله محدود تخمينا بيك هكتار وسعتنده بر قطعهٔ اراضى واردر . بوراده موجود اولان اشجار قره وقيزيل ميشه‌دن عبارت بولنمقده‌در . اشبو اورمانلرك هيئت اصليه‌سنه طوقونلمقسزين بهرسنه اوچيوز بيك قبهٔ جديده كمور اعمالى قابل ايسه‌ده بسيط اسكله سنه يدى ساعت بعده وقع اولمسندن استفاده اولنه مامقده‌در .

لاذقيه جبالنده دمير ، كموشله قاريشيق قورشون ، نحاس ، خشب متفحم ونيكل دامارلرى موجوددر . وقتيله باير وبوجاق ناحيه لرنده سنوى ٢،٥٠٠ طون ويرن بر قروم معدنى ايشلديليور ايدى . اليوم معدن مذكوردن اثر قالمامشدر .

— ١٦ —

مرقب

١ — قضانك موقع وحدودى

لاذقيه سنجاغنك منتهاى جنوبيسنده كائن وشمالاً جبله قضاسى ، شرقاً حما وجنوباً طرابلس شام سنجاقلرى ، غرباً دخى آق دكزله محدوددر . بو وجهله مرقب قضاسى ساحلدن نصيريه داغلرينه قدر ممتد اولوب اراضيسى دكز قيسندن داخله دوغرى كسب ارتفاع ايتمكله عارضه‌ليدر .

٢ — قضانك مساحه ونفوسى واحوال اداريه‌سى

بالعموم قضانك مساحهٔ سطحيه‌سى ٧٣٠،٢٥٠ دونم راده‌سنده‌در . بونك ١٨٥،٠٠٠ دونمى مزروع ويالكز ٧٥٠ يسى سقى اولنان اراضيدن ترك ايتمكده‌در . بوندن باشقه ١٧٥٠٠ دونمك اراضى اروا واسقا ايديله بيلمك ايچون بر طاقم عمليات محتاجدر . ٢٥٠،٠٠٠ دونمى قابل و٢٧٧٠٠٠ ى غير قابل زرعدر . غير مزروع بر حالده قالان ٥٢٧٠٠٠ دونمك ياريسى محصولات متنوعه يتشديرمكه مساعد ايسه‌ده سكنه‌نك قلت وقلتى يوزندن ، بو اراضىٔ وسيعه‌دن استفاده ايدلمه مكده‌در .

بالعموم قضانك نفوسى بر وجه آتيدر :

١٣٣٢ سنه‌سى ايستاتستيقى

	اناث	ذكور
اسلام	٢٥٠٥	٢٦٠٣
نصيرى	١٣٨٨٤	١٠٦٠٣
روم اورتودقس	١٨٩٧	١٩٣٠
مارونى	٦٣٩	٧٥٥
	١٨٩٢٥	١٥٨٩١
	٣٤٨١٦	

بتون قضاده ١٣٢٨ سنه‌سنده (٣١) و١٣٣٠ ده (١٤٥) و١٣٣٢ سنه‌ده (١١٥٦) وفيات وعين سنه‌لرده ١ ؛ ٣٧٠ ، ٤٩٠ تولدات وقوعبولمشدر . شوغريب ارقامده اكلاشيليوركه غالبا نفوس دفترلرى ١٣٢٨ سنه‌سنده يالكز بر دفعه ونك بر چوجق قيد ايتمك ايچون كشاد ايدلمش در !

قضا مركزى ٣٥،١٢ عرض شمالى ايله ٣٣،٣٩ طول شرقى بيننده وساحلده كائن بانياس قصبه سيدر . بوندن اوتوزدرت سنه اول مركز قضا ٣٠٠ متر وارتفاعده واقع مرقب قلعه‌سى ايدى . مذكور قريه بانياسك جنوب شرقى جهتنده واوچ چاريك ساعت بعدنده كائندر .

مؤرخ قديم استرابون بانياسدن بحث ايدركن بالانه *Balanea* اسمنى قوللانيوردى . بوراده فنيكه ليلردن قالمه اسكى بر حصار خرابه‌سى مشاهده اولنمقده‌در . (*Revue archéologique*) نام مجموعه‌نك ١٨٧٩ سنه‌سى قولكسيوننده بو اثر تاريخى يه‌دائر تدقيقات كافيه موجوددر .

صليبلرك ورودندن اول بانياس قصبه‌سنى اسلاملر بولونياس واهل صليب محاربه‌لرى اثناسنده فرانقلر *Valania* ناملريله تسميه ايدرلردى . قصبه بر مدت انطاكيه ايالتنه ملحق قالمش وفقط مرقب شاتوسنك ضبطى اوزرينه حكم اسلامى‌يه داخل اولمش ايدى . بانياس چاپى حكم صليبيده طرابلس ايالتنى انطاكيه نكندن تفريق ايديبور ايدى . حال حاضرده بانياسده مبانىٔ نصرانيه‌دن هيچ بر اثر قالمامشدر .

بانياس چاينك صاغ ساحلنده ودكز ساحلنه يقين بر موقعده بر قاچ ستون وساحل يسارنده دخى اسكى مزارلر مشاهده اولنيور . قصبه‌دن بش دقيقه مسافه‌ده صويى لذيذ وبراق منبعلر وبوپيكارلره ناظر يوكسك وصخرى بر موقعده يوقاريده ذكرى كچن فنيكه

حصارينك خرابه‌لرى موجوددر . حصارك ٦٠٠ مترو طولنده ٥—٨ متر وعرضنده بر ديوارى ومدافعه‌لى مدخللرى واردر .

بانياس قصبه‌سى عصر اخيرك اصنف ثانيسنده تأسيس ايدلديكندن يوللرنده وحتى بعض حانه‌لرينك انشاسنده بر درجه‌يه قدر انتظام كوزدلمشدر ١٣٣٢ سنه‌سنده نفوسى بر وجه آتيدر:

	اناث	ذكور
اسلام	٣٨٩	٣٨٨
روم	١٦	٢٢
مارونى	١٢	٢٠
	٨٤٧	

نفوس محليه بيكدن اشاغى اولديغنه كوره بلديه دائره‌سنك بودجه‌سى ٢٠٫١٠٧ غروش واردات وبر او قدر مصرفله ايجه نظر دقتى جالبدر .

٣ — قضانك احوال طبيعيه‌سى

مرقب قضاسنك اووه قسمى مساحهٔ عموميه‌نك بشده‌برينى تشكيل ايدن وجنوبدن شماله دوغرى ساحله موازى اوله‌رق امتدادايلين اراضيدن عبارت اولوب زراعت خصوصنده دخى كويليلر الك زياده بوقسمدن استفاده ايتمكده‌درلر . قضانك اقسام سائره‌سى داغلق اولمقله برابر مختلف يرلرنده قابل زرع تارلالره دخى تصادف اولنيور . اسكيدن صيق اورمانلرله ستور اولوب اليوم چيلاق بر حالده قالان بو عارضه‌لى اراضينك الك يوكسك نقطه‌سنى ٧٠٠ مترو ارتفاعنده تخمين اولنان نبى يونس تپه‌سى تشكيل ايدر . بو داغلق اراضينك قسم كليسى صخور كلسيه‌دن تركب ايتمكده‌در . زمرين سوده وخريبه منطقه‌لرنده كايتلى مقداردە احجار بركانيه دخى مشاهده اولنيور.

قضا داخلنده سن ، حريصوف ، جوبر ، بانياس ، مارقيه وحصين نهرلرى جريان ايدر . بونلردن سن نهرينك صويى اعوجاجلى مجراسنك طولى انجق يارم ساعت اولمسنه رغماً ، ايجه مبذول اولوب مرقب ايله جبله قضالرينى يكديكرندن تفريق ايتمكده‌در . منبعى جبله قضاسنده و (قرقيس) داغنده‌در . حريصون وجوبر نهرلرى عمرانيه ومرقب قضالرى حدودنده كائن جبل شعره‌دن نبعان ايله اولكيسى يدى سكز وايكنجيسى التى ساعتلك بر مسافه قطع ايتدكدن صوكره بحر سفيده انصباب ايدرلر . بانياس نهرينك منبعى قصبه جوارنده كائن وصويى لذتليدر . مارقيه چاينه كلنجه بو دخى منبعنى نبى يونس داغندن آلدقدن ووادى العيون وتعنيته چايلريله بر لشدكدن صوكره دكزه دوكيليور . طولى اون ساعت قدردر . طرطوس ناحيه‌سنى مرقب قضاسندن ايبران حصين نهرى

بلوطه وقيس نامنده ايكى اياقدن تركب ايدر . برينك منبعى وادى العيونده وديكرى صافيتا قضاسنده‌كى بيت رسلانده‌در . اشبو مياه جاريه‌دن باشقه يازين قورويان الجام وحوزيه چايلرينى دخى ذكر ايده بيليرز . برنجيسى بانياسك شمالنده وايكنجيسى جنوبنده‌در .

قيش موسملرنده درجهٔ حرارتك ساحلده فوق الصفر اوندن اشاغيه دوشديكى نادردر . داغلرده ايسه ٥ هر قدر اينر . يازين ساحلده اعظمى حرارت ٣٥ واصغرى حرارت ٢٥ درجه‌در .

٤ — قضانك احوال عموميه‌سى

متوسط درجه‌ده منبت اولان قضا اراضيسنده چفتلك اصولى چوق تعمم ايتمه‌مشدر . قضانك تخميناً اوچ ربعى مرابعلرك ويالكز بر ربعى متنفذلرك زير تصرفنده بولنمقده‌در . ولايتك انحاى سائره‌سنده ثروت جسيمه‌لريله شهرت بولان زراع متنفذه‌دن بوراده اثر يوقدر . اراضيلرى پك ده محصولدار وكافى درجه‌ده كنيش اولماديغى جهتله قضا داخلنده‌كى معروف زنكينلرك بهرينك وارداتى اوتوزبيك غروشى تجاوز ايتمه‌مكده‌در . زنكينلر اكثريا تارلالرينى مرابعلره ايشلدر وكويليدن ، حصهٔ عشريه چيقدقدن صوكره ، ساحل طرفلرنده محصول عمومينك ثلثى وداغلق اراضيده ربعى آلير .

قضا داخلنده اورمان يوق كيبدر . قينيه ومقرمده كويلرى جوارنده الليشر دونملك چام اورمانجقلرى مشاهده اولنيور . زيتونلكلر الك زياده ساحل وخوابى طرفلرنده بولنيور . باغ يتشديرمكه مساعد اولان قدموس ناحيه‌سنده بو قيمتلى اغاجدن اثر قالمامشدر . قضاده سنوى ١٥٠٠ قنطار وزننده زيتون ياغى حاصل اولور . قدموس ناحيه‌سنك ساده ياغى يرليلر اره‌سنده شهرت بولمشدر .

داغ طرفلرينى تزيين ايدن توت اغاجلرى سنه‌ده ايپك تخمندن اون بيك قوطى بسليه بيليرز . بوندن دولايى كويليلرك همان همان هپسى موسم مخصوصنده قوزه حاضرلايه‌رق محصوللرينى بانياسده اسلاملر طرفندن تأسيس اولنان ايكى ايپك فابريقه سنه صاتارلر . ايپك محصولات محليه‌سنك بر قسمندن بساتين قريه‌سنك خريستيانلرى قماش وچوارب اعمال ايتمكده‌درلر .

مرقب قضاسى نعمت معارفدن محروميت خصوصنده ديكر قضا اره‌سنده طبيعى بر استثنا تشكيل ايده‌مز . تخمين ايتدكلرينه كور قضانك انجق يوزده ايكيسى اوقور يازار ايمش . محاربه‌دن اول دخى قضا داخلنده اجنبى مكتبلرى موجود دكلدى . رسمى اولمق اوزره مركز قضا اولان بانياس قصبه‌سنده ذكور واناثه مخصوص ايكى وداخل

ايچون سكز مكتب ابتدائى تخصيصاتى اولنمش ايسه‌ده حال حاضره يالكز بانياسك ايكى مكتبيله قدموس ، خوابى وديكر بر كويك مكتب ابتدائيلرى تأسيس اولنه بيلمشدر . مركز ناحيه‌سنه مربوط بساتين كوينده مارونيلرك بر مكتبى وسوده قريه سنده كليسايه مجاور بيوك بر مكتب بناسى واردر .

مرقب قضا سنك اثار نافعه‌سى دخى مهمل قالمشدر . عاصى واديسنك طبيعى بر اسكله‌سى ديمك اولان بانياسدن حمايه كيدن ٨٥ كيلومترولك يول اوزرنده (١٣٠٩) سنه‌سنده بر مقدار تسويهٔ ترابيه اجرا ايدلمشدى . بويولك يالكز ولايت حدودندن عمرانيه قضا سنك مركزينه قدر اولان ١٠ كيلومترولك قسمى اوزرنده ارابه ايشليه‌مز . شعبهٔ مذكوره نك اتمامى وبانياسده اوفاق بر ليمانك انشاسى حالنده مسافه‌نك طرابلس يولندن دها اقصر اولمسى جهتيله بر چوق حما امتعه سنك مرقب قضاسى مركزندن خارجه ارسال ايديله جكى اميد اولنيور . طرطوس وبانياس ايله جبله اره سنده بولنان طبيعى وعارضه سز يول وزرنده ارابه ايله سياحت ايتمك متاعب ومشاقه قاتلانمق شرطيله قابل ايسه‌ده دها جنوبه دوغرى تمديد سياحت ايتمه‌نك امكانى يوقدر . بانياسدن خوابى قريه‌سى طريقيله صافيتايه قدر بر شوسه انشاسى آز هر جهت فائده بخشدر .

٥ — قضاده محصولات زراعيه

مرقب قضا سنك محصولات زراعيه‌سى بر وجه آتيدر :

جنس محصول	كيله حسابيله
بغداى	١٢٠٠٠٠٠
ارپه	٤٢٠٠٠٠
بياض دارى	١٨٠٠٠٠
مصر داريسى	٢٥٠٠
نخود	١٦٢٠٠٠
بقله	٤٠٠٠٠
مرجمك	١٥٠٠
بووجاق	١١٣٠٠

اشبو محصولاتدن باشقه هر سنه وسطى اوله‌رق ٢٠٠،٠٠٠ توتون و ١،٥٠٠،٠٠٠ قيه زيتون يتشمكده‌در .

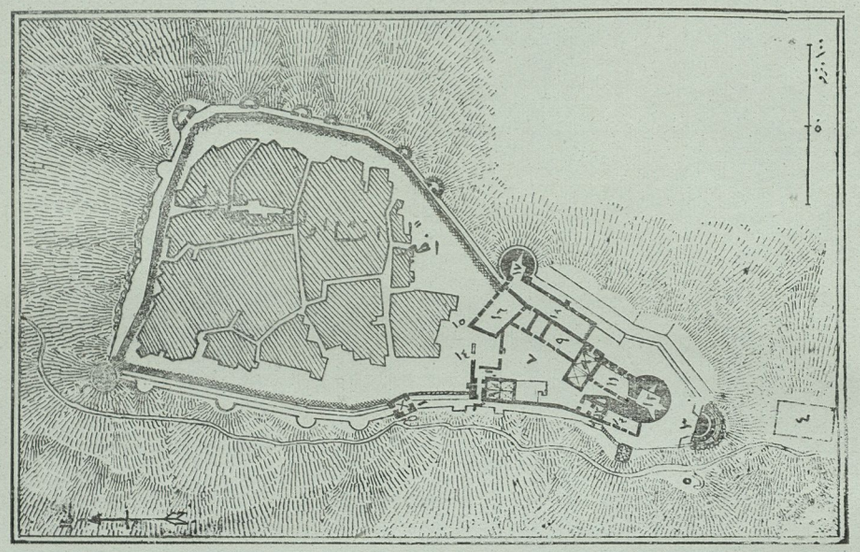

مرقب قلعه‌سنك تقسيمات داخليه‌سى

١ قاپو ومربع الشكل بر قوله ، ٢ قوله ؛ ٣ مدور بر زاويهٔ خارجه ؛ ٤ صوخزينه‌سى ، ٥ خراب دوشمس برقلعه‌مازغالى ؛ ٦ رجعتكاه مدخلى ؛ ٧ شاتوحاوليسى ؛ ٨ مسجد (اسكيدن كليسا ايدى) ؛ ٩ خراب ابنيه ؛ ١٠ بيوك صالون ؛ ١١ بربنا ؛ ١٢ بويوك بر قوله ؛ ١٣ مخزنلى مختلف ابنيه ؛ ١٤ ايكنجى سورك خراب قپوسى ؛ ١٥ خندق ، ١٦ قبه‌لى بر صالون ؛ ١٧ كيزلى استحكام قاپو سيله خندقه متصل بر قوله ؛ ١٨ اوزون دهليز .

٦ — قضاده آثار قدیمه

سوریه‌ده بولنان قلاع قدیمه‌نك اك مهملرندن صاییلان مرقب قلعه سندن باشقه قضا داخلنده خراب بر حالده خوابی، کهف، قدموس وجرد علیقه قلعه‌لری دها واردر.

بونلردن مرقب ویا تعبیر افرنجیسیله *Marqat* قلعه‌سی صلیبلر زماننده هوسپیتالیه شوالیه‌لری طرفندن اداره اولنان قلاعك اك مهملرندن معدود ایدی: بعض مؤرخلر بو بنای قدیمك وقتیله بیزا نسلیلر ویا اسلاملر طرفندن انشا ایدلدیکنی ادعا ایدییورلر ایسه‌ده قلعه‌نك کیفیت تأسیسی هنوز توضح ایدمه مشدر. موسیوره بك ویردیکی معلوماته نظراً قلعه ۱۱٤۰ سنهٔ میلادیه سنده صلیبیلر طرفندن آنسزین فتح ایدیله ك *Manzoar* عائله‌سی طرفندن ۱۱۸٦ سنه‌سنه قدر اداره اولنمش وتاریخ مذکورده حاکمی بولنان برتران دومارغات ك امری وانطاکیه پرنسی بوهه موندك موافقتیله هوسپیتالیه شوالیه‌لرینه دور اولنمش ایدی. صلاح الدین ایوبی حطین محاربه سندن صوکره، سجیلیا قرالی ایکنجی غلیوم طرفندن خریستیانلره معاونت ایتمك امریله کوندریلن دونانمانك مداخلهٔ فعلیه سنه رغماً اردوسنی ینه مرقب قلعه‌سنك جوارندن کچیرمکه موفق اولمش ایدی. ۱۲۷۰ سنه‌سنده حصن الاکراد سقوطی اوزرینه ایچه ضعیف دوشن هوسپیتالیه‌لر اسلاملرله بر معاهده عقد ایده‌رك زیر تملکلرنده بولنان اراضینك بر قسمنی اعاده‌یه ومرقب ایله جوار کویلردن طوپلانان ویرکولرك غالبلرله کندی اره لرنده تقسیمنه موافقت ایتمشلر ایدی، نهایت سلطان قلاون ۱۲۸۵ سنه‌سنده لعه‌نك بتون بتونه ایادیٔ نصرانیه‌دن تخلیصه موفق اولمقله مدافعلر عکا شهرنده‌کی دینداشلرینه التحاق ایلمشلردی.

سوریه‌نك ساحل شمالیسنه حاکم ارلان مرقب قلعه‌سی امثالسز موقعیله اوزون مدت مدافعه ایچون اك موافق شرائطی حائز شاتولردن عد اولنمقده‌در. مبنی اولدیغی تپه شمال وجنوب ضلعلری عمودی وفقط جهت شرقیه‌سی درین بر وادی ایله نصیر داغلرندن آییریلان بر زاویه حالنده‌در. قلعه شرق داغلرینه جنوب طرفنده کورنن دار بر یول ایله متصل اولدیغندن عادتا بر شبه جزیره شکلنی ارائه ایتمکده‌در. وضعیت ارضیه‌نك تحت تأثیرنده اوله‌رق وقتیله انشا اولنان بو حصن متین دائرا مادار ایکی سور ومنتهای جنوبیده کورنن بر رجعتکاه *Réduit* ایله احاطه اولنمشدر. برنجی سور متعدد قوله‌لرله تجهیز اولنمش ایکنجیسندن ایسه البوم اثر قالمامشدر. (۱) رقیله کوستریلن ومدور بر قوله ایله تجهیز ایدیلن قاپودن کیرن بر زائر کندینی کینش بر دهلیزك مبدأنده بولور. صاغ وصول طرفلرنده بولنان بیضی الشکل کمرلر ایسه شاتونك برنجی سورینه ایصال ایدر. بر دیوار یوقاریده دیدیکمز کبی متعدد قوله‌لرله تجهیز ایدلمشدر. قلعه‌نك شمال جهتنده عمودی

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

بر صورتده يونتولان قيالر اوزون بر مسافه ايچون ديوار وظيفه‌سنى كورمكده‌در . قلعه‌شرقده مخصوص حفر اولنان درين بر واردى ايله نصيريه داغلرندن تفريق ايدلديكى كبى شاتويه ايصال ايدن دار يوله حاكم اولمق اوزره سممزده (٣) رقميله كوستريلن محلده برنجى سورك اك مهم قوله‌سى انشا اولنمشدر . سلطان قلاون قلعه‌يى فتح ايتدكدن صوكره شاتونك بو مهم قوله‌سنى اساسلى بر صورتده تعمير واوزرينه كتابه‌لر حك ايتديرمش ايدى . حاولينك جانب يسارنده بولنان جامع وقتيله كليسا اوله‌رق انشا اولنمش ايدى .

اشبو معبدك جنوبنده‌كى ايكى قاتلى بنا (٩ رقملى) بيضى شكلده ياپيلان پنجره‌لرله تنوير ايدلمش وهر ايكى قات برر قاپو ايله ١١ رقميله كوستريلن وقطرى ٢٩ مترو طولنده بولنان قلعه‌نك ببوك بر جنه وصل اولنمشدر . بيوك بنانك ديوارلرنده بولنان مازغاللرك مدافعلرى دوشمن قورشونندن مصون بولنديرمق ايچون نه قدر ماهرانه بر طرزده انشا ايدلديكى آز بر دقتله آكلاشيله بيلير .

٧ — بانياسك وضعيتى ومنظرهٔ خارجيه‌سى

لاذقيه لواسنه تابع مرقب قضاسنك هنوز اوتوز ايكى سنه‌لك بر مركزى بولونان (بانياس) قصبه‌سى شكل خارجيسى اعتباريله او قادار تر وتازه كورونيوركه (سترابون) كبى قديم جغرافيونك (بالانيا — Balania)صورتنده ذكر وعربلرك (بولونياس Boulounyas) وفرانقلرك (والانيا — Valania) وياخود (واله‌نى — Valénie) ناملريله توسيم ايتدكلرى بو قديم قصبه‌نك بو درجه‌ده‌يكى بر شكلده اظهار موجوديت ايده‌جكى تخمين اولونامازدى .

فى الحقيقه شمال وجنوب طرفلرى يشيل باغچه‌لرله وداخلى دخى تك توك ، جمز وقاواق آغاجلريله محاط ومزين بولونان بو قصبه‌ده بوتون نظرلره كولومسه‌ين بر حال واردركه هر كسى كنديه منجذب ومفتون أيله‌يور .

غرب جهتندن ، بحر سفيدك مائى صولرينه قاووشان بو سه‌ويملى (بانياس)ك شمال جهتى دخى بر مقدار ده‌كيزه كشاده بولونديغى كبى (نهر الجمع) ايله وشرق جهتى ايسه (بانياس) تپه‌سيله جنوبى دخى (بانياس) دره‌سيله محدود اولمسنه نظراً بو قصبه ده‌نيله بيليركه بوتون عوارض ارضيه‌نك بخش ايده‌بيله‌جكى هر دورلو محاسن طبيعيه‌دن نصيبه‌دار فيض اولمشدر .

قصبه‌نك داخلنده رونما اولان بوتون بوكوزه‌للكلره جوارك بدايعى دخى علاوه‌ايله‌مك ضروريدر . شمال طرفلرنده (صرامطه) داغى ايله ده‌كيز استقامتنده بزر بقعهٔ سبزينى اكديران (عرب الملك) كويى ودهاصوكره (جبله) قصبه‌سى وتا اوزاقلره دوغرو كسب

توضح ايله‌ين قوس بحرينك منتهاى حدودنده بر كولكه حالنده كوزوكن (لاذقيه)مركزى نهايت افقك منتهاسنده بر پاموق كومه‌سى شكلنده مشاهده ايديلن (جبل الاقرع)؛ شرق جهتلرنده ايسه (بانياس) داغنك آرقه‌لرينه دوغرو اخذ موقع ايله‌ين (ذلو)، (برمايه) ، (خربه)، (مشيرفه) كويلرى وصوكره يوكسك ويشيل بر تپه اوزرنده بر تاج عمران حالده كورولن او قيمتدار (مرقب) قلعهٔ قديمه‌سى ودها بريده (جبل العنازى) هر حالنده بو قصبه‌يه پك لطيف ورنكين بر منظرهٔ وسيعه تحسين ايتمكده‌در .

باخصوص (بانياس) ك يوكسك بر قسمنى تشكيل ايدن ونهايت يارىم ساعت مسافه‌ده بولونان (مرقب) قلعه‌سنك او هر آن باشقه رنكلر ارائه ايله‌ين منظره‌سى نه قادار شايان پرستش ايسه بو قلعه‌نك جوارينه چيقه‌رق بورادن سه‌وه سه‌وه تماشا ايديلن بانياس قصبه‌سنك يشيل آغاجلرله ماوى ده‌كيز آره‌سنده كولومسه‌ين مثلث الشكل منظره‌سى‌ده اومرتبه جاذب وسحاردر .

ديكر طرفدن (بانياس) ك جوار اربعه‌سنى دخى بو يوكسك قلعه‌دن سيره دالمق قادار دوقلى برشى تصور اولونامازاز : جنوب طرفلرنده ، عكار ولبنان داغلرى رأس الشقعه‌يه‌قدر ، شرق جهتنده قدموس داغلرى شمال طرفندن كلبيه ونواصره داغلرى جبله ساحلى ، لاذقيه ساحلى ، جبل الاقرع ونهايت برخيال حالنده قبرس آطه‌سى ، غرب طرفلرنده ايسه‌نا محدود بر ده‌كيز وصوكره جنوب غربيده (ارواد) آطه‌سى مشاهده اولنديغى ايچون بو واسع منظره‌نك احتشامى مواجهه‌سنده ذهن انجذاب وحيرتله قاريشيق بر حسله متحسس اولور .

٨ — بانياسك خطوط داخليه‌سى

بانياس قصبه‌سى ، خارجدن نه قادار ظريف ودلنشين كورونيورسه داخلاً دخى او مرتبه سه‌ويملى ودلربادر . اساساً ايكى يوز خانه ايله يوز قادار دكاندن مركب بولونان بو كوچوك قصبه‌نك اولجه بيان ايدلديكى وجهله شمال ، شرق ، جنوب طرفلرى وداخلنك بعض اقسامى خى ميوه وسبزه باغچه‌لريله وكوناكون آغاجلرله مستور بولونديغى ايچون بوتون قصبه بويوجك بر باغچه‌يه وأولر ايسه يشيللك آراسنه سرپيشديرلمش كوچوك بياضى قولوبه‌لره بكزه‌مكده‌در . باغچه‌نك ده‌كيزدن اعتباراً شرقده بانياس دره‌سى منبعنه قادار عرضى بر بوچوق وشمال وجنوبده بولونان هر ايكى نهر آره‌سنده‌كى طولى ايسه ايكى كيلومترودن فضله اولمادينى ايچون يوكسكجه بر نقطه‌دن قصبه‌نك بوتون اقسامنى بردن احاطه ايتمك قابل اولا بيلير . باخصوص بو يكى قصبه‌نك آز چوق منتظم بر طرز ترتيبى واركه مستقبلده دها قيمتدار انكشافلره مظهر اولاجغى تخمين اولونابيلير . فى الحقيقه دكيزه موازى اولارق قصبه‌يى باشدن باشه قطع ايدن يول ايله بوكا اكثريا عمود بولونان ديكر يوللر دوشونوله جك

اولورسه بانياسك. متنظم مربعلره آيرلمش اولديغنى قبول ايتمك اقتضا ايدر . بانياسك اكثر يوللرى برخيابان سبزين حالنده‌در . بو كوللكه‌لى يوللرده دولاشارق قصبه‌نك يكيلكنى تماشا ايتمك قادار ذوقلى برشى تصور اولوناماز . كاه طرابلس شامك وكاه بيروتك يكى طرزده كى خانه‌لرينى بر مقدار اكديران قصبه طرز معماريسنده اويله جاذب برحال واركه . . . بر چوق قصبه‌لر مزده تصادف اولنمق نصيبى انسانه ميسر اولاماز . . بوتون قصبه همان همان مستوى بر ساحه‌ده انشا ايدلمش ايسه‌ده بانياس نهرى منبعنك جوارنده كى خانه‌لر بر آز يوكسكجه اولديغى ايچون بوراسى قصبه‌نك أك معتناوممتاز بر محله‌سى صاييلير . [حارة القلعه] نامیله توسيم ايديلن وشرق جهتنى اشغال ايله‌ين بو محله‌دن ماعدا غربده [حارة الجامع] وشماله‌ده اكثريا خرستيان اهالينك اقامت ايلديكى (حارة الشماليه) واورطه‌ده ايسه حكومت قوناغنك جوارنده‌كى (حارة السرايه) ايسه بربريله مختلط بر حالده‌درده نيله بيلير . بانياسده بنالر بويوجك دكلدر . بناءً عليه مختصر ومفيد اطلاقنه شايان اولان بواوجكزلرده پك بارز بر تناسب رونما اولور . اساساً قصبه‌ده نظر دقتى جالب مؤسسه‌لر دخى يوقدر . ده كيز كنارنده‌كى جامع وحكومت قوناغى بنالرى بيله ديكر اولردن فرقلى صاييلاماز . . قصبه‌ده بر كليسا ، بر اوتل وبا ديكر بر مؤسسه ، برشى بولونماديغى ايچون بانياس قصبه‌سنى ظريف ومنتظم بر كوى تلقى ايتمك ايجاب ايديبور . اويله بر كوى كه هرشيدن اول تميزجه‌در .

بانياس قصبه‌سنك تميزلكى هر خصوصده جالب دقتدر . قصبه‌نك يدى سكز يولى واردركه ديكر قصبه لرمزده تصادف ايتديكمز كيرليلكلردن بوتون معناسيله مصوندر . أولرى دخى شكايت ايديله‌جك درجه‌ده دكلدر . مع ما فيه يوتميزلك اولا قصبه‌نك يكيلكنه واهاليسنك — ايلروده بيان ايديله جكى وجهله — اوزون سنه‌لردن برى (بانياس) قصبه سنده بولونمايوب خارجدن كلش وبوراده يرلشمش اولماسنه واك مهمى ايسه قصبه‌نك صو جهتندن عظيم بر فيضه مالك اولماسنه مديوندر .

شماله‌ده زريقات منبعى ، شرقده نهرى تشكيل ايدن (عين اللبوه) ، (عين الفلاحين) منبعلرى كبى متعدد منبعلر واردركه تميز صويله بو قصبه ايچون جداً بر مصدر حيات اوليور ... بو منبعلردركه قصبه‌نك يشيللكنى ، كوزه للكنى بخش ايديبورلر . صوكره هرأوده‌ينه بررطاتلى صوقويوسى موجوددر . بونلرده دوشونولورسه بورانك تميزلكى اسبابى تعيين ايدلمش اولور . خصوصيله قصبه‌ده كيز كنارنده بولونمقله برابر بر طرفدن لاذقيه وطرابلس آراسنده بر كذركاه وديكر طرفدن (قدموس) ونهايت(حما) ايچون بر مخرج اولمق اعتباريله هر كون زياده‌لشن واختلاطلر قصبه‌نك بو خصوصده ترقيسنه ياردیم ايديبور .

هر حالده بو ايضاحاتمزى خلاصه ايده‌رك بر اساسه ربط ايتمك ايسترسه‌ك ديه بيليرزكه بانياس قصبه‌سى پك ظريف بر تنز هكاهدر . اوچ درت منبعى حاوى زريقات موقعى ، ينه او درجه‌ده منبعه مالك رأس النبع ، قصبه خارجنده وشرق شماليده كائن (شيخ هلال) موقعى قصبه داخلنده‌كى پورتا قال وسائر ميوه باغچه‌لرى ، ده كيز كنارى ، نهر كذركاهى ، نهرلرك منصبلرى هر طرف بو قصبه‌يه كوزه للكلر بخش ايديور والحاصل پيريل پيريل پارلايان منبعلريله ، يكى وبياض اولريله ، ماوى‌ده كيزيله ، يشيل آغاجلريله بو قصبه بحرسفيد ساحلنك أك‌سه ويملى أك ظريف ومستقبلده هر دورلو اعتلايه مستعد شهر ياورولرندن برى تلقى ايدلمك ضروريدر .

٩ — احوال اجتماعيه

[١] — **بانياسده حالت اجتماعيه** — بيكه قريب بر نفوسه مالك بولونان (بانياس) قصبه سنك خرستيانلرى اسلاملره نسبتله نهايت اونده بر درجه سنده بولونديغى ايچون بو راسنى اسلام بر قصبه تلقى ايتمك اقتضا ايده‌ر. مع ما فيه بانياس ك اسلام كتله‌سنده اوزون اوزادى‌يه اجتماعى طبقه‌لر آرامق بيهوده‌در .. بناءً عليه بورا اهاليسنى حالى ، وقتى يرنده اولانلرله حياتجه پك بسيط اولارق كچينلردن مركب اولمق اوزره ايكى بارز صنفه آييرمق قابلدر .

هر شيدن اول شونى درميان ايده‌لمكه (بانياس) قصبه‌سى ثروت محليه سيله ويا طبقهٔ متمولاننك حال طغيانده بولونان نفوذ ويا تغلبيله معروف بر قصبه دكلدر . زيرا بانياسده أك ايلريده بولونان اوچ درت عائله‌نك تحت تصرفلرنده‌كى اراضى نهايت ايكى ، اوچ بيك دونمدن عبارت بولونديغى كبى املاكى دخى اونسبتده محدوددر . حتى بو كيبلرك سنوى وارداتى بش يوز ليرايى دخى تجاوز ايتمه‌مكده‌در . كرك زراعت وكرك تجارت واسطه سيله آنجق بوقادار بر كليرى آلده ايده‌بيلن بو عائله‌لر منسوبينى خاصةً سكونه ميالدرلر . بربرلرينه قارشو اولان وضعيتلرى دخى بوتون معناسيله بيطرفانه‌در . بونلر قابل اولديغى درجه‌ده ايشلريله مشغول اولورلر . بناءً عليه بعض قضالرده تصادف ايديلن نفوذ غوغالرى ويا موقع ياريشلرى وتفوق داعيه‌لرى بورالرده يربولمش دكلدر . وبيان ايتديكمز اوزره پك از اراضيسى بولونان بو طبقه منسوبينك اساساً معيتنده واسع مقدارده مزارعلرى بولونماديغى ايچون بالطبع نفوذ ويا تسلطك محل تطبيقى بولونامامقده‌در .

ديكر طرفدن (بانياس) اهاليسنك لاذقيه ، جبله ، مرقب سمتلرندن طوپلانمش اولمالرى دخى بربرلرينه قارشو مهاجم بر وضعيت اخذايتمه‌لرينه مانع تشكيل ايتمكده‌در . زيرا ارثى تأثيرات ايله بو كبى معكوس دويغولره صاحب بولونمايورلر . برده فكر تجارت

وكثرت اختلاط وتماس كبى مؤثرات بانياس اهاليسنى بربرينه قارشو مونس وممتزج بر حالت اجتماعيه‌ده بولوندير مقده‌در .

بانياس قصبه‌سنك اكثر اهـاليسى بوستانجى ويا اصنافدر . بناءً عليه بونـلرك طرز معيشتلرنده پك بارز بر ساده‌لك رونما اولمقده‌در . بانياسده ياشايا بيلمـك آز ، چوق چاليشمايه متوقف بولوندينى ايچون بانياس ساكنلرينى كسل ايله متصف ايتمك جائز اولماسه بيله كنديلرينك لزومندن فضله قناعتكار وساكن اولمالرى اعتباريله تشبث شخصى ويا جهد واقدام كبى اوصـاف كزيده ايله موصوف دخى تلقى اولونامازلر . حتى اركككلرك يوزده اللبسى همان همان اوقومق ، يازمق بيلديكى حالده بونده دخى قناعتكارلقـده بولونه‌رق پك ابتدائى بر معلومات ايله اكتفا ايلمشلردر .

[٢] — **مرقب قضاسنك احوال اجتماعيه‌سى** — اوتوز بش بيكى متجاوز بر نفوسه مالك بولونان مرقب قضاسنده دين اعتباريله (اسلام) و (خرستيان) ناملرى تحتنده جمع ايديله بيلن ايكى كتلهٔ اجتماعيه موجود ايسه‌ده اوتوز بيكدن عبارت بولونان اسلاملرى ، سنى ، اسماعيلى ونصيرى وبش بيكه قريب اولان خرستيـانلرى ايسه ، روم اورتودوقس ومارونى قسملرينه تفريق ايتمك قابلدر .

مرقب قضاسى خرستيـانلرى (بانياس) ك جنوب جهتلرنده ، ساحله موازى بر صورتده وساحلدن برر ، ايكيشر ساعت مسافه‌ده بولونان يكرمى قدر كوى اشغال ايتمكده درلر . بونلردن اوچ بيك بش يوزى روم اورتودوقس ومتباقيسى ايسه (مارونى) در . روملرك مستقل اولمق اوزره اون بش ومارونيلرك ايسه مستقل اوچ كويلرى موجوددر . مارونيلر اسلام بساتين كوينده دخى اقامت ايتمكده‌درلر .

اسلاملردن سنى اولانلرك عددى آلتى بيك راده‌سنده‌در . سنى‌لر قضا مركزى اولان (بانياس) قصبه‌سى ايله بو قصبـه‌دن بر ايكى ساعت مسافه‌ده بولونان طقوز كويى وقلعة خوابى قصبه‌سيله (زمرين) كوينى اشغال ايتمكده‌درلر . خوابيده اسماعيليلر دخى موجوددر .

اسماعيليلره كلنجه مرقبلره بولونان اسماعيليلرك عددى قيود رسميه‌يه نظراً (٣٦٩٨) نفوسدن عبارتدر . اسماعيليلرك (حجاويلر) شعبه‌سى قضانك جنوبنده بولونان (خوابى) ناحيه‌سنده (نهر الحصين) جوارنده وساحلدن برر ساعت مسافه‌ده‌كى ساحه‌يى اشغـال ايتمكـده‌درلر . اسماعيليلرك ديكر شعبه‌سى اولان (سويدانيلر) ايسه قضايه تابـع وجهت شرقيه‌ده كائن بولونان (قدموس) ناحيه‌سى مركزيله جنوبنده‌كى كويلرده اسكان ايتمكده‌درلر . [*]

[*] فصل آتى ، اسماعيليلر حقنده‌كى تدقيقات مخصوصهٔ محليه‌يه حصر ايدلديكدن بوراده تكراراندن صرفنظر اولونمشدر .

بو بحث ايتديكمز اديان ومذاهبه منسوب نفوسدن متباقى قالانلرى ايسه نصيريلردر . مرقبده نصيريلرك مجموعى يكرمى بيك راده‌سنده‌در . بو اعتبارله قضا سكنه‌سنك ثلثانه قريب بر قسمى نصيريلردن تشكل ايتمكده‌در .

مرقب نصيريلرينك ثلثانى ، يعنى تقريباً اون درت بيكى (حدادين) و (خيـاطين) اوثلث ديكرى ايسه (متاوره) ، (جرديه) ، (بشاروه) عشيرتلرندن‌در .

عموميتله مرقب قضاسى داغلق اولديغى ايچون زراعتده بويوك بر صعوبته تصـادف ايدلمكده‌در .

بناءً عليه مرقبده تأمين معيشت خصوصنده رونما اولان موانـع ومشكلات حسبيله بوتون قضا اهاليسى فضله بر فعاليته احتياج كوسترمكده‌درلر . حال بوكه قضا اهاليسندن خاصةً نصيريلر بويله بر سجيه‌دن آز ، چوق محروم بولوندقلرى ايچون حيات اجتماعيه‌لرى ده او نسبتده عظيم انحطاطلره دوچار اولمشدر . باخصوص حرب اخيرك تحميل ايتديكى او مسلسل محروميتلردن دولايى نصيريلرك پك بارز سفالتلره دوچار اولدقـلرى پك واضح مشاهده ايدلمكده‌در .

اساساً نصيريلردن فقير بولونانلرى اوفاق تفك چفت سورمك زراعتده بولونمق ، اودون كتيرمك ، مواشى اوتلاتوب صاغمق ونهايت (محموده) تعبير ايتدكلرى (سـاقامونيا) نامنده‌كى اوتلرى طوپلامغله ويامكاره‌جيلك ياپمقله ؛ حاللرى بر آز ايجـه اولانلرى ايسه مالك بولوندقلرى زيتونلقلرى استثمار ويا توتون زرع ايتمكله ويا قوزه بسلمكله تعيش ايتمكده‌درلر . بونلردن بر قسمى دخى آمريقايه مهاجرت ايدن اقربالرندن توارد ايدن بعض مبالغله كچينمكده‌درلر .

بوندن دولايى دركه قضاده بويوك مقدارده اصحاب ثروت ويساره تصـادف ايدلمكده اولديغى ايچون همان همان فقير بولونان مرقب اهـاليسى حرب اخيردن پك شديد بر صورتده تأثر اولمشدر .

مستقبلى دوشونمك واونك ايچون حاضرلانمق سجيه‌سنه مالك بولونمايان نصيريلر — اولجه كرك دينلرى وكرك ادبياتلرى موضوع بحث اولوركن بر وجه تفصيل ذكر ايتديكمز اوزره — هر دوراو تمايلات كماليه‌دن محروم بولوندقلرى كبى حيات ايله علاقه‌لرى دخى پك ضعيف اولديغندن حال حاضرده پك پريشان بر مجموعه ارائه ايديبيورلر .

قضاده اديان ومذاهب مختلفه منسوبينك اشغال ايتدكلرى كويلر بيان ايدلديكى وجهله آيرى آيرى اولديغى ايچون هر كوى سكنه‌سنك هانكى دين ويا مذهبه منسوب اولديغى پك لحظه‌ده تعيين ايتمك قابلدر . شونى‌ده اعتراف ايتمه‌لى‌يزكه قضا داخلنده حيات عموميه واجتماعيه اعتباريله اك ايلروده بولونان كويلر اسماعيلى‌لرك‌در . دها صوكره خرستيـان

كويلرى ، صوكره سنيلرك اشغال ايتدكلرى كويلر كلير .

نصيرى كويلرى ايسه بر طرفدن مادى ومعنوى كيرليلكلردن ونهايت كونا كون محروميتلردن، سفالتدن دولايى پك أليم بر حالده رونما اولمقده‌درلر . خلاصه نصيريلرك حيات اجتماعيه‌سى حقنده واضحجه بر فكر حاصل ايتمك ايچون بر نصيرى كوينى زيارت ايتمك كافى‌در .

فى الحقيقه نصيرى كويلرنده سفالت ال أيله طوتوله‌جق درجه‌ده كثيف بر حاله كلمشدر . اكثر اهالى ، كونا كون محروميتلره قاتلانارق قيورانيور ، بر چوق كويلر واردركه بوشانمش وهر دورلو حيات ايشيقلرندن دور قالمش‌در . چوجوقلر برر خرابه‌يه مشابه كهنه وسياه قولوبه‌لرك اوكنده‌كى طاش ييغينلرندن عبارت دومانلى ، ايسلى ، بوش اوجاقلرك اوكنده حركتسز اوزانمش ، ياتيور وأللرينى قيميلداتمق بيله ايسته‌ميورلر . ينه ايشسز ، عاطل وبيتاب بر حالده تك توك كورونن بويوكلر دخى اوزون برمدتدن برى ياردى آچ ، ياردى چيپلاق وفقط اكثرى ناتوان كورونيورلر . وجودلر جيليز ؛ قوللر وآياقلر يانمش قورو وانجه برر دكنك پارچاسنه شبيه ؛ قارنلر شيشمش ؛ كوزلر دورغون وچهره‌لر صاپ صارى وصاچلر دخى داغينق وپريشان‌در . صيرتلرنده‌كى يرتيق پاچاوره حالنده بولونان كوملكلر ديزلرى بيله اورتميور . جانلى ويا بيروح اولديغى بلليسز برر اسكلتى آكديران بو انسانلرك مسكنلرينه كيره‌يى تجربه ايتمه‌يكز . قابل ده‌كيل بو فنا قوقان ، متعفن يرلره كيره‌مزسكز . طاش ييغينلرينه بكزه‌ين بو قارا اوجاقلر سياه ، باصيق بر طاوانله اورتولو ؛ اطرافى ينه طاشلرله محاط ، منفذسز برر وحشى زنداندر . مدخلنك جوارنده بر ايكى فرجه واردركه بورادن ايچريده يانان اودونلرك قارا دومانى چيقار وداخلنك رايحهٔ عفونتى داغيلير . بو قاره اويوقلرده بعضا قويونلرك ، اينكلرك وسائر حيوانلرك دخى ياتديغى كورولمكده‌در . برايكى قاره تنجره ، يرتيق بر كچه ، سيم سياه بر يورغان ونهايت متعفن بر طوپراق . . ايشته بو اويوقلرك داخلنده كورولن اشياده بوندن عبارتدر .

نصيريلرده پك بارز بر حالده مشاهده ايديلن بو سفالت روحلرينى دخى استيلا ايتمشدر . هر نصيرى سراپا بر هيكل كذب وانكاردر . نه صورسه كز سويله‌مز ونه سويله‌سه يالاندن باشقه‌سنى بيلمز . عينى زمانده نصيرى هر فكره دشمن‌در . عنادجى‌در ؛ هله قاديناري ، او زواللى قادينلر ، بوس بوتون حائز اعتبار اولمادقلرى ايچون فلاكتك اك صوك دركه‌لرينه كرفتار اولمشدر . زيرا نصيرينك نظرنده قادين، قابل اولديغى قادار استثمار ايديله‌بيلير بر اينكدر . واحتمال كه اينكك، نظرنده دها بويوك بر اهميتى موجوددر .

والحاصل داغ باشلرنده اويوشوق ، ناتوان ومدنيت كريز اولارق ياشايان بو نصيريلرك

پك فنا بر حالت اجتماعيه‌ده بولوندقلرينى اعتراف ايله‌مك ضروريدر . حتى جهالت بونلرى اوقادار أزمشدركه قادينلرك اوقومق يازمق بيله‌نته تصادف ايدلمه‌ز . ارككلردن ايسه احتمال كه اوقويوب يازانلرى يوزده اون درجه‌سنه ايصال ايتمك بيله قابل دكلدر . بناءً عليه مرقب سكنه‌سنك مدنيته ونوره اولان احتياجلرى هر محلدن فضله‌در ده‌نيله بيلير .

*
* *

بو بحثمزى اكمال ايتمزدن اول مرقبده ألده ايتديكمز بعض اجتماعى رقملرى ذكر ايده‌جكز :

فى الحقيقه صوك بش سنه ظرفنده محكمهٔ شرعيه‌جه تأهل ايتدكلرى معلوم اولانلرك عددى (٩٧) ايمش . هر حالده بو عددك سنيلره مختص اولديغى طبيعى‌در . بونلردن اوتوز ايكيسى (٣٣٠) و (٤٤) ى (٣٣١) ؛ (١٧) يسى (٣٣٢) ؛ (١) ى (٣٣٣) ؛ (٣) ى (٣٣٤) سنهٔ هجريه‌لرنده وقوعه كلمشدر . متأهللردن ياش (١٥ — ٢٠) آراسنده اولانلرك عددى (١٥) ؛ (٢٠ — ٢٥) آراسنده كيلر (٦٤) ؛ يكرمى بش ياشندن يوقارى اولانلر ايسه (١٩) در . ازدواجلر اكثريا محرم وربيع آيلرى آراسنده تموج ايتمكده‌در .

طلاقلره كلنجه بحث ايتديكمز بو بش سنه ظرفنده اون طلاق وقوعاتى ظهور ايتمشدر . بو اعتبارله وسطى طلاق سنيلر آراسنده ايكينى تجاوز ايتمه‌يور ديمكدر .

مرقب قضاسنده صوك (٣٣٢) سنه‌سى ظرفنده بر قتل ايله (٦٩) جنحه وقباحت وقوعاتى حدوث ايتمشدر . بو قباحت وجنحه‌لردن (٢٨) ى ضرب وجرح (٩) ى ايسه سرقتدر . قالانلرى مختلف سببلردن نشأت ايتمكده‌در .

ينه بر حساب تقريبى‌يه نظراً قضاده تجارتله اشتغال ايدنلرك عددى (٢٥٧) زراعتله مشغول اولانلر (٤٢٥٣) ، صنعتله اوغراشانلرى (٥٤) شخصدن عبارت ايمش (٥٧٢٠) كيشى ايسه بعضاً زراعتله اشتغال ايتمكله برابر اكثريا ايشسز قالمقده ايمشلر . طبيب ومعمار وسائره صنفنده آنجق (٦) كيشى بولونمقده ايمش . بالطبع بوتون بو رقملرك پك ناقص وپك تخمينى اولدقلرينى ذكر ايتمكه لزوم يوقدر .

١٠ — اموال صحيه

(بانياس) قصبه‌سنك بنالرى هر نه قادار شرائط صحيه‌يه آز چوق موافق ايسه‌ده قصبه‌نك اطرافنده متعدد منبعلر بولونماسندن دولايى بوراسنى هم موقع وهم هوا اعتباريله رطوبتلى تلقى ايتمك اقتضا ايده‌ر . واقعا صويك زياده‌لكى قصبه‌نك تميزلكى خصوصنده‌پك بويوك ياردىمى اوليور ايسه‌ده صويك اوستى آچيق بر حالده جريان ايتمه‌سى وهركونا اختلاطاته معروض قالماسى حسبيله قصبه‌ده پك بارز بر ناقل مرض وضعيتنده بولونمقده

ودیکر طرفدن بانیاس منبعلرینك جوار باغچه‌لرینی دخی اسقا ایده‌رکن وجوده کتیردیکی صو بیریکنتیلری وجوارنده‌کی (نهر حریصون) باطاقلقلری دخی خسته‌لغك سرایتنه سببیت ویرمکده‌در . فی الحقیقه قصبه‌ده (مالاریا) خسته‌لغی پك موضعی بر حالده بولونیور . هر سنه یاری اهالی مطلقا بو خسته‌لغه کرفتار اولمقده‌در . بوندن ما عدا ذکره شایان اولمق اوزره تیفوئید ودیزانته‌ری خسته‌لقلرینی ذکر ایده‌بیلیرز . کچن سنه ظرفنده حمای تیفوئیدی دن (٤٠٠) ودیزانته‌ریدن ایسه (٥٠) مصاب وقوعه کلمش‌در . بونلردن یاری‌یه یاقین بر قسمی موقع طبیبنك افاده‌سنه نظراً وفات ایله‌مشدر . بوندن ماعدا امراض عینیه‌دن بانیاسده اکثریا (١٠ - ١٥) کیشی‌یه تصادف ایدلمکده ایسه‌ده دیکر شایان ذکر خسته‌لقلر بولونمامقده‌در .

صوك (٣٣٢) سنه‌سی ظرفنده ایسه امراض عارضیه‌دن اولمق اوزره (قوله‌را) خسته‌لغی بانیاسنده ایچه تخریبات یاپمشدر . نیته کیم (٥٠) مصابدن (٣٠)ی وفات ایله‌مشدر .

قضایه کلنجه ، قضانك ساحل طرفلرنده ونیته کیم (زلو) ، (دیرالبشر)،(حریصون) ، (قاموع) ، (بعمرائیل) ، مرقب ، (بستان النجار) کویلرنده دائما مالاریا مصابینه تصادف اولنیور . ده‌نیله‌بیلیرکه بو کویلرده‌کی نفوسك یاریسی هرسنه مالاریایه طوتولمقده‌در . قضانك دیکر کویلرنده ایسه (مالاریا) وقوعاتی پك آزدر .

مع‌ما فیه کچن سنه تیفوس خسته‌لغی قضایی ایچه صارصمشدر . بر تخمینه نظراً قضاده بیکی متجاوز (تیفوس) حادثه‌سی وقوعه کلمش وبونك یاری‌یه یاقین مقداری وفات ایتمشدر . قوله‌رادن دخی یوزه قریب مصاب وبر مقدار وفیات وقوعه کلمشدر .

*
* *

قضاده ساکن بولونان اهالی بیننده بر مقایسهٔ صحیه‌ده بولونیله جق اولورسه اسماعیلی لرك صحت نقطهٔ نظرندن پك موفق بر حالده بولوندقلری کورولور . موقع طبیبی بونی بر طرفدن اسماعیلی‌لرك تمیز لکنه ودیکر جهتندن ساکن اولدقلری محللرك دخی دیکرلره نسبتله مساعد بولونماسنه عطف ایتمکده‌در . قضاده صحت نقطهٔ نظرنده اك کریلرده بولونانلر نصیریلردر . نصیریلرك وضعیت عمومیهٔ صحیه‌لری پك الیم بر حالده بولونمقده‌در ... باخصوص صوك سنه‌لر ظرفنده بوس بوتون خراب بر وضعیته دوچار اولمشلردر . تشکیلات صحیه نامنه قضاده بر طبیب ایله آشی مأموری موجوددر . بوتون قضاده بر تك قابله بولونمادیغی ایچون قادینلر کندی کندینه چوجوقلرینی ایلاد ایتمکده‌درلر ...

— ١٧ —

اسماعیللر حقنده تدقیقات محلیه

١ — بیروت اسماعیلی لری

بیروتك لاذقیه لواسنه تابع (مرقب) قضاسنده اوته‌دن بری اقامت ایتمکده بولونان اسماعیلی‌لر بری (قدموس) ودیکری (خوابی) اولمق اوزره باشلیجه ایکی منطقه‌یی اشغال ایلمکده‌درلر . هرایکی منطقه ویا تعبیر رسمیسی‌ایله هر ایکی ناحیه‌ده موجوداسماعیلی‌لرك مجموع نفوسی قیود رسمیه‌یه نظراً اولجه ذکر ایدلدیکی وجهله (٣٦٩٨) شخصدن عبارتدر .. بو یکونك بر حساب تقریبی‌یه کوره (٢٥٠٠)ی قدموسده ومتباقیسی ایسه خوابی‌ده بولونمقده‌در ...

قدموسده بولونان اسماعیلی‌لر ، قدموس ناحیه‌سی مرکزندن ما عدا اون ایکی کویده اسکان ایتمکده‌درلر . باشلیجه‌لری (الشعره) ، (لصوراته) ، (کاف الحمام) ، (عقرزیتی)، (قدموس) ، (زریقه) ، (قلعة العلیقه) ، (حماسه قبلیه) کویلریدر ..

خوابی‌ده مقیم اولان اسماعیلی‌لرایسه ، اون یدی کوی اشغال ایله مکده درلر : بونلرده (عورو) ، (بطاحیه) ، (عقر زیتی) ، (خوابی) ، (بری کبیه) ، (بیت دیبه) ، (جمعاشیه) ، (راس ترکمن) ، (خربة الفرس) ، (بیت سلهب) ، (مازوغا) ، (بیت قاسم) ، (بحوه) ، (بیت الاسمر) ، (برمانه رعد) ، (بلوعه) ، (نعامات) ، (علیبه) کویلریدر ...

بو کویلردن درت بش خانه‌لی اولانلر بولوندیغی کبی اوتوز ، قرق خانه‌لی اولانلری‌ده موجوددر ...

*
* *

کرك قدموس وکرك خوابیده مقیم بولونان اسماعیلی‌لرك اوته‌دن بری بورالرده ساکن بولوندقلرینی بیان ایتمشیدك . فی الحقیقه معلومات عمومیه قسمنده اسماعیلی‌لردن بحث ایدرکن ذکر ایتدیکمز وجهله [*] اسماعیلی‌لرك سوریه‌ده بولوندقلری تاریخ ایچه قدیم‌در . باخصوص اسماعیلیهٔ شرقیه حکومتنك انقراضندن صوکره اسماعیلی‌لرك اوته‌یه بری‌یه داعیلدقلری وشرقاً هندستانه غرباً سوریه قطعه‌سنه قدر یاییلدقلری معلومدر ... بناءً علیه سوریه‌ده بولونان اسماعیلی‌لرك دخی بو مهاجرت اوزرینه بوطرفلره ورود ایتمش اولمالری محتملدر ... اساساً

[*] صحیفه (٩٢ — ٩٨) ه مراجعت .

دیانت اسماعیلیه‌نك مهد ظهوری ینه سلیمیه طرفلری اولدیغی ایچون اسماعیلی‌لرك اوته‌دن‌بری بورالرده اقامت ایتمکده بولوندقلرینی قبول ایتمك لازم کلیرسه‌ده بونلرك عددینك اولجه دها زیاده عظیم بر یکون تشکیل ایتدیکنی تخمین ایله‌مك اقتضا ایده‌ر .. باخصوص صلاح الدین ایوبی‌یی اوزون مدت اوغراشدیر دقلری وبر روایته نظراً دها صوکره‌لری اونکله بر لکده صیلبیونه قارشو محاربه‌ده بولوندقلری دوشونوله جك اولورسه اسماعیلی‌لرك حال حاضرده کندن دها فضله بر نفوسه مالك بولوندقلرینی اشارت ایله‌مك لازم کلیر .. شونی‌ده درمیان ایتمه‌لی یزکه حال حاضرده‌کی اسماعیلی‌لر شایان حیرت درجه‌ده بر حضور وسکون ایچنده امرار حیات ایتمکده‌درلر .. بناءً علیه بونلرك او قدیم خونخوار وجنکجو نیهیلستلرك احفادی اولدقلرینی اعتراف ایتمك ایچون کوناکون براهین ودلائل تاریخیه ایله تطمین نفس ایله‌مك ضروری حسی ایدیلیر ، مع ما فیه حال حاضرده‌کی اسماعیلی‌لری جد لرینه بکزه‌مکدن منع ایدن بر چوق عوامل واردرکه بونلری ذکر ایتمك فائده‌دن خالی دکلدر ..

اولا — اسماعیلی لرك حال حاضرده بویوك کتله‌لر تشکیل ایتمه مکله برابر کندیلرندن دها قوی ودها کثیف کتله‌لرله محاط بولونمالری .

ثانیاً — محترص رؤسادن آزاده بولونمالری .

ثالثاً — اساسات معلومهٔ اسماعیلیه‌یی ترویج ایده‌جك ویاپاشاتا بیله‌جك بر محیط مناسبه مالك اولامامالری .

رابعاً — اوزون عصرلر ظرفنده عرقلرنده بر هراس تاریخی وجوده کتیره‌جك آغیر ومسلسل ضربه‌لره دوچار اولمش بولونمالری .

بوتون بو اسباب دولایپسیله حال حاضرده‌کی اسماعیلی‌لرنه خاقانلره تسلط ، نه اهالی‌یه هجوم وتعدی ، نه اعتقاداتی هدمه تصدی ایده میورلر . یالکز بر آز صوکره بیان ایده جکمز وجهله بر رؤیای قدیمی تخطر قیلندن اولمق اوزره ذهنلرنده یاشایان بر سراب اعتقاداتك بخش ایتدیکی بر تسلیٔ کاذبله اکتفا ایتمکده درلر ...

٢ — اسماعیلی‌لرك تشکیلات حاضره‌سی

درمیان ایتدیکمز منطقه‌لرده ساکن بولونان اسماعیلی‌لر — متعارف اولدیغنه نظراً — ایکی بویوك فرقه‌یه انقسام ایتمکده‌درلر :

بونلردن (حجاویلر) خوابی ناحیه‌سنی و (سویدانیلر) ایسه قدموس ناحیه‌سنی اشغال ایلیورلر . هر ایکی فرقه بیننده تظاهرات دینیه اعتباریله موجود فروق بارزه‌یی مبحث آتی‌یه ترك ایتمکله برابر بوراده شوقدرجق درمیان ایده بیلیرزکه بو فرقه‌لرك هانکی

تاریخده ونه‌کبی مقاصد وغایات ایله تشکل واحراز موجودیت ایله دکلری بزجه تمامیله معلوم ده‌کیلدر . باخصوص اسماعیلیلرك عقیدهٔ دینیه‌لرینی کتم واخفا خصوصنده‌کی تعصب شدیدلری بوکبی نقاطك تنور وتوضحنه بر مانع تشکیل ایتمکده‌درلر . واقعا فرقه‌لرك حائز اولدقلری (حجاوی) و (سویدانی) اسملرینی صرف الفاظدن متولد برر قرینه ایله توضیح ایتمك ویاخود برر قصبه ویا محل اسمنه مشابهتدن دولایی برر صورتله تأویل ایله‌مك جائز کورونور ایسه‌ده بالطبع بویوله‌کی ایضاحلر برر برهانه اقتران ایتمدکجه قیمت علمیه‌یی حائز اولاماز .

والحاصل کندیلرینه نسبت اولونان عقیده‌لرده‌کی جزئی ویاکلی اختلافات ایله آیری آیری برر شخصیت ارائه ایله‌ین بو ایکی فرقه‌نك بزجه «موجودیت» لرندن باشقه تمامیله مثبت بر حقیقته مالك اولمادیغمزی اعتراف ایله‌مك ضروریدر .

فی الحقیقه روایت ایدلدیکنه نظراً بوجواره مقیم بولونان اسماعیلی‌لر بوندن اللی کسور سنه اول «امام» سز قالدقلرندن کندیلرینه «امام» تحریسنه باشلامشلر ونهایت «١٢٨٤» سنهٔ هجریه‌سنده هندستانده حیدر آباد شهرنده «علی» نامنده برینك کندیلری ایچون مقتدا به اولابیله‌جك اوصافه مالك اولدیغنی ایشیتدکلری ایچون تحقیق هویتی مقصدیله بر هیئت انتخاب ومحل مذکوره اعزام ایلمشلردر . هیئت ، هر نه‌قدر «علی» نك اوصاف مطلوبه‌یی حائز اولامامق حسبیله امامتنی رد ایتمش ایسه‌ده بومبایده «محمد الحسن الحسین» نامنده برینك دخی ادعای امامت ایتدیکنی استخبار ایتمه‌لری اوزرینه بومبایه توجیه عزیمتله مومی الیهك استقصای احوالنه شتاب ایتمشلردر . «محمد الحسن الحسین» ك بوکره اوصاف مطلوبه‌یی حائز بولوندیغنی کوره‌ن مذکور هیئت مومی الیهك امامتنی قبول ایده‌رك مملکتلرینه عودت ایتمشلر وکیفیتدن دینداشلرینی خبردار ایتمه‌لری اوزرینه اونلرده بو رأیه اشتراك ایده‌رك زکاتلرینی «محمد الحسین» ه ارسال ایتمکه مبادرت ایله مشلردر .

بو حال «محمد الحسن» نك وفاتی تاریخی بولونان «١٢٨٨» سنهٔ هجریه سنه قدر دوام ایله‌مشدر .. مع ما فیه وفاتندن صوکره یرینه کچن «علی شاه» دخی بورا اسماعیلیلرندن ینه بر قسمی طرفندن امام طانمش و «١٣٠٨» تاریخنده وقوع وفاتی اوزرینه موقعنی اشغال ایله‌ین اوغلی «محمد شاه» ك دخی مذکور فرقه‌جه امامتی محافظه اولنمشدر ..

شونی‌ده درمیان ایتملی یزکه مومی الیهمك امامتی یالکز «حجاویلر» طرفندن قبول و«سویدانیلر» طرفندن ایسه اوصاف مطلوبه‌یی حائز بر امام بولونامادیغندن بحثله مذکور اماملرك امامتی رد ایدلمکده بولوندیغی ایچون هر ایکی فرقه بیننده کوناکون مناقشه ومنازعه‌لره سبیت ویرمکده ایدی .

نهايت امامك مشتركاً تحقيق احوالى ايچون هر ايكى فرقه منسوبيننـدن مركب اولمق اوزره بر هيئت تشكيليله هندستانه اعزامنه وبو صورتله منازعاتك بر طرف ايديله‌رك وحدت عموميه نك تأمينه قرار ويرلمشردى . بو هيئت « ١٣١٢ » تاريخنده هندستانه عزيمت ايله‌مش ووظيفه‌سنى اكمال ايده‌رك عودت ايتمشدر. بونك اوزرينـه سويدانيلردن بر قسمى دخى « محمد على شاه » ك امامتنى قبول ايلمش ايسـه‌ده بر قسم ديكرى اسكى رأيلرنده ثبـات ايله مشلردر .

بو هيئت ميانده « شيخ احمد محمد »، « محمد على شاه » طرفندن « مكه » نامى ويريلن بر مأموريتله توظيف ايدلديكى كبى معيتـنه « كامريا » و « پاهى » ناملريله ايكى شخص دخى تعيين اولنمشدر . « مكه » نك « داعى » ، « كامريا » نك ايسه « وزير الميمنه » ياخود « قابض مال — تحصيلدار » ؛ و « پاهى » نك ايسه « وزير الميسره » وظيفه سيله موظف اولدقلرى روايت ايدلمكده‌در .

شيخ احمد محمده بر روايته نظراً برادرى « اسماعيل » دخى « سيف الدعوه » ناميله ترفيق ايدلمش اولديغى ايچون بو ايكى برادر ديانت اسماعيليه‌يى نشره قيـام ايتمشلر وبر طرفدن معبدلر كشاديله برابر بر لكده استصحاب ايتدكلرى محمد على شاهك فوطوغرافيسنه تعبد ايتمه‌يى اوكرتمشلر واونك ايچون « زكاة ونجوه » ناملرى تحتنده كليتلى مبالغ واعانات جمعنه مبادرت ايله مشلردر .

حمايه تابع « سليميه » موقعنى — كه ديانت اسماعيليه‌نك مهد ظهورى اولديغى معلومدر — مركز فعاليت اتخاذ ايله‌ين بوتون بو اشخاصدن هر برينك نه كبى بر وظيفـهٔ اصليه ايله موظف اولدقلرى معلوم‌ده‌كيل ايسه‌ده باشده كيلرك بر داعى اولمالرى محتملدر . مع مافيه بو جهتى ايلرووده وضعيت دينيه‌لرندن بحث ايدركن بر مقدار توضيح ايتمكه چاليشه‌جغز .

والحاصل بو اشخاص « شيخ » نام ظاهريسى آلتنده اوتەيه برى‌يه عزيمتله « ٣١٦ » تاريخنه قدر هر دورلو وسائله توسل ايده‌رك جمع ايتدكلرى نقودى « محمد على شـاه » ه ايصاله قرار ويرمشلر و « شيخ احمد محمد » ايله برادرى « شيخ اسماعيل » ومعيتلرنده‌اوچ رفيقلرى بولونديغى حالده هندستانه عزيمت ايتمك مقصديله طرابلس شـامه كلمشلردر . حكومت بونى خبر آلماسى اوزرينه جمله‌سنى توقيف وشام حبسخانه‌سنه سوق ايله‌مشدر . ايكى برادر هر نه قدر مذكور حبسخانه‌ده وفات ايتمشلرسه‌ده ديكر تحت توقيفه آلنـان رفقاسى حريتك اعلانى اوزرينه محبسدن قورتولمشلردر . بونلردن شيخ احمـدك ديكر برادرى « شيخ نصر » هندستانه كيتدكدن صوكره عودت ايتمش وشيخلكنى اعلان ايده‌رك ينه پاره جمعنه توسل ايله‌مش وطوپلاديغى نقود وفيره‌يى « محمد على شاه » ه ايصال ايتمك مقصديله تكرار هندستانه عزيمته قرار ويرمش ايسه‌ده حكومت ينه خبر آله‌رق مذكور نقوددن

الده ايده بيلديكى بر قسمنى لاذقيه‌ده زراعت مكتبى تأسيساتنـه صرف ايدلمك اوزره مصادره ايتمشدر .

شيخ نصر ايسه كچن سنه‌وفات ايتديكى ايچون هنوز اشغال ايتديكى مقامده كنديسنى استخلاف ايدن اولمامشدر . يالكز برادر زاده‌سى كنديسنه وكالت ايتمكده ايمش . شيمديكى حالده بيروت اسماعيلى‌لرينك باشليجه اوچ شيخى وارمش ايكيسى « خربة الفرس » ده برى ايسه « عقر زيتى » ده بولونمقده‌در . بونلردن ماعدا « شيخ وكيلى » ناميـله هر كويده بر كيشى دخى موجود بولونديغنه باقيلرسه اسماعيلى‌لرك حال حاضرده دخى درجه درجه تشكيلات دينيه‌لرى بولونديغى قبول ايله‌مك اقتضا ايدر .

٣ — اسماعيليه‌نك شكل حاضرى

[١] — **اسماعيليه‌نك استحاله‌لرى** — اسماعيليه دينك شكل حاضرى حقنده ألده ايده بيلديكمز معلومات متممه‌يى ذكر ايتمزدن مقدم اسماعيليه‌نك اون عصرى متجاوز مديد بر زمان ظرفنده‌كى استحاله‌لرينى تلخيص واشارت ايله‌مك ضروريدر . اساساً معلومات عموميه قسمنده اسماعيلى‌لره دائر درميان ايتديكمز تدقيقات مخصوصه‌نك مطالعه‌سندن دخى اكلاشيلاجغى وجهله بو دين اثناء ظهور وانتشارنده‌كى اوصاف مميزه‌يى محافظه ايده‌مه‌مش وپك آز بر مدت ظرفنده كوناكون تبدلاته دوچار اولمشدر . باطنيه ، قرامطه ، حشيشيه ، بابكيه كبى دهـا بر چوق ناملرله اظهار موجوديت ايده‌ن وتعبير ديكرله بو اسملر آلتنده هر نوع استحاله‌لره معروض قالان اسماعيليه دينى ، بر قاچ عصر ظرفنـده بوس بوتون طـانيلامايه‌جق بر حاله كلمشدر .

فى الحقيقه ايلك زمانلرنده صاف بر فرقهٔ شيعيه‌دن عبارت بولونيور وآنجق اسماعيل بن جعفرك امامتنه قائل اولمق اعتباريله « اماميه » دن آيريليوردى . بناءً عليه ذات بارى ايله رسولنه عائد اولان عقيده‌لرنده دوچار تردد اولاجق بر جهته تصادف اولنمايوردى . حضرت على ابن ابى طالب ايسه برخليفه‌دن ، بر امامدن باشقا بر صفتى حائز بولونمايوردى . خلافت دخى بويله‌جه نسل على‌يه منحصر قاليوردى .

حال بوكه ، بر مدت صوكره بو شعبهٔ دينيه‌يى كندى منافع سياسيه وديئيه‌لرينه آلت اتخاذ ايتمك ايسته‌ينلر باشقا بر حاله قلب ايتديلر . اولا ائمهٔ مستوره ، وائمهٔ ظاهره مسأله‌سنى اورتەيه آتديلر ، اونى متعـاقب « نبى » لرك درجه‌لرى كيفيتى باش كوستردى . « ناطق » لر و « اساس » لر ايله اونلرك عددى ذهنلرى اشغال ايتمكه باشلادى . وبو صورتله — اولجه بر تفصيل بيان قلنديغى اوزره — محمد بن اسماعيل بر « نبى ناطق » اوليويرمشدى . عينى

زمانده پیغمبرلکلرنده شبهه بولونمایان بر چوق « نبی » لر عقیده خارجی تلقی اولونه‌رق بونلردن یالکز آلتیسی انتخاب ومتباقیسی ایسه برر امام نامی تحتنده معاون منزله‌سنه تنزیل اولونیورلردی .

بوندن صوکره آرتیق اسماعیلیه ، اسرار وخفایا ایچون بر تلاقیکاه تشکیل ایتمشدی . « نبی ناطق » ونهایت « مهدی » عقیده‌سی افکاری استیلا ایتمشدی. نسل علیدن اولدقلرینی روایت ایدن بر چوقلری ظاهراً امام وحقیقتده یدنجی « نبی ناطق » ویاخود دوغرودن دوغرویه اوته‌دن بری بکله‌نیلن برر « مهدی » اولدقلرینی ادعا ایده‌رك موقعلرینی تحکیم ایله‌یور ودورلو دورلو تأثیرات آلتنده یوللرینی شاشیران خلقی کندی طرفلرینه چکمکه موفق اولیورلردی .

آرتیق قرآن، آیات کریمه راست‌کله معنالرله تفسیر ایدیلور وواضح حکملری برلون باطنی ایله تلوین ایدیله‌رك شریعت محمدیه بوس بوتون طانیلامایاجق بر حاله افراغ ایدیلیوردی. نهایت بربرینی تعقیب ایدن استحاله‌لر نتیجه‌سنده اسماعیلیه مذهبی تکالیف شرعیه‌دن تجرید نفس ایتمك ایچون قورولمش بر طریقدن عبارت اولمشدی . بوراده‌یه کلدکدن صوکره اشتراك اموال اساساتی بر طرفدن تلقین ایدلمکله برابر دیکر جهتدن هر دورلو مناهی تجویز ایدیلیور واباحهٔ نسوان ایسه بر دستور مقرر تشکیل ایدییوردی .

بر ایکی عصر ظرفنده اسماعیلیه مذهب قدیمی دیکر مذاهب وعقائدك تأثیر وتساندیله اوقادار حیرت انکیز تبدللر کوسترمشدی که بودین سالکلری وخاصةً اماملر آرتیق امامتله ، خلافتله وحتی نبوتله قناعت ایتمیورلردی . کندیلرینی دوغرودن دوغری‌یه « الله » ك تجسد ایتمش بر شکلی اولدقلرینی کوستره‌رك مرتبهٔ الوهیتی بیله بنمسه یورلردی. وبویله‌جه نفسلرینی تألیه ایدرلرکن الوهیتك علی ابن ابی طالبدن اعتبارا نسلاً بعد نسل کندیلرینه انتقال ایتدیکنی ودها اوللری دخی خلقتدن بری حضرت علیدن مقدم دخی بو تجسدك دوام ایتمکده بولوندیغنی درمیان ایده‌جك قادار ایلری‌یه واریيورلردی . بوراده‌یه کلدکدن صوکره بوتون شریعتلری وضع ایدن ، نبیلری ارسال ایدن بوتون کائناتی اداره ایله‌ین آنجق کندی شخص قدسیلری اولدیغنی بی پروا تلقین ونشر ایله‌یورلردی .

والحاصل اسماعیلیه مذهبی اسماعیل بن جعفرك امامتی کیفیتندن باشلایارق استحاله ایده نهایت الوهیتك تجسدی عقیده‌سنده قرار قیلمش وتاریخاً ده مثبت اولدیغی وجهله بو عقیده اوزون عصرلر ظرفنده انکشاف ونمایه مساعد شرائط بولدقجه بویوجك کتله‌لر طرفندن مدافعه ایدلمشدر . بناءً علیه حال حاضرده مرقب طرفلرنده اوچ درت بیك کشیدن عبارت بولنان قدیم اسماعیلیه احفادینك تشکیل ایتدیکی کتله‌نك دخی حماده ، ایرانده وهندستانده موجود بعض کتله‌لر کبی بویله بر عقیده‌یه صاحب اولدقلرینی کوررسه‌ك

حیرت ایتمه‌مکلکمز لازمدر . زیرا جهل وظلمت ماضیده‌کی جدلرینی ناصل بت پرستلك نوعندن بر کریوه‌یه سوروکله‌مش ایسه هرحالده نور وعرفاندن پك دور اولان بو زواللی انسانلری‌ده بویله بر درکهٔ منحطه‌یه فیرلاتمشدر .

*
* *

شونی‌ده درمیان ایتمه‌لی‌یزکه ، بیروت اسماعیلیلری حقنده بوکره اجرا ایتدیکمز تدقیقات دخی بزه اسماعیلیه‌نك صوك استحاله‌لری نتیجه‌سنده تحصل ایله‌ین سالف الذکر عقیده‌نك موجودیتنی اظهار ایده‌جك دلائل ارائه ایلمشدر . واقعا بو خصوصده بیان مطالعات ایله‌ینلر ، اسماعیلیلرك (سویدانی) و (حجاوی) ناملریله معروف بولونان اقسامی بینده فرق بولوندیغنی افاده ایتمکده‌درلر . بونلره نظراً « سویدانیلر » عندنده « قطب الوقت » نامیله بر رئیس دینی‌نك بولونماسی ضروری ایسه‌ده حال حاضرده شرائط لازمه‌یی حائز بر شخصی بولونمادیغی ایچون ظهورینه قادار انتظار ایله‌مك مجبوریتنده بولونمقده ایمشلر .

حال بوکه حجاویلر ، — اولجه بیان اولوندیغی وجهله — الآن بومبایده اقامت ایتمکده بولونان « محمد علی شاه » ك الوهیتنه قائلدرلر . ظاهراً « امام » نامیله تلقیب ایتدکلری بو شخص نظرلرنده الوهیتك تجسد ایتمش بر شکلندن باشقا بر شی دکلدر. فکرلرنجه حضرت علی شکلنده رونما اولان الوهیت نسلاً بعد نسل « محمدعلی شاه » ه تعبیر دیکرله « آغاخان » ه انتقال ایلش ایمش . حجاویلر — بو خصوصده‌کی مدعالرینی بر وجه آتی ایضاحاتله اکمال ایتمکده‌درلر :

— کوزله کورونمه‌ین بر « آله » ، اینانمق کار عقل دکلدر . حال بوکه « آله » تلقین شریعت ایچون اظهار موجودیت ایدر . وبر شخص صورتنده تجسد ایلر . حضرت علینك نسلندن بولونان « آغاخان » ، الوهیتك بر شکل متجسدندن عبارتدر .

هر نه قدر اسماعیلیلرك هر ایکی فرقه‌سی اساس عقیده‌ده اختلاف ایتمه‌یور ایسه‌ده بو شکل متجسده آیرلمقده‌درلر . حجاویلرك « آغاخان » ی آله طانیدقلرینی کوستره‌جك پك واضح دلیللرمز واردر . بو میانده اولمق اوزره بر قاچنی ذکر ایده‌بیلیرز :

اولا — « آغاخان » ك فوطوغرافنی اثنای عبادتده بر ماصه اوزرینه وضع ایده‌رك اوکا متوجه بولوندقلری حالده رکوع ویاسجود ایتمه‌لری .

ثانیاً — اثنای عبادتده تلاوت ایتدکلری دعالر (*) ده « آغاخان » ك « حق » و « روح الوجود » و « حی معبود » ناملریله یاد ایدلمکده بولوندیغی .

(*) بو دعایی فصل آتیده عیناً درج ایده‌جکز .

ثالثاً — حريتك اعلانى عقيبنده پك آز بر مدت اظهار ايتدكلرى دينى بايراقلرنده «لا اله الا السلطان محمد على شاه» عباره‌سنك منقوش اولماسى‌در .

وتون بو دلائل حال‌حاضرده‌كى اسماعيليلرك ناصل بر عقيدهٔ اساسيه‌يه مالك اولدقلرينى ارائه ايتمكده‌در . هرنه قادار «محمدعلى‌شاه» ك ناصل بر شريعته صاحب اولديغنى بيله ميور ايسه‌لرده متعارف اولديغنه نظراً «مكه» رتبه‌سنك بر «نبى» پايه‌سى بولونديغى روايت ايدلمكده‌در . «مكه»لر «محمد على شاه» طرفندن ترتيب ايديلن دعالرى حاوى آثار ايله ارسال اولنمقده ايمش . خلاصه اسماعيلى‌لرده حال حاضرده هان همان بت پرستلكك جارى بولونديغى درميان اولونيور . بو مدعا آتيده‌كى ايضاحات ايله تماميله كسب توضح ايليه‌جكدر .

[٢] — **اسماعيلى‌لرك عبادتى ودعالرى** — اسماعيلى‌لردن بعضيلرينك تكاليف معروفهٔ اسلاميه‌دن بر قسمنى ظاهراً ادا ايتمكده اولمالرينه رغما حقيقت حالده «محمد على شاه»ك بر «آله» اولديغنه قائل اولدقلرى ايچون بوتون عبادتلرنى اوكا حصر ايتمكده ايمشلر . زيرا ثواب ويامعاتب ايتمك قدرتى «شاه»ه مخصوص اولديغى ايچون كندى اوامرندن ايفا وباخصوص كنديسنه قارشو توجيه عبادت ايتمك صورتيله جنته نائل اولمق سودا سده درلر .

فى الحقيقه اسماعيلى‌لره كوره برى صباحلين فجر زماننده وديكرى ايسه آقشاملين شفقدن صوكره هركون ايكيشر ساعت دوام ايله‌ين بر عبادتلرى واردر . بو عبادتى «معبد» ناميله معروف محللرده ادا ايتمكده‌درلر . اسماعيلى‌لرك معبدى سكز اون مترو تربيعنده بياض بادانالى وقارشى قارشويه كشاده ايكى قاپولى بر اوطه‌دن عبارتدر . بو اوطه‌نك اك مناسب بر محلنده «محمد على شاه»ك فوطوغرافيسى آصيلى‌در . بوندن باشقا تزيينات نامنه برشيئهٔ تصادف اولوناماز . يرده ايكى حصير سه‌ريلى‌در . اوطه‌نك اورطه‌سنده ايسه بردن اوتوز ، قرق سانتيمتره يوكسكلكنده وايكى مترو طول ويارم مترو عرضنده بوياسز تخته‌دن معمول بر ماصه بولونور . هر كويده بويله بر معبد موجوددر .

اسماعيلى‌لر اوقات مذكوره‌ده بو معبده داخل اولور وماصه‌نك اطرافنده حلقه‌لر اولورلر . قاديلر ايسه اك صوك حلقه‌يى تشكيل ايدرلر . عبادتك اداسى ايچون «شيخ»ك ويا خود «شيخ وكيلى»نك حاضر بولونماسى لابددر .

عبادته باشلامازدن مقدم «محمدشاه»ك فوطوغرافيسى كمال تعظيمله ايندريله‌رك ماصه‌نك اوزرينه وضع اولونور واولاشيخ طرفندن «سلطان محمدعلى‌شاه» ده‌نيلير وبو صورتله عبادته بدأ اولونور بونى تعقيب ايدن بر سجوددن صوكره «على الله» ده‌نيلير ؛ بونك اوزرينه جماعت

هپ بر آغيزدن «صحيح الله» ديرلر . وبويله‌جه دعا يى ادا وصلاتى ايفايه باشلارلر . صلات اثناسنده باشلرينى فوطوغرافى، جهتنه اكمك صورتيله ركوع ويا تعبير اخرله سجود ايلرلر . وحتى عبادت آره‌سنده «كار ، كرم ، رك ، شرم» كلمه‌لرينى اللرينى باشلرينه، كوكسلرينك صاغ وصول طرفلرينه كوتوره‌رك وبر صليب اشارتى ياپارق سويلرلر . ودعا عقيبنده ماصه‌ده‌كى دليكلره پاره وضع ايدرلر .

اسماعيلى‌لرك بو عبادت اثناسنده تلاوت ايده‌جكلرى دعالر «محمد على شاه» طرفندن «مكه»لره توديع ايدلمشدر . بو دعانك بر قسمى، مطالعه‌سندن دخى آكلاشيله‌جغى وجهله «اردو» لسانيله يازلمشدر . مع مافيه بعض يرلرنده عربى وبعضاً ده فارسى جمله‌لر دخى موجوددر . بو دعانك بوبوك بر مشكلاتله الده بيلديكمز بر صورتنى هيئت مجموعه‌سنده حصولى طبيعى بولونان بوتون خطيئات ونقايص استنساخيه‌يه رغماً بر وجه آتى عيناً برايه درج ايتمكى مناسب كوريور : (*)

كيفية صلاة الاسماعيليه

[بعنون مولاهم الهندى] ، [شيخ احمد محمد] ، [قابض مال شيخ نصر] ، [وزير المبسره]
الله مريا — مكه دعا برو — كامريا دعا برو — پاهى دعا برو

جمله جوى دعا برو وسلامة مولانا

سلطان محمد شاه على [ويسجدون وعند القيام من السجود يقول الشيخ] على الله [يجيبوه الجماعه] صحيح الله مولانا سلطان محمد شاه حاضر امام‌حق نام پيرشاه [عدد ١٠] شاه‌جى قبول كرى مولانا سلطان محمد شاه على [ويسجدون وعند الرفع يقولون كما مر والبسمله والحمد لله ولا اله الا الله] رحيم قسيم كريم خداوند حضرت بزرك باى بزرور دغار ديلم ديس‌مان حاويس بجهم ديسى خندارق سرى مولانا سلطان محمد شاه على [ويسجدون ويتكلمون الالفاظ كما سبق] حق ياشاه حضرت عاد ابيافت وسسرى مثى زرب اكرى سن وسسرى فريسى رام ترسن بودشيت سام بسلام ملكان اسلام حاران امان ساقان عدنان معد نزار مضر الياس مدركه خذيمه كنانه نضر مالك فهر لؤى قيبرك مرى قلابره‌ك قصى عبد مناف هاشم عبد المطلب ابو طالب وبى سرى حق مولانا مرتضى على حق مولانا شاه حسين حق مولانا شاه زين العابدين حق مولانا شاه محمد الباقر حق مولانا شاه جعفر الصادق حق مولاناشاه اسماعيل حق مولاناشاه محمد اسماعيل حق

(*) اصول عبادته تعلق ايدن قسملر معترضه داخلنده كوچوك حرفلرله كوستريلمش ، دعايى استنساخ ايدنلر بو اصول حقنده‌كى ايضاحاتى عربجه اولارق قيد ايتدكلرى ايچون اصل محافظه اولونمش‌در .

مولاناشاه وفى احمد حق مولاناشاه تقى محمد حق مولاناشاه رضى الدين عبد الله حق
مولانا شاه محمد المهتدى حق مولاناشاه قايم حق مولاناشاه منصور حق مولانا شاه
معز حق مولاناشاه عزيز حق مولاناشاه حاكم حق مولاناشاه ظاهر حق مولاناشاه
مستنصر بالله حق مولاناشاه نزار حق مولاناشاه هادى حق مولاناشاه مهتدى حق
مولانا شاه قاهر حق مولاناشاه علا ذكريا سلام حق مولاناشاه جلال الدين حسن
حق مولاناشاه علاء الدين محمد حق مولاناشاه ركن الدين خير شاه حق مولاناشاه
شمس الدين محمد حق مولاناشاه قاسم شاه حق مولاناشاه اسلام شاه حق مولاناشاه
سلام شاه حق مولانا شاه مستنصر بالله حق مولانا شاه عبد السلام حق مولانا شاه
غريب ميرزا حق مولاناشاه ابو النور على حق مولانا شاه مراد ميرزا حق مولاناشاه
ذو الفقار حق مولانا شاه نور الدين على على حق مولاناشاه خليل الله على
حق مولاناشاه نزار على حق مولانا شاه سيد على حق مولاناشاه حسن على حق
مولاناشاه قاسم على حق مولاناشاه خليل الله على حق مولاناشاه حسن على حق
مولاناشاه على شاه حق مولانا سلطان محمد شاه امام حاضر موجود هادى المهدى
صاحب الامر وقايم العصر مولانا سلطان محمد شاه صاحب الامر والزمان روح الوجود
وحى معبود [والسجده] اللهم يامولانا انت السلام ومنك السلام واليك يرجع السلام
وعليك الف سلام حينا ربنا بسلام وادخلنا دار السلام تباركت وتعاليت ياذا الجلال
والاكرام بفضلكم ورحمتكم يامولانا [عدد — ه] بلطفك وكرمك يامولانا [عدد — ه]
لاحول ولا قوة الا بك يامولانا [عدد — ه] ذود ذود فرياد پدمى يامولانا اللهم ياسيدى
منك مددى وعليك معتمدى اياك نعبد واياك نستعين يا ابا الغوث اغثنى يا على ادركنى
بلطفك الخفى توابى رحمتى مرحمتى سبحو محمد مربى على محمديك خدا حق شناس دفع بلا
لا اله الا الله محمد رسول الله مولانا امير المؤمنين على صحيح الله حسبنا الله ونعم الوكيل نعم
المولى ونعم النصير غفرانك ربنا واليك المصير دعا بنج ياجيجى وبيتى شاه‌جى درغامه قبول
كرى مولانا سلطان محمدشاه [ويضعوا ايادهم اليمين على الارض ثم يرفعوهم الى التصليب ويقولو]
كار كرم رك شرم [وثم يضعون ايديهم بايدى بعضهم ويقولوا لبعضهم] شاه ديدار [ويسجدون
ثم يرفعون ويقولوا] مولانا سلطان محمد شاه حاضر امام حق نام پيرشاه [عدد حب المسبحه]
ياشاه بفضل دهيك درغايك عمر دارك ايشى كداريك بنج باهيك ديدار حوقيب كريم
چيريكى چوطغى موبكى موكدى مولانا سلطان محمد شاه على على الله [سجده وحالة السجود]
بر وكيل جمله معدر قدر خيش خشندر خبده مرده نبده سرتابه غنا غارياشاه تونخيش
بخشى هار مشكل واحسان مولانا سلطان محمد شاه على [ويرفعون من السجود البسمله]
لا اله الا الله الحى القيوم ملك الحق المبين لااله الا الله الملك الحق اليقين مالك يوم الدين

العلى العظيم لا اله الا الله الحليم الكريم لا اله الا الله محمد رسول الله مولانا امير
المؤمنين على صحيح الله حقاً حقاً [يجاوبوه] صدقاً صدقاً استغفر الله العظيم وبحمده لا
له الا انا سبحانك انى كنت من الظالمين لا فتى الا على لا سيف الا ذو الفقار نادى
مولانا على مظهر العجائب تجده عوناً لنا فى النوائب كل هم وغم سينجلى بولايتك ياعلى
ياعلى ياعلى [وينفخوا على اكتافهم وصدورهم] على الله صحيح الله [وبالصح تسبيح] يخجيتنا
فى حضرة محمد المصطفى صل الله عليه وسلم حضرة مولانا مرتضى على حضرة فاطمه
الزهراء حضرة امام حسن حضرة امام حسين يامولانا سلطان محمد شاه على [سجده] على
الله پيرجى پيرنجى پير اول نبى بر محمد المصطفى صل الله عليه وسلم پير امام حسن پيرشاه
قاسم پير جعفر شاه پير زين العابدين پير امير احمد پير سدكور تور پير نور الدين پير محمد
المنصور پير غالب الدين پير عبد المجيد پير مستنصر بالله پير احمد هادى پير هاشم شاه پير
محمد شاه پير محمود شاه پير محب الدين پير خالق الدين پير عبد المؤمنين پير اسلام الدين پير
صالح الدين پير صلاح الدين پير شمس الدين پير نصير الدين پير شهاب الدين پير حيدر الدين
پير حسن كبير الدين پير تاج الدين پير بند ياد مردى جوامردى پير حيدر على پير علاء الدين
پير بابا اغا هاشم شاه پير محمد زمان پير آغا عزيز پير آغا مهرب بيغ پير اغا على اكبر بيغ پير
اغا على اصغر بيغ پير مرزا شاه حسن على پيروزه شاه قاسم على پير اغا شاه
حسن على پير مولانا شاه على پير مولانا سلطان محمد شاه على صاحب الامر
حاضر جوق يارب بحق اونده قوله قول سن بتول بخشى مراه بفاطمه تحت الرسول
« سى » غنزه شهيده اوليا انبيا سنته صوصوحسين بك لك تويى هزار پيرپيغمبر يا مولانا
سلطان محمد شاه على [سجده] بنجستنباغ قى وباغ فنادشمان دين خابنجتنباغ حق نام پيرشاه
[عدد المسبحه وسجده] دعانيت خيرلاهى خير عاقبت خير همتان خير يا على حو خير اول خير
آخر خير باطن خير ظاهر خير حقيقة خير كريم يا مولاى يا على رسمى شر ظالمك شهركى
شر شيطان شهركى كريم يا مولاى يا على كريم خير ويانى خيرجى شاه‌جى درغام قبول
كرى مولانا سلطان محمد شاه على الله مريا على محمد كت جمله‌جى مشكل احسان كرى
صاحب ستجوكان قول قبول كرى صاحب راجيه دركا بيددرشاه ديدار نصيب كرى
صاحب شهيده پاركورجى اولادجى كلام ميهرسكسه وجى صاحب اون بانجى مبين بهندار
مين پر كته‌وجى وصاحب كرزينينه وزلايى قرخيجنو اكار سادكرى صاحب جاخ صاحب
كت جمله‌جى وان مرادون حاصل كرى صاحب سكو سوارى كرى خير بيدا كرى الله
مريا على محمد كت جمله‌جى ونيتى قبول كرى مشكل احسان مولانا سلطان محمد شاه على
الاهى آمين شاه غريب منده بفضلكم مولانا سلطان محمد شاه حق نام پيرشاه
[تسبيح بعد قلب المسبحه السجده] فرمان حققكم يا مولانا يا على [عد — ١٣ صلواة]

اللهم صل على محمد وآل محمد [عد — ١٣ ويسجدوا] دعانيت خير آلاهى خير عاقبت خير همتا خير يا على صو خير اول خير آخر خير باطن خير ظاهر كريم يا مولاى يا على كريم خير ويانتى خيرجى [سجده وحالة السجود يقولوا] شاه‌جى درغامه قبول كرى مولانا السلطان محمد شاه العلى [ثم يقول الشيخ] على الله [يقولون الجماعة] صحيح الله . بسم الله الرحمن الرحيم مدد على شفاعت رسول اطاعت خدا حضرة قبول برسد كورتور نيفرياد بر شمس شوتنى نيفرياد بر آغا على اكبر بيع نيفرياد بر على اصغر نيفرياد بر مزار محمد الباقر بيع نيفرياد وبرمى كال معطى سلامة نيفرياد بر مولانا شاه حسن على نيفرياد بر مولانا شاه على شاه نيفرياد بر مولانا شاه حسن على نيفرياد بر مولانا شاه خليل الله على نيفرياد بر مولانا شاه حسن على نيفرياد بر مولانا سلطان محمد شاه على نيفرياد اين اينى كلمى كلمى باق لا اله الا الله محمد رسول الله مولانا امير المؤمنين على صحيح الله حى حيذه قايم [على كتف اليمين وعلى الشمال كذلك] شاه‌جى ودغامه قبول كرى مولانا سلطان محمد شاه على له سجودنا وهو معبودنا . انتهى

*
* *

اسماعيليه‌نك اثناى صلاتده تلاوت ايتدكلرى ادعيه ايله كيفيت عبادتلرينى حاوى بولونان بو وثيقه‌نك كلمه ، بكلمه تحليلى قابل اولامامش ايسه‌ده هيئت مجموعه‌سنك تدقيقندن دخى بو وثيقه مضمونك اساسات اسماعيليه‌يى اظهار ايده‌بيله‌جك بر ماهيتده بولونديغى آكلاشيلمش اولديغى ايچون بو جهتلرى ذكر ايله‌مك ضروريدر .

اولاً — اسماعيلى‌لر نظرنده « الله مريا » ناميله ياد ايتدكلرى « محمد على شاه »ك اسمى ذكر ايدلدكجه كنديسنه سجده اولونماس و« صاحب الامر والزمان روح الوجود وحى معبود » وامثالى اوصاف ايله توصيف ايدلمه‌سى اونلرك نظرنده بر « اله » اولديغنى كوستر‌مكده‌در .

ثانياً — محمد على شاهك الوهيتى كنديسنه تاجدلرندن ، حضرت عليدن ودها اول « شيت » دن اعتباراً انتقال ايتمكده‌در . واقعا ايلك شجرهٔ انسابدن صوكره دعاده بر ايكى سلسلهٔ اسمايه تصادف ايدلمكده وحتى بو سلسله ميانده محمد المصطفى اسمى ذكر ايدلمكده ايسه‌ده كرك شجرهٔ انساب وكرك ديكر سلاسل اسما « محمد على شاه »ك شخصنده نهايت بولمقده واونى متعاقب اكثريا بر سجده ياپيلمقده اولديغى ايچون اسملرى كچن اشخاصك كافه‌سندن زياده « محمد على شاه »ك حائز اعتبار بولونديغى آكلاشيلمقده‌در . بوده كنديسنك زمان حاضرده والآن موجود بر « تجسد الوهيت » اولمقدن نشأت ايتمسى ملحوظدر .

ثالثاً — « محمد على شاه »ك نسل عليدن بولونديغنى ارائه ايده‌بيله‌جك بر سلسلهٔ نسب مذكور بولونديغنه وبوكا خاصةً اهميت ويرلديكنه باقيلير سه اسماعيلى‌لرك ظاهراً امام وحقيقتده

« اله » بولونان بويله معبودده آرانيله‌جق شرطلرك اك مهمى آكلاشيلير . بناءً عليه حجاويلر ايله سويدانيلر آره‌سنده‌كى فرق بو وثيقه‌دن دخى واضحاً استدلال ايديله‌جكى وجهله اصل عقيده‌ده ده‌كيل بلكه بو عقيده‌نك موقع تجليسى اولان امامك و « محمد على شاه »ك شخصنده‌در .

رابعاً — اسماعيليه مذهب معروفنك كونا كون استحاله‌لره دوچار اولديغى وحال حاضرده‌كى شكليله اثناى نشأتنده‌كى وضعيتى بيننده پك عظيم فرقلر تحدث ايتديكى آكلاشيلمقده‌در . زيرا كرك اسماعيل بن جعفر وكرك محمدبن اسماعيل‌ك اهميتى « محمدعلى شاه »ك بر جدندن واولجه الوهيتك تجسد ايتمش برر شكلندن عبارت بولونمقدن باشقا بر اهميتلرى يوقدر .

خامساً — بو دعاده معلومات عموميه قسممزده اساسات اسماعيليه‌دن بحث ايتديكمز زمان درميان ايله ديكمز — نبى ناطق‌لر ايله اونلرك معروف سلسله سندن بر اثر تصادف ايدلديكى ايچون حال حاضرده عقيدهٔ اسماعيليه‌نك تماميله ده كيشمش اولديغى واولجه « اساس » و « امام » ناميله معروف بولونان اشخاصك حقيقت حالده حائز اعتبار واهميت بولونديغى تظاهر ايتمكده‌در .

سادساً — بوتون تلاوت ايديلن دعالرك متوجه اولديغى نقطهٔ اساسيه « محمد على شاه » اولوب شاهك فوطوغرافيسى مواجهه‌سنده صليب اشارتى ياپيلارق « كار ، كرم ، رك شرم » ده‌نيلمه‌سى دخى بعض خرستيان عقيده‌لرينك دخى اسماعيليه‌يه داخل اولديغى ودين ايسه هيئت مجموعه‌سى اعتباريله « بت پرستلك » ه مشابه اوصاف ارائه ايتديكى آكلاشيلمقده‌در .

والحاصل بو وثيقه ايله اسماعيليه‌نك حال حاضرده ناصل بر عقيدهٔ مختلطه‌يه صاحب بولوندقلرى تظاهر ايتمكده ايسه‌ده بو وثيقه‌نك لسان آشنالر طرفندن قرائتيله موشكافانه تحليلى نتيجه‌سنده ديانت اسماعيليه‌نك شكل حاضرى حقنده دها صاغلام ودها موثوق دلائل الده ايدلش بولونه‌جغى طبيعى‌در . البته زمان ، بو كتمان محض ايچنده ياشايان دتله‌نك خفاياى مظلمه‌سنى برر برر تنوير واظهار ايليه‌جكدر .

[٣] — **تظاهرات دينيه** — اسماعيليلرك طرز عبادتى ودعالرى حقنده درميان ايتديكمز خلاصه‌دن دخى‌ك واضح بر صورتده اكلاشيلاجغى اوزره بو فرقه ، بواعتبارله سنيلر ايله غلاتدن بولونمايان شيعيلرك اصول عبادتندن افتراق ايتمكده‌در . مع ما فيه اسماعيلى‌لر صلاتدن ما عدا ديكر فرائض ووجائب دينيه‌ده دخى آيريليورلر . بو ميانده اولمق اوزره صوم وحج خصوصنده‌كى نقطهٔ نظرلرينى ارائه ايده‌بيليرز .

روايت ايدلديكنه نظراً اسماعيلى‌لر عندنده شهر رمضانك صومى متعارف اولمادينى كبى ديكر شرائع سماويه‌نك اصول صياملرى دخى كنديلرنجه مرعى ومعتبر ده‌كيلدر . ديكر طرفدن اسماعيلى‌لردن كعبهٔ معظمه‌يى حج ايدن بر شخصه تصادف ايدلمه‌مكده‌در . كويا اونلرك نظرنده بو مبايده مقيم بولونان « محمد على شاه »ى زيارت « حج » يرينى طوتمقده وبوكا موفق اولانلرك ثواب عظيمه مظهر اولاجقلرى كنديلرنجه معروف بولونمقده ايمش .

اسماعيلىلرده كلمهٔ شهادت دخى بعض تبدلاته معروض قالمقده‌در . ينه روايت ايدلديكنه باقيلرسه اسماعيلى‌لر « لا اله محمد رسول الله » ديرلرمش . بوندن نه قصد ايتدكلرى پك واضح اكلاشيلمقده‌در .

اسماعيلى‌لر قرآن كريمك تعلمى وقرائتى خصوصنده بويوك بر تهالك كوسترلر . حتى هر اسماعيلى‌نك أونده اكثريا قرآن بولونورمش . مع‌ما فيه قرآن كريمك مدلول ظاهر يسندن زياده تفاسير باطنيه‌سنه اهميت ويرمكده اولدقلرى معروفدر .

زكاته كلنجه، اسماعيلى‌لر (واعلموا انما غنمتم من شئ فان لله خمسه وللرسول ولذى القربى) آيت كريمه‌سنى كندى نقطهٔ نظرلرنجه تفسير ايده‌رك أك كوچوك بر شيئه وارنجه‌يه قدر بوتون ماملكلرينك وحتى مأكولات دخى داخل اولديغى حالده بوتون مصرفلرينك خمسنى آييره‌رق (شاه) ه ارسال ايتمه‌لرى كنديلرنجه اوقادار مجبورى الاتباع بر فريضه‌دركه بوتون فرائضك كافه‌سندن زياده بوكا رعايت ايتمكده ايمشلر اوقادار كه وفات وقوعنده تركه‌نك خمسى وازدواج اثناسنده مهرك خمسى زكات اولمق اوزره (شاه) نامنه ترك وتبرع اولونمقده ايمش . حتى اختلاف وقوعنده خمس مسائلنى حل ايتمك ايچون شيخ وكيللرندن مركب مجلسلر دخى ترتيب وبو خصوصده طوپلادقلرى مبالغى قابل اولديغى درجه‌ده بر سرعتله (شاه) ه ايصال ايلمك خصوصنده بذل مقدرت ايلمكده‌درلر .

اسماعيلى‌لر ازدواج مسائلنده ايسه اسلاملردن آييرليورلر . بناءً عليه اسماعيلى‌لر بيننده درده قادار تعدد زوجات موجوددر . وحتى مراسم معروفه‌نك طرز جريانينه باقيلرسه نكاحك عقدى خصوصنده دخى ظاهراً تباينلر ارائه ايتمه‌مكده‌درلر . آنجق طلاق كيفيتى كنديلرنجه تطبيق ايدلمه‌مكده ويالكز « هجر » ايله اكتفا ايتمكده ايمشلر .

اسماعيلى‌لرده ختان دخى موجود بولونديغى كبى ميتك تجهيز وتكفينى خصوصنده عادات اسلاميه‌يى محافظه ايلمكده‌درلر يالكز ميتك قبرده ، قبله‌يه توجيهى كيفيتى كنديلرنجه تطبيق ايدلمه‌مكده وبعد الدفن « تلقين » ه رعايتكار بولونمامقده‌درلر .

اسماعيلى‌لرده اصول وراثت دخى بعض تباينلر ارائه ايدييور . بو ميانده اولمق اوزره « قادينلرك وقيزلرك » وراثته داخل اولمادينى كوستره بيليرز . متوفانك اركك وارثى

يوقسه تركه‌سى « رب » ه واريز تعبير ديكرله « شاه » ه عائد اولورمش . واكر متوفا حياتنده خمس اموالنى شاهه وصيت ايتمه‌مش ايسه شيخك ، متوفانك اموال منقوله وغير منقوله‌سندن بر قسمنى انتخاب وتوقيف ايتمكه صلاحيتى وارمش . بير صورتله موقوف بر چوق اراضى وسائره واردركه سنوى بش يوز ليرا قدر بر واردات تأمين ايتمكده ايمش .

اسماعيلى‌لرك بايراملرى ايسه عموميتله اسلاملر عندنده معروف اولان بايرامـلردن عبارتدر . مع مافيه عيد اضحى ديكرلرندن فضله حائز اهميت ايمش . شونى‌ده اشارت ايتمه‌لى‌يزكه وقتيله فرق اسماعيليه بيننده بعض اعياد فارسيه وخاصةً مافى دينجه معروف بعض بايراملر دخى موجود ايدى . بو ميانده اولمق اوزره « نوروز »ى ذكر ايده‌بيليرز . حتى نوروزه تصادف ايدن كونده هر سنه آتشلر ياقيليردى . بوندن ماعدا اساس اعتباريله ملل قديمه‌دن موروث اولمق اوزره وخرستيانلرجه‌ده معتبر بعض بايراملرى دخى واردر . بونلردن « ميلاد مسيح *Noël* » ، « يوم الغطاس *Fête de l'Epiphanie* » « يوم خميس العهد *jeudi de Careme* » ى تعداد ايتمك اقتضا ايدر . بو اعياده مصادف اولان كونلرده دخى هر سنه كونا كون نمايشلر واكلنجلر ترتيب ايديليردى . مع مافيه حال حاضرده اسماعيلى‌لرك بو كبى ايامى تسعيد ايتدكلرى وبونلرى بر عيد اولارق تلقى ايتدكلرى حقنده بر كونا روايت تصادف اولونمامش‌در .

[٤] — **اسماعيليلره اسنادات** — اسماعيليه فرقه‌لرندن بعضيلرينك وقتيله اباحهٔ نسوان اساساتى تلقين ايتدكلرينى وحتى مناهى‌يى تحليل ايده‌جك درجه‌لرده ايلرى‌يه واردقلرينى بيان ايتمش ايدك (*) بناءً عليه حال حاضرده‌كى اسماعيلى‌لرك بو ضلال ماضى‌يى توارث ايدوب ايتمه‌دكلرى كيفيتى دخى هرحالده جالب دقت وشايان تدقيق كورولمش اولديغى ايچون بو خصوصده استقصاى حقيقت مقصديله اسماعيلى‌لرك ساكن بولوندقلرى منطقه‌لره جوار بولونانلردن اوزون اوزادى‌يه استفساراتده بولوندق . مع‌ما فيه اسماعيلى‌لرك كرك كنديلرينه اسناد اولونان بو كبى مناهى‌يى ارتكابلرينه وكرك (دائرة المعارف) ك ، (اسماعيليه) ماده‌سنده (عيد البقبيشه) نامى تحتنده ذكر ايلديكى كيجه‌نك ماجرالرينه وبو كيجه‌نك زادهٔ ضلالى بولونان مولوده‌نك بيلمم هانكى جزؤنه تعبد ايتمك خصوصنده‌كى عقيده‌لرينه دائر بر كونا مثبت بر روايته وياحقيقى بر دليل وامارەيه تصادف ايدلمديكى ايچون بوخصوصده موجود نقول مكتوبه‌يى تفصيل وتكرار ايتمكدن صرفنظر اولونمشدر .

(*) (١١٩) نجى صحيفه‌يه مراجعت

٤ — اسماعيليلرك احوال اجتماعيه‌سى

مرقب قضاسنك نواحئ شرقيه وجنوبيه‌سنده ياشايان درت بيك اسماعيلى‌نك حيات عموميهٔ اجتماعيه‌سنده اوصاف وسجايای مخصوصه آرامق بك بيهوده وجوارده‌كى قراده ساكن بولونان سنيلردن ، مارونى ويا اورتودوقسلردن وحتى نصيريلردن كنديلرينى تفريق ايلك دخى او مرتبه صعوبتلى‌در. زيرا اسماعيلى‌لرك دينلرى اعتباريله ارائه ايتدكلرى بعض خصوصيتلردن صرفنظر ايديله‌جك اولورسه بونلرك كافه‌سنك حيات نقطهٔ نظرندن بوتون معناسيله برر كويلودن عبارت اولدقلرى كورولمكده‌در . بر طرفدن كويلرينك طرز انشاسى وديكر طرفدن طرز تلبس ومعيشت بوتون بو نواحيده ياشايانلرى ناصل بربرينه تقريب ايتمش ايسهٔ محاط اولدقلرى او كثيف ظلمت وجهالت دخى اونلرى اويله‌جه بربرلرينه بكزه‌تمشدر .

فى الحقيقه ، اسماعيلى‌لرك اشغال ايتدكلرى كويلر ، واقعا بر آز دها هوادار وقولوبه‌لر نسبةً دها تميزجه ايسه‌ده عين اوصاف ابتدائيه جمله‌سنده حكمفرمادر . تلبس خصوصنده دخى يك بربرندن آيرلميورلر . نيته‌كيم اسماعيليلر ، آمه‌ليقاندن بر شالوار ايله كوملك وموكره اوزرنده بر مينتان (نيمتن) اكتسا ايتمكده‌درلر . باشلرنده ايسه بعضاً بر صديق ، بعضاً‌ده سياه بر عقال ايله بر حطه بولونور . اسماعيلى‌لرك اوزون انتاريلر كييدكلرى دخى واقعدر . قادينلر ايسه ينه عينى قماشدن دارجه واوزون بر پانتالون اوزرنده اوزونجه واطرافى دانته‌لالى انتاريلر كييمه‌يى اعتياد ايتمشلردر . باشلرنده ايسه آلنلرندن دائره‌وى صارلمش بر يمنى اوزرنده بر باش اورتوسى بولونور . بو عتباريله ديكر جوار كويلولرندن آيرى فرقلر ارائه ايتمه‌مكده‌درلر .

اسماعيليلرك اشتغال ايتمكده اولدقلرى اسباب معيشت دخى فرقسز صاييلير . زيرا بر طرفدن حبوبات وياتوتون زرعياتى ايله وديكر طرفدن زيتون غرسياتى ايله ويا خود ايپك بوجكى يتشديرمكله تأمين حيات ايتمكده‌درلر .

والحاصل ديكر قومشولرندن ، يوزلرينك بر آز دها قانلى ، وجودلرينك بر آز دها صاغلام وسيمالرينك دخى دها كوزه‌ل اولماسى كبى فرقلردن ماعدا آيريلقلر كوسترمه‌ين بو درت بيك اسماعيلى‌نك بر نوع صنم پرستى‌يه دوشه‌جك درجه‌ده حياتدن ونور عرفاندن بى نصيب وبهره اولدقلرينى اشارت ايليه‌جك اولورسه‌ق بونلرك حيات عموميهٔ اجتماعيه‌ده اشغال ايده‌بيله‌جكلرى موقعه دائر آز چوق بر فكر اعطا ايتمش اولورز .

واقعا اولجه بيان ايدلديكى وجهله اسماعيلى‌لردن بر قسمى عقيده‌جه ديكرندن آيرلقد وحتى بعض فرائض سنيه‌يى ايفا ايتمكده اولدقلرى ظواهر احوالدن اكلاشيلمقده ايسه‌ده عنعنات ماضيه‌يى عرقاً توارث ايدن هر ايكى كتله‌نك روحنده نه درين اتحاد نقطه‌لرى بولونديغنى كشف وتخمين ايتمك ايچون اوزون اوزادى‌يه تثبيت افكاره لزوم كورولز .

بر كتمان محضله بوتون طبقات مجاورهٔ بشريه‌دن قطع علاقهٔ ايده‌رك افكار ونمايلات اعتباريله بر وادئ ديكرده پويان اولان اسماعيليلر هركسه قارشو ناصل غير صميمى وبى خلوص وبى مودت ايسه‌لر كنديلرينى محيط بولونان انسان كتله‌لرى دخى او نسبتده اوناره قارشو لاقيد واهمالكار داورانمقده‌در .

وبو مهمل طبقهٔ اجتماعيه وبو أك بويو كندن أك كوچوكنه قادار ساده ومظلوم برر كويلودر عبارت اولان بو غريب انسانلر اويله يكنسق بر صنف اجسام وبر طبقهٔ عضلات وعظام تشكيل ايديبورلركه بو يكرنك ويكبدن كتله‌ده آرتيق زمره‌لر ، قسملر ونهايت فرقلر وخصوصيتلر آرامق بى‌شبهه نابهنكام صاييلير .

واقعا حجاويلرده شيخلر وشيخ وكيللرى وسويدانيلرده ايسه‌ينه او درجه‌ده اون اون بش قدر اغنيا واردركه نوردن دور اولان خلقى آرزولرى دائره‌سنده هردم استماردن برآن ترخى ايتميورلر ايسه‌ده بونلر دخى ، اوكل مظلمك اونسبتده سياه برر باز جزئى اولمقدن باشقا برشى ده‌كيلدرلر .

وبناءً عليه أللرنده‌كى اوقابا وسالديده صاپانلريله ودماغلرنده‌كى اوژنك آلود واومرتبه قابا عقيده‌لريله ونهايت أت وكميكدن عبارت اولان موجوديتلريله بو زوالى انسانلر دخى بوتون معناسيله تشنهٔ نور اولدقلرينى اوقادار تقدير ايتمليدرلركه نهايت التون افقلرده بيريل بيريل پارلايان وسائط حياتيه‌نك پيشنده مدنيتك كونشلريله آيدينلانمش برر رأس متفكر وبرر هيكل محتشم انسانى اولمق سعادتنه ايريشه بيلسونلر . يوقسه اكلامالىدركه طبيعت عدلنى ظالمانه اجرا ايده‌ر واونلرى دخى ياشامق حقنه مالك اولمايانلرك يوارلاندينى او اعما اوچورومله‌ره فيرلاتير :

— امان ، او ثانيهٔ سقوط نه اليمدر . . . ونه قورقونج .

بونى دوشونسه‌لر نه اولور دى ياربى ، أوه‌ت نه اولور دى ؟ . . .

— ١٨ —

بانیاسدن جبله‌یه

مائی ده‌کیزك آغوشنه کومولمش لطیف بر صیفه‌یی آکدیران (بانیاس) قصبه‌سنده امرار ایتدیکمز کونلر، سرکذشت سیاحتمزك بی‌شبهه بر دور سکون واستراحتی تشکیل ایدییور. واوته‌دن‌بری کوناکون محرومیتلره قاتلانمق مجبوریتنده بولوندیغمز ایچوندرکه بوشن وظریف قصبه تمیز صوییله ویشیلکیله بزه‌پك خوش کورونیوردی.

باخصوص بانیاسده، پك مستثنا وپك قیمتدار بر حسن قبوله مظهر اولدیغمز ایچون بر مقدار متسلی اولیور وسیاحتمزك متاعب ومشکلاتنی آز چوق اونوتدیرمایه موفق اولان بو قصبه‌یه قارشی درین بر حس انجذاب ومفتونیت دوییوردق.

خلاصه بانیاس پك‌سه ویملی وپك شیرین بر قصبه ایدی .. هله بو لطیف قصبه‌ده کچیردیکمز صوك کیجه نك خاطره‌سی بزده دواملی بر تأثیر وجوده کتیرمشدی.. زیرا شرقك جانلی بر صفحهٔ حیاتیه سنی تماشا ایتمکه موفق اولمشدق:

فی الحقیقه آغیر وصیجاق بر یاز کیجه‌سی ایدی. مجهولانه قادار اوزانان ده‌کیزك اطاره ایتمه‌یه آلیشدیغی سرین نفحه‌لردن بو کیجه هیچ بر اثر یوقدی. جو رمزده برتك یاپراق بیله قیپیلدانمایوردی. مهتاب دخی بو آقشام بیلمم هانکی افقلرده دولاشمایه کیتمشدی. یالکز اوپك علوی کورونن قویو لاجورد سماده نامحدود ییلدزلر پارلیور واسرار انکیز بر حالده ترنم سکون أیله‌ین افقلرده اوزاقدن اوزاغه اوغولتیلر یاپارق آقان بانیاس منبعلرینك شاریلتیسندن باشقا بر سس دویولمیوردی. بزه:

— ایستریدیکز، بو آقشام منبعلره کیده‌لم ...

دیدکلری زمان:

— نه أیی اولور؛ بلکه بر جرعهٔ هوانوش ایلر وهیچ اولمازسه سرین صولرك یاننده بلکه بر مقدار سرینله‌رز ..

جوانی ویرمشدك .. شیمدی اوکمزده فانوسلر بولوندیغی حالده بانیاسك یوللرنده آغیر آغیر ایلرولیوردك .. هر ایکی طرفمزده‌کی باغچه‌لرده هپ عینی شاریلتیسلر ایشیدیلیور وبعضا آغستوس بوجکلرینك اینجه ومسلسل فریادلری اوبوغوق ویك آواز صدالره قاریشیوردی..

بانیاسك اك ایلری کلنلریله بر لکده کیرلی بر ایشینی چیکنه‌یه‌رك کچرکن بو کیجه‌نك

ظلمت عمیقه‌سی نظر لرمزی یورویور ونهایت او بوغوجی هوانی ویا هواسزلغی بزی پك بیتاب بر اقیوردی.

نهایت منبعك یاننه وارمشدق .. بوراده بانیاسك اکثر ارککلری، سرعتله آقان دره‌نك هر ایکی طرفنده سریلی بولونان حصیرلر اوزرنده اخذ موقع ایتمشلر، هر برینك اوکنده قوجه‌مان برنارکیله اولدیغی حالنده بویاز کیجه‌سنك بوتون ثقلت حروریه سنی ازاله‌یه چالیشیورلر وآراصیره آللرینی دره‌یه اوزاته‌رق آووج آووج ویا بارداق بارداق سرین صولر ایچیورلردی.

بز دخی، بو آچیق هواده، ییلدیزلرك آلتنده بر مقدار سرینلك نوش ایده‌رك دونرکن ذهنمز، یالکز عطایای طبیعیه ایله اکتفا أیله‌ین بو قناعتکار انسانلرله مشغول اولیور وحیاتی اولدیغی کبی قبول ایده‌بیلمك نصیبنی احراز ایتدکلری ایچون کندیلرینه غبطه اینمك ایسته‌یوردق.

وینه عینی سیاه ایشیقلری تعقیب ایده‌رك ایلرولرکن شیمدی بزی طرفده آغاجلرك آراسندن، آهنکدار بر

— یا لیل، یا لیل ..

صداسی یوکسه‌لیور ومحیطك لاقیدیٔ مستانه‌سی اوزرنده بر سراب تسلی فرش ایله‌یوردی.

بانیاسده‌کی حیاتمز آرتیق ختامه ایرمشدی. وبز بر مدت صوکره کندیمزی اویقویه تودیع ایده‌رکن ینه بو فریاد اوزاقلرده مدید اهتزازلر یاپیور وبزم ایچون سامعه نواز بر مژدهٔ خواب اولیوردی.

*
* *

صباحلین اویاندیغمز زمان، زرین ضیالرینی بانیاسك یشیل آغاجلرینه وده‌کیزك اسمر صولرینه داغیتیوردی. بز اصلا استعجال ایتمیوردق. زیرا بحر سفیدك شماله دوغرو ترسیم ایتدیکی قوس ساحلی اوزرنده واوزاقلرده یشیلمسی بر کولکه‌یی آکدیران (جبله) قصبه‌سی بزم ایچون ایریشیلمز بر پرده کیلدی وبا خصوص آرامزده‌کی مسافه دخی قطع ایدیله‌میه‌جك درجه‌ده مزعج کورونمیوردی.

حتی آتلرمزه بینه‌رك بانیاسك کولومسه‌ین بیاض أولرینی ترك ایدنجه‌یه قادار ایچه بر زمان کچمشدی. بو کونکی سیاحتمز نظرمزده بر صباح کزمه‌سی قیلندن بر شی ایدی.

صولمزده ساکن ولطیف بر ده‌کیز، صاغمزده ایسه بی حدود بر افق واردی وصوکره رهکذارمز تمیز بر قوملقدن عبارت بولونیوردی. بو یاز صباحنك لطافتی بزه اوقادار ذوقبخش کورونیوردی که بو کونکی کزمه‌مزك اوزون مدت دوامنی آرزوایدییوردق.

شيمدى كاه ده كيزك قوملر اوزرنده داغيلان بياض كويوكلرى اوزرنده ياواش ياواش ايلرو ليور وكاه بر آز داخله دوغرو قيويريله‌رق سپاهانه اوچيور وقارشيمزده يشيل بر باغچه‌يى اكديران (عرب الملك) كوينه تقرب ايديبيوردق ..

برساعت ظرفنده (نهر الجوبر)ه مواصلت ايتمشدك . زمان‌نه قادار چابوق كچيوردى. تكرار بر ساعت دها مرور ايتمشدى . شيمدى آرقه مزده (بانياس) قصبه‌سى كيتدكجه كوچوله‌رك بياض ويشيل رنكلرله قاريشيق بر كولكه حالنى آليركن (عرب الملك) كوينه داخل اوليوردق .

يشيل باغچه لريله كولومسه‌يه‌ن بو قصبه‌دن صوكره ديكر بر نهر ه وارمشدق . مؤرخ استرابونك (باداس — Badas) ناميله توسيم ايلديكى بو نهر حال حاضرده (نهر السن) ويا خود (نهر الملك) ناميله معروفدى .. بوراده كچدكدن بر ساعت صوكره (تل السوكاس) اسميله طانيلان كوچوك بر تپه جكه وارمشدق ..

يولمز عينى شكلى محافظه ايديبيور وبعضاً صاغمزده ، صولمزده مزروع تارلالردن مرور ايديبيوردق ..

بانياسدن حركت ايده‌لى اوچ بوچوق ساعت اولمشدى كه (جبله) قصبه‌سى قارشيمزده نمايان اولمش و (عين البرغل) نامنده‌كى دره‌دن كچدكدن صوكره قصبه ، بوتون معنا سيله كسب توضح ايتمشدى .. آز بر مدت ظرفنده اوفاق بر يوقوشى متعاقب جبله‌يه داخل اولوركن بو لطيف سياحتك بخش ايتديكى ممنونيت ايله نظرلر مزده پك واضح بر لمعهٔ سرور وممنونيت پيدا اوليوردى ...

— ١٩ —

جبله

١ — قضانك موقع وحدودى

مركز لوانك جهت جنوبيه‌سنده ومرقب قضاسنك شمالنده كائن اولان جبله قضاسى شمال شرقى جهتندن صهيون قضاسيله وغرباً آق دكزايله محدوددر .

٢ — مساحه ، نفوس واحوال اداريه

قيود رسميه‌يه كوره جبله قضاسنك مساحهٔ عموميه‌سى ٩٢٠٠٠٠ دونم اولوب بونك ٢٦٠٠٠٠ دونمى قابل زرعدر. اكيلسى قابل اولمايان اراضينك وسعت تقريبيه‌سى ١٥٠٠٠

واورمانلر كلكى دخى يينه ١٥٠٠٠ دونم قدردر . اشبو اراضيدن ٢٤٥٠٠٠ دونم اراضئ اميريه و ١٤٤٠٠٠ دونم اراضئ وقفيهٔ مضبوطه اولوب اجارتينلى اراضينك مساحه‌سى ايسه يالكز ٦٠٠ دونم راده‌سنده‌در .

بتون ولايتده خشونت طبع ايله معروف اولان جبله قضاسنك سكنه‌سى صوك ايستاتستيقه كوره بر وجه آتيدر :

اسلام	٥٠٩٧
نصيرى	٢٣٤٥٣
روم	١٠١
يكون	٢٨٦٥١

جبله قضاسنده ١٣٢٨ سنه‌سنده ٤ و١٣٣٠ ده ١٩٩ و١٣٣٢ ده ١٠١ تولدات وعين سنه‌لر ايچون ١٩٨،٤٩و٢٨٥ وفيات وقوع بولمشدر . اوچ سنه‌لك تولدات يكونندن ٢٣٨ ووفياتدن ٣٢٢ كشى اسلامدر . ديمك اوليوركه نفوس قيودانى مركز قضاى اسكان ايدن قضا اهاليسنك آنجق بر خمسنى تشكيل ايلين طبقهٔ مسلمه حقنده معتبر اوله‌بيلير. حكومتك نفوذ وسطوتندن ايچه اوزاق قالمش اولان وسكنهٔ عموميه‌نك يوزده سكسان بشنى تشكيل ايدن نصيريلر آره‌سنده تولدات ووفيات هر حالده رسمى ايستاتستيقلرده قيد ايديلن ارقامك قات قات فوقنده‌در . اهمالك تماديسنه وشرائط اجتماعيه وصحيه‌نك اساسلى بر صورتده اصلاح ايدلمديكنه رغماً ولايتى تشكيل ايدن هر قضانك نفوسنده اون‌سنه‌ده بر قاچ بيك قدر بر تزايد قيد ايدلمكده اولديغى حالده هر خصوصده اهمال ايديلن جبله قضاسنده نتيجه عكسنه چيقيور . ١٣٢٦ سنه‌سنده نشر اولنان ولايت سالنامه‌سنده قضاى مذكورك سكنهٔ عموميه‌سى ٣٠١٩٨ كوسترلديكى حالده ١٣٣٢ سنه‌سنده يكونك ٢٨٦٥١ صورتنده قيد اولنمسى رياضى فكرلر طاشيان قارئلر ايچون حلى مشكل بر معمادن باشقه برشى دكلدر . بانياس وباخصوص طرطوس طرفلرنده ايچه منتشر اولان امريقايه مهاجرت كيفيتندن جبله قضاسى اوقدر متأثر اولمامشدر .

جبله قضاسنده ناحيه تشكيلاتى موجود دكلدر . ايكيده برده سطوت حكومته قارشو دورارق ويركو ، عسكر وسائر تكاليف ويرمكدن امتناع ايدن نصيريلرى بو حالده ابقا ايتمك حكمت حكومته مغايردر .

عصرلردن برى آثار نافعه‌دن ، مكتبدن وسائر تأسيسات عمرانيه‌دن محروم براقيلان بو حوالئ جبليه‌ده هر شيدن اول آسايشك تقريرى الزمدر . امنيتك فقدانى يوزندن قضانك احوال عموميه‌سنده بر چوق سنه‌لردن برو ذره قدر بر اثر صلاح مشاهده اولنما-

مقدەدر بو حوالينك ثروت طبيعيەسنى تشكيل ايدن محصولات زراعيەنك تزييدى ايله جنسنك اصلاحى امرنده مصروف اولەجق تدابيرده موفقيت آسايشى محلينك تأمينى كيفيتله صوك درجه علاقه داردر .

جبلەده يڭجه اراضئ منبته واردركه مسلح داغليلرك تعديات بى انصافانەلرندن دولايى اليوم متروك بر اقلمشدر . حتى مركزده اقامت ايدن بعض زنكينلر اكينلرينه ضرر كلامك ايچون كليتلى عطيەلر ويرمك صورتيله نصيرى متنفذلرينك جناح سطوت وقوتلرينه صيغينمق مجبوريتنده دركه قرون وسطى دورلرينه ياقيشان بو حالك بقاسى هيچ بر وجه ايله تجويز اولنەماز . بو محاذير مهمەنك ازالەسى خصوصنده بر چوق تدابير درميان اولنيور . مثلا طبع ومشوارلرينى نصيريه داغلرينك مناعتنه اويدورەرق ضبط وربطدن ونظام وانتظامدن اكلاماز بر حالەكلن سكنۀ جبليەيى دها ساكن اهالى ايله دكشديرمك لازمكلديكنى ادعا ايدنلر واردر . احوال حاضره ايله علاقه دار اولان ديكر ذوات سطوت حكومتك داغلرده دخى محسوس ومؤثر اولەبيلمس ايچون بنى على ، قراحله ، كلبيه وسمت قبلى طرفلرنده برر ناحيەنك تشكيلى لزومنى ايلرى سورييورلر . بزه قاليرسه بتون بو تدابير وطنك سلامت وسعادتنى وامور زراعيه واقتصاديەده ترقى وتعاليسنى ارزو ايدنلرى تطمين ايدەجك درجەده اساسلى دكلدر . بر قاچ يوز غروشلق تخصيصات شهريه ايله بو وحشى مناطقده ناحيه تشكيل ايتمك غايەيه ايريشديرەمز . نتەكيم بوندن بر قاچ سنه اول كلبيه طرفلرنده بر ناحيه تشكيلنه تشبث ايديلەرك مديرى دخى تعيين وارسال ايتلمش ايسەده بورا اهاليسنك ممانعت فعليەسى اوزرينه بو فكردن وازكچلمش ايدى .

جبله قضاسنى شمديكى وضعيت مريضەسندن قورتاراجق يكانه دوا شوسەلر ومكتبلردر . كويلى يوللرك تأسيسى حالنده نسبة نظام پرور وساكن اولان ساحل اهاليسيله تماسده بولونەرق محصولات زراعيەسنى يوكسك فيئاتلرله صاتار وبويوزدن ثروتلر ايديندكى كوروره حياتك قيمتنى دها زياده تقدير ايتمكه باشلار . بوندن باشقه اكر حكومتجه ژاندرمه نفراتنك تعديات متواليەسنى بسبتون ازاله ايدەجك تدابير اتخاذ اولنورسه داغليلرك آزمدت ظرفنده سلاحلرينى ترك ايدەرك راه صواب وهدايته سلوك ايدەجكلرى محققدر . ديكر طرفدن بنى على ، كلبيه وقراحله سمتلرنده هر درلو لوازم تدريسيه واداريەسى منتظم برر ليلى مكتبك تأسيسى هر حالده فائده بخشدر . روسيه حكومتى مملكتنك جهت شرقيەسنده بولنان قبائل وحشيەيى تمدين ايدركن هرشيدن اول مكتبلرك تأسيسى جهتنى دوشونمش وبوندن مهم ثمرەلر اقتطاف ايتمشدر . منافع حقيقيەسنى بيلن وساكن اولديغى مملكتك ترقى وتعاليسندن كنديسنك دخى مستفيد اولەجغنى ادراك ايدن بر كويلى هيچ بر وقت آسايش شكنانه بر حركتده بولنماز . ظلمت وجهالتده پويان

اولان محيطلرده مكتب تأسيس ايتمك اورالرينى هدايت ايشيغيله آيدينلانمقدر .

فضا مركزى لاذقيەنك ٢٠ كيلومترو جنوب شرقيسنده وساحل بحرده و ٣٥٫٢١ عرض شمالى ايله ٣٣٫٣٧ طول شرقيده واقع جبله قصبەسيدر . بش آلتى ساعت طول وبر بچق ساعت عرضنده بولنان منبت ومحصولدار بر اووەنك ساحل ايله اتصال پيدا ايتديكى مرتفع بر محلده مبنى وآب وهواسى لطيفدر .

فنيكەليلرك آثارندن (كيلا) بلدەسنك انقاضى اوزرينه مبنى اولان وزمان قديمده غابالوم *Gabalum* ناميله معروف اولان جبله قصبەسى بيزانسى ايمپراطورلرندن ژوستينيانوس زماننده سوريەنك بر چوق شهرلريله برابر تحديد ايدلمش ايدى . ١٧ تاريخ هجريسنده صحابۀ كرامدن ابو عبيدة بن جراح حضرتلرى طرفندن عبادة بن صامت (*) كوندريله رك جبله قصبەسى فتح ايدلمش ايسەده ٣٥٧ تاريخنده (٩٦٩ م) روملر طرفندن تكرار استرداد اولنمشدر . ٤٧٣ سنەسنده جبله قاضيسى ابن ضليعنه التنوخى طرفندن تكرار حكم اسلاميەيه ارجاع ايدلمكله اهل صليب اردولرى تارانت پرنسى بوهەموند وطولوز قونتى درنجى رەيموندك زير ادارەلرنده اولەرق او وقت *Zibel* نامنى طاشيان جبلەيه داخل اولمشلردى (١٠٩٩ م) . صلاح لدين ايوبى حضرتلرى طرفندن ١١٨٩ سنۀ ميلاديه سنده قصبه فتح اولنديغى وقت هوسپيتاليه شووالياەلرى طرفندن اداره ومدافعه اولنيور ايدى . روماليلر طرفندن وقتيله جبلەنك جانب شماليسنده انشا اولنوب آثارى حالاً باقى قالان تياترو بناسى صليبيلر زماننده اوفاق تعديلاته اوغرايەرق مستحكم بر قلعه حالنه افراغ اولنمش ايدى . شمديكى حالده قلعه قولەلرندن اثر قالمامشدر . بوندن باشقه صليبيلر شهر اطرافنه طوطوسده اولديغى كبى آيرى طاشلردن بر سور دخى انشا ايتمشلر ايسه بو محكم ديوار دخى مرور ايام ايله تخريب اولنمشدر . صليبيلر زماننده دخى موجود اولوب وقتيله مدخلنده مبنى بر قوله ايله مدافعه اولنان كوچك ليمانك ياريسندن زياده‌سى اليوم قوم ايله دولمشدر . قصبەده سلطان ابراهيم ادهمك تربەسى وجامعشريفى واردر مومى اليه حقنده قاموس الاعلامده دنيوركه : « اوچنجى عصر هجرى اوليلرى كرامندن اولوب پدرى بلخده ملوكدن ايكن ، كنديسى بر كون آوارقه سندن قوشاركن هاتفدن « بونك ايچون مى يارادلدك ؟ » سسى قولاغنه كلمكله وديكر بر روايته كوره

(*) ابو الوليد عباده بن الصامت الخزرجى اعيان صحابەدن وزمان سعادتده قرآن كريمى حفظ ايدنلردن برى ايدى . عهد فاروقيده شام فتح اولدقدن صوكره معاذ بن جبل وابو الدرداء ايله برابر اهل شامه قرآن كريمى تعليمه مامور اولمغله حمص جهته عزيمت ايتمش وبعده فلسطينه كچمش ايدى . معاويه زماننده سوء معامله كور ديكندن مدينەيه عودت ايتمش ايسەده حضرت عمر معاويەيه « عباده بن صاحث اوزرينه حكم وحكومتك جارى اوليه جقدر » مالنده بر امرنامه تحرير وعبادەيى تكرار شامه اعاده بيورمشدى . ٣٤ نجى سال هجريده رمله‌ده وباقدسده ارتحال ايتمشدر .

يرك دنيايى مشعر بر رؤيا كورمكله پدرينك خانه‌سنى ترك ايله پشمينه پوش اوله‌رق بر مدت طاغلرده ومغازه‌لرده رياضت وعبادت ايله مشغول اولدقدن صوكره ، مكهٔ مكرمه‌يه رحلتله بر مدت مجاور اولمش وأئمه واوليـاء اللهدن بعض ذوات ايله صحبت ايتدكدن صوكره ، شامه كيتمش وآخر عمرينه قدر اوراده قاله‌رق ٢٦١ تاريخنده رحمت حقه نائل اولمشدر . حقنده پك چوق روايات موجود اولوب ، ايچلرندن صحيحنى تميز ايتمك مشكل اولديغندن ، بو قدرله اكتفا اولندى . هر حالده دنيايه ميل ايتمه‌مكده ضرب مثل حكمنه كچمش اعزه‌دندر . »

٣ — قضانك اموال طبيعيسى

جبله قضاسنك اراضيسى نصيريه داغلرينك بر قسمى ايله ساحل بو ينجه اوزانان اووه‌لردن عبارت اولوب قوهٔ انباتيه‌جه ايچه زنكيندر . مساحهٔ عموميه‌نك بشده اوچى داغلق وبشده ايكيسى عارضه‌سز اراضيـدن تركب ايتمكده‌در . شمالدن جنوبه اوزانان نصيريه داغلرينك ارتفاع وسطيسى ٥٠٠ — ٦٠٠ واك يوكسك نقطه‌سى (نواصره داغلرنده) بيك متروه‌يى بولور . مواقع مرتفعه‌يه قيش موسملرنده ياغان قارلر بعضا ٢٠ سانتيمتره قالنيلغنده بر طبقه تشكيل ايدر . قضا داخلنده مياهنك كثرتيله تميز ايدن وجبله قضاسنى مرقبكندن آيران سن نهرندن باشقه مركز قضانك جنوبنده برغل وجوبر وشمالنده رميلى وعثمانيه چايلرى جريان ايتمكده‌در . طرطوس ناحيه‌سنده بولنوب اهالئ محليه‌نك صحتنه ايراث مضرت ايتمكدن خالى قالميان بطاقلقلردن بو قضاده‌اثر يوقدر .

٤ — قضانك اموال عموميه‌سى

لاذقيه لواسنك أك منبت اقسامندن برينى تشكيل ايدن جبله اووه‌سى وداغ اتكلرى تقريباً ٢٥٠,٠٠٠ دونم وسعتنده اولمسنه واولدقجه مبذول مياه جاريه ايله اسقا اولنمسنه رغماً اليوم بونك آنجق بشده ايكيسى زرع اولنمقده‌در . بونك سببنى اراضينك كيفيت استملاكنده ارامق لازمدر . جبله‌ده اقامت ايتمكده اولان زنكين بر عائله بو امثالسز اراضينك همان همان هپسنى تملك ايتمكده اولوب بو قدر واسع بر منطقه‌نك تك بر عائله طرفندن ، وباخصوص شمديكى الات وادوات ابتدائيه ايله ، زرع ايديله بيلمسى امكان خارجنده‌در . جبله طرفلرنده بولنان املاك صاحبلرى محدود قالدقجه وبوزنكينلر زراعتك ترقيات حاضرهٔ فنيه‌سنه عقل ايرديره بيله‌جك بر سويه‌يه يوكسلمدكجه بو محيطك فيض زراعيسنه قائل اولماملريدر .

جبله محيطنده اك زياده بغداى ، ارپه ، دارى وباخصوص توتون وتنباكى يتشديرلمكده‌در . كچن سنه تقريباً بش بيك دونملك اراضيده توتون واوچ بيك دونملك اراضيده تنباكى

زرع اولنه‌رق اولكيسندن ١٥٠٠ قنطار وديكرندن ٨٠٠ قنطار محصول آلنمش ايدى . تنباكينك بهر قنطارى ايام عاديه‌ده ٨٠٠ — ١٢٠٠ غروشه صاتيلير كن كچن سنه فيأتى‌ينه معدنى پاره‌ايله ٣٠٠٠ غروش تجاوز ايتمش ايدى . ١٣٣٣ سنهٔ ماليه‌سنده توتونك بهر قنطارى معدنى پاره‌ايله ٣٠٠٠ غروشه صاتيلمشدر . قضاده يتشمكده اولان توتونك حسن كيف ومشروب نامينه ايكى جنسى واردر . حسن كيف توتونى سرت اولديغندن محاربه‌دن اول هيئت اصيله‌سيله مصره سوق واخراج اولنور ايدى . بهر قنطارى معدنى پاره‌ايله ٢٠٠٠ ومشروبكى ايسه ٣٠٠٠ غروشه صاتيلمقده‌در .

حال حاضرده توتون محصولنك تمامى رژى شركتى طرفندن مبايعه اولنه‌رق حلب وشام تابريقه‌لرنده سيغاره حالنه افراغ اولنمقده‌در . توتون تجارتى عند الايجاب رژى قولجيلرينه قارشو دوره بيلن نصيريلر وتنباكى تجارتى ايسه جبله‌ده اقامت ايدن اسلاملر آره‌سنده متعممدر . اساسا توتون زرعياتنك ، تنباكى كبى ، صويه احتياجى اولماديغندن اك زياده داغلق يرلرده يتشديرلمكده‌در .

مركز قضاده تأمين ايدلديكنه كوره اهالينك يوزده اللسى وكويلرده يالكز يوزده ايكيسى غايت بسيط برصورتده اوقورياز ارايمش . اساساً قضا داخلنده بولنان مكتبلرك وضعيت حاضر سيله علوم ومعارف ابتدائيه‌نك بوجاهل اهالى اره‌سنده انتشارينه امكان يوقدر . جبله‌ده بولنان ايكى ذكور وبر اناث ايله كويلرده بولنان ديكر ايكى مكتب علم ومعرفتدن عصرلردن برى مهجور قالان جبله‌ليلر ايچون قطعياً كافى اولمادينى كبى شمديكى يارىم تشكيلات ايله بو محيطك ظلمت جهل وغفلتدن يقين بر زمانده قورقولمسنى امكان خارجنده تلقى ايتملريدر .

٥ — قضاده محصولات زراعيه

جبله قضاسنك محصولات زراعيهٔ وسطيه‌سى بر وجه آتيدر :

جنس محصول	كيله حسابيله
بغداى	٩٦٠,٠٠٠
ارپه	٢٨٠,٠٠٠
بياض دارى	٩٠,٠٠٠
مصر داريسى	٥,٠٠٠
نخود	٦٠,٠٠٠
سيسام	٢٠,٠٠٠
مرجمك	١٠,٠٠٠
بورجاق	١٠,٠٠٠

٦ — جبله‌نك منظره‌سى ، وضعيت خارجيه وخطوط داخليه‌سى

بحر سفيدك ساحل شرقيسنده شمالدن ، جنوبه دوغرو مستطيل الشكل اوزانان جبله قصبه‌سى شمال جهتندن بر قلعه بقاياسى ايله برابر دوزبر اراضى ومقبره ايله و (سيدابراهيم) نامنه معروف جامع وبونك آرقه‌سنده ميوه باغچه‌لريله برابر (ماء ابراهيم ادهم) نامنده‌كى منبعله وشرق طرفلرنده ايسه ايكى ساعت قدر دوام ايدن دوز وواسع اراضى ايله وجنوب جهتلرنده ايسه بانياسه قدر امتداد ايله‌ين دوز اراضى ايله وباغچه‌لرله ومقبره ايله وغرب طرفلرندن ايسه ده كيزله وينه باغچه‌لرله محاطدر ..

شمالدن جنوبه قادار آنجق بر ، وغربدن شرقه قادار يارىم كيلومترولك بر امتداده مالك بولونان بو قصبه ، كنيشجه بر اراضى‌نك وسط جهتنده بولوندينى ايچون اطراف اربعه‌سى واسع مناظره كشاده‌در . نيته‌كيم ، شرق طرفده اوزاقلردن (نصيريه) سلسلهٔ جبالى وشمال طرفلرنده (صهيون) داغلرى ونهايت (جبل الاقرع) ذروه‌سى وجنوب طرفلرنده وينه اوزاقلردن (مرقب) قلعه‌سى ودها آرقه‌ده (ضنيه) داغلرى وغرب شمالى جهتلرنده ايسه (لاذقيه) قصبه‌سى كورونمكده‌در .

بيكه قريب خانه‌دن متشكل بولونان جبله قصبه‌سى باشليجه ايكى محله‌دن تركب ايديور: جنوبده بولونانه (محلة القبليه) ويا خود (جامع) محله‌سى ، شمالده بولونانه ايسه (محلة الشماليه) ويا (صليبيه) محله‌سى نامى ويرلمكده‌در .

قصبه‌ده بللى باشلى اولمق اوزره (سيد ابراهيم) و (المنصورى) جامعلرى واردركه بونلردن ايكنجيسى قصبه‌نك تام اورطه‌سنده بولونمقده وهر ايكى محله‌يى بربرندن تفريق ايتمكده‌در . بونلردن ما عدا (قنطارى) ، (بنى على اديب) ، (الغزالى) ، (الاكراد) مسجدلرى دخى تعداد ايديله‌بيلير .

قصبه‌نك شمال جهتلرنده كائن حكومت دائره‌سى ايله برابر جبله متمولانندن بعضيلرينك اشغال ايتدكلرى بويوجك بر قاچ أوى تعداد ايدرسه‌ك قصبه‌نك اك جالب نظر بنالرى حقنده اوفاق بر خلاصه الده ايتمش اولورز .

جبله‌نك كره‌ميدلى ويكى طرزده انشا اولونان بش آلتى بناسندن ما عداسى هپ اسكى طرزده‌در . بو بنالرك جمله‌سى طاشدن معمولدر ؛ وبا خصوص داملرى (عذسه) تعبير ايديلن وكوچوك طاشلره كيرج وامثالى مالزمه قاريشديرمق وصوكره باصقيلرله دوكمك صورتيله يابيلديغى ايچون بوتون قصبه‌نك أولرى بياض بر منظره ارائه ايتمكده‌در .

جبله‌ده يوزه قريب دكان موجوددر . بونلرك اكثرى شمال محله‌سنده بولونيور . مع مافيه

كوچوك برر حجره‌دن عبارت بولونان بو صاتيش يرلرى پك ابتدائى بر حالده بولونمقده‌درلر .

قصبه‌نك شمال طرفلرنده حكومت دائره‌سندن اعتباراً شماله متوجه بولونان (لاذقيه) وجنوب استقامتنده بولونان (بانياس) وشرقه دوغرو متوجه اولان (حما) يوللرى جبله‌نك باشليجه اوچ طريق خارجى سنى تشكيل ايتمكده‌در . بونلردن ماعدا هر نه قدر قصبه داخلنده بر چوق يوللر موجو ايسه‌ده بر طرفدن بو يوللر دار ، غير منتظم وكرفت اولماسى وديكر طرفدن قصبه‌نك بوتون بولاشيق صولرينه بر مجرا ، كومه كومه اوساخ وبقاياسنه بر مكان وحتى حيوانات ومواشيسى ايچون بر مقر تشكيل ايتمه‌سى اعتباريله بونلره يول اطلاقى جائز ده‌كيلدر . والحاصل جبله‌يى بر مشهر تعفناته بكزه‌تن يو يوللر بى شبهه قصبه ايچون پك بارز وپك صريح بررلكه تشكيل ايده‌رلر .

حال بوكه قصبه بوكا مقابل غايت لطيف باغچه‌لره مالكدر ؛ شمال ، جنوب وغرب طرفلرنده كائن باغچه‌لرك عددى يكرمى‌يى بوليور . بونلرك كافه‌سى جداً ظريف وحتى تميزجه‌در . قصبه‌نك صوينه كلنجه ، بونى ايكى قسمه آيرمق اقتضا ايدر . بر قسمى جارى‌در . بو ميانده اولمق اوزره جبله‌نك شرقنده واون دقيقه مسافه‌ده نبعان ايده‌ن (نبع الفوار) ، (نبع البركه) ، (نبع الجباب) ناملرنى حائز اولان اوچ منبعى ارائه ايده بيليرز . بو اوچ منبع قصبه قربنده برلشدكدن صوكره شمال طرفلرده‌كى باغچه‌لردن مرور ايده‌ر وقسماً سلطان ابراهيم جامعيله قصبه‌نك حمامنه اوغرايه‌رق‌ده كزه‌دوكولور . جنوب جهتنده ايسه ينه قصبه‌نك جوارنده (نبع القاموع) و(عين ام عيسى) منبعلرى واردر بونلرده بعض باغچه‌لرى اسقادن صوكره‌ده كيزه قاريشيرلر . بونلردن ماعدا ينه شمال جهتلرنده ، قصبه‌نك بر آز اوزاغنده (ماء الحرخار) (ماء النفعه) صولرى دخى ينه باغچه‌لر داخلنده مرور ايتدكدن صوكره جبله‌نك بر چاريك ساعت شمالنده كائن (نهر الرميلى) يه دوكولور .

والحاصل جبله‌ده آقان صولر هپ قصبه‌نك خارجنده قاليور واستفاده‌لرى‌ده باغچه‌لرله بر قاچ‌ده كرمنه منحصر اوليور .

قصبه‌نك ايكنجى نوع صويى ايسه جارى اولمايانلردر . جبله‌نك بوتون صو صرفياتى هپ بو قسمدن‌در . فى الحقيقه اون ، اون ايكى مترو درينلكنده اولمق اوزره اكثريا هر اوده برر قويو موجوددر بوتون قيولرك صويى طاتلى وشربه واستعماله صالحدر . بو اعتبارله جبله قصبه‌سى بختى يار صاييلمق اقتضا ايده‌ر .

*
* *

خاتمه قبيلندن اولمق اوزره شونى‌ده اشارت ايتملى‌يزكه آز بر سعيله پك لطيف بر حال آلا بيلاجك اولان بو قديم (Gabala)قصبه‌سى جداً قيمتدار مواقعه مالكدر نيته‌كيم

شرقده (رأس البساتين) جنوبده (الاثربى) و (صالح) موقعلرى ايله ده‌كيز تنارنده كائن (ميدان) نام محل بر آز ايشلنسه‌لر پك لطيف بر تنزهكاه اولور وقصبه‌يه بر رونق ديكر بخش ايلرلر .

٧ — احوال اجتماعيه

[١] — **جبله‌نك احوال اجتماعيه‌سى** — بش بيكى متجاوز بر نفوسه مالك بولونان بو قصبه‌نك عموم سكنه‌سى اسلام اولمقله برابر بو كتله‌يى حيات اجتماعيه نقطهٔ نظرندن اوچ طبقه‌يه تفريق ايتمك قابلدر .

برنجى طبقه منسوبينى باشليجه ايكى عائله‌دن متشكلدر . ايكى يوزقدر افرادى اولان بو ايكى عائله‌نك عن اصل حلبدن كلدكلرى روايت اولنمقده‌در . حال حاضرده زراعت وتجارت ايله اشتغال ايدن بو عائله‌لردن بعض افراد واردركه (٥٠) بيك ليرا قدر بر يكون تشكيل ايده بيلن بر ثروت نقديه‌يه مالك ايمشلر . باخصوص بونلردن برنجى عائله‌نك تحت تصرفنده بولونان اراضى جبله‌دن بر ساعت شمالده بولونان (حماميم) كويندن بانياسك بر ساعت اوزاغنده كائن (حريصون) كوينه قدر بوتون ساحل امتدادنجه دوام ايتمكده‌در .

والحاصل بو عائله بر حساب تخمينى‌يه نظراً جبله اراضئ مزروعه‌سنك يوزده يتمشنه قريب بر قسمنه تصرف ايتمكده‌درلر . واقعا بو عائله افرادينك وقتيله پك جزؤى بر قسم اراضى‌يه مالك ايكن (سلطان ابراهيم) جامعى اوقافنه متولى اولدقدن صوكره بو درجه‌ده عظيم بر ثروته صاحب اولدقلرى ادعا ايدلمكده ايسه‌ده بونك نه درجه‌يه قدر بر صحته مالك اولدقنى تعيين ايديله‌مه‌مشدر .

ايكنجى عائله‌نك ايسه آنجق اون بيك ليرايه قريب بر ثروت نقديه‌يه مالك افرادى موجوددر . بو عائله‌نك تحت تصرفنده بولونان اراضى ايسه قضا اراضئ مزروعه‌سنك يوزده اون ونهايت اون بش درجه‌سنده ايمش .

هر ايكى عائله‌نك همان كافهٔ اركانى بر كسوهٔ علميه طاشيورلر . واكثرى محلى مدرسه‌لرده ابتدائى بر تحصيل كورمش وبعضيسى ازهرده بولونمشلردر . بو اعتبارله بو عائله‌لرك بوتون اركككلرى اوقومق ، يازمق بيلير ايسه‌ده قادينلرى عموميتله اوقومقدن محروم ايمشلر .

جبله‌ده ، بو برنجى طبقه‌نك دينه پك شديد بر تمسككلرى واردر . ياشايشلرى ايسه غايت بسيط اولوب اكثريا زهد وتقوا ايله ومسالمت وعفت ايله معروف ومشتهردرلر . وبو اوصاف وسجايای ممتازه سائقه سيله‌دركه عظيم مقداردە اراضى‌يه مالك اولدقلرى حالده زراعه وكويلويه قارشى ظلم وتغلبده بولوندقلرى وياخود قضاده كوناكون افسادات ويا

تزويرات ايله تأمين موجوديت ايله دكلرى ايشيدلمش ده‌كيلدر . مع ما فيه بو برنجى طبقه منسوبينك ديكر قضالرده‌كى متمولانه نسبتله بر استثنا تشكيل ايده‌جك درجه‌ده ساكن وملايم بولونمالرينك أك بويوك عاملى جوار اهاليسنك خشونت طبعلرى اولسه كركدر ، زيرا — ايلرودە قضانك احوال اجتماعيه‌سنى ايضاح ايدركن بيان ايده‌جكمز وجهله — قضا اهاليسنك كافه‌سى نصيرى‌لردن وداغلرده ياشامايه آليشمش انسالردن بولونديغى ايچون بو متمولانك اراضيسنده مزارع صفتيله خدمت ايده‌ركن طبيعتيله بو طبقهٔ حليمهٔ علميه‌يه ازليه‌جكلردر . بونك ايچوندركه بوراده اصحاب ثروت ويسار اولانلر بالعكس دوچار غدر وضرر اولمقده‌درلر . قابل اولديغى درجه‌ده واسع اراضى‌يه صاحب اولمانى بر غايهٔ اصليه تلقى ايدن جبله متمولانى بو اراضى‌يى حسن صورتله اداره ايدوب ايده‌ميه‌جكلرينى دوشونمك ايسته‌ميورلر . اساساً كافه‌سنى زرع ايده‌مدكلرى كبى ، زرع اولونان قسمده دخى شرائط لازمه‌يه رعايت ايده‌مه‌مكده اولدقلرى ايچون بو فادار واسع اراضى ، نه تماميله استثمار ايديله‌بيليور ونه‌ده كنديلرى دخى اهميتلى درجه‌ده بر استفاده تأمين ايده‌بيليورلر . دها محصولاتك مقدارينى تعيين ايتمزدن مقدم ياريسنى چالديران وصوكره خرمن دوكمك ، حيواناتى كوتمك وچفت سورمك وامثالى ناملرله نا محدود زراعى محصولاته اشتراك ايتديرن بو طبقه‌افرادى نهايت محصولك ياريسنى بيله آلمرينه‌كچيره ميورلر . باخصوص نصيرى كتله‌لرينك حرص وطمعنى تحريك ايتمكدن اوقادار چكينيورلركه بر طرز مسالمتكارانه‌ده بوقادار محصول ايله اكتفا ايتمه‌يى بر نعمت تلقى ايتمكده‌درلر .. زيرا نصيريلرله بر مقدار بوزوشسه‌لر درحال بوتون مامله‌كلرينى غائب ايده جكلرينى اولدن تقدير ايديورلر . خلاصه بو طبقه‌نك مالك اولدقلرى اراضى مزارعلرى بولونان نصيريلرك (حدادين) فرقه سندن بنى على عشيرتى ايچون بر خوان يغما اولمقده‌در .

جبله‌نك بو برنجى طبقه منسوبينى ميانده بعضيلرينك جبله‌ده پك بويوك ومحتشم قوناقلرى موجوددر . اون اون بش بيك ليرا قيمتنده بولونان بوبنالرده اركككلرك وقادينلرك دائره‌لرى آيرلمش اولديغى ايچون دائما مسافرلره كشاده بولونمقده‌در . باخصوص كيجه‌لين جبله‌نك اغنياسى وآزچوق كبارلرى ايچون بر موعد ملاقات تشكيل ايتمكده ايمش ..

جبله‌نك ايكنجى طبقهٔ اجتماعيه‌سى ايسه اورته حاللردن ترك ايتمكده‌در . قرق ، اللى قدر اركككدن ونهايت (٢٥٠ — ٣٠٠) قدر افراددن عبارت بولونان بو طبقه منسوبينى ايسه خاصةً توتون وتنباكو زراعت وتجارتيله ، دكانجيلكله واوفاق مقدارده آليش ويريشله اشتغال ايتمكده‌درلر . بو طبقه افرادينك زرع ايتدكلرى اراضى قضا اراضئ مزروعه‌سنك نهايت اونده برى نسبتنده‌در . يونلرك بوزده اوتوزى ، قرقى پك

بسيط بر صورتده اوقويوب يازار . قادينلرى ايسه عموميتله اوقومقدن محروم‌درلر . بو طبقه افرادى دخى برنجى طبقهٔ اجتماعيه منسوبينى قادار مسالمتكار ويوموشاقدرلر . مع‌مافيه‌بونلردن دها طوتوملو ودها مقتصددرلر . ودائما برنجى طبقه‌يه حلول ايده‌رك او واسطه‌ايله تأمين موقع وممتازيت‌ايله‌مك آرزوسنى تعقيب ايتمكده‌درلر .

اوچنجى طبقهٔ اجتماعيه‌يه كلنجهٔ بو جبله‌نك اكثريت عظيمه‌سنى تشكيل ايتمكده‌درلر . درت بيك‌بش‌يوز قدر افراددن متشكل بولونان بو طبقه منسوبينى جسمانى سعيلريله تأمين معيشته حصر نفس ايدنلردر . بونلرك اكثرى فلاحت وزراعتله اشتغال ايده‌رلر . بو طبقه افراددنده‌كى جهل ومسكنت ، اويوشوقلق وزوالليلق او قادار جالب دقت‌دركه بو حال اونلرك بوتون سيمالرندن پك واضح اوقونور . جبله‌نك داخلنى ياشانامازبر حاله افراغ‌ايدن بو طبقه افرادى سفالتك پك‌اليم دركه‌لرنده‌بولونمقده‌درلر . بونلرك ايچنده يوزده بش قادار اوقومق يازمق بيلنه تصادف ايدلمز . والحاصل جبله قصبه‌سنك بو اعتبارله حيات عموميهٔ اجتماعيه‌سى پك اليم بر منظره‌ارائه ايتمكده‌در . ياچوق زنكين وياخود چوق فقير اولان بو سكنه بيننده پك واضح بر نسبتسزلك نظر دقتى جلب ايتمكده وفقط حياتدن عدم ممنونيت اظهار ايتمك خصوصنده هپسى بر نقطه‌ده بر اشمكده‌درلر .

[٢] — **جبله قضاسنك احوال اجتماعيه‌سى** — جبله قضاسنك بالعموم اهاليسى نصيرى اولديغى ايچون بوراسنى بر نصيرى مستعمره‌سى تلقى ايتمك قابلدر . اساساً نفوس ايستاتستيقلرندن زياده تقريبى بر حسابه اعتبار ايدلمك لازم كليرسه مركز داخل اولمادينى حالده قضانك نفوس موجوده‌سنى اوتوز بش بيكه ابلاغ ايده بيليرز . باخصوص نصيريلردن بر چوق نفوس مكتومه‌وغيرمحرره بولونديغى دوشونوله‌جك وبو عظيم كتلهٔ نصيريه‌نك عشيرته كوره تقسيماتى دخى حساب ايديله‌جك اولورسه بو تقريبى يكونده‌كى اصابتك درجه‌سى آكلاشيلير .

فى الحقيقه جبله قضاسنده موجود وعددى مذكور بولونان نفوس نصيريه‌يى تابع اولدقلرى عشيرتلر نقطهٔ نظرندن سكز قسمه تفريق وبو عشيرتلرك اسايسيله افرادينك يكونى بر وجه آتى تلخيص ايده‌بيليرز :

« جبله نصيريلرى »

بنى على عشيرتى	«حدادينلدن»	—	٤٠٠٠٠
قراحله »	«شراقه وغرابه»	—	٨٠٠٠٠
بيت نميلى »		—	١٠٠٠٠
بيت ساطر»		—	٥٠٠٠
كلبيه »	«كلبيه‌داغلرنده‌وساحلده»	—	٨٠٠٠٠

نواصره »		—	٤٠٠٠٠
حلة‌مره‌ينو»		—	١٠٠٠٠
خياطين »		—	٧٠٠٠٠
يكون		—	٣٣٥٠٠

اسملرى ذكر ايديلن بو عشيرتلر زمان مسالمتده مختلط واثناى اختلافده ايسه متفرق بر حالده ياشامقده‌درلر . مع‌مافيه هيئت عموميه‌سى اعتباريله ده‌نيله‌بيليركه قضانك ساحله قريب انحاسنده ياشايان نصيريلرك بر مقدار موانس ايسه‌لرده قضانك داغلق اراضيسنده ساكن بولونانلر متمرد وخشين صاييليرلر . بونلرك ايچنده اك زياده حديد المزاج وجدالجو اولانلرى بى‌شبهه (نواصره) عشيرتى‌در . بو عشيرت قضا مركزندن ماعدا ديكر نصيرى عشيرتلرينى دخى ايچه بيلديرمشدر . روايت ايتدكلرينه نظراً بو عشيرت فرادينك بر چوق وحشت انكيز منقبه‌لرى موجود ايمش ، حتى حدتلرينى تحريك ايدنلرى ياقالايوب ديرى ديرى طوپراقلره كومك ، اولديرمك وياخود ياقوب قاوورمق كنديلرنجه پك بسيط حركتلردن صاييليرمش . بناءً عليه كنديلرى اوته‌دن برى نه ويركى ويرمك ونه‌ده بر قيد آلتنه داخل اولمق ايسته‌ميورلر . ديكر عشيرتلر ايسه بو درجه‌ده عنيف انسانلر دكلدرلر . برده عشيرتلر آراسنده « غزوه » اصولى هر نه قدر جريان ايتميور ايسه‌ده حدادين وخياطين عشيرتلرى بر طرفدن وكلبيه ، نواصره ، حلة مرده‌نيو ، قراحله شراقه ديكر طرفدن اولديغى حالده آرالرنده اوته‌دن برى قان غاوغالرى موجود اولديغى ايچون بونلرك بربريه تعرض وهجوملرى اكسيك اولمامقده‌در . بناءً عليه هر عشيرتك مارتين وحتى ماوزرلره مسلح بولونان بيكلرجه آدملرينك بعضاً بربرلريله اعلان مخاصمه ايله‌دكلرى ايشيديلير شيلردن‌در . ديكر طرفدن حدادين ايله خياطين عشيرتلرى (حيدريه) فرقهٔ دينيه‌سندن وديكرلرى ايسه كلازيلردن اولديغى ايچون بينلرنده دينى اختلافلر دخى دائماً تحدث ايتمكده‌در . شونى‌ده اشارت ايتمه‌لى‌يزكه نصيرى عشايرينك بويله بربريله دائما حال اختلاف ومجادله‌ده بولونمالرينى انتاج ايده‌ن اك بويوك عامل بى شبهه تشكيلات حاضرهٔ اجتماعيه‌لرى‌در .

اولجه صافيتا احوال اجتماعيه‌سنى ايضاح ايتديكمز زمان درميان ايله‌ديكمز وجهله نصيرى كتله‌لرى بر طرفدن مقدملر وديكر طرفدن شيخلر طرفندن اداره ايدلمكده‌درلر . جبله‌ده كرك مقدملرك وكرك شيخلرك او عظيم كتلهٔ اهالى اوزرنده‌كى تأثيرلرى ونفوذلرى هر يردن زياده جالب دقت كورونمكده اولديغى ايچون بونلر حقنده بر مقدار ايضاحات ويرمك ضروريدر :

معلومدركه ، نصيريلرك نظرنده « مقدم » اك بويوك ادارى رئيسلر و « شيخ » لر ايسه

الك زياده حائز صلاحيت بولونان دينى رئيسلردر . بناءً عليه كرك مقدملرك وكرك شيخلرك تامين معيشت ورفاهلرى نصيريلرك اهم وظائفنى تشكيل ايتمكده‌در .

جبله‌ده هر عشيرتك اكثريا بر ، ايكيشر مقدمى وشيخى موجوددر . نيته كيم بنى على عشيرتنده برى ساحلده وديكرى جبله اولمق اوزره باشليجه ايكى مقدم ايله بر شيخ ؛ بيت نميليده يالكز بر شيخ ؛ قراحله غرابه‌ده بر مقدم وبر شيخ ؛ قراحله شراقه‌ده اوچ مقدم وبر شيخ ؛ بيت ساطرده بر ، كلبيه عشيرتنده سكز ، نواصره‌ده ايسه التى مقدم وخياطينده ايكى مقدم ايله برده شيخ موجود اولديغنه نظراً جبله‌ده اك بويوك مقدملرك عددى يكرمى بش وشيخلر ايسه اون قادار تخمين اولونا بيلير .

مقدملر ، ظاهراً غايت بسيط وحتى ساده بر انسان اولارق كورونورلر . احال بوكه معيتلرنده‌كى نصيريلرك مواجهه‌سنده هر برى بر ديو قادار مخوف ومهيب درلر . حتى بونلرك اسمى كثيف بر خشونته مقروندر : غازى ، صقر ، الخ كبى .

مقدملر غايت آز مقدارده اوقور يازارلر . شيخلرك تحصيلى دخى پك ساده صايلير . اولرك آنجق نصيرى ديانتنده صاحب وقوف واختصاص اولمقدن باشقا بر مزيتلرى يوقدر .

مقدملرك باشليجه وظيفه‌لرى ، منسوب اولدقلرى عشيرت ايله حكومت آره‌سنده‌كى امورى تدوير وعشيرتك حقوقنى محافظه وحكومته قارشو عشيرتنك وضعيتنى تعيين ونهايت كرك حكومتله آرالرنده وكرك بربرلرى بيننده عشيرتلرجه ظهور ايده‌ن اختلافاتى حل ايله مكدر . بو اعتبارله مقدملره بر قاپو كتخداسى ويا خود بر سفير نظريله باقمق وبعضاً ده بز امير وضعيتنده بولوندقلرينى قبول ايله‌مك لازم كليور . بونك ايچوندركه عشيرتلر آراسنده اختلافلر ظهورى تقديرنده مختلف عشيرتلرك مقدملرى طوپلانارق مداولهٔ افكار واعطاى قرار ايلرلر ونتيجه‌ده كنديلرى طرفندن قبول ايديلن رأى ويا حكم واجب الاتباع صايلير .

مقدملر ، عشيرتلر طرفندن قيد حيات شرطيله انتخاب اولونورلر . مع ما فيه مقدملكك بابادن اوغله وراثت طريقيله انتقال ايتمه‌سى جارى بولونديغى ايچون بو مسندى قرون وسطانك دره بكلكنه بكزه‌تمك پك دوغرو اولور . والحاصل نصيريلرك بوباشى سرت وعنادجى رئيسلرى ودره بكلرى بوتون نفوذى شخصلرنده تمركز ايتديرمشلردر . مع ما فيه شيخلره قارشو پك زياده حرمتكار بولونمقده‌درلر . اساساً مقدمك شيخه واوكا مقابل شيخك مقدمه قارشى رونما اولان حرمت ومظاهرتى بر مقابلهٔ بالمثل تلقى ايدلمك وبوتون نصيرى‌لرك ضررينه قورولمش بر منفعت وحيله دولابندن باشقه برشى ظن ايدله‌مك لازم كلير .

حال بوكه شيخلر دخى مقدملر كبى ينه عشيرت افرادى طرفندن اكثريت آرا ايله انتخاب ايدلمكده بولوندقلرى ايچون اونلرك مالك اولدقلرى بوسلطه ونفوذ نظر دقتى جلب ايده‌مه‌مكده ودها دوغروسى خلقجه تقدير اولونامامقده‌در .

خلاصه ، نصيريلر عندنده اك مقبول واك صاحب نفوذ اولان بو عنصرلر كرك طرز حيات وكرك موقع اجتماعى اعتباريله نصيريلرك اك يوكسك طبقهٔ اجتماعيه وحاكمه‌سنى تشكيل ايتمكده‌درلر . حتى عشيرتلر بيننده بر قتل ، بر نهب وسلب ويا بر سرقت وقوعنده درحال مقدملر طوپلانير . بعضاً ده شيخلردن استفتا ايديلير ومثلا قان حقى اولمق اوزره (١٨) بيك غروشلق بر حكم ايله قتل مسائلى حل اولونور ديكر مسائل دخى بوكا قياساً رؤيت اولونور . بوندن دولايى دركه مقدملر نصيريلرك اوزرنده عظيم بر سلطهٔ حاكمانه‌يه مالك بولونيورلر .

بو قادار عظيم بر صلاحيته ونفوذه صاحب اولان نصيرى مقدملرينك ، عشيرتك درجهٔ اقتدار وثروتنه كوره معين عائداتلرى بولونديغى كبى شيخلرك دخى زكات وامثالى نام‌لر تحتنده تخصيصاتلرى موجوددر . بر حساب تقريبيه نظراً مقدملرك واردات سنويه‌سى لا اقل (١٥٠—٢٠٠) ليرايه وشيخلرك ايسه (١٠٠—١٥٠) ليرايه بالغ اولمقده ايمش .

مقدملر زراعت وسائره كبى ايشلر كورمكله مكلف ده كيلدرلر . بوتون ايشلرينى نصيريلر تسويه ايدر . كنديلرى يالكز ايپكدن انتاريلر كيير واوته‌ده بريده دولاشيرلر . واكثريا قصبه‌يه اينرلر كن اوكلرنده نصيريلردن ايكى مسلح سوارى بولونور وآرقه‌لرنده ياور مقامنده اولمق اوزره اتباعندن ايكى مسلح وقوتلى آدم كنديلرينى تعقيب ايدر) دورور . اللرنده دخى مطلقا قوتليجه بر تفنك ، بللرنده بر قورشونلق بولنمق اك زياده رعايت ايتدكلرى عادتلردن‌در .

مقدملرك عشيرت افرادندن ايسته دكلرينى ضرب ، تهديد ، تضييق ايتمك صلاحيتلرى بولونديغى دوشونوله‌جك اولورسه بونلرك نه‌قادار نفوذلى اولدقلرى جزئى بر ملاحظه ايله اكلاشيلير .

نصيريلر عموميتله اولرده اسكان ايتمكده ايسه‌ده عشيرت حياتى اقتضا سنجه دائما حرب وضربله ويا هجوم ومجادله ايله اوقاتكذار بولوندقلرى ايچون مقدملرك اقامتكاهلرى بر آز متين اولارق انشا ايديلير . ودرت طرفنده‌كى خصوص موقعلريله عادتا بر كوچوك قلعه‌يى آكديررلر . ومقدملر بعضاً كنديلرينى اولرنده مدافعه ايتمك مجبوريتنده بولونديقلرى ايچون بو اقامتكاهلرى سلاح ومهمات ده‌پوسنه ومتعدد اتباع ومحافظلريله كوچوك مقياسده بر قلعه‌يه بكزه‌مكده‌در .

مقدملرك بو درجه‌ده بر نفوذه صاحب اولمالرى بر طرفدن نصيرى دينك بزجه پك معلوم اولان كتمان وخصوصيتندن وديكر طرفدن اهالينك پك كثيف بر ردای جهالتله مستور اولماسندن نشأت ايتمكده‌در .

فى الحقيقه مقدملر اهالينك جهالتندن پك زياده استفاده ايتمكده‌درلر . كنديلرى ايسه چوجوقلرينى لاذقيه‌ده اوقوتيور وبر آز قرآن وبر آزده عقائد اوكرەتيورلر . مع ما فيه بو طرز تعليم شكل ظاهرى‌يى محافظه ايتمك ايچوندر . يوقسه سن معينه واصل اولدقلرى زمان درحال كنديلرى اساسات نصيريه دائره‌سنه ادخال ايدلمكده درلر .

وبونلر دخى بويودكلرى زمان بابالرى نه‌حالده ايسه‌لر كنديلرى‌ده ياواش ياواش عشيرتى افرادينه قارشو ظلمكار اولمايه واهالى‌يى صاغمال برر اينك منزله‌سنده استخدام ايتمكه باشلارلر . زيرا فكرلرنجه خلقك بوتون حياتلرى مقدملرينه مديون اولديغى ايچون اونلرى آر و ايتدكارى صورتده ياشاتمق آك صريح واك مشروع اولان برحق ايجابندن بولونمقده‌در .

بونك ايچوندركه مجموعى اللى‌يى بولمايان بو رئيسلرك آلنده اوتوز ، قرق بيك كيشى سفيل وخونخوار برر آلت حالنده بولونيورلر .

واكر نصيريلر، انسانى بر صورتده ياشامق نصيبنه نائل اولاميورلرسه بى‌شبهه كنديلرينى بو اليم دركه‌لره اسقاط ايدن اك بويوك عاملك مقدملرى وشيخلرى اولديغنى بيلمليدرلر .

بو عظيم نصيرى كتله‌سى ايچنده بر حساب تقريبى‌يه نظراً سنوى بيك غروشدن دون قازانجى بولونانلرك عددى (١٠٠٠٠٠) وبش بيكدن دون قازانانلرك عددى ايسه (٢٠٠٠٠٠) قدر ايمش . بناءً عليه نصيريلرك پك فقيرانه ياشادقلرينى بو حساب بزه واضحاً افاده ايده‌ر .

حتى معيشتده‌كى بودارلق سائفه‌سيله‌دركه قضا داخلنده شقاوت اجراى حكم ايتمكده ايمش . روايت ايدلديكه نظراً جبله نصيريلرندن بعضيلرى نهب وسلب ايله وسرقتله تأمين حيات ايتمكده ايمشلر . بونلر قصبه اهاليسنه وياساحل سكنه‌سنه هجوم ايده‌رك بولدقلرينى غصب ايلر واكر قارشولرنده بر مقاومته تصادف ايدرلرسه درحال راست كلديكنى اولدورور وصوكره داغلرينه چكيلير لرمش .

جبله نصيريلرى نهب خصوصنده دائما عينى اصوله مراجعت ايدرلر . اولا كويلو قيانتنده قلاغوزلر چيقارارق تجسساتده بولونورلر . وصوكره بو قلاغوزلر يوز اللى ايكى يوز سلاحلى‌يه يول كوستره‌رك كيجه‌لين باصقين ياپيلير . اورطه‌انى ياقار ، قيرارلر بولدقلرينى آليركيدرلر . آرتيق زيارت ايتدكلرى يرلرده نه حبوبات ، نه حيوانات هيچ برشيدن اثر

قالماز . جبله‌ده تصادف ايديلن بو شقاوتلر دولاييسيله ساحلده بولونان واسع ومنبت اراضيدن درجهٔ كافيه‌ده استفاده ايديله‌مه‌مكده‌در . باخصوص هر طرفندن بويله بر هيئت اجتماعيه ايله محاط بولونان جبله اسلام مركزينك جداً شايان تأمل ونظر بر حالده بولونديغنى اعتراف ايتمك ضروريدر .

حتى ماللرندن وحيانلرندن امين اولا بيلمك ايچون جبله اغنياسندن بعضيلرى، نصيرى عشيرتلرندن بعض مقدملرك سنوى تاديه اولونان بر « خراج » ويا بر جزيه مقابلنده حمايه‌لرى آلتنه كيرمكه مجبور اولمقده‌درلر . بوحمايه سايه‌سنده كنديلرينى نهبدن وسرقتدن تخليص ايتمكه موفق اوليورلر .

خاتمه قبيلاندن اولمق اوزره شونى‌ده درميان ايتملى‌يزكه بوتون بونهب وسرقت حركاتنى تهيئه واحضار ايتمكده اولانلر دخى « مقدم » لر ايمش . وكويا وقوعاتده كنديلرينه اك بويوك حصه‌يى آييرتمق صورتيله بو كانون افسادى دائما اشعال ايتمكده ايمشلر .

*
* *

والحاصل جبله حيات اجتماعيه‌سى درين بر آنارشى ايچنده پويان اولمقده‌در . بوراده نه برذرهٔ سعادت ونه‌ده بر أثر انسانيت بولمق قابل ده‌كيلدر . بشريتك سقوط ايده‌بيله‌جكى‌أك موحش وأك أليم حفره‌لر جبله‌ده رونما اوليور . بناءً عليه كمالات مدنيه‌يى هر دقيقه اخناق ايدن بو زهر آلود وضعيت اجتماعيه آرتيق تبدل ايتملى وبوراده پك خيرلى بر استحاله‌نك نورانى تجليلرى حكمفرما اولمليدر .

٨ — احوال صحيه

كرك جبله مركزى‌نك وكرك قضانك احوال صحيه‌سى حقنده موقع طبيبى طرفندن ويريلن ايضاحاتى بر وجه آتى تلخيص وبيان ايله‌يورز :

[١] — **معلومات عموميه** — جبله قصبه‌سنك يوللرى نه درجه‌ده كيرلى ايسه بنالرى دخى او نسبتده بربرينه بيتيشيك واودرجه‌ده قواعد صحيه‌يه مغايردر . حتى جبله‌ده اويله أولر واردركه قطعياً كونش يوزى كورمز . بوراده عائله‌لر اكثريا بويوجك بر حجره‌دن عبارت اولان محللرده اقامت ايتمكده اولدقلرى ايچون بونلره بنا اطلاقى بيله جائز اولماز . مع ما فيه شونى‌ده ذكر ايده‌لم‌كه بو متعفن حجره‌لرك كنديلرنجه اك ممتاز تلقى ايديلن طرف حيواناته تخصيص ايدلمشدر . بناءً عليه جبله‌ده حيواناتك انسانلردن زياده حائز موقع اولدقلرى مع الاسف كورولمكده‌در . بو حجره‌ده اقامت ايدن انسانلر بوتون كيرليلكلرينى اكثريا دار ومعوج اولان يوللره دوكمكه آليشمشلردر . بونك ايچوندركه جبله مركزى

اولريله ويوللريله كونا كون ميقروبلره بر ملجأ تشكيل ايديبيور . باخصوص روزكارلرك اسديكى زمانلرده بو جراثيم مرضيه اطرافه داغيلارق مختلف خسته‌لقلرك انتشارينه سببيت ويرمكده‌در .

واقعا جبله مركزينك، هواسى اساس اعتباريله جداً لطيف ورطوبتدن آزاده، اطراف دخى باطاقلقلردن عارى بولونمقده ايسه‌ده اهاليك وضعيت عموميه‌سى بوراسنى نا قابل تحمل بر حاله افراغ ايديبيور. باخصوص جبله قويولرى « مواقع معلومه » دن كافى درجه‌ده اوزاق بولونماديغى ايچون هردورلو ترشحاته معروض قالمقده‌در . بناءً عليه جبله‌ده ظهور ايده‌ن سارى بر خسته‌لغك اكثريا بو دائمى واسطه‌لرله پك آنى بر صورتده انتشار ايده‌رك فوق العاده ده‌نيله‌جك درجه‌ده اجراى تخريبات ايتديكى كورولير .

جبله قضاسنه كلنجه ، هر نه قدر بر طرفدن مركزده اولديغى كبى طبيعتك هردورلو لطف واحسانه مظهر ايسه‌ده ديكر جهتدن بوراده ساكن بولونان اهاليك عدم تقيد واهاللرندن دولايى مركزدن اوچ قات فضله كيرلى بولونمقده‌در . بناءً عليه جبله‌قضاسنه بو اعتباريله‌ده بر (ديار أوساخ) ديمك قابلدر . فى الحقيقه كويلرده بولونان اكثر بنالر برر اوبادن عبارتدر . بو اوبا (كوخ)لرك داخلى اخشابدن ديركلر اوزرنده وضع ايدلمش تخته مستويلرله ايكى قسمه تفريق ايدلمشدر . بو قسملرك اوست طرفنده متعدد اشخاصدن مركب بولونان عائله افرادى وآلت طرفلرنده ايسه حيوانات اقامت ايتمكده‌در . بوندن دولايى دركه جبله قضاسى اهاليسنك حيوانات صيرتلرنده ياشادقلرى پك اعلا ادعا ايديله بيلير . والحاصل بو اليم حالت اجتماعيه سببيله دركه سنهٔ اخيره‌ده (تيفوس) خسته‌لغى بوراده پك عظيم تخريبات اجرا ايتمش وحتى بر چوق كويلرك حال حاضرده بوشانمسنه سببيت ويرمشدر .

شونى‌ده بيان ايتمه‌لى يزكه جبله اهاليسنك دوشديكى بواليم ورطه‌لر ودوچار اولدقلرى بو تخريبكار خسته‌لقلر كنديلرينى حالاً انتباهه دعوت ايتمكدن پك اوزاقدر بونلر شيمدى‌يه قدر طبك تأثيرات شفا بخشاسنه قائل دكلدر. بناءً عليه تيفوسه طوتيلان خسته‌لرى اى ايتمك مقصديله بو متعفن اوبالرك بوتون منفذلرينى قاپاتيور وداخلنده آتش ياقيورلر وبويله‌جه خسته‌لرى بر آن اول راه عدمه سوق ايله‌يورلر .

جبله اهاليسنك نظرنده صحتك ناصل اليم سقوطلره دوچار اولديغنى كوسترمك ايچون ايكى ماجراى ذكر ايتمك كافى‌در :

— بر كون ، برميتك نعشنى معاينه ايتمك اوزره نصيريه داغلرينه كيتمش وفقط مساء فه‌نك اوزاقلقى حسبيله اوراده بيتوتت ايتمكه مجبور اولمش ايدم . أو صاحبندن بر ياتاق ايله بر يورغان ايسته‌دم . بر آز صوكره أو صاحبى بر كليم پارچاسى ايله كيرلى ، بر باد بر

يورغان كتيردى . كنديسندن دها تميزينى ايسته‌مك مجبوريتنده قالنجه بكا :

— اين اولوكزكه سزه بويورغانى كتيرمكله اكرامك حد غايه‌سنى بذل ايديبيورم . زيرا بونى هنوز كيمسه قوللانمامشدر . يالكز وفات ايتديكى زمان عزيز والده‌مى بونكله صارارق مدفن ايديسنه ايصال ايتمشم‌در . بناءً عليه بو جهتدن امين اولابيلرسكز .

جوابنى ويرمشدى .

آرتيق بو ماجرادن بونك وبوكا بكزه‌ين بيكلرجه كويلينك صحت حقنده ناصل برطرز تلقى‌يه مالك اولدقلرينى تقدير ايديكز .

بر ديكر كون دخى فراش موتده بولونان بر خسته‌يى معاينه‌يه كيتمش ايدم . قاپودن ايچرى‌يه كيرنجه باش اوجنده بر شيخك برشيلر اوقومقده وصوكره چوپلردن ده‌متلر ياپارق باشى اوجنه وضع ايتمكده اولديغنى كوردم . اونك يانده ديكر بر شيخ دها دوريوردى . بنم كيرديكمى كورر كورمز يانمه كلدى و

— بر آز بكله ، شيخ قرائتنى بيتيرسين صوكره معاينه ايدرسك .

ديدى . بن ايسه

— بكله‌يه‌جك وقت يوق ؛ زيرا كورييورم كه خسته‌يك اليم بر حالده بولونيور . بوسوزم كنديسنه فنا تأثير ايتمش اولمالى كه ، بنى بر آز برى‌يه چكدى . و

— هيچ اطبا ، انسان ايچون مقدور اولان شيئى تبديل ايده بيلير مى ؟ .. بز سنى بورايه چاغيردق تاكه هركس « دوقتور كتيرمديلر » ديمسين .

جوابنى ويردى .

بو كوچوك خلاصه دخى جبله‌ده‌كى طرز تلقى‌يى پك واضح كوستره‌جكى ايچون آرتيق باشقا برشى علاوه‌سنه لزوم كوره‌ميورم .

[٢] — **موضعى وعارضى خسته‌لقلر** — جبله مركزى ايله قضانك وضعيت عموميهٔ صحيه‌سى حقنده اعطا ايتديكم بو معلوماتدن صوكره صوك‌سنه ظرفنده تصادف ايديلن موضعى وعارضى خسته‌لقلره نقل كلام ايليه‌جكم :

فى الحقيقه مركزده وقضاده موضعى اولمق اوزره اك زياده تصادف ايديلن خسته‌لق التهاب صديدى‌در . هرسنه جبله‌ده تقريباً (١٥٠ — ٢٠٠) وقضاده ايسه (٣٠٠ — ٤٠٠) قادار مصابه تصادف اولونمقده‌در . بوندن صوكره مالاريا وديزانته‌رى خسته‌لقلرى كليور. ينه هرسنه بو امراضدن مركزده (١٠٠) وملحقاتده ايسه (٢٠٠ — ٢٥٠) قادار مصاب كورولمكده‌در .

سل الرئه وذات الجنب خسته‌لقلری دخی بو مقدارك نصفی قدر بر تخریبات یاپیور . تك ، توك تصادف ایدیلن امراض جلدیه ایله زهرویه‌یی ایسه ذکر ایتمکدن صرفنظر ایدییورم .

عارضی خسته‌لقلره کلنجه ، کچن سنه ظرفنده (تیفوس) خسته‌لغی دهشتلی تخریبات یاپمشدر . بونك درجه‌سی حقنده تام بر حساب یاپمق قابل دکلسه‌ده تقریبی اولارق جبله‌ده (١٥٠) وقضاده (١٥٠٠) قادار مصاب ظهور ایده‌رك بونك یوزده یکرمیسنك وفات ایتدیکنی بیان ایده‌بیلیرم .

*
* *

خاتمه قبیلندن اولمق اوزره جبله‌ده دخی اجزاخانه‌سز ، واسطه‌سز تك بر طبیب بولو- ندیغنی سویلیه‌جك اولورسه‌م بوراسنك دخی دیکر قضالرکبی نه درجه‌یه قدر شایان تأمل بولونمسی لازمکلدیکی جزئی بر ملاحظه ایله اکلاشیلیر .

— ٢٠ —

نصیریه داغلرنده

(جبله) دن صوکره تعقیب ایده جکمز طریق حرکت بزی ایچه درشوندیریوردی. واقعا ، ینه ساحل جهتندن ایلریله‌رك ، نهایت درت ساعتلق بر مسافه‌ده بولونان (لاذقیه) یه زحمتسزجه ایریشمك بزم ایچون قابل اولاجقدی .. فقط اوته‌دن بری دماغمزده درین تاثیرلر براقان (نصیریه) داغلرینی یاقیندن مشاهده وتدقیق ایتمکدن محروم قالاجقدق . بونك ایچون ساحل یولنی ترك ایده‌رك ینه بر مقدار داخلده جست وجو ایتمه‌یی دها موافق بولیور وهرچه باد آباد تصادف ایده جکمز هر دورلو متاعبه تودیع نفس ایتمکدن متولد زحمتلی بر ذوقه قاووشمق ایستیوردق . بناءً علیه صهیون قضاسنك مرکزی بولونان (بابنا Babanna) قصبه‌سنی سیاحتمز ایچون بر هدف مقصود اتخاذ ایتمك بزم ایچون پك طبیعی ایدی . هرنه قدر (جبله — بابنا) طریقی ، بو جهتلری وخصوصیله بورالرینك احوال ووضعیت اجتماعیه‌سنی بیلنلر نظرنده شایان توصیه دکلدی : زیرا ، بویولك دوقوز ، اون ساعت قدر دوام ایتمکله برابر هر دورلو عوارض طبیعیه‌یه معروض بولونماسی اعتباریله غیر قابل تحمل اولدیغنی وباخصوص بعض نصیریلرك ایچه ماجرالری بولونمق دولاییسیله داعیٔ توقی اولدیغنی دوشونیورلردی بز ، ایسه بو وبوکا مماثل رأیلر مواجهه سنده پك غریب بر تمایلك اسیری اولمشدق . کندی کندیمزه دییوردق که :

— مطلقا بو داغلری آشاجغز .

وحتی جبله‌دن آتلره راکباً آیرلدیغمز زمان بو حسك بزده پك مستثنا بر ذوقه تحول ایتدیکنی تقدیر ایدییوردق ..

بر مدث لاذقیه‌یه موصل بولونان شوسه‌یی تعقیب و (نهر الرمیله) دن مرور ایتدکدن صوکره شمال شرقیه دوغرو تحویل استقامت ایله‌دك . شیمدی تا اوزاقلرده یکی دوغان کونشك رعشان ورخشان ضیالری آلتنده بر آز اسمرلشه‌ن نصیریه داغلری بزه هر زماندن فضله اسرار انکیز کورونیور وأك یاقین اولمق اوزره صاغمزده یو کسه‌لن (جبل البودی) ایله بررلکده برر کولکه‌یی اکدیران (شراشیر)، (بخضرمه‌تحته) ، (نجاره)، (طغرامو) ، (دیراوتان) ، (بیت حجیره) ، (بشکوح) ، (عین الشقاق) کویلری بربرینه قاریشیوردی .

مع مافیه صاغ طرفدن حدود انظاری حبس وتوقیف ایدن بو سلسلهٔ جباله مقابل صولمز ، تا اوزاقلردن خفیف مائیلکی سزیلن ده‌کیزه قدر همان همان کشاده بولونیوردی وبز دخی غیر مزروع دوز بر اراضیده طی مسافات ایله‌یوردق . بر ساعت مرورنده « مسکینا » وادیسی ایله بو نامی حائز دره‌دن کچه‌رك وصولمزده « دقار » کویی ترك ایده‌رك « حمیم » کوینه مواصلت ایتمشدك . بزم بویله بر زمانده قصبه‌یی زیارتمز پك عظیم بر حادثه تشکیل ایتمشدی . شیمدی تفنکلی ، مارتینلی مسلح نصیریلر أولرینك داملرنده ویاخود قاپو اوکلرنده کورونه‌رك چکیلیورلردی . فقط بزم نهایت برر یوجیدن عبارت بولوندیغمز آدلاشیلنجه‌یه قادار بو حال غلیان دوام ایتمشدی . اجتماع ایدن سلاحشورلر میانده بریمنك بر « مقدم » اولدیغنی سویلدکلری زمان کندیسنی زیارت ایتمك احتیاجنی حس ایده‌رك اوراده بر مقدار توقف ایتدك. شیمدی بزی اولرینه دعوت ایدییور . واللرنده مارتینلری اولدیغی حالده آتلرمزی طوته‌رق اینمه‌مزه یارديم ایتمك ایسته‌یورلردی . مقدمك ایکی قاتدن وایکی قسمدن عبارت اولان اقامتکاهی هرحالده تمیز ده‌کیلدی . کندیلری‌ده بویله مثبت بر وصفدن آزاده ایدیلر . اوك اوست قاتنه چیقه‌رق بر مقدار اوطوردق . بورادن جبله یشیل بر کولکه واوزاقلرده ده‌کیز ایسه مائیمسی بر صفحه حالنده رونما اولیور وده‌کیزه دوغرو تك توك کوی خیالتلری فرق ایدیلیوردی . بو صیجاق تموز صباحنده نصیری قادینلری تنبا کو وتوتون تارلالرنده چالیشیورلر ورنکارنك البسه- لریله بو یشیل افقده تموجلر یاپیورلردی . بوراده فضله بر مدت تمدید اقامته لزوم کورمد- یکمز ایچون مصاحبه‌مز پك آفاقی ومختصر اولمشدی. نصیریلرك جهالتندن اوزون ارزادی‌یه شکایتی حاوی اولان مقدمك بیاناتی پك صمیمی ، حرارتلی وحقیقی ایدی . حتی مقدم چوجوقلرینك دیکر بر قسمده بر کوی خواجه‌سیله برلکده اوقودقلرینی‌ده ایشیدییوردق.

بر مناسبت دوشوره‌رك كندیلرینك نه‌دن بویله دائما برسلاح دولاشدقلرینی استفسار ایله‌دك . بونك اوزرینه حاضر بولونانلر درین بر آه چكدرك:

— بیلسه كز بزنه قدار حیاتمزدن امین ده كیلز. هر آن برهجوم ، برمقاتله‌ویا بر باینغین خلاصه بر تعرضه معروض بولونیورز . حیاتمز هپ بویله كورولتولر ایچنده كچیور ودائما بویله كچه‌جكدر.

بزمقدمك وطرفدارلرینك بو شكایتلرینی دیكله مكله اكتفا ایدییوردق . زیرا ، پك اعلا بیلیوردق كه حیاتلرینك بو صورتله كچمه‌سنده اك بویوك عامل ینه كندیلری ایدی.

حرارتلرینی بر مقدار تسكین ایده‌رك آیریلیركن اونلر بر الیله سلاحلرینی طوتیور ودیكریله آتلرمزی یانمزه یاقینلاشدیرمایه چالیشیورلردی .

(حمامیم) دن حركت ایتدكدن پك آز بر زمان صوكره (بستان الباشا) نامنده‌كی باغچه‌لكه كلمشدك . صاغمزده (بطره) كویی خراب بر حالده رونما اولیوردی . روایت ایتدكلرینه نظراً پك آز بر زمان اول بورالری پك خونین صفحه‌لره شاهد اولمش . وحتی بو كویك جوارنده‌كی (نهر الروس) وادیسنده ایچه قانلر دوكولمش ایمش.

بطره‌یی ترك ایتدكدن یاریم ساعت صوكره (سلورین) كوینه كلمشدك. بونك آرقه‌سنده (ابن عیسی) و (كلاخو) كویلری ودها آرقه‌ده (كلبیه) داغلری كوزوكیوردی.

بز متمادیا یولمزه دوام ایدییوردق . بر ساعت صوكره صاغده ، كوچوك بر دره كنارنده (عین العروس) ، صولده ایسه اوزاقلرده ، ده كیزه یاقین بر محله (قابو) كویلری كورونیوردی . آرتیق بوراده (جبله) اراضیسی ختامه ایرمشدی .

(عین العروس) وادیسنی كچدكدن صوكره دوز بر ساحه باشلادی. شیمدی كذركاهمز توتون ویاتنباكو ایله مزروع اراضیدن عبارتدی . بعضاً حصاد ایدلمش صاریشین تارلالرك آراسندن كچیور وبعضاً بر خرمن محلنی ترك ایده‌رك ایلروله‌یوردق .

بر آز صوكره یاقینده (خربة ابو خسرو) ، اوزاقده (غلینه) ، (متركیه) كویلرینی صولده براقدق . صاغ طرفمزده ایسه ینه اوزاقلرده (قلوریه)، (حرف رضوه) كویلری مشاهده اولنیوردی .

یاریم ساعت ظرفنده (قویقه) نهری ایله كویندن كچدكدن وبر مقدار یوقوشی تعقیب ایتدكدن صوكره صاغمزده وبر آز اوزاقده (مهالبه) داغلری باشلامشدی . داغلرك اوزرنده (مقام الاربعین) بولونیوردی . بونی متعاقب (قیاص) وادیسی كچدی.وصوكره (عایله) و (بریكه) كویلرینك آراسندن كچركن تا قارشیمز ده‌و بر وادینك آرقه‌سنده یوكسه‌ن بر تپه‌نك فوقنده(شیخ ریح) كویی كوزوكمشدی . (قمین) كویندن صوكره (شیخ ریح) ه وارمشدق . بو راسی یوكسكجه بولوندیغی ایچون منظره اعتباریله پك دلربا ایدی . باخصوص جنوب جهتندن ده كیزك منظره‌سی وصوكره (بستان الباشا)

یشیللكی آنشین كونشك ضیالری آلتنده نظرلره بر حیات تازه وعدایله یوردی . شمال طرفدن ایسه داغ سلسله‌لری ایله برابر نا محدود اینیشیلرك ویوقوشلرك بولوندیغی تخمین اولونا بیلیوردی .

پك دیك وطوپراقلی ، طاشسز بر اینیشدن صوكره یشیل بر وادی‌یه وارمشدق . صول طرفمزده وبر آز یوكسكده (قطریه) كویی كورونیور ووادینك ده كیز استقامتنده اولارق غرب جنوبی‌یه دوغرو اوزاندیغی فرق اولنیوردی .

یاریم ساعت صوكره اوفاق بر تپه اوزرنده بر بیاض بر قبه حالنده اولمق اوزره نصیریلرك (شیخ حسن البترون) مقامی كوروندی آرتیق بوراده وادی بیتمش ایدی.

شیمدی یوقوش باشلا یوردی . صاغ طرفده ایسه چیپلاق واوفاق تپه‌لر بربرینی تعقیب ایله یوردی . بو تپه لردن برینك آكنده ایسه (جدیده) كویی موجود ایدی . بوراده تیزغین ضیالرك آلتنده چاقاللرك قوشو شدیغی كورولیور واوته دن بریدن وحشی ایصلیقلر دوبولویوردی .

تپه‌یی آشدقدن صوكره تكرار دوز بر ساحه وصوكره افق استقامتنده ایریلی ، اوفاقلی تپه‌لر رونما اولمشدی . آز بر مدت ظرفنده صولده تكرار « قطریه » كویی وصاغه‌دوغرو « بنزار » كویی ودها آرقه‌ده بیتاب اویویان اسمر بر ده كیز كوره نیوردی .

تعقیب ایتدیكمز مستوی ساحه‌ده انسان بویندن اوزون یوكسك داری فدانلرینه تصادف اولونیور وآتشین بر هوانك تأثیر طاقتسوزیله بوفدانلر بعضاً صاغه ویا صوله میل ایدییور دی . شیمدی غیر مزروع تپه جكلر اوزرنده كچی یوللری بیاض دامارلر حالنده رونما اولیور واونلرك فوق سكونده سیاه آتماجالرك پك یوكسكدن اوچوشدقلری دخی مشاهده ایدیلیوردی .

بولوندیغمز وادی‌نه قادار یشیلدی ! داری ، توتون وتنباكو ... هپ بو افقلرك یشیللكنی وجوده كتیره‌ن بو اوچ عنصر حیات بوراده‌نه قیمتدار منظره‌لر ابداع ایدییوردی با خصوص كذركاهمزده بعضاً مائی رنكده دیكنلره ویاخود صاریشین حصاد بقیه لریسه ویا كونشدن یانمش اسمر چورچوب كتله‌لرینه تصادف ایدركن نظرلرمز رنكین بر ذوقه مظهر اولیوردی .

نهایت اویله بر نقطه‌یه كلدك كه اطرافی سراپا تپه‌لرله محاط ایدی . وبز ، دار بر دائرهٔ جبلیه آراسنده محصور قالمشدق . بوراده آرتیق بر نفحهٔ باد أسمیوردی . قاینایان بر محیطك ایچنده عادتا خاشلانیور كبی ایدك ؛ كونش بوراده او درجه‌ده محرق وتحملسوز ایدی .

بر آن اول بورادن كندیمزی قورتارمق عزمیله ایلری‌یه آتیلدق . بر آز صوكره

بر نهر ياتاغنك ساحل يمينى تعقيبه باشلامشدق . بو نهر منبعنه دوغرو « نهرالصنوبر » وصوكره « نهر القش » ناملرينى آليوردى .

شيمدى كونش چوقدن سمت رأسمزدن غربه دوغرو ميل ايتمشدى . آرتيق بينمزك اورطه‌سنى ده كيل باشمزك آرقه‌سنى وصول اوموزيمزى بر قورشون ضربه‌سى حالنده ياقيوردى . بر آز صوكره « الدينى » نامنى الآن بو نهر بزى يشيل بر ده كرمن محلنه ايصال ايتمشدى . بوراده بر مقدار استراحتدن صوكره شيمدى « ترجانو » كوينه دوغرو يوكسه‌ليوردق . نهايت « ترجانو »يه ده مواصلت ايتدك . كويك جنوبنده « نهرتر جانو » خفيف خفيف آقيوردى .

بو يشيل وظريف كويى ترك ايدر ايتمز طاشلى بر اينيش واونى تعقيب ايده‌ن ينه طاشلى بر يوقوش باشلادى . صولده « ميليو » كوينى وينه بر اينيش ويوقوشدن صوكره صاغده « انحاره وعناقيه » كوينى ترك ايده‌رك « بستار » داغنه يوكسليوردك . بورانك منظره‌سى چدًا پك علوى ايدى . تپه‌نك آرقه طرفنه دوغرو دوندكمز زمان جنوب غربى سمتلرنده واوزاقلرده « لاذقيه » نك صيرتلرى كوزوكيور وشمال غربى جهتنده ايسه « صهيون » تپه‌لرى دونما اوليوردى .

نهايت يارىم ساعت ظرفنده تكرار اينيشلر ويوقوشلردن صوكره ايكى كوچوك تپه آراسنده صهيون قضاسنك مركزى بولونان « بابنا » نك يشيل صيرتلرى كورونجه حقيقى بر سعادته نائل اولمشز كبى‌سه وينمشدك . زيرا بويول ، ديدكلرندن فضله تحملسوز ومتاعب آلودبولونيوردى .

شيمدى بى طرفده « دفين » ، « زنقوفى » ، « شرقاق » ، « بكاس » ، « مشارقه » ، « شتبغه » كويلرى افقك دائرهٔ مشهوده‌سنى ترسيم ايديورلردى .

آرتيق صهيون واديسى ونهرى باشلامشدى . بز واديك سمت غربيسنى تعقيب ايديوردق . بر مدت تكرار بر يوقوش كوروندى . وصوكره وادى كيتدكجه كنيشله‌يه‌رك اسملرينى صايديغمز كويلرده دها فضله كسب توضح ايله‌مشدى .

نهايت صول طرفده (خربة خيشون) و (دوير) و (دصيف) و (حارة الديغه) ، (عرموته) كويلرينى بر ساعتى متجاوز بر زمان ظرفنده برر برر ترك ايتدكدن صوكره قاواق آغاجلرى آراسنده بر (منبع) ه وارمشدق . بوندن صوكره داغه طيرمانه‌دقجه آرتيق آصمه ، اينجير ، مرسين آغاجلرى كيتدكجه فضله‌لشيور ومحيطه بر منظرهٔ سبزين بخش ايله‌يوردى .

(صهيون) واديسنى قطع ايتدكدن صوكره تكرار دها يوكسك بر يوقوشه دوغرو يوكسلمكه باشلامشدق . (بابنا) يه بر قاچ دقيقه‌لق بر مسافه قالمشدى . مع ما فيه بز

قصبه‌يه ياقلاشدقجه تا اوزاقلردن كورديكمز قصبه أرييور واونك يرنده اغاجلى مرتفع بر تپه قائم اوليوردى .

نهايت بوزوق وقديم بر شوسه ايله برابر اونى تعقيب ايدن بر يولدن انحنالر ، واعتلالر ياپارق يوكسلدك . تپه‌يى دوندك ؛ شيمدى (بابنا) قصبه‌سى آقشامك صارى ضيالرى ايله بيقانيور ويشيللكلر آراسنده سمت مغربه متوجه بياض ويكى اولرى بوتون عظمتيله رونما اوليوركن اونا محدود يوقوشلرك واينيشلرك ، تپه‌لرك ووادىلرك مشوش بر خليطه‌سى دماغمزده سوركلى قارالتيلر حالنده داغيليور وسونيوردى .

— ٢١ —

صهيون

١ — قضانك موقع وحدودى

لاذقيه مركز قضاسنك شمال شرقيسنده كائن اولان صهيون قضاسى شمالاً وشرقاً حلب ولايتى ملحقاتندن جسر شغور وجنوباً جبله قضالريله محدوددر .

٢ — قضانك مساحه‌سى ، نفوس واموال اداريه‌سى

صهيون قضاسنك مساحه‌سى ٩٦٠٫٠٠٠ جديد دونم تخمين اولنمقده اولوب بونك ١٠٠٫٠٠٠ ى اراضئ اميريه ، ٥٠٫٠٠٠ ى اراضئ موقوفه ، ٥٠٠٠٠ ى اراضئ متروكه وينه ٥٠٫٠٠٠ ى اراضى مملوكه‌در . موات اراضينك مساحه‌سى ايسه ٧١٠٫٠٠٠ دونم راده‌سنده‌در .

قضانك نفوس عموميه‌سى بر وجه زيردر :

	١٣٣٢ ايستاتستيقى
١٦١٠٦	اسلام
١٤٧٥٠	نصيرى
٢١١٦	خريستيان
٣٢٩٧٢	يكون

١٣٢٣ سنه‌سنده قضانك نفوسى ٢٨٨٥٤ اولديغنه كوره اون سنه ظرفنده درت بيكدن بر آز فضله بر تزايد وقوعه كلمش ديمكدر ١٣٢٨ ، ١٣٣٠ سنه‌لرنده « ٥ » ، « ٣٦٨ » ،

«٣٢٢» تولدات و «٤٤» ، «١١١» ، «٣٠٥» وفيات وقوعبولديغنى نفوس دفترلرى قيد ايديبيور .

قضا مركزى ٣٤ ، ٣٥ عرض شمالى ايله ٣٩ ، ٣٣ طول شرقيده و ٤٠٠ مترو ارتفاعلى بر تپه اوزرنده كائن بابنا قريه‌سيدر . نفوسى صوك ايستاتستيقه كوره «٢١١٧» قدردر . مركز قضانك بابنا محله‌سنده مصارف انشائيه‌سى قائممقام نشأت بكك كيسهٔ حميتندن صرف اولنان بيوجك بر جامع وجنكيل محله‌سنده دخى آيريجه بيوك بر جامع ايله ايكى اوفاق مسجد موجوددر . فقط حمام ، دكرمن ، چشمه كبى اهالينك پك زياده محتاج اولديغى مؤسسات ومبانيدن مركز قضاده اثر يوقدر . بو نكله برابر وارداتى يالكز ٣٧٢٠ غروش بولان بر بلديه دائره سنك موجود اولديغنى اونوتماملىدر . استراحت ايده چك حتى تك اوطه‌لى بر خانى بولنميان بو قريه‌نك اك بيوك قباحتى قضايه مركز اتخاذ اولنمسنده‌در . اساساً ولايتك قسم شماليسنى تدقيقه قيولان بر سياحك بورالرده كى بتون قضا مركز لرينى محروميتلريله ، پيسلكلريله ، خانه‌دن ما عدا هر شيئه بكزين قولوبه لريله مشاهده ايدوب‌ده حيرته دوشمه مسى غير قابلدر . اللى التمش سنه دنبرو بو محيطده قائممقاملق ايده‌رك احتمال كه دها بيوك مأموريتلرله تلطيف ايديلن ذوات عجبا وظيفه لرينى اهالى‌يى ازمك ، يالكز ويالكز ويركو واعشار طوپلامق صورتنده مى تفسير ايديبورلردى .

ناحيه تشكيلاتى موجود دكلدر ، بو نكله برابر صهيون ، جبل اكراد ، دريوس ، بيت الشلف ومهالبه ناحيه‌لرى جبله قضا سنك ايكى بچق مثلى وسعتنده بولنان صهيون قضا سنى طبيعى بر صورتده پايلاشمقده‌در .

٣ — قضانك احوال طبيعيه‌سى

صهيون قضاسى اثرمزك قسم عموميسنده بر تفصيل بيان اولنان نصيريه داغلرينك قسم شماليسنى اشغال ايتمكده اولديغندن اراضيسى عموميت اعتباريله عارضه‌ليدر . شمالدن جنوبه دوغرى امتداد ايدن داغلر سائر يرلرده كبنك خلافنه اوله‌رق اورماندن وحيوانات بقريه‌نك بسلنمسنه خادم اولان مرعالردن دخى محروم بولنمقده‌در . جسر شغور قضاسى حدودندن جبله قضاسنه قدر طولى يتمش كيلومترو وعرضى ٢٥ — ٤٠ كيلومترو راده‌سنده تخمين اولنه بيلير . سوريه سلسلهٔ جبالنك قسم شماليسنى تشكيل ايدن بو مرتفعاتك منشائى طوروس سلسلهٔ جبليه سنك بر استطاله‌سى حالنده تلقى اولنان ومنتهاسى بر اهرام شكلنده بولنان جبل الاقرع Cassius (١٧٦٩ م) اولوب بونك وقتيله فنيكه ليلر نظرنده بيوك بر قدسيتى وارايدى . صهيون قضاسنك اك مرتفع نقطه‌سى ١٠٠٠ مترو راده سنده‌در .

عوارض طبيعيه‌سى كثرتلى اولان بو قضانك مياه جاريه‌سنى نهر الكبير ايله مرقيه چايى تشكيل ايدر . بونلردن نهر الكبير صهيونك شمالنده بولنان جبل الاقرعدن نبعان ايله قضاى شمال شرقيدن جنوب غربى‌يه دوغرى متعدد شلاله لريله قطع ايده‌رك لاذقيه مركز قضا سنك اراضىٔ منبته سنى اروا واسقا ايتدكدن صوكره مركز لوانك بر آز جنوبنده بحر سفيده دوكيلور . بو چاى نصيريه داغلرينى عكار منطقهٔ جبليه سندن آيران قدمانك Eleftheri. تسميه ايتديكلرى نهر الكبيردن تفريق ايتمك ايجاب ايدر . طولى يوزكيلومترو وعرضى ٨ — ١٥ مترودر . صوبى نهر الكبيره قاريشان كفريه چاى نامله مسمى اولان قريه جوارنده نبعان ايدر . طولى بش كيلو مترو وعرضى ايسه ٣ — ٧ مترو آره سنده‌در .

٤ — قضانك احوال عموميه‌سى

جهالتك اك كثيف ومظلم دركه لرنده يووارلا نوب دورمقده اولان صهيون سكنه‌سى چوق شكر ! مكتب ابتدائيدن محروم ايدله مشدر . محاسبهٔ خصوصيه بودجه سنده اون مكتب ابتدائى ايچون تخصيصات موجود ايسه‌ده حال حاضرده يالكز مركز قضانك ذكور واناثيله . وسلمانام اسلام كوبلرنده ايكى عدد مكتب تأسيس وكشاد اولنه بيلمشدر . بابنا ذكور مكتبنه ٧٥ واناثكنه ٢٥ طلبه دوام ايتمكده ايمش . فقط شوراسنى خاطردن چيقار ماملى كه مكتب اون اون ايكى سنه‌دن بر وموجود اولديغى حالده بابنا چوجقلرى اره سنده اوقومق ويازمق بيلنلر يوزده اونبشى بيله تجاوز ايتميور . وهله قيزلر اره سنده بونسبت يوزده برى بيله بولاميورمش . سلما كوينده‌كى معلم اخلاق وتربيه جه‌پك اشاغى بر دركه ده اولديغنى وحفه نكى ايسه حيات جاهلانه سنك يتمشنجى سنه‌سنه ايريشمش بر پيرفانى اولديغنى سويليورلر . بو احوالى كوروب‌ده بزده تحصيل ابتدائينك موجوديتنى ادعا ايتمك روامىدر ؟ صهيون قضاسنده شيمسه نامنه پك اوفاجق بر اثر تحرى ايتمك عبثدر .

قسم اعظمى كيرجلى اولان صهيون اراضيسى يا ملك صاحبلرى طرفندن وياخود ياريجيلق واورتاقجيلق صورتيله زرع ايدلمكده‌در . ياريجيلقده ملك صاحبى كويلى‌يه تخملق ذخيره‌يى تسليم ايده‌رك حصاد زماننده كنديسندن محصولك نصفنى اخذ ايدر . اورتاقجيلق اصولنده ايسه تخم ، حيوان وا اضى تارلا صاحبنه عائد اولمغله كويلى انجق محصولك بر ثلثنى آلير . عارضه‌لى وفقط هر درلو مزروعاتك نشو ونماسنه صالح اولان صهيون اراضيسنده حبوب مختلفه‌دن باشقه ٥٠٠٠ عدد زيتون اغاجى وايكى بيك دونم وسعتنده باغ موجود اولوب بونلردن سنه‌ده ٢٥٠٫٠٠٠ قيه زيتون و ٢٠٫٠٠٠ كيلو اوزوم حاصل اولمقده‌در .

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

صهيونده ايپكجيلك ضعفى حصن الاكراد وعكار قضالرينك عكسنه اوله‌رق خريستيان ويا نصيريلردن زياده اسلاملر اده‌سنده تعميم ايتمشدر قوزه‌نك محصول سنويسى ٤٥٠٠ كيلو وزننده تقدير اولنيور . توتون وتنباكى زرعياتى بورا كويلىلرينك اك مهم مشغله‌لرندن برينى تشكيل ايدر . ١٣٣٢ سنه‌سنده قضا داخلنده ٧٦٧٧٨٨ كيلو شك البنت و٥٣٠٠٠٠ كيلو ابو ريحا توتونى و٢٥٥٧١ كيلو تنباكى يتشمش ايدى . محاربه‌دن اول بو ثروت طبيعيه يرليلره ١٠٠٠٠٠ ليرا قدر بر واردات تأمين ايدركن حال حاضرده تجارت بحريه نك معطل اولمسى جهتيله اهالى بيوك مضايقه‌لر كچيرمكده‌در .

قضانك محصولات وسطيهٔ زراعيه‌سى بر وجه آتيدر :

جنس محصول	كيله حسابيله
بغداى	١٫٢٠٠٫٠٠٠
اريه	٣٥٠٫٠٠٠
بياض دارى	١٥٠٫٠٠٠
نخود	٦٫٠٠٠
بقله	٤٫٠٠٠
مرجمك	٨٫٠٠٠

٥ — قضاده آثار قديمه

صهيون قضاسى قرون وسطاده پك مهم بر دول اوينايان شاتوسنك اسمنه اضافة ياد اولنمشدر . فرانقلر طرفندن سوريه قطعه‌سنده وقتيله انشا اولنان استحكاملرك اك اسكى بر نمونه سنى تشكيل ايدن صهيون قلعه‌سى حصن الاكراد شاتوسيله برابر شرقده‌كى مؤسسات عسكريهٔ صليبيه‌نك اك واضح ايكى مودلنى ارائه ايتمكده‌در .

صليبيلر زماننده *Saone* ناميله معروف اولان صهيون شاتوسى اسلاملرك عالم نصرانى ايله دوكو شديكى قانلى زمانلرده انطاكيه ايالتنك اك اهميتلى ناحيه‌لرندن برينى تشكيل ايديبيور ايدى . قلعهٔ مذكوره‌يى وقتيله اوزون بر مدت ايچون زير اداره‌سنده طوتمش اولان صاؤن *Saone* عائله‌سى اوروپا كتاب انسابنك اهميتلى بر فصلنى تشكيل ايتمش وحتى اون ايكنجى عصرده اصدار اولنان اوامر ملوكيه‌ده بو سلاله منسوب بر چوق افرادك اسملرى ذكر اولنمش ايدى . صلاح الدين ايوبى طبريه جوارنده كائن حطين اووه سنده خريستيانلرك بللى باشلى اوردولرينى محو وپريشان ايدمرك شمالى سوريه‌نك فتحنه قوشديغى صره‌لرده صهيون قلعه‌سنى دخى حكم اسلاميه ارجاع ايله (١١٨٧ م) صهيون

فاميه (*Apamée*) ، كفرتاب ، انطاكيه ، بالات‌نوس *Balatnous* ولاذقيه‌دن مركب بر اسلام ايالتنى تشكيل ايتمش ايدى .

صهيون قلعه‌سى داريوس جبالنك توابعندن بر تپه اوزرنده مبنى وايكى طرفدن درين بر خندق ايله عوارض مجاوره‌دن منفصل بولنمقده‌در . جانب شرقيده (١) رقميله كوستريلن انقاص وقتيله اطرافى متين ديوارلرله چويرلمش بر كوى حالنده ايدى . اشبو مبانئ قديمه‌دن درين بر خندقك فصل ايتديكى شاتو تپه‌نك اك مرتفع نقطه‌سنى اشغال ايتمكده وجهت غربيه‌ده الحق بر ديوار ايله احاطه اولنمقده‌در بوراسنى قلعه‌نك مشتملات اساسيه‌سى اشغال ايدييور . قيالرى يونتمق صورتيله ميدانه كتيريلن خندق فرانقلر زمانتده سوريه‌ده ياپيلان آثارك حيرت افزا بر نمونه‌سنى ارائه ايدر .

صهيون قصبه‌سنى شاتويه وصل ايدن كوپرى حال حاضرده بتون سياحلرك نظردقتنى جالب وعادتا مصر قديمك ديكيلى طاشلرينه *Obélisque* بكزه‌ين بر ايلق ارزرينه ارتكاز ايدييوردى . تخميناً ١٨ مترو عرضنده بولنان خندقك اك درين اقسامنده‌ينه قياده اويولمش مبانى آثارى مشاهده اولنيوركه بورالرى وقتيله اخور وظيفه‌سنى كورييورايدى .

قلعه‌دن حال حاضرده يالكز بر قلعه برجى ايله ايرى طاشلى بر قاچ قوله‌دن باشقه بر شى قالمامشدر ، (٥) رقميله كوستريلن قلعه برجى ٣٦ مترو طولنده مربع الشكل بر قوله حالنده اولوب هر بر قاتى بر صالون منظره‌سنى ارائه ايدر . برج صافيتاده اولديغى كبى برنجى قاتدن ايكنجى‌يه شمال ديوارنده ياپيلان بر مرديوانله چيقليور . خندقه ناظر اولان شرق ديواريله جنوب جبهه‌سى قوله‌لرن تجهيز ايدلمش اولوث مربع شكلنده انشا اولنان جنوب قوله‌لرينك هربرى ياندن يكرمى مترو طولنده تخمين اولنيور . رسممزده (٣) رقميله ارائه ايديلن محلده شاتونك ضبطندن صوكره انشا اولنمش بر اسلام كوينك انقاضنى تفريق ايتمك قابلدر . كويك جامعى وظريف نقوش عربيه ايله مزين حمامى حالا تخريب ايدلمه مشدر . برآز دها شمالده بولنان وقيالرده حفر ايديلن مرديونلى صو مخزنلرى حالا هيئت اصليه‌سنى محافظه ايتمكده درلر .

سوريه‌ده بولنان آثار صليبيه‌يى اينجه‌دن اينجه‌يه تدقيق ايدن موسيو ره‌ى *Rey* يه كوره صهيون شاتوسى بيزانسليلردن قالمه بر طاقم ابنيه اوزرينه انشا اولنمش ايدى . تپه‌نك منتهاى غربيسنده‌كى انقاض اره‌سنده مشاهده اولنان و(١٢) رقميله كوستريلن كوچك بر كليسانك ديوارلرى و (١١) رقملى قوله حالا سياحلرك متجسس نظر لرندن قاچه بيله‌جك بر راده‌يه دوچار اولمه مشدر .

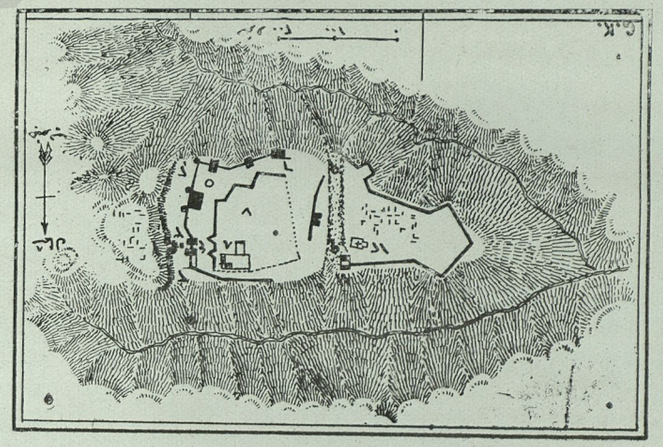

صهيون قلعه‌سنك تخمينات راطنيه‌سى

١ خرابه كوكى ؛ ٢ قيالرده ايويلمش مخزنلر ؛ ٣ كوچك كليسانك ديوارلرى ؛ ٤ كوچك قوله دائره‌سى ؛ ٥ قلعه برجى ؛ ٦ صوك ؛ ٧ جامع ؛ ٨ حمام ؛ ٩ تنزه‌گاه ؛ ١٠ سوريه‌ده‌كى ؛ ١١ قوله ؛ ١٢ كليسا .

٦ — بابنانك وضعيتى ، منظرهٔ خارجيه ومخطوط داخليه‌سى

لاذقيه لوا سنه تابع صهيون قضا سنك مركزى بولونان (بابنا) قصبه‌سى ، ده كيزدن درت يوز متره يوكسكده و (جنكل) داغنك ذيل غربيسى ايله اوكا ملاصق (كتف) داغنك جانب شماليسى اوزرنده انشا ايدلمشدر .

شرقدن غربه دوغرو خفيف بر ميل يايمق صورتيله قصبه‌يه پك مساعد بر موقع احضار ايله‌ين بو ايكى داغك تلاقيكاهى كونا كون اغاجلرله محدود ومحاط بولونديغى ايچون بابنا ، خاصةً انحاى غربيه‌يه كشاده ايدلمش بر منبر سبزين بدايعى اكديرر ..

فى الحقيقه قطع نا قصدن زياده مائل بر ديله مشابه بولونان (بابنا) قصبه سنك تماميله جهت غربيه سنى ايلك پلانده اشغال أيله‌ين (شريفه) واديسندن ونهايت يارم ساعت مسافه‌ده ، وادينك اوته سنده كائن وينه بونامى حائز كويدن صوكره آرتيق افق بوتون وسعتيله پك اوزاق نقطه‌لره ، ده كيزك مائيلكلرينه امتداد ايتمكده اولديغى ايچون بورانك منظره‌سى پك نفيسدر . باخصوص برر خيال حالنده كوزوكن بعض كويلر ، تپه جكلر وجوارك سراب آلود انحنالرى جداً لطيف بر مجموعهٔ محاسن وجوده كتيرمكده‌در .. نيته كيم يا قينلرده (بر ايشبو) ، (زوبار) كويلرى بر از بريده وشمال غربى ده (بهلوليه)، ودها اوزاقلرده (بوجاق) و (باير) جهتلرى برر رؤياى شعره دالمش ظن اولونور ..

والحاصل غرب جهتندن بابنا نه‌قادار لطيف صحنه‌لره نكهبان ايسه شمال طرفندن اوقادار قيمتدار لوحه‌لرك شاهدى بولونمقده‌در : (ارض الحمرا) كويندن ما عدا (سنابروت) ، (تله) ، (رويسة شيخ قليعه) ، (عمام) ، (زوبيك) ، (دغمشليه) كبى ناملر آتنده بر چوق كويلر اوته‌ده بريده عرض وجود ايلركن بونلرك آرقه‌سنده وپك اوزاق نقطه‌لرده (جبل الاقرع) اسمر برقبه حالنده رونما اولور .

خصوصيله شرق وجنوب جهتلرنده ، بابنا ايچون پك قيمتدار برر استناد كاه تشكيل ايدن (جنكل) و (كتف) داغلرينه يوكسلەرك برطرفدن بو جهتلرك‌ده نا محدود افقلره قادار ممتد بولونان منظره‌سنى وديكر جهتدن هر طرفى كويا يشيل بر مينه ايله ايشلنمش بولونان وبياض بر ألماسى صحيفه‌سنى اكديران (بابنا) قصبه‌سنك اقسامنى تماشا ايتمك دخى پك خوشدر . جنكل داغنك ذروه‌سندن اولا واسع بر وادى‌يى متعاقب (دريوسى) كويى و (جبل الاكراد) منطقه‌سى وصوكره اك احاطه ايديله‌مز مسافاته قدر اوزايان واسع بر افق مشاهده ايدلديكى كبى (جبل الكتف) ك ذروه‌سندن دخى جبله‌ايله بابنا آراسنده‌كى تپه‌لر ووادىلر اغاجلقلر وكويلر برر برر رؤيت اولونور .

خلاصه بابنا احتشام وتنوع مناظريله جداً پك نفيس قصبه‌لرمزدن برى اولمق اوزره طانينمق وسوريه‌نك كتاب محاسنى داخلنده پك كزيده ودلربا بر صحيفه اولارق بويوك بر ذوق وشوق ايله تلاوت ايدلمك ضروريدر .

***

قصبه‌نك خطوط داخليه‌سنه كلنجه ، اساساً بش آلتى يوز خانه‌لك بر موجوديته مالك بولونان بابنا ايچون اوزون اوزادى‌يه اقسام وتفرعات آرامق بيهوده بولونديغى دوشونوله جك اولورسه پك عمومى بر نظرله قصبه‌يى بردن احاطه ايله‌مك خصوصنده‌كى سهولت در-حال اكلاشيلير .

فى الحقيقه بو قصبه پك ياقين زمانلره قادار غربده (بابنا بيت سليم) ، شماليده (بابنا بيت حسون) ، شرقده ايسه (بابنا بيت شريقى) ناملريله معروف اوچ كوچوك قسمدن مركب ايدى . بالآخره (جنكل) داغى اوزرنده (جنكل اول) ، (جنكل ثانى) ، (جنكل ثالث) ناملريله معروف بولونان اقسام دخى علاوه ايدلمش اولديغى ايچون حال حاضرده‌كى آلتى محله طبيعى بر صورتده تشكل ايتمشدر .

بوتون بو محله‌لرك اولرى ايسه بر برندن فرقلى ده كيلدر . واقعا (حجر النحيت) ناميله معروف بياضمسى بر نوع سونكر طاشندن انشا ايدلدكلرى ايچون كافه‌سى بياض بر منظره ارائه وخارجى بر كوزه‌للك اظهار ايتمكده ايسه‌لرده همان جمله‌سى برر قاتلى بولونان بو أولرك داخلى پك فنادر زيرا بر طرفدن طاوانلرى كليشى كوزه‌ل صيره‌لنمش قاواق اغاجلرى ايله وبونلرك اوزرنده اوفاق تفك تخته پارچالرى ايله برابر حصيرلر سرلمش ونهايت چامورله صيوانمش اولديغى كبى پك باصيق اولدقلرى ايچون باشه دوشه‌جك ظن اولونور . خصوصيله بونلرك اوزرلرى بر نوع طاش سيلنديرله دائما تضييق ايدلمك مجبوريتى واردر .

ديكر طرفدن اودالرك جدرانى دخى كليشى كوزه‌ل بر صورتده چامور وصاماندن مركب بر خليطه ايله وال ايله صيوانمش اولديغى كبى پنجره لرى‌ده آنجق تخته‌دن برر قاپاقله مستور بولونمقده‌در . بوقاپاقلر قيشين ينه چامورلرله صيوانير وآنجق يازين كشاده ايديلرلر .

هرنه قدر بابناده بر آز دها دوزكونجه بنالر موجود وتقسيمات داخليه‌لرى اعتباريله بو أولرك پك جزؤى بر اهتمامدن نصيبه دار بولوندقلرى مشهور ايسه‌ده متباقى تالانلرك كافه‌سى پك زوالى بر حالده‌در ؛ باخصوص عينى زمانده مواشى وامثالى ايچون ده بر ملجأ تشكيل ايتدكلرى دوشونولورسه بنا خصوصنده‌كى محروميتلرك (بابنا) ده دخى بونون معناسيله عرض موجوديت ايله ديكى تظاهر ايلر . قصبه‌نك نهايت يكرمى قادار صاييلا بيان

دكانلرى‌ده عينى محروميتلردن بالطبع تخليص كريبان ايدمه مشدر.

شونى‌ده اشارت ايتملى يزكه (يابنا) ده باشليجه بنا اولمق اوزره آنجق ايكى جامع ايله بر حكومت دائره‌سى وبر مكتب بنا سنى ارائه ايده بيليرز . بونلردن ايكى جامع ايله مكتب صهيونك، اسمنى دائما اونوتمامياجغى بر ذاتك اثر همميتدر . فى الحقيقه (نشأت بك) جامعى پك دلپذير بر اثر خير تلقى ايدنك ضروريدر .

يابنا قصبه‌سى يول خصوصنده ده‌پك فقيرانه‌در . واقعا قصبه‌يى شرقدن اعتباراً غربه دوغرو مائلاً قطع ايدن و(طريق السرايه) ناميله معروف بولونان بريولى موجود ايسه‌ده يوندن ما عدا سنك پك معوج وپك دار كيرينتيلردن عبارت بولوندقلرينى بيان ايده بيليرز. قصبه نك خارجنده ايسه جنوب غربى اسنقامتنجه ممتد (لاذقيه) وجنوب طرفنده (جبله) وشمال جهتنده ايسه (جسر شغور) يوللرى بولونمقده‌در . بونلرك كافه‌سى دخى خدايى نابت اولان يوللر نوعندن درلر .

*
* *

يابناده اوچ منبع واردر : برى ، يابنا بيت حسون محله سنده‌در « عين عثمان » ناميله معروفدر. بو منبع دن ايچمه صويى دولديرلمقده‌در . ديكرى ، حكومت دائره‌سى قربنده‌در « عين عوبجان » نامنى حائزدر . بو منبع صويى فنا اولدينى ايچون بالطبع ايچيله ميور.. اوچونجيسى ايسه « عين سلامه » نامنده‌كى كوزدر . جنكل ثانيده‌در . بو منبعك صويى جمله سنه مرجحدر .

يابنا اهاليسى بو منبعلردن اغزى كنيش بويوك دستى لرله صويى دولديرارق تأمين احتياجات ايليورلر . هر نه‌قدر قصبه‌ده ، اوتوز قادار قويو دخى موجود ايسه‌ده بالطبع بو درجه‌ده منابع ، مطلوبه كافى اولامايور . با خصوص يازين صولرك آز الدينى زمانلرده صو ايچون پك زياده زحمت چكيلمكده‌در .

٧ — احوال اجتماعيه

[١] — **يابناده حالت اجتماعيه** — ايكى بيكى متجاوز بر يكونه بالغ بولونان (يابنا) قصبه‌سى اهاليسنك كافه‌سى اسلام وسنى اولديغى وحيات اجتماعيه اعتباريله باشليجه ايكى اساسلى طبقه‌يى حاوى بولونديغى ايچون بورا اهاليسنى بو صورتله ويالكز ايكى كتله‌يه ارجاع ايده‌رك مطالعه ايلمك اقتضا ايده‌ر . فى الحقيقه قصبه‌ده ارباب ثروت ويساردن اولمق اوزره معروف بولونان بر قسم قليل ايله بو قسمك دست تحكمنده پك زبون وپك بيتاب بر حالده تشييع حيات ايلين بر اكثريت عظيمه واردركه بو ايكى طبقه

بيننده‌كى فرقلر أك جزئى بر ملاحظه ايله آكلاشيلابيله جك درجه‌ده واضح وبارز در .

اساساً برنجى طبقهٔ اجتماعيه ، بش عائله‌دن تركب ايتمكده وبو عائله‌لرك افراد موجوده‌سى ايسه نهايت بر قاچ يوز كيشى‌يه بالغ بولونمقده‌در . كرك يابنا ده وكرك (صهيون) قضاسنده حيات تجاريه بولونماديغى ايچون بو عائله‌لر افرادى زراعتله اشتغال ايله‌يورلر . بونلرك رؤساسى ميانده كرك ساحلده‌كى كويلرده وكرك لاذقيه لواسنده اون بيك دونم قادار تخمين ايديله بيلن بر اراضى يه مالك بولانانلرى موجوددر . واردات سنويه‌لرى ايسه اساساً اوچ يوز ليرا تخمين اولونمقده‌در . بو عائله باشلرينك بابناده « اودا » تعبير ايتدكلرى — بر نوع سلاملقلرى واردركه دائما مسافرلره كشاده بولونورمش . بونك ايچوندركه پك عظيم يكونلره بالغ اولان مصارف يوميه لرينه قارشيلق اولمق اوزره واردات معينه لرينك فوقنده بر طاقم منبعلر آرامق مجبوريتنده بولونمقده‌درلر . بو سائقك تحت تأثيريله بر طرفدن زراعه وديكر طرفدن كتلهٔ خلقه اطالهٔ نفوذ ايله يورلر .

روايت ايتدكلرينه نظراً اهاليك مهم بر قسمى ياعسكرلك سببيله وياخود جرائمدن بريله مظنون ، متهم ويا محكوم بولونمق اعتباريله دائما محترز وكريزان بر وضعيتده بولوندقلرى ايچون عائله باشلرى بو وضعيتدن تأمين استفاده‌يه خصوصيله بو حالك ادامه سنه بذل مقدرت ايله يورلرمش . حتى مأمورين ايله بو متحاشى كتله بينى تأليف ايتمك فكرنده بولوندقلرينى وبناءً عليه خلقك بو اوغورده بر مقدار مادى فداكار لقلرده بولونماسى لزومى اولديغنى ايلرى‌يه سوره رك اكثريا بو واسطه ايله‌ده تأمين مطامع ايتمكده ايمشلر .. شايد كنديلرينك جيز ديكى دائره‌دن خارجده بولونانلر ظهور ايدرسه اوزمان تدابير زجريه دن اولمق اوزره اونلرى مظنون ويا محكوم بولوندقلرى اسبابه استناد ايده‌رك تسليم ايتمكده جزئى درجه‌ده تراخى ايتمزلر وبو صورتله‌ده انتقام آليرلرمش . والحاصل ظاهراً كنديلرينى مدافعه وفقط حقيقتده اونلرى هردورلو فرصتلردن استفاده ايده‌رك اضراره توسل ايدن بو فضولى ومطامع آلود باشلر بابنا ايچون صهيون ايچون وبوراده ياشايان زواللى كتلهٔ خلق ايچون جداً بر باش بلاسى اولمق اوزره تلقى ايدلملىدر. با خصوص روايتلره نظراً كرك اعشار وسائر ويركو مسائلنده دخى بوباشلرك اهالى ضررينه اولارق چوير دكلرى دولابلر اوقادار بارز دركه خلقك بونلره قارشى بو درجه‌ده تسليميتكار بولوندقلرينه حيرت ايتمه‌مك قابل‌ده كيلدر .

يابناده بو درجهٔ ثروت ونفوذده بولونمايان بر طاقم عائله رؤساسى دخى واردركه بونلرك واردات سنويه‌لرى نهايت يوز ليرايه قادار ابلاغ ايديله بيلير . دائره تسلطلرى اوته‌كيلر قادارده كيلسه‌ده بونلرك‌ده فرصت بولدقجه كويلويى استثمار واونك ضررينه اولارق

تأمين منافع ايتمكده بولوندقلرينى اشارت ايلمك ضرورى‌در .

بابنده ياشايان بوبرنجى طبقه منسوبينى مقاصد مشروحه لرينى قوه‌دن فعله اخراج ايتمك اوزره اكثريا مأموريتلره پرستش ايده‌جك درجه‌ده مربوط بولونمقده ايمشلر . اكثريا پاچالرى كوزوكن بياض دونلر اوزرنده قيرمزى رنكده « ديمه » تعبير ايديلن بر نوع قماشدن انتاريلر واوزرينه اوزون پالطولر كيين ، وباشلرينى‌لر آبانى برر صاريقله اورتن بو مأموريت پرستشكارلرينك تحصيللرى صفر درجه بولوندينى كبى عرفانه قارشو يك ده علاقه ويامربوطيتلرى دخى يوق ايمش . بونلرك دائما انحناكار وهرأمره آماده بولونان شخصيتلرى ظاهراً اوقادر ساكندركه كنديلرى ايچون روايت ايديلن كوناكون وقائعى ترتيب واداره ايتدكلرينى قبول ايتمك ايچون پك زياده جبر نفس ايله‌مك مجبوريتى واردر . مع ما فيه ينه رواياته باقيلرسه بو عائله باشلرندن هر برينك معيتنده مسلح بر چوق اتباعى وارمش . حتى بر تخمينه نظراً هر برينك يوزه قريب بر معيتى موجود دركه بوباشلره تابع اولانلرك يكونى قضاده بيكه واريبورمش . رئيسلرينى حين حاضرده مدافعه ويا خود مقاصد معينه‌لرينى قوه‌دن فعله اخراج ايتمك اوزره بونلرك پك بويوك يارارلقلرى مشاهده ايدلمكده‌در .

خلاصه فرائض دينيه‌لرينى بويوك بر مربوطيتله ايفا ايتدكلرى وحتى حيات داخليهٔ بيتيه‌لرى وطرز معيشتلرى اعتباريله پك قناعتكار ومحروميتكار اولارق ياشادقلرى تامين ايديلن بو برنجى طبقه منسوبينك بنى نوعنه قارشوده دها ملايم داورانمق وياشادقلرى قيمتدار ومستثنا طوپراقلرك منافع حقيقيه‌سنى لايقيله تقدير ايتمك ايستمه‌لردى بى شبهه كنديلرى ايچون دها ممتاز بر هالهٔ فخر ومباهات احضار ايدر وبوتون كوكللرده بر موقع تبجيل وحرمت احراز ايلرلردى .

***

ايكنجى طبقهٔ اجتماعيه منسوبينى ايسه (بابنا) سكنه سنك اكثريت عظيمه‌سنى تشكيل ايتمكده‌در . فى الحقيقه بونلردن برنجى طبقه‌نك اتباعى بولونان بر قسم اهالى‌يى خارجده بر اقاجق اولورسه‌ق متباقى قالانلرك پك فقير وپك قناعتكار وحتى پك بيتاب بر حال ابتدائيده بولوندقلرينى اشارت ايتمك ضرورى‌در .

بو اكثريت عظيمه سراپا زراعتله اشتغال ايتمكده‌درلر . بونلرك ايچنده بر ثلثى وارکه اراضى صاحبى بولونيورلر . ثلثانى ايسه عمله صورتيله اصحاب اراضى‌نك معيتنده ، اراضيده ويا بابنا جوارنده‌كى ميوه باغچه‌لرنده چاليشارق تأمين معيشت ايله‌يورلر .

بوتون بو زوالى كتله‌ده حيات ، سعادت ، مدنيت آرامق پك بيهوده‌در : زيرا بونلر ، اولجه بيان ايدلديكى وجهله نهايت برر واسطهٔ منفعت واستثماردن باشقا برشى دكلدرلر .

بونلرك ايچنده اراضى صاحبلرى بيله كوچوك بر حسابى ياپمقدن عاجزدر . قالانلرى ايسه يازيقلر اولسون‌كه جهالت كثيفه ومطلقه‌ده پويان بولونيورلر .

والحاصل اك حالى وقتى يرنده بولونانك نهايت بر قاچ بيك غروشلق واردات سنويه‌لرى بولونان بو فقير ، بو عاجز وزوالى اولان انسانلرك كوناكون مطامع واحتراصات اوغرينده برر آلت شر اولمقدن تخليص ايديله‌رك مدنيت حقيقيه‌نك وبشريت مسعوده‌نك التزام ايده‌جكى حقيقى ومثمر غايه‌لره دوغرو اصعاد ويا تقريب ايدلمالرى بى شبهه اك زياده آرزو ايديلن وبكله نيلن هدفلردن برى تلقى ايدلملى‌در .

[٢] — **صهيونده حالت اجتماعيه** — مركز قضا دخى داخل اولديغى حالده اوتوز ايكى بيكى متجاوز بر يكونه بالغ اولان صهيون قضاسى نفوسنك بر ثلثى اسلام وسنى‌در . متباقيسنك تقريباً بيك بش يوز قدرى خرستيان اولوب روم اورتودوقس مذهبنه سالكدر . قالانى ايسه تماميله نصيرى اولديغى ايچون سكنه‌نك اكثريتى نظر دقته آلينيرسه صهيون قضاسى‌نده نصيرى بر قضا اولمق اوزره تلقى ايتمك قابلدر . وقتيله قضانك (آرامو) و (غنيمه) نامنده‌كى كويلرنده ساكن بولونان (٦٠٠) ه قريب ارمنى ديكر بر محله نقل ايدلمش اولديغى كبى مبحوث عنه روم اورتودوقسلرك ، عظيم اسلام ونصيرى كتله‌لرى ميانده بارز بر موجوديت اجتماعيه‌لرى بولونماديغى ايچون بوراده حيات اجتماعيه‌يه دائر ويره‌جكمز تفصيلاتى سنيلرله نصيريلره حصر ايتمكلكمز ضرورى‌در :

فى الحقيقه (صهيون عشيرتى) ناميله معروف بولونان (بابنا) سكنهٔ اسلاميه وسنيه سنك قضاده بر طاقم ذيللرى بولونمقده‌در . بونلر ميانده ومركز رؤساسنه شبيه اولمق اوزره « بوكاس » ، « حفه » ، « شرقاق » كويلرندن هر برنده معروف سنى برر عائله واردركه (بابنا) ده‌كى نفوذ وانحصارك كوچوك برر تمثالنى بوراده تأسيس ايتمشلردر . بونلرك افراد عائله‌سى تقريباً الليشر شخصدن واتباعى ايسه ، ايچلرنده سلاحلى بولونمق اوزره يوزر كيشيدن تركب ايتمكده‌در .

والحاصل بونلرك كرك ، وضعيتلرى ، ياشايشلرى وكينيشلرى وكرك نفوذلرى اعتباريله مركزده سنيلردن آيرى اولمادقلرى ايچون بو خصوصده تكرار تفصيلاته احتياج يوقدر . يالكز شونى‌ده ذكر ايده‌لم‌كه بو عائله‌لرك دائرهٔ نفوذلرى داخلنده بولونان كويلولر دخى پك بيتاب بر حالده بولونمقده‌درلر .

قضاده سنى اولمق اوزره برده (جبل الاكراد) ناحيه‌سنى اشغال ايدن وبو نام ايله موسوم ومعروف بولونان عشيرتى‌ده ذكر ايتمكلكمز لازمدر . « صهيون عشيرتى » ايله

متحد بولونان بو سنى عشيرت دخى حيات اجتماعيه اعتباريله ديكرندن فرقسزدر . بو عشيرتده معروف يدى عائله واردركه بونلركده رؤساسى ديكر مجاورلرى بولونان رؤسادن كيرى قالمامقده بولوندقلرى كبى معيتلرنده‌كى افرادكده قومشولرى بولونان خلقدن فضله بر سعادت ويا بر رفاهه نائل اولمامالرى خصوصنده بر آن تراخى ايتمه‌مكده درلر .

والحاصل عينى شرائطه تابع وبربرينه مشابه وصافه مالك بولونان « صهيون » و« جبل الاكراد » سنى عشيرتلرى قضانك كتلهٔ اسلاميه وسنيه‌سنى تشكيل ايتمكده‌درلر .

بونلرك مواجهه‌سنده ايسه نصيرى عشيرتلرى بولونمقده‌در : بونلرك ايچنده بللى باشلى اولمق اوزره « عمامره » ، « مهالبه » ، « بيت شلف » نامليله معروف اولان عشيرتلرى تعداد ايده بيليرز .

« عمامره » عشيرتى صهيون قضاسنك داغلق اقسامنده اقامت ايتمكده‌درلر . بش آلتى بيكى متجاوز بر نفوسه مالك بولونان بو عشيرتك لا اقل ايكى بيك قادار مارتينلى ومسلح اشخاصى موجوددر . بونلرك اك نفوذليلرى اوچ عائله‌دن ورئيسدن عبارت بولونمقده‌در .

« مهالبه » عشيرتنك افرادى ايسه ايكى ، اوچ بيك كيشيدن عبارتدر . بونلركده بيكى متجاوز مسلح اتباعى واردر . عشيرت ايچنده اك نافذ الكلم اولمق اوزره بر شخص موجوددر .

« دريوس » عشيرتى ده مهالبه قادار افراده مالك ايسه‌ده بونلرك قوت مسلحه‌سى بش يوز مارتينلى تخمين اولونمقده‌در .

صهيونده متوطن نصيرى عشيرتلرى ميانده اك قوى اولانى « بيت شلف » عشيرتى‌در . بونلرك نفوس موجوده‌سى اون ، اون ايكى بيك قادار در . اوچ بيكى متجاوز بر قسمى مسلح‌در . بيت شلف عشيرتنده‌ده متنفذاندن صاييلابيلن بش ، آلتى كيشى موجود ايمش .

والحاصل صهيون نصيرلرى دخى بر طاقم عشيرتلره منقسم ومسلح اتباع واعوانه مالك اولديغى ايچون بر طرفدن كرك سنى وكرك نصيرى عشيرتلرينك آيرى آيرى ديكر طرفدن بربرلرينه قارشو اتخاذ ايتدكلرى طريق حركتلرى ايله وضعيت اجتماعيه‌لرى دخى شايان تدقيق‌در .

فى الحقيقه سنى عشيرتلرى بيننده اختلاف موجود ده‌كيل ايمش . زيرا نصيرلرك اكثريت عظيمه‌يى تشكيل ايده‌ن بويوك كتله‌لرينه قارشو تفريق قوا صورتيله كنديلرينى كوچولتمك ايسته‌مدكلرى ايچون دائما نصيرلره قارشو آل اله ويره‌رك تأسيس مخالصت وتأمين اتفاق ومخادنت ايتمكده‌درلر . هر نه قدر اسلام عشيرتلرى بيننده دخى قتل ويا قيز قاچيرمق كبى بر طاقم وقوعات ظهور ايتمكده ايسه‌ده اكثريا آرالرنده حل ايديله‌رك

اوزون اختلافلرك ظهورينه مانع اولمقده‌درلر .

شونى‌ده ذكر ايده‌لم كه صهيونده بولونان بو عشيرتلردن هيچ برى خيمه‌نشين بر حالده ده‌كيلدر بونلرك كافه‌سى ثابت اولرده اقامت ايتمكده‌درلر . هرنه قدر كنديلرنجه‌ده « بيت » اطلاق ايديلن بو اوجكزلر ، خيمه‌لرك پك دونننده بر حالده بولونمقده ايسه‌لرده اونلرك بو ثابت اقامتكاهلرى كنديلرينى دائمى بر فوضاويتدن تخليص ايتمكده بولونديغى ايچون آرالرنده تحصل ايدن اختلافلرك برر صورتله حل وتسويه‌سنى تسهيل ايلمكده‌در .

سنى عشيرتلرك نصيرى عشايرينه قارشو اولان وضعيت روحيه‌لرى‌ده جالب نظردر . فى الحقيقه سنيلرك نصيريلره قارشو بر محبتلرى بولونديغنى قبول ايتمك پك كوجدر . سنيلر ، نصيريلرك سالك اولدقلرى مذهبك بطلانته قائل اولدقلرى ايچون كنديلرينه ديكر بر دينده بولونان افراددن ومثلا خرستيانلاردن‌ده دها اوزاق بولوندقلرينى تخمين ايديبورلر . بونك ايچوندركه سنيلر نصيريلره قيزلرينى تزويج ايتمزلر . فقط نكاح صورتيله نصيريلردن قيز آلدقلرى واقعدر . خصوصيله متغلبه‌دن صاييلانلرك اولرنده بر چوق نصيرى قيزلرى بولونمقده ايمش .

ديكر طرفدن نصيريلر دخى دينلرى ايجابنجه كنديلرندن ماعدا سنه قارشو بر محبت بسله‌دكلرينه دائر بر كونا اماره‌يه تصادف ايدلمديكى ايچوندركه اونلرك ، سنيلره قارشى وضعيتلرى سنيلرك وضعيتندن پك فرقسز صاييلاماز .

والحاصل روحاً ودينا بربرندن پك اوزاق بولوندقلرينه قائل اولان سنى ونصيرى كتله‌لرينك بربرلرينه قارشو پك دوست بر حالده ادامهٔ موقع ايتدكلرى كورولمكده‌در . واقعا سنى عشيرتلر ايله نصيرى عشيرتلرينك صهيونده بربرينه قارشو اجراى تعديات ايتدكلرى دخى كورولمبور ايسه‌ده بونى طرفينجه حصوله كلن بر موازنته عطف ايتمك ضروريدر . بناءً عليه سنيلرك اقليت معلومه‌يه رغماً بو صورتله محافظهٔ مكنت ايتمه‌لرى خصوصنده بويوك بر يارارلق كوستردكلرينه قائلدرلر . سنيلرك « جسارت » صورتيله تفسير ايتدكلرى بو وصف نصيريلرك كوزينى ايچه ييلديرمش ايمش . معمافيه نصيريلر بو موازنتى سنيلرك كنديلرنجه منقول اولان بو مكنت ويارارلقلرندن زياده كندى آرالرنده يعنى نصيرى عشيرتلرى بيننده موجود نزاع واختلافاته حمل ايتمكده‌درلر .

نصيريلرك بو مدعالرنده آز ، چوق اصابت بولونديغى محققدر : زيرا صهيون نصيرى عشايرى اوته‌دن برى آرالرنده موجود قان غاوغالريله وكنديلرينك وضعيت عموميهٔ اجتماعيه‌لرنده‌كى اوصاف مخصوصه ومعلومه سائقه‌سيله باشليجه ايكى قسمه انقسام ايتمكده‌درلر . بونلردن بر قسمى (عمامره) عشيرتنك بر جزؤى ايله (مهالبه) عشيرتنك كافه‌سندن و (بيت شلف) عشيرتنك بر جزؤندن تركب ايتمكده وديكر قسمى ايسه (عمامره) نك

ديكر بر جزؤى ايله (دريوس) عشيرتى و (بيت شلف) ك ديكر بر جزؤندن تشكل ايله‌مكده‌در .

نصيريلرك بو ايكى قسمى اك كوچوك بر وسيله ايله بربرينه قارشو تعرض وتسلط ايدن ايكى دشمن اردوسى وضعيتنده بولونمقده‌در . نتيجه‌ده قاپلالر كبى بربرلرينك قانلرينى دوكمكدن بيلمم‌كه بو ايكى جاهل كتله نه حظ ونه ذوق آليورلر ؟ .

ايشته سنى عشيرتلرى بوندن بالاستفاده تأمين موجوديت ايتمكده ايمشلر . مع ما فيه سنيلرك‌ده سلاح قوتنى پك يابانه آتمق جائز اولماديغنى نصيريلر دخى اعتراف ايديبورلر ايمش .

خلاصه بو موازنت سائقه‌سيله ايكى بويوك فرقهٔ دينيه بيننده صهيون قضا سنده اولمق اوزره تعديلر ويا تسلطلر ظهور ايتميور كبى ايسه‌ده نصيريلرك بو عشيرتلرندن مفرز وبيكه قريب اشخاص واردركه دائما حياتلرينى اجراى شقاوتله امرار ايتمكده‌درلر . بونلر بعضاً يوز كشيدن مركب چته‌لر تشكيل ايده‌رك قضايه مجاور كويلره وخاصةً ساحل كولرينه‌ولاذقيه لواسنه‌تابع محلاته تعرض ايده‌رك اورطه‌لغى ياقوب‌قاووررلر وبولدقلرينى غصب ايده‌رك ، ممانعت كوررلرسه آدم اولديره‌رك هردورلو فنالقلر ياپارلرمش .

واحاصل اقوام ابتدائيه‌يه بيله ياراشمايان بر حال مدنيتكريزانه‌ده تشييع حيات ايله‌ين بو انسانلر ، بشريتك دوشه‌بيله‌جكى أك اليم اوچوروملره سوروكله‌نيور وياشادقلرى بو جنت‌قادار كوزه‌ل ومحتشم اولان مملكتلرينى وقدرينى بيلمه‌دكلرى ايچون بو قيمتدار وطنى وبالنتيجه هردورلو فلاكتلره سوروكليورلر . خلاصه بونلرى انتباهه دعوت ايده‌رك آرتيق بو محنهٔ فجايعه نهايت ويرمه‌نك زمانى چوقدن حلول ايتمشدر . بو خشين نتيجه‌يى اعتراف ايتمك‌ده بزم ايچون البته پك لزومى بر وظيفهٔ وجدانيه تلقى ايدلمك ضروريدر .

[٣] — **تفصيلات متممه** — كرك مركزده وكرك قضاده جالب دقت بولونان أك اساسلى اوصاف اجتماعيه‌يى ذكر ايتدكدن صوكره بوراده تفصيلات متممه قبيلندن اولمق اوزره بعض اوفاق تفك معلوماتى درميان ايليه‌جكز .

بركره طرز معيشت اعتباريله قضانك سنيلرى ايله نصيريلرى بيننده بر فرق كوروله‌مكده‌در . جمله‌سى اوچوروك ، ورخنه‌دار اولرده ياشامقده‌درلر . بو چامور كتله‌سندن مركب كهنه أولرده « لباد » تعبير ايتدكلرى بياض كليمى او عفونتلى وكيرلى زمينه‌سه‌ره‌بيلنلر مسعود صاييليورلر . زيرا بو اقامتكاهلرك اكثريسنده عينى يرده اولمق اوزره حيوانات ايله برلكده ياتمق اعتيادى اوته‌دن‌برى كنديلرنده ثابت بر عنعنه حالنده تمركز ايتديكى ايچون بالطبع بو اليم حالدن قوروتولامايورلر .

مع‌مافيه بونلرك بو صورتله‌ياشامالرى وبو طرز معيشتى ادامه ايتمه‌لرى خصوصنده‌كى اك بويوك عاملى جهالت مطلقه‌لرنده آرامق اقتضاايده‌ر . زيرا بر حساب تقريبى‌يه نظراً مركز قضاده بولونان وعددى يكرمى ، اوتوزه قادار كوچ حالك ابلاغ ايديله بيان بر قاچ شخصدن ماعداسى اوقومق ، يازمقدن محروم ايتمشلر . بو محروميت سنيلره‌ده ، شامل ايمش .

تشكيلات دينيه‌لرينه كلنجه ، سنيلرك يالكز مركزده بر اماملرى موجوددر . قريه‌لرده سنيلر عموميتله رؤساى دينيه‌دن محروم بولونمقده‌درلر . نصيريلرك ايسه شيخ تشكيلاتى هر نصيرى موقعنده اولديغى كبى‌در . بو نصيرى شيخلرى رؤساى نصيريه ايله برلكده بو زواللى كتله‌يى ايسته‌دكلرى كبى تدوير ايتمكده‌درلر .

سنيلر نكاح وسائره كبى بعض معاملاتده مركزده بولونان حاكمه مراجعت ايديبورلر . قضا محكمهٔ شرعيه‌سنك سجللرينه نظراً (٣٢٥) سنه‌سنده (٩٣) ؛ (٣٢٦)ده (١١٦) ؛ (٣٢٧)ده (١٢٥) ؛ (٣٢٨)ده (٣٧) ؛ (٣٢٩)ده (٥١) ؛(٣٣٠) سنه‌سنده (٢٣) ؛ (٣٣١) سنه‌سنده ايسه يالكز (٤) كيشى تأهل ايتمشدر . صهيون قضاسنده سنيلر عندنده تعدد زوجات اصولى پك جارى دكلمش .

نصيريلرك مقدار ازدواجلرى حقنده بر معلومات ألده ايديله‌مه‌مشدر . اساساً قاديلره بر اهميت اجتماعيه عطف ايتمه‌ين بر كتله‌ده بونى آرامق بالطبع بيهوده‌در .

صهيون قضاسنده قاديلر ؟ اركلكلردن پك ظلمكارانه معامله‌لره دوچار اولمقده‌درلر . هر دقيقه ايش كورمكدن دورمادقلرى حالده نتيجه‌ده يالين ، آياق ، براقيلان وتميزجه البسه‌يه لايق كورولميه‌رك پيرتيق بر حالده كزديريلن بو زواللى كتله‌نك بو درجه‌ده خشين بر محيطه‌دوشدكلرينه جداً آجينير . دائما جبر وشدته معروض قالان بو قاديلرك پك عظيم بر فرياد اشتكا قوپارمايه البته پك بويوك بر حقلرى واردر . فقط أسفلر اولسون‌كه اولرك نحيف سسى او خشين كورولتولر آراسنده دويولمايور .

خلاصه صهيونده أك بويوك جنايتلرى بى پروانه اجرا ايدن او متمرد كتله‌لرك صداى سلاحى او قادار كورولتوليدركه قاديلرك ندای شكايتجويانه‌سنى بوغيور . مع مافيه بو زواللى مغلوب كتله‌يه لايق كورولن بو سس‌سز جنجه‌لر ، مدنيلرك نظرنده أك بويوك واك فريادكار بر جنايت اجتماعيه تلقى ايديلرمش البته بو مارتينلى وماوزرلى مخلوقلر بونى بيلمزلر وآكلامازلر .

شونى‌ده اشارت ايده‌لم‌كه صهيونده قان پك‌اوجوز بر شيدر . صوك بر ايستاتستقه‌نظرا « ١٣٣٢ » سنه‌سنك قيد ايتديكى دوقوز قتل وقوعاتنده « ١٠٢ » كيشى مدخلدار ايمش . سرقت ونهبك ، ضرب وجرحك ايسه حد وحسابى يوقدر . كاغده كچنلر يالكز « ٨١ » حادثه ايمش . كيم بيلير؟ بلكه بو يكون دخى صهيون‌باشلرينك خوشلرينه كيتمه‌ين اشخاص

سلسله‌سندن باشقا بر شى دكلدر . بر روايته نظراً بويله‌بر مطالعه يك مصيب ايمش .

***

و الحاصل صهيونده مارتين سسنه آليشان خشين قولاقلرك بالطبع موسيقينك ويادىكر بر صنعت نفيسه‌نك الهامات نحيفه‌سنه اهميت ويرمديكنه حيرت ايتمه‌ملى‌در . بوراده‌نه‌شعر، نه موسيقى نه هيچ بر شى يوق ايمش . بعض جوار قضالرده دولاشان وبو محيطلرده « ناوار » يعنى چنكانه نامى ايله معروف اولان بر طاقم خانه بردوش انسانلر واردركه قضاىى زيارت ايتدكلرى وقت آنجاق بو محيطه قابا بر داوول وايكرنج بر زورناسى ايشيتديررلر وسراپا بر كيرليلك وبر خجالت تمثالى اولان بو انسانيت دوشكونلرى يورونلره بر رايحهٔ عفونت ودماغلره بررقورشون حالنده ملوث مفهوملر داغيتارق اورطه‌ده دونوب دولاشدقلرى زمان صهيونك اوزواللى انسانلرى بونلرك رقص ايتدكلرينه قائل اولورلرمش : آغزلرندن دوكولن ترهات دخى يازيقلر اولسون‌كه شرقى نامنى طاشيورمش . واكثريا بونلر صاليه‌لرينى اوته‌يه برى‌يه سرپه‌رك قولاقلره يومروقلر صيقارجاسنه باغير يشدقلرى و

امان امان فنجانه
فنجانه ها الطويله
يصلحله شرب الاركيله
عملت علينا حيله
تمسك لنا البغاله

يعنى :

« امان ، امان ، فنجانه « قيزك اسمى » اوزون اولان فنجانه ؛ فنجانه‌يه ناركيله‌ايچمك ياراشير . بزه حيله ياپدى، قاطر جيلرى دوردوتدى .. »

كبى ايانغى سوزلر صاوور دقلرى زمان صهيون كويلولرينك بر ذوق مخصوص‌دويوب دويما دقلرينى تحليل وتعيين ايتمك‌ده جداً كوچ بر مسأله‌در . زيرا اعتراف ايده‌لمكه اونلرك نه نظرلرندن ونه سيمالرندن بر معنا استخراجى قابل ده كيلدر. والحاصل داوول وزورنا صداسنك مواجهه سنده بيله اونلرك هر زمان كبى يك غير شعورى بر حال ووضعيتده بولوندقلرينى كورمه‌مك ايچون انسانك اونلره مشابه اولماسى اقتضا ايتمزمى ؟..

٩ — احوال صحيه

صهيون قضاسنك احوال عموميهٔ صحيه سنده دخى ديكر قضالرده رونما اولان خطوط اصليه ومعلومه‌دن فرقلى جهتلر آرامق بيهوده‌در . فى الحقيقه طبيعيتك كرك صهيونك

مركزينه وكرك ملحقات كويلرينه بخش ايتديكى هر دورلو انعاملره ومساعده‌لره رغماً بورالرينك يك اليم برحالت صحيه‌ده بولونديغنى سويليه‌جك اولورسه‌ق بوندن تولد ايده‌جك مسؤليتك — صرف انسانلرك عجز وتسامحندن نشأت ايتمك اعتباريله ينه — كنديلرينه راجع بولونديغنى تذكار ايله‌مك ضرورى‌در .

بونى تأييد ايتمك اوزره قضانك جهت غربيه‌سنده آنجق يوز وجهت شرقيه‌سنده عاصى نهرينك كذركاهى بولونان محللرده نهايت بش يوز دونملك بر ساحه‌يى اشغال ايدن باطاقلقلرى ارائه ايده بيليرز . قضاىى تخريب ايدن مالارياىنك ازديادينه سببيت ويرن بو مرض منبعلرى بر دورلو ازاله ايديله‌مه‌مك بو زمان ايچون بيلمم‌كه ناصل عفو ايديله بيلير ؟ .

قضاده مالاريادن ما عدا امراض عينيه ، ورم ، ديزانته‌رى . . . الخ كبى خسته‌لقلر واردركه بونلرك‌ده اسبابنى هپ بورا ساكنلرينك حيات عموميه‌سنه ارجاع ايتمك اقتضا ايده‌ر . قواعد صحيه‌يه هر صورتله مغاير بولونان بو طرز حياتدن بو اهالى نه زمان تخليص كريبان ايده‌جك ونه زمان صحتك معناسنى وقدرينى آكلا يابيله‌جكلردر ؟

بزه صهيونده جارى بولونان غريب بر طرز تداويدن بحث ايتديلر : كويا ديش آغريسنى تسكين ايچون ديواره بر چيوى ميخلانير وصوكره كسكين بر قيليجله بو چيوى‌يه آنى بر ضربه ايندىريله‌رك ايكى پارچايه تقسيم ايديليرمش. چيوينك ايكى پارچا ايدلمسى تعبير ديكرله كسيلمسى دخى ديش آغريسنى كسر ايمش .

ايشته بو درجه‌ده مظلم بر قضاده ياشايان زواللى انسانلرك خسته‌لقلره معروض بولونمالرى كيفيتى ده كيل، بلكه حياتده قالمالرى جهتى شايان نظر احوالدن تلقى ايدلملىدر . مع مافيه بونلرك ده يك سرعتلى آديملرله خاك اضمحلاله يو وارلاندقلرينى اشارته لزوم يوقدر . مارتينله وبيچاقله بربرلرينى دوغرايان يو زواللىلرى خسته‌لقلر دخى برر اسكلته چويرمكدن وياخود كمال سكونتله دوغرامقدن فارغ اولامايور .

بر حساب تقريبى‌يه نظراً وفيات صوك‌سنه ظرفنده نفوس موجوده‌نك يوزده اون‌اوچنه بالغ اولمش ايمش . يعنى صهيون قضاسنده درت بش بيك كيشى صوك (١٣٣٢) سنهٔ ماليه‌سى ظرفنده وفات ايتمش‌در . سبب وفات اولمق اوزره بر طرفدن هر يرده اجراى تخريبات ايله‌ين (تيفوس) خسته‌لغى وصوكره سفالت عضويه وآجلق كوسترلمكده‌در . والحاصل بو وفياتك سببى نه اولورسه اولسون بز جه معلوم برشى واركه اوده بونلرك نفوس ايستاسى تستيقلرندن اكسيلمه‌لرى واورته‌دن يوق اولمالريدر .

واقعا عارضى خسته‌لقلر بويله آنى تخريبات ياپمق اقتدارنده ايسه‌لرده تولداتك آنجق

نفوس موجوده‌نك یوزده اوچی درجه‌سنده بولوندیغی وبونلردن بر ربعنك تقریباً دها چوجوق ایکن وفات ایلدیکی وباخصوص هردورلو خسته‌لقلرك موضعی بر حالده اجرای حکم ایتدیکی بر محیطده وفیات عددینك بو قاباریقلغی ذهنلری تدهیش ایده‌جك بر شکلده تبارز ایلیور .

خصوصیله هردورلو تشکیلات اجتماعیه ومدنیه‌دن آزاده بولونان بو قضاده بکله‌نیله‌جك اولان استحالهٔ عمومیه‌نك اك اساسلی استقامتی هرشیدن اول بی‌شبهه صحت عمومیه هدفنه معطوف اولمیدر . ژیرا مدنیتك کافل بولوندیغی رکن اساسی حیاتدر . بناءً علیه « حیات وصحت اولمادقجه مدنیت‌ده بولونماز » دستوری بزم ایچون رهنمای حرکت اولمق وبو صورتله صرف فعالیت ایله‌مك ضروریدر .

— ۲۲ —

بابنا — لاذقیه یولی

صهیونك مرکزی بولونان ، بابنا قصبه‌سندن لاذقیه‌یه ایصال ایده‌جك یول تمامیله معلوم ومعین اولدیغی ایچون آرتیق طریق حرکت انتخابنه لزوم کورونمیوردی . باخصوص بزی انحای داخلیه‌دن نهایت بش آلتی ساعت ظرفنده ساحل بحره نقل ایلیه‌جك اولان بو صوك رهکذارمز لطافت موضعیه‌سی اعتبارله اوقادار دیللرده داستان اولیوردی که سیاحتمزك صحائف اخیره‌سنی خطوط تسلیتله تخطیط ایده‌بیلمکدن متولد بر حظ ایچنده بابنادن مفارقت ایده‌جکمز ، او آن مسعودی بر استعجال تام ایله بکلیوردق .

واکر بر مدتدن بری اقامت ایتدیکمز بابنا مکتب بناسنك خالی بر اوداسنده ، کیرلی بر طوپرا قدن عبارت بر زمین اوزرنده اوته بری‌یه قوشوشان کوچوك مخلوقلر آراسنده بوصوك کیجه مزی بیدار بر حالده تشییع ایتمك مجبوریتنده بولونماسایدق احتمال که کوزلرمزی دولدیران مسلسل بر ظلمتی بوصوك سیاحتمزك مفکره مزه بخش ایتدیکی بر یالدیزله رفع وازاله‌یه چالیشیر وبلکه بر مقدار تسلیتکار بر خوابه دالارق حقیقی بر رؤیا تبدیل ایله‌مك موفقیتنی احراز ایلردك ...

حال بوکه سیاحتمزك بوصوك صحیفه‌سی‌ده سطور مشقت وعذاب ایله مالامال اولمشدی . قولاقلرمز ، اورانك اسرارانکیز ظلمتی ایچنده قوشوشان مجهول مخلوقاتك کورولتولو یوروییوشلرینه ، کوزلرمزایسه قویولاجورد وسکون پرور سمانك ییلدیزلرینه معطوف ومتوجه اولدیغی حالده فجرك قدوم خیر کارینه منتظر تشییع ظلمات ایله‌دك ..

نهایت ، جنکل داغلرینك آرقه سنده خفیف بر لون رمادی رونما اولمشدی . بو مبجل صحیفهٔ بیضا بزم ایچون بر فرمان خلاص ایدی وبز بوشایان تقدیس مژدهٔ نجات ایله همان سیره شتابان آتلرمزه آتیلدق . هنوز اورطه‌لق بارظلمتدن تمامیله تخلیص کریبان ایده‌مه مشدی ..

بابنا قصبه‌سندن آیربلیرکن مرسین آجلرندن داغیلدیغی تخمین ایدیلان لطیف بر رایحه بو لطیف یاز صباحنك بوتون روایح جاذبه داریله قاریشارق روحی بر سکر نوشین ایله تلذیذ ایله یوردی ...

شیمدی هر طرف طاتلی بر صباح اویقوسنه دالمش ایدی . هریر درین بر سکون ایچنده ایدی . جنکل داغنك فوق احتشامندن دوغاجق آفتاب نورانی بر آز صوکره بورالره بر لرزهٔ رخشان بخش ایده‌جك وبوتون طبیعتی بو نوم مستانه‌دن تخلیص ایله‌جك ایدی ..

آز بر زمان ظرفنده کوچوك بر اینیشیدن صوکره « شریفه » کوینی بر آز اوزاقده ترك ایده‌رکن صولمزده واوزاقلرده « شیخ البیادر » ، « عین التینه » ، « المزارعه » ، « دباش » « العمیمره » تپه‌لری جنوب جهتلرینك کولکه لردن عبارت کورونن خطوط بعیده سنی تخطیط ایلیوردی ..

بر مدت صوکره صاغده « برایشیو » و « زوبار » داغلری کوچوجك برر تپه حالنده اوزاقدن کورونیوردی . بو تپه‌لرله آرامزده وادیلر واردی . فقط بو وادیلر نه قادار سبزین بر منظره ارائه ایدییورلردی ؟

صولده « نهر الشقیفات » مجراسی بیاض طاشلرله دوشه‌لی بر شوسه‌یه مشابه اوزانیرکن صاغمزده « بابنا » وادیسی اوزایوردی . شیمدی جنوبه کیدن جبله یولنی ترك ایده‌رك غربه دوغرو تحویل استقامت ایلرکن پك اوزاقلرده ده‌کیزك اسمر رنکی سچیلیور کبی ایدی .

یاریم ساعت قادار بر زمان کچمشیدی که صاغده وادی ایچنده « رقیق » کوینی ، صول طرفمزده ایسه بر قاچ أودن متشکل بولونان « خوفلله » موقعنی ترك ایدییوردق . کذرکاهمز تدریجی بر اینیشدن عبارت بولونیوردی . نهایت لاذقیه‌یه قادار بربرندن دها آز ارتفاعده تپه‌لرله دوز بر اراضیده طی مسافات ایدیله‌جکی اوکمزده کشاده بولونان مسافه‌لردن اکلایورو یولمزك پك مونس بر حالده دوام ایده‌جکنی دوشونه‌رك متسلی اولیوردق .

شیمدی کونش آرقه‌ده براقدیغمز جنکل داغلرینك اوزرندن طلوع ایده‌رك قارشیمزده‌کی ساحهٔ دورا دورکاه صاریمتراق‌کاه پنیه‌مس ضیالر سرپرکن یولمز بوس بوتون کوزه‌للشمشدی . بر مدت صوکره بر قاچ قاواق اغاجی ایله بر مقدار یشیلکك اراسنده

محصور قالمشدق . جوارمزده حصاد ايدلمش صارى تارلالر كولومسيوردى . بوراسى « عين التربنيه » نامنى طاشيان بر منبع ايدى . منبعى صولمزده ترك ايتدك . اينيش ينه دوام ايدييوردى . تعقيب ايتديكمز وادى غربدن جنوبه دوغرو قيويريليور وجنوب طرفنده اوزاقدن « ايرطه‌ليه » كويى كوزوكيوردى .

بز ، وادينك آلت ساحه‌سنى قطع ايده‌رك غربه دوغرو اولان استقامتمزى محافظه ايتدك واوفاق بريوقوشى تعقيب ايده‌رك يوكسلمكه باشلادق . وادينك درينلكنده آقان « نهر الرقيق » ى ده آشمشدق . يوقوشمز شيمدى قارشيمزده « حميديه » تپه‌سنه وكوينه بزى ايصال ايده‌جكدى . « بابنا » دن آيريلالى بر ساعت كچمشدى كه بز « حميديه » تپه‌سنى صاغمزده براقه‌رق ايلروله يوردق . صولده و اوزاقده « خربة خيشون » ، « متن » كويلرى كورونيوردى . اوراسى جبله يولى ايدى .

نهايت بر مقدار دوام ايله‌ين اينيشلرله يوقوشلردن صوكره صاغده كوچوك بر وادى آرقه‌سنده وبر آز اوزاقده تپه اوزرنده « قدر » كوينك حذاسندن مرور ايدييوردق . بر آز صوكره صاغمزده « زفت » كويى واونى متعاقب ، صولده « سمنديل » تپه‌سنى ترك ايتدك . « سمنديل » كويى تپه‌نك آرقه‌سنده صاقلى بولونيوردى .

« مرج الزفت » ده‌نيلن مرعايى دخى كچدكدن صوكره صاغمزده « فدره » طرفلرندن كلن « ساقية الفدره » نامنده‌كى كوچوك دره كورونمشدى .

بر آز صوكره صاغمزده « بريخه » كويى اوزاقلرده تپه اوزرنده وشمال طرفلرنده « بهلوليه » و « رستيه » كويلرى ونهايت پك اوزاقلرده « جبل الاقرع » ك يوكسك ذروه‌سى رونما اولمشدى .

آرتيق يشيل دارى ايله ومصر بغدى ايله مزروع تارلالر باشلامشدى . صاغده « مختاريه » وصولده « القبارصيه » كويلرينى كچدكدن صوكره كذركاهمز دوم دوز بر اراضيه تحول ايتدى . « نهر المختاريه » ى دخى قطع ايلدكدن بر آز صوكره بابنا ـ لاذقيه يولنك يارينى تشكيل ايدن « نهر الكبير » ه مواصلت ايتمشدك .

بابنادن آيريله‌لى اوچ ساعت قادار بر زمان كچمشدى . شيمدى ساكن ساكن آقان كنيشجه بر نهرك بياض صولرنده كوپوكلر وكورولتولر ياپارق آتلرمزله مرور ايدركن جوارمزى احاطه ايله‌ين مناظرك پك كوزه‌للشديكنى كورمكدن متولد بر حظ ايله بختيارانه ايلرليوردق .

شيمدى صاغ طرفده واوزاقدن (عين اللبن) و (جنداريه) صول طرفده وينه اوزاقدن (الغنصه) ، (ست فيرس) ، (شربة صورو) ، دها صوكره (رودو) ، (رويسة الحرش) كويلرى نهر الكبيرك ساحل يسارنده وبوتون نهر بوينجه بربرينى

تعقيب ايليوردى . بوتون بو كويلر تازه‌لك ويشيللك ايچنده ايدى .

بو وادى بو ياز صباحنده نه لطيف وممتاز كورونيوردى . بر چاريك قدر دوام ايده‌ن بر زمان ظرفنده جنوب غربى‌يه ممتد اولان نهرك ساحل يمينى تعقيب ايتدك .

شيمدى آرتيق (لاذقيه — جسر شغور) شوسه يولنه مواصلت ايتمشدك . آرتيق لاذقيه‌يه قادار بو دوز يولده ايلروليه‌جكدك .

صولده (رودو) ، (ساقية الغنصه) يى ترك ايتدكدن صوكره ديكر صايديغمز كويلر دخى بربرينى متعاقب جوارمزدن آيريليوردى . نهايت صاغ طرفده (قابو) كويى كورونمشدى . صول طرفده ايسه (شيخ محمود) كويى رونما اولوركن دها اوزاقلرده لاذقيه‌نك صيرتلرى‌ده ياواش ياواش بليرييور وكيتدكجه مائيلشه‌ن كنيش بر ده‌كيز بوتون حدود انظارى استيلا ايله‌يوردى .

بابنادن چيقه‌لى آلتى ساعت مرور ايتمشدى كه بز لاذقيه‌نك شيخ المغربى جامعى جوارينه تقرب ايتمشدك . بر آز صوكره بزه‌پك اسرار انكيز كورونن بو لوا مركزينك حصاره شبيه اسكى قاپولرندن داخل اولوركن همان همان سه‌ويملى بر صباح تنزهنى آكديران بو كونكى سياحتمزى بر مقدار دها تمديد ايده‌بيلمك مقصديله لاذقيه‌نك قالديريملرنده ينه كورولتولرله ايلرليور وكنديمزى اختيار شاتولرك طيش قاپولرنده كزينن قرون وسطى سوارى شواليه‌لرينه بكزه‌تمك ايستيوردق .

— ٢٣ —

لاذقيه مركز قضاسى

١ — قضانك موقع وحدودى

لاذقيه سنجاغنك شمال غربى قسمنى اشغال ايدن مركز قضاسى شمالاً حلب ولايتى شرقاً صهيون جنوباً جبله قضالريله وغرباً بحر سفيد ايله محدوددر .

٢ — قضانك مساحه‌سى ، و نفوسى

لاذقيه مركز قضاسنك مساحهٔ سطحيه‌سى ٣٧٤٨٣٤ دونم اولوب بونك زرع اولنان قسمى ٢١٣٩٠٠ دونم وسعتنده تخمين اولنيور .

١٣٣٢ سنه‌سى ايستاتستيقنه كوره قضانك نفوس عموميه‌سى آتيده‌كى جدوله كوسترلمشدر :

	مارونی		ارمنی		لاتین		پروتستان		اسلام		روم		اجمال		یکون
	ذکور	اناث	ذکور	اناث	ذکور	اناث	ذکور	اناث	ذکور	اناث	ذکور	اناث	ذکور	اناث	
لاذقیه قصبه‌سی	٨٦	٩٧											١٠٢٢٢	١٠١٦٥	٢٠٣٨٧
قرای خزینه ناحیه‌سی									٨٣٥٨	٨١٩٦	١٦٥٩	١٥٢٤			
									٧٦١٧	٧٤٥١	١٤٨	١٤٩	٧٥٩٩	٧٧٦٦	١٥٣٦٥
بهولیه ناحیه‌سی									٢١٢٩	٢٢٢٣	٤١	٥٨	٢٣٦٤	٢١٨٧	٤٤٥١
« بسیط	١٣٥	١٦٤							٢٧٢٤	٢٩٦٠			٣١٢٤	٢٨٥٧	٥٩٨٠
« بایر									٢٥٨٣	٢٤٩٣			٢٤٩٣	٢٥٨٣	٥٠٧٦
یکون	٢٢١	٢٦١	١٤٥	٢١٧	٩	١١	٤١	٤١	١٧٣١	١٨٤٨	٢٣٤١١	٢٣٣٢٣	٢٥٥٥٨	٢٥٧٠١	٥١٢٥٩

قضانك سكنهٔ عمومیه‌سنی کوسترن ٥١٢٥٩ ك یالکز ٤٥٢٥ ی خریستیان و٢٠٧٩٦ یسی نصیری و٢٥٩٣٨ ی سنیدر. ١٣٢٨ و١٣٣٢ سنه‌لرنده (١٩٣) و٧٢٨ تولدات ایله ٢٩٧ و١٣٩٣

وفیات وقوعبولمشدر . لاذقیه مرکز قضاسنده ساکن اولوب احوال عمومیه‌لری بند مخصوصنده بر تفصیل بیان اولنان ترکلرك دخی قیود رسمیه کوره نفوسی بروجه آتیدر :

١٧٦٦	قرای خزینه ناحیه‌سنده	
٢٧٩١	بسیط	«
٣٠٢٧	بایر	«
٧٥٨٤	یکون	

٣ — قضاده امور معارف

منافع حقیقیهٔ وطنیه‌یی زیر وزیر ایدن ، آتی‌یی مظلم ومشوش بر حاله افراغ ایده‌رك آرتق نا قابل تحمل بر شکله کیرن اوزون بر استبداددن صوکره ده‌موقراسی پرنسیبلرینه تبعیت ایله حاکمیت ملیه‌یی تأسیس ایدن بالجمله ملتلر انقلاب معظملرینی بر هالهٔ فخر وشرفله تتویج ایتمك ایچون بر چوق اداری واجتماعی تأسیساتده بولنورکن امور معارفی دخی اهمال ایتمه‌مك مجبوریتنده قالمشلردر . اون سکزنجی عصر مؤلفلری وفیلسوفلری طرفندن توضیح اولنه‌رق نهایت فرانسه انقلابجیلرینه بر دستور العمل شکلنی آلان عصر حاضرده موقراسیسی آنجق معارف ایله انقلابك مواد مهمه‌سنی افراد ملتك دماغلرینه نقش ایده‌جك علوم اجتماعیه وسیاسیه‌نك انتشاری ایله بقا پذیر اولمشدر . ١٧٩٢ سنه‌سنده فرانسه حکومتی داخلی وخارجی بر چوق محاربات ومجادلاته کرفتار اوله‌رق حیات سیاسیه‌سی بیله دوچار تهدید اولدیغی صره‌لرده مکتبلری اونوتمه‌مش وثاقوبنلرك رؤسا وخطباسی مجالس ملیه‌ده دائما مشروطیتك پارلاق مستقبلنی وحکومت عوامك لا یتزلزل اساساتنی احضار ایده‌جك مکتبلردن بحث ایتمکی اهمال ایتمه‌مشلر ایدی . قانون اساسی‌یی ایکی طرفی کسکین بر بچاغه بکزتن مؤلفلر الدانمه‌مشلردر . دستور ؛ ملتك حقوقنی مستبدلره قارشی مدافعه ایتمکله برابر دیکر طرفدن وطنداشلره پك آغیر وظیفه‌لر تحمیل ایدر . آخرك حقوقیله تقیید ایدیلن حریت دائما محیطه کوره ملته یامشعشع ومبتسم بر آتی وعد ایدر ویاخود وطنداشلری مهلك کردابلره سوروکله‌ر . علوم اجتماعیه وتربیهٔ فکریه‌دن پك واسع بر صورتده نصیبه‌دار اولان اقوام آره‌سنده هر کسك حقوق ووظائفی بر طاقم قیود وشروط ایله معین بولندیغندن حریت منور بر رهبر صفتیله افراد ملتی طریق سعادت وسلامته ایصال ایدر . او ملت ایچون جدال حیاتده ظفر پك قویلاقلقله میسر اولور . علوم وفنون متنوعه انکشاف ایدر وتجارت ، صناعت وزراعت بر سرعت برقیه ایله ایلروله‌ر . هیچ کیمسه کیمسه‌یه تعرض ایده‌مز . قانونك امر ایتمدیکی اك عادی

بر طلب قارشوسنده هر كس اعتراض ايده‌رك او مخالف قانون حركتى رد ايله حكمدن اسقاط ايلر . بوندن دولاييدركه مشروطيت حقيقيه ايله اداره اولنان ملتلرده كرك اهالى كرك حكومت صيقى بر طاقم قيود ايله مقيد بولونور . افراد كمال سربستى ايله وفقط قوانين ونظاماتك رسم ابتدكلرى دائره داخلنده زراعت وتجارتك ترقيسنى كافل تدابر فنيه تطبيقنه سعى ايله كنديسنك ودولاييسيله ملتك پارلاق آتيسنى تأمين ايلر . ممالك متمدنه‌ده كورو-لمكده اولان بو مثبت نتيجه‌لرى صرف مكاتب عاليه‌يه عطف ايتمك دوغرى دكلدر . بوكون اوروپاده بر چوق زنكينلر ، اراضى صاحبلرى وحتى فابريقه‌تورلر واردركه مكاتب ابتدائيه‌ده كوردكلرى تحصيل ايله اكتفا ايده‌رك حيات عمليه‌يه اتيلمشدر . فقط شوراسنى خاطردن چيقارماملى كه ممالك متمدنه‌ده‌كى طبقهٔ عوامى تحصيل تالى وعاليدن مستغنى ايدن مكاتب ابتدائيه مكمل تحصيل كورمش معلملريله ، معظم وصحى بنالريله ، اك صوك ترقياته كوره حاضرلانمش الات وادوات تدريسيه ايله حقيقى بر وطنداش پرواسى حالنده‌در . بورادن مأذون اولانلر حيات مدنيه واجتماعيه‌نك كنديلرينه تحميل ايتديكى بالجمله حقوق ووظائفى مدرك اولور وبر طرفدن وطن وملتك سلامت وسعادتنى كافل بالجمله مسائلله علاقه دار كورونور كن ديكر طرفدن خصوص ايشلرينك ترقيسنى واصلاحنى تأمين ايدن عواملى غزته ومجموعه‌لرى اوقومق صورتيله اوكرنيرو تطبيقى ايچون لازمكان متخصصلرى تحرى وجلب ايتمكدن بر آن فارغ قالماز .

اون سنه‌يه ياقين بر زماندن برى ياشا ديغمز دور مشروطيت عجبا نيچون بزه بتون سعادتلرى بوپارلان ومشعشع آرزولرى تأمين ايتميور ؟ بتون عالمك بيلديرم سرعتيله اخلاق واجتماعيات ومدنيت حقيقيه نقطهٔ نظرلرندن ايلرولديكى وحتى بلغاريا ، صربيا كبى عالم سياسينك دها دونكى اولادلرى بيله بزى هر خصوصده كريده بر اقه‌جق آثار انتباه كوستر دكلرى حالده بزينه قرون وسطى اقوامنه ياقيشان بر طرزده يشا يورز . بتون بو اليم محروميتلردك اسبابنى مكمل ابتدائى مكتبلرك عدم موجوديتنده ارامق مجبوريتنده قاليورز . پروسيانك ١٨٧٠ سنه سنده فرانسه‌يه قارشى احراز ايتديكى غالبيتله زاپونيانك ١٩٠٥ سنه سنده‌كى مانچورى وحتى بلغارستانك ١٩١٣ ده قازانديغى لوله بورغاز مظفريتلرى حقيقى وطنپرورلكى ملت ياورولرينه تلقين ايدن مكاتب ابتدائيه ايله تأمين ايدلمشدر . بز عثمانليلر معارفمز ايچون زمين وزمانك امر ايتديكى منطقى ومعقول بر دائره داخلنده لايقى وجهله سعى وغيرت ايتمدك . معارف ايستاتستقلر مزده ولابتك همان همان هر طرفنده بولنان ويا كشادى تقرر ايدن مكاتبدن بحث اولنيور . فقط مكتب كلمه سنك مفهوم حقيقيسنى طاشيان مؤسسه لرمزيوق مثابه سنده‌در . هله ولايتك منتهاى شماليسنى اشغال ايدن وجهل مظلمك اك اليم صفحاتنه كرفتار اولان لاذقيه لواسى بتون بتون اهمال

ايدلمشدر . بونك سببنى محلى معارف مفتشى مقام ولايته خطاباً قلمه آلديغى برر اپورده شو صورتله ايضاح ايتمكه چاليشيور :

« تدريسات ابتدائيه قانوننك احكامى بو سنه (١٣٣٢) مع الأسف تطبيق ايديله‌مه-مشدر . چونكه قانون مذكور موجبنجه هر محله ويا قريه‌نك احتياجنه كوره مكاتب ابتدائيه‌نك كشادى وتحصيل جبرينك تطبيقى اقتضا ايديبور . حالبوكه تخصيصاتى ولايت بودجه سندن تأمين ايديلن مكتبلره اوصاف وشرائط لازمه‌يى جامع مقتدر معلم تدارك ايتمك ممكن اوله‌مدى . بو صورتله بر چوق مكاتبك معلمسزلك يوزندن معطل قالماسنه سبب اولدى . حال بو مركزده ايكن مكتب كشاد ايديله‌جك ديه مصارفاتنك اهالى‌يه تحميلى وبعده معلمسزلك يوزندن اچيله‌ماسى قانونك تطبيقندن منتظر اولان فوائدى عقيم بر اقه‌جق وبلكه سؤ تأثير حاصل ايده‌جك بر راده‌يه افراغ ايده‌جكندن ابتدائى مكتبلرينك مصارفاتنه مقتضى مبالغ احتياج نسبتنده وقانون دائره‌سنده اهالى‌يه طرح اولنه‌مادى . تحصيل جبرى‌يه كلنجه : احوال حاضره سببيله وبالخاصه كچن سنه اهاليزه انضمام ايدن ضيق معيشت الجا آتيله تحصيل اجبارى تطبيق اولنه‌مادينى كبى مسؤل طوتيله‌جق پدر وولى‌لرك عسكرده ويا خود كنديسى كچندير‌ه‌ميه‌جك درجه‌ده فقر وضرورتده بولنملرى جهتيله قانوناً مرتب جزانك تطبيقنه امكان كوريله‌مه‌مشدر . حتى مكتب مداومينى اره‌سنده ترفع اسعار سببيله كتابنى ، كاغد وقلمنى تدارك ايده منيلر كورلدى . يكرمى طبقه كاغدى اون پاره‌يه آلمغه آلشمش اولان مجاهد ، شهيد وفقير چوجغى بر طبقه‌سى اون پاره‌يه آلمقدن بالطبع عاجزدر . »

لاذقيه لواسى اك زياده مكتب بنالرينك عدم موجوديتندن ومقتدر ابتدائى معلملرينك فقدانندن شكايت ايديبور . فقط لاذقيه‌نك معروض اولديغى بو معارف محروميتندن شكايت ايدنلر مع التاسف شونى نظر دقته آلمليلركه بو مرض يالكز موضعى دكل بلكه وطنك انحاى عموميه‌سى بوندن آز چوق متألم بولنمقده‌در . اساسلى وفقط سريع بر دوايه اولان احتياجمزى هر كس تسليم ايدر ظننده‌يز .

٤ — قضانك اموال زراعيه‌سى

لاذقيه مركز قضاسنك محصولات وسطيهٔ سنويه‌سى بر وجه آتيدر :

	زرع اولنان اراضى دونم	النان محصول كيله حسابيله
بغداى	١٠٠٫٠٠٠	٨٠٠٫٠٠٠
اريه	٤٠٫٠٠٠	٢٨٠٫٠٠٠
بياض دارى	٢٠٫٠٠٠	٦٠٫٠٠٠

نخود	١٠٫٠٠٠	٦٠٫٠٠٠
بقله	١٠٫٠٠٠	٨٠٫٠٠٠
سيسام	٣٫٠٠٠	٦٫٠٠٠
مرجمك	١٫٠٠٠	٣٫٧٠٠
بورجاق	٥٫٠٠٠	٣٠٫٠٠٠

بوندن باشقه ١٥٠٠٠ دونم وسعتنده بر اراضيدن هر سنه وسطى اوله‌رق ٥٠٠٫٠٠٠ كيلو توتون آلنمقده‌در .

لاذقيه‌نك اك مهم منابع ثروتندن برينى تشكيل ايدن توتون حقنده اخيراً زراعت مديريتى طرفندن معلومات آتيه اعطا اولنمشدر : « لاذقيه لواسنده توتون زرعياتى بر بچق عصردن برى معروف اولوب ايلك تخمك دخى روم‌ايلى طرفلرندن بو حوالى‌يه كتيرتلديكى لدى التحقيق اكلاشلمشدر . الحالة هذه مشروب اولارق يتشديريلن توتونلرك اوراقى نيم الاستيقى اولدقجه بيوك واوزونجه صاريمتراق قرمزى رنكلى قوقوسى لطيف واسم متعارفى شك البتدر . هر نه قدر بو محصولك بر ايكى جنسى كورنيور ايسه‌ده حقيقتده اكيلديكى تارلانك اووه ويا جبلده واقع اولديغنه كوره ياپراقلرينك دها بيوك ويا كوچك قالمسندن جنسجه بر طاقم فرقلر مشاهده اولنيور فقط حقيقتده لواده تيشن بتون توتونلرك جنسنى بردر .(*)

بر بچق عصردن برو يتشديريلن بو مشروب توتونلر هپ مصره اخراج ايدلمكده ايكن ١٢٣٤ سنه‌سنده حصوله كلن تلاطم امواجدن دولايى مراكب بحريه سفر يايمغه جسارت ايده‌مه‌مكله حاصلات دخى هيئتيله لاذقيه‌ده قالمش ومحافظه‌سى ايچون ايريجه‌ده‌پولر موجود اولماديغندن او زمانكى كويليلر توتونلرينى اسكان ايتدكلرى خانه‌لرك طاوانلرينه تعليق ايتمشلر ايدى صوغوغك شدتندن ناشى مساكنده ياقيلان آتش توتونك بر قسمنى توتسولمكله كويليلر محصولك بوزولديغنه قائل اولمش وفقط ايرتسى سنه مصره كوندردكلرى يكى محصوله ياكلشلقله توتسولنمش توتوندن بر قاچ چوال علاوه ايلمشلر ايدى . مصرليلر ايريجه بر جنس اولديغنه ذاهب اوله‌رق رائحهٔ مخصوصه‌سندن ناشى ابو ريحا تسميه ايتدكلرى بو توتسولنمش توتوندن ايرتسى سنه ايچون لاذقيه تاجرلرينه كليتلى مقدارده سپارش ايتمشلر وبو صورتله بوزولمش فرض اولنان بو محصولك لاذقيه لواسى ايچون جسيم بر منبع واردات حالنى اكتساب ايتمسنه سبب اولمشلردر .

(*) مستثنا اوله‌رق براى تجربه بر ايكى سنه اول زراعت مديريتنجه جلب ايديلن صامسون وازميرك قوقولى جنسندن بر مقدار توتون موجوددركه بو تجربه‌نك پك كوزل نتيجه‌لر ويره‌جكى همان همان تحقق ايديور .

ابو ريحه توتونى مخصوص انشا اولنمش مستطيل الشكل بر طاقم اولرده انشا اولنمقده‌درکه بو اولرك غربه ناظر ضلعنده (٨٠) سانتيمترو عرضنده وبر مترو طولنده محكم ياپلمش بر قپودن باشقه هيچ بر منفذى يوقدر . داخلنده يردن طاوانه قدر وبر برندن بر بچق مترو مسافه‌ده اولمق اوزره عموداً بر طاقم ايچه ديركلر ركز اولنور . بو ديركلر سطح زمينندن بر مترو يوقاريسندن اعتباراً درت مساوى قسمه تقسيم ايدلديكى وتقسيمات نقطه لرينه تماس ايتمك اوزره عرضانى ديكر بر طاقم ايچه ديركلرله قطع ايدلديكى جهتله عادتا او ست اوسته درت كرويت حصوله كلمش اوليوركه توتونلر بو كرويتلره تعليق اونه‌رق توتسولنير .

توتسو زمانى وعمليات دائره‌سى : موسمك مساعده سنه نظراً تموز نهايتيله اغستوس ابتدا لرنده توتون چچك آچمش بولنه جغندن ازهار طاقيله واك اوستده بولنان ياپراقلر ساقلريله برابر قطع اولنور وديب قسمنده بولنان ايكى ياپراق دخى آلنه‌رق مجموعى بيلديكمز ايكنه‌لر ايله سيجيملره ديزيلير . بويله‌جه ديزيلن توتونلر صارقمامق ايچون بر ايكى يرندن باغلانمق شرطيله بر طاقم دكنكلره كركين وعرضانى بر صورتده تثبيت اولنه‌رق اولرك اك اوست طبقه سنه تعليق ايريلير . موسمك سيرينه كوره اون ويا اونبش كون صوكره مقدما چيچكى آلنمش توتونلر تكرار ازهار ويرمش بولنه جغندن عين عمليات اجرا اولنه رق ينه تعليق اولنور . اشبو معامله‌دن بر هفته صوكره تارلاده قالان توتونلر ديبدن بيچاق ايله كسيله‌رك ومساوى ايكى اوچ قسمه تفريق اولنه‌رق ينه عين طرزده تعليق اولونور .

تشرين اول بدايتنده بر ايكى كون متماديا ايچه قورومامش عادى اورمان اوتلرى خانه‌نك بر كوشه سنده بولنان اوجاقلرده ياقيله‌رق توتسويه بطى بر صورتده مباشرت اولنور . متعاقباً هر كون چام اغاجلرى مستثنا اولمق اوزره بلوطيه فصيله سنه منسوب اغاج اودونلرى بر آزياش اولمق شرطيله اوجاقلرده ياقلدقدن صوكره قپولر محكم بر صورتده قياديله رق توتونلر دومانه معروض بر اقيلير . وبو وجهله آتيده‌كى شرائط تحتنده مارتك نهايتنه قدر (٥—٦) آى‌لر توتسويه دوام ايديلير . توتسونك شو شرائط تحتنده اجراسى لابددر : هوا يابس اولنجه اتش ياقلميه جقدر . زيرا توتون ياپراقلرى بو تقديرده سيم سياه اولور وكريه بر رائحه نشر ايدرلر . بناءً عليه شرق ، شمال ، پوراز وقره يل يابس روزكارلرى اسديكى مدتجه توتسويه دوام ايتمك لازمدر . بر ده يانغينك ظهورينه ويا ياپراقلرك الاستيقيتنى غايب ايدن آله‌وك تحدثنه سبيت ويرمه‌مك ايچون ياقيلان اودونلرده قطعيا قورو اودونلرك بولنمامسنه دقت ايتمك لازمدر . اك موافق زمان راطب غرب روزكارينك اسديكى وبالخاصه هوا ياغمورلى بولنديغى زماندر كه بو حسابه كوره توتسو

عملياتنه وسطى اوله‌رق ٩٠—١٠٠ كونلك بر مدت كفايت ايدر :

تجارب عديده‌يه نظراً بهر دونمدن قورو اوله‌رق ٧٠—١٠٠ قيه قدر حاصلات آلنمقده‌در . بر دونم ايچون وسطى اوله‌رق غرسيات وچاپا ايله‌فدان بدلنه ١٠٠ وتو تسويه ٥٠ غروش صرف ايديلير بهردونمدن آلنان توتون ٧٠ — ١٠٠ قيه وزننده اولمسنه وبهرقيه ٤—١٢ غروشه صاتلمقده بولنمسنه كوره دونم باشنه صافى اولمق اوزره لا اقل ٣٥٠—٤٠٠ غروشلق بر حاصلات تأمين اولنه بيلير .

خانه‌لرك مصاف انشائيه سى ايسه پك جزئيدر . بهرسنه تعمير ايدلمك شرطيله ٤٠ سنه دايانه بيلن بهرخانه ١٠٠٠ —١٥٠٠ غروش ايله انشا اولنه بيلير . لوادن سنوى اخراجات وسطيه‌نك مقدارى‌ده بر ميليون قيه‌يى متجاوز اولمسندن زراع بهرسنه توتونلردن لا اقل ٤٠ —٥٠ بيك ليرا قدر بر واردات تأمين ايتمكده‌درلر . »

— ٢٤ —

لاذقيه

١ — لاذقيه‌نك وضعيتى ومنظرهٔ خارجيه‌سى

پارلاق سماسى ومائى ده‌كيزيله ، يشيل باغچه‌لرى وبياض مناره‌لريله نظرلره كولومسه‌ين بر شرق بلده‌سى وبر اسلام شهرى . . لاذقيه .

بحر سفيدك ساحل شرقيسنده ، سيمين كوپوكلرله تزهر ايله‌ين مائى دالغالرك آغوشنه كومولورجه‌سنه ياقينلاشان بو لطيف سوريه بلده‌سى ، بو كوزه‌ل وسه ويملى لاذقيه دخى بو ممتاز محيطك بوتون اوكزيده تجليات محاسننه مظهر اولمش ، هر آن قلب صنعته رنكين بر خون تحمس واب صنعتكاره سحرانكيز بر رحيق ذوق وحظوظ بخش أيله‌يور .

لاذقيه‌نك أك بديين روحلره تسليلر ، أك مظلم وأك يأس آلود كوكللره ايشيقلر واميدلر وعد أيله‌ين او لطيف منظره‌سنده‌كى تازه‌لكه ويكيلكه باقوب‌ده بو قصبه‌نك اوسال ديده (راميثا — Ramitha) بلدهٔ فينيكيه‌سى اولديغنى قبول واعتراف ايتمك ايچون نه‌قادار جبر نفس وتكذيب خيال ايتمك مجبوريتى واردر ؟

امان يا ربى ، بو فنيكه‌ليلرده نه‌قادار ذوقپرور انسانلر ايدى ؟ . اونلرى برر بازيچهٔ دادوستد ظن ايدنلر نه‌قادار آلدانيرلر ايدى ؟ . دنيانك أك كزيده بر ساحلنده أك شعشعه‌دار ولعلين غروبلرك مواجهه‌سنده بسط رياض وبلدان أيله‌ين بو محاسن پرست ملت قديمه ايچون شايان كورونن او عزو واستادلر نه‌درجه ظالمانه ايدى ؟ . كورميورلرمى

یدی که بو دیار ذی بو بدایعك حقایق طبیعیه‌سی ، اکاذیب صنعتك تماثیل صناعیه سنه فدا ایدیله‌مز . بیلمیورلرمی ایدی که بو ساحل بی نظیرك منظومهٔ بدایعی هر نشیدهٔ رنکینك فوقنده بر مولودهٔ دها وبو اقلیم طربفزانك آهنك طیور وامواجی دخی هر بستهٔ افسونکارك اوستنده بر زادهٔ قدرت وبر آبدهٔ ذی بهادر . أوه‌ت ، أغلب احتمال بونی بیلمیورلردی .

وبی شبهه قدیم (رامیثا) بلده‌سی بو حزمهٔ دهادن بر طیف ذی بها اولمق اعتباریله‌ده شایستهٔ تبجیل وتکریم اولدیغی ایچوندرکه قدر شناس حکمدار (سه‌لوقوس نیقاطور — *Séleucus Nicator*) بو بلدهٔ لطیفه‌یی یکیدن بنا ایده‌رك مادرینك اسمنی اوکا بخش ایتمش و (لاودیسه — *Laodicée*) نامیله توسیم ایله‌مشدی .

یازیقلر اولسون که تاریخ لاودیسه قصبه‌سنك بر حسن طالعه مظهر اولدیغنی قید ایتمه‌یور : متعدد زلزله‌لر ، حصار وانهداملر بوراسنی اوقادار زده‌لمشدی که شیمدی ، بو درجه‌ده شن وکولومسیور کورونن لاذقیه قصبه‌سی اکر بویله بر ماجرای تخریبکاره معروض قالماسایدی دها بدایع نمون اولوردی .

مع ما فیه لاذقیهٔ بلدهٔ حاضره‌سی ، حالا قدیم فیکه‌لیلرك برمشعرهٔ بداعتی اولمق استعداندنده بولونمقده وهر دقیقه یکی بر استحالهٔ نورانیه‌یه ودورادور بر تجدد وتکامله مظهر اولمقده‌در .

وقتیله کنار دریادن ایچه اوزاق بر ساحهٔ مستویه‌ده محصور قالان لاذقیه‌نك شیمدی اوقادار دلربا ولطیف کاشانه‌لری واردرکه ده‌کزك سینه‌سنده رنکین تزهرلر یاپارق کولومسیور وساحل بوینجه شماله دوغرو تعدد وتزاید ایده‌رك بو قصبه‌یه هرکون یکیدن کوزه‌للکلر وثروتلر نثار ایله‌یور .

فی الحقیقه اوللری ، بر دائرهٔ عمراندن عبارت بولونان لاذقیه ، شیمدی کون کچدکجه بر قطع ناقصه ویاواش یاواش بر مستطیله بکزه‌مکده‌در .

بو مستطیلك شرق جهتلری بر آز یوکسکجه بر اراضی ایله ، (قلعة الزیتون) ایله وجنوب طرفلری (طابیات) و (دوغرووورده) وشمال جهتی ایسه (فاروس) نامله‌ریله معروف تومسکارله محدود بولوندیغی ایچون لاذقیه قصبه‌سی جوانب ثلاثه‌سنده مرتفعجه اقسامه مالك بولونمقده وخصوصیله ده کیزه قریب جهتلر انحای شرقیه‌یه نسبتله دها منحط اولدیغی ایچون منظرهٔ عمومیه‌سی اعتباریله‌ده میللی بر وضعیت ارائه ایتمکده‌در .

بونك ایچوندرکه بو یوکسکجه قسملردن کرك لاذقیه‌نك داخلنی وکرك جوارینی بوتون بر وضوح تام ایله تماشا ایتمك قابلدر . نیته کیم قصبه‌نك الك مرتفع بولونان قسم شرقیسنده کائن (المغربی) جامعندن نکهبان اولانلر پك رنکین وقیمتدار بر منظره‌نك شاهدی

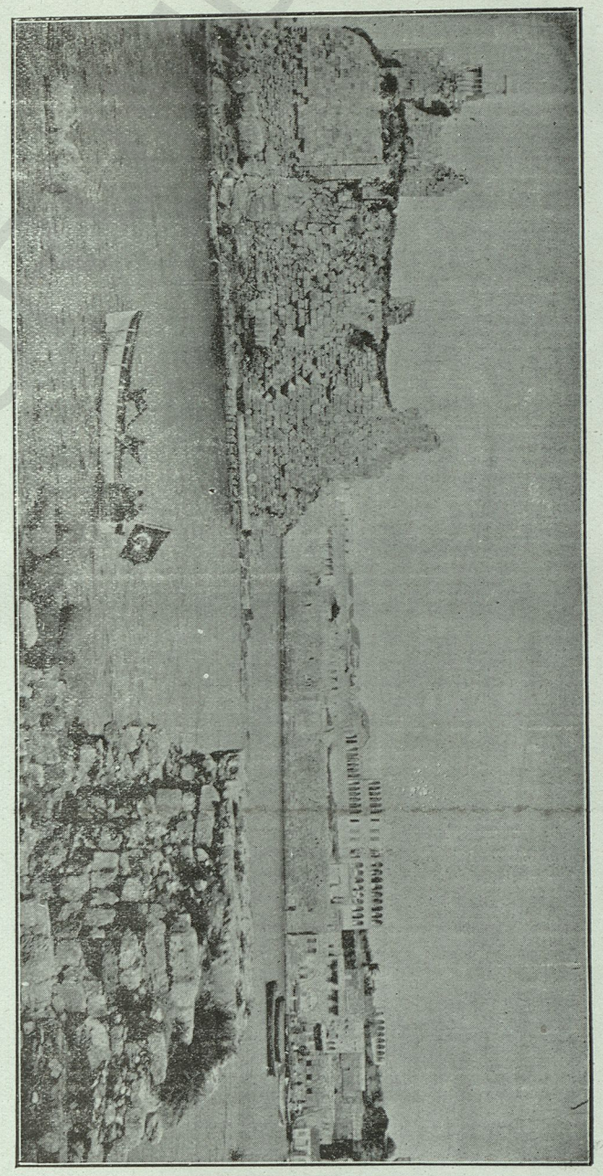

لاذقیه لیمانی

اولورلر : اكثريا يشيل باغچه‌لرله مزين وده‌كيزه متوجه متوازى وعمود مربعلر تشكيل ايدن يوللرله مخطوط ومنقش بولونان قصبه‌نك داخلى بياض اولريله وذى احتشام مناره‌لريله وقبه‌لريله نه قادار نظرربا ايسه خارجى دخى او درجه‌ده بالاترين بر وسعت مناظره مالك بولونيور . شمال جهتنده قصبه‌يى احاطه ايدن زيتون واينجير ومیوه آغاجلريله بر چوق باغچه‌لردن ويشيلدكلردن صوكره بر قاچ ساعت امتداد ايدن قيرمزى وتميز قوملر واونى متعاقب كاه مستوى برساحه‌داخلنده وكاه اوزاقلره قادار لا على التعين سرپيشديرلنش كوچوجك تپه‌لرك اوزرنده برچوق كويلر واردر بو ميانده اولمق اوزره « برج القصب » ، و« دمسرخو » ، « المغريت » ، « القلوف » ، « سنجوان » ، « اسقوبين » كويلرينى ذكر ايده بيليرز . بونلرك آرقه‌سنده ايسه باير وبوجاق ناحيه‌لرينك اراضيسى وأك صوكنده « جبل الاقرع » ك قارلى شاهقه‌سى موجوددر . شرقده ، قلعه‌نك آرقه‌سنده ايسه ينه دوز وواسع بر اراضيدن صوكره « نهر الكبير » امتدادنجه اوزانان بر ساحهٔ سبزين ونهايت نصيريه داغلرى رونما اولور .

جنوب جهتلرينه كلنجه ، نامرئى نقطه‌لره قادار اوزايان اوقيمتدار بحر سفيد ساحلنك آغوشنده‌كى او مسلسل ويشيل بلده‌لر موجوددر . « متركيه » ، « صنوبر » ، « البصه » كويلرندن صوكره صيره ايله « جبله » ، « بانياس » ، ونهايت « قلعه المرقب » بر برندن مستثنا بديعه‌لر حالنده افقك خطوط اخيره‌سنى تخطيط ايلر .

غرب طرفنده ايسه اوزون ، واسع ، بى حدود بر ده‌كيز بولونمقده‌در .

والحاصل لاذقيه قصبه‌سى خارجاً دخى پك نفيس وپك رنكين صفحات بديعيه ايله مشحون بولونديغى ايچوندركه بو اصيل فنيكه بلدهٔ قديمه‌سى نه قادار تفاخر ايتسه ياراشير . بو ممتاز سوريه افقلرينك مالك قديمى بولونان فنيكه‌ليلرك روح نجيبى ، بو بالاترين وقيمتدار سواحلده كمال راحت وحضور ايله اويويا قالسين . زيرا او قوم نجيب دنيانك أك مفتخر بر ديارمستثناسنى ، كنديلرينه ، ياشاركن مقدس بر وطن اصلى ؛ واولدكدن صوكره مبارك بر مرقد أبدى انتخاب ايتمشلردر .

وبى شبهه فنيكه‌ليلركرك حياتلرنده وكرك مماتلرنده شايان غبطه واستحسان ومظهر تبجيل وشكراندرلر .

٢ — لاذقيه‌نك خطوط داخليه‌سى

شرقدن غربه وشمالدن جنوبه دوغرو تقريباً ايكيشر كيلو مترولك بر طول وعرضه ونهايت آلتى يدى بيك خانه‌يه مالك اولمق اعتباريله آز چوق بر وسعتى حائز بولونان لاذقيه قصبه‌سى أولرينك طرز انشاسى نقطهٔ نظرندن بللى باشلى اولمق اوزره ايكى بويوك

قسمه تفريق ايديله بيلير .

اساساً قديمدن برى أولرك طرز انشاسنده شام بنالرى مشق تقليد اتخاذ ايدلمش بولونديغى ايچون لاذقيه‌نك اكثر اولرى شامكاريدر . بناءً عليه همان كافه سنده طاش دوشه‌لى حوليلر بولونمقله برابر اودالر دخى بوحولينك اطرافنده صيره‌لانمش‌در . جمله‌سنك داملرى صيواليدر .

مع ما فيه صوك زمانلرده ، باخصوص يكيدن تأسس ايتمكده بولونان محله‌لرده ايسه بيروتك يكى طرزده‌كى اولرى تقليد ايدلمكده‌در . بويوله انشا ايديلن بنالرك مجموعى نهايت يوز قادار تخمين اولونابيليرسه‌ده كيتدكجه بو اصولك مرعى اولاجغى استدلال اولونمقده‌در .

لاذقيه‌نك يكيدن انشا ايدلمكده بولونان بنالرى يك نظرده قابل تفريقدر ، زيرا اسكى اولر « ناری » تعبير اولونان بر نوع اسمر طاشلرله يابيلمقده ايدى . حال بوكه شيمديكى اولر « حجر رملى » ناميله معروف بياض سونكر طاشيله انشا ايدلمكده واوزرى دخى قيرمزى كيره‌ميدلرله ستر اولونمقده‌در .

لاذقيه‌نك غرب شماليسنده وده‌كيز كنارنده واقع اولان « الكامليه » محله‌سى بوطرز ده‌كى اولردن ، شمالده بولونان « شيخ ضاهر » ، « العوينه » وشرقده « القلعه » ، « الصباغين » ، شرق جنوبده « شحاتين » ، جنوبده « الصليبه » محله‌لرى ايسه اكثريت اعتباريله اسكى طرز ده‌كى بنالردن تركب ايديبور .

لاذقيه‌نك بو تعداد اولونان محله‌لرى ايچنده أك بويوكى « شيخ ضاهر » محله‌سى ايسه‌ده أك مترقى واك ظريفى شبهه‌سز « الكامليه » محله‌سيدر . اوندن صوكره الصليبه محله‌سى كلير .

لاذقيه‌ده اسلاملرله ، خرستيانلر مختلط اولارق اسكان ايتمكده‌درلر . نيته‌كيم « شيخ ضاهر » « قلعه » ، « الصليبه » ، « الكامليه » محله‌لرى بو نوعدن‌در . ديكرلرنده ايسه يالكز اسلاملر اقامت ايتمكده‌در .

لاذقيه‌ده دكانلرك عددى ايسه اوچ درت يوزى متجاوزدر ، بر قسمى شبزه وامثالى اشيايه مخصوص اولوب « سوق البازار » ناميله معروف مجتمع برمحلده وشيخ ضاهرده كائندر . ديكر قسمى مانيفاطوره جيلردن مركب‌در . بونلرده « صباغين » ايله « قلعه » محله‌لرنده‌در . متفرق اولان دكانلره ايسه هر محله‌ده تك‌توك تصادف اولنمقده‌در .

حرب عموميدن مقدم لاذقيه‌ده ايكى اوچ قافه شانتان دخى موجود ايدى . شيمديكى حالده قصبه‌ده موجود اوفاق محله قهوه‌لرى اونلرك يرينى اشغال ايتمكده ايمش . شونى‌ده اشارت ايتملى يزكه لاذقيه‌نك كرك بو نوع قهوه‌لرى وكرك عموميتله دكانلرى غايتله كيرلى

سفيل وپريشان بر حالده بولونمقده‌در .

عمومى مؤسسه‌لره كلنجه لاذقيه‌نك ظريف حكومت قوناغيله ، قلوب بناسنى (قيشله) سنى ذكر ايده بيليرز . ايلك ايكيسى (كامليه) وصوكنجيسى ايسه (قلعه) محله لرنده بولونمقده‌در .

لاذقيه‌ده اسلاملرك ايچه قيمتدار وبويوجك جامعلرى موجوددر . بونلرك ايچنده اك مهمى واك بويوكى (المغربى) جامعى‌در . بوندن ما عدا قلعه‌ده (الجديد) ، صباغينده (الكبير المنصورى) شحاتينده (آرسلان پاشا) صليبيه‌ده (الصليبه) ،عوينه‌ده (صوقان)، شيخ ضاهرده (الشيخ ضاهر) ، اسكله‌ده (اسكله) حكومت قوناغى جوارنده (الشواف) صباغين وشيخ ضاهر آراسنده (الصغير) ناملرينى حائز بولونان جامعلر مشهوردر . لاذقيه‌نك اون ايكى مسجدى دخى واردر .

خرستيانلرك ايسه ايچه كليسالرى موجوددر . بونلر ميانده روم اورتودوقسلرك قلعه‌ده وكامليه‌ده برر ، شيخ ضاهر ده ايكى ؛ مارونيلرك صباغينده بر ؛ ارمنيلرك قلعه‌ده بر كه جمعاً التى كليسالرى بولونديغى كبى روملرك قلعه‌ده بر ده‌متره پوليد خانه‌لرى بولونمقده‌در .

بونلردن باشقا بويوجك بنا اولمق اوزره قلعه‌ده كائن مولويخانه‌يى وروملرك بر مكتبى ومكاتب اجنبيه‌دن فره‌رلرك ، آمريقان وايتاليان شركتلرينك مكتبلرينى دخى تعداد ايده بيليرز ..

*
* *

والحاصل لاذقيه بوتون وسعيتله وبنالريله ايچه جالب ودقت بر قصبه ايسه‌ده بر طرفدن بر قسم بنالرينك بر برينه ملاصق وكهنه وديكر طرفدن هر دورلو اهمال وعدم تقيددن پك كيرلى بر حالده بولونماسى دولايسيله بوقصبه‌نك بو اقسامى داخلاً پك ايكرنج بر منظره ارائه ايتمكده‌در .

فى الحقيقه لاذقيه‌نك اسكى قسملرينى تشكيل ايدن كمرلى ، دار ، كرفت وايكرنج يوللرنده دولاشمق تحملفرسا بر مشقت وبر عذاب‌در . مع‌مافيه لاذقيه‌يى بو قديم شوائيله دوچار تعريض وتنقيد ايله‌مك فكرمجه بويوك بر حقسزلقدر . زيرا لاذقيه‌نك بر چوق سوريه بلدانه نسبتله مترقى صاييلابيلن كوزه‌ل ومنتظمجه يوللرى‌ده موجوددر . بونلرى برر برر صايا بيليرز :

١ — ده‌كيزدن باشلايارق شرقده ، قلعه‌يه وشيخ المغربى‌نك مقامنه قدر ايصال ايله‌ين يول .

٢ — جنوبدن شماله دوغرو شيخ ضاهره موصل طريق .

٣ — ده‌كيزدن باشلايارق شرقه ونهايت شحاتين محله‌سنه قدر ايصال ايدن يول يعنى

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

(حکومت جاده‌سی) .

٤ — شمالدن باشلایارق جنوبده صلیبه محله‌سنه قادار دوام ایدن یول .

٥ — ده کیزدن بدأ ایده‌رك (سوق البازار) ه منتهی بولونان طریق .

٦ — جهت غربیه‌ده دکزدن الصلیبه‌یه متوجه اولان طریق .

٧ — حکومتك آرقه‌سندن جنوبه موصل اولان وباغچه‌لردن مرور ایدن یول .

هنوز اسملری بیله بولونمایان بوتون بوصایدیغمز یکی یوللرك اکثری شوسه حالنده‌در وهر ایکی طرفی یشیل آغاجلرله مزین اولدیغی کبی ده کیزدن بدأ ایدنلرك همان اکثری بربرینه موازی ومنتظم بر حالده‌در . بناءً علیه لاذقیه قصبه‌سی بو ظریف جاده لریله جداً یول خصوصنده‌کی شوائب ماضیه‌یی اونوتدیرمشدر . مع ما فیه اوکیرلی ، وایکرنج یوللردن ده تمامیله تخلیص کریبان ایتمه‌سی شبهه‌سز پك زیاده آرزو ایدیلیر .

*
* *

لاذقیه‌ده استعمال ایدیلن صو همان عمومیتله قویو صوییدر . واقعا قویولرك صوی طاتلی وضرر سز ایسه‌ده اکثریا کوناکون ترشحاته معروض قالدیغی کبی قوغه‌لر واسطه سیله‌ده کیرلنمکده‌در . حتی بعضاً قصبه‌ده ظهور ایدن خسته لقلر ایچون بر واسطهٔ سرایت تشکیل ایتمکده‌در .

لاذقیه‌ده همان همان هر اوده قویو وارسه‌ده صوی الده ایتمك بر آز زحمتلی اولدیغی ایچون لاذقیه قصبه‌سی صو خصوصنده بختی یار صاییلاماز . بونلردن ماعدا تك توك یاغمور صوییله دولدیریلان صهریجلر دخی موجوددر ؛ فقط نه قصبه داخلنده ونه خارجنده جریان ایدن منبعلره تصادف اولنمایور .

لاذقیه‌نك جنوبنده وصلیبیه محله‌سنده کائن « ماء سندلکس » نامیله معروف دورغون بر منبع واردرکه بر مغاره ایچنده نبعان ایدییور . صوی غایتله ایی اولمقله برابر پك محدود بولوندیغی ایچون او قادار ایشه یارامایور .

حتی لاذقیه‌ده پك زیاده حس ایدیلن صو نقصانی ازاله ایتمك اوزره نهر الکبیرك شمال شرقی سمتلرنده کائن بهلولیه ناحیه‌سنه « توتیه » نام محلدن صو جلبی دوشونلمش ایسه‌ده اون اون بش بیك لیرا قادار بر مصرفه احتیاج کوستردیکی ایچون بو تشبث هنوز قوه‌دن فعله اخراج ایدلمه‌مشدر .

حالبوکه آز ، چوق ثروتلریله وقوهٔ تشبثیه‌لریله معروف بولونان لاذقیه لیلرك بو صو مسأله‌سنی هر شیدن اول حل ایتمه‌لری اقتضا ایده‌ردی .

*
* *

لاذقیه نك خطوط داخلیه‌سنه دائر اولان بو فصلی اکمال ایتمزدن اول قصبه‌نك پك

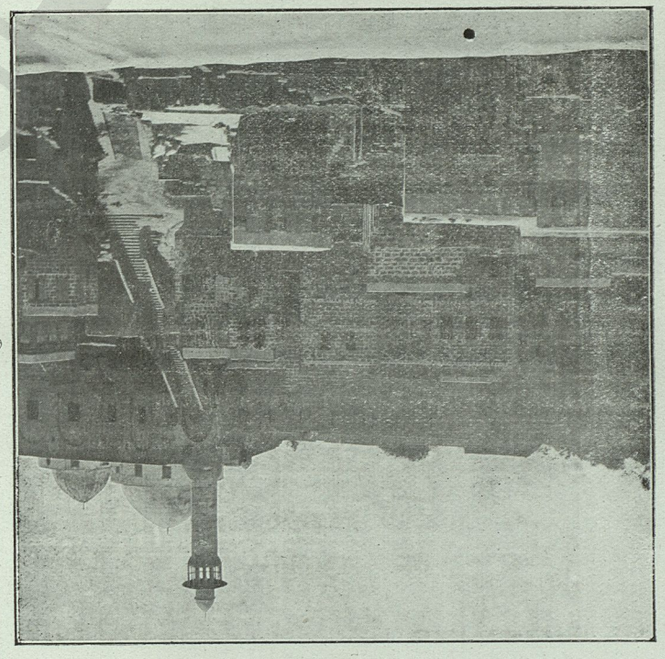

شايان قيد وتذكار بولونان تنزه محللرندن‌ده بحث ايله‌مك ضروردر ..

اساساً قصبه‌نك هواسى لطيف ومناظر عموميه‌سى‌ده دلپذير بولوندينى ايچون هر نقطه‌سى بر تنزهكاه عد ايدلمك اقتضا ايده‌ر . مع ما فيه معروف بعض محللر واردركه لاذقيه ليلر نظرنده برر تنزه محلى صاييليرلر : بو ميانده اولمق اوزره ده كيز كنارنده صوك زمانلرده طرح وترتيب ايديلن بلديه باغچه‌سنى كوستره‌بيليرز .

فى الحقيقه بو باغچه اوزون اوزادى‌يه بر تنظيمه محتاج اولمقله برابر موقعنك جيادتى اعتباريله لطيف بر باغچه حالنى آلمق استعدادنده بولونمقده‌در . لاذقيه ليلر اكثريا اقشام اوزرى وباخصوص جمعه وپازار كونلرى بورايه چيقارلر وساحل بوينجه شماله دوغرو امتداد ايدن شوسه‌ده جست وجو ايده‌رلر .

بعضاً‌ده يكى كشاد ايديلن جاده‌لرده دولاشه‌رق جوارك محاسنندن استفاده ايتمك ايسترلر . لاذقيه نك (طابيات) موقعى دخى يوكسكجه بر تپه اولديغى ايچون منظره‌سى پك لطيفدر . قلعه جهتنده‌كى زيتونلقلرده پك دلربادر .

بونلردن ماعدا (صليبه) باغچه‌لرى و (عين سندلكس) وياخود قلعه التنده‌كى سهول رمليه دخى لاذقيه ليلر ايچون اكثريا برر تنزه محلى صاييلمقده‌در .

*
* *

لاذقيه نك ماضيدن قالمه طاق ظفرلرى وستونلرى موجوددركه بونلر حقيقةً كوريله‌جك اناقس آثاردن صاييليرلر . ايلروده تاريخ وآثار قديمه بحثنده بوخصوصده ايضاحات لازمه اعطا ايديله‌جكدر .

٣ — اموال عموميه

[١] — لاذقيه قصبه‌سى — لاذقيه لوا سنك مركزى اولان لاذقيه قصبه‌سى ٣٥،٣١ عرض شمالى ايله ٣٣،٢٩ طول شرقيده واقع وسطح بحردن يكرمى مترو مرتفع بر تپه اوزرنده مبنى لطيف المنظر بر مملكتدر . جنوب وشرقنده بولنان اووه باشدن باشه نهر الكبير ايله اروا واسقا ايدلديكى جهتله قوهٔ انباتيه‌سى زياده‌در . لاذقيه‌نك قضا مركزلرى اولان بابنا وجبله‌يه اولان مسافه‌سى اوتوزر كيلومترودر .

[٢] — نفوسى — ١٣٣٢ سنه سنده لاذقيه‌نك نفوسى ذكور واناث ٢٠٣٨٧ اولوب تفصيلى شو وجهله‌در:

	ذكور	اناث
اسلام	٨١٩٦	٨٣٥٨

اورتودقس	١٦٥٩	١٥٢٤
لاتين	١٢	٩
مارونى	٢١٧	١٤٥
پروتستان	٤١	٤٣
ارمنى	٩٧	٨٦
يكون	١٠٢٢٢	١٠١٦٥
	٢٠٣٨٧	

١٣٢٨ و١٣٣٢ سنه لرنده نفس لاذقيه‌ده (١٩٣) ، (٧٢٨) تولدات و (٢٩٧)،(١٣٩٣) وفيات وقوعبولمشدر . نفوس عموميه نك انجق ٣٨٣٣ ينى تشكيل ايدن خريستيانلر اره‌سنده امريقايه مهاجرت فكرى پك زياده تعمم ايتمشدر . حال حاضرده لاذقيه سكنهٔ نصرانيه سنك تقريباً يوزده يكرمى بشى امريقاده بولنمقده‌در . اون سنه دنبرو نصيريلرك وكسب ايله غنيميه كويلرنده مقيم اهالى منيلرك آز بر قسمى دخى خريستيانلرى تقليداً بر جديده مهاجرت ايدييور . اكثريتله امريقاى جنوبى مملكتلرينى ترجيح ايدن بو مهاجرلرك يالكز يوزده اوچى لاذقيه يه تكرار دونمكده ومتباقيسى بو اجنبى مملكتلرده توطن ايتمكده‌در . اسلاملردن لاذقيه يى ترك ايده‌رك ديار اجنبيه‌ده بر لشنلر نفوس عموميه‌نك حتى يوزده اوچنى بيله تشكيل ايتمز . تأمين ايتدكلريته نظراً امريقاده بولنان لاذقيه ليلردن زنكين اولانلر سنه‌ده وسطى اوله‌رق عائله‌لرينه ٥٠٠ وفقرا طاقمى ٦٠ — ٧٠ ليرا كوندرمكده درلر . شو حالده محاربه اعلانينه قدر مركز لوايه هر سنه وسطى اوله‌رق ٢٥٩ بيك ليرا ورود ايدييور ديمكدر .

[٣] — لاذقيه‌نك تاريخچه‌سى — لاذقيه قصبه‌سى فنيكليلر زماننده راميتا *Ramitha* ويا رامانتا *Ramantha* ناميله معروف اولوب بو اسم ايسه وقتيله جبل الاقرع‌ده معبدى بولنان بعل رام *Baal Ram* نام معبوداسمندن مشتق اولسه كركدر . اسكندر كبيرك وفاتى اوزرينه سوريه‌ده قراللق تأسيس ايدن سه‌لوكوس نيقاتور *Séleucus Nicator* مملكتده بر قاچ شهر تأسيس وبو مناسبتله لاذقيه قصبه‌سنى دخى تجديد ايليه‌رك بونلرى والده‌سنك اسمنه اضافةً لاؤديسه *Laodicée* ناميله تسميه ايتمش ايدى (٢٩٠ ق . م)

روما حكومتنك انبساطى اوزرينه سوريه قطعه‌سنده‌كى سلفكوس سلاله‌سى انقراضه يوز طوتمش ونهايت بسبتون منقرض اولمش ايدى . سوريه‌نك يكى حاكملرى بولنان رومالىلر اره‌سنده ايلك سنه‌لرده اختلاف واقع اولمغله مملكت بر مدت ايچون قانلى بحرانلر كچيرمش ايدى . روماده خواص وعوام طبقه‌لرى بربرينه كيريشديكى صره‌لرده سوريه

واليلكنه سناتو طرفندن (قاسيوس) وعوام پارتيسى جانبندن ده(دولابلا *Dolabella* ، تعيين اولنه‌رق ايكيسى محل ماموريتلرينه مواصلت ايتمشلردر . واليلك يوزندن قاسيوس ايله دولابلا آره‌سنده وقوعه‌كلن محاربه‌لرده اهالى عوام پارتيسنه تمايل ايتديكندن قاسيوس قصبه‌يى عنوةً فتح ايتمش وبومناسبتله لاذقيه قصبه‌سى پك زياده متضرر اولمش ايدى . بو صره‌ده هر طرفده محصولك لذت ونفاستيله معروف اولان لاذقيه اوزوم باغلرى سرابا تخريب ايدلمشدر .

ژول سه‌زارك قتلندن صوكره روما ممالكى انطونيوس ايله اوقتاويوس آره‌سنده تقسيم ايديلكله انطونيوس لاذقيه‌ليلرك وقتيله دوشمنى اولان قاسيوسه قارشى دورمه‌لرينى شايان تلطيف بوله‌رق مملكتلرينى هردرلو تكاليفدن عفو ايتدى . روما جنرالرندن بسه‌نيوس نيژر *Pescennius Niger* ايمپراطور اولمق غايه‌سيله قيام ايتديكى صره‌لرده لاذقيه قصبه‌سنى تخريب ايتمش ايسه‌ده رقيبى سه‌وه‌ر *Sévère* غالب كله‌رك روماده رأس كاره كچدكدن صوكره وقتيله كندى طرفنى التزام ايدن لاذقيه‌ليلره بر چوق امتيازلر بخش ايتديكى كبى قصبه‌يى دخى برچوق مبانئ لطيفه ايله تزيين واسمنى نامنه اضافةً (سبتيماسه‌ورى) يه قلب ايتمش ايدى (١٩٣ — ٢١١) .

بيزانس ايمپراطورلرندن هراقليوس زماننده خليفه حضرت عمر طرفندن يزيدك زير اداره‌سنده كوندريلن براردو لاذقيه قصبه‌سنى فتح ايتمش ايدى (٦٣٧) .

اهل صليب محاربه‌لرى اثناسنده لاذقيه تارانت پرنسى بوهه‌موند وطولور قونتى ره‌يموند طرفلرندن ضبط ايديله‌رك (١٩٠٩) اوزمانكى اهميتسزلكنه مبنى انطاكيه‌يه الحاق اولنمش ايدى .

١١٨٨ سنه‌سنده صلاح الدين ايوبى شمالى سوريه‌ده بولنان بر چوق بلاد ايله برابر لاذقيه‌يى دخى استرداد ايده‌رك اداره‌سنى برادرى الملك المظفر تقى الدين عمره حواله ايتمش وبو دخى قلعه‌سنى تعمير ايلمش ايسه‌ده ايچه بر مدت صوكره قصبه تكرار حكم صليبيه ارجاع ايدلمش ايدى . ونهايت ١٢٨٦ سنه‌سنده سلطان قلاون طرفندن تكرار استرداد اولنه‌رق او تاريخدن بو آنه قدر اسلامار طرفندن اداره اولنمقده‌در . قصبه ١١٥٧ ، ١١٧٧٠ و١٢٨٧ سنه‌لرنده دهشتلى زلزله‌لره اوغرامقله مبانئ مهمه‌سى خراب اولمشدر

بتون بوفلاكتلى ماضى‌يه وحتى تاريخى كتابه‌لر دخى غير قابل حل بر حاله دوچار اولمش بولنمسنه رغماً لاذقيه قصبه‌سى حالا آركه‌ؤلوژى نقطهٔ نظرندن اهميتنى غائب ايتمه‌مشدر . قصبه‌نك شمال وشرق جهتلرنده قياده اويولمش موتى مغاره‌لرينه ونقوش مختلفه ايله تزيين اولنمش اسكى مزارلره تصادف اولنور . مارتوقله ناميله معروف اولان قديم مغاره‌ده حالا يرلى خريستيانلر طوپلانه‌رق حضرت مريمك ولادت كونتى تسعيد

ايتمكده‌درلر . اسكى زمانلرده مدفن اتخاذ اولنان بو قبيل مغاره‌لر خريستيانلغك ايلك دور انتشارنده سالكلرينه برر محل اجتماع تشكيل ايدييور ايدى .

جنوبده مشاهده اولنان اسكى ديوار احتمالكه وقتيله قصبه‌يى چوريرن قديم بر سورك بقاياسنى تشكيل ايدييور .

قصبه‌نك جنوب شرقيسنده بولنان بر مسجد روماليلردن سبتيم — سه‌وه‌ر *Septime — Sévère* زماننده انشا اولنمش طاق ظفرلى بر شاتونك برينى اشغال ايتمكده‌در . اضلاع اربعه‌سنك هر برى ١٣٫٥ مترو عرضنده‌وبوك برر قپو ايله مجهزدر . كوشه‌لر قورينت اسلوبى اوزره انشا اولنمش غايت ظريف رواقلرنه تزيين اولنمش ونصف كره شكلنده‌كى قبه ايسه منتظم برمثمن الاضلاع اوزرينه ارتكاز ايتمشدر . ايچ طرفنده آلات حربيه‌يى مصور بر چوق قبارتمه رسملر مشاهده اولنيور . بو بنا يرليلرجه كليسة المعلقه ناميله معروفدر .

اشبو طاق ظفر قربنده قورينت طرز معماريسى اوزره يونتلمش درت ديرك مشاهده اولنيور . بوديركلر زمان قديمده انشا اولنمش برمعبد انقاضندن باشقه برشى اولماسه كركدر .

[٤]— لاذقيه بلديه‌سى — شمالى سوريه‌ده سياحت ايتمنلر معارف وزراعتدن طرق ومعابردن محروم اولان لاذقيه منطقه‌سنك پك ابتدائى اولديغنه وهر درلو مؤسسات عمرانيه دن خالى بولنديغنه ذاهب اوليورلر . طرابلسدن اعتباراً ولايتك منتهاى شماليسنه‌دوغرى ايلرولیه‌رك منطقهٔ تجولمزده بولنان وعمرانك اك ابتدائى تجلياتندن بيله نصيبه‌دار اولمايان اوكهنه وخراب كويلرى طى ايدركن بز دخى عينى ذهنيتك تحت تأثيرنده اوله‌رق لاذقيه‌يه كيركن قارشيمزه ينه او تپيده وفقط بر آز دها غلبه‌لك بر كوى چيقمسنه انتظار ايدييوردك . فقط قصبه‌نك يكى محله‌سى چوق شكر درحال فكرمزى تبديل ايتدى . يالكز شوراسنى پشين سويليه‌لمكه يكى لاذقيه‌ده محلى بلديه‌نك اثر فعاليتنى ارامامق لازمدر .

عصر حاضر ترقياتندن كافى درجه‌ده حصه آلمايان بزم كبى انسانلر حيات اجتماعيه‌لرينك بتون صفحاتنده اكثريا كنديلرينى اداره ايدن آمره تبعيت ايدرلر . اوكنديلرى ايچون عادتا صلاحيت واسعه‌يى حائز بر وصى مثابه سنده‌در .

مملكتمزك فعال بر واليسى بر متصرفى وحتى بر قائممقامى حيات مأموريتنده نه كبى غايه‌لر تعقيب ايتمك ايسته‌مش ايسه اكثريا بو غايه‌لرك انطباعاتنى او منطقه‌ده كورورسيكز . اصلاحات واعماراتمز اكثريا منتظم ومسلسل بر پروغرامك موقع فعله قونلمش موادندن زياده شخصى بر طاقم اذواق وتمايلاتك آثار محسوسه‌سى اولديغندن ولايتك بعض طرفلرنده مشاهده اولنان آثارده وحدت ارامامليدر . لاذقيه قصبه‌سى تشريح ايتمك ايتديكمز

كيفيتك كوزل بر نمونه‌سنى تشكيل ايدر .

بوندن اون ايكى اون اوچ‌سنه اول لاذقيه متصرفلغنه شكرى پاشا اسمنده نزيه الطبع . محاسنپرست وعين زمانده ايشكذار بر ذات تعيين اولنمش ايدى. محل مأموريتنه مواصلت ايتدكدن صوكره قوجه لوايه مركز اتخاذ اولنان لاذقيه‌يى هيچ بكنمدى، وبونده تماميله حقلى ايدى . چونكه دار بر ساحه‌يه صقيشمش اولان اولر بربرينى اوقدر قاريشمش كه مرور وعبوره تخصيص اولنان ويول نامنى طانيان كچيدلرك وهلهٔ اولاده استقامتلرينى بيله تعيين ايتمك ممكن اولميور . وبويوللرك اوستى اكثريا قبالى اولديغى ايچون كونشدن الى الابد محروم قاله‌رق مارين وعابرين ايچون نا قابل تحمل بر منبع عفونت حالنى اكتساب ايتمش ايدى .

ديكر طرفدن احتمالكه عصرلر دنبرو مأمورلر حكومتك شرف وحيثيتنه ياقيشمايان كهنه، دار وهواسز بر بناده اوتوريورلر ايدى . شكرى پاشا بتون بو قرون وسطائى حياتى بكنميه‌رك اسكى لاذقيه‌دن اعتباراً دكز ساحلنه قدر امتداد ايدن شمديكى محله‌نك يوللرينى كشاد ايتمكه وامثالنه پك نادر يرلرده تصادف اولنان صحى، تميز وكوزل بر حكومت قوناغنك انشاسنه قرار ويردى، وبو انشاآت جسيمه ايچون ممالك اجنبيه‌يه كوندريلان ابو ريحه توتونك هر باليه‌سندن اوچ غروش وبتون ادخالات واخراجاتدن جزئى بر رسم استيفا ايتمكه باشلادى . اهالينك سوه سوه ويرديكى بو رسمدن طوپلانان مبالغدن ٣٣٠٠ ليرا صرف ايله غايت كوزل بر حكومت قوناغى انشا اولندى . بوندن باشقه لاذقيه — جسر شغور يولنده ياپيلان ١٧ كيلومترولك شوسه ايله مركز لوانك صيفيه‌سى تلقى اولنان دم‌سرخو كوينه ايصال ايدن شوسه دخى بو واردات ايله ميدانه كلمشدر .

اصلاحپرور متصرف زمانينك رجالى خلافنه اوله‌رق ملتك بيوك بر خواهشله ويرديكى بو مبالغه ال اوزاته‌حق يرده بالعكس غايهٔ عمرانيسى اوغورنده كندى كيسه‌سندن برقاچ بيك غروش صرف ايتمشدى . ملتك تعالى وترقيسى امرنده بذل غيرت وفعاليت ايدن بو نادر ذواته وطن دائما مديون شكران قالير .

بلديه كلمه‌سنك مفهوم حقيقيسنى ادراك ايتمك صورتيله ديكر شهرلرده‌كى مؤسسات اره‌سنده مستثنى بر موقع احراز ايده‌مين لاذقيه‌نك شمديكى بلديه‌سى ١٣٣٢ سنه‌سنده ٢١٢٦٧٨ غروش واردات وبر اوقدر مصاوفات ايله اداره ايدلمكده‌در .

مستثنا موقعيله پك جاذب ودلربا بر منظره عرض ايدن لاذقيه قصبه‌سنده دها ياقين وقته قدر بر بلديه باغچه‌سى بيله موجود دكلدى . بر ايكى سنه اول بو عفو اولنماز فقدانك ازاله‌سنه چاليشيله‌رق دكز ساحلنك اك كوزل بر موقعنده بلديه‌جه ١٥٥٠٠ غروش صرف ايتمك صورتيله منتظم بر باغچه ميدانه كتيريلمش‌در .

اهالينك ذوق بديعيسنى تنميه ايده‌جك بر اثر ياپمق صورتيله اثبات موجوديت ايتمكه چاليشان بلديه دائره‌سى قصبه‌نك دار ومتعفن سوقاقلرينى دولديران پيسلكلرى ازاله ايتمكده پا اظهار عجز ايدييور وياخود تكاسل كوستريور . هر حالده سائر قصبه‌لره نسبةً ايچه بر يكون طوتان بودجه‌سيله لاذقيه بلديه‌سى سكنهٔ محليه‌نك خيرينه اوله‌رق دها مهم ودها ضرورى ايشلر ياپيلير .

[٥] — **امور معارف** — لاذقيه معارفى قرق اللى سنه‌دن برى جالب دقت صفحه‌لر كچيرمشدر . بزده هنوز معارف تشكيلاتى موجود اولمديغى صره‌لرده آمريقاى شماليده اجراى فعاليت ايدن (بره‌سبيته‌رين) جمعيت دينيه‌سى نصيرى وارمنيلر آره‌سنده پروتستانلغى نشر ايتمك غايه‌سيله لاذقيه‌يه ١٨٥٩ سنهٔ ميلاديه‌سنده ميستر دوقس *Dodds* وميستر بيتى *Beattie* نام ايكى مبشرك زير اداره‌سنده بر هيئت اعزام ايتمش ايدى . او تاريخدن بو آنه قدر ابراز فعاليت ايتمكدن بر آن فارغ قالمايان هيئت مذكوره لاذقيه مركز قضاسنده اوتوز قرق قدر مكتب تأسيس ايتمكه موفق اوله‌رق غايهٔ دينيه‌سى اوغورنده هر درلو فداكارلقلر ياپمقدن چكينمه‌مك صورتيله بر قاچ فقير نصيرى‌يى وحتى بحمره وجندره كويلرى سكنه‌سنك بر قسم مهمنى تنصير ايتمش ايدى . بوندن تقريباً يكرمى ايكى سنه اول متصرفلقله لاذقيه‌يه كلن «ضياپاشا» بتون قوانين اساسيهٔ حاضره‌نك بيهك بر اعتنا ايله اعلان ايتديكى حريت مذاهب موادينه غير قابل تأليف بولمديغى بو پروتستان جريانينه قارشى تدابير عاجله اتخاذينه لزوم قطعى حس ايده‌رك اون نصيرى كوينده بر مكتب وجامع انشا وواعظلر تعيين ايتمش ايدى . شايان تبجيل بر حس ملينك محصولى اولان بو مؤسسه‌لر شمديكى حالده مع التأسف اهمال ايدلمش وقسم اعظمى يقلمشدر .

حال حاضره‌كى بودجه‌يه كوره بتون لاذقيه لواسنده اون يدى مكتب ابتدائى بولنمسى لازمكلير كن اليوم معلمسزلك يوزندن قسم اعظمى وكالتله اداره ايدلمك صورتيله اونبر مكتب كشاد اولنه‌بيلمشدر . اساساً اهالينك بو مكتبلره هيچ رغبتى يوقدر . بتون بو مكتبلره دوام ايدن طلبه‌نك عددى (٢٥٠) اولديغى سويلرسه‌ك بو مؤسسه‌لرك لاذقيه محيطنده نه درجه‌يه قدر تأثير حاصل ايتدكلرينى اوفاق بر ملاحظه ايله آكلامق قابلدر .

محاربه‌دن اولكى مكاتب اجنبيه‌نك وضعيتى بسبتون باشقه ايدى. لاذقيه‌ده فره‌ر ولاتينلرك روس وآمريقاليلرك ذكور واناث ايچون مكاتب ابتدائيه‌لرى موجود ايدى .حرب حاضر اعلانندن برى بو مكاتب اجنبيه‌دن يالكز آمريقاليلرك ذكور واناثلرى باقيدر . وقتيله سكنهٔ نصرانيه‌نك بو مكتبلره پك بيوك رغبتلرى اولديغى سويلنيور. اسلاملر فره‌رلره مداوم طلبه‌نك يالكز يوزده بشنى وآمريقان مكتبلرده يوزده ايكيسنى تشكيل ايدييورلردى .

تحصيلك جدتى خصوصنده فره‌رلرك لاذقيه‌ده‌كى بتون ملل اجنبيه‌يه قارشى بر رجحان اكتساب ايتدكارى تأمين اولنيور . آمريقان اناث وذكور مكتبلرينه ٤٠ — ٥٠ ليلى ومجانى و١٠٠، ١٢٠ تهارى طلبه دوام ايديور ايسه‌ده درجهٔ تحصيل پك ابتدائى وبسيط اولوب معلملر چوجقلرى اك زياده نصرانيت وپروتستانلقله اشغال ايتمكده وبو صورتله علوم مثبته‌يه صوك درجه مفتقر اولان لاذقيه محيطى دها فضله كورلتمكده درلر .

[٦] — **لاذقيه‌نك اموال اقتصاديه‌سى** — بر مملكتك احوال اقتصاديه‌سنى تدقيق ايتمك ايچون او مملكتده ساكن اقوامك منابع حياتيه‌سى ، واو انسانلرك فعاليت دماغيه وعضليه‌لرى حقنده كافى درجه‌ده معلومات استحصال ايتمك لازمدر . بشريتى وفعاليت بشريه‌يى بر حادثهٔ جغرافيه كبى تلقى ايدن راتزه‌ل *Ratzel* نام آلمان عالمى بو فعاليتك حس ومشاهده‌سى قابل اولان يرلر ، قاناللر ، شهرلر ، زراعت صناعت كبى آثار وافعال ايله پايدار اولديغنى وطوپراق اوزرنده بشريتك وجودينى كوسترن دائمى بر ايز قالديغنى سويليور ايدى .

شو حالده بر مملكتك احوال اقتصاديه‌سيله موقع طبيعى وجغرافيسى اره‌سنده صيقى بر مناسبت موجوددر . انكلتره‌يى بو كونكى موقع تجاريسنه اصعاد ايدن اسبابك باشنده او مملكتك ثروت طبيعيه وموقع جغرافيسنى ذكر ايتمك لابددر . كذلك انغلو ساقسونلرك عروق غيظ وحسدينى تحريك ايدن آلمانيانك پارلاق موقع اقتصاديسنده جرمانيانك معدنلرى ، اورمانلرى وانهارى بيوك روللر اوينامقده‌در .

فقط بر شهرك ويا برليمانك ترقيات اقتصاديه‌سنه سبب يكانه اوله‌رق يالكز موقع طبيعيسنى ارائه ايتمك پك‌ده موافق اوله‌ماز . مثلا انكلتره‌نك بوكونكى درجهٔ اقبال تجاريسنى يالكز تايمس نهرينك وضعيتنه ، اسقوچيانك كوللرينه وغال مملكتنك سواحلنه نصل عطف ايده بيليرز ؟ اوروپاده‌كى انكلتره‌نك اسباب ترقياتى يالكز اوروپاده دكل دنيانك درت كوشه سنده‌در . كذلك آلمانيانك زنكينلكنى ايضاح ايچون يالكز پومه‌رانيا سواحلنى ويا خود باويه‌رانك كثيف اورمانلرينى بيلمك كفايت ايتمز . شو حالده بر قطعه ويا بر اوفاق بر منطقه‌ده‌كى فعاليت اقتصاديه‌يى ايضاح ايتمك ايچون يالكز تعريف موضعى ايله اكتفا ايتمك جائز دكلدر .

ديكر طرفدن مثلا فلان يرك قابليت طبيعيه‌سى شودر بناءً عليه ترقيات اقتصاديه‌سى شو شكلده تظاهر ايده‌جكدر دييه‌رك على العجله حكم ويرمه‌ماليدر . چونكه بو قابليت طبيعيه‌نك اوراده يشايان قومك احوال سياسيه واخلاقيه واجتماعيه‌سنه كوره دائما دوچار تحول اوله‌جغنى اونوتمه‌ملى‌يز .

بر مملكتك ثروت وقوتى طبيعت ايله بشريتك مساعىٔ مشتركه‌سى محصوليدر . برينك بخش واكرامى ديكرينك ذكا وفعاليتنه وعلوم وفنونده‌كى درجهٔ وقوفنه انضمام ايله بر ملتى مكنت ورفاهيتك اك يوكسك قدمه‌سنه ايصال ايدر . بوندن اكلاشيلركه عينى بر ثروت وقابليت طبيعيه‌دن هر ملت عينى درجه‌ده استفاده ايده‌مز . كيمى بر قابليتى تزييده موفق اولور ، اى ثمره‌لر آلير . فلسطينده‌كى سيونيستلر كبى كيمى اورته حالده اداره ايدر . كيمى‌ده انده‌كى ثروت وقابليتك قيمتنى بيله‌ميه‌رك پريشان ياشار . بوده اوقومك اوملتك واو حكومتك شرائط اخلاقيه وتربيويه‌سنه تابعدر . برده او تعضو سياسى‌يى تشكيل ايدن قوم اره‌سنده جارى حس معاشرتك واتحاد سياسينك بو ترقى ويا تدنيده بيوك دخلى واردر .

اقتصاديات نقطهٔ نظرندن بر ملتك مشروطيت ، وجمهوريت ايله ويا مطلقيت ايله اداره ايدلمسنك بر اهميتى يوقدر . بر ملتك سياستنده استفادهٔ اقتصاديه‌سنه موافق ويا منافى اوله‌جق نقطه ، او مملكتك احوال داخليه‌سنده مشهود اوله‌جق امنيت وآسايشك اتحاد وصميمتك عدل وانصافك درجه‌سى ايله خارجه قارشى كوسترده بيله‌جكى جرأت وجسارتدن عبارتدر .

بز بو ملاحظات عموميه‌يى اوفاق بر شكله ارجاع ايده‌رك مملكتمز وحتى لاذقيه‌لوامز حقنده‌ده موضوع بحث ايده‌بيليرز .

سوريه قطعه‌سنك ساحل شماليسنى تشكيل ايدن لاذقيه‌لواسى موقع تجارى واقتصاديجه اهال ايديله‌جك مواقعدن دكلدر . طوپراغنك قوهٔ انباتيه‌سى ومياه جاريه‌سنك پك‌ده مبذول اولمامغله برابر احتياجات محليهٔ زراعيه‌يه كفايت ايده‌جك درجه‌ده اولمسى وكوزل قويلرله مجهز سواحلى بولنمسى قابليت طبيعيه‌سنك يرنده اولديغنى كوستريور . يالكز بو منطقه‌يى اسكان ايدن اهالينك تربيهٔ اقتصاديه وفكريه‌سى أز هر جهت محتاج تتميه‌در . جهالت يوزندن حتى بر صبى عاقلك بيله قبول ايده‌ميه‌جكى خرافاته قاپيلان لاذقيه لواسنك باخصوص سكنهٔ نصيريه‌سى البته او كوزل طوپراقلرندن واو اثالسز موقع بحريلرندن استفاده ايده‌مز . قرون اولاده ساحله موازى اوله‌رق لاذقيه‌نك شمالندن تا جنوبلره قدر اوزانان او بى مثال اووه‌دن پك كليتلى بر صورتده استفاده ايدلديكنى اسكى مؤرخلر خبر ويريور . بو كونكى كونده جبله اراضيسنك همان ايكى ثلثى ايله لاذقيه ، صهيون وبانياس اووه‌لرينك بر قسم مهمى زراعتدن محرومدر . بونك فعلى اسبابى نصيريلرك تعديات بى انصافانه‌لرينه حمل ايدنلرواردر . فى الحقيقه امنيت وآسايشك حكمران اولماديغى مناطقده زراعت وصناعتك واقتصادياتك انكشاف وانبساطندن بحث ايتمك عبثدر . برده حال حاضرده لاذقيه‌نك منابع ثروتى ، طبيعت ارضيه‌نك مساعده‌سنه رغماً ، توتون يمورطه وبر آز حبوباته منحصر قاليور . اك جاهل وخرافه پرست اللردن چيقان بو ثروت مدنى

وخير خواه بر وصينك دلالتى منظم اولمانجه ترقى ايتمز وقرق اللى سنه اوسكى حالنده ثابت قالير . آتيده‌كى رقملر مدعامزى بالغاً ما بلغ ايضاحه كافيدر .

لاذقيه ليمانندن اوغرايان سفائن

طون			
٣٤٨٦٠	واپور	١٣١٥	سنه سنده
٦٤٨١	يلكن		
٧٣٨٨٤	واپور	١٣٢٠	»
٦١٥٢	يلكن		
١٣٥١٦٣	واپور	١٣٢٨	»
١١٧١١	يلكن		
١٨٨٠٩٤	واپور	١٣٣٠	»
٧٦٥٣	يلكن		

برده‌لوانك معلومات عموميه قسمنده ذكر ايتديكمز وجهله نظامنامه سى منافع محليه ايله غير قابل تأليف اولان رژى دائره‌سنك كويلولره قارشو اولان وضعيت متغلبه‌سى اصلاح ايديلمينجه توتون زرعياتك انكشاف واصلاحى غير قابلدر .

ديكر طرفدن لونك شوسه‌لردن محرومتى ولوا اخراجاتنى تسهيل ايده‌جك امنيتلى بر ليمانك بولنمامسى بورا اقتصاديانتنه سؤ تأثير ايقاع ايدن عواملك اك مهملرندن صايلمليدر . نصيريه داغلرينك وحشى انسانلرى سلاحلرندن باشقه صميمى بر ارقداش ارامامقده دوام ايتدكجه ، وحيات بشرك نور علم ومدنيتدن عصرلردن برى محروم قالان يالچين قيالر اره‌سنده وانواع عذاب ايچنده فنا بولمسى لاز مكلديكنه قائل اولان ذهنيتلرى دكشديرلمينجه بو محيطك فيض وفلاحنه قائل اولمق صافدر وناقدر . بونلره شوسه ، ليمان انشا ايديكز وايشلنمه‌مش دماغلرى جدى بر صورتده تنوير ايديكز ؛ ايشته او وقت صنعتده زراعتده اقتصاديات‌ده هپ بردن انكشاف ايدر .

[٧] — لاذقيه لبرنى — لاذقيه قصبه‌سنده ليمان فنارينك مبنى اولديغى قلعه خرابه سندن بدء ايله شمال شرقى استقامتنده ساحله متصل اولان سكسان متر وطول واوچ مترو عرضنده نا تمام بر دالغه قيران ديواريله محفوظ طبيعى وكوچك بر ليمان موجوددر . مذكور ليمان حال حاضره كوره بردن سكسان طونه لغه قدر مختلف قطعه‌لرده قرق اللى پارچه يلكن سفائننى اسقارچه اوله‌رق استيعاب ايده بيلير . عينى زمانده يوزايله يوز اوتوز طوتلق واپور سفائندن نهايت درت عددينى آلا بيلير بيلير ايسه‌ده ليمانه كيريله‌جك

بوغازك عمقى ٣—٤ قولاج بولنمسى وكذر كاهنك غايت دار وجوار ده‌كى خراب قلعه طاشلرينك مرور زمانله بيقيلوب دكره دوكولمسندن متحصل طپوقلر دولاييسيله يلكن سفائندن ما عدا سنك ليمان داخلنه كير دكلرى واقع دكلدر .

يلكن سفائنى بوغازدن دخول ايله ليمانك وسطنه قدر كله بيلبرلر ايسه‌ده قطعه‌جه بونلردن دها بيوك واپور ويلكن سفائنى دخول ايده‌مدكلرندن بوغازدن يعنى ليمان حوضى اغزندن ربع ميل مسافه‌ده وشمال جهتنده‌كى محلده دميرلرلر .

ليمانه بر سنه ظرفنده وسطى اوله‌رق يوز اون بش بيك طونلق آلتمش عدد واپور سفائنى ايله يكرمى ايكى بيك طونلق ايكى بيك عدد يلكن سفائنى كيروب چيقمقده‌در . وسائط وشرائط نقليه‌نك مساعده‌سى حسبيله نقلياتك اكثريتله بحراً اجرا ايديلديكى جهتله لاذقيه تجارت بحريه سنك آتياً تأمين وسعت وانكشافى ايچون اليوم قسماً دولمق اوزره بولنان وچامورلى سازلقلردن وقومسالردن مركب اولان حوض داخلينك لا اقل بش قولاج درينلكنه قدر طارانمسنه وبوغازك طرفيتنده‌كى تحت البحر بانقلرك چيقارلمسنه لزوم قطعى واردر . برده موجود دالغه قيران سدينك ارتفاعى كافى اولمديغندن فورتنه‌لى هوا لرده دالغه‌لر اوزرندن آشوب داخله دوكلديكندن سدك هيئت عموميه سنده بر چوق تخريبات نمايان اولمشدر . انهدامدن وقايه‌سى ايچون كرك ارتفاعنك وكرك نواقص سائره سنك اتمامى ضروريدر .

مار الذكر دالغه قيران سدى ١٣٢٦ سنه سنده نا تمام بر صورتده انشا ايدلمش ودكز جهتنده‌كى قسمنه صنعى دوكديرمه طاش مانعه لر دوكوله مش بولنديغندن دكزك اولانجه شدتيله ديوارك سطح طولانيسنه واقع اولان تهاجمندن اوزرنده بر خيلى ياريقلر واويوقلر حاصل اولمشدر . وحتى اورته‌يه قريب ايكى مجلندن كاملاً چاتلاديغى كبى قاعده‌سى دخى قسماً اويولمش اولديغندن مذكور سد كيتدكجه سقط بر حاله كلكده‌در .

حوض داخلنده‌كى صويك عمقى مختلف اولوب بوغازده ٥ و ٣ — ٤ قولاج ووسطنه دوغرى ٥ و ٢ — ٥ و ٣ قولاج وداخل ليماننده ٥ و ١ — ٢ قولاج ونهايت اسكله‌نك بولنديغى محلده درت قدم قدر صو بولنور . وعلى الاكثر داخلده ايكى وبعضاً اوچ قدمه قدر مد وجزرده واقع اولور . حوض پك واسع اولماديغندن ممكن مرتبه تعميرات وتطهيرات اجرا ايديلديكى تقديرده نهايت بيك ايكى يوز طونه‌يه قدر اولان تجار واپورلرى قولايلقله كيروب چيقه بيلبرلر ايسه‌ده بونلردن دها بيوك قطعه‌ده واپور سفائنك بايغه‌لرنده مشكلات ظهور ايده‌جكى مأمولدر .

٤ — لاذقيه‌نك احوال اجتماعيه‌سى

[١] — **حيات عموميه اجتماعيه** — لاذقيه قصبه‌سنك ، رسمى ايستاتستيقلر نظر اعتباره آلنيرسه يكرمى بيك قادار بر نفوسه مالك اولديغى قبول ايتمك اقتضا ايده‌ر . حال بوكه لاذقيه ليلردن احول محليه‌يه واقف بولوندقلرى معروف اولانلرك دخى روايتنه باقيليرسه بو يكونى يكرمى بش بيكه ابلاغ ايتمك ضرورى‌در . بو يكونك بشده دردى اسلام وسنى متباقيسى يسه روم اورتودوقس ، مارونى ، ارمنى ، پروتستان ولاتين اولمق اوزره خرستيانلردر .

لاذقيه اسلاملرى حيات عموميهٔ اجتماعيه اعتباريله باشليجه اوچ بويوك طبقه‌يه آيريلير : اصحاب ثروت ، طبقهٔ متوسطه ، كتلهٔ خلق . . .

لاذقيه‌نك اراضى واملاكه صاحب وعظيم بر ثروته مالك بولونان برنجى طبقهٔ اجتماعيه منسوبينى يدى عائله‌دن تركب ايتمكده‌در . بو عائله‌لر ايچنده اون ، اون بش بيك ليرادن نهايت الى بيك ليرايه قادار تخمين ايديله‌بيلن بر ثروته وبيك ليرادن اوچ درت بيك ليرايه قادار بر وارداته مالك افراد موجوددر .

بونلر ميانده بر طرفدن املاك واراضى صاحبى بولونانلر ويالكز زراعتله اشتغال ايدنلر بولونديغى كبى صرف تجارتله اوغراشانلر دخى موجوددر . زراعتله مشغول اولانلر ، مالك اولدقلرى اراضى‌نك زراعتنى آكثريا شريكلرى بولونان كويلولره كوردير مكده‌در ، لاذقيه‌ده بللى باشلى اولان تجارت ايسه توتون ويومورطه تجارتى‌در .

والحاصل زراعت ويا تجارتله اشتغال ايله‌ين بو يدى عائله‌نك منقول وغير منقول اولمق اوزره مجموع ثروتلرى ياريم ميليون ليرا قادار تخمين ايديله‌بيلير . بونلرك افرادى ايسه قادين ، اركك بش آلتى يوز شخصدن عبارتدر .

بو صايديغمز اسلام عائله‌لرى آراسنده جداً ايى بر صورتده ياشايانلرى موجوددر ؛ فى الحقيقه بو عائله‌لرك ، مالك اولدقلرى ثروتدن حيات اعتباريله آز چوق استفاده ايده‌رك حائز رفاه واعتبار بولوندقلرينى منتظم ومدنى برطرزده بولونان اقامتكاهلرى وينه اوز بتده مدنى اولان طرز معيشتلرى دخى اثبات ايتمكده‌در .

لاذقيه برنجى طبقه منسوبينك همان كافه‌سنك طرز تلبسى دخى اصول جديده‌يه موافقدر .

يالكز شونى درميان ايده‌بيليرزكه بوتون بوطبقه افرادينك خارجاً ارائه ايتدكلرى آثار تمدن وتجدده رغماً بضاعهٔ علميه‌لرى پك بسيط بر حالده قالمشدر . واقعا لاذقيه‌نك بو طبقه‌يه منسوب واك معروف بولونان بر عائله‌سى واردركه افرادى آز ، چوق بر تحصيل

تالى كورمش ايسه‌ده متباقى عائله‌لر افرادينك همان اكثرى تحصيلجه‌پك كريلرده بولونمقده‌در . حال بوكه بو بضاعه‌سزلك سائقه‌سيله ثروت عظيمه‌لرندن لايقلى بر صورتده استفاده ايده‌مه‌مكده اولدقلرى كبى مملكتلرينى‌ده يوكسك غايه‌لره ايريشديره مه‌مكده‌درلر .

باخصوص بو طبقه افرادينك بر آز ذوقلرينه مجلوب اولمالرى دخى عين تأثيرات سائقه‌سيله اوليور .

مع ما فيه حيات عموميهٔ اجتماعيه اعتباريله بو طبقه افرادى ضررسز بر نام وشهرته مالك بولونيورلر . زيرا بو طبقه‌نك تحت تصرفنده بولونان اراضيده چاليشانلرك برطرفدن نصيريلر اولماسى ، ديكر طرفدن لاذقيه مركز قضاسنده حيات اجتماعيه‌جه يك درشت وخشين كتله‌لره صاحب بولونان صهيون وجبله اراضيسى ايله محاط بولنماسى دولاييسيله لاذقيه متمولانى اجراى نفوذ وتأسيس تسلط وتغلب ايده‌ميورلر .

بونك ايچوندركه برنجى طبقه افرادينك مونس ، انسانتيكار ومسافر پرور ونهايت بر آزده ذوقپرست بر حالت روحيه‌لرى بولونيور . خلاصه بو طبقه منسوبينك كتلهٔ خلقه قارشى بر امداد ويا بر لطف وعنايتده بولوندقلرى مشهود ومتعارف اولماديغى كبى منفعتلرينى ديكرلرينك ضررنده آرامق صورتيله اجراى تغلب ويا ايقاع شر وفساد ايله‌دكلرى دخى ايشيدلمش ده‌كيلدر . بناءً عليه بونلرى ساكن ، محافظه‌كار ومعتدل انسانلر اولمق اوزره طانيق اقتضا ايده‌ر .

***

لاذقيه اسلاملرينك ايكنجى طبقهٔ اجتماعيه‌سى ايسه اورته حاللرلردن تركب ايديور . بو طبقه‌دن بولونان عائله‌لرك مجموعى اللى‌يى وعائله‌لرك افرادى بيكى متجاوز بر يكونه بالغ اولمقده‌در .

لاذقيه‌ده بو قسم عائله‌لر ثروتنك ، ايكى بيك ليرادن اعتباراً بش ، آلتى بيك ليرايه قدر وواردا تلرى دخى سنوى‌لا اقل ايكى يوز ليرادن نهايت بش يوز ليرايه قادار تخالف ايتديكنه باقيليرسه بو طبقه اجتماعيه‌نك دخى ايكى ، اوچ يوز بيك ليرالق بر ثروت منقوله وغير منقوله‌يه مالك اولدقلرى آكلاشيلير .

بو طبقه‌نك اشتغال ايتديكى خصوصات دخى زراعت ويا تجارتدر . بونلرك طرز معيشتى ايسه برنجى طبقه‌نك بر مقدار دونده بولونمقدن باشقا فرق ارائه ايتمديكى كبى وضعيت عموميهٔ اجتماعيه‌لرنده دخى بارز ده‌نيله‌جك درجه‌ده آيريلقلر بولونماديغى ايچون بو ايكى طبقه‌يى ثروتلرندن صرفنظر ايديله‌جك اولورسه بر طبقهٔ اجتماعيه صورتنده تلقى ايتمك‌ده قابل اولور .

يالكز شونى درميان ايده‌لم كه لاذقيه‌نك كسوهٔ علميه‌يى حائز وتحصيل شرعى‌ده بولوند.

قلرى معروف اولان قسمى بو طبقه‌يه منسوب بولونمقده‌در . بناءً عليه بو طبقه افرادى سويهٔ فكريه اعتباريله برنجى طبقه‌دن بر آز يوكسكجه اشخاصه مالك بولونيور . فعاليت نقطهٔ نظرندن‌ده بوكا شبيه بعض اوصاف ارائه ايتديكى واقعدر .

يالكز برنجى طبقه درجه‌سنده بررفاهه مالك اولمادقلرى ايچوندركه حيات اجتماعيه نقطهٔ نظرندن دها مقتصد وحالت روحيه اعتباريله دها آز ساكن‌در . هيئت عموميه نظر اعتباره آلينرسه تحصيل جهتدن بو طبقه افرادينك‌ده برنجى طبقه منسوبينى كبى كويلرده بولونديغنى اشارت ايتمك ضروريدر .

*
**

لاذقيه‌نك اوچنجى طبقهٔ اجتماعيه‌سى ايسه اكثريت عظيمهٔ اهاليدن تركب ايتمكده‌در . بو طبقه منسوبينى كميجيلك ، سبزه جيلك ، كبى مشاغل ايله اوغراشانلردن وياخود باغچوان ، عمله ، بقال كبى صنوف اجتماعيه‌يه منسوب اولانلردن عبارتدر .

بو طبقه منسوبينى اكثريتله (قنباز) تعبير ايتدكلرى انتاريلرله شالوار وفس اكتسا ايده‌رلر . ياشايشلرى فقيرانه بر حالده واكثريا (شحاتين) ، (صباغين) محله سنده اقامت ايتمكده درلر . مع ما فيه بونلرك سنوى قازانجلرى لا اقل ايكى اوچ بيك غروشدن اشاغى اولمادينى ولاذقيه‌ده جالب وقت ده نيله‌جك درجه‌ده اوجوزلق بولونديغى ايچون بوراده ياشايان أك فقير عائله بيله آز چوق اى بر حالده صاييلابيلير . بوراده هركسك كندينه بر ايش بولابيلمه‌سى پك قولاى‌در . بناءً عليه سفالته دوشمش اشخاص شايان ذكر اولامايا- جق درجه‌ده محدوددر .

يالكز شونى ذكر ايتمه‌لى يزكه بوطبقه افرادينك تحصيلى پك نقصان‌در . بونلرك ايچنده اوقويوب يازانلرى بيله پك بسيط بر درجه‌ده‌در ..

اساساً لاذقيه‌ده اسلاملردن اوقويوب يازانلرك عددى ارككلردن يوزده يكرمى قادينلردن ايسه يوزده بش درجه سنده‌در . مكاتب عاليه‌دن آلتى ، يدى وتحصيل تالى ويا شرعيدن نهايت يوز قادار ماذون بولونديغنى قبول ايده‌جك اولورسه‌ق قالانلرينك تحصيلى ياريم يامالاق ابتدائى درجه سنده‌در . بناءً عليه لاذقيه‌ده سويد فكريه نك دوشوك بر حالده اولديغنى بو بسيط ملاحظه بزه پك واضح كوستره بيلير ..

*
**

لاذقيه خرستيانلرينه كلنجه بشده دردينك روم اورتودوقس لردن ومتباقيسنك ايسه طوائف سائره‌دن تركب ايتمه‌سى وثروتك‌ده خاصةً روملرده تمركز ايتمه‌سى اعتباريله لاذقيه- ده ديكر طوائف مسيحيه‌نك روملره نسبتله موقعى پك محرودقاليور .

لاذقيه روملرى حيات اجتماعيه اعتباريله اسلاملرك طبقات اجتماعيه‌سنى تنظير

ايتمكده‌درلر . مع ما فيه برنجى طبقه‌دن اولمق اوزره ايكى عائله موجوددركه كرك ثروت وكرك طرز معيشت اعتباريله نظيرلرى بولونان اسلاملردن دها اوستوندرلر . فى الحقيقه لاذقيه‌ده (ابو ريحه) ناميله معروف بولونان توتون تجارتى اللرنده طوتان بو ايكى عائله‌دن هر برينك ثروتى التمش ، يتمش بيك ليرا وواردات سنويه‌لرى ايكى الى ، يدى بيك ليرايه بالغ اولمقده‌در .

خصوصيله كرك اولرينك طرز ترتيبندنه‌كى يوكسكلك وكرك اصول معيشتلرنده‌كى آثار مدنيتله بو عائله لرپك زياده جالب دقت بولوندقلرى كبى بو عائله افرادندن اوروپا مكتبلرندن مأذون ايكى كيشى واردركه سوريه‌ده امور وصنايع زراعيه‌يه دائر قلمه آلدقلرى فرانسزجه اثرلرله ده شايان تقدير بولونمقده‌درلر .

خرستيانلرك آز چوق املاك صاحبى بولونان متوسط كتله لرنده اوچ ، درت عائله موجوددر . متباقيسى ايسه بعض حرف وصنايعله اشتغال ايتمكده درلر .

لاذقيه خرستيانلرى سويهٔ فكريه‌جه دخى مجاور بولوندقلرى طبقهٔ اسلاميه‌يه نسبتله اوستون صاييلابيلير . فى الحقيقه اسلاملر ايله خرستيانلرك نسبت عدديه‌سى كوزه تلمك شرطيله بو خصوصده بر مقايسه ياپيلاجق اولورسه خرستيان ارككلرندن اوقويوب يازانلرك عددى دها فضله اولديغى كبى قادينلرى‌ده نسبت قبوك ايتمه‌جك درجه‌ده دها ايلروده‌در . واقعا لاذقيه خرستيانلرنك بوتون معنا سيله منور اولديغنى ادعا ايده جك‌ده- كيلز . فقط اسلاملره نسبتله اوقومق ، يازمق خصوصنده مرجح بولوندقلرينى اشارت ايتمه‌مز ضروريدر :

شونى‌ده ذكر ايده‌لمكه بورا خرستيانلرى دخى اسلاملر درجه‌سنده وحتى چوق فضله بر مربوطيت اعتقاديه‌يه مالك بولوندقلرى ايچون بو نقطهٔ نظردن هر ايكى كتلهٔ دينيه بربرينه شبيه بر موجوديت اجتماعيه ارائه ايتمكده‌در .

*
**

لاذقيه‌نك حيات عموميه اجتماعيه‌سنه دائر اولان بو فصلمزه خاتمه ويرمزدن اول استطراد قبيلندن اولمق اوزره لاذقيه مركز قضاسنك حالت اجتماعيه‌سنه بر مقدار تماس ايليه‌جكز .

فى الحقيقه لاذقيه قضاسنده مركز نفوسى خارج قالديغى تقديرده رسمى ايستاتستيقلره نظراً اوتوز بيكى متجاوز بر نفوس موجوددر . بونك نصفى نصيرى ونصف ديكرينك اوچ ربعى تركمن وسنى وبر ربعى ايسه طوائف مختلفه دن مركب اولمق اوزره خرستيانلردر .

لاذقيه مركز قضاسنده متوطن بولونان نصيريلر زراعت وفلاحتله اشتغال ايتمكده‌درلر

بونلرك ايچنده اون اون بش قدر عائله واردركه بيك ليرادن ايكى بيك ليرا قادار برقيمته بالغ اراضيه صاحب بولونمقده‌درلر . بونلرك سنوى وارداتى ايكى يوز ليرادن بش يوز ليرايه قادار تخمين اولونا بيلير .

لاذقيه مركز قضاسنده ياشايان نصيريلر سواحلده ويا سواحله قريب نقاطده بولونان نصيريلره شبيه‌درلر . بناءً عليه حيات عموميه‌لرنده ، داغلق اراضيده ياشايان نصيريلرك سجاياى مخصوصه‌سندن آزاده بولونمقده‌درلر .

اساساً بو نصيريلرك اكثرى لاذقيه اغنياسنك معيتنده مزارع اولدقلرى ايچون سكوت وحضور حالنده بولونمالرى پك طبيعى‌در . خصوصيله بورا نصيريلرينك صهيون عشايرى طرفندن كور دكلرى تعديلر سببيله‌ده دها زياده لاذقيه‌ليلره مربوط بولونمقده‌درلر .

بالطبع بو نصيريلرك حيات ومعيشتلرنده بر رفاه وسويهٔ فكريه‌لرنده‌ده بر صلاح آرامق بيهوده‌در . بونلرده فقيرجه وزوالى بر كتلهٔ خلقدن عبارت‌در .

لاذقيه قضاسنده‌كى خرستيانلر دخى پك بارز اوصاف ارائه ايده‌ميورلر .

قضانك سكزده اوچنى تشكيل ايده‌ن سنيلره كلنجه بونلردن بش يوز قادارى (بساتين ريحان) و (قيناص) كويلرنده اقامت ايتمكده اولوب عرب عرقنه منسوب‌درلر . متباقيسى ايسه خزينه وباير وبو جاق ناحيه‌لرينى اشغال ايتمكده‌درلر . انحاى مذكوره‌ده ياشايان بوركمنلرك احوال عموميه‌لرينى ايلروده بر فصل مخصوصده آيرى وجه تدقيق ايده‌جكمزدن بوراده تكرارندن صرفنظر اولونمشدر .

[٢] — **اعتيادات اجتماعيه** — لاذقيه‌نك آز چوق خصوصيتى حائز بعض اعتياداتندن بوراده بحث ايتمك ايسته‌يورز . بو ميانده اولمق اوزره اصول ازدواجى ذكر ايده بيليرز .

فى الحقيقه اسلامـلر بيننده مهر مسأله‌سى ازدواج اثناسنده أك زياده حائز اهميت ومحتاج حل صاييلان مسائلدن‌در . بناءً عليه لاذقيه‌ده دخى مهر حقنده اوزون اوزادى‌يه كوروشمك معتاد اولديغى كبى مهرك‌ده يوكسك بر مرتبه‌ده بولونماسى خاصةً آرزو ايديلير . حتى درت يوز ليرايه قدر تعيد مهر ايله‌ينلر واردر ، بو مسأله حل اولندقدن صوكره آرتيق هر شى اولوربيتر . طرفينجه حاصل اولان اتفاق يا (خطبه) نامنى ويردكلرى بر نشان مراسمى ايله ويا خود دوغرودن دوغرى‌يه عقد نكاح ايله رسميلشديريلير . كرك خطبه وكرك عقد مراسمنك ، قيزك اونده جريانى بوراده دخى اعتياد ايدلمشدر . مع ما فيه لاذقيه‌ده بو نوع مراسم مولد شريف قرائتندن عبارت بر حالده وبسيط بر صورتده جريان ايتمكده واكثريا پازار ايرتەسى ويا جمعه كيجه‌سى اجرا ايدلمكده

ايسه‌ده . خطبه‌دن صوكره مخطوبه‌يه يوزوك ويا كويه‌سى بر هديه كوندرمه‌سى وآرزو ايدرسه معين بر كيجه‌ده بر مسامره ترتيب ايتمسى معتاددر .

اكر اولجه خطبه مراسميله اكتفا ايديله‌رك عقد نكاح ياپيلمامش ايسه عقد مراسمى دوكون كونى ويا اوندن بر ايكى كون مقدم كونا وزله‌ين اجرا ايديلير .

زفافدن بر هفته مقدم اركك طرفندن مخطوبه‌نك خانه‌سنه صابون ، قهوه ، حنا ، وقوقولوكيل وامثالى شيلرك ارسالى اقتضا ايدر وبو هديه‌يه (ميده) يعنى مائده نامى ويريلير‌مش .

بونك اوزرينه مخطوبه‌نك عائله‌سى قادينلره مخصوص بر (حمام دعوتى) ترتيب ايده‌ر وبوكا اشتراك ايتديريله‌جك اولانلره دعوت مقامنده اولمق اوزره بر قالب صابون ارسال ايلر . بو دعوت دوكوندن ايكى اوچ كون اول اجرا ايديلير .

برده او اثناده مخطوبه‌نك اوندن خاطبك خانه‌سنه جهاز كوندريلير . وقتيله جهاز ارسالى اثناسنده داوول وزورنا چالديريلردى . شيمدى بو عادته آرتيق رعايت ايدلمكده‌در .

دوكون كيجه‌سى ارككى آرقا داشلرندن برى اوينه‌دعوت أيلر . اونك شرفنه چالغى طاقمى كتيريله‌رك اجراى آهنك وشادى ايديلير وياخود بر مولد شريف قرائت ايتديريلير . اركك تقريباً كيجه ياريسنه قادار اوراده قالدقدن صوكره أك اوكده فانوسلر وچالغيجيلر اولديغى حالده احبا واقربا سيله بر لكده اوينه ايصال ايديلير . أونده ايسه قادينلر طرفندن ليلهٔ زفاف شرفنه اوزون اوزادى‌يه برمسامره ترتيب اولنمش بولونور (لو ، لو ، لو) صدالرى ايچنده اركك اوه داخل اولور . ليلهٔ زفافى متعاقب اولان كونده اركككلينه (صباحيه) نامىله بر هديه‌ويرمه‌سى وزوجك باباسى وبرادرلرى طرفندن كلينه بويوله‌هديه‌لر اعطاسى معتاددر .

دوكونى تعقيب ايدن كيجه‌لرده بعضاً سه وپنج كيجه‌لرى تسلسل ايتديريله بيلير . با خصوص زوجك أوندن كلينك اقربا وتعلقاتى بر كيجه خصوصى اولارق دعوت ايدلمك متعارف اولديغى ايچون بوكاده لاذقيه‌ده (ردة رجل) يعنى آياق آليشديرمق دعوتى نامى ويريلير .

دوكوندن برآى صوكره‌ده قيزك باباسى ارككى واركككك اقرباسنى دعوت ايده‌ر بوكاده (بوسة يد) يعنى ال اوپمك مراسمى نامى ويريلور . بوتون يو مراسمده مناسب هدايا تعاطيسى دخى اعتياد ايدلمشدر .

لاذقيه‌ده تقدير ايديلن مهرمعجلك ثلثانى ، ثلثى ويا ربعى درجه سنده اولمق اوزره بر ده مهر مؤجل تعيين اولونور .

لاذقيه‌ده تعدد زوجات پك جارى دكلدر . يالكز بر قاچ كيشى‌يه‌منحصر ايمش. بونلر دخى هر زوجه ايچون آيريجه بر رأو تخصيص ايتمشلر ايمش .

لاذقيه ليلر دخى دوغاجق چوجوغك اركك اولماسنى آرزو ايده‌رلر . واركك چوجوغه كرك ختان وكرك ختم قرآن زمانلرنده آيچه اكلنجه‌لر ومسامره‌لر ترتيب ايده‌رلر .

لاذقيه‌ده متوفاى اوزرى آچيق تابوتلرده طاشيرلر ويالكز اوستنى بر چارشف ايله‌اور تمكله اكتفا ايده‌رلر . روايت ايتدكلرينه نظراً خرستيانلرجه اولولر قاپالى تابوتلر داخلنده كوتورلدكلرى ايچون اونلره بكزه‌مه‌مك مقصديله بو طرزه رعايت ايديورلرمش .

لاذقيه قادينلرى جنازه‌نك پيشنده يورومزلر وبوراده جنازه‌لر سكون تام ايله مقر أبديلرينه يالكز اركككلر طرفندن ايصال اولونور لرمش .

لاذقيه‌ده مظنهٔ كرامتدن اولدقلرى معروف بولونانلرك مزارى خلق طرفندن زيارت ايدلمكده ايمش . بو ميانده اولمق اوزره (شيخ محمد المغربى) ، (شيخ صالح الطويل) ، (امام البطرنى) ، (امير موسى) ، (ابى الدرداء) ، (شيخ سعيد) ك مزارلرينى ذكر ايده بيليرز . حتى بونلردن (امام البطرنى) ايله (ابى الدرداء) نك تربه لرنده بعض خسته‌لرى كيجه‌لين ياتيرمق معتاددر . بو نكله مريضك شفا بولاجغنه قائل اولورلرمش .. بر ده (قاضى الحاجاة) ناميله معروف بر مرقد واردركه قادينلر بو راسنى زيارت ايلرو اللرينه بر رطاش آله‌رق تربه‌نك اوزرينه اورور وقاضى الحاجاتدن مطلوبلرينك اسعافنى يوكسك سسله تمنى ايدرلرمش .

*
* *

لاذقيه‌ده ايلك بهار موسمنده اسلام قادينلرك ارككلريله بر لكده ونيسان رومينك ايلك اوچ كوننده يالكز قادينلرك صباحلين كونش دوغمزدن مقدم برابر لرنده سوت وقهوه كوتوره‌رك تنزه محللرينه چيقمالرى معتاددر . بوكا لاذقيه‌ده (شم النسيم) نامى ويريلير . شهر صفرك صوك چهارشنبه كوننده دخى بو شهر خارجنده سيرانلر اعتياد ايدلمشدر .

برده خرستيانلرك پاسقاليه بايرامنده دخى اسلام قادينلرى بلده خارجنده سيرانلر ترتيب ايده‌رلر . بوكا لاذقيه‌ده (طلعة عيد النصارا) يعنى « خرستيان بايرامى چيقيشى » نامى ويريلير . كويا بو بايرام وقتيله خرستيانلردن قاچمق مقصديله ترتيب ايدلمش ايمش .

حال‌بوكه لاذقيه اسلاملرى مرور ايام ايله بونى بر بايرام تلقى ايتمكه باشلامشلردر. حتى بو كونلره مخصوص احضار ايتدكلرى البسه مصرفى اصل اسلام بايراملرينك مصرفندن قات قات فضله بر يكونه بالغ اولمقده ايمش .

٥ — احوال صحيه

لاذقيه قصبه‌سى ، وضعيت عموميهٔ صحيه‌سى اعتباريله موفق شرائط ارائه ايتمكده‌در . فى الحقيقه بو قصبه‌نك جوارى آچيق اولديغى ايچون هوادار بر موقع اولمق اوزره معروفدر . با خصوص يازموسمنده كيجه‌لين أسن شرق روزكارى لاذقيه‌يه بر حيات تازه بخش ايليور . اساساً لاذقيه معتدل بر منطقه‌نك معتدل بر بلده‌سى اولمق دولايىسيله يازين درجهٔ حرارت « ٢٣ — ٣١ » آراسنده تحول وقيشين ايسه نادراً صفره تنزل ايلمكدر واكثريا « ٥ — ١٠ » درجه آراسنده بولونمقده‌در .

قصبه‌نك صويى اساس اعتباريله وشرائط صحيه نقطهٔ نظرندن شربه واستعماله صالحدر .

مع ما فيه قويولرك پيس قوغه‌لرله اكثريا دوچار افساد اولديغى وبا خصوص بعض ترشحاته معروض قالديغى دوشونولورسه بونلرك امراض ايچون نه‌اليم بر واسطهٔ سرايت تشكيل ايده‌بيله‌جكى جزئى بر ملاحظه ايله اكلاشيلير . نيته‌كيم اطباى محليه‌نك روايتنه نظراً بوندن آلتى ، يدى سنه اول ظهور ايدن قوله‌را خسته‌لغى پك دهشتلى تخريبات ايقاع ايتمش وبو خصوصده قويولرك پك بويوك بر مدخلى اولديغى اكلاشيلمش ايدى .

قصبه‌نك أولرينه كلنجه ، خطوط داخليه مبحثنده بيان ايدلديكى وجهله هر نه قدر اكثريتى اعتباريله موجب شكايت بر حالده دكل ايسه‌ده ضيادن محروم ، راطب ومتعفن اولانلرى‌ده موجود اولديغى ايچون بونلرك‌ده صحته ومدنيته ياراشابيله‌جك برحاله افراغى بالطبع ضرورى عد ايدلمك لازمدر .

برده وضعيت صحيه بحثنى اكمال ايتمزدن مقدم لاذقيه جوارنده بولونان بعض باطاقلقلرى دخى ذكر ايتمه‌مز اقتضا ايدر . زيرا لاذقيه‌نك شرق جنوبيسنده وقصبه‌يه قريب بر محلده ده‌كزه دوكولن نهر الكبيرك منصبى جوارنده داغيلارق توليد ايلديكى مستنقعات لاذقيه‌ده مالاريانك عدم انقطاعنه بر سبب تشكيل ايتمكده‌در .

فى الحقيقه مالاريادن ، لاذقيه‌ده سنوى بش ، آلتى يوز حادثه ظهور ايتمكده اولديغنى طبيبلر درميان ايتمكده ايسه‌ده خسته‌لقدن مصاب اولانلرك دها عظيم بر يكونه بالغ بولونديغنى خلقك شرائط عموميهٔ اجتماعيه‌سندن ووضعيت فكريه‌سندن قولايلقله استخراج ايتمك قابلدر. هر حالده بو مرض مصابينك عددى لاذقيه‌ده ديكر بالعموم امراض مصابينك همان همان ياريسنى تشكيل ايتمكده‌در .

مالاريا ، لاذقيه ملحقاتنده‌كى قراده ايسه دها اليم تخريبات وجوده كتيرمكده ايمش.

حتى روايت ايدلديكنه نظراً لاذقيه مركز قضاسى نفوس موجوده سنك يوزده اون بشى سنوى بو خسته لغه دچار اولور . بناءً عليه يدى سكز بيكه بالغ اولان بو مصابين عددينى آز التمق وخسته لغك بو دهشتلى صولتنى هيچ اولمازسه آز بر مدت ظرفنده تحديد ونهايت الطفا ايلهمك اك ضرورى اولان غايه لردن برينى تشكيل ايتمه‌لى‌در .

بو خسته لقدن صوكره لاذقيه‌ده اك زياده اجراى فعاليت ايلهين مرض (ورم) ايسه‌ده بالطبع بو خسته لغك تخريباتى برنجى سندن دها مدهش ودها ظالمانه‌در . خصوصيله (ورم) خسته لغك بوندن قرق اللى سنه اول انجق معروف ايكى اوچ خرستيان عائله سنده‌كى پك محدود اشخاصه منحصر ايكن اوزماندن برى تزايد وتوسع ايده ايده نهايت سنوى ٤٠ — ٥٠ وفات بر اقاجتى درجه‌ده حاد بر شكل ارائه ايتمه‌سى جداً شايان نظر‌در . يدى سنه‌دن برى‌ده بو حال دوام ايديورمش . سنوى مصابينك عددى ايسه ايكى يوزه بالغ اولمقده‌در .

ورمك بو درجه‌ده شدتله اجراى سير ايتمه‌سى خصوصنده تدقيقاتده بولونانلر اوكجه بحث ايتديكمز مريض خرستيان عائله‌لرينه عائد اشيانك صحى تنظيفاته تابع طوتولمايارق صاتلمسى وحال حاضرده دخى مريضلره عائد اثوابك سربست صاتلمسى وحتى شيمدى‌يه قادار بوتون لاذقيه مركزنده بر عدد (۵ توو) ماكنه‌سنك بولونماماسى وخسته‌لرى تجريد ايده‌جك بر سناتوريوم دخى اولماماسى سبب اولمق اوزره ارائه ايديبورلر ، شبهه‌سز بو عواملك تاثيرى قابل انكار دكلدر . بناءً عليه بوتون وسائط وتدابير لازمه‌يه بر آن اول توسل ايده‌رك لاذقيه اهاليسنى پك محقق بر خطردن قورتارمق مقتضيدر .

لاذقيه‌ده بوتون امراضه نسبتله يوزده اون درجه سنده بولونان (ورم) خسته لغندن صوكرمينه بو درجه‌ده بولونان وصوك برقاچ سنه‌نك محصولى اولان ديكر مدهش بر خسته لقدن بحث ايده‌جكز . فى الحقيقه التى آيدن برى لاذقيه‌ده اللى ، آلتمش فرنكى حادثه سنه تصادف ايتديكنى بزه طبيب درميان ايتمكله بو خسته لغك سير عموميسى حقنده پك واضح بر فكر اعطا ايتمش اوليور . شيمدى‌يه قدر اوفور وكچيلره مراجعت ايده‌رك ويا بعض تبخيراته توسل ايده‌رك تداوى اولمق ايسته‌ين يكجه فرنكى مصابينى دخى بولونديغى دوشونوله‌جك اولورسه صوك حرب سنه‌لرينك يادكار تخريبكارى اولان بو اليم خسته لغك ده لاذقيه‌نك صحتى ايچون نه خطرناك بر اوچوروم تشكيل ايتمكده اولديغى شايان ملاحظه‌در . بو خسته لغك بودرجه‌ده تزايدى خصوصنده تحت مراقبه‌ده بولوندير لمابينى قابل اولان محللرك فقدانى بر عامل اولمق اوزره كوستر لمكده‌در . هرحالده بو جهتك پك سرعتلى بر تدبيره احتياج كوستر ديكنى اشارت ايتمكه لزوم كورميورز .

بو خسته لقلردن صوكره بعض صيتمه‌لره وامراض عينيه ويا جلديه‌يه وحتى امراض

زهرويه‌دن بعضيلرينه دها تصادف ايدلمكده ايسه‌ده بونلرك سيرى ديكرلرى قادر دكلدر . نيته كيم امراض زهرويه‌دن بعضينى ايله مصاب اولان اشخاص خارجده بر اقلمق شرطيله قالانلرك عددى سنوى يكرمى‌يى تجاوز ايتمه مكده‌در .

*
* *

لاذقيه‌ده صوك سنه لرك محصولى بولونان امراض عارضيه‌يه كلنجه بو خصوصده تيفوس ايله قوله رابى ارائه ايده بيليرز . بر حساب تخمينى‌يه نظراً كچن (١٣٣٢) سنه‌سى ظرفنده قوله رادن آنجق اون اون بش قادار مصاب وارايمش . حتى تيفوس بو زمان ظرفنده ايچه تخريبات ياپمه مش ايمش . حال بوكه صوك آلتى آى ظرفنده يعنى (١٣٣٣) سنه سنك نصف اولنده تيفوسدن ايكى يوزه قريب مصاب ظهور ايتمش ايسه‌ده بو نلردن آنجق يوزده ايكى ، اوچ درجه سنده وفات وقوعه كلديكنى اطبا ادعا ايتمكده‌در . قوله‌را ايسه (١٣٣٣) سنه‌سى ظرفنده ظهور ايتمه‌مشدر .

*
* *

لاذقيه‌ده تشكيلات صحيه ناميله نهايت بر بلديه طبيبى وارايمش . اويله بر بلديه طبيبى كه قضانك شمال جهتلرنده بولونان ومركزدن بر كونلك مسافه‌ده بولونان ناحيه‌لرك ده تداويسى كندى ذمتنده بولونيورمش . وبو طبيبك نه بر معاونى ، نه بر خسته خانه‌سى والحاصل هيچ بر واسطهٔ صحيه‌سى دخى يوق ايمش . بوندن ما عدا مركزده بر طبيب خصوصى ايله ، مكتبدن مأذون اولمايان بر قاچ قابله ونهايت بر ايكى اجزاخانه بولونمقده‌در . بناءً عليه يو درجه تشكيلات ايله‌نه ياپمق قابل اولديغنى وخلاصه لاذقيه‌نك صحت عموميه سنك ده‌نه مركزده بولونديغنى آيروجه ايضاح وتحليله بالطبع لزوم كورولمه‌يه جكى بديهى در .

٦ — لسان ، ادبيات وحياتِ طباعت

لاذقيه‌ده مستعمل اولان لسان عمومى بالطبع خلق عربجه‌سى‌در . واقعا لاذقيه عربجه‌سى عموميتله سوريه‌ده قوللانيلان عربجه‌دن فرقسز ايسه‌ده كلمات نهايتنك پك فضله اوزاتيلماسى ويا خصوص تثقيل ايديله‌رك سويلنمه‌سى دولايسيله پك قابا بر لهجه ارائه ايتمكده‌در . بو لهجه عينى صورتله جبله‌ده دخى استعمال اولونيور ايسه‌ده لاذقيه‌نك ديكر قضالرنده لسان طرابلس شيوه‌سنه دها فضله قريبت كوستر ييور .

لاذقيه‌نك رسمى مكاتب ابتدائيه وتاليه‌سنده بولونانلردن تورجه‌يى آز ، چوق تكلم ايدنلر واردر . بونلرك عددى ايكى يوزه ابلاغ ايديله‌بيلير . خزينه ، باير ، بوجاق نوا‌حيسنده مقيم اولان واون بيكه قريب بولونان تورکمنلر دخى تورکمنجه برشيوه ايله تورجه

تكلم ايتمكده‌درلر. بوندن ماعدا فرانسزجه وانكليزجه مستعملدر. خرستيانلردن اوقويوب يازانلرك بر قسمى بو ايكى لسانه آشنا بولونمقده‌در.

*
* *

لاذقيه‌نك صوك عصر ظرفنده معروف بش اون سيماسى واردركه فصيح عربى لسانه اولان وقوفلريله وعلوم شرعيه‌دكى اختصاصلريله اشتهار ايتمشلردر. بو ميانده اولمق اوزره علماى محدثيندن اللى سنه اول وفات ايدن (شيخ مصطفى المحمودى) ايله ينه تقريباً قرق اللى سنه اول وفاتى وقوع بولان (شيخ خالد الازهرى) يى وينه بوتاريخلرده وفات ايدن عالم وشاعر (عبد الرزاق افندى الفتاحى) يى ارائه ايده‌بيليرز. بونلردن صوكره اشتهار ايدن (شيخ عبد الفتاح المحمودى) ايله (شيخ عبد الحميد المحمودى) دخى مشهور ذواتدن‌در. با خصوص بو ايكى بر ادردن برنجيسى سوريه‌نك اجلهٔ علماسندن صايبلير.

كنديسى عالم، شاعر، فقيه ومحدث ايدى. لاذقيه‌ده حال حاضرده لسان فصيح عربيه وشرعياته واقف اولان اكثر ذوات عبد الفتاح المحمودينك رحلهٔ تدريسندن يتشمشدر.

عبد الفتاح المحمودينك صرف، نحو، بيان، فقه، عروض وتجويده دائر مطبوع وغير مطبوع ايچه تأليفاتى واردر. (سفير الفؤاد) نامنده‌كى ديوان اشعارى ايله صرفه دائر (تحفة الدارس) ونحوه متعلق (الجريده) نام اثرلرى مطبوع اولان اثرلرندن‌در.

برادرى بولونان (شيخ عبد الحميد المحمودى) دخى عالم وشاعر ايدى. بوذات يكرمى سنه اول وبرادرى ايسه اون بش سنه اول وفات ايله‌مشلردر.

بو ذواتدن ماعدا محدثيندن (شيخ صالح الطويل) دخى مشهوردر. متعدد تأليفلرى وارسه‌ده جمله‌سى مطبوع دكلدر. تاريخ وفاتى اوتوز سنه مقدمدر.

لاذقيه‌نك يتشدير ديكى علمادن برى‌ده (محمد سعيد افندى الازهرى) در. اون بش سنه اول وفات ايدن بو ذاتك غير مطبوع شعرلرى وبعض آثار دينيه‌سى موجوددر.

*
* *

لاذقيه‌ده شعر خصوصنده أك معروف سيمالردن برى بى شبهه (الياس صالح اللاذقى) در. بو ذات (١٨٣٩) تاريخ ميلاديسنده لاذقيه‌ده تولد ايتمشدر. كنديسى عن اصل غزه‌لى بولونان قديم بر خرستيان عائله‌يه منسوب‌در. تحصيلنى آمريقان كليه‌سنده اكمال ايتمش وبر آرالق كتابت كبى مأموريتلرده استخدام اولندقدن صوكره تعاطئ تجارته باشلامش و١٨٧٢ تاريخنده بر مدت امريقا قونسولوسلغنده بولوندقدن صوكره استعفا ايتمش ونهايت تكرار حكومت مأموريتنه داخل اولارق اعضالقلرده ايفاى خدمت ايلمشدر. وفاتى (١٨٨٥) سنهٔ ميلاديه سنده‌در. بو ذاتك آثار منظومه‌سى (مراثى وديوان المرحوم الياس

صالح اللاذقى) ناميله اوغلى طرفندن (١٩١٠) تاريخنده لاذقيه‌ده مطبعهٔ وطنيه‌ده طبع اولنمشدر.

بو ديوانك اكثر قسملرى مدحيه ومرثيه‌لرله تاريخيه‌لردن عبارت‌در. بونلر ايچنده بعض وقايع تاريخيه‌يى تثبيت ايدن قسملرى حائز اهميت صايبلمق لازم‌كلير. بونلر ميانده سوريه واليسى ايكن مدحت پاشانك متصرفاق تشكيلاتى ياپمق اوزره (١٨٧٩) تاريخنده لاذقيه‌يه قدومنى مصور اولان قصيده‌سنى كوستره بيليرز.

الياس صالح بو منظومه‌سنه آتيده‌كى مطلع ومقدمه ايله باشلايور:

مقل الورى اياك امست ترصد
يا كوكباً منه المطالع تسعد
يا مدحت العصر الذى بك فخره
ونتيجة الدهر الذى بك يحمد

«مألاً ترجمه‌سى»

«بوتون عيون جهان سكا نكهباندر. زيراسن طالعلره بخش سعادت ايله‌ين بر كوكسبك. أى عصرك مدحتى سنكله عصرمز تمدح وتفاخر ايلر.»

شرفت ارض اللاذقية منةً
فشدا بها طير السرور يغرد
واخضرت الآكام فى ارجائها
زهواً واهلوها بوفدك عيدوا

«مألاً ترجمه‌سى»

«سن لاذقيه‌يى تشريف ايدنجه طير سرور ترنمه باشلادى. اووه‌لر يشيل اولدى وخلق‌ده قدومك اوزرينه بايراملر ياپدى..»

سوزلرينى سويليور. باخصوص مدحت پاشانك مزيت حقيقيه‌سنى لايقيله تقدير ايتديكنى آتيده‌كى مصراعلر تماميله افاده ايتمكده‌در.

لا بدع ان احييت ميت قطرنا
واعدت رونقه له تجدد
انت الخليق بفعل كل عجيبة
فنما لك الفضل الذى لا ينفد
باحرف الذهب اسمك السامى غدا
فى صحف تاريخ الدهور يخلد

TÜRK TARİH

«مألاً ترجمه‌سى»

« بو اولو مملكتى احيا وروناق ماضيسنى تجديد واعاده ايتمك ، سنك ايچون ايشدن بيله‌ده كيلدر ؛ زيراسن ، اساسا خيرتبخش آثاركله مشهورسك . وسنك نامك يارين تاريخ دهوركه صحيفه‌لرنده آلتون حرفلرله وابدى بر صورتده حك اولوناجقدر . »

الياس صالح نه قادار دوغرو سويليور . بو ذاتك اصابت رأى ونفوذ نظرينه بوندن بويوك برهان تصور ايديله‌مز .

الياس صالح‌ك (١٨٧٠) تاريخنده سوريه واليسى راشد پاشا و (١٨٦٧) تاريخنده طرابلس متصرفى خورشيد پاشا ايچون يازلمش قصيده‌لرى دخى موجوددر . فى الحقيقه راشد پاشا نصيريه داغلرنده اصلاحات ياپمق اوزره لاذقيه‌يه ورود ايتمشدى . الياس صالح بو مناسبتله قلمه آلدينى بر قصيده‌ده :

قصد البوادى والجبال فذاق من
فيها تمرد طعم موتٍ احمر
واستأنست فيها الذئاب فاصبحت
معها ترى الاغنام ترعى فأشكرى ..

«مألاً ترجمه‌سى»

« باديه‌لرى وداغلرى زيارت ايده‌رك متمردلره اولومى طاتديردى . اونك سايه‌سنده قوردلر آرتيق انسيت كسب ايده‌رك قويونلرله برلكده اوتلامغه باشلادى .. »

ديبور . خورشيد پاشا دخى ينه نصيريه داغلرنده اصلاحات ياپمق اوزره بو دياره كلمشدى . اونى‌ده اوزون بر قصيده ايله تسعيد ايتمش وآتيده‌كى مصراعلرى سويلمشدى :

وهب يصعد بالعليا الى جبل
لها طغت وبغت جهلاً عشائره
حتى محا كل عدوانٍ ومفسدةٍ
والله باليمن والبشرى يؤازره ..

« مألاً ترجمه‌سى »

« جهالتك تأثيريله عصيان ايله‌ين عشايرك بولونديغى جبله چيقدى . اوراده عدوان ومفسدتى محو ايتدى وجناب حق كنديسنى يمن ومسعدتله كام ايله‌دى . . . »

والحاصل الياس صالح زماننده‌كى وقايع معروفه‌نك انطباعاتى بويوك بر خلوص وصميميتله ذكر ايتمكه موفق اولديغى كبى حضرت مريمه قارشو حس ايتديكى دينى دوبغولرينى بويوك بر مربوطيت اعتقاديه وبر قدرت انشاديه ايله افاده ايده‌بيلمشدر . بو ميانده اولمق اوزره :

يا عذرا ام العجائب يا نجاتى فى النوائب
انت يا بكر ارحمينى وادفعى عنى المصائب
كل من فى مدح مريم قد تغنى وترنم
من خطوب الدهر يسلم آمناً كل المعاطب

« مألاً ترجمه‌سى »

« اى عجيبه‌لر كوستره‌ن عذرا ، اى بنم رها كارم اولان باكر مرحمت ايله . وهر مصيبتى بندن اوزاقلاشدير . هر كيم‌كه مريمك مدحنى تغنى وترنم ايلر ؛ او دنيانك بوتون فلاكتلرندن مصون قالير .. »

مألنده‌كى منظومه ايله :

مدح ام الرب عندى فاق كل المطربات
وهى مأمولى وقصدى فى حياتى والممات
ينجلى قلبى وصدرى فى مديحى للبتول
رافعاً نغمات شكرى راجياً منها القبول

« مألاً ترجمه‌سى »

« ربك آناسنك مدحى بنجه انسانه طرب ويره‌ن هر شيئك فوقنده‌در . او حياتمده ومماتمده بنم أملم وغايه مدر . زيرا بتولى (مريم) مدح ايتمكله قلبم وكوكسم انجلا بولويور . بن شيمدى نغمات شكرانمى اوكا رفع ايديبور وكنديسندن تمنى قبول ايليورم . »

منظومه‌سنى ذكر ايده‌بيليرز . هر ايكى منظومه درين برعشق دينى‌نك برر ثمرهٔ هيجانى صاييلير . .. خلاصهٔ كلام اوله‌رق اعتراف ايتملى بزكه الياس صالح حياتنده ايچه هيجانلر دويمش وهيجانلرينى بزه ايچه افاديه چاليشمشدر . بو اعتباركله لاذقيه‌ليلر وخصوصيله طائفهٔ مسيحيه بو ذاتك اسمنى اونوتماماليدر . زيرا بو ذات كنديلرينك‌ده كوكللرنده آز چوق ضربان بر اقان احتساسلرى تحرير وتقريره واونلرك حالت روحيه‌لرينى نقل وتثبيته موفق اولمشدر .

*
* *

حيات طباعته كلنجه ، لاذقيه‌ده ايكى مطبعه موجوددر . برى شيخ سعيد افندينك (الوطنيه) وديكرى ايسه ادوار مرقس افندينك (المنتخب) نامنده‌كى مطبعه‌لريدر .

حريتك اعلانى اوزرينه لاذقيه‌ده دخى بر حيات طباعت باشلاديغنى آز بر مدت

ظرفنده انتشار ايلەين متعدد جريده ومجموعەلردن آكلايورز . فى الحقيقة ادوار مرقس افندى طرفندن نشر ايديلن سياسى واسبوعى (المنتخب) جريدەسى ، شيخ سعيد افندى سعيدك ينه اسبوعى وسياسى (جريدة اللاذقيه) ودها صوكره (جريدة العربيه) سى وعبد الحميد افندى حدادك اسبوعى ومزاحى (جريدة ما صنع الحداد) ى وصبحى افندى عقدەنك ينه اسبوعى ومزاحى (جريدة ابو نواس) ى لاذقيەده دخى ياواش ياواش بر حيات نشريەنك تأسس ايتمك اوزره بولونديغنى كوستريورديى . واقعا بو غزته ومجموعه لرك كافەسى اسبوعى ايسەده كون كچدكجه بعض غزتەلرك دخى تأسس ايدەجكى پك طبيعى ايدى .

حال بوكه حرب عمومى لاذقيەده اويانان بو فعال حياتى هنوز پك كنج ايكن سوندير- مشدر . حربدن صوكره ايسه حيات طباعتك لاذقيەده دها قيمتدار تجليللر ارائه ايتمەسنى شبهەسز آرزو وحتى تمنى ايلەمك ضروريدر .

— ٢٥ —

لاذقيه تورکمنلرى

لاذقيه مركز قضاسنه تابع خزينه ، بايرو بوجاق ناحيەلرنده متوطن بولونان تورکمنلرك اشغال ايتدكلرى كويلرله مقدار نفوسلرى وبو دياره زمان وصورت ورودلرى حقنده دسترس اولابيلديكمز معلوماتى اثر مزك قسم عموميسنده (*) بيان ايتمش ايدك . بو مبحثمز ايسه يكون حقيقيسى اون بيك قادار تخمين ايديلن بوراتورکمنلرينك اولا احوال اجتماعيه وروحيەسنه وثانياً لسانلرينه وآثار موجودۀ ادبيه لرينه تماس ايدەرك بو نقاطى توضيح وتنوير ايتمك ايسته يورز :

١ — احوال اجتماعيه وروحيه

لاذقيەده اليوم متوطن بولونان تورکمنلر ، تاريخك لايقيله تنوير ايده مديكى بر زمانده سراپا يشيل ميشه وچام اورمانلريله مستور وبلورين منبعلرله مزين اولان بو داغلق اراضى- يه كله رك اوزمانه قادار ايشلنمه مش بو صارپ قايالردن بر پارچا حيات ديلنمكه وبورادن بيك مشكلات ايله اقتطاف ايده بيلدكلرى ثمره لرله معيشتلرينى تأمين ايتمكه باشلامشلردر . طبيعتك بوتون مساعده سز لكلرينه وحياتك كوناكون محروميتلرينه رغماً بوراده بر

(*) صحيفه (٤٧ — ٥٢) يه مراجعت

طرفدن يراشمكه وديكر جهتدن هر دورلو امراضه كوكس كەرەرك موجوديتلرينى آز ، چوق محافظه ايتمكه موفق اولان بوراتورکمنلرينك وقتيله دها بويوك بر يكوندن مركب اولدقلرينى تخمين ايتمك كوج ده كيلدر . مع ما فيه شيمدكى حالده بريانده (بغجاز) دن (زغرين) ه وبحرسفيد ساحلندن (سراى) ه قادار بوتون بوجاق اراضيسنى وديكر- يانده (قيزيل چات) دن (قصب) ه و (آتچه باير) دن (سراى) ه قادار امتداديله- ين باير اراضيسنى ونهايت بوتون خزينه ناحيه سنى اشغال ايلەين بورا تورکمنلرينك اوسبزين اورمانلرى اكثريا دوغرادقلرى كبى كندى موجوديتلرينىده يوماً بعد يوم اطفا خصوصنده جزئى درجەده تراخى ايتمدكلرى وحتى حال حاضرده وجود اعتباريله پك دون بر مرتبەيه تنزل ايدەرك چليمسز وناتوان بر حالده بولوندقلرى ودماغ نقطۀ نظرندن ده پك تهى بر وضعيتده قالدقلرى كورولمكدەدر .

فى الحقيقه بورا تورکمنلرى دخى كرك طرز معيشت وكرك حيات عموميۀ اجتماعيه اعتباريله مجاورى بولونان اقوام عربيەدن اوقادار فرقسز بر شخصيت ارائه ايديبورلركه . شيمدىيه قادار كذركا همزده تصادف ايتديكمز وهردورلو محروميتلرينى تحليل وتوضيح ايتمك ايسته ديكمز كتلۀ خلق ايچون صايديغمز بوتون اضطرابات حياتيه مادةً ومعناً پك كريلرده بولونان بو نصيبسز طائفەيى دخى اويله جه پامال آلام ايلمشدر .

زيرا ، لاذقيه نواحيسنده يانايان تورکمنلرده اوطاش ييغنيلرينى اكديران بنا قاريقاتور- لرنده بيتاب توكل ، تشييع حيات وتكميل انفاس ايلەيورلر . بر قاچ اوطەدن متشكل بولونان آغالرينكده أولرى داخل اولديغى حالده بوتون بو بنالرده اويله عمومى ومعند بر باد فقر وسفالت وزان اوليوركه روحلره نفخ ايتديكى سموم محروميتله بو باد هالك بوتون عضوئلرى بر اسكلت حالنه افراغ ايدەجك بر قدرته مالكدر .

كچى يوكندن معمول و (پلاس) تعبير ايتدكلرى سال ديده كليملرينى يرەسەرەرك (دوشك) لرى اوزرنده اوزانمايى بر سعادت تلقى ايدەن بو كتله ايچون بغداى صاپلرندن اورولمش (طاباق) لر و (صحن) لر يعنى تپسيلر ايچنده ديزلمش باقيردن طاسلرده دومانى اوزنده ايسلى بر چوربا ايچه بيلمك ونهايت بولغور طعامى اوزرينه يوغورت دوكەرك ياپدقلرى صيجاق (سراسير) ى يمك نه بويوك بر موفقيت صاييلير .

زيرا اونلرك بوتون حياتى (كسينك) يمكا كچر . اكشيمش بر يوغوردى قاينتەرق بوزدقدن وبو بو زوق يوغوردى برمدت سوزەرك دستيلرك ايچنده قوردقدن صوكره يزك آلتنده اوزون بر زمان ظرفنده تكرار اكشيتەرك احضار ايتدكلرى (كسينك) كنديلرينى بوتون قيش اطعام ايتمك مجبوريتندەدر . حتى كسينكدن عدسەلره مشابه ده كرمى

پارچالر یاپارق کونشده قوروتور وبوکا (سورك) نامنی ویررلر . ایشته بوده بورا تورکمنلر-
ینك اك معروف ییکلرندن برینی تشکیل ایدر .

بناءً علیه هر دورلو محرومیت غدائیه‌یه قاتلانان بو زواللی کتله ایچون بولغور ، مرجمك وامثالی حبوبات دن معمول ییکلرك ایریشیله‌مز بر سعادت اولدیغنی درمیان ایتمکده مبالغه بولوندیغنی ظن ایتمه‌مه‌لیدر.

والحاصل تورکمنلرك غدا خصوصنده‌کی بوتون بو محرومیتلری طرز تلبسلری خصوصنده‌ده تبارز ایلر . حتی تورکمن قادینلری مجاوری بولوندقلری نصیریلرك شالوار ومنتانلرینی عیناً استعمال ایده‌رلر . برده کونشدن فضله یانمش سیمالرینی (ترلك) تعبیر ایتدکلری بیاض بنکلی سیاه‌باش اورتولریله صاراروبونلرك التنده پوسکولسز قیرمزی فسلر کییرلر. وآغزلرینی دخی اورتزلر . او زمان یوزلرندن آنجق کوزلری وبورونلری کوزوکور . صلیبده یاشایانلر ایسه باشلرینی قیرمزی یمنیلرله صاردقلری ایچون تارلالرده چالیشان بو قیرمزی باشلی تورکمن قادینلری وقیزلری قیرمزی کلنجکلره بکزه‌رلر . آیاقلرنده قیرمزی ویا سیاه رنکده (صرمایه) یعنی یمنیلر کییرلر .

تورکمن ارککلری ایسه (کوچك) نامنی ویردکلری شالوارلرله (دیزلك)دیه توسیم ایلدکلری بر نوع دونلر استعمال ایدرلر . باشلرنده بیاض بر کچه‌کلاه ویا قیرمزی بر فس بولونور. بونك اوزرینده بیاض بنکلی سیاه یمنیلرله صارارلر . تورکمن رؤساسنك یعنی آغالرك ایسه طرز تلبسی بوس بوتون باشقادر . (زبون) تعبیر اولونان بر نوع انتاریلر اوزرنده اوزونجه بر جاکت کییرلر بعضاً ده معروف غرب البسه‌سنی قوللانیرلر .

خلاصه طرز معیشت وتلبس اعتباریله جوار ساکنلرندن آیرلمیان تورکمنلر حیات وصنوف اجتماعیه نقطهٔ نظرندن دخی پك مشابه وصفلر ارائه ایتمکده‌درلر .

فی الحقیقه تورکمنلر بربرندن تمامیله آیری باشلیجه ایکی طبقهٔ اجتماعیه‌دن ترکب ایدییورلر . برنجی طبقه رؤسا وتعبیر معروفیله (آغا) لر صنفی . ایکنجی طبقه ایسه کتلهٔ خلق یعنی کویلولر صنفی‌در . تورکمنلردن مختلف ناحیه‌ده یاشایانلر عندنده (آغا) نامیله معروف برنجی طبقه منسوبینی بوتون بو دیارك آمر وناهیسی‌درلر . اساساً رئیسلرینه فارشی فضله بر مربوطیت حسیله متحسس بولونان تورکمنلر بو سجیهٔ اصلیه‌دن دولایی پك بویوك ضرر کوریبورلر . تعبیر آخرله آغالر بو خاصهٔ طبیعیه‌دن بالاستفاده اونلری أزمکدن کیری دورمیورلر .

نیته‌کیم بایرده افرادی یوزه قریب درت معروف عائله ویوجاقده ایسه افرادی اللی‌یه یاقین ایکی طانمش عائله واردرکه بونلرك رؤساسی تورکمنلرك عندنده نا مسئول بر صلاحیته مالك بولونیورلر . واقعا بونلردن برنجی عائله‌لرك آغالری نهایت ایکی یوزه قادار بر وارداته

مالك ایسه‌ده ایکنجی قسم عائله‌لرك آغالری بونك بر قاچ مثلی بر کلیرلری واردر . بونلر اراضیلرینی تورکمن کویلولرینه زراعت ایتدیره‌رك تأمین معیشت وموقع ایلکده‌در . مع مافیه بو آغالرده عظیم بر رأس الماله مالك بولونمادقلری ده پك واضح آکلاشلمقده‌در .

دیکر تورکمنلر ایسه پك فقیرانه بر حالده یاشادقلری ایچون بونلرده حیات ، معیشت دخی او نسبتده الیم ودیکنلی بر منظره ارائه ایتمکده‌در . هر حالده بونلرك کافه‌سنده پك بارز بر یوقسولك بولوندیغنی اشارت ایتمك بزم ایچون ضروریدر .

*
* *

والحاصل بو یوقسول وبو عاجز اولان بیکلرجه انسان روحاً ده پك فقیر بولونیورلر. آغالرك هردورلو ظلملرینه ، حبس ویاتضییقلرینه قاتلانارق واك اوفاق بر شیله قناعت ایده‌رك بر آن اول اولومه قاووشمق نیتیله یاشایان بو انسانلرك روحی اوقادار عاجز وناتوان‌که ... سلاح قوللانمق ، مقاومت ایتمك کبی اوصافدن صرفنظر اك اوفاق برسری بیله طوتمقدن عاجز اولان بو بیکلرجه انسانی بش اون ژاندارمه ایله اك هجری نقطه‌لره قادار سوق ایتمك قابل اولور .

بونلر ایچون اك بویوك تسلی دینك وعد ایتدیکی سعادتلردر . جمله‌سی اسلام وسنی اولان تورکمنلرك نمازه عظیم بر مربوطیتلری واردر . مولد نبوی قصه‌سنی اوقوته‌رق بعضاً درین بر وجده‌کلن بو انسانلر ایچون حیاتك اهمیتی برصفردن عبارت قالیور .بونك ایچوندرکه بونلرنه صحتلرینه ، نه یاشایشلرینه ، نه البسه‌لرینه اهمیت ویرمزلر . هر شیئه صبر وتحمل‌ایله مقابله ایلرلر. وهر ثانیه برر داملہ دها قورویه‌رق وبر پارچا دهاصولارق تشییع حیات ایلرلر . حتی (قوروجه ، چاموران ، کبره ، قولجق ، سرای) نام محللرده بولوندیغی رسمی ایستاتستیقلرده روایت اولونان مکتبلردن هیچ برینك حال حاضرده موجود اولمادیغنه وحتی اوزون بر مدتدن‌بری مسدود اولدیغنه‌ده اصلا اهمیت ویرمزلر. زیرا آغالرینك بیله پك آز بر اوقوماسی ، یازماسی اولدقدن‌صوکره کندیلرینی یورمقده نه معنا واردر ؟ . وبونلر بویله ، عاجز ، جاهل وبی توان اولارق انفاس حیاتیه‌لرینی اتمامه چالیشیرلرکن آغزلرندن بو دعا یوکسلیر :

— الله بزه جننی قسمت ایتسین .

ایشته بو بر قاچ کلمه‌لك دعا اونلرك بوتون اوچوراق منظومهٔ روحیه‌لرینك اك بلیغ بر افاده‌سنی تشکیل ایتمکده‌در .

٢ — لسان وادبيات

لاذقيه تورکمنلری بيننده اك زياده مستعمل بولونان لسان، شبهه‌سز تورکجه‌در . باخصوص بورا تورکمنلرينك لهجه‌سی حال حاضرده تورکمنجه‌دن بوس بوتون تباعد ايلمکده واوکا مقابل عثمانلی لهجه‌سنه تقرب ايتمکده‌در .

فی الحقيقه لاذقيه تورکمنلرينك شيوه‌سی حتی عکار داغلرنده متوطن بولونان ديکر تورکمنلرك شيوه‌سندن دها زياده آنادوليده مستعمل بولونان لهجه‌لره توافقلر ارائه ايليور .

خصوصيله بوراده ترنم ايدلمکده بولونان شرقيلر مطالعه ايديله‌جك اولورسه بو مواد فقتك دها بارز بر صورتده تظاهر ايده‌جکی طبيعی‌در . بناءً عليه يزده لاذقيه تورکمنلری بيننده متعارف بولونان بللی باشلی تورکولری بر وجه آتی درج ايله يورز :

—١—

لاذقيه حاپيسنده‌يم [*]
ده‌مير ياپيسنده‌يم
عتاب ايتمه سوديکم
ايلك قاپو سنده‌يم .

—٢—

فريده مسك فريده‌م
نه باقيوك کيريدن
قوزولو قويون کيبی
آيرلدکمی سورودن

—٣—

آغ يوقوش يوردی بنی
يارالی قويدی بنی
کور اوله‌سی غريبلك
آرادی بولدی بنی

—٤—

چارشودن آلدم کتن
کللری ديکن، ديکن
هيچ برقايغوم يوق اما
وطن بوينمی بوکن

—٥—

کميده يم کميده
آياغم يمينده
آلمابی قرعه‌جی
سوديکم وار کريده

—٦—

اوندن ايندير ديلر
واپوره بيندير ديلر
يکيله نشانليدم
يمنه کوندر ديلر

(*) حبس

—٧—

زيبينی ديکدم قوطلويار
صحبتی طاتلی يار
کلدی کچدی سلامسز
سلامی قيمتلی يار .

—٨—

کل بنم کلم کلم
ياپراغی ديليم ديليم
اولدورسه‌لر واز کلم
ايتمه‌لر ديليم ديليم .

—٩—

قارشيدن قاز کليور
يولونمش از کيليور
ايشته ها سکا خبر
نشانلك واز کليور .

—١٠—

بودره ساز باغلادی
ديبی نرکس باغلادی
بنی بر کلين اوردی
يارامی قيز باغلادی .

—١١—

آغلی قارالی طاشلر
عسکر تعليمه باشلار
چيفته‌ده کيرمن دوندورر
کوزمدن آقان ياشلر .

—١٢—

الفك هجاسی وار
کوندوزك کيجه‌سی وار
سويجك قيزلردن سه‌و
کلينك قوجه‌سی وار .

—١٣—

بوکون آيك اونی‌در
يوکم بغدای اونی‌در
اولی‌يه کوکل ويرمه
کيدر اوه اونودور .

—١٤—

چيقسه‌م قوزان داغلرينه
قاری ديزله‌يه ديزله‌يه
يارالم کوز کوز اولدی
ياری کوزله‌يه ، کوزله‌يه .

—١٥—

الف ديدم به ديدم
يار بن سکانه ديدم
قوش قانادی قلم اولسه
يازلماز بنم دردم .

—١٦—

ريحان اکدم براولك
داداندی قاره ليلك
ليلك کوزك کوراولسون
ريمان ياريمه کرك

—١٧—

کتير آنا البسه‌می کييه‌يم
کييه‌يم ده ياريولنه کيده‌يم
شمدنکری بوصاغلغی نه‌ايده‌يم
آغلاء صيزلا يوره کمه قان دولدی .

—١٨—

کتير آنا البسه‌می قاصه‌يم
قاصه‌يم ده قازيقلره آصه‌يم
سنك ايچون دوستلرمدن کوسه‌يم
آغلاء صيزلا يوره کمه قان دولدی .

بو تورکولره مشابه اولمق اوزره لاذقیه تورکمنلری بیننده مستعمل دها بر چوقلری موجوددر . حتی بر قسمنك ده بر آزده قولته اولدقلری ایچون استنساخندن صرفنظر ایدلمشدر .

خلاصه بوتون بو شرقیلر لاذقیه‌ده بویوك بر لذتله ترنم ایدلمکده اولدقلری ایچون بورا تورکمنلرینك ذوق مخصوصلرینی حقنده بزه آز چوق بر فکر اعطا ایده‌بیله‌جك بر حالده بولونیورلر . یالکز شونی‌ده درمیان ایده‌لم که ، بو شرقیلرك همان کافه‌سی انادولیده وخاصةً کاخ طرفلرنده استعمال ایدلمکده ایمش .

بناءً علیه بو شرقیلردن بر چوغنك بورا محصولی بولوندیغی ظن ایتمه‌مه‌لی‌در . اساساً واقعا (١) نجی تورکونك لاذقیه‌یه مخصوص اولدیغی آکلاشیلمقده ایسه‌ده دیکرلری بویله ده کیلدر . باخصوص (٢) نجی ایله (١٣) نجیسی قونیه ، (٥) نجیسی طربزون و(١٤)نجیسی آطنه (١٥) نجیسی ایسه انقره قالانلردن بر چوغی‌ده کاخ طرفلرنده‌کی شرقیلره مشابه اولدیغی واوراجه معروف بولوندیغی روایت ایدلمکده‌در . بو اعتبارله اورالردن انتقال ایتمش اولماسی ملحوظدر . اساساً بورا تورکمنلرنده پك‌ده بارز بر قیمت ابداعیه وصنعتکارانه‌یه تصادف ایدلمدیکی ایچون بو شرقیلرك خارجدن کلدیکنی قبول ایتمك دها دوغرودر .

والحاصل لاذقیه تورکمنلرینك ادبیاتی بو کبی اوفاق تفك پارچالره انحصار ایتمکده واثرلر میانده‌ایسه (کور اوغلی) ، (زال اوغلی رستم) ، (عاشق غریب) کبی حکایه‌لر تعقیب اولونمقده‌در . بناءً علیه تورکلرك آریستوقرات آثار ادبیه‌سی بوراجه معلوم ده‌کلدر .

خاتمهٔ مقال اولمق اوزره شونی‌ده ذکر ایتملی‌یزکه حال حاضره تکلم ایدلمکده بولونان خلق عربجه‌سی سوریه قطعه‌سنده‌کون کچدکجه تورکمنلر بیننده دها فضله استعمال ایدلمکده وعربجه خلق شعرلرینك دخی بورالرده دها زیاده مظهر قبول واعتبار اولمقده بولوندیغی دوشونیله‌جك اولورسه تورکمنلر عندنده تورکجه لسانی ایچون ناصل بر استقبال حاضرلادیغنی کشف وتعیین ایتمه‌نك پك قولای اولدیغنه حکم ویرمك اقتضا ایده‌ر .

— ٢٦ —

عودت

تموز وآغستوس آیلرینك أك آتشین کونلرنده هر دورلو محرومیتلره قاتلانارق امرار ایتدیکمز او تحملسوز دقیقه‌لر آرتیق نهایت بولیوردی . فی الحقیقه هر ثانیه ، دار کچی یوللرندن کچه‌رك طیرماندیغمز داغلر ، قطع ایتدیکمز چوراق ، وایصسز اووه‌لر ، ودورغون صولر ؛ هر آن نکاه تلهف وحسرتله تماشا ایلدیکمز خراب آباد کویلر ، شخصیتمز ده اوقادار الیم تأثیرلر وجوده کتیرمشدی که نهایت بوتون بو ماتم انکیز صحنه‌لره آلیشمقدن قورقیوردق .

زیرا بیلیوردق که عین احساساتك تکرر وتوالیسی بزده غیر شعوری بر حالت روحیه وجوده کتیره‌جکدی .

حال بوکه آلتی بیك سنه‌دن بری بشریتك تعقیب ایتدیکی بر طرز زراعتله اینکنك آرقه‌سندن قوشارق سوریه‌نك حارکونشی آلتنده یانان بو جیلیز سیمالرك ، کوناکون ژوالیلقلره ، محرومیتلره قاتلانارق دائما مریض وبی درمان ، عاجز وناتوان قالان بو بدبخت انسانلرك بزده آرتیق بر تأثر اویاندیراماماسی ، بی شبهه بزم ده اونلر کبی الیم بر حفرهٔ اضمحلاله سقوطمز دیمك اولاجقدی . بز ، بو ظالم وخشین نتیجه‌دن بوتون وارلغمزله تحاشی ایدییوردق .

اعتراف ایتملی یزکه سوریه ساحلنك أك شمالی نقطه‌سندن بیروته عودت ایتمك ایستر کن دماغمز هپ بو آجی حقیقتلرله مشغول ایدی . کندی کندیمزه :

— خایر ، خایر ، دییوردق.. استقبال ، دنیانك بو اك کوزه‌ل قطعه‌سی ایچون محقق نورلر صاقلایور . ومطلقا بو جنت قادار کزیده اولان مقدس وطنمز نائل فوز ونجاح ومظهر سعادت وفلاح اولاجقدر . آتی پر نور وامیددر . بوندن امین اولمالی‌یز .

وشیمدی لاذقیه‌نك یوکسك مناره‌لرندن دوغارق مسك کبی قوقان بو ایلیق یاز صباحنه بر آهنك قدسی اتحاف ایله‌ین اذان محمدی :

— حی علی الفلاح ، حی علی الفلاح .

ده‌یه‌رك بوتون آفاقه اطارهٔ حیات ایلر کن بز دخی اللهمزدن بو جریحه‌دار وپر آلام وطنمز ایچون بر دوای محیی دیله‌نیوروبو سال دیده اسلام شهرینه وداع ایله‌یوردق .

ج : ٢ / ٧٣

*
* *

بز آرتیق ینه عاجز وتسلیمیتکار آتلرك اوزرنده ، طاشلرله ودیکنلرله مالامال بر یولدن مروره باشلارق . ینه اوزاقلرده خرابه‌لر وصوکره هریانده کثیف بر محرومیت ، وبارز ومقاوم بر سلسلهٔ احتیاجات رونما اولیوردی . ینه هپ بونلر واردی . وشبهه‌سز جبله‌یه ، بانیاسه ، طرطوسه ، طرابلسه وحتی بیروته قادار هپ بونلر دوام ایده‌جکدی .

*
* *

لاذقیه‌دن بیروته وارنجه‌یه قادار آلتی یدی کون دوام أیله‌ین یکنسق بر سیاحت ساحلیه ، بزده او ألیم خاطرات ماضیه‌یی یکیدن اویاندیرمشدی . مع ما فیه بز ، کاه ، او نفیس سوریه ساحلنك بدایع طبیعیه‌سی مواجهه‌سنده بر مدت کندیمزی اونوتمق ایسته‌یور وکاه دماغمزی دورلو ، دورلو طاتلی أملرله آووتمایه چالیشارق وحتی آتی‌نك وعد ایله‌دیکی او کونا کون وسائط مدنیه ومؤسسات انسانیه‌یه ، متین دماغلره وچلیك وجودلره ونهایت حق حیاته مالك پر نور وعرفان ، مدنی انسانلره قاووشه بیلمك سعادتنی دوشونه‌رك پرئ استقبالك ، بزه اسقا ایله‌دیکی بو مخدر رحیق وعودایله شیمدی مستیده اولیوردق .

— بیروت : ٢٣ کانون ثانی ١٣٣٤ / ١٩١٨ —

ختام

577

ایکنجی جلدك (مذاکره) سی :

١ — شایان توصیه آثار
٢ — خطا وصواب جدولی
٣ — فهرست

TÜRK TARİH

شايان توصيه آثار [*]

— تورکجه اثرلر —

١ — دولت عثمانيه تاريخى (هامه‌ردن مترجم) — محمد عطا
٢ — تاريخ جودت جودت پاشا
٣ — تورك تاريخى نجيب عاصم
٤ — تاريخ ابو الفاروق مرادبك
٥ — خرافاتدن حقيقته م . شمس الدين
٦ — لغات تاريخيه وجغرافيه احمد رفعت
٧ — (تورك يوردى) مجموعه‌سى (استانبول)

— عربجه اثرلر —

١ — تاريخ بن الياس ، طبع بولاق ١٣١١ ﻫ
٢ — درة الاسلاك فى دولة الاتراك لابن حبيب
٣ — برق الشام لابن شداد
٤ — المواعظ والاختبار فى ذكر الخطط والآثار للمقريزى ، طبع بولاق ١٢٧٠ﻫ
٥ — المنهل الصافى لابى المحاسن
٦ — نهاية الارب فى فنون العرب للنويرى
٧ — السلوك لمعرفة دول المملوك للمقريزى
٨ — البراق الشامى لعماد الدين
٩ — حيات صلاح الدين الايوبى لبهاء الدين
١٠ — كتاب الباكورة السليمانيه فى كشف اسرار الديانة النصيرية ، لسليمان افندى الاذنى
١١ — كتاب المجموع ، لعبدالله بن حمدان الحصيبى
١٢ — كتاب مجموع فيه الاعياد والدلالات ، لابى سعيد ميمون بن القاسم الطبرانى
١٣ — كتاب الأسوس
١٤ — كتاب الصراط ، تأليف المفضل بن عمر

[*] (بيروت ولايتى — جنوب قسمى) اثرمزك خاتمه‌سنده مندرج بيبليوغرافيه علاوه.

١٥ — كتاب الاصيغر ، تصنيف الامام ابى عبدالله محمد بن شعبة الحرانى
١٦ — مسائل ابى عبدالله بن هارون الصائغ عن شيخه ابى عبدالله الحسين بن حمدان الحصيبى
١٧ — كتاب تعليم الديانة النصيريه
١٨ — الرسالة الدامغة للفاسق الرد على النصيرى لحمزه بن على
١٩ — الرحلة الشامية ، للامير محمد على پاشا شقيق الخديوى (المطبعة الاميريه بمصر ١٩١١)
٢٠ — مشاهير الشرق ، لجرجى زيدان
٢١ — سوسنة سليمان فى اصول العقائد والاديان ، لنوفل نعمة الله نوفل
٢٢ — شعراء العصر ، لمحمد صبرى
٢٣ — فلسفة اللغة العربية ، لجرجى زيدان
٢٤ — كتاب الملل والنحل ، لابى الفتح محمد بن عبدالكريم الشهرستانى (المطبعة الادبية بمصر)
٢٥ — كتاب الفصل فى الملل والاهواء والنحل لابى محمد على بن احمد بن حزم الظاهرى ؛ المطبعة الادبيه بمصر سنه ١٣٢٠ ﻫ
٢٦ — كتاب الفرق بين الفرق للامام الاستاذ عبد القادر بن طاهر البغدادى المتوفى سنه ٤٢٩ ﻫ ؛ طبع اخيراً بمطبعة المعارف بمصر .
٢٧ — صناجة الطرب فى تقدمات العرب لنوفل افندى نوفل
٢٨ — فصل من اللفظ الشريف هذه مناقب المولى راشد الدين (ژورنال آزياتيك ١٨٧٧ حزيران)
٢٦ — تاريخ الصحافة العربية ، للفيكونت فيليب دى طرازى
٣٠ — مجلة الزهور (مصر)
٣١ — مجلة المشرق (بيروت)
٣٢ — مجلة الكوثر (بيروت)
٣٣ — مجلة المباحث (طرابلس شام)

TÜRK TARİH KURUMU

6 — Syrie centrale, architecture civile et religieuse, du 1er au VIIe siécle, magnifique ouvrage, 2 vol. Paris

7 — Luynes (Duc de) ، voyage d'exploratiou à la mer morte, à Palmyre, à Pétra et sur la rive gauche du Jourdain, 3 vol. Paris

8 — Rey E-G, Familles d'outre-Mer de Du Cange, 1 vol. Paris, 1859

9 — Sommaire du supplément aux famille d'outre-Mer, 1 vol. Chartres, 1882

10 — Les colonies latines de la Syrie aux XIIe et XIIIe siecle. 1 val. Paris, 1882

11 — Voyage dans le Haourân et aux bords de la mer morte, avec atlas, Paris, 1860

12 — Essai géographique sur le Nord de la Syrie evec carteau $\frac{1}{50,000}$ (Bulletin de la Societé de géog. 1873)

13 — Rapport sur une mission scientifique accomplie en 1864-1865 dans le Nord de la Syrie, 1 vol. Paris

14 — Essai sur la domination francaise en Syrie durant le moyen âge. 1 vol. Paris, 1866

15 — Etude historique et topographique de la tribu de Juda, 1 vol. Paris, 1863

16 — E. Renan, Mission de Phenicie, bel ouvrage avec planches, 1 vol. Paris

17 — W. Waddington, Inscriptions greques et latines de la Syrie, 1 vol. Paris، 1870

18 — V. Guérin، description géographique، historique et archéologique de la Palestine، accompagnée de cartes, 1re partie Judée, 3 vol.; Samarie، 2 vol.; Galilée، 2 vol.; Paris، 1868 - 1880

19 — Clermont - Gannoau - Horus et St Georges

20 — Itinéraire de Jérusalem à Bîr el-main; (Bulletin de la societé de géog. Mai 1877).

21 — La Palestine inconnue, Paris, 1876.

22 — L. Lartet، Essai sur la géologie de la Palestine et des contrées avoisinantes، 1 vol, Paris، 1869.

23 — Bertou (Le Cte de), Essai sur la topographie de Tyr. Paris, 1843.

— فرانسزجه اثرلر —

«عمومى اثرلر»

1 — Archives des missions scientifiques et littéraires, Paris, 1re série, 1850 — 1859, 8 vol. ; 2e série, 1864 — 1882.

2 — Revue archéologique

3 — Bulletin archéologique de l'Atheneun francais.

4 — Bulletin de la societé de géographie de Paris

5 — Bulletin de l'institut egyptien, Alexandrie

6 — Bulletin de l'Œuvre des écoles d'Orient.

7 — Année géographique, 13 vol. Paris.

8 — Gazette archéologique, Paris.

9 — Batissier, Histoire de l'art monumental dans l'antiquité et au moyen âge, 1 vol. ,2e édition, 1860, Paris.

10 — Chipier, Histoire de la formation des ordres grecs. 1 vol. Paris, '1875

11 — Maxime Du Comp, Egypte, Nubie, Palestine, Syrie, 25 liv. Paris, 1854

12 — Vigouroux, la Bible et les découvertes modernes, 4 vol. Paris, 1881

13 — I. Yanoski, Histoire de la Syrie ancienne, dans « l'Univers » 1 vol. Paris, 1848

14 — Bibliothèque Orientale d'Herbelot,

«خصوصى اثرلر»

1 — F. de Saulcy, voyage autour de la mer morte et des terres bibliques, 2 vol. Paris, 1853

2 — Voyage en Terre Sainte, 2 vol. Paris 1872

3 — Numismatique de la Terre Sainte, 1 vol. Paris

4 — Le Temple de Jérusalem, 1 beau vol.

5 — Inscriptions sémitiques, Paris.

TÜRK TARİH KURUMU

45 — Baron Rey, Exploration de la montagne des Ansariés en Syrie (Bulletin de la Societé de géog. 1865)

46 — Stanislas Guyard، Un Grand maître des Assassins aux temps de Saladin, Paris, 1877

47 P· du Damas, voyage en Orient

48 — Quatremère, Mines de l'Orient, Paris

49 — Reinaud، Extraits des Historiens Arabes, Paris 1829

50 — Edouard Saadé، L'Agriculture à Lattaquié، (thèse agricole soutenue en 1905 à l'université de Beauvais)

51 — Emil Catzéflis, Essai sur l'agriculture du Liban et du Littoral; Beauvais

52 — Les ruines de Palmyre ou Tedmor au désert. 2 vol. Texte et planches, Paris، 1829

53 Rouvier, les ères de Tripolis، Paris 1898

54 — J, de Goeje, Mémoire sur les Caramathes du Bahraïn et les Fatimides.

55 — Alfred Fouillée، Histoire de la Philosophie.

56 — M, c, Defréméry, Nouvelle recherches sur les Ismaéliens ou Batiniens de Syrie.

57 — M. Quatremère، Notice Historique sur les Ismaéliens.

58 — M, R, Mémoire sur les trois plus fameuses sectes du Musulmanîsme ; les Wahabis. les Nosairis، et les Ismaélis.

59 — S. Guyard, Fragments relatifs à la doctrine des Ismaélis, dans la (XXII)me partie de Motions et Extraits ; (Paris 1855).

60 — Defréméry, Essai sur l'Histoire des Ismaéliens ou Batiniens de la Perse (Paris 1867).

61 — Pavet de Courteille, Dictionnaire Turk-Oriental ; Paris 1870.

24 — L. de Laborde. voyage dans l'Arabie Pétrée. 1 vol. Paris.

25 — Alph. Courtet, La Palestine sous les empereurs grecs, (326-632), thèse. 1 vol. Grenoble, 1869.

26 — G. Schlumberger, Les principautés franques du Levant. d'après les plus récentes découvertes de la numismatique, 1 vol. Paris, 1877.

27 — Numismatique de l'Orient latin, 1 vol. Paris, 1878.

28 — Lockroy, Route entre Tripoli et Hourmoul, dans le Tour du Monde, 1862.

29 — H. de villefosse. Notice des monuments provenant de la Palestine et conservés au Musée du Lauvre, Paris, 1876.

30 — Michaud et Poujoulat, correspondance d'Orient, 7 vol. Paris, 1880.

31 — G. Pierrotti. La Palestine actuelle dans ses rapports avec la Palestine ancienne, 1 vol. Paris. 1865.

32 — Cadalvene. Campagne d'Ibrahim-Pacha en Syrie. Paris, 1841

33 — Moritz Sobernheim, Materiaux pour un Corpus inscriptionum arabicarum, Syrie du Nord, Le Caire, 1909.

34 — Sacy (Le Bon Sylvestre de), Exposé de la religion des Druses 2 vol., Paris، 1837.

25 — Idem. Catéchisme des Nasairis, Paris

26 — Russeau, Les Vahabis, les Nosaîris et les Ismaëlis, Marseille 1817

37 — R. Dusseaud, Histoire et religion des Nosairis, Paris, 1899

28 — Idem, Influence de la réligion nosairi sur la doctrine de Rachid-al-Dîne Sîman, Cammunication à la Societé Asiatique, mai 1900.

39 — Idem. Voyage en Syrie (Revue Aachéologique, 1897)

40 — Léon Cahun, Les Ansariés, dans le Tour du monde, 1879

41 — Le P. Lammens, Les Nosairis (Etudese religieuses, 1899

42 — Filix Dupon, Mémoire sur les mœurs et les cérémonies religieuses des Nosseriés (Jeurnal asiatique, 1er ser· v

43 — Cl. Huart, La poésie religieuse des Nossairis

44 — J. Hammer, Tableau généalogique des 73 sects de l'Islam (Journal Asiatique, 1re ser.t, vi)

20 — Rev. S. Lyde, The Ansyreeh and Ismaêleeh Londres 1853.

21 — Smith. Dictionnary of Greek and Roman Geography. Londres. 1854

22 — Burckhardt. Travels in Syria and the holy Land 1 vol. Londres. 1822

— آلمانجه اثرلر —

1 — Dr Frass, Drei monate am Libanon, Stuttgard, 1876.

2 — Geologische Beobachtungen am Nil, auf den Sinaï-Halbinsel und in Syrien, Stuttgard, 1867.

3 — G. wetzstein, Reisebericht über Haouran and die Trachonen, 1vol, Berlin, 1860.

4 — Kotschy ; Reise in den Cilischen Taurus über Tarsus, Gotha, 1858.

5 — Van de Velde, Reise durch Syrien und Palestina, in den Jahren 1851 und 1852, 2 vol. Leipzig, 1855.

6 — Georg. Ebers, Durch Gosen zuna Sinaï, 1 vol. Leipzig, 1872

7 — Brugch, wanderung nach den Türkis-Minen und der sinaï Halbinsel, 1 vol. Leipzig, 1868.

8 — A. von Kremer, Die Heindengemeinden der Nosairyer im nordlichen Syrien und in Cilicien, Das aus Land, 1872

9 — M. Hartmann, Das Liwa el-Ladkidje und die Nahije und die Nahye Urdu, das Z.D.P.V., t. XIV

10 — Sachau, Reise in Syrien und Mesopotamien, Leipzig, 1883

11 — Chwolsohn, Die Ssabier und der Ssabismus, St Pétersbourg, 1856

12 — Brockehnann, geschichte der arabischen Litterature, weimar 1898

13 — Roehricht, Geschichte des Koenigreichs Jerusalem,

14 — Zeitschrift für Egyptische sprache uud alterthamskunde. Leipzig.

15 — Zeitschrifs d. deutsche morgenlandische Gesellschaft, Leipzig

— انكليزجه اثرلر —

1 — Ed. Robinson, Biblical researches, Londres, 1856.

2 — Physical geography of the Holy Land, Londres, 1865.

3 — W. Linch, Narrative of the United states expedition to river Jordan and the Dead Sea, 1 vol. Londres, 1852.

4 — B. Tristram, The Land of Moab, travels and discoveries on the east side of the Dead Sea and the Jordan, 1 vol. Londres, 1374.

5 — The Land of Israël, Journal of travels in Palestine, 1 vol. Londres, 1876

6 — Natural history of the Bible, Londres 1873

7 — A. Stanley, Sinaï and Palestine, in connection with their history, 1 vol. Londres, 1877

8 — Vilon et Warren, The Recovery of Jerusalem, a narrative of exploration and discovery in the City and the Holy land. 1vol. Londres 1870

9 — Ch. Warren, Underground Jerusalem, vith a narrative of an expedition through the Gordan Valley and a visit to the Samaritans, 1 vol. Londres, 1876

10 — C. Conder, Tent work in Palestine, 2 vol. Londres, 1879.

11 — H. Palmer, The desert of the exodus, 2 vol. Cambridge, 1871.

12 — J.-L. Porter, Five years in Damascus, with travels and researches in Palmyra, Lebanon, etc. Londres, 1870

13 — The Giant Cities of Bashan and Syria's holy places, 1 vol. Londres, 1870.

14 — W. Besant et H. Palmer, Jerusalem, the City of Herod and Saladin, 1 vol. Londres, 1871.

15 — The history of Jerusalem, Londres,

16 — G. williams, The Holy City, historical, topographical and antiquarian, notices of Jerusalem, 2 vol. Londres, 1849.

17 — Barclay, The City of the Great King, 1 vol. Londres, 1857.

18 — Mac Gregor, The Rob Roy on the Jordan, 1vol. Londres, 1876.

C. Schick, Recent excavations at Jerusalem.

خطا وصواب جدولی

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٥	١٨	تتبع تحریر	تتبع وتحریر
٨	٢٣	Golootha	Golgotha
٩	٩	تحلیله	تحلیلی ایله
١٦	١٥	طرفندن	طرفدن
٢٥	٣١	اسماعیلر	اسماعیلیلر
٢٦	١٥	تهودی	یهودی
٢٨	١٨	ایهامدن	ابهامدن
٣٨	١٧	ویرمیش ایسه‌لر	ویرمش ایسه‌لرده
٤٧	٢٤	منطقه	منطقه‌لرینی
٤٨	١٣	یورکمن	تورکمن
٥٤	٤	ایراد ایتمه‌مش	ایراد ایدلمه‌مش
٦٩	٥	نظردن	نظرلرك
٦٩	٧	بولونانماماسی	بولونماماسی
٦٩	١٢	« مکرمیه » ز « یدیه »	« مکرمیه » و « زیدیه »
٦٩	١٨	فرقه اسلامیه	فرق اسلامیه
٦٩	٢٤	ایتدیرییولردی	ایتدیرییورلردی
٧٠	٢٧	Famenses	Fameuses
٧٧	١٣	جهتلرندن	جهتلرنده
(صحیفه نومروسی)		٨٧	٧٨
٨٠	٣	« یعقوب کلسی »	« یعقوب کلس »
٨٣	٢٧	musllimanisme	musulmanisme
٩٠	٢٥	ایده‌مه‌جکندن	ایده‌مه‌یه‌جکندن
٩٧	٢	٦٠٤	٦٠٩
٩٧	٢	٦٠٩	٦٠٤
١٠٠	٢	رسالتیناهی‌یی	رسالتیناهی‌یی
١٠٠	١٢	بو ایضاحات	بو ایضاحاتك

صحیفه	سطر	خطا	صواب
١٠٢	٢	غیرینه	غیری‌یه
١١٠	٧	اعراضی	اعراض
١١٤	٢	آله	آله
١١٤	٢٢	آله	آله
١١٦	١١	(زوجه) ه	(زوجه) یه
١٢٥	١٨	مصید	مصیاد
١٣٠	١	کمه‌سندن	کله‌سندن
١٣٤	٤	صحبدن	حجدن
١٧٢	١٠	کرلردن	کردلردن
١٧٤	١١	غرر وادیسنده	غور وادیسنده
١٧٤	١٥	دوریغندن	دورمادیغندن
١٧٦	٧	عذدانه	عنودانه
١٧٦	٢٦	یالکز یکی	یالکز ایکی
١٧٨	٤	متثنی	مستثنی
١٨٠	٢٨	پادشای	پادشاهی
٢٠٦	٨	زمن	زمین
٢٠٩	٢٠	بکنسق	یکنسق
٢١٢	١٠	بریره	بریده
٢٢٦	٢٨	پاکتئله	پاکتدن
٢٣١	١٧	وقتیله صردن	وقتیله مصردن
٢٣٩	٦	یالدیزلرله	یالدیزلره
٥٦٢	٥	عائله‌وغایه	عائله‌وی‌یه
٥٦٢	٨	عائله‌وی	عائله
٢٧٢	١٠	٩٥	٥١
٥٢٣	٢١	« کفرمله »	« کفرملکه »
٧٢٣	٦١	خان‌الایده	خان‌العبده
٣٥١	٢٠	تطرینه	تطمینه
٣٦٤	١٠	مسلحدر	مسلمدر

TÜRK TARİH KURUMU

٣٧٠	١٨	دينلرينك	قادينلرينك
٤٣٢	١٦	ارغونى	ارغوانى
٥٠١	٧	نصيريلرك	نصيريلر
٥٠١	١٩	ماوزرلره	ماوزرله
٥٠٣	٣٠	بكزه‌مكده‌در	بكزه‌تمكده‌در
٥٠٤	١٤	آلنده	ألنده
٥٢٨	٨	يورونلره	بورونلره
٥٢٨	٢٦	٩	٨
٥٣٠	٢٣	رؤيا	رؤيايه

فهرست

— مندرجات —

مواد	صحيفه نومروسى
ايكنجى جلدك (مقدمه)سى	٤
مدخل	٦
معلومات عموميه :	
—١— طرابلس ولاذقيه لوالرينك موقع وحدودى ومساحه‌سى :	
١— موقع وحدود	١٢
٢— مساحهٔ سطحيه	١٢
—٢— قسم شمالينك احوال طبيعيه‌سى:	
١— داغلر	١٢
٢— نهرلر	١٥
—٣— اقليم	١٦
—٤— سوريه‌ده طبيعت تراب	١٩
—٥— نفوس	٢٤
—٦— اهالى : تورکمنلر :	
١ . تورکمنلرك اصلى ومنشائى	٢٦
٢ . تورکمنلرك اقسامى	٣٣
٣ . تورکمنلرك احوال اجتماعيه‌سى	٣٤
٤ . تورکمنلرك تاريخچه‌سى :	
١ ايلك تورکمن حكمدارى	٣٦
٢ سلجوق حكومتلرى وتورکمنلر	٣٧
٣ تورکمنلرك مهاجرتى	٣٨
٤ عثمانلى حكومتى وتورکمنلر	٤٠
٥ آسياى صغراده تورکمنلر	٤١

TÜRK TARİH KURUMU

٦ ذو القدريه خاندانى ٤٢
٧ رمضان اوغللرى ٤٣
٨ قاراقويونليلر وآق قويونليلر ٤٥
٥ . بيروت تورکمنلرينك منشائى وملاحظات ٤٨

— ٧ — اديان ومذاهب :

١ — اسماعيليلر واسماعيليه :

١ . اسلام فرقه‌لرى : ٥٣
١ معتزله ٥٨
٢ مشبهه ٥٩
٣ قدريه ٥٩
٤ جبريه ٦٠
٥ مرجئه ٦٠
٦ حروريه ٦٠
٧ نجاريه ٦١
٨ جهميه ٦١
٩ خوارج ٦١
١٠ شيعه ٦٢
٢ . اسماعيليه‌نك صورت ظهور وانتشارى ٦٩
٣ . اسماعيليلرك تاريخچه‌سى : ٧٨
١ دولت عبيديه ٧٨
٢ قرامطه حكومتى ٨١
٣ اسماعيليهٔ شرقيه دولتى ٨٢
٤ حسن الصباحك تشكيلات سياسيه‌سى ٨٦
٥ ملكشاه واسماعيليلر ٨٨
٦ بركيارق » ٨٩
٧ محمد سلجوقى » ٩١
٨ سنجر » ٩٢
٩ سوريه ده اسماعيليلر ٩٢
١٠ محمد ثانى دروى واسماعيليلر ٩٥
١١ صلاح الدين ايوبى واسماعيليلر ٩٦
١٢ اسماعيليلرك صوك سنه‌لرى ٩٦
٤ . اسماعيليلرك دعوات وتعاليم دينيه‌سى ٩٨
١ برنجى دعوت ٩٩
٢ عهدنامه صورتى
٣ ايكنجى واوچنجى دعوتلر ١٠٢
٤ دردنجى دعوت ١٠٤

٥ بشنجى دعوت ١٠٦
٦ آلتنجى » ١٠٧
٧ يدنجى » ١٠٨
٨ سكزنجى » ١٠٨
٩ طقوزنجى » ١٠٩

٥ . اسماعيليلرك اساسات فلسفيه‌سى ١١١

٢ — نصيريلر :

١ . نصيريلر تاريخنه مقدمه ١٢٠
٢ . منطقه ونفوس ١٢٢
٣ . نصيريلرك منشائى ١٢٤
٤ . نصيريلرك تاريخچه‌سى ١٢٥
٥ . نصيرى دينى ١٢٧
٦ . نصيريلرك اقسامى ١٣٢
٧ . نصيريلكه دخول مراسمى ١٣٦
٨ . نصيرى بايراملرى ١٣٨
٩ . نصيريلره هجوم ١٤٠
١٠ . كتاب المجموع : ١٤٢

١ سورة الاول ١٤٢
٢ سورة تقديسة ابن الولى ١٤٥
٣ سورة تقديسه ابى سعيد ١٤٥
٤ سورة النسبة ١٤٧
٥ » الفتح ١٤٩
٦ » السجود ١٥١
٧ » السلام ١٥٢
٨ » الاشاره ١٥٣
٩ » العين العلويه ١٥٥
١٠ » العقده ١٥٥
١١ » الشهادة ١٥٦
١٢ » الاماميه ١٥٨
١٣ » المسامره ١٥٨
١٤ » البيت المعمور ١٥٩
١٥ » الحجابيه ١٦٠
١٦ » النقيبيه ١٦١

TÜRK TARIHURUMU

—٨— مهاجرت مسأله‌سى وسوريه‌ده تناقص نفوس ١٦١

—٩— آثار نافعه ١٦٧

—١٠— سوريه تاريخندن ايكى صحيفه :

١— ممالك بحريه ١٧١

٢— سوريه‌ده اهل صليب ١٧٦

—١١— تاريخى كتابه‌لر : ١٨١

١— طرابلس جامع كبيرنده سلطان خليلك كتابه‌سى ١٨١

٢— » » » محمد الناصرك » ١٨٢

٣— امير قرطايك منبر اوزرنده‌كى كتابه‌سى ١٨٢

٤— سلطان صالحك امر نامه‌سى ١٨٢

٥— امير ازدميرك كتابه‌سى ١٨٣

٦— سلطان قايتبايك امرنامه‌سى ١٨٤

٧— طايلان جامعى كتابه‌لرى ١٨٥

٨— » » نك وقفيه‌سى ١٨٥

٩— » » منبرينك كتابه‌سى ١٨٦

١٠— سلطان شعبانك امرنامهٔ عسكريه‌سى ١٨٧

١١— قانونى سلطان سليمانك كتابه‌سى ١٨٩

١٢— سكركيه جامعنده واقفك كتابه‌سى ١٨٩

١٣— مدرسة الخاتونيه كتابه‌سى ١٩١

١٤— مدرسة الرفاعيه كتابه‌سى ١٩٥

١٥— آرغون شاه جامعنده سلطان قايتبايك كتابه‌سى ١٩٦

١٦— جامع الدباغينده » » » ١٩٦

١٧— » » ديكر بر كتابه ١٩٧

١٨— جامع المعلقه كتابه‌سى ١٩٧

١٩— الطوبا جامعى كتابه‌سى ١٩٧

٢٠— خربة حسن مدرسه‌سى ١٩٨

٢١— جامع البرطاسى كتابه‌سى ١٩٩

٢٢— عكار العتيقه جامعى كتابه‌سى ١٩٩

٢٣— حصن الاكراده سلطان بيبرسك كتابه‌سى ٢٠٠

٢٤— » » » ٢٠٠

٢٥— » » » ٢٠١

٢٦— سلطان قلاونك كتابه‌سى ٢٠١

٢٧— » محمد بن قلاونك » ١٠١

٢٨— حصن الاكراده ديكر بر كتابه ٢٠٢

تدقيقات وتتبعات محليه :

—١— لبناندن كچركن :

١— بيروتدن باترونه ٢٠٤

٢— باترونده طرابلسه ٢١٤

—٢— طرابلس شام لواسى :

١— موقع وحدود ٢١٩

٢— احوال طبيعيه :

١ . داغلر ونهرلر ٢٢٠

٢ . اقليم

٣ . روزكار وملتملر ويافمورلر ٢٢٠

٣— لوانك نفوسى ٢٢٠

٤— لواده معارف ٢٢١

٥— لواده امور زراعيه :

١ . معلومات عموميه ٢٢٤

٢ . احوال ومحصولات زراعيه ٢٢٥

٦ ـ اورمان ومعادن ٢٢٧

ـ ٣ ـ طرابلس شام مركز قضاسى :

١ ـ موقع وحدود ٢٢٧

٢ـ مساحه ونفوس ٢٢٨

TÜRK TARIH KURUMU

٣ـ معارف ٢٢٨
٤ـ محصولات زراعيه ٢٣٠
٥ـ آثار عتيقه ومواقع مهمه :
١. طرابلسده واسكله‌ده ٢٣١
٢. ارراد ناحيه‌سى وآثارى ٢٣١
٣. طرطوس ناحيه‌سى واثار قديمه‌سى ١٣٣
٤. امريت خرابه‌لرى ٢٣٥

ـ ٤ ـ طرابلس شام :

١ ـ طرابلسك منظره ووضعيت خارجيه‌سى ٢٣٧
٢ـ طرابلسك خطوط داخليه‌سى :
١. قصبه نك وسعتى وبنالرى ٢٤٠
٢. طرابلسك محله‌لرى ، سوق قلرى وكوپردرى ٢٤٦
٣. طرابلسك صويى ٢٤٨
٤. تنزه محللرى ٢٤٩

٣ـ احوال عموميه :
١. طرابلس شام قصبه‌سى ٢٥٠
٢. نفوسى ٢٥١
٣. طرابلسك تاريخجه‌سى ٢٥٢
٤. طرابلس بلديه‌سى ٢٥٥
٥. پورتاقال باغچه‌لرى ٢٥٦
٦. زيتون اغاجلرى وصابون اعمالاتى ٢٥٦
٧. ابيك تجارتى ٢٥٧
٨. طرابلس اسكله ترامواى ٢٥٨
٩. عزمى بك خسته‌خانه‌سى ٢٥٩
١٠. تشبثات ماليه وصناعيه ٢٦٠
١١. ذوق وعبد الواحد بانقه‌سى ٢٦١
١٢. موبيليا فابريقه‌سى ٢٦٢
٤ — طرابلسك احوال اجتماعيه سى :
١. طبقات اهالى وطرز معيشت ٢٦٤
٢. اجتماعى رقملر ٢٧٢
٣. اعتيادات اجتماعيه ٢٧٤
٥ — احوال روحيه :
١. مزاج ، اخلاق وطبايع ٢٧٨

٢. حالت فكريه ٢٨١
٣. شيخ العمرنيك مناقبى ٢٨٥
٦ — طرابلسك احوال صحيه‌سى :
١. وصنعت صحيه ٢٨٨
٢. امراض بلديه وعارضيه ٢٨٩
٣. تشكيلات صحيه ٢٩٢
٧ — لسان ، ادبيات وصنايع نفيسه :
١ لسان ٢٩٣
٢ ادبيات وصنايع نفيسه ٢٩٥
٨ — حركت علميه وحيات طباعت :
١. حركت علميه ٣٠٤
٢. حيات طباعت ٣١١

— ٥ — حلبايه دوغرو ٣١٣

— ٦ — عكار قضاسى :

١ — قضانك موقع وحدودى ٣١٨
٢ — « مساحه‌سى ونفوسى ٣١٨
٣ — « احوال عموميه‌سى ٣١٩
٤ — قضاده امور معارف ٣٢١
٥ — « محصولات زراعيه ٣٢٢
٦ — « آثار قديمه ٣٢٢
٧ — حلبانك وضعيتى ومنظرهٔ خارجيه‌سى ٣٢٤
٨ — حلبانك خطوط داخليه‌سى ٣٢٥
٩ — « احوال عموميه‌سى ٣٢٧
١٠ — احوال اجتماعيه :
١. حلباده حيات اجتماعيه ٣٢٨
٢. حلباده اعتيادات اجتماعيه ٣٣٠
٣. عكار قضاسنك احوال اجتماعيه‌سى ٣٣١
٤. اجتماعى رقملر ٣٣٦
١١ — احوال روحيه ٣٣٧
١٢ — احوال صحيه ٣٤٠
١٣ — لسان وادبيات ٣٤٢

TÜRK TARIH KURUMU

— ٧ — عکار داغلرنده :

١ — حلبادن کواشره‌یه ٣٤٧
٢ — تورکمنلر آرا-نده ٣٥٠
٣ — کواشره‌دن تلکلخه ٣٥٦

— ٨ — حصن الاکراد قضاسی :

١ — قضانك موقع ، حدودی واحوال طبیعیه‌سی ٣٥٨
٢ — « مساحه‌سی ونفوسی ٣٥٩
٣ — « احوال عمومیه‌سی ٣٥٩
٤ — قضاده امور زراعیه ٣٥٩
٥ — قضاده آثار قدیمه ٣٦٠
٦ — تلکلخك وضعیتی ، منظره‌سی وخطوط داخلیه‌سی ٣٦٢
٧ — تلکلخك احوال عمومیه‌سی ٣٦٤
٨ — احوال اجتماعیه :
١ . تلکلخده حیات اجتماعیه ٣٦٤
٢ . حصن الاکراددە حیات اجتماعیه ٣٦٦
٣ . اعتیادات اجتماعیه ٣٦٩
٤ . اجتماعی رقملر ٣٧٠
٩ — احوال روحیه وسویهٔ فکریه ٣٧٢
١٠ — احوال صحیه ٣٧٧
١١ — لسان ، ادبیات ٣٨٠

— ٩ — تلکلخ — برمانه یولی :

١ — تلکلخده صوك کونمز ٣٨٢
٢ — حذور نواحیسنه دوغرو ٣٨٥
٣ — حذور ناحیه‌سی وتورکمنلر: ٣٨٧
١ . حذور ناحیه‌سی ٣٨٧
٢ . حدور تورکمنلری ٣٨٨
٤ — برمانه‌یه دوغرو ٣٩٠

— ١٠ — صافیتا قضاسی :

١ — موقع وحدود ٣٩٢
٢ — مساحه ، نفوس واحوال اداریه ٣٩٢
٣ — قضانك احوال عمومیه‌سی ٣٩٤
٤ — محصرلات زراعیه ٣٩٥
٥ — آثار قدیمه ٣٩٥
٦ — برمانه‌نك وضعیتی ومنظرهٔ خارجیه‌سی ٣٩٨
٧ — برمانه‌نك خطوط داخلیه‌سی ٣٩٩
٨ — برمانه‌نك احوال عمومیه‌سی ٤٠١
٩ — احوال اجتماعیه :
١ صافیتا قضا سنده حیات اجتماعیه ٤٠٥
٢ اعتیادات اجتماعیه ٤٠٧
٣ اجتماعی رقملر ٤٠٠
١٠ — حالت روحیه وسویهٔ فکریه ٤١١
١١ — احوال صحیه ٤١٣

— ١١ — نصیری ادبیاتی :

١ — نصیریلرك حالت روحیه‌سی ٤١٥
٢ — نصیریلرك حالت ادبیه‌سی ٤٢٠
٣ — نصیریلرك تاریخ ادبیسی ٤٢٣
٤ — نصیریلرك اشعار دینیه‌سی
١ . اوچ نشیده ٤٢٧
٢ . منظومهٔ هبوط ٤٢٨
٣ . عرائش الدیوان : ٤٣٠
١ کلازیلره عائد اشعار دینیه ٤٠٠
٢ شمالیلره عائد اشعار دینیه ٤٠٠
٣ قله مان هوارك نقل ایتدیکی شعرلر ٤٠٥

— ١٢ — برمانه دن طرطوسه ٤٣٦

— ١٣ — طرطوس ناحیه‌سی :

١ — طرطوسك وضعیتی ، منظره‌سی وخطوط داخلیه‌سی ٤٤٠

TÜRK TARİH KURUMU

٢ — احوال اجتماعيه :
١ طرطوسده حالت اجتماعيه ٤٤٢
٢ ناحيه‌ده احوال اجتماعيه ٤٤٠
—١٤— لوادن لوايه : طرطوس بانياس يولى ٤٤٤
—١٥— لاذقيه لواسى :
١— لوانك موقع وحدودى ٤٤٧
٢— احوال طبيعيه‌سى :
١ . داغلر ونهرلر
٢ . اقليم ٤٤٨
٣ . ياغمورلر ٤٤٨
٤ . طبيعت تراب ٤٤٨
٣— لوانك نفوسى ٤٤٩
٤— لواده امور زراعيه :
١ . معلومات عموميهٔ ٤٤٩
٢ . محصولات زراعيه ٤٥١
٥— اورمان ومعادن ٤٥٥
— ١٦ — مرقب قضاسى :
١— قضانك موقع وحدودى ٤٥٦
٢— قضانك مساحه ونفوسى واحوال اداريه‌سى ٤٥٦
٣— » احوال طبيعيه‌سى ٤٥٨
٤— » احوال عموميه‌سى ٤٥٩
٥— قضاده محصولات زراعيه ٤٦٠
٦ — قضاده ثار قديمه ٤٦١
٧ — بانياسك وضعيتى ومنظرهٔ خارجه‌سى ٤٦٢
٨ — بانياسك خطوط داخليه‌سى ٤٦٣
٩ — احوال اجتماعيه :
١ . بانياسده حالت اجتماعيه ٤٦٥
٢ . مرقب قضاسنك احوال اجتماعيه‌سى ٤٦٦

١٠ — احوال صحيه ٤٦٩
— ١٧ — اسماعيليلر حقنده تدقيقات محليه .
١ — بيروت اسماعيليلرى ٤٧١
٢ — اسماعيليلرك تشكيلات حاضره‌سى ٤٧٢
٣ — اسماعيليه نك شكل حاضرى :
١ اسماعيليه نك استحاله‌لرى ٤٧٥
٢ اسماعيليلرك عبادتى ودعالرى ٤٧٧
٣ تظاهرات دينيه ٤٨٠
٤ اسماعيليلره اسنادات ٤٨٥
٤ — اسماعيليلرك احوال اجتماعيه‌سى ٤٨٦
— ١٨ — بانياسدن جبله يه ٤٨٨
— ١٩ — جبله .
١ — قضانك موقع وحدودى ٤٩٠
٢ — مساحه ، نفوسى واحوال اداريه ٤٩٠
٣ — قضانك احوال طبيعيه‌سى ٤٩٤
٤ — قضانك احوال عموميه‌سى ٤٦٤
٥ — قضاده محصولات زراعيه ٤٩٥
٦ — جبله‌نك منظره‌سى ، وضعيت خارجيه وخطوط داخليه‌سى ٩٦٤
٧ — احوال اجتماعيه :
١ . جبله‌نك احوال اجتماعيه‌سى ٤٩٨
٢ . جبله قضاسنك احوال اجتماعيه‌سى ٥٠٠
٨ — احوال صحيه : ٥٠٥
١ . معلومات عموميه ٥٠٥
٢ . موضعى وعارضى خسته‌لقلر ٥٠٧
— ٢٠ — نصيريه داغلرنده
— ٢١ — صهيون
١ — قضانك موقع وحدودى ٥١٣

TÜRK TARIH KURUMU

٢— قضانك مساحه‌سى نفوس واحوال اداريه‌سى ٥١٣
٣— قضانك احوال طبيعيه‌سى ٥١٤
٤— قضانك احوال عموميه‌سى ٥١٥
٥— قضاده آثار قديمه ٥١٦
٦— باننانك وضعيتى ، منظرهٔ خارجيه وخطوط داخليه‌سى ٥١٨
٧— احوال اجتماعيه :
١ . بابناده حالت اجتماعيه ٥٢٠
٢ . صهيونده حالت اجتماعيه ٥٢٣
٣ . تفصيلات متممه ٥٢٦
٨— احوال صحيه ٥٢٨

— ٢٢— بابنا — لاذقيه يولى

— ٢٣— لاذقيه مركز قضاسى .
١— قضانك موقع وحوودى ٥٣٣
٢— « ساحه‌سى ونفوسى ٥٣٣
٣— قضاده امور معارف ٥٣٥
٤ — قضانك احوال زراعيه‌سى ٥٣٧

— ٢٤ — لاذقيه .
١ — لاذقيه‌نك وضعيتى ومنظرهٔ خارجيه‌سى ٥٤٠
٢ — لاذقيه‌نك خطوط داخليه‌سى ٥٤٢
٣ — احوال عموميه :
١ . لاذقيه قصبه‌سى ٥٤٦
٢ . نفوس ٥٤٦
٣ . لاذقيه‌نك تاريخچه‌سى ٥٤٧
٤ . لاذقيه بلديه‌سى ٥٤٩
٥ . امور معارف ٥٥١
٦ . لاذقيه‌نك احوال اقتصاديه‌سى ٥٥٣
٤ — احوال اجتماعيه :
١ . حياث عموميهٔ اجتماعيه ٥٥٦
٢ . اعتيادات اجتماعيه ٥٦٠

٥ — احوال صحيه
٦ — لسان ، ادبيات وحيات طباعت ٥٦٥

— ٢٥ — لاذقيه تورکمنلرى .
١ — احوال اجتماعيه وروحيه ٥٧٠
٢ — لسان وادبيات ٥٧٤

— ٢٦ — عودت

خاتمه

شايان توصيه آثار ٥٨٠
خطا وصواب جدولى ٥٨٨
فهرست ٥٩١

— رسملر، پلانلر وخريطه‌لر —

	صحيفه نومروسى
سوريه‌ده طرق ومعابر	١٦٨—١٦٩
طرابلس شام جامع كبيرى — ظريف منبر	١٨٠—١٨١
طرابلس شام جامع كبيرى — بويوك قاپو	١٨٢—١٨٣
طرطوس قلعه‌سنك تقسيمات داخليه‌سى	٢٣٤—٢٣٥
طرابلس شام	٢٣٨—٢٣٩
طرابلس واسكله خريطه‌سى	٢٤٠—٢٤١
طرابلس شام اسكله‌سى	٢٤٦—٢٤٧
طرابلس شامده زهريه جاده‌سى	٢٤٨—٢٤٩
طرابلس شامده عزمى بك خسته‌خانه‌سى	٢٥٨—٢٥٩
» » » » خسته‌خانه‌سنده بريتاقخانه	٢٦٠—٢٦١
حصن الاكراد	٣٦٠—٣٦١
حصن الاكراد قلعه‌سنك پلانى	٣٦٢—٣٦٣
صافيتا شاتوسنك تقسيمات داخليه‌سى	٣٩٦—٣٩٧
طرطوسده صيليبوندن قالما بر معبد	٤٤٠—٤٤١
مرقب قلعه‌سنك تقسيمات داخليه‌سى	٤٦٢—٤٦٣
صهيون قلعه‌سنك تقسيمات داخليه‌سى	٥١٦—٥١٧
لاذقيه ليمانى	٥٤٢—٥٤٣
لاذقيه ده شيخ مغربى جامعى	٥٤٤—٥٤٥

TÜRK TARİH KURUMU

TÜRK TARİH KURUMU

بیرنجی ولایتی

TÜRK TARİH KURUMU

A
3488
2